

✓

50

Chief Reporter
Punjab Sahas
Chandigarh

~~11-6-56~~

6-11-56 to 26-4-62, 55.

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

1962

(March-April-May Session)

Vol. I Nos. 1-13

(Part I)

Dated :

13th March, 1962.
14th March, 1962.
16th March, 1962.
19th March, 1962.
20th March, 1962.
26th March, 1962.
27th March, 1962.
28th March, 1962.
29th March, 1962.
30th March, 1962.
2nd April, 1962.
3rd April, 1962.
4th April, 1962.

Chief Reporter
Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

13th March, 1962

Vol. I, No. 1

OFFICIAL REPORT

Chief Reporter
Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

CONTENTS

Tuesday, the 13th March, 1962

	PAGE
Announcement by the Secretary regarding appointment of the Acting Speaker, etc.	(1)1
Oath or Affirmation by the Members ;	(1)1

Price : Re. 0.40 nP. ?

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, the 13th March, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 2.00 p. m., of the Clock. Mr. Acting Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

ANNOUNCEMENTS BY SECRETARY REGARDING APPOINTMENT OF THE ACTING SPEAKER, ETC.

Secretary : I have to inform the House that the Governor, in exercise of the powers vested in him by Article 180 (1) of the Constitution of India, has appointed Shri Prabodh Chandra, M.L.A., as Acting Speaker of the Punjab Legislative Assembly.

I have also to inform the House that the Governor, in exercise of the powers conferred on him by Article 188 of the Constitution of India, has appointed the Acting Speaker, Punjab Legislative Assembly to be the person before whom every Member of the Punjab Legislative Assembly shall before taking his/her seat, make and subscribe the prescribed oath/affirmation.

OATH OR AFFIRMATION BY MEMBERS

Mr. Acting Speaker : Now the Members will be sworn in. I call upon Sardar Partap Singh Kairon to make and subscribe the Oath/Affirmation*.

The following Members were then sworn in—

CHIEF MINISTER

Sardar Partap Singh Kairon .. Sarhali

MINISTERS

Shri Mohan Lal .. Batala

Giani Kartar Singh .. Dasuya

Shri Brish Bhan .. Sunam

Sardar Gurbanta Singh .. Kartarpur (S.C.)

Shri Ram Saran Chand Mittal .. Narnaul

Chaudhri Ranbir Singh .. Kalanaur

Sardar Ajmer Singh .. Samrala

MINISTERS OF STATE

Shri Yash Pal .. Jullundur City (South-West)

*Note.—When Sardar Partap Singh Kairon went near the Speaker's Dias to make and subscribe the Oath, Sardar Gurnam Singh rose stating that he wanted to make a statement. Sardar Gurnam Singh again rose on a point of order. No notice was taken of this and some Members of the Opposition Groups staged a walk-out.

MINISTER OF STATE—CONCLD

Shrimati Dr. Parkash Kaur	.. Majitha
Shri Harbans Lal	.. Bhatinda
Sardar Niranjan Singh Talib	.. Chandigarh
Giani Zail Singh	.. Faridkot
Sardar Prem Singh 'Prem'	.. Rajpura
Shri Ram Kishan	.. Jullundur City (North-East)
Shri Chand Ram	.. Salhawas (S.C.)
Shri Bhagwat Dayal	.. Jhajjar

DEPUTY MINISTERS

Bakshi Partap Singh	.. Palampur
Shri Banarsi Dass	.. Thanesar
Chaudhri Sunder Singh	.. Narot Jaimal Singh (S.C.)
Sardar Harcharan Singh Brar	.. Muktsar
Shrimati Om Prabha Jain	.. Kaithal
Chaudhri Hari Ram	.. Dharamsala
Capt. Rattan Singh	.. Garh Shankar
Sardar Harchand Singh	.. Samana (S.C.)
Chaudhri Tayyab Hussain Khan	.. Ferozepur-Jhirka

CHIEF PARLIAMENTARY SECRETARY

Sardar Gulab Singh	.. Sadhaura
--------------------	-------------

LADY MEMBERS

Shrimati Chandravati	.. Dadri
Shrimati Parsani Devi	.. Rajaund
Shrimati Sarla Devi	.. Barsar
Shrimati Shanno Devi	.. Jagadhri
Rajkumari Sumitra Devi	.. Rewari
Her Highness Begum Yusuf Zaman	.. Malerkotla

MEMBERS

AMBALA DISTRICT

Khan Abdul Ghaffar Khan	.. Ambala City
Sardar Ajaib Singh	.. Morinda (S.C.)
Chaudhri Dasondhi Ram	.. Nalagarh (S.C.)
Shri Dev Raj Anand	.. Ambala Cantt.
Tikka Jagjit Singh	.. Naraingarh
Chaudhri Ram Parkash	.. Molana (S.C.)
Comrade Shamsheer Singh Josh	.. Rupar

AMRITSAR DISTRICT

Dr. Baldev Parkash	.. Amritsar City, East
Shri Balramji Dass Tandon	.. Amritsar City, West
Sardar Gurdial Singh Dhillon	.. Tarn Taran
Sardar Gurmej Singh	.. Amritsar Sadar (S.C.)
Sardar Harinder Singh Major	.. Ajnala
Sardar Jai Inder Singh	.. Amritsar City, Civil Lines
Sardar Kartar Singh Dhillon	.. Beas
Comrade Makhan Singh Tarsikka	.. Jandiala
Sardar Narain Singh Shahbazpuri	.. Khalra
Sardar Tara Singh Lyallpuri	.. Nagoke (S.C.)

BHATINDA DISTRICT

Comrade Babu Singh	.. Phul
Sardar Hardit Singh	.. Pakka Kalan (S.C.)
Comrade Jangir Singh Joga	.. Talwandi Saboo
Sardar Surjit Singh 'Theri'	.. Mansa
Sardar Tej Singh	.. Budhlada (S.C.)
Sardar Trilochan Singh 'Riasti'	.. Jaitu

FEROZEPUR DISTRICT

Shri Chandi Ram Verma	.. Abohar
Comrade Didar Singh	.. Baghapurana (S.C.)
Comrade Gurbux Singh Dhaliwal	.. Nihalsinghwala
Sardar Gurcharan Singh	.. Moga
Sardar Gurmit Singh	.. Malout
Sardar Jagjit Singh	.. Zira
<div>3. 00 p.m.</div>	
Guru Jaswant Singh	.. Guruharsahai
Sardar Kulbir Singh	.. Ferozepur
Sardar Kultar Singh	.. Dharamkot (S.C.)
Chaudhri Satya Dev	.. Fazilka
Sardar Ujagar Singh	.. Lambi (S.C.)

GURDASPUR DISTRICT

Pandit Bhagirath Lal	.. Pathankot
Sardar Gurbakhsh Singh	.. Dhariwal
Sardar Gurmej Singh	.. Fatehgarh
Sardar Makhan Singh	.. Dera Baba Nanak
Sardar Satnam Singh Bajwa	.. Srigobindpur

GURGAON DISTRICT

Shri Babu Dayal Sharma	.. Pataudi
Chaudhri Har Kishan	.. Hassanpur
Shri Hira Lal	.. Ballabgarh (S.C.)
Shri Kanhiya Lal Poswal	.. Gurgaon
Chaudhri Khurshed Ahmad	.. Nuh
Rao Nihal Singh	.. Jatusana
Shri Roop Lal Mehta	.. Palwal

HISSAR DISTRICT

Shri Amar Singh	.. Narnaund (S.C.)
Chaudhri Devi Lal	.. Fatehabad
Shri Hunna Mal	.. Hissar City
Shri Jagan Nath	.. Tosham
Shri Kesara Ram	.. Dabwali (S.C.)
Chaudhri Manphul Singh	.. Tohana
Chaudhri Net Ram	.. Hissar Sadar
Shri Sagar Ram Gupta	.. Bhiwani
Shri Sita Ram Bagla	.. Sirsa
Chaudhri Tek Ram	.. Hansi

HOSHIARPUR DISTRICT

Dr. Bal Krishan	.. Hoshiarpur
Chaudhri Baloo Ram	.. Anandpur
Bhagat Guran Dass Hans	.. Haryana (S.C)
Shri Gurmail	.. Mahilpur (S.C.)
Pandit Mohan Lal Dutta	.. Amb
Principal Rala Ram	.. Mukerian
Chaudhri Ram Rattan	.. Jahan Khelan (S.C.)
Shri Surinder Nath Gautam	.. Una

JULLUNDUR DISTRICT

Sardar Dalip Singh	.. Shahkot (S.C.)
Chaudhri Darshan Singh	.. Nakodar
Chaudhri Dilbag Singh	.. Banga
Sardar Hari Singh	.. Phillaur
Chaudhri Jagat Ram	.. Nawanshahr (S.C.)
Sardar Karam Singh Kirti	.. Jullundur Cantt.
Shri Om Parkash Agnihotri	.. Phagwara

KANGRA DISTRICT

Shri Amar Nath Sharma	.. Kangra
Thakur Mehar Singh	.. Dera Gopipur
Comrade Ram Chandra	.. Nurpur
Shri Rup Singh Phul	.. Hamirpur (S.C.)

KAPURTHALA DISTRICT

Sardar Balwant Singh	.. Sultanpur
Sardar Lakhi Singh Chaudhri	.. Kapurthala

KARNAL DISTRICT

Chaudhri Chuhar Singh	.. Sambhalka
Shri Fakiria	.. Narwana (S.C.)
Shri Fateh Chand Vij	.. Panipat
Chaudhri Inder Singh Malik	.. Safidon
Shri Multan Singh	.. Butana
Sardar Piara Singh	.. Pehowa
Kanwar Ram Pal Singh	.. Pundri
Comrade Ram Piara	.. Karnal
Chaudhri Ram Singh	.. Jind
Chaudhri Ran Singh	.. Radaur (S.C.)
Lala Rulya Ram	.. Gharaunda

LUDHIANA DISTRICT

Babu Ajit Kumar	.. Sidhwanbet (S.C.)
Baboo Bachan Singh	.. Ludhiana North
Shri Dina Nath Aggarwal	.. Ludhiana City
Sardar Gurnam Singh	.. Raikot
Sardar Jagir Singh Dard	.. Khanna (S.C.)
Sardar Lachhman Singh Gill	.. Jagraon
Sardar Shamsher Singh	.. Ludhiana South

MAHENDRAGARH DISTRICT

Shri Banwari Lal .. Kanina (S.C.)
 Shri Nihal Singh .. Mahendragarh

PATIALA DISTRICT

Lieut. Bhag Singh .. Payal (S.C.)
 Sardar Gian Singh Rarewala .. Sirhind
 Sardar Gurdarshan Singh .. Nabha
 Sardar Jasdev Singh Sandhu .. Raipur

ROHTAK DISTRICT

Pandit Chiranji Lal Sharma .. Ganaur
 Chaudhri Hardwari Lal .. Bahadurgarh
 Shri Mangal Sein .. Rohtak
 Chaudhri Mukhtiar Singh Malik .. Sonapat
 Pandit Ram Dhari Gaur .. Gohana
 Shri Ram Dhari Balmiki .. Meham (S.C.)
 Chaudhri Ram Sarup .. Sampla
 Chaudhri Rizaq Ram .. Rai

SANGRUR DISTRICT

Comrade Bhan Singh Bhaura .. Dhuri (S.C.)
 Sardar Gurbakhshish Singh .. Barnala
 Comrade Hardit Singh Bhathal .. Sangrur
 Comrade Harnam Singh Chamak .. Mahal Kalan
 Sardar Pritam Singh Sahokey .. Lehra (S.C.)

SIMLA DISTRICT

Shri Gian Chand .. Simla

Mr. Acting Speaker : The House stands adjourned till 2-00 p.m. tomorrow.

4. 05 p.m.

(The Sabha then adjourned till 2-00 p.m. on Wednesday, the 14th March, 1962).

17037 PVS—370—C.P. & S., Pb., Chandigarh

(10.0.7)

1947-48

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

(10.0.7)

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

12.12.47

(1962)

Published under the authority of the Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

14th March, 1962

Vol. I, No. 2

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 14th March, 1962

	PAGE
Oath or Affirmation by a Member ..	(2)1
Point of Order ..	(2)1
Election of the Speaker ..	(2)2
Congratulatory Speeches ..	(2)3
Announcement by Speaker regarding Election of Deputy Speaker	(2)13

Price : R s 0.80 P.

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 14th March, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 2.00 p. m. of the Clock. Mr. Acting Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

OATH OR AFFIRMATION BY A MEMBER

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : I beg to move :—

That Shri Prabodh Chandra, a Member of the Punjab Legislative Assembly who is present in the House, do take the Chair.....

Shri Balramji Dass Tandon : On a Point of Order, Sir. The first item on today's Agenda is "OATH OR AFFIRMATION BY MEMBERS". This should have been taken up first. There are certain hon. Members, who are yet to be sworn in. Sardar Darbara Singh has come and he should first take the oath.

Voices (from Chaudhri Devi Lal and others) : The item regarding oath-taking should be taken up first.

Mr. Acting Speaker : The second item was taken up because there was no hon. Member present who had yet to be sworn in.

श्री मंगल सैन : श्री ऐक्टिंग स्पीकर साहिब, मैं यह पूछना चाहता हूँ कि आपने यहां बैठते ही यह नहीं पूछा कि क्या वे Members जिन्होंने शपथ ग्रहण करनी है वे यहां हाउस में मौजूद हैं या नहीं; और लीडर आफ दी हाउस ने आपका नाम प्रस्तावित कर दिया इसका क्या कारण है ?

Mr. Acting Speaker : I had ascertained from the Secretary whether any of the three Members, who had not taken the oath yesterday, had come or not. I was told that none of them was present. Therefore, I allowed the Chief Minister to move his motion.

Chief Minister : Sir, if any such hon. Member has since come, he may take the oath.

Mr. Acting Speaker : I have no objection to the oath being administered to Sardar Darbara Singh, who has just come, before proceeding further with the business of the House for the day.

The following Member was sworn in :—

Sardar Darbara Singh (Nurmahal.) :

POINT OF ORDER

Babu Ajit Kumar : On a Point of Order, Sir. There are some strangers in the House. They should not sit here. Today, the Speaker of the House is to be elected.

Mr. Acting Speaker : Who are the strangers?

Babu Ajit Kumar : Dr. Gopi Chand Bhargava and Shri Yashwant Rai, who are Members of the Council, cannot sit here today.

Voices (from Treasury Benches) : They are not strangers.

Mr. Acting Speaker : It is for me to decide. The hon. Member should resume his seat. They are there as Ministers. The hon. Member should know that they would not vote. The Chief Minister may move his motion.

ELECTION OF THE SPEAKER

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move:—

That Shri Prabodh Chandra, a Member of the Punjab Legislative Assembly, who is present in the House, do take the Chair as Speaker of the Assembly.

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Sir, I second the proposal made by the Chief Minister.

Mr. Acting Speaker : Motion moved by Sardar Partap Singh Kairon is : —

That Shri Prabodh Chandra, a Member of the Punjab Legislative Assembly, who is present in the House, do take the Chair as Speaker of the Assembly.

Is there any other proposal?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ ਦੇ ਨਾਉਂ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ propose ਕਰਦਾ ਹਾਂ
I beg to move—

That Pandit Mohan Lal Dutta, a Member of the Punjab Legislative Assembly, who is present in the House, do take the Chair as Speaker of the Assembly.

श्री कुलबीर सिंह : मैं इस तजवीज की तारीफ करता हूँ ।

Mr. Acting Speaker : Motion moved by Sardar Gurnam Singh is:—

That Pandit Mohan Lal Datta, a Member of the Punjab Legislative Assembly, who is present in the House, do take the Chair as Speaker of the Assembly.

There are two motions before the House. The House will first take the decision on the motion moved by the Chief Minister. The hon. Members, who are in favour of this motion, may please rise in their seats.

(All the 82 Members of the Treasury Benches, present in the House, stood up in their seats).

Mr. Acting Speaker : The hon. Members who are against this motion may now rise in their seats.

up). (All the 53 Members of the Opposition present in the House, stood

Mr. Acting Speaker : I declare that the motion moved by Sardar Partap Singh Kairon is carried by this House by a large majority. (*Thumping of tables*).

Shri Prabodh Chandra is declared elected. I call upon him to occupy the chair. (*Loud Cheers*).

Voices : He is already occupying the Chair.

CONGRATULATORY SPEECHES

मुख्य मंत्री (सरदार प्रताप सिंह कैरों) : स्पीकर साहिब, मुझे बेहद खुशी है जो आपने इस औहदे के लिये अपने आप को पेश किया है और हमारी अर्ज कबूल की है। मैं समझता हूँ कि यह औहदा एक ऐसी शख्सियत के सिर पर आया है जिसने देश की आजादी के लिए कुर्बानियाँ की हैं और जो इस के काबिल भी था। जिसने लोगों की भलाई के लिये हमेशा इकदामात किये हैं और मुल्क की आजादी के लिए जो भी मौके आये उन में हिस्सा लिया है। यही नहीं, आजादी की किसी भी तहरीक को जब जब लोगों ने चलाया तो आप पहली कतार में होते थे। और पहली कतार में होते हुए जब जब जेल जाना पड़ा तो बड़ी दलेरी से जेल की हर मुसीबत को झेला और कभी उफ़ नहीं की। मुझे आज खुशी है कि जो कभी अंग्रेज़ की जेल में था वही आज पंजाब विधान सभा की स्पीकर की कुर्सी पर है। मैं समझता हूँ कि जितना आप को वतन का प्यार है, फर्ज़ का प्यार है उस को दिल में रखते हुए आप हमारी विधान सभा के वकार को दुगुना, तिगुना, चौगुना और इस से भी ज्यादा करेंगे और पंजाब की प्रजा भी आप के नाम को सुन कर फ़ख़्र करेगी। पंजाब की जनता के लिये आप इस हाउस में ऐसी शानदार रवायतें कायम करेंगे जिस के लिये पंजाब का हर बच्चा, हर आदमी फ़ख़्र करेगा। मैं तो समझता हूँ कि आज हमारे लिए, इस हाउस के लिए फ़ख़्र का दिन है और मेरे चित्त में जो खुशी है, वह इतनी बेहद है कि दिल में समा नहीं सकती। मैं आपको दिल से मुबारकवाद देता हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਰਾਏਕੋਟ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਜੋ ਇਤਨਾ ਵਡਾ ਅਹੁਦਾ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਹਿ ਦਿਲ ਤੋਂ ਬੜੀ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਸਭ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦਿਲ ਔਰ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਔਰ ਸਭ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕਰੋਗੇ। ਆਪ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ co-operation ਦੇਵਾਂਗੇ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦੂਸਰਾ candidate ਖੜਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਏਸ exalted office ਨੂੰ ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਚੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਬਲਕਿ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜਾਹਿਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਆਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ਅਸਲੂਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ (ਤਾੜੀਆਂ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਔਰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਜਿਹੜੇ democracy ਨੂੰ ਪੂਰੀ protection ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅਜ ਨਵੇਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਬੜੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਗਲ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੀ healthy parliamentary convention ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਏਸ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੈਨੇਜਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਇਕ ਐਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਦੁਨਾਚੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੇ ਏਸ healthy convention ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਐਸੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ healthy parliamentary convention ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਖੈਰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੰਬਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ co-operation ਮਿਲੇਗੀ।

ਪੰਡਿਤ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਫੱਤ (ਅੰਮ੍ਰ) : अध्यक्ष महोदय, मैं आप को इस सभा का अध्यक्ष निर्वाचित होने पर हार्दिक बधाई देता हूँ। आप के दिलो दिमाग की खूबियाँ किसी से छिपी हुई नहीं। आप पुराने legislator और तजर्बुकार सियासतदान हैं। आप ने आला तालीम हासिल की हुई है और देश की खातिर बहुत सी मुसीबतें बरदाश्त की हैं। मैं ने आप का मुकाबला एक बुलंद असूल को मढ़े नज़र रखते हुए किया है क्योंकि मैं महसूस करता हूँ कि आज कल की पक्ष-आधारित राजनीति कुछ ऐसे ढंग से चलती है कि राज्य-पार्टी का व्यक्ति अपनी पार्टी के दबाव में आ जाता है। इस लिये यह ज़रूरी है कि वास्तविक लोकतंत्र में स्पीकर के ओहदे पर एक ऐसा व्यक्ति नियुक्त किया जाए जो किसी दल से ताल्लुक न रखता हो। इसी चीज़ को सामने रखते हुए मैं ने अपने आप को मुकाबले के लिये तैयार किया ताकि इस महान ओहदे पर ऐसा व्यक्ति मुकरंर हो जो किसी राजनीतिक दल से ताल्लुक न रखता हो। आप एक महान व्यक्ति हैं और आप से हम आशा रखते हैं कि आप निष्पक्ष रूप से इस विधान सभा की कारवाई सुचारू रूप से चलायेंगे। मैं आप को यकीन दिलाता हूँ कि हम सभा की कारवाई चलाने में आप को पूर्ण सहयोग देंगे।

डाक्टर बलदेव प्रकाश (अमृतसर शहर, पूर्व) : अध्यक्ष महोदय, मैं अपने group की तरफ से आप को बधाई देने के लिये खड़ा हुआ हूँ। स्पीकर का पद विधान सभा के

अंदर बहुत ज़िम्मेदारी का स्थान है और मुझे पूरा विश्वास है कि आप भी अपना काम इस हाउस में भूतपूर्व स्पीकर सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों की तरह योग्यता और निष्पक्षता के साथ चलाएंगे। जैसे अभी अभी मंत्री महोदय ने कहा कि आप इस हाउस में healthy conventions कायम करेंगे, लेकिन जहां तक healthy conventions के कायम किये जाने का ताल्लुक है इस की ज़िम्मेदारी तो ruling party के लीडर पर आयद होती है। Opposition महसूस करती है कि हमारी हकूमत ने जम्हूरियत की healthy conventions कायम करने में अपनी ज़िम्मेदारी को अच्छी तरह से नहीं निभाया। आप को याद होगा कि Speakers Conference में फैसला हुआ था कि स्पीकर एक non-party man होता है। उसे ruling party और Opposition के साथ neutral बर्ताव करना पड़ता है। अगर गवर्नमेंट पार्टी का वही व्यक्ति दोबारा elect हो कर आये और उसे Opposition की support हासिल हो तो ruling party को उसे ही इस स्थान पर नियुक्त करना चाहिये। अगर हमारी ruling party इसी परम्परा का पालन करती तो बहुत खुशी की बात होती लेकिन मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि यहां पर ऐसा नहीं किया गया। मैं समझता हूं, स्पीकर साहिब, कि आप के सामने भी यही difficulty पेश आने वाली है। अगर आप भी boldly अपनी ज़िम्मेदारी को निभाने की कोशिश करेंगे तो आयंदा आप को भी यही defficulty पेश आयेगी; (Cheers) अगर आप Opposition को ignore कर के Ruling Party का साथ देंगे तो हो सकता है कि आप इस Office के लिये इस term की expiry के बाद फिर चुन लिये जायें लेकिन अगर आपने अपने कर्त्तव्य को निष्पक्षता के साथ निभाया तो फिर सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों वाली difficulty का आप को भी सामना करना पड़ेगा। पुराने legislator होने के नाते आप सभापति के कर्त्तव्य को अच्छी तरह जानते हैं मुझे। इस बारे में आप को बताने की कोई आवश्यकता नहीं। मुझे उम्मीद है कि आप अपने कर्त्तव्य को इस हाउस में अच्छी तरह से निभाएंगे। आप जानते हैं कि Opposition का लोकतंत्र में क्या स्थान है और मैं आशा करता हूं कि आप की अध्यक्षता में Opposition को ऊंचा स्थान मिलेगा। जहां तक हमारे group का सवाल है हम इस हाउस में healthy conventions के निर्माण में आप को पूरा पूरा सहयोग देंगे।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों (तरनतारन) : मोहतरिम स्पीकर साहिब, मैं आप को आप के स्पीकर चुने जाने पर मुबारिकबाद देने के लिये खड़ा हुआ हूं। जाहरी तौर पर नहीं, रस्मी तौर पर नहीं, बल्कि दिली तौर पर आप को मुबारिकबाद देने के लिये खड़ा हुआ हूं। मुबारिकबाद मैं इस लिये देना चाहता हूं क्योंकि आप मेरे एक पुराने साथी हैं, पुराने दोस्त हैं और शानाबशाना हम ने आजादी की लड़ाई में काम किया। मुझे बहुत खुशी है कि आज आजादी का एक बहादुर सिपाही इस हाउस में प्रधान के स्थान पर चुना गया है। आप मेरे भाई हैं, पता नहीं छोटे भाई हैं या बड़े भाई हैं लेकिन भाई होने के नाते मैं अपने में और आप में कुछ फर्क नहीं समझता। कुछ भाइयों ने खदशात जाहिर किये हैं लेकिन मुझे पूरा विश्वास है कि आप के होते हुए उन्हें किसी किस्म का ऐसा डर

[सरदार गुरदयाल सिंह बिल्लों]

नहीं होना चाहिये। मेरे दिल में इस तरह के ख्याल की बिल्कुल गुंजायश नहीं है क्योंकि मैं आप में और अपने में किसी प्रकार का फर्क नहीं समझता। अगर फर्क है तो सिर्फ इतना कि आप नए माहौल में मेरी जगह पर बैठ गए हैं और मैं आप की जगह पर बैठ गया हूँ लेकिन मैं आप को यकीन दिलाता हूँ कि भाई की तरह मैं आप को पूरा सहयोग दूंगा। आप को याद होगा कि आप ने एक बार हाउस में कहा था कि आप ने तीस वर्ष तक देश की सेवा की है। मुझे भी आप के साथ तीस साल तक काम करने का मौका मिला है। मैं जानता हूँ कि आप ने Students Union के समय से ले कर, Students Congress के समय से ले कर आज़ादी मिलने तक बहुत सी तकलीफें उठाईं। आप की देश सेवा के लिये और आप की बहादुरी के लिये मेरे दिल में पूरी पूरी इज्जत है। आप एक काफ़िला ले कर चले थे। आप ने विदेशी सरकार के खिलाफ़ एक महाज्र कायम किया और देश की खातिर आप चट्टान की तरह कायम रहे। आप ने इस हाउस में रहते हुए और हाउस से बाहर रहते हुए भी देश की सेवा की। आप की देश सेवा के लिये जनता आप पर खुश थी, हाउस के मेम्बरान भी खुश थे। रास्ता बहुत कठिन था, काफ़िले के कई मैम्बर पीछे रह गये, कई रास्ते में दम तोड़ गए, कई इधर बैठ गए, कई उधर बैठ गए और कई मैम्बर काफ़िले में नए शामिल हो गए। मुझे यकीन है कि जब तक आप के हाथ मजबूत हैं जो प्रोग्राम आप ले कर चले थे वह अधूरा नहीं रहेगा। स्पीकर की position बड़ी ज़िम्मेदारी की position है। आप के हाथ में जमहूरियत की बागडोर है और आप ही के हाथ में मेम्बरान के हकूक की हिफ़ाज़त है। जब स्पीकर इस कुर्सी पर आ जाता है तो उस के दिल में किसी पार्टी या ग्रुप का ख्याल नहीं रहता। मुझ से पहले डाक्टर सत्यपाल जी थे और उन के बाद मैं स्पीकर चुना गया। मैं जानता हूँ कि स्पीकर के दिल में किसी पार्टी का विशेष ख्याल नहीं रहता। मुझे उम्मीद है कि आप भी उसी convention को कायम रखेंगे। स्पीकर किसी एक पार्टी का नहीं होता, किसी एक ग्रुप का नहीं होता। मुझे पूरा विश्वास है कि जब तक आप इस कुर्सी पर बैठे हैं आप जमहूरियत की शान को बरकरार रखेंगे। जो अत्याचार और जुल्म हाउस के बाहर होंगे आप उन के बारे में इस हाउस में आवाज़ उठाने का मौका देते रहेंगे, मुझे इस का पूरा विश्वास है। मैं आप को यकीन दिलाता हूँ कि हाउस से आप को पूरा तआवन मिलेगा और आप जमहूरियत का खून नहीं होने देंगे। मुझे विश्वास है कि अगर आप के मजबूत हाथों में जमहूरियत की बागडोर रहेगी तो सब कुछ ठीक रहेगा और अपनी जिंदगी में जिस प्रबोध चन्द्र ने इतने कठिन और बहादुरी के काम किये हैं वह स्पीकर बन कर बदल नहीं जाएगा। मैं बतौर मैम्बर हाउस में बैठने का फ़ख़्र महसूस करता हूँ क्योंकि मैं आप और अपने में आप में कोई तमीज़ नहीं समझता। मैं आप को अन्त में फिर सुबारकाबाद देता हूँ और यकीन दिलाता हूँ कि जो आदर्श आप ने अपने सामने रखा है वही आदर्श बदस्तूर कायम रहेगा।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ (ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹੋ ਅਤੇ ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ਼

ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਠਾਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੁਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਜੋ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਤਕਲੀਫਾਂ ਬਲੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਭੁਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਭੁਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿਧੜਕ ਤੇ ਨਿਬੜਕ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਵਕਤ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਇਥੇ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਏਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਚਾਈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਸ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖੋਗੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋਗੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗਰੁਪ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ belong ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ democracy ਦਾ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਅਫ਼ਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਪੀਕਰ ਦੁਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝੋਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਉ ਰਹੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ਨੀਂ ਕੋਥੀ (ਜਗਾਬਰੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਭਾਕਿਸ਼ਕਾਦ ਦੇਵੇਂ ਹੁਣ ਦਿਲੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਹਜ਼ੂਸ ਕਰਦੀ ਹੂੰ। ਆਜ਼ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਲਿਏ ਏਕ ਨਿਹਾਯਤ ਖੁਸ਼ੀ ਕਾ ਸੁਕਾਮ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਏਕ ਬਹੁਤ ਬਡੇ ਸੇਨਾਨੀ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਕਾ ਅਧਯਕਸ਼ ਬਨਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅਚਛੀ ਰਵਾਯਾਤ ਕਾਯਮ ਕੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਲੋਗ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਗੇ ਲੇ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੀ ਲੜਾਈ ਮੇਂ ਜਿਨ੍ਹੋਨੇ ਜੁਲਮ ਆਰ ਤਸ਼ਦੁਦ ਨੂੰ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਕਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋ; ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀ ਹੈਂ ਤਨ ਪਰ ਆਰ ਆਰ ਜ਼ਯਾਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਆ ਜਾਤੀ ਹੈ ਆਰ ਇਸ ਤਰਹ ਨੂੰ ਏਸੇ ਲੋਗ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਟਰਕਕੀ ਨੂੰ ਰਾਸਤੇ ਪਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਗੇ ਲੇ ਜਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ। ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਲਿਏ ਬਡੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸ਼ਮਤੀ ਕਾ ਸੁਕਾਮ ਹੈ ਕਿ ਏਕ ਨੌਜਵਾਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੀ ਲੜਾਈ ਮੇਂ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਪਰ ਹਿਸ਼ਸਾ ਲਿਆ, ਹਰ ਤਹਰੀਕ ਮੇਂ ਹਿਸ਼ਸਾ ਲਿਆ, ਆਜ਼ ਇਸ ਸਭਾ ਕਾ ਅਧਯਕਸ਼ ਬਨਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੁਝੇ ਬਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਹਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਬਾਦ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਅਧਯਕਸ਼ਤਾ ਜਿਨ ਜਿਨ ਲੋਗੋਂ ਨੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹੋਨੇ ਧਰਾ ਪਰ ਨਿਹਾਯਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਵਾਯਾਤ ਕਾਯਮ ਕੀ ਹੈ ਆਰ ਮੈਂ ਤਸ਼ਮੀਦ ਕਰਦੀ ਹੂੰ ਕਿ ਆਪ ਤਨ ਰਵਾਯਾਤ ਨੂੰ ਕਾਯਮ ਰਖੋਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਲੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਅਧਯਕਸ਼ਤਾ ਜਿਨ੍ਹੋਨੇ ਕੀ ਤਨ ਮੇਂ ਸਬ ਨੂੰ ਪਹਲੇ ਡਾਕਟਰ ਸਤਧਾਲ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਆਤਾ ਹੈ ਜਿਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਬਚਚਾ-ਬਚਚਾ ਕਾਕਿਫ਼ ਹੈ। ਤਨ ਨੂੰ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਨੇ ਨੂੰ ਬਾਦ ਡੇਢ term ਨੌਜਵਾਨ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਯਾਲ ਸਿੰਹ ਫਿਲਲੋਂ ਨੇ ਨਿਭਾਈ। ਉਨ੍ਹੋਨੇ

[श्री मती शन्नो देवी]

अपने फरायज को निहायत अच्छी तरह से निभाया, बड़ी निष्पक्षता के साथ काम किया और निहायत शानदार रवायात कायम कीं। अब आप इस हाउस के अध्यक्ष चुने गए हैं। आप से आशा करती हूं कि आप उन रवायात को और आगे ले जाएंगे और आप को इस House की dignity को कायम रखने के लिए हर तरफ से सहायता प्राप्त होगी। इन शब्दों के साथ मैं आप को मुबारिकबाद पेश करती हूं।

चौधरी देवी लाल (फतेहाबाद) : मोहतरिम स्पीकर साहिब, आज का दिन बड़ी खुशी का दिन है कि इस असेम्बली की सदारत करने के लिये हमारे एक बहुत पुराने साथी को, जिन्होंने इस देश की आजादी के लिए और आज का दिन लाने के लिए बड़ी बड़ी कुरबानियां कीं, चुना गया है। हम यह भी जानते हैं कि जब Ruling party में होते हुए भी पंजाब में जो अन्याय होता रहा आप ने उस के खिलाफ आवाज उठाई थी उसी साहस से, हम समझते हैं कि आप पुरानी रवायात को कायम रखेंगे। आप से पहले सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों इस कुरसी पर रहे हैं जिन्होंने बड़ी निष्पक्षता के साथ House की कार्यवाही को चलाया और उन से पहले डा० सत्यपाल साहिब ने जो रवायात कायम कीं, मैं उम्मीद रखता हूं कि आप उन रवायात को कायम रखेंगे। मैं आशा रखता हूं कि इस से पहले भी party में रहते हुए जिस ढंग से आप problems को समझते हुए पंजाब की जनता के लिए आवाज उठाया करते थे, उसी तरह से अब आप के जेरे सदारत यहां पर जो आवाज उठेगी उसे आप पूरे ध्यान से सुनेंगे। इस खुशी को सामने रखते हुए हम Opposition के मੈम्बर, जो आप के पुराने साथी रहे हैं, आप को मुबारिकबाद पेश करते हुए आप को यकीन दिलाते हैं कि हम इस हाउस में आप को पूरा सहयोग देंगे। हमारी co-operation आप को हमेशा मिलती रहेगी। इन अलफाज के साथ मैं आप को मुबारिकबाद देता हूं।

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Leader of the House, Leader of the Congress Party ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਲਈ ਉਠ ਕੇ ਇਸ ਰਸਮੀ ਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਨਿਹਾਇਤ non-controversial ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ conventions ਕਾਇਮ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। Leader of the House ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ, ਜਿਹੜੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ put up ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਧਾਈ ਦਿਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ Ruling party ਵਲੋਂ ਜੋ candidates ਸਪੀਕਰ ਬਣਨ ਲਈ put up ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਉਹ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਨਿਹਾਇਤ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਬਾਤ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ।

पंडित मोहन लाल दत्त : On a point of order, Sir, यह गलत कह रहे हैं। शायद उन्होंने ने मेरी बात को समझा नहीं।

Minister for Revenue: If you have not said it, I am very glad.

ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਰਹੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਫਖਰ ਹੈ, ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸੱਜਣ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ put up ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਪਰਾਪਤ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਵਫਾ ਸਪੀਕਰ ਦੀ election ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾਕਟਰ ਸਤ ਪਾਲ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਸੁਝਾਉ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸਮੈਨ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸਮੈਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਫਖਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਜਮਾਤ ਦਾ ਕਹਾਵਾਂ ਜਿਸ ਜਮਾਤ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਉਚਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸਮੈਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ।

ਇਹ ਚੀਜ਼ ਆਪ ਦੀ ਰਾਏ ਉਤੇ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ congressman ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਬਤੌਰ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਕਈ ਸੱਜਣਾ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੁੱਧਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਆਪ ਦੋਹਾਂ ਤਰਫਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਖ ਕਰੜੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ Opposition ਦੇ ਸੱਜਣਾ ਲਈ ਹੀ ਪਵੇਗੀ, ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ। ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਪ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

बाबू बचन सिंह (लुधियाना, उत्तर) : स्पीकर साहिब, मैं आप को दिल से बधाई देता हूँ, इस लिये भी कि आप मेरे पुराने साथी हैं और हम ने जंगे आज़ादी में इकट्ठे ही मुसीबतें सही हैं और मैं समझता हूँ कि आप की काबलियत, आप की तालीम और आप का तजर्बुआ इस बात का तकाज़ा करता था कि आप इस गद्दी पर आज से बहुत पहले विराजमान होते तो भी आज अगर देर आयद दुरुस्त आयद वाली बात भी हो गई तो भी मैं आप को दिली मुबारिकबाद देता हूँ। गो आज से पहले आप एक पार्टी के थे मगर आज से आप किसी पार्टी के नहीं रहे बल्कि सारे हाउस के मुशतरका हो गये हैं और इस हाउस को अच्छे ढंग से चलाने की ज़िम्मेदारी आप पर आने पड़ी है। मैं जहाँ आप की तारीफ़ आप के तजर्बे, काबलियत और तालीम के लिये करता हूँ वहाँ मैं यह भी जानता हूँ कि आप ने इस हाउस में कितना तजर्बुआ हासिल किया है और बड़े लम्बे अरसे तक एक जोरदार लड़ाई लड़ी है, चोटें की हैं और सही हैं और मैं अच्छी तरह से जानता हूँ कि आप किस तरह से एक dignified attitude लेते रहे हैं। मगर इस सब चीज़ के बावजूद मुझे एक खदशा पैदा होता रहा है और यह आज भी पैदा हो रहा है कि आप पर एक नापसंदीदा किस्म का दबाव पड़ रहा है। अगर मैं अपने इस

[बाबू बचन सिंह]

खदशे को जाहिर न करूं तो मैं अपने फ़र्ज से कोताही करूंगा। जनाब, आज यहां जो हमें एजेंडा दिया गया उस में चंद मैम्बर साहिबान को कस्म दिलाने की item सब से पहले थी। मगर पेशतर इस के कि वह मेम्बरज कस्म लें, कांग्रेस असेम्बली के लीडर ने उस पोजीशन का जो उन को हासिल है नाजायज़ फायदा उठाने की कोशिश की और एजेंडा से बाहिर जाकर उन्होंने फौरन ही स्पीकर के चुनाव के लिये नाम पेश कर दिया।

कुछ आवाजें : नहीं, नहीं।

बाबू बचन सिंह : मैं दस्त कह रहा हूं और challenge करता हूं।

Mr. Speaker : I have already explained the position that I had consulted the Secretary and there was no member present to take the oath.

बाबू बचन सिंह : जनाब, मैं आप की इजाजत से यह कहना चाहता हूं कि अगर कोई official आप को misguide करता है तो आप की यह duty है कि आप देखें कि वह आप को misguide न करे। (Interruptions) मैं अर्ज करता हूं कि एजेंडे पर जो पहली item थी कायदे और कानून की रू से वह पहले पुकारी जानी चाहिए थी और अगर ऐसा नहीं हुआ तो कायदे की खिलाफ़वर्जी हुई है।

खैर मुझे याद है कि एक वह दिन थे कि आज जो लोग आप की तारीफ कर रहे हैं वह आप को मुस्तलिफ़ नामों से याद किया करते थे। मुझे वह दिन भी याद हैं जब आप बेइनसाफी के खिलाफ़ आवाज उठाते थे तो आप को disciplinary action के notice दिये जाते थे। (Opposition की तरफ से तालियां) लेकिन मैं आप की जुरअत की दाद देता हूं कि आप ने उन तमाम मुश्किलात के बावजूद सच्चाई की जंग को जारी रखा और यही वजह है कि आज आप को यह exalted position मिली है। (तालियां)। और यह ओहदा आप को आप की काबलियत और हिम्मत की वजह से मिला है।

एक आवाज : इसी लिये आप ने उन के खिलाफ़ वोट दी थी (हंसी)।

बाबू बचन सिंह : तो मैं अर्ज करना चाहता हूं कि हम ने जमाना देखा है, आप ने भी देखा है और हम सब जानते हैं कि खुशामदियों के लिये दरबारों में बहुत बड़ी बड़ी जगहें होती हैं मगर उन की position रेत जैसी होती है जो सूरज के साथ साथ तपती है और उस के गुरुब होते ही ठंडी पड़ जाती है। (Opposition की ओर से तालियां) आज, जनाब, पंजाब को इस बात की ज़रूरत है कि यहां की जनता को विश्वास हो कि हमें जो स्पीकर मिला है वह किसी बड़े से बड़े आदमी का पक्ष नहीं लेगा। और आप ने अपनी साबका ज़िंदगी में जो इस हाउस की रवायात को मज़बूत करने की कोशिशें देखी हैं वह आप की आंखों के सामने रहेंगी और उम्मीद है कि आप भी Opposition के साथ वही सलूक करेंगे जो कि इस exalted position वाले को सारी मुश्किलात का पूरे जोर से सामना करते हुए और पूरी तरह निष्पक्ष रहते हुए करना चाहिए। इन अलफ़ाज के साथ मैं आप को दिली मुबारिकबाद देता हूं।

Pandit Chiranji Lal Sharma (Ganaur) : Mr. Speaker, Sir, so far you have been congratulated by the old Members of the Assembly. I, being

a new entrant to this House, am glad to have this opportunity of congratulating you. I am glad to say that the compliments have been paid to you because of the bold stand that you had been taking as a Member of the Congress Legislative party on the floor of this House. Though I did not know you as a legislator previously yet I know a lot about you through the Press. Mr. Speaker, the speeches that have been delivered today from the other side of the House show that they have come to know about your worth. I hope, Mr. Speaker, that you will keep up the dignity and prestige of the Chair you are occupying.

Sardar Gurdial Singh Dhillon, the out-going Speaker was enjoying a reputation as an impartial Speaker not only in the Punjab, but also all over the country. Only this morning a representative of the Press met me and I was happy to learn from him all about what he said about the out-going Speaker. Mr. Speaker, I am confident that you will give equal opportunity to the Members of the Opposition groups to express their views.

Before I resume my seat, I once again congratulate you on your election.

गृह निर्माण राज्य मंत्री (श्री राम किशन) : स्पीकर महोदय, पंजाब विधान सभा ने आप को अध्यक्ष चुन कर सही और ठीक फैसला किया है। इस के लिये मैं आप को बधाई देता हूँ। जनाब, अगर आप के पिछले 30 या 35 साला जीवन पर निगाह डाली जाये तो पता चलता है कि आप का जीवन शुरू से ही revolutionary रहा है। कौन नहीं जानता कि आप ने आजादी से पहले और बाद में देश की कैसे सेवा की है। आप ने अनबटे पंजाब में बतौर एक M.L.A. के और फिर आजादी के बाद बटे हुए पंजाब में बतौर Chief Parliamentary Secretary और फिर वजीर के निहायत शानदार काम किया है। आप की निडरता, आप की जुझारुता, आप की दिलेरी और आप की patriotism किसी से छिपी हुई नहीं है। जंगे आजादी में कौन सी ऐसी तकलीफ़ है जो आप ने नहीं बरदाश्त की। Ruling party ने आप को इस ओहदे के लिये अपना candidate चुन कर सही कदम उठाया है और Opposition के अपने दोस्तों से मैं कहना चाहता हूँ कि Ruling party और उन के नुमायंदे के सामने वी० बी० पटेल और मावलंकर की रवायत हैं और उन्हीं healthy traditions के मुताबिक यह पार्टी फैसले किया करती है। स्पीकर साहिब, आप ने इस देश को आजाद कराने में बड़ा अहम पार्ट play किया है और आप इस नेक काम में अपनी student life से जुटे हुए हैं और मुझे खुशी है कि देश की आजादी के बाद आप यहां पर democracy को कामयाब करने जा रहे हैं।

मुझे इस बात की भी, स्पीकर साहिब, खुशी है और विश्वास है कि आपकी Speakership में पंजाब विधान सभा में अच्छे अच्छे measures पास किए जाएंगे जिन से एक नया पंजाब बनेगा जैसा कि हम बनाना चाहते हैं।

मुझे आप का वह जीवन याद है जब सर सिकन्दर हयात खां के ज़माने में आपको लाहौर के किले में बन्द किया गया था, और आपने क्या क्या कष्ट झेले थे। यही नहीं, आप का खानदान और आप का सारा जीवन इस बात का प्रमाण है कि आप ने सदा देश की सेवा की है। मुझे और Ruling party को विश्वास है कि आपकी प्रधानता में यहां शानदार रवायतें

[गृह निर्माण राज्य मन्त्री]

कायम होंगी, जिन के द्वारा हमारा पंजाब नया और मज़बूत बनेगा क्योंकि इस हाउस में कहा गया एक भी शब्द पंजाब को बना भी सकता और पंजाब को बिगाड़ भी सकता है । आपकी अध्यक्षता में हमारा पंजाब सारे हिन्दुस्तान भर में democratic परम्परा को निबाहने में सफल होगा । यहां की जो पिछली traditions स्वर्गीय डाक्टर सत्यपाल जी के द्वारा अथवा सरदार गुरदयाल सिंह जी द्वारा कायम की गई हैं उनको बरकरार रखते हुए आपकी प्रधानता में हर माननीय सदस्य को जो किसी भी पार्टी से ताल्लुक रखता हो, पूरा इन्साफ मिलेगा । मुझे यह पूरा विश्वास है कि आपको इस सदन की अध्यक्षता में पूरी कामयाबी हासिल होगी । मैं आप को इस औहदे के लिये फिर एक बार बधाई देता हूं ।

Mr. Speaker : Hon. Members of the House, I am most grateful for the great honour you have done to me by choosing me as the Speaker of this August House. I am grateful and proud, too, as indeed anyone in this position of trust and confidence must be. And, I assure you that I have every intention of doing all I can to justify that trust and that confidence because of the voice that you have raised in my favour. I hear and bow down to the voice of the people of this State who have returned all of us to get together on their behalf, to transact their business, to make their laws and their budgets and to do all we can to ensure peace, progress and prosperity for them. My main job, as I see it, will be to ensure maximum utilization of the people's time to the best advantage of the people. My single rule of conduct will be to follow the Constitution, in spirit and letter. And, I assure you that to the best of my ability I will be completely impartial, completely unaligned and entirely objective. I know that I owe everything to the great organisation, the Indian National Congress, but it is that organisation which has taught me to be a non-party man in a non-party function ; it is that organisation which has taught me what democracy is (*Cheers*). I do not merely say so but I feel and acknowledge, without any reservation, that each one of you, on either side of the House, represents the people and that the people are indivisible. We have all been sent here by a whole people to deliberate their affairs, not to wrangle for power nor yet to assert it. As long as it is patent that you have not forgotten the mission for the ritual ; as long as it is apparent that you have not given up service for power, dignity for prestige, logic for more noise, you will find my assistance ready and my help enthusiastic.

It is my pleasant duty also to acknowledge with gratitude the guidance of my predecessor given to the deliberations of this House which really established very high standards and raised the esteem for this House and for the Speaker of this House all over the country.

While thanking you once more, most warmly and sincerely, let me express my genuine hope that you will assist me so that I may assist you and we are able to give our best to our masters, the people.

ANNOUNCEMENT BY SPEAKER REGARDING ELECTION OF
DEPUTY SPEAKER

Mr. Speaker: Under Rule 10(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I fix Monday, the 19th March, 1962, as the day for the election of the Deputy Speaker.

As the Hon. Members are aware, the Governor will address both the Houses of the State Legislature assembled together at 3.30 p.m. tomorrow.
2.57 P.M.

(The Sabha then adjourned till 9 a.m. on Friday, the 16th March, 1962.)

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

DATE 11/11/2011 BY SP-6/BJA/KJS

EXEMPT FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND DECLASSIFICATION

DATE 11/11/2011 BY SP-6/BJA/KJS

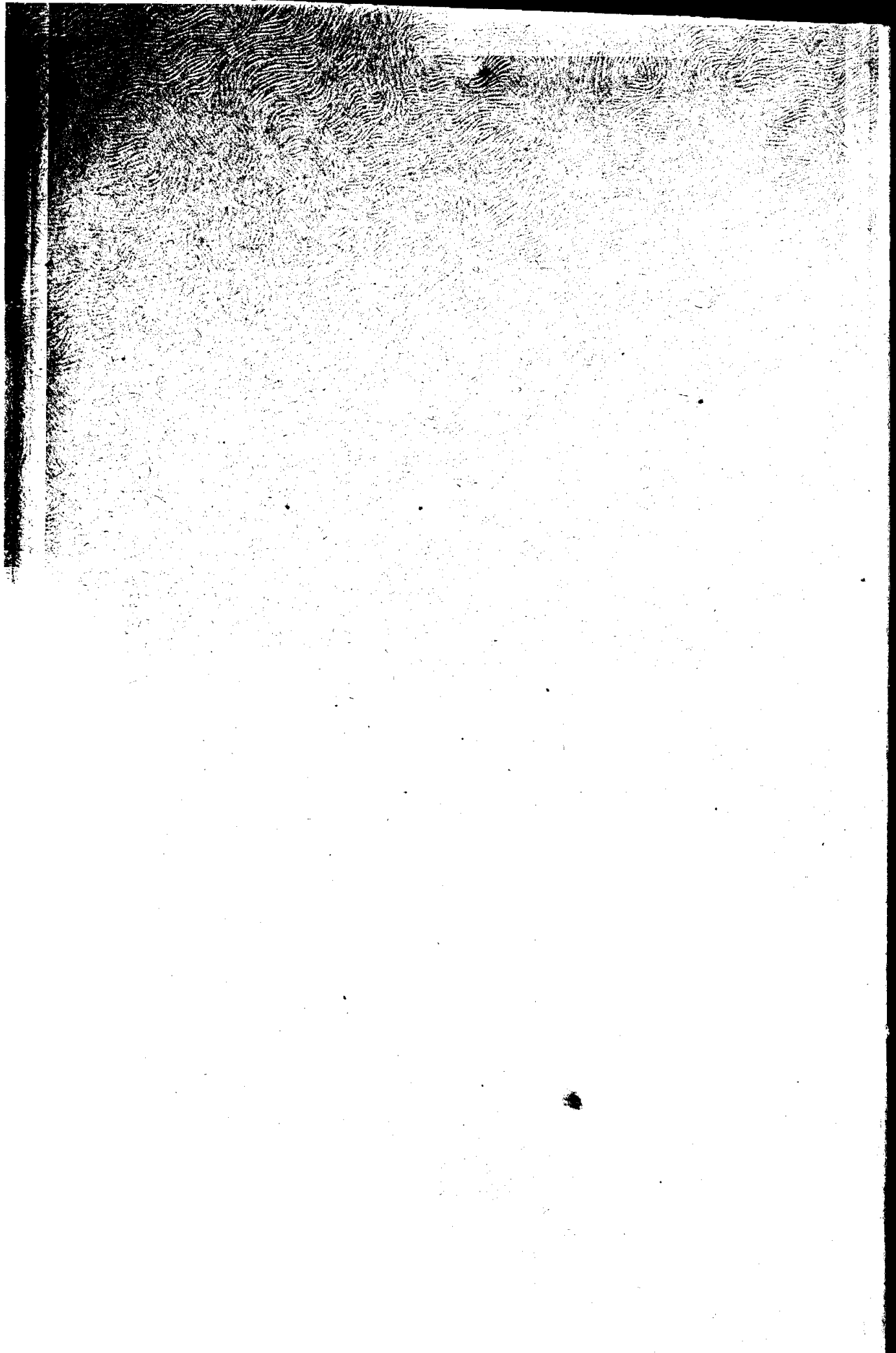
EXEMPT FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND DECLASSIFICATION

DATE 11/11/2011 BY SP-6/BJA/KJS

EXEMPT FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND DECLASSIFICATION

EXEMPT FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND DECLASSIFICATION

EXEMPT FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND DECLASSIFICATION

(1962)

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

16th March, 1962.

Vol. I No. 3

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, the 16th March, 1962.

	PAGE
Observations by the Speaker	.. (3)1
Adjournment Motion	.. (3)3
Obituary References to the late—	
1. Lala Achint Ram and	.. } (3)4
2. Chaudhri Surja Ram	.. }
Governor's Address (Copy laid on the Table)	.. (3)10
Papers laid on the Table	.. (3)24
Presentation of the Supplementary Estimates (Second Instalment) for the year 1961-62	.. (3)24

Price : Rs. 1.30 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I, No. 3

DATED THE 16TH MARCH, 1962;

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
ਪਛਨੇ	ਪਛਨੇ	(3)1	10
ਅਾਇੰਨੀ ਸਾਰ	ਅਾਇੰ ਨੀਸਰ	(3)1	19
must	most	(3)2	12
no	the	(3)2	5th from below
ਮਾਨਨੀਯ	ਮਾਨੀਯ	(3)3	28
ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ	ਅਚਿਤ ਰਾਮ	(3)4	24
ਤਨ	ਤਨ	(3)5	20
ਵਹਾਂ	ਵਹਾਂ	(3)6	20
ਏਸੇ	ਜੈਸੇ	(3)6	10
ਕੇ	ਮੈਂ	(3)7	6
ਸਰਾਂਗੇ	ਸਰਾਂਗ	(3)7	3rd from below
ਭੁਤਾਦਿ	ਭੁਤਾਦੀ	(3)11	23
ਅਧਿਕ	ਅਰਥਕ	(3)13	13
ਸਥਿਤਿ	ਥਸਥਿਤਿ	(3)13	13
ਖੁਰਾਕ	ਖੁਰਾਕਗ	(3)13	13
ਤਸੁਕ	ਤਸਕ	(3)13	13
ਅਧਿਕ	ਅਥਿ	(3)13	14
ਮਾਗ ਮੈਂ	ਮਾਗ ਯੋਂ	(3)13	last

1001-10

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 16th March, 1962.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a.m. of the clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

OBSERVATIONS BY THE SPEAKER

श्री अध्यक्ष : इस से पहले कि agenda पर गौर किया जाये मुझे निहायत अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि **Opposition** के मैम्बर साहिबान ने कल हाऊस से **walkout** कर के एक बेहंगी मिसाल कायम की है जब कि गवर्नर साहिब ने **Legislature** के दोनों सदनों के मुश्तरका इजलास में **Address** पढ़ने के लिये तशरीफ लाये थे । मुझे उन से कामल तवक्को थी कि ऐसे मौके पर लोगों के प्रतिनिधि होने के नाते उन्हें अपनी जिम्मेदारियों का पूरा पूरा एहसास होगा और वे कोई ऐसी कार्रवाई हरगिज नहीं करेंगे जिस से कि इस हाऊस के वकार को किसी किस्म की ठेस पहुंचे । कल के वाक्या से मुझे बेहद तकलीफ हुई है और खास कर जब **Opposition** के एक मैम्बर ने इस ऐवान में खड़े हो कर अपना ब्यान पढ़ने की कोशिश की । चूंकि कल दोनों सदनों का मुश्तरका इजलास था और इसे विधान सभा की बाकायदा **meeting** तसब्बर नहीं किया जा सकता, इस लिये उन मैम्बर साहिबान के खिलाफ कोई **action** लेने का मैं मजाज भी नहीं । अलबत्ता मैं यह जरूर कहूंगा कि ऐसे मौके पर मुअजिज मैम्बर साहिबान का हाऊस से **walkout** कर जाना एक निहायत गैर मुनासिब बात थी । एक तरफ तो मेरे मुअजिज दोस्त गवर्नर साहिब की गैर-आईनीप्सर-गमियों की शिकायत करते हैं और दूसरी तरफ वे अपने **protest** का मुजाहिरा उस वक्त करते हैं जब कि वह चुनाव के बाद **Legislature** के पहले इजलास का रस्मी इफतताह इस आईनी अख्तियार के मातहत करने आये हैं जो उन्हें आईन के रू से हासिल है । अगर **Opposition** के मैम्बर साहिबान गवर्नर साहिब के **conduct** पर इस हाऊस में शिकायत पेश करने पर इतने आर्जूमन्द रहते हैं तो उन्हें खुद भी अपने फरायज और जिम्मेदारियों का एहसास होना लाजमी है । मैं यह कहूंगा कि कल का वाक्या एक ऐसा वाक्या है जिस पर **Opposition** के मैम्बर साहिबान हरगिज फखर महसूस नहीं कर सकते । जो आश्वासन मैं ने कल दिलाया था उस पर मैं पूरे तौर पर कारबन्द हूं कि **Opposition** को अपने ख्यालात का इजहार करने के लिये पूरा मौका मिलेगा और वे महसूस नहीं कर पाएंगे कि उन के **privileges** में किसी किस्म की कमी हुई है । लेकिन इस के साथ साथ मैं यह भी तवक्को रखता हूं कि वे मुझे अपना पूरा पूरा तुआबन देगे ताकि मैं **parliamentary** रवायात को इस हाऊस में कायम रख सकूं । मुझे उम्मीद है कि कल का वाक्या आयंदा के लिये दोहराया नहीं जायेगा क्योंकि मैं यह बेहद महसूस करता हूं कि यह एक **constitutional impropriety** है । अब मैं agenda की अगली item लेता हूं ।

[श्री अध्यक्ष]

(Before I take up any item on the agenda, I am sorry to point out that the members of the Opposition groups set up a bad precedent in the House by staging a walk-out yesterday when the Governor came to address a joint sitting of the two Houses of the State Legislature. I had sincerely hoped that on such occasions they would realize their responsibilities as representatives of the people and would do nothing that would in any way lower the decorum and dignity of this august House. The incident of yesterday has pained me very much and more so when a member of the Opposition got up and made an attempt to read out a statement on the Floor of the House. As yesterday's assemblage of members of the two Houses did not form a regular meeting of the Vidhan Sabha I am, constitutionally speaking, not in a position to take any action against the members, but I must say that the walk-out staged by the hon. Members on the occasion was most improper. On the one hand my hon. friends complain of the unconstitutional activities of the Governor and on the other hand they demonstrate their protest on the occasion when the Governor came to inaugurate the first session of the Legislature after the elections in the discharge of his constitutional duties and by virtue of the right conferred on him under the Constitution. If the members of the Opposition exhibit keenness to lodge complaints against the conduct of the Governor they must at the same time realize their own duties and responsibilities in this House. I must say that what happened yesterday was something of which the members of the Opposition cannot be proud of. I stand by my assurance that I gave the other day that I would give the members of the Opposition all opportunities to voice their feelings and would not let them feel at any time that their privileges have in any manner been curtailed. But I expect in return that they would give me their co-operation in my effort to uphold parliamentary conventions and healthy traditions in the House. I hope that yesterday's happening would not be repeated in future because I strongly feel that it is an act of constitutional impropriety. Now, I take up the first item on the agenda.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of order, Sir. मैं चन्द मिनट के लिये प्रार्थना करना चाहता हूँ . . .

Mr. Speaker : There can be no 'Point of Order', when the Speaker is on his legs.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : इस वक्त हमारे सामने कोई item नहीं जिस पर point of order उठाया जाए ।

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir हम ने जो कल walk-out किया वह दोनों Houses के मुश्तरका इजलास में किया था । वह कोई विधान सभा की meeting नहीं थी ।

Home Minister This is the point of order. It is only an Explanation.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : कल स्पीकर साहिब ने एक statement दिया और उसके अलावा अब हाऊस के सामने कोई ऐसी चीज नहीं जिस पर point of order उठाया जा सके ।

बाबू बचन सिंह : मैं आप से अर्ज कर रहा था कि कल असेम्बली का इजलास नहीं था, उस दिन स्पीकर साहिब, हाऊस में आप की position वैसी ही थी जैसे दूसरे मैम्बरों की थी ।

Mr. Speaker : The hon. Member should resume his seat. I may inform him that when the Governor came to address both Houses of the State Legislature assembled together, he came in pursuance of his constitutional duties. Therefore, it is not desirable that any hon. Member should be discourteous to the Governor.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, आप ने किस बिना पर कहा है कि जो walk-out हुआ है वह unconstitutional है और conventions के विरुद्ध है ?

Revenue Minister : Sir, can Speaker's statement be discussed.

Home Minister : स्पीकर के statement पर कोई statement नहीं हो सकती, कोई comment नहीं किया जा सकता और कोई चर्चा नहीं की जा सकती (cheers)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : No point of order, please. There is nothing before the House on which a 'point of order' could be raised.

श्री बलरामजी दास टंडन : यह बड़ी अजीब बात है । We have every right to clear our position.) (voices of order, order, from the Treasury Benches.)

श्री अध्यक्ष : मुझे अफसोस होता है कि कुछ मैम्बर साहिबान इस हाऊस में अपने हकूक से तजावज करते हैं और ऐसा मालूम होता है कि उन्हें अपने फरायज का पता ही नहीं । (I am sorry to say that some hon. Members exceed the limits of their rights and privileges in this House and betray complete ignorance of their duties.)

ADJOURNMENT MOTION

Comrade Harnam Singh Chamak : Sir, I have to move an adjournment motion*

श्री अध्यक्ष : इस मामले पर discussion करने के लिये माननीय मैम्बर को बजट सेशन में काफी मौका मिलेगा । दूसरे बजट सेशन के दौरान adjournment motion admit नहीं की जा सकती । इस लिये मैं इस motion को out of order declare करता हूँ (The hon. Member would have ample opportunities to discuss this matter at various stages during the Budget Session. Secondly, no adjournment motion can be admitted during the Budget Session. I, therefore, declare this motion to be out of order.)

---

*Sarvshri Harnam Singh Chamak, Ram Singh, Chiranji Lal Sharma, Gurnam Singh, Devi Lal and Baldev Parkash, M.L.As to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely the open and unlawful misuse of Government machinery in 1962 General Election for the benefit of ruling party and the high-handedness, irregularities and unlawful acts committed by the Government officials at the instance of the party in power.

OBITUARY REFERENCES

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡੇ ਦੋ ਅਜਿਹੇ ਸਜਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਕਦੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਵਿਛੜ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 40,45 ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਉਹ Peoples Society ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਔਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਏ ਗਏ। ਜੋ ਕੁਛ ਉਹ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਉਹ Peoples Society ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਔਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਔਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆਂਦੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਪੇ ਕਿ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਕਿਸੇ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਵਲ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸਿਫਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਅਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਔਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਮੌਕੇ ਵੀ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੜਖੜਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨੇੜੇ ਕੀਤਾ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਉਹ ਪਖ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਗਲ ਬਾਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਔਰ ਫੇਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਸਹੇ ਸਨ। ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੋਚਲ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਕਢਣ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਜੋ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਔਰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ। ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਗਵਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਹੀ ਸਨ। ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਸੀ। ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਔਰ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਬਕ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ 45 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਉਹ ਅਸੀਂ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਔਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਬੜਾ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਕਦਮ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਸਰੇ ਸਜਣ ਸਿਹਤ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਚੌਧਰੀ ਸੁਰਜਾ ਰਾਮ ਹੋਰੀ-
ਸਨ । ਉਹ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਔਰ **Upper House** ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ । ਉਹ
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਰਹੇ । ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅੰਨ ਹਲਵਾਹਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ।
ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਕਪਾਹ ਦਾ ਭਾਉ ਡਿਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਆਪ ਬੋਲੀ
ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕਪਾਹ ਖਰੀਦਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਉਹ
ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬੇਸ਼ਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਹਲਵਾਹਕਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ
ਦੇਵਾਂਗਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਬੜੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਕੀਤਾ । ਸਪੀਕਰ
ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਉਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਾਰੂ
ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਐਸੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ
ਨਾਲ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਐਸਾ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖਸ਼ੇ ਔਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ
ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश (अमृतसर शहर, पूर्व) : स्पीकर साहिब, Leader of the House की तरफ से लाला अचिंत राम और चौधरी मुर्जी राम के स्वर्गवास हो जाने पर जो विचार हुआ उस के अन्दर रखे गये हैं मैं अपने ग्रुप की तरफ से उन का समर्थन करने के लिये खड़ा हुआ हूँ । बड़े ही दुःख के साथ कहना पड़ता है कि हमारे बीच मैं से, पंजाब के सामाजिक जीवन के बीच मैं से दो ऐसे व्यक्ति जिन की मुझे के लिये बड़ी भारी देन है, स्वर्गवास हो गये हैं । मुझे लाला अचिंत राम जी को दो चार बार सर्वोदय के काम के सम्बन्ध में मिलने का मौका मिला । इन के शील स्वभाव की, उन की नम्रता की, उनके विचारों की, मैं समझता हूँ कि पंजाब के अन्दर कोई भी ऐसा व्यक्ति न होगा जो सराहना न करता हो । राजनैतिक दलबन्धियों से ऊपर उठकर उन्होंने न हर पार्टी के व्यक्ति को, हर तरह के नुक्तानिगाह से व्यक्ति को सर्वोदय के विचार का बताने की कोशिश की । इतने महान व्यक्ति होते हुए भी खूब इसी सिलसिले में मुझ से मिलने के लिये एक दो दफा मेरे पास आये । स्पीकर साहिब, आज वह हमारे बीच में नहीं है । इसी तरह चौधरी सुरजा राम विधान परिषद् के मੈम्बर होने के नाते यहां लाबीज में और चंडीगढ़ में बहुत सा समय सभी मैम्बरों के साथ रहते थे । मैं समझता हूँ कि दोनों सदनों में से किसी भी माननीय सदस्य को कभी यह कहने का मौका नहीं मिला कि किसी को चौधरी सुरजा राम के किसी काम से दुःख पहुंचा हो । वह एक निहायत सादे विचारों के मिलनसार व्यक्ति थे और उन्होंने ने कभी किसी का दिल नहीं दुखाया । मैं समझता हूँ कि विधान परिषद् को ही नहीं उन के स्वर्गवास हो जाने से सारे पंजाब को ही नुकसान पहुंचा है । दोनों ही महान व्यक्तियों की आत्मा को भगवान शान्ति दे और उन के परिवार वालों को सन्तोष दे । इन शब्दों में मैं अपना स्थान लेता हूँ ।

बाबू बचत सिंह (बुधिमन्त्र-उत्तर) :- मिस्टर स्पीकर, लाला अचिंत राम उन महान पंजाबियों में से थे जिन्होंने पंजाब की खिलदमत करने में और अपनी कुर्बानी देने में कभी कोई दकीर्ण फरागजाश्त नहीं किया था। मैं उन को सन् 1935 से जानता था और मैं जितना ही उन के सम्पर्क में आया मैं ने उन को एक निहायत मखलिस worker पाया। वह एक

[बाबू बचन सिंह]

सच्चे गांधीवादी इनसान थे और गांधीवादी होने के नाते उन में ¹/₂ service और sacrifice का जज्बा कूट कूट कर भरा हुआ था । मैं उन से अक्सर मिलता रहा, वह मुझ से अक्सर मिलते रहे । कई मामलात पर हमारा इत्फाक होता रहा और कई मामलात पर हमारा आपस में इस्तराफ भी रहा लेकिन इस के बावजूद हमारा आपस में प्रेम, हमारी आपस में मुहब्बत बिल्कुल उसी तरह ~~हो~~ रही जैसे कि दो भाइयों में होती है । मैं ने आज महसूस किया है कि जिस वक्त पंजाब को जरूरत इस बात की है कि यहां पर service और sacrifice का ज्यादा से ज्यादा जज्बा दिखाया जाये, जब इस बात का मुजाहिरा हो रहा है कि ताकत की भूख में लोग अपने असूलों को भी छोड़ रहे हैं, ताकत की भूख में लोग निहायत गिरे से गिरा हुआ काम कर रहे हैं, ताकत की भूख में लोग low से low level पर जा रहे हैं, ~~ऐसे~~ मौके पर हमारे दरम्यान में से लाला अचिंत राम का उठ जाना हमारे लिये निहायत दुखदायी है ।

5. जब जब कांग्रेस की movements चली, जब जब मुल्क आजादी के लिये अंग्रेज से टक्कर लेता रहा, वह ऐसे मौकों पर हमेशा पहली सफ में रहे, लेकिन उन्होंने ने कभी ताकत के लिये, ओहदों की भूख जाहिर करने के लिये कोई विचार प्रकट नहीं किया । कोई ऐसा ख्याल जाहिर नहीं किया कि आज कोई आदमी भी यह कह सके कि लाला अचिन्त राम ने ताकत हासिल करने के लिये काम किया हो, ओहदों के लिये काम किया हो । जब भी कोई तहरीक चली, कोई भी ऐसी लहर चली जिस में गरीबों की मदद की जानी मकसूद थी, low paid मुलाजमों को मदद की जरूरत थी, जहां किसी पर जुल्म हुआ हो उसे उन की मदद की जरूरत थी, जहां civil liberties पर हमला हुआ हो वहां उन की जरूरत थी, जहां वह हमेशा आगे ही आगे रहे । आज जब कि पंजाब में ऐसे हालात हैं कि जिन में हम इतमीनान का सांस नहीं ले सकते, आज जब कि पंजाब में ऐसे हालात हैं जिन में कोई भी आदमी तशवीश किये बगैर नहीं रह सकता, ऐसे मौके पर हमें उन की आगे से भी ज्यादा जरूरत थी । आज जरूरत थी कि ऐसे आदमी हमारे अन्दर मौजूद होते ताकि लोग उन की जिन्दगी से सबक ले कर किसी अच्छे रास्ते पर चल सकते । हमें अजहद दुख है कि वह लाला अचिन्त राम जिन्होंने ने सारी उम्र गांधीवाद के प्रचार के लिये काम किया लेकिन फिर भी इवज में कुछ हासिल न किया, हमारे बीच में से चले गये हैं । मिस्टर स्पीकर, जब सन् 1947 में पंजाब में फसाद हो रहे थे और लोग अपने रास्ते से भटक गये थे तब भी लाला अचिंत राम ने यही कोशिश की कि वे सही रास्ते पर आ जायें । अगर आज भी वह हमारे दरम्यान मौजूद होते तो जो हमारे मसायल हैं, जिस खामोशी से वह हमेशा काम करते रहे हैं, उसी खामोशी से उन को हल करने में आज भी वह उत्सुक होते । मैं महसूस करता हूं कि आज हमारे पंजाब को ऐसे ही मुखलिस, नेक, शरीफ आदमियों की जरूरत है जो अपने आप को कुरबान कर सकें, जो लोगों की सही खिदमत कर सकें । गद्दियों पर बैठ कर खिदमत करने के लिये सैंकड़ों और हजारों लोग तैयार हो जाते हैं लेकिन जिन लोगों में जुर्रत होती है, जिन लोगों में ताकत होती है, जिन लोगों में हिम्मत होती है, जिन लोगों को परमात्मा ने यह सब दिया है कि वह सब कुछ हासिल करने की ताकत रखते हुए भी उन चीजों को त्याग दें, छोड़ दें, उन में से लाला अचिन्त राम भी एक ऐसी ही शख्सियत थे ।

1
2
तो ऐसे मौके पर कुदरती तौर पर हर एक आदमी यह महसूस करता है कि अगर आज लाला अचिन्त राम इस में नहीं रहे तो कम अज कम उन की spirit से ही हम कुछ सबक हासिल करें। हम अपने अन्दर वह भाव पैदा कर सकें जैसे भाव पैदा करने के लिये लाला अचिन्त राम ने अपनी सारी जिन्दगी सरफ की। अगर हम में उन की जिन्दगी का थोड़ा सा भी असर आ जाये तो मैं समझता हूं कि पंजाब की हालत सुधर सकती है। जिस आदमी ने अपने आदर्श तक पहुंचने में लिए, जिस आदमी ने अपने सूबे की बेहतरी के लिये, जिस आदमी ने गरीबों के लिये खिदमत की लेकिन अपने खानदान के लिये, अपने रिश्तेदारों के लिये, अपने बेटों के लिये, अपनी बेटियों के लिये, अपने उन लोगों के लिये जो उन के dependents थे, एक पैसा नहीं छोड़ा, उन के लिये कोई दौलत इकट्ठी नहीं की, उन के लिये कोई जायदाद नहीं बनाई, कुदरती तौर पर उन के खानदान के साथ हम हमदर्दी का इजहार करते हैं जब कि वह उन को दागेमुफारकत दे गए हैं। उन के खानदान के साथ हमारी इस लिये भी हमदर्दी है कि आज ऐसे हालात में उन्हें माली मुश्किलत भी पेश आयेंगी क्योंकि लाला अचिन्त राम ने हमेशा खिदमत का रास्ता अख्तियार किया, गरीबी में ही रहने का रास्ता अख्तियार किया। इस लिये हमारी उन के साथ ज्यादा से ज्यादा हमदर्दी है। हम महसूस करते हैं कि खिदमत का रास्ता अख्तियार करके, service का रास्ता अख्तियार करके उन्होंने ने हम लोगों को एक सबक सिखाया है। मैं समझता हूं कि अगर हमारे दिल में थोड़ी सी भी धड़कन मौजूद है और हमारा दिल सच्चाई को कबूल करता है तो ज़रूरी है कि सच्चे दिल से हमें उन के बनाए हुए रास्ते को अपनाने की कोशिश करनी चाहिये।

जहां तक चौधरी सुरजा राम का ताल्लुक है मुझे जाती तौर पर उन से वाकफियत नहीं थी लेकिन मैं ने जो कुछ उन के मुतअल्लिक पढ़ा है उस से मैं यह कह सकता हूं कि वह भी एक सरंजामरंज इनसान थे, किसी किसम का कोई रंज नहीं करते थे और सब के साथ मिलन-सारी का स्लूक करते थे। ऐसे मौके पर हमारे इन साथियों का हमारे में से जुदा हो जाना कुदरती तौर पर दुखदायी है और हम उन के खानदान के साथ हमदर्दी का इजहार करते हैं।

मैं Leader of the House के इस resolution के साथ सहमति ज़ाहिर करता हुआ फिर उन के हम से जुदा हो जाने पर अफसोस और उन के लवाहाक़ीन से हमदर्दी का इजहार करता हूं।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਰਾਏਕੋਟ) : Mr. Speaker Leader of the House ਨੇ ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਔਰ ਚੌਧਰੀ ਸੁਰਜਾ ਰਾਮ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਰਗਬਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਖੂਬੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਮੁਲਕ ਦਾ ਬੜਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਰਧਾਂਜਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਜੋ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਕ ਲਈ, ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੀਏ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ Leader of the House ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ (ਸਰਹੰਦ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ **Leader of the House** ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਜਾ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੌਮ ਲਈ ਇਕ ਬੇਗਰਜ਼ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਖਿਦਮਾਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜੋ ਕਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੰਤਖਿਬ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਜ ਕੇ ਅਪਣਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਫਖਰ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ **elections** ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ, ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵੋਟ ਮੰਗੀ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਉ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਿਦਮਾਤ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਰਸਤਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮਰਜ਼ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅਚਾਨਕ ਦਿਲ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਗਰ ਉਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਪਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ, ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨਹਿਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਲਈ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਨਾਮੁਰਾਦ ਮਰਜ਼ ਐਸੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਗਈ। ਉਹ ਇਸ ਮਰਜ਼ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸਾਨੂੰ ਅਜ ਬੜੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਛ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁਰਜਾ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਘਾਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ (ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਲੀਡਰ ਵਲੋਂ ਦੋ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੜਵੇ ਲਫਜ਼ ਹੋਣ ਉਹ ਵੀ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕੌੜਾ ਜਾਂ ਭੈੜਾ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਦਾ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਤਨਾ ਘੱਟ ਹੀ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ **Servants Of The People Society** ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਲਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਥੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਰਿਆਸਤੀ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਨੌਜਵਾਨ ਭਾਰਤ ਸਭਾ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਅਛੀ ਨਿਗਾਹ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਬੜੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਰਸਤੇ

ਪਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਕੁਛ ਵੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮੌਕੇ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਬਕ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕੀਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਸਾਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਬਕ ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਇਕ ਸੱਚੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਨ। ਜੋ ਕੁਛ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਖਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਾਹੌਕਿਆਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ, ਜਬਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਅੱਜ ਖੁੱਸ ਗਈ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ, ਚੌਧਰੀ ਸੁਰਜਾ ਰਾਮ ਜੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ— ਚੌਧਰੀ ਸੁਰਜਾ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ—ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : Leader of the House ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸੰਸਦਦਾਨਾ ਨੇ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਖਿਆਲ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਲੀਡਰ 'ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿ 'service before self' ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਸਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜਜ਼ਬਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਾਲਾ ਅਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਇਕ ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ, ਜੋ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਚੁਣਿਆ ਸੀ ਉਸ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ, ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰਾਮ ਔਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਾਤ ਨੂੰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਿਛੇ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜ ਗਏ ਸੱਜਣਾਂ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(I associate myself with the views expressed by the Leader of the House and other hon. Members in respect of the departed venerable personalities. I had the privilege of knowing Lala Achint Ram personally since long. I think that after the achievement of Independence there were a few leaders left in the Punjab before whom 'service before self' was the ideal. Even After the achievement of Independence he continued following this principle, which is badly needed in the country today. The venerable leader had said that the spirit possessed by the youngmen of one country before Independence was being lost after the achievement of Independence, not gradually but at a great speed. Lala Achint Ram was such a person that he stuck to that principle and path

[श्री मधीवर]

of love which he had chosen before Independence. As has been said here that he achieved all that he aimed at. He always strived to render real service to the people and worked for securing more comforts and facilities for them but he always avoided coming into the limelight.

With these words I fully associate myself with the views expressed by some hon. Members in support of this motion and pay homage to these two departed souls. I would request all the hon. Members to stand up in their seats and observe silence for two minutes as a mark of respect to their memory. I shall convey sympathies of the House to the bereaved families by sending a copy of this resolution to these families).

(At this the House stood in silence for two minutes).

GOVERNORS' ADDRESS : COPY LAID ON THE TABLE

Mr. Speaker : In pursuance of Rule 18 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I have to report that the Governor was pleased to address both the Houses of the Legislature assembled together on the 15th March, 1962 under Article 176 (1) of the Constitution.

A copy of the Address is laid on the Table of the House.

राज्यपाल का अभिभाषण

दोस्तो,

मैं आप सब को, जो विधान सभा के नए या फिर से सदस्य चुने गये हैं, बधाई देता हूँ। और आप में से हर एक के लिये यह कामना करता हूँ कि इस सदन के भीतर और इस के बाहर मन और कर्म से आप ऐसा आचरण करें, जिस से हमारे उन लोगों के लिये उन्नति, खुशहाली, एकता, विवेक और प्रौढ़ता के एक नये अध्याय का आरम्भ हो, जिन की सेवा करने को हम सभी उत्सुक हैं और उन्होंने अपनी ओर से काम करने के लिये हमें नियुक्त किया है।

आप मुझ से इस बात में सहमत होंगे कि हाल ही के सामान्य चुनावों के बाद मेरी सरकार को इतना समय नहीं मिला कि वह अपनी मुख्य नीति को विस्तार से बनाती या उस पर विचार करके, इस दिशा में कोई नयी रूपरेखा निश्चित करती। और न ही आप को इतना समय मिल सका कि आप इस बारे में अपना दृष्टिकोण या विचार प्रकट कर पाते। किन्तु लोक-तंत्र में नए मंत्रीमंडल को पिछले मंत्रीमंडल का काम संभाल कर उसे जारी रखना होता है और हम अपनी पिछली सफलताओं, विशेषकर अपनी पंच-वर्षीय योजनाओं के आधार पर ही नव-निर्माण का काम आगे ले जा सकते हैं। इसलिये मैं इस अवसर पर पिछले वर्ष के कुछ ही महत्वपूर्ण कार्यों का उल्लेख करूँगा और अगले साल के प्रमुख कार्यों पर संक्षेप से प्रकाश डालना चाहूँगा। आपने इन योजनाओं पर विचार करना है और इस सम्बन्ध में आप के विचारों और अनुभवों से मेरी सरकार लाभ उठायेगी।

सब से पहले मैं पंजाब विधान परिषद् के सदस्य, श्री सुरजा राम की दुःख मृत्यु पर, जो 5 जनवरी, 1962 को हुई, शोक प्रकट करता हूँ और मुझे विश्वास है कि इस में आप सभी मेरे

साथ हैं । उन की मृत्यु से हम राज्य को एक कर्तव्यनिष्ठ और जनसेवक विधायक तथा नागरिक को खो बैठे हैं ।

2. आप जानते ही हैं कि इस वर्ष भी कानून और अमन विशेषकर यहां के सम्प्रदायों के आपसी सम्बन्धों को बनाये रखने की समस्या कठिन रही । उस आन्दोलन से जिस के सिलसिले में बाद में मास्टर तारा सिंह ने आमरण-व्रत और स्वामी सूर्यदेव ने जवाबी मरणव्रत रखा, सरकार पर भारी बोझ आ पड़ा । इस आन्दोलन से निपटने के लिये कैसा रवैया अपनाया जाये और प्रशासन अधिकारी क्या पग उठाएं, इस का निर्देशन करने में पंजाब सरकार ने राजनैतिक और प्रशासनिक दोनों तौर पर ही बहुत बड़े धैर्य और चातुरी का परिचय दिया । (hear, hear) राज्य भर में कानून और अमन बनाये रखने में सरकार को जो शानदार सफलता मिली है, उसकी मैं सराहना करता हूं । (Hear, hears) इस से नागरिकों को यह विश्वास हो गया है कि सरकार राज्य में शान्ति बनाये रखने के अपने मुख्य कर्तव्य के पालन में किसी प्रकार की कमजोरी या अस्थिरता न दिखाएगी और न ही किसी दबाव के सामने घुटने टेकेगी । (Hear, hear) निश्चय ही मेरी सरकार तथा राज्य की जनता ने देश के दूसरे उन भागों के मुकाबले में, जिन्हें कानून और अमन की ऐसी ही कठिन समस्याओं का सामना करना पड़ा, अधिक समय का परिचय दिया है । मेरा विश्वास है कि यहां के दोनों प्रमुख सम्प्रदायों के बीच अधिक सद्भावना उत्पन्न हुई है तथा उन्होंने ने यह प्रकट कर दिया है कि चाहे उन के व्यक्तिगत मतभेद कुछ भी हों वे किसी भी सूरत में हिंसा अथवा रक्तपात पर उतारू न होंगे ।

राज्य में वर्ष 1961 के दौरान अपराध-स्थिति में भी काफी सुधार हुआ तथा सभी प्रकार के मुख्य अपराधों की कमी हुई । कानून-विज्ञान सम्बन्धी प्रयोगशाला (Forensic Laboratory) की स्थापना इत्यादी पगों से अपराधों की खोज के अच्छे और अधिक वैज्ञानिक ढंग अपनाए गए तथा वेश्यावृत्ति और बाल-अपराध जैसे सामाजिक और नैतिक अपराधों से निपटने के सिलसिले में इस वर्ष काफी प्रगति हुई ।

3. लोगों की शिकायतों को सुनने और उन्हें दूर करने के लिये जो जिला ताल-मेल समितियां बनी हुई हैं, उन की बैठकों में मंत्रिमंडल के सदस्यों के भाग लेने का जो प्रयोग आरम्भ किया गया है, उस की सभी क्षेत्रों में सराहना हुई है । ऐसा करने से शिकायतों को जल्दी और ठीक ढंग से निपटाने में काफी सफलता मिली है । सरकार इस तरफ और ध्यान देगी और इस मशीनरी को मजबूत बनाएगी । सरकार इस बात के लिये कृतसंकल्प है कि वह जनता की शिकायतों की ओर सब से पहले ध्यान देगी और उन्हें दूर करने के लिये अमली पग उठाएगी ।

एक अन्य बात, जिस का जनता पर सीधा असर पड़ता है, वह है सरकारी कर्मचारियों में व्याप्त भ्रष्टाचार । इस अभिशाप के विरुद्ध चौकसी विभाग ने निरंतर युद्ध जारी रखा । प्राप्त हुई 1,500 शिकायतों में से 1,328 शिकायतों की जांच की गई तथा 297 सरकारी नौकरी को विभिन्न प्रकार से दण्ड दिये गये । इन में से 93 कर्मचारियों को नौकरी से हटा दिया गया । मालिए की चोरी को रोकने के लिए उठाए गए पगों से अच्छे परिणाम निकले हैं तथा भ्रष्टाचार काफी हद तक रुक गया है ।

4. वर्ष के दौरान बाढ़ों से अमृतसर, रोहतक तथा करनाल के जिलों में बहुत ज्यादा और संगरूर, पटियाला, गुरदासपुर तथा फिरोज़पुर के जिलों में अपेक्षाकृत कुछ कम नुकसान हुआ। सरकार ने इन बाढ़ग्रस्त इलाकों में तुरन्त ही पर्याप्त सहायता पहुंचाई। 54 लाख रुपये के तकावी ऋण उदारता से दिए गए। क्षतिग्रस्त मकानों की मरम्मत के लिये बीज, अनाज तथा चारे की मुफ्त तथा रियायती कीमत पर सप्लाई के लिए एवं पीड़ितों को डाक्टरी सहायता पहुंचाने के लिए अनुदान के रूप में 36 लाख रुपये मंजूर किये गये और एक लाख मीट्रिक टन अनाज मुफ्त बांटा गया।

5. कृषि-भूमि से सम्बन्धित मामलों में सर्वतोन्मुखी एवं व्यापक उन्नति हुई है। राज्य में 'फालतू क्षेत्र' के अंकन का कार्य प्रायः पूरा हो चुका है तथा 3.50 लाख एकड़ भूमि बेदखल मुजारों तथा भूमिहीन खेत-मजदूरों के लिए उपलब्ध हो चुकी है। हरिजनों की सहायता के लिये सरकार ने उन द्वारा खरीदी जाने वाली सम्पत्ति के सिलसिले में अग्रहक (हकशफा) को समाप्त कर दिया है, तथा उन के उद्योगों को प्रोत्साहित करने के उद्देश्य से किसी उद्योग की स्थापना या विस्तार के लिये खरीदी गई सम्पत्ति के सम्बन्ध में भी अब यह अग्रहक (हकशफा) लागू नहीं रहा।

आप चकबन्दी के व्यापक लाभों से परिचित ही हैं। आप को यह जान कर प्रसन्नता होगी कि चकबन्दी का काम बड़ी तेज़ी से आगे बढ़ रहा है, जो निश्चय ही योजनानुसार 1965 तक पूरा हो जायेगा। इस मामले में हमारा पंजाब दूसरे राज्यों की अगवाई कर रहा है।

उखड़े हुए लोगों को दोबारा बसाने का काम अब प्रायः पूरा हो चुका है। विस्थापित दावेदारों में से लगभग 99 प्रतिशत को भूमि पर बसा दिया गया है, तथा इन में से 74 प्रतिशत को इन ज़मीनों के स्थायी अधिकार भी सौंप दिये गए हैं। पुनर्वासि कर्जों में से 68 प्रतिशत कर्जें वसूल किये जा चुके हैं। वर्ष के दौरान अस्थायी अलाटमेंट के लगभग 25,000 मामलों को जांचपड़ताल की गई, जिस के परिणामस्वरूप 91.91 लाख रुपये की कीमत की 18,500 स्टैंडर्ड एकड़ भूमि अलाटियों से बरामद की गई।

6. गत वर्ष खेती-बाड़ी के सिकास के कार्यक्रम को और तेज़ किया गया तथा इस सम्बन्ध में कई एक महत्वपूर्ण नये पग उठाये गए। कृषि यूनिवर्सिटी स्थापित करने का काम बड़ी तेज़ी से आगे बढ़ रहा है और एक अनुभवी प्रशासक ने इस विश्वविद्यालय के पहले उप-कुलपति के रूप में काम संभाल लिया है। एक दूसरा कृषि कालेज हिसार में खोला जा रहा है। कृषि औजारों के निर्माण में सहायता करने के लिए हमारी सरकार ने नीलोखेड़ी की केन्द्रीय सरकार की वर्कशाप खरीद ली है। फसलों की बीमा योजना और लुधियाना जिला में सघन कृषि-विकास कार्यक्रम में और उन्नति हुई है। बंजर भूमि के सुधार के लिये जन-शक्ति और बैलों की सहायता से जो काम हो रहा है, उस के अलावा इस काम को तेज़ी से और कम खर्च से मशीनों द्वारा पूरा करने के लिये, इस साल 6 लाख से अधिक रुपये की व्यवस्था की गई। इस प्रकार चालू वर्ष के दौरान 2,500 एकड़ तथा अगले वर्ष 41,00 एकड़ भूमि कृषि-

योग्य बना दी जायेगी । बंजर भूमि को सेम से बचने और खास कर सतलुज बेट के बहुत से क्षेत्र को कृषि-योग्य बनाने के लिये विशेष प्रयत्न किया जा रहा है । भूमि के इस सुधार-कार्य में पिछड़े हुए इलाकों को यथा-संभव अधिकाधिक प्राथमिकता दी जा रही है ।

7. वर्ष के दौरान डिस्पेंसरियों की स्थापना, अच्छी नस्लों के लिए आर्थिक सहायता तथा एक सूअर-पालन केन्द्र के रूप में स्लोत्री (Veterinary) सहूलतें दी गईं । दूध का अच्छे ढंग से भंडार करने तथा उसकी बिक्री आदि का सुचारु प्रबन्ध करने की दिशा में चण्डी-गढ़ में दूध सप्लाई योजना शुरू की गई है तथा जालन्धर, लुधियाना, पटियाला और अम्बाला में भी इसी प्रकार की परियोजनाएं शुरू की जानी हैं । चण्डीगढ़ तथा गोविन्दसागर दोनों स्थानों पर मछली पालने का प्रबन्ध किया गया है, पटियाला तथा लुधियाना में मछली स्टोर करने के प्लांट लगाए जा चुके हैं तथा अन्य स्थानों पर भी ऐसे प्लांट स्थापित किए जाएंगे । कांगड़ा में मछलियों का एक बड़ा बीज-फार्म स्थापित किया गया है । सरकार लोगों की आर्थिक स्थिति तथा खुराक में सुधार करने के लिए उत्सुक है । और इस के लिए वह मछलियों का उत्पादन बढ़ाने का यत्न कर रही है, क्योंकि खुराक के रूप में इन में प्रोटीन अधिक मात्रा में पाई जाती है ।

8. प्रशासन के विकेंद्रीकरण की नीति को अपनाने हुए थानेसर, फतेहबाद, जगराओं, समराला, देहरा गोपीपुर तथा कांगड़ा की छः तहसीलों को सब-डिविज़नों में बदल दिया गया तथा संगरूर जिले में सफीदों के स्थान पर एक नई उप-तहसील बनाई गई । आऊटर-सराज की उप-तहसील को दो उप-तहसीलों में बांटा जा रहा है जिन के मुख्य कार्यालय (Head quarters) अनी तथा निर्मड में होंगे । विकेंद्रीकरण का यह कार्य जारी रहेगा तथा आशा की जाती है कि आगामी वर्ष के दौरान 26 तहसीलों को सब-डिविज़नों में बदल दिया जायेगा ; जिस से प्रशासन तथा जनता के मध्य निकटतम सम्बन्ध स्थापित होगा ।

9. पिछले वर्ष पंचायती राज्य की स्थापना के बारे में एक महत्वपूर्ण पग उठाया गया - हमारे प्रधान मन्त्री ने 2 अक्टूबर, 1961 को गांधी जयंती के दिन राज्य में एक बड़े जनसमूह के सामने, जिस में सारे राज्य के पंच शामिल हुए, औपचारिक रूप से पंचायती राज का उद्घाटन किया । इस महान प्रयास को सफल बनाने के उद्देश्य से सरकारी कर्मचारियों और पंचों के लिये साल के दौरान व्यापक और विस्तृत प्रशिक्षण का प्रबन्ध किया गया । राज्य के 226 खण्डों (Blocks) में दिए गए प्रशिक्षण के अतिरिक्त 90 हजार से अधिक लोगों ने सरकारी केन्द्रों में प्रशिक्षण प्राप्त किया । इस सम्बन्ध में मैं रोहतक जिले के राय स्थान पर 20 लाख से अधिक रुपये की लागत से स्थापित किये जा रहे कमला-नेहरू पंचायत शिक्षा-केन्द्र और प्रताप स्टेडियम का उल्लेख करना चाहूंगा । यह संस्थान प्रशिक्षण देने और खेलों व संस्कृति के विकास के लिये कार्य करेंगे । तीसरी पंचवर्षीय योजना की समाप्ति से पहले हम दूसरे दो डिविज़नों में भी ऐसी संस्थाएं स्थापित कर लेने की आशा रखते हैं । इस प्रकार गांव के लोगों में नैतृत्व शक्ति पैदा करने तथा इस सम्बन्ध में उचित प्रशिक्षण देने के लिये आवश्यक आधार-शिला इस साल रखी गई है । इस सम्बन्ध में दूसरा बड़ा कार्यक्रम सामुदायिक विकास आन्दोलन का है जिस के अधीन राज्य के बहुत बड़े चाग पमें काम हो रहा है । अब इस आन्दोलन के

राज्य के 89 प्रतिशत गांव लाभ उठा रहे हैं। सब से बड़ी उत्साहवर्धक बात यह है कि लोग इस कार्यक्रम में भरपूर सहयोग दे रहे हैं। और इस दिशा में हमारे लोग देश के दूसरे राज्यों के लोगों की तुलना में बहुत आगे हैं। दूसरी पंच-वर्षीय योजना के दौरान हमारे लोगों ने प्रति ब्लाक कोई 6.27 लाख रुपये के मूल्य का योगदान दिया जबकि इस बारे में अखिल भारतीय औसत आंकड़े 3.46 लाख ही हैं।

10. समाज कल्याण के क्षेत्र में मेरी सरकार ने अपनी कार्यवाहियों और सहायता-कार्य को और अधिक व्यापक बनाया और इन की गति को तेज किया। राज्य के सभी देखभाल केन्द्रों, पानीपत के अन्ध-विद्यालय, जिस ने मिडिल परीक्षा के लिये पहली बार सात विद्यार्थी भेजे, जो सारे के सारे सफल हुए, और इन्दिरा गांधी अवकाश-गृहों आदि सभी संस्थाओं ने पहले से अधिक और बड़े स्तर पर सेवा-कार्य किया। 65 वर्ष या इस से बड़ी आयु के बूढ़े और निर्बल व्यक्तियों को बुढ़ापे में कुछ आराम और सुरक्षा देने के लिये, पहली बार एक नया पग उठाया गया है। इस सम्बन्ध में तृतीय योजना के अधीन 50 लाख रुपये की जो स्कीम बनाई गई थी, दुर्भाग्यवश केन्द्रीय सरकार ने उसे मंजूर नहीं किया। हां योजना आयोग ने ऐसे दो सौ व्यक्तियों के लिये एक आश्रम स्थापित करने की मंजूरी दे दी और यह आश्रम होशियारपुर में स्थापित भी किया जा चुका है।

11. साल के दौरान खेल-कूद की उन्नति के लिये संगठन सम्बन्धी प्रबन्धों की ओर पूरा ध्यान दिया गया। खेल-कूद विभाग के पास अब राजधानी में काफी कर्मचारी हैं। और जल्दी ही डिवीजनल और जिला सदर-स्थानों पर भी आवश्यक कर्मचारी नियुक्त किये जायेंगे। हर साल चार से पांच हजार स्त्री-पुरुषों को प्रशिक्षण देने; ब्लाकों और बाद में गांवों में आर्थिक सहायता दे कर खेलों के मैदान बनाने और प्रत्येक डिवीजन में क्रीड़ांगन (Stadium) स्थापित करने की एक विस्तृत योजना कार्यान्वित की जायेगी। प्रमुख स्थानों पर खेल-क्लब खोले जायेंगे। इस किस्म का पहला क्लब—झील क्लब (Lake Club) चण्डीगढ़ में खोला जा चुका है और यह समाज के सारे वर्गों के व्यक्तियों को अपनी ओर आकर्षित कर रहा है। मनाली के पर्वतारोहण संस्थान का पहला कोर्स पिछली सर्दियों के दौरान शुरू हुआ। नागरिक-विमान-चालन की ओर विशेष ध्यान दिया जा रहा है और चण्डीगढ़ के समीप उड़ान और ग्लाइडिंग क्लब (Gliding Club) खुल गए हैं। यह आशा है कि लोगों में हवाई उड़ान के प्रति रुचि पैदा करने के लिए यहां अन्ततः एक नागरिक विमान-चालन विभाग कायम हो जायेगा। पटियाला में राष्ट्रीय-शारीरिक संस्थान स्थापित हो चुका है और इस का तेजी से विकास हो रहा है। इन सभी क्षेत्रों में और इन बहुमुखी साधनों के द्वारा सरकार न केवल पंजाबियों के स्वास्थ्य व उनकी शक्ति को बढ़ाने के लिये ही कृत-संकल्प है, बल्कि वह पंजाबियों की उस कार्य-कुशलता को और अधिक बढ़ाने के लिये भी उत्सुक है, जिस का परिचय पंजाब के निवासी राष्ट्रीय और अन्तर्राष्ट्रीय खेलों में दे चुके हैं।

12. सहकारी आन्दोलन के और अधिक विस्तार और प्रसार के लिये एक बड़ा कार्यक्रम आरम्भ किया गया है। योजना में निर्धारित 4.50 करोड़ रुपये के अतिरिक्त रिजर्व बैंक आफ

इण्डिया द्वारा भी एक बड़ी रकम का प्रबन्ध किया जा रहा है। सहकारी संस्थाओं से अब हमारे 96 प्रतिशत गांव लाभ उठा रहे हैं। पिछले साल कुल सदस्यों की संख्या 18 लाख थी जो बढ़ कर 21 लाख हो गई है और इसी तरह इन की चालू-पूंजी 64 करोड़ से बढ़ कर 75 करोड़ हो चुकी है। इस राज्य में यहां के एक लाख निवासियों के लिये 170 समितियां कायम हैं। और इस तरह हमारा राज्य सहकारिता के क्षेत्र में देश भर में सब से आगे है। देहात के लोगों द्वारा की जाने वाली बचत के मामले में भी हमारा राज्य देश के अन्य सभी राज्यों से आगे है। जमा हुई रकमें कुल चालू-पूंजी का 20.5 प्रतिशत है जो हमारे लोगों में बढ़ती हुई आत्म निर्भरता की परिचायक हैं। सेवा सहकारिताओं की संख्या 11,600 है। उत्पादकों को उन के माल की मुनासिब कीमत दिलवाने के उद्देश्य से राज्य में इस समय 147 हाट-बाजार समितियां (Marketing Societies) और एक संभरण तथा हाट-बाजार संघ (Supply and Marketing Federation) काम कर रहे हैं। इन समितियों ने वर्ष 1960-61 के दौरान 4 करोड़ 22 लाख रुपये के मूल्य की वस्तुओं का व्यापार किया। इस बारे में तीसरी पंचवर्षीय योजना की समाप्ति तक 29 करोड़ रुपये के व्यापार का लक्ष्य रखा गया है। भोगपुर, पानीपत और रोहतक की तीन सहकारी खांड मिलों के अतिरिक्त मोरिण्डा, बटाला और नवांशहर में वर्ष 1962-63 के दौरान 3 और सहकारी खांड मिलें चालू हो जायेंगी। राज्य में श्रम और निर्माण सहकारिताएं उपयोगी कार्य कर रही हैं, जिन पर हम उचित गर्व कर सकते हैं। इन समितियों की संख्या 941 है, जिन के 85,000 सदस्य हैं। ये समितियां इस समय 1.5 करोड़ रुपये का निर्माण कार्य संभाले हुए हैं। आने वाले साल में 40 अतिरिक्त समितियां स्थापित करने का इरादा है। छोटी सनअतों, हथ-करधा और ग्रामोद्योगों के क्षेत्र में 3,514 सहकारी संस्थाएं कार्य कर रही हैं, जिन की सदस्य संख्या 50,000 से अधिक है। इन संस्थाओं के कारण बहुत से लोगों को अच्छा रोजगार मिला हुआ है।

13. महान् भाखड़ा बांध अब लग भग तैयार हो चुका है और इस से सम्बन्धित सहायक कार्य भी सितम्बर, 1962 तक पूरे हो जाएंगे। इस दिशा में हमारे लिये श्री एम० ऐच० सलोकम ने, जिन की मृत्यु वर्ष के दौरान नंगल में हुई, जो सराहनीय कार्य किया है, उसके लिये मैं उन्हें श्रद्धांजलि अर्पित करता हूं। वे एक लगन और निष्ठा के साथ काम करने वाले उत्साही इंजीनियर थे, जिन का इस प्राजैक्त के साथ विशेष लगाव था। भाखड़ा परियोजना के बहुत से ऐसे प्रशिक्षित कर्मचारियों को, जिन की अब वहां जरूरत नहीं रही थी, ब्यास परियोजना तथा राज्य सरकार के दूसरे संस्थानों में काम पर लगा दिया गया है। पौंग बांध के लिये भूमि प्राप्त कर ली गई है और ज़िला होशियारपुर में तलवाड़ा गांव के समीप एक आधुनिक किस्म की औद्योगिक बस्ती बन रही है। इस परियोजना के सम्बन्ध में सरकार द्वारा उठाए गये पगों की एक विशेषता यह है कि परियोजना क्षेत्र से उठाए जाने वाले लोगों को निर्माण-कार्य से लाभ उठाने के लिये प्रोत्साहित किया जा रहा है। भट्टे लगाने, बिल्डिंगों बनाने, उपभोक्ता भंडार (Consumers Stores) आदि खोलने के लिये कई एक सहकारी संस्थाएं स्थापित की गई हैं। वर्ष 1962-63 के लिये निर्माण का जो कार्यक्रम बनाया गया है, उसके अनुसार तलवाड़ा से बांध-स्थल तक रेल-एवं-सड़क मार्ग बना लिया जायेगा। रिहायशी बस्तियां मुकम्मल कर ली जायेंगी और तीस तीस फुट ब्यास के

5 दिशा परिवर्तक मार्गों (Diversion Channels) का निर्माण-कार्य आरम्भ किया जायेगा। वर्ष के दौरान बाढ़ों की रोकथाम, पानी के निकास, सेम निरोधी योजनाओं के लिये 2.5 करोड़ रुपये की व्यवस्था की गई, इस के परिणामस्वरूप बाढ़ों से बचाव के लिये 18 मील लम्बी अतिरिक्त तट-बन्दी और 450 मील लम्बी और निकास-नालियां बननी हैं। राज्य सरकार ने भारत सरकार की सहायता से विश्व बैंक (World Bank) के अन्तर्राष्ट्रीय विकास संस्थान (International Development Association) के साथ एक इकरार किया है, जिस के अनुसार यह संस्थान राज्य सरकार को पानी के निकास की योजनाओं को पूरा करने के लिये एक करोड़ डालर ऋण के रूप में देगा।

14. दिसम्बर, 1961 के आरम्भ में हमारे प्रधान मन्त्री ने भाखड़ा के बाएं तट के बिजली-घर के पांचवें यूनिट का उद्घाटन किया और इस प्रकार राज्य में बिजली के विकास के क्षेत्र में एक और महत्वपूर्ण मंज़िल तय की गई। राज्य में बिजली की प्रस्थापित उत्पादन-क्षमता पहले से दुगुनी अर्थात् 324 मैगावाट्स (MW) से बढ़ कर 653 मैगावाट्स हो गई है। भाखड़ा की दाईं ओर के बिजली-घर का निर्माण-कार्य भी आरम्भ कर दिया गया है। इस की उत्पादन-क्षमता 480 मैगावाट्स होगी। भारत और सोवियत संघ की सरकारों के मध्य इस बिजली-घर के लिये आवश्यक साज़-सामान उधार पर प्राप्त करने के लिये एक समझौता हो गया है। तीसरी ओर इस से आगे की योजनाओं के दौरान, राज्य के गांवों में बिजली पहुंचाने का एक क्रमिक कार्य-क्रम बनाया गया है। अगले वर्ष 600 नये गांवों के निवासी बिजली की सुविधाओं से लाभ प्राप्त करेंगे। इस का अभिप्राय यह हुआ कि लगभग 15,000 गांवों में से, जहां बिजली लगाने की बात सोची जा सकती है, 3,600 गांवों में मार्च, 1962 तक बिजली लगा दी जायेगी; क्योंकि बाकी के गांव या तो झोंपड़ियां-मात्र हैं या दूसरे गांवों के अंग।

15. औद्योगिक क्षेत्र में इस वर्ष की एक उल्लेखनीय बात यह है कि पंजौर के स्थान पर भारत सरकार ने मशीनी औज़ार बनाने के लिये 10 करोड़ रुपया लगा कर एक बड़ा कारखाना खोलने का निश्चय किया। इस कारखाने के लिये जो कि सार्वजनिक क्षेत्र में बन रहा है पंजाब सरकार बिना कीमत लिए भूमि की व्यवस्था करेगी। भारत सरकार ने पंजाब में बड़े और दमियाने दर्जे के नए उद्योगों के विकास के लिये 100 के लगभग लाईसेंस भी दिये हैं। इन में अखबारी कागज़, सीमेंट, सूती कपड़ा, कागज़, मोटर साईकल, स्कूटर और वातानुकूलन उपकरण (Air Conditioning Equipment) इत्यादि के उद्योग सम्मिलित हैं। मोटर-कारों और ट्रकों के टायर बनाने वाले, रोगाणु नाशक औषधियां (Anti-Biotics) तैयार करने वाले और होज़री की सूईयां बनाने वाले नए कारखानों में उत्पादन शुरू हो गया है। छोटे उद्योगों को सहायता देने के लिये एक लघु-उद्योग निगम (Small Industries Corporation) की स्थापना की जा रही है। यह निगम इन कारखानों को वह कच्चा माल प्राप्त करने में सहायता देगा जोकि उन्हें बाज़ार से कम मात्रा में मिलता है। इस के साथ ही यह निगम उनके तैयार माल की मुनासिब बिक्री में भी उन्हें सहायता देगा। राज्य के सभी क्षेत्रों का समतुलित विकास सुनिश्चित करने और

किसी भी इलाके को पिछड़ा हुआ न रहने देने के उद्देश्य से राज्य में स्थान-स्थान पर उद्योगों के विकास के प्रश्न पर बहुत सावधानी से विचार किया गया है। ग्राम-उद्योगों और छोटे पैमाने की सनअतों के लिये निश्चित कुल खर्च का आधे से अधिक भाग पहली बार देहाती क्षेत्रों में ही खर्च किया जायेगा। देहाती कारीगरों में बेरोजगारी को रोकने और उन के सामान के डिजाइन, किस्म और उत्पादन-क्षमता में सुधार ला कर उन की आमदनी को बढ़ाने के लिये हर सम्भव कोशिश की जायेगी। इस उद्देश्य के लिये लगभग 200 चलते-फिरते प्रदर्शन दल बनाए गए हैं, जो कि इन कारीगरों को उन के गांव में जा कर तकनीकी (प्राविधिक) सहायता देते हैं। इस के साथ ही उन पिछड़े इलाकों में बिजली से चलने वाले बुनयादी औजारों और मशीनरी से सुसज्जित 31 माडल वर्कशॉप भी कायम किए जा रहे हैं, जहां के निवासी अभी तक ऐसी मशीनरी के प्रयोग और कार्यों से परिचित नहीं। इस तकनीकी (प्राविधिक) सहायता के साथ साथ देहाती कारीगरों को दूसरी कई तरह की सहायता देने के लिये भी पग उठाए जा रहे हैं। इन पगों में संगठन और व्यवस्था सम्बन्धी मदद, उधार की सुविधाएं, माल की बिक्री व खरीद का प्रबन्ध और कच्चे माल की उपलब्धि आदि शामिल हैं।

सरकार ने देहाती क्षेत्रों में उद्योगों के विकास के लिये कई एक और महत्वपूर्ण निश्चय भी किये हैं। उद्योगों के लिये सरकारी सहायता अधिनियम के अधीन जिलों के लिये जो छोटे ऋण दिये जाते हैं, उन का तीन-चौथाई भाग गांवों के लिये अलग से निर्धारित कर दिया गया है। सरकार ने यह भी आदेश दिया है कि औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थाओं में दाखले के समय अन्य बातें समान होने पर, ऐसे इलाकों से आने वाले उम्मीदवारों को प्राथमिकता दी जाए।

राज्य में खनिज साधनों को ढूंढ निकालने, उनसे लाभ उठाने तथा छोटे उद्योगों, विशेष कर इंजीनियरिंग सम्बन्धी उद्योगों को विशिष्ट सलाहमशवरा देने के लिए उद्योग विभाग में एक भौमिकी शाखा (Geological Cell) की स्थापना की गई है। मेरी सरकार ने तकनीकी (प्राविधिक) प्रशिक्षण की विकास सुविधाओं की ओर विशेष ध्यान दिया है। तकनीकी प्रशिक्षण संस्थाओं में जहां पहले 8,600 के लगभग प्रशिक्षार्थियों को शिक्षित करने का प्रबन्ध था, वहां अब 10,000 प्रशिक्षार्थियों को शिक्षा देने की व्यवस्था है। (Hear, hear) राज्य में अखबारी कागज के कारखाने की स्थापना का हम ने जो महान् निर्णय किया है उसकी पूर्ति के लिये हमें बहुत अधिक प्रयास करने होंगे। राज्य में उद्योगों को विकसित करने और औद्योगिक कुशलता बढ़ाने की ओर मेरी सरकार बहुत अधिक ध्यान दे रही है, और यह इस दिशा में प्राप्त सभी व्यावहारिक सुझावों का स्वागत करेगी।

16. विचाराधीन वर्ष के दौरान सड़क परिवहन के क्षेत्र में 29 नए रूटों पर सरकारी बसें चलने लगीं। पंजाब रोडवेज की अब 716 बसें चलती हैं जो पिछले वर्ष के मुकाबले में 30 प्रतिशत अधिक हैं। यह बसें हर रोज 85,000 मील चलती हैं। प्रति मील खर्चा और लाभ देने की दृष्टि से ये राज्य भर में सर्वश्रेष्ठ हैं। यह सब ट्रांसपोर्ट विभाग और इस के कर्मचारियों की संगठन सम्बन्धी कार्यकुशलता से ही सम्भव हो सका है। यात्रियों के लिये अधिक सुविधाएं जुटाने की ओर भी ध्यान दिया जा रहा है। लम्बे मार्गों पर एक्सप्रेस बसें चलाई गई हैं। मार्च 1962 में दिल्ली-चण्डीगढ़-नंगल मार्ग पर एक वातानुकूलित बस

सर्विस (Air-conditioned Bus Service) चालू हो जाने से हमारा राज्य इस दिशा में भी अग्रणी होगा। इस वर्ष अम्बाला छावनी और गुड़गांव में बहुत बड़े और आरामदेह बस अड्डे बनाए गए हैं।

17. चालू माली साल में मेरी सरकार सड़कों के निर्माण पर 2 करोड़ 50 लाख रुपये से अधिक खर्च कर चुकेगी जिस से लगभग 350 मील लम्बी नई सड़कें बन कर तैयार हो जाएंगी। राज्य में दो महत्वपूर्ण पुल, एक देहरा गोपीपुर में व्यास नदी पर, और दूसरा ऊना के निक्ट स्वां नदी पर बन कर तैयार हो गए हैं। पहले पुल के बनने से होशियारपुर और कांगड़ा जिलों के मध्य यातायात काफी आसान, सुरक्षित और द्रुत-गामी हो गया है और दूसरा पुल ऊना और होशियारपुर की तहसीलों के निवासियों के लिये, जो वर्षा काल में हफ्तों और महीनों तक एक दूसरे से कटे रहते थे, एक वरदान सिद्ध होगा। अगले वर्ष पहाड़ी इलाकों की सड़कों के सुधार के लिये, जितनी रकम निश्चित की गई है, वह सारे राज्य के लिए एतदर्थ रखी गई कुल रकम का लगभग 36 प्रतिशत है।

18. राज्य में औद्योगिक विकास को बढ़ावा देने और सभी के लिये समान अवसर जुटाने के विचार से मेरी सरकार ने तकनीकी संस्थाओं में डिपलोमास्तर तक कोई फ़ीस न लेने और मान्यता-प्राप्त प्राइवेट संस्थाओं के विद्यार्थियों को सरकारी संस्थाओं के विद्यार्थियों के समान ही फ़ीस-माफ़ी की सुविधा देने का फैसला किया है। (Hear hear) एक दूसरे महत्वपूर्ण फैसले के अनुसार बिना ब्याज के कर्ज जो पहले केवल इंजीनियरिंग के विद्यार्थियों को दिये जाते थे, उद्योग विभाग द्वारा चलाई जाने वाली तकनीकी संस्थाओं के विद्यार्थियों को भी दिए जायेंगे। (Hear, hear) पिछले वर्ष जो दो नई तकनीकी (प्राविधिक) संस्थाएं खोली गईं, वे हैं—झज्जर की पालिटैक्निक (Polytechnic) और चण्डीगढ़ स्थित वास्तुकला कालेज (College of Architecture)।

19. शहरी बस्तियों के बढव विकास की समस्या पर काबू पाने के लिये एक नगर और ग्राम आयोजन विभाग (Department of Town and Country Planning) की स्थापना करने का निश्चय किया गया है। यह विभाग ऐसी सर्वांगीण और क्षेत्रीय योजनाएं तैयार करेगा, जिस से बस्तियां स्थापित करने के लिये ज़मीन का सर्वोत्तम उपयोग हो सके और साथ ही देहाती इलाकों में गंदी और भद्दी बस्तियों के विकास को रोका जाये। गंदी बस्तियों के अन्य प्रसार को रोकने के लिये भी कुछ योजनायें आरम्भ करने का विचार है, जिन के अनुसार अतिरिक्त ज़मीनें प्राप्त की जायेंगी और उन का समुचित विकास करके लोगों को बेचा जायेगा। इस उद्देश्य की पूर्ति के लिए तीसरी पंच-वर्षीय योजना में 2 करोड़ रुपए की एक आवर्ती निधि (Revolving Fund) का प्रबन्ध किया गया है।

20. पिछले साल चण्डीगढ़ में ज़मीनों की कीमत में शत-प्रतिशत और इस से भी अधिक वृद्धि हुई। यह बात राजधानी के भविष्य के प्रति जनता के पूर्ण विश्वास की परिचायक है। ईंटों की भारी कमी के बावजूद यहां बड़ी तेज़ी से निर्माण कार्य चलता रहा। रियायती कीमतों पर औद्योगिक प्लॉट बेचकर कुछ चुने हुए उद्योगों को राजधानी में आकर्षित करने

की सरकारी नीति के परिणामस्वरूप, अब यहां तीन बड़े औद्योगिक प्लांट (Plant) स्थापित हो चुके हैं और इन्होंने सामान तैयार करना भी शुरू कर दिया है। इन प्लांटों में एक दवाइयां तैयार करने वाला अमरीकन कारखाना है, एक बिजली के मीटरों का कारखाना है, जो हंग्री के सहयोग से कोला गया है, और एक हौजरी की सूइयां तैयार करने वाला कारखाना है, जोकि पश्चिमी जर्मनी के सहयोग से स्थापित किया गया है। वैज्ञानिक और औद्योगिक अनुसंधान परिषद् (Council of Scientific and Industrial Research) ने चण्डीगढ़ में 100 एकड़ से अधिक जमीन प्राप्त करके एक केन्द्रीय वैज्ञानिक औजार संगठन (Central Scientific Instruments Organisation) स्थापित करने का निर्णय किया है। इस संगठन को स्थापना स्विटजरलैंड के सहयोग से की जा रही है। देश भर में अपनी किस्म का यह पहला प्रयास होगा।

21. जहां तक श्रम-सम्बन्धों का प्रश्न है, क्षेत्रीय रूप से काम करने के लिये छः पूर्णः कालिक समझौता अधिकारी नियुक्त किये गये हैं और सदर स्थान में एक मुख्य समझौता अधिकारी लगाया गया है। ऐसा करने से बहुत उत्साहवर्धक परिणाम निकले हैं, और औद्योगिक झगड़ों की संख्या में बड़ी कमी हुई है। वर्ष 1960 में जहां 2,036 औद्योगिक झगड़े हुए थे वहां वर्ष 1961 में केवल 1,321 झगड़े ही हुए। इन में से 889 झगड़ों की अवस्था में समझौता करा दिया गया। इस वर्ष के दौरान निर्णय के लिये भेजे गए मामलों की संख्या भी वर्ष 1960 के 457 मामलों की तुलना में घट कर 144 रह गई। इसी प्रकार ताला-बन्दी और हड़तालों में भी चमत्कारपूर्ण कमी हुई। इस वर्ष के दौरान केवल 8,346 श्रम-दिवसों (Man-days) की हानि हुई जबकि वर्ष 1960 में 56,564 दिनों की हानि हुई थी। मजदूरों को राष्ट्रीय दिवसों और त्योहारों, आकस्मिक और बीमारी की छुट्टियां देने के लिये एक कानून बनाने का भी प्रस्ताव है। इस वर्ष के दौरान स्कूलों और कालिजों के छात्रों के लिये व्यावसायिक पथ-प्रदर्शन की योजना के काम को तेज किया गया और लुधियाना, रोहतक, गुड़गांव, गुरदासपुर, होशियारपुर और करनाल में अतिरिक्त यूनिट खोले गये। श्रमिक कल्याण कार्यक्रम के अधीन राज्य के सभी प्रमुख औद्योगिक क्षेत्रों में कर्मचारियों की राज्य बीमा योजना (Employees State Insurance Scheme) का विस्तार किया गया और अब इस से कारखानों के लगभग 55,000 मजदूर लाभ उठा रहे हैं। तपेदिक से पीड़ित कारखानों के मजदूरों के लिये अमृतसर के तपेदिक के हस्पताल में 12 बिस्तरों वाला एक नया वार्ड बनाया जा रहा है। इसी प्रकार के वार्ड धर्मपुरा और फरीदाबाद में भी बनाए जाएंगे।

22. मकान बनाने के क्षेत्र में मेरी सरकार ने पहले से चालू कार्यक्रमों को जारी रखा। थोड़ी आमदनी वाले लोगों के लिये मकान बनाने की योजना के अधीन लगभग 360 मकान, दमियानी आमदनी वाले लोगों के लिये मकान बनाने की योजना के अधीन 275 मकान, और मजदूरों के लिये सरकारी सहायता से मकान बनाने की योजना के अधीन 700 मकान बन कर तैयार हो जायेंगे। इसी तरह गंदी बस्तियों को उठाने की योजना के अधीन मोगा में 85 कच्चे मकान बनाये जा चुके हैं, अमृतसर में ऐसे 432 कच्चे मकान तैयार हो रहे हैं। और 200

गांवों को ग्राम आवास परियोजना के अधीन लाया जा चुका है। निम्न आय वर्ग के यिले बनाई गई आवास योजना और देहाती आवास परियोजना के अधीन अनुदान देने में हरिजनों को प्राथमिकता दी जाती है। सरकारी कर्मचारियों की सुविधा के लिये सरकार ने अमृतसर, धर्मशाला, कुल्लू, जालन्धर, लुधियाना, रोहतक, नारनौल, करनाल और नाभा में मकानों के निर्माण का काम शुरू कर दिया है। इन प्रयत्नों के बावजूद भी मकानों की कमी की समस्या बनी हुई है। इस समस्या से निपटने के लिये मेरी सरकार और अधिक ध्यान देगी तथा इस के दोनों पहलुओं में अर्थात् आवश्यक संगठन स्थापित करने तथा माली प्रबंध करने के लिये विशेष पग उठायेगी।

23. अनुसूचित जातियों, अन्य पिछड़ी श्रेणियों और विमुक्त जातियों के जीवन-यापन की स्थिति को सुधारने तथा उन के लिये अवसर जुटाने के प्रयत्न जारी रहे। और इस उद्देश्य के लिये इस वर्ष 75.44 लाख रुपये खर्च किये गये तथा अगले वर्ष 73.57 लाख रुपये खर्च करने का प्रस्ताव है। (*Hear, hear*)

लाहौल और स्पिति के विकास और प्रशासकीय कार्यक्रम की दिशा में हम ने इस वर्ष एक ऐतिहासिक सफलता प्राप्त की है। अब इस इलाके में जीप न केवल ऊंचे और दुर्गम रोहतांग दर्रे को पार करने लगी है, बल्कि दुर्लभ कूज्रम की ऊंचाईयों को लांघती हुई, स्पिति घाटी तक पहुंच गई है। (*Hear, hear*) आगामी वर्ष जीप और भी आगे जाने लग जायेगी और मेरी सरकार ने, अपने परिवहन विभाग (Transport Organisation) के द्वारा, वर्ष 1962 के लिये जो योजनायें बना रखी हैं, उन के अनुसार इन कठिन और विषम मार्गों पर मनाली से रोहतांग दर्रे के दामन तक, और लाहौल में ग्रामफू से कैलांग तक, तथा यहां से कूज्रम दर्रे के दामन में बातल तक मुसाफिरों और माल ढोने के लिये नियमित रूप से परिवहन सेवाएं चालू की जानी हैं (*Hear, hear*) इस कबाइली जिले के लिये योजना में 134 लाख रुपये की व्यवस्था की गई है। मेरी सरकार को विश्वास है कि वह यहां के लोगों से मिलने वाले दिली सहयोग से इन योजनाओं को पूरा करने में सफल होगी।

24. आप जानते ही हैं कि पहाड़ी इलाकों के विकास की ओर ध्यान देने के लिये सरकार ने एक वरिष्ठ अधिकारी (Whole-time Senior Officer) को पहाड़ी इलाकों के कमिश्नर के रूप में विशेष रूप से नियुक्त किया हुआ है। तीसरी पंच-वर्षीय योजना में इन इलाकों के विकास की ओर विशेष ध्यान दिया गया है। और इस उद्देश्य की पूर्ति के लिये 22.5 करोड़ रुपये की व्यवस्था की गई है। इस के अतिरिक्त पहाड़ी इलाके राज्य योजना के अविभाज्य भाग से भी परोक्ष रूप से लाभ उठाते रहेंगे। पहाड़ी इलाकों के कमिश्नर की सहायता के लिये विकास सम्बन्धी अधिक महत्वपूर्ण विभागों में क्षेत्रीय अधिकारियों का एक दल विशेष रूप से नियुक्त किया जायेगा जो पहाड़ी क्षेत्रों की उन्नति के लिये ही काम करेगा। यह सारी स्कीम वर्ष 1961 में चालू की गई और मुझे विश्वास है कि जल्द ही इस के महत्वपूर्ण परिणाम आप लोगों के सम्मुख आएंगे। (*Hear, hear*) शिमला को पहाड़ी व्यापार का एक सफल केन्द्र बनाये रखने के लिये सरकार ने नगरपालिका के क्षेत्र में समी तरह की

महसूल चुगी को हटाने और इस प्रकार नगरपालिका की आमदनी में होने वाली कमी को स्वयं पूरा करने का निर्णय किया है। (*Hear, hear*)

सरकार अपेक्षाकृत पिछड़े हुए इलाकों में रहने वाले लोगों के जीवन-स्तर को उन्नत करने की ओर भी ध्यान दे रही है। पिछड़े इलाकों में स्थायी रूप से रहने वाले उन विद्यार्थियों के लिये जो योग्यता (merit) के आधार पर सरकारी शिक्षण संस्थाओं में दाखिल नहीं हो पाते, 10 प्रतिशत सीटें सुरक्षित (Reserve) रखी गई हैं, परन्तु शर्त यह है कि वे दाखिले के लिये निर्धारित कम से कम योग्यता अवश्य रखते हों। स्थानीय-अधिकारियों की सिफारिश या जनता की ओर से समय-समय पर प्राप्त होने वाले प्रतिवेदनों के आधार पर ही राज्य में सम्बन्धित इलाकों को 'पिछड़ा हुआ इलाका' घोषित किया जाता है। अब तक इस प्रकार राज्य में 7,364 गांव पिछड़े हुए घोषित किये गये हैं।

25. राज्य में बच्चों को मुफ्त और अनिवार्य रूप से प्राइमरी शिक्षा देने की जो योजना आरम्भ की गई है, उस के प्रति जनता ने आशा से बहुत अधिक उत्साह दिखाया है। प्राइमरी की पहली जमायत में बच्चों की गिनती दुगनी से भी ज्यादा अर्थात् 7.85 लाख हो गई है और मुझे यह बताते हुए विशेष प्रसन्नता हो रही है कि लड़कियों की संख्या 138 प्रतिशत बढ़ी है। स्कूलों में बच्चों को दाखिल करने के सम्बन्ध में हमारे राज्य को देश भर में सर्वप्रथम स्थान प्राप्त करने का गौरव मिला है (*Hear, hear*) हम ने सरकारी स्कूलों में शिक्षा को निःशुल्क बनाने की जो नीति बनाई हुई है, उसके अनुसार लड़कियों के लिये नवीं जमात तक पूरी फीस मुआफी और नवीं जमात के उन लड़कों को आधी फीस की रियायत दी गई है, जिन के माता-पिता की मासिक आमदनी 100 रुपये से अधिक नहीं है। (*Hear, hear*) अगले वर्ष से ऐसी रियायत दसवीं जमायत तक के छात्रों को भी प्रदान की जायेगी (*Hear, hear*) इस दिशा में सरकार ने एक अन्य महत्वपूर्ण निर्णय किया है, जिस के अनुसार राज्य के 69 विकास खण्डों की प्राइमरी पाठशालाओं में पढ़ने वाले 5 लाख बच्चों के लिये दूध का प्रबन्ध किया जाना है। यह दूध उस 'पाऊडर' से तैयार किया जायेगा जो हमें सर्वत्र-अमरीकी-सहायता सहकारिता (Co-operative for American Relief Everywhere) सप्लाई करेगी। इस संस्था ने इस बारे में रुचि ले कर हमें जो सहायता दी है उस के लिये हम धन्यवादी हैं। उच्च शिक्षा के क्षेत्र में एक नई यूनिवर्सिटी स्थापित की जा रही है, जिस में पंजाबी के विकास पर विशेष ध्यान दिया जायेगा। चण्डीगढ़ में लड़कियों को गृह-विज्ञान (Home Science) की शिक्षा देने के लिये एक कालेज खोला गया है और जालन्धर में एक ऐसे कालेज की स्थापना की गई है, जहां खेल-कूद की शिक्षा पर विशेष बल दिया जाता है। राज्य में शिक्षा का प्रसार बहुत तेजी से और व्यापक स्तर पर हुआ है और इस कारण हमारे लिये शैक्षणिक संगठन को व्यवस्थित रूप देने और उसे सुदृढ़ बनाने की समस्या अभी तक बनी हुई है। इस समस्या को सुलझाने के लिये बहुत अधिक ध्यान दिया जा रहा है तथा मेरी सरकार को विश्वास है कि इस सम्बन्ध में जो पग उठाए जा चुके हैं, उन से आने वाले वर्ष के दौरान स्थिति काफी सुधर जायेगी।

26. इस वर्ष के दौरान प्रतिरक्षा मंत्रालय ने कुंजपुरा और कपूरथला में दो सैनिक स्कूल खोले, जिस के लिये मेरी सरकार उस के प्रति बहुत आभारी है। (*Hear, hear*) इन स्कूलों के लिये जमीन और आवश्यक इमारतों का प्रबन्ध बहुत हद तक पंजाब सरकार ने किया। इन दो स्कूलों के इलावा नाभा में भी एक सैनिक स्कूल खुला हुआ है और ये संस्थाएँ छात्रों को उच्च-कोटि की आवासीय शिक्षा, जो पब्लिक स्कूल शिक्षा के नाम से प्रसिद्ध है, प्रदान करती हैं। इन संस्थाओं को, जो शैक्षणिक क्षेत्र में बहुत उपयोगी सिद्ध होंगी, पंजाब सरकार ने अब समाज के गरीब से गरीब वर्ग के लिये भी सुलभ बना दिया है। (*Hear, hear*) थोड़ी आमदनी वालों के लिये उदारतापूर्वक छात्रवृत्तियाँ दी जाती हैं, जिन से इन संस्थाओं में होने वाला उनका सारा खर्च पूरा हो जाता है। (*Hear, hear*) अधिक आमदनी वालों को इस दिशा में श्रमिक रूप से आनुपातिक सहायता दी जाती है। इस प्रकार गरीबों के होनहार बच्चे, इस राज्य और इस देश के होनहार बच्चे, सर्वोत्तम स्कूलों में प्रायः मुफ्त शिक्षा प्राप्त कर सकेंगे। (*Hear, hear*) हमारी ओर से शर्त यह होगी कि वे अपने आप को योग्य सिद्ध करें ताकि उन पर खर्च होने वाले जनता के धन का सदुपयोग हो। इस दिशा में हम ने जो साहसिक पग उठाया है, उस के परिणाम बड़े उत्साहवर्धक निकले हैं। मुझे यह बताते हुए बड़ा हर्ष होता है कि इन संस्थाओं के पहले ही दाखले में जिस एक जिले के सब से अधिक छात्र दाखल हुए, वह कांगड़ा है। (*Hear, hear*)

27. पिछले वर्ष राज्य के प्रायः सभी क्षेत्रों में स्वास्थ्य और चिकित्सा सुविधाओं का विस्तार हुआ। इन के अतिरिक्त राष्ट्रीय मलेरिया उन्मूलन कार्यक्रम अब संरीक्षण अवस्था तक पहुँच चुका है। इस कार्यक्रम के चालू होने से पहले राज्य में मलेरिया के रोगियों की संख्या प्रतिवर्ष 7 से 8 लाख तक हुआ करती थी। आप को यह जान कर हर्ष होगा कि अब यह संख्या घट कर केवल 300 ही रह गई है। (*Hear, hear*) चेचक को पूर्ण रूप से समाप्त करने के लिये राज्य की सारी की सारी आबादी को टीका लगाने का कार्यक्रम आरम्भ किया गया है। परिवार नियोजन की दिशा में इस समय राज्य के देहाती इलाकों में 83 और शहरी क्षेत्रों में 31 क्लिनिक (clinics) खुले हुए हैं और वर्ष 1962-63 में 10 अन्य क्लिनिक खोले जाएंगे। पानी की सप्लाई और सफाई की स्कीमों को बढ़ावा देने के लिये पंजाब के सफाई बोर्ड (Sanitary Board Punjab) ने, इस वर्ष के दौरान, सहायता अनुदानों के रूप में 20.13 लाख रुपये की व्यवस्था की। राज्य कर्मचारी बीमा स्कीम से कारखानों के लगभग 55,000 कर्मचारी लाभ उठा रहे हैं। चण्डीगढ़ में एक स्नातकोत्तर अनुसंधान और चिकित्सा संस्थान (A Post-Graduate Research and Medical Institute) खुल चुका है। मुझे विश्वास है कि आने वाले वर्षों में यह संस्थान राज्य भर में हर तरह के चिकित्सा अनुसंधान कार्य का केन्द्र बन जायेगा और यहां के स्टाफ में अपने-अपने क्षेत्र के सर्व-प्रसिद्ध चिकित्सा-शास्त्री होंगे।

28. सरकार की यह नीति है कि जहां-कहीं भी आवश्यक को इम्प्रूवमेंट ट्रस्टों की तुरन्त स्थापना की जाये। इस नीति का अनुसरण करते हुए अम्बाला शहर, गुड़गांव, सोनीपत, फरीदाबाद, फरीदाबाद औद्योगिक बस्ती, मोगा और जगराओं में 7 नए इम्प्रूवमेंट ट्रस्ट स्थापित

किए गए हैं, जिन से ऐसे ट्रस्टों की संख्या बढ़ कर 18 हो गई है। इस बात को सुनिश्चित करने के लिये कि ये नए ट्रस्ट अपना काम कामयाबी से चला सकें, मेरी सरकार ने यह फैसला किया है कि सम्बन्धित नगरपालिकाओं की ओर से इन्हें मिलने वाली सहायता के इलावा पांच वर्षों के लिये सहायतानुदान दिए जाएंगे। नगरपालिकाओं को पानी सप्लाई की समस्याएं सुलझाने में सहायता देने के लिये सरकार ने भारतीय जीवन बीमा निगम (Life Insurance Corporation of India) से एक करोड़ रुपये का ऋण प्राप्त किया है। यह ऋण राज्य की 27 नगरपालिकाओं को दिया जायेगा।

29. लोक सम्पर्क विभाग ने कई एक माध्यमों द्वारा विविध विषयों के बारे में जानकारी पहुंचा कर जनता और सरकार की सेवा की है। वर्ष के दौरान इस विभाग की गति-विधियों की एक विशेषता यह थी कि इस ने स्वतन्त्रता-संघर्ष में अपना जीवन बलिदान कर देने वाले पंजाब के वीर पुत्रों और पुत्रियों को श्रद्धांजलि अर्पित करने के लिये राज्य और जिला के सदर स्थानों पर शहीदों के चित्रों की प्रदर्शनियां आयोजित कीं। (*Hear, hear*)

पर्यटन के विकास की ओर पहले की तरह पर्याप्त ध्यान दिया जाता रहा है। अमृतसर, धर्मशाला, शिमला और चैल में नए पर्यटक कार्यालय (Tourist Bureaus) खोले गए और इस तरह अब इन कार्यालयों की संख्या कुल 10 हो गई है। यात्रियों की सुविधा के लिये विभिन्न स्थानों पर पर्यटक-बंगलों और कुटीरों आदि की स्थापना की गई है। आगामी वर्ष में पालमपुर के स्थान पर एक रैस्टहाऊस बनाने का विचार है, जिस से पठानकोट-कुल्लू सड़क के इस प्रमुख केन्द्र पर यात्रियों के ठहरने के लिये उपलब्ध स्थान में वृद्धि होगी। कुल्लू और मनाली में आने वाले पर्यटकों के लिये सस्ते और अच्छे भोजन का प्रबन्ध करने के उद्देश्य से यहां पर होटल और रैस्टोरैण्ट खोलने के लिये पात्र लोगों को कर्जे दिये गये हैं।

30. मैंने अपने इस अभिभाषण में भावी कार्यक्रमों की अपेक्षा पिछले कार्यों पर अधिक प्रकाश डाला है। मैंने ऐसा जानबूझ कर किया है, क्योंकि सामान्य चुनाव हमारे प्रयत्नों के एक निश्चित पड़ाव के परिचायक होते हैं और इस अवसर पर हमें अपनी स्थिति का लेखा-जोखा करने की आवश्यकता पड़ती है। मेरा विश्वास है कि हमारे मुख्य कार्य और प्रयत्न प्रगतिशील और विकासोन्मुखी हैं, जिन का उद्देश्य सर्वसाधारण का अधिकाधिक कल्याण और उनकी उन्नति के लिये अधिक व्यापक अवसर जुटाना है। यह बात हमारे सभी प्रयत्नों से स्पष्ट हो जाती है; वे चाहे चकबन्दी, शिक्षा-प्रसार, या सड़कों के निर्माण जैसे विशाल-कार्य हों या फिर अपांक् व्यक्तियों को सहायता पहुंचाने जैसे छोटे-छोटे कार्यक्रम। हम निस्संदेह प्रगतिशील, वैज्ञानिक और समाजवादी पथ की ओर कदम बढ़ा चुके हैं और मेरे विचारानुसार मेरी पिछली सरकार ने अपनी पूर्ववर्ती सरकारों की तुलना में इस दिशा में निश्चित रूप से कहीं अच्छा कार्य किया है। (*Hear, hear*) इन पगों के साथ साथ, जिन से अतुल्य हमारे लोगों को अपनी उन्नति के लिये अधिक अवसर मिलेंगे, और जिन के मार्ग में अब कोई भी शक्ति बाधक नहीं बन सकती, जो एक प्रमुख प्रश्न जुड़ा हुआ है, वह है भावनात्मक एकीकरण। इस की ओर हमारे श्रद्धेय प्रधान मंत्री से लेकर नीचे तक हम सभी ने बहुत ध्यान दिया है और पिछले वर्ष इस दिशा में विशेष पग उठाए गए हैं। मैं समझता हूं कि मेरा यह अनुमान ठीक ही है कि सभी राजनीतिक

दल, चाहे इन में कितने ही मत-भेद क्यों न हों, इस बात पर सहमत हैं कि आज भावनात्मक एकता की बहुत बड़ी आवश्यकता है। यह बात हम सब को सोचने पर बाध्य ही नहीं करती अपितु एक खुली चुनौती भी देती है, जिसे स्वीकार करके हम सब को अपना कर्तव्य निभाना होगा। मैं आप का ध्यान इस ओर आकर्षित करना चाहता हूँ और आप से अनुरोध भी करता हूँ कि आप इस तरफ दत्तचित्त हों और अपने भारत को एक सुदृढ़ व प्रभावशाली राष्ट्र बनाने और विशेष कर पंजाब को, जो पहले ही बहुत से क्षेत्रों में उन्नति कर चुका है, इस सीमा तक समृद्ध करने में सहायक बनें, जिस से कि हमारा राज्य मातृभूमि का एक अजेय और शक्तिशाली प्रहरी सिद्ध हो और जिस से सारा देश हमेशा ही प्रेरणा प्राप्त करता रहे। (*Hear, hear*)

मैं इस सरकार और आप में से हर एक के लिये यह कामना करता हूँ कि आने वाले वर्षों में आपको सफलता मिले और आप जनता की भरपूर सेवा कर सकें। जय हिन्द (*Cheers*)

PAPERS LAID ON THE TABLE

Agriculture and Forests Minister (Sardar Gurbanta Singh): Sir, I beg to lay on the Table the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Ordinance, 1961 (Punjab Ordinance No. 2 of 1961).

Mr. Speaker : Now the Secretary of the Sabha will lay on the Table the Fifteenth Report of the Public Accounts Committee.

Secretary : Sir, I beg to lay on the Table the Fifteenth Report of the Public Accounts Committee for the year 1961-62.

PRESENTATION OF THE SUPPLEMENTARY ESTIMATES (SECOND INSTALMENT), 1961-62

Finance Minister (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to present the Supplementary Estimates (Second Instalment) for the year 1961-62. The demands therein have been made on the recommendation of the Governor.

9.45 a.m.

(The Sabha then adjourned till 2.00 p.m. on Monday the 19th March, 1962.)

(1962)

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha and printed
by the Controller, Printing & Stationery, Punjab, Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

19th March, 1962

Vol. I—No. 4

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, the 19th March, 1962

	<i>Page</i>
Election of the Deputy Speaker ..	(4)1
Supplementary Estimates (Second Instalment), 1961-62—	
1. Discussion on the Charged Items ..	(4)9
2. Voting of Demands for Supplementary Grants ..	(4)9—58

Price : Rs. 2.00 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I, No. 4,
DATED THE 19TH MARCH, 1962.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
ਸੰਕੋਚ	ਸੰਕੋਚ	(4)2	2
ਅਭਿਚਨੋਂ	ਅਭਿਚਲੋਂ	(4)3	3rd from below
Services	Se vices	(4)8	21
Delete the word “ਨੁਕਸਾਨੇ”		(4)17	9
ਕੋਈ	ਕਿ ਕੋਈ	(4)36	10
ਮੁਨਾਸਬ	ਮੁਨਸਬ	(4)39	10
ਵੰਡਣ	ਵੰਡਣਾ	(4)39	11th from below
ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ	ਗਿਗਦਵਰੀਆਂ	(4)40	15
ਲੈ	ਵਸੂਰ ਕਰ	(4)40	19
ਪੁਰਾਣੀਆਂ	ਪਰਾਣੀਆਂ	(4)41	6
ਉਗਰਾਹੁਣਾ	ਉਗਰਾਉਣਾ	(4)41	7
ਸੰਸਥਾ	ਸੰਧਥਾ	(4)41	2nd from below
ਪਾਰਟੀ	ਪਾਰਈ	(4)42	9th „ „
Voted	oted	(4)46	9
ਸਚਾਈ	ਸਫਾਈ	(4)48	11
ਲੈ	ਲ	(4)48	21
ਰੁਪਯਾ	ਰੁਪਯਾ	(4)54	7

Page 1

THE HON. THE CHIEF MINISTER
GOVERNMENT OF PUNJAB

10/11/45

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

(7)

(8)

(9)

(10)

(11)

(12)

(13)

(14)

(15)

(16)

(17)

(18)

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 19th March, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 2.00 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

ELECTION OF THE DEPUTY SPEAKER

Chief Minister : (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That Shrimati Shanno Devi, a Member of the Punjab Legislative Assembly, who is present in the House, be elected as Deputy Speaker of the House.

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Sir, I second the proposal made by the Chief Minister.

Mr. Speaker : Is there any other proposal ?

Comrade Shamsheer Singh Josh(Rupar): I also endorse the proposal. But at the same time we register our resentment. At the time of the election of the Speaker we put up a candidate because Sardar Gurdial Singh Dhillon, a noted parliamentarian was not approved for Speakership by the Ruling Party.....

(Voices : No question of conditional endorsement.)

Mr. Speaker : Motion moved—

That Shrimati Shanno Devi, a Member of the Punjab Legislative Assembly, who is present in the House, be elected as Deputy Speaker of the House.

Since there is no other proposal, I declare Shrimati Shanno Devi elected as Deputy Speaker of the House. (Cheers).

(At this stage Shrimati Shanno Devi occupied the seat of the Deputy Speaker). (Cheers).

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਜੀ ਬਰਪਨ ਤੋਂ ਸਿਆਸੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਕੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਗੁੜਾ ਛਿਪਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਸ ਹਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ-ਜਦੋਂ ਚਲਾਈ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਲਿਆਂਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣੂ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕੰਮ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬੀਬੀ ਜੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਜੇਲ ਜਾਣ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਤੋਂ ਸੰਕੇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸ਼ਕਤੀ' ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ spirit ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਵਾਕਈ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਨਿਧੜਕ ਹੋਕੇ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਕਢਿਆ, ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਪੁਰਾਣੇ Parliamentary ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਮੈਂਬਰ ਨੇ। ਇਹ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸਪੀਕਰ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਅਜ ਇਹ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਤੇ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਣਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਔਖ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਵੇਰ ਫਿਰ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉਤਰ): ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਮੈਂ ਲੀਡਰ ਆਫ਼ ਦੀ ਹਾਊਸ ਨੇ ਜੋ ਜ਼ਬਾਤ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। 1946 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਲਹੌਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਜਿਸ ਬੈਂਚ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕਠੇ ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਰਹੇ। ਅਸਾਡੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਤਅਲਕਾਤ ਦੇਰੀਨਾ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣੀ ਤੇ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ conduct ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ democracy ਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਹੀ traditions ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਨਪਦੀ ਹੈ ਅਤੇ democracy ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਤੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ impartial ਹੋਕੇ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ sides ਨੂੰ, official party ਅਤੇ opposition party, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੁਸ਼-ਅਸਲੂਬੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲੇ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਲਸੀ ਜਾਂ ਅਸੂਲੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਗ਼ਤਾ ਨਾ ਰਹੇ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ tradition ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਪੀਕਰ Official party ਜਾਂ Ruling party ਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ Opposition party ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ opposition ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਧੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ Opposition ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਫਤ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ

ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ democratic traditions ਅਤੇ Parliamentary traditions ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਕਜ਼ਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਲੀਡਰ ਆਫ ਦੀ ਹਾਊਸ ਜਾਂ Ruling Party Leader of the Opposition ਨੂੰ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ confidence ਵਿਚ ਲਏ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਚੋਣ ਸਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਚੁਣ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ confidence ਵਿਚ ਲੈਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ Opposition ਨੂੰ confidence ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ Opposition ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਦੇ ਵੀ confidence ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤੇ ਹਾਊਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਇਤਮਾਦ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ protest register ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਮੇਰੀ ਫੈਣ ਜੀ ਪੁਰਾਣੇ Parliamentary ਹਨ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਫਰਾਇਜ਼ ਨੂੰ ਖੁਸ਼-ਅਸਲੂਬੀ ਨਾਲ ਸਰ-ਅੰਜਾਮ ਦੇਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਤਵੱਕੋ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ Ruling party ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਖੁਸ਼-ਅਸਲੂਬੀ ਨਾਲ ਸਰ-ਅੰਜਾਮ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ Ruling party ਅਤੇ Leader of the House ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਕਿ democratic traditions ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਅਗਾਂਹ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਕਰ ਸਕੀਏ। Controversial ਅਤੇ ਹੋਰ ਝਗੜੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਮੱਤ ਭੇਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ traditions ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਫੈਣ ਬੀਬੀ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ Leader of the House ਨੇ Opposition ਨੂੰ confidence ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਵ) : ਬਹਨ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵੀ ਜੀ ਕਾ ਜੋ ਚੁਨਾਵ ਸਰਵ ਸੰਮਤਿ ਸੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਕੇ ਪਦ ਪਰ ਹੁਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਉਨ ਕੋ ਅਪਨੇ group ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ ਬਥਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੂੰ। ਮੈਂ ਉਨ ਕੋ ਉਸ ਸਮਯ ਸੇ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ ਜਬ ਕਿ ਕੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖੜੀ ਹੁਈ ਥੀ। ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰ ਸੇ ਬਹੁਤ ਕਾਮ ਕੀਆ ਹੈ। ਜੰਗੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੇ ਭੀ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਬਢ ਚਢ ਕਰ ਹਿਸ਼ਾ ਲੀਆ ਹੈ ਐਂਦਰ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਅਪਨਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਭਸ ਤਰਫ ਲਗਾ ਦਿਯਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਕਾ ਪਦ ਬੜੀ ਹੀ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀ ਕਾ ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਯ ਪਰ ਮੈਂ ਝਯਾਦਾ ਨ ਕਹੁਤਾ ਹੁਆ ਯਹ ਅਵਸ਼ਯ ਕਹੁਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜਯ ਕੋ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਜਹੂ-ਜਹੂਦ ਸੇ ਕਾਮ ਲੀਆ ਥਾ ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਯਦਿ ਯਹਾਂ ਪਰ ਜਮਹੂਰੀਯਤ ਕਾ ਗਲਾ ਘੁਟਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਗਈ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਜੈਸੇ ਕਿ ruling party ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ ਕਦਮ ਕਦਮ ਪਰ ਅਭਵਨੇ ਡਾਲੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਐਂਦਰ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਉਨ ਕਾ ਸੁਕਾਬਲਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ....

Mr. Speaker : Rather than criticizing the Ruling Party, the hon. Member should confine himself only to congratulations.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, आप सुनिये, मैं वही बात कह रहा हूँ । मैं कहना चाहता हूँ कि अगर कोई ऐसा कदम **ruling party** की तरफ से उठाया जाता है या **Opposition** की तरफ से उठाया जाता है तो बहन जी ऐसी ज़हिनियत को समाप्त करने के लिये पूरा पूरा सहयोग देंगी । इन शब्दों के साथ मैं अपना भाषण समाप्त करता हूँ ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा (गन्नीर) : स्पीकर साहिब, मैं बहन शन्नो देवी जी को डिप्टी स्पीकर के पद के लिये चुने जाने पर बधाई देता हूँ । डाक्टर बलदेव प्रकाश जी ने फरमाया है कि वे उन को अमृतसर शहर के शहरी होने के नाते जानते हैं । लेकिन पिछले पांच छः साल से बहन जी ने रोहतक के ज़िले में ही काम किया है । सन 1957 में जब कि उन्होंने ने रोहतक के हलके से चुनाव लड़ा था उस वक्त हम ने बहन जी की कुरबानियों के बारे में पढ़ा और सुना था । एक बात जो हम अक्सर सुना करते थे वह यह है कि बहन जी को अपने आप पर इतना विश्वास है कि जब टिकट मिलने का वक्त आता है तो वह कहती हैं कि मुझे कहीं से भी टिकट दे दो मैं वहीं से चुनाव लड़ लूंगी । अब उन्होंने ने जगाधरी से चुनाव लड़ा है । हालांकि उन का इस हलके से कोई ताल्लुक नहीं था फिर भी वह वहीं से जीत गई । इस से बढ़ कर इन की हरदिलअजीजी का सबूत क्या हो सकता है । इन्होंने बचपन से ही देश की आज़ादी की लड़ाई में हिस्सा लिया है, जो कुर्बानियां उन्होंने ने की हैं उन को दोहराने की ज़रूरत नहीं है । मैं **Opposition** की ओर से बहन जी को यकीन दिलाता हूँ कि **Opposition** के मेम्बरान उन को उनके फर्ज की अदायगी में **co-operation** देंगे । मुझे विश्वास है कि बहन जी जिस तरह से पहले डिप्टी स्पीकर के फरायज़ को बेधड़क हो कर निभाती रही हैं उसी तरह से अब भी अपने फरायज़ को निभाती हुई जम्हूरियत की शान को बरकरार रखेंगी । अन्त में मैं दोबारा उन को बधाई पेश करता हूँ ।

सरदार तारा सिंह लायलपुरी (नागोके) एस.सी. : स्पीकर साहिब, मैं डिप्टी स्पीकर साहिबा को उन के इस स्थान पर चुने जाने के लिये मुबारिकबाद पेश करता हूँ । उन की **political life** को देखते हुए मुझे पूरी उम्मीद है कि जब कभी स्पीकर साहिब गैर हाज़िर होंगे और उन को कुर्सी पर बैठने का मौका मिलेगा तो वह अपने फरायज़ को खुश-असलूबी से सरअंजाम देंगे । अपने फरायज़ को सरअंजाम देते हुए वह **Opposition** के जज़बात का ज़रूर ख्याल रखेंगी यह मुझे पूरा विश्वास है । उन को दोबारा मुबारिक-बाद पेश करता हूँ ।

पंडित राम धारी गौड़ (गोहाना) : स्पीकर साहिब, मैं बहन शन्नो देवी के डिप्टी स्पीकर चुने जाने पर इस हाऊस को और उन को बधाई पेश करता हूँ । बहन जी एक बड़े औहदे की मुस्तहक हैं । उन्होंने अपना तमाम जीवन बेइनसाफी और जुल्म के खिलाफ निडरता से लड़ने में लगा दिया है । रोहतक के इलाके में इन्होंने ने बड़ा काम किया है । हालांकि यह इधर की रहने वाली हैं लेकिन वहां के लोग यह समझने लगे हैं कि यह बहन हरियाना की ही रहने वाली हैं । मैं आशा करता हूँ कि जिस तरह से यह अपनी जिन्दगी में अंग्रेजी साम्राज्य से टक्कर लेती रही हैं इसी तरह से इस हाऊस में भी पक्षपात को छोड़

कर इनसाफ को सामने रखती हुई अपने फरायज़ को सरअंजाम देंगी और जिस confidence से हाऊस ने इन्हें चुना है उस को निभाएंगी ।

ਜੇਲ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ) : ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸਭਾਪਤੀ ਜੀ, ਇਸ ਵਕਤ ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਆਹੁਦੇ ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਵੀ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਏਸ ਗੱਲ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਅਫਸੋਸ ਵੀ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੋ ਇਸ ਵਕਤ Opposition ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੈਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਭਰੋਸਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ ruling party ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਕੋਈ ਸੋਭਾ ਲਾਇਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ।

ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਖਤਲਾਫ ਰਾਏ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਖਿਆਲਤ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਕੋਈ ਬੇ-ਭਰੋਸਗੀ ਅਤੇ ਬੇਇਤਬਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਮੇਰੀ ਇਹ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਅਸੀਂ ਸਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਖਿਲਾਫ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ । ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਭੈਣ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

चौधरी देवी लाल (फतेहबाद) : स्पीकर साहिब, मुझे इस बात की बड़ी खुशी महसूस हुई है कि बहन शन्नो देवी का चुनाव टिप्पटी स्पीकर की कुर्सी के लिये unanimously हो चुका है । मुझे बोलना तो पहले चाहिये था लेकिन कुछ late होने की वजह से अब बोल रहा हूँ । मैं समझता हूँ कि सरकार ने यह बड़ा अच्छा फैसला किया है । ज्ञानी जैल सिंह जी ने कुछ reference किया है । उन्होंने ने Speaker की election के बारे में कहा । मैं कहना चाहता हूँ कि उस वक़्त चूंकि पुरानी रवायत को कायम नहीं रखा गया था इस लिये स्पीकर के मुकाबले में दूसरा candidate खड़ा किया गया था । लेकिन बहन शन्नो देवी, जिन्होंने ने देश की आज़ादी के लिये इतनी लड़ाइयां लड़ी हैं, जिन की इज़्ज़त मारा पंजाब करता है, उन के मुकाबले में कोई candidate खड़ा करना मुनासिब नहीं था । इस लिये यह फैसला बहुत अच्छा हुआ है और मैं बहन जी को मुबारिकबाद देता हूँ । मैं समझता हूँ कि उन के मुकाबले में गैरजानबदारी रखने वाला शायद कोई ही हो । मुझे उम्मीद है कि बहन जी इस ओहदे के फरायज़ को निहायत खुशअसलूबी से सरअंजाम देंगी । अन्त में, मैं उन को दोबारा मुबारिकबाद पेश करता हूँ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ 'ਚਮਕ' (ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਭੈਣ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਭੈਣ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦਿਲੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਛਾਤੀ ਡਾਹ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਭੈਣ ਜੀ ਪੱਖਪਾਤ ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੂਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਨਾ ਕਰਨ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅਹੁਦਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਦਿਲੋਂ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੇਵਾਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫਿਲੌਂ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਨੇ ਮੁਤਫਿਕਾ ਰਾਏ ਦੇ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ, ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਇਹ ਐਸੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਹਨ। ਬੀਬੀ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਹੋਰਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਬਣਨ ਦਾ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਤੌਰ ਸਪੀਕਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਰੀਕਾਰਡ ਦੇਖਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਕਦਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਕਾਬਲ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਖਿਛਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜ ਉਹ ਬਤੌਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਬੀਬੀ ਸ਼ੰਨੋ ਦੇਵੀ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜੋ ਖਦਸ਼ਾਤ ਏਥੇ ਜਾਹਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਜੀਵਨ ਵਲ ਅਸੀਂ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਦਸ਼ਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਹੜੇ ਪਿਛਲੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦਫ਼ਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ। ਅਜ ਜਨਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ ਆਖਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਦੌਰ ਤਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ, ਹਲੀਮੀ ਔਰ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ 8 ਸਾਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਅਣਬਕ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹਾਊਸ appreciation ਦੇ ਲਫਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰੇਗਾ ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਫੇਰ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਪੂਰੇ ਉਤਰੋਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਚੰਦ੍ਰਾ ਕਤੀ (ਪਾਲਿਆਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ) : ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬਹਨ ਸ਼ਾਨਨੋ ਦੇਵੀ ਜੀ ਕੋ ਉਨ ਕੇ ਏਕ ਸਤ ਸੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਨੇ ਜਾਨੇ ਪਰ ਹਾਦਿਕ ਬਧਾਓਂ ਦੇਂਦੀ ਹੂੰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਪਰ ਨਵੀਂ ਆਨੇ ਵਾਲੀ ਬਹਨਾਂ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਏਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਧਮ ਕੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਜਿਸ ਉਤਸਾਹ ਆਰ ਲਗਨ ਸੇ ਕਾਮ ਕਰਤੀ ਆਈ ਹੈਂ ਵਹ ਹਮ ਸਬ ਕੇ ਲਿਯੇ ਅਨੁਕਰਾਣੀਯ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਬਹਨ ਜੀ ਕੋ ਇਨ ਕੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਨੇ ਜਾਨੇ ਪਰ ਦੋਬਾਰਾ ਬਧਾਓਂ ਦੇਂਦੀ ਹੂੰ ਆਰ ਆਸ਼ਾ ਰਖਤੀ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹ ਹਮੇਂ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਤੀ ਰਹੇਂਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧੁਯਕਸ਼ : ਜੋ ਜਜ਼ਬਾਤ ਇਸ ਮੌਕੇ ਪਰ House ਮੇਂ ਜਾਹਰ ਕੀਏ ਗਏ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਉਨ ਮੇਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਤਾ ਹੂੰ। ਮੈਂ ਬਹਨ ਜੀ ਕੋ ਉਨ ਕੇ ਸੁਫਲਿਕਾ ਤੌਰ ਪਰ Deputy Speaker ਚੁਨੇ ਜਾਨੇ ਪਰ ਦਿਲੀ ਸੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਦੇਂਦਾ ਹੂੰ। ਮੁਝੇ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਏਕ ਭਾਈ ਜਬ ਸੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖੜੇ ਹੁਏ ਤੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾ ਮੌਕਾ ਸਹਲ ਦੇਖੇ ਏਸੇ ਅਲਫਾਜ਼ ਕਹੇ ਜੋ ਨ ਕਹੇ ਜਾਤੇ ਤੋ ਅਚਛਾ ਹੋਤਾ। ਮੁਝੇ ਏਕ ਬਾਤ ਧਾਦ ਆਈ ਹੈ। ਏਕ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਆਰ ਕਹਨੇ ਲਗੇ ਕਿ ਫਲਾਂ ਅਫਸਰ ਸੇ ਕਹ ਦੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਾਮ ਕਰ ਦੇ। ਮੈਂ ਨੇ ਪੁਛਾ ਕਿ ਆਪ ਕਾ ਕਾਮ ਤੋ ਜਾਯਜ਼ ਹੈ ਨ! ਤੋ ਉਸ ਨੇ ਕਹਾ 'ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਜਾਯਜ਼ ਹੈ'। ਤੋ ਮੈਂ ਨੇ ਪੁਛਾ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਉਸ ਅਫਸਰ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਰਾਧ ਕਯਾ ਹੈ? ਤੋ ਉਸ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਵਹ ਆਦਮੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ। ਤੋ ਮੈਂ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਤੁਮ ਕਹਤੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਮ੍ਹਾਰਾ ਕਾਮ ਜਾਯਜ਼ ਹੈ ਆਰ ਵਹ ਆਦਮੀ ਭੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ ਤੋ ਫਿਰ ਤੁਮ ਮੁਝ ਸੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਯੋਂ ਕਰਵਾਤੇ ਹੋ, ਕਯਾ ਇਸ ਕਾ ਸਤਲਬ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਮ ਉਸ ਅਫਸਰ ਕੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਪਰ ਸ਼ਕ ਕਰਤੇ ਹੋ। ਧਰਮ ਭੀ ਪਹਲੇ ਤੋ ਉਨ ਕੋ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਨ ਲਿਯਾ ਆਰ ਫਿਰ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਆਪ ਕੋ ਧਰਮ ਕਰਨਾ ਹੋਗਾ ਧਾ ਆਪ ਕੀ ਧਰਮ ਰਵਾਧਾਤ ਹੈਂ। ਅਚਛਾ ਹੋਤਾ ਅਗਰ ਧਰਮ ਬਾਤੋਂ ਨ ਕਹੀ ਜਾਤੀ। 'ਚਮਕ' ਜੀ ਨੇ ਬੋਲਤੇ ਹੁਏ ਸੇਵਾ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਕਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ ਕੋ ਧਰਮ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਬਹਨ ਜੀ ਅਪਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਸੇ ਸਮਝਤੀ ਹੈਂ। ਆਰ ਉਨ ਕੋ ਏਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪਏਂਗੀ। (ਹੁੰਸੀ) ਮੈਂ ਬਹਨ ਜੀ ਕੋ ਫਿਰ ਸੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਦੇਂਦਾ ਹੂੰ। (I associate myself with the feelings ex-

[श्री अध्यक्ष]

pressed in the House on this occasion. I heartily congratulate my sister on her unanimous election as Deputy Speaker. I am sorry to note that an hon. Member while congratulating her, used certain words which should not have been said. Here, I am reminded of an incident. A certain gentleman came to me with a request that I should approach a certain officer with a recommendation to do his work. When I enquired from him if his work was of a genuine nature, he replied in the affirmative. Then enquired from him about his opinion of that officer. He said that the Officer was honest. Then I said that although he knew that the Officer was honest yet it appeared that he doubted his honesty and that was why he had sought to approach him through me. Here, too, first they elected her as Deputy Speaker and then reminded her of her duties and earlier conventions of the House. It would have been better if these things had not been said, Shri 'Chamak' referred to his 'services' that might be needed to remind the Deputy Speaker of her duties. I may assure him that our sister is fully conscious of her responsibilities and will not stand in need of his 'services'. (laughter). I again congratulate Shrimati Shanno Devi.)

उपाध्यक्ष (श्रीमती शन्नो देवी) : स्पीकर साहिब, मैं अपनी पार्टी के लीडर और इस सारे हाऊस का तह दिल से शुक्रिया अदा करना चाहती हूँ कि मेरे जैसी नाचीज़ बहन को आपने इस काबिल समझा कि सारे का सारा हाऊस उस पर विश्वास करे । 1950 में जब मुझे इस सदन में preside करने का मौका मिला उस वक्त बड़ा अजीब मौका था । उस वक्त जो हाऊस के डिप्टी स्पीकर थे वह मिनिस्टर बन चुके थे । स्पीकर साहिब को अचानक हादसा पेश आ गया । उस वक्त मेरी पार्टी ने फैसला किया और मुझे हुकम दिया कि मैं हाऊस में preside करूँ ।

लगभग एक महीना बजट सेशन रहा । भगवान की दया से मुझे अपनी पार्टी की तरफ से और Opposition की तरफ से पूरा तुआवन मिला । और मैं उस इम्तिहान में पास हुई । मैं अपनी खुशकिमस्ती समझती हूँ और अगर दुनियादारी से देखा जाए तो बदकिस्मती समझती हूँ लेकिन मैं तो हमेशा से यही ठीक समझती हूँ कि जो पार्टी का हुकम हो जाए वही सिर माथे पर । जब तक मैं महात्मा गांधी की शिक्षा को मानती रहूंगी और जब तक सेवा का भाव रहेगा तब तक इस बात की खुशी रहेगी और जिन्दगी में हमेशा यही समझूंगी कि किसी के साथ अन्याय न करूँ (Thumping) । मैं उसी ऊंची जमात से ताल्लुक रखती हूँ जिस ने सारे देश को ऊंचा उठाया और जिस के जरिए मेरे जैसी नाचीज़ इन्सान को मौका मिला कि मैं भी देश की सेवा कर सकूँ । इसलिए मैं इस बोझ से दबी हूँ कि आप सबने मिल कर अपनी एक नाचीज़ बहन पर भरोसा किया है । इन शब्दों के साथ मैं सब का शुक्रिया अदा करती हूँ और मैं यह यकीन दिलाती हूँ कि मेरी तरफ से किसी को कोई शिकायत का मौका नहीं मिलेगा ।

SUPPLEMENTARY ESTIMATES (SECOND INSTALMENT),
1961-62

1. DISCUSSION ON THE CHARGED ITEMS

Mr. Speaker : Those hon. Members who wish to discuss the charged items may do so.

(No Member rose to speak.)

2. VOTING OF DEMANDS FOR SUPPLEMENTARY GRANTS

Mr. Speaker : According to the previous practice, all the Demands for Supplementary Grants and cut motions given notice of by Members in respect of some of these Grants will be deemed to have been read and moved. The Members while speaking will please indicate the Demand on which they are raising discussion.

After applying the guillotine, I shall put the Demands one by one to the vote of the House.

DEMANDS FOR SUPPLEMENTARY GRANTS

That a Supplementary sum not exceeding Rs 16,05,810 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 28—Jails.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 2,62,650 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 20—Police.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 23,530 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 36—Scientific Departments.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 40,31,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 42—Co-operation.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 31,23,860 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 47-A—Community Development Projects, N. E.S. and Local Department Works.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 6,49,430 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 3,79,42,090 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 54—Famine.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 3,51,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 55—Superannuation Allowances and Pensions.

That a Supplementary sum not exceeding Rs 95,39,470 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 57—Miscellaneous.

[Mr. Speaker]

- That a Supplementary sum not exceeding Rs 32,05,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 68—Construction of Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 4,76,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 71—Capital Outlay on Schemes of Agricultural Improvement and Research.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 1,19,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 72—Capital Outlay on Industrial Development.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 33,05,040 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 79—Expenditure on New Capital of Punjab at Chandigarh.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 93,02,760 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 80-A—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 81—Capital Account of Civil Work Outside the Revenue Account.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 95,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 82-B—Capital Outlay on Road and Water Transport Schemes.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 2,40,290 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of Loans to Local Funds, Private Parties, etc.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of Irrigation Receipts—Deduct—Working Expenses.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 18—Other Irrigation Expenditure financed from Ordinary Revenues.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 40—Agriculture.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 41—Animal Husbandry.
- That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of 50—Civil Works.

CUT MOTIONS

DEMAND No. 4

(42—Co-operation)

1. Pandit Mohan Lal Datta :

That the demand be reduced by Rs. 5.

DEMAND NO. 5

(47-A—Community Development Projects, National Extension Service and Local Development Works)

2. Baboo Bachan Singh :

That the item of Rs 6,75,000 on account of Local Development Works Grant-in-aid—"Discretionary grants by Ministers" be omitted.

DEMAND NO. 9

(57—Miscellaneous)

3. Babu Ajit Kumar :

That the item of Rs 58,20,970 on account of expenditure on the payment of cost of Surplus Rural Evacuee Properties purchased by the State Government from the Government of India.

DEMAND NO. 1

(28—Jails)

4. Comrade Hardit Singh Bhathal :

That item of Rs 0.87 lakhs on account of diet, clothing and beddings, etc., of the prisoners arrested in connection with Punjabi Suba Agitation be reduced by Rs 100.

5. Comrade Jangir Singh Joga :

That the demand be reduced by Rs 100.

DEMAND NO. 4

(42—Co-operation)

6. Comrade Babu Singh Master :

That the demand be reduced by Rs 10.

DEMAND NO. 5

(47-A—Community Development Projects, N.E.S. and Local Development Works)

7. Comrade Makhan Singh Tarsikka :

That the item of Rs 6,75,000 on account of Local Development Works, Grant-in-aid—"Discretionary grants by Ministers" be reduced by Rs 100.

8. Comrade Makhan Singh Tarsikka:

That the item of Rs 10,00,000 on account of Local Development Works, Pilot Projects be reduced by Rs. 10.

9. Comrade Shamsher Singh Josh :

That the demand be reduced by Rs 10.

DEMAND No. 7

(54—Famine)

10. Comrade Gurbux Singh Dhaliwal :

That the item of Rs 3,60,20,100 on account of Gratuitous Relief be reduced by Rs 100.

11. Comrade Makhan Singh Tarsikka :

That the item of Rs 3,60,20,100 on account of Gratuitous Relief be reduced by Rs 10.

12. Comrade Harnam Singh Chamak :

That the demand be reduced by Rs 100.

DEMAND No. 9

(52—Miscellaneous)

13. Comrade Shamsher Singh Josh :**14. Comrade Bhan Singh Bhaura :**

That the item of Rs 58,20,970 on account of Expenditure on the payment of cost of Surplus Rural Evacuee Properties purchased by the State Government from the Government of India be reduced by Rs 10.

DEMAND No. 10

(68—Construction of Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works)

15. Comrade Shamsher Singh Josh :

That the demand be reduced by Re 1.

DEMAND No. 15

(81—Capital Account of Civil Works outside the Revenue Account)

16. Comrade Shamsher Singh Josh :

That the demand be reduced by Re. 1.

DEMAND No. 21

(41—Animal Husbandry)

17. Comrade Shamsher Singh Josh :

That the item of Rs 50,000 on account of Third Five-Year Plan Scheme for the construction of Veterinary Hospital Buildings in the Punjab, be reduced by Re. 1.

DEMAND 9

(27—Miscellaneous)

18. Comrade Didar Singh :

That the item of Rs 58,20,970 on account of Expenditure on the payment of cost of Surplus Rural Evacuee property purchased by the State Government from the Government of India be reduced by Re 1.

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਅੰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ Demand No. 4 ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਹੜੀ co-operation ਬਾਰੇ ਹੈ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ cut motion ਵੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਰਥਿਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 40,31,300 ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗ ਇਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ 3 Co-operative Sugar Mills ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਸਾਰੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Subsidy ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਗ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿੱਲਾਂ ਨੂੰ cane cess ਦੇਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ 1960-61 ਤਕ ਜਿਤਨੀ ਰਕਮ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਵਜੂਹਾਤ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਇਹ ਮਿੱਲਾਂ ਖਸਾਰੇ ਤੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਮਿੱਲਾਂ ਇਤਨੀ ਬੜੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਰਕਮ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਕਮ ਬਤੌਰ subsidy ਦੇਣੀ ਹੈ। ਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਮੰਗ ਤੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਇਸ ਲਈ ਉਠਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ corruption, ਬਦਉਨਵਾਨੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਫ਼ੋਰੀ ਵਲ ਦਿਵਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮਿੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਐਨੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਸੂਕ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਲੇਕਿਨ ਡੋਗਪੁਰ ਦੀ ਮਿੱਲ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਤਨੀ ਭਾਰੀ corruption ਤੇ ਕੁੰਬਾ ਪਰਵਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਖੰਡ ਦਾ ਉਦਿਯੋਗ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਸਾਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪਰਾਈਵੇਟ ਮਿੱਲਾਂ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਸਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ co-operative ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ ? ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨਕੁਨ ਤੇ ਤਸ਼ਵੀਸ਼ਨਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ patronage ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਘਾਟਾ ਹੀ ਦਿਖਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ Shareholders ਪਿਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਮਿੱਲਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਡੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿੱਲ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਵਸੂਕ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ Scandals ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਤਨਾਂ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਇਸ ਮਿਲ ਵਿਚ ਘਾਟੇ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ power politics ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ politics ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਘੁਸ ਗਿਆ

[ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ]

ਹੈ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ co-operative ਮਿੱਲਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਮਿੱਲਾਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ Shareholders ਨੂੰ ਕੋਣ ਪੁਛਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਨੇਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਬਿਜ਼ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸੇ ਪਾਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਫਾਕੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : ਧਰ੍ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹੁਕ ਸਿਲੋਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਸੇਂ ਜੋ discussion ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਕਧਾ ਧਰ੍ ਡਿਸਾਂਡ ਸੇਂ ਸ਼ਾਸਿਲ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਯਕਸ਼ : ਆਪ ਬੈਠ ਜਾਓ। ਧਰ੍ ਡਿਸਾਂਡ ਕੇ ਅਨੁਦਰ ਹੈ। (The hon. Member may please resume his seat. The matter is covered by the demand.)

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਤੋ ਮੈਂ ਡੋਗਪੁਰ ਮਿੱਲ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਉਤੇ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਨੇਤਾ ਕਾਬਿਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਇਸ ਮਿਲ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਹੈ। ਇਹ ਨੇਤਾ ਸਾਹਿਬ ਨ ਇਸ ਮਿਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਮਕਾਸਦ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਵਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਇਲਾਕਾ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਿਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਖਰੀਦੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਜੇ ਪਰ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ ਤਕ ਕੋਈ dividend ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੇਤਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਚੇਲੇ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਮਿਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਜੋ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ elections ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਧੜੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ inefficiency ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ favoritism ਕਰਕੇ ਮਿਲ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਖੱਡਪੁਰ ਇਕ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਗੰਨਾ ਲਦਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪਕੜਿਆ ਵੀ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਚੁੱਕਿ ਉਹ ਉਸ ਇਕ ਨੇਤਾ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ action ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦਉਨਵਾਨੀਆਂ ਉਥੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਦਉਨਵਾਨੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਇਥੇ ਰਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਮਿਲ ਦੇ ਇਕ ਦੋ Directors ਮਿਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ insurance ਦੀ ਰਕਮ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮਿਲ ਦੇ account ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਸੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਸੰਗੀਨ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗੀਨ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਨਿਰਪੱਖ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ Tribunal ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਅੰਧੇਰ ਗਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ Board of Directors ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਮੁਤਾਲਬਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਪਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੁਛਣ ਲਈ ਮਜ਼ਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਪੁਛ ਹੈ, ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੁਛ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਨ ਮਾਨੀ ਚਲਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਹੋਰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਮਿਲ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ insure ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਡਿਸਕਾਉਂਟ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਿਲ ਦੇ ਅਕਾਉਂਟ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਹਿਸਾਬ ਅਲਹਿਦਾ ਹੀ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਸਾ ਬਹਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਫੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੈਸਾ ਕਿਥੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ source ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਖਸਾਰੇ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ? ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਉਹ ਗੰਨਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 8% ਖੰਡ ਨਿਕਲੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਮਿਲ at par ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਗੰਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 8% ਖੰਡ ਨਿਕਲੇ। ਮਗਰ ਉਥੇ ਉਹ ਗੰਨਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 4½% ਖੰਡ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ information ਹੈ। ਇਹ ਖਸਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ inefficiency ਕਿਉਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਉਥੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਜਾਂ ਭੈ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਠੀਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਖਸਾਰਾ, ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਕਿ Opposition ਵਾਲੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਿਹੜੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਪੱਖ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਮਿਲਾਂ ਅੱਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਜਿਹੜੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਜਿਹੜੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਭੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਨੇ ਹਲਕਾ ਅੰਬ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਟਿਕਟ ਤੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਭੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਆਦਮੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਕਿ ਇਤਨੇ ਆਦਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਏ। ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ Wage Board ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ Wage Board ਕਾਬਲ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ? ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਕਾਂਗਰਸ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਦਿਵਾਵਾਂਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਲਾਈਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ:

[ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ]

“Ch. Amar Singh was sending me to Bhogpur Sugar Mill as a Clerk at Rs 80 monthly. But I refused and said that I wanted a permanent job. ....”

ਗ੍ਰਹ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ) : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ hon. Member ਇਸ ਵਕਤ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ एक private ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਹ ਧਰਾਂ refer ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਅਪਨੀ ਜੇਬ ਮੇਂ ਡਾਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਕਾਧਦਾ ਧਹ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੀ document ਦਾ reference ਧਰਾਂ ਦਿਯਾ ਜਾਏ ਵਹ ਉਸ ਦਾ source ਬਤਲਾਏਂ ਆਰ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ quote ਕਰ ਕੇ Table of the House ਪਰ ਰਖ ਦੇਂ। ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਚਿੱਠੀ ਦਾ quote ਕਿਯਾ ਹੈ ਨ ਤੋ ਉਸ ਦਾ source ਹੀ ਬਤਲਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਇਨ ਕੇ ਪਾਸ ਕੈਸੇ ਆਈ ਹੈ ਆਰ ਫਿਰ ਧਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸੇ ਅਪਨੀ ਜੇਬ ਮੇਂ ਡਾਲਨੇ ਦੀ ਬਜਾਏ Table of the House ਪਰ ਰਖ ਦੇਂ।

ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਧਹ ਮੈਂ ਬਤਲਾ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਹ ਚਿੱਠੀ ਕਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਆਈ ਹੈ। ਧਹ ਚਿੱਠੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲਿਖੀ ਥੀ ਧਹ ਉਸ ਨੇ ਅਪਨੇ ਆਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਮਦਨ ਲਾਲ ਹੈ ਦਾ ਭੇਜੀ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਡਾਕਖਾਨੇ ਵਾਲੋਂ ਨੇ ਮਦਨ ਲਾਲ ਪੜਨੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਪੜ ਕਰ ਸੁਝ ਦਾ ਭੇਜ ਦੀ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਪਾਸ ਕਿਉਂ ਪਹੁੰਚੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਭੇਜੀ ਗਈ।

ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਉਸ ਪਰ ਗਾਂਵ ਦਾ ਨਾਮ ਖੜੂ ਦਿਯਾ ਹੁਆ ਥਾ, ਬਟਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿਯਾ ਹੁਆ ਥਾ। ਇਸ ਲਿਏ ਮੇਰੇ ਹੀ ਪਾਸ ਆ ਸਕਤੀ ਥੀ, ਆਪ ਕੇ ਪਾਸ ਬਟਾਲੇ ਕੈਸੇ ਆਤੀ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਨੇ एक instance ਪੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ਆਰ ਬਤਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਹਿਸ਼ੇਦਾਰਾਨ ਦਾ ਅਪਨੇ ਸਧਾਸੀ ਸਕਾਸਦ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਹਨੇਰ ਗਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਰਫ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਦਿਲਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗੰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਟ issue ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਗੰਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ। Power Politics ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿਟਾਂ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਯੋਗ ਆਦਮੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੰਨਾ ਰੁਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਵਾਮੀ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਸੱਚੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਂਝੇ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਖਾਮੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ cane cess ਕਿਉਂ accumulate ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ? ਅਗਰ cane cess ਇੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ accumulate ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਦੇਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਜ਼ਾਬਤਗੀ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ

ਤਿੰਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਇਕ ਪੂੰਜੀ ਵਾਦੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਸਾਮਾਜ ਵਾਦੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਤੇ ਤੀਜਾ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਅਸੀਂ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਇਹ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਲਾਹੁਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਨੇਰ ਗਰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਦਬਾ ਦਬ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਈਟੀਆਂ multiply ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਦੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ, ਦੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਭਾਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਇਕ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਬੋਝ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸੇ ਲਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹਾਨੀ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ ਬਾਗ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਕਿ ਬੜਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੋਏਗਾ, ਇਹ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਮਿਲ ਵੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੜਾ ਲਾਭ ਹੋਏਗਾ, ਬੜਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਏਗਾ। ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਏਸ਼ੁਮਾਰ ਰੁਪਿਆ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਈਟੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ, individuals ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਡੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਵਿਚ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਹਨੇਰ ਗਰਦੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ।

ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦਇੰਤਜ਼ਾਮੀ ਦਾ ਭਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਪਏ। ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਮਿਲਾਂ ਵਾਧੇ ਤੇ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਮਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਘਾਟਾ ਵਿਖਾਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ cut motion ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਤਾਲਬਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਜ਼ਾਮਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਦੀ working ਬਾਰੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਇਹ ਸੰਗੀਨ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਨ ਬੀਨ ਲਈ ਇਕ ਨਿਰਪੱਖ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪ ਵੇਖਣ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਦੀ working ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਖਸਾਰਾ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਸਾਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਕਾਲਾ ਕਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੜ ਬੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਨਿਰਪੱਖ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਵੀ ਨਿਰਪੱਖ ਸੱਜਣ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਆਦਮੀ ਹਨ, Leader of the Opposition ਨੂੰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤ ਜਾਵੇ।

ਜ਼ੋਖਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਕਤ : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : What is your point of order ?

Chaudhri Ram Sarup : Sir, I am explaining my point of order. यह amendment Demand No. 4 पर की गई है। क्या हाउस के मैम्बर पहली demands पर भी बोल सकते हैं ?

श्री अध्यक्ष : जी हाँ, वे बोल सकते हैं। (Yes please. They can speak.)

श्री बलरामजी दास टंडन (अमृतसर शहर, पश्चिम) : स्पीकर साहिब, आज हमारे सामने Supplementary Estimates (Second Instalment) पेश किये गये हैं। इस में जो जो मद्दे पेश की गई हैं उन के मुताल्लिक जरूरत इस बात की थी कि हर एक demand के साथ जो explanatory note दिया जाता है उस में बताया जाता कि Budget Estimates में यह रुपया include क्यों नहीं किया गया और उस के बाद जो Supplementary Estimates (1st instalment) थे उन में यह provision क्यों नहीं किया गया। सिवाये कुछ एक demands के जिन के साथ note दिया गया है बाकी cases में यह बताने की कोशिश नहीं की गई कि इन demands के लिये provision शुरू में Budget में क्यों नहीं किया गया। जब तक यह सारी चीज़ बाज़ेह न की जाए मैं समझता हूँ कि यह सारा bulky material जो हाउस में तकसीम किया गया है वह सारे का सारा जाया हुआ है। जरूरत इस बात की थी कि इस की justification दी जाती। मुझे हैरानी होती है कि इस स्टेट का बजट 60 करोड़ का होने के बावजूद Supplementary Estimates (Second instalment) में 20 करोड़ की Supplementary Demands पेश की गई हैं। इस से ज्यादा बोदी बात और क्या हो सकती है ?

फिर स्पीकर साहिब, Famine के लिये चार करोड़ रुपया provide किया गया है। इस सिलसिले में मैं बताना चाहता हूँ कि यह रुपया elections से पहले खर्च करने की कोशिश की गई है। चीफ मिनिस्टर साहिब के हलके में खास कर इस रुपये का दुरुपयोग किया गया है। जिस बेतरतीबी से गंदम को बांटने की कोशिश की गई है और खास तौर पर election के दौरान में वह वोट हासिल करने के लिये, लोगों की खुशनूदी हासिल करने की कोशिश की गई। जहां भी थोड़ी बारिश हुई पैदावार कम होने के बहाने से लाखों रुपये की गंदम वहां तकसीम की गई और जहां floods की वजह से गांव के गांव वह गये वहां पर लोगों को बिल्कुल कोई relief नहीं मिला। मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि election से पहले गवर्नमेंट ने corrupt means इस्तेमाल किये, लाखों मन गंदम लोगों में distribute की और जो लोग ऐसी इम्दाद के मुस्तहक थे उन तक गंदम पहुंच न सकी। सरकारी अफसरों के नोटिस में यह बात लाई गई लेकिन उन्होंने इस तरफ कोई ध्यान नहीं दिया और इस चीज़ को रोकने के लिये कोई कदम नहीं उठाया। भाखड़ा और नंगल में running canals के बारे में enquiry committee बिठाई गई लेकिन उस बारे में गवर्नमेंट ने कोई action नहीं लिया।

Mr. Speaker : Bhakra and Nangal has nothing to do with this Demand.

श्री बलरामजी दास टंडन : मेरे कहने का मतलब यह है कि चीजें cold storage में पड़ी रहती हैं और उन पर गवर्नमेंट की तरफ से कोई action नहीं लिया जाता। पहले करोड़ों रुपया जनता का बरदाद किया जाता है, अगर किसी मामले पर शिकायत की जाए तो ऐसी शिकायतें रद्दी की टोकरी में डाल दी जाती हैं। ताकि सरकारी अफसरान भी खुश रहें और जानता भी सोचती है कि कुछ न कुछ किया है। इस तरह से जनता का पैसा बरबाद किया जा रहा है। उन के गाढ़े पसीने की कमाई को इस तरह से उड़ाया जा रहा है। इस से ज्यादा गलत तरीका और कोई नहीं हो सकता। यदि इन बेकायदगियों को न रोका गया और जनता का पैसा खास खास लोक अपने हितों के लिये खर्च करते रहे तो इस का नतीजा अच्छा नहीं निकलेगा। आवश्यकता इस बात की है कि इस के लिये inquiry की जाए कि किन अफसरान ने रुपये का बुरे ढंग से प्रयोग किया है और जो लोग कसूरवार हों उन के खिलाफ कार्यवाही की जाए।

इस से आगे मैं आप का ध्यान कोऑपरेटिव की तरफ दिलाना चाहता हूं। जहां तक इस का 3-00 p.m. ताल्लुक है कोई और तरीका इस से बढ़िया नहीं कहा जा सकता जिस से कि लोगों को लाभ पहुंचाया जा सके लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है कि co-operative movement को जिस बरे तरीके से पंजाब में चलाया जा रहा है इस से बुरा तरीका और कोई नहीं हो सकता। मुझे पिछले पांच साल में P. A. C. में काम कर के मालूम हुआ है कि जिन कोऑपरेटिव सोसाइटियों में सरकार interested होती है उन को हजारों रुपये subsidy के तौर पर दिये जाते हैं। हैरानी की बात है कि जहां पर लोग मिल कर काम करना चाहते हैं वहां पर कोऑपरेटिव सोसाइटी नहीं बनाई जाती और न ही उन को कोई subsidy दी जाती है लेकिन जहां पर सरकार का अपना interest है वहां पर सोसाइटियां बना कर हजारों रुपये subsidy के तौर पर दिये जाते हैं। हमें objective तरीके से सोचने की जरूरत है कि आखिर किस जगह पर कोई त्रुटि है, किस जगह पर interference होती है और क्या वजह है कि यह movement अच्छी तरह से नहीं चल रही। देश में दूसरी States में लाखों रुपयों के हिसाब से कोऑपरेटिव सोसाइटियां मुनाफा निकालती हैं लेकिन यहां पर क्या बात है, क्या कारण है कि बावजूद इतना रुपया देने के भी यह loss में जा रही हैं। इस बात को सोचने की जरूरत है। जहां पर सरकार चाहती है कि रुपया देना है तो कहती है कि अगर रुपया न दिया जाता, यह सहायता न दी जाती तो फलां मिल, फलां सोसाइटी समाप्त हो जाती जो प्रोडक्ट बैंक हैं, प्रोडक्ट मिलें हैं वह करोड़ों रुपये मुनाफे के निकालती हैं तो क्या कारण है कि सरकारी सोसाइटियां और सरकारी अदारे नुकसान में जा रहे हैं। इस का कारण यह है कि वहां पर mal-administration चल रही है और बेकायदगियां हो रही हैं। जब चुनाव होता है तो अपने आदमी लाने के लिये मिनिस्टर साहिबान हजारों रुपये खर्च करते हैं। मिनिस्टर लोग बहुत interest लेते हैं, वहां पर उन की कारें चलती हैं। हजारों रुपये डायरेक्टरों के हिसाब पर बरबाद किये जाते हैं। किये इस लिये जाते हैं ताकि अपने yesmen वहां पर चुन कर आयें। वे लोग आ कर खराबियां करते हैं और उन को रोका नहीं जाता। जब केस चलते हैं तो सरकार बड़ी शान से withdraw करती है। फिर कहा जाता है कि Governor is pleased to withdraw.

[श्री बलरामजी दास टंडन]

ऐसी irregularities हमारे सामने इसी लिये आती हैं क्योंकि सरकार interference करती है। सरकार को seriously इस बात को सोचना चाहिये और कोशिश करनी चाहिये कि जो लाखों और करोड़ों रुपये इस महकमे पर बरबाद किये जा रहे हैं वह बरबाद न हों। सरकार के परवरदा चन्द आदमी वहां पर बैठे होते हैं जो कि ज्ञाती तौर पर फाईश उठा जाते हैं। अगर प्राइवेट बैंक तीन फीसदी और इस से भी ज्यादा सूद दे कर मुनाफा निकालते हैं तो क्या बजह है, क्या कमी है कि सरकारी अदारे और कोऑपरेटिव सोसाइटियां नुकसान में जा रही हैं। इस बात की enquiry की जानी चाहिये। स्पीकर साहिब, अगर सरकार ने खुद इन बातों की तरफ ध्यान न दिया तो जनता को कोई उपाय सोचने पर मजबूर होना पड़ेगा। जब दूसरी जगह पर co-operative movement अच्छी तरह से चल सकती है तो हमारे सूबे में क्यों नहीं चल सकती। अगर सरकार ईमानदारी से इस movement को कामयाब बनाना चाहती है तो उस को नुकस जानने की कोशिश करनी चाहिये और तहकीकात करनी चाहिये, वरना नतीजा अच्छा नहीं होगा।

स्पीकर साहिब, इस के बाद मैं आप का ध्यान "पुलिस" हैड की तरफ दिलाना चाहता हूं। P. A. P. Battalion जम्मू-काश्मीर के border पर बैठी हुई है। मैं नहीं कहता कि अगर वहां पर जरूरत है तो पुलिस को न भेजा जाये क्योंकि देश एक है और जिस तरह से Military को एक कोने से दूसरे कोने में भेजा जा सकता है इसी तरह से पुलिस को भी भेजा जा सकता है। पुलिस के द्वारा भी एक दूसरे प्रांत की सहायता की जा सकती है। जम्मू काश्मीर में .....

Mr. Speaker : I request the hon. Member not to discuss this subject.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैं तो सिर्फ इतना ही कहना चाहता हूं कि हमारे अपने प्रांत में border पर बहुत ज्यादा smuggling हो रही है जहां पर P.A.P. की जरूरत है। वहां पर Military भी बैठी हुई है। हमारे देश में दूसरे दूसरे सूबे हैं जिन का border के साथ कोई ताल्लुक नहीं है, वहां से सेंटर की सरकार पुलिस को depute कर सकती थी। हमारे सूबे में इतनी smuggling है जिस का हद हिसाब नहीं है। पता नहीं कि कौन करता है और कौन करवाता है। (विघ्न) यहां यह सब कुछ हो रहा है .....

श्री मोहन लाल : I rise on a point of order, Sir. जहां तक Supplementary Demands का सम्बन्ध है उस के नीचे वही items discuss की जा सकती हैं जो कि Demands में आई हों। किसी एक subject पर general discussion नहीं हो सकती। यहां पर सिर्फ एक item पुलिस के मुतअल्लिक सफा 9 पर डिमांड नम्बर 2 के नीचे है। वह P.A.P. Battalion जो जम्मू काश्मीर में बैठी हुई है Government of India के कहने पर भेजी गई थी। जैसे कि Memorandum में दर्ज है उस का खर्च भी Government of India अदा करती है। स्टेट गवर्नमेंट नहीं अदा करती। हमारी सिर्फ पुलिस फोर्स ही वहां जाती है

इस लिये मैं कहता हूँ कि मैम्बर साहिब का एतराज *relevanti* नहीं है । इस पर *general discussion* नहीं हो सकती । *Smuggling* का जिक्र करना कि यहां पर होती है या कहां पर नहीं होती, *relevant* नहीं है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, क्या यह *point of order* है ? हमारे सूबे में इतनी ज्यादा *smuggling* हो रही है कि जिस को रोकने की सख्त जरूरत है, लेकिन *smuggling* का नाम लेने से मिनिस्टर साहिब बहुत *touchy* हो जाते हैं । *Smuggling* का नाम आने पर *point of order* पर *rise* हो जाते हैं.....

Mr. Speaker : The hon. Member should try to be relevant.

Chief Minister : The hon. Member cannot raise this point at this stage. He can speak about it at the time of consideration of the Budget.

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं चाहता हूँ कि सरकार इस तरफ ध्यान दे, पुलिस की अपने प्रांत में भी जरूरत है ।

अब मैं आप का ध्यान *Miscellaneous Demand* की तरफ दिलाना चाहता हूँ ।

Mr. Speaker : Will the hon. Member try to wind up now?

श्री बलरामजी दास टंडन : जनाब, मैं *wind up* करने लगा हूँ । जनाब, शिमला म्युनिसिपल कमेटी के बारे में यह कहा गया है कि वहां पर *octroi* बंद करने की वजह से जो नुकसान होना है उस को पूरा करने के लिये साढ़े तीन लाख रुपया रखा गया है । मुझे इस बात की खुशी है कि सरकार इस तरह के नुकसान को पूरा करने के लिये कदम उठा रही है लेकिन मैं सरकार को यह बात याद दिलाना चाहता हूँ कि बाकी सूबे में भी ऐसी कमेटियां या दूसरी लोकल बाडीज हैं जिन्हें इसी तरह का भारी नुकसान उठाना पड़ा है और उन्हें सख्त धक्का लगा है ।

गृह मन्त्री : Sir, I again rise on a point of order. जनाब जो *item* इन *demands* में हैं वही *discuss* किये जा सकते हैं, *general discussion* नहीं हो सकती जो कि मैम्बर साहिब करना चाहते हैं ।

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं तो एक ही बात कह रहा हूँ कि अगर सरकार किसी म्युनिसिपैलिटी के नुकसान को देख कर उस की मदद करती है तो इसे दूसरी कमेटियों का भी ख्याल करना चाहिये और उन की भी मदद करना चाहिये ।

Chief Minister : The hon. Member should raise this point at the time of the general discussion of Budget.

श्री बलरामजी दास टंडन : फिर, जनाब, इन *Estimates* में एक और अजीब बात की गई है । वज्जियों के लिये 6.75 लाख रुपये की रकम *Discretionary Fund* में रखी गई है कि यहां चाहें खर्च करें । इस प्रकार यह रुपया उन्हें चुनाव के दिनों में दे कर उन को उस के दुरुपयोग के लिये मौका दिया गया है । वैसे सरकार यह कहते नहीं सकती कि चुनाव *fair* और *free* हुए हैं, मगर इस से यह स्पष्ट होता है कि ऐसी

[श्री बलरामजी दास टंडन]

बात नहीं है। इस ने अपने हाथ में ऐसे अधिकार रखे हुए हैं कि जिन के कारण यह अपने हक में अनेक बातें करवा सकती है। (विघ्न)

Mr. Speaker: Please, finish now.

श्री बलरामजी दास टंडन : अगर चुनाव fair और free करवाने थे तो वक्त तो देखा होता। चुनाव के मौके पर ऐसी बातें नहीं होनी चाहियें। इस प्रकार सरकारी धन का दुरुपयोग करना ठीक न होगा। हमें इस बात को सोचना है, इस हाउस और सारे मੈम्बर साहिबान को सोचना है, कि आखिर यह जो पंजाब के कुल बजट का एक तिहाई खर्च है इस का दुरुपयोग कैसे रोका जाये। हम सरकार से मांग करते हैं कि जिस प्रकार और मौकों पर tribunals बनते हैं उसी प्रकार यहां पर भी tribunal बनाया जाए जो देखे कि जो खर्च हो रहा है उस से सूबा और उसकी जनता को कितना लाभ होता है। जब तक ऐसा नहीं किया जाता जनता को सरकार पर विश्वास न होगा और पंजाब का भारी इखलाकी नुकसान होगा।

श्री रत्ना राम (मुकेरियां) : अध्यक्ष महोदय, मैं डिमांड नम्बर 10 के Item No. 2 के बारे में अपने कुछ विचार सरकार तक पहुंचाना चाहता हूं। इस में माधोपुर-ब्यास link के लिये रुपया रखा गया है। जनाब, यह तो ठीक है कि इस स्कीम को बड़े बड़े engineers ने बनाया है और इसे पास किया है और इस का मकसद यह है कि सारे प्रांत का भला हो। मगर चूंकि इस का मेरे हलके मुकेरियां से ताल्लुक है इस लिये मैं कुछ लोगों की कठिनाइयां सरकार के ध्यान में लाना चाहता हूं। मुकेरियां सब-तहसील के कुछ गांव जो ब्यास के किनारे पर आबाद हैं उन को खतरा पैदा हो गया है। जो फाल्टू पानी divert हो कर चक्की नदी और फिर ब्यास दरिया में जाना है उस से इन गांवों को खतरा है। अभी थोड़ी सी ही रुकावट पैदा हुई है मगर इस का भी नतीजा यह हुआ है कि दरिया ने अपना रुख बदल लिया है और अपना रास्ता छोड़ कर वह महताबपुर, घनोआ और पोलियां इत्यादि गांवों की तरफ बढ़ रहा है। इस line के सिलसिले में एक धुस्सी बंध बनना है। इस के बनने के साथ ही इन गांवों के निवासी इस बात से डरते हैं कि अगर ठोकरें यानी spurs नहीं बनाई जायेंगी तो इस सारे इलाके को बड़ा भारी नुकसान पहुंचेगा और जिस तरह से दरिया के तबदील हो जाने से इन गांवों का तीन चौथाई हिस्सा बह गया है इसी तरह का खतरा इस सारे हलके को है।

आपके जरिये, अध्यक्ष महोदय, मैं सरकार और सिंचाई मंत्री का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि जो धुस्सी बंध जो गुरदासपुर side में बन रहा है, अपने इंजीनियरों से इस बात की पड़ताल करवायें कि उस का असर मुकेरियां के इलाके में क्या होगा। इस बांध की वजह से दरिया ब्यास भरनैल नाला, जो बरसाती है, उसके नज़दीक आ गया है जिसके परिणामस्वरूप बरसात के दिनों में मुकेरियां का इलाका जलमग्न हो जायेगा। लोग सुरक्षित नहीं रहेंगे। अध्यक्ष महोदय, जो इलाका जलमग्न हो जाएगा उसकी बाबत मैं यह बतलाना चाहता हूं कि यह इतना उपजाऊ इलाका है कि 4 लाख बोरी धान इस सूबे को मुहैया करता है। अगर दरिया ब्यास का इस इलाके की तरफ से रुख न बदला तो जब चक्की

नदी के पानी का असर व्यास और main stream पर पड़ेगा तो मैं समझता हूँ कि मेरा इलाका बरबाद हो जाएगा। यह एक बड़ा भारी खतरा है।

पीछे गवर्नमेंट ने डाक्टर उप्पल साहब को नियुक्त किया था कि वह जा कर सारे इलाके के गांवों के हालात को देखें और यह भी देखें कि माधोपुर व्यास link जो बन रहा है उसका चक्की नदी के ऊपर क्या असर पड़ेगा। मैं उन के साथ था और उन्होंने अपनी जो रिपोर्ट भेजी है वह सिचाई मंत्री महोदय के पास पहुंच चुकी है जिस में उन्होंने यह माना है कि मीरथल और मुकेरियां side पर spurs और ठोकरें नहीं बनाए जायेंगे तो व्यास मुकेरियां हलके के लिये खतरा बन जाएगा। इसलिए, अध्यक्ष महोदय, मैं आपके जरिए सरकार का और सिचाई मंत्री महोदय का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूँ कि जब माधोपुर-व्यास link बनाया जा रहा है तो कहीं ऐसा न हो कि जो तीन-चौथाई मुकेरियां का हलका पहले से ही तबाह हो गया है वह और बरबाद न हो जाए। इस का ध्यान रखा जाये। माधोपुर link का धुस्सी बंध और कान्तोबान के साथ गहरा संबंध है, इस को study कर के ही और यह देख कर कि कोई implications तो नहीं पैदा हो जायेंगी आगे का काम pursue करना चाहिये। मैं एक बार फिर यह कहना चाहता हूँ कि मीरथल side पर ठोकरें अगर न बनाई गईं तो दरिया व्यास मुकेरियां हलके के लिये निश्चय ही एक बड़ा भारी खतरा बन जाएगा और लोग suffer करेंगे। इसलिये इस का अभी से इंतजाम होना चाहिये। आपका धन्यवाद।

बाबू बचन सिंह (लुधियाना, उत्तर) : स्पीकर साहब, डिमांड नम्बर 9 जिस में 6 लाख 75 हजार का item है, मैं move करता हूँ कि उसको omit कर दिया जाए। इसको हासिल करने के लिये वज्जारत की तरफ से पहले कहा गया कि कम्यूनिटी डिवेलपमेंट की जो खर्च की रकमें हैं उन में से बचत कर ली जायेगी लेकिन बाद में जब पता लगा तो यह मालूम हुआ कि उसमें कोई बचत नहीं हुई, इसलिए अब इस को असैम्बली से मंजूर करवाना चाहते हैं। अब सवाल यह है, मिस्टर स्पीकर, कि 6 लाख 75 हजार रुपये की रकम, गैर मामूली रकम वज्जारों को discretionary funds में से लेने की ज़रूरत क्यों पड़ी? वह इस लिये कि वज्जीर साहिबान लोगों में जाएं और पुराने जमाने के बादशाहों की तरह दरबार लगायें और रैयत से कहें कि हम तुम से बहुत खुश हैं क्योंकि तुम ने हमारी व हमारी पार्टी की बहुत मदद की है, इसलिए हम तुम्हें 10 हजार रुपया अनायत करते हैं। यानी पुराने बादशाहों की तरह का तरीका अपनाएं और रुपया बांटें। और वह भी दरबारी ठाट से बांट कर लोगों को खुश करना चाहते हैं। और पहले जो 10 लाख की रकम थी उस को यह वज्जीर लोग ordinary course में हासिल करते थे उसके लिए तो सोचा कि उसको तो छोड़ दिया जाये। इस वक्त general election में इस बात की ज़रूरत पड़ी कि लोगों को किस तरह और रुपया दे कर वोट हासिल किये जायें। और इस ख्याल से यह 6 लाख 75 हजार रुपये की हमसे डिमांड की गई है। इसे तो यह भोलानाथ का फंड समझते हैं। जिस तरह से भोलानाथ का फंड पुजारी इस्तेमाल करते हैं उसी तरह से यह वज्जीर साहिबान करेंगे। मैं मानता हूँ कि अगर कोई तालीम का वज्जीर किसी स्कूल के लिए यह समझे कि महकमे ने अपनी duty पूरी नहीं की तो थोड़ा बहुत रुपया अपने discretionary fund से दे दे तो कोई बात नहीं लेकिन .....

श्री अध्यक्ष : यह कहां से ले आए ? (*How is it relevant ?*)

बाबू बचन सिंह : Page 15, सब-हैड 2 आइटम न० 5। हां जी, तो कोई तालीम का वजीर किसी स्कूल में जा कर ऐसी रकम दे जाता तो बात समझ में आ सकती थी लेकिन आज यह सब किसी और ही ढंग से हो रहा है। वैसे किसी institution को grant-in-aid देने के लिए भी कुछ असूल होते हैं, कुछ कायदे होते हैं लेकिन यहां क्या हुआ, मैं बताना चाहता हूं कि एक वजीर जिसका ताल्लुक P.W.D. से था किसी गांव में गये और कहा कि तुम लोगों ने हमारी मदद की है, इसलिये हम तुम से बहुत खुश हैं, और 2 हजार रुपये की ग्रांट हम तुम को देते हैं। एक और वजीर जो अब वजीर नहीं हैं, मुझे अफसोस है, वह भी एक गांव में गये और एक लड़कियों के स्कूल को 5 हजार रुपये दे आये और मजे की बात यह कि उन का तालीम से कोई वास्ता नहीं था। इसी तरह एक और वजीर, जिनका ज़िन्दगी भर तालीम से ताल्लुक नहीं रहा, वह भी एक जगह गये और 4 हजार रुपया दे आये। और चीफ मिनिस्टर भी एक जगह गए और उन्होंने भी एक भारी रकम अनायत की। तो मेरे कहने का मतलब यह है कि इन्होंने यह जो सिलसिला जारी किया है उसका मतलब यह है कि पंजाब की पब्लिक को demoralise किया जाए। यह सारा सिलसिला इस लिये ही शुरू किया गया है। अमैरिकन फिलास्फर मिस्टर थोरो ने कहा था कि:—

“The Government is like wind and the people are like grass. When the wind blows the grass bends.”

इस तरह से मैं आप को यह दिखा रहा हूं कि पंजाब में हमारी गवर्नमेंट जब लोगों को demoralise करने पर तुल गई है तो उन का demoralise होना कुदरती है। जरूरत इस बात की थी कि इस मुल्क को जो सदियों से गुलाम रहा था, जिस मुल्क में कोरनिश बजा कर और सिजदे कर के गुलामी की बदतरीन तसवीर पेश की जाती थी, उस देश में जब आज़ादी आई तो चाहिये तो यह था कि लोगों में self-respect का जज़बा पैदा किया जाता और यह कहा जाता कि मांगना कायरों और बुज़दिलों का काम है और बहादुरों का काम मांगना नहीं। बहादुरों का काम मेहनत कर के लेना होता है। लेकिन हमारी सरकार उलटा उन को मांगना सिखा रही है।

स्पीकर साहब, उड़ीसा में श्री विजय पटनायक जब बज़ीरेआज़म बने थे तो उन्होंने सब से पहला काम यह किया कि discretionary fund जो है इस को खत्म किया, और कहा कि हम नहीं चाहते कि वजीर लोग कायदे कानून से बाहर जा कर कुछ काम करें। लेकिन, साहबे सदर, हमारी सरकार ने तो इन्तहा कर दी है। यह 10 लाख रुपये के discretionary fund पर भी सबर न कर के अब 6 लाख 75 हजार रुपया और मांग रही है। अगर कोई और शख्स या कोई और पार्टी ऐसा करती तो शायद बात समझ में आ सकती थी लेकिन यह सरकार जो यह दावा करती है कि हम ने बिल्कुल fair elections कराये हैं इन से पूछिये कि जो पहले कहते हैं कि 675 हजार रुपये की Community Development Fund में बचत

हो जायेगी, इन्होंने यह बचत तो नहीं की बल्कि अब Assembly से मांग के लिये आये हैं तो फिर किस तरह से यह रकम आप ने खर्च करने का हौसला किया है। Mr. Speaker, Caesar's wife चाहे कितनी भली हो लेकिन उस की duty यह है कि वह देखे कि लोगों की, अनाम की यह राय हो कि वह भली है। अगर यह वज़ारत यह बात लोगों में जाहर करना चाहती है तो इस के लिये यह discretionary fund की रकम की मांग करना नाजायज़ है। मगर आप जानते हैं कि लोगों को demoralise करना तो एक तरफ यह लोग जो इस तरह की बातें करते हैं वे तो खुद demoralised हैं। अब पण्डित जवाहर लाल जी ने खुद विज्ञान भवन में कहा है कि इस तरह की बड़ी २ वज़ारतें किस तरह से secrecy कायम रख सकेंगी। यहां तो बन्दर बांट करने के लिये 31 मੈम्बरो की सरकार बनाई गई है.....

Mr. Speaker : Order, please. The hon. Member should be relevant in his speech.

बाबू बचन सिंह : साहबे सदर, मैं बता रहा था कि यह लोग जो खुद बन्दर बांट करते हैं यह लोगों को रिश्वत देते हैं और वही जिहनीयत कायम करते हैं जो उन में सदियों से कायम है। इस में इस बात की ज़रूरत है कि इस किस्म के fund कायम करने से पहले कम से कम लोगों की राय तो लें और देखें कि वे इस के मुतअल्लिक क्या राय रखते हैं। मैं जानता हूं कि कुछ खुदगर्ज लोग जो वज़ीर के इर्द-गिरद घूमा करते हैं उन के सिवा कोई भी इस चीज़ को पसन्द नहीं करता। साहबे सदर, इस तरह की qualified corruption का जो तरीका है यह पंजाब में बदनामी की सूरत अस्तित्थार कर गया है जिस के खिलाफ सारा पंजाब कराह रहा है और सारा पंजाब हाहाकार मचा रहा है। Mr. Speaker, मैं जानता हूं कि इस वज़ारत में कुछ लोग ऐसे भी बैठे हैं जो लोग अपने सालों और सुसरो के लिये सड़कें बनाने के लिए.....

Mr. Speaker : The hon. Member should confine himself to the demand under discussion.

बाबू बचन सिंह : तो मैं यह कह रहा था कि यह तमाम असूल बालाये ताक रख दिये गये हैं और अब सिर्फ एक बात है और वह यह बात है कि हकूमत चलाने के लिये अगर किसी को कोई रिश्वत देनी पड़े तो रिश्वत दो और जब वज़ारत रिश्वत लोगों को देती है तो हम किस मुह से और यह वज़ारत किस मुह से लोगों को कह सकती है कि रिश्वत लेना और देना दोनों गुनाह हैं। और हकीकत यह है कि यह दोनों गुनाह हैं लेकिन मैं यह नहीं कह सकता। साहबे सदर, हमारी वज़ारत की duty यह है कि वह पूरी तनदेही के साथ और बड़ी सख्ती के साथ रिश्वत को रोके। लेकिन यह खुद उन्हें रिश्वत लेना सिखा रही है। शैख सादी ने कहा था कि अगर रिश्वत को बन्द करना हो तो इस चशमे के मुंह को सूई की नोक के साथ बन्द करो और अगर वक्त पर बन्द न किया गया तो फिर यह हाथियों से भी बन्द नहीं हो सकेगा।

साहबे सदर, मैं ने एक ही item पर cut motion दी है जिस के लिए कोई भी दलील नहीं दी जा सकती कि क्यों discretionary fund दिया जाये। मैं

[बाबू बचन सिंह]

इस demand की मुखालिफ्त करता हूं क्योंकि मुझे पहला जमाना याद है जब अंग्रेज इस मुल्क में थे। मुझे वह जमाना याद है जब साहब बहादुर दरबार लगाया करते थे। लेकिन एक कांग्रेसी वजीर ने भी लायलपुर में दरबार लगाया था तो उस की सारे पंजाब में मुखालिफ्त की गई थी और कहा गया था कि यह दरबार लगाने का तरीका Democracy में नहीं चल सकता। मगर शुरू में, गांधी जी जब ज़िन्दा थे और गांधी जी की रहनुमाई में.....

श्री मंगल सेन : On a point of order, Sir. क्या कोई मंत्री महोदय हाउस में सो सकते हैं। आप देखें उधर 31 मंत्रियों में से वह एक मंत्री सो रहे हैं। (तालियां)

बाबू बचन सिंह : Mr. Speaker, जहां तक वजीरों के सोने और जागने का ताल्लुक है, मेरी राय में इस मामले पर आप की attention दिलाने की ज़रूरत नहीं है क्योंकि इस वक्त यह लोग जो बज़ारत में हैं इन्होंने जब जागना होता है तब जागने में भी माहर हैं और जब सोना होता है तब सोने में भी बड़े माहर हैं। जब हम कहते हैं कि पंजाब डूब रहा है और तुम क्यों इसे डुबो रहे हो तो यह सो जाते हैं। (हंसी) और जब खाने पीने का वक्त आये तो यह खूब जागते हैं। (हंसी)

मिस्टर स्पीकर, तो मैं कह रहा था कि मैं आप की विसातत से बज़ारत से एक दरखास्त करना चाहता हूं और वह दरखास्त यह है कि यह जिस गांधी जी के नाम की दुहाई देते हैं और जिस Congress ideology की आप बात करते हैं.....

Mr. Speaker : The hon. Member should not bring in the name of Mahatma Gandhi.

बाबू बचन सिंह : यह कहते हैं कि हम गांधी जी के असूलों पर गवर्नमेंट चला रहे हैं.....

Mr. Speaker : The hon. Member should advance his own arguments. He should not worry about what others say.

(Interruption by the Home Minister)

बाबू बचन सिंह : शायद इन्होंने मेरी बात का गुस्सा मान लिया है। अगर यह सच्ची बात का गुस्सा मनाते हैं तो मुझे इस से कोई वास्ता नहीं। जैसा कि शेख सादी ने कहा था—

बमक्का नमे रवि

ई तुरकिस्तान अस्त।

यानी उस ने कहा था कि तुम मक्का नहीं जा रहे बल्कि तुरकिस्तान जा रहे हो। मैं भी इन्हें इसी तरह से बता रहा हूं कि ये Democracy की तरफ नहीं जा रहे बल्कि शाहाना निज़ाम की तरफ जा रहे हैं।

Mr. Speaker : The hon. Member should be relevant to the demand under discussion.

बाबू बचन सिंह : अगर मैं आप की विसातत से कोई बात कहूँ तो क्या मुझे ऐसा कहने का हक पहुँचता है या नहीं ?

अगर स्पीकर साहिब, मुझे कोई interrupt करे और गलत बात कहे तो उस का नोटिस लूँ या न लूँ।

Mr. Speaker : The hon. Member should not take notice of the side remarks.

बाबू बचन सिंह : इस का यह मतलब हुआ कि उधर से जो interruption की जा रही है वह सब वाह्यात हो रही है। स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि 6,75,000 रुपयों की Demand पेश करने की जरूरत क्यों पड़ी और इसे Supplementary Estimates की first instalment में क्यों नहीं पेश किया गया। मैं पूछता हूँ कि 6,75,000 रुपए की रकम खास तौर पर elections से पहले बांटने की क्यों जरूरत महसूस हुई ?

Mr. Speaker : The Demand had already been sanctioned by the Legislature. But now the question is that this amount was to be spent out of the savings from the Community Development fund. But as there had been no savings, they have asked for the amount.

बाबू बचन सिंह : मुझे माफ़ कीजियेगा, मैं relevant हूँ। यह रकम Community Development की demand में मंजूर नहीं हुई।

Mr. Speaker : The hon. Member can make a reference to it although the Legislature had approved this expenditure.

बाबू बचन सिंह : स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि अगर यह रकम Community Development के बजट से ली होती तो इस के मुतअल्लक बहस उस रोज़ तक मुलतबी की जानी चाहिये थी जब यह demand take up की जाती। यह Community Development के बजट से ताल्लुक नहीं रखती बल्कि यह independent demand है।

Mr. Speaker : This amount was already allotted for being spent from the discretionary fund.

बाबू बचन सिंह : यह रकम उस demand में मंजूर नहीं हुई। यह demand नई है। इस के मुतअल्लक तो Finance Minister ही ठीक तौर पर बता सकते हैं।

Mr. Speaker : The Legislature had already approved of this expenditure.

बाबू बचन सिंह : मैं इसे पढ़ कर सुना देता हूँ :—

A sum of Rs 6.75 lakhs was allotted as an additional discretionary grant to be placed at the disposal of the Ministers/Deputy Ministers, etc., on account of increased demand for Local Development Works of Public utility. The expenditure was to be met from the overall Savings under the head "47-A—Community Development Projects, etc." As there is no saving under this head an additional sum of Rs 6,75,000 under the above noted head is demanded through the Supplementary Estimates.

Mr. Speaker : It is an additional fund. But the amount had already been allotted to the Ministers/Deputy Ministers.

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh) : Sir, it is clearly stated in the explanatory note that—

“.....As there is no saving under this head an additional sum of Rs. 6,75,000 under the above noted head is demanded through the Supplementary Estimates.”

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of order, Sir. यह बिल्कुल clear है कि जो रकम उस वक्त मंजूर की गई थी वह Community Development Project से ही लेनी थी। उस में से बचत नहीं हो सकी। अगर वहां से बचत नहीं हुई तो इस fund से ले लें। इतना रुपया जो allotted fund से लेना है वह बच नहीं सका। यह additional demand है इसे दोबारा पास किया जाना चाहिये।

Mr. Speaker : That was Government's expectation. The Government will explain the position as to why there have been no savings under the head “47-A—Community Development Projects, etc.” But the amount had already been allotted to them.

बाबू बचन सिंह : मैं इस बात को तूल नहीं देना चाहता। इस demand के जरिये 6,75,000 रुपये की मांग की जा रही है। हम कहते हैं कि गवर्नमेंट ने इस रकम का नाजायज इस्तेमाल किया है और election में कामयाब होने के लिये यह रुपया खर्च किया गया है और लोगों में यह रुपया तकसीम कर के उन्हें corrupt करने की कोशिश की गई है। वजीर साहिबान जब अपनी constituencies का दौरा करते हैं तो उन्हें votes देने की तलकीन करते हैं लेकिन उन्हें यह कहा जाता है कि vote तो जरूर देंगे लेकिन लोगों को खुश करने का इंतजाम कीजिये। फिर वजीर साहिब यह कहते हैं कि आप मुझे अपने इलाके में बुलाइये और मुझ से मांग कीजिए कि हमारे इलाके में स्कूल की हालत खराब होने के कारण funds की जरूरत है तो फिर मैं आप को funds दूंगा। इस तरह से रुपया हासिल करने की तरकीबें निकाली जाती हैं।

Mr. Speaker : Please wind up your Speech.

बाबू बचन सिंह : स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि चीजें इस तरह से manipulate की जाती हैं। इस demand में additional रकम की मांग सिर्फ इस लिये की जा रही है क्योंकि बहुत सा रुपया election के दौरान में खर्च किया गया। अगर elections न होतीं तो रुपया मांगने की जरूरत न पड़ती। इन हालात में यह कैसे कहा जा सकता है कि elections fair हुई हैं।

Mr. Speaker : The hon. Member can file an Election Petition.

बाबू बचन सिंह : मैं election petition कैसे करूं, मैं तो कामयाब हो कर आया हूं। स्पीकर साहिब, मैं इस सिलसिले में कुछ ज्यादा नहीं कहना चाहता, सिर्फ इतना गवर्नमेंट के गोश गुजार करना चाहता हूं कि खुदा के वास्ते लोगों में एतमाद

वैदा कीजिये और उन्हें corrupt करने की कोशिश न कीजिये। वजीर साहिबान के पास जो discretionary fund होता है उस का उन्हें sparingly इस्तेमाल करना चाहिये।

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : स्पीकर साहिब, यह जो Supplementary Estimates, 1961-62, हमारे सामने पेश हैं इस में Demand No. 4, सफा 13 पर एक item बहुत अच्छी है Organization of Rickshaw-Pullers Co-operative Societies। मैं इस पर गवर्नमेंट को मुबारकबाद देना चाहता हूं क्योंकि पंजाब का कोई शहर ऐसा नहीं है जहां Rickshaw-Pullers की तादाद ज्यादा न हो। यह लोग सब गरीबी से गुज़ारा करते हैं और जिन के पास अपनी rickshaws नहीं होतीं वे किराए पर लेते हैं और उन्हें एक rickshaw का किराया $1\frac{1}{2}$ रुपया रोज़ाना देना पड़ता है। अगर हमारी सरकार गरीब तबके की तरफ अपना ध्यान देती है तो यह काबिले तारीफ बात है और Socialistic Pattern of Society लाने की तरफ एक अच्छा कदम है। लेकिन जब मैं इस रकम को देखता हूं तो सिर्फ 900 रुपये की रकम इस item में मांगी जा रही है जो बहुत थोड़ी है।

सिर्फ तीन Rickshaw-Pullers Co-operative Societies को loan और subsidy की शकल में सहायता दी गई है। हालांकि हर एक बड़े शहर में rickshaw-pullers की तादाद बहुत ज्यादा है। इन तीन co-operatives को financial assistance दी गई है और बाकियों को महसूस किया गया है। मैं गवर्नमेंट से दरखास्त करूंगा कि आयेंदा के लिये budget बनाते वक़्त वे इस बात का खयाल रखें कि इस सम्बन्ध में ज्यादा रुपये का provision किया जाए। Department को यह हिदायत होनी चाहिये कि जहां पर rickshaw-pullers co-operative society बना लें और Department को approach करें तो उनको ज्यादा से ज्यादा रुपए की सहायता दी जाए। हर एक शहर में rickshaw pullers की गिनती काफ़ी है। यह गरीब लोग हैं इस लिये सरकार को इन लोगों की मदद करनी चाहिये। Department को खुद initiative ले कर इन गरीब लोगों को फायदा पहुंचाना चाहिये।

इस से आगे इसी Demand में चालीस लाख रुपया ऐसा है जो कि को-ऑपरेटिव मोसाइटियों को मदद देने के लिये रखा गया है ताकि जो रुपया वह करजे का वापस नहीं कर सकीं, वह कर सकें इस सम्बन्ध में मैं सरकार का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि हमारा मनशा तो यह था कि Co-operative basis पर काम efficiently होगा और मुनाफा भी ज्यादा होगा लेकिन मुनाफा बढ़ने की बजाय तजरूबा यह बताता है कि उल्टा जो रुपया उन को दिया गया था वह भी वापस नहीं कर सकीं और आज चालीस लाख रुपया और देना पड़ रहा है। इन हालात में मैं दरखास्त करूंगा कि गवर्नमेंट को कोई ऐसी machinery set up करनी चाहिये जो

[कामरेड राम प्यारा]

कि इस बात की तहकीकात करे कि उन के काम में मुनाफा क्यों नहीं हुआ। मैं समझता हूं कि कहीं न कहीं कोई त्रुटि जरूर है। अगर उस त्रुटि को ठीक वक्त पर दूर न किया गया तो मुझे डर है कि यह movement ज्यादा देर तक नहीं चल सकेगी। इस लिये यह निहायत जरूरी है कि इस बात की तहकीकात की जाए। जो लोग मुजरिम पाये जायें, जिन की बुरी नीयत से या गफलत से यह नुकसान हुआ है उन को सजा मिलनी चाहिये। जब तक हम तह में नहीं जाते, और बेईमानी करने वालों के साथ सख्ती से बरताव नहीं किया जाता मुझे डर है कि उस वक्त तक यह नुकसान रुकेगा नहीं।

स्पीकर साहिब, इस से अगली एक और डिमांड है, डिमांड नं० 9, इस के मातहत Legal aid to the tenants दी जाएगी। यह बड़ी अच्छी चीज है। इस में पचास हजार रुपया रखा गया है। जो बेदखल हुए मुजारे अपना case खुद नहीं लड़ सकते सरकार उन को इस फंड से मदद देगी ताकि वे अपना case लड़ सकें। लेकिन मैं अर्ज करना चाहता हूं कि यह रुपया बहुत थोड़ा है और इस से बेदखल हुए मुजारों में से दसवें हिस्से को भी relief नहीं मिल सकेगा क्योंकि मुजारों की गिनती बहुत ज्यादा है। मैं ने एक सवाल किया था कि 1947-48 में कितने tenants थे, तो जवाब मिला कि 22,00,000 और जब यह पूछा गया कि 1959-60 में कितने मुजारे रह गए तो जवाब मिला कि 14,00,000। इस का मतलब यह हुआ कि आठ लाख मुजारे बेदखल कर दिये गए। मेरा मतलब यह है कि जिन के Courts में केस चल रहे हैं उन को इस रुपये से nominal relief ही मिलेगा। बहुत से खाली ही रह जाएंगे। बहुत से मुजारे ऐसे हैं जिन को यह भी पता नहीं है कि सरकार की तरफ से कोई legal aid भी दी जाती है। इस लिये मैं अर्ज करना चाहता हूं कि गवर्नमेंट अपनी एक एजेंसी कायम करे और उस के जिम्मे यह काम लगाए कि वह देखे कि किस किस Court में किस किस मुजारे के खिलाफ केस चल रहे हैं। गवर्नमेंट अपने level पर उन के केस take up कर के उन को legal aid दे ताकि उन लोगों को माली फायदा भी पहुंचे और उन की बेदखली भी बंद हो। आठ लाख बेदखल हुए मुजारों में से कुछ मुजारे surplus land पर और कुछ displaced persons evacuee land पर बैठाए। इस तरह से तकरीबन चार लाख मुजारे जमीन पर बैठाए गए। फिर भी चार लाख मुजारे बाकी रह गए। सरकार के security देने के बावजूद भी चार लाख मुजारे बेदखल हो चुके हैं। State में बेकारी का बहुत बड़ा मसला खड़ा हो गया है। इस तरफ गवर्नमेंट को बहुत ज्यादा ध्यान देने की आवश्यकता है। जिस तरह से Labour Department की Labour Courts बनी हुई हैं इसी तरह से मुजारों और मालिकान के झगड़ों को निपटाने के लिये Agriculture Tribunals या Agriculture Courts अलग बननी चाहियें ताकि उन के झगड़ों को speedily dispose of किया जा सके।

एक और बात की तरफ भी मैं सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूँ। वह यह है कि जितनी भी पाबंदियां लगाई गई हैं वह सब मुजारान पर ही हैं। मालिकान पर कोई पाबंदी नहीं है। मैं तजवीज करता हूँ कि जब कभी किसी मालिक को बटाई नहीं मिलती तो उस पर यह पाबंदी होनी चाहिये कि वह मुजारे को नोटिस दे कर अगर उस ने ठीक वक्त पर बटाई न दी तो उस को बेदखल कर दिया जाएगा। इस प्रकार काफी हद तक मुजारों की बेदखलियां रुक जाएंगी और बेकारी बढ़ती हुई समस्या पर कुछ check हो जाएगा।

Famine की डिमांड के मातहत तीन करोड़ से ज्यादा रुपया सर्फ हुआ है। मुझे दुख से कहना पड़ता है कि जिन सरमायदारों का कुछ नुकसान नहीं हुआ उन को तो मदद दी गई है लेकिन जिन हरिजन और गरीब मुजारों का नुकसान होता है, जिन की ज़मीन सेम के कारण कुछ पैदा नहीं कर सकती उन को कुछ भी relief नहीं दिया जाता। क्यों नहीं दिया जाता, इस का कारण है। कारण यह है कि हालांकि वे लोग खुद ज़मीन बोते हैं लेकिन पटवारियों ने गिरदावरी उन के नाम नहीं डाल रखी। इस बात की भी पूछ ताछ की जानी चाहिये कि जब वे ज़मीन काश्त करते हैं तो गिरदावरी उन के नाम क्यों नहीं डाली जाती। जो लोग deserve करते हैं उन को तो रिलीफ मिलता नहीं है लेकिन जो deserve नहीं करते वे रिलीफ ले जाते हैं। यह बात हमें शोभा नहीं देती। सरकार सब के हितों की custodian है इस लिये उस पर यह फर्ज आयद होता है कि relief

4-00 p. m.

की equal distribution हो। इस का नतीजा यह हो गया है कि मुजारों को नुकसान पहुंचा है उन की tenancy खत्म हो गई है और जो उन्हें relief मिलना चाहिये था वह मालिकों को मिलता है। इस बात का हल ढूँढना होगा सरकार ने सनअत के लिये tribunals मुकर्रर किये हुए हैं। मैं समझता हूँ कि ज़रायत के सिलसले में भी सरकार tribunal मुकर्रर करे तो अच्छा होगा जो सारी बातों को सही ढंग से चलाए। गरीबों को तो रिलीफ नहीं मिलता मगर कुछ बड़ी २ ऐसी families हैं जिन को बहुत ज्यादा रिलीफ मिल गया है। आज के 'Tribune' में कुछ आंकड़े निकले हैं कि पंजाब की बहुत सारी आबादी है जिस की आमदनी चालीस रुपया महीना से ज्यादा नहीं है मगर उन को भी टैक्स अदा करना पड़ता है। इस तरह गरीबों से तो टैक्स लिया जाता है मगर अमीर relief ले जाते हैं। इस सिलसले में कोई हद मुकर्रर करनी चाहिये कि जिस के अन्दर अन्दर आमदनी वालों को relief मिल सकेगा यानी इस के लिये कोई economic basis मुकर्रर किया जाना चाहिये। वरना हम राज्य के पैसे का ठीक इस्तेमाल नहीं कर पाएंगे। इस का इस्तेमाल ज़रूरतमंद लोगों के हक में होना चाहिए। और इस को तय करने के लिये कोई एजेंसी होनी चाहिये। इस तक्सीम में भी शिकायतें आती हैं। और हम लोगों की dignity खत्म करके उन को भिखारी बना रहे हैं। वह यह समझते हैं कि मेहनत करने से लाभ थोड़ा होता है और relief लेने से लाभ ज्यादा होता है। इस बात का हल ढूँढना चाहिए।

[कामरेड राम प्यारा]

फिर, जनाब मैं ने सैलाबों को control करने के लिए जो रुपया रखा गया है उस को देखा है। इस के लिए मैं सरकार को बधाई देता हूं। मगर इस सिलसले में मैं यह कहना चाहता हूं कि उस नुकसान को देखते हुए जो कि हमें सैलाबों की वजह से हो रहा है और जो हमें relief देना पड़ता है यह रुपया बढ़ा दिया जाना चाहिये ताकि जो काम हम ने पांच साल में करना है वह हम दो साल में ही कर लें। इस के लिये अगर हमें दूसरी जगह से रुपया निकालकर भी इधर लगाना पड़े तो भी कोई बुरी बात न होगी। ऐसा करने का यह फायदा होगा कि हम लोगों को तकलीफों से बचा सकेंगे और उन की dignity को कायम रख सकेंगे और जो रुपया हमें हर साल relief की शकल में बांटना पड़ता है उस की भी बचत हो जायगी। साथ ही साथ relief के बांटने में जो शिकायतें सुनने में आती हैं वह भी नहीं सुनाई पड़ेंगी। हमें यह देखना चाहिए कि यह नुकसान ही न हो। इन लफजों के साथ मैं उम्मीद करता हूं कि सरकार इन बातों की तरफ जलदी ध्यान देगी। आप का शुक्रिया।

माल मंत्री (सरदार अजमेर सिंह) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ famine ਦਾ head ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀ ਟੰਡਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਖਾਸੀ ਹੋਰਾਨੀ ਹੋਈ। (ਵਿਘਨ)

कामरेड मखन सिंह तरसिका : On a point of order, Sir. जनाब, अभी तो हम ने famine की demand बारे बहुत बातें करनी हैं मगर वजीर साहिब ने अभी से जवाब देना शुरू कर दिया है।

श्री अध्यक्ष : जो बातें बाद में आएंगी उनका जवाब चीफ मिनिस्टर साहिब देंगे। (The Chief Minister will reply to the arguments advanced later on.)

माल मंत्री : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ Opposition ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਸਲਾਘਾ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਕਹਿਣਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਕਣਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

माल मंत्री : ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਟੰਡਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਕਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਮੰਗੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੜਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜਾ

ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਜਿਹੜੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮੰਗੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਪਹਿਲੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕੀ ਔਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਉਥੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰੀ ਗਲ ਇਹ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਹੈ ਤੇ ਫੈ ਲਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ contradictory ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਅਸਰ ਨਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੈਰਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 1961 ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਲਿਸਟ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ relief ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ 3,79,42,090 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਲੇਕਿਨ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, judge ਕਰੋ ਕਿ ਏਸ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਸਦਾਕਤ ਹੈ ਔਰ ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ 15 ਅਗਸਤ 1961 ਦੀ ਲਿਸਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਆਂਕੜੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ 481 ਪਿੰਡ ਪਹਿਲੇ assess ਹੋਏ ਸਨ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ 185 ਪਿੰਡ ਫੇਰ assess ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ 416 ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ 295,694 population ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ 32 ਪਸ਼ੂ ਮਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 12,800 ਰੁਪਏ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 76,401 ਏਕੜ ਜ਼ਨੀਮ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋਈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ 346,970 ਮਣ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 60,37,560 ਰੁਪਏ ਬਣਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2,524 ਮਕਾਨ damage ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ 2,52,400 ਰੁਪਏ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਪੂਰਥਲੇ, ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਔਰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਗ਼ੈਰਾ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ।

ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਥੇ ਚੁਪ ਬੈਠ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਇਮਦਾਦ ਨਾ ਕਰਦੀ? ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਨਿਹਾਇਤ ਨਾਵਾਜ਼ਬ ਤੇ ਗੈਰਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰਾਨਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਇਮਦਾਦ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੋਤਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਧ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਟ ਇਮਦਾਦ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦੇ। ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾ ਸੁਣੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਸਕਦੀ ਸੀ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲੱਕ ਸਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ relief ਦੀ distribution ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਪਬਲਿਕ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ (Interruptions) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਥੇ ਅਜ ਵੀ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿਉ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੈਰਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਰ ਪੈਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ relief ਸੀ ਇਹ ਬੜੇ ਵਸੀਹ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਐਨੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ, ਫਸਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਸਲ ਬੀਜਣ ਲਈ ਬੀਜ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਖਾਣ ਲਈ ਆਨਾਜ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫਸਲ ਤਾਂ ਮਾਰੀ ਹੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਅਗਲੀ ਫਸਲ ਵੀ ਮਾਰੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਬੀਜ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਹਲੀ ਰਹਿ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ 25 ਫੀਸਦੀ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ 40 ਸੇਰ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਨਾਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਹੋਰ ਆਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ free wheat for food ਵੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਥੇ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਤੋਂ 49 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ 20 ਸੇਰ ਫੀ family member ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਨਾਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਕ ਮਣ ਫੀ family member ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਆਨਾਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਤਨੇ ਹਰਿਜਨ, landless agricultural labourers ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਤੇ 20 ਸੇਰ ਫੀ family member ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ relief ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ relief ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਸੀਬਤਜ਼ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮੁਮਕਨ ਇਮਦਾਦ ਹੋਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਕਹਿਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਵੈਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ 1958 ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਪਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ state aid ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਵਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 2 ਲਖ 22 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ supply of medicines ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਇਆ, cattle epidemics ਤੇ ਇਕ ਲਖ 83 ਹਜ਼ਾਰ 340 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ house construction ਲਈ 7 ਲਖ 47 ਹਜ਼ਾਰ 40 ਰੁਪਏ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਜੀ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ, ਇਸੇ ਹਾਊਸ ਨੇ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਆਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ floods ਤੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹਨ,

ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹਰੀਜਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਮਕਾਨ ਢਹਿ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇਮਦਾਦ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਮਦਾਦ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਲਟੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਾਜਬ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਾਵਾਜਬ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ relief ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ beggars ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਖਾਹਮਖਾਹ ਰੁਪਿਆਂ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ 40 ਜਾਂ 50 ਲਖ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦਾ 50 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ 75 ਫੀਸਦੀ ਹਿਸਾ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਤੋਸ਼ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਮਿਸਾਲ ਦਿਉ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰਫ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਮੁਅਜ਼ਜ਼ ਮੈਂਬਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ cut motion ਦਿਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸਣ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਰਕਮ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ ਇਸਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਲੱਖੀ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ (ਕਪੂਰਥਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, estimates ਦਾ ਮਤਲਬ ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਰਚ ਜੋ ਅਗੇ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਖਰਚ ਜੋ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਜੋ ਖਰਚ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ contingency fund ਵਿਚੋਂ meet ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ estimate ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹੋ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ estimates ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਲਗ ਭਗ 14 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਲੀ ਸਾਲ ਦੇ ਸਿਰਫ 12 ਦਿਨ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ 31 ਮਾਰਚ ਤਕ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨਗੇ। ਇਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਵਿਚ 365 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਖੁਰਦ ਖੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ works ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ 31 ਮਾਰਚ ਤਕ complete ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੈ। ਅਫਸਰ ਰੁਪਿਆ withdraw ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖ ਲੈਣਗੇ ਕਿਉਂ ਜੋ 31 ਮਾਰਚ ਤਕ ਤਾਂ ਇਹ ਖਰਚ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker: The word "Dhokha" is unparliamentary. The hon. Member should withdraw it.

ਸਰਦਾਰ ਲਖੀ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ: Sir, I withdraw this word. ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਐਨੀ ਵੱਡੀ ਰਕਮ works ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ 31 ਮਾਰਚ ਤਕ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਮਕਦਮੇ ਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਖਤਰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ order ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੁਕਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖਰਚ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, 10 ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ harassment ਕਿਤਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ D.P.I. ਨੇ ਇਕ ਨਿਹਾਇਤ ਗਲਤ order ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਮੈਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ writ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਜਦੋਂ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਗਲਤ order ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਤ order ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੇਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਫ਼ਾ 80 ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪੂਰੀ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਗਲਤ order ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਕਿਉਂ public exchequer ਤੇ burden ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ public exchequer ਤੇ burden ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬਲਕਿ public ਨੂੰ ਵੀ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। Some action should be taken against all those Officers who are responsible for these irregularities. ਬਜਟ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਰੁਪਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਏਸ ਕਰ ਕੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ, ਸ਼ਕਾਇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਕੀਮ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਦਸੋ। ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਲਕਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਹ ਖਾਸ ਖਾਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ignore ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਬਰਿਹਮਵਾਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕੋ ਆਦਮੀ ਨੂੰ relief ਦਿਤੀ ਗਈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੀ relief ਵੰਡੀ ਗਈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਕੋਈ ਪਾਲਿਸੀ ਬਣਾਈ ਜਾਏ। ਮੈਂ D. C. ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ official interference ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਤਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜ ਆ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਜਿਸ

ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ । ਇਹ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕਹੀ ।

ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੈਂਕ profit ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, Co-operative Department ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, security ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਰੁਪਿਆ ਉਹ ਆਪ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਿਹੜਾ ਸੈਕਰਟਰੀ ਬਣਿਆ ਸੀ ਉਹ ਭੋਗਪੁਰ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਇਥੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰ ਛਡਣ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਜਲੰਧਰ ਠਹਿਰਦਾ ਸੀ । ਕਾਰ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਖਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ favourites ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੇ favourite ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਭੋਗਪੁਰ ਵਿਚ ਗੰਨਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪਰਚੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਉਥੇ ਇਕ ਚੂਹੜਾ ਸੀ, ਉਹ ਪਰਚੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਚੂਹੜਾ ਨਾ ਕਹੋ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਖੀ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ : I am sorry. ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ Head ਹਨ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਇਹ 6 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਖਰਚ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਹੁਣ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ । Let them do whatever they like ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ relief ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਇਸ ਦੀ enquiry ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਹੀ flood ਨਹੀਂ ਆਏ, ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ flood ਆਏ ਹਨ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਟਾਫ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

It has been stated under item (4) at page 13 of the Supplementary Estimates—

“...with a view to ensuring (a) better account keeping (b) better execution of works (c) provision of suitable technical supervisors, etc.”

ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਹੜੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਖੇ ਜੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Balance sheet ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣੀ ਆਉਂਦੀ । ਇਹ ਪੋਸਟਾਂ Subordinate Services Selection Board ਦੇ purview ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਯੋਗ ਆਦਮੀ ਲਗ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਉਹ ਆਦਮੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਗਏ

But to provide certain men who do not know anything.

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ subsidy ਦਿਆਂਗੇ । ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਸਾਈਟੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਬਿਲਡਿੰਗ ਲਈ

[ਸਰਦਾਰ ਲਖੀ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ]

ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਬਿਲਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣੀ, ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 11 ਆਦਮੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸੋਸਾਈਟੀ ਬਣਾ ਲਈ। ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹਨ, ਉਹ ਸੋਸਾਈਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਾਟਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਹਿੱਸੇ ਵੰਡ ਦਿਉ। ਜੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਵੰਡਦੇ ਤਾਂ ਵੀ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ 50 ਫੀ ਸਦੀ subsidy ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਘਾਟਾ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਇਸ ਦੀ enquiry ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਕਿਤਨੀ subsidy ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ misappropriate ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਵੰਡਣ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹਤਿਆਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ subsidy ਦੇ ਦਿਤੀ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਕਿਥੇ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤਨੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ relief ਵੰਡਣ ਲਈ rolls ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਪੂਰਥਲਾ ਹਲਕਾ ਵਿਚ ਕੋਈ roll ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ rolls ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬੈਕਵਰਡ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਥੇ ਰੋਲਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਰਿਲੀਫ਼ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਇਸ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਗਲਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਿ relief ਕਿਉਂ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਠੀਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। Relief ਵੰਡਣਾ ਬੜਾ ਮੱਛਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। (Thanks)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ Supplementary Budget ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿਣਾ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ hon. Minister ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕਿਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੂਹ ਦਿਵਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਵੱਜੂਹ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ਹੁਣ ਚਲ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹਲਕਾ ਧਾਰੀਵਾਲ ਤੇ ਹਲਕਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਜਿਥੇ hon. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜਦੇ ਸੀ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਰਿਲੀਫ਼ ਉਥੇ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ hon. Minister ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੇ ਹਲਕਾ ਬਟਾਲਾ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਫਤਿਹ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਝ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਭੀ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਲਕਾ ਧਾਰੀਵਾਲ ਦੇ 200 ਪਿੰਡ ਹਨ। ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਤੁਸੀਂ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਚਲੋ ਤਾਂ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਿੰਡ ਤੁੰਗ ਅਲੀ, ਨੰਗਲ, ਸੋਖੋਵਾਲ, ਅਲੀ ਨੰਗਲ, ਡਗਰੀ, ਭੋਖੋ ਵਾਲੀ ਗਰਾਂਵਲੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਚਲ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ਪੱਟ ਪੱਟ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਂ ਚਲਕੇ ਤਸਦੀਕ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੋਣੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਆਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਥੇ ਅਜੇ drains ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀਆਂ । ਭੇਖੂਕੇ ਤੇ ਕੰਜਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਏੜੇ ਸਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ drain ਕਵਣੀ ਹੈ । ਉਸ ਹਲਕੇ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਧਰ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ । ਮੈਂ ਖਾਸ ਕਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਅਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ seed ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਧਾਰੀਵਾਲ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਚਲੋ ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਤੇ ਕਲਾਨੌਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੈ । ਜੇ ਮੁਨਸਬ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹਾਂ । ਆਪ ਪਤਾ ਕਰ ਲਉ । ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਗਿਰਦੋਰੀਆਂ ਦੇਖ ਲਉ ਉਥੇ ਕੋਈ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਆਪ ਪਤਾ ਕਰ ਲਉ ਆਇਆ ਉਥੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਏਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਬਖੀਸ ਗਲਤ ਹੈ । ਅਸੂਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ equal distribution ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ equal distribution ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਕੋਈ ਹੋਰ calamity ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਵੰਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਇਹ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਖੋਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ relief ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਇਸ position ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ defend ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਮੇਰਾ ਅਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਉਧੋਵਾਲ ਵਿਖੇ 200 ਬੋਰੀ ਕਣਕ ਵੰਡਣ ਲਈ ਪਈ ਸੀ । ਇਹ ਪਿੰਡ ਬਰਲਬੇ ਸੜਕ ਵਾਕਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਬੋਰੀਆਂ ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਇਹ ਵੰਡਣਾ ਵਾਸਤੇ ਸਨ ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਅਸਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਿਆ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਥੇ 75% ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਧਾਰੀਵਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਿਚ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਕਣਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਗਈ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਕੋਈ ਖਸਮ ਸਾਈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਸਬਕਾਰ ਪਾਸ ਫਰਿਆਦ ਕਰਦਾ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੰਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰੋ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਲੋੜ ਸੀ ਵੰਡਣ ਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦੀ ਪੈਦਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਣਕ ਵੰਡਣ ਦੀ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਲੋੜ ਸੀ ਪਰ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ ਫੁਟ ਫੁਟ ਕਣਕ ਖੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਬੀਜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਉਥੇ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਿਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ ਜੋ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਬਾਰਸ਼ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੇਂਤਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਥੇ ਕਣਕ ਬੀਜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸੀ ਉਹ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਉਥੇ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਗਈ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਸ਼ਖੀਸ ਗਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਏਇਨਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਣਕ ਤੇ ਘਿਉ ਭਾਵੇਂ ਵੰਡ ਦਿਉ ਪਰ ਸਿੱਧੇ ਵਾਕਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਬੀਜ ਲਈ ਵੀ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੁਣ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਸ ਗਲ ਦੀ enquiry ਕਰੇ ਅਤੇ ਵੇਖੇ ਕਿ ਤਸ਼ਖੀਸ ਠੀਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ enquiry ਕਰਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤਸ਼ਖੀਸ ਗਲਤ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਤਸ਼ਖੀਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਣ, ਗਿਰਾਦਵਰੀਆਂ ਤੋੜ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜ ਵੀ ਕੋਈ ਫੰਡ ਇਸ ਮਦ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਲੀ ਅਤੇ deserving ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜ ਵੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੇ ਵੰਡ ਨਵਾਜਬ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਵਾਪਸ ਵਸੂਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ deserving cases ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਉਸ ਦੀ ਤਸਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਖਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ) : ਮਾਨਯੋਜ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੀ cut motion ਲਈ ਸਫਾ 24(5) ਵਲ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦਨ ਲਈ। ਇਸ ਨਾਲ 80 ਹਜ਼ਾਰ standard ਏਕੜ ਜ਼ਰਈ ਜ਼ਮੀਨ, ਜੋ ਵਾਹੀ ਯੋਗ ਹੈ, ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1,11,004 ਸਾਧਾਰਣ ਏਕੜ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ 5,21,719 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ ਮੁਮਕਿਨ 103,344 ਸਾਧਾਰਣ ਏਕੜ ਅਤੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਦੇ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਥਾਂ ਖਰੀਦ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਬੜੇ ਸਸਤੀ ਭਾ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਲੈਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕਦਮ ਦੁਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਗੈਰਮੁਨਾਸਿਬ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਿਹਤੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਇਹ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਏਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਰਾਲੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣ ਕੇ ਆਏ ਅਸਾਡੇ ਰੀਲੀਫ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਆਬਾਦ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਇੰਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗੈਰ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵੀ ਇੰਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ

ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਖਰੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ 450 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਨਿਕਾਸੀ ਮਕਾਨ ਤੇ ਤੋੜ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗੀਆਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਮਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 2 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਮਾਲੀਅਤ ਬਣਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕੁਝ 9 ਲਖ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਲਏ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਤੋੜਾਂ ਤੇ ਅਬਾਦ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਰਾਣੀਆਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਮਤਾਂ ਹੀ ਉਗਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਹੜਾ ਮਕਾਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਮਤ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਹੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਉਹ 40 ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਖਰੀਦਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਕਾਸੀ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਰੀਜਨ ਤੇ ਗੈਰ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਇਹ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਵੀ 450 ਰੁਪਿਆ ਫੀ ਏਕੜ ਦਾ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਇੰਨਸਾਫੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਅਠ ਦਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਉਜਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਹ 450 ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛਡਵਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੇ ਖਰੀਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਕ ਵੇਰ ਫਿਰ ਬੇਘਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਭੇਨ ਕੇ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਂਭੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ 20-25 ਹਜ਼ਾਰ ਟੱਬਰ ਬੇਘਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬੇਵਤਨ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਰੀਜ਼ਰਵ ਭਾ ਨਹੀਂ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੇ 1947-48 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਮਤਾਂ ਲਾਈਆਂ ਤਾਂ ਅਟਕਲ ਪਚੂ ਗਲਤ ਮਲਤ ਲਗਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਪਿਛੋਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਮਕਾਨ ਹੜ੍ਹਾ ਦਿਤੇ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਲੰਗੂ ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਢਠੇ ਮਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਇੰਨਾ ਵਧ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੇਘਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਭੈੜਾ ਅਸਰ ਪਏਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਕਤਾ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਟ ਲੱਗੇਗੀ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰਕੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਜੋ ਸਾਢੇ ਤਿਨ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਆਉਣੀ ਹੈ ਉਹ ਘਟ ਕੀਮਤ ਤੇ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਹ ਫੜੇ। ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਤਜਾਰਤੀ ਕੰਪਨੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਹੂ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਦੀ ਇਕ ਸੰਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ rebate ਦਫਤਰੀ ਖਰਚਾਂ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਲਈ 6 ਫੀਸਦੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਲਉ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜਮੀਨਾਂ ਤੇ ਤੌੜ ਖਰੀਦਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਉ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫੀ ਏਕੜ ਤੇ ਫੀ ਮਕਾਨ ਜੋ ਐਸਤ ਕੀਮਤ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਗਰਾਹ ਲਉ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਲੀ ਖਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਥਾਂ ਤੇ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਲਈ ਜਮੀਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਗੈਰ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਚ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਇਹ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ 1,03,344 ਏਕੜ ਗੈਰ ਮੁਮਕਿਨ ਜਮੀਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਵਾਹੁਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਐਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕ ਵਾਹੀ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੰਗਾਲੇ ਕੂਚਬੰਦ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੀ ਆਦਿ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਗੈਰਮੁਮਕਿਨ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਦੂਸਰੀ ਜਿਹੜੀ ਮੋਰੀ cut motion ਹੈ ਇਹ Discretionary Grant ਬਾਰੇ ਹੈ। ਇਹ 6,75,000 ਦੀ ਰਕਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। Normal ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਰਕਮ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ, ਪੰਚਾਇਤ ਘਰਾਂ, ਜੇਜ ਘਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸ਼ੋਭਦੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚੋਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ fund ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੋਣ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਰਟੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖੜੇ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਰਕਮ ਦਾ ਨੀਅਤ ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੀ ਉਥੇ ਗਏ ਸਨ। Chief Electoral Officer ਨੇ fair ਅਤੇ free election ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨੀਯਮ ਤੈ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਵਲੋਂ Discretionary Fund ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ Chief Electoral Officer ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤੇ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਸਰਵੋਦਯ ਮੰਡਲ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਏ ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਭਾਰਗ ਜੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ Discretionary Fund ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੇਗੀ ।

Mr. Speaker : Where is the assurance regarding the use of Discretionary Fund and who gave that ?

Comrade Shamsheer Singh Josh : No, Sir. I have been misunderstood . I am, however, sorry for that.

Mr. Speaker : The Honourable Member is misleading the House. He should take his seat.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ (ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ) : ਮੇਰੀ ਇਕ cut motion Demand No. 9 ਤੇ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ 58, 20, 970 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ package deal ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਸੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ruling party ਦੇ ਲੀਡਰ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੜੇ ਬੜੇ ਵਾਅਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ 14-15 ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ tenants ਨੂੰ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਜ ਉਹ ਲੋਕੀਂ ਭੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਬਾਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਛੁਡਾ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ Leader of the House ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਤਾਲਬੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ । ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਾਅਦੇ ਸਰਕਾਰ ਭੁਲ ਗਈ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ landless ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ, landless agriculturists ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਵਾਏਗੀ । ਅਜ ਉਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 5 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲਈ ਸੀ, ਉਹ 700-800 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਲੋਕਾਂ ਤੇ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਦਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਜ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਤਨੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਨਹੀਂ । Hon'ble Minister ਸਾਹਿਬਾਨ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵਾਅਦੇ ਕਰਕੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ surplus land ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਭ ਹੋਣ ਦੇ ਉਲਟ ਅੱਜ ਉਹ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ harassment ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ Land Utilization Act,

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ political corruption ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਏਥੇ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਰਾਲਾ ਜਗਰਾਉਂ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਥੇ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਦਿਹਾੜੀ ਖਰਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਹ ਤਹਿਸੀਲ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਦੇ ਅਗੇ ਖਲੋ ਕੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਪਾਲੀਸੀ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ 25-30 ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ ਅੱਜ ਉਹ ਖੋਹ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਰਾਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker: What connection has this with the demand please?

Babu Ajit Kumar: Sir, I will explain it.

ਮੈਂ, ਜਨਾਬ, ਨੀਲਾਮੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੱਚ ਹੈ:—“ਗਜ਼ਬ ਕੀਆ ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਾਇਦੇ ਪਰ ਏਤਬਾਰ ਕੀਆ”। ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸੈਂਟਰ ਰਾਹੀਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨੀਲਾਮੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਥੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਹਤਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਦ ਹੈ। ਲੋਕ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ Corrupt Department ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ corruption ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੈਲਾਇਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਮਕਾਨ 50 ਜਗ੍ਹਾ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member should please note that there cannot be any general discussion about it.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਅਖੀਰ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕੀਮਤ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 6 half yearly ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੱਟੇਦਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਬਸ ਇਤਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਜਨਾਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा (गनौर) : स्पीकर साहिब, मेरा बोलने का विचार तो न था मगर वजीर साहिब ने कुछ कहने पर मजबूर कर दिया है। उन्होंने facts को distort किया है और एक मोअजिज मੈम्बर को मुखातिब करते हुए कहा कि उन्हें शहर में रहते हुए देहात का कुछ पता नहीं। मैं एक देहाती होने के नाते से कह सकता हूँ कि इस सरकार ने यह तरीका बना रखा है कि शहरी और देहाती या जमींदार और गैर-जमींदार का सवाल खड़ा कर दिया जाए।

एक आवाज : ये अंग्रेज के चले हैं।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : मैं कहना चाहता हूँ कि सरकार ने शहर को बचाने के लिए देहात को तबाह किया है। पिछले साल रोहतक शहर में तबाही आई तो इस बार वहाँ की administration ने उस शहर को बचाने की खातिर रोहतक के देहात को बिल्कुल तबाह कर दिया है। यह एक जिंदा मिसाल है। ये जा कर देख लें वहाँ पर अब भी पानी खड़ा है। इस हुकूमत की यह पालिसी रही है.....

Mr. Speaker : Under what item is the hon. Member discussing this ?

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, I am referring to the Demand regarding 'Famine' I would invite the attention of this Honourable House with reference to that Demand.

जनाब, जो facts वजीर साहिब ने पेश किए हैं मैं उन के बारे में कुछ कहने के लिए मजबूर हो गया हूँ।

श्री अध्यक्ष : आप बताइए आप किस item के बारे में बोल रहे हैं? रोहतक का कहां जिक्र है? (Which item is the hon. Member referring to? Where is Rohtak referred to?)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : जनाब, चूंकि वजीर साहिब ने शहरी और देहाती की बात की थी इस लिए इस का जिक्र किया है।

फिर, जनाब, मैं खुराक की बांट के तरीके का जिक्र करना चाहता हूँ। जो जमींदार हैं उन को 40 सेर अनाज दिया गया जबकि उसी गांव के रहने वाले हरिजन को 20 सेर अनाज दिया गया। क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या एक मजदूर को आठ घंटे काम करने के बाद एक जमींदार से आधी भूख लगती है? मैं पूछता हूँ कि इस का basis क्या है? फिर वजीर साहिब ने कहा कि जहां भी पटवारियों ने 25 या 50 फीसदी की रिपोर्ट की वहां ही मदद की गई और landless labour को भी अनाज दिया गया। मैं कहता हूँ यह गलत बात है। सोनीपत constituency में ऐसे गांव हैं यहां पर माली और झोवरों को कहा गया है कि न कोई तुम्हारी जमीन है न बाग है तुम टोकरे बनाते हो या दूसरे काम करते हो तुम्हें अनाज नहीं दिया जाएगा। इस लिए इनकी बात गलत है। इन्होंने जो पटवारी की रिपोर्ट का जिक्र किया है तो उस बारे में अर्ज है कि उस में बहुत बददयानतियां हुई हैं। यह रिपोर्ट पार्टीबाजी की बिना पर बनाई गई है। और नतीजा यह हुआ है कि इन के खिलाफ जमींदारों और

[ਪੰਡਿਤ ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ]

ਗੈਰ ਜਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ protest ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਯਹ ਸ਼ਿਕਾਯਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ। ਸੋਨੀਪਤ ਦੇ ਗਾਂਵ ਝਰੋਟ ਦੇ ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹੀਂ ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਤੰਗ ਆ ਕਰ ਚੁਨਾਵ ਕਾ ਸੌ ਫੀ ਸਦੀ ਬਾਇਕਾਟ ਕੀਤਾ। ਉਨ ਕਾ ਗਾਂਵ ਪਾਨੀ ਕਾ ਬੁਰੀ ਟਰਹ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁਆ, ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀ, ਉਨ੍ਹੀਂਨੇ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਕੀ ਮਗਰ ਸ਼ੁਨਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁਈਂ ਤੋ ਉਨ੍ਹੀਂਨੇ ਯਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਰ ਯਹ ਬਾਤ ਮੋਟੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਮੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਮੇਂ ਆਈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਯਕਸ਼ : ਉਨ੍ਹੀਂਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀ। ਉਨ ਕੋ ਚਾਹਿਏ ਥਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟ ਦੇਵੇ। (It was a mistake on their part. They ought to have voted against the Government Party.)

ਪੰਡਿਤ ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : ਨਹੀਂ, ਉਸ ਟਰਹ ਸ਼ਾਯਦ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਪਤਾ ਨ ਲਗਤਾ ਕਿ ਉਨ ਦੇ ਸਾਥ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਟਰਹ ਦੇ ਯਹ ਬਾਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਮੇਂ ਆਈ ਆਰ protest ਕਰਨੇ ਕੀ ਯਹ ਜ਼ਿੰਦਾ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨਿਆ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਹੈ।

ਫਿਰ, ਜਨਾਬ, drains ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। Drain ਨੰਬਰ ਆਠ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਟਬਾਹੀ ਕੀ ਆਰ ਇਸ ਸਾਲ ਭੀ ਇਸ ਨੇ ਖਾਸਾ ਰੰਗ ਦਿਖਾਯਾ। ਉਸਕਾ ਏਕ ਨਕਸ਼ਾ ਤੈਯਾਰ ਹੁਆ। ਦਿਲੀ administration ਦੇ ਜ਼ਗਡਾ ਚਲਾ। ਵਹ ਜੋ ਪਲੈਨ ਬਨਾਈ ਗਈ ਥੀ ਵਹ ਏਸੀ ਥੀ ਕਿ ਪਾਨੀ ਬਜਾਏ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਤਾ ਥਾ। ਫਿਰ ਬਾਦ ਮੇਂ ਉਸਕੋ ਉਸੀ ਟਰਹ ਦੇ ਛੋਡ ਕਰ ਏਕ ਦੂਸਰੀ ਟਰਫ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

5-00 p.m. | ਏਸੀ ਬਾਤਾਂ ਹੋਤੀ ਹੈਂ। ਫਿਰ ਹਮਾਰੀ ਹਕੂਮਤ ਯਹ ਕਹਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਨੇ ਲੋਗਾਂ ਕੋ floods ਦੇ ਬਚਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ ਕਾਮ ਕੀਏ ਹੈਂ। ਅਭੀ ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਯਹ ਫਰਮਾਯਾ ਕਿ ਹਮਨੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਮੇਂ enquiry ਕਰਾ ਲੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨਕੋ ਬਤਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤਾਂ ਹੈਂ ਉਨਕੀ ਨ ਤੋ enquiry ਹੁਈਂ ਆਰ ਨ ਤੋ ਦੂਰ ਹੁਈਂ। ਅਭੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਕੁਲ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋ ਚਾਰਜ ਲਿਏ ਹੁਏ ਹੁਏ ਹੈਂ। ਅਸਲੀ ਬਾਤ ਤੋ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤਾਂ ਹੈਂ ਉਨਕੋ ਆਗੇ ਆਨੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਨ ਰੋਕ ਦੇਵੇ ਹੈਂ ਆਰ ਖਮਕੀ ਦੇਵੇ ਹੈਂ ਕਿ ਅਗਰ ਸ਼ਿਕਾਯਤਾਂ ਕੀਂ ਤੋ ਉਨਕੋ suffer ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਿਏ ਉਨਕੀ ਜੁਰੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਕਿ ਵਹ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਕਰੇਂ। ਬਸ ਇਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਸੀਟ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਤਾ ਹੂੰ।

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ ਮੈਂਬਰਾਨ ਨੇ Co-operative Department ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੰਗ ਦਾ ਤਲੱਕ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲ ਵਿਚ ਗਏ ਗੰਨੇ ਤੇ ਹਰ ਮਣ ਪਿਛੇ 3 ਆਨੇ cess ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ cess ਸਿਰਫ ਪਰਾਈਵੇਟ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ co-operatives ਨੂੰ exempt ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਲਾਂ ਕਾਫੀ ਪਛੇਤੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਪਰਾਈਵੇਟ ਮਿਲਾਂ ਕਾਫੀ ਫਲ ਫੂਲ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਇਹ ਮਿਲਾਂ ਕਾਫੀ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੈਸਾ ਵਧ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਜੋ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਆਈ ਉਸ ਦਾ ਜੋ ਖਰਚ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਵਧ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ

demand ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ Co-operative Department ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਕ ਨਵੇਂ ਆਏ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ Co-operative Department ਤਾਂ Corruption Department ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬੇ ਬੁਨਿਆਦ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦੂਸ਼ਣ ਲਗਾ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਚੁੰਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਤੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਆਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ । ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਵੰਗਾਂ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਹੈ Capitalist System ਤੇ ਦੂਜਾ Totalitarian System । ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ । ਅਸੀਂ co-operative sector ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ co-operation ਜੋ ਹੈ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸਭ ਮਿਲਕੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਸਿੱਟੇ ਕਢ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ co-operative sector ਨੂੰ progressive ਖਿਆਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਪਲੈਨ ਚਲਨਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਵਲ ਪੂਰੀ ਤਵਜ਼ੂਹ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਕਿ ਇਹ ਸੈਕਟਰ ਹੋਰ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ co-operative ਵੰਗ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਣ । ਖੈਰ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ cess ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ Co-operative Sugar Mills ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ cess ਲੈਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮਿਲਾਂ ਇਸਨੂੰ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ । ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੈਕਟਰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਕੜ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਹ ਜੋ cess ਦੀ ਰਕਮ ਹੈ ਇਹ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ subsidy ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਦੀ ਜੋ ਵੀ opposition ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹਥ ਪੈਸਾ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਉਹ ਹੀ ਸਾਰਾ ਹੜਪ ਕਰ ਲੈਣ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ।

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨਾਲ ਤਲੱਕ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ free trade ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੋਈ co-operative sector ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹੋ ਮਨ ਮਾਨੀ ਕਰ ਸਕਣ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ (Interruptions)

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਬਾਬੂ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਇਥੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ hackling ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਦਤ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਤੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਇਸ ਫੈਕਟਰ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਚੰਦ ਇਕ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਖੋਹ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ co-operative sector ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਕਿ ਆਮ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਰਮਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਤਰੋਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਣ। ਪੇਂਡੂ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤੱਤ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਭੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਫਾਈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਜੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਚੁੰਕਿ ਇਹ ਨਵਾਂ ਮਹਿਕਮਾ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ off hand ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਵੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਖਰਾਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਵਿਚ power politics ਬੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਕੋਈ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ political ਆਦਮੀ ਦਾ ਜੋ ਰਾਜਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ ਤਲੱਕ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ? ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ voter ਹੈ ਉਹ ਚੋਣ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ political ਆਦਮੀ ਹੋਵੇ। ਬਤੌਰ voter ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਚੋਣ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਹਕ ਹੈ। ਤੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੋਟਰਾਂ ਨੇ Director ਬਣਾਏ ਹਨ, ਕੋਈ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਧਾਨ non-official ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੀ Director ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਹਨ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਵੀ Director ਬਣੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸੁਟਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ co-operative set up ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਲੋਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਣ ਅਤੇ voter ਬਣ ਕੇ ਵੋਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਤਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਗਾ।

ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ Co-operative Department ਨੂੰ corruption department ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਸੰਭਲ ਕੇ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮਾਨਾ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਜ਼ਮਾਨਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਮਾਨਾ capitalism

ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ, ਜ਼ਮਾਨਾ totalitarianism ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ, ਹੁਣ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਮੇਲ ਜੋਲ ਦਾ। ਅਸੀਂ development ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਤਾਮੀਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦੇਣੀ ਬੜੀ ਸਖਤ ਗਲਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਤੇ charge ਲਾਉਣਾ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ spirit ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਵੀ co-operative ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਵਾਸਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਗਾੜ੍ਹਾ ਪਸੀਨਾ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ੱਕਤ, ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਛ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ co-operative spirit ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ co-operation ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਤਅਨ ਨਹੀਂ ਨਿੰਦਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ insurance ਦਾ ਜੋ ਪੈਸਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ, ਨਾ ਮਿਲ ਤੇ ਖਰਚ ਆਏ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੁਝ profit ਦਿਤਾ ਹੈ, ਭੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਨੇ ਤੇ ਹੋਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਨੇ ਵੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗੰਨੇ ਦੀ recovery ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ Co-operative Mill ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ development ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰਾ cess ਉਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਗੰਨੇ ਦੀ development ਅਛੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ cess ਇਸ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੰਨੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਚੰਗੀ quality ਦੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੰਨਾ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਇਹ ਪੈਸਾ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਇਹ Demand ਇਤਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ co-operative ਮਿਲਾਂ ਉਤਸਾਹਤ ਹੋਣ, encourage ਹੋਣ, ਲੋਕ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਗ ਸਕਣ ਕਿਉਂਕਿ co-operative ਮਿਲਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ Supplementary Demands ਤੇ discussion ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੈਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ displaced persons ਦੇ claims ਜਦ satisfy ਹੋ ਗਏ, ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਧ ਗਈ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ ਜੋ ਚਾਰ ਪੰਜ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਕਿਸਮ ਉਹ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪਟੇਦਾਰ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਸਨ ਜਿਹੜੇ 1957 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਲ ਬਸਾਲ ਦੇ ਪਟੇਦਾਰ ਸਨ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਕੁਛ ਉਹ ਸਨ ਜਿਹੜੇ partition ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕੁਛ local tenants ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕੇਵਲ ਮਾਲੀਆ ਹੀ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਦਿਸਿਆ ਹੈ, ਕੇਵਲ 5 ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ 445 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਭਾ ਖਰੀਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਾਬਲ ਕਾਸ਼ਤ ਸੀ, ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਸਰ 5 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨੀਲਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ 450 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਣ। ਉਹ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ acquire ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ category ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਚਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ Finance Department ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਤੇ nepotism ਤੇ favouritism ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਆਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਨੀਲਾਮੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੀਲਾਮੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। (ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) I am in possession of the House. If the the hon. Member so likes he should address the Chair. ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨੀਲਾਮੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਕੁਛ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੀਲਾਮੀ ਦੇ ਢੰਗ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਕਈ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ date-line ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਉਹ ਫਲਾਣੀ ਤਾਰੀਖ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ apply ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ignorance ਕਰਕੇ ਜਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਥੋਂ ਕਢੇ ਜਾਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ। ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਜਿਹੜੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ authority ਦੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ illegal occupation ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਆਈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਗਈ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਤਿੰਨ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ Cabinet ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਨੀਲਾਮੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿਚ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਕ acquire ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣੀ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨੀਲਾਮੀ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਾਤਤ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਭਰਾ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਤਾਰੀਖ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ ਸਰਕਾਰ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦੇ ਸਕਣ। ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ 1957 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਯਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਲ ਬਸਾਲ ਪਟੇਦਾਰ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਤੇ ਵੀ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਬਰਬਾਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਉਹ 445 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 450 ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਰਖੀ ਹੈ। ਇਹ 450 ਰੁਪਏ ਕਿਉਂ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਵੀ background ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ Communist ਭਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੇ

ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹੀ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਹਰੀਜਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ। ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਟਿਆਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਕੇ ਜਿਤਨੀ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਫੀ ਹੈ ਉਹ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀਜਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Tenancy Law ਬਣਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ political career ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਵਾਸਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲੜਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ 'ਵੁਹ ਦਿਨ ਗਏ ਜਬ ਖਲੀਲ ਖਾਂ ਛਾਖਤਾ ਉੜਾਇਆ ਕਰਤੇ ਥੇ'। ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ election ਵਿਚ ਅਗਰ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਸੌ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੌ ਵਿਚੋਂ 98 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੌਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੀਲਾਮੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਜਾਂ ਗੈਰ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਅਗਰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ। ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ backward classes ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋ ਰਕਮ ਬਚ ਜਾਵੇਗੀ ਉਹ backward classes ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਨਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਏਗੀ। ਜਿਹੜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਾਤਤ ਨਾਲ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ Demand ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਤਾਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। (Cheers)

ਵਿਜੇ ਸੰਤੀ (ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਗਵੰ) : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੁਝ ਭਾਈਓਂ ਨੇ cut motions ਕਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਯਾ ਥਾ ਐਂਡ ਕੁਝ ਭਾਈਓਂ ਨੇ ਬਗੈਰ cut motions ਕੇ ਅਪਨੇ ਖ਼ਿਆਲਾਤ ਕਾ ਫ਼ੜਹਾਰ ਕੀਯਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਹਰ ਏਕ ਸਦ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਸਾਲ ਮੈਂ ਬਜਟ ਮੈਂ provision ਕੀਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਐਂਡ ਉਸ ਕੇ ਬਾਦ ਅਗਰ ਐਂਡ ਰਕਮ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਏਂ ਤੋਂ ਉਸ ਕੇ ਲਿਯੇ Supplementary Estimates ਪੇਸ਼ ਕੀਯੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਯਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ estimates ਕੀ ਬਹੁਸ ਕੇ ਬਕਤ ਸਿਫ਼ਿ ਉਸੀ demand ਤਕ ਅਪਨੀ discussion confine ਕੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਸਮਯ ਸਾਰੀ ਪਾਲਿਸੀ ਪਰ ਬਹੁਸ ਨਹੀਂ ਕੀ ਜਾ ਸਕਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਜੋ cut motions ਕੇ notices ਹੁਮੈਂ ਮਿਲੇ ਉਨ ਮੈਂ ਯਹ ਸੁਤਾਲਵਾ ਕੀਯਾ ਗਯਾ ਥਾ ਕਿ co-operative sugar mills ਕੋ grants ਨ ਦੀ ਜਾਯੇਂ। ਜਹਾਂ ਤਕ ਇਨ ਮਿਲੋਂ ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਯਦ ਯਹ ਕਾਮ ਠੀਕ ਤੌਰ ਪਰ ਕਰਤੀ ਹੋਂ ਯਾ ਨ ਕਰਤੀ ਹੋਂ ਯਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਮਿਲੋਂ ਪਰ co-operative cess ਲਗਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਨਵੀਂ ਮਿਲੋਂ ਲਗਤੀ ਹੈਂ cess ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਤੀਂ।

[वित्तमंत्री]

उन की दरखास्तें गवर्नमेंट को आती हैं कि cess माफ कर दिया जाए। धूरी में जो मिल्ल लगी है वह नई होने के बावजूद अपना खर्च नहीं निकाल सकी। इस लिये उस को cane cess माफ कर दिया गया है। Cane cess माफ करने से गवर्नमेंट को नुकसान होता है। इस तरह से हमें development पर जो रुपया खर्च करना होता है उस में कमी करनी पड़ती है। अब नई मिल्लों को cane cess की माफी नहीं दी गई बल्कि उन्हें कहा गया है कि गवर्नमेंट की तरफ से subsidy दी जायेगी। Subsidy मिलने पर वे यह cess अदा कर देती हैं ताकि development का काम चलता रहे। अब गवर्नमेंट ने यह practice बना ली है, cane cess की माफी नहीं देती उन मिल्लों को subsidies दी जाती है और इस इमदाद से वे cess का रुपया department मुतअल्लिका को दे देते हैं। अगर cane cess में कमी कर दें तो cane development का काम बंद हो जायेगा। अगर मैम्बर साहिबान sugar mills की तरक्की चाहते हैं तो यह इस तरह से नहीं हो सकती कि cess का रुपया न दिया जाये बल्कि इस तरह से हो सकती है कि उन की जरूरियात को पूरा किया जाये और उन की working को देखा जाये। मिनिस्टर साहिब ने फरमा दिया है कि वह इन के काम को देखेंगे।

दूसरा एतराज मेरे मुअजिज दोस्तों ने यह किया कि Demand No. 5 की item No. 2 में 6,75,000 रुपये की मांग की गई है। स्पीकर साहिब, बदकिस्मती से Elections अभी हुए हैं इस लिये यह ख्याल हर वक़्त उन के दिमाग में रहता है। मेरे दोस्तों ने यह भी कह दिया कि लोगों को रिश्वतें दे कर उन को demoralize किया गया। काश कि यह बात आज नहीं उस वक़्त कही जाती जब वोट हासिल किये जाने थे। वे साफ तौर पर लोगों को कहते कि तुम immoral हो रिश्वत खा लेते हो। मैं समझता हूँ कि इस तरह सोचने का ढंग दुरुस्त नहीं है। यह discretionary grants हर साल दी जाती हैं ताकि जो काम ordinary course में नहीं हो सकते और करने जरूरी होते हैं उन के लिये रुपया दिया जा सके। यह काम ruling party के benefit के लिये नहीं किये गये बल्कि लोगों के फायदे के लिये किये गये। यह रुपया दिया गया हर एक मिनिस्टर को — मुझे भी यह grant मिनिस्टर होने के नाते मिली। मैं बता देना चाहता हूँ कि इस में से 60,000 रुपया मैं ने कांगड़ा ज़िला में छोटे 2 water works के लिये दिया। जो साहिब, इस के मुताल्लिक तसल्ली करना चाहें वह कर सकते हैं। क्या मैं ने उस इलाके से election seek करनी थी? यह रुपया लोगों के benefit के लिये दिया जाता है। अगर सारे कांगड़ा ज़िला में water supply करना हो तो 5 करोड़ रुपया कम से कम चाहिये। कुदरती तौर पर जो ख़र्च दी गई उस से थोड़े से आदमियों की तकलीफ़ दूर होती है। मैं ने तो वहाँ से वोट हासिल नहीं करने थे। जो रुपया वहाँ खर्च हुआ उस का जायज़ इस्तेमाल किया गया, इस में कोई बुराई की बात नहीं है। जो रुपया दिया गया हो अगर उस में से short fall हो तब उस में से भी खर्च कर सकते हैं। सरकार के पास रुपया था उसे मुनाफ़ा

तौर पर खर्च किया गया है। ऐसे कामों के लिए रुपया Financial Commissioner Development की disposal पर रखा जाता है। जितना रुपया मिनिस्टर कहें वह दे देते हैं। यह रुपया किसी individual को नहीं दिया जाता बल्कि District Boards, Municipal Boards और Panchayats को दिया जाता है। हर जिले का डिप्टी कमिशनर हिसाब लेता है कि दिया गया रुपया किस ढंग से खर्च हुआ है। जिस मकसद के लिए यह रुपया दिया जाता है मैं उस बारे में जिक्र करना चाहता हूँ—

Drinking water supply scheme, village roads including small bridges and culverts, improvement of schools and dispensaries where such institutions already exist and are inadequately housed, construction of godowns for the storage of goods, library books, location of Panchayats or for works connected with Panchayats, other local development works of public utility, etc. etc.

इन कामों के लिये रुपया दिया जाता है। ऐसे नहीं कि जिस को चाहे मिनिस्टर खुद रुपया दे दे। जहां रुपया देना मकसूद हो मिनिस्टर Financial Commissioner Development को लिखता है। गवर्नमेंट का रुपया किसी गलत तरीके से खर्च नहीं किया जाता। तीसरी चीज मैं यह अर्ज करूंगा कि ज़मीन खरीदने के लिये रुपया मांगा गया है। Government of India से सस्ती ज़मीन मिली और इस लिये गवर्नमेंट ने ले ली। Government land बहुत कम है। Evacuee land कानून के मुताबिक Government of India की है, किसी State Government की नहीं है। इस लिए उस में से जो agriculture के काम आ सकती है वह ज़मीन लोगों को देने के लिये ली। उस ज़मीन को खरीदने के लिए रुपया मांगा है क्योंकि पहली instalment due है। Original Budget में रुपया नहीं था इस लिये Supplementary Budget की माफ़त रुपया मांगा है। जब तक हाउस की मंजूरी न ले लें उस वक्त तक रुपया खर्च नहीं हो सकता। पहले यह ज़रूरत नहीं थी, इसलिये original Budget में रुपया नहीं मांगा गया था। Minister साहिब ने कह दिया है कि किस तरह से बटेगा। बटने में कोई बुराई नहीं होगी।

इस के इलावा कुछ और भी cut motions दी गई हैं। They may be taken as read. जत्थेदार हरदत्त सिंह बटुल और सरदार जंगीर सिंह की cut motions थी कि—

That item of Rs 0.87 lakhs on account of diet, clothing and bedding, etc., of the prisoners arrested in connection with Punjabi Suba Agitation be reduced by Rs 100.

क्या चाहते हैं कि उन के लिए कम्बल न लिये जाते, क्या उन की ज़रूरयात न मुहैया की जातीं? हम मेहमान निवाज़ हैं, जिन लोगों को मेहमान बनाते हैं उनकी खातिर करते हैं। (laughter) जो लोग हमारी custody में आते हैं उन को सरदी में मार दें? इस बात पर भी एतराज़ किया जाता है कि क्यों उन के लिये कम्बल मुहैया किये। (interruptions)

इस से आगे यह एतराज़ आया है कि gratuitous relief के लिये जो रुपया मांगा गया है वह ठीक नहीं बांटा। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि जिस तरह

[वित्त मंत्री]

बजट में रुपया मांगा है और तजवीज भी लिखी है उस में खराबी बता दी जाए। क्या उनको seed न दिये जाए? क्या उनको wheat न दी जाए? हां, यह सवाल पैदा होता है कि उन की राए में 'अलिफ' को देना चाहिये था लेकिन 'अलिफ' को न दे कर 'बे' को दिया। वहां फिर पार्टीबाजी का सवाल आता है कि 'अलिफ' उस की पार्टी में है उस को मिलना चाहिये, जरूरत हो या न हो। 'बे' को नहीं मिलना चाहिये चाहे उस को जरूरत भी हो। रुपया बांटने के लिए कोई न कोई तरीका और जरीया मुकर्रर होता है, उस के जरिए रुपया बांटा जाता है। उन्होंने अपनी तरफ से इमानदारी से काम किया। जहां से शिकायत आती है वहां पर Financial Commissioner enquiry करते हैं। मेरे पास भी शिकायत आई, मैं ने F.C. के पास भेज दी क्योंकि उन का महकमा है। F.C. ने रुपया बांटा है। ऐन मुमकिन है कि किसी पटवारी से या किसी तहसीलदार से कोई बेकायदगी हुई हो। लेकिन इस के मानी यह नहीं है कि रुपया गलत खर्च हुआ है, वह नहीं दिया जाना चाहिये था। यह चीजें अपनी limit में रहनी चाहियें। जब limit से बाहर चली जाती हैं तो वह काम नहीं देतीं। 360 लाख की मांग है, दर असल खर्च चार करोड़ के करीब हुआ है। किसी और स्टेट में रुपया इस तरीके से खर्च नहीं किया जाता, जिस अच्छे तरीके से यहां पर किया जाता है। जो जो एतराजात यहां पर उठाए गए मैं ने उन का जवाब दे दिया है। यह 13 करोड़ रुपये का बजट है। इस में से 3 करोड़ 79 लाख रुपया famine के लिये रखा गया है। 2 करोड़ चालीस लाख रुपया local bodies को जो loans दिये गए उन के लिये रखा गया है। Roadways के लिये 95 लाख रुपए दिये गए। Multipurpose Scheme पर 93 लाख रुपया खर्च हुआ। Public Debt के लिये 3 करोड़ 58 लाख रुपया दिया गया। यह रकम सारी 10 करोड़ 57 लाख है। Co-operative Department पर चालीस लाख खर्च हुआ और Community Development पर 31 लाख रुपया खर्च किया गया। 32 लाख रुपया construction of Irrigation Works का है और Capital Project, Chandigarh के लिये 33 लाख रुपया खर्च आया है। कुल रुपया 136 लाख बनता है। दूसरी रकम 1057 लाख है। इस में से जो रुपया दूसरी चीजों पर खर्च हुआ है वह 109 लाख था। जो रुपया खर्च करना जरूरी हो वह करना ही पड़ता है। इस से घबराना नहीं चाहिये। एक भाई ने कहा कि भोगपुर मिल्ल पर ज्यादा खर्च हुआ, इस का कारण उन्होंने यह बताया कि चूंकि Finance Secretary भी मैम्बर हैं उन को बुलाने के लिए motor गाड़ी भेज दी, इस लिये खर्च ज्यादा आया है। इस में बिल्कुल सदाकत नहीं है। मैं चार पांच साल से वजीर हूं और तभी से यह महकमा मेरे पास है। पहले Finance Secretary बसूर साहिब थे और आज कल सरदार सम्पूर्ण सिंह हैं। इन की हर चीज मेरे पास आती है। जब भी इन्होंने कहीं जाना होता है तो यह अपनी गाड़ी में जाते हैं और इजाजत ले कर जाते हैं।

मैं कह सकता हूँ कि जितनी इमानदारी से, छोट्ट से छोटी बात में यह काम करते हैं उतनी शायद ही कोई करता होगा। (तालियाँ)

इस बात का जबाब दिया जा चुका है कि मैंने यह रुपया पहले बजट के वक्त क्यों नहीं मांगा, क्योंकि इस की जरूरत बाद में महसूस हुई।

यह सब खर्च जायज है इस लिये यह सारी Demands पास कर दी जाएं। (तालियाँ)

(At this stage, guillotine was applied.)

Mr. Speaker : Now I will put the Demands one by one to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 16,05,810 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "28—Jails."

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 2,62,650 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "20—Police".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 23,530 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "36—Scientific Departments".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 40,31,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "42—Co-operation".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 31,23,860 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "47-A—Community Development Projects, N. E. S., and Local Department Works".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 6,49,430 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 3,79,42,090 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "54—Famine".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 3,51,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "55—Superannuation Allowances and Pensions".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 95,39,470 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "57—Miscellaneous".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 32,05,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "68—Construction of Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 4,76,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "71—Capital Outlay on Schemes of Agricultural Improvement and Research".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 1,19,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "72—Capital Outlay on Industrial Development".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 33,05,040 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "79—Expenditure on New Capital of Punjab at Chandigarh".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 93,02,760 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "80-A—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "81—Capital Account of Civil Works outside the Revenue Account".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 95,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "32-B—Capital Outlay on Road and Water Transport Schemes".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 2,40,95,290 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "Loans to Local Funds, Private Parties, etc".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "Irrigation Receipts—Deduct Working Expenses".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "18—Other Irrigation Expenditure financed from Ordinary Revenues".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "40—Agriculture".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "41—Animal Husbandry".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a Supplementary sum not exceeding Rs 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending the 31st March, 1962, in respect of "50—Civil Works".

The motion was carried.

5.45 p.m.

(The Sabha then adjourned till 9.0 a.m. on Tuesday, the 20th March, 1962.)

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES VOL. I, No. 5,
DATED THE 20TH MARCH, 1962.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
ਬੰਸਨਿਪੱਖ	ਬੰਸਨਿਪੱਖ	(5)5	20
ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ	ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਗਈ	(5)7	29
ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ	ਇਕੱਲਾ ਇਕੱਲਾ	(5)12	3
ਮੈਂਬਰ	ਮੈਬਰ	(5)13	23
ਰਹੇ	ਰਹ	(5)14	17
ਪਾਈ	ਪਾਇਆ	(5)17	14
ਤਮਤਰਾਕ	ਤਮਤਕਾਰ	(5)17	25
invite	nvite	(5)18	3rd from below
ਹੋਰ	ਹੋਹ	(5)19	19
ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ	ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਮਾ ਘਿੰਘ ਚਮਕ	(5)20	1
Campaign	Compaign	(5)22	8
ਸਮ੍ਬੰਧ	ਸਕਨਧ	(5)22	23
ਆਫ਼	ਆਫ	(5)23	21
ਵਿਚ	ਵਿਕ	(5)25	3
ਬੱਕਿਆ	ਢਕਿਆ	(5)26	18
ਮਗਰ	ਅਗਰ	(5)40	21
inferiority	infeiority	(5)50	24
ਗਵਰਨਮੇਂਟ	ਗਵੰਨਮੇਂਟ	(5)55	20

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday the 24th March, 1962.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

ANNOUNCEMENT BY THE SPEAKER REGARDING NOMINATION OF THE PANEL OF CHAIRMEN

Mr. Speaker : Before we proceed with the business, I have to make an announcement.

Under Rule 13(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following Members to serve on the Panel of Chairmen—

- (1) Sardar Gurnam Singh
- (2) Pandit Chiranji Lal Sharma
- (3) Shri Ram Partap Garg
- (4) Sardar Harinder Singh Major

PAPERS LAID ON THE TABLE

Minister of State (Sardar Niranjana Singh Talib) : Sir, I beg to lay on the Table four Notifications Nos. 5699-3HT-60/14421, dated the 18th July, 1960, 6106-3HT-61/25138, dated the 10th November, 1961, 3696-1HT-61/26029, dated the 24th November, 1961 and 6228-3HT-61/28688, dated the 21st December, 1961, issued under sections 24(3), 41(2) and 70 of the Motor Vehicles Act, 1939 as required under section 133(3) *ibid*.

THE PUNJAB APPROPRIATION BILL, 1962

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to introduce the Punjab Appropriation Bill, 1962.

Minister for Finance : Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation Bill be taken into consideration at once.

जनाबे वाला, इस पर काफी बहस हो चुकी है और सब demands बगैर division के पास हो चुकी हैं इसलिए मैं समझता हूँ कि इसको consider किया जाएगा और पास किया जाएगा ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Appropriation Bill, be taken into consideration at once.

(At this stage some Members rose in their places)

Mr. Speaker : I would request the Members who participated in the debate yesterday not to rise in their places today so that opportunities may be provided to other Members who could not be given any time to speak yesterday.

श्री मंगल सैन (रोहतक) : स्पीकर साहब, मुझे कल टाइम नहीं मिला था ।

श्री अध्यक्ष : जिसको नहीं मिला था उसको अब मिल जाएगा । आप अपना भाषण शुरू कीजिए ।

श्री मंगल सैन : स्पीकर साहब, हमारे Finance Minister साहब ने इस हाउस में Appropriation Bill पेश किया है और हाउस से इस बात की स्वीकृति मांगी गई है कि जो खर्च इसमें दर्ज है और जो खर्च किया जा चुका है, उसको पास किया जाए । स्पीकर साहब, रवायत यह है कि साल का जो खर्चा होता है उसका अनुमान लगा कर वित्त मंत्री महोदय इस हाउस के सामने रखते हैं । जिसका मतलब यह है कि खर्च का अनुमान ठीक से लगाया गया जिसके अनुसार खर्च हो, यह नहीं होना चाहिए कि मर्जी आए जब इस हाउस से अनुमान के अधिक हर साल ही खर्च करने की स्वीकृति ली जाए । हां, मैं यह मानता हूँ कि कोई वक्त ऐसा हो सकता है कि जब कोई ऐसी परिस्थितियाँ आ जाएँ जिनका अनुमान ठीक न लग सके तो खर्च की स्वीकृति जायज़ है, उचित है, किन्तु हर साल के लिए यह रवैया बना लेना मैं समझता हूँ कि हाउस के समय को बरबाद करना है । मैं ने पिछले पांच सालों में इस तरह का रवैया देखा है और अब इस बार तो श्री गणेश होते ही यह Appropriation Bill डाक्टर साहब हाउस के सामने लाए हैं ।

स्पीकर साहब, जब नगरपालिकाओं के चुनाव हुए थे, उस समय लोकल बाडीज़ के मिनिस्टर कहा करते थे कि हम चुंगियाँ हटा देंगे लेकिन वह तो दूर, हटाना तो क्या, 15 हजार रुपया शिमला की म्युनिसिपल कमेटी को ज़िन्दा रखने के लिए दे दिया ताकि चुंगियों का सिलसिला बराबर बना रहे । मैं यह नहीं कहता कि मदद न करें लेकिन यह कहना चाहता हूँ कि इनके काम इनके विचारों के अनुकूल नहीं हैं । यह इनके विचारों का खोखलापन है, और यह तरीका गलत है ।

कल भी, स्पीकर साहब, यहां हाउस में इस बात पर जोर दिया गया कि मिनिस्ट्रों को जो रुपया खर्च करने का अधिकार है वह किसी तरह से भी कर सकते हैं । मैं इलैक्शन की बात करना चाहता हूँ कि इस में इन मिनिस्टर साहिबान ने मनमाना खर्चा किया जब कि इलैक्शन रूल इस बात की इजाज़त नहीं देता कि masses को इस तरह से रिस्वत देकर exploit किया जाए । मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या यह भोली भाली जनता का मज़ाक उड़ाने वाली बात नहीं है ? इन्होंने जनता के गाढ़े पसीने का रुपया हरे हरे नोट दिखा दिखा कर मनमाने ढंग से उड़ा दिया (घंटी) अध्यक्ष महोदय, क्योंकि इलैक्शन की बात चल पड़ी, इसलिए मैं ने यह बात कह दी ।

स्पीकर साहब, इन्होंने कहा कि बाढ़ज़दा इलाके की सरकार ने मदद की । यह मैं मानता हूँ कि मदद करनी चाहिए और हर जगह करनी चाहिए । लेकिन मैं रोहतक ज़िले की बात करना चाहता हूँ कि जो बाढ़ का शिकार रहा है । मैंने, स्पीकर साहब,

fTO

मुख्य मंत्री जी का और इस सरकार का पिछले साल गवर्नर के Address पर बहस के दौरान, ध्यान दिलाया कि वर्षा की ड्रेनज को ठीक किया जाए लेकिन यह सरकार उस से मस नहीं होती। सरकार जानती है कि रोहतक जिला की जनता सीधी सादी है। लेकिन मैं इन्हें बता देना चाहता हूँ कि अब वहां की जनता वैसी नहीं रही। वह सब कुछ भली प्रकार समझती है और अब वह इन के झांसे में आने वाली नहीं।

स्पीकर साहब, मैं यह कहना चाहता हूँ कि वहां पर अनाज बांटा गया और इनके अनाज बांटने का तरीका देखिये। एक गांव में चले गये और एक भूस्वामी को प्रति मन प्रति प्राणी के हिसाब से अनाज दिया गया और दूसरी तरफ एक गरीब को जो टूटी फूटी झौंपड़ी में रहने वाला है 20 सेर प्रति प्राणी के हिसाब से अनाज दिया गया। शायद यह समझते हैं कि गरीब को भूख कम लगती है और landlords को ज्यादा लगती है। जो दूध और फल आदि खा लेते हैं उन्हें ज्यादा भूख लगती है। लेकिन यह असलियत को भूल जाते हैं कि गरीब को जिस ने मेहनत का काम करना होता है, ज्यादा भूख लगती है। यह ठीक है कि इन्होंने अनाज बांटने पर काफी व्यय किया है लेकिन यह सरकार यह नहीं सोचती कि हर साल करोड़ों रुपये अनाज बांटने की बजाये अगर उसी धन राशि से वहां कोई drain बनवा ली होती तो यह जो floods के पानी से बरबादी हुई है न यह बरबादी हुई होती, न हजारों जानवर मरते, न हजारों इंसान मरते और न लाखों की फसलें बरबाद होतीं। लेकिन इन के सोचने का तरीका भी और है। इन्होंने सोचा कि यह किस ने देखना है कि कितना नुकसान यहां हुआ है। लोगों को मुफ्त अनाज देकर उन्हें धोखा दिया जा रहा है। पहले उन की फसलें तबाह करा दी, उन के मकान गिरा दिए और उन के हजारों जानवर मार दिये और बाद में उन्हें थोड़ा थोड़ा अनाज मुफ्त दे दिया। यह तरीका है इस सरकार के काम करने का। यह दिखाने के लिये कि उन्हें ग्रामीण जनता के प्रति कितना प्रेम है उन में कांग्रेसी workers को साथ ले कर अनाज बांटने चले गये और उन्हें यह बताने लगे कि देखो कांग्रेस सरकार तुम्हारे लिये कितना दर्द रखती है। पहले तो उन की फसलें तबाह करवा कर उन का अनाज छीन लिया और बाद में उन में खैरान बांटने चल पड़े। स्पीकर साहब, यह बिल्कुल गलत तरीका है और जनता के साथ मजाक करने वाली बात है। फिर यह अनाज बांटने में भी गड़बड़ करते हैं जिस के बारे में पहले भी इस सदन में कहा गया है।

फिर, स्पीकर साहब, इस Appropriation Bill में कुछ Home Guards का खर्चा भी शामिल है। चुनाव के दिनों में जो पुलिस काम करती थी उसकी assistance के लिये कुछ Home Guards के लोग भी लगाये गये थे। स्पीकर साहब, आप को यह मुन कर ताज्जुब होगा—वैसे तो यह आप को मालूम ही है कि यह ग्राम कहा जा रहा है कि फलां फलां मिनिस्टर ने चुनाव में गड़बड़ करवाई है। लेकिन मैं आप को अपनी आंखों देखी बात बताता हूँ। 19 तारीख को सरहाली के हल्के के कुछ Home Guards को इकट्ठा किया गया और 22 तारीख तक उन्हें वहां पर रखा गया और 22 तारीख को उन के ballot papers आये

[श्री मंगल सेन]

और उन से वे Police Line में भरवाए गए....(Interruptions)

यदि उन में जरा सी भी खुददारी हो तो सदन से त्याग-पत्र देकर बाहर चले जाएं ।

Mr. Speaker : It appears that the hon. Member is suffering from election fever. He should not say the things which are not relevant to this Bill.

श्री मंगल सेन : मैं National Home Guards की बात कर रहा हूँ । इस में.....

श्री अध्यक्ष : इस पर आप फिर बोल लेना । अभी इस के लिये बड़े मौके आयेंगे । (The hon. Member may speak on this subject on some other day as there would be many occasions for doing so.) He should now confine himself to the Appropriation Bill.

श्री मंगल सेन : अध्यक्ष महोदय, मैं अपनी speech Appropriation Bill तक ही confine कर रहा हूँ । मैं कहना चाहता हूँ कि सरकार यह कहती है कि इस ने निष्पक्ष चुनाव कराये हैं लेकिन मैं बताना चाहता हूँ कि इस ने पक्षपातपूर्ण चुनाव कराये हैं और इस से बड़ कर पक्षपात का और सबूत नहीं हो सकता कि हमारे पहले स्पीकर साहब ने तो Chief Election Commissioner को भी लिख कर दिया है कि.....

Mr. Speaker : I have read in the papers today that this matter is likely to be raised in an election petition. The hon. Member should not anticipate anything in this regard. He should avoid any reference to it.

श्री मंगल सेन : अच्छी बात जी । मैं इसे यहीं पर छोड़ता हूँ ।

स्पीकर साहब, बड़ा शोर मचाया जाता है कि Co-operative Movement पारे देश में बहुत कामयाब हुई है । परन्तु हमारे एक वजीर जो इस काम में लगे हुए हैं वह यह portfolio तो नहीं चाहते थे लेकिन यह महकमा फिर भी उन्होंने अपने पास रख लिया है । आप मेरी बात से सहमत होंगे कि हमारे मुख्य मंत्री की सोसाइटी भी bogus है क्योंकि वह उनके परिवार के लोगों ने ही बना रखी है (Interruption) स्पीकर साहब, मैं relevant हूँ क्योंकि इस बिल में unskilled labourers की जो co-operative societies बनी हैं, उन का खर्चा भी शामिल है । अध्यक्ष महोदय, आम तौर पर देखने में आता है कि ठेकेदार ही bogus labour co-operative societies बना कर गरीब मजदूरों को exploit कर रहे हैं । यदि उन की बातें सुननी हों और असलियत देखनी हो तो इस के लिये हाई कोर्ट के किसी जज को लगा कर enquiry करवा ली जाये कि कितने तादाद में एक कुम्बे की co-operative societies बनी हुई हैं ।

Mr. Speaker : The hon. Member should try to be specific. If there is any Society which comes within the scope of this Bill, he should mention its name.

श्री मंगल सैन : इस बारे में मैं कई specific मिसालें दे सकता हूँ । आप देखें कस्तूरबा सेवा मन्दिर राजपुरा और इसी तरह की एक institution जिला गुड़गांव में बनी हुई है । इन का fraud हमारी समझ में नहीं आया । हमारे देखने में आया है कि इन के नेता चौधरी राम नारायण हैं जो मुख्य मन्त्री के . . . . .

Minister for Revenue : On a point of Order, Sir. A ruling should be given once for all whether an officer can be brought under discussion by name and whether anything can be said against him when he cannot defend himself in the House.

Mr. Speaker : No, his name cannot be mentioned.

श्री मंगल सैन : सरदार साहब को पता नहीं कि मैं किसी अफसर की बात नहीं कर रहा । यह नये नये मंत्री बने हैं इस लिये इन को इस बात का पता नहीं । वैसे तो एक social worker का यहां नाम लेने में कोई हर्ज भी नहीं । जो आदमी गलती पर हो और अफसर न हो तो स्पीकर साहब मेरे ख्याल में उस का यहां जिक्र करना कोई objectionable चीज नहीं है ।

Mr. Speaker : The hon. Member should try to avoid mentioning the names of persons.

श्री मंगल सैन : अच्छा, स्पीकर साहब, मैं इस बात को छोड़ता हूँ और अगली बात को लेता हूँ ।

हमारी सरकार कहती है कि हमारी State एक Secular State है यानी धर्मनिरपेक्ष राज्य है और इस में किसी एक सम्प्रदाय की बात नहीं करनी चाहिये । हम भी यही चाहते हैं । यह इन्होंने ने बड़ा अच्छा किया है । हमारी सरकार ने दो त्योहार मनाने का फैसला किया है और इन त्योहारों को मनाने के लिये सरकारी तौर पर इस सरकार ने खर्चा करना निश्चित किया है । इन त्योहारों में से एक त्योहार तो ईदुल फितर है । मैं क्योंकि उर्दू नहीं जानता इस लिये मैं ठीक प्रकार से यह नाम भी नहीं बोल सकता । मेरी तो यह राय है कि अगर आप ने उत्सव मनाने हैं तो बालमीकि जी का उत्सव भी मनाना चाहिये ।

मैं जानता हूँ कि Discretionary Grant की जो रकम Demand No. 5 के तहत मांगी जा रही है उस की मंजूरी गवर्नमैण्ट अपनी brute majority से ले लेगी लेकिन यह अर्ज जरूर करूँगा कि अब गवर्नमैण्ट ने जो मन्त्रियों की फ़ौज इकट्ठी कर ली है इस से लोगों पर टैक्स का burden और ज्यादा पड़ जायेगा ।

Mr. Speaker : The hon. Member is not relevant. No amount has been asked for in the Appropriation Bill for the Ministers' salaries. It seems that the hon. Member has not come prepared.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ (ਜੰਡਿਆਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ । ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਹਾਉਸ

[ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ]

ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੁਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲਭ ਲਈ ਵੰਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਅੰਨੀ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਪਾਏਲੀ ਦੀਆਂ ਮੈਂ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਸਬੰਧਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੀਡਾਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਣ ਕਣਕ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਗੋਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸੰਬਧਤ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਮਰਲੇ ਮਰਲੇ ਦੀ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਮਰਲਾ ਜਾਂ ਡੇਢ ਮਰਲਾ ਬੀਜਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਣਕ ਵੰਡ ਦਿਤੀ ਗਈ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਵੇਟਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ। ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਗਲਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਚੈਲੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਇਸ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਵਾ ਲਉ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਣਕ ਵੰਡਣ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਹੜਪੀਤਤਾਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਤਾਂ 25 ਤੋਂ ਘਟ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਪ ਹੁਕਮ ਦੇਕੇ ਅਡਮਰਾਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਜੀ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਬੋਰੀਆਂ ਦਿਉ। ਜਦ ਕਣਕ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਕਣਕ ਵੰਡਣ ਆਈ ਹਾਂ, ਕਿਤੇ ਧੂਲਕਾ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੋਰੀਆਂ ਕਣਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਵੇਟਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਵੰਡੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਤੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬੇਟੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਣਕ ਵੰਡਣ ਆਏ ਹਾਂ। (*Interruptions*)

Mr. Speaker : The hon. Member is not relevant.

Chief Minister : Sir, it is all wrong.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ relevant ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਕੇਵਲ ਧੜੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। (ਵਿਘਨ) ਕਿਤੇ ਜੀਡਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਲ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਵਰਕਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਦੀ ਇਹ ਰਕਮ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਥੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ, ਬੀਬੀ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਸਾਂਸੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਦੀ 10

ਮਣ ਕਣਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ 163 ਮਣ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਫਿਰ ਕਰਵਾ ਲਈ ਗਈ ਤੇ ਕਣਕ 163 ਮਣ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਦੀ 10 ਮਣ ਕਣਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਰੇਣੀ ਤੇ ਸਿਆਲਕਾ ਜ਼ੇਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਜਿਥੇ ਵਾਕਈ ਖਰਾਬਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਥੇ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਗਰਾਂਟਾਂ ਕੇਵਲ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਪਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਗਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵੇਖੇ ਕਿ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ, ਹਜ਼ਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਦੀਆਂ ਤਕਾਵੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਜਿਥੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਿਹਾ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਕੇ ਆਪ ਪਤਾ ਕਰ ਲਉ ਕਿ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਤਨੇਲ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਨਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਤਨੇਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ, ਹੋਰਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ। ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜਾਉ ਧੂਲਕਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆਓ। ਫਿਰ ਜਿਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ figures ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤਕਾਵੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ figures ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ 300 ਪਿੰਡ ਸਨ ਉਥੇ 400 ਤੇ ਫਿਰ 600 ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਬਦਲ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪੰਜੇ ਨਾਲ ਜਿਤੇ ਹੋ)।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢੇਰ ਹੋਏ ਸਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਈਆ ਸੀ। ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਲਿਸਟ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਕਿੰਨਿਆਂ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਾਨ ਢਠਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਕੇ ਮਕਾਨ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਕਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡੀ ਭਰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਗਰਾਂਟਾਂ ਆਪ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿੰਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਗਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਢਠ ਗਏ ਹੋਣ, ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੀ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਹਨੇਰ ਹੀ ਮਚਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਸੌ ਤਕ ਸੀ ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਚੱਕਰ ਚਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ

[ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ]

ਥਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ ਨਾ ਦਿਉ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਈ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਉ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਮੰਡਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆ ਜਾਂ ਲਾਲਾ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਬੇਨਤੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਪਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੜ-ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਜੋ ਰਕਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਧੜਾ ਪਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਇਕ ਹੋਰ ਹਨੇਰ ਵੇਖੋ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿ ਰੋਹੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪੁਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਟੀ ਕਸੂਰ ਆਦਿ ਪਾਸ ਰੋਹੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਚੈਲੰਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰੇ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਠੇਕੇਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧੜੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲੜਦੇ ਹਨ ਉਹ ਠੇਕੇਦਾਰ ਕਦੀ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਡਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀਆਂ ਰੋਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪੁਟੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਬਾਹੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਸਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਰਾਂਟ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ ਸੰਬਧਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਠੇਕੇਦਾਰ ਹਨ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲੜਦੇ ਹਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ corrupt ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ corrupt ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਨ 14-15 ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ੋਰਲਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਅਜ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ corrupt ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਵੋਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ, ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਗਲਰ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਮਗਲਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member should please confine himself to the Appropriation Bill. He should not try to be vague and level baseless charges. He should not throw challenge after challenge.

Minister for Revenue : Sir, the hon. Member may be told what is meant by Appropriation Bill.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ 70 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗਰਾਂਟ ਜੋ ਹੜ-ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਪਾਸ

ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਨ੍ਹੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਧੜੇਪਾਲੂ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰੋ।

ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ discretionary fund ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਕਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਕਿਆਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪੈਸਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੋਟਾਂ ਪਵਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਪੈਸਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗੋ, 26 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਾਮਿਆਬੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਪੈਸਾ ਜਾਇਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਖਰਚ ਦੀ ਜੂਨ, 1961 ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਅਤੇ ਫੇਰ ਨਵੰਬਰ, 1961 ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਫੰਡ ਬਣਾਕੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਫੰਡ ਕਿਸ ਭਲੇ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ, ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਫ਼ਰਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਖਾਸ ਮਕਸਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਗਾੜ੍ਹੇ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਪੈਸਾ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ Discretionary Fund ਬਹੁਤਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸਾ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਅਤੇ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਪੂਰੇ ਵਫ਼ੂ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਪੈਸਾ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੋਟ ਪਾਲਣ ਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਚਹੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਵੰਡਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਚੈਲੇਂਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਇਕ ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਣ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਮੈਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਗਲਤ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਮੈਨੂੰ prosecute ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ enquiry ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਥੇ ਤਾਂ ਜਾਂ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਬਾਜ਼ਪੁਰੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹੈ ਜਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ, ਕੋਈ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਰਾਂਟ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਮੋਗਾ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ ਰਕਮ relief ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਕਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਦਿੱਤੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾ ਵੰਡ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਹਿਜ਼ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ relief ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਾਕਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਥੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ specific ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਇਕ ਚੰਦਭਾਨ drain ਕਵੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ demarcation, demolish ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ drain ਇਥੋਂ ਕਵੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਡੀ. ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁਲਸ ਦੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ demolish ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਤ ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ ਪਤੋਕੀ, ਭਾਗੀ ਕੇ, ਮਾਛੀ ਕੇ, ਪੇਧਨੀ ਕਲਾਂ, ਸੱਦਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ, ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਲੀਨਾ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਰੀਲੀਫ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੀਲੀਫ ਜਾਂ ਤਕਾਵੀ ਵਜੋਂ ਕਣਕ ਵਗੈਰਾ ਦਿੱਤੀ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ relief ਦਿਵਾਉਣ ਉਹ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਦੂਸਰੀ specific ਗੱਲ ਮੈਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੋਗੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ Ginning Factory ਲਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਿਆਂ ਅੱਜ ਕੋਈ 7 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ Ginning Factory ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ 105/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨੋਟਿਸ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮਹਿਜ਼ 50/- ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member is going off the track. There is no mention of the Ginning Factory. He can raise discussion only on those items in respect of which money has been asked for in the Appropriation Bill, now under discussion. He cannot raise general discussion about the Co-operative Department. This can be done at the time of the general discussion of the budget.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਫੇਰ ਮੋਗੇ ਵਿਚ ਇਕ Co-operative Marketing Society ਹੈ। ਸਾਰੇ Sub-Division ਦੀ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ

ਜਿਣਸ ਇਸ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਫਾ ਮਹਿਜ਼ 0-6-0 ਹੀ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਇਤਨੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਜਿਣਸ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਥੇ ਨਫਾ ਮਹਿਜ਼ 0-6-0 ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਫੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ (*Interruptions*)

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਇਹੋ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਡੀਮਾਂਡ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਕੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : On a point of order, Sir. ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਧਰ ਹੈ ਕਿ time ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਪ੍ਰੋਜੀਸ਼ਨ ਕੇ ਸੇਮਬਰਾਨ ਕੋ ਹੀ ਦਿਆ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ । (*Interruptions.*)

Mr. Speaker : No such thing please. The hon. Member should please take his seat.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਲਤ ਹਨ । ਉਹ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਰ ਪੈਰ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ । ਫੇਰ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡ ਕੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੀ ਇਕ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ । ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਇਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਨੇਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੱਲ ਇਤਨੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਂਹ ਪਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ, ਕਈ ਥਾਈਂ ਗੜੇ ਵੀ ਪਏ । ਪਹਿਲੇ ਮੀਂਹ ਤੇ ਹੀ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਛੱਡ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਫੇਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ....

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : On a point of order, Sir, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਉਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆ ਹੀ ਮੀਂਹ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । (*Interruptions*)

Mr. Speaker : This is no point of Order.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਫੇਰ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਦੂਸਰਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੇਰ ਬਹੁਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਉਹ ਆਖਦੇ ਸੀ ਕਿ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਫੇਰ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਜਨਾਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ । ਬਹੁਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜਗਦੇਵ ਕਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਕਲਦੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵੀ ਗੜ੍ਹ ਹੈ । ਉਥੇ ਲੋਕ ਵੀ ਖੂਬ ਹਨ । ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ 25% ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 70% ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਕੀਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦਾ ਸਹੀ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਵੰਗ ਕਢਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਜਗਦੇਵ ਕਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕਲਾ ਇੱਕਲਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸ ਦਿਉ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸਿਰਫ ਜਗਦੇਵ ਕਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਅਗਰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੋਰ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਹੀਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਹੁਣ ਵਜ਼ੀਰ ਬਹੁਤੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਵਧੀ।

Sardar Gurnam Singh : On a point of order, Sir. Can there be any conversation between two Members in the House ?

Mr. Speaker : Some Members are new and they would learn by experience.

Sardar Gurnam Singh : Sir, the Leader of the House was also seen indulging in such conversation.

Chief Minister : What can I do if some Members make some remarks interrupting me when I am speaking ? I have got to answer them. Unfortunately, the Leader of the Akali Group had stood up on one occasion.

Sardar Gurnam Singh : Then, you failed in your duty.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ discretionary fund ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Discretionary fund ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਏਸ ਵੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਪ੍ਰੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਕੇ ਦਿਉ

ਮੈਂ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ face ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਥਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। (ਸ਼ੋਰ) ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਮੋਸਾਹਮਣੀ ਆਵੋਗੇ ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ irrelevant ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਮਗਰ ਜਦੋਂ ਮੌਕਾ ਆਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਦੱਸਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਿਪਾ ਸਕਦੇ। ਸਾਰੀ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਹੋ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਬਜਟ ਵਿਚ ਛੇੜਾਂਗਾ। ਲਿਸਟ ਆਖੋਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੇ ਹਿਸਾਬ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਵੇਗਾ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੀ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧਮਕੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਨਿਸਟੀਰੀਅਲ ਗੱਦੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਹੜਾ ਵੈਸੇ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਲੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।? (ਸ਼ੋਰ)

ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਬੈਠੋ, ਬੈਠੋ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਧਮਕੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਝਾਂਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। (ਸ਼ੋਰ)

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜ਼ੋਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ। ਮੈਂ ਅਸਲੀਅਤ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਣਕ ਵੰਡਣ ਦਾ ਕੰਮ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਣਕ ਬੀਜਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਸਿਰਫ ਉਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਐਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਗ਼ਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਫੜਫੜਾਈ ਕਰਾਂਗੇ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਐਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਬੇਕਾਇਦਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨੋਟਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉ ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਖਿਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਭਲਾ ਕਿਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਾਨੂੰ ਕਾਣੀ ਵੰਡ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਪੀਲੀਭੀਤ ਵਿਚ ਨਾ ਗਏ ਹੋਏ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਣਕ ਅਕਤੂਬਰ ਐਰ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਸੀ ਮਗਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੀਲੀਭੀਤ ਗਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਏਥੇ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਮੰਨਾਂ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਹਾਡੀ ਜਿਥੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ (ਹਾਸ) ਤੇ ਮੈਂ ਅਨੁਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜੋ grant ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾਕੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਾਣੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਅਫਸਰ ਸੀ ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਗੌਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਕਾਫੀ ਉਠਾਇਆ ਹੈ। ਸਿਰਫ 1960-61 ਵਿਚ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਬਲਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤੇ 1961-62 ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਹੈ। ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ?

ਫਿਰ ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੀ ਰੋਹਤਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਨਾਲਾ ਨਹੀਂ ਪੁਟਿਆ? ਕੀ ਹੁਣ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ? ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰੋਹਤਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲੇ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੂਜੇ ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤਕ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਐਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ਮੁਖਾਲਫਤ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮੁਖਾਲਫਤ ਹੀ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਚੰਗੀ ਗਲ ਦੀ ਅਸੀਂ ਤਾਰੀਫ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਮਾੜੀ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਆਸ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਰੀਫ ਕਰੋਗੇ ਭਾਵੇਂ practically ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ theory ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ in practice ਵੀ ਕਰੋ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾਲ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਗਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕ ਝੌਂਕ ਚਲਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ Mr. point of order ਹੀ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ। (ਹਾਸਾ)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਨੌਕ ਝੌਂਕ ਨਹੀਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਕੱਠੇ ਕੱਟੀ ਹੈ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਧਮਕੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। (ਹਾਸਾ) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਭਨੇ ਮਿਲਕੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਭ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲ ਖੋਲ ਕੇ ਮਦਦ ਕਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਥੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ, ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ, ਹਰੀਜਨਾਂ, ਟੋਕਰੀ ਢੇਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਕੱਸੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਲਕੜ ਘੜਾਂ ਤੇ ਲੋਹਾ ਘੜਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਾ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਦਿਲ ਖੋਲ ਕੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰੋ ਲੇਕਿਨ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਬਿਹਤਰ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ relief ਵੰਡੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੋ ਲੇਕਿਨ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤੇ ਹੀ ਲੱਕ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲਉ। ਜੇ grant ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਹ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਅਫਸਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਨਕਦ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਕੋਈ ਵਿਚੋਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਡਾ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਜਨਤਾ ਦਾ ਹੈ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਰੁਪਏ ਦੇ ਰਾਖੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਦੁਖ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਨਤਾ ਦੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਸੋ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ (ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਗਲ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਗਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਤਾਂ ਸਚ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹਨ ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਵਾਲੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਪੋਜੀਸ਼ਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਸਚ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਆਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੋਚਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਜ਼ਰਿਏ ਨਾਲ ਸਚਾਈ ਲਭਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਏਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਇਹੋ ਨਾ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਸਿਰਫ ਝੂਠ ਬੋਲਨ ਲਈ ਹੀ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਆਖਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦਰਦ ਦਸਣੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਹੀ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਅਵਾਜ਼ਾਂ : ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਸਚ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਪਰ ਸਚ ਕਹਿਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਚ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤੇ ਸਹਿਣ ਲਈ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵਈਆ ਰਖੋਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕੌਣ ਦੱਸੇਗਾ? ਦੂਸਰੀ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਹੁਦੇ ਨਾ ਦਸ ਸਕਾਂ। ਇਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਐਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਪ ਮੰਤਰੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਹਨ ਜਾਂ ਉਪ ਮੰਤਰੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਣਗੇ। ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ceiling 30 standard ਏਕੜ ਮੁਕਰਰ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਦੀ surplus ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ

ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਟੋਲੇ ਨੇ ਤਾਂ ਵਧੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਖਤਮ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ 30 standard ਏਕੜ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਿਨਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਪਾਸ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇਸ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਬੁਲਵਾ ਕੇ ਉਸ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਵਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ .....(Interruptions)

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ) : ਪਰ ਹੁਣ ਮਦਦ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਪਿਛਲੀ ਦਫਾ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਕੇ ਜਿੱਤ ਸੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਅਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਗਏ। (ਹਾਸਾ) ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਬਿੱਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਵਕਤ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ surplus ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਰਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਤੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਹੜੀ ਖੁਰ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਹੈ ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਜੇ ਵੀ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਬਜਟ ਵੇਲੇ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਵੰਗਾ ਹੁੰਦਾ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਪਰ ਕਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ challenge ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਤਮਤਕਾਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਨ ਗਏ ਜਦੋਂ ਖਲੀਲ ਖਾਂ ਫਾਖਤਾ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫਾਖਤਾ ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲ ਏਸੇ ਖਲੀਲ ਖਾਂ ਨੇ ਹੀ ਉਡਾਈ ਹੈ। (ਹਾਸਾ) ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ theory ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ socialistic pattern of society ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ socialism ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਬਜਾਏ co-operation ਦੀ theory ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ socialism ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ। Socialism ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਜੋ ਸਾਧਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ nationalise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਸਾਧਨ ਸੋਸ਼ਲਾਇਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ? ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ।

10:00 a.m.

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਡੇ Revenue Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਓ, facts ਦੱਸੋ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਾਂਗਾ, ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਂਗਾ । ਜਦੋਂ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਜਾਏ ਨੋਟ ਕਰਨ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਉੜੀ ਪਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ । ਜੇ ਕੁਛ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਹਾਂ ਜਾਂ ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਕੋਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੇਠ ਤੋਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਜੋ ਫੀ ਸਦੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧਾ ਦੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਲ ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Cut Motions ਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਤੇ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ । ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ point out ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਹੇਠਲੇ ਰੀਮਾਰਕਸ ਵੀ ਵੇਖ ਲਏ ਜਾਣ । ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨ ਦਿਤੀ । ਸਾਡੇ ਗਰੁਪ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਆਈਆਂ । ਸਰਦਾਰ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨ ਦਿਤੀ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਈਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨ ਇਸ ਲਈ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੌਮਿਊਨਿਸਟ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਫੈੜਾ ਰਵੇਜ਼ਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਮੌਕਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਵੱਜੂਹ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦਿਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਹੀਆਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਲੱਡ ਆਏ ਹਨ । ਇਹ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ, ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਿਉਂ ਦੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਅੱਗੇ ਵੀ 14, 15 ਸਾਲ ਵਿਚ ਫਲੱਡਜ਼ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਮੁਲਾਮਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਬੈਂਚਾਂ ਨੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਠੋਸ suggestions ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਵੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਿਆਂਗੇ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰੇਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਠੋਸ suggestions ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ invite ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਠੋਸ suggestions ਦਿਆਂਗੇ । ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀ suggestion ਅਮਲ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ । ਇਹ

ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਉਂ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇ 15 ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਰਿਲੀਫ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਲ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਰਿਲੀਫ ਵੰਡਣ ਵੇਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਾਲਾ ਰਿਲੀਫ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਛ ਬੈਲਾਂ ਲਈ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਕੁਛ ਬੀਜ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ। ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਰਿਲੀਫ ਵੰਡਣ ਲਈ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਲਾਏ ਸਨ, ਮੈਂ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਸਨ ਜਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਬਖੁਦ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਉਥੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਆਓ ਫਿਰ ਰਿਲੀਫ ਮਿਲੇਗਾ (voices of shame shame from Opposition Benches) ਇਹ ਚੀਜ਼ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪਿੰਡ ਗਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਕਾਵੀ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਾ ਵੋਰ ਲਗਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਉਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ; ਚਾਰ ਚਾਰ ਵਾਟੀ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿਲਾਈਆਂ। ਉਹ ਲੋਕ ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਬਾਰਾਂ ੨, ਪੰਦਰਾਂ ੨ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕਾਵੀ ਦੇਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ, ਭਰਾ ਜੀ, ਅਜੇ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚੁਣੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੋਟਾਂ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਧਰ ਵੋਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਫੇਰ ਤਕਾਵੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮੈਂ ਭਦੌੜ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਦੌੜ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਥੇ ਸਰਦਾਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਐਕਸ ਐਮ, ਐਲ. ਏ. ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਆਈ ਉਥੇ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਸਾਰੀ ਪੱਤੀ ਦੀ ਗਰਦੋਰੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਉਸ ਪੱਤੀ ਨੂੰ ignore ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੱਤੀ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਇਸ ਪੱਤੀ ਨੂੰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਹੀ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਕਰਵਾਕੇ ਦਿਖਾਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਂਗੇ। This will be inquired into.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਜਿਹੜਾ ਢੰਗ ਸੀ ਉਹ ਪੱਖ ਪਾਤੀ ਢੰਗ ਸੀ । ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵਿਚ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਣਕ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਥੇ 50% ਤੋਂ ਘਟ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਕ ਮਣ ਕਣਕ ਜੀ ਪਰਤੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਕੁਛ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਾਵੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜੋ criterion ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਠੀਕ ਵੰਡ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਹ criterion ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ । ਜਿਹੜੀ ਵੰਡ ਬਿਹਤਰ ਸੀ ਉਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿਸਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਟੱਬਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਟੱਬਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ । ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਟੱਬਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੱਬਰ ਦਿਖਾ ਕੇ relief ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਇਕ ਵੱਡੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਤਕਾਵੀਆਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਖ ਪਾਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ favourite ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਚਹੇਤੇ ਲੋਕ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਰਿਲੀਫ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਬੈਲਾਂ ਲਈ ਤਕਾਵੀ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਸੀਂ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੇ ਸਚਾਈ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਗਲਤ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਾਊਸ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇਗਾ, condemn ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ।

Chief Minister: Very good.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਅਸੀਂ ਵੈਠੇ ਹੋਈਏ, ਜੇ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਆਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੁਮਤ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ point out ਕਰੀਏ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੈਂਚਾਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਜਿਥੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ point out ਕਰੀਏ । ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸੀਏ । ਜੇ ਗਲਤ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ । ਐਵੇਂ ਗਲਤ ੨ ਕਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਮੇਰਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ।

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਸਾਰਾ ਹਾਊਸ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦਾ । ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲੇ ਨਾ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਪੈਗੰਡਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਿਤਾ ਨਾਂਹ ਨਾਂਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਤਾਲ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤਾਂ ਅਜ ਨਹੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਸਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ point out ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਮੈਂ ਇਥੇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।

ਗ੍ਰਹ ਨਿਰਮਾਣ ਰਾਜਯ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਯਹ Appropriation Bill ਜੋ ਇਸ ਵਕਤ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਜ਼ਰਿਯੇ 75,97,110 ਰੁਪਯੇ ਕੀ ਰਕਮ ਕੀ ਮੰਜੂਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਮੈਂ ਦੋ ਤੀਨ ਬਾਤੋਂ ਅਜ ਕਰੂੰਗਾ। ਪਹਲੀ ਬਾਤ, ਸਪੀਕਰ ਮਹੋਦਯ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਵਿਸਾਤਤ ਸੇ Opposition ਕੇ ਤਮਾਮ ਮੈਂਬਰੋਂ ਸੇ ਯਹ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਉਨ੍ਹੋਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਅਵਾਮ ਕੀ ਨੁਮਾਯੰਦਗੀ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਡੇ ਬਡੇ ਦਾਵੇ ਕੀਯੇ ਹਨ ਵਹ ਸਬ ਬਾਤਿਲ ਹੈਂ। ਕਲ ਜਬ supplementary demands ਕੀ ਸਾਰੀ items ਹਾਊਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਤੋ ਉਨ੍ਹੋਂ ਹਰ ਏਕ item ਕੀ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕੀ। ਏਸਾ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹੋਂ supplementary demands ਕੀ ਹਰ ਏਕ ਮਫ਼ ਪਰ ਅਚਛੀ ਟਰਹ ਗੈਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਸਪੀਕਰ ਮਹੋਦਯ, ਇਸ Appropriation Bill ਮੇਂ ਏਸੀ ਮਾਂਗੋਂ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕਾ ਟਾਲਲੁਕ poor students ਸੇ ਹੈ, tenants ਸੇ ਹੈ ਐਂਡ agricultural production ਸੇ ਹੈ। ਇਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਏਸਾ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਹੋਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਬੋਝ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਪਰ ਪਡਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਂ ਸੇ ਬਹੁਤ ਸਾ ਰੁਪਯਾ Government of India ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਦੇਨਾ ਹੈ। ਦੋ ਲਾਖ ਰੁਪਯੇ ਕੇ ਕਰੀਬ ਏਸਾ ਹੈ ਜੋ United Nations ਨੇ ਦੇਨਾ ਹੈ। ਮੁੜੇ ਅਫਸੋਸ ਕੇ ਸਾਥ ਕਹਨਾ ਪਡਤਾ ਹੈ ਕਿ Opposition ਮੇਂ ਬਡੇ ਬਡੇ ਲਾਯਕ ਆਦਮੀ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹੋਂ ਏਕ ਏਕ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕੀ ਹੈ, ਸਪੀਕਰ ਮਹੋਦਯ, ਇਨ ਮੇਂ ਸੇ ਚਾਰ ਪਾਂਚ items ਲੇ ਕਰ ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਵਿਸਾਤਤ ਸੇ ਹਾਊਸ ਕੋ ਬਤਾਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵੇ ਕਿਸ ਮੁੰਹ ਸੇ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਆਪ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਤੀਨ ਸਾਲ ਸੇ border issue ਪਰ ਹਮਾਰਾ ਝਗਡਾ China ਕੇ ਸਾਥ ਚਲ ਰਹਾ ਹੈ। Lahaul ਐਂਡ Spiti ਮੇਂ ਹਮ ਕਾਫੀ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਲਾਹੌਲ ਮੇਂ ਹਮ ਬਿਜਲੀ ਮਹੈਯਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। Tribal Advisory Committee ਨੇ 1961 ਮੇਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਯਾ ਐਂਡ ਹਮ ਅਭੀ ਸੇ ਉਸੇ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਨਾਨੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਸਪੀਕਰ ਮਹੋਦਯ, ਆਪ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਏਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੋ ਕਰ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਮਾਂਗ ਕਰ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿ China ਕਾ border ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਯਾ ਜਾਏ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਜਬ demand ਕਲ ਝੇਰੇ ਬਹੁਤ ਥੀ ਤੋ Opposition ਕੇ ਸਾਰੇ ਆਡਯੋਂ ਨੇ ਇਸ ਕੀ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕੀ। ਇਸ ਸੇ ਆਪ ਖੁਦ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਉਨ ਕੀ opposition ਕਹਾਂ ਤਕ ਦੁਰੁਸਤ ਹੈ।

ਲਾਹੌਲ ਐਂਡ ਸਪਿਟੀ ਮੇਂ ਬਿਜਲੀ/ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਸੜਕੋਂ ਕਾ ਭੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਪਰਬੰਧ ਕੀਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਸ ਈਲਾਕੇ ਮੇਂ transport ਕਾ ਪਰਬੰਧ ਕੀਯਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਯੇ ਚਾਰ ਲਾਖ ਰੁਪਯੇ ਕਾ provision ਕੀਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਇਸ item ਕੋ ਭੀ

[गृह निर्माण राज्य मंत्री]

Opposition के मैम्बरों ने मुखालिफत की है। स्पीकर महोदय, Opposition में बहुत से इसहाब ऐसे हैं जिन्होंने tenants और landless लोगों की हिमायत कर के elections जीती हैं। गवर्नमेंट ने इस Appropriation Bill में 50 हजार रुपये का provision कर tenants की इमदाद की है ताकि वे उन मुकद्दमों की पैरवी कर सकें जो उन्होंने landlords के खिलाफ दायर किये हुए हैं। इस item की भी उन्होंने पुरजोर मुखालिफत की है।

स्पीकर महोदय, इस के अलावा, United Nations Fund में से दो लाख रुपया हमें campaign against hunger के लिये मिला है। इस पर भी मेरे दोस्तों ने मुखालिफत की है। बेहतर होता कि वे पढ़ लेते कि यह रुपया पंजाब सरकार नहीं दे रही और न ही इस का बोझ tax-payers पर पड़ रहा है।

इस Appropriation Bill में एक Supplementary Demand में Police की item आती है। P.A.P. की एक battalion जम्मू और काश्मीर के border पर तईनात की गई है। स्पीकर साहब, कौन नहीं जानता कि काश्मीर का broder बहुत मजबूत करने की जरूरत है और इस मकसद के लिये रुपया खर्च हो गया है। इस सिलसिले में 1960 में payments हो गईं। Accountant-General का note आ गया है कि 2,50,000 रुपया देना है। इस पर भी मेरे दोस्तों ने मुखालिफत की है।

स्पीकर साहब, मुझे इस बात की खुशी है कि Opposition और ruling party के benches पर अच्छे अच्छे parliamentary कामयाब हो कर आये हैं। उन्हें चाहिये कि वह healthy conventions कायम करने की कोशिश करें। Democracy में अगर ruling party गलती करती है तो फायदा Opposition को होगा और अगर Opposition Party गलती करे तो उसे ruling party exploit करेगी। जहां तक elections का सम्बन्ध है, election petitions जो दायर की गई हैं उन का फैसला इस तरह होना चाहिये कि पंजाब के लोग दाद दे सकें।

स्पीकर महोदय, जहां तक local funds की payment का सम्बन्ध है मेरे दोस्तों ने ruling party को criticise किया है। काश कि वह देखते कि पंजाब सरकार इस मकसद के लिये रुपया हासिल कर रही है ताकि medical college में poor students अपनी तालीम जारी रख सकें। जो विद्यार्थी गरीब हैं, लेकिन लायक हैं, गरीब होने के कारण वे मैडिकल कालेज में तालीम नहीं पा सकते। हमारी खाहिश है कि उन को सहायता दे कर इस योग्य बनाएं कि वे तालीम हासिल कर सकें। हम चाहते हैं कि अच्छे अच्छे डाक्टर हमारे राज्य में बनें, लायक डाक्टर बन कर निकलें। अच्छे डाक्टर पैदा करने के लिये सरकार ने फैसला किया है कि जो लायक तालबइल्म हैं उन को माली इमदाद दी जाए ताकि वे loan ले कर अपनी तालीम को पूरा कर सकें। इसी लिये पंजाब सरकार ने उन को interest free loan देने का

फंसेला किया है। उन से हम ने यह मांग की है कि पांच साल की मैडिकल तालीम को खत्म कर के वे interest free loan के बदले पांच साल तक किसी rural dispensary में service करें। लेकिन स्पीकर महोदय, मुझे यह जान कर बड़ा अफसोस होता है कि आपोजीशन ने इस बात पर भी एतराज उठाया है।

कांमरेड सभसेर सिंथ जेस : On a point of order, Sir. सपीकर साहिब, अपोजीशन दले, मैडीकल स्टुडेंट्स की गारंटिस उ बिसे ने बंदी डिउरगन ठही बीडा। डेर दलीर साहिब बिउं डिप्रउटुं दीआं गोलं बरदे गन।

Mr. Speaker : This is no point of Order.

गृहनिर्माण राज्य मंत्री : स्पीकर महोदय, इस Appropriation Bill के जरिये सरकार 6,49,430 रुपये उन नालों और सड़कों की मरम्मत करने के लिये ले रही है जो कि अगस्त और सितम्बर के महीनों में बाढ़ और तुगयानियां आने के कारण टूट गए थे। क्या हमारा फर्ज नहीं है कि हम उन की मरम्मत करवाएं? अवाम ने हम पर अपना विश्वास रख कर, एतमाद हमारे ऊपर कर के हमें यहां पर भेजा है। क्या हम अपने कर्तव्य को न निभाएं? जितने नाले राजस्थान की तरफ जाते हैं क्या उन की मरम्मत करवाना हमारा फर्ज नहीं है? अगर हम उन की मरम्मत करवाते हैं तो आपोजीशन वाले नुक्ताचीनी करते हैं और अगर मरम्मत न करवाएं तो फिर भी नुक्ताचीनी करेंगे कि मरम्मत नहीं की जा रही।

कांमरेड मधल सिंथ उरसिंका : On a point of Order, Sir. सपीकर साहिब, दलीर साहिब, गलउ बिआनी बर रहे गन (Interruptions)।

गृह निर्माण राज्य मंत्री : स्पीकर महोदय, एक और बात जिस की आढ़ में कल भी और आज भी ज्यादा शोर मचाया गया वह local development schemes के बारे में है। मेरे दोस्त इस बात को नज़र अंदाज़ कर देते हैं कि इस प्लान के मातहत केंद्रीय सरकार ने 22 लाख रुपया पंजाब सरकार को दिया है। मेरे भाई इस बात को भूल जाते हैं। फिर 64 हजार रुपया non-plan head के नीचे provide किया गया है अगर सरकार की बदनीयती होती तो वह यह रुपया contingency funds से खर्च कर सकती थी। सरकार की ईमानदारी का सबूत इस से बढ़ कर और क्या हो सकता है। अक्टूबर के महीने से पंजाब सरकार ने जो खर्च किया है चूंकि पिछली असैम्बली का कोई सेशन अक्टूबर के महीने के बाद नहीं हुआ उस का सारा हिसाब इस हाउस के सामने रखा जा रहा है। इस सम्बन्ध में मैं आप की विसातत से यह अर्ज करना चाहता हूँ कि लोकल डिवेलपमेंट स्कीम्ज़ पर जो भी खर्च होता है वह Financial Commissioner, Development के जरिये से होता है। किसी मिनिस्टर, किसी मेम्बर या किसी भी M.L.A. को individually खर्च करने का अख्तियार नहीं है। हर एक डिस्ट्रिक्ट के अंदर एक कमेटी बनी हुई है जिस के मेम्बर M.L.As. भी हैं, पंचायत के मेम्बर भी वहां पर बैठते हैं।

[गृह निर्माण राज्य मन्त्री]

इस तरह से यह सारा खर्च पंचायतों के जरिये से होता है। यह खर्च Rural Water-supply Schemes पर और छोटी छोटी libraries कायम करने पर किया जाता है यह खर्च उन कामों पर होता है जो कि सिर्फ अवाम से सम्बन्धित हैं। अब बताइए कि इन कामों से voters पर कैसे असर पड़ सकता है। मेरे दोस्त एतराज करते हैं कि यह रुपया वोट खरीदने के लिये खर्च किया जाता है। मैं पूछता हूँ कि अगर किसी सड़क की मुरम्मत कर दी जाए तो इस में बोटों के खरीदने का सवाल कहां से आ जाता है, इस में बेईमानी कहां से आ जाती है ?

वाग्मटेड उठनाम सिंधि उभर : मधीबर प्रागिष, हज़ीठ प्रागिष off the point ना ठगे ठन।

गृह निर्माण राज्य मन्त्री : स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से हाउस को बताना चाहता हूँ कि इस Appropriation Bill के जरिए सरकार ने agricultural implements के लिये 76 हजार रुपया मांगा है। सारे देश के अंदर आवाज बुलंद होती है कि foodgrains की production को बढ़ावा दिया जाए। नीलोखेड़ी में एक वर्कशाप थी जिस में रेलवे के लिये ट्रल्ल की स्पलाई की जाती थी अब पंजाब सरकार ने उस वर्कशाप को ले कर वहां पर agricultural implements तैयार करने का फैसला किया है ताकि पंजाब के किसानों को cheap implements मिल सकें और देश में foodgrains की production को बढ़ावा दिया जा सके। पंजाब सरकार इस स्कीम को जल्दी से जल्दी implement करना चाहती है। अब देखिये कि यह बात किसानों के भले के लिये है या कि उन के नुकसान के लिए है। इस से तो सारे देश को लाभ पहुँचेगा। मैं आप के द्वारा अपने आपोजीशन के भाइयों से कहना चाहता हूँ कि उन को चाहिये कि जो डिमांड हाउस में पेश हो या कोई बिल हाउस में पेश हो तो उस को अच्छी तरह से स्टडी कर लिया करें और फिर उस पर नुक्ताचीनी करें।

इस से आगे पंजाब सरकार ने फैसला किया है कि पंजाब के एरियाज़ को, जिन को electrify करना है, जल्दी से जल्दी बिजली स्पलाई की जाए। पंजाब सरकार का इरादा है कि इस सारे काम को तीसरी पांच साला प्लान शुरू होने से पहले खत्म कर दिया जाए। मैं हाउस को विश्वास दिलाना चाहता हूँ कि जो भी रुपया हम इस बिल के द्वारा मंज़ूर करवा रहे हैं वह सही तौर पर अवाम की भलाई के लिये इस्तेमाल किया जाएगा। गलती भी हो सकती है लेकिन मैं विश्वास दिलाता हूँ कि हम कोशिश करेंगे कि रुपये का सही इस्तेमाल हो। मैं आप की विसातत से फिर आपोजीशन के दोस्तों से कहना चाहता हूँ कि उन को कम से कम उन items की सराहना तो करनी चाहिये जिन issues पर कि वे चुनाव लड़ कर आए हैं और सरकार उन को पाया तकमील तक पहुँचाने जा रही है। उन को जल्दी से ही इस बिल को पास करना चाहिये ताकि हम अपने पंजाब का भला कर पाएं।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ (ਸੰਗਰੂਰ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਹੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੀਲੀਫ ਦੇਣਾ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਹਕ ਵਿਕ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਜਾਂ ਚਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵੰਡ ਗਲਤ ਵੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਮਗਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵੈਸੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਗਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰਾਂਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕਾਣੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡੰਗਰ ਗਿਣ ਕੇ ਚਾਰੇ ਲਈ ਗਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਵਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਔਰ ਜੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਾਰ ਡੰਗਰ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਗਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਔਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ੬ ਬਲਦ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਬੀਜ ਲਈ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਣੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਥੋੜੀਆਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਪਖ ਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਕਣਕ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਦੂਸਰੇ ਸਨ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜਿਤਣੀ ਕਣਕ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਉਤਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਵੰਡ ਵੀ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਪਖ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭਠਲਾਂ, ਹਰੀਗੜ੍ਹ ਔਰ ਧਨੌਲਾ ਵਗੈਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਐਸੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਣੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਕੇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇ 10 ਜੀ ਸਨ ਮਗਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰਾ ਕੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਰੀਲੀਫ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਮਗਰ ਇਕ ਹੋਰ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਪੱਖ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ੫ ਜੀ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਪੰਜਾਂ ਦੇ 10 ਜੀ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਖਪਾਤ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਰੂਲ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ੨੫ ਬਿਘੇ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੀਲੀਫ ਵਜੋਂ ਕਣਕ ਵਗੈਰਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ]

ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਅੱਲਕ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਚਾਹੇ 100 ਬਿਘਾ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੀਜ ਅਤੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਵਗੈਰਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਐਂਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਢਡਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬੇਕਾਇਦਗੀ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਪਖਪਾਤ ਦੇ ਰੀਲੀਫ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਗਰ ਏਥੇ ਹਕੂਮਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਪਖਪਾਤ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਣਕ ਤਾਂ ਦੇਵਾਂਗੇ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਵੋਟਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਦੇਵੋ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕਣਕ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਢੰਗ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਕਲ੍ਹ ਕਟਮੋਸ਼ਨ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦਾ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਲੋਗ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣੇ ਸੀ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਵਜੇ ਜਾ ਕੇ ਛਾਪੇ ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਢਕਿਆ ਸੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਤਨਾ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ। ਇਹ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਘਟੀਆ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਲਿਆ ਸੜਿਆ ਪੇਠਾ ਹੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ—

“ਰੰਗ ਬਦਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ਸਦਾ ਕੁਦਰਤ

ਵਕਤ ਬਣਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਯਾਰ ਨਹੀਂ ਉਂ”

ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਕੂਮਤ ਤੁਹਾਡੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਕੋਈ ਵਕਤ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੋਗੇ ਐਂਰ ਅਸੀਂ ਗੱਦੀਆਂ ਉਤੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵਰਤਾਉ ਅਜ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਦਮੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਲ ਬੀਤੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਏਥੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੇ ਜਾਲੀ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਕਈ ਬੰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਖ ਦੇ ਸੀ ਝੂਠੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਡੀ. ਸੀ ਸੰਗਰੂਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਣਕ ਮਿਲਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਧਨੌਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਕਦੀ ਗੋੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰਿਆ। ਮਗਰ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਚੀਫ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਉਥੇ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਏਥੋਂ ਪਾਣੀ ਕਢਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮਗਰ ਵੋਟਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਪਾਉਣੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਸਾ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਖੈਰ ਮੈਂ ਅਖੀਰ

ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਥੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੀਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਧਨੋਲੇ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪਾਣੀ ਕਢਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ। ਕਿਤੇ ਮੁੱਕਰ ਨਾ ਜਾਣ ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਕਮਤ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਖਰਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਜੀਂਦ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜੇ ਏਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਟਰਫੇ ਸੇ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਗਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ. ਐਰਿ ਸਿਫ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੇ ਲਿਏ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਜਨਤਾ ਕੇ ਭਲੇ ਕੇ ਲਿਏ ਰੁਪਯਾ ਮਾਂਗਤੀ ਹੈ ਤੋ ਹਮੇਂ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਅਚਛੇ ਕਾਮਾਂ ਪਰ ਖਰਚ ਹੋਨਾ ਹੀ ਚਾਹਿਏ ਮਗਰ ਹਮ ਯਹ ਬਤਾਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਯਹ ਰੁਪਯਾ ਠੀਕ ਟਰਹ ਸੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ ਜਾਤਾ ਐਰਿ ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੇ ਲਿਏ ਹਮ ਸਰਕਾਰ ਕੀ criticism ਕਰਤੇ ਹੈਂ। (ਧੰਟੀ) ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰੂੰਗਾ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਮੇਂ ਤੀਨ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਹੀ ਪੁਰਾਨੇ ਹੈਂ ਇਸ ਲਿਏ ਆਪ ਨਏ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਕੋ ਭੀ ਸਮਯ ਦੇਂ ਤਾਕਿ ਵਹ ਭੀ ਇਸ ਸਦਨ ਕੀ ਕਾਰਯਵਾਹੀ ਮੇਂ ਹਿਸਸਾ ਲੇ ਸਕੇਂ।

ਜਨਾਬ, ਇਸ ਮੇਂ ਏਕ ਡਿਮਾਂਡ ਹੈ ਜਿਸ ਮੇਂ ਟ੍ਰਾਯੋਹਾਰ ਮਨਾਏ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਖਰਚੇ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਜਨਾਬ, ਹਮ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਤੇ ਕਿ ਟ੍ਰਾਯੋਹਾਰ ਮਨਾਏ ਜਾਏ। ਯਹ ਬੁਰੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਐਰਿ ਹਮ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ। ਜਨਾਬ ਗੁਰੂ ਰਵਿ ਦਾਸ ਜੀ ਕਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਚੁਨਾਵ ਕੇ ਦਿਨਾਂ ਮੇਂ। ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਕਾ ਉਤਸਵ ਥਾ ਐਰਿ ਵਹਾਂ ਪਰ ਰੰਡਿਆਂ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ। ਫਿਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਗਈ। ਉਸ ਉਤਸਵ ਕੋ ਏਸ. ਡੀ. ਏਮ. ਸਾਹਬ ਪ੍ਰਿਜਾਇਡ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ। ਐਰਿ ਜੋ ਦਿਲੀ ਸੇ ਟਵਾਇਫ ਮੰਗਾਈ ਗਈ ਥੀ ਉਸਨੇ ਯਹਾਂ ਤਕ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗਾਨੇ ਗਾਏ ਜੋ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ “ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਮੈਂ ਇਕਲੀ ਹਾਂ”...। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਐਰਿ ਕਯਾ ਬਾਤੋਂ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈਂ? ਫਿਰ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਬ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਕਾ ਟ੍ਰਾਯੋਹਾਰ ਹੋ, ਉਸਮੇਂ ਉਨਕੇ ਬਤਾਏ ਹੁਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਕੋ ਨ ਬਤਾ ਕਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਕੀ ਹਰਕਤੋਂ ਕੀ ਜਾਏ ਐਰਿ ਫਿਰ ਜਨਤਾ ਸੇ ਵੋਟ ਮਾਂਗੇ ਜਾਏ ਤੋ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਮੁਖਾਲਫਤ ਨ ਕਰੇ ਤੋ ਕਯਾ ਕਰੇ? ਇਸਕੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀ ਜਾਏਗੀ।

ਇਸੀ ਟਰਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕਾ ਟ੍ਰਾਯੋਹਾਰ ‘ਇਦ’ ਮਨਾਯਾ ਗਯਾ। ਚਾਹਿਏ ਤੋ ਯਹ ਥਾ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਮੇਂ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਤੋ ਉਸਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਵਹਾਂ ਪਰ ਇਦ ਕਾ ਟ੍ਰਾਯੋਹਾਰ ਮਨਾਯਾ ਐਰਿ ਉਸਮੇਂ ਦਿਲੀ ਸੇ ਕਵਾਲ ਬੁਲਾਏ ਐਰਿ ਕਵਾਲੀਯਾਂ ਹੁਈਂ ਵ ਡਾਂਸ ਕੀਯਾ ਗਯਾ ਐਰਿ ਇਸਕੇ ਬਾਦ ਫਿਰ ਜਨਤਾ ਸੇ ਵੋਟ ਮਾਂਗੇ। ਯਹ ਬਾਤੋਂ ਹੋਤੀ ਹੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਇਸ ਲਿਏ ਹਮ ਇਨਕੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਯਹਾਂ ਹਾਊਸ ਮੇਂ ਹਮਾਰੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਨੇ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਜੋ ਪੈਸਾ ਟੋਕਰੀ ਢੋਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕਾ ਹੈ, ਕਸ਼ੀ ਚਲਾਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕਾ ਹੈ, ਵਹ ਉਨ੍ਹੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੇ ਉਪਰ, ਉਨਕੀ ਭਲਾਈ ਕੇ ਲਿਏ ਖਰਚ ਹੋਗਾ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਕੇ ਟਵਾਰਾ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਯਹ ਬਾਤ ਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਇਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੀ ਗਾਫੀ ਕਮਾਈ ਕਾ ਪੈਸਾ ਐਰਿਤੋਂ ਕੋ ਨਚਾਨੇ ਕੇ ਉਪਰ ਖਰਚ ਕੀਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਐਰਿ ਜਹਾਂ ਐਰਿਤੋਂ ਨਚਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਉਨ ਟ੍ਰਾਯੋਹਾਰਾਂ ਐਰਿ ਉਤਸਵਾਂ ਕੋ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ preside ਕਰਤੇ ਹੈਂ।

ਅਬ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਜੋ ਦੂਸਰੀ ਡਿਮਾਂਡ ੫੦ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਕੀ ਹੈ, ਉਸਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ

[चौधरी राम सिंह]

अर्ज करना चाहता हूँ। जींद शहर के पास एक गांव घाणी है वहां पर हमारे प्रतापसिंह कैरों की ज़मीन है.....

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहब, आप डिमांड तक ही अपनी डिस्कशन महदूद रखिए। (The hon. Member should confine his speech to the demand under discussion.)

चौधरी राम सिंह : मैं जनाब, tenants के विषय में ही कहना चाहता हूँ। वहां पर इनके जो tenants थे उनकी मदद नहीं की गई। और उन पर गोलियां चलाई गईं, झगड़ा हुआ और रुपया सरकारी वकीलों पर खर्च हुआ। बल्कि कांग्रेस पार्टी के इलैक्शन फंड के लिए इस्तेमाल होगा.....

एक आवाज़ : अब इलैक्शन तो होना नहीं।

श्री अध्यक्ष : आप यह कह सकते हैं कि रुपया वहां पर ठीक तरह से इस्तेमाल नहीं हुआ लेकिन जो बात irrelevant है उसको मत कहिए। (The hon. Member may say that the money has not been spent there properly. But he should not bring in irrelevant matter.)

That is an old story. At this stage, the hon. Member can say that the grant should not be made or that the amount of grant should be properly distributed. (Thumping by Treasury Benches).

चौधरी राम सिंह : जनाब, जो बातें मैं बयान कर रहा हूँ वह हकीकत पर मबनी हैं। और अगर यह बातें यहां न कहूं सिर्फ यही कहूं कि रुपया ठीक तरह से इस्तेमाल नहीं हुआ, तो इससे कोई बात बनती नहीं। यहां पर जो भी मिनिस्टर साहिबान बैठे हैं वे महज़ डैस्क बजाने के लिए भरती किए गए हैं। मुझे शक है कि उनमें से कुछ पढ़े लिखे आदमी भी हैं। अगर उनका यही रवैया है तो मैं उनसे दरखास्त करूंगा कि वे मुझे इस तरह से treat न करें और आपोजीशन को मखौल न समझें।

तीसरी जो डिमांड है वह है को-ऑपरेटिव की। यह ठीक है कि कुछ अदारों में को-ऑपरेशन होना ज़रूरी है। इस सम्बन्ध में कल हमारे को-ऑपरेटिव महकमे के मंत्री महोदय ने कुछ academic discussion उठाने की कोशिश की थी और कहा था कि को-ऑपरेशन ज़रूरी है। लेकिन मैं उन्हें यह बताना चाहता हूँ कि हमारी स्टेट के अन्दर गवर्नमेंट का कोई भी को-ऑपरेटिव अदारा ऐसा नहीं है जिसमें सरकार को मुनाफा हुआ हो। जींद को-ऑपरेटिव दुकान में नफा होने की बात कौन कहे 50 हजार रुपए का embezzlement हुआ। इसी तरह बड़ी बड़ी मिलें हैं उनमें घाटा हुआ। गर्जों कि आज तक एक भी अदारा ऐसा नहीं है, जो मुनाफे पर चल सके। फिर क्यों पब्लिक का रुपया सोशलिज्म के नाम पर खराब किया जा रहा है। मैं यह भी साफ तौर पर कह देना चाहता हूँ कि हिन्दुस्तान के अन्दर को-ऑपरेटिव सिस्टम नाकामयाब हुआ है। असली बात यह है कि यहां के अधिकारी ईमानदार नहीं हैं।

Mr. Speaker : The House is not expected to hear a sermon on the question whether Co-operation is good or not. The hon. Member should say whether the grant for Co-operation should be sanctioned or not.

Chaudhri Ram Singh : It should not be sanctioned because it is neither profitable nor good.

जनाब, यहां पर जो कुछ खर्च किया जाता है उसके पीछे यह बात है कि होती कांग्रेस को वोट कैसे मिलें। वोटों के लिए ही लोगों को नौकरियां दी जाती हैं। जितना रुपया को-ऑपरेटिव दुकानों को दिया गया अगर यही रुपया किसी बनिए को दिया जाता तो वह लाखों रुपया कमा कर दिखाता। लेकिन वजीर बनाने के लिए इस डिमांड को हाउस के सामने रखा गया।

Mr. Speaker : I would like to invite the attention of the hon. Member to Rule 225(4) which relates to the scope of debate on an Appropriation Bill. It reads—

“The debate on an Appropriation Bill shall be restricted to matters of public importance or administrative policy implied in the grant covered by the Bill which have not already been raised while the relevant demands for grants were under consideration.”

आप किसी और अदारे का जिक्र नहीं कर सकते। जिन अदारों के बारे में यहां जिक्र आया है उनके बारे में ही discussion कीजिए। (The hon. Member cannot refer to the institutions other than those mentioned here.)

चौधरी राम सिंह : तो, स्पीकर साहब, मेरी यह प्रार्थना है कि जो दुकानदार हैं वे इस काम को बेहतर तरीका से कर सकते हैं। इस लिये मैं यही प्रार्थना करता हूं कि इस demand को बिल्कुल पास न किया जाये। जहां हीर और राजें के गीत गाये जायें और सरकार का रुपया उन पर खर्च किया जाये, ऐसी demand को बिल्कुल मंजूर न किया जाये। यह बड़ी बेजती की बात है। वैसे तो, स्पीकर साहब, गवर्नमेंट की majority है और यह majority के जोर पर इस demand को मंजूर करा लेगी।

श्री अध्यक्ष : Demand तो पहले मंजूर हो चुकी है। (This demand has already been passed.)

(विरोधी बैचों से एक माननीय सदस्य : Opposition को time भी पूरा नहीं मिलता।)

श्री अध्यक्ष : आप देखें कि कल demands पर बोलने के लिये जिन जिन मैम्बर साहबान को जितना जितना time दिया गया था वह इस प्रकार है —

	मिनट
(1) पण्डित मोहन लाल दत्त .. Opposition	16
(2) श्री बलराम जी दास टण्डन	25
(3) श्री रला राम .. Treasury Benches	10
(4) बाबू बचन सिंह .. Opposition	23
(5) कामरेड राम प्यारा .. Treasury Benches	17
(6) Revenue Minister ... Do	10
(7) सरदार लखो सिंह चौधरी ... Opposition	15

तो इस से आप अन्दाजा लगा सकते हैं कि Opposition के मैम्बरों को Treasury Benches से double time दिया गया था। इस के बावजूद अगर आप यह कहें कि Opposition वालों को पूरा time नहीं मिला तो यह तो ठीक बात नहीं।

[Mr. Speaker]

(Let me inform the House that the hon. Members both from the Opposition and the Treasury Benches were given time to speak yesterday as follows—

Minutes

(1) Pandit Mohan Lal Dutt ..	Opposition	16
(2) Shri Balram ji Dass Tandon..	Do	25
(3) Shri Ralla Ram ..	Treasury Benches	10
(4) Baboo Bachan Singh ..	Opposition	23
(5) Comrade Ram Piara ..	Treasury Benches	17
(6) Revenue Minister ..	Do	10
(7) Sardar Lakhi Singh Chaudhri	Opposition	15

The hon. Members will appreciate that the Members of the Opposition got almost double the time than that given to the Treasury Benches. But inspite of this if they still hold the view that they have not been given sufficient time to speak there is no justification for that.)

ਬਾਬੂ ਬਰਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉਤਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖ ਕੇ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੋ ਕੁਛ ਮਾਕੂਲ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਉਹ ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, Supplementary Estimates ਵਿਚ ਇਕ ਰਕਮ 21, 220 ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ explanation ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੁਤਲਾ ਘਰ ਵਿਖੇ ਕੁਛ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ, requisition ਕੀਤੀ। ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ 117 ਰੁਪਏ 13 ਆਨੇ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਗਈ ਉਸ ਲਈ arbitrarily 117 ਰੁਪਏ 13 ਆਨੇ ਸਾਲਾਨਾ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ ਜਜ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ ਜਜ ਨੇ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ 675 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ। ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ 117 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 675 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸ aggrieved ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਇਸ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ

ਤੇ ਉਸਦਾ ਕਿਰਾਇਆ 2,652 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਮੁਕਰਰ ਹੋਇਆ। ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਕਿ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ 117 ਰੁਪਏ 13 ਆਨੇ ਕਿਰਾਇਆ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ ਜਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ 675 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਕਿਰਾਇਆ ਮੁਕਰਰ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ 2,652 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਕਿਰਾਇਆ ਮੁਕਰਰ ਹੋਇਆ। ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਥੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 25 ਗੁਣਾ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਬੜਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਸਿਰਫ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਬਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਕ ਹਥ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜਾ ਹਥ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ ਇਹ ਗੋਬਲਜ਼ ਅਤੇ ਹਿਟਲਰ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੇ ਚਲਣਾ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਾਅਵਤਾਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਸੰਨ 1953 ਤੋਂ ਇਹ ਕਿੱਸਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਅੱਜ demand ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ 21, 220 ਰੁਪਏ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਇਕ ਕੋਢੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਬਲੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ Industrial Training Institute ਸੈਨੀਪਤ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਜਗਾਹ ਲਈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਰਕਮ ਬਤੌਰ ਕੀਮਤ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ 1, 87, 110 ਰੁਪਏ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜ਼ਰਾ ਉਹ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ। Land Acquisition Collector ਨੇ ਸਿਰਫ 18,776 ਰੁਪਏ ਕੀਮਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਫਸਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਮਾਤਹਿਤ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕੋਈ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਉਹ ਕੋਈ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਇਕ ਐਸੀ ਚੁਲ੍ਹ ਹੈ ਜਿਸ ਚੁਲ੍ਹ ਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਐਸਾ attitude ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਲਤ ਫੈਸਲੇ ਦਿਤੇ . . . . . (ਵਿਘਨ)

Minister for Finance : On a point of Order, Sir. The case is still pending with the High Court. If the hon. Member says anything about it, that might amount to a contempt of the court and also go against the Government.

Mr. Speaker : Sub-judice matters are not to be discussed here.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਫਾਇਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ contempt of court ਹੈ ।

ਕਿਸ ਸਦਸ਼ੀ : ਮੈਂ ਨੇ ਕੋਈ ਧਮਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰੇ । ਭਾਵੇਂ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਲੇਕਿਨ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰੇ ।

Minister of State (Shri Ram Kishan) : The matter has gone to the High Court. Now, it is a sub-judice matter.

Sardar Gurnam Singh : If it cannot be discussed, then it should not have been brought here.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸੇ ਅਦਾ ਕਰੋ ।

एक माननीय सदस्य : Deposit कराने के लिए कहा है ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : Deposit ਕਰਾਉਣਾ ਤੇ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਇਕ ਹੀ ਬਾਤ ਹੈ ।

ਇਕ glaring instance ਹੋਰ ਹੈ । 1,45,160 ਰੁਪਏ Industrial Training Institute, Rohtak ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੰਗੇ ਹਨ । ਕੁਲੈਕਟਰ, ਰੋਹਤਕ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਕੀਮਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਦੇ ਰੁਪਏ per square yard, ਇਕ ਰੁਪਿਆ square yard, ਅਤੇ 8 ਆਨੇ square yard ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੀ ਕੀਮਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਤਾਕਿ ਹਾਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਕੀਮਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ।

Minister for Finance : I again rise on a point of Order, Sir. The matters which are sub-judice cannot be discussed here.

Minister of State (Shri Ram Kishan) : The matter is still in the High Court.

Sardar Gurnam Singh : Then, why do you want us to vote this amount ? It is very strange.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮਿਸਟਰ ਸਪੀਕਰ, ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇੰਨਾ ਹੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਗੈਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ-ਜਸ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਸੀ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਇਕ ਹੋਰ instance ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ 4 ਮਰਲਾ ਕਾਲੋਨੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਇਕ ਲਖ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲੈਕਟਰ ਨੇ 33,335.81 ਰੁਪਏ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦੇਣ ਦਾ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਲੈਕਟਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁਧ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ-ਜਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ 1,50,770.06 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਦਾਖਲ ਕਰੋ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਕਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਿਥੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ।

Mr. Speaker : That shows the independence of the Judiciary in the State.

Minister of State (Shri Ram Kishan) : We have respect for the Courts.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜੁਡੀਸ਼ਰੀ ਦੀ respect ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜੁਡੀਸ਼ਰੀ ਅਤੇ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਨੂੰ ਅਲਗ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ? ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗਰਾਂਟ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣੀ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ । (ਹਾਸਾ) ਇਥੇ ਨਿਊ ਟਾਊਨਸ਼ਿਪ ਬਨਾਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰਨੀ ਸੀ । District Magistrate, Karnal, ਨੇ 1950 ਵਿਚ 740 ਵੇਧੇ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਈਸਰ, ਚਾਹੀ ਅਤੇ ਬਾਰਾਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ । ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ 225 ਰੁਪਏ, 125 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 31.25 ਰੁਪਏ ਫੀ ਵਿਘਾ ਕੀਮਤ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 6 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਇਸ ਉਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ-ਜਸ ਪਾਸ ਕਲੇਮ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤਾਂ 600 ਰੁਪਏ ਫੀ ਵਿਘਾ ਪਾ ਦਿੱਤੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ final form ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ sub-judice ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਫਿਨਾਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ sub-judice ਕੇਸ ਹੈ, refer ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਤਾਂ ਆਖਰੀ ਹਦ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ ਜਜ ਨੇ 600 ਰੁਪਏ ਕੀਮਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿਥੇ 6 ਰੁਪਏ ਕਿਥੇ 600। ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਕੇਵਲ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਲਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਫੈਸਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਸਤ ਅਠ ਦਿਨ ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਠ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ, ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਿਰਮੂਲ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦ ਜੰਮੀ ਗਿਦੜੀ ਤੇ ਕਦ ਹੋਇਆ ਵਿਆਹ। ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਰੁਪਿਆ ਮੁਖਤਲਿਫ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬੀਜ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ, ਖੁਰਾਕ ਵੰਡਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਂ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਗਲਤ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ irregularities ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਜਿੰਨੇ ਇਲਜ਼ਾਮਾਤ ਹਨ ਸਭ ਬੂਟੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ standing offer ਹੈ ਤੁਸੀਂ complaints ਦਿਉ ਅਸੀਂ enquiry ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗੇ। (The hon. minister had given a standing offer that the complaints may be sent to him on which he would hold an enquiry.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ complaints ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਲਤ ਅਤੇ baseless ਹਨ।

Mr. Speaker: No. He has said that such complaints should be referred to him and he would make an enquiry.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਆਦਮੀ Watch and Ward ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ 192, ਦੋ ਮਰ ਗਏ ਹਨ, ਸਭ ਅਛਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਫੁਰਸਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ baseless ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸ

ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਹੈਡ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਬਕਵਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਠੇ ਉਹ ਬੜੇ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਨਸੀਅਤ ਕਰਨ ਲਗੇ ਕਿ ਕੋਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀ ਲਾਭ ਹਨ, ਕੋਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕੀ ਖੁਬੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬਚੇ ਨਹੀਂ (ਹਾਸਾ) ਅਸੀਂ ਵੀ seasoned politicians ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਨਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਨਫਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਨਫਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੋਹਤਕ, ਡੋਗਪੁਰ ਤੇ ਪਾਨੀਪਤ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਕਿਉਂ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੀਤ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਨਾਫੇ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਕਾਸ਼ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁੱਤਲਿਕਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਨਫਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਫੇ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨਫਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਰਕਮ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 445 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ੇਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਸੀ ਤੇ 450 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੇਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ 5 ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਵੀ 450 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : The best way was to auction it because it was not in the possession of anybody. What procedure does the hon. Member suggest ?

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਉਜਾੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਠੀਕ ਭਾ ਤੇ ਵੇਚੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ, ਨੀਲਾਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲੀ ਕੌਣ ਦੇਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ Land-lord ਨੇ 30 Standard Acres ਜ਼ਮੀਨ ਰਖ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁਤਾਂ ਧੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਵਾਜ਼ੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਅਤੇ ਰੰਜ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਵਾਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

Minister of State (Shri Ram Kishan) : You cannot differentiate in that way under the Constitution.

Mr. Speaker : The hon. Minister is not in his seat. If he wants to make some remarks, he should first go to his seat and then speak from there.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ down-trodden people ਨੂੰ uplift ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ scheduled castes ਅਤੇ scheduled tribes ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ socialism ਲਿਆਣਾ ਹੈ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ Constitution ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਏਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਅੱਜ ਕਬਜ਼ੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਲਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਕ ਪਾਸੇ Government ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ land lords ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈ ਕੇ scheduled castes ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤ ਤੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 5—5 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ Government ਕੋਲ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਵੇਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ 1946 ਤੋਂ 1952 ਤੱਕ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਉਸ ਵੇਲੇ Rent Control Act ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਬਗ਼ੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ Act ਵਿਚ ਇਕ provision ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਜਾਂ ਮਕਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਤੇ Rent Control Act ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵੀ ਏਥੇ ਆਈ ਹੈ, ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਖੋ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨਾ ਨੇਕੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ land lords ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਕੇ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ, scheduled castes ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਫੰਡ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਲਾਮ ਕਰਕੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਖੁਦ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਪਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਸੂਲ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ no profit no loss basis ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Government of India ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ migrate ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ evacuees ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਫਰਵਰੀ 1947 ਤੋਂ ਬਣਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ cuts ਲਾਉਣ ਦੇ ਬਰਖਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੀ ਜਾਇਜ਼ ਗੱਲ ਹੈ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਅਜ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ, ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਹੈ ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਰਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਹਿਸੇਦਾਰ ਸਨ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਕਿਤਨੇ ਸਨ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ

ਨਹੀਂ। ਇਹ Government ਦੀ ਨਾ-ਅਹਿਲੀਅਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੀ। ਜੇ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਹਕਦਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਹੀ ਵੰਡ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ Government of India ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ commission ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਕੀਤਾ Opposition ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ oppose ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਵਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਹਾਂਦੀਦਾ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੇਰੀ cut motion ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਤਾ ਕਿ Government competent ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਉਹ Discretionary Fund ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, “ਜਦ ਭੀ ਵੋਹ ਚਾਹੇ ਲੇ ਸਕਤੀ ਹੈ”। ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਜੋ ਵੀ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ, ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : Cultural Programme ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਹਾਸਾ)।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ discretionary fund ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸ ਸਾਲ ਖਰਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਈ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਂਦੇ। ਇਹ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹੱਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਹੀਏ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰਚ ਦੇਈਏ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸਾਡੇ ਤੇ confidence ਰਹੇ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ 5 ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੁੜ ਇਹੋ demand ਬੇਬੇ ਆਉਣ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ public ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ Opposition ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਸੀਂ democratic ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ public ਨੂੰ ਆਪਣੇ confidence ਵਿੱਚ ਲਈਏ। ਅਸੀਂ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਾ public ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਾ ਹੋਵੇ। Government ਦਾ attitude Opposition ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ-ਬਿਆਨੀ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ Opposition ਦਾ attitude ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਲਈ responsible ਹੈ। ਅਸੀਂ Government ਦੀ working ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ oppose ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ public ਦਾ verdict ਲਿਆ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਉਸ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੀਏ (ਤਾੜੀਆਂ)। Public ਨੇ ਏਸ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਉਸ ਦੇ watch dog ਹੋ ਕੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਿਫਤ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਸਾਡੇ constituents ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੁਣ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ।

Minister of State (Shri Ram Kishan) : We have also been elected.

Minister of State (Sardar Prem Singh 'Prem') : We have not been nominated.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ time ਦਾ ਕੁਝ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ discussion ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈ ਚੁਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। There are many other hon. Members who want to participate in the Debate.

Mr. Speaker : The hon. Member should please wind up his speech.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮੁਨਾਸਬ ਵਕਤ ਤੋਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ fully co-operate ਕਰਾਂਗਾ, ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ indulgence ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸਦੇ ਦੋ ਇਕ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਬੋਲਣ ਦੀ। ਏਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ “ਅਸੀਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਿਝ ਲਵਾਂਗੇ....”

Mr. Speaker : Do not put such words in his mouth which he has not uttered.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਕਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ seasoned politician ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ Assembly ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕਿ Junior Secondary School ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਬਾਰੂ ਰਾਮ M.L.A. ਨੂੰ shut up ਅਤੇ ‘ਬਕਵਾਸ ਮਤ ਕਰੋ’ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member should not refer to what the Chief Minister said at that time. He can, however, make a reference to what he (Chief Minister) has said to-day.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੀ ਤਰਫੋਂ ਕਲ ਜਿਹੜੀ ਇਕ cut motion ਆਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ‘be omitted’ ਦੇ ਲਫਜ਼ printing ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ

ਬਜ਼ੁਰਗ ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਜਾਏ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ spirit ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਉਲਟਾ ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ cut motion ਆਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪੀਚ ਕਰਦੇ ਵਕਤ ਕੋਈ ਬਾਦਲੀਲ ਔਰ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਟਾਲ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ cut motions ਆਈਆਂ ਹਨ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੀਆਂ cut motions ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਔਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਸ ਵਿਚ ਲਿਆਈਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਮਦਰਦਾਨਾ ਗੌਰ ਕਰੇ ਔਰ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 1955 ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਸਨ ਉਹ 1961 ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਆਏ ਸਨ ਔਰ ਉਦੋਂ 15/20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਰੀਲੀਫ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇਠਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੇਈਮਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਤਵੱਕੋ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੋਈ independent agency ਕੋਲੋਂ enquiry ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਇਸ Appropriation Bill ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕ Judicial Committee ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ enquiry ਕਰਵਾਏਗੀ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕੀ attitude ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਚਾਈਂ ਤਥਾ ਵਿਧੁਤ ਮੰਤਰੀ (ਚੌਧਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਹ) : ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਧਹਾਂ ਤੀਨ ਬਾਤੀਂ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਯਯਾਦਾ ਏਤਰਾਜ਼ ਕਯਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਏਕ ਏਤਰਾਜ਼ ਤੋ discretionary fund ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਯਾ ਗਯਾ, ਦੂਸਰਾ famine relief ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਔਰ ਤੀਸਰਾ ਡ੍ਰੇਨੇਜ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਯਾ ਗਯਾ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਕੌੜੀ ਦੋਸਤ ਹੈਂ ਜੋ ਧਹ ਸਮਝਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਫੈਸਿਨ ਰਿਲੀਫ ਕਾ ਪੈਸਾ ਡ੍ਰੇਨੇਜ ਕੇ ਲਿਏ ਖਰਚ ਕਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਨ ਕੀ ਯਾਨਕਾਰੀ ਕੇ ਲਿਏ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੈਂ ਕਿ Natural Calamities ਕੇ ਤਹਤ ਪੈਸਾ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਸੇ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਕੋ ਕਿਸੀ ਡ੍ਰੇਨ ਕੀ ਖੁਦਾਈ ਇਤਯਾਦਿ ਕੇ ਲਿਏ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਹ : On a point of order, Sir. ਕਯਾ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਧਹ ਬਤਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ (ਵਿਧਨ) ਕਿ ਧਹ ਬਾਤ ਕਿਸ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕਹੀ ਔਰ ਕਿਸ ਕਕਤ ਕਹੀ? ਜਿਸ ਤਰਹ, ਜਨਾਬ, ਹਸ ਸੇ ਧਹ ਪੂਛਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਬਤਾਏ ਕਿ ਹਸ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਤ ਕਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ ਇਸੀ ਤਰਹ ਇਨ ਸੇ ਭੀ ਪੂਛਾ ਜਾਏ ਕਿ ਧਹ ਬਾਤ ਕਿਸ ਨੇ ਕਹੀ ਔਰ ਕਬ ਕਹੀ?

ਸਿੱਚਾਈਂ ਤਥਾ ਵਿਧੁਤ ਮੰਤਰੀ : ਜਨਾਬ, ਇਸੇ point of clarification ਤੋ ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਪਰ ਧਹ point of order ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਜੀ ਤੋ

[सिंचाई तथा विद्युत मंत्री]

बड़े पुराने parliamentary हैं। मगर इन्होंने जितने भी points of order उठाए हैं.....

Mr Speaker : No insinuation please.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : तो, जनाब, मैं कह रहा था कि कुछ दोस्तों ने ऐसा समझा। बाबू बचन सिंह जी नाम चाहते हैं तो मैं इन को बता दूँ कि आज की बहस के अन्दर जो तकरीर डाक्टर मंगल सैन जी ने की उस का यही मतलब निकलता है। (विघ्न) कोई साथी जब कोई बात करते हैं तो हम उन को समझने की कोशिश करते हैं। तो, जनाब, मैं अर्ज कर रहा था कि कुछ मैम्बरान की तरफ से कहा गया कि Natural Calamities के तहत जो रुपया मिला उस का ठीक इस्तेमाल नहीं किया गया। जग्गियाला के मैम्बर साहिब ने तो यहां तक कह दिया कि जो रुपया अमृतसर के लिये ऐसे कामों के लिये मिला उस का इस्तेमाल अमृतसर के लिए न किया जाए। मेरा ख्याल है कि उन के मतदाताओं को अफसोस होगा कि हम ने इन को चुन कर भेजा। (विघ्न) जिन लोगों ने इन को चुन कर यहां भेजा यह उन के खिलाफ ही यहां वकालत करते हैं। और वह भी इस सदन में बैठ कर जहां से उन की कही बात का बहुत ज्यादा असर हो सकता है। बहरहाल यह बात अलग है कि अगर अमृतसर में तबाही होगी तो उस की रिपोर्ट इन की कलम से नहीं बल्कि सरदार प्रताप सिंह की कलम से बाहर पहुंचेगी या वज्जारत की मारफत जायगी। हां अलबत्ता, अगर यह कहते कि फलां आदमी को मदद नहीं दी गई तो बात समझ में आ सकती थी।

बाबू बचन सिंह जी ने कहा कि judicial enquiry कराई जाए। अगर इस का क्या तरीका होता है? क्या यह हर बात के सिलसिले में कराई जा सकती है? अगर ऐसा हो तो काम कैसे चलेगा। आपोजीशन के तीन चार मैम्बर ऐसे हैं जो पुरानी असैम्बली के मैम्बर थे और तीन चार ऐसे हैं जिन को इस सदन का तजर्बुबा है। बाकी सदस्य parliamentary तरीके के लिए नए हैं। मैं, जनाब, एक अध्यापक का part अदा नहीं करना चाहता परन्तु आप जानते हैं कि judicial enquiry कैसे होती है। पहले आप यहां सवाल भेजिये और पूछिये कि flood relief किस criterion पर बांटा गया और अगर उस के खिलाफ कोई एतराज हो तो वजीर साहिब को चिट्ठी लिखिये। वह आप को जवाब देंगे। आप को बुलाएंगे, सारी बात आप को समझाएंगे। फिर भी अगर आप ठीक न समझें तो आप यहां पर बात उठाएं कि judicial enquiry कराई जाए। जो दोस्त नए नए मुखालफ बन कर यहां आए हैं उन को नया नया जोश है और डर सा लग रहा है, fear complex सा है जो कि आज आठ दिन के बाद भी गया नहीं और वह समझते हैं कि उन को धमकी दी जा रही है। मगर यह बात नहीं है, उन को धमकी नहीं दी जा रही।

Pandit Chiranji Lal Sharma : On a point of order, Sir. The hon. Minister has been addressing the Members of the Opposition that they are new entrants to this House presuming that there is some fear lingering on their minds. How is the hon. Minister entitled to say that ?

Mr. Speaker : This is no point of Order.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मैं उनसे निवेदन करना चाहता हूँ कि यहां पर कोई किसी को धमकी देने वाला नहीं-----

Mr. Speaker : The hon. Minister should please confine himself to the Appropriation Bill.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : अध्यक्ष महोदय, मैं पंजाब की और कांग्रेस सरकार की तरफ से उन्हें विश्वास दिलाना चाहता हूँ कि यहां कोई किसी को डराना नहीं चाहता। जिन लोगों को नुकसान पहुंचा है और दुःखी हुए हैं, उनके लिए यह सरकार रुपया लाई लेकिन अपने पल्ले से नहीं और न ही पंजाब के करदाताओं के टैक्स में से, यह रुपया जो आया है उसको यह सरकार हिन्दुस्तान की यानी सैंटर की सरकार के सामने भिखारी बन के लाई है। और अगर कोई ऐसा करने में भी रोड़ा बनना चाहता है तो उसे रोड़ा नहीं बनने दिया जाएगा।

कामरेड हरनाम सिंह चमक : वह रुपया भी तो लोगों का है।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मैं बतलाऊंगा चमक साहिब को कि वह रुपया सैंटर के पास कहां से आता है। इससे पहले मैं उन मैम्बर साहिब को बतलाना चाहता हूँ जिन्होंने ड्रेन के मुताल्लिक यहां पर discussion उठाया और कहा कि एक ड्रेन को मिटा दिया गया। जहां तक लिंक ड्रेन का ताल्लुक है, अभी तक सरकार ने लिंक ड्रेन की ज़मीन ली नहीं है। इसके साथ ही मैं यह भी यकीन दिलाना चाहता हूँ उन दोस्तों को जो चाहे कम्युनिस्ट ग्रुप से ताल्लुक रखते हों या अकाली ग्रुप से या इंडिपेंडेंट ग्रुप से ताल्लुक रखते हों कि अगर कहीं कोई किसी को शिकायत हो तो इस सेशन के बाद वे हमारे पास आएँ और शिकायत की जगह बताएं तो मैं उन्हें साथ ले जाऊंगा और लोगों से उस शिकायत को उन्हीं के सामने सुनवाऊंगा। अगर वह सच हुई तो मैं विश्वास दिलाता हूँ कि बरसात का पानी आने से पहले पहले उस शिकायत को दूर करवाऊंगा। जो बात मैंने अर्ज की उसके पीछे एक बात है और वह यह कि पंजाब की सरकार का इस सेशन के बाद एक बहुत बड़ा प्रोग्राम है कि जहां कहीं खातिरखाह ड्रेन न होने की वजह से कोई खराबी है उसको पंजाब की हर शक्ति को जोड़ कर हर तरह से दूर करना है। इसलिए मैं आज भी और आगे भी हर सदस्य से दस्तबस्ता अर्ज करूंगा कि हमें उनकी कोआपरेशन की ज़रूरत है और वह हमें अपनी कोआपरेशन दें। लेकिन हमें नहीं मालूम कि जिस वक्त हम उस बीमारी से लड़ने चलेंगे तो इनका क्या रवैया होगा। मेरे एक दोस्त ने यहां हाउस में ड्रेन नम्बर 8 का हवाला दिया और मुख्य मंत्री के खिलाफ एक इल्जाम लगाया कि वह रोहतक को तबाह करना चाहते हैं लेकिन क्या उनको मालूम नहीं कि पंजाब के अन्दर अगर सबसे बड़ी कोई ड्रेन है तो वह 8 नम्बर ड्रेन है और वह उस ज़माने में तैयार हुई जिस ज़माने में हमारे यही मुख्य मंत्री पंजाब के मुख्य मन्त्री थे। तो फिर यह कहना कि मुख्य मन्त्री रोहतक को तबाह करना चाहते हैं, यह सुनकर मुझे बड़ी शर्म आती है। मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि हमारे मुख्य मन्त्री सरदार प्रताप सिंह कैरों का रोहतक के साथ एक रिश्ता है.... (विघ्न) रिश्ता से मेरा मतलब कोई

[सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री]

खानदानी रिश्ते से नहीं बल्कि कहने का मतलब यह है कि रोहतक के लिए उनके दिल में एक दर्द है और वह रोहतक की भलाई करने के लिए बहुत नज़दीक से सोचते हैं (विघ्न)

Sardar Gurbakhsh Singh : On a point of order, Sir. Is the hon. Minister speaking on any Demand or on any of the items in respect of which money has been asked for in the Bill, now before the House ?

Mr. Speaker : He is replying to what has been said by the Members of the Opposition.

Sardar Gurbakhsh Singh : And if the members of the Opposition were irrelevant, can the hon. Minister be irrelevant ?

Mr. Speaker : No please.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : यह है डिमांड नम्बर 7 और डिमांड नम्बर 8 जिस पर मैं बोल रहा हूँ। अगर आप पढ़ कर नहीं आए तो मेरा कसूर नहीं। मेरा मतलब था ड्रेन्ज से जो पानी की समस्या को हल करने में सहायक होती है। स्पीकर साहिब, पिछले साल डेढ़ साल के अन्दर यानी सन् 1960-61 और 1961-62 के अन्दर रोहतक में हुई तबाही के सिलसिले में 3 करोड़ रुपया तबाहज्जदा लोगों की इम्दाद के लिए तकसीम हुआ। अगर इसको आप रोहतक के साथ दुश्मनी समझते हैं तो मैं भी कहता हूँ कि वह दुश्मनी सरदार प्रताप सिंह कैरों ने की। और अगर इसका नाम हमदर्दी है तो उन्होंने हमदर्दी की है। लेकिन बहरहाल उन्होंने गांव के लोगों की मदद को जारी रखना है और पंजाब की सरकार ने भी जारी रखना है चाहे डाक्टर मंगल सैन यह चाहें या न चाहें।

कल श्री चिरंजी लाल ने भी Drain No. 8 का जिक्र किया था। जितने भी जिला रोहतक से सदस्य चुन कर आये हैं मैं उन सब को ड्रेन न. 8 पर जा कर दिखाऊंगा क्योंकि यह ड्रेन 50 मील लम्बी वहां से गुजरती है, ताकि उन को सही position मालूम हो और यहां जो इस के लिये टीका टिप्पणी की गई है वह आगे न हो।

फिर, अध्यक्ष महोदय, discretionary fund की grant के मुतल्लिक यहां कहा गया है कि हम लोगों को खरीदना चाहते हैं क्योंकि हम इस fund में से स्कूलों को grants देते हैं और नये स्कूल खोलते हैं। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा सदन को बता देना चाहता हूँ कि अगर स्कूलों को ग्रांट देना किसी को खरीदना है और स्कूल बनाना भी लोगों को खरीदना है, तो यह हम रोक नहीं सकते। यह तो हमारा धर्म है चाहे इस से आप के पेट में पीड़ा ही क्यों न हो.....

Mr. Speaker : The hon. Minister should avoid passing such remarks.

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : स्पीकर साहिब, मेरी समझ में नहीं आया कि यह कैसे unparliamentary है।

Mr. Speaker: I did not say that these words were unparliamentary, but they are irritating.

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir. क्या 'पेट में पीड़ा हो रही है' कहना parliamentary है ?

श्री अध्यक्ष : मैंने पहले ही ऐसा न कहने के लिये कह दिया है। (I have already requested the hon. Minister to avoid saying so.)

सिचाई तथा विद्युत मंत्री : स्पीकर साहिब, आप का हुक्म दूसरे साथी माने चाहें न माने, मैं तो जरूर मानूंगा लेकिन इतनी अर्ज जरूर करनी चाहता हूं कि मैंने कोई unparliamentary लफ्ज इस्तेमाल नहीं किया। लेकिन फिर भी, अध्यक्ष महोदय, यदि विरोधी ग्रुप के सदस्य इससे भी सख्त शब्द इस्तेमाल कर सकते हैं तो मैं नहीं इस्तेमाल करना चाहता। अगर आप चाहते हैं कि यह लफ्ज expunge कर दिये जायें तो बेशक कर दीजिये।

Mr. Speaker: The use of such words should be avoided.

सिचाई तथा विद्युत मंत्री : मैंने तो कोई unparliamentary बात नहीं की हालांकि दूसरी तरफ के मैम्बर साहिबान ने तो हद कर दी है। अगर आप चाहें तो बेशक मेरे इन अल्फाज को debate में से expunge कर दें।

तो, अध्यक्ष महोदय, मेरा निवेदन करने का मतलब यह है कि discretionary fund से फायदा हम से ज्यादा हमारे हरीफों को हो सकता है क्योंकि कहीं D.A.V. High स्कूल है और कहीं खालसा High Schools हैं। खालसा हाई स्कूल तो अकाली पार्टी के हैं, और D. A. V. High Schools के आर्य समाज के नामनिहाद ठेकेदार हैं और इनको चलाते हैं.....

Mr. Speaker : The hon. Minister should not cast any aspersions on any religion.

सिचाई तथा विद्युत मंत्री : यह मेरी समझ में नहीं आया।

Mr. Speaker : I have requested the hon. Minister to avoid such aspersions.

Minister for Irrigation and Power: I do not think it is an aspersion. I would be the last man to cast any aspersions.

मैं निवेदन करना चाहता हूं कि आर्य समाज के दो election हुए हैं और आर्य समाज . . . . .

Mr. Speaker : Will the hon. Minister avoid any reference to the elections of any party ?

Sardar Gurbakhsh Singh : Sir, no Member from this side of the House was allowed to make such like references.

Minister for Irrigation and Power : No Member was disallowed to have any such discussion about the Discretionary Grant.

तो, अध्यक्ष महोदय, मेरा कहने का मतलब यह है कि जो grants स्कूलों को दी गईं उन से अगर किसी को फायदा हो सकता था तो हमारे दूसरे दोस्तों को हो सकता था। मैं तो मानता हूँ कि स्कूल सब के लिये हैं और सड़कों सब के लिये हैं। सड़कों पर केवल कांग्रेसी मतदाताओं ने ही नहीं चलना, सब ने चलना है और इसी तरह से स्कूलों के अन्दर सिर्फ कांग्रेसी मतदाताओं के बच्चे नहीं पढ़ते बल्कि सब के बच्चे पढ़ते हैं। सो आप को तो खुश होना चाहिये कि पंजाब सरकार ने स्कूलों और कालिजों के लिये रुपये दिये हैं। बल्कि Opposition के मैम्बर साहिबान को कहना चाहिये था कि इन के लिये रुपया कम दिया जा रहा है और स्कूलों और सड़कों के लिये ज्यादा रुपया होना चाहिये। फिर आप में से बहुत ज्यादा मैम्बर देहात से आये हैं और खुद देहाती हैं.....

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir. मैं यह पूछना चाहता हूँ कि किस मैम्बर ने स्कूलों और सड़कों पर किये जा रहे खर्च के खिलाफ एतराज उठाया है जो मिनिस्टर साहिब तोहमत लगा रहे हैं।

Minister for Irrigation and Power : This is a novel way of interrupting the discussion.

अध्यक्ष महोदय, अगर मैं सत्य कह रहा हूँ तो इन्हें क्यों घबराहट होने लगी है। मैं इन्हें कहता हूँ कि यह कोई भी ऐसा case बतायें जिस में discretionary fund में से किसी कांग्रेसी को grant दी गई हो। ऐसी यह कोई मिसाल पेश नहीं कर सकेंगे। यह तो स्कूलों और सड़कों के लिये ही दी गई है। (एक आवाज :— पर यह elections के लिये ही दी गई हैं) Election तो, स्पीकर साहिब, हिन्दुस्तान में सदा ही रहती है, कभी कोई election और कभी कोई election, इस लिये इन की यह दलील बे मायने है। अगर यह चाहते हैं कि यहां सरकार कोई स्कूल न बनाये या कोई सड़क न बनाये, यह तो हो नहीं सकता। (Interruptions)

‘सत्य कहूँ तो बात यह है कि लोगों ने आप को चुन कर इस position में नहीं भेजा कि आप वजीर बन सकेंगे। जिन को इस मतलब के लिये भेजा है वे तो बने हैं और बने रहेंगे।

श्रीमती शन्नो देवी : अध्यक्ष महोदय, क्योंकि यह मिनिस्टर साहिब की maiden speech है इस लिये इन्हें interrupt नहीं होने देना चाहिये। Let him speak uninterrupted.)

Mr. Speaker : He has been a member of the Premier House of the country.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : यह मानने में तो मुझे कोई एतराज नहीं कि इस हाउस में यह मेरी maiden speech है। (एक आवाज—वहां तो आप कभी बोले

भी नहीं होंगे।) मैं वहां speeches करता रहा हूं। अगर आप यही साबत कर दें कि मैं वहां speeches नहीं करता रहा तब तो उनकी बात में कुछ तथ्य है।

अध्यक्ष महोदय, मेरे सामने या दायें बायें जो दोस्त बैठे हैं मैं उन सब से यह निवेदन करना चाहता हूं कि मेरा 15 साल का parliamentary career है। इस लिये वे यह न समझें कि इन के interrupt करने से मैं ने जो बात कहनी है वह भूल जाऊंगा। जितना यह interrupt करेंगे उतना मुझे मौका मिलेगा कि जो बात मैं भूल गया हूंगा वह भी मुझे याद आ जायेगी। अध्यक्ष महोदय, इस विषय पर मैं ने अपने दोस्तों को हंसते हुए जवाब दिया है और उन को भी खूब हंसाया है। अगर आप नहीं चाहते कि सदन में मैं मैम्बर साहिबान को कुछ और बताऊं तो मैं बैठ जाता हूं।

कामरेड राम प्यारा : (करनाल) स्पीकर साहिब, कल जो Supplementary Demands पेश की गई थीं उन के बारे में अब Appropriation Bill हाउस के सामने पेश है। Supplementary Estimates में grant No 2 सफा 3 पर रकम दी गई है जो गवर्नमेंट ने decree होने के बाद वापस करनी है। इस के अलावा सफा 4 पर एक item है जिस में गवर्नमेंट ने 7,245 रुपये Messrs Jagatjit Distilling and Allied Industries, Hamira, को वापस करनी है। मैं गवर्नमेंट का ध्यान इस तरफ दिलाता हूं ताकि ऐसा नुकसान आयांदा गवर्नमेंट को न हो। मैं ने 1960 में एक सवाल का नोटिस दिया था जिस का नं: 5942 था जिस में Hamira Sugar Mill के मुताल्लिक information दरियाफ्त की गई थी। गवर्नमेंट ने 20 लाख रुपये के debentures इस मिल से खरीद किये थे। और इस का सूद डाल कर यह रकम 24,90,696 रुपये हो गई। गवर्नमेंट के पास जरिया नहीं था जो सूद का रुपया वसूल कर सकती क्योंकि agreement इस किस्म का था। गवर्नमेंट machinery की मालिक थीं और वह उस ने अपने कबजे में ले ली। इस से इसे 20 लाख रुपया वसूल हुआ हालांकि कई साल के बाद machinery ली गई इस की कीमत कई गुना बढ़ गई थी। अगर यह एक या दो साल बाद खरीदी जाती तो 15,000 रुपया वसूल न होता इस पार्टी ने agreement का रुपया लिया। जो सूद पड़ा वह गवर्नमेंट वसूल न कर सकती थी।

Mr. Speaker : They are two different parties.

Comrade Ram Piara : Sir, so far as my information goes, major interest in both the concerns is of one individual and he is Mr. Jaiswal.

गवर्नमेंट को 5 लाख रुपये का घाटा पड़ा और इस पार्टी ने एक और agreement गवर्नमेंट से किया हुआ था, उस agreement की बिना पर गवर्नमेंट ने माल लेना था। माल न ले सकने से उस पार्टी को घाटा पड़ा। घाटे की वजह से 60,000 रुपये के claim के Pepsu Government ने by negotiations 30,318 रुपये देने किये। गवर्नमेंट ने अपने explanation में लिखा है:

“... But the payment was not made on account of impending merger of Pepsu with Punjab. After the merger, Punjab Government did not pay the amount of Rs. 30,318. Thus the suit arose.....”

[कामरेड राम प्यारा]

स्पीकर साहिब, मैं आप की मार्फत यह बात गवर्नमेंट के नोटिस में लाना चाहता हूं कि आयंदा ऐसी गलती न हो। गवर्नमेंट के पास अगर फालतू रुपया हो तो किसी पार्टी को रुपया दे क्योंकि गवर्नमेंट सूद का रुपया वसूल नहीं कर सकती। Thus the amount of about five lakhs had to be foregone.

स्पीकर साहिब, कई अफसर निकम्मे होते हैं और उन में कई किस्म की खामियां होती हैं। एक तरफ वे पार्टी से मिलते हैं और दूसरी तरफ वे गवर्नमेंट के मुलाजम होकर उसे नुकसान पहुंचाने की कोशिश करते हैं। ऐसे अफसरों की मौजूदगी से गवर्नमेंट को नुकसान और बदनामी का सामना करना पड़ता है। इस तरह से हमारा रुपया जो लोगों के मुफाद के लिये सरफ होना होता है जाया जाता है। मैं कहूंगा कि जो अफसर इस किस्म का रवैया अस्तियार करते हैं और गलत राह पे चलते हैं उन के खिलाफ जरूर कारवाई की जानी चाहिए। जब erstwhile Pepsu Government ने फैसला किया था कि 30,318 रुपये की रकम M/s Jagatjit Distilling and Allied Industries, Hamira को अदा करनी है तो उस की अदायगी जरूरी थी और अब उस के अदा न करने से 4,000 रुपये के करीब खर्चा पड़ गया। मैं समझता हूं कि यह हमारे State Exchequer पर भारी बोझ है। हम मੈम्बर साहिबान का फर्ज है कि इन त्रुटियों को गवर्नमेंट के नोटिस में लाएं ताकि गरीबों की जेब से इकट्ठा किया हुआ रुपया जाया न हो। जो अफसर इस किस्म की गलती करता है उस के खिलाफ enquiry कर के उसे मुनासिब सजा दी जानी चाहिये ताकि ऐसी गलतियां दोबारा repeat न हों।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट के नोटिस में लाना चाहता हूं कि बड़ी बड़ी पार्टियों ने 19,000 रुपये के debentures खरीद किये। करनाल ज़िला में उन के पास आज के ज़माने में 939 एकड़ ज़मीन है जब कि ceiling 30 standard acres है। ऐसे ऐसे तकड़े आदमी.....

Mr. Speaker : The hon. Member should be relevant.

कामरेड राम प्यारा : ऐसे आदमियों का हकूमत को शिकार नहीं बनना चाहिये ताकि हमारा रुपया जो यूंही जाया जाता है वह बच सके। मैं उम्मीद करता हूं कि गवर्नमेंट इस की तरफ तवज्जो देगी ताकि आयंदा के लिये ऐसी गलती फिर अनुमान हो।

12.00 noon.

कामरेड सभसेर सिंथे जेस : (रेपत्र) में बल वुष cut motions पेस कीतीआं सन छिनुं विच में छिक गॉल छिग आधी सी कि सरकार लेकां हूं सभसे डा उ ज़मीनं अउ मकान देवे। पर छिस भगिकमे दे छिपटी भनिसटर ने छिस दा वुष जवाघ नहीं छिंटा। जे वुष जवाघ छिंटा छिस दे विच छिनुं छिक गॉल छिग आधी कि

80,000 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 450 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਅੱਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਮਕਾਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਯਕ ਮੁਸ਼ਤ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਯਕ ਮੁਸ਼ਤ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸ਼ਸਮਾਹੀ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਮੋੜੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਉਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਪੋਟ ਕਟਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਯਕ ਮੁਸ਼ਤ ਦੇ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਗੇ। ਹਾਲਤ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਮਕਾਨ ਦਾ ਪੈਸਾ ਉਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਣਗੇ, ਉਹ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ landlords ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ evacuee houses ਹਨ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 9 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਦੇ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ 1947 ਤੋਂ 1950 ਤਕ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਕੀਮਤਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਕੇ ਲਾਈਆਂ ਸਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਕਾਨ 50 ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 600 ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਕਾਨ ਲਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਖਰੀਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਟੱਬਰ ਬਘਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਥੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੁਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੁਕਦੇ ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਰਤੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਖਾਹਮਖਾਹ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੋਹਨਗੜ੍ਹ ਵਿਚ 18 ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇਵਾਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਰਤੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਲਖਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਤਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਪਿਛਲੇ 150 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 14 ਸਾਲ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬੇਦਖਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਫੇਰ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ Appropriation Bill ਵਿਚ 14 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਲ ਵਾਸਤੇ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, cane cess ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਤਰਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ, ਤੇ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਮਿਲਾਂ ਭੋਗਪੁਰ, ਰੋਹਤਕ ਅਤੇ ਪਾਣੀਪਤ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ 1.62 ਰੁਪਏ ਗਨੇ ਦੇ ਮਣ ਪਿਛੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੰਡ ਦਾ ਭਾਉ 40 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕੀ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਲਾਭ ? ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਇਮਦਾਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਘਾਟੇ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਡੀ. ਡੀ. ਪੁਰੀ ਨੇ 18 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਮਿਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅੱਜ ਉਹ 1 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਇੰਡਸਟਰੀ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਘਾਟਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਮਿਲਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚਲਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਮੁਨਾਫਾ ਦਿਖਾਉਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਬਦਅਨਵਾਨੀ ਅਤੇ corruption ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਜਿਤਨੀ scandalous interference ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਵਿਚ personally ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ।

ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਕੋਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ power politics ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਚੌਧਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜਨਰਲ ਸੈਕਟਰੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਲਗਣਾ ਆਖਿਰ ਕੁਝ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਰਖਦਾ ਹੈ । ਕੀ power politics ਨੂੰ ਏਥੇ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ? ਫੇਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸ੍ਰੀ ਡੀ. ਡੀ. ਪੁਰੀ ਦੇ ਮਿਲ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪਰਚੀ ਤੇ ਤਾਰੀਖ ਪਵਾ ਲੈਣ । ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ power politics ਵਰਤਣੀ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ । ਉਥੇ ਤਾਂ ਮਿਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸ੍ਰੀ ਏ. ਪੀ. ਜੈਨ ਦੇ ਲਾਏ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ corruption ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ । ਏਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ corruption ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ challenge ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਜਿਹੜੀ ਡੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਬਾਰੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ । ਫੇਰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ private concern ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ । ਸਾਡੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕੋਈ ਬਦਅਨਵਾਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਉਹ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਅਨਵਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ । ਅਸੀਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਹਰ ਵੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਹਨ । ਫੇਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਧਰਮ ਨੇਮ ਚੁਕਾ ਕੇ ਪੁਛੋ . . .

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ, ਨੇਮ ਤੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹੋ ਜੋਸ਼ ਸਾਹਿਬ ?
(Does the hon. Member believe in religions ?) He should not name any body and should confine himself to the Bill.

ਕਾਮਰੇਡ ਸਮੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੇਸ : Appropriation Bill ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਇਹ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਣਨੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੜਕ 34 ਮੀਲ ਤੇ 17 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਮਹਿੰਜ 78 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਡੇਢ ਮੀਲ ਸੜਕ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸੋਧਰੀ ਸੂਰਨਮਲ ਸਾਬਕ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ 8 ਮੀਲ ਸੜਕ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਸੂਲੀ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਲਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ। ਮੁਲਾਂਪੁਰ ਤੋਂ ਮਾਮਰੇ ਤਕ ਦੀ ਸੜਕ ਦਾ ਟੋਟਾ ਬਣਾਉਣ ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਇਸ ਲਈ ਵਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਡਿਜ਼ਨ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਉਸ ਦਾ ਪਿਆਨ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲ ਵੀ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪੰਡਿਤ ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ ਭਾਰਮਾ (ਗਨੌਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਦਕਿਸਮਤੀ ਤੋਂ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਪਾਵਰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਇਸ ਕਰਤ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਤਸਰੀਫ਼ ਫਰਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹੇਨੇ ਕਿ ਅਪਨੀ ਤਕਰੀਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲੇਕਰ 'ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ'। ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਨੇ ਡ੍ਰੇਨ ਨਮਬਰ ਆਠ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਧਰ ਭਰ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਥਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਨਿਕਾਲਨੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਜਨੀਅਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਐਂਡ ਕੰਜੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਧਰ ਦੇਖਨੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕਿ ਡ੍ਰੇਨ ਨਮਬਰ 8 ਦਾ ਲੈਵਲ ਕਹਾਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਕੰਜਰ ਦੇ ਲੋਗੋਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੀਥੇ ਕੰਜੀਰ ਕਰਾਕ ਕਰ ਦੀ ਐਂਡ ਡ੍ਰੇਨ ਦਾ ਰੂਪ ਦੀਬਾਰਾ ਪਲੈਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕੰਜਰ ਬਦਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਇਨ ਕੰਜੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ ਡ੍ਰੇਨ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਕੰਜਰ ਦੇ ਸਾਥ ਕੰਜਰਾਦਾ ਤਾਲਲੁਕ ਨਹੀਂ ਰਹਾ ਇਸ ਲਿਥੇ ਲਾਹਲਮੀ ਮੈਂ ਹੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਸੈਲਾਬੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕਹਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨੇ ਕਲ ਮੀ ਭਰ੍ਹੇ ਕੀਤਾ ਥਾ ਕਿ ਰੋਹਤਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਕੰਜਰਨੇ ਦੇ ਲਿਥੇ ਕੰਜਰ ਐਂਡ ਸਾਂਬੋਲ ਇਤਧਾਦਿ ਗਾਂਬੋਂ ਦਾ ਕੰਜੀ ਹਾਲ ਕੰਜਰਾ ਦਿਆ ਗਧਾ ਹੈ ਤਸ ਦੀ ਦੇਖਨੇ ਤੋਂ ਕੰਜਰਾ ਮੁੰਡ ਦੀ ਆਤਾ ਹੈ। ਗਾਂਬੋਂ ਮੈਂ ਮਕੰਜਰਾਂ ਦੀ ਫ਼ਰਤੋਂ ਤਕ ਪਾਨੀ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ। ਐਂਡ ਐਕ ਨਹੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਗਾਂਬਰ ਤਕਾਹ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ ਦੀ ਦੇਖਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਧਦ ਸਰਕਾਰ ਪਰ ਕੋਈ ਭਰਸਰ ਨ ਹੋਤਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਤੀ ਸਰ ਭਰਮ ਤੋਂ ਭੁਕ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਜਹਾਂ ਤਕ discretionary funds ਦਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਸਾਰੇ ਫੈਕਟਸ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਹੈ। 1958-59 ਦੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਰਿਧਾਨਾ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਦੀ ਅਪਨੀ ਦੀ ਲਾਖ, ਗ੍ਰਾਂਟ ਮੈਂ ਤੋਂ ਸਿਫ਼ ਕੀਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਧਾ ਦਿਤਾ ਕੰਜਰ ਮੁਲਧ ਮੰਜਰੀ ਤੋਂ ਧਰ ਤਮੀਦ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਜਰ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਐਕ ਆਂਬਰ ਤੋਂ ਦੇਖੇਗਾ। ਕੰਜਰੇ ਤੀ ਕੰਜਰ ੨ ਕੰਜਰੇ ਜਾਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਧਾਨਾ ਮੈਂ ਧਰ ਕੰਜਰ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਕੰਜਰ ਕੰਜਰਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਐਂਡ ਰਿਹੋਦਾਰਿਧੀ ਦੀ ਕੰਜਰੇ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ ਕੰਜਰੇ ਕਾ ਧਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੰਜਰ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨ ਹੋਗਾ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹ ਹਸ 'discriminatory grant' ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਫ਼ਰੇ ਆਂਕੜੇ ਮੀ ਦੇਵੇਂ। ਸਰਦਾਰ ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਹ ਰਾਝੇਵਾਲਾ ਐਂਡ ਜ਼ਾਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਹ ਕੰਜੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਐਕ ਐਕ ਲਾਖ ਦੇ ਹਕ ਮੈਂ ਤੋਂ ਹਰਿਧਾਨਾ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਦੀ ਐਕ ਪੈਸਾ ਮੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਧਰ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਮਗਰ ਫਿਰ ਮੀ ਕੰਜਰੇ ਕੰਜਰੇ ਕੰਜਰੇ ਕੰਜਰੇ ਕੰਜਰੇ।

ਭਰਬ, ਕੰਜਰਾਬ, ਮੈਂ ਡਿਮਾਂਡ ਨਮਬਰ 10 ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਭਰ੍ਹੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ। ਕੰਜਰਾਬ, ਸਾਰੀ ਕੰਜਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਹੈ। ਇਸ 32 ਲਾਖ ਦੀ ਰਕਮ ਮੈਂ ਤੋਂ ਗਲਿਕਨ ਹਰਿਧਾਨਾ ਦੀ

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

एक पाई भी नहीं दी गई। मन्त्री महोदय ने कहा था कि अगर कोई उन्नति का काम भी किया जाता है तो उस की मुखालफत की जाती है मगर असलियत तो यह है, और हकीकत को हकीकत कहना कोई जुर्म नहीं है, कि सरकार उस इलाके के हकूक का जनाजा हमारे ही कन्धे पर निकालना चाहिती है। तब भी अगर हम चुप रहेंगे तो हम अपने लोगों से इनसाफ न करेंगे।

अब मैं, जनाब, डिमांड नम्बर 15 के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं। मन्त्री महोदय ने बड़े जोर से कहा था कि हरियाना को सड़कों और स्कूलों के लिये, ग्रांट्स दी जाती हैं। लेकिन अगर इस डिमांड को देखा जाय तो और ही तस्वीर सामने आती है। यह बात समझ में नहीं आई कि क्या सैलाब सिर्फ जालंधर डिवीजन में ही आए थे और इस वजह से क्या सड़कें उधर ही टूटी थीं? क्या रोहतक के पिछड़े हुए इलाके को नुकसान नहीं पहुंचा था? क्या हरियाना के इलाके का जिक्र करने के लिए इन के पास कागज की कमी हो गई थी? जरा मुलाहजा फरमाएं नंगल-तलवाड़ा रोड, फिरोजपुर-मुक्तसर रूट, मनीकरन रोड जिला कांगड़ा, धर्मसाला-चम्बा रोड, नूरपुर-फतेहपुर रोड, धर्मसाला-यौल सड़क, जतोग-टूट रोड, इसी तरह और भी सड़कों के नाम दिये गये हैं जो कि जालन्धर रेंज में बनाई जा रही हैं और किसी पर दस हजार और किसी पर बीस हजार रुपया खर्च हो रहा है मगर हरियाना में एक पाई भी खर्च नहीं की जा रही। यह हालत है मगर वजीर साहिब हरियाना और खास तौर पर रोहतक का नाम लेकर बड़े २ दावे बांधते हैं। मगर असलियत हाउस के सामने है। इस लिए बेहतर हो कि वजीर साहिब जिम्मेदारी से बात करें। जब असलियत ऐसी हो तो इन को यह कहने का क्या हक है कि हरियाना के अन्दर इतना ज्यादा काम हो रहा है और कि चीफ मिनिस्टर साहिब का रोहतक से खास सम्बन्ध है। क्या इसी वजह से हरियाना प्रान्त और रोहतक के साथ इस तरह सौतेली मां वाला सलूक किया जा रहा है? मैं हवाई बातें नहीं कर रहा बल्कि सरकारी रिकार्ड की बिना पर बात कर रहा हूं। यहां पर अपोजीशन को पब्लिक प्लैटफार्म पर बोलने के ढंग से condemn किया गया और कहा गया कि हम inferiority complex से suffer कर रहे हैं। मगर मैं समझता हूं कि इन की खुद यह हालत है। फैंट्स तो कुछ और हैं और यह कुछ और ही कहते रहे। यह 13-14 करोड़ की डिमांड है और सालाना बजट का चौथाई हिस्सा है। इस में अगर हमारे साथ बेइनसाफी हो तो हमें protest करने का तो हक है। हम भी वजीर साहिब की तरह बात कर के अपनी जमीर का क्यों खून करें? तो मैं स्पीकर साहब, आपकी विसातत से अर्ज करूंगा कि यह जो Appropriation Bill आया है इसकी distribution has not been properly made. जहां तक सड़कों का ताल्लुक है, एक सड़क 8 मील लम्बी हिसार जिले में दी गई और वह भी इस लिए कि हकूमत के एक वजीर का जिला था। मैं यह कहना चाहता हूं कि अगर हिसार के अन्दर कोई सड़क बनाई जाती है लेकिन उसका फायदा रोहतक और गुड़गांव के जिलों को नहीं मिलता तो उसका कोई फायदा नहीं। मैं बिला लिहाज यह कहना चाहता हूं कि सरकार को या सरकार के वजीरों को खर्च करते वक्त किसी जाति का, किसी बिरादरी का या किसी खास constituency का ख्याल करके ही खर्च नहीं करना चाहिए बल्कि पंजाब के हर हिस्से को

एक निगाह से देखते हुए distribution करनी चाहिए। और हर एक के साथ एक सा इंसाफ करना चाहिए। अगर यह बात मैं कहूं तो हमारे वजीर साहबान को offend नहीं होना चाहिए। जहां तक अपोजीशन की को-आपरेशन का सवाल है मैं यह कहना चाहता हूं कि पंजाब में अपोजीशन ने हाउस को unstinted को-आपरेशन देने का यकीन दिलाया है। आज drain का और तबाही का बहुत जिक्र हुआ। मैं इसके साथ ही यह कहना चाहता हूं कि हरियाना में टिंडियों की बाढ़ आई हुई है और इस तरह से वहां पर टिंडियां जन्म ले रही हैं, जिस तरह से यहां हाउस में मिनिस्ट्रों ने जन्म लिया। इसका असर गुड़गांव तक भी पहुंच गया है और इस nuisance को दूर करने के लिए गवर्नमेंट आफ इंडिया भी रुपया खर्च कर रही है लेकिन हमारे वजीर साहबान को यह ख्याल नहीं कि टिंडियां भी एक तबाही का कारण हैं। वजीर साहबान कारों में बैठ कर निकल जाते हैं लेकिन ध्यान नहीं देते। इस लिए मैं, स्पीकर साहब, आप की विसातत से वजीर साहबान को कहना चाहता हूं कि वह इन बातों की तरफ जिन की तरफ मैंने ध्यान दिलाया है, खास तौर पर ध्यान दें। इन अल्फाज के साथ मैं अपनी सीट लेता हूं।

वित्त मंत्री (डाक्टर गोपी चंद भार्गव) : जनाब स्पीकर साहिब, मेरे लिए ज़रा मुश्किल सा काम नज़र आता है। क्योंकि यहां पर बड़े बड़े seasoned politicians बैठे हैं और इन्होंने अपने अपने points उठाए हैं। मैं तो seasoned क्या अपने आप को politician भी नहीं मानता। इस लिए मेरे लिए जवाब देना बड़ा मुश्किल सा हो जाता है। लेकिन इतने पर भी मैं यह समझता हूं कि जो बहस होती है, उस बहस के लिए कायदे मुकर्रर हैं और बहस उन्हीं के मुताबिक होनी चाहिए। कुछ भाइयों ने यहां उन बातों का जिक्र किया जो जनरल बजट पर होनी हैं। चाहिए तो यह था कि इन बातों को वह उस वक्त raise करते। मसलन एक भाई ने कहा कि सड़कें हरियाने में नहीं हैं। सड़कें हरियाने में देखनी हों तो जनरल बजट में देखिए। उस में हर ज़िले को हिस्सा मिलता है। जहां तक Supplementary Budget का ताल्लुक है उसमें तो हालात के मुताबिक amendment या addition होती है। इस लिए इस वक्त उन बातों का जो जनरल बजट पर होनी हैं उन का जवाब देना मेरे लिए ज़रा मुश्किल हो जाता है।

यहां पर flood relief का बड़ा जिक्र हुआ। और यह कहा गया कि इसकी distribution में बड़ी बेईमानियां हुई हैं। अगर दोस्तों को नहीं मालूम तो मैं यह बताना चाहता हूं कि flood relief में 6 करोड़ रुपया खर्च हुआ जब कि मांग 3 करोड़ 89 लाख की है। तो इस खर्च के लिए मांग की गई है। जहां तक खराबियों का और बेईमानियों का ताल्लुक है, उस के लिए जांच बाद में भी होती रहेगी। उस से इस बजट पर effect नहीं पड़ता। जहां तक मुझे मालूम है इस 6 करोड़ को बांटने में किसी तरह की बेईमानी नहीं हुई है। किसी अफसर ने बेईमानी नहीं की। यह हो सकता है कि किसी को रुपया मिला हो और किसी को न मिला हो। इस की जांच बाद में हो सकती है और अगर किसी को जो deserving है, उसे रुपया नहीं मिल पाया तो उस को बाद में दिया जा सकता है। उस के लिए स्कावट नहीं है। लेकिन यहां पर इन लोगों के काम की कद्र न करना जिन्होंने काम किया है, और उल्टा यह कह देना कि

[वित्त मंत्री]

वे निकम्मे हैं, यह तरीका मेरी समझ से ठीक नहीं है। Flood Relief Committee बनी हुई है, और flood works के लिए सब कमेटी बनी हुई है। यह जो flood relief दिया जाता है उस को देने से पहले सब को consult किया जाता है और फिर हिसाब लगाया जाता है। चुनांचे इस रुपए की distribution के लिए भी Flood Relief Committee बैठी जिस में तकरीबन सभी मिनिस्टर्ज शामिल थे और उन्होंने यह फैसला किया कि हम को इतना इतना रुपया यहां यहां बांटना है। तो उस रुपये के लिए यहां मांग की है। चूंकि Head-Famine में 40 लाख रुपया famine के लिए होता है इस लिए उस के लिए Supplementary Demands आती हैं। यहां पर कुछ cases की बाबत तबज्जुह दिलाई गई कि ऐसे भी कुछ cases होते हैं। इन के देखने का नजरिया मुस्तलिफ है। हम यह समझते हैं कि गवर्नमेंट ने अपनी राये के मुताबिक जमीन की एक कीमत लगाई और वह उस के मालिक को पसन्द नहीं आई तो वह कचहरी में गया। और कचहरी में अगर गवर्नमेंट को कुछ और रुपया देने के लिये कह दिया गया तो वह गवर्नमेंट ने दे दिया। तो इस में क्या बुरी बात है। गवर्नमेंट ने कोई executive order तो निकाला नहीं जिस में कहा हो कि हम नहीं देंगे। यह तो अपनी 2 opinion की बात है। गवर्नमेंट की राये में उस जमीन की कीमत कम थी तो Senior Sub-Judge की राये में वह ज्यादा होगी। इसी लिए तो Judiciary बैठी हुई है। अब High Court ने यह फैसला किया है कि पहले रुपया दाखल होना चाहिये ताकि यदि उस आदमी के हक में फैसला हो तो उसे वह रुपया दिया जा सके। चुनांचि वह रकम deposit करा दी गई है। आप जो कुछ कहें, कह लें। आप मालिक हैं। इस में हमें तो कोई बुरी चीज नजर नहीं आती। आखिर इस में गवर्नमेंट ने क्या खराबी की है। आप जानते हैं कि किसी चीज का अन्दाजा कई तरीकों से लगाया जाता है। अगर court की तरफ से फैसला होता है तो हम उस के मुताबिक कर देते हैं तो इस पर शोर मचाने की क्या जरूरत है। आप जानते हैं कि अन्दाजा किस तरह लगाया जाता है। हम ने अन्दाजा लगा दिया अगर उस में किसी दूसरे ने अपने अन्दाजे के मुताबिक और फैसला कर दिया तो इस में खराबी क्या हुई।

फिर, जनाब, sugar mills की बाबत जिक्र किया गया। मैं जहां तक समझता हूं और कुछ थोड़ा सा तजरूबा मुझ को भी Assembly में काम करने का है क्योंकि मैं थोड़ी मुद्दत इस Assembly में रहा हूं—फारसी में एक शेर है—

मुश्ते कि बाद अज्ज जंग याद आयद,

बकलाए खुद बायद रसीद।

जिस का मतलब है कि अगर आप लड़ाई में हों और लड़ाई के बाद आप यह समझें कि उस को इस तरह मुक्का मारना था तो आप को वह मुक्का अपने मुंह पर मारना चाहिये। कल सवाल हुआ था कि sugar mills में मुनाफ़े की क्या position रही है। मेरे भाई, जो seasoned politician हैं, ने फिर यह सवाल किया था कि उस सवाल का जवाब नहीं दिया गया। उन को पता होना चाहिये कि पहले इसी तरह

का सवाल पूछा गया था जिस का जवाब दे दिया गया था। फिर उसी विषय पर सवाल कर देना मैं समझता हूँ कि यह कायदे के खिलाफ भी है और उस का इस तरह से reference नहीं हो सकता। लेकिन फिर भी मैं उन्हें दूसरी mills के बारे में figures बतला देता हूँ।

Pandit Mohan Lal Datt : What is the position of the Bhogpur Sugar Mill ?

Minister for Finance : I don't give way, Sir.

According to the balance sheet of the year ending the 30th June, 1961, the position in regard to the net profit or loss since the start of the sugar mills is like this :—

Haryana Co-operative Sugar Mills, Rohtak को इस साल 4.24 लाख फायदा हुआ है लेकिन इस profit को निकाल कर इस मिल को तकरीबन 24 लाख का नुकसान रहता है। इसी तरह से दूसरी दो मिलों को भी उन के balance sheets में profit हुआ है, नुकसान नहीं हुआ। पहले जरूर नुकसान था लेकिन हम समझते हैं कि जब मिलें जारी होती हैं तो पहले बहुत खर्च होते हैं, preliminary expenses होते हैं जिन को meet करने के लिये रुपया चाहिये। इसी लिये हम ने कहा है कि हम उन से cess नहीं लेंगे और उस रकम की हम उन्हें मदद दे देंगे ताकि वे काम चला सकें। अगर हम ने co-operative mills की मदद की है तो कोई बुरी बात नहीं की। हमारी गवर्नमेंट की यह policy है कि जहां तक हो सके सब काम co-operative basis पर किये जायेंगे। चुनावि development के जितने काम हैं वे सब हम co-operative basis पर करना चाहते हैं क्योंकि co-operation से किसी खास आदमी को फायदा नहीं होता बल्कि उस से सब को फायदा पहुंचता है और यह जमाने की मांग है और इसी लिए ऐसे काम co-operative basis पर किये जाते हैं।

फिर, जनाब, राजाब गवर्नमेंट ने जो जमीन Government of India से खरीद की है उस पर एतराज किया गया है और कहा गया है कि Government के Rehabilitation Department ने जब जमीन बांटी थी तो यह cut लगा कर बांटी थी। शुक्र है कि वह cut लगाने के हक में हैं लेकिन कहते हैं कि यह जमीन आ कहां से गई क्योंकि तमाम जमीन तो बांटी गई थी। असलियत यह है कि जो बेट की जमीन थी जब वह लोगों में बांटी गई तो लोगों ने उसे पसन्द नहीं किया और वे उस पर जा कर नहीं बैठे। इसी तरह जो बंजर जमीन थी वह बच गई और जो जमीन कई आदमियों ने गलत affidavit दे कर allot करा ली हुई थी वह पड़ताल करने पर उन की allotment cancel कर के वापस ले ली गई है। इस तरह से वह सारी जमीन बची है। कायदा के मुताबिक इस तरह को मुसलमानों को छोड़ी हुई जितनी जमीन है वह सारी Government of India की है और हम ने अब वह Government of India से मोल ली है ताकि उस को इस्तेमाल में ला सकें। तो इस में हम ने क्या नुकसान किया है। अपने प्रान्त के जिन आदमियों में हम उसे बांटेंगे क्या उस में प्रान्त के फायदे की बात नहीं। इस पर क्या एतराज हो सकता है—यही कि यह जमीन Rehabilitation

[वित्त मन्त्री]

Department ने पहले क्यों नहीं निकाली तो अब कैसे निकल आई है। आप ज़रा इस को गौर से देखें तो आप को पता लगेगा कि गवर्नमेंट ने किन २ तरीकों से निकाली है। यह गवर्नमेंट ने निकाली है और इसे अब बांटा जा रहा है।

फिर, जनाब, मेरे पर एक एतराज़ किया गया है। कल इन्होंने यह बताया कि रुपया गवर्नमेंट का है और गवर्नमेंट के पास से आता है। आज, जनाब, जो इन का एतराज़ था उस को यह भूल गये। वह कहते इस तरह हैं कि अगर Development Department का रुपया निकलता है तब तो ठीक था, Development Department में से रुपया नहीं निकला। Budget के वक्त Community Development को कुछ रुपया दिया गया था। उन्होंने गुज़ारिश की है कि वह रुपया काफी नहीं है इस के लिये और रुपये की ज़रूरत है। चुनाँचि और रुपया दिया गया। Development का रुपया अलग नहीं होता वही होता है जो Budget में assign किया होता है। दो किस्म की schemes होती हैं—एक plan और दूसरी non-plan. Plan schemes का रुपया मुकर्रर कर दिया जाता है। इस में अगर रुपया खर्च नहीं होता तो surrender कर दिया जाता है। यह रुपया खास २ कामों के लिए distribute किया जाता है। Non-plan schemes का रुपया गवर्नमेंट खर्च करती है। Plan schemes में कुछ share गवर्नमेंट आफ इंडिया से मिलता है—कुछ loans और कुछ subsidies की form में। Plan schemes का रुपया ज्यादा tight होता है, non-plan में tight नहीं होता। जिस तरीके से चाहें खर्च कर सकते हैं। इस रुपये के लिये scheme नहीं थी। यह non-plan scheme का रुपया है। इस लिये non-plan scheme का जो share था वह हम ने दिया है। मैं ने कोई नज़ायज़ और गैरवाजिब बात नहीं की।

फिर, स्पीकर साहिब, एक एतराज़ किया गया कि Hamira Mills में कई transactions हुए थे उन में loss हुआ। इस के लिये enquiry होनी चाहिये। मेरे दोस्त भूल जाते हैं कि वह General Budget पर तकरीर नहीं कर रहे, Supplementary Budget पर कर रहे हैं। इस में अगर Hamira mills का जिक्र आता है तो अगर उस का जिक्र करते तो अच्छा था क्योंकि मुझ से उम्मीद की जाती है कि जो चीज़ें बजट में लिखी हैं उन के मुतअल्लिक जो कागज़ात हों उन को देख कर तैयारी कर के आऊँ, जो गैर मुतअल्लिक चीज़ें हों उन के लिये उम्मीद करना कि मैं जवाब दूँगा दुरुस्त नहीं। मैं फिर भी जवाब दे सकता हूँ क्योंकि मैं उस कमेटी में था जिस में Hamira mills के मुतअल्लिक फैसला हुआ है। Hamira Mills Co-operative Society को बेची गई और co-operative society ने रुपया देना था। उस co-operative society को मिल न चलने की वजह से कर्ज़ा वापस करना पड़ा। उस कर्ज़ की अदायगी में उन्होंने तमाम मशीनों को किसी फर्म के पास बेचा और फैसला किया कि हमारा कर्ज़ वापस किया जाये। असल रकम की अदायगी हो गई लेकिन सूद का रुपया नहीं मिल सका।

इस में किसी का कसूर नहीं है, किसी अफसर की बेइमानी नहीं है। जो नुकसान हमें हुआ है इस में किसी अफसर का हाथ नहीं है। Industries Department के बड़े बड़े अफसर फैसला करने वाले थे और यह सब कुछ हमारी सलाह मशिवरे से हुआ। मैं चाहता था कि हमारा रुपया जो blocked up है वह निकल आये और हम इसे किसी और काम में ला सकें। इस में किसी किस्म की बेइमानी नहीं और न ही कोई enquiry करने की जरूरत है। चूंकि यह फैसला बड़े बड़े अफसरों ने मिनिस्ट्रों के मशिवरे से किया था इसलिए इस में enquiry करने की कोई जरूरत नहीं। मैं नहीं समझ सका कि वे किस तरह कहते हैं कि नुकसान हुआ। उन्होंने तो बात कह दी, बेहतर होता कि वे पहले इस की enquiry कर लेते। हाउस में सवाल का नोटिस दे कर पूछ लेते और मुकम्मल जानकारी हासिल करने के बाद गवर्नमेंट पर कोई इलजाम आयद करते।

स्पीकर साहिब, इस के अलावा यह एतराज किया गया कि 13 करोड़ रुपये के बजट में से हरियाना को क्या दिया गया है। मैं इस का क्या जवाब दूँ। सिर्फ इतना कहूंगा कि 13 करोड़ के बजट में से 3,89,00,000 floods के लिये earmark किया गया है। Floods के नुकसान को पूरा करने के लिये बहुत सा रुपया करनाल, रोहतक और संगरूर के जिलों में दिया गया। यह रुपया नुकसान को मद्दे नजर रख के allocate किया गया। जब प्रान्त में floods आयें और जिस अलाके में खासा नुकसान हुआ हो अगर उस नुकसान की तलाफी के लिए गवर्नमेंट लोगों को relief देती है तो क्या वह यह देखे कि यह relief Hindi region या Punjabi region को दिया जा रहा है। ऐसी मुसीबत के नाजल होने पर ऐसी considerations गवर्नमेण्ट को बालाए ताक रखनी पड़ती हैं। हम ने दो करोड़ रुपये का loan अदा किया है। इस सिलसिले में हम यह कैसे ख्याल रख सकते हैं कि हरियाने में इस loan में से कितना रुपया खर्च किया गया है। अगर मੈम्बर साहिबान यह देखने के खाहिशमंद हों कि किस कदर development का काम हिन्दी या पंजाबी रिजन में हुआ है तो इस बारे में एक किताब print होती है अगर वह इस का मुतालया करें तो उन्हें पता लग जायेगा कि development के कामों में कहां कहां और किस कदर रुपया खर्च हुआ है। 1963 में सब जगह blocks बन जायेंगे। अभी पंजाबी रिजन में blocks कम बने हैं इस लिये इस रिजन में रुपया कम खर्च होता है। लेकिन इस का मतलब यह नहीं कि हम पंजाबी रिजन में रुपया खर्च करने का इरादा नहीं रखते। Blocks पर जो अब तक खर्च हुआ है उस का अंदाजा उस किताब से लग सकता है। हम ने फैसला किया है कि जितना development का काम होगा सब का सब पंचायत समितियां करेंगी। जो backward अलाके हैं उन में ज्यादा खर्च किया जायेगा और जो developed areas हैं उन में मुकाबलतन कम (Interruptions) आप लोग जरा शान्ति करें। अगर आप चाहेंगे तो सारी चीजें छपी हुई मिल जायेंगी जिन से आप सही अंदाजा लगा सकेंगे। कुछ थोड़ी सी छपी हुई चीज जिस में पंजाब या हरियाना का मुकाबला तो नहीं होगा, लेकिन सारे पंजाब के लिये कितना खर्च हुआ है, क्या क्या काम हुए हैं, इस का अंदाजा आप उस से लगा सकेंगे। जब बजट आप

[वि. मन्त्री]

को मिलेगा तो आप पर यह चीज़ बाँटे हो जाएगी। कोई चीज़ छुपाने की नहीं है, छुप सकती भी नहीं है। सब चीज़ खुली है। यह हम नहीं कह सकते कि कोई काम यहां पर ज्यादा हुआ है और वहां पर कम हुआ है। क्योंकि कई चीज़ें ऐसी हैं जो कि एक रिजन में हो सकती हैं। उनको region-wise हम बाँट नहीं सकते। क्या भाकड़े को हम region-wise बाँट सकते हैं? इस का लाभ तो ज्यादा हरयाणा को ही पहुंचेगा लेकिन इस का खर्च तो सारे पंजाब पर पड़ रहा है। जो चीज़ बट नहीं सकती वह सारे पंजाब के लिये होती है।

मैं अर्ज़ कर रहा था कि इस बजट में 13 करोड़ 89 लाख रुपया provide किया गया है। इस में से तीन करोड़ 79 लाख रुपया famine के लिये रखा गया है। 2 करोड़ चालीस लाख के करीब loans के लिये रखा गया है। जो land सरकार ने surplus खरीदी है, Roadways के लिये जो कि सारे पंजाब से ताल्लुक रखती है उस पर 95 लाख रुपया खर्च हुआ है। Capital outlay और multipurpose scheme पर 93 लाख रुपया खर्च आया है। Public debt जो वापस किया वह 3 करोड़, 58 लाख है। इस तरह से तमाम खर्च 10 करोड़ 57 लाख बनता है। अब 13 करोड़ रुपये में वह रुपया भी शामिल है जो कि Co-operative Department पर खर्च हुआ जिस में कि तीन मिलें भी शामिल हैं जो कि एक तो पंजाबी रिजन में है और दो हरयाणा में हैं। वह रुपया चालीस लाख 31 हजार है। Community Development पर जिस में कि local development works शामिल हैं 31 लाख रुपया खर्च आया। Construction of Irrigation drains पर 32 लाख का provision है। चंडीगढ़ कैपिटल के लिये जो कि सब के लिये common जगह है 33 लाख रुपया रखा गया है। यह कुल रुपया 11 करोड़ 93 लाख के करीब बनता है। आगे एक करोड़ 9 लाख रुपया ऐसा है जो कि दूसरे कामों पर खर्च हुआ है उस की तफसील नहीं दी। मैं मानता हूँ कि रकम ज्यादा है लेकिन इस में Public Debt भी शामिल है और famine के लिये भी provision की गई है। यह खर्च ऐसे वक्त पर आया जो कि पहले नहीं देखा जा सकता था इसी लिये supplementary बजट में मांगा जाता है। Original budget में नहीं मांगा जा सकता। इस से यह अंदाज़ा लगाना कि कितना खर्च पंजाबी रिजन में हुआ या कितना खर्च हिन्दी रिजन में हुआ मुनासिब नहीं है। सारा पंजाब एक प्रदेश है और हर एक पर यह जिम्मेदारी आयद होती है कि वह इस को खुशहाल बनाने का प्रयत्न करे। यह केवल गवर्नमेंट की जिम्मेदारी नहीं है। सब ने मिल कर एक दूसरे की मदद करनी है। इस में हिन्दी रिजन या पंजाबी रिजन का सवाल पैदा नहीं करना चाहिये हमें न सिर्फ पंजाब की बेहतरी के लिये कोशिश करनी है बल्कि सारे हिन्दोस्तान की बेहतरी के लिये ही प्रयत्न करना है। आचार्य विनोबा भावे की जो तहरीक चल रही है वह न सिर्फ हिन्दोस्तान के लिये ही है बल्कि सारी दुनिया से उस का ताल्लुक है। जब यह कहा जाए कि हिन्दी रिजन में रोहतक के जिले को लिया जाए और उस में भी फिर झज्जर तहसील को चुना जाए तो इस से काम चल नहीं सकता। आप लोग छोटे छोटे दायरों में

क्यों अपने आप को महद्द करते हो। या विचार नुकसान देह हैं और गिरावट की तरफ ले जाते हैं।

स्पीकर साहिब, जो कुछ मैं नोट कर सका उन points का जवाब देने की मैं ने कोशिश की है। शायद कुछ भाइयों के एतराजात रह गए हों जिन का जवाब मैं न दे सका हूं। लेकिन इतना मैं कह देना चाहता हूं कि Supplementary Demands मैं वही demands दर्ज की जाती हैं जिन की जरूरत महसूस हो। मगर इस दफा ऐसा हुआ है, पहले ऐसा नहीं हुआ था। Supplementary budget की जो instalments होती हैं वह तकरीबन हर सेशन में पास करवा ली जाती हैं। लेकिन चूंकि पिछली असैम्बली अक्तूबर के बाद कोई सेशन नहीं कर सकी इस लिये यह demands इस असैम्बली के सामने लानी पड़ीं। पुराने मैम्बरान को चूंकि पिछली तफसील का पता होता था इस लिये वह एतराज कम करते थे। नई असैम्बली को यह खर्च अजीब सा मालूम हो रहा है। वैसे एतराज होना नहीं चाहिये। अब नया बजट असैम्बली के सामने आएगा और जो पालिसी हाउस बनाएगा उस के मुताबिक गवर्नमेंट चलेगी। तीसरी पांच साला प्लान बन चुकी है और सेंटर से मंजूर भी हो चुकी है। उस के मुताबिक अगले साल में क्या खर्च होगा वह आप के सामने आएगा। Vote on Account भी आप के सामने पेश होगा और उस वक्त हाउस को गवर्नमेंट की पालिसी को criticise करने का पूरा अस्तियार होगा। इस लिये, स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा हाउस से दरखास्त करता हूं कि इस मोशन को जल्दी ही पास किया जाए।

1-00 p.m.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried

Mr. Speaker : The House will now proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 3

Mr. Speaker : Question is—

That clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried

SCHEDULE

Mr. Speaker : Question is—

That Schedule stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried

TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation Bill 1962 be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Appropriation Bill, 1962 be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation Bill, 1962 be passed.

The motion was carried

1.05 p. m.

(The Sabha then adjourned till 1 p. m. on Monday, the 26th March, 1962)

(1962)

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

26th March, 1962

Vol. I—No. 6

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, the 26th March, 1962

	PAGES
Starred Questions and Answers	.. (6) 1—5
Unstarred Questions and Answers	.. (6) 5—8
News item regarding Shri Fakiria, M. L. A.	.. (6) 9
Announcement by the Secretary	.. (6) 9
Presentation of the Budget for the year 1962-63 and the Vote on Account 1962-63 (for three months i. e. for April, May and June, 1962)	.. (6) 9—17

Price: 0 90 nP.

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 26th March, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh at 1.00 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Starred question No. 5 (Leave to ask not granted)

Mr. Speaker : Shri Mangal Sein.

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, I put Question No. 5 on behalf of Shri Mangal Sein.

Mr. Speaker : Has the hon. Member got the written authority from Shri Mangal Sein ?

Shri Balramji Dass Tandon : No Sir.

Mr. Speaker : In the absence of any written authority, the hon. Member cannot put the Question.

ENQUIRIES AGAINST DEPUTY INSPECTOR-GENERAL OF POLICE

*1. Shri Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any enquiry has been held against any Deputy Inspector-General of Police in the State during the period from 1st January, 1958 to-date; if so, the name of such officer/officers;
- (b) whether any charge-sheet, show cause notice or any similar notice has been served on any of the said officers; if so, the date when it was served and the contents of each ;
- (c) whether any action has so far been taken as a result of the enquiry mentioned above ; if so, the details thereof in each case?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) A charge-sheet was, however, served on Ch. Ram Singh, I.P.S., D. I. G. of Police, Patiala Range, on 11th November, 1961. The charges relate to the strictures passed against the officer for making an alleged false statement in the Karnal Triple Murder Case.

(c) Reply of the officer to the charge-sheet has since been received and the question of appointing an Enquiry Officer is under consideration.

श्री राम प्यारा : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की तकलीफ गवारा करेंगे कि strictures पास हुए जब इतना अर्सा हो गया है तो charge-sheet इतनी देर से क्यों दी गई ?

गृह मन्त्री : Charge-sheet का frame करना और देना बड़ा टैक्नीकल काम है। Rules और material वगैरह देखकर यह काम करना पड़ता है, क्योंकि अगर कोई गलती रह जाए तो सारी enquiry बेसूद हो जाती है। इस एह्तियात की वजह से देर लगती है।

श्री राम प्यारा : डी. आई. जी. की तरफ से जवाब कब आया ?

मन्त्री : 23-12-61 को।

श्री राम प्यारा : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि Enquiry Officer कब तक मुक़र्रर हो जायगा ? कब enquiry मुकम्मल हो जाएगी ?

मुख्य मन्त्री : हम ने अफसर तो मुक़र्रर कर दिया था मगर उसने कबूल नहीं किया था। आज फिर पता चला है कि उसने अपनी रज़ामंदी जाहिर कर दी है। इसलिए तार द्वारा फिर confirm करवा रहे हैं। अगर यह बात ठीक हुई तो उसको काम सौंप दिया जायगा।

श्री राम प्यारा : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि उस अफसर का नाम क्या है ?

मुख्य मन्त्री : जब तक उसकी रज़ामंदी न आ जाए उस का नाम बताना जरूरी नहीं है।

Shri Ram Piara : Sir, the Chief Minister has said that the Enquiry Officer has been appointed.

Mr. Speaker : No. He has said that the consent of the Enquiry Officer has been asked for. It is not advisable to tell the name of the Enquiry Officer unless he accepts to undertake the enquiry.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या यह जरूरी है कि जो अफसर enquiry पर लगाया जाए पहले अपनी रज़ामंदी दे ?

गृह मन्त्री : अगर अफसर सरकारी मुलाज़िम न हो तो रज़ामंदी लेना जरूरी होता है और अगर वह सरकारी मुलाज़िम हो तो उस के Head of the Department की रज़ामंदी लेनी जरूरी होती है।

सरदार लच्छमन सिंह गिल : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि आप उन की रज़ामंदी कितनी देर में ले लेंगे ?

गृह मन्त्री : चीफ मिनिस्टर साहिब ने सारी बात बता दी है। उन्होंने अपनी रज़ामंदी जाहिर कर दी है यह बात उन से तार के ज़रिये पता कर रहे हैं।

श्री इंद्र सिंह : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि क्या वह अफसर सरकारी मुलाज़िम है ?

Mr. Speaker : It is not proper to disclose the name of the Enquiry Officer unless his consent has been obtained.

Shri Inder Singh : Sir, may I know whether the Enquiry Officer is a Government Servant or not ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise.

LAND RECLAMATION WORK BY IRRIGATION DEPARTMENT

*2. Shri Ram Piara : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) whether the Irrigation Department has undertaken the work of Land Reclamation in the State; if so, the names of the districts or tracts where such work has been completed since 1st January, 1960, the names of places where such work is in progress and the names of places where such work is proposed to be started ;
- (b) the amount spent on the said work since 1st April, 1958, the area so far reclaimed and the place/places where it has been reclaimed ;
- (c) whether it is a fact that same work in the Bazida system of Karnal Division has been taken up; if so, when, the stage at which it is at present and the amount so far spent thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : The reply is laid on the Table of the House.

(a) The Irrigation Department has undertaken the work of Land Reclamation of Thur, Kallar and Sem (Saline, Alkaline and water-logged) areas in the State. For this purpose, the State has been divided into two Zones, North and South, each under the charge of a Deputy Director, Land Reclamation. Since 1st January, 1960, the work has been carried on in Upper Bari Doab Canal Circle and Sirhind Canal Circle. The progress of work circle-wise for 1960 and 1961 is given below :—

Name of Circle		Reclamation Discharge	Area under Reclamation
1960			
		Cs.	Acres
Upper Bari Doab Circle	..	12.50	688.00
Patiala Irrigation Branch Circle	..	4.00	181.00
Sirhind Canal Circle	..	5.90	263.00
Total	..	22.40	1,132.00

[Irrigation and Power Minister]

Name of Circle	Reclamation discharge	Area under Reclamation
1961	Cs.	Acres
Upper Bari Doab Circle	.. 140.50	6,545.00
Sirhind Canal Circle	.. 9.00	251.00
Ferozepur Canal Circle	.. 2.00	90.00
Patiala Irrigation Branch Circle	.. 8.00	362.00
Total	.. 159.50	7,248.00

The activities will now be extended to the South Zone also during the ensuing Kharif season and work of preparing Reclamation proposals in the Western Jamuna Canal, East and West Circles and on Bhakra Canal, is in hand on Sonapat, Juan, Kakroi, Lampur, Gohana, Israna, Bazida and Nardak distributaries of Western Jamuna Canal and the Bhakra Main Branch, Rattia Branch, Fatehabad Branch and Sonain, Rattia Khera distributary.

(b) No separate account of expenditure on Land Reclamation was being kept prior to the creation of Land Reclamation Directorate. All expenditure was being booked collectively in the Irrigation and Power Research Institute, against different sanctioned Estimates under the head Research and Investigation. Its split up separately for Land Reclamation for 1958-59, 1959-60 and 1960-61 is not possible at this stage. The expenditure incurred during the current financial year viz. 1961-62 is as below:—

	Rs
Works	.. 2,62,000
Establishment	.. 70,000

As it takes five to six years for concrete results to emerge out of Land Reclamation operations, it is too early to assess the exact acreage reclaimed. Progress is being maintained.

(c) It is a fact that work of Reclamation on the Bazida system of Karnal Division has been taken up in hand. The work of preparing proposals for Reclamation was started during the current Winter. It is hoped that the Schemes will be put into operation during the coming season i.e. Kharif 1962.

श्री राम प्यारा : जनाब, part 'c' में दर्ज है :

Whether it is a fact that work of reclamation on the Bazida System of Karnal Division has been taken up in hand . . . .

तो क्या वह बताएंगे कि कब उन्होंने यह काम हाथ में लिया ?

Mr. Speaker : How can the hon. Minister give the dates ? It has been categorically stated in the reply that the work has been taken in hand.

मन्त्री : मैं ने बताया है कि काम हाथ में ले लिया गया है । 1,600 एकड़ जमीन की गिरदावरी हो चुकी है और soil analysis complete हो चुका है ।

Shri Ram Piara : I want to know when was the work started ?

Minister : I require notice.

SURPLUS AREA TAKEN OVER UNDER THE EAST PUNJAB UTILIZATION
OF LANDS ACT, 1949

*3. Shri Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) with reference to the reply to unstarred question No. 2094 included in the list of questions for 16th February, 1960 and also reply to unstarred question No. 2353 included in the list of questions for 6th March, 1961, the area of land which has been taken over as surplus, being more than 30 standard Acres, from the lessees under the East Punjab Utilization of Lands Act, 1949; the dates when the areas were taken over and the names of the villages, district-wise, in which such land is situated ;

(b) whether the area referred to in part (a) above has been leased out; if so, to whom and under what conditions, if not, the reasons therefor?

Sardar Ajmer Singh : (a) Action is being taken.

(b) The Question does not arise.

श्री राम प्यारा : क्या मैं Revenue Minister साहिब से पूछ सकता हूँ कि 1960 में जवाब दिया गया था कि surplus area निकाला गया है । लेकिन आज 1962 हो गया है मगर अभी तक surplus area नहीं निकाला जा रहा । क्या मैं पूछ सकता हूँ कि इसकी क्या वजह है ?

Minister : I myself am not satisfied. I shall see that the matter is expedited.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CONSTRUCTION OF ROAD FROM BHOGPUR TO BULHOWAL

1. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether construction of road from Bhogpur, district Jullundur to Bulhowal, district Hoshiarpur, has been started; if so, since when ;

[Comrade Ram Chandra]

- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative the amount so far spent on the said construction and the time by which it is expected to be completed ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) Yes. Since November, 1959.

(b) Rs. 1,70,801. The work will be completed during the Third Five-Year Plan subject to availability of funds.

OFFICERS RECOMMENDED FOR POULTRY TRAINING

2. **Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) whether any officers have been recommended by the State Government to the Government of India for training in Poultry Development during 1962 ; if so, their names ;

- (b) the criteria kept in view while making the recommendations mentioned in part (a) above ?

Giani Zail Singh : (a) Yes. (1) Shri Faqir Chand Malhotra, P.V.S. (II), Disease Investigation Officer (Poultry), Punjab, Hissar.

(2) Shri Mohinder Singh Oghra, P.V.S. (II), Research Officer (Poultry), Ludhiana.

(b) These officers were recommended on the basis of a selection made previously by a Selection Committee appointed by Government. The criteria kept in view for making these selections were academic and technical qualifications, including record of service and general suitability.

CONSOLIDATION WORK IN VILLAGE Harsi Pind, DISTRICT HOSHIARPUR

3. **Shri Ram Chandra Comrade** : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the date when consolidation work in village Harsi Pind, near Tanda Urmar, district Hoshiarpur was completed ;

- (b) whether the price of the wells transferred to persons other than their real Owners during consolidation operations in the said village has been paid to the real Owners ; if so, when ; if not the reasons therefor and the time by which it is expected to be paid ?

Sardar Ajmer Singh : (a) The village Harsi Pind was finally attested on 28th August, 1961.

(b) The compensation for wells has partly been adjusted. The remaining has been postponed on the request of the rightholders and Panchayat. It will be adjusted in about two months before the consignment of the records, which are under preparation.

CO-OPERATIVE SOCIETIES

4. **Shri Ram Piara :** Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) the total number of different categories of Co-operative Societies such as Tenants Co-operative Societies, Collective Farming Societies, Agricultural Co-operative Farming Societies etc., formed by landless persons or by tenants in the State since 1st January, 1960 to-date, date-wise and district-wise together with the number of members of each such Society ;

(b) whether the Co-operative Department has recommended the names of any of the said Societies for the grant of lands ; if so, in how many cases and with what result ?

Sardar Darbara Singh : A statement is enclosed.

Serial No.	Name of district	NUMBER OF CO-OPERATIVE FARMING SOCIETIES OF LANDLESS PERSONS REGISTERED FROM 1-6-60 TO DATE		Number of societies recommended by the Department for grant of land with results
		Collective	Tenant	
1	Ambala	6	..	Nil
2	Patiala	1	..	Nil
3	Sangrur	..	One Scheduled Caste land owning society	Case was recommended for the allotment of Nazool land to Deputy Commissioner, Sangrur and land has since been allotted
4	Hissar	1	..	Nil
5	Gurgaon	2	..	Nil
6	Karnal	96	1	Names of 85 societies were recommended for grant of land. Two societies were given land by the State Government. Two societies of Ex-servicemen have been allotted land by the Defence Department Government of India. Two more societies were allotted land but its possession has not so far passed on to them. The matter with regard to the allotment of waste and surplus land is under consideration with Deputy Commissioner, Karnal
7	Amritsar	8	..	One society was recommended. The case is pending with the Deputy Commissioner, Amritsar
8	Jullundur	2	3	Two societies were recommended but the matter has not been finalised

[Minister for Community Development]

Serial No.	Name of district	NUMBER OF CO-OPERATIVE FARMING SOCIETIES OF LANDLESS PERSONS REGISTERED FROM 1-6-60 TO DATE		Number of societies recommended by the Department for grant of land with results
		Collective	Tenant	
9	Kapurthala	.. 6	..	Nil
10	Ferozepur	.. 3 (Joints)	..	Application of all the 3 societies were recommended for grant of land. But no land has so far been allotted
11	Bhatinda	.. 4 (Scheduled castes land owning societies)		Nil
12	Rohtak	.. 1	..	The society has taken land on lease from Rehabilitation Department
Total		.. 131	4	

WATER-SUPPLY SCHEME FOR FARUKH NAGAR TOWN, DISTRICT GURGAON

6. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether it is a fact that the Farukh Nagar Municipal Committee in Gurgaon District has deposited its advance in connection with the Water Supply Scheme for the town ; if so, the time by which the scheme is expected to come into operation.

Sardar Niranjn Singh Talib : (a) A sum of Rs 917 only has been deposited by the Municipal Committee Farukh Nagar with the Department on 19th February, 1962 for carrying out survey work for the preparation of Water Supply estimate.

(b) The Water Supply estimate will be prepared after necessary survey has been carried out.

CONSTRUCTION OF ROAD FROM TAORU TO NUH, DISTRICT GURGAON

7. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the construction of a road from Taoru to Nuh in district Gurgaon is under the consideration of Government; if so, the decision, if any, taken in this regard ;

(b) if it has been decided to construct the said road, the time by which it is likely to be constructed ?

Sardar Niranjn Singh Talib : (a) Yes. It has been included in the proposal for the Third Five Year Plan.

(b) Yes. Likely to be constructed during the Third Five-Year Plan period subject to availability of funds.

PRESENTATION OF BUDGET FOR THE YEAR 1962-63 AND THE VOTE (6)9
ON ACCOUNT 1962-63 (FOR THREE MONTHS I.E., FOR APRIL,
MAY AND JUNE, 1962)

NEWS ITEM REGARDING SHRI FAKIRIA, M.L.A.

Shri Inder Singh : Sir, there is a news item in the Press to-day wherein the Swatantra Party has alleged that Shri Fakiria, M.L.A., has been taken away to some unknown place by the S.H.O., Narwana. If the news is correct, may I know the place to which and the purpose for which this M.L.A. has been taken away ?

Mr. Speaker : It is only a Press news and unless the hon. Member has something else to substantiate his point, I am not prepared to take cognizance of the matter.

Shri Inder Singh : Sir, I seek this information from you.

Chief Minister : Newspapers are not sacred documents.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY

Mr. Speaker : The Secretary will now make an announcement.

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab Appropriation Bill, 1962, passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 20th March, 1962, and transmitted to the Punjab Legislative Council has been agreed to by the said Council without any recommendation the same day.

PRESENTATION OF BUDGET FOR THE YEAR 1962-63 AND THE
VOTE ON ACCOUNT 1962-63 (FOR THREE MONTHS I. E., FOR
APRIL, MAY AND JUNE, 1962)

Mr. Speaker : I would now request the Finance Minister to present the Budget for the year 1962-63 and the vote on Account, 1962-63 (for April, May and June, 1962)

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I rise to present the Budget for the year 1962-63 and the Vote on Account 1962-63 (for three months, i.e., for April, May and June, 1962).

Introductory

In the special circumstances obtaining this year, it is not found possible to present the Appropriation Bill on the Budget for 1962-63 before the close of the current financial year. Pending consideration of the full budget and Voting of Detailed Demands for Grants, it has been decided to request the House for a "Vote on Account" to cover expenditure likely to be incurred during the first three months of the next financial year.

2. Reviewing the economic conditions in the State, it is observed that during the year 1961 the upward trend of prices noticed for the last few years was almost arrested. The general un-weighted Wholesale Price Index Number for Punjab (with base October—December, 1949-100) for the year 1961 stood at 116.2 as against 114.6 for the year 1960, denoting a rise of 1.4 per cent only. As against this, the average index for 1960

Economic Conditions

Finance [Minister]

was higher by 2.5 per cent over 1959. It is also gratifying that during the years 1960 and 1961, the index fluctuated within fairly narrow limits. The lowest level recorded was 112.4 in January, 1960 and the highest 117.9 in July, 1961. The All-India Index Number of wholesale prices of all commodities, with 1952-53 as the base, also exhibited a similar trend. The average Wholesale Price Index for the first ten months of 1961 worked out to 126.2 as against 122.4 for the corresponding period of the previous year, representing a rise of 3.1 per cent only.

Although the general price level in 1961 was somewhat higher, the prices of agricultural commodities showed a mild downward trend. The index of wholesale prices of agricultural commodities in the Punjab with 1952-53 as the base, was 111.3 for the year 1961 as compared to 111.9 for 1960. This easy situation regarding agricultural commodities during 1961 was due to the higher agricultural production in 1960-61 as compared to 1959-60.

The Working Class Consumer Price Index Numbers compiled for some of the industrial urban centres in the State also followed a similar trend. The average Consumer Price Index Number for the first ten months of 1961 for Ludhiana was 104.5 as against 101.7 for the corresponding period of 1960, which indicates a rise of 2.8 per cent. The food-group of the Index, which worked out to 99.4 as against 99.2 during the corresponding period of the last year, however, showed a very nominal increase.

Agricultural production recorded a substantial rise in 1960-61 as compared to the production in 1959-60. The index of agricultural production in the State increased from 156 in 1959-60 to 168 in 1960-61. The production of rice and wheat during 1960-61 registered a significant rise as compared to the previous year. The total production of foodgrains including pulses rose to 58.7 lakh tons, as compared to the last year's figure of 57.7 lakh tons. Production of oilseeds, sugarcane and cotton also showed an upward trend and rose to 206 thousand tons, 998 thousand tons and 802 thousand bales in 1960-61 from 158 thousand tons, 843 thousand tons and 769 thousand bales in 1959-60, respectively.

All the major industries in the State also registered an increase during 1960-61. As compared to the previous year, production of sugar rose by 4.2 per cent, cement by 13.1 per cent, paper by 20.2 per cent, cotton textiles by 3.9 per cent., cycle parts by 88.7 per cent., bicycles by 22.7 per cent, and sewing machines by 2.5 per cent. The production of hosiery, steel re-rolling, agricultural implements and machine tools also showed an upward trend.

The development of industries in urban areas has led to some shift in the population from rural areas to urban areas. According to 1961 census, there is now 20.1 per cent population living in urban areas as against 19 per cent in 1951.

3. Before dealing with the Budget Estimates for the year 1962-63, I would like to review briefly the financial position as disclosed by the

Budget		Accounts for the year 1960-61 and the Revised Estimates for 1961-62. For detailed information, honourable Members may kindly refer to the comprehensive Memorandum of the Finance Secretary.
--------	--	--

Year 1960-61 (Accounts)

4. According to Accounts, the year 1960-61 closed with a book balance of Rs 121 lakhs as against Rs 155 lakhs anticipated in the Revised Estimates. There was thus a drop of Rs 34 lakhs in the balances, as made up of the transactions in the various Sections of Accounts, namely—

(In lakhs of rupees)

Revenue Account	..	+643
Capital Expenditure (Net)	..	—101
Loans and Advances (Net)	..	—63
Public Debt (Net)	..	—576
Unfunded Debt (Net)	..	—1
Deposits and Advances and Remittance Transactions (Net)	..	+64
Total	..	—34

There was an improvement of Rs 26 lakhs over the Revised Estimates of investments in Treasury Bills.

Year 1961-62 (Revised Estimates)

5. In the Budget Estimates for the year 1961-62, as presented to the Legislature, Revenue Receipts were estimated at Rs 63.77 lakhs and Revenue Expenditure at Rs 64.73 lakhs, showing a deficit of Rs 96 lakhs. In view, however, of the post-budget decisions, firstly, to extend the concession of free education in the 9th Class in all Government Girls High and Higher Secondary Schools in the State and grant of half-fee concession to the poor students in the 9th Class of the Government High and Higher Secondary Schools for Boys, the income of whose parents was below Rs 100 per mensem, involving a loss of income to the extent of Rs 13 lakhs and, secondly, to enhance the minimum remuneration of all categories of Class IV employees in the scale of Rs 30— $\frac{1}{2}$ —35 from Rs 60 to Rs 65 per mensem by allowing an increase to this extent in the dearness allowance, involving an extra expenditure of Rs 24 lakhs, this deficit was anticipated at Rs 133 lakhs. This was proposed to be met to the extent of Rs 131 lakhs by raising the rate of General Sales Tax from Rs 4 to Rs 5 per centum (Rs 120 lakhs) and to enhance the rate of Entertainment Duty by 6 Naye Paise per rupee (Rs 11 lakhs), thus leaving a nominal deficit of Rs 2 lakhs. This figure was likely to go up as a result of the decision to assign the land revenue realised from persons owning land up to 5 acres to the Panchayats so as to provide adequate resources to them for local development works. This decision could not, however, be implemented during the current year due to non-finalisation of the details etc. and will now be enforced from the year, 1962-63.

In view of the need for economy on account of heavy expenditure on flood relief, etc., it was decided in September, 1961, to impose an *ad hoc* cut at the rate of 10 per cent on the provision made for Travelling Allowance (other than fixed Travelling Allowance) and Contingencies (other than Contract Contingencies) of all the Departments except the Police and the Jails Departments and Hospital Contingencies. This has resulted in an

[Finance Minister]

estimated saving of Rs 63 lakhs. Thus the Revenue Account of the year 1961-62 was expected to show a surplus of Rs 61 lakhs.

The Revised Estimates now framed, however, show a surplus of Rs 530 lakhs, Revenue Receipts being estimated at Rs 74.53 lakhs and Revenue Expenditure at Rs 69.23 lakhs. This improvement is due to (a) realisation of arrears of interest on loans advanced to the State Electricity Board (Rs 279 lakhs), (b) post-budget decision to transfer to the Revenue Account a sum of Rs 100 lakhs lying in cash in the Fund for Development Schemes in the Deposit Account created by the erstwhile Pepsu State, (c) credits afforded by the Government of India for expenditure on flood relief measures during previous years (Rs 163 lakhs) and increase in receipts from Sales Tax (Rs 107 lakhs), Transport (Rs 33 lakhs), Other Taxes and Duties (Rs 55 lakhs), Irrigation (Rs 33 lakhs), Agriculture (Rs 41 lakhs), Multipurpose River Schemes (Rs 39 lakhs) and similar other increases as offset by increased expenditure as a result of heavy rains and floods (Rs 5.34 lakhs).

6. Capital Expenditure shows a drop of Rs 1.38 lakhs, the revised estimates being Rs 18.56 lakhs as against Rs 19.94 lakhs provided in the original Budget. The Major Head Capital Outlay on Schemes of Government Trading is alone responsible for a decrease of Rs 2.96 lakhs due to the abandonment of the Scheme of State Trading in Foodgrains. This is offset by variations under other Heads to the extent of Rs 1.58 lakhs.

7. In the original Budget, a provision of Rs 16.62 lakhs was made for Advances, while Recoveries were estimated at Rs 7.61 lakhs, showing a net debit of Rs 9.01 lakhs. The Revised Estimates, however, indicate a net debit of Rs 13.85 lakhs, Advances having been estimated at Rs 19.24 lakhs and Recoveries at Rs 5.39 lakhs. The increase of Rs 4.84 lakhs in the net debit is partly due to the grant of additional loans to (1) Punjab State Electricity Board (Rs 1.91 lakhs), (2) agriculturists and others under the Agriculturists Loans Act (Rs 63 lakhs) and (3) house-builders at Chandigarh (Rs 50 lakhs) and partly due to less recoveries.

8. Under Public Debt, a net credit of Rs 22.83 lakhs was taken in the original Budget in respect of loans to be received from the Central Government and the Reserve Bank of India. Against this, a net credit of Rs 20.87 lakhs has been estimated, thus showing a decrease of Rs 1.96 lakhs.

9. Debt, Deposits and Remittance Transactions show a net credit of Rs 6.25 lakhs in the Revised Estimates as against Rs 4.63 lakhs in the original Budget. The increase of Rs 1.62 lakhs is mainly due to larger credits anticipated under Civil Deposits.

Year 1962-63

10. The present accounting structure was drawn up at the time of the introduction of Government of India Act, 1935 and has been continued more or less in the same form. As it does not take into account fully the changes brought about by the new Constitution and the shift in Governmental activities as a result

Classification
Changes

of the rising tempo of development expenditure, the Government of India, in consultation with the Comptroller and Auditor-General of India, have introduced reforms in the present structure of accounts which have been explained in detail in Finance Secretary's Memorandum. The Budget Estimates for the year 1962-63 take into account the effect of these reforms.

11. The Third Finance Commission was constituted by the President of India with effect from the 15th December, 1960. The State Government submitted to the Commission, *inter alia*, a forecast of revenues and expenditure for the years 1961-62 to 1965-66, besides a memorandum for determining the needs of the State Government for grant-in-aid and devolution of Central revenues. It has been intimated by the Government of India that the Punjab State is entitled to receive Rs 12,30 lakhs during 1962-63 on the basis of the recommendations of the Third Finance Commission. This has resulted in a net improvement of Rs 14 lakhs only as compared to the Revised Estimates for 1961-62 which were framed on the basis of the recommendations of the Second Finance Commission. The State Government have, however, noted with regret that the grant-in-aid of revenues to the extent of Rs 2,25 lakhs, which had been allowed on the recommendations of the Second Finance Commission mainly in view of the special problems of this border State, has been discontinued.

12. The Budget for the year 1962-63 provides Revenue Receipts at Rs 87,01 lakhs and Revenue Expenditure at Rs 87,15 lakhs, showing a deficit of Rs 14 lakhs as against the surplus of Rs 5,30 lakhs in the Revised Estimates for the year 1961-62.

The Revenue Receipts of Rs 87,01 lakhs show an increase of Rs 12,48 lakhs over the Revised Estimates of Rs 74,53 lakhs for the year 1961-62. Out of this, an increase of Rs 9,00 lakhs is accounted for under Interest (Rs 6,08 lakhs), Irrigation (Rs 2,69 lakhs) and Dividends, etc., from commercial and other undertakings (Rs 23 lakhs) as a result of changes in classification. State's share of Union Excise Duties shows an increase of Rs 3,15 lakhs on the basis of the recommendations of the Third Finance Commission. Further, an increase of Rs 74 lakhs occurs under Transport Schemes as a result of the operation of anticipated additional mileage and taking over of new routes. There is, however, a decrease of Rs 41 lakhs under State Excise Duties due to the likely closure of a number of vends in deference to the wishes of the local Panchayats.

The Budget Estimates of Revenue Expenditure for the year 1962-63 stand at Rs 87,15 lakhs against the Revised Estimates of Rs 69,23 lakhs, showing an increase of Rs 17,92 lakhs. The increase of the order of Rs 5,56 lakhs is mainly due to larger provision having been made for Plan Schemes. There is an increase of Rs 10,93 lakhs under Debt Services (Rs 7,58 lakhs) and Irrigation (Rs 3,35 lakhs) due to changes in the classification as a result of the rationalisation of the accounting procedure. There remains an increase of Rs 1,43 lakhs. This is partly due to an *ad hoc* provision of Rs 1,00 lakhs required for the implementation of the recommendations of the Punjab Police Commission and partly due to the expenditure under Transport on the operation of additional mileage and taking over of new routes.

[Finance Minister]

13. A provision of Rs 23,40 lakhs (including Rs 14,74 lakhs for Plan schemes) has been made in the Budget Estimates for the year 1962-63 as against the Revised Estimates of Rs 18,56 lakhs for the year 1961-62. This shows an increase of Rs 4,84 lakhs. Out of this, Industrial Development accounts for Rs 2,33 lakhs mainly due to the proposal to set up a Newsprint Factory at Kangra (Rs 100 lakhs) and participation in the establishment of a paper mill proposed to be set up in the State by Messrs Bedi and Company (Private) Limited., Bangalore (Rs 125 lakhs). It has been decided to start 20 new Industrial Training Institutes under a special scheme for the expansion of industrial training facilities in the Punjab for which a provision of Rs 123 lakhs has been made. Due to acute shortage of accommodation for the Police Force and Government servants at district headquarters, a provision of Rs 30 lakhs has been made for the construction of houses. A sum of Rs 11 lakhs is being provided for the construction of buildings under the District Reorganisation Scheme. For the expansion of roadways, a further sum of Rs 24 lakhs has been provided. An additional provision of Rs 137 lakhs has also been made for the construction of Beas Dam. These increases, aggregating Rs 558 lakhs are off set by decreases to the extent of Rs 74 lakhs under other heads.

14. Advances amount to Rs 18,44 lakhs (including Rs 14,11 lakhs for Plan schemes) against which Recoveries are estimated at Rs 6,63 lakhs, showing a net debit of Rs 11,81 lakhs. As compared the Revised Estimates of Rs 13,85 lakhs, the net debit shows a drop of Rs 204 lakhs, mainly due to non-provision for additional loans to the State Electricity Board and for expenditure against natural calamities.

15. Under Public Debt, loans aggregating Rs 35,59 lakhs are anticipated while repayments are estimated at Rs 8,28 lakhs, showing a net credit of Rs 27,31 lakhs. As compared to the Revised Estimates of Rs 20,87 lakhs, the net credit shows an increase of Rs 644 lakhs. This has been accounted for larger loans under Bhakra Nangal (Rs 211 lakhs), Major Irrigation (Rs 269 lakhs) and Small Savings (Rs 250 lakhs). The net credit would have been greater but for the provision of Rs 193 lakhs made for the repayment of loans taken for the Bhakra-Nangal Project in 1947-48 and due to be paid next year in one instalment.

16. The State's Third Five-Year Plan was placed at Rs 231.40 crores by the Planning Commission, to be financed with a Central assistance of Rs. 134 crores and the State's own resources for the balance. According to the phasing, the Plan for 1962-63 should have been Rs 41 crores, but the Plan Outlay has been fixed at Rs 43.39 crores with a view to securing the achievement of the Plan target. The Government of India have, however, promised an assistance of Rs 22 crores as against Rs 23.80 crores according to the phased programme.

12. Taking the Revenue and Capital Budgets together, the overall deficit is estimated at Rs 405 lakhs, Receipts being Rs 1,33,22 lakhs and Expenditure being Rs 1,37,27 lakhs as under :—

Overall Position		Income	Expendi- ture
Revenue	..	87,01	87,15
Capital (Net)	..	..	23,40
Loans and Advances	..	6,63	18,44
Public Debt	..	35.59	8,28
Debt, Deposits and Advances , etc. (Net)	..	3,99	..
Total		1,33,22	1,37,27

This deficit of Rs 405 lakhs will be met to the extent of Rs 122 lakhs from the cash balances, leaving a gap of Rs 283 lakhs which is being left uncovered for the present.

18. In order to improve the conditions of service of its employees the Punjab Government have, from time to time, been allowing various concessions to them. In pursuance of this policy, the State Government have decided to raise the scale of pay of Patwaris in the State from Rs 50—1—60/2—80 to Rs 60—4—80/5—120/5—175 with effect from the 1st April, 1962. As in the case of sweepers, an *ad hoc* additional pay of Rs 5 per month has also been sanctioned for sewer men so that their total emoluments will be raised to Rs 65 per mensem. The question of merging the dearness allowance of Class IV employees in their pay is under the active consideration of Government.

The scales of pay of Civil Surgeons in PCMS, Class I (Men and Women Branches) and Civil Assistant Surgeons, Class I (Gazetted) and PCMS, Class II (Men and Women Branches) have been raised from Rs 600—40—800/50—900 to Rs 750—50—1,250 and from Rs 250—20—330/20—430/20—550 to Rs 250—25—375/25—500/25—750, respectively. With a view to providing further incentive to medical officers in PCMS, Class II, to serve in the rural areas, the Government have granted Rural Health Allowance of Rs 100 per mensem. Consequent upon the adoption of the Metric System in the State, the scales of pay of the Inspectorate staff working in the Weights and Measures Organisation have also been improved.

The concession of hospital leave has been extended to all Class IV Government servants and also to such Class III Government servants whose duties involve handling of dangerous machinery, explosive materials, poisonous drugs etc., or the performance of hazardous tasks. This concession will be available while under medical treatment for illness or injury, if such illness or injury is directly due to risks incurred in the course of their official duties. Industrial and work-charged staff will also be entitled to hospital leave in the same manner as other State Government servants.

It has been further decided that (a) the family of a permanent pensionable employee who dies before completing 5 years' qualifying service will be

[Finance Minister]

eligible for a gratuity equal to six times the emoluments of the Government servant at the time of his death except in cases in which death occurs in the first year of service when the gratuity will be equal to two months' emoluments and (b) the non-practising allowance granted to Doctors shall, like special pay, be allowed to count towards pension. Moreover, the following benefits have been allowed to temporary employees with effect from the 7th June, 1961 :—

A—Terminal Gratuity.—A temporary employee who retires on superannuation or is discharged on account of retrenchment or is declared invalid for further service will be eligible for a gratuity at the rate of 1/3rd of a months' pay for each completed year of service, provided he had completed not less than 5 years' continuous service at the time of retirement/discharge/invalidment.

B—Death Gratuity.—The family of a temporary Government servant who dies while in service will be eligible for a death gratuity on the scale and subject to the conditions—

- (a) On death after completion of one year's service but before completion of three years' service—a gratuity equal to one month's pay.
- (b) On death after completion of three years' service but before completion of five years' service—a gratuity equal to two months' pay.
- (c) On death after completion of five years' service or more—a gratuity equal to three months' pay or the amount of the terminal gratuity whichever is greater.

In view of the need for providing financial security to Government servants against old age or premature death, it has been decided to introduce a Compulsory Life Insurance Scheme as a part of their conditions of service.

19. With a view to meeting the genuine demands of the public and the dealers, the State Government have, from time to time, been allowing exemptions from Sales Tax. It has now been decided that periodicals like newspapers may also be exempted from Sales Tax. In order to encourage indigenous small-scale industry and business, the rate of Sales Tax on the sale of raw hides has been reduced from 2 per cent to 1 per cent. It has also been decided to give exemption under section 8(5) of the Central Sales Tax Act to sales made by dealers in the course of inter-State trade and commerce, to any diplomatic mission or any specialised agency of the United Nations, of any goods required by such missions or agencies for their official use. Also, no tax will be payable under the Central Sales Tax Act by any dealer having his place of business in the State of Punjab in respect of the sales of any goods effected in the course of inter-State trade or commerce to any co-operative society or to a person in whose favour a certificate of genuineness has been issued by the Commission constituted under the Khadi and Village Industries Commission Act, 1956. Further, the rate of inter-State Sales Tax on sales of dry fruit made to unregistered dealers has been reduced from 7 per cent to 1 per cent. It has also been decided that while the taxable turnover for a manufacturer is fixed by law at Rs 10,000, in the case of all cooking establishments it will stand at Rs 25,000.

Tax Relief Measures

20. Considering that the old, disabled and destitute persons who have nobody to support them or have nothing to fall back upon in the evening of their lives deserve public assistance, the State Government has decided to make an *ad hoc* provision of Rs 5 lakhs to render financial assistance to such persons above the age of 65.

21. With a view to acquainting the Honourable Members with the important activities of the various Departments and the directions in which future development is contemplated, a booklet entitled 'Punjab on the March' has been circulated separately along with a booklet 'Budget at a Glance' and the Statistical Abstract. A perusal of the same would show that we have made all-round progress in the various spheres of development. There, however, remains much to be done and I look forward to the good will and co-operation of all sections of the House and the people in the mighty endeavour to lead our State on the road to further progress and prosperity.

22. Before I conclude, I take this opportunity to express my thanks to the officers and staff of the Finance Department who have worked hard throughout the year in the discharge of their duties. My thanks are also due to the Accountant-General, Punjab, for the valuable assistance received from him. The officers and staff of the Government Printing Press also deserve my gratitude for doing their best in ensuring timely printing of the Budget documents.

And now, Sir, I request your leave to present the Budget, 1962-63

JAI HIND

Mr. Speaker : The House stands adjourned till 2 p. m. tomorrow.

1-38 p. m.

(The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Tuesday, the 27th March, 1962)

(1962)

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

27th March, 1962

Vo. I—No. 7

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, the 27th March, 1962

	PAGE
Questions of Privilege ..	(7) 1—3
Papers laid on the Table ..	(7) 3
Demands for Grants on Account for April to June, 1962—	
(1) Discussion on the Demands for Grants on Account ..	(7) 3
(2) Voting of the Demands for Grants of Account ..	(7) 64—71

Price : Rs. 3.75

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES VOL. I No. 7

DATED 27TH MARCH, 1962

Read	for	on page	line
a sum	sum	(7)6	11th from below
exceeding	esxceeding	(7)6	5th from below
काबिल	का बिल	(7)12	4
चलेंगे	चलोंगे	(7)12	8
प्रकाश	प्रकाशश	(7)12	6th from below
गाली न	गालीन	(7)13	1
डाक्टर	डाक्टर	(7)14	26
साथ	उथ	(7)15	9
Democracy	Democrecy	(7)15	11
ने	को	(7)15	25
बनता	बनाता	(7)15	29
वोट	ोट	(7)15	1st from below
रिश्त	रिस्त	(7)16	8
Governor's Address	Governor Address	(7)16	8th from below
सरदार लच्छमन सिंह गिल	सरदार लच्छमन सिंह	(7)18	12
all those	all the those	(7)18	27
लेंकां	लकां	(7)21	6th from below
आली जाह	आली जाक	(7)23	10
ढिठ	ढेरी	(7)33	5th from below
कम	कम	(7)38	29
पर	में	(7)41	4th from below
मेलें	मेलें	(7)44	last line
राज मउरी	राज मंडी	(7)50	12
उभुं	उभुं	(7)52	25
समुचे	समुचे	(7)52	2nd from below
the	she	(7)66	10th from below
defray	defaray	(7)67	3

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, the 27th March, 1962.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 2.00 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

QUESTION OF PRIVILEGE

Mr. Speaker : There is a *Privilege Motion given notice of by Comrade Makhan Singh Tarsikka.

ਥਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ privilege motion ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ privilege motion ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਕ M.L.A. ਸਰਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਜਿਹੜੇ ਪੱਟੀ ਹਲਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਵਧ ਲੈ ਕੇ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਉਹ treatment ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ M.L.A. ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ 12 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ M.L.A. ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ M.L.A. ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ .....(Interruptions)

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਿਯਕਸ : ਆਪਕੀ privilege motion ਸੁਣੇ ਸਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨੇ ਅੱਖੀ ਕਹਾ ਹੈ । ਆਪ ਯਰਾ ਬੈਠ ਜਾਓ । (I have received the privilege motion given notice of by the hon. Member. He should resume his seat for a while.)

Home Minister : Sir, I would like to explain the position in this connection.

ਡਾਕਟਰ ਬਲਰਾਜ਼ ਧਰਮਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਿਸ ਬਾਤ ਦੀ position explain ਕਰੋਗੇ ?

Shri Balramji Dass Tandon : On a point of order, Sir. The House would like to know as to what the Privilege Motion is, before the Home Minister explains the position.

Mr. Speaker : Let the hon. Minister explain the position with regard to the matter on which discussion is sought to be made.

---

*“I hereby move a privilege motion to discuss the question of treatment of Sardar Hazara Singh Gill, M.L.A. (Patti, district Amritsar), as a ‘C’ Class Undertrial now in District Jail, Amritsar”.

श्री बलरामजी दास टंडन : लेकिन, स्पीकर साहिब, पहले हमें तो पता चले कि वह privilege motion क्या है ।

Mr. Speaker : The hon. Minister has a copy of the Privilege Motion with him.

(Interruptions)

Minister of State for Housing (Shri Ram Kishan) : Nobody should interrupt when the hon. Speaker is speaking.

गृह मन्त्री (पंडित मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करूँ कि हजारा सिंह के खिलाफ इस वक्त चार cases चल रहे हैं । एक है 307/506 के मातहत, दूसरा 148/149 के मातहत, तीसरा 107/151 के मातहत और चौथा Arms Act के मातहत । यह चारों cases कोर्ट में हैं । इस लिए श्री हजारा सिंह undertrial prisoner है । जहाँ तक इस privilege motion का ताल्लुक है वह इस लिए नहीं हो सकती कि कोर्ट ने उनके जेल में रहने की classification कर दी है । गवर्नमेंट उस हद तक नहीं आती और श्री हजारा सिंह ने कोर्ट में जो representation की थी उसका फैसला कोर्ट ने कर दिया है । इस लिए कोर्ट के फैसले के मुताल्लिक कोई privilege motion नहीं हो सकती ।

Mr. Speaker : Has Sardar Hazara Singh Gill been treated as a 'C' Class prisoner ?

Home Minister : Sir, he is being treated as an ordinary prisoner in accordance with the order issued by the Court.

Mr. Speaker : The court has to abide by the orders issued by the Government.

Home Minister : Sir, the position is that Sardar Hazara Singh was in Jail before he was elected to the Vidhan Sabha. He has not taken the oath so far. So he cannot be treated as a regular Member of the House.

(Interruptions)

Mr. Speaker : No interruptions please. Let the hon. Minister explain the position.

Home Minister : Sir, the Government is not concerned with the matter. The court has taken a certain decision. No question of privilege can be raised against the order of the court.

Mr. Speaker : I beg to differ from what the hon. Minister has said. Sardar Hazara Singh is as good a Member of the House as anybody else. His name has already been gazetted. Therefore, he is entitled to be treated as a duly elected Member of this House.

Home Minister : Sir, according to the prescribed procedure, he can make a revision application to the District Magistrate. Even then, the Government does not come into the picture and cannot interfere with the judicial order passed by the court. The right course for the person concerned would be to approach the District Magistrate in this connection.

Mr. Speaker : It was not a judicial order which the court has passed. The court has taken a decision on the basis of certain rules which the Government had framed in respect of that matter or on instructions which the Government issued from time to time. I rule the motion out of order. But, I hope that the Leader of the House would himself look into the matter and see if some relief could be given to the hon. Member.

(Cheers from the Opposition Benches)

Mr. Speaker : The House would now take up the next item on the List of Business.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Delimitation of Parliamentary and Assembly Constituencies Order, 1961, as required under section 7(2) of the Two-Member Constituencies (Abolition) Act, 1961.

DEMANDS FOR GRANTS ON ACCOUNT FOR APRIL TO JUNE, 1962

DISCUSSION ON THE DEMANDS FOR GRANTS ON ACCOUNT

Mr. Speaker : I would suggest that the House may take up all the Demands for Grants on Account, together. The hon. Members may refer to the Demands and the Cut Motions, given notice of by them, at the time when they are speaking.

Voices : Yes, Sir. This will be a better course.

Mr. Speaker : All the Demands for Grants on Account and the Cut Motions will be deemed to have been read and moved.

Demand No. 1	.. That a sum not exceeding Rs 67,49,200 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 9—LAND REVENUE.
Demand No. 2	.. That a sum not exceeding Rs 8,60,770 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 10—STATE EXCISE DUTIES.
Demand No. 3	.. That a sum not exceeding Rs 1,69,670 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 11—TAXES ON VEHICLES.
Demand No. 4	.. That a sum not exceeding Rs 4,81,390 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 12—SALES TAX.
Demand No. 5	.. That a sum not exceeding Rs 5,91,830 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 13—OTHER TAXES AND DUTIES.

[Mr. Speaker]

- Demand No. 6 .. That a sum not exceeding Rs 1,57,050 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 14—STAMPS.
- Demand No. 7 .. That a sum not exceeding Rs 76,330 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 15—REGISTRATION FEES.
- Demand No. 8 .. That a sum not exceeding Rs 9,53,700 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 18—PARLIAMENT AND STATE LEGISLATURE.
- Demand No. 9 .. That a sum not exceeding Rs 79,34,730 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 19—GENERAL ADMINISTRATION.
- Demand No. 10 .. That a sum not exceeding Rs 14,25,480 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 21—ADMINISTRATION OF JUSTICE.
- Demand No. 11 .. That a sum not exceeding Rs 20,96,500 be granted to the Governor on account to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 22—JAILS.
- Demand No. 12 .. That a sum not exceeding Rs 1,57,07,540 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 23—POLICE.
- Demand No. 13 .. That a sum not exceeding Rs 88,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 25—SUPPLIES AND DISPOSALS.
- Demand No. 14 .. That a sum not exceeding Rs 8,72,160 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 26—MISCELLANEOUS DEPARTMENTS.
- Demand No. 15 .. That a sum not exceeding Rs 71,400 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 27—SCIENTIFIC DEPARTMENTS.
- Demand No. 16 .. That a sum not exceeding Rs 3,70,46,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 28—EDUCATION.
- Demand No. 17 .. That a sum not exceeding Rs 91,09,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 29—MEDICAL.
- Demand No. 18 .. That a sum not exceeding Rs 59,34,730 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June 1962), in respect of 30—PUBLIC HEALTH.

- Demand No. 19** .. That a sum not exceeding Rs 70,66,080 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 31—AGRICULTURE.
- Demand No. 20** .. That a sum not exceeding Rs 31,97,500 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 33—ANIMAL HUSBANDRY.
- Demand No. 21** .. That a sum not exceeding Rs 31,27,200 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 34—CO-OPERATION.
- Demand No. 22** .. That a sum not exceeding Rs 51,11,900 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 35—INDUSTRIES.
- Demand No. 23** .. That a sum not exceeding Rs 70,34,350 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 37—COMMUNITY DEVELOPMENT PROJECTS—NATIONAL EXTENSION SERVICE AND LOCAL DEVELOPMENT WORKS.
- Demand No. 24** .. That a sum not exceeding Rs 48,40,640 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 38—LABOUR AND EMPLOYMENT.
- Demand No. 25** .. That a sum not exceeding Rs 10,06,790 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 39—MISCELLANEOUS SOCIAL AND DEVELOPMENT ORGANISATIONS.
- Demand No. 26** .. That a sum not exceeding Rs 37,30,410 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 42—MULTIPURPOSE RIVER SCHEMES.
- Demand No. 27** .. That a sum not exceeding Rs 35,95,870 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 43—IRRIGATION, NAVIGATION, EMBANKMENT AND DRAINAGE WORKS (COMMERCIAL)—44—IRRIGATION, NAVIGATION, EMBANKMENT AND DRAINAGE WORKS (NON-COMMERCIAL).
- Demand No. 28** .. That a sum not exceeding Rs 66,17,200 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of CHARGES ON IRRIGATION ESTABLISHMENT.
- Demand No. 29** .. That a sum not exceeding Rs 76,19,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 50—PUBLIC WORKS.
- Demand No. 30** .. That a sum not exceeding Rs 46,49,100 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of CHARGES ON BUILDINGS AND ROADS ESTABLISHMENT.

[Mr. Speaker]

- Demand No. 31 .. That a sum not exceeding Rs 27,71,500 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 52—CAPITAL OUTLAY ON PUBLIC WORKS.
- Demand No. 32 .. That a sum not exceeding Rs 68,37,690 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 57—ROADS AND WATER TRANSPORT SCHEMES.
- Demand No. 33 .. That a sum not exceeding Rs 15,00,000 be granted to the Governor on account to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 64—FAMINE RELIEF.
- Demand No. 34 .. That a sum not exceeding Rs 43,82,800 be granted to the Governor on account to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 65—PENSION AND OTHER RETIREMENT BENEFITS.
- Demand No. 35 .. That a sum not exceeding Rs 2,00,280 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 67—PRIVY PURSES AND ALLOWANCES OF INDIAN RULERS.
- Demand No. 36 .. That a sum not exceeding Rs 29,41,320 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 68—STATIONERY AND PRINTING.
- Demand No. 37 .. That a sum not exceeding Rs 49,73,890 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 70—FORESTS.
- Demand No. 38 .. That a sum not exceeding Rs 1,37,63,700 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 71—MISCELLANEOUS.
- Demand No. 39 .. That a sum not exceeding Rs 2,89,580 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 76—OTHER MISCELLANEOUS CONTRIBUTIONS AND ASSIGNMENTS.
- Demand No. 40 .. That a sum not exceeding Rs 5,00,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 78—PRE-PARTITION PAYMENTS.
- Demand No. 41 .. That sum not exceeding Rs 7,90,430 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 95—CAPITAL OUTLAY ON SCHEMES OF AGRICULTURAL IMPROVEMENT AND RESEARCH.
- Demand No. 42 .. That a sum not exceeding Rs 26,84,300 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 96—CAPITAL OUTLAY ON INDUSTRIAL DEVELOPMENT.

DEMANDS FOR GRANTS ON ACCOUNT FOR APRIL TO JUNE, 1962 (7)7

- Demand No. 43 .. That a sum not exceeding Rs 2,74,49,330 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 98—CAPITAL OUTLAY ON MULTIPURPOSE RIVER SCHEMES.
- Demand No. 44 .. That a sum not exceeding Rs 67,13,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 99—CAPITAL OUTLAY ON IRRIGATION, NAVIGATION, EMBANKMENT AND DRAINAGE WORKS (COMMERCIAL).
- Demand No. 45 .. That a sum not exceeding Rs 2,08,19,300 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 103—CAPITAL OUTLAY ON PUBLIC WORKS.
- Demand No. 46 .. That a sum not exceeding Rs 25,98,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 105—CHANDIGARH CAPITAL OUTLAY.
- Demand No. 47 .. That a sum not exceeding Rs 50,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 109—CAPITAL OUTLAY ON OTHER WORKS.
- Demand No. 48 .. That a sum not exceeding Rs 3,37,720 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 113—CAPITAL OUTLAY ON RAIL ROAD AND CO-ORDINATION SCHEMES.
- Demand No. 49 .. That a sum not exceeding Rs 29,67,850 be granted to the Governor on account to defray the charges that will come in the course of payment, for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 114—CAPITAL OUTLAY ON ROAD AND WATER TRANSPORT SCHEMES.
- Demand No. 50 .. That a sum not exceeding Rs 1,12,500 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 120—PAYMENT OF COMMUTED VALUE OF PENSIONS.
- Demand No. 51 .. That a sum not exceeding Rs 2,61,76,340 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962), in respect of 124—CAPITAL OUTLAY ON SCHEMES OF GOVERNMENT TRADING.
- Demand No. 52 .. That a sum not exceeding Rs 4,60,94,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year, 1962-63 (from the 1st April, to the 30th June, 1962), in respect of LOANS TO LOCAL FUNDS—PRIVATE PARTIES, ETC., LOANS TO GOVERNMENT SERVANTS.

CUT MOTIONS

DEMAND No. 9

(19—General Administration)

1. Comrade Harnam Singh Chamak :

That the demand be reduced by Rs 100.

2. Sardar Lachhman Singh Gill :

That the demand be reduced by Rs 100.

DEMAND NO. 14

(26—*Miscellaneous Departments*)

3. Babu Ajit Kumar :

That the demand be reduced by Rs 100.

DEMAND NO. 9

(19—*General Administration*)

4. Comrade Makhan Singh Tarsikka :

That the demand be reduced by Rs 10.

DEMAND NO. 12

(23—*Police*)

5. Comrade Makhan Singh Tarsikka

That the demand be reduced by Rs 100.

DEMAND NO. 12

(23—*Police*)

6. Comrade Babu Singh Master :

That the demand be reduced by Rs 100.

DEMAND NO. 23

(23—*Community Development Projects, National Extension Service and Local Development Works*)

7. Comrade Jangir Singh Joga :

That the demand be reduced by Rs 100.

DEMAND NO. 25

(39—*Miscellaneous, Social and Developmental Organisations*)

8. Comrade Bhan Singh Bhaura :

That the demand be reduced by Rs 10.

डाक्टर बलदेव प्रकाश (अमृतसर शहर, पूर्व) : स्पीकर साहिब, हाउस के सामने जो बजट हमारे Finance Minister साहिब ने रखा है और जिस बजट के अन्दर पंजाब की जनता पर कोई टैक्स नए नहीं लगाए गए उसके लिए मैं Opposition

को बधाई देता हूं। स्पीकर साहिब, Opposition के सदस्य जनता का वोट ले कर बड़ी भारी तादाद के अन्दर आए हैं और उसका यह असर हुआ है कि हमारी सरकार ने आगे के लिए जो बजट पेश किया है उसमें टैक्स नहीं लगाए। और यदि मैं यह कहूं कि यह आपोजीशन की पहली और बड़ी भारी जीत है तो इसमें कोई गलती नहीं होगी। स्पीकर साहिब, मैं Finance Minister साहिब को भी बधाई देना चाहता हूं क्योंकि इन्होंने इस बजट के अन्दर कुछ improvement की हैं खासकर यह कि पटवारियों की तनखाहें बढ़ाई हैं।

वित्त मन्त्री : I rise on a Point of Order, Sir.

स्पीकर साहिब, जो बहस है वह Vote on Account पर है। यह debate जनरल बजट पर नहीं है। वह बाद में होनी है। इस लिए माननीय सदस्य जो observations बजट पर कर रहे हैं वह relevant नहीं है।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मैं समझता हूं कि वित्त मन्त्री महोदय इसको समझ नहीं सके हैं . . . .

Mr. Speaker : The hon. Member will get an opportunity to speak on the Budget later.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, यह जो दो तीन महीने के Vote on Account पर बहस होनी है यह बजट का ही एक हिस्सा है। अगर बजट को पेशे नज़र न रखा जाये तो बहस कैसे हो सकती है।

Mr. Speaker : The hon. Member should confine himself to discussion of a general character on the motion.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, मैं details में नहीं जा रहा बल्कि general तौर पर अपने विचार बजट के मुताल्लिक प्रकट कर रहा हूं। इस साल 87 करोड़ रुपये का बजट पेश किया गया है। इस बजट से जाहिर होता है कि सरकार की आमदनी भी बढ़ी है और खर्च भी बढ़ा है। सरकार की आमदनी बढ़ने के बाद यह उम्मीद की जाती थी कि जनता के ऊपर जो double tax लगे हुए हैं उनमें कमी वाक्या होगी लेकिन हमारे वित्त मन्त्री कोई रियायत नहीं दे सके। इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि Urban Immovable Property Tax, House Tax और दूसरे direct taxes का एक बड़ा भारी बोझ जनता पर पड़ा हुआ है। सरकार को चाहिये था कि इस साल जब कि Revenue Account 87,15 लाख रुपये का हो गया था तो जनता को इन taxes से relief देती। यहां तक कि Taxation Enquiry Committee ने भी यह बात कही कि double taxation नहीं होना चाहिये। आज जब कि सरकार का revenue बढ़ा है उसे जनता को relief देने की कोशिश करनी चाहिये।

स्पीकर साहिब, मन्त्री महोदय ने बजट की जो तस्वीर हाउस के सामने पेश की है वह बहुत अच्छी है। इस में दिखाया गया है कि पंजाब की आमदनी में इज़ाफा हुआ है और

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

पंजाब सरकार relief दे रही है लेकिन, स्पीकर साहिब, हमें जो over-all picture दिखाई गई है वह ठीक नहीं है और इस बात को हमारी नज़र से ओझल रखा गया है कि सरकार का कर्ज़ लगातार बढ़ रहा है। स्पीकर साहिब, मैं आप के नोटिस में लाना चाहता हूँ कि 1962-63 साल के आखिर में पंजाब सरकार के ऊपर 309 करोड़ का कर्ज़ होगा।

Finance Minister (Dr. Gopi Chand Bhargava) : On a Point of Order, Sir. There has been a general discussion on the Budget. But, the House has before it the Demands for Grants on Account. The 'Vote-on-Account' is treated like a supplementary budget. The hon. Member can speak only on the Demands relating to the months from April to June, 1962. There can be no general discussion of the Budget.

Mr. Speaker : The hon. Member should confine himself to the discussion of the Demands.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : तीन महीने के खर्च की demand हमारे सामने पेश है। इस में बजट का कोई ऐसा हिस्सा नहीं जो इस में शामिल न हो तो यह कैसे हो सकता है कि बजट पर बहस न की जाए ?

बाबू बचन सिंह : on a Point of Order, Sir. यह जो Demands for Grants on Account पेश की गई हैं इन के note में लिखा हुआ है --

"Broadly, the provisions represent three-twelfth of the estimated expenditure included in the Detailed Budget Estimates for 1962-63".

जब 3/12th of the budget ज़ेरे बहस हो तो इस तरह से speech की जा सकती है या नहीं ?

Mr. Speaker : I would like to invite the attention of the hon. Member to the scope of discussion on 'Vote-on-Account' mentioned at page 30 of the "Handbook for Members". It is stated :

"Discussion of a general character on the motion or amendments thereto is in order, but discussion of the details of the grants further than that necessary to develop the general points is not in order".

So, the hon. Member should confine himself to the discussion of the Demands before the House.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, मैं आप के नोटिस में लाना चाहता हूँ कि इस वक्त जो Demands for Grants on Account हमारे सामने हैं वह बजट का 3/12th हिस्सा हैं। अगर हम यह न बताएँ कि कौन सा खर्च wasteful है तो फिर इस के बगैर discussion का क्या फायदा होगा ?

Mr. Speaker : Will the hon. Member confine himself to the discussion of a general character on the motion and not on the details of the grants further than what is necessary ?

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, मैं यह बताना चाहता हूं कि finances की over all picture ठीक नहीं है। इस बजट के memorandum में साफ लिखा है कि सरकार पर कर्जों का बोझ बढ़ रहा है, expenditure दिन-ब-दिन बढ़ता जा रहा है और leakage भी कम नहीं हुई। मैं, स्पीकर साहिब, कुछ बातें आप के द्वारा हाउस के सामने रखना चाहता हूं। हमारे revenues बढ़ हैं और उन के मुताबिक हमारा खर्च भी बढ़ा है। हमारा बजट deficit है और wasteful expenditure में भी कमी नहीं हुई हत्ताकि जो खर्च आसानी से avoid किया जा सकता था वह भी नहीं हुआ। स्पीकर साहिब, अब जो वज्जारत बनी है उस की तादाद इतनी ज्यादा बढ़ा दी गई है जिस से हमारे exchequer पर भारी बोझ पड़ेगा। यह जो General Administration का तीन महीने का बजट पेश किया गया है इस में मन्त्रियों की तनखाहें भी शामिल होंगी, उन की कोठियों का खर्च, कारों का खर्च भी शामिल होगा। यह जिक्र करना irrelevant न होगा कि सरकार अगर चाहती तो खर्च में कमी कर सकती थी। आज हमारी सरकार ने हकूमत बनाते वक्त जनता के हितों को बालाए ताक रखते हुए, इतनी unwieldy वज्जारत बना ली है। मैं समझता हूं कि यह सब से ज्यादा wasteful expenditure है। इस की justification यह देते हैं कि इस से efficiency बढ़ेगी। तालिब साहिब ने तो भाषण देते हुए यह भी कहा कि इस से खर्चा बढ़ेगा नहीं, हमारी वज्जारत ने voluntary cut की है। एक हजार रुपये से उन्होंने ने अपनी तनखाह आठ सौ रुपये लेनी शुरू कर दी है।

एक आवाज : पन्द्रह सौ से आठ सौ की है।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, जो कमी इन्होंने खर्च में की है उस को पंजाब का बच्चा बच्चा समझता है। आप बस में बैठिये, ट्रेन में बैठिये या रिक्शा में बैठिये तो रिक्शा ड्राइवर भी आप को यह बात कहता हुआ सुनाई देगा कि पंजाब के तीस वज्जीर बन गए हैं। पंजाब की शामत आ गई है। तीस कारें चलेंगी, छोटा सा सूबा है, इतना खर्चा बढ़ेगा, वगैरह, वगैरह। और यह सब कुछ पंजाब की solidarity के नाम पर किया जा रहा है। पंजाब की बेहतरी के नाम पर किया जा रहा है। मान लीजिये कि दो सौ रुपये तनखाह में से कम कर दिये तो भी वज्जीरों की संख्या दुगुनी कर देने से लाखों रुपयों का खर्चा बढ़ गया है। पंजाब की बेहतरी का नाम ले कर जनता की आंखों में धूल झांकने की कोशिश की जा रही है। कहा जाता है कि ज्यादा वज्जीर इस लिये बनाये गए हैं कि यह efficiency को बढ़ाएं। लेकिन मैं कहता हूं कि वज्जीरों की संख्या को efficiency लाने के लिये नहीं बढ़ाया गया। वज्जीरों की गिनती इस लिये बढ़ाई गई है कि आज कांग्रेस की जो majority है उस में से लोग निकल न जाएं, कांग्रेस की हकूमत बनी रहे। जनता पर टैक्स लगा कर जो रुपया सरकारी खजाने में आता है उस को इस लिये नहीं खर्च किया जा सकता कि कांग्रेस की हकूमत कायम रहे। जनता इस बात की इजाजत नहीं दे सकती कि अगर सूबे में कांग्रेस की हकूमत को कायम रखने के लिये पचास वज्जीर बनाने की जरूरत महसूस हो तो पच्चास ही बना लिये जाएं।

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

इस तरह तो solidarity को कायम रखने के लिये 90 के 90 वज़ीर बनाए जाएंगे। (*Cheers from the Opposition benches*) तीस वज़ीर बन चुके हैं। जो नहीं बन सका वही सोचता है कि तीस वज़ीर बन चुके हैं क्या मैं ही इस का बिल नहीं हूँ कि वज़ीर बनाया जाऊँ? मुझ में क्या कमी है? इस से solidarity नहीं आएगी। यह कदम उठा कर कांग्रेस सरकार ने लोगों की भूख को बढ़ाने की कोशिश की है। आज हर एक मੈम्बर यह कहेगा कि अगर मेरा अपना स्वार्थ सिद्ध होगा तो मैं पार्टी के साथ रहूँगा। अगर आप ऐसी लाइन पर चलोगे तो आयंदा क्या होगा। अगर वाकई चीफ मिनिस्टर साहिब solidarity लाना चाहते थे तो यह कहते कि मैं दस आदमियों से ही काम चलाऊँगा और बाकी के 80 आदमी अपने दिमाग से औहदों का ख्याल निकाल कर देश में solidarity लाने के लिये जनता के हित के लिये कांग्रेस का साथ देते। तब तो कहा जा सकता था कि कांग्रेस सरकार वाकई देश की solidarity के लिये काम कर रही है। लेकिन जहाँ पर सभी मन्त्री पद के लिये भूखे हों, तीस मन्त्रिमंडल में ले लिये गए हों और बाकी waiting list पर हों वहाँ पर यह कहा जाए कि efficiency को बढ़ाने के लिये और solidarity को लाने के लिये इतना बड़ा मन्त्रिमंडल बनाया गया तो यह बात शोभा नहीं देती। तालिब साहिब ने यह भी कहा कि वज़ीरों की तनखाह कम कर दी है, दूर प्रोग्राम कम कर देंगे, पेट्रोल कम खर्च आएगा और भत्तों पर भी कम खर्च आएगा। स्पीकर साहिब, दो उलट बातें कही जा रही हैं। एक तो यह कहते हैं कि ज्यादा वज़ीरों से पब्लिक के साथ संपर्क बढ़ेगा। दूसरी बात यह कहते हैं कि उन को बाहर आने जाने नहीं दिया जाएगा, वे चंडीगढ़ में ही बैठे रहेंगे। जब विधान सभा का सेशन खत्म होगा और उद्घाटनों का सेशन शुरू होगा तो क्या वज़ीर बाहर नहीं जाएंगे। अगर चंडीगढ़ में ही इन को कैद कर के रखना है तो efficiency किस नाम की? गलत बात कह कर सरकार अपने काम की justification करने की कोशिश कर रही है और अपनी गलती को छुपाने की कोशिश कर रही है। स्पीकर साहिब, सरकार ने तीस इक्तीस सुफेद हाथी बांध कर पंजाब की जनता पर बहुत ज्यादा बोझ डाल दिया है। यह पंजाब के टेक्सों की कमाई को लूट खाएंगे। मुझे एक कहानी याद आई है। जब बच्चे होते थे तो पढ़ा करते थे कि किसी राज्य में अली बाबा और चालीस चोर रहा करते थे। वे एक दूसरे के खिलाफ थे। जो कुछ चालीस चोर करते थे अली बाबा उन के खिलाफ करता था। उस देश में इतनी गड़बड़ फैली कि पूछें मत। लेकिन यहाँ तो अली बाबा और चालीस चोर एक हो गए हैं....

Mr. Speaker : The hon. Member should avoid such like expressions.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जनाब, मैं दूसरी बात पर आने वाला हूँ।

Mr. Speaker : The hon. Member should try to remain within the scope of the discussion.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, हमारी सरकार ने आज इस देश में जो यह जिम्मेदारी का काम किया है मैं इस के बारे में कहना चाहता हूँ। मेरा ख्याल है कि मिनिस्टर बन कर इन्होंने बसों में सफर करना छोड़ दिया है, कारों में ही सफर करते हैं।

यह बस में सफर करें और अगर पच्चास आदमियों में से उनचास आदमी इन को गालीन निकालते हों तो हाउस में आ कर कह दें ? हर आदमी यह कहता है कि पंजाब की किस्मत में क्या लिखा है, यहां पर सरकारी खजाने पर अली बाबा और चालीस चोर का बिज हो गए हैं । मैं कहता हूं कि जब तक सरकार इस wasteful expenditure को नहीं रोकेगी तब तक जनता के हितों की रक्षा नहीं हो सकती । करोड़ों रुपये Capital Project पर खर्च होने जा रहे हैं । हमारे सामने असेम्बली का भवन खड़ा है । बहुत ही complicated structure है, कई नये नये M.L.As. आये हैं, वे रोज़ गुम हो जाते हैं । उन को पता ही नहीं लगता कि कहां जाना है । अगर एक ब्रांच से दूसरी ब्रांच में जाना हो तो सारी इमारत का चक्र काट कर जाना पड़ता है । अगर सरकार के सामने जनता का हित होता तो लोगों से लिये गए टैक्सों का रुपया इस तरह से बरबाद न किया जाता । इस मकबरे की जगह पर कोई अच्छी सी इमारत खड़ी की जा सकती थी ।

Mr. Speaker : The hon. Member should avoid such expressions.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जनाब, मैं आप के द्वारा यह कहना चाहता हूं कि हमारी सरकार ऐसे खर्चों को कम करे . . . . .

Minister for Revenue : On a Point of Order, Sir. My hon. Friend, Dr. Baldev Parkash has called this august House a 'Maqbara'. It is an aspersion on this House and I would request you, Sir, that this portion of his speech should be expunged from the Debates of the Sabha.

(Interruptions)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जहां तक जनता के हित का सवाल है अगर उस को सामने रख कर बात की जाये तो मैं यह कहूंगा कि यह मकबरा ही बनाया गया है । सरकार को सोचना पड़ेगा कि ऐसा खर्च जिस का न सिर है न पैर, जरूर कम किया जाये । बाहर निकल कर देखें तो देखने से डर लगता है । अंदर जा कर देखें तो जूतियों की शकलें नज़र आती हैं । न बाहर से खूबसूरत और न अंदर से खूबसूरत । अगर इन्होंने decoration करनी थी तो महात्मा गांधी के चित्र जैसे और चित्र लगाते और कुछ नहीं तो हिन्दोस्तान का नकशा ही लगा देते । जिस तरफ नज़र मारो चप्पलें हीं दिखाई देती हैं । इतना खर्च कर के हम डैम बना रहे हैं और बिजली पैदा कर रहे हैं । जहां पर जरूरत है वहां तो बिजली दी नहीं जाती लेकिन इतनी बड़ी इमारत के अंदर रोशनी करने के लिये हजारों रुपयों की बिजली खर्च होती है । दिन के दो बजे अंदर बैठ कर काम करने के लिये बिजली का खर्च करना पड़ता है । इमारत ही ऐसी बनाई गई है । आप लोक सभा में जा कर देखें कि वहां पर कितनी बिजली जलती है । इतना निकम्मा ढांचा बनाया गया है । सरकार को सोचना होगा कि क्या इसी तरीके से जनता का रुपया ज़ाया करना है ।

यह क्या ढंग है खर्च करने का ? यह सरकार इस देश की हुकमरान है जो एक गरीब देश है । जिस देश के अन्दर लोगों को भर पेट रोटी नहीं मिलती इस देश के अन्दर यदि असेम्बली हाल बनाना है, इस देश के अन्दर यदि काम चलाना है तो उसके लिये कोई सरस तरीका होना चाहिये, अच्छाई होनी चाहिये न कि इतना आडम्बर हो जिस के जरिये जनता का रुपया लुटाया जाये ।

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

इस के साथ ही, स्पीकर साहिब, मैं कुछ और बातें भी आप के सामने रखना चाहता हूँ। हमारी सरकार के ऊपर कर्जा बढ़ रहा है। क्यों बढ़ रहा है? सरकार कई कामों के लिये कर्ज देती है— house building के लिये देती है, industries के लिये देती है। यह सब कर्जा सरकार revenue में से नहीं देती, वह भी कहीं से कर्जा लेती है, Central Government से लेती है, लोगों से इकट्ठा करती है, public से इकट्ठा करती है। स्पीकर साहिब, बड़े दुख के साथ कहना पड़ता है कि यह loans political नज़रिये को सामने रख कर दिये जाते हैं। इस में से करोड़ों रुपये का कर्जा अभी तक वापस नहीं हो सका। आज हमारी स्टेट पर कर्ज की रकम लगातार बढ़ती चली जा रही है। 288 करोड़ के मुकाबले में वह आज 309 करोड़ तक पहुँच गई है। कौन कह सकता है कि हमारे सूबे के finances की हालत अच्छी है। मैं P. A. C. की report आप के सामने पेश करता हूँ। आप खुद देख लें कि कर्ज की बाबत इस में क्या लिखा गया है। इसके सफा 9 पर लिखा है कि small scale industries के लिए 80,09,760 रुपए का कर्जा दिया गया लेकिन 25,66,538 रुपए की recoveries होनी अभी तक बाकी हैं। कर्जा वापिस नहीं आ रहा। इसके लिये कोई प्रबन्ध नहीं है। प्रबन्ध क्यों नहीं किया गया? उसकी सिर्फ एक ही वजह है और वह यह कि कर्जा political considerations को सामने रख कर दिया गया। उन लोगों को दिया गया जिन से यह वापिस नहीं ले सकते। सरकार की हिम्मत नहीं पड़ती कि उन से वह recoveries कर सकें। ऐसे आदमियों को दिये गये कर्जों की figures को अगर इकट्ठा किया जाये तो, स्पीकर साहिब, यह चौदह पंद्रह करोड़ से कम न निकलेगा। आखिर यह सरकार कर क्या रही है? लोगों से taxes का रुपया इकट्ठा करके अपने political interests serve करने के लिये अपने खास लोगों में बटा जाता है। अगर यही कुछ किया जाना है तो यह गलत बात है, इसे कभी बरदाश्त नहीं किया जा सकता।

Mr. Speaker. Can the hon. Member quote any specific instance where the Government granted loan on political considerations?

डाक्टर बलदेव प्रकाश : वह रुपया, स्पीकर साहिब, वापिस नहीं आ रहा। कर्जों की recoveries नहीं की जा सकी। यह खुद P. A. C. की report में लिखा हुआ है। मैं आप को पढ़ कर सुना देता हूँ।

“.....in 196 cases loans amounting to Rs 4,73,528 were wrongly utilised....”

जिस काम के लिये कर्जा लिया गया उस काम पर इस्तेमाल नहीं हुआ। factory के लिये लिया तो factory नहीं लगाई, मकान बनाने के लिये लिया तो मकान बनाने पर खर्च नहीं हुआ। Political influence exercise करके लोगों ने कर्ज हासिल किये और वह रकम खा खा कर अब अपने घरों में बैठे हैं।

Mr. Speaker. Is it because they did not use the amount for the purpose for which it was sanctioned, that the hon. Member has presumed that the loan was sanctioned on political considerations?

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मैं पूछता हूँ कि उन के खिलाफ action क्यों नहीं लिया जा रहा? सरकार बताये कि जिन 196 आदमियों की बाबत Public Accounts

Committee ने भी अपनी report में जिक्र किया है, वे कौन लोग हैं ? सरकार उनके खिलाफ क्या action लेने वाली है ? उन लोगों ने सरकार के साथ 420 की है । क्या सरकार उनके खिलाफ cases चलायेगी ? अगर cases नहीं चलाती तो साफ जाहिर है कि वह सरकार के अपने आदमी हैं । चहेते हैं और उन्हें political considerations की बिना पर कर्जें दिये गये हैं ।

इसके बाद, स्पीकर साहिब, मैं एक दो बातें और House के आगे रखना चाहता हूं जो बहुत ही जरूरी हैं । सन् 1962-63 का बजट आज हमारे सामने है । सरकार ने इस दौरान 87 करोड़ रुपये का खर्च करना है लेकिन इसके साथ साथ सरकार के ऊपर एक बहुत भारी जिम्मेदारी भी आती है । मैं कहूंगा कि सिर्फ revenue इकट्ठा कर लेना, इकट्ठा करके खर्च कर देना, नौकरों को तनखाहें दे देना, पुलिस को रुपया दे देना, हस्पतालों को रुपया दे देना बगैरह ही सरकार का काम नहीं । Democracy के अन्दर, एक welfare state के अन्दर सरकार के ऊपर एक बहुत भारी जिम्मेदारी आयद होती है । और वह जिम्मेदारी यह है कि सरकार जनता को सही मायनो में, ठीक lines पर शिक्षा दे । तभी democracy आगे बढ़ सकती है । लेकिन, स्पीकर साहिब, बड़े दुख के साथ कहना पड़ता है कि पिछली general elections के अन्दर सरकार ने जो जो काम किये हैं उन के पेशेनजर यह इस 87 करोड़ रुपये के खर्च को किसी तरह से भी justify नहीं कर सकते । स्पीकर साहिब, इस सरकार ने जनता के अन्दर जो भी बुराई हो सकती है उसको उभारने की कोशिश की । सरकार का यही शेवा रहा है कि exploit the weakness of the public. उसके अन्दर लालच है तो लालच को उभारा, जो communal तरीके पर चलने वाले हैं उनकी communal feelings को उभारा । गर्जेकि इन सभी weaknesses को उभारने में सरकार का उद्देश्य यही था कि किसी तरीके से सूबे में इन की हकूमत चलती रहे । मैं आपके द्वारा, स्पीकर साहिब, गवर्नमेंट को बता देना चाहता हूं कि अगर आप ने welfare state को सच्चे अर्थों में कायम करना है तो इन बातों को छोड़ कर चलना होगा नहीं तो देश के अन्दर democracy ज्यादा देर तक नहीं चल सकेगी और ज्यादा देर तक डाक्टर गोपी चन्द भार्गव यहां बजट पेश नहीं कर सकेंगे । स्पीकर साहिब, सरदार अजमेर सिंह साहिब को असेम्बली हाल की बहुत तारीफ की । लेकिन मैं आपके जरिए उनको यह बता देना जरूरी समझता हूं कि इस भवन में लगे हुए सीमेंट के pillars से democracy की रक्षा नहीं होगी, democracy की रक्षा होगी लोगों की मनोवृत्ति से ; उसे परिष्कृत करने से न कि उनकी बुराइयों को उभारने से । आप का फर्ज बनाता है कि आप उनमें fine qualities को ऊपर उठाएं ।

Mr. Speaker : What has this to do with the Budget (Vote on Account) being discussed today ?

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, इस सरकार ने लोगों में भली भावनाएं उभारने की कोशिश नहीं की, सूबे में सदा से ही फिरकाप्रस्ती को उभारा है । जहां जिस जगह जिस फिरके के लोगों का बहुमत देखा वहां उसी फिरके की भावनाओं को भड़काया । उसी फिरके के आदमी को टिकट दिया और लोगों को भड़काया कि दूसरे फिरके के लोगों को 10 ट मत दो

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

मेरे अपने हलके के अन्दर कांग्रेस के लोगों ने, गवर्नमेंट के लोगों ने, खुद Public Relations Department के workers ने खुल्लम खुला elections के अन्दर काम किया।

Mr. Speaker. Would the hon. Member please wind up now ? He has already taken 25 minutes.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, हमने 87 करोड़ रुपए का बजट पास करना है। लेकिन सरकार ने तो एक ही नज़रिया अपने सामने रखा हुआ है कि सूबा चाहे कुएं में जाए, सूबे में भ्रष्टाचार फैलता है तो फैले, रिश्त पनपती है तो पनपे, communalism बढ़ता है तो बढ़े, रुपया जिस बुरे तरीके से भी खर्च होता रहे लेकिन कांग्रेस हकूमत की कुर्सी पर बैठी रहे ! स्पीकर साहिब, खुद कांग्रेस के workers communal feelings को हवा देते रहे हैं। यहां तक कहा गया कि अगर सिख candidate को वोट दोगे तो पंजाबी सूबा बन जाएगा इस लिए कांग्रेस को वोट दो (Voices of shame, shame from the Opposition)

श्री अमर नाथ शर्मा : यह झूठ है।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, सामने वाले साथी सब तरह का झूठ बोल सकते हैं लेकिन यह बात बिल्कुल सच है। (Interruptions)

Mr. Speaker : Order please.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मैं जनाब सही बातें कह रहा हूं।

Mr. Speaker : Please wind up now.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : Wind up करते हुए मैं यह बताना चाहता हूं कि Public Relations Department के लोगों ने खुल्लमखुल्ला congress party के जलसों को organise किया। हमारे पास instances हैं। उन की photos तक ले ली गई हैं और अगर आप कहेंगे तो हम उन को House में पेश करने को तैयार हैं। फिर भी कांग्रेस benches की तरफ से कहा जाता है कि यह गलत बातें हैं। गलत बातें नहीं, स्पीकर साहिब, ठीक बातें हैं और उन लोगों के नाम हमारे पास मौजूद हैं जिन को सरकारी खजाने से तन्खाहें मिलती हैं लेकिन वे काम Congress Party का करते हैं।

स्पीकर साहिब, ठीक है कि Governor Address के मौका पर House के अन्दर Opposition के मैम्बरान को walk out करना पड़ा। बुरी बात थी, convention के खिलाफ थी; और हमें इस बात पर खेद भी है। लेकिन जब सूबे के अन्दर खुद गवर्नर ही Constitution का विरोध करते हुए भाषण देता है तो S.S.P क्या करेगा ? पटवारी क्या करेगा ? Deputy Commissioner क्या करेगा ? जाहिर है कि वे सब लोग इन के इशारों पर नाचेंगे। (Interruptions) (Order, order)

श्री अध्यक्ष : आप Head of the State को इस तरह न refer करें (The hon. Member should not refer to the head of the State like that)

ਡਾਕਟਰ ਕਲਵੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਧੜੀ ਕਹੁੰਗਾ ਕਿ ਅਗਰ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬਾ ਦੇ ਅੰਦਰ democracy ਨੇ ਤਰਕਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤੋ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਅਪਨਾ ਰਕਧਾ ਬਦਲਨਾ ਹੋਗਾ। ਤਨ ਕੋ ਸਮਝ ਲੇਨਾ ਹੋਗਾ ਕਿ ਕੁਸਿਧੀ ਕੀ ਮੁੱਖ ਕੇ ਲਿਏ ਏਸੇ ਨਾਜਾਧਯ ਕਾਮ ਨ ਕਰੇਂ। democracy ਕੇ ਯਮਾਨੇ ਮੈਂ ਅਗਰ ਆਪ ਨੇ ਏਕ ਕਾਰ ਜਨਤਾ ਕੀ ਜ਼ਹੁਨਿਧਤ ਕੋ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਯਾ ਤੋ ਫਿਰ ਨਿਸ਼ਚਯ ਜਾਨਿਏ ਕਿ ਆਪ ਤਸ ਕੀ ਕੂਰੀ ਭਾਵਨਾਯੋਂ ਕੋ ਫਿਰ control ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏਂਗੇ। ਤਨ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਆਪ ਕਾ ਖਨਧਕਾਦ ਕਰਤਾ ਹੂੰ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ (ਜਗਰਾਉਂ) : ਮਾਨਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆਂ ਅੱਜ 15 ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲੜੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ 1952 ਵਿਚ ਲੜੀ, ਫੇਰ 1957 ਵਿਚ ਲੜੀ ਅਤੇ ਹੁਣ 1962 ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਧਾਨ ਬਣਿਆ ਜਿਸ ਦਾ credit ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ। ਇਸ ਜਮ੍ਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਰ ਬਾਲਗ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਰ 5 ਸਾਲ ਬਾਦ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਏ independently ਦੇਣ, ਦਾ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ 5 ਸਾਲ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੇ ਬਾਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬਿਗੜੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਵੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੱਕ ਵਿਗੜੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 5 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ relief ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵਿਧਾਨ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹਰ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ 1957 ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਕਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ 1962 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ.....

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to quote from the Prime Minister's statement to which he has just now referred.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ irregularities election ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਹਨ.....

Mr. Speaker : Would the hon. Member kindly quote from the Prime Minister's statements ?

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ irregularities ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

Mr. Speaker : I would again request the hon. Member to read out from the Prime Minister's statement to which he is referring. I would respectfully request him to quote from that statement.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ irregularities ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵਜੋ ਦਿਲਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ।

Mr. Speaker : The hon. Member was referring to the Prime Minister's statement. I would once again request him to read out the specific portion from his statement.

सरदार लखमन सिंह गिल : मैं एट्रो ਜਿਹੀਆਂ irregularities ਹੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਾਈਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹੀਆਂ ਸੀ।

श्री अध्यक्ष : आप ने कहा है कि प्राइम मिनिस्टर साहिब ने माना कि यह बातें हुई हैं। तो क्या आप उन की कोई चिट्ठी जिस में यह बात कही गई हो पेश कर सकते हैं ? (The hon. Member has said that the Prime Minister himself testified that such irregularities took place. Will he kindly place on the Table of the House any letter from him in which he said so ?)

सरदार लखमन सिंह : उन्होंने Press में statement दी थी।

Mr. Speaker : Can you quote from it.

सरदार लखमन सिंह गिल : इस वक्त तो मेरे पास नहीं है। (*Interruptions*) जनाब, इस बात को सभी तसलीम करते हैं कि इन के जो पब्लिक रिलेशनज़ डिपार्टमेंट के मुलाज़िम हैं उन्होंने इन चुनावों में बहुत दखल दिया। जगरांव के हलके में, राए कोट में, मोगे में निहाल सिंह वाले में इन लोगों ने कांग्रेसी उम्मीदवारों के हक में बहुत काम किया है। इन की सारी मोटरें इस काम के लिये इस्तेमाल की गई। मैं तसवीरें पेश कर सकता हूं जिस में इन पर कांग्रेस के झंडे लगे हुए हैं और कांग्रेसी उम्मीदवार उन में सवार हैं....

Mr. Speaker : I would like the hon. Member to produce those.

Sardar Lachhman Singh Gill : I shall produce those at the time of the general discussion of the Budget.

Mr. Speaker : When the hon. Member makes a statement on the floor of the House, he should be ready to substantiate that.

Sardar Lachhman Singh Gill : All right, Sir.

Mr. Speaker : When the hon. Member comes to the House tomorrow, he should bring all the those Papers with him.

सरदार लखमन सिंह गिल : जनाब, मैं अर्ज़ कर रहा था कि जगरांव के हलके में बेकायदगियां की गईं। हम ने शिकायतें कीं, तीन चार चिट्ठियां लिखीं और गवर्नर साहिब को भी भेजी गईं मगर कोई कार्यवाही नहीं की गई। हम ने उन में गांवों के नाम दिये हुए हैं जहां जा कर महकमा के लोगों ने कांग्रेसी उम्मीदवारों के लिये काम किया और खुले तौर पर तकरीरें कीं। मगर वह बेचारे करते भी क्या उन से तो यह काम करवाया गया। जब यह Leader of the House जिन को शेर पंजाब का नाम भी दिया जाता है जब वहां गए.....

Mr. Speaker : The hon. Member should try to be relevant.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : जो असली मायनों में शेर पंजाब थे क्या वह इस तरह से पुलिस को ले २ कर बाहर निकलते थे ? वह तो एक मामूली आदमी की हैसियत से आया जाया करते थे.. (विघ्न)

Mr. Speaker : The hon. Member is making only general statements. He should try to be specific.

(Interruption by Minister for Agriculture and Forests).

सरदार लच्छमन सिंह गिल : जनाब, मुझे खुशी हो अगर यह भी शेर पंजाब जैसे काम करें ।

श्री मंगल सेन : On a point of order, Sir जनाब Ministerial Benches की तरफ से बहुत ज्यादा विघ्न डाले जा रहे हैं। क्या इसी लिये यह फौज बढ़ाई गई है ? (विघ्न)

Mr. Speaker : The hon. Member should resume his seat.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : मैं कह रहा था कि अगर यह वाकई शेर पंजाब महाराजा रणजीत सिंह जी जैसे बन सकें तो मुझे खुशी होगी। मगर क्या उन के जमाने में ऐसी बातें होती थीं। वह जहां जाते थे प्राइवेट हैसियत में जाते थे। मैं समझ नहीं सका कि यहां पर सैकड़ों की तादाद में पुलिस का फालतू बोझ जनता पर क्यों डाला जाता है। फिर जहां जाते वहां अजीब तरह की बातें करते हैं। काँग्रेस के गांव में इन्होंने बड़े जोर से कहा कि अगर गैर कांग्रेसी एक भी असैम्बली में चला गया तो ईंट की दुक्की की तरह एक तरफ बैठा दूंगा। जब यह जगरांव में गए....

(Interruptions)

Mr. Speaker : There should be no interruptions in the House. I would request the Minister for Agriculture and Forests not to make interruptions.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : जनाब, मैं कह रहा था.....

Mr. Speaker : I would request the hon. Member not to make all sorts of vague statements.

Sardar Lachhman Singh Gill : Sir, I am not making vague statements.

Mr. Speaker : I request the hon. Member to quote any authentic paper.

Sardar Lachhman Singh Gill : Sir, it was in every paper.

Mr. Speaker : But could the hon. Member quote some paper ?

Sardar Lachhman Singh Gill : It was in the 'Hind Samachar' and 'Parbhat'.

(Laughter)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of order Sir, जनाब, असैम्बली के point of view से कौन सी अखबार authentic मानी जायगी ? जब किसी अखबार का नाम लिया जाता है चाहे वह प्रभात हो, हिंद समाचार हो, या ट्रिब्यून हो, यह हंसने लगते हैं (विघ्न)

Mr. Speaker : He has mentioned the names of 'Hind Samachar' and 'Parbhat' but he has not been able to quote from those papers.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : तो, जनाब, मैं कह रहा था कि शिरे पंजाब जगरांव तशरीफ ले गए। इन को वहां यह देख कर सदमा हुआ कि हिंदू भी अकाली उम्मीदवार की मदद कर रहे हैं। जब इन को बताया गया कि यहां पर सब ने मिल कर रफाए आम के लिये कालिज बनाया है और इस में हिन्दू सिखों ने मिल कर काम किया है तो इन्होंने कहा अच्छा यह बात है तो मैं इस कालिज की ईंट से ईंट बजा दूंगा (विघ्न)

(Interruptions and noise)

Mr. Speaker : Would the hon. Member avoid making all sorts of vague statements ? I will not allow him to make such statements. I request him to produce all these things. I can give him time to quote all these statements. He is making all sorts of irresponsible and wrong statements.

I permit the hon. Member to go to the Vidhan Sabha Library and bring all these Newspapers.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : मैं दिखा दूंगा, जनाब, आप को। तो जनाब मैं यह कहना चाहता हूं कि जब कि लीडर आफ दी हाउस इस बात पर तुले हुए थे कि इलैक्शन जीतना चाहिए उस वक्त भी हिन्दू सिखों ने एकता दिखाई और हिन्दुओं ने 70 फीसदी की तादाद में वोट दिए और हमें कामयाब किया। लेकिन इन्होंने जो हरकात वहां पर की उनको देख कर शर्म भी घूंघट निकाल कर बाहर खड़ी हो जाती है। ऐसी irregularities वहां पर हुई कि हर इन्सान का सर शर्म से झुक जाता है। अमृतसर में सरदार प्रताप सिंह 421 वोटों से हार रहे थे और जत्थेदार मोहन सिंह तुड़ जीत रहे थे—

Mr. Speaker : The hon. Member should not refer to this matter.

Sardar Lachhman Singh Gill : Sir, I am referring to the irregularities which took place in the counting of votes in the Sarhali Constituency.

Mr. Speaker : This matter is likely to come up before the Election Tribunal. There is going to be an election petition.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : मैं गुजारिश करता हूं कि मैंने motion कायदे के मुताबिक दी है और मैं यह अर्ज करना चाहता हूं—

बाबू बचन सिंह : On a point of order Sir. क्या यह बात पक्की हो गई है कि सरहाली के इलाके में कोई petition फाइल होगी ?

Mr. Speaker : This is what I read in the Paper. It was stated in the Press that there is going to be an election petition.

Baboo Bachan Singh : But, Sir, the Akali party can change its mind.

Mr. Speaker : The hon. Member should not make wild allegations while speaking on the Demands for Grants on Account.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : स्पीकर साहिब, ईमानदारी की बात यह है कि बाबजूद आपके कई बार कहने के आप की आवाज़ यहां तक नहीं आ रही है।

तो, जनाब, मैं यह कह रहा था कि अगर लोगों को अपने बोट देने के अधिकार से विश्वास उठ गया तो फिर उन के सामने ballot नहीं रहेगा वे फिर bullet की तरफ, जाएंगे।

Mr. Speaker : The hon. Member should not make such references. People are more sensible than the hon. Member thinks them to be.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : सपीकर साहिब, अਜੇ ਤਕ ਮੈਂ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ election petition ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਅਜੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ election petition ਫਾਈਲ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਨਤੀ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਜਿਹੜੀ ਬੇਕਾਇਦਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਥੇ Returning officer ਨੂੰ ਗਠਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਅਫਸਰ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬਾਹਿਰ ਚਲੇ ਗਏ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਿਸ ਲੌਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਗਿਆ (ਸ਼ੌਰ)। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਆਇੰਦਾ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੋਟਾਂ ਗਿਣਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Returning Officer ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਿਰ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸਦੇ ਵਾਸਤੇ ਡਬੇ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member should speak something about the Demands for Grants which are under discussion and not go on referring to other matters.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : स्पीकर साहिब, दूसरी बात जो मैं कहना चाहता हूँ वह यह है कि यह मिनिस्ट्री बहुत बड़ी बनाई गई है जो पंजाब की जनता पर बोझ है—

श्री अध्यक्ष : अब आप wind up कीजिए । (The hon. Member should wind up now.)

सरदार लच्छमन सिंह गिल : Partition से पहले जब कि पंजाब के 29 जिले थे, उनका इंतजाम करने के लिये यूनियनिस्ट वज़ारत जो अंग्रेजों के इशारे पर चलती थी, उसमें सिर्फ 6 वज़ीर थे । लेकिन उस के बाद पार्टीशन हुआ । और फिर भी वज़ीरों की संख्या बढ़ी नहीं और अब तक वज़ीरों की संख्या इतनी बढ़ी नहीं थी फिर भी 16 जिलों के पंजाब का काम बखूबी चल रहा था लेकिन आज इस इलैक्शन के बाद हमारी सरकार में 16 जिलों के लिए 31 वज़ीर बिठा दिये गये हैं और वज़ीरों की एक धाड़ की धाड़ बना ली गई है और टिड्डी दल की तरह वज़ीर बढ़ गए हैं । इसका यह नतीजा होगा कि यहां पत्ते तक देखने को नहीं मिलेंगे । यहां हाउस के एक आनरेबल मिनिस्टर कामरेड रामकिशन ने एक स्टेटमेंट दी थी जिस में कहा था कि अगर सस्ते वज़ीर कहीं मिल सकते हैं तो वे पंजाब में मिल सकते हैं—

Mr. Speaker : There should be no personal insinuations.

गृह निर्माण राज्य मन्त्री (श्री रामकिशन) स्पीकर साहब, यह बिल्कुल ग़लत बात कह रहे हैं । मैंने कहीं यह बात नहीं कही । इन्होंने अपने आप यह बात बना ली है ।

सरदार लच्छमन सिंह गिल : मैं समझता हूं, जनाब स्पीकर साहब, यह बात आपने भी पढ़ी होगी । मैंने एक अखबार में यह बात पढ़ी है और हमारे देश के अखबार जिम्मेदारी से बात लिखते हैं । (घंटी) खैर, तो स्पीकर साहब, मैं कह रहा था कि यहां पर वज़ीरों की भरमार हो गई है । और एक एक वज़ीर पर कम से कम सात-सात हजार रुपए खर्च आएगा । जब वज़ीरों की संख्या इतनी है कि उसके आधे जिले रह गए हैं तो मैं यह समझता हूं कि डिप्टी कमिश्नर और पुलिस को हटा कर वहां पर मिनिस्टर रख दिए जाएं । जनाब, मुझे कहना तो यह है कि वह लोग मिनिस्टर बन गए जिन की लयाकत का मियार देखने वाला है । यह सरकार जो काम कर रही है वह सिर्फ एक पार्टी की हुकूमत की कामयाबी के लिए कर रही है । मैं कहता हूं कि बाकियों के साथ भी वही सलूक होना चाहिए जो एक पार्टी के साथ किया जाता है । और एक बात का मैं चैलेंज के तौर पर स्पीकर साहब, Treasury Benches को alternative देना चाहता हूं, कि अगर आप यह समझते हैं कि आप इतने मिनिस्टरों के बग़ैर देश का काम नहीं चला सकते तो सिर्फ 14 मੈम्बर वहां से उठ कर यहां आ जाइए, हम बता देंगे कि देश की नैया पार होती है कि नहीं । और 14 के 14 मिनिस्टर बन जाइए हमें मिनिस्टर बनने की कोई ज़रूरत नहीं ।

Revenue Minister : Sir, the cat is out of the bag.

Mr. Speaker : The hon. Member should wind up now.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : मैं जनाब wind up ही कर रहा हूं । सिर्फ एक बात और कहना चाहता हूं कि इतने मिनिस्टरों के बन जाने से मिनिस्टरों के बारे में लोगों की राय ही बदल गई है । अभी मैं जब सैक्रेटेरिएट में किसी मिनिस्टर साहब को

मिलने गया तो एक peon से पूछने पर क्या लफ्ज़ सुनने को मिले? सुनने वाले हैं। उसने कहा कि साहब मैं क्या बताऊं कि फलां मिनिस्टर कहां बैठता है। मिनिस्टरों की तो पलटन है। यहां कोई पता ही नहीं चलता।

Mr. Speaker : I never expected such wild remarks from the hon. Member while speaking on Demands for Grants on Account.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : जनाब, तो मैं यह कह रहा था कि यह हाल है कि एक peon ने यह कह दिया—

श्री अध्यक्ष : आपने काफी बोल लिया है। (The hon. Member has taken enough time.)

सरदार लच्छमन सिंह गिल : आली जाक, इस सिलसिले में मैं ने यही कहना है कि इतने मिनिस्टर बना कर उन की कदर घटती है और दूसरी तरफ देश पर बड़ा भारी बोझ पड़ता है।

Mr. Speaker : The hon. Member should avoid insinuations.

कृषि तथा बनमन्त्री (सरदार गुरबन्ता सिंह): (बैठे हुए) (विघ्न) छप्पड़ से मुंह धो कर आओ।

बाबू बचन सिंह : स्पीकर साहब, मुझे अफसोस है कि एक मिनिस्टर साहब, इस तरह से कह रहे हैं।

कृषि तथा बन मन्त्री : मैं ने तो गिल साहब से कहा है।

बाबू बचन सिंह : अगर आप ने गिल साहब से कहा है तो मैं और भी जोर से प्रोटेस्ट करना चाहता हूं क्योंकि गिल साहब एक पार्टी के डिप्टी लीडर हैं।

(*Interruption by Minister for Agriculture and Forests*).

Mr. Speaker : I would request the hon. Minister for Agriculture and Forests not to make interruptions like this.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : ਦੇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਇਤਨਾ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਬੇ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਤ ਦੇਬੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਦੇਸ ਖਰਚ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਜਤਨ ਕਰੇ। ਬਸ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

बाबू बचन सिंह (लुधियाना उत्तर) : स्पीकर साहिब, इस साल 3 चीजें emerge हुई हैं जिन में से पहली चीज़ यह है कि यहां पर strong Opposition आई। इस की वजह यह है कि जब से आज़ादी आई और यह कांग्रेस सरकार पंजाब की हकूमत पर काबिज़ हुई तो पिछले तमाम सालों में इस सरकार ने इतने टैक्स लगाए जिस से जनता तंग आ गई। सन् 1948

[बाबू बचन सिंह]

में टैक्सों का बोझ 16 करोड़ सालाना था वह बढ़ते बढ़ते 1959-60 में 64 करोड़ तक पहुंच गया। यानी चार गुना टैक्स लोगों के ऊपर और ज्यादा बढ़ गया। इसके लिये लोगों ने पहले तो ऐडमिनिस्ट्रेशन के आगे चीखोपुकार की और जब वह न सुनी गई तो लोगों ने अपने वोट का सही इस्तेमाल किया और यही वजह है कि इस दफा strong opposition emerge हुई और इसी के नतीजे के तौर पर चाहे पिछले तमाम सालों की तरह इस दफा भी Finance Minister ने अपने बजट को घाटे का बजट

3.00p. m.

show किया है लेकिन गवर्नमेंट यह कदम नहीं उठा सकी कि वह कोई नया टैक्स लगाए। मैं इस के लिये, मिस्टर स्पीकर, आप की विसातत से Opposition को और पंजाब के उन लोगों को जिन्होंने अपने Vote का सही इस्तेमाल कर के इस हाउस में एक strong Opposition कायम की है मुबारिकबाद देता हूं। मिस्टर स्पीकर, इस के साथ २ मुझे एक unhealthy development का जिक्र करने की भी इजाजत दीजिए। आज मैं एक अखबार का मुतालिया कर रहा था तो उस में एक cartoon छपा था जिस के नीचे लिखा हुआ था—

“U P Minister advises cattle population control”.

उस में एक cattle breeder पास खड़ा हुआ कहता है—

“How 'about a Cabinet population control”.

आज एक अखबार में उत्तर प्रदेश के मिनिस्टर श्री चरण सिंह ने कहा था कि हिन्दुस्तान में नाकारा भवैशियों की तादाद बढ़ रही है तो आज एक अखबार ने मसखरी उड़ाते हुए कहा कि यह नाकारा बनाए जाने के काबिल हैं जिन की तालीम बहुत कम है, जिन का कोई तजरुबा नहीं, जो शायद लयाकत के आधार पर पटवारी भी न बन सकते हों वे आज मिनिस्ट्रों की गद्दियों पर विराजमान हैं।

Mr. Speaker : The hon. Member should be relevant. He is expected to be more graceful.

बाबू बचन सिंह : मैं अर्ज करना चाहता हूं कि मेरा रुप सुखन किसी जात से नहीं है और मैं किसी की बेइज्जती करना बाइसे हत्तक समझता हूं लेकिन यह कहे बिना नहीं रह सकता कि सरकार ने family planning के लिये काफी काम किया है और cattle breeding को भी control करना चाहती है तो इस के साथ २ क्या कोई ऐसा महकमा नहीं बनाया जा सकता जिस से ministry का control हो सके। मिस्टर स्पीकर, मुझे खुशी भी हुई और दुःख भी हुआ कि इस बजट को पेश करने में जिस अफसर की सब से ज्यादा खिदमात है यानी Finance Secretary ने memorandum के आखीर में एक note of caution दिया है उस में वह कहते हैं—

“It is, therefore, imperative that we build up resources by raising additional resources, avoiding wasteful expenditure, realising arrears of loans and preventing leakage of revenue”.

चार चीजों का उन्होंने जिक्र किया है—एक यह कि सरकार को अपने resources बढ़ाने की तरफ तवज्जुह देनी चाहिये, दूसरे यह कि हमें wasteful expenditure को avoid करना चाहिये। मिस्टर स्पीकर, आप जानते हैं कि जब कोई बड़ा आदमी कोई एक बात करता है तो उस का नतीजा यह होता है कि छोटे आदमी उस से कई गुना बातें करते हैं। शेख सादी ने एक बार फरमाया था कि अगर बादशाह बाग में से एक सेब तोड़ ले तो उस की फौज हजारों द्रष्टों को जड़ से उखाड़ देगी। अगर बादशाह एक अंडा लेने का रवादार हो जाये तो उस की फौज हजारों मुर्गों को सीख पर चढ़ा देगी। इसी तरह से हमारी गवर्नमेंट जो लोकतन्त्र के मातहत कायम हुई है और जिसे लोगों की तरफ से सत्ता प्राप्त है ऐसा expenditure करती है जिसे लोग समझते हैं कि वह इस तरीके से खर्च करती है जिसे wasteful expenditure कहा जा सकता है तो उस के मातहत लाजमी तौर पर बहुत ज्यादा wasteful expenditure करेंगे। इस लिए, मैं कहना चाहता हूं कि पंजाब का एक अखबार इस ministry की बहुत हिमायत करता है लेकिन जब 31 आदमियों की ministry बनी तो उस अखबार के editor को अपना heading बहुत शरमनाक जमाना पड़ा जिस की बहुत चर्चा हुई। दूसरा अखबार जो गवर्नमेंट की हिमायत करता है उस ने कुरबानी के बकरे के नाम से heading दिया। उस ने कहा कि फलां आदमी का कसूर है और फलां आदमी को कुरबानी का बकरा बनाया जा रहा है। बहर हाल अगर अलफ को कुर्बानी का बकरा बनाया जाये या बे को कुर्बानी का बकरा बनाया जाये तो यह एक शर्मनाक करतूत है। ऐसे हालात पैदा हो गये हैं जिन से सूबे के खजाने पर बोझ पड़ गया है। मैं अभी २ सुन रहा था जब एक hon. Member ने कहा कि मिनिस्ट्रों की 800 रुपये माहवार तनखाह करने से 7,000 रुपये माहवार का खर्च पड़ता है लेकिन वह शायद भूल गये हैं कि मिनिस्ट्रों को उन की तनखाह के अलावा उन की कोठियों का खर्च, उन के लिये बिजली और पानी का खर्च और उन के दफतरों में establishment पर खर्च बहुत ज्यादा होता है। इन इखराजात के अलावा उन के ठहरने के लिये डाक बंगलों की जरूरत पड़ेगी। यह सारा खर्च एक करोड़ रुपये से कम नहीं होगा।

श्री अध्यक्ष : क्या नये डाक बंगले बनाये जाने की मांग की गई है (Is there any demand for building new Dak bungalows?)

बाबू बचन सिंह : स्पीकर साहिब, मैं तो मिनिस्टर साहिबान के आम इखराजात का जिक्र कर रहा हूं। मन्त्रिमण्डल को लोग मन्त्री सेना कहते हैं और अगर यह सेना का रूप धारण कर ले तो उस के खर्च का आप खुद अंदाजा लगा सकते हैं। यह जो new expenditure की किताब है इस में खुद सरकार की तरफ से लिखा गया है जिस से मैं समझता हूं कि बिल्ली थैले से बाहर आ गई है। इस के सफा 471 पर 18 नंबर की एक item है जिस में लिखा है—

“ Besides, the people, owing to economic depression prevailing throughout the country, show general aversion to the imposition of fresh taxes, and also hesitate to contribute liberally to meet the capital cost of the schemes included in the plans”.

[बाबू बचन सिंह]

सरकार की तरफ से लिखा गया है कि economic depression की वजह से लोग नये टैक्स देने से बहुत aversion जाहिर कर रहे हैं। दूसरी तरफ सरकार इस बात का ढिंडोरा पीटती है कि लोग सरकार की plans और schemes में खुशी 2 हिस्सा लेते हैं। उन्होंने खुद ही इस paragraph में इस चीज़ को झुटला दिया है और कह दिया है कि लोग टैक्स देना नहीं चाहते और plans में हिस्सा लेने से hesitate करते हैं। अब अगर, मिस्टर स्पीकर, यह हालत है कि मुल्क में सरकार के अपने कहने के मुताबिक economic depression है और अगर लोग टैक्स देना बुरा मानते हैं और प्लान में हिस्सा लेने से hesitate करते हैं तो फिर यह सोचने की बात है कि आया wasteful expenditure को रोकना चाहिये या कि wasteful expenditure को बढ़ाना चाहिये। मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि पिछले दिनों इस गवर्नमेंट ने, तीन साल से जो इस के पास सरमाया था, उस को जिस बुरी तरह से खर्च किया है, जिस बेदरोगी से जाया किया है उस की मिसाल शायद सारी दुनिया में न मिलती हो। एक साल में 19 सौ करोड़ रुपया सरकारी खज़ाने से कम हो गया। जिस सरकार का यह हाल हो कि 19 सौ करोड़ रुपया एक साल में खत्म हो जाये तो उस की फजूलखर्ची का अंदाज़ा आप खुद लगा सकते हो। अब सरकार यह कहेगी कि हम ने तो यह खर्च लोगों की भलाई के लिये किया है, famine के लिये किया है। लेकिन famine के लिये तीन सौ करोड़ का कर्ज़ा भी तो मार्किट से लिया है। देखने की बात तो यह है कि गवर्नमेंट ने गरीबों की हालत को किस हद तक दुरुस्त किया है। हमारे सूबा में एक नया महकमा कायम किया गया है जिस को एक मिनिस्टर के मातहत रखा गया है। उस महकमा का नाम रखा गया है गंदी नालियों का, गंदी बस्तियों का और गंदी गलियों का महकमा। एक मिनिस्टर को गंदी बस्तियों की सफाई के लिये रखा गया है। जिस ढंग से यह सरकार काम करती है, जिस तरह से यह चलती है उस के बारे में मैं अर्ज़ करूंगा कि अब यह eradication of Malaria के लिये रुपया रखना चाहते हैं और उस के लिये यह दावा किया जाता है कि मलेरिये के हमले का जो वक्त था वह तो गुज़र गया, अब तो सिर्फ उस पर निगरानी का वक्त रह गया है। मैं आप के और सारे हाउस के द्वारा वुज़रा साहिबान को दावत देता हूँ कि लुधियाना जो कि पंजाब में इंडस्ट्री में सब से ज्यादा advanced शहर है वहां चले और वहां पर देखें कि slums की क्या हालत है। गरीबों की गंदी बस्तियों में पानी के निकलने की तो क्या पानी के सड़ने की व्यवस्था भी नहीं की हुई। जगह जगह पर पानी गढ़ों में जमा है। सरकार यह कहती है कि लाखों रुपया म्युनिसिपल कमेटियों को sewerage system के लिये दिया जा रहा है, civil lines और खुली बस्तियों पर लाखों रुपया खर्च किया जा रहा है। मुझे इस बात का दुख नहीं है कि वहां पर क्यों खर्च किया जा रहा है। मैं तो यह चाहता हूँ कि गरीबों की बस्तियों की भी सार ली जाए, उन को भी कोई पूछने वाला हो। लेकिन इस देश में मगर मच्छ के आसूबहाने वाले लोग बहुत सारे हैं वे कहते कुछ हैं और करते कुछ और हैं। स्पीकर साहिब, आपने हिस्टरी में पढ़ा होगा कि जो देश industrially advanced हुए हैं, 19 वीं सदी में जब इंडस्ट्री ने वहां पर तरक्की की तो slums का सवाल पैदा हुआ। उस वक्त हजारों लोगों की ज़िंदगी

खतरे में पड़ गई, हजारों लोग smallpox का शिकार हुए, हजारों लोगों को तरह तरह की venereal diseases लग गई। यूरोप के तमाम बड़े बड़े देशों में, इंग्लैंड, जर्मनी, और फ्रांस जैसे industrially advanced मुल्कों में यह तकलीफें पैदा हुई। हमारे मुल्क में यह दावा किया जाता है कि हम Plan minded हैं, यहां पर First Five-Year Plan बनी, Second Five-Year Plan बनी और अब हम Third Five-Year Plan में दाखिल हो चुके हैं। मिस्टर स्पीकर, मैं कोई ऐसी बात नहीं कहूंगा जिस का मेरे पास सबूत न हो। मैं वह बात कहूंगा जो कि मुसल्लम हकीकत हो। जब से First Five-Year Plan बनी उस वक्त से लुधियाना में दस हजार मकान unauthorized बन चुके हैं। ये मकानात म्युनिसिपल कमेटी की हद्द में बने हैं। क्या उस वक्त गवर्नमेंट सोई हुई थी और क्या आज भी सोई हुई है ? जब वे कहते हैं कि मिनिस्ट्रों की तादाद इस लिये ज्यादा की गई है कि वे लोगों की भलाई कर सकें तो मैं उन से पूछता हूं कि जब ऐसी बातें सूबे में होती हों तो क्या वह धन्यवाद के मुस्तहक हैं ? मुझे बड़े दुख से कहना पड़ता है कि जनवरी और फरवरी के महीने में लुधियाने शहर में कांग्रेस के झंडे उन मकानों पर लगाए गए जिन पर कि लोगों ने नाजायज़ कब्जे किये हुए थे। उन को यकीन दिलाया गया कि अगर वे कांग्रेस को वोट देंगे, कांग्रेस की मदद करेंगे तो उन का नाजायज़ कब्जा कायम रखा जाएगा। (विघ्न)

Mr. Speaker The hon. Member should confine himself to what is included in the Budget. How is it relevant here?

बाबू बचन सिंह : स्पीकर साहिब, मैं कहता हूं कि मेरी बात का ताल्लुक इस बहस से है। मैं यह कहता हूं कि यह जो slums create हुए हैं, गंदी बस्तियां बनी हैं इस के लिये हमारी सरकार ने लोगों को encourage किया है। लोगों को शह दी गई है। उस का कारण यह है कि यह चाहते हैं कि वे लोग इन के चंगुल से निकल न सकें। दुनिया में जो भी आदमी गलत कदम उठाता है वह ऐसे आदमी के शिकंजे में फंसने के लिये मजबूर होता है जो कि यह बात कहे कि उस की पुलिस तक रसाई है या दूसरे अफसरान तक रसाई है या वजीरों तक रसाई है। मैं पूछता हूं कि क्या गवर्नमेंट इस बात का एलान करने के लिये तैयार है कि वह इस सूबे में गंदी बस्तियों, गंदी नालियों और गंदी सड़कों की सफाई करवाने के लिये कदम उठाएगी ? एक बात जरूर यह कहते हैं कि हम कुछ रुपया गंदी बस्तियों की सफाई के लिये भी देंगे। उस के लिये रुपया कितना देंगे ? छः लाख, 24 हजार रुपया पिछले साल दिया था और 8 लाख 50 हजार रुपया इस साल देंगे। मैं यह पूछता हूं कि क्या कोई भी सरकार यह दावा कर सकती है कि जहां पर दस हजार मकान unauthorized बने हुए हैं, गड़ों में गंदा पानी जमा है, गंदी सड़कें हैं, नालियों में पानी सड़ रहा है, बड़ी सड़क तक जाने के लिये कोई भी सड़क मौजूद नहीं है, वहां पर 6 लाख या 8 लाख देने से कुछ काम सुधर जाएगा ? इस सरकार के हाथी के दांत हैं, खाने के और और दिखाने के और। एक बात की मुझे बड़ी हैरानी हुई है। मिस्टर स्पीकर, Finance Minister ने इस बात का दावा किया है कि गवर्नमेंट ने dry fruits की inter state trade पर Sales Tax की दर को 7 प्रति शत से घटाकर 1 प्रति शत कर दिया है। बड़े हातम ताई बन गए। मैं तो पढ़ कर

[बाबू बचन सिंह]

बड़ा हैरान हुआ कि इसमें credit वाली क्या बात हुई। यह तो सिर्फ आपने अपनी एक गलती को दुरुस्त किया है। मिस्टर स्पीकर, दुनिया में अभी तक कहीं भी inter-state trade पर इस किस्म का tax नहीं लगता, अगर लगता हो तो बिल्कुल nominal सा होता है। हां, जो चीजें consume हों उन पर tax लगे तो समझ में आ सकता है लेकिन जहां नकलो हरकत का सवाल हो वहां dry fruits पर 7 प्रतिशत tax लगा कर सिर्फ यही फल्य कर सकते हैं और कोई फल्य नहीं कर सकता। अगर अब 7 से 1 प्रतिशत कर दिया है तो यूं कहिए कि dry fruit वालों पर जो बेइन्साफी पहले हो रही थी उसको दूर कर दिया है। जब खुद ही एक बेइन्साफी की हो और खुद ही उसे दूर कर रहे हों तो क्या फिर भी credit चाहिए? हां, अगर credit ही लेना चाहते हो तो हम वह भी देने के लिये तैयार हैं।

Mr. Speaker: Please wind up.

बाबू बचन सिंह : एक बात और कहना चाहता हूं। मिस्टर स्पीकर, हमारे सूबा के चीफ मिनिस्टर "Agitation Minister" या "ऐजीटेशन दबाऊ मिनिस्टर" के नाम से मशहूर हैं। इसी बजट में पटवारियों की तन्खाहें बढ़ाने का जिक्र किया गया है। मिस्टर स्पीकर, मैं पूछना चाहता हूं कि इन्हीं 13,000 पटवारियों में से जब चार पांच हजार पटवारियों को चीफ मिनिस्टर साहिब ने जेल की हवा खिलाई थी तो क्या उस वक्त उन की यही demand नहीं थी कि हमारे साथ वही सलूक करो जो कि क्लर्कों के साथ करते हो? अगर हमारे चीफ मिनिस्टर और Finance Minister साहिबान ने उसी वक्त इस बात पर विचार किया होता, यह सोचा होता कि बेचारे गरीब हैं, भूखे, हैं, रोटी के लिये लड़ते हैं, उन की demand के पीछे कोई political मसला नहीं और उन के साथ अगर उसी वक्त इन्साफ कर दिया होता तो चार पांच हजार पटवारी जेल न गए होते, उन के बीवी बच्चों को उन की सरप्रस्ती से महरूम न होना पड़ता। जिन लोगों को उस वक्त कान से पकड़ कर बाहर निकाल दिया गया था उन्हीं पटवारियों की बाबत अब कहा जाता है कि वह तो democracy में बहुत अहम role play करते हैं। क्या उस वक्त वह ऐसा नहीं करते थे? क्या उस वक्त समाज के लिए पटवारी की कोई अहमियत नहीं थी? क्या उस वक्त वह एक खतरनाक अनसर था? हां, एक बात थी और वह यह कि उस वक्त उन्होंने एक ऐसा रास्ता अख्तियार किया जो इस मिनिस्ट्री की या चीफ मिनिस्टर की prestige में कुछ फर्क लाता था। उस वक्त उन्हें डराया गया, धमकाया गया, कहा गया कि तुम्हें रगड़ कर रख दूंगा और जैसा कि सरदार लच्छमन सिंह ने बताया चीफ मिनिस्टर ने जगराओं में जाकर कहा कि मैं ऐसा कर दूंगा, वैसा कर दूंगा। मिस्टर स्पीकर, यह तो हर रोज ऐसे बयान देते रहते हैं कि जो मेरे सामने आया उसे रगड़ दूंगा, मच्छर और पिस्सू की तरह मसल दूंगा। तो मैं बता रहा था कि 13,000 में से चार पांच हजार पटवारियों को उस वक्त जेल में फँक दिया और आज जब उन की तन्खाह बढ़ा कर फल्य किया जा रहा है तो आप खुद ही अन्दाज़ा लगाएं कि यह पशेमानी की बात है या खुशी की?

मिस्टर स्पीकर, इस वक्त दो किस्म के लोग हैं—एक गरीब और दूसरे अमीर। एक वे लोग हैं जो सरकार के खुशामदी हैं, चापलूस हैं, वज़ीरों के इर्द गिर्द घूमने फिरने वाले हैं और दूसरे वे जो अपने लिए इन्साफ चाहते हैं और इन्साफ को हासिल करने के लिए हर किस्म का दुख, कष्ट बरदाश्त करने को तैयार हैं। यह सरकार उन लोगों की सरकार है जो चापलूस हैं।

श्री अध्यक्ष : अब उन items पर भी आइए जो Vote-On-Account में पेश की गई हैं। (The hon. Member should now turn to those items of expenditure which are included in the Vote On Account.)

बाबू बचन सिंह : मैं इसी की बाबत अर्ज कर रहा हूँ ।

वित्त मन्त्री : I rise on a point of order, Sir. आप ने इन की speech को सुना। ऐसा मालूम होता है जैसे यह बिल्कुल general discussion of the budget पर बोल रहे हों। जहां demands की reference दी वहां इन्होंने 42,00,000 रुपए की amount का जिक्र किया हालांकि जो budget इस वक्त हमारे सामने है उस में 42,00,000 रुपए की कोई item नहीं। इस लिए वह जो कुछ बोल रहे हैं यह general budget पर कहा जाना चाहिए था। इस Vote on Account के मौका पर यह बातें बिल्कुल irrelevant हैं।

बाबू अजीत कुमार : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, यह जो Vote On Account पेश किया गया है इसके साथ कोई Explanatory Memorandum नहीं दिया गया। यह items चूंकि general budget में से ली गई हैं इस लिए बहस के दौरान उसका जिक्र तो आएगा ही। Finance मनिस्टर साहिब जो पाबन्दी लगाना चाहते हैं यह यहां पर नहीं चलेगी। हम इन को यहां पर तंगा करना चाहते हैं और यह हम पर दबाव डालना चाहते हैं। यह ठीक तरीका नहीं है।

वित्त मन्त्री : I again rise on a point of order, Sir. जो भी speech हो वह subject under discussion पर होनी चाहिए। जो कुछ मेम्बर साहिब फरमा रहे हैं उस की Vote On Account के साथ कुछ भी relevancy नहीं है। इस बजट में सिर्फ चार लाख है, 42 लाख नहीं है। इस लिए 42 लाख का reference आज नहीं किया जा सकता। हा, general discussion of the budget के मौका पर कर सकते हैं।

सरदार लच्छमन सिंह गिल : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, मैं आप की तवज्जुह इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि Finance Minister ऐसे बोल रहे हैं जैसे कोई "Sub-Inspector" बोल रहा हो। (Interruptions)

Mr. Speaker : No such remarks please. The hon. Member is expected to give better performance. He should be sorry for what he has stated. This is not in good taste.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : मेरे कहने का मतलब यह था कि डाक्टर साहिब से यह उम्मीद नहीं की जा सकती थी।

बाबू बचन सिंह : मिस्टर स्पीकर, मैं आप से माफी चाहता हूँ कि मेरी किसी बात से Finance Minister साहिब को दुःख हुआ। मैं एक बात बिल्कुल clear कर देना चाहता हूँ कि यह जो Vote On Account है यह बजट का 3/12 हिस्सा है और अगर यह चाहते हैं कि बहस के दौरान सारे बजट का जिक्र न किया जाए तो मैं कहता हूँ कि सारे बजट में जो मांग की गई है मैं उस के चौथे हिस्से की बाबत जिक्र करता हूँ। चौथे हिस्से का जिक्र करने से तो मैं irrelevant नहीं हो सकता।

Mr. Speaker : The hon. Minister is absolutely justified. The hon. Member should not have made a mention of the item of Rs 42 lacs.

बाबू बचन सिंह : अगर 42 लाख का जिक्र करने से मैं irrelevant होता हूँ तो मैं 42 लाख का जिक्र नहीं करूँगा।

Mr. Speaker : Please wind up now.

बाबू बचन सिंह : मिस्टर स्पीकर मैं यह कह रहा था कि गवर्नमेंट क्या करती है। बहर हाल, मैं उन 'cautions' की ओर Finance Minister का ध्यान दिलाना चाहता हूँ जो कि Finance Secretary की तरफ से Memorandum में दिए गए हैं।

श्री अध्यक्ष : वह आप quote कर चुके हैं, (The hon. Member has already quoted them.)

बाबू बचन सिंह : मैं अब quote नहीं करता। मैंने अभी तक wasteful expenditure का जिक्र किया है। अब यह बताना चाहता हूँ कि किस तरह से expenditure में leakage को रोका जा सकता है। मिस्टर स्पीकर, हमारे finances में इतनी leakage होती है कि उस का थोड़ा बहुत मुझे भी तजस्ब है। मैं दावे से कह सकता हूँ कि जितने भी चोर हैं, जितने भी डाकू हैं, जितने भी bad characters हैं, जितने भी खराब आदमी हैं वह सब अपनी protection के लिए Ministers की पनाह लेते हैं। आप मिसाल के तौर पर सरदार हजारा सिंह को ले लें..... (Interruptions)

Mr. Speaker : The hon. Member should better not mention him.

बाबू बचन सिंह : मैं उस सरदार हजारा सिंह की बात नहीं कर रहा जो जेल में हैं; मैं "Karnal Murder Case" वाले हजारा सिंह की बाबत कह रहा हूँ (घण्टी) मिस्टर स्पीकर, एक बात यहां House में बड़े जोर से कही गई और वह यह कि इस House के और सूबे के निगेहबान वजीर साहिबान हैं। लेकिन अगर घर को घर के चिराग से ही आग लग जाए या बाड़ ही खेत को खाने लग जाए और यह आपस में "बंडियां पाना" शुरू कर दें तो आप खुद ही बताएं कि अवाम और गरीबों का, जिन की protection के लिए ये दावेदार हैं, कौन मुहाफिज होगा ? मिस्टर स्पीकर,

आज के 'Tribune' के leading article में एक बड़ी दिलचस्प बात कही गई है। उस में लिखा है—

“There may be differences between the Government and the Opposition on several aspects of the Budget. There may be some who believe that revenue is being deliberately under-estimated and expenditure over-estimated to produce a deficit budget”.

तो आज लोग यह यकीन करते हैं कि यह सरकार हर साल जान बूझ कर deficit बजट लाती है। इस दफा भी इस ने इसी तरह किया है। लेकिन यह खुशी की बात है और मैं इस में सारे पंजाब को शामिल करना चाहता हूं कि इस वक्त सरकार में वह दमगज्जे और अकड़ नहीं है जो पहले हुआ करती थी। और यही वजह है कि सरकार को टैक्स लगाने का हौसला नहीं हुआ। इन को यह डर हो गया कि लोग बिगड़ सकते हैं जिस की झलक इस बात से मिलती है कि इन की बड़ी २ तोपें इस बार चुनाव में लुढ़क गईं। चीफ मिनिस्टर साहिब जीते, चाहे सही या गलत तरीके से, मगर सिर्फ 34 बोटों से, श्री राम सरन चन्द मित्तल चन्द ही बोटों से जीते। महाशय बनारसी दास 200 बोटों से जीते, ज्ञानी करतार सिंह जी 300 बोटों से जीते। इसी तरह बाकी भी कोई 500 बोटों से और कोई 700 बोटों से जीत कर आए। और मैं दावे से कह सकता हूं कि अगर इन्होंने अपने हक में सरकारी मशीनरी का इस्तेमाल न किया होता तो इन में से कोई भी यहां दिखाई न देता। मैं जोर से चैलेंज करता हूं कि एक महीने के लिए यहां गवर्नरी राज कराइए और उस के बाद इलैक्शन कराइए फिर देखिए आप की गिनती यहां कितनी आती है। (*Thumping from Opposition Benches*) मैं कहता हूं कि आप यहां दस से ज्यादा की गिनती में नहीं आ सकेंगे और लोग आप को बाहर फैंक देंगे। पंजाब इस 31 मिनिस्टरों की फौज को बरदाश्त नहीं कर सकता और वह इस corruption को बाहर फैंक देगा। आखीर में मैं यह कहना चाहता हूं कि जो बजट इस फौज के लिये, प्रोवाइड करे उसको भी फैंक दिया जाना चाहिए। (*Applause from Opposition*) इन अल्फाज के साथ मैं आप का शुक्रिया अदा करता हुआ अपनी सीट पर बैठता हूं।

कामरेड जंगीर सिंह जोगा (तलवंडी साबो) : स्पीकर साहिब, हमारे वित्त मन्त्री जी ने जो बजट पेश किया है उस में 405 लाख रुपये का खसारा दिखाया गया है जो कि पिछले 133 लाख के खसारे से तीन गुना है। इस बजट में टैक्स लगा कर इस खसारे को पूरा करने की नीति अख्तियार नहीं की गई और यह इस लिये हुआ है क्योंकि सरकार इस बात को समझ गई है कि पंजाब की जनता अब और टैक्सों को बरदाश्त नहीं करेगी।

सपीकर साहिब, ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ 5 ਲਖ ਟਨ ਦੀ ਉਪਜ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵਿਚ ਵਧਾਈ ਹੈ ਪਰ ਜਿਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨਅਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ figures ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੀਜੀ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਾਂ administration ਤੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤਨੱਜ਼ਲੀ ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

[ਕਾਮਰੈਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੰਡਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 29 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 6 ਮਨਿਸਟਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਧਾੜ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗੇ ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖਰਚ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਲਦ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ 600 ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਸੀਂ ਰਜਵਾੜਾ ਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ 29 ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾ ਕੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਜਵਾੜੇ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਕ ਧਾਂਧਲੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਹਟੀਆਂ ਹਨ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਮਾਨਸਾ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੌਰਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੇ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ., ਐਸ. ਡੀ. ਓ., ਨਹਿਰ, ਐਸ. ਐਚ. ਓ. ਅਤੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਲੋਂ ਖੁਲਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਇਕ ਸਹੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ।

ਫਿਰ ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ? 23 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ 302 ਦਫਾ ਦਾ ਕੇਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੰਮਤੀ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਨ ਕੇਸ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦਿਵਾਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਬੁਠੇ ਕੇਸ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਣ। ਪੁਲੇ ਵਾਲੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੋਟ ਲੈਣ ਲਈ ਇਕ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਗੜ ਬੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਤਰਨਤਾਰਨ constituency ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਚਲ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗ਼ਰੀਬ ਸੂਬੇ ਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਮਾਲ ਲੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਖਰਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਤੇ ਜੋ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਰੱਰ ਕਰ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ।

ਦੂਜੀ ਅਰਜ਼ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਸੇਮ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਾਲੀਆ ਡੇਢ ਗੁਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਹੈ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਣਕ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸੇਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮਾਲੀਆ ਡੇਢ ਗੁਣਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ? ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮਾਲੀਆ ਡੇਢ ਗੁਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਣਕ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਮਨ ਲਿਆ ਕਿ ਸੇਮ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਜੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਪਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨੀ ਰਕਮ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੀ ਤਵਜੋ ਇਸ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਧਾਂਧਲੀ ਵਲ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਂਧਲੀ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਖਰਾਬੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਵਲ ਧਕੇਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭੁਖਮਰੀ ਵਲ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਇੰਨੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ੫੦ ਰੁਪਏ ਤੇ ਨੌਕਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ੫੦ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪਾਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਖੜੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲਾ ਕੇ ੫੦ ਰੁਪਏ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਜ਼ਾਫਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਭਤੇ, ਅਤੇ ਅਲਾਉਂਸਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲਈ ੨੫ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਂਧਲੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, **General Administration** ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿੱਚ **election** ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਅਜੀਬ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਾਵਜ਼ਾ ਖੋਫੋਹਰਾਸ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ **seat** ਜਿਤ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਪਰ ਫੇਰੀ ਵੀ ਜਮ੍ਹੂਰੀ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿਕਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਚੰਦ ਇਕ ਗੱਲਾਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਇਕ ਲੜਕਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਉਂ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਿ ਉਹ **blind** ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਉਲਝਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ **vote**

[ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

Congress ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਉਂ ਕਢਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀ ਅਰਜ਼ੀ ਲਿਖਵਾਈ ਉਸ ਵਿਚ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਇਹ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਥੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਨੌਕਰੀਉਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚਪੇੜਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਦਫਤਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ D.C. ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤਕ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਦੇ ਇਕ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਪਸਤੌਲ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿੱਚ ਬਿਲਾ ਵਜ੍ਹਾ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਪਸਤੌਲ ਬਰਾਮਦ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਪੰਜ ਮੈਸਾਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਇਆ.....

Mr. Speaker : Is this not a subjudice case ? The hon. Member is exceeding the limits.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜਦ ਉਸ ਆਦਮੀ ਪਾਸੋਂ **pistol** ਬਰਾਮਦ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਝਾਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਤੰਗ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਪਸਤੌਲ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਨਾ ਹੋਈ ਨਾਂ ਮਝਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕੀ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ 4 ਰਿਕਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਘੇਰ ਲਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਉਸ ਪਾਸੋਂ 20 ਰੁਪਏ ਲਏ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਆਦਮੀਆਂ ਵੱਲੋਂ.....

Mr. Speaker : The hon. Member should not make mention of the cases which are likely to go to a court of law.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬਜਟ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਇਤਨਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੂਠੇ ਮੁਕਦਮੇ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਾ ਵਜ੍ਹਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ **Sales Tax Inspector** ਰਾਹੀਂ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇਕ ਤਾਜ਼ਾ ਵਾਕੇ ਵੱਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵਜੋਂ ਦਿਲਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼ਹੀਦੇ ਆਜ਼ਮ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਰਸੀ ਹਰ ਸਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨਾਈ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਇਸੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਂਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਏਥੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਵੀ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਇਸ ਕਾਂਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਕਾਮਿਆਬ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ

½, ½ ਘੰਟੇ ਬਾਦ ਗੱਡੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਐਤਕੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ co-operation ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਚਲਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅੱਜ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ D.C. ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਅਫਸਰ.....

Mr. Speaker : I think the Punjab Government has nothing to do with the running of the trains.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਮੰਗ ਇਥੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ D.C. ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ.....

Mr. Speaker : I think it is also not the Deputy Commissioner who decides about the running of the trains.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰੀ ਬਰਸੀ ਮਨਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ D.C. ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

Mr. Speaker : Can the hon. Member produce any authentic document in support of his contentions ?

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ **Railway** ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਗੱਡੀਆਂ ਹਨ, ਇੰਜਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ D.C. ਸਾਹਿਬ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਅਸੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦਫ਼ਾ ਤਾਂ ਨਾਂ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਗਿਆ ਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੀਡਰ। ਇਮਦਾਦ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਫੇਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਇਥੋਂ ਦੇ D.C. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਥੋਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਮਾ ਸੁਣੋ। ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਨ ਦਾ ਜਨਸੰਘ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜਵਾਬ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ 6 ਬਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਥੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ **military area** ਹੈ। ਪਰ ਕਿਤਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਥੇ ਰਾਤ ਨੂੰ 9 ਬਜੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। (*Voices of shame, shame from the Opposition*) ਇਹ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, ਪੰਡਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ **cycle stand** ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ 22 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਇਕ **special** ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਪੁਲ ਤੋਂ ਪਰੇ **cycle stand** ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 1½ ਮੀਲ ਦਾ ਫੇਰ ਪਾਕੇ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਗਰਜ਼ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਚੱਕਰ ਪਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਥੇ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚਣ। ਰੇੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਟਰੱਕਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਨਾਂ ਜਾਣ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗਰਜ਼ ਲਈ ਉਥੇ ਹੀ **administration** ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ use ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਲਈ

[ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਕਿਵੇਂ use ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਫ਼ ਹਰਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਘੋੜਸ਼ੁਰ ਸਿਪਾਹੀ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਫਿਰਦੇ ਫਰੇ ਭਾਵੇਂ ਲਾਠੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਪਰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਈ ਗਈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਫੋਟੋ ਸ਼ਹੀਦੇ ਆਜ਼ਮ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਇਸ ਸਾਲ ਉਸ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ D.C. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਫੋਟੋ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ।

Shri Mangal Sein : shame, shame

Mr. Speaker : ਬਾਰ ਬਾਰ shame, shame ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (The words shame shame cease to have any effect if they are repeated again and again) I would request Shri Mangal Sein to behave in a decent manner.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੇਰਾ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਤੋਂ ਮਾਮੂਲੀ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਮਦਾਦ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਸ਼ਹੀਦੇ ਆਜ਼ਮ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮੋਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਲ ਸਕਦੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਣ। ਜਾਬਰ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਇਹ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਗਰ ਉਹ ਮੋਟਰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ administration ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕਰਨੀਆਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਉਹੀ ਹੈ, ਲੋਕ ਵੀ ਉਹੀ ਹਨ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਉਹ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਖੋਫ਼ੇ ਹਿਰਾਸ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਵੀ ਫੈਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਫਸਾਦ ਹੋਣਗੇ ਗੋਲੀ ਚਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਜਿਹੜੀ ਏਸ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਜਿਹੜੀ ਸਰਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਰਤੂ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਚਿਤਾ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਕੋਲ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਉਥੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਥੜ੍ਹੀ ਉਥੇ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਸਕੀਏ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਥੇ ਥੜ੍ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 22 ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪੁਲੀਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਜਗਾਹ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ

ਮਾਤਾ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਥੜੀ ਬਨਣ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਹ ਥੜੀ ਨਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧ ਉਥੇ ਬਣੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਤਨੀ ਗਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਥੜੀ ਦੇਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਔਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਉਸ ਥੜੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ **encroachment** ਹੋਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਵੋ ਕਿ ਕਲ ਦੀ ਕਾਨਫ੍ਰੰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਥੜੀ ਉਥੋਂ ਹਟਾ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੀਮਾਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਮਗਰ ਉਸੇ ਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ ਫੜ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਰਫੋਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ **obstruction** ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਣ ਲਗਾ ਸੀ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਛਡੋ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਗਲ ਲਈ ਆਏ ਸਾਂ ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਸਦਦ ਤਕ ਆਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਤਲਖੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰੋਗੇ ਮਗਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ **compromise** ਕਰਨ ਲਈ, ਹਰ ਗਲ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 11½ ਵਜੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਔਰ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਥੜੀ ਨੂੰ ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਔਰ ਇਤਨਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਕਾਨਫ੍ਰੰਸ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪਰੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ। ਮਗਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਠੱਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਸਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਅਗਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧੱਬਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਥੜੀ ਨੂੰ ਢਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ **offend** ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਰਫੋਂ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਔਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਲਿਖ ਕੇ ਵੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਸਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਥੜੀ ਕਿਉਂ ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਦਾ **custodian** ਹਾਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ **encroachment** ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਵਾਸਤੇ ਥੜੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰਖੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ **memorial** ਦੀ ਇੱਟ ਰਖੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਇਟ ਨੂੰ ਪੁਟ ਕੇ ਉਥੇ ਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਔਰ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ। ਅਜ ਵੀ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਉਸ ਮਿਸਾਲ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦੀ ਥੜੀ ਨੂੰ ਪਟਵਾ ਕੇ ਉਥੇਪਹਿਰਾ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਥੇ ਰਾਖ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਖਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ ਔਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਕੋਝੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ]

ਤਾਰੀਖੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਪਾਲਿਟਿਕਸ ਦੇ ਵਿਚਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੈਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਾੜਾ ਸਮਝਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਚੰਗੇ ਔਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਮਾੜੇ। ਕਿਤਨਾ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹਕੂਮਤ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈ ਕੇ ਦਖਾਵੇਗੀ। ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਔਰ ਇਸ ਦਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਗਰ ਸਾਡੀ ਬਹਿਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕੋਈ ਖਤਰੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਫੇਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖਤਰਾ ਹੈ ਔਰ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਕੋਤਾਹੀ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚ 1948 ਦੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਥੇ 9-9 ਫੁਟ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਸ਼ਾਨੀਆਂ ਅਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। 1947 ਦੇ ਵਿਚ left ਬੰਧ 3 ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਹ ਦਰਿਆ ਬੁਰਜੀ ਨੰਬਰ 16 ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਦੋ ਫਰਲਾਂਗ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ ਔਰ ਥੋੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਤਰਫ ਅਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਕ 8 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਲਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਦਰਿਆ ਬੁਰਦ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰੇਲਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋਤੀ ਪਰਾਜੈਕਟ ਹਾਊਸਿੰਗ ਸਕੀਮ ਦੇ ਥਲੇ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਜਤਨ ਕਰੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਸਿਰਫ 2 ਸੌ ਗਧੇ ਕਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਮਗਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਥੇ 22 ਸੌ ਗਧੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 22 ਲਖ ਮੁਕਾਬ ਫੁਟ ਪਥਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਥੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵਢਾਈ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਔਰ ਫੇਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੇ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਮੌਸਮ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੇ ਫੇਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮਗਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦੀ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦਾਨਿਸਤਾ

ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਔਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ignore ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ ਔਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਲਾਵੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਜਨਤਾ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Shri Mangal Sein : On a point of personal explanation, Sir.

Mr. Speaker : No point of personal explanation please. The hon. Member should resume his seat.

Dr. Baldev Parkash : On a point of order, Sir. May I know, Sir, if an hon. Member cannot rise on a point of personal explanation to clear his position ?

Mr. Speaker : It would have been better if the hon. Member, Dr. Baldev Parkash had not risen on a point of order. Perhaps he did not hear what the hon. Member, Shri Mangal, Sein had said.

Shri Mangal Sein : On a point of personal explanation, Sir.....

4 p.m.

Mr. Speaker : The hon. Member should resume his seat. There is nothing for which the hon. Member wants to give a personal explanation.

ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਗਨਿਹੋਤ੍ਰੀ (ਫਗਵਾੜਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਰਥ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ Demands for Grants on Account ਕੋ ਹਾਊਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੁਏ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਲਾਇ ਕੇ ਲਿਏ ਯਾ ਅਨ ਕੇ ਰਹਨ ਸਹਨ ਕੇ ਮਧਾਰ ਕੋ ਊਂਚਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀ। ਜਹਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਲੇਬਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੁਝੇ ਤੋ ਏਸਾ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ.....

ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਰੁਲਿੰਗ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ personal explanation ਪਰ ਉਠਤਾ ਹੈ ਤੋ ਕਥਾ ਆਪ ਅਸ ਕੋ ਕੈਸੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਦੇਂਗੇ.....

Mr. Speaker : The hon. Member should please resume his seat. This is no point of order.

ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਗਨਿਹੋਤ੍ਰੀ : ਮੁਝੇ ਆਜ਼ ਬਡੇ ਦੁਖ ਸੇ ਕਹਨਾ ਪਡਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਬਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੇ ਅਫਸਰ ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਮਿਲ ਮਾਲਿਕਾਂ ਕੇ ਹਾਥ ਕੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਬਨੇ ਹੁਏ ਹੈਂ। ਕੇ ਲੋਗ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੇ ਮੁਫਾਦ ਕੀ ਬਜਾਏ ਮਾਲਿਕਾਨ ਕੇ ਮੁਫਾਦ ਕੀ ਤਰਫ ਜ਼ਯਾਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹੈਂ। ਚੁਨਾਵ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਲਿਕਾਨ ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਕੋ ਔਰ ਰੁਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਕੋ ਬਡੇ ਬਡੇ ਚੰਦੇ ਦਿਏ ਔਰ ਦਾਵਤੋਂ ਦੀਂ। ਅਸ ਕੇ ਬਦਲੇ ਮੇਂ ਕੇ ਲੋਗ ਸਰਕਾਰ ਸੇ licences, permits ਔਰ quotas ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹੈਂ। ਅਪਨੇ ਰੁਪਏ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਕੋ ਦੁਆਰਾ ਕੇ ਲੋਗ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਪਰ ਦਬਾਵ ਡਾਲਦੇ ਹੈਂ ਔਰ ਅਨ ਕੋ ਅਪਨੇ ਮੁਫਾਦ ਕੇ ਲਿਏ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹੈਂ। ਆਜ਼ ਕੋਈ ਐ ਕਸ ਮਾਲਿਕਾਨ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੇ ਖਿਲਾਫ ਲੇਬਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ Tribunal ਕੋ

[श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री]

refer नहीं किया जाता। इस सम्बन्ध में मैं आप से अर्ज करना चाहता हूँ कि फगवाड़ा शूगर मिल के चौकीदार की बीस साल की सर्विस थी.....

Mr. Speaker : The hon. Member should confine himself to the Demands for Grants on Account which are under discussion in the House.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : मैं इतना अर्ज करना चाहता हूँ कि आज प्राइवेट सैक्टर और पब्लिक सैक्टर में मजदूरों की हालत पहले से भी खराब हो गई है.....

Mr. Speaker : The hon. Member is not speaking in a public meeting. He should confine himself to the Demands for Grants.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : स्पीकर साहिब, सफा नम्बर दो पर labour और employment के बारे में जिक्र है।

मैं कहना चाहता हूँ कि आज कोई भी केस मालिकान की मर्जी के खिलाफ लेबर डिपार्टमेंट Tribunal को refer नहीं करता। इस सिलसिले में मैं दो केस हाउस में पेश करना चाहता हूँ। शूगर मिल फगवाड़ा में से डेढ़ छटांक चीनी जोगिन्दर सिंह चौकीदार के गांव के एक लड़के ने चुरा ली लेकिन dismiss जोगिन्द्र सिंह चौकीदार को कर दिया गया जिस की बीस साल की सर्विस थी। बार बार दरखास्तें देने के बावजूद भी उस का केस Tribunal के सुपुर्द नहीं किया गया। इसी तरह से मालवा शूगर मिल धूरी में से श्री दौलत राम को, जो कि Municipal Commissioner भी हैं इस लिये dismiss किया गया कि उन्होंने misbehave किया। उन का केस भी Tribunal को आज तक नहीं refer किया गया। Asia Electric Company, Phagwara में काम करने वालों को इस लिए चार्जशीट किया गया कि उन्होंने फैक्टरी के सामने सांझा फ्रंट ज़िंदाबाद के नारे लगाए।

जहां तक छांटी का ताल्लुक है, वह बड़े जोरों से चल रही है लेकिन डिपार्टमेंट ने उस की रोक थाम के लिये कोई कार्यवाही नहीं की। भाखड़ा नंगल में काम करने वालों के साथ सरकार ने वादे किये थे कि जब यहां पर काम खत्म हो जाएगा तो उस के मुतबादल काम उन को दिया जाएगा। जब बयास डैम बनना शुरू होगा तो उन को उसी ग्रेड में और उसी पोजीशन पर रखा जाएगा। मुझे दुख के साथ कहना पड़ता है कि उन को वहां पर अक्वल तो रखा नहीं गया और अगर रखा गया है तो न उन को वह ग्रेड दिया गया और न ही उन को पुरानी position पर रखा गया। नंगल में पुराने आदमियों को निकाल कर नए आदमी भरती कर लिये जाते हैं। जो आदमी मंज़ूर नज़र होते हैं उन को ओवर टाईम भी दिया जाता है लेकिन दूसरों को छांटी कर दिया जाता है। नंगल वर्कशाप के Superintendent Shri J. S. Bajwa हैं वे चालीस पच्चास आदमी ले कर गुरदासपुर में कांग्रेस उम्मीदवार की चुनाव में मदद के लिये गए। 26 तारीख को वहां से वापस आए। इस तरह से अफसर लोग कांग्रेसी उम्मीदवारों की चुनाव में मदद करते हैं। Sugar Wage Board की सिफारिशों पर अभी तक अमल नहीं किया गया। फगवाड़ा में 48 केस उसी तरह से लटक रहे हैं।

टेक्सटाईल वेज बोर्ड के बारे में मैं कहना चाहता हूँ कि फगवाड़ा के अंदर मजदूरों और मिल मालिकान के दरमयान झगड़े पैदा हुए लेकिन disputed points की वज्राहत Labour Department की गफलत की वजह से न की गई और नतीजे के तौर पर मजदूरों को 38 दिन के लिये भूख हड़ताल करनी पड़ी। मजदूरों और मालिकान के ताल्लुकात और भी खराब हो गए। इसी तरह से हादसात को रोकने के लिये जब मजदूरों ने represent किया तो पंजाब के चीफ मैडिकल ऑफिसर श्री जैन फगवाड़ा में तशरीफ लाए। उन्होंने लगभग तीस कारखानों के मालिकान के बेजाबतगियों के कारण चालान किये। उन्होंने जरूरी कार्यवाही करने के लिये लेबर कमिशनर के दफतर को लिखा, लेकिन आज तक कोई कार्यवाही नहीं की गई। सुनने में आया है कि Joint Labour Commissioner और जैन साहिब के दरमयान किसी किस्म का झगड़ा था इसी लिये उन की रिपोर्ट पर कोई तबज्जो नहीं दी गई। डिपार्टमेंट में उसी तरह से बदउनवानियां और बेजाबतगियां चल रही हैं। Shop Inspectors उन लोगों का चालान करते हैं जिन के पास कोई कर्मचारी नहीं होता। जिन लोगों के पास कितने कितने कर्मचारी हैं उन का चालान नहीं करते। सुनने में यह आया है कि उन से वे लोग पैसे लेते हैं। उन की माहवारी मुकर्रर होती है, इसी लिये उन का चालान नहीं करते।

Mr. Speaker : The hon. Member should not make wild allegations.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : लेकिन मैं यह कहे बगैर नहीं रह सकता कि वे लोग अपने कर्मचारियों से 11 घंटे काम लेते हैं और ओवरटाईम उन को नहीं देते। फिर ऐसी बेजाबतगी करने पर भी Shop Inspector उन के खिलाफ कोई कार्यवाही नहीं करते। एक बात मैं Industrial Tribunal के बारे में भी हाउस में रखना चाहता हूँ। फगवाड़ा स्टार्च मिल के मजदूरों और मालिकान में झगड़ा हुआ और वह Industrial Tribunal के सुपुर्द कर दिया गया। कई तारीखें भी पड़ीं। Tribunal के जज फगवाड़ा में जा कर मालिकान के पास दावत खा आए और अपनी कार भी उन के द्वारा रिपेयर करवा लाए। मालिकान की कार भी अपने रिश्तेदारों के लिये इस्तेमाल करते रहे। इन वाक्यात से मजदूरों के दिल में शकूक पैदा हो गए हैं। मैं सरकार से मुतालबा करता हूँ कि ऐसे वाक्यात को रोकने के लिये जरूरी इकदाम करे।

जहां तक Public Relations Department का ताल्लुक है, यह सारे पंजाब में ही बदनाम है। वैसे तो सब जगहों पर इस department के खिलाफ झलजामात आयद किए गए हैं लेकिन जहां तक फगवाड़े का ताल्लुक है वहां इसकी और भी ज्यादा अहमियत है क्योंकि इस department के incharge हमारे साबका Chief Parliamentary Secretary थे और मैं यह कहने में मजबूर हूँ कि यह department दुराचार और भ्रष्टाचार का अड्डा बना हुआ है। इसके जरिए जो cultural programmes लोगों के सामने पेश किए जाते हैं.....

श्री अध्यक्ष : कोई specific cases हों तो आप मुझे बताएं। (The hon. Member should come out with specific cases.)

श्री श्रीम प्रकाश अग्निहोत्री : मैं जनाब, बहुत से वाक्यात बता सकता हूँ। स्पीकर साहिब, उसी हलके में इस department के एक कर्मचारी ने, जिसका मैं नाम भी ले सकता हूँ, नाजायज शराब में हिस्सा लिया। उसका चालान भी हुआ और उस पर जुर्माना भी हुआ लेकिन वह आज तक बाकायदा उसी तरह मलाजमत में कायम है। स्पीकर साहिब, आज से दो अढ़ाई साल पहले की बात है कि इसी department के दो कर्मचारियों ने कोई बुराई की, बदमाशी की, और उसके लिए फगवाड़ा के 9 आदमियों का एक deputation वाक्यात पर रौशनी डालने के लिए शर्मा साहिब के पास गया लेकिन . . . . . ।

Mr. Speaker : The hon. Member should not mention the name of a person who is not present in the House to defend himself.

श्री श्रीम प्रकाश अग्निहोत्री : लेकिन उस वाक्यात को गलत कह कर दबा दिया गया। मुझे बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि जब शर्मा साहिब ने अपने तौर पर enquiry की तो इसी department के एक supervisor को, जिसका नाम श्री श्रीम प्रकाश था, इसी बात पर सजा दी गई कि उसने इस बदमाशी को लोगों में जाहिर क्यों किया। उसे वहाँ से तब्दील कर दिया गया।

श्री अध्यक्ष : यह House की एक रवायत है कि जो अफसर अपने आप को यहां defend नहीं कर सकते उनका नाम लेकर reference नहीं की जाती। (It is a convention of this House that officers who can not defend themselves here, should not be referred to by name)

श्री श्रीम प्रकाश अग्निहोत्री : तो मैं यही कहना चाहूंगा कि यह Public Relations Department कोई काम नहीं करता सिवाय इसके कि एक political संस्था का tool बना हुआ है। इसके जलसे और जलूस organise करता है और यहां तक कि general elections में भी इसने ruling party के लिए खुल्लम खुला काम किया। खुद मेरे पास इनका एक supervisor आया। कई तरह के लालच और प्रलोभन बड़े अफसरों और वज्जीरों की तरफ से मुझे दिए। कितनी शर्म की बात है कि इस महकमें के मुलाज्जम लोगों को corrupt करने के लिए, उन्हें अपने इखलाक से गिराने के लिए बड़ी तेजी से काम कर रहे हैं। इस महकमा में आज देवियां भी काम करती हैं—वह देवियां जिन की हमारे देश के अन्दर बड़ी इज्जत है, बड़ा सम्मान है।

Mr. Speaker : The hon. Member should try to be relevant.

श्री श्रीम प्रकाश अग्निहोत्री : आज जब वह dramas करती हैं तो जिस रंग और ढंग से उन्हें stage पर पेश किया जाता है उसके पेशे नज़र मैं यह कहने पर मजबूर हूँ

कि इन्होंने हमारे समाज में इखलाक को, चरित्र को काफी हद तक गिरा दिया है और सिर्फ लोगों को खुश करने के लिए उन्हें इकट्ठा करने के लिए लड़कियों को स्टेज पर लाया जाता है। (*Voices : Shame, shame.*)

आखिर में एक बात और कहना जरूरी समझता हूं। जिस तरह इस लम्बी चौड़ी क़ज़ारत के खिलाफ दूसरे मੈम्बर साहिबान ने नाराज़गी का इज़हार किया है मैं भी अपनी तरफ से और अपने हलके के लोगों की तरफ से इस पर पुरज़ोर नाराज़गी का इज़हार करता हूं। इन लफज़ों के साथ मैं अपनी जगह पर बैठता हूं।

माल मंडरी (सरदार अजमेर सिंह) : मानजोग सपीकर साहिब, आपोजीसन वलें अंस दी बहिम दा मंसू किसे मुखलिफ उतीके नाल पेस होइआ है। सवाल इह सी कि ईंने बंडे वकत विच बजट ते **general discussion** नहीं हो सकदी। कम चलाउट वासते तिन महीनिआं वासते **Vote on Account** पेस कीता गिआ सी जिहड़ा कि अंस हाउस नुं बेनती कीती जांदी है कि पास कीता जावे। असीं आपटे दोसतां दीआं सपीचां नुं बंडे गहु नाल सुनिआ मगर मैं इस विचे लडदा रिहा हां कि इस खरच दे मुखलिफ कूड किहा जावे जिस दे जवाब विच अरज कर सकीये। इस दे मुखलिफ कूड नहीं आधिया गिआ। मेरे इक दोसत ने आधिया है कि इक वजीर नुं गंदीआं नालीआं साफ करन दा महिकमा दिंता गिआ है। मैं अरज करां कि गंदीआं नालीआं साफ करन दा कम सचमुच आपोजीसन ने सांभिया होइआ है। की इह कहिण वाली गल्ल है ? सपीकर साहिब, हुंटे २ आप वलें किहा गिआ कि जिहड़ा अफसर एबे मंसूद ना होवे उस दे मुखलिफ ना किहा जावे। मैं अरज करना चाहंदा हां कि आप रूलिंग दिंदे हो, जा तां आपोजीसन दे मैंबर साहिबान नुं औंती सूझ नहीं कि आप दे हुकम नुं सतिकार नाल मंनटा चाहीदा है, जदों आप खंडे होवे तां जे उह खंडे होटा तां उनुं नुं बेनटा चाहीदा है। मैं दाअवे नाल कहि सकदा हां, सपीकर साहिब, जिहड़ीआं गल्लां उसीं इनुं नुं आधीआं हन इह उस ते बिलकूल अमल नहीं करदे।

Sardar Gurnam Singh : On a point of order, Sir. Can the hon. Minister cast aspersions on the Speaker. The Speaker knows his job well.

Minister for Revenue : It is far away from me to cast aspersions on the Chair.

कामरेड मखन सिंह तरसिका : On a point of order, Sir. जब vote-on-account पर discussion हो रही हो तो क्या यह जरूरी नहीं है कि मिनिस्टर साहिबान House में हाज़िर हों ? केवल दो तीन ही बैठे हुए हैं, बाकी फौज कहाँ है ?

श्री अध्यक्ष : उनमें से काफी यहां बैठे हुए हैं। (Quite a number of them are present here.)

कामरेड मखन सिंह तरसिका : स्पीकर साहिब, समझ में नहीं आता कि बिखेवा कैसे किया जाए, इस लिए मेरी तजवीज़ है कि इन के सिरों पर कलगियां लगा दी जाएं ताकि उन की फौरन पहचान हो सके क्योंकि पलटन जो काफी है।

Mr. Speaker : All the Ministers cannot be forced to be present in the House. The hon. Member should please resume his seat.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order. Mr. Speaker, ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ **large heartedness** ਹੈ, ਸ਼ਰਾਫਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਰੇਨ ਸਾਫ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ **suggestion** ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਜਨਤਾ ਕੋਲੋਂ ਵੋਟ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼, ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਖਰਚ ਵਿਚੋਂ ਕਿਥੇ ਵੇਸਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਇਹ Vote on Account ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਗੁਸੇ ਹਨ, ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗੁਸੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ 14 ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਵਲ ਆ ਜਾਉ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਪੋਰਟ ਕਰਾਂਗੇ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ **electorate** ਨੇ, ਪਰਜਾ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ **minority** ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦਾ **role adopt** ਕਰਕੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ **as hon. Member of the House part** ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁੱਸਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸੌ ਜਾਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸੌ ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਜਿਤੇ ਹਨ ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ? ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। **Presiding Officers** ਤੇ ਪੌਲਿੰਗ ਅਫਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ **decision** ਕਰਦੇ ਹਨ। **Tribunals** ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਫੈਸਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order. Mr. Speaker, ਕੀ ਇਹ ਸਾਨੂੰ **code of conduct** ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is no point of order.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਹੁਣੇ ੨ ਗੌਰਮੈਂਟ ਤੇ ਬੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

Chaudhri Satya Dev : On a point of order, Sir. Is the hon. Minister replying to the debate ?

Minister for Revenue : Yes, I am replying to the debate. ਗੌਰਮੈਂਟ ਤੇ ਬੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਮੁਦੱਲਲ ਕਹਾਂ, ਕਿਤਨਾ **weighty** ਕਹਾਂ ਔਰ ਕਿਤਨਾ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ **Opposition** ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦੇ ਆਜ਼ਮ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਯਾਨੀ

ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਮੇਲਾ ਲਗਾ ਉਸ ਵਿਚ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਰੋੜੀਆਂ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਈਕਲਾਂ ਰਖਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਸ਼ਹੀਦੇ ਆਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜਨਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵਟਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਵਧੀ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਦਾਰ ਭੱਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਮੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਉਠੇ ਔਰ ਉਹ ਜੇਕਰ ਉਠ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਉਠੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਵਟਾ ਲਾਉਂਦੇ ਪਏ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਘਟਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ *code of conduct* ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦੇ ਕੌਣ ਨੇ? ਇਹ ਆਖਦੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ *leader*, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਹੀ ਸਿਰਫ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਹੋਵੇ ਔਰ ਉਹ ਗੱਲ ਯਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਇਹ ਜਨਸੰਘ ਦੇ ਵੀਰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਨੇ ਯਾਂ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵੀਰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਨੇ.....

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਧਰੋਂ ਹੀ ਗਏ ਹੋਏ ਹੋ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 1955-56 ਵਿਚ ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਔਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰੇਸ ਵਿਚ *merge* ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗਰੇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸਾਂ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕੇਵਲ ਮੈਂਬਰੀਆਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਧਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਇਹ ਮੈਂਬਰੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਕਾਂਗਰੇਸ ਵਿਚੋਂ ਗਏ ਸੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੁਝ *settlements* ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਫਿਰਕੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ *leadership* ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Sardar Lachhman Singh Gill : On a point of order, Sir. Can the hon. Minister cast such aspersions ?

Mr. Speaker : It is no point of order.

Sardar Lachhman Singh Gill : It is a point of order.

Mr. Speaker : It is for me to decide.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਤਦੱਬਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਨਹੀਂ। (*Interruption*) ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਥੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਸ *election* ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ *election* ਵਿਚ ਵੀ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ *election* ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਨਾਂ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਫਿਰਕੂ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੇ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ ਔਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ ਗਏ ਪਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਔਰ ਇਹ ਇਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪੁਨ ਪਰਤਾਪ ਹੈ ਕਿ ਇਹ

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਵੀਰ ਇਥੇ ਆ ਗਏ ਨੇ ਔਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ election ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਾਏ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ elections ਠੀਕ ਕਰਾਏ ਹਨ ਇਹ Opposition strong ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ credit ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਨੇ elections ਬੜੇ ਇਮਾਨਦਾਰਾਨਾ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਾਏ ਹਨ। (ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬੜਾ ਸ਼ੋਰ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਇਥੇ ਬਜਟ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਜ਼ਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰ ਇਥੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨੇ ਔਰ ਸਦਾ ਬੜੀ majority ਦੀ vote ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਬਜਟ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ elected members in a democratic set up in power ਹੋਣ ਉਹ ਹੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਸਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਹਾਲ ਵਾਸਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਸ Assembly ਦਾ ਇਜਲਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮਕਬਰਾ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ repeat ਕਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਬਰਸਤਾਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲਫਜ਼ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। (ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਤਾੜੀਆਂ)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਇਹ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ.....

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਅਜ ਆਏ ਹੋ ਅਸੀਂ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ credit ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਨਵੇਂ tax ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ, ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਲਗੇ ਹੋਏ tax ਵਾਪਸ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ provision ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਲੀਮ ਦੇ ਫੈਲਾਣ ਵਾਸਤੇ 13,14 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ provision ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਨੇ ਜੋ class 4 employees ਵਾਸਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ pension ਵਧਾਣ ਵਾਸਤੇ, ਜਾਂ dearness allowance ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ credit ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਥੇ ਕੁਝ ਆਂਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਗਲਤ ਕੀਤੇ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਕੋਈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ figure ਦਸੋ ਜੋ ਮੈਂ ਗਲਤ quote ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਸਾਹਬ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਤਨੇ ਪੁਰਾਣੇ parliamentary ਨੇ, ਇਕ ਸਜਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : On a point of order, Sir. ਕੀ 'ਸ਼ਰਮ ਆਉਣ ਦੇ' ਲਫਜ਼ unparliamentary ਨਹੀਂ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ parliamentary ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ shame, shame ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। Shame ਦੇ ਮਾਨੇ ਸ਼ਰਮ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਖ ਲੈਣ। He should learn how to acquit himself in the House.

ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। Like a good lawyer, I should say. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ credit ਵੀ ਲੈਣ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਦਾ credit ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ credit ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ credit Congress Government ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੀਜੀ ਦਵਾਰਾ ਚੁਣ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ credit ਇਸ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਕਿਉਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ? ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਉੱਸਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉੱਸਰਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ, ਇਸੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸੇ ਬਜਟ ਵਿਚੋਂ ਰੁਪਿਆ ਕਢ ਕੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਕਈ ਉਸਾਰੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਆਏ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਆਏ, ਇਥੇ industry ਵਧੇ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਧੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ technical education ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ mind ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਆਈਆਂ ਨੇ। ਪਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ life ਵਿਚ ਕਈ ਅਜਿਹੇ moments ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਠੀਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 20 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਭਾਖੜੇ ਗਏ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਉਕਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਥੇ ਉਹ ਭਾਖੜਾ ਦੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।

Sardar Lachhman Singh Gill : On a point of order, Sir. Is the hon. Minister speaking on the Demands for Grants on Account? He is making allegations against the person who is not present in the House.

Mr. Speaker : He has not said anything objectionable.

Sardar Lachhman Singh Gill : Sir, the hon. Minister has used very undesirable words.

Mr. Speaker : He has not said anything undesirable. I will not allow him to use undesirable words.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਸਰ ਪਿਆ ਕਿ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਪਈ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਲਿਖਿਆ—

“I saw the Bhakra Dam and its precincts today. It is a wonderful site and specimen of modern engineering. It is clear that it will help develop modern industry. We Indians must feel proud of this extraordinary project”.

ਇਹ ਲਫਜ਼ ਉਹ ਆਪ ਲਿਖ ਕੇ ਆਏ ਨੇ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਫਖਰ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਫਖਰ ਦੀ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਗਲ ਫਖਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

(At this stage Sardar Gurnam Singh, a member of the Panel of Chairmen occupied the Chair.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਤਰਨਤਾਰਨ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨਗੇ?

Mr. Chairman : This is no point of order.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਉੱਸਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਕ ਵੀ ਫਿਕਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਰੀਫ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਿਥੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਖਰਾਬੀ ਵੇਖੀ ਗਈ ਜਾਂ ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਗੜਬੜ ਵੇਖੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਲਾਘਾ ਦੇ ਕੰਮ ਜੋ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ ਫਿਕਰਾ ਤਾਰੀਫ ਦਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ। ਕੁਝ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਵੀਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਖਰਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਕੜਵੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਸਦਕੇ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਸਨ ਜਾਂ ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੋਭਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ sanctity ਅਤੇ decorum ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਯਕੀਨ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ role ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। Criticism ਦਾ role ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੋ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਕਹਿ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜੇਲੂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ) : ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ criticism ਇਸ Vote on Account ਤੇ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਬਜਟ ਤੇ ਜਨਰਲ discussion ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ criticism ਆਵੇਗੀ ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੋਕਣ ਦੇ ਆਪਣਾ ਰਵਈਆ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਲ ਗਲ ਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ general criticism ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਕੀਤਾ। ਤਿੰਨ main ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਅਸੈਂਬਲੀ ਹਾਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਇਹ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਲੋਂ ਮਦਾਖਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ out of the way ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮਾਨਯੋਗ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ out of the way ਜਾਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਾਂ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : Mr. Chairman, on a point of order, Sir. ਕੀ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਜੇਕਰ out of the way ਅਤੇ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ

ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ out of the way ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਅਜੇ ਤਕ ਉਹ out of the way ਗਏ ਨਹੀਂ। (He has not gone out of the way yet.) (Laughter)

ਜੇਲੂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ out of way ਜਾਵਾਂ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਵੱਡੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਸ ਵੇਰ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਕਿਉਂ ਇਨ੍ਹੇ ਰਖ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਅਣਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਕਿ 6 ਜਾਂ 7 ਵਜ਼ੀਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਹ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 3,000 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 5,000 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨੀ ਅਲੌਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕੇਵਲ 500 ਰੁਪਏ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧ। 300 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਵਿਰੋਧੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਓ ਕਿ ਕਿਥੇ 500 ਰੁਪਏ ਤੇ ਕਿਥੇ 5,000 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਇਹ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੀ ਅਜ ਤੋਂ 20 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ 14 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ 5,000 ਰੁਪਏ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅਜ ਇਹ ਰਕਮ 25,000 ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਜ ਜਿਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਕਲਾ ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਤੇ ਅਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਭਾਪਤੀ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਪਾਸ ਕੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਲਾ ਅਤੇ ਆਰਡਰ ਨੂੰ maintain ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਜ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਅੱਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਤਕੋਂ ਕਿ ਕਿਨਾ ਫਰਕ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਿਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਨੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ 5 ਲੱਖ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਅੱਜ 25 ਲੱਖ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਫੈਲਾਵ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਉ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਓ ਕਿ ਕਿਨੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੰਮ ਵੀ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜ ਗੁਣਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਹੋਰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪੈ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਥਲਤਾ ਨਾ ਆਵੇ। ਇਸ ਪਖ ਵਲ ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਗੌਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) ਇਤਨੇ ਫੈਲਾਵ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਕ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਦੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਨੌਕਰ ਰਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਉਸ ਖੇਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਫੈਲਾਵ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਧ ਰਖਵਾਲੇ ਰਖ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਵਜ਼ੀਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਦਾ confidence ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਨੇ ਇਥੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ,

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਰੋਸਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਬਾ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ **undemocratic** ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ **behave** ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ **irregularity** ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ ਉਹ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ **army** ਦੀ ਲੋੜ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਈ ਕਿ ਜੋ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **misbehave** ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : On a point of order Sir, ਕੀ, ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ?

Mr. Chairman : This is no point of order.

ਜੇਲੂ ਅਤੇ ਪਸੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਕੋਈ ਨਵਾਬ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਵਡੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਪਦਵੀ ਦੀ **attraction** ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਇਤਨੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਰਾਣੇ **impression** ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਵਾਂਗ, ਇਕ **comrade** ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਮੈਂ, ਸਭਾਪਤੀ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਾਲ **Opposition** ਦੇ **Members** ਪਾਸ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਘਟ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਨਾਉਣੀ ਪਈ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਇਕਠ ਹੀ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ **majority** ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਮਾਨਯੋਗ ਸਭਾਪਤੀ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਕੁਝ ਬੋਲਾਂ। ਪਰ ਕੁਝ ਕੁ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਿਆ।

ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਜੋ ਮੈਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ **Chamber** ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਮੁਢਾਦ ਲਈ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਹਿਜ਼ **Treasury Benches** ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਦ-ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ। ਇਸ **Chamber** ਦੇ ਬਣਨ ਤੇ ਕੋਈ 1½ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜੇ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਸੋਂ ਤੇ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 0-12-0 ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ 0-12-0 **per head** ਦੇ ਖਰਚੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਮਾਣ

ਵਧਿਆ ਹੈ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। 0-12-0 ਦਾ ਖਰਚਾ ਜੇ ਕੋਈ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ **Secretariat** ਤਕ ਆਵੇ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਇਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਤਨੇ ਬਹਾਦਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਨੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਤਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (*cheers*) ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅੱਜ ਹਰ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਸ਼ ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਖਰਚਾ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ 0-12-0 ਫੀ ਆਦਮੀ ਦਾ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਖਰਚੇ ਨੇ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਇਸ **Chamber** ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੋਬਾਲਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਤ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਠੋਸ **point** ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ। **Criticism** ਉਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਕਰਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੇ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਸੌਹਣੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ ਅੱਜ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨ ਸੰਘੀਆਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, Sir, ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ policy ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬਜਟ ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਭਾਪਤੀ : ਗਿਆਨੀ ਜੀ, ਹੁਣ ਬਜਟ ਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਬੋਲੋ ਨਾ। [Addressing the Minister of State.] [The hon. Minister should now say something about budget also.]

ਜੇਲੂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਸਭਾਪਤੀ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Congress Government ਨੂੰ criticise ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ Congress Party ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ point ਨੂੰ ਏਥੇ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ elections ਵਿਚ ਮੁਦਾਖਲਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤੁਅਲਕ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ party ਦੀ position ਵਾਜ਼ੋਹ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਭਾਪਤੀ ਜੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਤਰਜ਼ੇ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ majority party ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦੱਸਣ। ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ neutral ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚੋਂ merit ਅਨੁਸਾਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਜਿਹੜੇ ਕਿ **Subordinate Services Selection Board** ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ **Public Service Commission** ਰਾਹੀਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਸਲੀ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ, ਜਨ ਸੰਘੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ **ratio** ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਹਨ ਜਾਂ ਜਨ ਸੰਘੀ ਹਨ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ **interference** ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ, **baseless** ਹੈ ਅਤੇ ਬੇ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਐਸੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਵਾਹ ਚਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਲਾਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੋਰੀ ਛਿਪੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਅੱਗੇ ਟੱਬਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਅਕਾਲੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ **Public Service Commission** ਨੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰੱਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਥੇ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ **credit** ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਗੁਟਕੇ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਰਖਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਥ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਸਰਹਾਲੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ **Public** ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਵੀ, ਇਹ **credit** ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੀ ਫਿਜ਼ਾ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਕਤਰਾ ਖੂਨ ਦਾ ਡੋਲ੍ਹੇ ਬਗ਼ੈਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਾਮੀਲੀ ਸਕੀਮਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਥ ਵਟਾਉਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸਮਝਕੇ ਹਥ ਵਟਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਦਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ **Public Relations** ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਭੇਜ ਕੇ **encouragement** ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਮਨੋਭਾਵਨਾ ਹੈ ਉਹ ਢੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ :—

ਆਪ ਨ ਦਏ ਚੁਲ੍ਹ ਭਰ ਪਾਣੀ

ਤਹਿ ਨਿੰਦੇ ਜਹਿ ਗੰਗਾ ਆਣੀ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਨਾ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਮੂਚੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੋਣ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਈਮਾਨ-

ਦਾਹੀ ਠਾਲ ਮੋਚਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਠੁਕੜਾ ਚੀਨੀ ਉਸ ਢੰਗ ਠਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਠਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਈਏ।

ਪ੍ਰਿੰਸਿਪਲ ਰਲਾ ਰਾਮ (ਮੁਕੇਰਿਆਂ) : ਸਭਾਪਤਿ ਮਹੋਦਯ, ਇਸ ਸਮੇਂ "Vote on Account" ਦਾ expenditure ਸਦਨ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਸਮੀ ਨੇ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਨਵਾ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਦਿਖਾਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ credit, ਕੋਈ ਸ਼੍ਰੇਯ ਕਾਂਗਰੇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਜਟ ਕਾਂਗਰੇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ votes ਲੈਣ ਦੇ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇਕਰ vote ਲੈਣ ਦੇ ਅਭਿਪ੍ਰਾਏ ਨਾਲ ਇਹ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ elections ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਆਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਬਜਟ elections ਦੇ ਬਾਅਦ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਾਂਗਰੇਸ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੋਟ ਲੈਣਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਤਾ। ਇਹ ਬਜਟ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰੇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸ ਖੂਬੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਿਸ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਹਮਾਰੀ ਸਟੇਟ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਕੋਈ ਨਵਾ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਨਾ ਪੜ੍ਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਦੀ machinery ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਕੰਮ State ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿੰਨੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਯ Opposition ਖੁਦ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰੇ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ Opposition ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟਾਕਰਾ ਮਿਲੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਭਯੰਕਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਟੈਕਸ ਦੇ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਤ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਟੈਕਸ ਦਾ ਬਜਟ ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਯ ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਅੰਤ: ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਟਰ ਭਾਗਵੰਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਫਿਰਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਹਮਾਰੀ ਸਟੇਟ ਦੇ finances ਕਿੰਨੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਆਮਾਨਾ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਬਜਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਮਦਨੀ ਵੀ ਵੱਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਚਾ ਵੀ ਵੱਧਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਅਸਲੂਬੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਢੰਗ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨਵਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਾਂਗਰੇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਹਾਰਦਿਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਵਾ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਟੈਕਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕਟੌਤੀ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ relief ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਤ ਵੀ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਯੋਗਤਾ, ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਹਾਰਦਿਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।

ਸਪੀਕਰ ਮਹੋਦਯ, ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ਜਿਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ Vote on Account ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ Elections ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕਈ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਿਛਲੇ elections ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਮੁਦਾਖਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਕ ਗਵਰਨਮੈਂਟ

[प्रिसिपल रला राम]

मुलाजमों का सम्बन्ध है, उन के बारे में यह कहना कि उन्होंने गवर्नमेंट के इशारे पर मुदाखलत की है, गलत और बेबुनियाद बात है। मुझे अपने हलके का तजरुबा है सरकारी अफसरों के अपने विचार भी होते हैं, उन की अपनी likes और dislikes भी होती हैं। इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि कई अफसरान ने Congress candidates में interest लिया होगा। मुझे अपने अनुभव के आधार पर यह भी ज्ञान है कि बीसों ऐसे गवर्नमेंट मुलाजम थे जिन्होंने फिरकादाराना पार्टियों की हिमायत की, जिन्होंने independent candidates की हिमायत की। मुझे इस के विरुद्ध शिकायत नहीं है। इस लिये वसीह पैमाने पर यह कहना कि गवर्नमेंट की तरफ से कोई हिदायत हुई और उस के मातहत गवर्नमेंट के मुलाजमों ने कांग्रेस पार्टी और उस के उमीदवार की मदद की और हिमायत की, मैं समझता हूं कि यह बिल्कुल बेबुनियाद बात है, निराधार है। गवर्नमेंट मुलाजमों में सभी किस्म के लोग हैं। किसी एक ने कांग्रेस के पक्ष का लिहाज किया होगा तो कई ऐसे भी हैं जिन्होंने अकालियों का पक्ष लिया होगा और कइयों ने communists की रियाइत की होगी। मेरे अपने अनुभव की बात है कि कई अफसरान ने communists की हिमायत की। इस लिये इस दलील को आगे बढ़ाना कोई खास मतलब हल नहीं करता। जिस तरह जनता कई, प्रकार के विचारों की है, उसी तरह से मुलाजम भी कई प्रकार के हैं क्योंकि जनता में से ही सरकारी, मुलाजम भी निकलते हैं। उन के likes और dislikes अपने होते हैं। एक तरफ के लोग यदि कोई नाजायज बात करते हैं तो दूसरी तरफ के लोग भी दूसरी तरह की बात करने के लिये उतनी ही तादाद में मौजूद होते हैं। इस लिये यह बात कहना कि ऐसी कोई बात गवर्नमेंट की direction के मुताबिक हुई, ठीक नहीं है।

स्पीकर महोदय, कई भाइयों ने इस बात का जिक्र किया कि यहां हुल्लड़ बाजी हुई, वहां हुल्लड़ बाजी हुई। जहां तक इस बात का ताल्लुक है कि elections कैसे हुए, मैं समझता हूं कि पंजाब बड़े फर्र के साथ कह सकता है कि यहां elections निहायत ईमानदारी और इनसाफ की बिना पर हुए। इस बात के लिये पंजाब सच्चे मायनों में फर्र कर सकता है। मैं समझता हूं कि हमारी हकूमत की मशीनरी इस बात के लिये बधाई की पात्र है। हां, कहीं पर अगर किसी प्रकार की घटनाएं हुई, तो यह कहना तो नामुमकिन है कि सौ फीसदी कांग्रेसी उमीदवारों ने ऐसा किया, लेकिन मुझे मालूम है कि कांग्रेसी उमीदवारों ने बड़ी शान्ति धैर्य और सब्र से काम लिया। अगर लोगों को भड़काने वाली बातें की गईं तो वह फिरकादाराना पार्टियों की तरफ से ही आई, और इस ढंग से आई कि उन की बिना पर फसाद हो सकते थे, झगड़े खड़े हो सकते थे। इस के बावजूद Congress के उमीदवारों ने शान्ति और सब्र से काम लेते हुए उन सब की ज्यादातियों को नज़र अन्दाज़ किया और उन की शिकायत को अफसरान तक पहुंचाना नावाजब समझा। स्पीकर महोदय, मैं अपने ही हलके के मुताल्लिक कह सकता हूं कि मैं एक जगह पर lecture करने के लिये गया...

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir, ਮੇਰਾ point of order

5.00 pm.

ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਤੇ ਫਸਾਦ ਖੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ election ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਣ।

Mr. Chairman: This is not a point of order.

ਪ੍ਰਿੰਸਿਪਲ ਰਲਾ ਰਾਮ : ਵਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਆਦਮੀ ਫੋਲ ਕੇ ਸਾਥ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਸੁਨਾਦੀ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ ਕਿ ਫਲਾਂ ਜਗਹ ਪਰ lecture ਹੋਗਾ ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੀ party ਕੀ ਟਰਫ ਸੇ ਕੁਝ ਹੁਲਲਭਾਜ਼ ਆਏ। ਉਨਹੋਨੇ ਆਕਰ ਉਸ ਫੋਲ ਕੋ ਕਾਟ ਦਿਯਾ ਐਰ ਇਤਨੀ ਹੁਲਲਭਾਜ਼ੀ ਕੀ, ਇਤਨਾ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਯਾ ਕਿ ਜਲਸਾ ਕਰਨਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਗਯਾ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੇਰੇ volunteers ਬਡੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ ਐਰ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮ ਕੇ ਫਸਾਦ ਕੀ ਨੀਬਤ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਭੀ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਚਰਚਾ ਯਾ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਅਫਸਰਾਨ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਈ ਕਯੋਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਥਾ ਕਿ ਇਸਕਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ, ਹਾਨਿ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਇਸਲਏ ਜਹਾਂ ਤਕ ਹੁਲਲਭਾਜ਼ੀ ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਨੇ ਐਰ ਨਾਜਾਯਜ਼ ਹਰਬੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨੇ ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਹ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ Congress Party ਨੇ ਇਸਮੇਂ ਬਡੀ ਸ਼ਾਂਤਿ, ਸਬਰ ਐਰ ਧੈਰਯ ਕਾ ਸਬੂਤ ਦਿਯਾ। ਇਸ ਲਏ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਕੋਈ ਇਲਜ਼ਾਮਾਤ ਟਰਾਸ਼ਨਾ, ਮੈਂ ਸਰਾਸਰ ਨਾਵਾਜ਼ਿਵ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ। ਜਹਾਂ ਤਕ ਏਸੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੋ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਜੋ ਫਸਾਦ ਕੀ ਟਰਫ ਲੇ ਜਾਏ, ਮੈਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਪਰ ਅਪਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਕਹ ਸਕਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਜ਼ਬਾਤ ਕੋ ਭੜਕਾਨੇ ਐਰ ਫਸਾਦਾਤ ਕਰਵਾਨੇ ਕੀ ਚੋਖਾ ਜਿਤਨੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਪਾਰਟੀਯੋਂ ਕੀ ਟਰਫ ਸੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਭੀ ਟਰਫ ਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਐਰ ਇਸ ਕਾਮ ਮੇਂ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬਡੀ ਬੁਰਦਬਾਰੀ ਐਰ ਸਬਰ ਕਾ ਸਬੂਤ ਦਿਯਾ ਹੈ ਐਰ ਇਸ ਸਥਿਤਿ ਕਾ ਬਡੇ ਅਚਛੇ ਫੰਗ ਸੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਯਾ। ਯਹ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਲਏ credit ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ।

ਜਹਾਂ ਤਕ elections ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਸੰਭਾਪਤਿ ਮਹੋਦਯ, ਹਮ ਅਪਨੀ ਸਾਫ ਜ਼ਮੀਰ ਕੇ ਸਾਥ ਅਪਨੀ ਹਕੂਮਤ ਕੋ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਬਧਾਈ ਦੇ ਸਕਤੇ ਹੂੰ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸ ਕਾਮ ਕੋ ਬਡੇ ਸਦਭਰ ਐਰ ਸਬਰ ਕੇ ਸਾਥ ਨਿਭਾਯਾ ਐਰ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਕੋ ਦੋਬਾਲਾ ਕਿਯਾ। ਇਸਨੇ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਸਬੂਤ ਦਿਯਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਕੇ ਸੁਦਭਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਹਰ ਉਕਸਾਹਟ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਐਰ ਦਿਮਾਗ ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮ ਕੀ ਗਰਮੀ ਨਹੀਂ ਆਨੇ ਦੇਂਦੇ।

ਏਕ ਭਾਈ ਨੇ ਅਪਨੀ speech ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਹਾ ਕਿ ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਮੁਖਯ ਮੰਤਰੀ ਕੋ “ਏਜੀਟੇਸ਼ਨ ਦਬਾਊ ਮਨਿਸਟਰ” ਕਹਾ ਜਾਏ ਤੋ ਝਯਾਦਾ ਬੇਹਤਰ ਹੋਗਾ। ਇਸਮੇਂ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹੁਦਯ ਸੇ ਤੋ ਸ਼ਾਯਦ ਵਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਤੇ ਥੇ ਲੇਕਿਨ ਯਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤੇ ਥੇ ਫਿਰ ਭੀ ਬੇਬਸ ਟਰੀਕੇ ਸੇ ਉਨਕੇ ਮੂੰਹ ਸੇ ਯਹ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਿਕਲ ਹੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਨ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋ “ਏਜੀਟੇਸ਼ਨ ਦਬਾਊ ਮਨਿਸਟਰ” ਕਹਨਾ ਭੀ ਉਨ ਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨਾ ਹੈ (Hear, hear) ਐਰ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬੇ ਕੀ ਬਡੀ ਭਾਰੀ ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਕਿ ਸੂਬੇ ਕੇ ਅੰਦਰ ਪਿਛਲੇ ਪਾਂਚ ਸਾਲੋਂ ਮੇਂ ਚਾਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਆਨ੍ਹਦੋਲਨ ਹੁਏ, ਹਮਾਰੀ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਪਾਰਟੀ ਕੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਕੇ leader ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹੋਨੇ ਉਨ

[ਪ੍ਰਿਸਿਪਲ ਕਲਾ ਰਾਮ]

agitations को इस तरीके से handle किया कि कोई बदअमनी नहीं होने दी, सूबे में किसी किसम की कोई खराबी, कोई lawlessness नहीं होने दी। इसलिए मैं समझता हूँ कि यह गवर्नमेंट के लिए भारी credit की बात है और इसी बात को सामने रखते हुए जब चीफ मिनिस्टर साहिब को "एजीटेशन दबाऊ मन्त्री" का नाम दिया जाए तो मैं समझता हूँ कि Congress Benches पर बैठने वाले साथियों को Opposition के उस भाई का धन्यवाद करना चाहिए।

(At this stage Mr. Speaker resumed the chair).

इसलिए धन्यवाद करना चाहिए कि उन्होंने कांग्रेस की policy और उसके leader की तारीफ की जो कि agitations के साथ deal करने में सिद्धहस्त है और जो इस बात को जानता है कि State की बेहतरी इसी बात में है कि यहां पर कानून शिकनी को न होने दिया जाए। इसलिए उनकी administrative योग्यता के बारे में मेरे Opposition के साथी ने उनको जो certificate दिया है उसके लिए मैं उन्हें धन्यवाद देता हूँ। इन शब्दों के साथ, अध्यक्ष महोदय, मैं आप का धन्यवाद करता हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਦਾਂ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਥੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੁਦ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਕਹਾਂ। ਹੁਣੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਬੜੇ credit ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਭਾਰ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਚੀਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਤਨੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਇਕ ਪੈਸੇ ਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਘੁਮੰਡ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਅਤੇ credit ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ credit ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸਨੂੰ ਨੇਕਨੀਤੀ ਨਾਲ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਵੀ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਰ ਅਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੇਮ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਟੈਕਸਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਉਤਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਤਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ credit ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਫ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਏਤਰਾਫ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਬਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ credit ਤਾਂ ਬੜਾ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਦਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟਰਕੀ ਨੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਸ਼ ਨੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਚੀਨ ਨੇ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਲੰਮੀ ਖਾਨਾ ਜੰਗੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ 5 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਦਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 15 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ (*Interruptions*)

ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਵਥੇਰਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੱਦੀਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਧਾ ਲਈ ਹੈ (*noise*)। ਤੋਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਲੋਕ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੀ ਤੇ ਇਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨਕਤਾਚੀਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਯਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਐਨੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ। ਇਸਦਾ ਖਰੜਾ ਤਾਂ **Unionist** ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਇਸਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। (*Interruptions*) ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਕੂਮਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖਰਚ ਕਿਤਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਿਤਨਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਝਹਾਨੂੰ **return** ਕਿਤਨੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਖੈਰ, ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ **details** ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਜਟ ਦੀ **discussion** ਦੇ ਵਕਤ ਦੱਸਾਂ ਗਾ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਏਤਰਾਫ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ **Engineer** ਸਾਹਿਬਾਨ ਖੁਦਕਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ (*cheers from the Opposition*)। ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅੱਜ ਦੇ ਬਜਟ ਜਾਂ ਡਿਮਾਂਡਜ਼ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਅੱਲੁਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਆੜ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ **independent** ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਮਿਸਾਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਗੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਸੀ ਉਥੇ ਉਸ ਤੋਂ **resign** ਕਰਵਾ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਪੈਪਸੂ, ਜੋ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਗੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਤੋੜ ਕੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ। ਕੈਰਾਲਾ ਵਿਚ ਗੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਸੀ। ਉਥੇ **President Rule** ਕਰਵਾਇਆ।

Mr. Speaekr : The Punjab Government is not responsible for what the Central Government had done.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ **illustration** ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਵਾਵੇਲਾ ਕੀਤਾ, ਵਕਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ **justify** ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਹਕੀਕਤਨ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ **election** ਕਰਵਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਇਕ ਨਿਰਪੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। **Elections** ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਐਡੇ ਵੱਡੇ ਅਲਜ਼ਾਮ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਸੰਦ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਤਾਂ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇਂਦੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਾ ਪਾਈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਏਗਾ। ਸਪੀਕਰ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਏ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉ। (ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸੰਸਾ)।

Chief Minister : It is an admission by implication.

ਵਿਜੇ ਮਨਤੀ (ਡਾ: ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਗਵ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਕਾਮ ਆਸਾਨ ਭੀ ਹੈ ਐਂਡ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭੀ। ਆਸਾਨ ਇਸ ਲਿਯੇ ਹੈ ਕਿਯੋਂਕਿ ਜੋ ਤਕਰੀਰਾਂ ਆਜ ਯਹਾਂ ਪਰ ਹੁਈਂ ਤਨ ਮੇਂ ਸੇ ਬਹੁਤ ਸੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਏਸੀ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕਾ ਬਜਟ ਕੇ ਸਾਥ ਕੋਈ ਤਾਲਲੁਕ ਨਹੀਂ ਥਾ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਸ ਲਿਯੇ ਕਿਯੋਂਕਿ ਮੁਝੇ ਭੀ ਏਸੀ ਤਰਹ ਸੇ ਜਵਾਬ ਦੇਨਾ ਹੋਗਾ। ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਕਾ ਰਹਨੇ ਵਾਲਾ ਹੂੰ ਵਹਾਂ ਏਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ 'ਲਡੇ ਬਰਾਬਰ ਰੋਵੇ ਬਾਹਰ'। Elections ਹੋ ਚੁਕੇ। ਤਨ ਮੇਂ ਅਗਰ ਕੋਈ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਨਹੀਂ ਲਡਾ ਤੋ ਯਹ ਤਸ ਕੀ ਗਲਤੀ ਥੀ। ਐਂਡ ਅਗਰ ਆਪ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਕਰ ਲਡੇ ਤੋ ਫਿਰ ਅਬ ਰੋਨਾ ਕੈਸਾ, ਐਂਡ ਗਿਲਾ ਕੈਸਾ। ਕੁਝ ਲੋਗੋਂ ਨੇ ਚੁਨਾਵ ਮੇਂ sportsman spirit ਕੋ ਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਏਕ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਈ ਜੋ ਸਬ ਪਾਰਟੀਓਂ ਕੇ ਨੇਤਾਓਂ ਕੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੀ ਐਂਡ ਤਸ ਨੇ ਏਕ code of conduct ਤੈਯਾਰ ਕੀਯਾ ਐਂਡ ਸਬ ਪਾਰਟੀਓਂ ਨੇ ਤਸ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹੀ ਐਂਡ ਤਸ ਪਰ ਕਿਸੀ ਹਦ ਤਕ ਅਮਲ ਕੀਯਾ ਭੀ ਗਯਾ। ਜਬ ਯਹ ਸਬ ਕੁਝ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤੋ ਅਬ ਗਿਲਾ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਜੋ Vote on Account ਆਜ ਯਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਤਸ ਮੇਂ ਚੁਨਾਵ ਕੀ ਮਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੋ ਫਿਰ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਬਹਸ ਮੇਂ ਕੀਯਾ ਗਯਾ। ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਾ ਖਰਚ ਇਸ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਬਹਸ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਏਸਾ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਥਾ ਕਿ ਯਹ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪਾਰਟੀ ਪਾਲਿਟਿਕਸ ਕਾ ਅਖਾਡਾ ਬਨ ਗਯਾ ਹੈ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੋ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਕਾਮ ਕੋ ਚਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਸੁਝਾਵ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਅਚਛੀ ਨ ਲਗੇ ਵਹ ਤਸ ਕੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਯਹਾਂ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਭੀ ਬੈਠਤੀ ਹੈ ਐਂਡ ਸਰਕਾਰ ਭੀ।

ਸਰਦਾਰ ਲਕਸ਼ੀ ਸਿੰਹ ਚੌਧਰੀ : On a Point of Order, Sir. ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਯਹ ਗਲਤ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੇਂ elections ਕਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਸਫਾ 105 ਪਰ ਇਸ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਐਂਡ ਇਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਕੇ ਲਿਯੇ 22,10,490 ਰੁ॰ ਕੁਲ ਖਰਚ ਦਿਯਾ ਹੁਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾ ਚੌਥਾਈ ਹਿਸਸਾ Vote on Account ਮੇਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਕਾ ਖਰਚ ਇਸ ਮੇਂ ਹੈ।

ਏਕ ਮਾਨਨੀਯ ਸਦਸ਼ਯ : ਯਹ ਤੋ point of explanation ਹੈ।

ਵਿਜੇ ਮਨਤੀ : ਇਨ ਕੋ ਜਬ ਬੋਲਨੇ ਕਾ ਵਕਤ ਮਿਲਾ ਥਾ ਤਬ ਬੋਲਤੇ ਤੋ ਅਚਛਾ ਥਾ। ਮੈਂ, ਜਨਾਬ, ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ ਕਿ ਯਹਾਂ ਪਰ ਚੁਨਾਵ ਕਾ ਬਹੁਤ ਸਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਯਾ ਗਯਾ। ਜਨਾਬ, ਖੁਸ਼ ਕਿਸ਼ਮਤੀ ਸੇ ਯਾ ਬਦਕਿਸ਼ਮਤੀ ਸੇ ਮੈਂ ਚੁਨਾਵ ਕੇ ਤਸਮੀਦਵਾਰੋਂ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਥਾ ਮਗਰ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਤਾ ਸਬ ਕੁਝ ਥਾ ਐਂਡ ਜੋ ਸਾਥੀ ਮਿਲਤੇ ਥੇ ਤਨ ਸੇ ਪੂਛਤਾ ਭੀ ਸਬ ਕੁਝ ਥਾ। ਜਿਨ ਦੋਸਤੋਂ ਨੇ code of conduct ਬਨਾਯਾ ਥਾ ਤਨ ਸੇ ਭੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਤਾ ਰਹਤਾ ਥਾ। ਮੈਨੇ ਕੋਈ ਏਸੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੁਨੀ ਜਿਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮੈਂ ਗਿਲਾ ਕਰ ਸਕੂੰ। ਮਗਰ ਯਹਾਂ ਗਿਲੇ ਕੀਯੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਮੇਂ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁਝੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਮੇਂ ਸਿਰਫ ਯਹੀ ਕਹਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੁਨਾਵ ਕੀ ਬਾਤ ਕੋ sportsman spirit ਮੇਂ ਲਿਯਾ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਐਂਡ forget and

forgive की नीति पर अमल करना चाहिए। और अब देश के निर्माण के काम में लग जाना चाहिए। इसी के लिए हम यहां आए हैं।

बहुत से एतराजात इस बात पर थे कि वज्जियों की तादाद बढ़ गई है और एक दोस्त जो बड़े पुराने पार्लियामेंटेरियन हैं और बजुर्ग हैं ने कहा कि फैमिली प्लैनिंग तो की जाती है मगर वज्जियों की प्लैनिंग क्यों नहीं करते। पता नहीं वह इस का यह मतलब क्यों समझते हैं। उन को इस बात पर एतराज है कि वज्जियों की गिनती ज्यादा कर ली गई है। मगर यह तो चीफ मिनिस्टर की मर्जी है कि जिस तरह मुनासब समझे सरकार को चलाने का इन्तजाम करे। जब उन को इस काम के लिए चुना गया है तो उन्होंने काम को देखते हुए सारी बात करनी है। अगर वह समझें कि सूबे को इस बात की जरूरत है कि ज्यादा वज्जिर रखे जाएं तो वह ज्यादा कर सकते हैं। इस का उन को हक था जो कि इलैक्शनज के बाद मिला है। (cheers) इसमें कहा गया कि पैसा बहुत खर्च होता है। अगर मैं यह बताऊं कि पैसा तो और कई बातों में खर्च होता है जिनमें हमारे आनरेबल मैम्बर साहिबान भी शामिल हैं तो मैं शायद कहता हुआ अच्छा न लगू लेकिन मुझे पता है और मैं भी एक पार्टी हूं उस फर्म में। मैं फिर भी जिक्र कर दू कि जो कम्पेनसैटरी अलाउंस मिलता था उस के बारे में चर्चा हुई और फिर डेली अलाउंस मुकर्रर किया गया। यहीं पर बस नहीं हुई, इसके बाद लेजिस्लेटिव-होस्टल में रहने के लिए फिर बात हुई। मैं यह बात कहते हुए अच्छा नहीं लगता क्योंकि मैं एक पार्टी हूं लेकिन जब यह बातें हुईं तो मुझे भी कहना पड़ता है। तो लैजिस्लेटिव होस्टल में रहने के लिए भी concession मुकर्रर किया गया। कहने का मतलब यह कि पैसा तो और कई बातों में खर्च होता है जिनको मैम्बर साहिबान भी समझते हैं। एक बात और कह दू कि सन् 1947 में जब मैं चीफ मिनिस्टर था तो मुझको 2,000 रुपये तनखाह के मिलते थे, हालांकि उस वक्त इतनी मंहगाई नहीं थी। यह दूसरी बात है कि उसके एक साल बाद 1,500 रुपया तनखाह रह गई और उसके भी बाद जब सरदार पटेल ने कहा था कि इतने में भी हर एक को कमी करनी चाहिए तो फिर 100 रुपए की कमी हुई। यानी कमी होती गई लेकिन मैं हर तरह से राजी रहा और अब जब कि 800 रुपए तनखाह हो गई तब भी राजी हूं (Thumping)। तो जहां तक पैसा खर्च करने वाली बात है, वह मैंने बताई कि तनखाहों में तो इस तरह कमी हो गई लेकिन जो काम करने जरूरी हैं और बगैर पैसे खर्च किए नहीं हो सकते तो वह तो करने ही पड़ते हैं। अब चूंकि काम बढ़ रहा है, डिवलपमेंट हो रही है और काम में इतनी बढ़ती हुई है कि सन् 1947 के सारे काम के मुकाबले में कई गुना काम बढ़ गया है। तो इस बढ़े हुए काम के लिए तो रुपया खर्च करना ही पड़ता है। पहले तो सिर्फ पंजाब का ही खर्च होता था लेकिन अब पैप्सू के शामिल हो जाने से दो स्टेट्स का खर्च एक हो कर खर्च करना होता है। तो वह तो ज्यादा होगा ही, इसमें कौन सी बड़ी बात है। मैं कहना चाहता हूं कि जो खर्च कर सकता है वह तरक्की कर सकता है और जो खर्च नहीं कर सकता वह तरक्की भी नहीं कर सकता। तो हम तरक्की करना चाहते हैं उसके लिए खर्च करना होता है।

[वित्त मन्त्री]

यहां पर एक बात असैम्बली के बारे में कही गई कि इसकी बिल्डिंग बिल्डिंग नहीं बल्कि मकबरा बनाया गया है। मैं कहता हूं कि इनको मकबरा का मतलब समझना चाहिए। मकबरे में मुर्दे होते हैं लेकिन यहां तो जिन्दा इनसान बैठे हुए हैं। तो फिर यह मकबरा कैसे हुआ? आपको यह मालूम होना चाहिए कि पार्टीशन होने के बाद असैम्बली का कोई अपना हाल नहीं था, कोई बिल्डिंग नहीं थी। शिमले में पहले Barnes Court में हमें असैम्बली का सेशन करना पड़ा, फिर प्रेजीडेंट साहब के मकान में जो सिनेमा हाल था उसमें सेशन किया, और उसके भी बाद सेंट्रल हाल असैम्बली का मिला तो वहां पर सेशन हुआ। चूंकि असैम्बली का अपना कोई घर नहीं था इस लिए यह अपना घर बनाया गया। इसको appreciate करना चाहिए था कि पंजाब के आदमी और पंजाब की सरकार ने हिम्मत करके अपना घर तो बनाया। इसके बाद यह भी कहा गया कि इतना रुपया कैपिटल पर खर्च किया गया। मैं कहता हूं जिन लोगों के पास अपने घर नहीं थे उनको अगर पंजाब गवर्नमेंट बसाने के लिए घर बनाए तो क्या ज्यादाती हुई। और यही नहीं कि वह कमी पूरी हो गई अभी तक भी 4,700 मकानों की जरूरत बनी हुई है। और लोग एक एक मकान में दो दो फैमिली ले कर रह रहे हैं। फिर भी यह कहना कि सरकार ने इतना रुपया खर्च कर दिया कहां तक ठीक है, यह बात समझ में नहीं आती। हमारे यहां डिवेलपमेंट हुई है उसके लिए कर्मचारी भी बढ़े हैं, अफसर भी बढ़े हैं। हाई कोर्ट को ही लीजिए। पहले सिर्फ 8 जज होते थे जब 15-16 हो गए तो उनके लिए मकान तो बनाने ही पड़ेंगे। यह जमाना ही तरक्की का है तो तरक्की करनी ही पड़ती है। जहां तक कैपिटल का सवाल है, मैं अपने दोस्तों को यह बतला देना चाहता हूं कि दुनिया के किसी कोने से कोई आदमी आता है और जब वह चंडीगढ़ कैपिटल को देखता है तो इसकी तारीफ करता है। दो ही तो काम ऐसे हैं जो पंजाब के लिए फल्य का बायस हैं-चंडीगढ़ और भाखड़ा। इसके लिए आपको तारीफ करनी चाहिए।

फिर कहा गया कि इतना कर्जा क्यों बढ़ाया जा रहा है। मैं इस सिलसिले में यह कहना चाहता हूं कि डिवेलपमेंट का कुछ तरीका ही ऐसा है कि उसके लिए कर्जा लेना ही पड़ता है, कुछ सेंट्रल गवर्नमेंट से और कुछ पब्लिक से। देखने वाली बात कर्जों के सिलसिले में जो होती है वह यह होती है कि कर्जा लेने वाला solvent कितना है। उसकी pay करने की ताकत कितनी है। पंजाब सरकार की ताकत बहुत मजबूत है और इसका सबूत यह है कि पंजाब सरकार दो या तीन loans float कर चुकी है और उसमें हर बार रुपया ज्यादा आया है। अगर पंजाब सरकार की पोजीशन मजबूत न होती तो ज्यादा रुपया क्यों आता? इससे जाहिर होता है कि हमारी सरकार पर लोगों को बहुत विश्वास है। और हमारी सरकार की पोजीशन solvent है। और जो तरक्की के लिए रुपया लिया है वह जब भी due होगा तब दिया जाएगा, pay किया जाएगा। अगर तरक्की करनी है तो कर्जा लेना ही पड़ेगा। और काम चलाना ही होगा। मैं समझता हूं कि दुनिया में हर एक आदमी को कर्जा लेना पड़ता है तो फिर कर्जों में ऐसी क्या बुराई हुई?

यहां एक बात कही गई कि सरकारी नौकरों ने इलैक्शन में हिस्सा लिया। मैं दोस्तों को यह बताना चाहता हूं कि सरकारी नौकरों के लिए बाकायदा instructions

थी कि वह किसी पार्टी के इलैक्शन में भाग न लें और मैं खुद अपने डिपार्टमेंट को यह instructions दी थीं कि अगर कोई इलैक्शन में काम करता पाया जाएगा तो उसे suspend किया जाएगा और ऐक्शन लिया जाएगा। कोई गवर्नमेंट सर्वेंट इलैक्शन में भाग नहीं लेता लेकिन यह पहले उनको अपने साथ मिलाते हैं, उन्हें demoralise करते हैं फिर सरकार की निन्दा करते हैं और सरकारी कर्मचारियों को भी बीच में घसीट लेते हैं। आपको गवर्नमेंट सर्वेंट को above board रखना चाहिए। मैं तो सरकारी मुलाजमों के काम की इस लिए कद्र करता हूं कि इनके बावजूद धमकाने के भी वे लोग ठीक तरह से काम करते हैं। यह पुलिस वालों को धमकाते हैं लेकिन वह इनकी धमकी में न आ कर अपनी duty सरअंजाम देते हैं। मैं उनकी हिम्मत की दाद देता हूं। मैं कुछ बातें और भी कहना चाहता हूं। मैं उन्हें बुजुर्ग तो शायद नहीं कह सकता, वह अक्ल में बड़े होंगे, लेकिन उम्र में वह शायद बड़े न हों। बाबू बचन सिंह ने कुछ बातें कही हैं जिनका मैं जवाब देना चाहता हूं। उन्होंने कहा कि हम टैक्स बहुत लगा चुके हैं इसलिये इस दफा टैक्स लगाने की जुर्रत नहीं पड़ी। मैं नहीं समझ सका कि जुर्रत में कौन सी चीज मानह थी, अगर मैं जरूरी समझता तो टैक्स लगा देता। पिछली दफा Budget deficit था इसलिये deficit होने की वजह से मैंने टैक्स लगाए थे। बाद में काम करने से मालूम हुआ कि हम टैक्सों से ज्यादा बच गए इस लिये अब uncoverd छोड़ दिये हैं। Revenue Account में 14 लाख की कमी है जो मामूली है और जल्दी पूरी हो जाया करती है। अगर बाद में हम ने महसूस किया कि रुपये की जरूरत है तो फिर टैक्स की proposal लेकर आप के सामने आयेंगे। अगर आप चाहते हैं कि सूबा तरक्की करे तो ऐसी proposal आप को मंजूर करनी पड़ेगी। इस दफा चूंकि मैंने टैक्स लगाने की जरूरत नहीं समझी इस लिये ऐसा कदम नहीं उठाया गया। दूसरी वजह यह भी थी कि इस दफा इस बजट को पास करने के लिये Cabinet के पास time नहीं था। हमारी Cabinet 12 मार्च, 1962 को form हुई और मैंने Finance Minister होने के नाते कह दिया कि मुझे टैक्स लगाने की जरूरत नहीं। इस से यह नतीजा अखज नहीं किया जाना चाहिये कि डर की वजह से ऐसा किया गया। अगर कोई Finance Minister डर के मारे टैक्स नहीं लगाता और development के काम को कम कर देता है तो वह Finance Minister रहने के काबिल नहीं (cheers)। लोगों के मुफाद को मद्दे नज़र रखते हुए टैक्स लगाए जाते हैं और ऐसा करने में कोई जाती फायदा मलहूजे खातर नहीं होता। मैं डाक्टर भी रहा हूं और जानता हूं कि डाक्टर को अगर जरूरत पड़े तो चीरा देता है और इस बात से नहीं डरता कि मरीज को तकलीफ होगी क्योंकि जो काम जरूरी होता है वह जरूर करना पड़ता है। अगर ऐसा काम डर के मारे नहीं किया जाता तो यह फर्ज में कोताही होती है।

फिर, स्पीकर साहिब, Finance Secretary की रिपोर्ट पढ़ कर सुनाई गई। मैं बड़ा खुश हूं कि हमारे Finance Secretary की रिपोर्ट को पढ़ा गया। इस में चार बातों का जिक्र किया गया है। पहली बात है कि State के

[वित्त मन्त्री]

resources बढ़ाने चाहिये और इस को मेरे दोस्त खुद मानते हैं। Resources की बढ़ती taxation द्वारा की जा सकती है। इस को भी वे तसलीम करते हैं।

इस के अलावा इस बात पर जोर दिया गया कि फजूल खर्ची को avoid किया जाए। जब कोई proposal Finance Department में जाती है तो उसे अच्छी तरह scrutinise किया जाता है और यहां महकमा देखता है कि फजूल खर्ची की गई है तो वह objection raise करता है और अपने खर्च को control करता है। Finance Secretary की यह responsibility है कि वह wasteful expenditure को रोके। अगर Finance Secretary ने अपनी रिपोर्ट में लिखा है कि फजूल खर्ची को eliminate किया जाये तो उस ने यह Finance Minister की मर्जी के खिलाफ नहीं लिखा बल्कि Finance Minister भी इस से बिल्कुल सहमत है। जहां फजूल खर्ची हो तो Finance Minister भी लिख देता है कि ऐसे खर्च की इजाजत नहीं दी जा सकती। इस में एतराज की क्या बात है, इस में गवर्नमेंट के खिलाफ क्या बात है बल्कि गवर्नमेंट की तारीफ की बात है।

फिर, स्पीकर साहिब, यह कहा गया कि हम ने surplus खा लिया है और इस के खर्च होने की वजह यह थी कि खर्च जरूरी थे लेकिन टैक्स नहीं लगाया, उसी में से अपना गुजारा किया। जिन नागहानी आफतों का हम बजट में provision नहीं कर सकते वह हैं floods जो आये साल फसलों का नुक्सान करते हैं। जब भी यहां floods आते हैं तो 5-6 करोड़ रुपया खर्च होता है और लोगों को relief देनी पड़ती है। अगर हम पैसा बचा कर रखें और लोगों की इमदाद न करें तो हम जनता की सही खिदमत नहीं करते। जिस वक्त लोगों को ऐसी calamities का सामना करना पड़ता है तो उन की हालत को देख कर relief देनी पड़ती है। जो loans लिये हुए हैं वह भी देने पड़ते हैं। हम ने Government of India से rehabilitation Loan लिया था। जिस वक्त यह दिया गया तो एक करोड़ था लेकिन बाद में तीन करोड़ रुपये का credit दिया और Government of India ने कहा कि वह यह खर्च बरदाश्त करेंगे। इस के बाद फिर उन्होंने कहा कि कुछ वह करेंगे और कुछ हमें करना पड़ेगा। जो Rehabilitation Loan हम ने Government of India से लिया था उस में शर्त यह थी कि उसे वापस करना पड़ेगा। वह हम वापस कर रहे हैं। वह रुपया भी इस में से ही निकलता है। जब Supplementary Demands का बजट पेश हुआ तो उस वक्त मैं ने बताया था कि 13 करोड़ में से 11 करोड़ रुपया loans को वापस करने और interest का था और इस के अलावा flood affected areas को relief देने के लिये था। अगर रुपया State की भलाई के लिये खर्च किया जाता है तो उस से हमें तसल्ली होती है कि रुपये का जायज इस्तेमाल हुआ है और ऐसे खर्च की हम परवाह नहीं करते। जो लोकल डिवेलपमेंट का काम होता है उस पर जितना खर्च गवर्नमेंट करती है उस के बराबर

ही रुपया लोग खर्च करते हैं। देहात के लोग या तो मजदूरी देते हैं या उस के बराबर रुपया देते हैं। लोग समझते हैं कि उन का अपना काम है इस लिये वे मदद देते हैं, कोआप्रेट करते हैं। आप यह न समझें कि लोग मदद नहीं करते, उन से जबरदस्ती काम लिया जाता है। लोगों की कोआप्रेसन से ही काम चलता है। अब पंचायत समितियां बन गई हैं, इस लिये काम उन के सुपुर्द कर दिया गया है। आप लोकल डिवेलपमेंट का काम देखिये कि कितना काम हो गया है। Flood relief works बनाए गए हैं, यह भी आप ने देखा ? रुपया तो आप कहते हैं कि खर्च होता है लेकिन काम भी देखिये। कितनी रोड्ज बनाई गई हैं, approach roads बनाई गई हैं, ट्रेफिक बराबर जारी है। यह सब काम तरक्की के हैं। आप पढ़िये "Punjab on the March" तो आप को मालूम होगा कि कितना काम हुआ है।

पटवारियों के बारे में कहा गया कि जब उन्होंने हड़ताल की तो उस वक्त उन की तनखाह नहीं बढ़ाई अब बढ़ाई है। मान लीजिये कि उस वक्त नहीं बढ़ाई। उस वक्त जरूरत नहीं समझी थी इस लिये नहीं बढ़ाई। अगर अब बढ़ा दी है तो इस में क्या बुराई का काम किया है। अगर आप काम के होते भी क्रेडिट नहीं देते तो न दें। हमें काम के क्रेडिट की जरूरत नहीं है। काम खुद ही क्रेडिट होता है। सब लोगों का भला हो तो वही रिवाज है। Virtue has its own reward, उस के क्रेडिट की चाहिश नहीं है।

यह कहा गया कि dry fruits पर टैक्स कम किया गया। कहते हैं कि पहले ज्यादा था, अब टैक्स कम किया गया है। उन को मालूम होना चाहिये कि टैक्सों के लगाने का क्या तरीका है। जो आदमी unregistered dealers के पास माल बेचता है उस से सात प्रतिशत टैक्स लिया जाता है और अगर registered dealers के पास माल बेचा जाता है तो उस से एक प्रतिशत टैक्स वसूल किया जाता है। ये लोग माल unregistered dealers के पास बेचते थे इस लिये इन से सात फीसदी टैक्स लिया जाता था। हम ने देखा कि दिल्ली में ही माल जाता था, दिल्ली ही मार्किट बन रही थी। गवर्नमेंट वहां टैक्स नहीं लगा सकती थी। जो लोग माल ले जाते थे वह यह नहीं कहते थे कि माल दूसरे Provinces को ले जाते हैं। चोरी का काम होता था। इस लिये पहले सात प्रतिशत टैक्स लिया जाता था लेकिन अब एक फीसदी कर दिया है। इस में कोई बुरी बात नहीं की, हम ने उन पर कोई एहसान नहीं किया। यह बात जरूरी थी।

एक और बात कही गई कि लुधियाना में slums बहुत हैं। उस के लिये गवर्नमेंट कुछ उपाय नहीं कर रही। slums को दूर करने के लिये गवर्नमेंट की ड्यूटी बाद में आती है, म्युनिसिपल कमिटी की ड्यूटी पहले आती है। लोकल बाडीज का काम होता है सफाई करवाने का। गवर्नमेंट उन की मदद कर सकती है। मैम्बर साहिब मुझे माफ करेंगे जब मैं कहता हूं कि उन्होंने अपने साथी म्युनिसिपल कमिशनरों से चुनाव में मदद ली है, उन के साथी म्युनिसिपल कमिटी के मैम्बर हैं, वे उन को कहें कि slums की सफाई करवाएं। उन को चाहिये कि वे उन को मजबूर करें (Interruptions)

[वित्त मंत्री]

अगर मेरे भाई किसी बात को नहीं समझना चाहते तो इस के लिये कोई चारा नहीं है। उन के मन में कोई ऐसा ख्याल बैठ गया है कि जो कि उन को convince नहीं होने देता तो जब तक वह ख्याल उन के मन से न निकल जाए उन का convince होना मुश्किल है। जब कोई ख्याल दिल में बैठ जाए तो वह मुश्किल से निकलता है। इस लिये मैं उन को convince नहीं करवा सकता।

जनाबे वाला, मैं अर्ज करूंगा कि इस डिमांड को put किया जाए और इस को पास किया जाए। उम्मीद है कि हाउस इस को पास करेगा।

VOTING OF THE DEMANDS FOR GRANTS ON ACCOUNT

Mr. Speaker : Now guillotine will be applied and demands put to the vote of the House. Question is—

That a sum not exceeding Rs 67,49,200 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 9—LAND REVENUE.

After ascertaining the votes of the Members present by voices Mr. Speaker gave an opinion. The opinion was challenged. The bells were sounded. The question was put again and carried by a voice vote.

The motion was declared carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 8,60,770 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect 10—STATE EXCISE DUTIES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,69,670 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 11—TAXES ON VEHICLES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 4,81,390 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April, to the 30th June, 1962) in respect of 12—SALES TAX.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 5,91,830 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 13—
OTHER TAXES AND DUTIES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,57,050 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 14—
STAMPS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 76,330 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 15—
REGISTRATION FEES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 9,53,700 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 18—
PARLIAMENT AND STATE LEGISLATURE.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 79,34,730 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 19—
GENERAL ADMINISTRATION.

The motion was Carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 14,25,480 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 21—AD-
MINISTRATION OF JUSTICE.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 20,96,500 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 22—JAILS.

After ascertaining the votes of the Members by voices, Mr. Speaker said, "I think the Ayes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker after calling upon those Members who were for "Aye" and those who were for "No", respectively, to rise in their places and on account having been taken, declared that the motion was carried.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 1,57,07,540 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 23—
POLICE.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 88,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 25—
SUPPLIES AND DISPOSALS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 8,72,160 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 26—
MISCELLANEOUS DEPARTMENTS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 71,400 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 27—
SCIENTIFIC DEPARTMENTS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 3,70,46,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 28—
EDUCATION.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 91,09,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 29—
MEDICAL.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 59,34,730 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 30—
PUBLIC HEALTH.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 70,66,080 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 31—
AGRICULTURE.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 31,97,500 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 33—
ANIMAL HUSBANDRY.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 31,27,200 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 34—
CO-OPERATION.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 51,11,900 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 35—
INDUSTRIES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 70,34,350 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 37—
COMMUNITY DEVELOPMENT PROJECTS—NATIONAL EXTENSION SERVICE AND LOCAL DEVELOPMENT WORKS.

The motion was Carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 48,40,640 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 38—
LABOUR AND EMPLOYMENT.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 10,06,790 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 39—
MISCELLANEOUS SOCIAL AND DEVELOPMENT ORGANISATION

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 37,30,410 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 42—
MULTIPURPOSE RIVER SCHEMES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 35,95,890 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 43—IRRIGATION, NAVIGATION EMBANKMENT AND DRAINAGE WORKS (COMMERCIAL.)

44—IRRIGATION NAVIGATION EMBANKMENT AND DRAINAGE WORKS (NON COMMERCIAL)

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 66,17,200 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of
CHARGES ON IRRIGATION ESTABLISHMENT.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 76,19,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 50—
PUBLIC WORKS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 46,49,100 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of
CHARGES ON BUILDINGS AND ROADS ESTABLISHMENT.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 27,71,500 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 52—
CAPITAL OUTLAY ON PUBLIC WORKS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 68,37,690 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 57—ROADS AND WATER TRANSPORT SCHEMES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 15,00,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 64—FAMINE RELIEF.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 43,82,800 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 65—PENSION AND OTHER RETIREMENT BENEFITS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,00,280 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 67—PRIVY PURSES AND ALLOWANCES OF INDIAN RULERS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 29,41,320 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 68—STATIONERY AND PRINTING.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 49,73,890 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 70—FORESTS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 1,37,63,700 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 71—MISCELLANEOUS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding, Rs 2,89,580 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 76—
OTHER MISCELLANEOUS CONTRIBUTIONS AND ASSIGNMENTS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 5,00,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 78—
PRE-PARTITION PAYMENTS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 7,90,430 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 95—
CAPITAL OUTLAY ON SCHEMES OF AGRICULTURAL IMPROVEMENT AND RESEARCH.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 26,84,300 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 96—
CAPITAL OUTLAY ON INDUSTRIAL DEVELOPMENT.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,74,49,330 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 98—
CAPITAL OUTLAY ON MULTIPURPOSE RIVER SCHEMES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 67,13,000 be granted to the Governor on account to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 99—
CAPITAL OUTLAY ON IRRIGATION, NAVIGATION EMBANKMENT AND DRAINAGE WORKS (COMMERCIAL)

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 2,08,19,300 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 103—
CAPITAL OUTLAY ON PUBLIC WORKS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 25,98,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 105—
CHANDIGARH CAPITAL OUTLAY.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 50,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 109—
CAPITAL OUTLAY ON OTHER WORKS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 3,37,720 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 113—
CAPITAL OUTLAY ON RAIL ROAD AND CO-ORDINATION SCHEMES,

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 29,67,850 be granted to the Governor on account to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 114—
CAPITAL OUTLAY ON ROAD AND WATER TRANSPORT SCHEMES.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 1,12,500 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 120—
PAYMENT OF COMMUTED VALUE OF PENSIONS.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,61,67,340 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to the 30th June, 1962) in respect of 124—
CAPITAL OUTLAY ON SCHEMES OF GOVERNMENT TRADING.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 4,60,94,000 be granted to the Governor on account, to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (from the 1st April to 30th June, 1962) IN RESPECT OF
LOANS TO LOCAL FUNDS—PRIVATE PARTIES ETC.

LOANS TO GOVERNMENT SERVANTS.

The motion was carried.

6.00 p.m.

(The Sabha then adjourned till 9.00 a. m. on Wednesday, the 28th March, 1962).

17224PVS— 370 —14-9-62—C.,P. & S., Punjab, Chandigarh

© (1962)

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

28th March, 1962

Vol. I No. 8

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 28th March, 1962.

	PAGE
Starred Questions and Answers	(8) 1
Unstarred Questions and Answers	(8) 6
Bill—	
The Punjab Appropriation (Vote on Account)—, 1962	(8) 8-58

Punjab Vidhan Sabha, Secretariat, Chandigarh

Price Rs. 5.00

ERRATA

**Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I, No. 8,
dated the 28th March, 1962**

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
Add the word 'to' after 'pleased'		(8) 1	8
ਦੇਂਦੇ	ਨੇਂਦੇ	(8) 3	8th from below
Reply	Repla	(8) 5	19
ਪੈਸਾਨੇ	ਪੈਸਾ	(8) 9	25
Camouflage	Comouflage	(8) 10	21
ਹਮਾਰੇ	ਹਮਾ	(8) 15	23
ਖਜ਼ਾਨਾ	ਖਜ਼ਾਨ	(8) 15	Last but one
ਫੈਂਦੇ	ਫੈਂ	(8) 16	2
ਚੇਹਰੇ	ਚੇਹ	(8) 16	3
ਸ਼ੇਰੇ	ਸ਼ੇ	(8) 18	2
ਚੌਥਰੀ	ਚੌਥਰੀ	(8) 18	14
hon'ble	Aon'ble	(8) 19	6
ਕਾਰੇ	ਕਾ	(8) 19	23
ਹਮਾਰੀ	ਹਮਾੀ	(8) 21	8
ਸਾਰੇ	ਸਾ	(8) 21	21
ਪੂਰੇ	ਪੂ	(8) 21	Last but one
ਹਮਾਰੀ	ਹਮਾੀ	(8) 23	2
ਸਮਝੂ	ਸਮਝੂ	(8) 23	19
ਪਹੁੰਚਾ	ਪਚਹੁੰ	(8) 23	23
ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ	ਜ਼ਿਲਿਆਂ	(8) 25	13
ਅਫ਼ੂਤਾ	ਫ਼ੂਤਾਂ	(8) 26	13
ਇਨ੍ਹਾਂ	ਇਨ੍ਹ	(8) 27	15
ਸਾਹਿਬ	ਸਾਹਿ	(8) 28	16
ਵੈਗਨ	ਬੈਗਸ	(8) 28	Last
ਕਫ਼ਾਦਾਰੀ	ਕਫ਼ਾਦਾੀ	(8) 30	13
ਹਮਾਰੇ	ਹਮਾ	(8) 30	Last
ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫ਼ਾਰ	ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫ਼ਾਰ		
ਖਾਂ	ਖਾਂ	(8) 32	First
ਸੇਰੇ	ਸੇ	(8) 33	13
ਕਹਰੇ	ਕਹ	(8) 41	18
ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ	ਗਿਆਜ ਹੜਾ	(8) 47	Last

1947-48

1948-49

1949-50

1950-51

1951-52

1952-53

1953-54

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 28th March, 1962.

*The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1,
Chandigarh, at 9.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker
(Shri Prabodh Chandra) in the Chair.*

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

EX-INDIAN NATIONAL ARMY PERSONNEL IN THE STATE

*37. Shri Rup Singh Phul : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of the former Indian National Army Personnel in the State at present and the nature of relief, if any, given to them so far;
- (b) the number of persons to whom relief referred to in part (a) above has been given and the extent thereof ?

Prof. Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) (i) The total number of the former Indian National Army personnel in the State is not known.

- (ii) The State Government have declared the I. N. A. Movement as a full-fledged National Movement and all the concessions admissible to other Political sufferers are also available for Ex-I. N. A. Personnel. The State Government is also granting financial assistance at varying rates to these political-sufferers according to their sacrifices and present circumstances. In certain cases a lumpsum grant of Rs 250 only has been sanctioned while in other cases financial assistance ranging between Rs 5 and Rs 20 per mensem is granted. There are some other cases also in which financial assistance is sanctioned on an ad hoc basis.

- (b) The total number of Ex-I. N. A. Personnel to whom financial assistance has either been paid by way of lumpsum grant or is being paid on monthly basis is 5,058.

Shri Rup Singh Phul : May I know whether the cases of those I.N.A. political-sufferers who could not apply for relief previously and who are applying now will be considered by the Government ?

Deputy Minister : Yes, Sir; their applications will be considered even if they apply for the relief now.

कामरेड मुखन सिंह तरसिबका : क्या वज़ीर साहिब फरमाएंगे कि जनरल मोहन सिंह और कैप्टन रतन सिंह को क्या relief दिया गया है ?

Mr. Speaker : The Supplementary does not arise out of the main question.

Shri Rup Singh Phul : May I know, Sir, whether the I.N.A. sufferers are being granted relief in the form of land also ?

Deputy Minister : Formerly they were granted relief in the form of land also. However, this concession was withdrawn as land available was very small.

Shri Rup Singh Phul : May I know whether the tuition fee concession and stipends are also granted to the children of the I.N.A. sufferers ?

Deputy Minister : Yes, Sir.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ relief ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਨਾ Communist Party ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਜਨਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ Party ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ?

Deputy Minister : No, Sir.

Mr. Speaker : I do not think there was any necessity for this supplementary question when it had been made absolutely clear that relief was being given on the basis of sacrifices alone.

WOOL COMBING PLANTS IN THE STATE

*31. Shri Balramji Das Tandon : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether the Union Government have recently sanctioned any Wool Combing Plants in the State ; if so, the number thereof and the places, if any, selected for each of such plant ;
- (b) the time by which the installation of plants is expected to be completed ;
- (c) whether the plants referred to above are proposed to be installed in the Public or in the Private Sector ;
- (d) the criteria kept in view while selecting the places for the installation of the plants referred to above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) Yes. Four in number. A statement showing the particulars of these licences, location of the new

plants and the period during which the installation of each plant is to be completed, is laid on the table of the House.

(c) In Private Sector only.

(d) Location of the three plants was decided by the Government of India directly on the applications made by the Industrialists concerned, whereas the location of the 4th Plant (at Ludhiana), was recommended by the State Government, in view of the existing wool spinning capacity concentrated at this centre.

Statement showing Wool Combing Plants licensed in Punjab

S. No.	No. & date of licence	Location	Period allowed for installation of the plant
1.	L/23/3/N-27/60, dated 14-7-60,	Chandigarh	30 months from the date of issue of the licence
2.	L/23(3)/N-7/Tex (D)61 dated 10-11-1961	Ludhiana	Six months from the date of issue of the licence
3.	L/23(3)/N-3-Tex(D)/61, dated 1-6-61.	Ludhiana	12 months from the date of issue of the licence
4.	L/23(3)/N-1/Tex(D)/61, dated 27-4-61.	Ludhiana	No period has been specified.

श्री बलराम जी दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या यूनियन गवर्नमेंट combing plants लगाने के लिये दी गई अजियां आप ही deal करती है या राज्य सरकार की recommendations भी लेती है ?

मुख्य मन्त्री : मुझे यह काम नया ही मिला है इस लिए वजीर साहिब इस का जवाब देंगे ।

गृह मन्त्री . Licensing authority हिन्द सरकार है । उस के लिए यह जरूरी नहीं है वह राज सरकार की recommendations मांगे । जो अजियां हमारे पास आती हैं वह हम उन को भेज देते हैं । हिंद सरकार आम तौर पर हम से इस सिलसिले में पूछ ताछ कर लेती है मगर यह जरूरी नहीं है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या सरकार को अमृतसर से combing plants लगाने की कोई दरखास्त मिली है ?

गृह मन्त्री : अजियां तो मिलती रहती हैं । अभी अभी जब टैक्सटाइल कमिशनर आए थे तो अमृतसर वालों ने representation किया था । जहां तक मुझे इत्म है उन्होंने कहा था कि वह अमृतसर का केस favourably consider कर रहे हैं ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि क्या यह plants लगाने का period खत्म होने वाला नहीं है ?

Mr. Speaker : The hon. Minister is not expected to know all the details of a case where the Government of India is the sanctioning authority.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि क्या जो plants यहां केलिये sanction हुए हैं उन के सिलसिले में कोई progress हो रही है ?

गृह मंत्री : हर एक के बारे में काफी progress हो रही है क्योंकि इनका बड़ा scope है। हर पार्टी इस बात के लिए anxious है कि उसे जल्दी से जल्दी set up करे लेकिन machinery की मुश्किल पड़ रही है।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि अमृतसर के बारे में सरकार Government of India को favourable note put up कर रही है कि वहां इसकी बहुत जरूरत है ?

मुख्य मंत्री : यह पहले बताया जा चुका है, अब और क्या बताएं।

COMPENSATORY ALLOWANCE FOR GOVERNMENT EMPLOYEES AT PLACES
WHERE CONDITIONS OF LIVING ARE DIFFICULT

*36. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether Government have had under their consideration any scheme for the grant of adequate Compensatory Allowance to their employees posted at places where living conditions are difficult ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the said scheme has been finalised; if so the names of places to which it has been made applicable, the date from which it has been made applicable and the amount of allowance proposed to be given?

Prof. Yashwant Rai (Deputy Minister) :

(a) Yes.

(b) (i) No.

(ii) Does not arise.

Shri Rup Singh Phul : May I know since when this scheme came under consideration of the Government ?

Deputy Minister : The scheme is under consideration of the Government since the 19th of November, 1959.

Shri Rup Singh Phul : May I know the reasons for this inordinate delay in arriving at a final decision ?

Deputy Minister : The scheme had to go to so many Officers/places and that is the reason that it has taken a long time. Now it is awaiting the final decision of the Finance Department.

Shri Rup Singh Phul : May I know how much further time will be required by the Government to arrive at a final decision in this case ?

Mr. Speaker : The hon. Minister has just stated that the scheme is awaiting the final decision of the Finance Department and this should satisfy the hon. Member.

Starred Question No. 32 (Postponed)

Mr. Speaker : Reply to Starred Question No. 32 is postponed (interruptions,)

गृह मंत्री : स्पीकर साहिब, इसका notice काफी late आया था इस लिए information मिल नहीं सकी है। हम ने तार दी हुई है।

Starred Question No. 33 (Postponed)

Mr. Speaker : Repla to Starred Question No. 33 is also postponed.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, यह information तो Secretariat level पर मिल सकती थी इस के postpone करने की क्या जरूरत थी ? यह खाह मखाह postpone कराया गया है।

Minister for Revenue : Sir, the question was received on the 21st of March and it is the 28th of March to-day. The required information could not be collected within this short period.

Shri Balramji Dass Tandon: The information was to be collected from within the Punjab Civil Secretariat, and it could have been possible to collect the information within these days.

Mr. Speaker : The hon. Minister will try to give the information asked for during the current session of the Assembly.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैं यह जानना चाहता हूँ कि जो postponed questions हैं उनकी list जैसे पहले हुआ करती थी वैसे ही हुआ करेगी या कोई और procedure होगा ?

Mr. Speaker : This will be done if the Government is ready with the answer.

श्री बलरामजी दास टंडन : मेरे कहने का मतलब यह है कि पहले ऐसे होता था कि सारे हफ्ते के postponed questions हर मंगलवार को take up किए जाते थे। तो मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या अब भी ऐसा ही होगा ?

Mr. Speaker : I will try that the postponed questions are answered during the session of the Assembly.

STARRED QUESTION NO. 38 (POSTPONED)

Mr. Speaker : The reply to Starred Question No. 38 is also postponed.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

EXTENSION IN TIME-LIMIT FOR CONSTRUCTION OF RESIDENTIAL/
COMMERCIAL PLOTS AT CHANDIGARH

14. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state —

- (a) whether it is a fact that the plot-holders at Chandigarh are experiencing great hardship in getting building material at Chandigarh ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether there is any proposal under the consideration of the Government to extend the time-limit for construction of residential and commercial plots at Chandigarh ?

Shri Brish Bhan : (a) It is a fact that plot-holders at Chandigarh are experiencing difficulty in obtaining supplies of bricks due to coal shortage. There is, however, no shortage of any other building material.

(b) In cases where the residential and commercial plots have not been built upon within the stipulated period, extension in the time-limit has already been allowed.

SETTING UP P.W.D. (B. & R.) DIVISION AT HAMIRPUR

15. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the establishment of a P.W.D. (B and R) Division at Hamirpur, district Kangra; if so, when ?

Shri Niranjana Singh Talib (Minister of State) : Yes; the proposal is at present under consideration and a decision is likely to be arrived at in a few months' time.

OPENING A KUHIL SUB DIVISION AT HAMIRPUR

16. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is a proposal under the consideration of Government for opening a Kuhils Sub-Division at Hamirpur, District Kangra; if so, when ?

Chaudhri Ranbir Singh :

- (a) Yes.
- (b) In the very near future.

**AYURVEDIC/UNANI DISPENSARIES OPENED DURING THE CURRENT
FINANCIAL YEAR IN THE STATE**

17. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state the number of Ayurvedic/Unani Dispensaries opened by Government in the State during the current financial year together with the number and names of those amongst them which are located in Kangra ?

Shri Brish Bhan : Eleven. Out of these, six have been opened in Kangra District at the places mentioned hereunder :—

1. Chaukath, tehsil Kangra.
2. Gandhigram, tehsil Palampur.
3. Khurwan (Tappa Momnar), tehsil Hamirpur.
4. Dhandru (Tappa Ransara), tehsil Hamirpur.
5. Banhe-di-Hatti, tehsil Dehra.
6. Fatehpur, tehsil Nurpur.

**OPENING OF AYURVEDIC DISPENSARIES DURING THE
NEXT FINANCIAL YEAR**

18. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state—

- (a) the number of Ayurvedic Dispensaries proposed to be opened by Government in the State during the next financial year;
- (b) the names of places in Kangra District, if any, selected for the purpose of opening new dispensaries mentioned in part (a) above ?

Shri Brish Bhan :

- (a) Eleven.
- (b) Location has not been decided yet.

CONVERSION OF PRIMARY HEALTH UNITS INTO REFERRAL HOSPITALS

19. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state —

- (a) the names of Primary Health Units in the State converted into referral hospitals during the current and the last financial years ?

(Shri Rup Singh Phul)

- (b) whether Government intend to convert any Primary Health Units into referral hospitals during the next financial year; if so, their names ?

Shri Brish Bhan :

(a) Nil.

(b) Nil.

EXPANSION OF PRIMARY HEALTH CENTRE, HAMIRPUR

20. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state the amount of funds, if any, earmarked for the expansion of Primary Health Centre, Hamirpur, district Kangra, together with the time by which the proposed expansion is expected to be completed ?

Shri Brish Bhan : A sum of Rs 55,000 has been allotted during the III Five-Year Plan for the construction of building works regarding Additional accommodation in the Primary Health Centre, Hamirpur, district Kangra. Against this a sum of Rs 20,000 has been proposed to be spent during 1962-63 and the balance will be utilized in the succeeding years. The time by which the work would be completed cannot be indicated at this stage.

OUT-DOOR AND IN-DOOR PATIENTS IN PRIMARY HEALTH CENTRE, HAMIRPUR

21. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state the number of out-door and in-door patients that attended the Primary Health Centre, Hamirpur, district Kangra, during the years 1960 and 1961 separately together with the cost of the medicines supplied to the said Health centre during the said period, separately ?

Shri Brish Bhan : The requisite information is as under:—

YEAR	NUMBER OF PATIENTS TREATED			Cost of Medicines supplied
	In-door	Out-door	Total	
1960 ..	1,282	39,886	41,168	Rs 3,100.00 nP.
1961 ..	1,173	25,848	27,021	Rs 4,500.00 nP.

THE PUNJAB APPROPRIATION (VOTE ON ACCOUNT) BILL 1962

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to introduce the Punjab Appropriation (Vote on Account) Bill.

BILL 1962

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move —

That the Punjab Appropriation (Vote on Account) Bill be taken into consideration at once.

स्पीकर साहिब, हाउस ने जो कल **Vote on Account** के बारे में **Demands** पास की हैं उनके सिलसिले में ही यह **Appropriation Bill** यहां पेश किया गया है ताकि **Consolidated Fund** में से खर्च किया जा सके। तो हाउस चूंकि यह **Demands** काफी **discussion** के बाद पास कर चुका है इस लिए मैं उम्मीद करता हूं कि यह बिल भी जल्दी ही पास किया जाए गा।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Appropriation (Vote on Account) Bill be taken into consideration at once.

पंडित मोहन लाल दत्त (अम्ब) : अध्यक्ष महोदय, कल **General administration** के **item** पर इस सदन में काफी चर्चा हुई है। यह एक बड़ा महत्वपूर्ण प्रश्न है इस लिए मैं भी चन्द शब्द इस सम्बन्ध में कहना चाहता हूं। सरकार की तरफ से चाहे कितनी बड़ी बड़ी योजनाएं बनें और चाहे कितनी बड़ी बड़ी रकमें **provide** की जाएं लेकिन अगर उनको कार्यन्वित करने के लिए अमली जामा पहनाने के लिए और उनको चलाने के लिए सही, पायदार, **independent** और **high standard** की **administrative machinery** न हो तो वह योजनाएं सफल नहीं हो सकती हैं। इसलिए तमाम योजनाओं को सफल बनाने के लिए और उनका जनता को पूरा फायदा पहुंचाने के लिए जरूरी है कि हमारे राज्य प्रबन्ध की मशीनरी निहायत शानदार हो और वह बगैर किसी असर रसूख के काम करने वाली हो। **Administration** के तीन अंग होते हैं। एक मंत्री मण्डल, दूसरे **Civil Services** और तीसरे **Judiciary**। मंत्री मण्डल के सम्बन्ध में हमारी तरफ से आलोचना हुई है। आज तमाम जनता इसी बात के लिए चिल्ला रही है और खुद प्रधानमंत्री जी ने यह कहा है कि इतने बड़े पैमाने पर जो मंत्रिमण्डल बनाए गए हैं, यह अच्छी बात नहीं की गई है। यही नहीं, जो और भी कांग्रेसी हैं वह भी सोचते हैं कि यह गलत बात हुई है। और कांग्रेस की बदनामी हुई है। इस के बावजूद भी बरसरे इकतदार ग्रुप इस चीज को सही करार देने के लिए गलत दलीलें दिए जा रहा है। जहां तक **Development** के बढ़ने की बात की गई है, यह बात दुरुस्त है; लेकिन इस के लिए काम ज्यादा करना चाहिए। आज इनके कहने के मुताबिक काम तो इतना नहीं बढ़ा है जितना मुझे यह दिखाई देता है कि सत्ता का लालच बढ़ गया है। अगर काम बढ़ा होगा तो ब्लाकों में एक बी० डी० ओ० की जगह दो कर देते और तहसीलों में एक की जगह दो तहसीलदार कर देते। मैं एक गरीब आदमी हूं और गरीब इलाके से आया हूं। मैंने इस फजूल-खर्ची को बहुत महसूस किया। मैं जब मੈम्बर था तो यह सोच कर कि **administration** का खर्च घटे, **voluntary cut** करता रहा। और टी० ए० भी **I Class** की बजाए **III Class** का चार्ज करता रहा। लेकिन अब यह लूट देख के

[पंडित मोहन लाल दत्त]

मैं समझता हूँ कि यह रूपया इस खजाने में न छोड़ बल्कि गरीब इलाके के लिए खर्च करूँ। इस तरह से रुपए खर्च करने के चेनल बना देना जनता की गाँठें पसीने की कमाई के साथ दगा है। यह एक लूट है। यह जो इतनी बड़ी मिनिस्ट्री बनाई गई है उससे एक भद्दी शक्ल बन जाती है जैसे किसी आदमी का सिर तो बहुत बड़ा हो लेकिन उसका हाथ, उसके पैर, और बाकी जिस्म बहुत छोटा और पतला हो। यह एक लोक तंत्र के विरुद्ध बात है। असली बात यह है कि जितना बड़ा मंत्रिमण्डल होगा उतना ही ज्यादा शोषण होगा। मैं समझता हूँ कि ऊपर वालों के हाथ में कम काम हो और लोगों के सुपुर्द ज्यादा काम हो। मेरी समझ में नहीं आता कि एक तरफ तो विकेन्द्रीकरण का असूल लागू किया जा रहा है और दूसरी तरफ यह सिलसिला चल रहा है कि ताकत कुछ लोगों के हाथ में रहे। मैं समझता हूँ कि इतनी संख्या बढ़ा के लोगों को इतना मजबूर कर दिया गया है और उन्हें इतना दीन-हीन बना दिया गया है कि मंत्रियों के सामने लोगों को गुलाम बनने को मजबूर कर दिया गया है। लोग बस इनके मुँह ताकते रहें अपने कामों के लिए और कुछ नहीं। आप देखेंगे कि जनता को मन्त्री के अधीन होना पड़ता है, यह दशा बन गई है। वजोरोँ ने power के नाम पर यहां तक कर लिया है कि पहले सियासी अस्तित्व ही इस्तेमाल होते थे लेकिन अब economic अस्तित्व भी बरते जाते हैं। **There is a political tyranny. There is also an economic tyranny.** लोगों में एक भिखारीपन की स्पिरिट भर दी है। हर व्यक्ति यही चाहता है कि चलो कुछ न कुछ ले आएं, मांग ले आएं। मैं समझता हूँ कि लोक तन्त्र की यह स्वस्थ परम्परा नहीं है। तनखाहों के कम करने की बात कही जा रही है। यह तो सिर्फ फिजूल खर्ची पर **comouflage** करने के लिए है। तनखाहों से खर्च का कम होना नहीं होता क्योंकि एक एक वजोरोँ पर कारों का, कोठियों का, टी० एज० का और अमले का बहुत खर्च पड़ेगा। यह तो दाड़ी से मूँछों के बढ़ने वाली बात है।

जहां तक **Socialist Pattern** की बात है वह सिर्फ कहने वाली नहीं होनी चाहिए बल्कि काम में भी अमल में भी आनी चाहिए और इसको आगे भी चलना चाहिए। मिनिस्ट्रों को चाहिये कि वे अपने **T. A.** घटाएं, फजूल खर्ची घटाएं और समाज में जो विषमता है उसे भी कम करने की कोशिश करें। इस में कोई शक नहीं कि गवर्नमेंट ने मन्त्रिमण्डल में समानता कायम की है लेकिन समाज में जो विषमता कायम है उसे दूर करने की तरफ कोई कदम नहीं उठाया। सरकारी मुलाज्मों की तरफ देखिये कितनी विषमता है—हज़ारों सरकारी मुलाज्म ऐसे हैं जिन की तनखाह 100 रुपये से कम है। बड़े तमतराक से कल यहां कहा गया मिनिस्ट्रों की तनखाह जो पहले किसी वक्त 2,000 रुपये माहवार थी और फिर 1,500 रुपये माहवार हुई अब 800 रुपये कर दी गई है और मन्त्रियों और उप-मन्त्रियों और राज्य मन्त्रियों को एक level पर कर दिया गया है लेकिन मेरे दोस्त इस बात को भूल जाते हैं कि **Kerala** में मिनिस्ट्रों की तनखाह 500 रुपये माहवार थी (**Cheers**)। हमारी गवर्नमेंट कम्प्युनिस्टों को बदनाम तो करती है और कहती है कि वे गद्दार हैं और

anti-national activities में हिस्सा लेते हैं लेकिन जब उन्होंने अपनी Cabinet को इतना expand किया है तो उन्हें चाहिये था कि यह वजीरों की तनखाहें कम से कम उन के बराबर यानी 500 रुपये माहवार तो करते। इतनी ज्यादा तनखाहें देने की उन्हें क्या जरूरत है। कांग्रेस का आदर्श सादगी का है। उन्होंने महात्मा गांधी के असूलों को बिल्कुल नजर अन्दाज कर दिया है; गो यह दावा करते हैं कि यह उन के नक्शे कदम पर चल रहे हैं और उन की तसवीर इस हाऊस में लगा रखी है। मिनिस्ट्रों और डिप्टी मिनिस्ट्रों का बेशक बाहर कितना ही सादा रहन सहन हो लेकिन जब वे मन्त्री की गद्दी पर विराजमान हो जाते हैं तो उन का दिमाग यह सोचता है कि उन का **standard of living** ऊंचा होना चाहिए। महात्मा गांधी ने देश को और कांग्रेस को जो सादगी का उपदेश दिया था वह सादगी और **austerity** आज इन में नाम मात्र भी दिखाई नहीं देती। इस **set up** में महात्मा जी के बताए हुए सारे असूल और सारी बातें यह एक दम भूल गये हैं। हर एक बात में अब **power politics** चलता है, **politics** की मनोवृत्ति अधिक प्रधान है। सपीकर साहिब, आप, **elections** में जो बेजा मداخلत की गई है, अगर उस की तरफ अपनी नजर दौड़ाएं तो आप इस नतीजे पर पहुंचेंगे कि जो इलजामात इन पर लगाए गये हैं उन के बारे में यह भले ही क्यों न कहें कि यह गलत हैं लेकिन यह हकीकत पर मबनी हैं। ठोस वाक्यात हैं कि हकूमत की पार्टी ने अपने आप बेइन्तहा **interference** की है, जिस की मिसाल नहीं मिलती। हकूमत को डर था कि इस दफा शायद कांग्रेस की **ministry** न बन सके इसलिये उन्होंने **elections** में कामयाबी हासिल करने के लिये जायज और नाजायज तरीके इस्तेमाल किये। मिस्टर स्पीकर, मैं आप के द्वारा अपने हलके के मुतअल्लिक ठोस मिसालें पेश करना चाहता हूं। मैं इस बात में नहीं जाना चाहता कि कितने अफसरों ने **election** में बेजा मداخلत की और **telegraphically** कुछ आदमियों की **transfer** की गई। अगर इन इलजामात पर कि सरकारी कर्मचारी **election** में हिस्सा लेते हैं उन की **transfer** की गई तो सरकार को यह जुरत क्यों नहीं होती कि उन के खिलाफ मुकद्दमें चलाए जाएं। सिर्फ **transfer** पर ही क्यों इक्तफा किया गया। जब कांग्रेस **candidates** ने देखा कि सरकारी कर्मचारी उन के **opponents** की मदद कर रहे हैं तो फट मन्त्रियों से कह कर **telegraphically** उन की **transfers** के **order** भिजवा दिये। यह हमारी कांग्रेस सरकार की **administration** है जिस पर यह नाज करती है। इसी तरह प्रायमरी स्कूल के एक हरिजन टीचर को जिस का नाम आत्मा राम है **dismiss** कर दिया इस इलजाम पर कि वह हरिजनों की, हमदर्दी करता है। गांव में चूंकि पार्टी-बाजी होती है किसी ने उस के खिलाफ शिकायत कर दी और इस बात पर विचार किये बगैर कि इलजाम गलत है या ठीक उस के खिलाफ एक दम **action** ले लिया। उस बेचारे की बीबी और बच्चे बहुत तंग हैं। जब इस तरह के वाक्यात हों तो यह नाजायज दखल नहीं तो और क्या है। मैं इस तरह की और कई मिसालें पेश कर सकता हूं। स्पीकर साहिब, इस किस्म की धांधली और अंधेरगर्दी से इन्होंने इस सदन

[पंडित मोहन लाल दत्त]

मे अपनी majority बना ली है। इन की कामयाबी का ज्यादातर दारोमदार सरकारी machinery का नाजायज इस्तेमाल है और पूंजीपतियों से मिल कर पैसा पानी की तरह बहाया गया। 'इस से यह भी साबित हो जाया है कि यह सरकार पूंजीवाद को फ़रोग दे रही है।' जिस का खायेंगे उसी का गुन गायेंगे' के मकूल के मसदाक यह लोग काम करते हैं। पूंजीपतियों से मेल जोल रख के इन्होंने political dictatorship कायम की हुई है और अंधेर गर्दी मचा रखी है। इस सम्बन्ध में ज्यादा न कहते हुए यही प्रार्थना करूंगा कि अगर लोक तंत्र राज स्थापित करना है तो सही तरीकों को अपनाना चाहिये, गलत तरीके इस्तेमाल करने से जनता दुखी होगी। मैं तो इन हालात में इसे welfare State को बजाए ill fare State कहूंगा। अगर सरकार को इन कही गई बातों की सदाकत पर शक हो तो उसे इस बात की जांच करने के लिये एक high powered committee बनानी चाहिये जो इन allegations की तहकीकात करे फिर उस को यकीन हो जाये गा कि जो कुछ हम कहते हैं वह सही है या गलत। गवर्नमेंट का यह ख़ैया सही नहीं कि जो कोई बात इधर से कही जाये उसे नज़र अन्दाज़ कर दे।

Minister for Irrigation and Power : On a point of order, Sir. Can the hon. Member cast aspersions on the Chair? He is using the word 'आप, आप' for the Speaker.

श्री अध्यक्ष : कोई बात नहीं। (It matters little.)

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, हमारे एक साथी ने बहुत ग़लत बात बताई कि हमारे एक मੈम्बर जो जेल में हैं उन्हें better class treatment दिया जा रहा है।

Mr. Speaker : That has nothing to do with the Appropriation Bill.

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, मेरे दोस्त विरोध की भावना से काम करते हैं। मैं समझता हूँ कि हम सब मੈम्बर साहिबान चाहे वे Treasury Benches पर हों या Opposition में उन्हें लोक भलाई के लिये मिल कर काम करना है।

लोगों के कल्याण के लिये हम यहां पर आए हैं। हमें एक दूसरे के साथ कोआप्रेट करके और एक दूसरे को तुआवन दे कर हमें लोगों का कल्याण करना चाहिये। आपस में vindictiveness और द्वेषभाव रखना अच्छी बात नहीं है, इस से लोगों का कल्याण नहीं होगा। जब हम अंग्रेज़ों के खिलाफ लड़ा करते थे तो हमें जेलों में भेज दिया जाता था। उस वक़्त के जेलों के वज़ीर सर मनोहर लाल जी दौरे पर आते थे और अगर हम उन से शिकायत करते थे कि हम better class के योग्य हैं लेकिन हमें वह क्लास दी नहीं गई तो वह झटपट उसी वक़्त हमारी शिकायत दूर कर देते थे कि यह बात अधिकारियों की ग़लती की वजह से हो गई है। वे झट better class

दे दिया करते थे। मगर अब हमारे अपने राज्य में यह बात होती है कि हमारा कोई rival या political opponent है तो उस के साथ हम लोग न्याय करने के लिये तैयार नहीं हैं। यह नहीं होना चाहिये।

स्पीकर महोदय, दूसरी बात मैं Community Projects के बारे में कहना चाहता हूँ। Community Projects का बहुत ही सुन्दर और इनकलाबी प्रोग्राम हमारे सूबे में चलाया गया लेकिन उस को भी politics से दूषित किया जा रहा है। This is also being polluted with Politics. मैं आप से निवेदन करूंगा कि परमेश्वर के लिये इस सुन्दर प्रोग्राम में सियासत को मत लाओ। इसमें भी सियासत लाई जा रही है। पंचायतों और Community Projects की administration को भी सियासत का अखाड़ा बनाया जा रहा है। पिछले चुनाव में B.D.O.s. और दूसरे अफसरों को इस्तेमाल किया गया। पंचायत राज्य में भी यह सिलसिला चल रहा है। हमारे जिले में से एक मेम्बर कांग्रेस टिकट पर लोकल बाडीज़ या समितियों में से लेजिस्लेटिव कौंसिल में जाना है। यह बात ठीक नहीं है। अगर आप सियासत को इस प्रोग्राम से अलग करेंगे तभी यह प्रोग्राम ठीक ढंग से चल सकेगा। जो मेरे साथी कांग्रेस उमीदवार थे वे तो हार गए.....

Mr. Speaker : It appears that the hon. Member is still suffering from the election fever. I request him to confine himself to the Appropriation Bill.

पंडित मोहन लाल दत्त : इन की फजूल खर्ची के मुतालिक यह अर्ज है कि कल मेरे साथी डाक्टर बलदेव प्रकाश जी ने इस चेम्बर को मकबरा कहा। मकबरा कहना तो शायद गलत बात हो लेकिन मैं यह अवश्य कहूंगा कि यह भवन वाकई भूल भूलैश्यां और गोरखधंधा बना दिया गया है। जब हम लोग चलते हैं तो हमारे पांव फिसल जाते हैं। इस को इतना complicated structure बनाने की क्या जरूरत थी ? लेकिन यह लोग तो अपनी शान बतलाते हैं। यह नहीं देखते कि देहात में लोगों की क्या हालत है। वहां करोड़ों इन्सान ऐसे बसते हैं जिन के मिट्टी के घरों पर फूस भी नहीं होता और आप यहां इतने आलीशान मकानात बना रहे हैं। यह कहां तक उचित बात है ? देश में तो इतनी ग़ुरबत हो, बेकारी हो, मंहगाई हो, लोग भूखे मरते हों और आप बड़ी शान से यह कहते हैं कि इन चीजों के लिये तो भारत को क्रेडिट मिलता है। लोग दूसर देशों से चंडीगढ़ और भाखड़ा नंगल को देखने के लिये आते हैं। अगर आप ने भारत की शान उन को दिखानी है तो उन को देहात में ले जाइये ताकि उन को भारत की असली शकल नज़र आए। यह तो आप चार सौ बीस कर रहे हैं कि हिन्दुस्तान के.....

Mr. Speaker : Order, please. The hon. Member should avoid the use of word "Four twenty".

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, यह बात शायद parliamentary न हो लेकिन जो हकीकत है उस को कहने पर मैं मजबूर हूँ कि यह एक महान फजूल खर्ची की गई है। दूसरी फजूल खर्ची लेजिस्लेटिव कौंसिल कायम कर के.....

Mr. Speaker : The hon. Member should not cast such aspersions. The Council has been set up in accordance with the provisions of the Constitution.

पंडित मोहन लाल दत्त : देश में कई प्रकार की प्रयोगशालाएं, **Research Centres** बनाए जा रहे हैं। हकीकत यह है कि इन प्रयोगशालाओं का देहाती लोगों को कुछ लाभ नहीं है। तमाम तजर्बे प्रयोगशालाओं की चार दीवारी के अंदर ही सीमित रह जाते हैं। यह लोग कमरों में बैठे ही तजर्बे करते रहते हैं। **Agriculture** के बारे में, **Industry** के बारे में साइंस ने जो तरक्की की है उस से देहात वालों को कोई फायदा नहीं पहुंचा। **Community Projects** के लिये जो **personnel** भरती किया है उस में देहात को सेवा की भावना ही नहीं है। जिस ढंग की मशीनरी उन के लिये चाहिये थी वह बनी नहीं। क्यों नहीं बनी? **Crux of the problem** यह है कि जब तक नेता लोगों की शुद्धि नहीं होती उस वक्त तक काम ठीक नहीं होगा। नेताओं में मैं अपने आप को भी शुमार करता हूं। जब तक हम अपने स्वार्थ को समाप्त नहीं करेंगे उस वक्त तक देश यथार्थ अर्थों में तरक्की नहीं कर सकेगा। इन शब्दों के साथ मैं अपने भाषण को समाप्त करता हूं।

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक (सोनीपत) : स्पीकर साहिब, यह **Appropriation Bill** हमारे **Finance Minister** साहिब ने इस हाउस में रखा है। जिस शकल में यह हमारे सामने रखा गया है इस के दो पहलू हैं। एक तो यह कि उस को **deficit** शकल में दिखाया गया है और दूसरी बात यह कि वे उस का क्रेडिट हासिल करना चाहते हैं क्योंकि उन्होंने ने कोई नया टेक्स नहीं लगाया। एक तरफ तो **Budget deficit** दिखाया जा रहा है और **uncovered** शकल में किस तरह से वह खसारा पूरा किया जाएगा। **Loan** लिये जा रहे हैं, दिन ब दिन **interest accumulate** हो रहा है, उनको **repay** करने की कोई सूरत हमारे सामने हाउस में नहीं रखी गई। इस पर भी वे क्रेडिट लेना चाहते हैं। वित्त मन्त्री महोदय ने स्पीच करते वक्त फरमाया कि अगर जरूरत होती तो मैं **taxes** में **increase** करने के लिए कोई संकोच महसूस न करता और अगर ऐसा करने में संकोच महसूस करता होता तो मैं समझता हूं कि मुझे इस मिनिस्टरी के अंदर बतौर मिनिस्टर रहने की जरूरत नहीं, मुझे इस से **resign** कर देना चाहिए। मैं **Finance Minister** साहिब से पूछता हूं कि **taxes** को बढ़ाने की गुंजायश ही कहां थी? मिसाल के तौर पर **Demand** नम्बर 7 के अंदर **Registration** का **Head** है। मैं **House** को याद दिलाना चाहता हूं कि एक साल पहले **rural areas** के लिए **Registration Fee** 2 % थी और **urban areas** के लिये 2½ %। गांव में इन्तकालात और **oral transactions** होती थीं लेकिन पिछली दफा इस सरकार ने यह **Registration fee** गांव के अंदर 2 % से बढ़ाकर 12 % और शहरों के अंदर 2½ % से बढ़ाकर 13 % कर दी यानी इसे 6 गुना बढ़ाया। इस तरह वहां पर होने वाले इन्तकालात और **oral transactions** को बन्द कर दिया। तो मैं **Finance Minister** महोदय

से पूछता हूँ कि जब पहले ही इस बेरहमी के साथ, जनता के ऊपर taxes के बोझ को बढ़ाया गया तो क्या अब भी और taxes लगाने की कोई गुंजायश रह गई है?

स्पीकर महोदय, मैं अर्ज करता हूँ कि पंजाब के 19 जिलों पर 31 आदमियों की team इस मनिस्टरी की शकल में बढ़ाई गई है जिसे असली मायनों में पंजाब का मन्त्री मण्डल नहीं कहा जा सकता। मैं तो समझता हूँ कि पंजाब के इस मन्त्री मण्डल को अगर "मन्त्री मण्डल" न कहकर "मन्त्री समिति सम्मेलन" कहा जाए तो शायद बेहतर होगा। एक तरफ तो थोड़े से जिलों पर 31 आदमी बठाए गए और दूसरी तरफ यह भी महसूस किया जाता है कि taxes बढ़ाने की अभी भी गुंजायश थी। एक तरफ जब 31 आदमियों का मन्त्री मण्डल बनाया गया और दूसरी तरफ अगर Finance Minister महोदय taxes भी बढ़ा देते तो मेरा ख्याल है कि Treasury Benches वालों के लिए, कांग्रेस पार्टी के मेम्बर साहिबान के लिए जनता के सामने जवाब देना मुश्किल हो जाता। वह बाहर जाकर जनता को face नहीं कर सकते थे। कैसे taxes बढ़ा सकते थे? जनता के सामने जाकर क्या जवाब देते? पहले ही जनता का गला घूट कर 31 आदमियों को मन्त्रियों की शकल में feed किया जा रहा है। स्पीकर महोदय, इतना ही नहीं, इस expansion of the ministry की बाबत तरह तरह के defence दिए जा रहे हैं। एक तरफ तो जिस चीफ मनिस्टर महोदय को 'शेरे पंजाब' कहा जा रहा है उन्होंने प्रेस कांफ्रेंस में कहा कि मैंने 31 आदमियों का सम्मेलन पंजाब के लोगों के सिर पर इसलिए बैठाया है ताकि खजाने की एक एक पाई का अच्छी तरह से इस्तेमाल किया जाए। बेरहमी से इस्तेमाल न किया जाए, wasteful expenditure न हो। दूसरे ही दिन, स्पीकर महोदय, हमारे Finance Minister ने इसी House में बताया कि जिस को party ने अपना leader चुना, जिसे चीफ मनिस्टर बनाया गया उसको हक था कि जिस तरह से चाहे, जिस शकल में चाहे उसी तरह से मनिस्टरी बना लेता। उन्होंने मनिस्टरी बनाई और ये 31 मनिस्टर हमारे सामने लाकर छोड़ दिए। इस के अलावा तीन चार रोज हुए मैंने अखबारों में भी कुछ comments पढ़े। अखबार "सवेरा" जिसको Congress sponsored paper कहा जाता है और "प्रताप" के पहले ही सफे पर headings दिए हुए थे कि पंजाब के अन्दर 31 आदमियों की मनिस्टरी क्यों और किस तरह बनाई गई। उनमें बताया गया कि इतना बड़ी मनिस्टरी इसलिए बनाई गई क्योंकि कांग्रेस पार्टी के 30 आदमी floor cross कर जाने वाले थे।

Mr. Speaker: The hon. Member cannot discuss the comments of the newspapers. He should confine himself to the item before the House.

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक: स्पीकर साहिब, जब मैं पंजाब के मौजूदा हालात को देखता हूँ तो ऐसा मालूम होता है कि पंजाब में कांग्रेस पार्टी सरकारी खजाना, (State exchequer) के जोर पर ही ज़िन्दा रहना चाहती है। मैं अर्ज करूँ कि जिस वक्त Opposition वाले बोलते

[चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक]

हैं तो कांग्रेस Benches पर बैठे हुए मेम्बरान के चेहरों पर मसनूई सी हंसी आती है लेकिन उनके मुकाबले में इन बेंचों पर बैठे हुए दोस्तों के चेहरे मजबूत दिखाई देते हैं। मैं नहीं समझता कि 'शे पंजाब' किस तरह से और किस हद तक इस पार्टी को इस पंजाब के खजाने पर कायम रख सकेंगे। बारबार पंडित जवाहर लाल नेहरू को, जिन्हें ये फरिश्ते की शक्ल में पेश करते हैं, quote किया जाता है। वह कांग्रेस पार्टी के नेता हैं, प्रधान मंत्री हैं लेकिन expansion of the ministry की बाबत जो विचार उन्होंने रखे हैं, उन्हें यह यहां पर क्यों नहीं अपने सामने रखते? उन्होंने कहा था कि मैं इस हक में नहीं हूँ कि छोटे से सूबे में इतनी बड़ी मिनिस्टरी बनाई जाए। जब एक Press Conference में किसी correspondent ने उनसे सवाल किया कि जो पंजाब के अन्दर 31 आदमियों की मिनिस्टरी बनाई गई है उसकी बाबत आप का क्या ख्याल है तो उन्होंने कहा कि मैं इसकी favour नहीं करता। यह ठीक है कि मिनिस्टरी broad-based होनी चाहिए लेकिन इतनी बड़ी मिनिस्टरी को उन्होंने favour नहीं किया।

हमारे Finance Minister महोदय ने बताया कि वह पहले 2,000 रुपया माहवार तन्खाह लेते थे, उसको घटाकर 1,500 रुपया किया। उन्होंने बताया कि जब वह सन् 1947 में चीफ मिनिस्टर थे तो उस वक्त 2,000 रुपया माहवार तन्खाह लिया करते थे, बाद में सरदार पटेल के कहने पर उन्होंने उसे घटाकर 1,500 रुपए कर दिया। उसके बाद इसको घटाकर एक हजार तक लाए और उन्होंने बताया कि आज वह बतौर Finance Minister के सिर्फ 800 रुपये ले रहे हैं। लेकिन, स्पीकर महोदय, इस के साथ साथ उन्होंने यह नहीं फरमाया कि उस वक्त cabinet में कितने मंत्री होते थे और आज इसे किस कदर expand कर दिया गया है। कल जब ministerial benches से एक सरदार साहिब तकरीर कर रहे थे तो वह इधर के मेम्बर साहिबान को "मेरे वीरो" "मेरे वीरो" से address कर रहे थे। स्पीकर साहिब, मैं आप के जरिए उन वीरों को बता देना चाहता हूँ कि अगर आप की यही खवश और तरीका कार रहा, अगर पंजाब के खजाने के साथ आप ऐसे ही खेल खेलते रहे, तो एक दिन ऐसा भी आएगा कि आप अपनी honorary services offer करोगे, और कहोगे कि हम बगैर तन्खाह के भी काम करने को तैयार हैं मगर हमें मिनिस्टर बना दिया जाए।

मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि इस तरीके से आप की पार्टी की solidarity कायम रहने वाली नहीं है और न ही यह इस शक्ल में जिन्दा रह सकती है।

स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि किस तरह से पंजाब के खजाने के साथ खेल खेला जा रहा है। अब मैं जरा ड्रेन नम्बर आठ का कुछ जिक्र करना चाहता हूँ जिस का जिक्र यहां बड़े तमतराक से किया जाता है और क्रेडिट लिया जाता है। जनाब, जिस वक्त इस ड्रेन को पहले पहल शक्ल दी गई तो इस ने दिल्ली और पंजाब की सरहद पर से गुजरना था। इस ड्रेन को सीधे रास्ते से जमना में डाला जा सकता था मगर इस को एक गांव कुंडली जो कि सरहद पर बाक्या है चार मोल का चक्कर देकर

जमना में डाला गया। लोगों ने इस फजूल खर्ची पर **protest** किया तो चीफ मिनिस्टर साहिब ने सोनीपत से ड्रेन के सिलसिले में बात चीत करने के लिये एक डेलीगेशन बुलवाया। उस में मैं भी हाजिर था। कमेटी रूम के अन्दर मीटिंग हुई तो इस में चीफ इंजिनियर, सुपरिटेन्डिंग इंजिनियर वगैरह जितने भी अफसरान महकमा थे वह सभी वहां हाजिर थे। वहां यह सवाल पेश हुआ कि बजाए चार माल को चक्कर देने के इस को तोधा क्यों न जमना में डाल दिया जाए और लाखों रुपया क्यों जाया किया जा रहा है। यह भी सवाल पेश हुआ कि कुंडली गांव के पास **level** जमना से 6 फुट नीचा है और इस वजह से वहां से पानी जमना में नहीं डाला जा सकता मगर चूंकि हमारे पास कोई रिकार्ड नहीं था इस लिये हम अपना बात पर ज्यादा जोर न दे सके। जब इस सिलसिले में चीफ इंजिनियर साहिब से पूछा गया तो वह फरमाते हैं कि कुंडली गांव का **level** 691 है और जमना का **level** भी 691 है। इस पर चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा कि अगर यह दोनों **level** एकसां हैं तो मैं इस **deputation** की बात मानता हूं कि वाकई वहां जमना में पानी नहीं डाला जा सकता। मगर चीफ इंजिनियर साहिब को गांव वालों से कुछ जिद थी क्योंकि **alignment** के वक्त महकमा वालों की गांव वालों से बहस हो गई थी। इस लिये उन्होंने कहा कि उन का जो विचार है वह **technically** ठाक है। इस पर चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा कि इस तजवीज पर दो और चीफ इंजिनियर्स के दस्खत करा के लाओ। चीफ इंजिनियर साहिब ने कहा कि लादूंगा। मगर हम ने कहा कि यह इन के लिये मुश्किल न होगा मगर हम कहां से किसी वाफ इंजिनियर के विचार अपने हक में लाएंगे। इस तरह से जिद में आ कर उस ड्रेन को शकल दी गई और उस गांव से निकालने की कोशिश की गई। मगर इस को वजह से दिल्ली **administration** के 40,50 गांवों में **agitation** शुरू हो गई और उन्होंने अपनी **administration** को **approach** किया।

Mr. Speaker : Please wind up now. You have already taken up 20 minutes.

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक : बहुत अच्छा, जनाब। इस तरह से दिल्ली **administration** के चीफ इंजिनियर ने उस मामले को देखा। केंद्राय सिंचाई मंत्री हाफिज महम्मद इबराहीम भी वहां पहुंचे। वहां पर जब **level** में छे फुट के फर्क की बात आई तो यहां के चीफ इंजिनियर साहिब कहने लगे कि मैं इस बहस में पड़ने के लिए तैयार नहीं हूं। इस पर हाफिज साहिब ने इस ड्रेन का काम दो दिन के लिए बंद करा दिया लेकिन, जब शेर पंजाब उधर से गुजरे तो इन्होंने पूछा कि काम क्यों बंद है तो इन को बताया गया कि हाफिज साहिब बंद करा गए हैं। उस के बाद ही वहां पर काम बड़ी तेजी से शुरू करवा दिया गया और यह ड्रेन वहीं से खुदवा दी गई।

Sardar Lachhman Singh Gill: On a point of order, Sir.

[Sardar Lachhman Singh, Gill

जनाब, यह शे पंजाब कौन हैं ?

श्री अध्यक्ष : यह उन को भी पता है और आप को भी पता है। (Both the hon. Members know who he is.)

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक : चीफ मिनिस्टर साहिब को ही यह खिताब दिया जाता है। तो, जनाब, मैं अर्ज कर रहा था कि जब दिल्ली **administration** के चीफ इंजिनियर और सेंट्रल गवर्नमेंट ने दोनों **levels** में इतना फर्क देखा तो उन्होंने इस ड्रेन को बंद करा दिया। इस तरह से जनता का लाखों रूपया बरबाद किया गया। आखिरकार हमारी पंजाब सरकार को भी उसे छोड़ना पड़ा। आज हालत यह है कि उन गरीबों की जमीन खोद खोद कर खराब कर दी गई है और मुआवजा उन को दिया नहीं गया। अब आप देखें कि किस तरह से सिर्फ ज़िद के मारे खजाने का लाखों रूपया बरबाद कर दिया गया (घंटी) चीफ मिनिस्टर साहिब ने अपनी ज़िद पूरी कर ली ...

Mr. Speaker : Please do not cast aspersions.

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक : तो मैं अर्ज कर रहा था कि इस तरह से गलत कार्यवाहियां की जाती हैं और लाखों रूपया **waste** किया जाता है। आप की विसातत से मैं उन **benches** पर बैठने वाले साथियों से कहता हूं कि अगर हिम्मत है तो इस की **judicial enquiry** कराएं कि इस लाखों रूपए के नुकसान का जिम्मेदार कौन है। जनाब, हमारे एक वज़ीर साहिब ने यहां ही कहा था कि चीफ मिनिस्टर साहिब का रोहतक और हरियाना के साथ एक खास रिश्ता है। जनाब, अगर यह बात है तो क्या मैं पूछ सकता हूं कि बजट के अन्दर हरियाने पर किए जाने वाले खर्च की तमाम खर्च से क्या निसबत है ? फिर इन 31 आदमियों में हरियाने के सिर्फ 7 आए हैं। क्या इसी तरह से खास रिश्ता जाहर होता है ? मैं 'Statesman' के Editorial के शब्द यहां इस्तेमाल नहीं करना चाहता (घंटी)। इन लूपजों के साथ मैं यह कहना चाहता हूं कि चीफ मिनिस्टर साहिब को जो हरियाने का खास ख्याल रखने का **credit** दिया जाता है वह हरियाने से सीनेजी मां वाला सलूक करते हैं। और इसे वह पंजाबी इलाके की **colony** समझे हुए हैं। हरियाने के लोग इस बात को बरदाश्त करने के लिए तैयार नहीं हैं।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री (चौधरी रणवीर सिंह :) अध्यक्ष महोदय, इससे पहले कि मैं सदन का ध्यान दूसरी बात की तरफ दिलाऊं, एक बात कहना चाहता हूं कि अभी जो चौधरी मुख्तियार सिंह बोले उन्होंने कई बातें कहीं। मैं जानता हूं कि उनका खेत ड्रेन नं० 8 की **Diversion** के बहुत नज़दीक है।

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक : मेरा कोई खेत वहां नहीं है।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मेरा यह मंशा नहीं है कि वह ड्रेन इनके खेत से गुजरती है। मैं कहना चाहता हूं कि कुंडली एक गांव है, यह ड्रेन उसके पास से जा रही है। (विधन)

BILL,

Chaudhri Mukhtiar Singh Malik : What the Hon'ble Minister has said is totally incorrect.

Minister for Irrigation and Power : I will be happy to know the facts.

मैं ने जो सुना है उसी के आधार पर कह रहा हूँ ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, what the Hon'ble Minister has said is not admissible because he has said that he heard it so.

10 a. m.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : स्पीकर साहिब, मैं यही अर्ज करनी चाहता हूँ कि देहली की सरकार की मुखालिफत नावाजिब थी ।

Mr. Speaker : The Hon'ble Minister should not cast any aspersion on any other Government.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मैं समझता हूँ कि इसमें कोई aspersion वाली बात नहीं है। ड्रेन नजदीक से जाती है। असली हालात यह हैं कि हमारे इंजिनियर्स की यह राय थी कि ड्रेन नं० 8 का diversion ड्रेन नम्बर 6 जो दिल्ली के इलाके से गुजरती है, वहां से गुजारा जाए। मैं समझता हूँ कि देहली की सरकार ने जो diversion की मुखालफत की वह गलत की और हमारे Chief Engineer ने यह चीज उनके Chief Engineer के साथ अच्छी तरह से discuss की लेकिन इस के बावजूद उन्होंने ने इस बात की मुखालफत की।

Mr. Speaker : Let the Chief Engineers discuss among themselves but the Hon'ble Minister should avoid bringing in another Government in the debate here.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : जनाब, मेरे कहने का मतलब यह है कि अगर उन्हें मेरे इंजीनियर्स के बारे में कहने का अधिकार है तो मुझे भी अधिकार है कि मैं उनके बारे में कहूँ।

Mr. Speaker : I would again request the Hon'ble Minister not to say anything against another Government.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : अध्यक्ष महोदय, मैं किसी सरकार के खिलाफ कुछ नहीं कहना चाहता, मैं तो उस केस के हालात ही सामने रखना चाहता हूँ। पंजाब के इंजीनियर्स का यह दावा था कि ड्रेन नम्बर 8 का पानी ड्रेन नम्बर 6 के level पर जाना चाहिए। दिल्ली के administration ने यह समझा कि दिल्ली के देहात को नुकसान होगा। लेकिन हमारे administration की राय थी कि यह अन्दाज़ा गलत है जब कि दिल्ली administration यह कहता था कि वह सही है। इसलिए दिल्ली administration

[सिंचाई तथा विद्युत मंत्री]

ने ऐतराज किया और Central Administration ने यह फैसला किया कि पंजाब सरकार ड्रेन नं० 8 की diversion अपने इलाके में से जहां चाहे वहां से निकाल सकती है। इसलिए वह alignment बदलनी पड़ी। कुंडली का depression जो था वह सबसे ज्यादा था और ड्रेन के निकलने का कायदा यह है कि जहां depression हो उसको ड्रेन के साथ जोड़ा जाता है ताकि पानी खड़ा न रहे। अब जो इन्होंने अपनी तकलीफ बयान की है, मैं समझता हूं कि यह कुछ हद तक ठीक है क्योंकि पानी कुछ दिनों के लिए खड़ा रह सकता है लेकिन अगर इसकी diversion न बदली जाती तो पहले तो यही पानी जो अब सिर्फ 15 दिन खड़ा रह सकता है वह एक साल तक खड़ा रह सकता था। चौधरी साहब ने तो कहा कि दिल्ली के देहात वालों को हवाई खतरा था, सही नहीं था लेकिन जब कोई एक बात अपनी सही समझता है तो फिर वही कहता जाता है। खैर, तो उस की हदबन्दी बदलनी पड़ी। मैं ने एक सिरे से लेकर दूसरे सिरे तक ड्रेन नं० 8 को देखा है और चौधरी साहब को दावत देता हूं कि जिस वक्त भी चाहे और जिस अफसर के लिये कहें informally उसका verdict लेने के लिए मैं तैयार हूं। वह आए और बताएं। मैं वैसा कहूंगा।

कल कई सभामानयोग सदस्यों ने कहा कि Partition से पहले वज्जियों की संख्या 6 थी और अब इतनी ज्यादा तादाद बढ़ा दी गई है। माननीय सदस्य को शायद मालूम नहीं कि उस वक्त जब घी रुपये का एक सेर हुआ करता था उस वक्त एक वज्जिर की तनखाह 5,000 रुपये हुआ करती थी और 6 वज्जिरों का माहवार वेतन 30,000 रुपये होता था। लेकिन अब जब 31 वज्जिर हैं और घी का भाव रुपये को 2 या ढाई छटांक हो गया है तब वज्जिर 800 रुपये लेता है, यानी 31 वज्जिरों की कुल तनखाह अब हुई 24,800 रुपये ..... (विघ्न)। मैं तो यही कहूंगा कि माननीय सदस्यों को यह हिसाब लगा कर यह कहना चाहिए कि यह तो एक तरह से आनरेरी सेवा कर रहे हैं न कि लूटने की कोशिश कर रहे हैं, यह समझना चाहिए ..... (Interruption)

Mr. Speaker : Since the Hon'ble Minister does not want to give way, he should continue his speech.

Shri Balramji Dass Tandon : On a point of information, Sir.

Minister for Irrigation and Power : Sir, I do not give way.

Mr. Speaker : Yes, you may proceed on.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : स्पीकर साहिब, यहां पर मन्त्रियों के बारे में जिक्र किया गया। इस के मुतालिक मैं अर्ज करना चाहता हूं कि जब पंजाब की आमदनी 8 करोड़ रुपये सालाना होती थी तो उस वक्त पंजाब में छः वज्जिर होते थे और उन की तनखाह पर 30,000 रुपये माहवार का खर्च आता था। अब जो बजट इस हाउस में पेश किया गया है वह 87 करोड़ का है जिस से जाहिर होता है कि दस गुना से

ज्यादा काम हमने करना है और इस के मुकाबले में मिनिस्ट्रों की तनखाह बहुत थोड़ी है। हकीकत में हम अपने साथियों की कभी भी तसल्ली नहीं करा सकते क्योंकि इन के कई साथी election में हार गये हैं (*Interruptions and noise*)। मेरे दोस्त शायद इस बात को भूल जाते हैं कि अब **administration** का काम कितना बढ़ चुका है लेकिन जहां तक उन की ज़ख्म-खुर्दा हालत का ताल्लुक है हम इस सदन में मरहम पट्टी करनेकी कोशिश करेंगे। मेरे साथियों ने हमारी election में कामयाबी इस बात पर मनसूब की है कि हमने **ministry** को election से पहले **dissolve** नहीं किया। उन का ख्याल है कि अगर **Assembly** पहले **dissolve** की जाती तो हमारी **defeat** यकीनी थी। मैं कहूंगा कि वे सरासर गलत फहमी में मुबतला हैं। उन्हें मालूम होना चाहिये कि जब हमारे माननीय वित्त मन्त्री चीफ मिनिस्टर थे तो उन्होंने **ministry dissolve** कर के election करवाए थे लेकिन फिर भी **Congress overwhelming majority** में **return** हुई थी। यहां ही नहीं बल्कि उड़ीसा में भी यही तरीका अमल में लाया गया और फिर भी वहां कांग्रेस की जीत हुई थी। स्पीकर साहिब, जब **petty** दुकानदार आपस में झगड़ पड़ते हैं तो एक दूसरे के खिलाफ गाली गलोच होती है। फिर एक दुकानदार दूसरे को कहता है कि अब की बार आ मैं तुम्हें पनसरी मारूंगा लेकिन यह सब झगड़ा बातों बातों में ही खत्म हो जाता है और इस से ज्यादा कुछ भी नहीं होता। जो आदमी कमजोर होता है उसे **inferiority complex** का होना लाजमी अमर है। मैं उन से अर्ज करूंगा कि जितनी जल्दी मेरे दोस्त **inferiority complex** को छोड़ेंगे उतना ही सदन के लिए अच्छा है और उन के लिये भी फायदामंद। हम सब मेम्बर साहिबान का दर्जा इस हाउस में एक समान है। मुख्य मन्त्री, दूसरे मन्त्री, कांग्रेस पार्टी के मैम्बर या आपोजीशन पार्टी के मैम्बर सा आप के हुक्म के ताबह हैं और आप की आज्ञा के अनुसार इस हाउस की कार्रवाई को चलाना है।

इस के अलावा, अध्यक्ष महोदय, यहां पर कहा गया कि वजीरों की तादाद बढ़ा दी गई है। शायद मेरे दोस्तों को मालूम नहीं कि जिस वक्त छः वजीर हुआ करते थे तो हर एक जिले में चाहे वह छोटा हो या बड़ा मुश्किल से छः या सात **Gazetted Officers** हुआ करते थे। जब कि **United Punjab** में एक चीफ इंजीनियर था अब इस बटे हुए पंजाब में **Irrigation Department** में चार चीफ इंजीनियर हैं। वे महज खनखाहें देने की गर्ज से नहीं लगाए गये बल्कि **Cadre Committee** ने फैसला किया है कि अगर 20 लाख से 37 लाख रुपये का काम किसी हलके में हो तो एक **division** बनता है और एक करोड़ 8 लाख का काम हो तो हमें **circle** बनाना पड़ता है। अगर चीफ इंजीनियर का काम बढ़ेगा तो **Engineers** का भी बढ़ेगा और इस के साथ साथ अफसरों का भी बढ़ेगा। आज कोई जिला ऐसा नहीं जहां 50 **Gazetted Officers** काम न करते हों। इन अफसरों के पास 50 या 60 लाख रुपया अलाके की **development** के लिए खर्च करने के लिये होता है। अगर माननीय सदस्य अपने ख्याल के मुताबिक काम करने के तरीके को पूरे अपने तौर पर ठीक समझते हैं कि अपना काम महज खर्च में बचत करना मतलूब है तो फिर इस

[सिंचाई तथा विद्युत मंत्री]

सदन की भी आवश्यकता नहीं रहती है। सदन की आवश्यकता इस लिये है कि आज के बदले हुए हालात हैं; उन के मुताबिक हम ने काम करना है। आज के बदले हुए हालात में जो लोगों की जरूरियात हैं हम ने उन को पूरा करना है। इन हालात को मद्दे नजर रखते हुए हमारे मानयोग चीफ मिनिस्टर ने 31 आदमियों की बजारत बनाना मुनासिब समझा है। स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि आयंदा पांच सालों में पंजाब में 231 करोड़ रुपया **development schemes** पर खर्च होना है। हम चाहते हैं कि यह रुपया इन की जेर निगरानी ज्यादा से ज्यादा लोगों की खाहिश के मुताबिक खर्च हो और वे उस से पूरे तौर पर मुस्तफीद हो सकें। मेरे मानयोग दोस्त जो किसी समय इस बात के हामी हुआ करते थे कि मैम्बर साहिबान को 3rd class में **travel** करना चाहिये अब बदले हुए हालात में वह खुद महसूस करने लग पड़े हैं कि आज कल के जमाने में मैम्बर साहिबान का 3rd class में **travel** करना उन के लिए ठीक नहीं। यह कोई ताज्जुब की बात नहीं कि पांच सात साल के बाद लोग रेल या मोटर के सफर की बजाये ऐसे हवाई जहाजों पर सफर करना पसंद करें जो सड़क से 10, 15 फुट की बुलंदी पर परवाज करना शुरू कर दें। इसलिए मैं अपने साथियों से गुजारिश करूंगा कि इन बढ़ती हुई जरूरतों के पेश नजर अगर **cabinet** में भी **expansion** की गई है तो यह कोई अचंभे की बात नहीं।

फिर, स्पीकर साहिब, यह कहा गया कि सूबे में **water logging** बढ़ गई है। मैं इस बात से इनकार नहीं करता कि **waterlogging** से हमारे सूबे की लाखों एकड़ भूमि खराब हो गई है। हमें इस भूमि को दुरुस्त करना है और उसे काबिले काश्त बनाना है। **Waterlogging** को दूर करने के लिये गवर्नमेंट जो साधन अख्तियार कर रही है उन में हमारे **Opposition** के भाईयों का भी फर्ज है कि वह अपना पूरा सहयोग दें। जो कानून हम पंजाब की तरक्की के लिये बनाते हैं उन को लागू करने में पूरी पूरी मदद दें लेकिन मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि जब ऐसे कामों की तकमील के लिये लोगों के हाथ बटाने का वक्त आता है तो मेरे दोस्त शोरो गुल मचाते हैं और ऐसे कामों को बेगार कह कर उन्हें भड़काने की कोशिश करते हैं। हमारी सरकार लोगों से अपील करती है कि **waterlogging** से जो तबाही पंजाब स्टेट के अंदर हुई है उस को दूर करने के लिये और **water-level** को नीचे गिराने में हमारी सहायता करो। आपोजीशन के मैम्बरान को भी इस में सरकार को पूरा सहयोग देना चाहिये ना कि आपोजीशन की खातिर नुकताचीनी करनी चाहिये।

बहुत से भाइयों ने एतराज किये कि चुनाव में दखल दिया गया। मोहन लाल जी ने इसी तरह से किसी अफसर की ट्रांसफर पर एतराज किया। उन का एतराज करना ही जाहिर करता है कि वह अफसर इन की पार्टी की मदद कर रहा था। जो अफसर या सरकारी कर्मचारी किसी पार्टी की भी मदद करता है उस को वहां से जरूर ट्रांसफर कर देना चाहिये। अगर वह चुनाव में दखल देता था तो सरकार ने उस को **transfer** करके अच्छा काम ही किया है। यह विधान के अनुकूल है। अगर हुकूमत

ਕੋ ਵਿਧਾਨ ਕੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਚਲਾਨੇ ਸੇਂ ਕਾਂਗਰੇਸ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਕਿਸੀ ਸਾਨਨੀਯ ਸਦਸਯ ਕੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਮੀ ਲੇਨੀ ਹੋਗੀ ਤੋ ਅਸਰ ਸਭਕਰੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਹੁਸਾੀ ਧਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਗੀ ਕਿ ਜਹਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਟਰਕਕੀ ਕਾ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹੁਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਭਰ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਧਾ ਤਖਰ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈਂ ਧਾ ਖੁਸ਼ ਹੈਂ ਤਨ ਸਭ ਕਾ ਸਹਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਆ ਜਾਏ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : (ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ S.C.) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ Appropriation Bill ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਇਹੋ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਲ ਕੁਝ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਫੇਲ੍ਹ ਕੁਝ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਦਾਵੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਇਹ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ Scheduled Castes ਨੂੰ ਅਤੇ Landless tenants ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ surplus land ਲਭ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਵਕਤ ਨੇੜੇ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ ਆਬਾਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ Scheduled Castes Commissioner ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਜੋ Welfare ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਲੋਕੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਲ ਫੇਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂਨੂੰ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਹੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਕੁਝ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਦੀ ਕੁਝ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹੋ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ :—

“ਨਜ਼ਰ ਉਨਕੀ ਜ਼ਬਾਂ ਉਨਕੀ,
ਮੈਂ ਕਿਸਕੋ ਮੋਅਤਬਰ ਸਮਝੂ,
ਨਜ਼ਰ ਕੁਛ ਔਰ ਕਹਿਤੀ ਹੈ,
ਜ਼ਬਾਂ ਕੁਛ ਔਰ ਕਹਿਤੀ ਹੈ।
ਬਤਾਇਆ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿ
ਕਾਫਲਾ ਮੰਜ਼ਲ ਪੇ ਆ ਪਚਹੁੰ,
ਮਗਰ ਇਸ ਕਾਫਲੇ ਕੀ ਦਾਸਤਾਂ
ਕੁਛ ਔਰ ਕਹਿਤੀ ਹੈ।”

Land ਦੀ distribution ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ, ਪਰ 1957 ਦੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1962 ਦੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤਕ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਝੁੱਟੇ ਲਾਰੇ ਹੀ ਹਨ।

1962 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਇਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੂੰਗਫਲੀ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਰਕਮ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

Centrally Sponsored Schemes ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਨਜ਼ੂਰ [ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਪੈਸਾ ਭੀ ਸਾਰਾ ਜ਼ਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ 23 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਇਸ ਲਈ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ utilize ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ unspent ਹੀ ਪਈ ਰਹੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ Land Utilization Act ਦੇ ਤਹਿਤ acquire ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਤਜਰਬਾ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਰੂਰਤ-ਮੰਦਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਹਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। Landless ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਅਤੇ ਰੋਹਤਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਫਸਲ ਕਿਸ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਨਾਉਂ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਹਰ 6 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਫਸਲ ਦਾ ਹਿਸਾ ਲੈ ਜਾਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਹਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ Land to the tiller ਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ 15, 15 ਸਾਲ ਤੋਂ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਹੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਸਾਲ ਜਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਹਿਸਾ ਲੈਣ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਵੰਡ ਸਰਕਾਰ ਨੇ individual ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਹ ਦੂਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਾਦ। ਪਰ welfare ਫੰਡਜ਼ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ surplus ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ 24 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਲਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਸ਼ਮਾਹੀ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਗ਼ਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨੀਲਾਮ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੀ ਯਕਮੁਸ਼ਤ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਵੀ ਪਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਏਥੇ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ 98 ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹ ਇਸ ਮਨਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਅੱਧੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦਾ ਉਹ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਵਜ਼ਾਰਤ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਭੁਲ ਨਾ ਜਾਣ।

Mr. Speaker : The Hon'ble Member should avoid using such language.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸੈਂਟਰਲ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਰੀਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੜੀ ਹੀ ਨਾਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਅਸੂਲਨ ਇਸ ਨਾਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਵਾਧੂ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਦਾ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਨਾਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ enquiry ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖਰੀਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਖਰਚ ਬਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਢਾਦ ਦੀ ਖਾਤਰ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ Legal aid to the Harijans ਦਾ ਵੀ item ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਹੀ ਮੁਕਦਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ। ਆਪੇ ਹੀ ਕਾਤਲ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਕੀਲ ਕਰ ਲਓ। ਕੀ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ legal aid ਲਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਰਖਾਸਤ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਂ ਬੰਦੇ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਕਰ ਕੇ ਦੇਓ। ਪਰ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ Welfare Officers ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ 150 ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਲਰਕ ਤੋਂ ਵਧ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ certificate ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਲੁਦਿਹਾਣੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ Welfare Officer ਬਣਾਏ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਸ੍ਰੀ ਕਾਂਤ Scheduled Castes Commissioner ਨੇ recommendation ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗਜ਼ਟਿਡ cadre ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ Welfare Officer ਨਾਲ ਇਕ ਕਲਰਕ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦੀ position ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਅਫਸਰਾਂ ਕੋਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਜ਼ਿਲਾ headquarters ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ Small Savings Certificate ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਵਾਹੀਆਤ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ 100/- ਦੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 10/- ਦੇ Small Savings Certificates ਖਰੀਦੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ ਔਰ ਕਰਦੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲਗਦੀਆਂ ਹੋਣ ਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਗ਼ਾਲਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮਗਰ ਲੋਕ ਹੁਣ ਇਤਨੇ ਭੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇਥੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸਣ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੁ ਰੋਕੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਜੇ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਤਨੇ ਸੌ sweepers ਲਗਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰ ਵਡੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਫਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਦੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੂਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪੂਨਾ ਪੈਕਟ ਬਣਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਅਛੂਤਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਲੀਡਰ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਛੂਤਾਂ ਔਰ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਿਆਵਾਂਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭੁਲ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਜ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ 15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਔਰ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਲ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਖਾਦੀ ਬੋਰਡ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਫਾਇਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਾਇਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਵਰਕਰ ਹਨ ਔਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ welfare ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ organisation ਦੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ Backward ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੱਦਰ ਭੰਡਾਰ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਜਿਤਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੁਲਾਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਖਾਦੀ ਬੋਰਡ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਰੂ ਕਤ ਕੇ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਲਗ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਣ ਕੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਮਗਰ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਦੀ ਬੋਰਡ ਬਣਾ ਕੇ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਜਿਹੜੀ 1-4-61 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 31-12-61 ਤਕ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਚੰਦ ਆਂਕੜੇ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

“The Khadi work provided employment to 1,16,250 persons and wages paid to them during these nine months amount to Rs 84,16,830”.

Mr. Speaker : The report from which the Hon'ble Member is quoting this is not under discussion now.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਕਿਤਨੀ ਵਧੀ ਹੈ। 9 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ 84 ਰੁਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਦੀ ਬੋਰਡ ਇਕ ਜੁਲਾਹੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ

ਐਰ ਇਹ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਸੁਕ ਸੁਕ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬਲਵਾਨ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। 31 ਫਰਵਰੀ 1960 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਚ Scheduled Castes Commissioner ਨੇ ਸਟੇਟ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫ਼੍ਰੰਸ ਬੁਲਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਇਹ findings ਹਨ ਕਿ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮੈਂਟਾਂ Planning ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਫਾਈਨੈਂਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਐਰ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ Co-ordination ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪਲੈਨਿੰਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਐਰ ਫੇਰ ਜੇ ਕੁਝ ਪਲੈਨ ਕਰਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ implementation ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਕ ਇਲਜ਼ਾਮ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ quarterly progress reports Scheduled Castes Commissioner ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੀ।

Mr. Speaker : What is this report. The Appropriation Bill is under consideration in the House to-day.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : Scheduled Caste Welfare ਦੀ item 'Miscellaneous' ਦੇ ਵਿਚ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰਾਫੇਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਏ। ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਸਫਾ 11 ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ 19 ਲਖ 14 ਹਜ਼ਾਰ ਐਰ 6 ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਮਗਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ 10 ਲਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਹਾਲੇ ਤਕ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Mr. Speaker : Will the Hon'ble Member please read out the item to which he is referring ?

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲਾ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਸੀ ਉਹ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਐਰ ਅਗਾਹਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਸਭ ਕੁਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਆਮ ਚਰਚਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ subsidy ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ 10 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 80 ਰੁਪਏ ਤਕ ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੈਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਐਰ agricultural implements ਖਰੀਦਣ ਲਈ subsidy ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇ ਬੈਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਮਦਦ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਲੇਕਿਨ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਬੈਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ 10 ਰੁਪਏ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਆਪ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਮੰਗਣ ਲਈ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਝਾੜ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇ ।

Mr. Speaker : The Hon. Member should avoid such expressions.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸ administration ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਚੂੰਕਿ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ enquiries ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਧਿਆ ਹੀ ਹੈ ਘਟਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਖੈਰ, ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਰਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੋਟ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਪਾਓ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹਥ ਟੁਟ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਹ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਜੇ ਤਹਿਸੀਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸ਼ਣ ਲਗਾਣਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅਜ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਨਾਹਰੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਤੇ ਬਾਇਸੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਤੇ ਮੋਟਾ ਤਾਜ਼ਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵੇਖੋ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮੌਨੇ ਨੂੰ ਚੋਣ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਾ ਦਿਓ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਜਜ਼ਬਾਤ ਭੜਕਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਿਖ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੌਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਿਰਕਾਦਾਰਾਨਾ ਪਰਚਾਰ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜੀ secularism ਦਾ ਵੱਲ ਪਿਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੇ ਸਿਖ ਤੇ ਮੌਨੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਵੇਖੋ ਮੇਰੀ ਛੇ ਗਿਣ ਲੰਬੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੌਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉ । ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਕੋਈ interference ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਮੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਬੇਗਸ ਨੰਬਰ ਚਾਰ ਜੋ Public Relations Department ਵਿਚ Publicity

Supervisor ਹੈ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ **cultural programme** ਕਰ ਕੇ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ । ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਨਾਚ ਗਾਣੇ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਕੀ ਇਹ **interference** ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਸੀ ? (**interruptions**)

ਹਰ ਹਾਫ਼ਜ਼ੇਸ ਬੇਗਮ ਯੂਸੂਫ ਜ਼ਮਾਂ : ਧਰ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਐਰ ਫਜ਼ੂਲ ਬਾਤ ਹੈ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਗਲਤ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਠੀਕ ਹੈ। (**interruptions**)

Mr. Speaker : Please resume your seat now. I call upon Khan Abdul Ghaffar Khan to speak.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦੋ ਮਿੰਟ ਦਿਓ ਤਾਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਵਾਂ

Mr. Speaker : No please, I have called another hon. Member to speak. Please resume your seat now.

ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫਾਰ ਖਾਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਰੇ ਮੋਹਤਰਿਸ, ਆਜ ਧਰਾਂ ਹਾਊਸ ਮੇਂ **Vote on Account** ਪਰ ਬਹਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਥਾ ਕਿ ਚੂਕਿ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਕੇ ਦੋਸਤ ਏਕ ਬਡੀ ਗੱਦਾਦ ਮੇਂ ਇਤਫਾਕੀਆ ਤੌਰ ਪਰ ਤਸ਼ਰੀਫ ਫਰਮਾ ਹੈਂ ..... (ਵਿਧਨ) ਸੁਨਿਯੇ ਜਰਾ, ਸਬਰ ਕੀਜਿਏ । ਤੋ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਥਾ ਕਿ ਧਰ ਦੋਸਤ ਕੁਛ ਅਚਛੇ ਅਚਛੇ ਸੁਝਾਵ ਦੇਂਗੇ, **constructive criticism** ਕਰੇਂਗੇ ਐਰ ਅਗਰ ਵਹ ਏਸਾ ਕਰਤੇ ਤੋ ਸੁਝੇ ਬਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਤੀ ਲੇਕਿਨ ਸੁਝੇ ਅਫਸੋਸ ਕੇ ਸਾਥ ਧਰ ਕਹਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਏਕ ਤਕਰੀਰ ਕੇ ਜਿਤਨੀ ਆੀ ਤਕਰੀਰੋਂ ਧਰਾਂ ਪਰ ਡੁੜੀ ਊਨ ਮੇਂ **criticism for the sake of criticism** ਕੀਆ ਗਯਾ ਹੈ ।

ਜਨਾਬ, ਪਹੇਲੀ ਬਾਤ ਜੋ ਮੈਂ ਨਿਹਾਯਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੇ ਸਾਥ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਵਹ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਚਾਹਤਾ ਥਾ ਐਰ ਨ ਹੀ ਆਜ ਤਕ ਕਹੀ ਹੈ ਮਗਰ ਧਰਾਂ ਕੁਛ ਇਸ ਕਿਸਮ ਕੋ ਜਿਕਰ ਆਯਾ ਇਸ ਲਿਯੇ ਨਿਹਾਯਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮ ਕੇ ਗੁਰੂਰ ਯਾ ਫਲਸਫੇ ਕੇ ਯਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਜਿਕਰ ਕਰ ਰਹਾ ਹੂੰ । ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਕ ਬਾਤ ਫਰਮਾਈ । ਵਹ ਯਾ ਤੋ ਊਨਹੋਂਨੇ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਫਰਮਾਈ ਕਿ ਵਹ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਏਕ ਬਹੁਤ ਬਡੇ ਟਿਆਗੀ ਜਾਹਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤੇ ਥੇ ਯਾ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਐਰ ਖ਼ਿਆਲ ਸੇ ਊਨਹੋਂਨੇ ਇਸ ਕਾ ਜਿਕਰ ਕੀਆ ਹੋ । ਕੁਛ ਬਾਤ ਆੀ ਹੋ, ਸੁਝੇ ਇਸ ਸੇ ਕੋਈ ਟਾਲਲੁਕ ਨਹੀਂ (ਵਿਧਨ) ਮਗਰ ਮੈਂ **Opposition Benches** ਪਰ ਬੈਠਨੇ ਵਾਲੇ ਅਪਨੇ ਦੋਸਤਾਂ ਕੀ ਮਾਲੂਮਾਤ ਕੇ ਲਿਯੇ ਧਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ **Treasury Benches** ਪਰ ਏਕ ਏਸਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ, ਜਬ ਆੀ ਵਹ ਧਰਾਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕੇ ਸੈਸ਼ਨ ਮੇਂ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਨੇ ਕੇ

[खान अब्दुल गफ्फार खां]

लिए आया है, एक पार्स भी कभी चार्ज नहीं की (तालियां) मैं बड़ी आजजी के साथ यह बात कहना चाहता हूं कि वह गुलाम अब्दुल गफ्फार है। मैं इन से पूछता हूं कि भला अपने मुँह इस बात को करने का इस हाउस में क्या मौका था। आप ने त्याग किया होगा, आप त्यागी हैं मगर आप ने इस को जाहिर करके इस को रायगां कर दिया।

पंडित मोहन लाल दत्त: On a point of personal explanation. स्पीकर साहिब, खां साहिब ने या तो मेरी स्पीच ध्यान से सुनी नहीं या फिर शायद यह उस वक्त सोए हुए थे। मैं ने तो यह बात आत्म प्रशंसा के लिये नहीं कही थी। मैं ने तो यह अर्ज किया था कि हमें इस बात से दुःख होता है कि यह गरीबों की कमाई पर गुलछरें उड़ा रहे हैं जबकि हम त्याग कर रहे हैं।

खान अब्दुल गफ्फार खां: जनाबे वाला, पंडित जी की निसबत मेरे दिल में बड़ी इज्जत है। वह मेरे बड़े पुराने साथी हैं। अर्गचि अब किसी गलती की वजह से उधर बैठे हैं। वरना पार्टी से वफादारी का मतलब तो यह होता है कि अगर किसी को किसी तरह से ignore भी कर दिया जाए तो भी वह उस बात की तरफ तवज्जुह न करे बल्कि उस का ताल्लुक पार्टी के साथ मुस्तहक़िम रहे। इन के गलती से उधर बैठने का मुझे दुःख जरूर है, शिकायत कोई नहीं है। क्योंकि जब वह उधर जा ही बैठे तो कौन सी बात रह गई। जनाब वाला, मैं ने जो यह बात कही है तो यह निहायत नम्रता और इन्कसारी से कही है। उन्होंने जब इस बात का जिक्र किया तो खाह वह किसी तरीके से कहा हो मगर मतलब तो साफ है कि वह indirectly यह बताना चाहते थे कि वह बड़े त्यागी हैं।

एक आवाज: तो क्या यह गुनाह है?

खान अब्दुल गफ्फार खां: मैं ने कब कहा कि यह गुनाह है।

पंडित मोहन लाल दत्त: अगर आप इतने ही त्यागी हैं तो एलाउंस छोड़ दें।

श्री अध्यक्ष: पंडित जी, आप मेहरबानी कर के बैठे रहा करें। (The hon. Member should please remain seated.)

पंडित मोहन लाल दत्त: मगर यह, गलत बातें क्यों करते हैं?

श्री अध्यक्ष: आप item पर बोलें। (The hon. Member should speak on the item.)

खान अब्दुल गफ्फार खां: बहुत अच्छा जनाब। I bow before your order. लेकिन मैं इन दोस्तों से पूछना चाहता हूं कि जो यह कहें वह सब जायज़ और इस तरफ के बैचिज़ वाले कहें वह सब नाजायज़ होता है? (विष्णु) हमारे कोई बात करने पर

इनको तकलीफ क्यों होती है। यह भी उसी तरह से सब से सुनें जिस तरह से ये बैचिज़ इनको सुनते रहे हैं। (विघ्न) जनाब, पैसा उन लोगों को मिल रहा है जो मुल्क को नुकसान पहुंचाना चाहते हैं।

Voices from the Opposition Benches.—He is a 'show boy' and 'show baba' of the Congress.

Khan Abdul Ghaffar Khan : Sir, I am proud of being a 'show boy' or 'show baba' of secularism. They are 'show boys' of communalism and all other anti-national forces.

जनाब स्पीकर साहब, अगर यह मुझे 'show boy' समझते हैं तो मुझे इस बात पर फख है कि मैं show boy हूँ कांग्रेस का, कांग्रेस की secularism का और यह है show boy, communalism के, यह communalism के 'show boy' हैं जिन्होंने फिरकापरस्ती के नाम पर वोट मांगे हैं। मैं आज तुम्हारी उन सभी बातों को जो तुम करते रहे हो खुले तौर पर बताने के लिए खड़ा हुआ हूँ। मैं चाहता था कि वे बातें बजट के वक्त के लिए रखूँ लेकिन तुमने हद करदी और मुझे कहना पड़ा जब पैमाना सब्र का लबरेज़ हो गया। जनाब, मेरी constituency में हद करदी और यहां तक किया गया कि एक आटे की गाय बनाकर घुमाई गई लोगों के सामने और कहा गया कि गाय के खाने वाले को वोट मत दो। इस से ज्यादा गलत बात और क्या हो सकती थी। (विघ्न)...ज़रा सब्र रखो अब मेरा कहने का वक्त आया है मैं तुम्हारी बातों का परदा अच्छी तरह से चाक करूंगा।

श्री अध्यक्ष: आप Appropriation Bill पर बोलिए। (The hon. Member should confine himself to the Appropriation Bill).

खान अब्दुल गफ्फार खां : बहुत अच्छा, जनाबे वाला, मैं आपके हुकम की तामील करूंगा। जनाब, इनहोंने कहा कि ministry बड़ी बना ली। असल बात कुछ और है। इनको ministry बड़ी बन जाने का रंज नहीं बल्कि रंज इस बात का है कि इधर बैठने वाले तो मिनिस्टर बन गए मगर यह रह गए। (विघ्न) जनाब, इनकी समझ का यह हाल है अगर कहीं इनके हाथ में हकूमत हो तो बस फिर अल्ला ही मालिक है।

श्री मंगल सैन : जनाब स्पीकर साहब, मेरी आपसे प्रार्थना है कि आप खां साहब को relevant कर दें।

श्री अध्यक्ष: आपके ही नकशेकदम पर चल रहे हैं। (He is following your example.)

खान अब्दुल गफ्फार खां : जनाब, हां तो मैं कह रहा था कि इनका कहना है कि पहले सिर्फ 6 मिनिस्टर हुआ करते थे और काम चलाते थे। अरे, क्या इनको यह

[खान अब्दुल गफ्फार खां]

पता नहीं कि तब से अब तक काम कितना बढ़ गया है और कितनी **development** हुई है। कितनी सड़कें बनी हैं, कितने बांध बने हैं और कितनी नहरें बनी हैं। लेकिन, जनाब, अगर यह सूरज की चमक को चमगादड़ नहीं देख सकता तो इसमें सूरज का क्या कसूर है? जनाब, इन्होंने सिर्फ **criticism** करना तो सीख लिया लेकिन आंखें मूंद ली हैं। इनको तो सिर्फ इस बात की तकलीफ है कि हम को क्यों कुछ नहीं मिला। मैं इनको साफ बतला देना चाहता हूं कि कांग्रेस जमात और कांग्रेस के असूलों को मानने वाले अपने असूलों पर डटे रहेंगे तो देश का जरूर भला होगा... (विघ्न) यह बैठे बैठे कहते हैं कि गनी से तो पूछ लो। अरे मैं यह कहना चाहता हूं कि कांग्रेस हर गनी के लिए है और हर मुहताज के लिए है। जनाब, यह मेरे ऊपर शक करते हैं। मैं इनको कान खोल कर सुनाना चाहता हूं कि लाखों लोग इधर से उधर हुए मगर मैं यहीं रहा और यहीं रहूंगा, बल्कि उनकी छाती पर मूंग दल के रहूंगा जो लोग हिन्दुस्तान में **secularism** को मिटाना चाहते हैं। तो मैं कह रहा था कि काम ज्यादा बढ़ा है और जब काम ज्यादा बढ़ जाता है तो ऐसा करना ही पड़ता है कि उसे संभाला जाए। इस के लिए गालियां देना ठीक नहीं।

जवाबे वाला, **election** में **irregularities** का सवाल बार बार उठाया गया। मैं समझता हूं कि यह सब **stunt** है क्योंकि मुझे मालूम है और उसके **basis** पर मैं **challenge** कर सकता हूं कि इतना **fair election** अम्बाले की **constituency** में लड़ा गया जिसका कोई जवाब नहीं—(विघ्न)

वह भी सुना है और यह भी सुनो (आवाजें : हाथी के पांव में सब का पांव) जनाबे वाला, इस बात का चर्चा किया गया कि इलेक्शनों में बहुत सी बेजाब्तगियां की गईं लेकिन यह बेजाब्तगियां फिलहकीकत इन्हीं लोगों के रद्देअमल से जहर में आईं। स्पीकर साहिब, आप शायद नहीं जानते कि किस तरह से वोटों को खरीदने की कोशिश की गई, किस तरह से हरिजनों को तंग किया गया कि वे अपना वोट कांग्रेस को न दें। जहां तक सरकारी अफसरों का तल्लुक है कौन कहता है कि सारे के सारे अफसर बिल्कुल **impartial** होते हैं, इन में से कई अफसर ऐसे हैं जिन से **Communalism** की बू आती है और ऐसे भी हैं जो नेक और ईमानदार हैं। हमारे दोस्त कुछ ऐसे भी हैं जो इन अफसरों के पास जा कर उन्हें मजहब के नाम पर बेजाब्तगियां करने पर आमादा करते हैं।

मन खूब मी शनासम पीराने पारसा रा

श्री अजीत कुमार : On a point of order. Sir, अभी अभी आनरेबल मैम्बर साहिब ने फरमाया है कि हरिजनों को तंग करके राए हासिल की गई। क्या हाउस में ऐसा कहना वाजिब है।

Mr. Speaker : It is no point of order.

खान अब्दुल गफ्फार खां : स्पीकर साहब, यहां तक कि लोगों को भड़काकर हमारे राष्ट्रीय झंडे को आग की नज़र कर दिया गया। लेकिन हमारा रवैया देखिए। जहां भी इन का जुलूस निकला हम ने इन का रास्ता छोड़ दिया और खामोश खड़े रहे। आम तौर पर इन के जुलूस बवक्ते शाम निकलते हैं, दिन को नहीं। हाथों में मशालें ले कर अजीब कैफियत से मुज़ाहरे करते हैं। मुझे निहायत अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि इन्होंने हमारे महबूब नेता पंडित जवाहर लाल नेहरू का बुत जला कर उस की राख को अपने पांव तले रोंदा, इस से ज्यादा शर्मनाक बात और क्या हो सकती है। यह नाज़ेबा हरकात तो खुद करते हैं और बातें बना कर हमें बदनाम करने की कोशिश करते हैं।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : On a point of information, Sir.
ਕੀ ਇਹ ਝੰਡਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ?

खान अब्दुल गफ्फार खां : मेरे दोस्त शायद पकिस्तान और खालिस्तान के खाब ले रहे हों मगर मेरा पाकिस्तान तो हिन्दुस्तान है और मैं इसे ही अपना मादरे-वतन समझता हूं।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is no point of order.

श्री मंगल सेन : मेरे साथी ने point of order raise किया था।

Mr. Speaker : This is no point of order. Please sit down, I have given my ruling.

Sardar Shamsheer Singh : On a point of information, Sir,

Khan Abdul Ghaffar Khan: Sir, I am in possession of the House.

I do not give way.

Mr. Speaker : The hon. Member does not give way. Please resume your seat.

खान अब्दुल गफ्फार खां : स्पीकर साहब, मेरे दोस्तों का तो यह शेवा बन गया है कि वह सरकारी बैचों पर बैठे हुए मੈम्बरों पर नुक्ताचीनी और एतराज़ात करें। मैं तो ऐसी जमायत से ताल्लुक रखता हूं जो कहती है कि हर चीज़ सब्र और तहम्मूल से बर्दाश्त करो। हम तो गांधी जी के पैरोकार हैं जो तमाम उम्र अंग्रेज़ी साम्राज्य के खिलाफ लड़ते रहे और उन से कहते रहे कि तुम जब आजमाओ, हम सब्र आजमाएं।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮੋਗਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਲ੍ਹ ਤੋਂ **Treasury Benches**

11 a.m.

ਵਲੋਂ **fair elections** ਦੀ ਬੜੀ ਦੁਹਾਈ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਅਗੇ ਚੰਦ ਇਕ ਮਿਸਾਲਾਂ ਰਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ **fair elections** ਕਰਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਕਿਤਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ **elections** ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਮਹਿਕਮਾ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਦਬਾਇਆ ਨਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਦਬਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤੁਸੀਂ ਪੁਲਸ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਲੈ ਲਵੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਖਦੇ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪੁਲਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਜਾਉ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ। ਜਦ ਉਹ **Police Station** ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਲੈਕਚਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਚੁਨਾਚਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ **rule** ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤਬਦੀਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਕੀਤਾ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ **election** ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ **co-operative** ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਦੇਖ ਲਵੋ, ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਿਛਲੀ **elections** ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਦਖਲ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ **co-operative societies** ਬਣਾ ਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ **election** ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦਬਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਹਾਲੇ **due** ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ **Vote** ਪਾਣ ਤੋਂ ਨਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਕਰਜ਼ੇ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਕੰਮ **Assistant Registrar** ਰਾਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ **Regional Transport Authority** ਦੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ **Transport** ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। **R. T. A.** ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਕੋਲੋਂ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਫੀ **Permit** ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਕਢਾ ਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ **entry** ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸ ਲਈ ਦੇਣੇ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਵਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਜੀਪਾਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗਡੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, **Publicity** ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਲੈ ਲਓ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ **Publicity** ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਮਲਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ **tour programme** ਕਢ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਇਹ ਗਏ ਹਨ ਉਸੇ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ **publicity van** ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਭੀ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਨਹੀਂ। ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤਖਤਪੁਰੇ ਗਏ, ਉਹ ਚੂਹੜਚਕ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ **publicity** ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਹਿਕਮਾ ਵੀ ਗਿਆ। ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਾਲ ਵੋਟਾਂ ਪਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਗਲ ਏਥੇ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਪਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ **fraud** ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਬਨ੍ਹਾ ਕੇ 'ਲੇ ਕੇ ਰਹੋਂਗੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਗਵਾਏ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟਰਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ? (**Shame, shame**) ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟਰ ਦਾ ਨਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ **lady voters** ਕੋਲ ਜਾਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਊ ਦੇ ਜਾਏ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਹੈ। ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਭੜਕਦੇ?

ਫੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੜੇ ਬੜੇ ਵਾਇਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੁਹਾਡੀ ਸੜਕ ਬਣਵਾ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸੜਕ ਤਬਦੀਲ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਕਈ ਸੜਕਾਂ 5 ਸਾਲਾ **Plan** ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹਨ ਪਰ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਬਾਰੇ ਵੀ **P. W. D. Minister** ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ 5 ਸਾਲਾ **Plan** ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈ ਸੜਕ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਪਹਿਲੇ **P.W.D. Minister** ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ, ਨੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਬੜੇ ਵਾਇਦੇ ਕੀਤੇ ਸੀ ਪਰ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਏਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਵੋਟਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫ਼ਾਰ ਖਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹਲਕੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚੋਂ ਅਕਾਲੀ ਟਿਕਟ ਤੇ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋਕੇ ਆਇਆਂ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਕਿ 16,000 ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ 20,000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਹੈ ਉਥੋਂ ਵੀ ਅਕਾਲੀ **elect** ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਜ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਰੋਹਬ ਨਾਲ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਤਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]

ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਗੇ ਤਾਂ 5-6 ਵਜ਼ੀਰ ਹੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੁਖ ਨਾਲ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਦੋ-ਦੋ ਵਜ਼ੀਰ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਆਫਤ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ Agriculture Minister ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਫਸਲ ਰਬੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰੀਫ ਕੀ। ਮਹਿਕਮੇ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਜੋ ਖੇਤੀ ਬਾਢੀ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦਾ।

ਗ੍ਰਹ ਨਿਰਮਾਣ ਰਾਜਯ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਹੋਦਯ, ਆਜ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਹਮ Appropriation Bill ਦੇ ਝਰਿਯੇ 37,31,37,390 ਰੁਪਯੋਂ ਦੀ ਸਦ ਕੋ ਮੰਜੂਰ ਕਰਵਾ ਰਹੇਂ ਹੈਂ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਕਲ ਡਿਮਾਂਡਜ਼ ਕੋ ਊਪਰ ਕੁਝ ਏਸੀ ਤਕਰੀਰੇਂ ਹੁੰਦੀ ਆਰ ਆਜ ਮੀ ਹੁੰਦੀ ਜਿਨ ਕੋ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮੈਂ ਤਫਸੀਲ ਮੈਂ ਤੋ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਲੇਕਿਨ ਏਕ ਬਾਤ ਕੀ ਟਰਫ ਝਰੂਰ ਆਪ ਕੋ ਫ਼ਾਰਾ ਹਾਊਸ ਕੀ ਟਵੰਜ਼ੀਓ ਦਿਲਾਨਾ ਯਾਹੁਤਾ ਹੂੰ। ਜਹਾਂ ਤਕ ਚੁਨਾਵ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਪਾਲਿ-ਯਾਮੈਂਟ ਮੈਂ ਏਕ ਲਾ ਪਾਸ ਕਿਆ ਗਯਾ ਆਰ ਲਾ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਕੋ ਬਾਦ ਕੁਝ ਰੁਲਜ਼ ਬਨੇ। Elections ਕੋ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਰੁਲਜ਼ ਬਨਾਏ ਗਏ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਕੋ ਅੰਦਰ ਆਰ ਰਾਜਯ ਸਭਾ ਕੋ ਅੰਦਰ ਜੋ ਰੁਲਜ਼ ਬਨਾਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਤਨ ਕੀ respect ਯਦਿ ਹਮ ਲੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗੇ ਤੋ ਆਰ ਕੌਨ ਕਰੇਂਗਾ। ਤਨ ਰੁਲਜ਼ ਕੋ ਬਿਨਾ ਪਰ ਤਮਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੈਂ ਚੁਨਾਵ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਅਬ ਅਗਰ ਹਮ ਤਨ ਰੁਲਜ਼ ਕੀ ਖ਼ਿਲਾਫ-ਬਰਜ਼ੀ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਆਮ ਲੋਗੋਂ ਪਰ ਕਥਾ ਅਸਰ ਪਏਂਗਾ। (*At this stage Sardar Gurnam Singh, a Member of the Panel of Chairmen occupied the Chair*) ਜਹਾਂ ਤਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੈਂ ਚੁਨਾਵ ਕੋ ਕਰਵਾਏ ਜਾਨੇ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਨ ਕੋ ਅਚਛੇ ਹੋਨੇ ਕਾ ਸਬੂਤ ਇਸ ਸੇ ਬਫ਼ਕਰ ਆਰ ਕਥਾ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਦੋ ਬਡੇ ਬਡੇ ਅਖ਼ਬਾਰੋਂ ਨੇ ਜੋਕਿ ਸੱਤਰ ਸੱਤਰ ਲਾਖ ਕੀ ਟਾਕਾਦ ਮੈਂ ਛਪਤੇ ਹੈਂ ਇਸ ਕੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ New York Times ਸੇ ਹੈ ਜੋਕਿ Western Block ਕੋ represent ਕਰਤਾ ਹੈ ਆਰ ਪ੍ਰਵਾਸ ਸੇ ਹੈ ਜੋਕਿ Russian Block ਕੋ represent ਕਰਤਾ ਹੈ। ਇਨ ਅਖ਼ਬਾਰੋਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੀ election machinery ਕੋ ਖਰਾਜੇ ਤਹਸੀਨ ਅਦਾ ਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੀ ਤਫਸੀਲ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾ ਚਾਹੁਤਾ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਤਸੀ ਬਾਤ ਪਰ ਆਤਾ ਹੂੰ। ਚੁਨਾਵ ਕੋ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਕੁਝ ਰੁਲਜ਼ ਬਨਾਏ ਗਏ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਨੇ ਸੁਨਾ ਕਿ ਕਲ ਆਰ ਆਜ ਮੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਚੁਨਾਵ ਕੋ ਨਾਮ ਪਰ ਬਹੁਤ ਕੀਚਡ਼ ਉਛਾਲਾ ਗਯਾ। ਪਿਛਲੇ ਡੇਡ਼ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਸੇ ਹਾਊਸ ਕੋ ਬਾਹਰ ਮੀ ਏਕ ਦੂਸਰੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਕੀਚਡ਼ ਉਛਾਲਾ ਗਯਾ। ਯਯਾਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕੀ ਬਾਤ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਕੋ ਮਾ ਖ਼ਾਮਖ਼ਾਹ ਧੁਸੇਡ਼ਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਗਈ ਹੈ। ਯਹ ਕੋਈ ਅਚਛੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। Law ਕੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮੈਂ ਏਸੀ ਬਾਤੋਂ ਬੀਬਾ ਨਹੀਂ ਦੇਤੀਂ।

ਸਭਾਪਤਿ ਸਹੋਦਯ, Appropriation Bill ਕੀ ਬਹੁਤ ਕੋ ਦੌਰਾਨ individual demand ਕੋ refer ਕਿਆ ਗਯਾ। ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕੋ ਮੈਂਬਰਾਨ ਕੀ ਟਰਫ ਸੇ ਤੀਨ

चार तकरीरें ऐसी हुईं जिन में इस बात पर जोर दिया गया कि पंजाब को करजों के बोझ के नीचे नाजायज तौर पर दबाया जा रहा है। यह ठीक है कि करजों हमारे ऊपर हैं। लेकिन मैं आप की कृपा से इस हाउस के सैम्बरान को अर्ज करना चाहता हूँ कि जब भी किसी **undeveloped country** ने तरक्की की तो दुनिया में कोई भी ऐसी मिसाल नहीं मिल सकती कि उसने बगैर किसी से कर्जा हासिल किए **development** की हो। कौन नहीं जानता, सभापति महोदय, कि वह अमरीका जो आज दुनिया में पहले नम्बर का धनवान देश है, जो चाहे तो खुले हाथों धन बांट सकता है, जो चाहे तो दुनिया में लड़ाई करा दे, जो चाहे तो दुनिया में शान्ति पैदा करदे, जिस के पास सारी दुनिया की 72% दौलत और सोना जमा है **Second World War** से पहले वही अमरीका इंग्लैंड का कर्जदार था। कौन नहीं जानता, सभापति महोदय, आज का रूस जो कि एक **developed** रूस है चालीस साल पहले आजाद होने के बाद उस रूस ने भी अमरीका और इंग्लैंड से देश की **development** करने के लिए कर्जा लिया? **West** जर्मनी की मिसाल भी हमारे सामने है। इसलिए जहां तक कर्ज लेने का ताल्लुक है ठीक है कि हमने लिया है। **Government of India** से कर्ज लिया, **Reserve Bank of India** से कर्ज लिया और इसी तरह दीगर जगहों से भी लिया। लेकिन देखना तो यह है कि वह कर्जा किस सम्बन्ध में लिया? उस कर्ज का जायज इस्तेमाल हो रहा है या नहीं? **Opposition** के जिन साथियों ने इस सिलसिले में टीका टिप्पणी की है मुझे खुशी होती अगर उन्होंने **criticism** करने से पहले **Finance Secretary** के **Memorandum** में **Public Debit** की एक एक **item** को पढ़ा होता। हमने पंद्रह पंद्रह और बास बीस साल के लिए कर्ज लिए लेकिन कोई ऐसा मौका नहीं आया कि उनपर जो **interest** हमने देना था वह अदा न किया हो। अगर, सभापति महोदय, आप कर्ज की एक एक तफसिल के अन्दर जाएं तो आप को सारी **position** खुद ब खुद वाजह हो जाएगी। कल भी **Finance Minister** साहिब ने बताया था कि पिछले 15 सालों के अन्दर भाखड़ा नंगल और **electricity** की **schemes** के लिए 272 करोड़ का कर्जा लिया। उसमें से, सभापति महोदय, आप देखें कि 1,67,44,01,605 रुपए की रकम **Bhakra Nangal loans** की वापिस करनी अभी बाकी है। खाह **Government of India** से लिया गया हो, चाहे **Reserve Bank of India** से लिया हो चाहे किसी **technical scheme** के मातहत लिया गया हो पिछले पांच सालों में कर्ज की कोई **item** ऐसी नहीं होगी जिस का **interest** हमारी गवर्नमेंट ने अदा न किया हो। सभापति महोदय, कौन नहीं जानता कि जो कर्जा हमने लिया वह **development purposes** के लिए लिया। **Bhakra Nangal** के लिए लिया, हरिके प्राजैक्ट के लिए 7,29,00,000 रुपया लिया। इस के बाद 4,36,60,020 रुपए का कर्जा **flood control measures** के लिए लिया। **Low-Income Group Housing Schemes** के तहत अभी 5,52,22,587 रुपये की रकम वापिस करनी बाकी है। सभापति महोदय, **partition** के बाद हमारे हिस्से में आए पंजाब में **irrigational facilities** बहुत कम दस्तयाब थीं। हमने **tube-wells** के जरिए भी **agricultural**

[राज्य मंत्री]

production को फरोग दिया और इस मकसद के लिए ली गई कर्जों की रकम में अभी 3,54,70,547 रुपए की रकम अदा करनी बाकी है। इसी तरह 10,33,86,854 रुपए का rehabilitation loan बाकी है। कौन नहीं जानता, सभापति महोदय, कि दुनिया के किसी हिस्से में rehabilitation का इतना बड़ा मसला दरपेश नहीं आया जितना कि partition के बाद हमारे प्रान्त के सामने था? आज से 53 साल पहले सिर्फ टर्की और यूनान में ऐसा ही छोटा सा मसला पेश हुआ जब सिर्फ 10 लाख के करीब लोगों को फिर से बसाने का मामला था लेकिन League of Nations इन थोड़े से आदमियों को भी बसाने में कामयाब न हो पाई और आज 53 साल के बाद भी उन को बाबत कोई फैसला नहीं हो पाया। इस के मुकाबले में 15 अगस्त, 1947 में हमें partition के बाद उजड़ा हुआ पंजाब मिला था। लाखों लोग बेघर हो गए थे। हमारी गवर्नमेंट ने बड़े इत्मीनान के साथ बहुत शानदार तरीके से इस मसले को हल किया, लोगों को फिर से बसाया। उस मकसद के लिए भी loans हासिल किए और आज सिर्फ 10,33,86,854 रुपए की रकम ही अदा करनी बाकी है। देखने वाली बात, जैसा कि मैंने पहले अर्ज किया, यह है कि क्या उस कर्ज का जायज़ इस्तेमाल हुआ है या नहीं। इस बात का सबूत भाखड़ा और नंगल आप के सामने हैं कि इस पैसे का जायज़ इस्तेमाल हुआ है। कौन नहीं जानता कि यह सरकार इस पंजाब को हिन्दुस्तान का Ukraine बनाने जा रही है, इसे Switzerland को शकल देने के लिए पूरे तौर पर जद्दोजहद की जा रही है? जब पंजाब का partition हुआ तो सारे पंजाब के अन्दर 40,000 k. W. बिजली हमारे हिस्से में आई थी। और आज 15 साल के बाद 3,90,000 k.W. बिजली पंजाब के कोने कोने में दी जा रही है। Partition के वक्त पंजाब के अन्दर एक हजार गांव में से सिर्फ 28 गांव के अन्दर बिजली जाती थी लेकिन उसके मुकाबले में आज सारे पंजाब के अन्दर साढ़े तीन, पीने चार हजार गांव के अन्दर बिजली पहुंच चुकी है। इसमें, आप की विसातत से मैं अपने Opposition के दोस्तों से पूछना चाहता हूं कि पंजाब सरकार का क्या गुनाह और कसूर हो गया। इतना ही नहीं, सभापति महोदय, तीसरे प्लैन के अन्दर अगर सारे पंजाब को नहीं तो इसके आधे हिस्से को जरूर cover कर लेना चाहते हैं। कौन नहीं जानता कि पिछले 10 सालों के अन्दर पंजाब में agricultural production को बढ़ाने के लिए 16,00,000 acre agricultural land को भाखड़ा नंगल के जरिए सैराब किया गया? इस के अलावा हरिके प्राजैक्ट और बयास डैम पर भी काम हो रहा है। बयास में जितना भी पानी आता था सारे का सारा पाकिस्तान को फायदा पहुंचाता था लेकिन अब हम हरिके प्राजैक्ट और बयास डैम के जरिए पानी के एक एक कतरे का इस्तेमाल अपने सूबे की खुशहाली के लिए करने के लिए कमरबस्ता हैं। हम नहीं चाहते कि एक कतरा पानी भी पाकिस्तान को जाए। एक एक कतरे पानी को हम बिजली तैयार करने के लिये, काश्त करने के लिए इस्तेमाल करेंगे। और इन्हीं schemes को पाया-ए-तकमील तक पहुंचाने के लिए हमने कर्जें हासिल किए हैं। लेकिन इसके बावजूद भी गवर्नमेंट की condemnation होती है। ठीक

है कि **Opposition** जितना भी चाहे **ruling party** को कोसे। उनको यह हक हासिल है। लेकिन सभापति महोदय, आप की विसातत से मैं आयोजीशन के दोस्तों को बता देना चाहता हूँ कि **elections** के **point of view** से जहाँ **voters** ने और बड़े बड़े फैसले किए हैं वहाँ उन्होंने एक बहुत अहम फैसला यह भी किया कि वह नहीं चाहते कि असेम्बली के अन्दर **Opposition** में ऐसे लोगों को भेजें जिनका काम सिर्फ **criticism** की खातिर ही **criticism** करना हो। जब मैं **Opposition** के **Benches** की तरफ देखता हूँ तो मुझे पुराने **Leader of the Opposition** नज़र नहीं आते, मुझे यहाँ प्रोफ़ेसर शेर सिंह नज़र नहीं आते, चौधरी धर्म सिंह राठी नज़र नहीं आते, लाला जगत नारायण और सरदार आत्मा सिंह नज़र नहीं आते। जाहिर है कि पंजाब के **electorate** ने इस बात का फतवा दे दिया है कि अब वह महज़ कोरे **criticism** को पसन्द नहीं करते। उन्होंने यह कहा है कि हम असेम्बली में **Opposition** को ज़रूर लाना चाहते हैं लेकिन उस **Opposition** को जो **democracy** के अन्दर इस बात का पूरी तरह से ख्याल रखे कि **Opposition for the sake of Opposition, criticism for the sake of criticism** नहीं, **healthy criticism** करे। इसलिए सभापति महोदय, आप की विसातत से मैं इन दोस्तों को कहना चाहता हूँ कि आज जब हम मुल्क में **democracy** को मजबूत करने जा रहे हैं, हमें **healthy conventions** कायम करनी चाहिए।

सभापति महोदय, कल मुझे अपने एक आयोजीशन के दोस्त की **speech** सुनकर बहुत दुख हुआ जब उन्होंने इस **Hall** का मज़ाक उड़ाते हुए बिजली की रोशनी और सूरज की रोशनी की बातें कहीं। मैं उनकी उस रोशनी में नहीं जाना चाहता; हमने तो वह रोशनी देखनी है जो कि चढ़ते हुए सूरज में होती है। सारे हिन्दुस्तान और पंजाब में आज़ादी के चढ़ते हुए सूरज की रोशनी को लोगों ने देखा। 26 जनवरी के दिन सारे देश को भारत के नए विधान ने अपनी रोशनी से रोशन किया। यह हाल जिस **point of view** से **architects** ने बनाया है उसकी खसूसियत यह है कि जिस कुर्सी पर आप, सभापति महोदय, बैठे हुए हैं 26 जनवरी के दिन वहाँ पर सूरज की किरनें पड़ेंगी। इसलिए स्पीकर साहिब, जब भी किसी बात का **criticism** किया जाता है तो **criticism level** करने वाले दोस्तों को सभी बातों को ध्यान में रखकर ही बात करनी चाहिए।

इसके अलावा, सभापति महोदय, कल **Deputy Leader of the Opposition** ने तकरीर करते हुए **house building** और **slum clearance** की बात का जिक्र किया। मैं उन से मुतफिक हूँ कि **slum clearance** का काम पूरे जोर के साथ होना चाहिए और यह **slum** तीन तरीकों से दूर की जा सकती है। एक तो **slum** को **clear** करके, दूसरे वहाँ से लोगों को उठाकर दुबारा मकान बना कर और तीसरे **slum** के अन्दर **improvement** करके। हर नुकता निगाह से इस काम के लिए काफी

[राज्य मंत्री]

रुपये की जरूरत है। जहां तक रुपए का ताल्लुक है आप देखते हैं कि मुस्तलिफ मदों पर कितना कितना **provision** किया गया है। आप देखिए कि पंजाब के अन्दर कितने बड़े बड़े काम हो रहे हैं वहां हम यह भी चाहते हैं कि **slums** को कम करने के लिए भी ज्यादा से ज्यादा **provision** किया जाए। चेयरमैन साहिब, मैं जानता हूं कि पंजाब के अन्दर ऐसी गरीबों की झोंपड़ियां हैं जहां हवा नहीं पहुंचती। हम इस तरह के हालात को सुधारना चाहते हैं। तीसरी प्लैन के अन्दर हाउसिंग के लिए 240 करोड़ रुपया रखा गया है। पंजाब के अन्दर **slum clearance** के लिए 50 लाख रुपया रखा गया है।

एक आवाज : पांच साल के लिए है।

गृह निर्माण राज्य मंत्री : जनाब, डेढ़ करोड़ रुपया केंद्रीय सरकार ने भी इस सम्बन्ध में दिया है। जनाब, पंजाब के इलाके में दिल्ली से 50 मील के फासले पर पंजाब का 'रुहर' बन रहा है। फरीदाबाद, गुड़गांव, सोनीपत और बहादुरगढ़ इत्यादि में बहुत बड़े पैमाने पर सनग्रती सरकारी की जा रही है। मगर इस के साथ ही हमारी यह खाहिश है कि उन जगहों में लोगों को अच्छे मकान मिलें। फिर, जनाब, हरिजनों के मकानों को बेहतर बनाने का सवाल भी हमारे ध्यान में है। ऐसे सात लाख मकान हैं। अगर इन की हालत सुधारने के ऊपर हर एक पर एक हजार रुपया भी खर्च किया जाए तो 70 करोड़ रुपया दरकार होगा। अब आप देखें कि कितनी बड़ी रकम की जरूरत है। इस को देखते हुए मैं आशा रखता हूं कि जब भी कभी सरकार इस काम के लिये डिमांड लाए तो हमारे आपोजीशन के साथी भी उस की मुखालफत नहीं करेंगे। इस के बावजूद अगर वह उस की मुखालफत करेंगे तो मतलब यह होगा कि उन को इस काम से प्यार नहीं है। हम **housing के problem** को हल करना चाहते हैं। मगर यह काम जल्दी का नहीं है। रूस को आजाद हुए 46 साल हो गए हैं और उन की सातवीं प्लैन में भी इस का जिक्र है। यानी वहां भी अभी यह मसला हल नहीं किया जा सका। इस के साथ साथ मैं यह कहना चाहता हूं कि हमारी आबादी बढ़ रही है। हर नया सूरज 15,000 नए चेहरे अपने साथ लेकर आता है। और हमारे देहाती भाई शहरों की तरफ आ रहे हैं। जहां हम शहरों में मकानों की हालत सुधारना चाहते हैं वहां हम देहाती मकानों की हालत भी सुधारना चाहते हैं। इस के प्राजैक्ट बना रहे हैं। यहां जो आप को पास ही इंजीनियरिंग कालिज है इस में एक **special wing** बनाया गया है जो देहाती मकानों की हालत को सुधारने के मुताल्लिक रिसर्च करता है। केंद्रीय सरकार ने 50 लाख रुपया दिया है कि हम इस महकमा के काम को और बढ़ा सकें। हम शहरों में भी इस काम को कर रहे हैं, **parks** बना रहे हैं और म्यूनिसिपल कमेटियों को भी मदद दे रहे हैं कि वह अपने हां के हालात को सुधारें। इस काम के लिए अमृतसर, लुधियाना, जालंधर, हिसार वगैरह शहरों को 18 लाख रुपया इसी काम के लिए

सरकार ने दिया है ताकि वह ज़मीन को develop कर सकें और slums clear करा सकें। इस सम्बन्ध में मैं अपने आयोजीशन के साथियों को यकीन दिलाना चाहता हूँ कि अगर आप कोई अच्छी सलाह देंगे तो हम उस को अपनाएँगे क्योंकि पंजाब की जनता को इस काम को हम जल्दी से जल्दी पूरा करना चाहते हैं।

Mr. Chairman : Please wind up now.

गृह निर्माण राज्य मंत्री : बहुत अच्छा, जनाब। जनाब, मैं अर्ज कर रहा था कि जहाँ तक देहात और शहरी मकानों वगैरह के सुधार का ताल्लुक है हमारी यह भी चाहिश है कि हम इस को जितना ज्यादा से ज्यादा कर सकें करें। हमारी यह भी चाहिश है कि असैम्बली के इसी सेशन में कोई न कोई बिल लाएं ताकि slum clearance और town planning के काम में revolutionary किस्म के इकदामात किए जाएं। मैं महसूस करता हूँ कि हाउस हमें इस काम में पूरी पूरी मदद देगा।

जनाब, यहां पर और भी कई बातों का जिक्र आया मसलन कर्जे वगैरह का मगर मैं इस बात की तरफ और दूसरी बातों की तरफ भी इस वक़्त नहीं जाऊंगा बल्कि Appropriation Bill पर विचार के वक़्त इस का जिक्र करूंगा। मैं अर्म्माद करता हूँ कि सदन इस सारी चीज़ को ध्यान से स्टडी कर के इस काम में सरकार का हाथ बटायेगा।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा (गुजरात) : आदरणीय चेयरमैन साहिब, Treasury Benches वालों को तकरीरें सुनते सुनते कान बहरे हो गए हैं। (विन्स) ज़रा सब्र से सुनिये। दरअसल इन का कसूर नहीं है। वज़ारत ही उस दिन वजूद में आई जो कि मनहूस दिन ख्याल किया जाता है। कस्म तो उठाई थी 12 तारीख को मगर काम शुरू किया था 13 तारीख को। महीना भी तीसरा था। इजलास भी 13 तारीख को ही बुलाया गया था। तो यह 13 और तीन वाली बात है। इस का अगर वज़ारत पर असर पड़ता है तो हमें कुछ भी अफ़सोस नहीं होगा। यह चीफ़ मिनिस्टर अगर चला जाए और यहां अगर गवर्नरी राज हो तो भी आयोजीशन को अफ़सोस न होगा। जब भी वज़ारत की बात की जाती है तो इनको दुख होता है इन के पास दलायल तो हैं नहीं आयोजीशन की arguments को meet करने के लिए। चेयरमैन साहिब, आज से 15, 20 साल पहले अनबटे पंजाब में 29 ज़िले थे। उन दिनों सिकंदर और खिज़र की वज़ारतों में 6 वज़ीर हुआ करते थे। Partition हुई लाखों का फिर से बसाने का सवाल पैदा हुआ। उस वक़्त यह बहुत बड़ा काम आन पड़ा था। उस वक़्त हमारे वित्त मंत्री मुख्य मंत्री की कुर्सी पर रीनक अफ़रोज़ थे। अज़ाबाद सच्च्य साहिब ने बाग़ डोर संभाली तो 7, 8 वज़ीर काम करते थे जब कि Rehabilitation का भी काम बड़े ज़ोरों पर था। उसके बाद सरदार प्रताप सिंह कैरों ने भी काम संभाला लेकिन इतनी बड़ी तादाद उस वक़्त भी नहीं रखी थी और वखूबी काम चलती थी। लेकिन यत्ता नहीं जनवरी के बाद कौन सी मुसौबत पंजाब पर

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

आ गई कि सिर्फ चन्द दिनों में ही इतनी बड़ी मिनिस्ट्री बनाने का ज़रूरत पड़ी। हालांकि वही प्रताप सिंह कैरों चीफ़ मिनिस्टर मौजूद हैं जो पहले इतने साल से काम चलाते आ रहे हैं। यह बात न मेरी समझ में आती है और न पंजाब की जनता की समझ में आती है।

आनरेबल मिनिस्टर चौधरी रणबीर सिंह तकरीर करके तशरीफ़ ले गए क्योंकि वह जानते थे कि अब आपोजीशन की तरफ से **criticism** होगी। सभापति महोदय, बात असली यह है कि **Treasury Benches** वालों का इतना हौसला नहीं है कि आपोजीशन की **constructive criticism** को भी नहीं सुन सकते न ही स्वागत कर सकते हैं। अभी माननीय मिनिस्टर साहबान बैचिज़ छोड़ गए हैं और जब आएंगे तो बगैर सुने ही बेपरकी हांक देंगे। मैं कहना चाहता हूँ कि बगैर अपने कानों से सुने जवाब ठीक से नहीं दिया जा सकता। इसलिए स्पीच करके बस्ता दबा कर हाउस से चले जाना और फिर आ कर बे सिर पैर की हांकना और मुदल्लल तरीके से जवाब न देना **Minister** साहबान को शोभा नहीं देता।

कामरेड रामकिशन ने अपनी तकरीर करते हुए फरमाया कि आज हाउस के अन्दर आपोजीशन बैचिज़ पर पंडित श्री राम शर्मा नहीं दिखाई देते, प्रोफ़ेसर शेर सिंह नहीं दिखाई देते और लाला जगत नारायण भी नहीं दिखाई देते। यह ठीक है। यह जमहूरियत है। लेकिन मैं उनकी जानकारी के लिए यह बतला देना चाहता हूँ कि मुझे भी **Treasury Benches** पर चौधरी सूरजमल जो 5 साल इस गवर्नमेंट के मिनिस्टर रहे, यहां नहीं दिखाई देते। और मुख्यमंत्री सरदार प्रतापसिंह कैरों साहब के यानी शेर पंजाब के मंजूरे नज़र श्री हंसराज शर्मा **Chief Parliamentary Secretary** नहीं दिखाई देते। यही नहीं कांग्रेस के एक और माननीय सदस्य जो हिन्दो रीजनल कमेटी के चेयरमैन थे, मैं उन्हें यहां नहीं देखता। चौधरो दलबीर सिंह डिप्टी मिनिस्टर के तौर पर जिन्होंने 5 साल काम किया, वह इन **Treasury Benches** पर नहीं दिखाई देते। और भी कितने ही मैम्बर कांग्रेस के ऐसे हैं जो यहां लौट कर नहीं आए, मैं सबका नाम नहीं लेना चाहता लेकिन मैं इतना ज़रूर बतलाना चाहता हूँ कि अगर कुछ आपोजीशन के मैम्बर वापस नहीं आ पाए, तो उनका काम आपोजीशन बखूबी तौर पर पूरा करके छोड़ेगी। **Treasury Benches** पर बैठे हुए मैम्बरों को यह नहीं सोच लेना चाहिए कि अब आपोजीशन कमज़ोर हो गई है। वह यह ख्याल न करें, उनकी लगाम, पंडित श्री राम शर्मा या प्रोफ़ेसर शेर सिंह की गैर हाज़िरी में ढीली नहीं होने दो जाएगी और आप तसल्ली रखें कि आपोजीशन आपकी हर नाजायज़ और अनुचित बात को उभारने में समर्थ होगी।

चौधरी रणबीर सिंह ने **facts and figures** quote करते हुए कहा कि माना इतने मिनिस्टर हो गए हैं लेकिन उनकी तनखाह तो सिर्फ 24,800 रुपये ही है जब कि उस वक्त जब एक रुपये का एक सेर था बिकता था 6 मिनिस्ट्रों की तनखाह

BILL, 1962

30,000 बनती थी। और अब रुपए का ढाई छटांक बिकने के बावजूद भी 31 मिनिस्ट्रों की तनखाह 24,800 रुपए है। उन्होंने सिर्फ justify करने के लिए यह बात बगैर सोचे समझे आंख में धूल डालने के लिए कह दी लेकिन क्या उन्हें यह नहीं मालूम कि तनखाह के अलावा 31 कोठियां दरकार होंगी और 31 कारों की जरूरत पड़ेगी ? इन पर हुआ खर्च किस हिसाब में जोड़ेंगे ? यही नहीं इनके साथ रहने वाला अमला भी तो कहीं से आएगा और उस पर खर्च होगा। उस वक्त कितना pressure आएगा स्टेट के exchequer पर क्या कभी ख्याल किया। और कोठियों को तो वह हालत हो चुकी है अभी भी, कि उन्होंने इन्हें ठहराने से जवाब दे दिया है और इन्होंने एम० एल० ए० होस्टल की पनाह ली है जिसका असर एम० एल० एज० पर भी पड़ा है। आप मुझे इसका जवाब क्या देंगे ? कोई जवाब आपके पास इसका नहीं है ? स्पीकर साहिब, जिन लोगों को कुलियों में सोना नसीब नहीं होता था उनको फूलों की खुशबू के बगैर अब नींद नहीं आती ! आज वज्जीर साहबान को क्या नहीं चाहिए ? उनकी shave भी बिजली से होना चाहिए, स्नान भी बिजली से, खाना भी बिजली से बनना चाहिए और मैं तो कहूंगा कि जल्दी ही वह वक्त आ जाएगा कि खाना भी हाथ से नहीं बल्कि बिजली से खाएंगे। मैं खर्चे का अन्दाजा बतलाना चाहता हूं कि चाहे कोई डिप्टी मिनिस्टर हो, चाहे कोई स्टेट मिनिस्टर हो, चाहे मिनिस्टर हो, खर्चा सबका कम से कम 4 हजार रुपए महीने आएगा .....

वित्त मंत्री : किस चीज का खर्चा 5 हजार जाएगा ?

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : डाक्टर साहब, मैं बता चुका हूं और भी सुन लीजिए, कोठी पर, कारों पर, टी० ए० पर, बिजली पर, पानी पर, फर्नीचर पर इन सब चीजों पर खर्चा आएगा। यह तो पिछले सालों के facts and figures हैं, खर्च की मुंह बोलती तस्वीर हैं। बार बार पहले के वज्जीरों की और अब के वज्जीरों की तनखाह की figures quote की जाती हैं। मैं बतलाना चाहता हूं कि पहले जो वज्जीर 5,000 रुपए लेता था वह सीधे तरीके पर लेता था लेकिन अब उससे भी ज्यादा लेते हैं लेकिन घुमा-फिरा कर। और अगर सही मायनों में देखा जाए तो भी इनके पास इस बात का जवाब नहीं कि खाना-पीना-पहिनना बदस्तूर बना है, और मंहगाई चौगुनी और अठगुनी तक हो गई है तो यह खर्च कैसे चलाते हैं जब सिर्फ इस जमाने में भी 800 रुपए लेते हैं। क्या खाना-पीना-पहिनना-ओढ़ना इन्होंने छोड़ दिया है ? और इनके कहने का एक दूसरा मतलब और निकलता है कि अगर तनखाह कम हो गई, मंहगाई ज्यादा हो गई तो फिर socialistic pattern of society क्या हुई जिसकी यह डींग मारते हैं। They are bringing themselves down to the level of M.L.As. मैं तो समझता हूं कि अगर यह 800 रुपए लेकर भी गुजारा कर सकते हैं और ministership से चिपक रह सकते हैं तो इसका मतलब यह है कि इन्हें सिर्फ ministership ही मंजूर है और मेरा तो यह ख्याल है

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

कि अगर इनको एम० एल० एज० की तरह 300 रुपए भी दे दिए जाएं लेकिन **minister-ship** दे दी जाए तो यह बड़ी खुशी से मंजूर करेंगे। और यही नहीं **Treasury Benches** का हर मੈम्बर यही चाहेगा। और कहेगा कि बेशक 300 रुपए तनखाह बनी रहने दो लेकिन मुझे मिनिस्टर बना दो। तो न सिर्फ इन्होंने इतनी बड़ी मिनिस्ट्री बना दी बल्कि मिनिस्ट्री की एक भूख पैदा कर दी। तो **criticism** करते वक्त हमें कहना पड़ता है कि इस देश के साथ आप क्या करतूतें कर रहे हैं और जनता का रुपया किस तरह से खर्च कर रहे हैं? **Opposition Benches** पर हम लोग इसलिए नहीं बैठे कि जो कुछ सरकारी बैचिज वाले कहे उस में हम हां में हां मिला दें। मैं समझता हूं कि **Democracy** के जमाने में **healthy criticism** बहुत जरूरी है। यहां पर एक वजीर साहब ने यह कहा कि आपोजीशन का काम तो सिर्फ **criticism for the sake of criticism** करना है। मैं समझता हूं कि इस तरह से कहना उन्हें शोभा नहीं देता। जब हम यह पूछते हैं कि इतनी बड़ी पल्टन क्यों बिठाई गई तो कोई जवाब नहीं दिया जाता और भाखड़े की बातें करने लगते हैं। साथ यह कहा जाता है कि सूबे का काम बढ़ चुका है। मेरी समझ में नहीं आता कि क्या काम बढ़ा है। चेयरमैन साहिब, अब दलील यह दी जाती है कि सूबे का काम बढ़ गया है। मैं इस सिलसिले में अर्ज करना चाहता हूं कि **Rehabilitation Department** का जहां तक ताल्लुक है उस का काम **practically 90** फीसदी खत्म हो चुका है। इसी तरह **Consolidation of Holdings** का काम भी खत्म हो चुका है। भाखड़ा, नंगल और चण्डीगढ़ की **development** का काम भी काफी हद तक घटता जा रहा है लेकिन इस के बावजूद **Secretariat** में अफसरों की तादाद बढ़ती जा रही है। चेयरमैन साहिब, यदि **for the sake of argument** यह मान भी लिया जाये कि काम पहले के मुकाबले में बढ़ गया तो मैं पूछता हूं कि क्या यह काम जनवरी और फरवरी से बढ़ा है। आखिर इस से पहले भी तो पांच साल 15, 16 मिनिस्टर और डिप्टी मिनिस्टर यही काम अच्छी तरह से चलाते रहे हैं। अब 31 आदमियों की क्यों जरूरत पड़ी है। अब खास तौर पर कौन सा काम बढ़ा है। हमारे **Finance Minister** ने तहकमाना लेहजे में कहा—वह मेरे बुर्ज हैं और मेरे दिल में उन के लिये काफी एहताराम है। जिस अंदाज में हाउस को **address** किया गया कि उन्होंने ने यह मामला **Chief Minister** की **discretion** पर छोड़ दिया। यह ठीक है कि उन को हाउस में **majority party** है और उन के मੈम्बरों की तादाद 90 है और उन्होंने ने चीफ मिनिस्टर को चुना लिया। यह ठीक है कि यह उन का एक **constitutional right** था लेकिन जब हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब सूबे के **exchequer** पर नाजायज बोझ डाल कर **Democracy** का जनाजा निकालते हैं तो हमारा फर्ज है कि हम इस के खिलाफ अपनी सदाएं एहतजाज बुलंद करें। और उन से पूछें कि इतने लामहदूद अस्थिरात **ministry formation** के चीफ मिनिस्टर को क्यों दिये गये हैं माननीय ससचाई मन्त्री ने सूबे की आमदनी का जिक्र करते हुए फरमाया कि **United Punjab** में 8 करोड़ की आमदनी थी और अब यह बढ़ कर 87 करोड़ हो गई

है उन्होंने ने यह भी फरमाया कि **United Punjab** में भी एक रुपया की सेर मिलता था और वज्जियों की तनखाह 3,000 रुपये माहवार थी। उन्होंने इस का मुकाबला आज कल के हालात से किया और कहा कि आज भी दो छटांक एक रुपये का मिलता है और वज्जियों की तनखाह 800 रुपये माहवार कर दी गई है। इस का मतलब यह हुआ कि अगर सूबे की आमदनी **pre-partition** के मुकाबले में ग्यारह गुना बढ़ गई है तो इस दलील के मुताबिक इस सूबे में 66 मन्त्री होने चाहिये। उन्हें अपनी **majority** के बल बूते पर मन मानी कार्रवाइयां कर के **administration** पर इतना रुपया बेदर्री से जाया नहीं करना चाहिये। इस का मतलब यह नहीं कि सूबे की आमदनी का 87 करोड़ रुपया कांग्रेस पार्टी के 90 मੈम्बरो की तहवील में इस तरह बेदर्री से इस्तेमाल हो और हम चुप कर के बैठे रहें। जब हम अपने **constitutional right** का इस्तेमाल करते हुए सरकार की आलोचना करते हैं तो भवनमैट वैचिज की तरफ से कहा जाता है कि हम **unhealthy criticism** करते हैं।

फिर चेयरमैन साहिब, **Agriculture Department** की तारीफ की गई और कहा गया कि हम जमीन को सैराब करना चाहते हैं और सेम को कम करना चाहते हैं। चेयरमैन साहिब, इस के मुताबिक **facts and figures** हाउस के सामने हैं। मैं पूछना चाहता हूं कि सेम कितनी कम की गई और जब से इन्होंने ने हुकूमत की बाग-डोर सम्भाली है कितना सेम-जदा रक्बा काबिले कास्त बनाया गया है। मैं तो कहूंगा कि इन्होंने ने ऐसी मनहूस घड़ी में हुकूमत का चार्ज लिया कि जितनी **natural calamities** इस अर्से में पंजाब में नाजिल हुई हैं इतनी पंजाब के इतिहास में कभी नहीं आईं। मैं तो समझता हूं कि **Treasury Benches** के मैम्बर ईश्वर से प्रार्थना करते रहे हैं कि यहा **natural calamities** से लोगों का नुकसान हो ताकि उन्हें यह कहने का मौका मिल सके कि सूबे में काम बहुत बढ़ गया है इसलिए वज्जियों की तादाद बढ़ानी लाजमी है। चेयरमैन साहिब, काश कि **Treasury Benches** की तरफ से जो **comments** यहां किये गये हैं मुदल्लल होते। मैं कहूंगा कि अगर दोनों तरफ की **speeches** किसी **impartial tribunal** के सामने रखी जायें जिसे कानून की वाकफियत हो तो वह अपना फैसला दे सकता है कि मुदल्लल किस की दलील है। बजारत के नशे में मखमूर हो कर धमकियां देना इन का रोज का धंधा है और फिर कहते हैं कि हमारे **comments** बड़े मुदल्लल हैं। मैं अर्ज करना चाहता हूं कि यह **Ministry** जिस को यह **broad-based Ministry** कहते हैं इस बिना पर कायम की गई है कि सूबे के अंदर काम बहुत बढ़ गया है तो मैं पूछना चाहता हूं कि काम के बढ़ जाने से **Secretaries** और दूसरे अफसरों को बजाये 10 बजे से साढ़े चार बजे शाम तक काम करने के 9 बजे से लेकर साढ़े पांच बजे शाम तक काम करना पड़ता है तो फिर मिनिस्टर साहिबान की **working capacity** का मय्यार क्यों नहीं ऊंचा किया जाता। यह तो नहीं होना चाहिये कि **secretariat staff** इतने **long hours** काम में मसरूफ रहे और वज्जिर साहिबान **inefficiency** को **encourage** करें।

Mr. Chairman : Please try to wind up your speech.

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : चेयरमैन साहिब, जब यह हालत हो कि एक department तीन मिनिस्ट्रों के मातहत हो तो आप अंदाज़ा लगाएं कि secretary की हालत अजीब तज़बज़ब में होगी कि वह मिनिस्टर का हुक्म माने, डिप्टी मिनिस्टर का हुक्म माने या State Minister के हुक्म की तामील करे। हर एक मिनिस्टर अपनी मर्जी के मुताबिक उसे चलाने की कोशिश करेगा और इस से काम में bungling के सिवा कुछ नहीं होगा। वज़ीरों की पलटन से subordinate staff की हालत नागुफता बह है और वे बेचारे नहीं जानते कि क्या करें और क्या न करें।

इस के अलावा, चेयरमैन साहिब, Drain No. 8 की बाबत मिनिस्टर साहिब ने बहुत कुछ कहा और जाती हमले भी किये। यह जो तीन महीने के accounts का Appropriation Bill आ रहा है जिस वक़्त यह तैयार किया गया उस वक़्त मेरे ख्याल में Finance Minister को बिल्कुल ख्याल नहीं था कि जहाँ तक drainage व सुधार का ताल्लुक है यह तीन महीने के बजट से खर्च meet नहीं किया जाता बल्कि general budget से meet किया जाता है। Drains की खुदाई ज़रूरी होती है पुल बनाने ज़रूरी होते हैं। पहले इस drain से गोहाना, रोहतक और झज्जर तबाह हुए और सोनीपत की तहसील बच गई थी। इस दफ़ा ख्याल है कि इस को भी नुक़सान पहुंचेगा। हम अच्छी तरह से जानते हैं कि Drain No. 8 की खुदाई जिस speed से चल रही है और जिस speed से उस पर खर्च हो रहा है यह काम पायाए तकमील तक नहीं पहुंच सकेगा और यह Drain बरसात में हमें अपनी लपेट में ले लेगी। मैं आप से अर्ज़ करना चाहता हूं कि जहाँ तक इस Drain का ताल्लुक है अगर यह गरमी के महीनों में मुकम्मल हो गई तो हकूमत अपने ऊपर से उस धब्बे को धो सकेगी जो कि रोहतक की तबाही के कारण उस पर लग गया है वरना नहीं। इस Drain पर रुपया जल्दी खर्च होना चाहिये। कोशिश करनी चाहिये कि यह काम जल्दी ही ख़त्म हो जाए।

कल वज़ीर साहिब ने floating of loans के सम्बन्ध में फरमाया कि सरकार loans float करती है। हम जानते हैं कि loans किस तरह से float किये जाते हैं। हम रोज़ अपनी आंखों से देखते हैं। Deputy Commissioners और तहसीलदारों का काम यही रह गया है कि देहात में जाएं और लोगों से ज़बरदस्ती चंदे वसूल करें। उन्हें यह कर्जे कहते हैं। और फिर उन चंदों के बदले लोगों के नाजायज़ काम किये जाते हैं। लोग इस के खिलाफ़ सदाए इहतजाज बुलंद करते हैं लेकिन जिन के हाथ में हकूमत की बाग़ डोर है, जिन पर ताकत का नशा चढ़ा हुआ है वे कब सुनते हैं। अगर हकूमत की पालिसी लोगों को समझाएं कि हम इस में यह नफ़ा है, यह टोटा है तो और बात है। जिस तरीके से यह loans float किये जाते हैं हम रोज़ाना देखते हैं। हम आवाज़ बुलंद करते हैं लेकिन कौन सुनता है तूर्ता की नकारखाने में। जो relief गरीब लोगों को दिया जाता है उस के बारे में भी

BILL, 1962

ਸੁਨ ਲੀਜਯੋ। ਹਰਿਜਨਾਂ ਕੋ ਪਚਾਸ ਪਚਾਸ ਰੁਪਏ ਦਿਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਸਾਲ ਮੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਜਕ ਕਿ ਤਹਸੀਲ ਕਾ ਚਪੜਾਸੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾ ਤੋ ਰੁਪਧਾ ਆਜ ਹੀ ਵਾਪਸ ਕਰੋ ਭਰਨਾ ਤਹਸੀਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੇਲ ਮੇਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਗੇ। ਧਰ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਗਰੀਬਾਂ ਕੋ relief. ਜਨਾਬ ਆਲੀ, Treasury Benches ਵਾਲੋਂ ਕੇ ਦਲਾਯਲ ਕਾ ਜਵਾਬ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਦਿਸਾਗ ਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮੇਂ ਘੁਲਾਤਾ ਤੋ ਬਹੁਤ ਸੀਜ਼ਨ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਕਤ ਚੂੰਕਿ ਸਮਧ ਬਹੁਤ ਕਮ ਹੈ ਫਿਰ ਕਮੀ ਜਵਾਬ ਦੇਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੁੰਗਾ।

12.00 Noon

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ (ਫੂਲ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਕਲ੍ਹ ਤੋਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੌਰਮਿੰਟ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਜਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕੁ ਗੱਲਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੈਰੋਂ ਰਾਮਪੁਰੇ ਫੂਲ ਦੌਰੇ ਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਵੇਰ ਫੇਰ ਬਾਹੀਏ ਵਿਚ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਦੌਰੇ ਤੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸਖਸ਼ ਨੇ ਐਡਰੈਸ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਉਹ 302 ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਮ ਸੀ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ action ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਪਰਿਨਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਪਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਓਥੇ ਡੇਢ-ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਚੋਣ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਖਸ਼ ਨਾਲ ਤਿਰੰਗੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਬਾਕਾਇਦਾ support ਲਈ ਹੈ। ਪਰ ਓਥੇ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕੋਈ ਮੁਦਾਖਲਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪੁਲੀਸ ਇਤਨੀ demoralize ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਕ 302 ਦੇ ਮੁਜਰਮ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਅਤੇ ਮਿਉਂਸੀਪਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੋਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਤਾਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਫੇਰ ਇਸ 302 ਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਪੁਰਾਫੂਲ ਦੇ Marketing Committee ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਨੇ election ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਫੰਡ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਰੋਅਬ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਾ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦਿਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਈਸੈਂਸ cancel ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਉ।

ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਪਬਲਿਸਿਟੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਦ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਫੂਲ ਤੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਏਥੇ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮਗਰ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ

Dicrectionary Fund ਵੋਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ੁੱਕਰ ਕਿ 3,62,000/- ਸੀ। ਇਸ ਇਖਤਿਆਰੀ ਫੰਡ ਦੇ ਵਰਤਣ ਦੀ ਪੂਰੀ

[ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ]

ਛੁਟੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਲਟਾ ਐਸ. ਪੀ. ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਟਰੱਕਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ free ਟਰੱਕ ਲੈ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਬਸਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹੋਣ ਯਾ ਦੂਸਰੀਆਂ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵਾਕਈ ਇਹ ਲਗਾਏ ਵੀ ਗਏ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਲਗਾਏ ਗਏ ਤਾਂਜੋ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਰੋਅਬ ਪਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਰਦੂਸ ਹੋਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣ। ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡੇ ਵਿਚ ਮੋਟਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਹ ਰੋਅਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ license cancel ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਇਤਨੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਮੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ ਇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਹੋਣ ਉਹ ਕੰਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰੇ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਮੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਗੀ ਹਰਾਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਕੌਣ ਕਰੇ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨਸਾਫ ਦੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਧਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਫ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਏਥੇ ਬੜਾ ਕੁਸ਼ਟਾਚਾਰ ਚੱਲਿਆ ਹੈ, favouritism ਹੋਈ ਹੈ, nepotism ਚੱਲੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਧਾਈ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਸਾਫ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਮਿਸਾਲਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਭਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ 1 ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੇਰ ਘਿਉ ਵਿਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਜ ਉਹ 800 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ sweeper ਜਾਂ part time servant ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਤਨਖਾਹ ਮਹਿਜ਼ 35 ਰੁਪਏ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ-ਮੰਡਲੀ corruption ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ groupism ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਧਾਈ ਹੈ। ਕੈਰਾਲਾ ਵਿਚ ਮਨਿਸਟਰੀ ਬਣੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 1, 2 ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਧਾਇਆ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 500 ਰੁਪਏ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਜ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਘਟਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਕ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਟੀ. ਏ. 9,000 ਰੁਪਏ ਤਕ ਆਵੇਗਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਖੁਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ election ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਨ ਵਾਸਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਔਰ ਬਲਾਕਸਮਤੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਮਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਪਿੰਡ ਸੇਲ ਬਰਾਹ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਦਾ ਮੰਬਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਥਾਣੇ ਫੂਲ ਦੇ ਵਿਚ ਰੀਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਗਿਆ ਮਗਰ ਉਸ ਦੀ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਉਲਟਾ ਹਵਾਲਾਤ ਦੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ 107, 151 ਦਫਾ ਦੇ ਹੇਠ ਚਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਿਸ ਸੱਜਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸੀ। ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਨ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਬਿਲਗਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਟਿਆ ਗਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਕਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੋਲੋਂ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਟਿਆ ਗਿਆ ਔਰ ਫੇਰ ਉਲਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਏਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਰਾਜ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਜ਼ੀਰਾਤ ਹਿੰਦ ਦੀਆਂ ਦਫਾ 186, 188 ਅਤੇ 506 ਵਗੈਰਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਜਾਂ ਐਮ. ਪੀ. ਨੂੰ ਗਿਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣ ਉਥੇ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲ ਹੈ ਹਾਥੀ ਦੇ ਦੰਦ ਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਤੇ ਦਖਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ। ਇਹ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਪਖ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਔਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਬਲਿਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਨ। ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਟਾ ਪਾਉਣ ਲਈ circular ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਕਿ election ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਲੇਕਿਨ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਚੋਣਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮਦਦ ਲਈ ਔਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਫੌਰਨ ਕਿਸੇ ਚਰ ਦਰਾਡੀ ਜਗਾਹ ਤੇ

[ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ]

ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨਾ ਕਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਬਸ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੱਖਣ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡਾ **administration** ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ **election** ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਦਾ ਚਾਰਜ ਹੀ **administration** ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ ਔਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਾ **election** ਲੜ ਰਹੇ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਠੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਸਹੂਲਤ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਵੋਟ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਕਾਫੀਆ ਤੰਗ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **magistracy** ਤਕ ਨੂੰ ਵੀ **election** ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤਿਆ।

ਚੌਥਰੀ ਰਾਸ ਸਰੂਪ : **On a point of order, Sir.** ਮੈਂ ਆਪ ਸੇ ਧਰੁ ਦਰਿਆਫਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਨਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ **House** ਸੇ ਸੀਜੂਦ ਹੋ ਤੋ ਕਥਾ ਓਨਕੀ ਸੀਜੂਦਗੀ ਸੇ **Panel of Chairmen** ਸੇ ਸੇਕੋਓ ਸੈਂਬਰ **preside** ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਮਾਪਤਿ : ਜਬ ਮੈਂਨੇ **Chair** ਕੋ **occupy** ਕਿਆ ਤੋ **Deputy Speaker** ਸਾਹਿਬਾ ਧਰੁ ਸੀਜੂਦ ਨਹੀਂ ਥੀਂ। ਅਬ ਆਗਰ 'ਕਹ ਆਨਾ ਚਾਹੁੰ ਤੋ ਧਰੁ ਆ ਸਕਤੀ ਹੈਂ। (**When I occupied the Chair, the Deputy Speaker was not present in the House. She can take the Chair now if she so desires.**)

ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, **consolidation** ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕਠੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲਹਿਦਾ ਅਲਹਿਦਾ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹਕ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਵੋਟਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੋ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : **On a point of order, Sir** ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਕੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਕੇ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦਾ । (I can not order the Deputy Speaker to come and occupy the Chair.)

ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ judiciary ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾ ਜਿਤਣ ਲਈ ਵਰਤਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਕਈਆਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ judiciary ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਜ਼ਾਰਤਾਂ ਕਾਇਮ ਰਖ ਸਕੋਗੇ ਲੇਕਿਨ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਥੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੂੰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਸਮੁਚੇ ਤੌਰ ਤੇ condemn ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ (ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਸ਼ੰਸਾ) ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਤਹਿਰੀਕ ਇਕ ਅਵਾਮ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਆਨਰੇਰੀ ਵਰਕਰ ਦੇ ਲੰਘਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਅਵਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ । ਏਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਈਟੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਾਟੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ marketing society ਵੀ dividend ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ whole sale federation ਵੀ dividend ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖਰਾਬੀਆਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਦਖਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ election ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਈਆਂ ਐਸੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਵਾਏ ਜਿਹੜੇ ਕੇ safe ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫੇਰ ਅਜਿਹੇ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ । ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਸਾਡੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਕੋਲ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੁਸਾਈਟੀਆਂ ਬਣਾਉ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਤਨਾ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਦਸੋ ਅਸੀਂ ਸੁਸਾਈਟੀਆਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਏ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛੋ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣਾ ਹੈ ।

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair.)

ਸਾਡੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤਾਕਤ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਵਾਨੀਆਂ ਤੇ ਪੈ ਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਟੇ, ਪਰਮਿਟ ਵਗ਼ੈਰਾ ਦੇ ਦੇਣ ਪਰ ਇਸ

[ਸਰਦਾਰ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ]

co-operation ਦੀ ਭਹਿਰੀਕ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੁਲਾੜਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਹਿਰੀਕ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਅਫ਼ਸਰ ਬਦਲ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪੁਛੀਏ ਕਿ ਦਸੋ ਫਲਾਣੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਕਿਉਂ ਫੇਲ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ: ਕਿਉਂ ਗਲਤ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਸਰਦਾਰ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ: ਮੈਂ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ high ups ਵਲੋਂ interference ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਦਾਖਲਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਤਹਿਰੀਕ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Democracy ਤਦ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ administration ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਾਉ। ਫਿਰ Judiciary ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਤਾਂ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ Judiciary ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਦਰਾ 107,151 ਦੇ cases ਬਣਾਏ ਗਏ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ cases ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਫੇਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਧੇਰਾ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰਾਂ ਫੇਰੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ pay ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ Democracy ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ administration ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਾ ਵਰਤੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ faith ਇਸਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਦਿਉ।

ਕਿੱਤ ਸੰਤਰੀ (ਡਾ॰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗਵ): ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਝੇ ਅਫਸਰੋਸੇ ਸੇ ਕਹਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ ਭੀ ਕਹੀ ਫਲਾਯਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਏ ਗਏ ਹੈਂ, ਜੋ ਕਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਏ ਗਏ ਥੇ। ਇਸਲਿਏ ਸੁਝੇ ਤਨ ਮੇਂ [ਸੇ ਕੜਯੋਂ] ਕਾ ਫਿਰ ਸੇ ਜਵਾਬ ਦੇਨਾ ਪੜੇਗਾ। ਜਨਾਬ, ਕਲ ਜੋ Vote on Account ਪੇਸ਼ ਕੀਯਾ ਗਯਾ ਥਾ, ਤਸ ਮੇਂ ਕਹਾ ਗਯਾ ਥਾ ਕਿ

"In pursuance of Article 206 of the Constitution of India, the Punjab Legislative Assembly is requested to vote three months supply for the months of April, May and June, 1962, as shown in the attached statement pending detailed consideration of the Demands for Grants for the year 1962-63."

ਆਜ ਇਸ ਸੇ ਭੀ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਫ਼ ਤੀਨ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਕਾ ਖਰਚਾ ਇਸ ਮੇਂ ਸਾਂਗਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਸਿਕਾਏ ਏਕ ਡੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੇ ਕਿਸੀ ਨੇ ਕਿਸੀ demand ਪਰ ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ। ਸ਼ਾਯਦ ਇਸ ਭਾਤ ਕੀ ਤੁਹੀਂਨੇ ਸੁਨਾਸਿਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾ ਕਿ ਕਿਸੀ ਡਿਮਾਂਡ ਕਾ ਖਾਸ ਝਿਕ ਕਰੋਂ।

ਆਜ ਭੀ ਜੋ ਏਤਰਾਜ਼ਾਤ ਕੀਏ ਗਏ ਤਨ ਮੇਂ ਭੀ ਚੁਨਾਵੀਂ ਪਰ ਏਤਰਾਜ਼ਾਤ ਕੀਏ ਗਏ।

मगर इस बारे में कोई मांग इस बिल में नहीं है न हो सकती है क्योंकि वह खर्चा हिंदू सरकार करती है। इस लिए **Vote on Account** या **Appropriation Bill** में इस का जिक्र नहीं आ सकता।

जहां तक वज्जारत का ताल्लुक है उस पर एतराज करना हरके का हक है और अगर **Opposition** इस पर एतराज न करती तो अपने हक से कोताही करती। जनाब, मैं भी किसी जमाने में **Opposition** में रहा हूं, **Opposition leader** रहा हूं। और **Treasury Benches** पर भी रहा हूं। मैं जिस वक्त, **Treasury Benches** पर था तो सिर्फ सरकारी पार्टी ही थी, **Opposition** नहीं। पार्टी के मैम्बर उस वक्त भी एतराज किया करते थे और यहां तक कि एक मैम्बर साहिब ने किराया वापिस कर दिया। कि मैं सिर्फ इतना ही लूंगा ज्यादा नहीं लूंगा और बाद मैं नाराज हो कर असैम्बली भी छोड़ दी और पार्टी भी छोड़ दी कि यह लोग असूल से गिरे हुए हैं मैं इन के साथ काम नहीं कर सकता। मगर अब उन्होंने मुनासब समझा और वापस तशरीफ लाए और पहली पार्टी से ताल्लुक तोड़ कर असैम्बली में आए हैं और अब मैं ने सुना है कि यह ऐलान किया है कि अब मैं किराया वापिस नहीं करूंगा बल्कि अपनी पार्टी को दूंगा।

पंडित मोहन लाल दत्त : On a point of personal explanation, Sir. डाक्टर साहिब, आप ने गलत समझा है। मैं ने कहा है कि मैं अपने इलाके को दूंगा। आप ने अच्छी तरह से सुना नहीं।

वित्त मंत्री : मैं ने किसी का नाम तो लिया नहीं वह खुद ही बोल पड़े। तो वह किस पार्टी को वापस करेंगे '(विघ्न) वह **Independent** खड़े थे। और **Independents** की कोई पार्टी नहीं होती। इसी लिये जब **Independents** खड़े होते हैं तो किसी की मदद ले लेते हैं, दो तीन पार्टियों तक की मदद ले लेते हैं मगर रहते **Independent** हो हैं। तो आया वह **Independent** पार्टी को देंगे या **Opposition** पार्टी को (विघ्न) ?

Pandit Chiranji Lal Sharma : The question of party does not arise It is for the uplift of the people of the Ilaga.

पंडित मोहन लाल दत्त : डाक्टर साहब, आपने गलत सुना। मैंने यह कहा था कि इलाके को देंगे। आप पार्टी की बात कर रहे हैं।

वित्त मंत्री : ठीक है। इलाका सही, इलाके को भी किसी काम के लिए दिया जाएगा। अगर **Communist** पार्टी ने इनकी उस इलाके में मदद की तो उसी को रुपया दिया जाएगा। मुझे मालूम है कि पंडित मोहन लाल जी पहले **Treasury Benches** पर भी आए थे और फिर अलग हो गए और कांग्रेस से बाहर चले गए थे। उसके बाद फिर एक जमाना आया जब कि वे लोट कर फिर वापस कांग्रेस में आ गए थे लेकिन आज वे

[वित्त मंत्री]

फिर आपोजीशन की बेंचिज पर बैठे हैं। और वह elections में भी Independent ही खड़े हुए थे लेकिन उन्होंने कहा यही था कि हम Communist पार्टी, अकाली पार्टी वगैरह सबसे मदद लेंगे और यही वजह है कि यह अब रुपए की बात करके उन पार्टी वालों की मदद करना चाहते हैं.....

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहब, क्या अब यह relevant बात कर रहे हैं ?

वित्त मंत्री : अब आप बैठ जाएं। जब आप ने बातें कर लीं तब तो कुछ नहीं हुआ और जब बात चुभती है तो तिलमिलाते हैं। स्पीकर साहब, मैं कोई बात चुभाने के लिए नहीं कह रहा मैं तो यह बात कहना चाहता हूं कि यह लोग कांग्रेस को खा मखाह ही कोसते हैं। कहा गया कि कराची में Resolution यह पास हुआ था कि मिनिस्टर 500 रुपया तनखाह लेंगे। आप अन्दाजा लगाइए उस वक़्त के पांच सौ रुपए का और आज के 800 रुपए का, तो यह 800 रुपया तो उस से बहुत कम पड़ता है। फिर भी मैं अपनी बात जानता हूं कि जो हुकम हुआ है और जितनी भी तनखाह मिलना है उसमें गुजारा तो करना ही है। कहीं मांगने नहीं जाऊंगा। जो भाई criticise करते हैं वह भूल जाते हैं कि मिनिस्टर को whole-time काम करना होता है और उसकी बाहर से कोई आमदनी नहीं होती है। यहां पर कुछ भाइयों को राय हो ऐसी है कि वह बदल नहीं सकती क्योंकि वह open to conviction नहीं है। इसलिए वह convince नहीं हो सकते। है भी बात ठीक कि जो जागता हो तो उसको क्या जगाना। मुझे इस सिलसिले में एक बात याद आ गई कि एक बुढ़े ने किसी को कहा कि अगर तुम मुझे फर्जा बात समझा दोगे तो मैं तुम्हें 5,000 रुपया दूंगा। इस पर उसके बेटों ने कहा कि बापू जी यह क्या बात कर ली आपने? तो वह जवाब देता है कि अरे तुम लोग तो मूर्ख हो मैं जब उसकी बात मानूंगा तभी तो रुपया देना पड़ेगा लेकिन जब मैं मानूंगा ही नहीं तो रुपए देने का सवाल ही पैदा नहीं होता। तो ऐसी ही बात इन भाइयों की है कि कोई बात ही नहीं माननी।

कहा गया कि Government servants को elections में use किया गया। मैंने कल भी कहा था कि Government servants के लिए instructions थीं और Chief Secretary ने वह instructions मिनिस्ट्री की मर्जी से issue की थीं और वहीं उनको देखनेवाले थे। इतने पर भी अगर कुछ लोग Government servants को दबाना या धमकाना चाहते हैं तो यह मुनासिब नहीं.....

मैं उम्मीद करता हूं कि Government servants में इतना साहस होगा कि वे किसी के नाजायज़ दबाव में न आ कर अपना काम बिला खौफ के करेंगे। लेकिन हो सकता है कि उन में कुछ black sheep हों और उन को डरा कर कोई काम

कराना चाहे तो वह जायज़ तरीका नहीं है। यह तरीका उन के लिये ही किसी वक्त तकलीफ देह साबित हो सकता है। **Opposition** का कुछ अर्सा के बाद इस बात का एहसास हो जायेगा कि **reponsive co-operation** का होना लाज़मी है तो वे **Government servants** को अलहदा रखेंगे और उन्हें अपने कामों के लिये **intimidate** करने की कोशिश नहीं करेंगे। यह चीज़ उन्हीं के लिये, नुकसान देह साबित होगी गवर्नमेंट के लिये नहीं। कोई **Government servant** अगर **Government** की **instructions** की खिलाफ वर्ज़ी करेगा तो उसे सज़ा मिलेगी और उस की कहीं भी सुनवाई नहीं हो सकेगी।

फिर, सीकर साहिब, यह कहा गया कि **Community Project** के काम में सुस्ती आ गई है। मेरे दोस्त मुझे माफ़ करें अगर मैं यह कहूँ कि **everything looks yellow to a jaundiced eye**. जिस के दिल में यह ख्याल आये कि यह काम सुस्ती से होता है तो यह उन का **political** नज़रिया है और उन्हें हर चीज़ में **politics** दिखाई देती है। **Community Project** का काम वैसे ही **political** काम है— लोगों की मदद का काम है और **development** का काम है। यह **development political** और **economic** भी होती है। **Development** के काम में सुस्ती के क्या मायने पार्टी बाज़ी के क्या मायने। अगर पार्टी बाज़ी हो भी तो उसका इलाज नहीं हो सकता।

एक साहिब का नाम लिया गया कि उन्होंने पार्टी के खिलाफ काम किया। इस चीज़ का **note** मैं ने रख लिया है और इस के भूतअल्लिक **enquire** भी करूँगा कि उस ने क्यों ऐसा काम किया। अगर **enquiry** करने के बाद यह साबित न हो सका तो फिर क्या **position** होगी। सुनी सनाई बात पर या **election** में किसी ने कह दिया कि वह आप के खिलाफ काम करता है तो इस बात पर यकीन कर के किसी को नुकसान पहुंचाने की कोशिश नहीं करनी चाहिये। गवर्नमेंट की **instructions** थी कि सरकारी कर्मचारियों को **election** में **neutral** रहना है किसी पार्टी के लिये काम नहीं करना। यह **instructions** नहीं थीं कि कांग्रेस के लिए करो और दूसरी पार्टियों के लिये नहीं। हम चाहते हैं कि **Government servants** को **party politics** में बालातर रखा जाये। अगर **party considerations** पर काम चले तो **administration** ठीक दंग से चल नहीं सकती। अगर **Government** अपने **employees** को **party politics** से बाहर रखे तभी काम संतोषजनक तरीके से चल सकता है।

इस के अलावा यह कहा गया कि हम **research** पर बड़ा खर्च करते हैं। यह बिल्कुल ठीक है। मेरा यह **belief** है कि **research** के काम में जितने अफसरों को मुकर्रर किया जाता है उन्हें रुपये का फ़िक्र नहीं होने देना चाहिये। **They should be well paid**. **Irrigation** के भूतअल्लिक दफ़तर अमृतसर में है पहले पठानकोट के

[वित्त मंत्री]

पास था। भाखड़ा के मुतअल्लिक, drains बनाने के मुतअल्लिक, होशियारपुर में choes को train करने के सम्बन्ध में सारा काम Irrigation Research का महकमा करता है, अगर आप इस काम की progress देखना चाहते हैं तो मैं उन की reports दिखा सकता हूँ जो हर महीने छपती हैं। Medical Research Institute यहां पर खोली गई है जिस ने अभी थोड़ा सा काम किया है। जब तक research न की जाए अच्छा इलाज नहीं हो सकता। इस के अलावा Building & Roads की छोटी सी laboratory और Agriculture Research Laboratory युनिवर्सिटी को दी गई है। इस research के काम के लिये अगर अफसरों को तनखाहें देने में हम तंग दिली दिखाएं तो यह काम ठीक ढंग से नहीं चल सकता। स्वां नदी पर पुल बनाया गया है। इस नदी को train किया है यह सब irrigation research institute का काम है। मैं मैम्बर साहिबान को बता दूँ कि research पर कोई खर्च नाजायज नहीं हो सकता जायज होता है।

स्पीकर साहिब, जो points raise किये गये थे उन का जवाब मैं ने दे दिया है। अब मैं खादी के बारे में जिक्र करना चाहता हूँ जिस का जवाब और कोई नहीं दे सकता। Weavers साहिबान की बात कही गई। खादी Weavers का काम दो तरीकों से होता है। एक वे जो mill yarn को weave करते हैं और दूसरे handloom का काम। गवर्नमेंट handloom weavers की मदद co-operative societies के जरिये करती है। दूसरे काम खादी वालों का है कि जो hand spun yarn से कपड़ा बुनते हैं। Hand spinning primary चीज है और कपड़ा बुनना secondary। यहां पर कहा गया कि weavers को निकाल दिया है यह बात गलत है। जो हमारे साथी co-operative society बना कर काम करना चाहते हैं उन को commission से मदद मिल सकती है। हम किसी को निकालना नहीं चाहते हैं। हम उन की तरक्की करना चाहते हैं। मैं खुश हूँ कि उन लोगों ने महसूस किया है कि उन को काम मिला है। पहले काम नहीं मिलता था, गांव में लोग अब कपड़ा नहीं बनवाते हैं इसलिये उन को तकलीफ होती है। हम ने उन की मदद के लिये यह व्यवस्था की है। अगर मेरे दोस्त रिपोर्ट को अच्छी तरह से पढ़ते तो उन को मालूम होता कि हम आठ हजार गांव में काम कर पाये हैं। 21 हजार गांव में से सिर्फ आठ हजार गांव में काम कर पाए हैं। आगे नहीं बढ़ा सके इस लिये नहीं बढ़ा सकते क्योंकि लोगों में उत्साह नहीं है। लोग कपड़ा खरीदना नहीं चाहते हैं इस लिये ज्यादा नहीं बना सकते। जब लोगों के ख्यालात तबदील होंगे, वे खरीदेंगे तो हम और बढ़ाएंगे। ग्राम एकाइयां बनाने का काम शुरू किया है कि अगर पांच हजार वाली आबादी का कोई गांव फैसला करे कि दूसरे कपड़े का बाईकाट कर देंगे, सिर्फ खादी ही इस्तेमाल करनी है तो उन को एक वर्कर की मदद देते हैं। वे कोओपरेटिव सोसाइटी बनाएं, या ग्राम एकाई बनाएं तो वे काम कर सकते हैं। उन का इल्जाम ठीक नहीं है। यह जितना काम होता है, कमिशन का जो रुपया मिलता है उस से होता है। इस में गवर्नमेंट का रुपया खर्च नहीं होता। इस लिये उन को यह इल्जाम नहीं लगाना चाहिये।

जबाब आली, Drain No. 8 का जिक्र किया गया। मैं Expert तो नहीं हूँ लेकिन उस कमेटी में जरूर हूँ। ऐसे कामों के लिये जो स्कीम तैयार होती है उस को Central Power and Irrigation Committee examine करती है examine करने के बाद जब वे कहते हैं कि हां ठीक है तो उस को Technical Committee पास करती है फिर काम होता है। जो लोग experts हैं वे हम लोगों से ज्यादा जानते हैं। अगर वे लोग experts की राय में दखल देना शुरू कर दें, अपने आप को experts से ज्यादा लायक समझे तो यह ठीक नहीं है दरअसल experts की राय पर ही अमल होगा।

मैं समझता हूँ कि जो एतराजात किये गए थे उन का जवाब मैंने दे दिया है। दो दिन से बहस हो रही है इसलिये मुझे उम्मीद है कि हाउस इस motion को पास करेगा।

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation (Vote on Account) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will now consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE

Mr. Speaker : Question is—

That Schedule stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation (Vote on Account) Bill be passed.

Mr. Speaker : Motion moved—

That The Punjab Appropriation (Vote on Account) Bill be passed.

Mr. Speaker : Question is—

That The Punjab Appropriation (Vote on Account) Bill be passed.

The motion was carried.

12.56 p. m.

(The Sabha then adjourned till 9-00 a.m. on Thursday, the 29th March, 1962.)

© (1962)

Published under the Authority of the Punjab
Vidhan Sabha and Printed by the Controller,
Printing & Stationery, Punjab, at the Govt. Press
Patiala.

Punjab Vidhan Sabha Debates

29th March, 1962

Vo. I—No.—9

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, the 29th March, 1962

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	(9)8
Unstarred Questions and Answers ..	(9)8—15
Calling attention to a matter of urgent public importance ..	(9)16—17
Announcement by the Secretary regarding a Bill ..	(9)17
Resolution—	
Regarding Educational Development of the Kangra District ..	(9)17—76
and other Backward Hilly Areas of the State	

Price : Rs. 4.00

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. 1 No. 9
DATED THE 29TH MARCH, 1962.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
part	para	(9)7	30
received	reveived	(9)8	17
अध्यक्ष	उपाध्यक्ष	(9)22	6th from below
रूप	हूप	(9)24	1
सामर्थ्य	सामर्थ	(9)25	2
Madam	Sir	(9)25	12
क्योंकि	कियांकि	(9)39	last line
मुताल्लिक	मताल्लिक	(9)39	last line
बगैरह	बग रह	(9)40	1
हूँ	हुं	(9)40	13
डिबॅठा	डिबना	(9)54	14
ठाहरिआं	ठाहरिआं	(9)56	25
आउंटे	आउंटे	(9)56	26
पालतु	पालतु	(9)56	4th from below
होती	हीती	(9)63	19
बढ़ता	बनता	(9)63	6th from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, the 29th March, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CELEBRATION OF RELIGIOUS FESTIVALS AT GOVERNMENT EXPENSE

*34. Shri Balramji Dass Tandon : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that the Government have decided to celebrate the religious festivals of different communities in the State ; if so, the dates when this decision was taken together with the names of the festivals decided upon to be celebrated at Government expense ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : Yes. The decision was taken on the 13th June, 1961. The following religious festivals have been decided to be so celebrated—

1. Guru Gobind Singh's Birthday.
2. Guru Ravi Das's Birthday.
3. Id-Ul-Fitr.
4. Janam Ashtmi.
5. Mahavir Jayanti.
6. Guru Nanak's Birthday.
7. Christmas Day.
8. Maharishi Balmik's Birthday.

Government will not celebrate these at its own expense exclusively but will assist in their celebration by all the communities.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या उप-मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि 13 जून, 1961, के बाद जो जो उत्सव आते रहे हैं वह सब सरकार की तरफ से मनाए गए हैं ?

उप मंत्री : जी हां ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि ईद-उल-फितर और Guru Ravi Das's Birthday के अलावा, जिन की बाबत अखबारों में काफी propaganda किया गया, बाकी के उत्सवों की बाबत भी गवर्नमेंट ने लोगों को सूचित करने के लिये कोई steps लिए ? जहां तक मुझे इल्म है बाकी के किसी उत्सव की बाबत लोगों को कोई पता नहीं लगा कि उन में गवर्नमेंट ने क्या किया ।

Mr. Speaker : Definite and complete information has been given in the reply.

श्री बलरामजी दास टंडन : यह नहीं बताया गया कि . . . . .

Mr. Speaker : The hon. Minister has made a categorical statement. The hon. Member should accept this statement.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैं गवर्नमेंट से यह जानना चाहता हूँ कि इन दो उत्सवों को मनाने में और 13 जून, 1961 के बाद बाकी के जो दूसरे उत्सव आए उन्हें मनाने के तरीका कार में गवर्नमेंट की तरफ से क्या कोई फर्क रखा गया ? इन दो उत्सवों की बाबत तो पंजाब के सभी ज़िलों में ज्यादा से ज्यादा publicity की गई ताकि सब को पता लग जाये कि गवर्नमेंट इन उत्सवों को मना रही है । क्या यही तरीका कार दूसरे उत्सवों को मनाने के लिये भी इस्तेमाल किया गया ?

Mr. Speaker : But the supplementary question does not arise out of the main question. I can allow the hon. Member any number of supplementary Questions if they arise out of the main question.

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं बाकी उत्सवों के बारे की गई publicity के संबंध में पूछ रहा हूँ ।

Mr. Speaker : The hon. Member should give a separate notice.

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : It is a statement and not a supplementary question.

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, it is a definite question.

Mr. Speaker : It is not a statement. It is for me to decide this. The hon. Member wants information as to why no publicity has been done in regard to other festivals.

मुख्य मन्त्री : इस सवाल का जवाब तो यही हो सकता है कि अगर उनको दूसरे festivals की बाबत ज्यादा पता नहीं चला तो आगे के लिए और wide publicity की जाया करेगी । इरादा तो गवर्नमेंट का यही है कि सारे religious festivals Government की तरफ से मनाए जाएं । असल बात यह है कि जो कुछ हम ने किया है वह इसलिए किया है कि सभी त्यौहार सारे लोग इकट्ठे होकर मनाया करें, लेकिन इस से अभी हमारी अपनी भी तसल्ली नहीं हुई । इस सिलसिले में अभी कायदे बनाने हैं कि किस ढंग से उन्हें मनाया जाये । मैं देखूंगा कि क्या ऐसे मौकों पर जितने भी Government servants हैं उन के लिये ऐसे functions को attend करना compulsory किया जाए । इस बारे अभी फैसला लेना था, जो लूंगा । हमारा इरादा है और मैं मेम्बर साहिबान से भी अर्ज करूंगा कि जो functions इस तरह joint basis पर मनाए जाएं, उन्हें इकट्ठा मनाने में भी वह मदद दें ! इन्हें इकट्ठा मनाने से ही पंजाब का वायुमण्डल साफ हो सकेगा ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मुख्य मन्त्री जी बतायेंगे कि जो हिन्दुओं का सबसे प्रमुख त्यौहार 'राम नवमी' है उसे इस list में क्यों नहीं add किया गया ?

मुख्य मन्त्री : हम एक तजरुबा करने लगे हैं और आहिस्ता आहिस्ता और बढ़ाते जाएंगे । लेकिन मेरे लिये छोटे बड़े का सवाल नहीं । मेरे लिये सब धर्म एक समान हैं चाहे उसको मनाने वाला एक आदमी हो, चाहे दस हों, चाहे करोड़ हों या दो करोड़, मुझे सब एकसां दिखाई देते हैं । आहिस्ता आहिस्ता बढ़ाते जायेंगे ।

श्री बलरामजी दास टंडन : उन्होंने बताया है कि सरकार दूसरी communities से इस सिलसिले में पैसे इकट्ठे करेगी । क्या मुख्य मन्त्री महोदय बतायेंगे कि ऐसा provision क्यों किया गया ?

मुख्य मन्त्री : यह बिल्कुल नहीं कहा कि दूसरी communities से पैसे लिया करेंगे । जवाब में यह कहा गया है कि "Government will not celebrate these at its own expense exclusively" यह नहीं कहा कि दूसरी communities से लेंगे । हां, हो सकता है कि सभी communities से अपील करें कि वह ऐसे मौकों पर contribute करें । इरादा तो सब को एक जगह इकट्ठा करने का है और अगर ऐसे joint functions को मनाने के लिए अपना पैसा खर्च करना पड़े तो वह भी करेंगे, लेकिन दूसरी communities का कोई सवाल पैदा नहीं होता ।

WORKING HOURS IN GOVERNMENT OFFICES

*35. Shri Balramji Das Tandon : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the working hours fixed for Government Offices in the State ;

(b) whether any change has recently been effected ; if so, what and the reasons for the same ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) The following working hours have been fixed for Government Offices in the State :—

In the plains

October 21st to February 20th	.. 9.00 a. m. to 4.30 p. m. with half an hour's break for food.
February 21st to April 30th	.. 9.00 a. m. to 5.30 p. m. with half an hour's break for food.
May 1st to August 31st	.. 7.00 a. m. to 1.30 p. m.

[Deputy Minister]

September 1st to October 20th .. 9.00 a. m. to 5.30 p. m. with
half an hour's break for
food

In the hill stations

October 21st to February 20th .. 9.30 a. m. to 4.00 p. m. with
half an hour's break for
food

February 21st to April 20th .. 9.00 a. m. to 5.00 p. m. with
half an hour's break for
food

May 1st to August 31st .. 9.00 a. m. to 5.30 p. m. with
half an hour's break for
food

September 1st to October 20th .. 9.00 a. m. to 5.00 p. m. with
half an hour's break for
food

(b) No change has recently been effected in the working hours.

Shri Balramji Das Tandon : Supplementary question, Sir.

Mr. Speaker : Does any supplementary arise ? The reply given by the Deputy Minister is self-explanatory.

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं पूछना चाहता हूं कि civil courts के अंदर और time है, Banks के अंदर और time है और सरकारी offices में और time है । इन को एकसां क्यों नहीं किया जाता ताकि लोगों को तकलीफ न हो ।

Mr. Speaker : The hon. Minister has given definite information to the question asked by the hon Member. Therefore, this supplementary question does not arise. The hon. Member has asked for information about the working hours fixed for Government offices in the State. This information is contained in the reply given by the Deputy Minister.

DAMAGE TO LAND BY CHOES AND SWAN NADI IN SUB-DIVISION, UNA

*50. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to check the waste of land caused by the choes and the Swan Nadi in Una Sub-Division in district Hoshiarpur ; if so, the time by which it is expected to be implemented ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes. The construction of Armoured spurs, Gravel bunds and permeable groynes at Oel, Mubarakpur and Bhaira, tehsil Una has been taken up to save the area from Swan Nadi. A large area has been silted up and erosion checked. Schemes for the protection of villages Ahelgram, Lodhipur and Santokhgarh of Hoshiarpur District have also been framed and it is hoped to take them up before the next monsoons.

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि क्या सरकार वहां पर चोओं से जो बरबादी हो रही है उस को रोकने के लिये एक अलहदा Sub-Division बनाने के लिये गौर कर रही है ?

Mr. Speaker : It is a suggestion and not a supplementary question.

NEW BUILDING FOR THE GOVERNMENT GIRLS HIGH
SCHOOL, RUPAR

*10. Comrade Shamsheer Singh Josh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct a new building for the Government Girls High School, Rupar ; if so, the time by which it is likely to be built ?

Sardar Niranjana Singh Talib : No, Sir.

ROAD CONSTRUCTION PROGRAMME UNDER THE 3RD FIVE-YEAR
PLAN

*39. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total mileage of roads, if any, proposed to be constructed during the Third Five-Year Plan in the State and in Kangra District, separately, together with the funds allocated therefor ?

Sardar Niranjana Singh Talib : The requisite information is given below :—

	<i>Funds allocated</i>	<i>Mileage to be built</i>
Punjab State	Rs 1070.65 lacs	1365
Kangra District	Rs 153.95 lacs	148

Shri Rup Singh Phul : Sir, may I know whether the Government is aware of the fact that the total mileage of road construction scheduled to be completed during the Second Plan period has not been completed ?

Mr. Speaker : It is not a supplementary question. The hon. Member is giving information.

Shri Rup Singh Phul : Sir, may I know whether during the current plan period, the entire mileage of road construction will be completed ?

Minister of State : It depends on the availability of funds.

Shri Rup Singh 'Phul' : Sir, may I know whether the Government have adequate funds to complete these roads during the current plan period ?

Minister of State : We are doing our best and the allocation for the hilly areas is more than that for other districts.

POLYTECHNIC AT HAMIRPUR

*40. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the progress so far made in the construction of the Polytechnic at Hamirpur, together with the total expenditure incurred thereon ;
- (b) the date from which the classes are likely to be started in the said Polytechnic ?

Sardar Niranjana Singh Talib : (a) Land for this Polytechnic has been acquired. Estimates in regard to the construction of the Polytechnic buildings, the hostel and the equipment have been sanctioned. According to the revised estimates Rs 1.26 lakhs is expected to be incurred during 1961-62 on land, buildings, and equipment.

(b) It is expected that the admissions to this Polytechnic will take place during 1963-64.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि वहां इस साल classes क्यों जारी नहीं हो सकतीं ?

राज्य मन्त्री : जब इस के लिये जगह ही न हो classes कैसे चालू हो जाएं । हम ने कोशिश की कि वहां का जो बेसिक स्कूल है उस में जगह मिल जाये । वहां से इनकार हो गया । फिर हम ने Hill Commissioner को जगह का इन्तजाम करने के लिये कहा । उसने तेल की खोज लगाने वालों के लिये जो जगह बनाई थी वह लेने को कहा मगर वह बहुत कम थी । जब जगह ही न हो तो दाखिला कैसे शुरू हो जाये ।

BRIDGE OVER RIVER BEAS AT DEHRA, DISTRICT KANGRA

*41. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) the total cost of construction of the Bridge over the river Beas at Dehra, district Kangra ;

- (b) the date when the said bridge is expected to be opened for traffic ;
- (c) whether there is any scheme under the consideration of Government to construct a boat-bridge with the boats that have been rendered spare as a result of the construction of the bridge referred to in part (a) above ; if so, the place selected for the purpose and the time when it is likely to be implemented ?

Sardar Niranjana Singh Talib : (a) Rs 38.00 lacs approximately including approaches.

(b) 7th April, 1962.

- (c) (i) Yes
 (ii) Sujampur Tira.
 (iii) During Third Five-Year Plan period subject to the availability of funds.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि सुजानपुर टीरा में जो पुल बनना है उस के लिये क्या महकमा की तरफ से पैसा हासिल करने की तहरीक हुई है ?

राज्य मंत्री : हां हुई है और किशतियों की मुरम्मत और पुल को वहां ले जाने के लिये भी ।

ROUTE-PERMIT ASKED FOR BY NALAGARH DEHATI TRANSPORT
CO-OPERATIVE SOCIETY

*9. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether any representation from the Nalagarh Dehati Transport Co-operative Society has been received by Government asking for the grant of certain new route-permits to enable it to operate its buses on these routes ;
- (b) whether any route-permits were granted to the society ;
- (c) whether it is a fact that some route-permits out of those mentioned in para (a) above were given to private operators ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Niranjana Singh Talib : (a) Yes.

(b) No.

(c) One temporary permit was issued to Surindra Transport and Engineering Co. (P) Ltd., Kalka, for Nalagarh-Ghamrola via Ramsher route so as to provide transport facilities on this new route.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੋ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਡਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ Co-operative ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ?

Mr. Speaker : It is an opinion and not a supplementary question.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ discriminatory attitude ਕਿਉਂ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

Mr Speaker : This is an opinion. Through a supplementary question the hon. Member can elicit information rather than giving it.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

OPENING A GIRLS HIGHER SECONDARY SCHOOL AT KURALI, DISTRICT AMBALA

8. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any representation has recently been received by Government from the Municipal Committee, Kurali, district Ambala for opening a Girls Higher Secondary School at Kurali ; if so, the action Government propose to take thereon ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : No. A representation signed by the some Municipal Commissioners and other citizens of Kurali for upgrading the Girls Middle School at Kurali to Higher Secondary standard has, however, been received. The Girls Middle School, Kurali will be considered along with other schools for this purpose during 1962-63 on merit.

STARTING OF GOVERNMENT HIGH/HIGHER SECONDARY SCHOOL AT PURKHALI, DISTRICT AMBALA

9. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is fact that Government recently decided to start a Government High/Higher Secondary School at Purkhali, district Ambala ; if so, the time by which the school is expected to start functioning ;
- (b) if the answer to part (a) above is in the affirmative, whether any funds have been allocated for the construction of a building for the said school ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : (a) Yes Science grant of Rs 25,000 has been released to Government Middle School Purkhali (Ambala) during the current year to equip it for upgrading to Higher Secondary standard from 1st April, 1962.

(b) No. Necessary accommodation required for the upgraded school is provided by the local people.

ELECTIONS TO MUNICIPAL COMMITTEE, KURALI, DISTRICT
AMBALA

10. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Home Minister be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that the tenure of the present Municipal Commissioners of Kurali has expired ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the time by which fresh elections to the said Municipal Committee are expected to be held ?

Shri Mohan Lal : (a) The tenure of the present Municipal Commissioners of Kurali will expire on the 10th April, 1962.

(b) Elections will take place in due course under the new Municipal Act which is under preparation at present.

ALLOTMENT OF BARAS TO HARIJANS OF TEHSILS RUPAR AND
KHARAR, DISTRICT AMBALA

11. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Revenue Minister be pleased to state—

- (a) the names of villages in Rupar and Kharar tehsils of Ambala District where Baras were allotted to the Harijans during the consolidation operations ;
- (b) whether there are any villages in the said tehsils where Harijans have not been allotted any Baras during the consolidation operations ; if so, names thereof ?

Sardar Ajmer Singh : (a) A statement is attached.

(b) *First Part.*—Yes.

Second Part.—A statement is enclosed.

List of villages of Kharar and Rupar tehsils where baras were allotted to
Harijans during consolidation operations*Tehsil Kharar*

Serial No.	Name of village	Serial No.	Name of the village
1	Raipur Khurd	5	Kandala
2	Zirak Pur	6	Ber Majra
3	Gagar Majra	7	Kamu Majra
4	Chunhar Taraf Purail (Bechirag)	8	Purail

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of village	Serial No.	Name of village
9	Fateh Garh	39	Dhol. Be-Charage
10	Karsan	40	Gidarpur
11	Jhamru (Be Chirag)	41	Dhirpur
12	Kumbra	42	Chudiala
13	Nizampur Kumbra Bechirag	43	Bari Wala. Be-Charage
14	Taraf Kumbra Bechirag	44	Bhabali
15	Nazampur Burail Bechirag	45	Cholta Kalan
16	Mouli Bedwan	46	Dharak Kalan
17	Jagat Pur	47	Tangori
18	Kambali	48	Mote Majra
19	Sohana	49	Manakpur Kalar
20	Lakknaur	50	Bakarpur
21	Patti Sohana Bechirag	51	Sheikhan Majra
22	Manak Majra	52	Matran
23	Bhago Majra	53	Darari
24	Ledhi. Bechirag	54	Bari
25	Saidpur	55	Kansala
26	Kailon	56	Shiame Pur
27	Berampur	57	Malikpur
28	Mouj Pur	58	Bhal Pur
29	Balyoli	59	Ferozepur
30	Chaju Majra	60	Ghandouli
31	Chapar Cheri Kalan	61	Patwara
32	Khempur Behlon	62	Salamatpur
33	Sarkapra	63	Rasulpur
34	Chuni Khurd	64	Dhode Majra
35	Majat	65	Shangari Wala
36	Kurara	66	Masatgarh
37	Pangian	67	Milak
38	Chuni Kalan	68	Sarangpur

Se- rial No.	Name of village	Se- rial No.	Name of village
69	Lahoura	100	Chatouli
70	Gosalan	101	Rattan Garh
71	Badla (Be-Charag)	102	Fatehgarh
72	Hassanpur	103	Badali
73	Hussenpur	104	Shakar Ulapur
74	Thaska	105	Jhingran
75	Palheri	106	Chutamali
76	Jhanjeri	107	Kuba Heri
77	Suhali	108	Nihalka
78	Ghataur	109	Singh Pura
79	Tirtha (Be-Charag)	110	Mat heri (Be-Charag)
80	Chandongobind Garh	111	Tira
81	Fatehulapur	112	Maloya
82	Desu Majra	113	Jhampur
83	Bhagu Wal	114	Togan
84	Tiwar	115	Dhanouran
85	Rakauli	116	Rehmanpur
86	Kalewal	117	Chahar Majra
87	Chanalon	118	Wase Pur
88	Allahpur	119	Manana
89	Purki Kalan	120	Sangalan
90	Ujahlan Be-Charage	121	Tarauli (Be-Charag)
91	Harlal Pur	122	Jand Pur
92	Nanu Majra	123	Jakar Majra
93	Bhukari	124	Sihahi Majra
94	Mundi Kharar	125	Mohali
95	Jhungian	126	Dadu Majra
96	Nanheri	127	Abhe Pur
97	Dudiala	128	Salah Pur
98	Adherara	129	Mataur
99	Fatehgarh	130	Sate Majra

[Revenue Minister]

Se- rial No.	Name of village	Se- rial No.	Name of village
131	Palu Majra	161	Bir Feroze-Nohri Becharag
132	Taj Pura	162	Kammi
133	Akal Garh	163	Jit Pur
134	Dhan Tana	164	Behawar
135	Mehrouli	165	Palsara
136	Khera	166	Jaloli
137	Sangatpura	167	Raipur alias Sunder Pur
138	Bazidpur	168	Sangraran
139	Parsalpur Taprian	169	Fatehpur Viran
140	Ram Pur	170	Behlana
141	Thana Gobindgarh	171	Chuhar Pur
142	Baraudi	172	Tatarpur
143	Sheikh Pura	173	Jhinwar Heri
144	Kher Pur	174	Salimpur Khurd
145	Mubarikpur	175	Saini Majra
146	Bhagwan Pur	176	Harnam Pur
147	Mir Pur	177	Takki Pur
148	Kheri	178	Landhran
149	Pindwala	179	Majatri
150	Sundran	180	Saini Majra
151	Mor Thikri	181	Dao Majra
152	Daffar Pur	182	Bhanaker Pur
153	Habet Pur	183	Bhajouli
154	Barawala	184	Gige Majra
155	Bataur	185	Mouli Jagran
156	Naggal	186	Bhabhat
157	Alipur	187	Fateh Pur
158	Sultanpur	188	Rajehri
159	Bhareli	189	Khizra Bad
160	Bir Babupur Becharag	190	Manak pur Sharif

Serial No.	Name of village	Serial No.	Name of village
191	Khuda Alisher	196	Madal Pur
192	Khuda Jassu	197	Choti Bari Nagal
193	Mahesh Pur	198	Majrian
194	Darya	199	Kaimb Wala
195	Dhillan (Be-Charag)	200	Feroze Kalan

Tehsil Rupar

1	Nuh	25	Udham Pur
2	Singh Pura	26	Chote Rouni
3	Do Burji	27	Majri
4	Madho Majra	28	Dumanan
5	Patial	29	Prem Pur
6	Miani	30	Chota Sadhupur
7	Alam Pur	31	Kotle
8	Lodhe Majra	32	Todar Pur
9	Malik Pur	33	Shadi Pur
10	Ladhal	34	Khant
11	Ahmed Pur	35	Kale Majra
12	Chand Pur	36	Kajouli
13	Ralwal Pur	37	Bur Majra
14	Ali Pur	38	Attal Garh
15	Ghanaula	39	Lohari
16	Bindrak	40	Charanian
17	Ram Pur	41	Rupar
18	Fateh Garh	42	Bari Haveli
19	Kotala	43	Shampur
20	Bangean	44	Khas Pur
21	Feroze Pur	45	Phul Khurd
22	Akbar Pur	46	Phul Klan
23	Chutamala	47	Dalam Garh
24	Bamnahra	48	Bhagwant Pura

[Revenue Minister]

Se- rial No.	Name of village	Se- rial No.	Name of village
49	Malan	63	Gaggu
50	Kalya	64	Chota Gadh Ram
51	Jagat Pur	65	Bara Gadh Ram
52	Mazafat	66	Tala Pur
53	Jaran	67	Badech Khurd
54	Paleram Pur	68	Said Pur
55	Salah Pur	69	Barsal Pur
56	Dhalla	70	Sindhawan
57	Kotala Surmukh Singh	71	Rattan Garh
58	Kahan Pur	72	Hawara
59	Taprian Amar Singh	73	Behrampur Bet
60	Khokhar	74	Bhoje Majra
61	Mehtot	75	Ghanauli
62	Kandola		

List of Villages of Kharar and Rupar Tehsils where Baras have not been given to Harijans during Consolidation Operations.

Se- rial No.	Name of village	Reasons for not providing baras
--------------------	-----------------	---------------------------------

KHARAR TEHSIL

1	Todar Majra	.. As per orders of the High Court, baras were not provided to the Harijan Families.
2	Kurali	.. Being a Municipal Committee in this Village.
3	Laban Garh	.. There is no Harijan Family residing in this estate.
4	Jhande Majra	.. Ditto

TEHSIL RUPAR

5	Majri	.. This estate was consolidated in the year 1953-54 and at that time, no specific instructions existed on the subject. Moreover, Harijans in this village were not considered eligible for the allotment of baras
---	-------	---

Serial No.	Name of village	Reasons for not providing baras
6	Arnauli ..	This estate was consolidated in the year 1953-54 and at that time, no specific instructions existed on the subject. Moreover Harijans in the village were not considered eligible for the allotment of baras.
7	Bhangralai ..	Ditto
8	Sandhari Majra ..	Ditto
9	Bhatian ..	Ditto
10	Bela ..	Ditto
11	Mane Majra ..	Ditto
12	Badesh Kalan ..	Ditto
13	Chuhar Majra ..	Ditto
14	Manela ..	Ditto
15	Chamkaur Sahib ..	Ditto
16	Chounta Kalan ..	Ditto

In addition to the above 16 villages there are 33 more estates in Tehsil Rupar where baras were not provided as no Harijan Family was found residing there. List attached.

List of Villages of Rupar Tehsil where Baras were not provided to Harijan Families (not residing) during Consolidation Operations.

Serial No.	Name of village	Serial No.	Name of village
1	Oran Kot	17	Harun
2	Kot Balla	18	Ram Pur
3	Thalli	19	Kotli
4	Singh Pura	20	Saloura
5	Balawal Pur	21	Sukh Rampur
6	Lohgarh alias Phedey	22	Akal Garh
7	Jhan Gir	23	Ram Garh
8	Bhadur Pur	24	Brahman Majra
9	Dhakala	25	Man Pur
10	Katli	26	Ballan
11	Sada Barat	27	Udham Pur
12	Chote Haveli	28	Chote Romi
13	Kherabad	29	Prem Pur
14	Jagat Pur	30	Saini Majra
15	Jattana	31	Surari
16	Chamar Majra	32	Ram Garh
		33	Rurki Hiran

CALLING ATTENTION TO A MATTER OF URGENT
PUBLIC IMPORTANCE

Mr. Speaker : Notice of a * 'calling attention' motion has been received from Comrade Makhan Singh Tarsikka.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ call attention motion ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ .....

Mr. Speaker : The hon. Member should please resume his seat.

It has been sought to discuss the speech alleged to have been made by the Leader of the House while addressing a public meeting at Anandpur. The permission asked for is refused as the matter sought to be raised therein is anticipatory.

इस के इलावा चूंकि आप को इस के बारे में कहने का मौका Governor's Address और बजट की discussion के वक्त मिलेगा इस लिये अभी आप को कुछ कहने की ज़रूरत नहीं है ।

(Besides the hon. Member will get ample opportunities to refer to this matter during the discussion on the Budget. He, therefore, need not say anything about it now.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ motion ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ 5 ਲੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

Mr. Speaker : The hon. Member should please resume his seat. He will get ample opportunity to speak on the subject during the course of discussion on the Governor's Address as well as the Budget.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ demoralise ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਕ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਵਲੋਂ services ਬਾਰੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਨਿਹਾਇਤ ਤਸਵੀਸ਼ਨਾਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤਾਇਜ਼ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ

---

*Comrade Makhan Singh Tarsikka : I hereby move a motion for calling attention to a matter of urgent public importance to discuss a speech of Shri Partap Singh Kairon, Chief Minister, while addressing a meeting at Hola Mohala Fair, Anandpur, in the last week, justifying himself for expansion of present Ministry that this is necessary to control "the five lakh black sheep of Government employees.". This statement is most damaging and demoralising for the public as well as Punjab State.

ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਹੋਈ, ਮੋਰਚੇ ਲਗੇ, 6 ਮਹੀਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਠੱਪ ਰਿਹਾ ਅਤੇ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਪਟਵਾਰੀ ਕੈਦ ਹੋਏ। ਐਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬੱਕਰੀ ਨੇ ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮੋਂਗਣਾ ਪਾ ਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ 5 ਲੱਖ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 95 ਫੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ remarks ਨੂੰ ਬਹੁਤ feel ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿਟੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ J.S. Claire ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ, D.S. Grewal ਤੇ ਕਪੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਕਦਮੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ damaging ਤੇ demoralising ਹਨ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਤੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਵੀ।

Mr. Speaker: The hon. Member should resume his seat.

ANNOUNCEMENT By SECRETARY

Mr. Speaker: The Secretary will make some announcement.

Secretary: Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab Appropriation (Vote-on-Account) Bill, 1962 which was passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 28th March, 1962, and transmitted to the Punjab Legislative Council has been agreed to by the said Council without any recommendations the same day.

RESOLUTION

REGARDING EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF KANGRA
DISTRICT AND OTHER BACKWARD HILLY
AREAS IN THE STATE

Shri Rup Singh Phul (Hamirpur): Sir, I beg to move—

In the interest of the educational development of Kangra District and other backward hilly areas of the State, this Assembly recommends to the Government to take the following steps immediately—

- (i) education up to the higher secondary level both for boys and girls be made free ;
- (ii) girls belonging to Kangra District who have passed the Middle School examination be made eligible for admission to the J. B. T. Classes in the said District ; and
- (iii) more schools of different categories be opened in the remote rural areas of Kangra and other hilly districts.

सदरे मोहतरिम, यह प्रस्ताव मैं ने इस लिये पेश किया है ताकि ज़िला कांगड़ा और दूसरे पहाड़ी इलाकों की तालीमी हालत का नकशा आप के सामने रखा जाये। चूँकि मुझे इस बात का एहसास है कि दूसरे मेम्बर साहिबान भी इस प्रस्ताव में दिलचस्पी रखते हैं।

[Shri Rup Singh Phul]

इस लिये मैं इतने ही वक्त में अपने ख्यालात जाहिर करने की कोशिश करूंगा जितने से सब मੈम्बर साहिबान को बोलने का वक्त मिल सके ।

जनाब, तालीम सब का बुनियादी हक है और इस के बिना कोई शस्स, मुल्क या कौम, दूसरे तमाम ज़ेराए के बावजूद तालीमयाफता लोगों के मुकाबला में तरक्की के मैदान में पूरा नहीं उतर सकती । पहाड़ी इलाकों के लोगों की तालीमी हालत अर्सा दराज़ से अच्छी नहीं चली आ रही । अलबत्ता यह बात मानने के काबिल है कि हसूले आज़ादी के बाद न सिर्फ मैदानी इलाके में बल्कि पहाड़ी इलाके में भी तालीम काफी फैलाई गई है । मगर फिर भी पहाड़ी इलाकों में तालीमी सहूलतें उस कदर नहीं दी गई जिस कदर कि दी जानी चाहियें थीं और पहाड़ी इलाके मैदानी इलाकों से तालीमी लिहाज़ में काफी पिछड़े हुए हैं । मैं, जनाब, ज़िला कांगड़ा की हालत आप के पेशे खिदमत करता हूं । इस ज़िला की आबादी 10 लाख से ऊपर है और रकबा 10,000 हजार मुरब्बा मील । हिमाचल प्रदेश का कुल रकबा और आबादी भी करीबन उस जितनी ही है । लेकिन अगर स्कूलों, कालिजों या दीगर तालीमी अदारों की तादाद का मुकाबला करें तो पता चलता है कि ज़िला कांगड़ा में हिमाचल प्रदेश जितनी सहूलतें बहम नहीं पहुंचाई गई ।

सब से पहले इस resolution का हिस्सा है कि हायर सैकंड्री दर्जे तक लड़कों और लड़कियों के लिए तालीम मुफ्त जारी की जाए । हमारी सरकार ने कुल्लू के हिस्से में मुफ्त तालीम जारी की है । लेकिन पहाड़ के और भी गरीब इलाके ऐसे हैं जहां पर लोग मुफ्त तालीम deserve करते हैं क्योंकि न तो वहां कोई कारखाने हैं और न ही और कोई आमदनी के साधन हैं सिर्फ खेती ही है जो काफी नहीं है या कुल्लू के इलाके में कहीं कहीं बाग-बानी होती है जिस से लोग बमुश्किल तमाम गुज़ारा भर करते हैं । लोग वहां पर पढ़े-लिखे नहीं हैं इसलिये नौकरियों में भी अच्छे औहदों पर नहीं पहुंच पाते । हां, अगर उन्हें बाहर जा कर कहीं portfolio मिलता है तो वह या तो चौकीदारी का या चपरासी का और ऊना वालों के लिये रोटी पकाने का । यह हाल है इस इलाके के लोगों का । जहां तक उन के फौज में भर्ती होने का सवाल है, वह फौज में जा कर सेवा तो करते हैं लेकिन वह भी पढ़े न होने के कारण यानी सिपाही या हवालदार तक तरक्की कर सकते हैं । तो मेरे कहने का मतलब यह है, साहिबेसदर, कि अगर इन लोगों की तालीम मुफ्त न की गई तो यह फीस न दे सकने के कारण आगे पढ़ाई नहीं कर सकते । इन के लिये तो मैट्रिक भी मुश्किल है ।

मैं सरकार का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूं कि हमारे मुल्क के इस हिस्से ने पिछली जंग के दौरान फौज में भरती हो कर काफी मदद की है इस लिये भी देश के लिये उनकी बफादारी देखते हुए हमारी सरकार को उन की मदद करनी चाहिये ताकि वह पढ़-लिख कर देश की ज़्यादा मदद कर सकें ।

यहां पर हाऊस में आश्वासन दिए जाते हैं कि हम कांगड़ा ज़िला से बड़ा प्यार करते हैं और तालीम के मैदान में इस क्षेत्र को आगे ले जाना चाहते हैं । तो कांगड़ा वाले सोचते हैं कि कभी न कभी वज़ीर साहिबान के हाथों इस क्षेत्र का कायाकल्प होगा । लेकिन मैं

बावसूक कहता हूं कि इन के कहने में और करने में जमीन-आसमान का फर्क है । क्योंकि जो बातें की जाती हैं वह पूरी नहीं होती हैं । और इसकी वजह से लोगों के अन्दर ना-तसल्लीबख्श जज्बा पैदा हो जाता है । पहाड़ी इलाकों के लिये हायर सैकेंड्री तक मुफ्त तालीम देने का ऐलान हुआ है लेकिन वह ऐलान कब अमल में आएगा यह इंतजार वाली बात है ।

मुहब्बत का होगा असर होते होते,
इधर होगी उनकी नज़र होते होते ।
सितारो गवाही तुम्हें देनी होगी,
जो गुजरे है मुझ पर सहर होते होते ॥

वज़ीर पी. डब्ल्यू. डी. भी उस इलाके का दौरा कर चुके हैं । उन्होंने हालात का जायज़ा लिया है और मालूम किया है कि उन्हें किस कदर तकालीफ का सामना करना पड़ रहा है । और अब तो हमारे यहां वज़ीर साहिबान की काफी तादाद है, वह उस इलाके की मुश्किलों को देख कर दूर कर सकते हैं । लेकिन असली बात तो यह है कि वे मैदानी इलाकों का दौरा सुबह जा कर शाम तक कर सकते हैं इसलिये इधर की तरफ ही उनका ख्याल ज्यादा रहता है । जहां मैदानी इलाके में फी कस लोगों की आमदनी बढ़ चुकी है वहां पहाड़ी इलाका और खासतौर पर कांगड़ा ज़िला अभी तरक्की नहीं कर सका । और अगर फीस हायर सैकेंड्री तक मुआफ न हुई तो हम तरक्की नहीं कर सकते ।

इस लिये मैं उम्मीद करता हूं और वज़ीर साहिबान मुतअल्लिका से दरखास्त करूंगा कि वे इस तरफ ध्यान दें । यह मेरी इल्तजा नहीं बल्कि उन पहाड़ी लोगों की इल्तजा है । वहां के बसने वाले मुअदबाना इलतमास करते हैं कि इन के बच्चे-बच्चियों को दसवीं और higher secondary के level तक स्कूल की फीस मुआफ कर दी जाये । इस के अलावा middle पास लड़कियों को J.B.T. की क्लास में दाखिल होने का हक दिया जाये । ज़िला कांगड़ा में तालीमे नसवां सारे पंजाब से कम है लड़कों की तालीम भी कम है लड़कियों की और भी कम । फिर लाजमी प्राइमरी तालीम स्कीम के तहत काफी स्कूल खोले जा चुके हैं, इन में पढ़ाने के लिये उस्तानियां नहीं मिलतीं । पहले ज़िला कांगड़ा और दीगर पहाड़ी इलाकों में स्कूल नहीं थे और अगर थे तो बहुत कम । दूर-दराज हिस्सों से सफ़र कर के लड़कियां मैट्रिक पास नहीं कर सकतीं । थोड़ी बहुत लड़कियां हैं जिन्होंने matric पास कर लिया है और J.B.T. class में दाखिला मिल गया है । पंजाब में matric पास J.B.T. लड़कियां ज़रूर मिल जाती हैं लेकिन जब उन की तईनाती कांगड़े में या तहसील सदर मुकाम में या छोटे कस्बे में की जाती है तो वह वहां जाने पर रज़ामंद नहीं होतीं । मैदानी इलाके की लड़कियां ज़िला कांगड़ा के स्कूलों में तईनात हो जाने पर ऐसे समझती हैं जैसे उन के साथ जुलम किया जा रहा है । यहां कई मील पैदल चलना पड़ता है, नदी नाले अबरू करने पड़ते हैं और फिर स्कूल तक पहुंचना पड़ता है । इस सिलसिले में तजरबा किया जा चुका है और कई दफ़ा लड़कियों को order जारी हुए । वे लड़कियां पंजाब से कांगड़े में पहुंची लेकिन इन की तादाद बहुत कम है । और जब वे वहां join करती हैं तो

Shri Rup Singh Phul]

कोशिश करनी शुरू कर देती हैं कि वे कांगड़ा से तबदील कर दी जायें । लड़कियां तो दर-किनार इन इलाकों में दूसरे महकमों के अफसर भी जाना पसंद नहीं करते क्योंकि यातायात का बंदोबस्त नातसल्लीबख्श है । इन हालात के पेशे नज़र जब उस्तानियां वहां जाना पसंद नहीं करतीं और हमारे पास पढ़ी हुई लड़कियों की कमी है इस लिये बेहतर यही होगा कि middle pass लड़कियों को J.B.T. class में दाखिल होने की सहूलियात दी जायें । अगर लड़कियां काफी तादाद में J.B.T. class में पास हो जायें तो वे इन पहाड़ी इलाकों में तईनात की जा सकती हैं । अगर हम मैदानों से उस्तानियां लाने की कोशिश करते रहेंगे तो हमारे स्कूल काफी देर तक उस्तानियों के बगैर खाली रहेंगे । सदरे मोहतरिम, कंज्यान में एक स्कूल की उस्तानी को तबदील कर दिया गया और उसे हुकम हुआ कि तुम सरपंच को चार्ज दे दो । वहां का सरपंच retired थानेदार था । उस ने चार्ज लेने से इनकार कर दिया इस ख्याल से कि शायद उसे लड़कियों को पढ़ाना पड़ेगा । और वह यह ज़िम्मेदारी अपने ऊपर लेना नहीं चाहता था । फिर महकमे की तरफ से यह हुक्म गया कि उस ने सिर्फ सामान का चार्ज लेना है पढ़ाना नहीं । यह गलतफ़हमियां इसलिये पैदा होती हैं क्योंकि हमारे पास काफी तादाद में उस्तानियां नहीं और पंजाब से लड़कियां पहाड़ी इलाके में जाना पसंद नहीं करतीं । इन हालात में मैं समझता हूं कि middle pass लड़कियों को यह हुक देना चाहिये कि वे J.B.T. class में दाखिल हो सकें । इस का शायद यह जवाब दिया जाये कि इस तरह efficiency कम हो जायेगी लेकिन इन middle pass लड़कियों का पहले इम्तहान और interview लिया जाये और योग्य लड़कियों को J.B.T. class में दाखिल होने की इजाज़त दी जाये । वही लड़कियां इस class में दाखिल की जायें जो पास होने के काबिल हों । इस तरह से इन स्कूलों में staff की कमी को पूरा किया जा सकता है । अब हालत यह है कि लड़कियों के स्कूलों में लड़कों को Headmaster लगाया जा रहा है और इस चीज़ को public अच्छे नज़रिये से नहीं देखती । इसलिये यह ज़रूरी है कि यह facility middle pass students को extend की जाये ताकि पहाड़ी इलाकों में उस्तानियों की कमी को पूरा किया जा सके ।

तीसरी बात जो मैं अर्ज़ करना चाहता हूं वह यह है कि गवर्नमेंट को चाहिये कि पहाड़ी इलाकों में दूर-दराज़ जगहों में भी हर किस्म के स्कूल ज़्यादा तादाद में खोले ताकि लोगों को educational facilities मुहैया हो सकें । सदरे मोहतरिम, तहसील हमीरपुर का रकबा ज़िला लुधियाना के बराबर है और ज़िला कांगड़ा रकबे के लिहाज़ से सारे पंजाब का $\frac{1}{4}$ या $\frac{1}{5}$ हिस्सा है; यह भी मैं मानता हूं कि इस की आबादी 10 लाख से ऊपर है लेकिन गवर्नमेंट ने एक policy मुरत्तब की हुई है और उस का ऐलान भी किया जा चुका है कि एक मील के दायरे में एक primary school हो और तीन मील के दायरे में middle school और पांच मील के अंदर एक high school या higher secondary school खोला जायेगा । इस policy का अमल पहाड़ी इलाकों में नहीं हो रहा । आप पहाड़ी इलाकों में दो मील के radius के अंदर primary school खोल रहे हैं ।

पहाड़ी इलाकों के interior में दुश्वार गुज़ार रास्तों से नदी नाले पार कर लड़कों को स्कूल में जाना पड़ता है । कई जगहें देखने में तो आधा मील नज़र आयेगी लेकिन वहां तक पहुंचने में पहले एक मील खड्ड में नीचे जा कर फिर एक मील या $1\frac{1}{2}$ मील ऊपर चढ़ना पड़ता है और फिर जा कर दो तीन furlongs पर वह स्कूल होता है, इस तरह से यह फासला हकीकत में 3 या 4 मील बन जाता है ।

एक मील की दूरी पर एक प्राइमरी स्कूल होना चाहिये । अगर ऐसा न किया गया तो तालीम लाजमी होने के कारण वालदेन अपने बच्चों को ज्यादा दूर स्कूलों में नहीं भेज सकेंगे और उन पर जुर्माना होगा । बहुत से वालदेन इसलिये अपने बच्चों को स्कूल नहीं भेजते क्योंकि उन को बहुत दूर जाना पड़ता है । पहाड़ी इलाके में छोटे-छोटे गांव हैं, उन में भी दूर-दूर पर एक-एक और दो-दो घर हैं फिर बच्चे भी सब घरों में नहीं होते । इस लिये जिस प्रकार मैदानी इलाके में एक एक मील पर एक प्राइमरी स्कूल की व्यवस्था की गई है उसी तरह से पहाड़ी इलाके में भी एक-एक मील पर प्राइमरी स्कूल होना चाहिये चाहे बच्चों की तादाद कम ही हो ।

जहां तक आदादोशुमार का ताल्लुक है 1 जनवरी, 1961 को लड़कों के लिये 611 प्राइमरी स्कूल थे, 73 मिडल स्कूल थे, 71 हाई स्कूल और 6 हायर सैकंड्री स्कूल थे । इसी तरह से लड़कियों के लिये 323 प्राइमरी स्कूल, 24 मिडल स्कूल, 18 हाई स्कूल और एक हायर सैकंड्री स्कूल था । अब मैं अर्ज करना चाहता हूं कि इतने बड़े रकबे में जिस में लाहौल और स्पिति भी शामिल कर दिये गये हैं, दस हजार मुरब्बा मील के रकबे में स्कूलों की यह तादाद बहुत कम है । हमारे पास डिग्री कालेज केवल एक ही है । एक टैक्निकल स्कूल ब्रैजनाथ में है । और एक छोटा सा टेक्निकल स्कूल कांगड़ा में भी है । हमीरपुर में एक पौलीटेक्निकल स्कूल खोलने का वादा किया गया है । यहां पर काम जारी है । हमारे मुकाबले में हिमाचल प्रदेश में पांच कालेज हैं और छठा खोला जा रहा है । इस के अलावा वहां पर एक Veterinary कालेज है, एक Agriculture College और एक Medical College भी कायम किया जा रहा है । यह तीन कालेज तो ज़िला कांगड़ा में स्वपन में भी कायम नहीं हो सकते । दस हजार मुरब्बा मील में केवल एक डिग्री कालेज है । जहां एक हाई स्कूल और हायर सैकंड्री स्कूलों का ताल्लुक है वह हमारी ज़रूरत से निस्फ से भी कम है । अगर यही हालत रही तो हम तालीमी मैदान में कभी भी तरक्की नहीं कर सकेंगे । स्पीकर साहिब, जवाब यह दिया जाता है कि जितने हायर सैकंड्री स्कूल अब दिये जा रहे हैं या प्राइमरी से मिडल और मिडल से हाई स्कूलों की upgrading की जा रही है उन में पंजाब में कांगड़ा को दूसरे अज़ला से ज्यादा हिस्सा दिया जा रहा है । जनाब, मैं अर्ज करता हूं कि जो आदमी दो दिन से भूखा है, उस को दो दिन के बाद दो रोटियों में से एक रोटी दे दी जाये तो उस को तो तसल्ली नहीं होगी लेकिन जिस आदमी को पहले ही भूख नहीं है उस को अगर एक या आधी रोटी भी मिल जायेगी तो वह उम्मी से संतुष्ट हो जायेगा । मैदानी इलाकों की इतनी भूख नहीं है जितनी कि हमारी है । हमारी हकूमत की यह policy है कि जो कम तरक्कीयापता या ग़ैर तरक्कीयापता इलाके

[Shri Rup Singh Phul]

हैं पहले उनको तरक्कीयाफता बनाया जाना चाहिये । यह असूल पहाड़ी इलाकों के लिये बरता जाना चाहिये ताकि यह लोग तरक्कीयाफता हों । उन को तालीमी मैदान में ज्यादा से ज्यादा सहूलतें दी जानी चाहियें । जहां तक सिलाई और टैक्निकल स्कूलों का ताल्लुक है वह इस इलाका में ज्यादा से ज्यादा खुलने चाहियें । हमारे इलाके में unemployment बहुत ज्यादा है और तालीम वहां पर कम है । इसलिये यह रूल बनाना चाहिये कि अगर वहां पर कोई आदमी सात या आठ जमात पास भी मिल जाये तो उस को technical ट्रेनिंग मिल जानी चाहिये । इस से बहुत से लोग अपनी रोजी कमाने लग जायेंगे । उन गरीब लोगों को मैदानी इलाकों में आकर बरतन साफ करने पर मजबूर होना पड़ता है । टैक्निकल ट्रेनिंग ले कर वे एक मुहज्जब तरीके से और खुददारी से रोटी खाने लग जायेंगे । आईन ने हमें life में तरक्की करने के लिये equal opportunities की guarantee दी है तो क्या कारण है कि पहाड़ी इलाकों में तरक्की के लिये equal opportunities की व्यवस्था नहीं की जाती । सदरे मुहतरिम, इन अल्फाज़ के साथ मैं अर्ज करूंगा कि ये रैज़ोल्यूशन पास होना चाहिये । जिला कांगड़ा और दूसरे पहाड़ी इलाकों में बसने वाले लोग तालीमी मैदान में उतने ही आगे होने चाहियें जितने कि बाकी के तरक्कीयाफता अज़ला के लोग हैं । मैं समझता हूं कि आप उन लोगों पर बड़ा एहसान करेंगे अगर इस रैज़ोल्यूशन को पास कर देंगे । जय हिंद ।

Mr. Speaker : Motion moved—

In the interest of the educational development of Kangra District and other backward hilly areas of the State, this Assembly recommends to the Government to take the following steps immediately—

- (i) education up to the higher secondary level both for boys and girls be made free ;
- (ii) girls belonging to Kangra District who have passed the middle school examination be made eligible for admission to the J. B. T. Classes in the said District ; and
- (iii) more schools of different categories be opened in the remote rural areas of Kangra and other hilly districts.

पंडित मोहन लाल दत्त (अम्ब) : अध्यक्ष महोदय, मैं ने इस प्रस्ताव में एक संशोधन पेश किया है । वह इस तरह से है :—

At the end add—

- “(iv) grant facilities to privately-managed schools in the backward hilly areas of the State so that they are in a position to give free education to students in the same way as Government schools do.”

उपाध्यक्ष महोदय, इस संशोधन का मकसद यह है कि उन रियायात या सहूलियात के अलावा जो कि प्रस्ताव में दर्ज हैं एक और सहूलत इन पिछड़े हुए इलाकों को दी जाये जो सहूलत या रियायत सरकारी अदरों को दी जाती है वह यहां के प्राइवेट स्कूलों को भी दी जायें । मैं इस सम्बन्ध में आप का ध्यान विशेषतौर पर ऊना तहसील की तरफ दिलाना चाहता हूं जो कि बहुत ही पिछड़ा हुआ है और एक पहाड़ी इलाका है । इस इलाके की आर्थिक स्थिति मेरे विचार में बाकी सभी पिछड़े हुए इलाकों से भी बदतर है ।

यह भी एक पहाड़ी इलाका है जिसमें दूसरे पहाड़ी इलाकों की निस्वत चोथों, नदी और नालों से बहुत सी जमीन बरबाद हुई है। अकेली तहसील ऊना का रकबा कोई 400,000 एकड़ है। उस में से तीन लाख एकड़ के करीब अराजी सवां नदी और चोथों के नीचे आ गई है। सिर्फ एक लाख एकड़ अराजी बचती है जो जेरे काश्त लाई जा सकती है और वह भी इतनी नाकस अराजी है, रेतीली है, जरखेज नहीं है, कि जो लोग काश्त करते हैं उनका गुजारा नहीं हो सकता, निर्वाह नहीं हो पाता। दूसरे कोई रोजगार के साधन वहां नहीं, कोई industry नहीं, कोई सनअत नहीं और अगर कोई industry है तो वह यह कि वहां के लोग बाहर जा कर अमीर लोगों के जूठे बरतन साफ करते हैं। बस यही industry वहां चालू है जैसा कि 'फूल' साहिब ने जिक्र किया है। आप वहां के लोगों को बड़े-बड़े अमीर लोगों के घरों में उस शकल में पाएंगे जिन्हें आप "मुंडू" कहते हैं। ऐसे "मुंडू" ज्यादातर तहसील ऊना से ही ताल्लुक रखते हैं। तो आप अन्दाजा लगाएं कि यह दशा है पहाड़ी इलाकों के लोगों की (*At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair*) और शोक की बात यह है कि उस इलाके को, वहां के लोगों को बुरी तरह से नजरअन्दाज किया गया। बरतानवी सरकार के अहद में तो किया ही गया हमारी अपनी सरकार के अहद में भी उन्हें नजरअन्दाज किया जाता रहा है। चूंकि बाकी चीजें तो इस वक्त जेरेबहस नहीं हैं, मैं आज सिर्फ स्कूलों और तालीम के सम्बन्ध में अपने ख्यालात आप के सामने रखना चाहूंगा। पहले तो स्थिति यह थी कि यहां पर कोई भी सरकारी मिडल या हाई स्कूल नहीं था। अब दो-तीन साल से सरकार कुछ दयालु हुई है। जितने भी मिडल या हाई स्कूल उस इलाके में थे वह सभी लोगों ने अपनी मेहनत और कुर्बानी से खड़े किये। अब कुछ समय से nationalisation की नीति के मातहत सरकार ने कुछ स्कूल लिये हैं मगर अब भी कोई बीस-पच्चीस स्कूल private तौर पर वहां चल रहे हैं जिन की बहुत ही खस्ता हालत है। वहां के गरीब लोग इन स्कूलों को चलाने के लिये बड़ी मुश्किल का सामना कर रहे हैं। वह गरीब और पिछड़ा हुआ इलाका है, जब वहां ज्यादातर तादाद private स्कूलों की है तो जरूरी हो जाता है कि उन स्कूलों में जो गरीब बच्चे पढ़ रहे हैं उन्हें भी मुफ्त तालीम की वही सहूलतें मिलें जो सरकारी स्कूलों में पढ़ने वाले बच्चों को मिल रही हैं। कुछ grants जो सरकार उन्हें देती है उससे उन स्कूलों के इन्तजाम में कोई खातरखाह मदद नहीं मिलती। इसलिये सरकारी स्कूलों की तरह उन स्कूलों के बच्चों को भी मुफ्त तालीम मिलनी चाहिये और ऐसा करने में उन स्कूलों को जितनी फीस की रियायत देनी पड़े उतनी grant हर माह या अगले माह तक सरकार की तरफ से स्कूलों को मिल जानी चाहिये ताकि teachers को वक्त पर तन्खाह मिलती रहे। यह grant देर से नहीं पहुंचनी चाहिये जैसा कि अब होता है। इस तरह से स्कूल के function करने में दिक्कतें आती हैं। हर माह या अगले माह तक जितनी भी फीस private स्कूलों वाले बच्चों को मुआफ करें उतनी रकम उन्हें मिल जानी चाहिये।

यह जो nationalization की नीति सरकार की तरफ से चलाई गई है मैं पूछता हूं कि सरकार इतना बोझ आखिर क्यों बरदाश्त करती है? जब इतने अरसा

[पंडित मोहन लाल दत्त]

से स्कूल अच्छे, सुचारु रूप से चल रहे हैं तो बजाय इसके कि उन का बोझ सरकार अपने जिम्मे ले क्यों न उन्हें आत्मनिर्भर बनाया जाए? जब वह पहले ही इतनी हिम्मत से स्कूल चला रहे हैं तो उन्हें encourage करना चाहिए और प्रोत्साहन देना चाहिए। मगर सरकार की तरफ से तो स्कूलों को nationalise करने की दौड़ चल रही है? यह गलत नीति है। एक तरफ तो आप पंचायती राज चला रहे हैं कि लोग अपना प्रबन्ध आप करें तो इस नीति के मुताबिक उचित यही है कि जो इतनी देर से private स्कूल चल रहे हैं, खास तौर पर पिछड़े हुए इलाकों में जो privately-managed स्कूल हैं और भारी तादाद में हैं उनको माकूल मदद देकर इस काबल बनाया जाए कि वह अपने पांव पर खड़े रहें।

इसी सिलसिले में एक बात और निवेदन करना चाहता हूं। मेरे इतने बड़े इलाके में किसी गांव में लड़कियों का एक भी मिडल या हाई स्कूल नहीं है। सिर्फ ऊना और आनन्दपुर साहिब के कसबों में दो मिडल या हाई स्कूल हैं बाकी सारी तहसील में जितने गांव हैं कहीं भी लड़कियों का न तो मिडल स्कूल है और न ही हाई स्कूल। वहां लड़कियों की तालीम के बारे में बड़ी गफलत और कोताही सी रही है। इस तरफ, डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय का ध्यान दिलाना चाहता हूं कि उस पिछड़े हुए इलाके में स्त्री शिक्षा के लिए भी सरकार की तरफ से जल्दी कदम उठाए जाने चाहिए।

10 a.m.

एक और बड़ी अफसोसनाक बात है। बड़े खेद के साथ कहना पड़ता है कि मेरे इतने बड़े इलाके में सरकार की तरफ से उच्च शिक्षा का, college education का कोई प्रबन्ध आज तक नहीं किया गया। आप देखेंगे कि सारी state में हरेक sub-division में कोई न कोई college होगा मगर मेरी इस sub-division में, जिसे पिछड़ा हुआ इलाका भी करार दिया गया है, एक भी कालेज नहीं है। मैं नहीं समझ पाया कि इस तरफ सरकार का ध्यान क्यों नहीं गया। मैं पूछता हूं कि इस पिछड़े हुए इलाके को इस प्रकार से क्यों नजर अन्दाज किया गया? जिन हालात का मेरे भाई रूप सिंह फूल ने पहाड़ी इलाके की बाबत जिक्र किया है ठीक वही हालात, वही तकलीफें, वही दिक्कतें तहसील ऊना में भी पाई जाती हैं। इसलिए मैं निवेदन करूंगा कि जो सहूलियतें दूसरे पहाड़ी और पिछड़े हुए इलाकों के बारे में मांगी गई हैं; इस पिछड़े हुए इलाके में भी वह सहूलियतें मुहैया की जाएं। आगे यह निवेदन करूंगा कि इस वैज्ञानिक युग में केवल arts की शिक्षा कुछ ज्यादा लाभदायक नहीं है। इस लिये इस पिछड़े हुए क्षेत्र के लिये technical शिक्षा की सुविधाएं दी जाएं। सरकार ने polytechnics खोलने की कितनी ही योजनाएं बनाई हैं। मैं इन से प्रार्थना करूंगा कि मेरे इलाके में भी polytechnic खोला जाए। आज तो यह हालत है कि लड़के दसवीं पास कर के बेकारों की फौज में भर्ती ही जाते हैं। गरीबी होने के कारण वहां के

लोग अपने बच्चों को दूसरी जगह कालिजों में या technical संस्थाओं में दाखिल कराने का समर्थ नहीं रखते। इस लिये जायज़ बात यही है कि इस इलाके में कालेज और technical institutions खोली जाएं। मैं आशा करता हूँ कि मन्त्री महोदय मेरे इस नम्र निवेदन की ओर ध्यान देकर यह चंद तालीमी सहूलतें उस इलाके के लिये बहस पहुंचाएंगे। इन शब्दों के साथ मैं अपने स्थान पर बैठता हूँ।

Deputy Speaker : Motion moved—

At the end add—

“(iv) grant facilities to privately-managed schools in the backward hilly areas of the State so that they are in a position to give free education to students in the same way as Government schools do.”

Comrade Shamsheer Singh Josh (Rupar) : Sir, I beg to move—

In line 2, after ‘Kangra’ add ‘Hoshiarpur and Ambala’.

At the end, add the following—

“(iv) more colleges should be opened to cater to the higher education of the the region ;

(v) special stress be laid on technical training of the youth of this area in order to turn out skilled workers, artisans and craftsmen.”

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਇਕ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਵੈਸੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮੁੱਖ ਆਸ਼ੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਏਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਮੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਚੌਥੀ ਔਰ ਪੰਜਵੀਂ ਮੰਗ ਦੀ addition ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਤਰਮੀਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਕਾਲਜ ਔਰ ਉਚੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਏਥੇ ਖੋਲੇ ਜਾਣ। ਦੂਸਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਕਾਲਜ ਜਾਂ ਟੈਕਨੀਕਲ ਇੰਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਖੋਲੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੇ mover ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿਰਫ ਕਾਂਗੜਾ ਔਰ backward ਪਹਾੜੀ area ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਲਿਖੇ ਜਾਣ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਏਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਾਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਂਗੜੇ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਅੰਬਾਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਖੈਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫਲਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 15 ਸਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਦੀ ਈਰਖਾ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਛੜੇ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਪਰ ਉਠ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਤਾਲੀਮ ਸਬੰਧੀ ਜਿਹੜਾ ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਮੈਡੀਕਲ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਔਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ 3/4 ਹਿੱਸਾ ਭਾਵ ਘਾੜ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਚੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕੂਲ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਲੰਬਾਈ 30 ਜਾਂ 40 ਮੀਲ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫੁਫਰੋਲੀ ਤਕ 80 ਮੀਲ ਏਰੀਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਪਹਾੜੀ ਰੀਜਨ ਦੇ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਵੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਪਹਾੜੀ ਹਿਸੇ ਦੇ ਵਿਚ 8 ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਿੰਡ ਹੋਣਗੇ। ਏਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਾਲ ਪੁਰਖਾਲੀ ਔਰ ਮੋਰਨੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ Government ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਗਰ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਤਾਲੀਮੀ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਖਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਰਗੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਔਰ ਅਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੱਚੇ ਲਾਇਕ ਹੋਣ ਔਰ ਉਹ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਵਰਗੇ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾਉਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਤਾਲੀਮ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖ ਲਉ ਜਿਹੜਾ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਚੰਡੀ ਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤਕ ਜੋ 40 ਮੀਲ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਘਾੜ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ 250 ਪਿੰਡ ਹੋਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਚਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਏਸ਼ਕ ਪਤਾ ਕਰ ਲੈਣ, ਉਥੇ ਇਕ ਵੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਇਹ

ਗੱਲ ਗਲਤ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਖੜੋ ਕੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਾਂਗਾ । ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮੀ ਸਹੂਲਤ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਘਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਤ ਮੀਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਭੇਦਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਮਾਲੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਮਾਜੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ਼ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਖਾਲੀ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ Higher Secondary ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਲਾਗੇ ਹੀ ਖਿਜਰਾਬਾਦ ਵਿਚ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤਕ ਇਕ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ ਤਾਕਿ ਇਸ ਪਿਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣ । ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਨੀਮ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੁਣ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਕੋਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਪਿਛੜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਹਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਲਾ ਸਕੇ ਹਾਂ । ਜਿਥੇ ਤਾਲੀਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੜੇ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਉਥੇ ਸਨਅਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ignore ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਜਿਤਨਾ ਝੱਭੜ ਘਾਸ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਜਗਾਧਰੀ ਦੀ ਪੇਪਰ ਮਿਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਿੱਲ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ? ਰੋਪੜ ਵਿਚ ਇਕ ਪੇਪਰ ਮਿਲ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਗੰਦਾ ਬਰੇਜ਼ਾ ਰਾਜਪੁਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਸਿਰਫ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨੌਕਰ ਰਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਉ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਨਅਤ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ? ਕੀ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਕੋਈ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਣ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫਤਰਜ਼ ਤੋਂ ਕੇਤਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਲੋਕ ਭਾਂਡੇ ਹੀ ਮਾਂਜਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਅੱਗੇ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸਪੀਕਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਵਧੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਦੁਕੋ। ਉਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਫੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਲਰਕ ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਲੜਕਾ ਤੇ ਲੜਕੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸਦੀ ਰੋਟੀ ਹੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਲਉ ਕਿ ਉਹ ਪਹਾੜੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਅਣਪੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਚੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਸ ਕੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੀਸ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਉਹ text books ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੰਜ ਛੇ ਗੁਣਾ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਮਨਜ਼ੋ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਬਲਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਸਕੂਲ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜੇਕਰ ਅਜੇ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਤਕ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਬੋਲਕ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ ਪਰ ਉਹ ਤਾਲੀਮ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਛੜੇ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਜੋ ਆਵਾਜ਼ ਅਸੀਂ ਉਠਾਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਦਮ ਲੇਟ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਐਸੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਗਰੀਬ ਪਛੜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕਣਗੇ।

Deputy Speaker: I call upon Principal Rala Ram to speak.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Madam. ਮੇਰਾ point of order ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ order ਵਿਚ ਇਹ ਤਰਮੀਮਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਉਸ order ਵਿਚ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

उपाध्यक्ष सहोदय : उनके बोलने के बाद बोल लेना। (The hon. Member may speak after Principal Rala Ram has spoken.)

बाबू बचन सिंह : उनकी तो तरमिम ही कोई नहीं है वह बोलेंगे किस पर?

उपाध्यक्ष सहीदया : क्या आपकी तरफ़ीस है ?

बाबू बचन सिंह : जी हाँ ।

Deputy Speaker : I request Principal Sahib to let the hon. Member speak first.

Motions moved—

In line 2, after 'Kangra' add 'Hoshiarpur and Ambala'.

At the end, add the following—

“(iv) more colleges should be opened to cater to the higher education of the region ;

(v) Special stress be laid on technical training of the youth of this area in order to turn out skilled workers, artisans and craftsman.”

Baboo Bachan Singh (Ludhiana North) : Sir, I beg to move—

In line 3, delete “hilly”.

In lines 1-2 in sub-para (ii) between ‘District’ and ‘who’ insert ‘and other backward areas.’

In line 3 of Sub-para (iii) substitute ‘backward areas’ for ‘hilly districts.’

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸਦੇ ਉਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਨੇ ਏਤਬਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬੜੇ alert ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਜ਼ਹਾਰੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਾਂਗੜਾ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖੈਰਖਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖੈਰਖਾਹ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ unionist ਸਰਕਾਰ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ coalition ਸਰਕਾਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਫਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣੀ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਬਣੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਖੈਰਖਾਹੀ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਆ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਇਸ ਖੈਰਖਾਹੀ ਦਾ ਜੋ ਸਿਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਖੈਰਖਾਹੀ ਦਾ ਸਿਲਾ ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਘਰੇਲੂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਗਬਾਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸੇ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ, ਕੁਝ ਚਪੜਾਸ, ਕੁਝ ਚੌਕੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣਾ (interruptions)

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਅਤੇ 31 ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪਉਆ ਵਜ਼ੀਰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ (ਹਾਸਾ) ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਨੀ ਖੈਰਖਾਹੀ ਦਾ ਸਿਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹੋ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਚਪੜਾਸ, ਕੁਝ ਚੌਕੀਦਾਰੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਹਨ । ਡਾਰਵਿਨ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ struggle for existence ਹਰ ਵੇਲੇ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ survival of the fittest ਦਾ ਅਸੂਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਾਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੈਰ ਖਾਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ put ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਾਂਗੜੇ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਾਂਗੜਾ ਅਜ ਪਛੜਿਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ । ਮੈਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ struggle ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ struggle ਦੇ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਬੌੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਬਾਬਤ ਐਸੇ ਕਲਾਮ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਸਾਦਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਬਾਬਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “A very rich country in natural resources and a very poor country in economic conditions”. ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਵੀ ਐਸਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਸਾ ਹੈ ‘Very rich in natural resources and very poor in economic conditions.’ ਉਸਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ district ਹੁਣ ਤਕ neglected district ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ neglected ਕਿਸ ਵਲੋਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਹ neglected ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਬੂ ਵਲੋਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਖੈਰੇ ਵਲੋਂ, ਨਾ ਆਸਮਾਨ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਲੋਂ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਐਸੀ ਤਾਕਤ ਵਲੋਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬੈਰੂਨੀ ਤਾਕਤ ਸੀ । ਅਗਰ ਕਾਂਗੜਾ district neglected ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਖੈਰ-ਖਾਹੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ । ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਦਾ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਸਬੰਧ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਾਂਗੜਾ ਇਕ neglected district ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਗਰੀਬ

ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਨੇ ਕੀਤੀ । ਇਕ ਬੇਚਾਰਾ ਘਟ ਅਕਲ ਅਤੇ ਘਟ ਪੈਸੇ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਇਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਕਲ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ । ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਲਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ, ਹਿਸਾ ਇਹ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ । ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਛ ਅਰਸਾ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ । ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕੋ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਅਮੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਗਲ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ , ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ 13 ਮੇਰੇ ਤੇ 3 ਤੇਰੇ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਨਾਲ backward areas ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਿਸ਼ਚਤ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹੋਰ ਪਛੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਗਰੀਬ ਹੋਰ ਗਰੀਬ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹੋਰ ਪਛੜੇ ਹਨ । ਇਹ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਖੇਰਖਾਹ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਕ ਐਸੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ one of the most advanced areas ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਜਿਹੜੇ ਨਾਮ ਨਿਹਾਦ ਤਰੱਕੀ ਯਾਫਤਾ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਹੋਰ ਪਛੜ ਜਾਣਗੇ । ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਤੇ ਪੇਟ ਬੜਾ ਵਡਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਜੂ ਤੇ ਟੰਗਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਰਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰ ਤੇ ਨਾ ਪੇਟ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ, ਸਾਰੇ ਜਿਸਮ ਦੀ ਇਕ healthy development ਹੋਵੇ ਅਤੇ healthy development ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ Third Five-Year Plan ਵਿਚ hilly areas ਦੀ development ਵਾਸਤੇ ਅਲਹਿਦਾ items ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਦਫਾ ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਹਦਾਇਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਗਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Third Five-

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

Year Plan ਵਿਚ hilly areas ਲਈ development ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਅਲਹਿਦਾ allocation ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ Third Five-Year Plan ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਅਲਹਿਦਾ ਬਜਟ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੀ ਮੁਸ਼ਤਹਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗਰੀਬੀ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ backwardness ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਆਇਆ ਉਹ ਕਾਂਗੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਹਾਲਤ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹੀ ਹਾਲਤ ਉਨੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀ ਐਸੀ ਹੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਜੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਕਾਂਗੜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹੀ ਰਿਆਇਤਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ hilly areas ਨਾਲ ਹਰਿਆਨਾ ਵੀ add ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਨਾਮ ਦਾ ਇਲਾਕਾ add ਕਰ ਦਿਉ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ backward areas ਹਨ। ਲੁਹਾਰੂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੜਗਾਵਾਂ district ਦਾ ਕੁਝ ਇਲਾਕਾ ਹੈ, ਬੇਟ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਐਸੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਇਲਾਕੇ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ backwardness ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਤਨਜ਼ਲੀ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਆਬਾਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਵੇਹਾਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਔਸਤ ਆਮਦਨੀ ਕਾਫੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਔਸਤ ਆਮਦਨੀ ਨਾਲੋਂ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ industry ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ industry ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਫਿਰ ਜਿਥੇ industry ਚਲਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਦੁਰ ਔਰ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ managers ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਧਨਾਢ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੁਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਵਰਗੇ ਇਲਾਕੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੜੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ, ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਡੂ ਲਭ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮੁੰਡੂ ਲਭਦੇ ਰਹਿਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਭਾਂਡੇ ਮੰਜਵਾ ਸਕਣ, ਮਾਲਸ਼ਾਂ ਕਰਾ ਸਕਣ

ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਦਾ drawers of water and carriers of wood ਬਣੇ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਉਨਾ ਔਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ demand and supply ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਔਰ ਇਹ supply ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਣਾਏ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਹ resolution ਆਇਆ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ resolution ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜੇ ਕਰ ਇਹ resolution opposition ਵਲੋਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਟਾਲ ਦੇਣਾ ਸੀ ਕਿ Opposition ਨੇ ਤਾਂ Opposition for opposition sake ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਇਹ resolution ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਕ vigilant ਮੈਂਬਰ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਸਲੂਕ ਇਸ resolution ਨਾਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ United Kingdom ਵਰਗੇ ਤਰੱਕੀ-ਯਾਫਤਾ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸਨ। ਉਸ ਵਿਚ Scotland ਦਾ ਜ਼ਿਹੜਾ 32 ਮੀਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਹ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਔਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ London ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਉਥੋਂ ਦੇ vigilant, ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਔਰ ਤਰੱਕੀ-ਯਾਫਤਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਦਿੱਤੀ ਔਰ Scotland ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ England ਵਰਗਾ ਤਰੱਕੀ-ਯਾਫਤਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਯਸ਼ ਪਾਲ) : ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਲੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਸੀ ?

Deputy Speaker : No. interruptions please.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸਾਂ ਤਦ ਵੀ ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹਾਲਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਢਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਖ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁਣ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। 1946 ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ maiden speech ਸੀ ਔਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ rotten administration ਹੈ ਔਰ ਹੁਣ 16 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ administration ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ rotten ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ Roman warrior ਦੀ ਝਰੂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਪਹਾੜ ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਇਧਰ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਨਾ ਜਾ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਸਤਾ ਢੂੰਡ ਲਵਾਂਗਾ ਜਾਂ ਰਸਤਾ ਬਣਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤਹੱਈਆ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ administration ਨੂੰ reform ਕਰਾਂਗੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਰਖ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਰਹਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਜਿਹੜੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ exploit ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੁਸਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ। ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰਹਿ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ suffer ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ resolution ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਇਸ ਮਤੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਹੁਣ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਉਥੇ education ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਕਾਮਿਆਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਡਕ ਭਿਹ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ economic condition ਨੂੰ ਇਹ improve ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਹੁਣ survey ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗੜਾ district ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਨ ਤੇ ਕਪੜਾ ਪਾ ਸਕਣ, ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਦੋ ਵਕਤ ਰਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕਣ ਜਾਂ ਉਹ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦਿਵਾ ਸਕਣ? ਕਲੂ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ Housing and Slum Clearance ਮੰਤਰੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਇਕ ਆਦਮੀ ਖੁਦ defeated ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ 1957 ਦੀ election ਵਿਚ defeat ਖਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਔਰ ਹੁਣ ਤਕ defeated ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇਤਬਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਕਿ voters ਦਾ trend ਕੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Treasury Benches ਵਾਲੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ criticise ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਜਾਂ ਬੇਈ-ਮਾਨੀਆਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ.....

ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਯਸ਼ ਪਾਲ) : ਇਹ Assembly ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਘੰਟਾ ਘਰ ਕੋਲ speech ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ.....

उपाध्यक्ष महोदय : आप इन के साथ न उलझिये। (The hon. Minister need not join issue with the hon. Member).

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਖੁਦ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਜੇਕਰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਪਥਰ ਮਾਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਥਰ ਵੀ ਪੈਣਗੇ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵੀ ਟੁਟ ਕੇ ਪੈਣਗੇ। Treasury Benches ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ interrupt ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ benches ਦੀ duty ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ interrupt ਨਾ ਕਰਨ ਚਾਹੇ Opposition Benches ਤੋਂ interrupt ਕੀਤਾ ਵੀ ਜਾਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਇਹੋ ਰੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ interrupt ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਯਸ਼ ਪਾਲ) : ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ resolution ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ speech ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਘੰਟਾ ਘਰ ਕੋਲ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Assembly Chamber ਹੈ।

ਤਪਾਧ੍ਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯਾ : ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਚਾਹੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹੋਂ ਚਾਹੇ Treasury Benches ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹੋਂ ਅਗਰ ਕੋ ਕੁਝ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ point of order ਪਰ ਖੜੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੇ। ਸਾਨਨੀਯ ਸਦਸ੍ਯੋਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੇ (I would ask the hon. Members occupying the Treasury as well as the Opposition Benches that in case they have to say any thing they must rise on a point of order. The hon. Members should not talk among themselves).

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ economic conditions ਦਰੁਸਤ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ educate ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ 1961 ਦੀ Census ਦੀਆਂ figures ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ education ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਔਰ ਦਿਹਾਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ education ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗੜਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਿਉਂ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੋਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਜੋ statistics ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਛਾਹੌਲ, ਸਪਿੱਤੀ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਛੱਡ ਦਿਉ, ਬਾਕੀ ਕਾਂਗੜਾ district ਦੀਆਂ ਜੋ figures ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ 95 ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਔਰ ਬਾਕੀ ਦੇ 5 ਫੀ ਸਦੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ।

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਲਈ ਕਾਂਗੜਾ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਇਕ ਦਿਹਾਤੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ figures ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਨਾਰਨੌਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਪਛੜਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਰਨੌਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੋ ਅਸ ਕਾਂਗੜੇ ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ 90 ਫੀ ਸਈ ਆਬਾਦੀ ਦਿਹਾਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗੜਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਰਨੌਲ ਹੈ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਗਰੀਬ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ man made misery ਮੁੱਟੀ ਗਈ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਪਾਲਸੀ ਹੈ ਇਹ ਪਾਲਸੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛੜਿਆਂ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਂਗੜਾ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ minerals ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਸਤਕਾਰੀ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਬਾਗ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਹੈ ਉਥੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਪਰਾਜੈਕਟ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਇਸ Resolution ਨੂੰ ਜੋਧਿਆ ਜਾਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਕਾਂਗੜਾ ਹੀ ਪਛੜਿਆ ਇਲਾਕਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਾਂਗੜਾ, ਊਨਾ, ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕੀ ਭੁਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਤਿਹਾਏ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਂ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ show piece ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਇਲਾਕਾ ਪਛੜਿਆ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਥੇ ਵਫ਼ੇ ਵਫ਼ੇ ਮਹਿਲ ਤੇ palace ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਝੋਪੜੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ crazy ਹੈ ਮਹੱਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਲਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਪਛੜਿਆ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਲਤ ਨੀਤੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਹੱਲ ਬਨਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਕੂਲ, ਫ਼ਾਲਜ ਜਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਲੁਤਫ਼ ਦੀ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਖਰ ਕਰਨਾ ਛੋਡਦਾ ਪਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸੈਕਟਰੀਏਟ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ਫਖਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਖਰ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਇਕ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਮਹੱਲ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਿਹਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਕਦੇ ਵੀ appreciate ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

Deputy Speaker : The hon. Member should try to wind up his speech.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮਤਾ ਸੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਵਲੋਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਮ ਤੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਕਹੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਕ political background ਹੈ ਅਤੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਹ political background ਕੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤਕ ਦੋ ਅਜਿਹੇ ਹਲਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਰਫ ਪੈਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਠੰਡ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿਆਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦੋਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕੀਆਂ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਦੋ constituencies ਹਨ ਜਿਥੇ ਅਜੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਿਛਲੇ ੧੪ ਸਾਲ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਸੁਤੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਖੁਰਾਏ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ੧੫ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਕੋਈ ਤਵਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਪਰ ਅਜ ਇਹ Resolution back-door ਤੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ assurance ਪਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਿੰਨੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਖੈਰਖਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕ resolution ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਸੀ ਵੋਟਾਂ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਅਤੇ ਗਫਲਤ ਨੂੰ ਦਬਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਸਿੰਨਾ ਵੀ ਦਰਦ ਹੈ, ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ at par ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਦਮ ਚੰਗਾ ਹੈ ਦੇਰ ਆਇਦ ਦਰੁਸਤ ਆਇਦ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਮੁੜ ਆਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਸਗੋਂ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ resolution ਦੇ mover ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਾਂਗੜਾ ਲਈ ਹੀ ਮੰਗ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਲੁਹਾਰੂ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਦੀ ਸਰਦੂਲਗੜ੍ਹ ਤਸੀਲ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਤਕ ਤਰਮੀਮ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਇਹ ਸਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ, ਤੋਸ਼ਮ, ਲੁਹਾਰੂ ਅਤੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਹੱਈਆ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪਸਮਾਂਦਾ ਇਲਾਕੇ ਹਨ, ਗਰੀਬ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ priority ਦੇ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਤਰੱਕੀ ਯਾਫ਼ਤਾ ਹਨ ਅਤੇ

[ਬਾਬੂ ਬਦਨ ਸਿੰਘ]

ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਹੱਈਆ ਕਰਕੇ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਬਾਕੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੇਸ਼ਕ ਖਰਚ ਘਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਛੜਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਨ। ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਵੰਡੇ ਸ਼ੀਰਨੀ ਮੁਤ ਮੁਤ ਆਪਣੇ ਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਪਛੜਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ economically ਅਤੇ culturally ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਕ ਚਕਰ ਚਲ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ standard ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗਰਾਂਟ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਣੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਬਹੁਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵਧ grant-in-aid ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕੇਸ ਆਪਣੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਲਾਕਾ ਬਹੁਤ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ standard ਰਖਾਂਗੇ ਸਾਡੀਆਂ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਕਦੇ ਕਾਮਿਆਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ backward areas ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ 30 ਜਾਂ 35 ਸਾਲ ਚਲਕੇ ਵੀ ਜਰਮਨੀ ਵਾਲਾ ਹਾਲ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹਿਟਲਰ ਤੇ ਗੋਬਲਜ਼ ਨੇ ਕੀ ਆਸ਼ਵਾਸਨ ਦਿਤੇ ਸਨ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਕ ਗਲ ਤਵੀਤ ਵਿਚ ਮੜ੍ਹਾ ਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਲਉ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨੰਗਾ ਨੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਭੁੱਖਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਤੇ ਭੁੱਖਾ ਸਮਝਾਂਗਾ। ਮੇਰੀ ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਾਰਾ ਹਾਊਸ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਾਂਗੜਾ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਮੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਇਕ criterion ਅਤੇ ਇਕ ਅਸੂਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ backward areas ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਛੜੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਮਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਿਡਲ ਪਾਸ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਰੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਮੈਂ ਇਹ suggest ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ education

ਦੇ ਹਿਤ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਲੜਕੀਆਂ ਮਿਡਲ ਪਾਸ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਾਖਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਲੜਕੀ ਦੂਸਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ service ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਇਹ ਦਿੱਕਤ ਸਿਰਫ ਕੁੰਵਾਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਾਦੀ ਸੁਦਾ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ 10 ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ area ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਟੀਚਰਾਂ ਪਾਸ ਸਾਈਕਲ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ੧੦--੧੫ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਉ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨਗੇ । ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ, ਨਰਸਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ transfer ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ service ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ service ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ।

ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ) : On a point of order, Madam. ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਕਰੀਰ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ resolution ਨਾਲ ਕੀ ਤਾਲੁਕ ਹੈ । He is irrelevant and is not speaking on the Resolution but on other things.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ point of order ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । (But the point of order of the hon. Minister is also not correct).

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ Hon'ble Minister ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਐਂਰ ਆਪਣੇ point ਨੂੰ clear ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਜੋ ਦਿਕਤ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ transfer ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ) : ਧੰਨ ਅੰਗ irrelevant ਹੈ ਕਿਥੋਂਕਿ resolution ਤੇ ਹੈ ਕਾਂਗਡਾ ਦੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਆਰ ਕਹਾਂ ਪਰ ਭਯਾਵਾ

[सरदार प्रेम सिंह प्रेम]

स्कूल खोलने, higher secondary standard तक मुफ्त तालीम देने-बग़रह के मुतालिक और मैम्बर साहिब जो कुछ कह रहे हैं वह बिल्कुल irrelevant है ...

उपाध्यक्ष महोदय : आप point of order raise कर रहे हैं या lecture दे रहे हैं ? (Is the hon. Minister raising a point of order or delivering a speech ?) (Thumping from the Opposition Benches).

सहायता तथा पुनर्वास मंत्री (सरदार प्रेम सिंह प्रेम) : मैं point of order raise कर रहा हूँ ..... (interruptions)...

Deputy Speaker : No interruption please.

सरदार प्रेम सिंह प्रेम : मैं इन के बोलने से पहले आप की ruling चाहता हूँ ।

उपाध्यक्ष महोदय : आप chair को address करें और wind up करें । (The hon. Member (Baboo Bachan Singh) should address the Chair and wind up now.)

बाबू बचन सिंह : चलो जी, मैं कांग्रेस के मुतालिक ही अरज़ कर रहा हूँ । ज़िला कांग्रेस विच अदलत में पड़तीं कुड़ीं मिलतीं ही नहींं अਤੇ जे मिलतीं वी हन तं उह आपले पुरे बाहर जाटा पसंद ही नहींं करतीं । मेरे विर न तं उही गल कीती है जिवे कौसी सारी रात हीर गाउंदा रिहा होवे अਤੇ तउके नुँ इक सुँता होइआ उठ के कहि देवे कि इक कली हीर दी वी ला दे । मैं तं हुट तँक तालीम ते ही बोलदा आ रिहा हूँ । (interruptions)

उपाध्यक्ष महोदय : आप wind up करें । No interruption please. (The hon. Member should wind up now. No interruption please).

बाबू बचन सिंह : मैं अरज़ कर रिहा हूँ कि जिवे कि mover ने रिहा है कि ज़िला कांग्रेस विच दसवीं पास कुड़ी नहीं मिलती अਤੇ जे कौसी मिलती वी है उह पड़ुआउट वासते बाहर जाटा नुँ तਿਆर नहीं । इस लड़ी लड़कीं के मिलसिले विच कौसी पास रिआइत होडी चाहीदी है । मैं दूसरे item middle class वाले ते बोल रिहा हूँ जदे सरदार प्रेम सिंह मेरी गल नुँ टेकट वासते खड़े हो गये । मैं इहे रिहा हूँ कि schools विच efficiency द्याउट

ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਕ suggestion ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ training ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਟੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ .....

Deputy Speaker : Please do not address Sardar Prem Singh Prem but address the Chair.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ : On a point of information, Madam, ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ $1\frac{1}{2}$ ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੀ ਇਹ ਹੀ ਬੋਲਣਗੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਭ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਏਗੀ ਇਹ ਹੁਣ ਖਤਮ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । (He is winding up, every body will be allowed to speak.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੈਣ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਇਤਨੇ ਅਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ point of information ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ । ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਛਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੁਛ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਸ਼ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ middle ਪਾਸ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ training ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਹ 5 ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ matric ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ service ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਆਖੀਰ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਆਪਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ mover ਸਾਹਿਬ ਦੀ amendment ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

Deputy Speaker : Motion moved.

In line 3, delete "hilly".

In lines 1-2 in sub-para (ii) between 'District' and 'who' insert 'and other backward areas'.

In line 3 of Sub-para (iii) substitute 'backward areas' for "hilly districts".

Shri Mangal Sein (Rohtak) : Sir, I beg to move—.

In lines 2, between "District" and "and" insert "Haryana".

In line 3, sub-para (iii), between "Kangra" and "and" insert "Haryana".

[श्री मंगल सैन]

डिप्टी स्पीकर महोदया, फूल जी ने आज सदन में यह प्रस्ताव पेश करके कांगड़े के पहाड़ी क्षेत्र की निर्धन और युगों से सताई हुई जनता की पुकार को इस सदन और आप के द्वारा इस सरकार तक पहुंचाने का यत्न किया है। इस क्षेत्र के इकतसादी तौर पर और शिक्षा के क्षेत्र में पिछड़ा हुआ होने के कारण उन्होंने इस प्रस्ताव में यह सहूलतें मांगी हैं : लड़के और लड़कियों को Higher Secondary Standard तक शिक्षा मुफ्त मिले ; कांगड़े के जिले की जो लड़कियां middle पास कर लें उन्हें J.B.T. की class में दाखला मिले ; कांगड़े के ग्रामीण क्षेत्रों में अनेकानेक शिक्षण संस्थाएं खोली जाएं। मुझ से पहले बोलने वाले माननीय मैम्बर बाबू बचन सिंह जी ने इस प्रस्ताव में संशोधन रखा। उन से पहले भी एक महानुभाव ने संशोधन रखा। मैं ने भी इस में संशोधन पेश किया है। मेरे इलाके के पिछड़ा होने के पीछे एक कहानी है। अंग्रेज ने जानबूझ कर इस इलाके को भी कांगड़े की ही तरह अनपढ़ और दूसरी हर प्रकार से पिछड़ा हुआ रखा। अपने regime को मजबूत बनाये रखने के लिए इस इलाके के आदमियों को पढ़ने नहीं दिया। इस इलाके की जनता को खासतौर से शिक्षा की दृष्टि से पिछड़ा रखा। पानी का भी प्रबन्ध नहीं किया गया और जिसके परिणामस्वरूप वहां का किसान और जमींदार कुछ आमदन नहीं कर सका। लाचार हो कर उसे फौज में भरती होना पड़ा। और कुछ लोगों ने इन गरीब आदमियों को फौज में भेज कर अंग्रेजों से मुरब्बे और सहूलतें ग्रहण का। राजनीतिक दृष्टि से भी उस इलाके को पिछड़ा रखा गया क्योंकि पश्चिमी पंजाब के लोग पंजाब के हुकमरान होते थे इसलिए उन लोगों ने रावी के पार के इलाके को ही सारी तरक्कियां दीं। और रावलपिंडी, सरगोधा, मिंटगोमरी वगैरह के इलाकों में तरक्की हुई लेकिन उस पर उसके बरअक्स हिन्दी रिजिन वाला इलाका, रोहतक, गुड़गांव और महेन्द्रगढ़ का इलाका वगैरह की तरफ ध्यान नहीं दिया। और जब बटवारा हुआ तो फिर इस पार्टी ने, जो आज पावर में है और जिसकी आदत ही लड़ने-झगड़ने और छीना-झपटी की है, अपने स्वभाव के अनुसार इसने लूटमार की और इस लूटमार में हमारा इलाका पिछड़ा रखा गया (विघ्न....) और उस इलाके की कोई परवाह नहीं की....

उपाध्यक्ष महोदया : आप रेजोल्यूशन पर बोलिये। (The hon. Member should speak on the resolution.)

श्री मंगल सैन : तो, जनाब डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यही कहना चाहता हूं कि आज भी उस इलाके का यह हाल है कि जितनी वहां की आबादी है इसके अनुसार वहां पर स्कूल नहीं हैं, हायर सैकंडरी स्कूल नहीं हैं। मैं जानता हूं कि इस वक्त जो शिक्षा मंत्री यहां हाउस में विद्यमान हैं, उन्हें हमारे क्षेत्र से पूरी हमदर्दी है। मुझे इस बात की बड़ी खुशी है कि जो डिप्टी स्पीकर साहिबा सदन के इतने बड़े पद पर विराजमान हैं, वे रोहतक शहर के एक क्षेत्र गांधीनगर के बारे में भली प्रकार जानती हैं कि वहां पर दो स्कूल हैं जिनमें 600 और 700 लड़के-लड़कियां तालीम

हासिल करते हैं लेकिन उनके बैठने के लिए सिर्फ 3, 3 कमरे हैं। लोग लानत भेजते हैं, फटकार भेजते हैं....

उपाध्यक्ष महोदया : मैं आनरेबल मੈम्बर से request करूंगी कि यहां हाउस के अन्दर language अच्छी बोली जाए। (I will request the hon. Member to use decent language in the House.)

श्री मंगल सैन : आप ही बता दीजिए कौन सी भाषा बोली जाए। अगर मेरी language पर कोई आपत्ति है तो मुझे बता दिया जाए कि मैं वे शब्द इस्तेमाल न करूं जो यहां नहीं बोले जाने चाहिए।

उपाध्यक्ष महोदया : Language dignified होनी चाहिए। (The language should be dignified.)

श्री मंगल सैन : मैं गांधी नगर की तरफ शिक्षा मंत्री का ध्यान आकर्षित कर रहा था कि वहां पर बच्चों का उन कमरों में बैठना भी मुश्किल है। उन नौनिहालों को जिन्होंने देश का भाग्य निर्माण करना है उन्हें पशुओं की तरह से कमरों में ठूस-ठूस कर भर दिया जाता है। यह प्राइमरी और मिडल स्कूलों का हाल है इनकी तरफ शिक्षा मंत्री ध्यान दें और इस हाउस में कहें कि कब तक यह कमियां दूर हो जाएंगी। इसका आश्वासन दें। मैंने अपने संशोधन के द्वारा यह अर्थ की है कि हरियाणा के इलाके की तरफ भी शुल्क अथवा फीस माफ करने का कदम उठाया जाए। जिस प्रकार कांगड़ा क्षेत्र निर्धन है उसी प्रकार यह इलाका भी निर्धन है। आप वहां जा कर देखिए तो पता चलेगा कि हजारों परिवार ऐसे हैं जिन्हें भर पेट भोजन नहीं मिलता। डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह किसी देश के लिए शोभा नहीं देता कि जनता इसलिए तालीम हासिल न कर सके क्योंकि उसकी economy sound नहीं है। इसलिए हमें और हमारी सरकार को यह चाहिए कि अपने देश की आर्थिक दशा सुधारें। हरियाणा शिक्षा की दृष्टि से, उद्योग की दृष्टि से, पिछड़ा हुआ है। और इसका कारण यह है कि यहां पर छीना-झपटी होती रहती है और industry बगैरह या सहुलतें उन इलाकों में दी जाती हैं जहां industry already developed होती है। भगवान न करे कि कल कहीं देश के ऊपर संकट आ जाए और सनअत centralized होने के कारण हम उस संकट का सामना करने में असमर्थ रहें। ऐसे काल में यानी युद्ध काल में तभी लाभ होता है देश को, जब कि इंडस्ट्री बिखरी हुई हो।

मैं निवेदन करना चाहता हूं कि हिन्दी रिजिन जिसमें रोहतक जिला भी शामिल है उसकी तरफ भी ध्यान दिया जाए और हायर सैकंडरी तालीम प्राप्त करने के लिए बच्चों की फीस माफ की जाए।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप अच्छी तरह से जानते हैं कि कई सालों से रोहतक जिले में बाढ़ आ रही है। यहां का किसान अपना पसीना बहा कर, हल जोत कर

[श्री मंगल सैन]

अनाज पैदा करता है, लेकिन सरकार की गलती की वजह से हर साल करोड़ों रुपये की फसल बरबाद हो जाती है। खेतों में पानी खड़ा रहने से फसल खड़ी २ बरबाद हो जाती है।

उपाध्यक्ष महोदया : माननीय मैम्बर education पर बोलें। (The hon. Member should speak on education.)

श्री मंगल सैन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब तक इस ज़िले में लोगों की economic condition में सुधार न हो तब तक वे educationally advanced कैसे हो सकते हैं क्योंकि शिक्षा भी तो पैसा खर्च करके ग्रहण की जा सकती है, पैसे के बिना वास्तव में किसी भी क्षेत्र में भी उन्नति नहीं की जा सकती। इसलिये डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट से प्रार्थना करूंगा कि वे जान-बूझ कर इसे पानी में डुबोने की कोशिश न करें। जब इस ज़िले में बाढ़ के कारण फसलें बरबाद हो जाती हैं तो गवर्नमेंट भोले-भाले किसानों को खरीदने के लिये ख़ैरात बांटना शुरू कर देती है। इसलिये मैं निवेदन करूंगा कि रोहतक ज़िला flooded area होने के कारण यहां लड़के और लड़कियों की फ्रीस माफ़ कर दी जाए। जिस तरह से अमृतसर ज़िले में floods आने की वजह से higher secondary education free कर दी गई है इसी प्रकार सरकार को यही नीति यहां भी अपनानी चाहिये।

Deputy Speaker : Please wind up your speech.

श्री मंगल सैन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अपनी speech जल्दी ही समाप्त कर देता हूं। मैं आप के द्वारा यह निवेदन करना चाहता हूं कि हरियाणा का इलाका जो इस सरकार की negligence के कारण economically, politically और educationally जानबूझ कर backward रखा गया है इस वजह से वहां की जनता बहुत नाराज़ है क्योंकि वह महसूस करती है कि उन के साथ सौतेली मां का सलूक किया जा रहा है इसलिये इस बात की ज़रूरत है कि वहां की व्यवस्था सुधारने के लिये शिक्षा संस्थाएं खोली जायें और middle pass लड़कियों को J.B.T. class की training हासिल करने की सुविधाएं मिलनी चाहियें। खासतौर पर सरकार को ग्रामीण क्षेत्र में शिक्षा संस्थाएं खोलने का प्रबंध करना चाहिये और इस इलाके की backwardness का ख्याल रखते हुए higher secondary class की फ्रीस माफ़ कर देनी चाहिये। मैं विश्वास रखता हूं कि शिक्षा मन्त्री इस तरफ गम्भीरतापूर्वक ध्यान देंगे और हमें assurance देंगे कि हमारे इलाके में यह तमाम सुविधाएं देने का उचित प्रबंध कर दिया जायेगा।

Deputy Speaker : Motion moved —

In line 2, between "District" and "and" insert "Haryana."

— In line 3, sub-para (iii), between "Kangra" and "and" insert "Haryana".

प्रिंसिपल रला राम (मुकेरियां) : उपाध्यक्ष महोदया : यह जो प्रस्ताव . . . .

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. अगर किसी resolution पर amendments दी गई हों तो जब तक वह सारी amendments हाउस में move न हो जायें तो क्या किसी ऐसे मैम्बर को बोलने की इजाजत दी जा सकती है जिस ने amendment का कोई नोटिस न दिया हो ?

उपाध्यक्ष महोदया : जरूरी नहीं। (It is not necessary.)

सरदार प्रीतम सिंह साहोके : On a point of order, Madam.

उपाध्यक्ष महोदया : आप बैठ जाएं। (Please resume your seat.)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. जब कोई अनरेबल मैम्बर point of order raise करे तो क्या उस का point of order सुने बगैर उसे कहा जा सकता है कि आप बैठ जाएं ?

श्री मंगल सैन : On a point of order, Madam.

उपाध्यक्ष महोदया : आप बैठ जाइये। (Please sit down.)

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : डिप्टी स्पीकर साहिबा, point of order तो आप को सुन लेना चाहिये।

उपाध्यक्ष महोदया : हमें हाउस की proceedings को आराम और संजीदगी से चलाना चाहिये। माननीय मैम्बरों को पता होना चाहिये कि हमें हाउस में जाबते के कुछ नियमों का पालन करना पड़ता है। (We should conduct the proceedings of the House in a calm and sober manner. The hon. Members should know that we are governed by certain rules of procedure in the House.) (*Addressing Sardar Pritam Singh Sahoke : What was your point of order ?*)

सरदार प्रीतम सिंह साहोके : मेरा point of order यह है कि पहले उन मैम्बर साहिबान को बोलने के लिये time दिया जाना चाहिये जिन्होंने amendments का नोटिस दिया हुआ है। दूसरे मैम्बर बाद में इस resolution पर तकरीर कर सकते हैं।

उपाध्यक्ष महोदया : यह कोई जरूरी नहीं कि जिन मैम्बर साहिबान ने amendments दी हुई हैं वही पहले बोल सकते हैं। दूसरों का भी हक है कि वे इस resolution पर तकरीर करें। (It is not necessary that only those hon. Members who have given notice of amendments can speak first. Others have also the right to speak on this resolution.)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. जब तक आप की तरफ से यह न declare किया जाए कि इन amendments को read and moved समझा जाए तो इन्हें तुरतीबवार लिया जाना

[बाबू बचन सिंह]

चाहिये। क्या किसी अनाररेबल मैम्बर को दमियान में बोलने का मौका दिया जा सकता है ?

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : On a point of order, Madam. जब तक इस resolution पर तमाम amendments न आ जायें बीच में किसी माननीय मैम्बर को बोलने का मौका नहीं दिया जाना चाहिये।

उपाध्यक्ष महोदया : मैं 22 साल से इस हाउस की मैम्बर चली आ रही हूँ। मैं अपना काम अच्छी तरह से जानती हूँ। (I have been a member of this House for the last 22 years. I know my job well.)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. जब तक किसी रैजोल्यूशन की तमाम amendments move न हो जाएं क्या उस बक्त तक वह रैजोल्यूशन complete समझा जाएगा ?

उपाध्यक्ष महोदया : जिन मैम्बर साहिबान ने amendments दी हैं उन को अपनी amendments move करने की इजाजत दी जाएगी। (The hon. Members, in whose names the amendments stand, will be allowed to move their amendments.)

प्रिंसिपल रला राम (मुकेरियां) : उपाध्यक्ष महोदया, जो प्रस्ताव इस समय सदन के सम्मुख पेश है वह बड़ा सराहनीय है क्योंकि यह एक बड़े आवश्यक मसले की तरफ हम सब का ध्यान आकर्षित करता है। वैसे तो आज कल के advanced जमाने में केवल पिछड़े और गरीब लोगों के लिये ही तालीम मुफ्त नहीं होनी चाहिये। जैसे भगवान अपनी वायु हर एक प्राणी को मुफ्त देता है, इस में अमीरी और गरीबी का सवाल पैदा नहीं करता, जैसे अपना प्रकाश सब को मुफ्त देता है और यह नहीं देखता कि फलां आदमी अमीर घराने में पैदा हुआ है या गरीब घराने में पैदा हुआ है, सब को समान वायु और समान प्रकाश देता है, इसी प्रकार संसार के सभी प्रगतिशील देश इस विचार को स्वीकार करते हैं कि यह state की duty है कि किसी विशेष आयु तक, किसी विशेष स्टेज तक वह शिक्षा सब को मुफ्त दे। इस के साथ अमीरी और गरीबी का सम्बन्ध नहीं रहना चाहिये। यह एक माना हुआ विचार है और मैं यह समझता हूँ कि इस विचार पर आचरण होना, अमल होना निहायत जरूरी है। जिन नेताओं ने हमारे विधान को बनाया वे इस विचार को मानते हैं। उपाध्यक्ष महोदया, जैसा कि आप जानती हैं विधान के जो principles हैं उन के अंदर इस बात पर जोर दिया गया है कि चौदह साल की आयु तक शिक्षा प्रत्येक बालिका और बालक को मुफ्त दी जानी चाहिये, और मुफ्त कर दी जाएगी। यह हमारे विधान का बहुमूल्य सिद्धांत है और इस पर अवश्य अमल होना चाहिये। इस बात को स्टेट की जनता बड़ी उत्सुकता के साथ देख रही है कि वह दिन कब आएगा जब कि सारी स्टेट के अंदर सब स्कूलों में, चाहे

वे privately-managed हैं, चाहे वे सरकार के हैं, कम से कम आठवीं श्रेणी तक या चौदह साल की आयु तक शिक्षा मुफ्त कर दी जाएगी। वैसे तो यह प्रस्ताव थोड़ा सा पीछे रह जाता है। हमारी मांग यह है कि चौदह साल की आयु तक शिक्षा बिना गरीबी और अमीरी के लिहाज से सब लोगों को मुफ्त मिलनी चाहिए क्योंकि शिक्षा का सम्बन्ध स्टेट के कर्त्तव्य के साथ है, अमीरी या गरीबी के साथ इस का कोई सम्बन्ध नहीं है। फिर भी आप जानती हैं कि इस के साथ स्टेट के finances, आर्थिक स्थिति का बड़ा गहरा सम्बन्ध है। यही कारण है कि हमारी सरकार एक दम इस पर अमल नहीं कर पाती कि शिक्षा सब लोगों के लिये चौदह साल की आयु तक मुफ्त हो जाए। और State-managed और privately-managed स्कूलों में जो distinction है वह बिल्कुल मिटा देनी चाहिये क्योंकि इस में न्याय का सिद्धांत काम करता हुआ दिखाई नहीं देता। आर्थिक स्थिति ठीक न होने के कारण स्टेट गवर्नमेंट यह सारी जिम्मेदारी अपने ऊपर नहीं ले सकती तो आरम्भ करने के लिये मैं समझता हूं कि जो बात इस प्रस्ताव के अंदर रखी गई है वह बहुत सराहनीय है। चाहे State-managed स्कूल हैं चाहे privately-managed स्कूल हैं उन में प्रत्येक लड़के और लड़की को मुफ्त शिक्षा देने के लिये कम से कम जो पहाड़ी और पिछड़े हुए इलाके हैं उन के साथ शुरुआत की जाए। जहां तक प्रस्तावक का यह विचार है, मैं उस का समर्थन करता हूं और उस की सराहना करता हूं वैसे हमारा आदर्श तो यही है कि कम से कम चौदह साल तक शिक्षा प्रत्येक लड़के और लड़की के लिये सारी स्टेट में मुफ्त मिलनी चाहिये। अमीरी और गरीबी के साथ न इस का सम्बन्ध है और न ही होना चाहिये। शुरू करने के लिये मैं यह समझता हूं कि यह बात बिल्कुल ठीक है कि जो पहाड़ी और पिछड़े हुए इलाके हैं, चाहे गुरदासपुर में हों, चाहे होशियारपुर में हैं, चाहे कांगड़ा के जिले में हों और चाहे जिला अम्बाला में हों या हरयाणा प्रान्त में हों, उन में इस असूल को मान लिया जाए। यह मांग बिल्कुल सही और सराहनीय है कि इस बात का आरम्भ पहाड़ी और पिछड़े हुए इलाकों से किया जाए।

उपाध्यक्ष महोदया, इस सदन के कई माननीय सदस्य स्वीकार कर चुके हैं और इस बात से इन्कार नहीं किया जा सकता कि स्टेट के अंदर दो प्रकार के इलाके हैं। एक वह जो कि आर्थिक दृष्टिकोण से बहुत पिछड़े हुए हैं और एक वह जो कि आर्थिक दृष्टिकोण से बहुत आगे बढ़े हुए हैं। जो इलाके बहुत पिछड़े हुए हैं वहां पर यह सिद्धांत पहले लागू होना चाहिये। उन लोगों को यह सहूलत पहले मिलनी चाहिये यह बात बड़ी न्यायपूर्ण है, इस पर आचरण होना चाहिये। एक और बात की तरफ मैं आप के द्वारा अपने शिक्षा मन्त्री महोदय का ध्यान आकर्षित करना चाहता हूं। यह ठीक है कि कांगड़ा का इलाका पिछड़ा हुआ है, और होशियारपुर के इलाके का जिक्र करते हुए यह कहा जाता है कि तहसील ऊना का इलाका भी पिछड़ा हुआ है। लेकिन मैं यह अर्ज करना चाहता

[प्रतिपक्ष रत्ना राम]

हूं कि दसूहा तहसील का इलाका भी बहुत पिछड़ा हुआ है। खासकर उस तहसील में थाना हाजीपुर और कंडी का पहाड़ी से लगा इलाका बहुत ही ज्यादा पिछड़ा है। कांगड़ा और ऊना का जिक्र करते हुए दसूहा तहसील के यह इलाके अकसर दृष्टि से ओझल हो जाते हैं। इसलिये मैं आप के द्वारा यह बात हाउस के ध्यान में लाना चाहता हूं कि दसूहा तहसील के कुछ हिस्सों की तरफ भी उतना ही ध्यान देने की आवश्यकता है जितना कि कांगड़े जिले और ऊना की तहसील के इलाके की तरफ, तभी यह पहाड़ी इलाका दूसरे पहाड़ी इलाकों के बराबर चल सकेगा। यह बात देखने में आई है कि उस सारे इलाके में कोई भी हाई स्कूल लड़कियों के लिये नहीं है। इस प्रस्ताव में यह मांग की गई है कि पिछड़े हुए और पहाड़ी इलाकों में नाना प्रकार की तालीमी संस्थाएं खोली जानी चाहिए। मैं इस बात का समर्थन करता हूं। विशेषकर जिन इलाकों के अन्दर अभी तक कोई भी हाई स्कूल लड़कियों के लिये हम नहीं खोल पाए उन की ओर विशेष ध्यान दे कर हाई स्कूल खोले जाने चाहियें। जिन इलाकों में बीसियों मील तक कोई हाई स्कूल लड़कियों के लिये नज़र नहीं आता उन की ओर विशेष ध्यान देना चाहिये और यहां नाना प्रकार की संस्थाएं खोली जाएं ताकि पिछड़ा हुआ इलाका उन्नति कर सके, तरक्की कर सके। इसका आरम्भ पहाड़ी और पिछड़े इलाके से हो और इसमें अगले साल, 1962-63 से सब प्रकार के स्कूलों में कम से कम मिडल श्रेणी तक बच्चों की शिक्षा मुफ्त कर दी जाए। मैं समझता हूं कि यह बड़ी उचित मांग है और जितनी जल्दी सरकार इस पर आचरण करे उतना ही हमारे लिये श्रेयस्कर होगा।

एक अनरेबल मैम्बर ने कहा कि schemes तो Central Government की होती हैं मगर credit यानी श्रेय राज्य सरकार लेती फिरती है और यह कहा जाता है कि हम ने पहाड़ी इलाके की तरक्की के लिये यह कुछ किया। मैं समझता हूं कि यह टीका-टिप्पणी कुछ न्यायपूर्ण नहीं है। जो Central Government की schemes होती हैं, उपाध्यक्ष महोदया, वह भी State governments के मशिवरे से ही बनती हैं। और जब ये schemes States के मशिवरे से बनती हैं तो अगर पंजाब स्टेट इतनी उन्नतिशील है कि एक दम उन्हें अपना कर उन पर अमल करना शुरू कर देती है और ऐलान कर देती है कि हम ने पहाड़ी इलाके, पिछड़े हुए इलाके की बेहतरी सुविधाएं के लिये अलग Commissioner नियुक्त किया है, शिक्षा सम्बन्धी दी हैं तो मैं समझता हूं कि यह गवर्नमेंट के लिये credit की ही बात है किसी प्रकार से discredit या नुक्ताचीनी invite करने वाली बात नहीं है। Government of India की schemes से सब से पहले फायदा उठाना और उसके लिये आगे बढ़ना इस बात को दर्शाता है कि सरकार प्रगतिशील है और जहां, जिस समय State को उन्नति के मार्ग पर आगे ले जाने के साधन मिलते हैं उन का उपयोग करने में यह गवर्नमेंट पीछे नहीं रहती और हर एक scheme का सब से पहले फायदा उठाती है।

मैं तो, उपाध्यक्ष महोदया, इस के अन्दर सरकार की प्रशंसा देखता हूँ । मैं नहीं समझता कि इसमें किसी प्रकार नुकताचीनी वाली कोई बात हो ।

जहाँ तक इस बात का सम्बन्ध है कि मिडल पास लड़कियों को J.B.T. में लिया जाए, उपाध्यक्ष महोदया, इस बात से इन्कार नहीं किया जा सकता कि अभी तक लड़कियों की तालीम के लिये trained teachresses नहीं मिलतीं । जरूरत इस बात की है कि उन्हें ज्यादा संख्या में मुहैया किया जाए ताकि लड़कियों की शिक्षा lady teacher के जरिए हो और वहाँ men teachers कम से कम रखे जायें । उपाध्यक्ष महोदया, बतौर एक teacher के मेरा तो पक्का विश्वास है कि जब तक यह इन्तजाम नहीं कर सकेंगे, हम नैतिक तौर पर आगे नहीं बढ़ सकेंगे, बहुत पीछे रह जायेंगे । लड़कियों की शिक्षा lady teachers के जरिये ही होनी चाहिये और इस क्षेत्र में men teachers जितने कम किये जाएं उतना ही अच्छा है । मैं teacher भी हूँ, M.L.A. भी हूँ और मुझे यह देखने के अवसर मिले हैं, सुनने के अवसर मिले हैं कि स्कूलों के अन्दर नैतिक तौर पर इस का क्या प्रभाव पड़ रहा है । इसलिए मैं महसूस करता हूँ कि यह एक सही मांग है कि कुछ देर के लिये मिडल पास लड़कियों को J.B.T. में आने की इजाजत दे देनी चाहिये ताकि वह trained हो जायें । आज प्राइमरी शिक्षा का भी ऐसा ढंग है कि हम उसका स्तर ऊंचा करना चाहते हैं और यह स्तर ऊंचा नहीं हो सकता जब तक कि कम से कम मैट्रिक पास लड़कियां trained होकर education के क्षेत्र में आगे न आएँ । इस लिये मिडल पास लड़कियों की J.B.T. की सुविधा बहुत देर तक नहीं दी जानी चाहिये, इसे एक साल तक सीमित कर दिया जाये कि जो मिडल पास लड़की J.B.T. में आना चाहती है उस के लिये सन् 1962 या 1963 तक छूट कर दी जाये । लेकिन ज्यादा देर तक इसे extend करना मैं अच्छा नहीं समझता क्योंकि अब courses में ऐसे subjects आ रहे हैं कि आठवीं पास लड़की उन्हें निभा नहीं सकेगी और शिक्षा का स्तर उस ऊंचाई तक नहीं जा सकेगा जितना कि हम ले जाना चाहते हैं । इसलिये जरूरी है कि इस अवधि के खत्म होने के बाद कम से कम मैट्रिक पास लड़की J.B.T. होकर स्कूल के अन्दर आएँ और लड़कियों की शिक्षा का काम अपने हाथ में ले । आठवीं पास लड़कियों को J.B.T. के लिए सिर्फ एक साल की concession दी जानी चाहिये, indefinite period के लिए नहीं क्योंकि यह बात मैं समझता हूँ, हमारे शिक्षा के स्तर के लिये अच्छी नहीं होगी ।

इसके अतिरिक्त, उपाध्यक्ष महोदया, प्रस्ताव के अन्दर मांग की गई है कि वहाँ पर नाना प्रकार की संस्थाएं खोली जाएं । शायद प्रस्तावक महोदय का इशारा technical institutions की तरफ है । मैं इस बात में सहमत हूँ कि पहाड़ी और पिछड़े हुए इलाकों के लिये जब हम educational facilities दें तो इस बात का भी ध्यान रखें कि वहाँ इस प्रकार की technical संस्थाएं भी खोली जाएं जिन से इस इलाके की आर्थिक अवस्था को बेहतर बनाने में सहायता मिल सके । इसलिये मैं महसूस करता हूँ कि जहाँ के इलाके में educational संस्थाएं खुलें, training centres खुलें, training colleges खुलें वहाँ technical institutions और polytechnics

[प्रमिल रत्न राम]

भी खोली जानी चाहिये जिनसे विशेष तौर पर लड़कियां फायदा उठा सकें। मुझे प्रसन्नता है कि तलवाड़ा township में, जो पहाड़ी इलाके के अन्दर आता है, गवर्नमेंट ने इस बात का प्रबंध किया है लेकिन एक जगह पर हो जाए, बाकी जगहों पर न हो तो इस से विशेष प्रगति नहीं होगी। तो मैं चाहूंगा कि इस बात का विशेष खयाल रखा जाए क्योंकि educational institutions तभी पूरा फल दे सकती हैं जब वह technical institutions के जरिए supplement हों। पहाड़ी इलाकों के लिए इस प्रस्ताव का मैं इस लिये भी समर्थन करता हूँ ताकि यह इलाके प्रगति के मार्ग पर आगे बढ़ कर दूसरे इलाकों के शाना-बशाना चल सकें और state की उन्नति उस के राजनैतिक तथा सामाजिक क्षेत्र में भाग ले सकें। इन शब्दों के साथ मैं प्रस्ताव का समर्थन करता हूँ। आप का धन्यवाद।

श्रीमती सरला देवी (बरसढ़) : मान्यवर डिप्टी स्पीकर साहिब, जो रेज़ोल्यूशन भाई रूप सिंह फूल ने House के सामने पेश किया है मैं उसका समर्थन करने के लिये खड़ी हुई हूँ। मैं समझती हूँ कि इस resolution में जिला कांगड़ा की गुरुवत और शिक्षा की हालत का सही नकशा खिंचा गया है। सब से पहले उसमें यह मांग की गयी है कि जिला कांगड़ा में Higher Secondary तक तालीम मुफ्त की जाए ताकि दिल में पढ़ाई का शौक होते हुए भी जो लोग अपने बच्चों को वहां अब तक शिक्षा नहीं दे सके, उन्हें भी शिक्षित किया जा सके। जब हमारा देश स्वतन्त्र है और हम समाजवादी समाज की तरफ बढ़ रहे हैं तो वह लोग भी चाहते हैं कि हमारे बच्चे इस समाज के साथ चलकर, अपने इलाके को देश के दूसरे भागों की तरह आगे ले जा सकें और जिस तरह पंजाब के दूसरे जिले लुधियाना, जालन्धर, अमृतसर वगैरा ने तालीम के मैदान में तरक्की की है, जिला कांगड़ा भी उन के साथ शाना-बशाना बढ़ सके।

लेकिन इसके साथ एक बात और है और वह यह कि अगर हम यह सोचें कि पंजाब सरकार ने हमारे जिला कांगड़ा में शिक्षा के प्रसार की तरफ ध्यान ही नहीं दिया तो यह गलत बात होगी। मैं यह कहे बगैर नहीं रह सकती कि जब से हमारा देश स्वतन्त्र हुआ है उस से पहले तो अंग्रेजों के जमाने में जिला कांगड़ा को सिर्फ भर्ती करने का ही centre बनाया हुआ था इसलिये उन्होंने इस जिला की तरक्की की तरफ किसी किस्म का ध्यान नहीं दिया था लेकिन मुझे यह कहने में बड़ी खुशी महसूस होती है कि जब से हमारा देश आजाद हुआ है, जनता की अपनी सरकार ने जिला कांगड़ा में तालीम का प्रचार करने के लिये काफी कदम उठाए हैं। जहां तक मेरी हमीरपुर तहसील का सम्बन्ध है, वहां partition से पहले सिर्फ एक ही हाई स्कूल था लेकिन कितनी खुशी की बात है कि आज वहां 26 हाई स्कूल हैं। मेरे कहने का भाव यह है कि ठीक है, जिला कांगड़ा तालीम के लिहाज से पहले के मुकाबले में तरक्की कर रहा है लेकिन जितनी रफ़्तार से यह तरक्की वहां होनी चाहिये थी वह नहीं हो पाई है। इसमें यह जो मांग की गई है कि Higher Secondary तक जिला कांगड़ा में

लड़कों और लड़कियों के लिये तालीम मुफ्त की जाए; वह इसलिये की गई है कि उस जिला में गुरुवत बहुत ज्यादा है। ठीक है कि कुदरत ने वहां के लोगों को अपनी तरफ से सभी साधन दिये हुए हैं; इनसानी शक्ति वहां काफी है, raw material वहां काफी मिकदार में पाया जाता है, बिजली भी है लेकिन हमारी बदकिस्मती यह है कि हमारे पास पैसा नहीं जिस से हमारे जिला के बच्चे ज्यादा से ज्यादा तालीम हासिल कर सकें और हम महसूस न करें कि हम गवर्नमेंट के कंधों पर किसी किसम का बोझ बनना चाहते हैं। इसलिये मैं इस बात का समर्थन करती हूं कि कांगड़ा, ऊना और मुकेरियां वगैरा स्थानों में तालीम Higher Secondary Standard तक मुफ्त कर दी जाए। दूसरी बात है ज्यादा स्कूलों का खोला जाना। अगर आप ने इस इलाके में भी वही दो मील का मयार ही रखना है जो कि तालीम के लाजमी किए जाने के बाद लागू किया गया है तो वह कांगड़ा और हमीरपुर Sub-Division के लिये बिल्कुल नाकाफी होंगे। आप जरा नकशा उठा कर उस इलाके की geographical हालत देखें। दो मील पढ़ने जाने के लिये बच्चों को भारी खड्डों और चढ़ाईयों को पार करना होगा। इस वजह से यह quota हमारे इलाके के लिये काफी नहीं है। मामूम बच्चे इतनी मुश्किलों का सामना करके पढ़ने नहीं जा सकते। इस लिहाज से और दूसरी कई बातों में भी मैदानी इलाके के जिले खुशकिसमत हैं। बिजली हम निकालते हैं फायदा मैदानी इलाकों को होता है। हमारे इलाके में बच्चों के सामने बड़ी कठिनाइयां हैं। यहां मैं एक बात का जिक्र करना चाहती हूं। धनेटा से 4 मील पर एक जगह है जिसे कश्मीर का इलाका कहा जाता है। वहां 10, 11 मील के रक्बे में कोई स्कूल नहीं है। बच्चे धनेटा पढ़ने आते हैं। एक तीसरी जमात का बच्चा स्कूल जाते हुए रास्ते में पड़ने वाली एक भारी खड्ड में बह गया उसे कोई न बचा सका। हमारे यहां ऐसे हालात हैं इसलिये यह निहायत जरूरी है कि हमारे इस इलाके के लिये स्कूलों का ज्यादा से ज्यादा quota fix किया जाए। हम यह नहीं कहते कि नारनौल में या हिसार में तालीम मुफ्त न हो मगर यह एक मानी हुई बात है कि हमारे यहां ज्यादा मुश्किलें हैं। हिसार में मैंने देखा है लोगों के पास बहुत २ जमीने हैं। वहां बच्चे cycles पर स्कूल जा सकते हैं मगर हमारे यहां साईकल चलते ही नहीं। वहां तो रास्ते में नालू और क्वालू, उतराईयां और चढ़ाईयां और खड्डें आती हैं। इस लिये मन्त्री महोदय से प्रार्थना है कि 1962-63 में वहां ज्यादा से ज्यादा स्कूलों को upgrade किया जाए। मुझे यह देख कर दुख हुआ है कि इस साल में वहां कोई भी स्कूल upgrade नहीं किया जाएगा। जिस इलाके में 15, 15 मील के अन्दर कोई स्कूल न हो वहां के लोगों ने क्या पढ़ना है। हमीरपुर के अन्दर एक जगह ढलवाल है वहां 15 मील के दायरे में कोई स्कूल नहीं है। जो पढ़ने जाते हैं उन्हें 15 मील जाना और फिर रात को 15 मील ही वापिस आना पड़ता है। अब भला यह लोग कैसे competition में कामयाब हो कर नौकरी ले सकते हैं यह हमारे बच्चों के

[श्रीमति सरला देवी]

साथ ज्यादाती है। इसलिये प्रार्थना है कि वहां ज्यादा से ज्यादा स्कूल खोले जाएं। आज हमारे इलाके में लोगों के दिल में शिक्षा ग्रहण करने का शौक बहुत है। एक स्कूल में 1,200, 1,300 बच्चे पढ़ते मिलते हैं। हम यह फ़ख़र से कह सकते हैं कि हमारे इलाके के बच्चे भीख मांगते हुए नज़र नहीं आते चाहे उन्हें बरतन ही साफ़ करने पड़ें वह मेहनत करके खाते हैं। आज उन में और उन के मां बाप में तालीम का शौक पैदा हो चुका है ।

इस प्रस्ताव में एक बात यह है कि हमारी मिडल पास बच्चियों को **basic training** स्कूलों में दाखिला मिले । यह बात भी बड़ी ज़रूरी है। मैं मिसाल देती हूँ। हमीरपुर Sub-Division की कुल आबादी $2\frac{3}{4}$ लाख है। इस सारे इलाके में सिर्फ 3 High Schools हैं। अब आप बताएं कि हमारे यहां की कितनी बच्चियां **matric** कर सकती हैं। दूर दूर उन को भेज नहीं सकते, **boarding** में रख नहीं सकते क्योंकि वहां गरीबी है। यही वजह है कि वहां ज्यादा बच्चियां 8वीं जमात पास हैं। अगर इन को J.B.T. स्कूलों में दाखिला मिल जाए तो वह वहां स्कूलों में पढ़ा सकेंगी क्योंकि बाहर से उस्तानियां वहां जाना नहीं चाहती। प्रिन्सीपल साहिब की यह बात ठीक है कि हमें तालीम का मियार ऊंचा करना है इस लिये बहुत ज्यादा देर तक **middle** पास बच्चियों को यह सहुलत नहीं दी जानी चाहिये परन्तु यह सहुलत उस वक्त तक ज़रूर दी जानी चाहिए जब तक हर 4-5 मील के **area** में बच्चियों का **Higher Secondary** स्कूल नहीं हो जाता ।

चौथी बात जो इस **resolution** में है वह यह है कि हर किस्म के तालीमी अदारों की तालीम वहां मुफ्त हो। यह खुशी की बात है कि पंजाब सरकार ने हमीरपुर Sub-Division में **Polytechnic** खोलने का फैसला किया है इस से वहां के बच्चे **technical** तालीम से फायदा उठा सकेंगे। मगर हमारे यहां के लोग भारी फीस नहीं दे सकते इस लिये यह तालीम भी मुफ्त होनी चाहिए जैसा कि पंजाब सरकार का इरादा सुनने में आया है।

मैं दो मिनट और लूंगी और एक बात कहूंगी जिस का ताल्लुक इस प्रस्ताव से चाहे इतना ज्यादा न हो मगर तालीम से ज़रूर है। हमारे हमीरपुर Sub-Division में मुख्य मन्त्री जी एक कालिज का पत्थर रख कर आए थे। शर्त यह लगाई गई है कि वहां के लोग **building** बना कर दें। मैं अर्ज़ करना चाहती हूँ कि न तो वहां कोई डालमिया है और न ही वहां कोई टाटा है। वहां तो छोटे मोटे **industrialists** भी नहीं हैं। वहां लोग बहुत गरीब हैं। मुझे अफसोस है कि वहां पर यह **condition** लगाई गई है कि **building** बना कर दो तब जाकर कालिज मंज़ूर होगा। तो मैं समझती हूँ कि यह हमारे साथ बड़ी भारी ज्यादाती है। मैं प्रार्थना करूंगी कि ऐसी कोई शर्त नहीं होनी चाहिए कि अगर बिल्डिंग हम बनाएं तो ही कालेज मिलेगा, वरना नहीं। यह शर्त पूरी करना हमारे गरीब इलाके के लिए मुश्किल होगा। यह तो वैसी ही बात होगी कि न नौ मन तेल होगा न राधा नाचेगी।

16

ਮੈਂ ਏਕ ਬਾਤ ਕੀ ਤਰਫ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਧਿਆਨ ਅਪਨੇ ਇਲਾਕੇ ਕੇ ਬਾਰੇ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਇਤਨੀ agitations ਚਲੀਂ ਲੇਕਿਨ ਹਮਾਰੇ ਜ਼ਿਲਾ ਨੇ ਕਿਸੀ agitation ਮੇਂ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਵਹੁ ਅਪਨੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਸਾਥ ਕੰਧੇ ਸੇ ਕੰਧਾ ਮਿਲਾ ਕਰ ਚਲਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਬਹਨ ਜੋ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹੁਬਾ ਹੈਂ ਆਰ ਜਿਨ੍ਹੋਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਲਿਏ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਹੈ, ਕੇ ਅਚਛੀ ਤਰਹੁ ਸੇ ਜਾਨਤੀ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਜ਼ਿਲਾ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਹਿਸ਼ਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸਲਿਏ ਇਸਕੀ ਤਰਫ ਖਾਸ ਤੌਰ ਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਕੇ ਇਸ Resolution ਕੇ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨਜ਼ਰ ਹਮਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਕੋ ਸਦਦ ਦੀ ਜਾਏ ਆਰ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਕਦਮ ਸਿਕਸ਼ਾ ਕੋ ਆਗੇ ਬਢਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਉਠਾਏ ਜਾਏ। ਯਹੁ ਜੋ Resolution ਹਾਊਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਵਹੁ ਸਰਵਸੰਮਤਿ ਸੇ ਪਾਸ ਹੋ।

Sardar Pritam Singh Sahoke (Lehra S. C.) : Sir, I beg to move—

At the end in sub-para (iii) add 'and also the backward area of sub-tehsil Sunam, district Sangrur.'

ਮਾਨਯੋਗ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੂਲ ਨੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਜੋ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪਰੋਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਤਹਿਸੀਲ ਸੁਨਾਮ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ backward area ਕਰਾਰ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ :—

ਤੰਦਰੁਸਤ ਨੂੰ ਸਾਰ ਕੀ ਦੁਖੜੇ ਦੀ,

ਦੁਖ ਪੁੱਛ ਲੈ ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰ ਕੋਲੋਂ।

ਇਸ ਲਈ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੀ ਤਹਿਸੀਲ ਭਾਵੇਂ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਰਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਜੰਗੇ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਕੋਈ ਘਟ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਰਜਾ ਮੰਡਲ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜੰਗੇ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਇਹ area ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਸਾਲ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਫਸਲ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਐਸੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਪਰ ਉਹ ਸੋਕੇ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫਸਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮੰਗੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਲੈ ਆਈਏ। ਜੇ ਕਰ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਕੇ

[ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ]

ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਲਹਿਰੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 4 ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਫ ਦੋ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਮਿਡਲ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ area ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੜਕਾਂ ਟੁਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਪੁਲੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ 2—2½ ਮੀਲ ਦੇ ਦੌਰ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਕਾਬਲ ਰਸਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਐਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 10 ਮੀਲ ਦੇ area ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਸੜਕ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਬੜਾ ਗਰੀਬ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਗਰੀਬ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹਾਂ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਈ ਪਿੰਡ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ School Buildings ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤੁਸੀਂ School ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਉ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਾਇਕ ਇਮਦਾਦ ਦਿਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ private school ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ buildings ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ Primary School ਚਲਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Middle ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ Middle ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Higher Secondary ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਸੜਕ ਪਹਿਲੇ 5 ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਵਿਚ ਜਾਖਲ ਤੋਂ ਸੁਨਾਮ ਤਕ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆਂ ਬਣਾਇਆਂ ਅੱਜ ਤਿੰਨ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਕਿਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਰੋੜੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਪੁਲੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਸਾਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਲੋਕ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜੋ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਸੁੱਟਣ ਵਿਚ ਇਮਦਾਦ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ Medical Aid ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਲੋਕ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ Health Centre ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Madam. ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਮੁਹਤਰਿਮਾ, ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸੀ, ਇਹ ਕੁਝ ਸੋਮ ਬੰਦੀ ਤੇ ਬੋਲੇ, ਫੇਰ Medical aid ਤੇ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ Resolution ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋ। (You all speak like that.)

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ : ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸੜਕਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਪੁਲੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਕਿ ਉਥੇ ਬੱਚੇ ਕਿਵੇਂ Schools ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਲੀਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ, ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੂਰੋਂ ਪਾਰੋਂ ਜਾ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ ਤਾਂ ਅੱਜੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਘੱਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਉਤਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਘੱਗਰ ਤੇ ਮਾਡਵੀਂ ਪਾਸ ਪੁੱਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚੇ ਦਰਿਆ ਪਾਰੋਂ ਦੇ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੁਨਾਮ ਦੇ area ਨੂੰ Backward ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

Deputy Speaker : Motion moved.—

At the end in sub-para (iii) add 'and also the backward area of sub-tehsil Sunam, District Sangrur'.

Babu Ajit Kumar (Sidhwan bet S. C.) : Sir, I beg to move—

In line 3, delete 'hilly'

In lines 1-2 sub-para (ii) between 'District' and 'who' insert 'and other backward areas'.

In line 3 of sub-para (iii) substitute 'backward areas' for 'hilly districts'.

12 noon

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ resolution ਦੇ ਮੁੱਤਲਿਕ ਮੈਂ ਇਹ amendment ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ hilly ਦੇ ਲਫਜ਼ ਨੂੰ delete ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸ੍ਰੀ ਫੂਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਤਾਲੁਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਈਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਫੜਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਮਹਾਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਜਦੋਂ ਇੰਦਰਾਬਨ ਤੋਂ ਮਥਰਾ ਲਈ ਚਲੇ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਬ ਦਿਆਂ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਬਕ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਘੋੜੇ ਆਸਮਾਨ ਵਿਚ ਉਡ ਗਏ। ਉਹ ਸੁਬਹ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਉਡਦੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਸਫਰ ਸਾਰਾ 9 ਮੀਲ ਦਾ ਤੈ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜੋ drum beaters ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਭੈਣ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 3 ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਲਈ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਸਿਟ 3 ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਨਮਕ-ਹਲਾਲੀ ਦਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 3 ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਸਿਟ 3 ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ educationist ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Principal ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਖੂਬ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਫਿਰ ਕੁਝ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਪੱਜ ਪਾਕੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

उपाध्यक्ष महोदय : आप constructive suggestions दें। (The hon. Member should give constructive suggestions.)

बाबू अजीत कुमार : Hilly area सिर्फ हमारी तक्ज़ुह का मोहताज नहीं है क्योंकि Third Five-Year Plan में Planning Commission के फैसले के मुताबिक hilly area का बजट अलहदा बनता है। Hilly area को पहले ही अलहदा कर दिया गया है और इसकी development के सुतमल्लिक काफी कुछ कहा जा सकता है।

ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ hilly areas ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਇਲਾਕੇ ਬਹੁਤ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਲੋਹਾਰੂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਤੋਸ਼ਮ ਅਤੇ ਗੁੜਗਾਉਂ ਵਿਚ ਤੋੜੂ ਦਾ ਖਾਨਾ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜ਼ਰਾਏ ਆਮਦੋਰਫਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤੋੜੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਝੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬੜੀ ਬਾਰਸ਼ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਕਮਰਾਨ ਟੋਲੇ ਦੇ ਲੀਡਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਬਜ਼ ਬਾਗ ਦਿਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੜੇ ਵਾਇਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਾਂਗੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ backward area ਕਰਾਰ ਦੇਕੇ ਬੜੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਾਕੇ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਠਾਹਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ stage ਤੋਂ ਉਤਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 35 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਾਇਦੇ ਕਾਰ ਦੀ ਧੂੜ ਵਿਚ ਹੀ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵਾਇਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੇ ਵੀ ਕਰਨੇ ਹਨ। The Leader of the House ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਡਾ administrator ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਤੂ ਮੋਰ ਦਾ title ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਇਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਕੂਲ ਦਾ ਜੋ ਗੇਟ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਗੇਟ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਉਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਜੋ ਹਰੀਜਨ ਲੜਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਅੱਧੀ ਫੀਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣੀ ਹੈ ਉਹ ਅਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਉਸਦੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਤੰਗ ਆਕੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫੀਸ ਲੈ ਆਉ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਵਰਨਾ ਮੈਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਹਦਿਆਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ . . . , (*Interruptions by Minister for Agriculture and Forests*) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਹੋਰ ਪਾਉਣ ਤੇ ਹੋਕਾ ਟਾਕੀ ਕਰਨ ਵਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਕੀ ਹੈ . . . .

उपाध्यक्ष सहोदय : आप ऐसे अलफाज इस्तेमाल न करें, आप इन को वापस लें।
(The hon. Member should not use such words. He should withdraw these words.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਦੁਮਾਰ : ਚੰਗਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ resolution ਇਨ੍ਹਾਂ amendments ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਜੋ ਦੂਸਰੇ backward areas ਹਨ, ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਗਤੀਬ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਜੋ hilly areas ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਇਮਦਾਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਬਜਟ ਵੀ ਜੁਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਲਿਜ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਦ ਮਿਲਕੇ ਸਕੂਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਟੀਚਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਅਤੇ ਜੇ ਟੀਚਰ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵੀ ਲੋਕ ਹੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ recognition ਲੈਣ ਵਿਚ ਦਿਕੱਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅਦਾਰਾ ਕਾਲਜ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਅਪਣੇ ਵਕਾਰ ਦਾ ਮੁਵਾਲ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ institution ਨੂੰ ਫੇਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਬੇਟ ਵਿਚ ਜਗਰਾਉਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਲਿਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗੇ ਦੇ ਕਾਲਿਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਇਕ ਕਾਲਿਜ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਦੂਜੇ ਗਰੁਪ ਦੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਦਾ ਹੈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਉਸਨੇ ਉਥੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਾਲਿਜ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਕਾਲਿਜ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਉਥੇ ਗਏ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁਟ ਕੇ ਰਖ ਦਿਆਂਗਾ (*shame, shame from the Opposition*) ਇਹ ਹੈ ਮਦਦ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਪਛੜੇ ਤੇ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਉਤਨੇ ਹੀ ਮਦਦ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਕਿ hilly areas ਹਨ। ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਮੁਤਲਕ ਜੋ ਇਹ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਅਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ J. B. T ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ backward areas ਵਿਚ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਕੇ ਮੈਟਰਿਕ ਕਿਵੇਂ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਨਾਇਨਸਾਫੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਮੈਟਰਿਕ ਵਾਲੀ condition ਖਤਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ J. B. T. ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਛੜੇ ਤੇ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਉ ਅਤੇ ਮਹਿਜ਼ ਵਾਹਦੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਧੂੜ ਨਾ ਪਾਉ। ਪਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਔਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਉਧਘਾਟਨ ਕਰਨ ਗਏ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 10 ਮੀਲ ਲੰਬੀ ਸੜਕ ਆਪ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਲਿਉਂ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਪੱਕੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਸੜਕ ਭੂਦੜੀ ਤੋਂ ਉਸ ਸਕੂਲ ਤਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸੜਕ ਦੀ maintenance ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਈਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਔਰ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੜਕ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸਲੂਕ ਨਾ ਕਰੇ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਥੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਬਲਾਕ ਮਿਮਤੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ। ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਖੁਦ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੀਤਾ।

उपाध्यक्ष सहोदय : आप तालीम पर ही बोलिए। (The hon. Member should speak on the resolution which pertains to Education.)

बाबू अजीत कुमार : दूसरे लोगों ने कुछ बातें कह दी हैं इसलिये मुझे भी यह बात करनी पड़ी है। मैं आप का हुक्म मान कर तालीम पर ही बोलूंगा।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ implementation ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ political ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦੀ ਹੋਈ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ। ਬਸ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਸ

ਭਿਤਨਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

उपाध्यक्ष महोदया : मैं माननीय सदस्य को main issue sidetrack नहीं करने दूंगी और न ही माननीय मन्त्री को interrupt करने की इजाज़त दूंगी । (I will not allow the hon. Member to side track the main issue before the House. Nor would I permit the hon. Minister to interrupt the proceedings of the House.)

Deputy Speaker : Motions moved—

In line 3, delete 'hilly'.

In lines 1-2, sub-para (ii) between 'District' and 'who' insert 'and other backward areas'.

In line 3 of sub-para (iii) substitute 'backward areas' for 'hilly districts'.

श्री रूप लाल मेहता (पलवल) : आनरेबल डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं श्री फूल जी के प्रस्ताव का समर्थन करने के लिये खड़ा हुआ हूँ । उन्होंने ने सदन का ध्यान आप के द्वारा इस ओर दिलाया है कि पहाड़ी इलाकों और पिछड़े हुए इलाकों में शिक्षा की सुविधाएं ज्यादा की जाएं । मैं ने अपने जीवन का काफी हिस्सा पहाड़ी इलाकों में व्यतीत किया है । मैं समझता हूँ कि उन इलाकों में शिक्षा की प्रगति के लिये जितना भी ध्यान दिया जाए वह थोड़ा है । जहां तक पंजाब में पिछड़े हुए इलाके का ताल्लुक है, मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि हरियाणा में गुड़गांव का इलाका तालीम में सब से ज्यादा पिछड़ा हुआ है । परन्तु यह नहीं कह सकते कि हमारी सरकार ने देश के विभाजन के पश्चात कुछ प्रगति नहीं की है । जहां तक शिक्षा की तरक्की का ताल्लुक है, Primary Schools, Middle Schools और हाई स्कूलों की तादाद दिन-ब-दिन बढ़ रही है परन्तु Opposition वाले इस बात का श्रेय कांग्रेस सरकार को देना नहीं चाहते । Credit देने की बजाए मेरे दोस्त नई नई तरमीमें ला कर हाउस की तबज्जोह दूसरी ओर ले जाते हैं । यह बात उन को शोभा नहीं देती ।

उपाध्यक्षा महोदया, जहां तक देहात में primary education का सम्बन्ध है वहां पर लड़कियों की तालीम की ओर ज्यादा ध्यान देना चाहिये । पहाड़ी इलाकों की middle पास लड़कियों को J. B. Training के लिये ले लेना चाहिये । इस तरह से वह training ले कर अपने इलाकों में शिक्षा का प्रसार कर सकेंगी । परन्तु यह रियायत उन के लिये वर्ष दो वर्ष के लिये ही रहनी चाहिये । यदि ज्यादा अरसे के लिये यह रियायत रखी गई तो efficiency नहीं रह सकेगी । फिर जो लड़कियां training ले कर teachresses बन जाएं उन को भी बाद में matric पास करने के लिये कहा जाए । इस तरह से efficiency deteriorate नहीं होगी । साल दो साल के लिये middle पास लड़कियों को बेशक J.B. training के लिये ले लिया जाए लेकिन अगर हमेशा के लिये

[श्री रूप लाल मेहता]
यह रियायत उन को दी गई तो आने वाली नस्लों में तालीम का मयार ऊंचा नहीं normal पहले जमाने में लोग प्राइमरी पास और middle पास कर के के पास कर लिया करते थे। परन्तु अब तालीम का मयार ऊंचा हो गया है फिर भी पहाड़ी इलाके में यह concession दे दिया जाए तो कोई हर्ज नहीं। इन शब्दों के साथ मैं फूल जी के प्रस्ताव का समर्थन करता हूँ।

उपाध्यक्षा महोदया, वैसे तो सरकार का फर्ज है कि वह लोगों को ज्यादा से ज्यादा शिक्षा दे और शिक्षा देने में कोई इम्तियाजी सलूक किसी से न रखे। जितने advanced countries हैं वहां पर लोगों को तालीम की बहुत सहुलतें मुहैया हैं। हमारा देश सैंकड़ों वर्षों की गुलामी के बाद आजाद हुआ है। Partition के बाद हमारी सरकार ने देश की प्रगति के लिये बहुत ज्यादा खर्च किया है, इस से इनकार नहीं हो सकता। Primary education compulsory कर के लोगों में शिक्षा बढ़ाई। अगर साल दो साल में Higher Secondary की शिक्षा भी मुफ्त कर दी जाए तो जो बच्चे गरीब होने के कारण Engineering College में या Medical College में नहीं पढ़ सकते उनको हायर सैंकडरी तक पढ़ कर अपनी रोजी कमाने में काफी मदद मिलेगी।

मैं आप के द्वारा यह निवेदन करना चाहता हूँ कि तालीम के प्रसार में सरकार को किसी के साथ इम्तियाजी सलूक नहीं बरतना चाहिये। आज कल जिन वालदैन की आमदनी सौ रुपये से कम है उन के बच्चों की आधी फीस माफ है। जिन वालदैन की आमदनी सौ रुपये से ज्यादा है उन के बच्चों की फीस पूरी लगती है। सरकार को यह इम्तियाज मिटा देना चाहिये। प्रयत्न यह करना चाहिये कि फीस आहिस्ता आहिस्ता Higher Secondary तक माफ कर दी जाए। अपने Opposition के भाइयों से कहूंगा कि उन्हें अपने असली मकसद से दूर जा कर unnecessary criticism नहीं करना चाहिये और Chief Minister के नाम को exploit नहीं करना चाहिये।

गुड़गांव का इलाका खास तौर पर अंग्रेजी राज के जमाने से ही पिछड़ा हुआ रहा है। जहां तक इस इलाके की services में representation का ताल्लुक है, इसमें से सिर्फ पटवारी, खलासी या कुछ मिडल पास स्कूल मास्टर ही district board की service में आ सके हैं। इसलिए आखिर में मैं अर्ज करूंगा कि चाहे कांगड़े का इलाका हो या सुनाम का, दसुआ का इलाका हो या गुड़गांव का—पंजाब के undeveloped areas हैं उन सब की तरफ सरकार को ध्यान रखना चाहिए। इन शब्दों के साथ मैं फूल साहिब के प्रस्ताव का समर्थन करता हूँ कि आशा करता हूँ कि इसे बगैर किसी criticism के सर्व सम्मति से पास किया जाएगा।

सरदार प्यारा सिंह (पेहोवा) : डिप्टी स्पीकर साहिब, जो रेजोल्यूशन मेरे दोस्त श्री रूप सिंह फूल ने पेश किया उस के बारे में बहुत से आनरेबल मੈम्बर

अपने ख्यालात का इज़हार किया है। मैं भी आपकी विसातत से विद्या मन्त्री का ध्यान करनाल की सब-तहसील गूल्हा की तरफ दिलाना चाहता हूं। यह एक बहुत पिछड़ा हुआ इलाका है। इसमें तीन तीन हजार की आबादी के गांव हैं लेकिन मुझे यह कहते हुए अफसोस होता है कि वहां पर कोई प्राइमरी स्कूल नहीं है। तहसील गूल्हा की इतनी नाकस हालत है कि अंग्रेजों के ज़माने से लेकर आज तक उस तरफ किसी का ख्याल ही नहीं गया कि वहां पर लोग बसते भी हैं या नहीं। मैं आप की विसातत से विद्या मन्त्री का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं और उन से गुज़ारिश करता हूं कि तहसील गूल्हा को भी ऐसे इलाकों में शामिल किया जाए जो कि हर लिहाज़ से और खास तौर पर तालीम के लिहाज़ से पिछड़े हुए हैं। वहां पर लड़कियों का कोई मिडल स्कूल नहीं आज कोई हाई स्कूल उस सब-तहसील गूल्हा में नहीं है। यह इलाका बहुत देर से पिछड़ा हुआ है, बहुत सी families ने ज़मीन की नौतोड़ करके इसको आबाद किया है लेकिन अभी तक उस इलाके में तालीम की कोई सहूलियत नहीं मिली। इन लफ्ज़ों के साथ मैं विद्या मन्त्री का ध्यान इस सब-तहसील की तरफ दिलाना चाहता हूं, और उम्मीद करता हूं कि उस इलाके में स्कूलों की ज्यादा उन्नति की जाएगी।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा (गनौर) : डिप्टी स्पीकर साहिब, जो resolution और amendments इस वक्त House के सामने हैं, उनके बारे में मैं भी अपने ज़िला रोहतक की बाबत कुछ अर्ज करना चाहता हूं। ठीक है कि कागज़ात का पेट भरने के लिए ज़िला रोहतक को backward area करार दिया गया लेकिन जब वहां पर तालीम के फैलाव का, तालीम की उन्नति का सवाल आता है तो, मैं देखता हूं, कि उस वक्त उस तरफ से सरकार की आंखें बन्द हो जाती हैं। सोनीपत न सिर्फ ज़िला रोहतक का एक मशहूर कसबा है बल्कि सारे पंजाब के अन्दर उसे एक खास जगह हासिल है। लेकिन मुझे House को यह बताते हुए अफसोस होता है कि सोनीपत जैसे मशहूर कसबे का भी, जिसकी आबादी 50,000 से कम नहीं, गवर्नमेंट ने कोई ख्याल नहीं किया कि वहां पर कोई हाई स्कूल खोला जाए या गवर्नमेंट Higher Secondary School जारी किया जाए। यह बहुत पुराना कसबा है। लेकिन वहां पर गवर्नमेंट ने अपनी तरफ से educational facilities provide करने की बाबत कभी भी विचार नहीं किया। वहां पर हिन्दू हाई स्कूल, हरियाणा हाई स्कूल और सी. आर. जाट हाई स्कूल—प्राइवेट हाई स्कूल हैं। वहां पर लोगों ने अपने परिश्रम से buildings बनाई, चन्दे इकट्ठे करके वहां पर बच्चों की तालीम का प्रबन्ध किया। लेकिन आप अन्दाज़ा लगाए कि जहां एक एक स्कूल में अठारह अठारह सौ बच्चे हों, accommodation का ख़ातरखाह इन्ज़ाम न हो, कमरे पूरे न हों और फिर भी हकूमत बलन्द बांग दावे करती फिरे कि मैट्रिक तक तालीम मुफ्त कर दी है, Higher Secondary तक तालीम मुफ्त करना चाहते हैं तो गवर्नमेंट पर भी वही बात लागू होती है कि हाथी के दांत खाने के और, दिखाने के और। लोगों के सामने बड़े बड़े नक्शे पेश किए जाते हैं, योजनाएं पेश की जाती हैं लेकिन असल में

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

किया क्या जाता है, डिप्टी स्पीकर साहिबा, उसके बारे में एक सोनीपत की मिसाल मैंने आपके सामने रखी है। इस वक्त Minister of State for Education House में जलवा अफरोज हैं वरना सुनने में आया है कि जिस वक्त criticism होता है तो मनिस्टर साहिबान अक्सर यहां से बाहर तशरीफ ले जाते हैं।

राज्य शिक्षा मंत्री : मैं तो सुबह से ही यहां बैठा हुआ हूं।

पंडित चिरंजी लाल : मैं आपके द्वारा शिक्षा मंत्री जी से निवेदन करता हूं कि सोनीपत के कसबे को इस सिलसिले में नजर अन्दाज न किया जाए। सोनीपत की तहसील का इलाका और जिसे खादर का area कहते हैं, backward area declare किया गया हुआ है। उसकी industrial development के लिए बड़ी बड़ी योजनाएं आती हैं, लेकिन इस वक्त House के सामने तालीम का मसला है। शायद वजीर साहिब को पता है या नहीं, मैं उनकी वाकफियत के लिए बताना चाहता हूं कि इस इलाका में अढ़ाई अढ़ाई, तीन तीन हजार की आबादी के गांव हैं लेकिन वहां पर कोई प्राइमरी स्कूल तक नहीं। एक गांव जिस का नाम मलिकपुर है, सड़क से मिला हुआ है, लेकिन उसके अन्दर Government या District Board की तरफ से कोई स्कूल नहीं है। इसके अलावा जो aided schools चल रहे हैं वहां buildings नहीं गांव की चौपाल पर बैठकर बच्चे तालीम हासिल करते हैं। उस इलाके में पीपल और बोहड़ के दरख्तों के नीचे बैठकर बच्चे तालीम पाते हैं। एक तरफ तो हकूमत इतने बड़े बड़े एलान करती है दूसरी तरफ स्कूलों के लिए buildings का कोई खातरखाह प्रबन्ध नहीं। दरखास्तों पर दरखास्तें दी जाती हैं, public की तरफ से मांग की जाती है, उन दरखास्तों पर inspectors की तरफ से reports आती हैं कि buildings तैयार करो, इतने कमरे दो, इतना रुपया deposit करो, तो स्कूल के खोलने का सवाल पैदा होगा। कितनी अजीब हालत है ?

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह हकूमत की declared policy है, कि democratic set-up में बहनों के हकूक भाइयों के बराबर होने चाहिए। लेकिन जहां तक देहातों का ताल्लुक है मेरे इलाके में लड़कियों के लिए कोई Government Primary School तक नहीं, हाई स्कूलों की बाबत तो कहना ही क्या। क्या यह State की जिम्मेदारी नहीं ? इसलिए मैं आप की विसातत से वजीरे तालीम से अर्ज करूंगा कि इस इलाके में, जिसे backward area करार दिया हुआ है, शिक्षा की उन्नति के लिए सरकार योजनाएं तैयार करे और उन्हें अमली जामा पहनाए।

इसके अलावा जहां तक खादर के backward area का ताल्लुक वहां गांव G.T. Road से आठ आठ, दस दस मील पर वाक्या है, जमना के किनारे पर वाक्या हैं जिनमें तुगयानी के वक्त floods आ जाते हैं। गनौर, सोनीपत, समालखा और दूसरे कसबात में मिडल स्कूल, हाई स्कूल या Higher Secondary Schools

तक आने के लिए बच्चों के वास्ते कोई रास्ते नहीं। खादर के area में आम तौर पर जो रास्ते हैं वह बहुत खराब हैं। लोगों ने अपनी मेहनत से जानफशानी से कच्ची approach roads बनाई थीं। किसी वक्त हकूमत के दिल में ख्याल आया होगा और वहां पर रोड़ी डलवा दी लेकिन बाद में फिर वह वहां से उठवा ली। आप खुद ही अन्दाजा लगाएं, डिण्टी स्पीकर साहिबा, कि जहां पर स्कूलों को जाने के लिए बच्चों को रास्ते मुहैया न हों वहां तालीम की क्या तरक्की हो सकती है? कई मुआजात हाई स्कूल से बहुत दूर वाक्या हैं। मिसाल के तौर पर आहुलाना गांव गनौर से 10 मील और सोनीपत से 18 मील पर है। वहां प्राइमरी स्कूल तो है मगर मिडल स्कूल कोई नहीं। वहां के लोगों की दरखास्ते आई हैं कि building तैयार है, रुपया देने को तैयार हैं। मगर उनको चिट्ठी पहुंचती है कि 'your application has been forwarded to the D.P.I. for consideration. You may meet him.' इस किस्म की अर्जियों की यह हालत होती है। फिर Secretariat से पूछ ताछ करने पर पता चलता है कि prescribed शरायत पहले पूरी करो। मैं पूछता हूं फिर यह दावे क्यों सरकार करती है कि हम free तालीम देते हैं। Private स्कूलों को वह भी नहीं। और सरकारी स्कूलों में बैठने तक को जगह नहीं मिलती। तालीम देने की ज़िम्मेदारी सरकार की है, खास कर backward areas में। यह हकूमत का फर्ज है कि वह इमारात बनाए या फिर वह ऊंचे ऊंचे दावे छोड़ दे। मैं यह अर्ज करूंगा कि अगर उन गरीब लोगों में इमारात खड़े करने की ताकत होती तो वह backward declare न होते हरियाने का इलाका तालीम के लिहाज से खास तौर पर पिछड़ा हुआ है। रोहतक के लोगों ने जुरत की और मेहनत और जांफिशानी से कुरबानियां करके, ज़मीन और रुपया दे कर तालीम का प्रबन्ध किया है। मगर जो पिछड़े हुए इलाके हैं उन्हें हकूमत भी पिछड़े हुए मानती है, यह हाउस और हर कोई भी मानता है। उस तरफ खास ध्यान देने की ज़रूरत है और ठोस कदम उठाने की ज़रूरत है। वहां जा कर हाथियों पर जलूस निकलवाने और बड़े बड़े अहदोपैमान करने से कुछ न होगा। वजीर साहिब पिलाना गांव में गए। हाथी पर इन का जलूस निकाला गया। इन्होंने assurance दी कि वहां के स्कूल को Higher Secondary तक raise करेंगे। मगर हुआ कुछ नहीं, इसी तरह ताड़पुर में गए। इन की चिट्ठी मौजूद है। मगर चिट्ठियों और वादों से क्या होता है, जलूसों और नाहरों से भी पिछड़ा हुआ इलाका आगे नहीं बनता। लोग आप पर और आप के लफ्जों पर विश्वास करते हैं मगर आप भी तो इस विश्वास के पात्र बनें और अपने वादों को अमली जामा पहनाएं ताकि लोगों की हौसला अफजाई हो या फिर साफ कह दिया करो यह स्कूल up-grade नहीं होगा (घंटी) क्योंकि बजट में provision नहीं है। इन लफ्जों के साथ amendments पेश हुई हैं मैं उन की तार्किक करता हूं और आप का शुक्रिया अदा करता हूं।

उप-मन्त्री (बख्शी प्रताप सिंह) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, फूल जी के resolution पर हुई बहस को मैं ने बड़े गौर से सुना है। ज्यादातर जो बात कही गई कांगड़ा को मुण्डू से मुशाहबत देने की थी। यह बात अंग्रेज के ज़माने में कही जा सकती थी लेकिन आज़ादी के बाद कांगड़ा ने नुमायां तरक्की की है। हो सकता है कि House में इन बातों से एक गलत impression कायम हो गया हो इस लिये मैं बताना चाहता हूँ कि कांगड़ा बड़े बड़े फौजी करनैलों और जरनैलों का घर है? पहली जंगे अज़ीम में कांगड़ा के बहादुर सपूतों ने कुल 9 V. C.s में से 2 हासिल किये थे। आज भी कांगड़ा के बहादुर डोगरे 15,000 फुट की बरफानी चोटियों पर हिन्दुस्तान की सरहदों पर डटे हुए हैं। आज़ादी के बाद कांगड़े के लोग बड़े बड़े ओहदों पर पहुंचे हैं और वह तालीम याफता हैं। (*Interruptions*) मैं यह सब कुछ इस लिये बता रहा हूँ कि कहीं कांगड़े के मुतालिक कोई गलत impression न बैठ जाए। अभी आप के सामने श्रीमती सरला देवी शर्मा ने बताया है कि हमीरपुर के इलाके में 26 स्कूल हैं। पालम्पुर में 25 High Schools हैं। यह दो कांगड़े के तहसीलें हैं। इस हिसाब से अगर औस्त 25 High School एक तहसील में हों तो कांगड़े की 6 तहसीलें में 150 High Schools के करीब होंगे। इस से आप अन्दाज़ा लगा सकते हैं कि तालीम के मैदान में कांगड़ा ने आज़ादी हासिल करने के बाद कितनी तरक्की की है। कालिज की तालीम और technical तालीम हासिल करने के लिये सरकार लोगों की हौसला अफज़ाई करती है और वज़ीफे देती है। जहां तक स्कूलों के up-grade करने का सवाल है ज़िला कांगड़ा में सब से ज्यादा स्कूल up-grade किये गए हैं। यह बात मैं पूरे बसूक के साथ कह सकता हूँ। जिन प्राईवेट स्कूलों को take-over किया गया है उन की तादाद भी ज़िला कांगड़ा में दूसरे सब ज़िलों से ज्यादा है। (*Interruption*)

(At this stage Shri Babu Dayal was prevented by the Deputy Speaker from crossing the floor of the House.)

यही नहीं, सैनिक स्कूलों में भी सब से ज्यादा बच्चे कांगड़ा ज़िले के ही हैं। राज्यपाल महोदय ने भी इस का जिक्र अपने अभिभाषण में किया है। तो इस तरह से अन्दाज़ा लगाया जा सकता है कि पंजाब सरकार ने कांगड़ा को तालीमी मैदान में आगे ले जाने के लिए मदद दी। बाबू बचन सिंह ने यह कहा कि कई मैम्बर वैसे ही कह देते हैं कि कांगड़ा की मुख्य मंत्रों ने बड़ी मदद की।

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर कोई मिनिस्टर किसी मैम्बर के खिलाफ गलत ब्यानी करता है तो क्या उस मैम्बर को हक है कि उस गलतब्यानी का जबाब दे?

बख्शी प्रताप सिंह : असलीयत वा हकीकत है जिसका ज़िदा सबूत हालिया चुनाव है वहां पर सातों सीटें कांग्रेस ने जीती हैं और मैं इस एवान के अन्दर बसूक से कह सकता हूँ कि जितना प्यार वा श्रद्धा कांगड़े के लोगों के दिलों में मुख्य मन्त्री के प्रति है उतना प्यार वा श्रद्धा स्टेट के शायद किसी दूसरे ज़िले के लोगों में न हो।

उपाध्यक्ष महोदय : बख्शी जी, आप अपने मज़मून पर बोलिए । [The hon. Deputy Minister should confine his speech to the subject under discussion.]

सामुदायिक विकास उपसंज्ञी : मैं आपकी विसातत से हाउस को यह बात बतलाना चाहता हूँ कि तीसरी पंच वर्षीय योजना में 16½ करोड़ रुपया खर्च होगा और इस ज़िला को उन्नति की तरफ ले जाने के लिए agriculture, poultry, animal husbandry के दफ़तर वहाँ पर खोले जा चुके हैं । तालीम के मैदान में भी हमारी सरकार जिस तेज़ी से बढ़ रही है उसको देखते हुए हमें कोई शिकायत नहीं है । हम तरक्की कर रहे हैं ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ, Treasury Benches ਅਤੇ Opposition ਵਾਲੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰੀਏ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਫੈਲਾਓ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਇਥੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਕੀਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ Opposition ਵਾਲੇ ਰਲ ਕੇ ਵਟਾਈਏ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਪਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ । ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿੰਨੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ । ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੀ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰੰਜ ਵੀ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿ ਉਪ-ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖਾਮਖਾਹ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ, ਉਹ ਹਰ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖੇ । ਕੋਈ ਦਿਲ ਦੁਖਾਣ ਵਾਲਾ remark ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਜੋ ਲਫਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਦੁਖਦਾਈ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਛਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਡ ਅਡ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਚਪੇ ਚਪੇ ਤੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ । ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਹਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ]

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨਾਤੇ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਹਬ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ; ਮੁਸਲਮਾਨ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੈਂਕੜੇ ਸਕੂਲ ਅਜ ਵੀ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ Treasury Benches ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਕੱਲੇ ਮਨਿਸਟਰ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਅਗਾਂਹ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਾਇਆਮਾ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਕ ਭਾਰੀ ਰਾਇਆਮਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਾਇਆਮਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮੰਤਰੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਰੂਫੀਅਤ ਹੈ, ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਚਾਰ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਵੇਖ ਸਕਣ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਜਗਰਾਉਂ ਦੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਇਕ backward ਤਸੀਲ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹੋਣਹਾਰ ਅਤੇ ਮੁਹੱਬਲਵਤਨ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਧਾ ਕਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਥੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਲਾ ਕੱਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਜ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਅਕੀਦਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸਕੂਲ ਦਾ ਇਹਤਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਉਪਲਕਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਨਾਮ ਵੰਡਾਏ ਗਏ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਹਿਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਾਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹਕ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਾਤੀਆਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਅਕੀਦਤ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਲਿਜਾਣ ਦਾ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਇਕ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸੁਸ਼ੀਲ ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹਣ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਜਿਥੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ benefit ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਮੋਹਤਰਿਮਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਫੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਫੈਣ ਜੀ ਨੇ ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਦਿਆਲਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜੋ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਉਚ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਹੜਾ College ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਐਸਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸਰਵ ਜਨਕ ਜਨਤਾ ਕਾਲਜ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ ਸਮਝੋ ਕਿ ਇਸ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਸਦਾ foundation stone ਵੀ ਰਖਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ 115 ਪਿੰਡ ਇਸ function ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਹਰ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕਠੇ ਕੀਤੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ। ਏਥੇ 6 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ 120 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਲਜ ਵਾਸਤੇ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਤੁਸੀਂ ਬਖੂਬੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਮਰਲੇ ਤੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਦਾ ਕੁਸ਼ਤੋ ਖੂਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਕੋਈ ਮਾਇਨੇ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ 4 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੇ ਇਤਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ building ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਤਫਾਕ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਮਜ਼ਹਬੀ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੇ ਇਸ College ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਥਰੋਂ ਟੁਕਾਵਟ ਪਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਇਸ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਚਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਉਥੇ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਪੂਤ ਹਨ ਸੁਸ਼ੀਲ ਮੁਨੀ ਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ House ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਛੇੜ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵਧਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ 120 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ 90% ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ 10% ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ 6 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ]

ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੇ ਦੁਕੱਲੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਬਲਕਿ 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਐਸੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਫਾਏ-ਆਮਾ ਵਾਸਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੇ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਬਲਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਘਰ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਝੋਲੀ ਫੈਲਾ ਕੇ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣੀ ਹੋਈ ਦਿਖਾਈ ਗਈ, ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਖੀ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਨਿਕਲਿਆ ਉਹ ਅੱਜ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ਪਾਲ) : On a point of order, Madam. ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ Resolution ਨਾਲ ਜੇ hon. Member ਦੀ speech ਦਾ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਤਰੇੜ ਮਰੇੜ ਕੇ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ specific Resolution ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਇਸ Resolution ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ।

ਤਥਾਧ੍ਯਾ ਸਹੋਧ੍ਯਾ : ਆਪ ਅਪਨੇ ਸਭਸੂਜ ਪਰ ਹੀ ਕੋਲਿਯੋ। [The hon. Member should speak on the subject before the House.]

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਮੁਹਤਰਿਮਾ ਜੀ, ਅਗਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ Primary Schools ਤੇ ਹੀ ਬੋਲਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਤਾਂ ਮੈਂ Higher Secondary Schools ਤੇ ਹੀ ਬੋਲਾਂਗਾ। ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਉਹ ਮੈਂ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ story ਦੱਸੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ building ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ 6, ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ funds ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਵਾਜ਼ੋਹ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੁਕੇ ਹੋ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਆਖਿਰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਗੱਲ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਫਿਜ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਸਾਡੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ। ਅੱਜ ਜੋ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵਜ਼ੀਰ ਰੱਖੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਮਾਹਨਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿਉ, 6 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗਰਾਂਟ ਦਿਉ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਮੁਹਤਰਿਮਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਾਲਜ ਬਣਾਇਆ ਉਹ ਉਹੋ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਧਰ ਆਏ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਬਰਬਾਦ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ, ਕਿ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਦਕੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਥੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।

ਜਗਰਾਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਪੁਰਾਣੇ M.L.A. ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਚੱਲਣ ਵਿਚ ਟੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਇਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਣ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਡਰ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਛਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਹਾਂ ਪਰ ਅੱਜ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੀ 20,000 ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਹੋਮ-ਮਨਿਸਟਰੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰੀ ਅਤੇ ਵਜ਼ਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਖੌਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ....

Deputy Speaker : Please be relevant.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੁਹਤਰਿਮਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਟੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ 17,000 ਪੋਲ ਹੋਈਆਂ ਵੋਟਾਂ ਵਿਚੋਂ 15,000 ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ,। ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ, ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਵਾਂ। ਰਾਏ ਆਮਾ ਦਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ Resolution ਦੀ ਇਕ amendment ਰੱਖੀ ਹੈ, ਉਮੀਦ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰੋਗੇ। ਮੈਂ personal ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ, ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਨੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੜਾ ਭਾਰੀ staff ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦਾ ਬੜਾ ਸਹਿਯੋਗ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਕੀਮਾਂ ਬਸ ਸਕੀਮਾਂ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਠੋਸ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ, ਜੈਸਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦਰੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ development ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਡਾਹ ਕੇ ਚਲਾਂਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ private schools ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਚਲਣ ਵਾਲੇ schools ਦੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਫੀਸਾਂ ਮੁਆਫ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ private ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਹਾਇਤ ਆਲਮ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ Upper House ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮੁਆਫ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋ। (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਮੁਹਤਰਿਮਾ, ਮੈਂ ਇਕ ਠੋਸ proposal ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਔਰ ਆਪਣੀ speech ਨੂੰ wind-up ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸਕੂਲ ਐਸੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 50% ਖਰਚ ਅਸੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ

[[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

ਕਰੀਬ ਅੱਧੇ ਬਾਕੀ ਦਾ 50% ਉਹ ਅਵਾਰੇ ਦੇਣ। ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਅੱਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ Blocks ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਬੜੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਨੂੰ appreciate ਕਰਨ। ਤੁਸੀਂ ਵਕਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਅਲਾਈਨ ਦਾ ਲੈਂਪ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਗੈਰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ Block ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ private schools ਨੂੰ ਫੇਲ੍ਹ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਵਿਗੜ ਜਾਏਗਾ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਸਾਲ ਦਾ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਦਿੰਦੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ 6 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਸਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਈਵੇਟ management ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸੋ ਫੀ ਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇਵੇ। ਜੇਕਰ ਸੋ ਫੀਸਦੀ ਖਰਚਾ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਘਟੋ ਘਟ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਲਓ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਬਸ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਔਰ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤਰਖੀਮਾਂ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਜਾਣ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਮਰ ਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ (ਕਾਂਗੜਾ) : ਮਾਨਨੀਯ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵ

1 p. m.

ਮਾਨਨੀਯ ਸ਼੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਗਰ ਉਸ ਕੋ ਗੌਰ ਸੇ ਪੜ੍ਹਾ ਜਾਏ ਤੋ ਸਾਫ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮੈਂ ਕਾਂਗੜਾ ਜ਼ਿਲਾ ਔਰ ਦੂਸਰੇ hilly areas ਕੇ ਲਿਯੇ ਸਿੱਖਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਯਾਯਤੋਂ ਔਰ ਸੁਵਿਧਾਏਂ ਮਾਂਗੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਮੈਂ ਯਹ ਕਹੀਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾ ਹੁਆ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕਾ ਮੈਂ ਪਹਲੇ ਸਿੱਖਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਏਂ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਮੈਂ ਯਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾ ਹੁਆ ਕਿ ਵਹਾਂ ਪਰ technical education ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਯਾ ਯਹ ਕਿ ਹੁਮੈਂ ਟਰਕਕੀ ਕੀ ਰਾਹ ਪਰ ਨਹੀਂ ਲੇ ਜਾਯਾ ਜਾ ਰਹਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਇਲਾਕਾ ਕੇ ਲਿਯੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਚੂੰਕਿ ਵਹ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਕੇ ਸਮਯ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਯਯਾਦਾ ਉਪੇਖਿਤ ਰਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਵਹ ਅਮੀ ਤਕ ਇਕਤਸਾਦੀ ਤੌਰ ਪਰ ਔਰ ਸਿੱਖਾ ਕੇ ਖੇਤਰ ਮੈਂ ਭੀ ਪਿਛੜਾ ਹੁਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੇ ਢਵਾਰਾ ਸਰਕਾਰ ਸੇ ਯਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਾ ਮੈਂ ਜਬ ਕਿ Middle Class ਤਕ ਫੀਸ ਮਾਫ ਹੈ ਤੋ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਮੈਂ, ਚੂੰਕਿ ਵੇ ਯਯਾਦਾ ਪਿਛੜੇ ਹੁਏ ਹੈ, ਫੀਸ Higher Secondary ਤਕ ਮਾਫ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਯੇ। ਵਹਾਂ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਵਿਧਾਏਂ ਮਾਂਗੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਮੈਂ ਯਹ ਕਹੀਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਗਯਾ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਕੇ ਢਵਾਰਾ ਇਸ ਏਵਾਨ ਸੇ ਯਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ 1947 ਸੇ ਪਹਲੇ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਮੈਂ ਸਿਫ ਤੀਨ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਥੇ ਲੇਕਿਨ ਆਜ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਮੈਂ

104 हाई स्कूल और Higher Secondary Schools हैं जिन में से 96 स्कूल गवर्नमेंट के हैं। इस लिये अगर यह कहा जाए कि हमारे यहां से शिक्षा का प्रसार ही नहीं हुआ है तो उचित नहीं होगा। श्री रूप सिंह फूल ने जो प्रस्ताव पेश किया है उस के जरिए यही कहा गया है कि सरकार ने उस इलाका में शिक्षा को बढ़ावा दिया है हम लोगों को अक्लमन्द बनाया है और तालीम की सुविधाएं दी हैं। इस के इलावा और मांग की गई है। अगर हमें कोई गिला है तो शिक्षा विभाग के कर्मचारियों से है। सरकार की पालिसी तो यह थी कि हर एक मील पर एक Primary School हो, हर तीन मील के फासले पर एक Middle School हो और हर पांच मील के फासले पर एक हाई स्कूल हो। लेकिन शिक्षा विभाग के कर्मचारियों ने वहां Headquarters पर ही बैठ कर पहले settlement के आधार पर ही गांव की assessment कर दी। इलाके का survey properly नहीं किया गया। इस गलत assessment का नतीजा यह हुआ कि उन की recommendations भी गलत हो गईं। जहां पर तो गांव हैं वहां पर स्कूल ही नहीं हैं और कई cases में स्कूल तो recommend किये गए हैं लेकिन उस नाम का गांव ही मौजूद नहीं है। कई गांव में दो दो स्कूल भी recommend कर दिये गए। इस तरह से wrong assessment कर दी गई।

डिप्टी स्पीकर साहिब, पहाड़ी इलाके की दशा मैदानी इलाकों से मुस्तलिफ होती है। मैं उन दोस्तों को जो कि मैदानी इलाकों के रहने वाले हैं suggest करूंगा कि वे पहाड़ी इलाके में जाएं और उस इलाके की हालत आप जा कर देखें। वहां पर अगर दो तीन मील भी जाना हो तो राह में एक नालू और दो कवालू आते हैं। खड्डों में उतरना पड़ता है और कितनी कितनी भयंकर चढ़ाइयां चढ़नी पड़ती हैं। स्कूल खोलने वालों ने इलाके का Survey ठीक तरह से नहीं किया और इलाके की जरूरत के मुताबिक वहां पर स्कूल नहीं खोले गए। इस लिए फूल जी ने अपने प्रस्ताव के द्वारा demand की है कि उन इलाके में Primary Schools की तादाद बढ़ाई जाए ताकि दूर उफतादा गांव के बच्चे भी तालीम हासिल कर पाएं। पहाड़ी इलाके में गांव दूर दूर होते हैं और छोटे छोटे होते हैं। छोटे छोटे बच्चों को स्कूल जाने के लिये खड्डों पार करनी पड़ती है और चढ़ाइयां चढ़नी पड़ती हैं। रास्ते में दुश्वार गुज़ार नाले पड़ते हैं जो कि बरसात में पानी से भर जाते हैं। बच्चे उन को पार नहीं कर सकते। उन दूर उफतादा गांव में ज्यादा स्कूल खोलने की मांग की गई है। यह कहा गया है कि सरकार ने वहां पर कुछ नहीं किया। जैसे कि मैं ने अर्ज किया 1947 से पहले तीन जगहों पर, धर्मशाला, में, हमीरपुर में और कुल्लू में ही एक एक हाई स्कूल था। लेकिन आज कांगड़ा में 96 गवर्नमेंट हाई और हायर Secondary स्कूल हैं। यह हमारी अपनी सरकार की कोशिश का नतीजा है। जैसे कि हमारे मोहतरिम डिप्टी मिनिस्टर साहिब ने कहा और बहन सरला जी ने भी कहा पहाड़ी लोग मजदूरी कर के खाना पसंद करते हैं लेकिन भीख मांगने से भूखों मर जाना बेहतर समझते हैं। चाहे बरतन साफ कर लें लेकिन मांग कर नहीं खाएंगे। लड़ाई कर के, मेहनत के जोर से चाहे जरनैल बनना पड़े, मेहनत के बल पर चाहे Engineers बनना पड़े चाहे मेहनत कर के

[श्री अमर नाथ शर्मा]

हाई कोर्ट के चीफ Justice बनना पड़े तो वह उन को मंजूर है लेकिन मांगना उन को पसंद नहीं है। असल में हमारा आर्थिक ढांचा देर का बिगड़ा हुआ है। इस बिगड़े ढांचे को ठीक करने के लिये सरकार आगे बढ़ रही है। अगर मेरे मित्र Resolution को पढ़ें तो उस में भी यही लिखा है कि more schools of different categories be opened. वरना सरकार ने जो कुछ उस इलाके की तरक्की के लिये किया है हमीरपुर का Polytechnic School उस की एक शहादत है, कांगड़ा का Polytechnic उस की एक और शहादत है। Industrial और technical training के लिये एक Superior चार साल पहले ही appoint कर दिया गया था। कांग्रेस सरकार ने वहां पर लोगों को मुखतलिफ चीजें तैयार करने की training देने के लिये बड़ा प्रयत्न किया है। उन के मुताल्लिक जहां तक मैं समझ पाया हूं ये अभी बड़े २ कसबों में ही है। पालमपुर में गालीचे बनाने का काम सिखाया जा रहा है, कुल्लू में पशमीने का काम सिखाया जा रहा है।

मुझे बड़ा खेद हुआ जब Progressive Independent Party के डिप्टी लीडर ने, जिन के लिये हर कांग्रेसी के दिल में इज्जत होनी चाहिए और होगी भी, एक बात बड़े अजीब तरीके से कही। उन्होंने फरमाया कि इस resolution का एक political aspect भी है। मैं, डिप्टी स्पीकर साहिब, आप के द्वारा उन से अर्ज करना चाहता हूं कि लाहौल और स्पिति के इलाका में जो तीन चुनाव होने बाकी हैं उन का इस resolution के साथ कोई ताल्लुक नहीं है। मैं आप की सूचना के लिए बताना चाहता हूं कि जहां 1947 में तहसील कुल्लू में सिर्फ एक हाई स्कूल था वहां अब sub-division कुल्लू और सीराज को छोड़ कर 8 हाई स्कूल हैं (*Cheers from Treasury Benches*) इस लिए इस resolution का आने वाले चुनावों के साथ किसी तरह का कोई political aspect नहीं है। असल बात यह है और जैसा कि मैं अर्ज कर रहा था, हमारा इलाका आर्थिक तौर पर पिछड़ा हुआ है। इस बजट को पेश करते हुए Finance Minister साहिब ने announcement की थी कि जिन लोगों की आमदनी सौ रुपए माहवार तक है उन के बच्चों से High School तक फीस आधी ली जाएगी—आधी फीस माफ की जाएगी। हम ने दरखास्त की है और बड़ी सीधी सादी दरखास्त है कि चूंकि हमारे इलाके में अभी तक किसी बहन या भाई की माहवार आमदनी सौ रुपए से ज्यादा नहीं बनी है और अगर बनी है तो केवल चन्द एक ही मिसालें होंगी, इस लिए जैसा कि मिडल जमात तक सब से पहले hilly और backward areas में फीस माफ की गई थी इसी प्रकार आज उन इलाकों में higher secondary तक बच्चों और बच्चियों के लिए मुफ्त तालीम की जाए ताकि उन के लिए शिक्षा का उचित प्रबन्ध किया जा सके। (घंटी) डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं पांच मिनट में खत्म कर देता हूं। तो मैं निवेदन कर रहा था कि हम आर्थिक तौर पर पिछड़े हुए हैं इस लिये हम ने इस resolution के जरिए पंजाब सरकार से मांग की है कि जब आप चले हैं दसवीं जमात तक फीस माफ करने तो मेहरबानी कर के इस स्कीम को भी सब से पहले hilly और

backward इलाकों पर लागू किया जाए। और जिस इलाके में लोगों के पास आमदनी के साधन नहीं हैं, कोई भारी industries नहीं हैं, खास कारोबार नहीं है, university education से भी जो अब तक काफी पीछे रहा है, वहां higher secondary तक बच्चों को मुफ्त शिक्षा दी जाए।

इसके अलावा इस resolution में दूसरी मांग यह की गई है कि hilly areas में जो middle पास लड़कियां हैं उन्हें Junior Basic की training हासिल करने की, teachers बनने की इजाजत दी जाए। इस का क्या कारण है? वह यह कि हमारे इलाके में पहले बच्चियों को पढ़ाने का इतना प्रबन्ध नहीं था और दूसरे वहां के लोग कुछ ज्यादा orthodox होने की वजह से लड़कियों को तालीम देने के लिए आगे नहीं आए जितना कि मैदानों के लोग आगे बढ़े। अब स्थिति यह है कि वहां पर लड़कियों के लिए गवर्न-मेंट ने जो प्राइमरी स्कूल खोले भी हैं वहां के लिए lady teachers नहीं मिलतीं। जैसा कि फूल साहिब ने बताया, सारे जिला कांगड़ा में लड़कियों के सिर्फ 18 हाई स्कूल हैं और वह भी तीन साल से ही हाई स्कूल में तबदील हुए हैं। इस अरसे में वहां से इतनी लड़कियां मैट्रिक पास कर के नहीं निकल पाईं जो कि training हासिल करके teachers बन सकतीं। इसलिए फूल साहिब ने इस resolution के लिए यह अनुरोध किया है कि उन इलाकों में जो मिडल पास लड़कियां हैं उन्हें J.B.T. की concession दी जाए, सुविधा दी जाए ताकि वहां पर जो lady teachers की कमी है उसे पूरा किया जा सके। डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब पहले भी teachers की कमी थी तो सरकार ने मिडल पास लड़कियों को J.B.T. की रियायत दी हुई थी। यह रियायत तीन साल के लिए थी लेकिन तीन साल के बाद भी पंजाब सरकार ने पालमपुर, गांधी वनिता आश्रम और रिवाड़ी में तीन जगह मिडल पास लड़कियों की training को जारी रखा। आज कांगड़े वालों ने महसूस किया है कि वहां पर lady teachers नहीं मिलती। ठीक है कि गुरदासपुर, लुधियाना, जालन्धर, अमृतसर वगैरा में जो teachers retire हो चुके थे उनको re-employ करके सरकार ने उन लड़कियों के स्कूलों में नियुक्त किया क्योंकि बाहर की बच्चियां पहाड़ में जाना नहीं चाहती थीं। चूंकि बाहर की लड़कियां दूर दराज जगहों पर नहीं जाना चाहतीं इसलिए फूल साहिब ने सरकार से यह प्रार्थना की है कि पहाड़ी इलाकों के इस मसला को हल करने के लिए मिडल पास लड़कियों को J.B.T. की सुविधा प्रदान की जाए। और जब काफी लड़कियां trained हो कर बतौर teachers मिल सकें तो बेशक इस concession को withdraw कर लिया जाए (घण्टी) आप का बहुत बहुत धन्यवाद।

कामरेड राम चन्द्र (नूरपुर) : माननीय डिप्टी स्पीकर साहिबा, अंग्रेजी राज के विरसे में हमें बहुत से मसायल मिले और उन मसायल में एक मसला पसमान्दा और पहाड़ी इलाकों का है। ये इलाके हर लिहाज से पीछे हैं और इन को आगे ले जाने के लिए दूसरे इलाकों की निस्वत ज्यादा कोशिश की जरूरत है। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि कांगड़ा का जिला कोई छोटा-मोटा जिला नहीं है। आज लाहौल और स्पिती के इलाके का एक अलग जिला political necessity के तौर पर बनाया गया है लेकिन लाहौल, स्पिती और कांगड़ा

[कामरेड राम चन्द्र]

दरअसल एक ही इलाका है और पिछली मरदमशुमारी के मुताबिक जहां इस इलाके का रकबा 10,000 मुरब्बा मील है वहां आबादी 10,00,000 है। लेकिन इस इलाके में जराए आम-दोरफ्त की पोजीशन ऐसी है कि बहुत सी जगहें, नदी नालों की वजह से, नजदीक होते हुए भी एक दूसरे के बहुत दूर हैं। इस लिहाज से वहां पर ज्यादा स्कूलों की, ज्यादा institutions की जरूरत है। अभी-अभी मेरी बहन श्रीमती सरला देवी ने बताया कि अगर वहां किसी जगह जाना हो, एक गांव से दूसरे गांव तक जाना हो तो कितनी दिक्कत पेश आती है। इतना ही नहीं, मैं बताना चाहता हूं कि वहां पर ऐसी जगहें भी हैं कि अगर आप एक पहाड़ी के किनारे पर खड़े होकर आवाज दें तो दूसरे किनारे पर सुनाई देती है; आपस में बातें की जा सकती हैं लेकिन उसी पहाड़ी से दूसरी पहाड़ी तक जाना हो तो सारा दिन लग जाएगा चाहे फासला पांच या सात मील का ही हो। इसलिए भी जरूरी है कि कांगड़ा जिला में तालीमी सहूलियत मुकाबलतन ज्यादा मिलें।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अंग्रेजी राज के जमाने में जब तोपों के चारे के लिए कांगड़ा जिला से ही ज्यादातर भर्ती की जाती थी तो रस्म के मुताबिक यही कोशिश होती थी कि यह इलाका अनपढ़ रहे ताकि लोग खुशहाल न हों और फौज में वफादारी का सबूत देते रहें। यहां पर यह जिक्र किया गया कि उस जिले में अंग्रेजों की वफादारी की लेकिन अंग्रेज ने यह समझ कर कि उसने वहां से फौजी भर्ती लेनी है हमें तरक्की की दूसरी सहूलियात नहीं दीं। मुझे खुशी है कि अब भारत सरकार की तवज्जो इस तरफ मबजूल हुई है और यह कोशिश की गई है कि पहाड़ी इलाके के लिए एक खास बजट मंजूर किया जाए और उस बजट में जहां और मद्दात आयेंगी वहां तालीम का मसला भी आएगा। मगर जहां तक पहाड़ी इलाके के लोगों की तालीम का ताल्लुक है हमें बड़ी फराखदिली से काम लेना पड़ेगा। श्री रूप सिंह फूल जी ने जो प्रस्ताव पेश किया है उस में एक तो यह बात कही गई है कि हमारे हां स्कूल ज्यादा होने चाहिए। इस की बड़ी वजह है हमारे हां की physical conditions जिन की वजह से बच्चों को स्कूलों तक पहुंचने में बहुत ज्यादा तकलीफों का सामना करना पड़ता है। मिसाल के तौर पर मैं एक गांव की बात ब्यान करता हूं। मुझे कल ही उस गांव से खत आया है। वहां पर 40, 50 लड़के पढ़ने वाले हैं मगर गांव दरिया के बीच बाकया हैं जिस की वजह से 6, 7 महीने तक पानी से घिरा रहता है, लड़के दूसरे गांव में नहीं जा सकते। ऐसी हालत में जो compulsory education हम ने जारी की है उस पर अमल तब ही हो सकेगा अगर हम बहुत ज्यादा तादाद में स्कूल खोलेंगे। मेरे पास 30, 40 ऐसे गांवों की list है जहां स्कूल का खोला जाना बड़ा जरूरी है। पहाड़ के दो मील जिस में नदियां और पहाड़ भी होते हैं, बच्चे चल कर स्कूल नहीं पहुंच सकते। Primary स्कूलों की तादाद फ़ौरी तौर पर ज्यादा करने की जरूरत है मगर हमारा महकमा तालीम सुस्त रवी से काम कर रहा है।

इस के साथ ही साथ Primary स्कूलों को Middle और Middle स्कूलों को Higher Secondary standard तक up-grade भी किया जाना लाजमी

है। इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि हमारे इलाके में अंगरेजी राज के मुकाबले में काफी ज्यादा स्कूल खुल गए हैं और काफी दूसरे institutions खुल गए हैं मगर नूरपुर की तहसील को वह सौभाग्य प्राप्त नहीं हो सका जो दूसरी तहसीलों को प्राप्त हुआ है। नूरपुर अभी यह फख्र नहीं कर सकता कि वहां भी एक कालिज है या कोई training school है या technical institution है। मैं चाहता हूं कि महकमा तालीम इस इलाके की तरफ ध्यान देकर वहां एक कालिज और एक technical institution कायम करे। थोड़ा समय हुआ जब वहां की 15 पंचायतों ने सरकार को लिख कर दिया कि हम गरीब हैं, contribution देने की हम में हिम्मत नहीं है। बाकी जो हम से बन पड़ेगा करेंगे। 5, 10 घुमाओं जमीन भी इकट्ठी कर लेंगे, 10, 15 हजार रुपया भी दे देंगे। मैं समझता हूं कि उन बेचारों के लिये यह भी बहुत बड़ी बात है। इसे आप चाहे symbolic participation समझें या कुछ और मगर इस से उन की keenness जाहिर होती है कि वह तालीम हासिल करने के लिए कितनी कुरबानी करने को तैयार हैं। मैं चाहता हूं कि सरकार उन की keenness को देखते हुए उन की मदद करे। मेरी तहसील अंगरेजी जमाने में बहुत पिछड़ी हुई थी और अब भी मैं नहीं कह सकता कि वहां बहुत ज्यादा स्कूल हो गए हैं। पहले-पहल तो लोगों को खुद इस मैदान में हिम्मत करनी पड़ी। वहां 4 Private High Schools थे। हम सरकार के धन्यवादी हैं कि तीन इस ने पहले take over कर लिये और चौथा अब ले लिया है। मगर कुछ Middle Schools हैं जिन्हें Higher Secondary में तब्दील करने की जरूरत है। नूरपुर में अब भी लड़कियों का एक Higher Secondary स्कूल है और अभी एक co-educational स्कूल sanction हुआ है। अगर हो सकता हो तो फौरी तौर पर हर जगह co-educational स्कूल कर दिये जायें बाकी उस इलाके की backwardness को देखते हुए नहीं कह सकता कि ऐसे स्कूल कहां तक कामयाब होंगे। अगर ऐसा नहीं किया जा सकता तो नूरपुर तहसील में कम से कम तीन चार middle स्कूलों को upgrade कर दिया जाए। धनेटा बड़ी important जगह है वहां भी लड़कियों के स्कूल को upgrade कर के Higher Secondary बना दिया जाए।

अब मैं कालिज का जिक्र करता हूं। कालिज धर्मसाला में है मगर यह भी अभी प्रधूरा है। वहां M.A. Classes नहीं हैं जो वहां होनी चाहिए। फिर जिला कांगड़ा में लड़कियों का कोई कालिज नहीं है। हमारा इलाका बड़ा backward है और अगर सारा पंजाब ही backward है तो फिर या तो अलग लड़कियों के कालिज सब जगह बंद कर दिए जाएं या फिर कांगड़े में भी लड़कियों का अलग कालिज खोला जाए। इस के अलावा hostels का भी इंतजाम किया जाए। धर्मसाला में भी लड़के slums में रहते हैं। इस लिये hostel accommodation का प्रबन्ध जरूर किया जाना चाहिये।

जब हमारा backward इलाका तालीमी सहूलतें मांगता है तो उसे participate करने के लिये कहा जाता है। हम ऐसा कर के खुश होंगे अगर हमारे हालात इजाजत देते। हम इमारात नहीं बनवा सकते इस लिये यह शर्तें हम पर सख्ती से आमद न की

[कामरेड राम चन्द्र]

जाएँ। वहाँ तो जो स्कूल हैं भी उन की हालत ही खस्ता है। एक लड़कियों का स्कूल upgrade कर के सरकार ने middle standard तक कर दिया है मगर कमरे उस में सिर्फ तीन हैं। इन तीन कमरों में efficient पढ़ाई कैसे हो सकती है। स्टाफ भी कम है। मुझे मिडल स्कूलों का पता है जहाँ 4 teachers हैं, या 5 हैं या 6 teachers हैं। चार teachers के साथ मिडल स्कूल में efficient teaching नहीं हो सकती। फिर यह बच्चे III class ही में तो पास होंगे और दरखास्त देने पर उन को इसी बिना पर reject कर दिया जायगा.....

(Comrade Ram Chandra was still in possession of the House.)

1-30 p.m.

उपाध्यक्ष महोदया : House कल 9 बजे तक के लिये स्थगित किया जाता है।

(The House stands adjourned till 9 a.m. tomorrow.)

(The Sabha then adjourned till 9 a. m. on the 30th March, 1962.)

© (1962)

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

30th March, 1962

VOL. I—No. 10

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, the 30th March, 1962

	Pages
Starred Questions and Answers ..	(10)1
Unstarred Questions and Answers ..	(10)20
Short Notice Question and Answer ..	(10)47
Adjournment Motion ..	(10)47
Calling Attention to matters of Urgent Public Importance ..	(10)47
Papers laid on the Table ..	(10)47
Point of Order regarding supply of Agenda papers in Hindi/ Punjabi ..	(10)48
Discussion on the Governor's Address ..	(10)48—108

Price: Rs. 3.20 net.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES VOL. 1 No. 10
DATED THE 30TH MARCH, 1962.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
Amritsar	Amrtsar	(10)45	12
Third Five Year Plan	Third	(10)45	19
and Bhindi	Band Hindi	(10)45	2nd from below
river	rever	(10)45	1st from below
ਬੰਧੀਕਾਦ	ਬੰਧੀਕਾਦ	(10)48	7th from below
ਫੁਕਧ	ਫੁਕਧ	(10)49	6
ਕਸੂਰ	ਕਸੂਰ	(10)52	3
85°	850	(10)53	12th from below
ਸਰਕਾਰ	ਸਰਕਾਰੀ	(10)55	10th from below
ਨਕਤਾਚੀਨੀ	ਨਕਤਾਚੀਨੀ	(10)55	1st from below
ਹੋਏ	ਹਏ	(10)58	15th from below
ਅਤੇ	ਅਜੇ	(10)60	3rd from below
fail	fa	(10)85	23
ਫਾਰਮਿੰਗ	ਫਾਰਮਿਗ	(10)90	11
ਆਪ ਵੀ ਕਿਤੇ	ਆਪਣੀ ਕਿਤੇ	(10)95	21
ਸਾਲਾਂ ਦੇ	ਸਾਲਾਂ	(10)98	last line
Delete the word	“ਮੈਂ”	(10)105	9
ਰਾਮਦਿਵਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾ	ਰਾਮਦਿਵਾਲੀ ਮੁਕਸਲਮਾਨਾ	(10)107	5
ਕਾਲੇਕੇ	ਕਾਲੇਕ	(10)107	5

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 30th March, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a.m., of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

FORMATION OF A NEW DISTRICT OF CHANDIGARH

*7. Comrade Shamsheer Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) whether there is any proposal under the consideration of Government for the formation of a new district with headquarters at Chandigarh ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the steps so far taken to implement the said proposal and the time by which it is expected to be fully implemented ?

Sardar Ajmer Singh (Revenue Minister) : (a) Yes.

(b) The matter is being considered by Government and it is not possible at this stage to say when final decisions will be taken or these decisions can be implemented.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਕਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ Distribution Committee including that of Chandigarh ਬਣਾਈ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is beyond the scope of this question.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ level ਤੇ ਨਹੀਂ include ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

Mr. Speaker : The hon. Member is giving information. This does not form the subject of a supplementary question.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਜ਼ੋਰੇ ਗੌਰ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ?

Mr. Speaker : This is only a suggestion. The hon. Member may ask for information if he so desires.

TOURS BY MINISTERS ETC., IN DECEMBER, 1961, JANUARY AND FEBRUARY, 1962

*25. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the places visited by the following on official tours during December, 1961 and January and February, 1962, with the date of each visit :—

- (i) the Chief Minister ;
- (ii) the Industries Minister ;
- (iii) the Irrigation and Power Minister ;
- (iv) the Revenue Minister ;
- (v) the Community Development Minister ;
- (vi) the Public Works Minister ;
- (vii) the Agriculture Minister ;
- (viii) the Deputy Minister for Health ;
- (ix) the Deputy Minister for Public Works ;
- (x) the Deputy Minister for Forests ; and
- (xi) the Chief Parliamentary Secretary ;

(b) the total mileage covered by each of those mentioned in part (a) above during the said tours and the cost of petrol consumed in each case ;

(c) the total amount of T.A. or D.A. drawn by each of those mentioned in part (a) above for the said tours ?

Sardar Partap Singh Kairon : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

कामरेड राम चन्द्र : क्या मिनिस्टर साहिब यह बतलायेंगे कि जब यह सवाल पहले पूछा जाता रहा है और जवाब भी दिया जाता रहा है तो अब कौनसी तकलीफ हो जाती है गवर्नमेंट को जो इस का जवाब नहीं दिया जाता ?

Mr. Speaker : The Government may treat this Question as "Unstarred" and send its reply in due course.

Note.—Starred Question No. 25 was treated as Unstarred under order of the hon. Speaker.

REVISION OF GRADES OF PAY OF P. E. S., CLASS I AND II OFFICERS

*44. Shri Rup Singh 'Phul' : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to revise the grades of pay of the P.E.S., Class I and Class II Officers, in the State ; if so, the details thereof and the time by which it is expected to be finalized ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : Some representations have been received from P.E.S. Associations for revision of the grades of Class I and Class II Officers. The matter is being looked into.

Shri Rup Singh 'Phul' : When were these representations received ?

Chief Minister : I cannot tell this off hand.

SETTING UP INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTES IN THE STATE

*68. Comrade Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any Industrial Training Institutes have been sanctioned by Government during the year 1961-62 for being set up in the State ; if so, the date of sanction, the names of the places where the Institutes are proposed to be located and the details of the trades in which training by each Institute is proposed to be given ;
- (b) whether any land or site has so far been purchased or is proposed to be purchased for setting up the said institute ; if so, when ;
- (c) the target date by which training in the said institute is expected to start ;
- (d) the total number of trainees, trade-wise, who are expected to receive training in each of the said training institutes ?

Shri Harbans Lal (Deputy Minister) : A statement giving the requisite information is laid on the Table of the House.

Statement

(a) Yes. Twenty Industrial Training Institutes under the Special Scheme (Ner-Plan) have been sanctioned. This Scheme was approved by the Council of Ministers in their meeting held on the 15th September, 1961 and intimation to this effect was given to Director of Industries, Punjab,—vide Government Memo. No.19 (339)-51B-II-61/21807, dated the 21st September, 1961. The Institutes will be located at the following places :—

<i>Place</i>	<i>District</i>
(1) Bhiwani	.. Hissar
(2) Hasangarh	.. Rohtak
(3) Palwal	.. Gurgaon
(4) Hoshiarpur	.. Hoshiarpur
(5) Karnal	.. Karnal

[Deputy Minister]

Place	District
(6) Kaithal	.. Karnal
(7) Rupar	.. Ambala
(8) Baijnath	.. Kangra
(9) Talwara	.. Hoshiarpur
(10) Nawanshahr	.. Jullundur
(11) Samrala	.. Ludhiana
(12) Moga	.. Ferozepur
(13) Fazilka	.. Do
(14) Patti	.. Amritsar
(15) Qadian	.. Gurdaspur
(16) Budhlada	.. Bhatinda
(17) Faridkot	.. Do
(18) Sunam	.. Sangrur
(19) Bassi Pathanan	.. Patiala
(20) Narnaul	.. Mohindergarh

Regarding details of the trades in which training by each of the Institutes is proposed to be given may be seen against the reply of item (d) below.

(b) The land is to be purchased/acquired for all the institutes but so far no land has actually been purchased or acquired. However, the sites for most of the Institutes have been selected and the matter in respect of other is in progress. The land will be purchased during the year 1962-63 as necessary budget provision has been made in that year.

(c) The training in all the Institutes will start from 1st August, 1963 except for Industrial Training Institute, Talwara, where the training will start in August, 1962.

(d) The requisite information, trade-wise, in respect of all the 20 Institutes is given as under :—

Serial No.	Trade	Total No. of trainees
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, BHIWANI, DISTRICT HISSAR		
1	Forging and heat treatment	16
2	Specialization in (Motor Mech.)	32
3	Fitter—General	64
4	Grinder	32
5	Machinist	24
6	Radio Mech.	32
7	Moulder	32
8	Pattern Maker	32
9	Plumber	32
10	Tools and Die Maker	32
11	Turner	48
12	Welder (Gas and Electrical)	24
13	Hand-composing and proof-reading	32
14	Printing Machine Operator	32
15	Block Making and Engraving	32
16	Supernumerary	4
Total		500
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, HASANGARH, DISTRICT ROHTAK		
1	Blacksmith	16
2	Carpenter	32
3	Specialization in Electronics Control Device	32
4	Fitter—General	64
5	Motor Mech. (Auto)	32
6	Turner	48
7	Welder (Gas and Elect.)	24
8	Supernumerary	2
Total		250

Serial No.	Trade	Total No. of trainees
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, PALWAL, DISTRICT GURGAON		
1	Carpenter	32
2	Specialization in Motor Mech.	32
3	Fitter—General	64
4	Specialization in pumps	32
5	Machinist	24
6	Tractor Mech.	32
7	Moulder	32
8	Tool and Die Maker	32
9	Turner	48
10	Welder (Gas and Elec.)	24
Total		352
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, KARNAL, DISTRICT KARNAL		
1	Carpenter	32
2	Specialization in Electronic Control Device	32
3	electroplator	32
4	Fitter—General	64
5	Specialization in Typewriter and Duplicator	32
6	Grinder	32
7	Lineman and Wireman	32
8	Machinist	24
9	Specialization in Electric Instruments	32
10	I.G. Engine Mechanic	32
11	Tractor Mech.	32
12	Moulder	32
13	Pattern Maker	16
14	Tools and Die Maker	32
15	Turner	24
16	Welder (Gas and Electric.)	24
Total		504
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, KAITHAL, DISTRICT KARNAL		
1	Carpenter	32
2	Specialization in Motor Mech.	32
3	Fitter—General	64
4	Lineman and Wireman	32
5	Machinist	48
6	Motor Mech. (Auto)	32
7	Moulder	32
8	Turner	48
9	Welder (Gas and Elec.)	24
10	Supernumerary	6
Total		350
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, RUPAR, DISTRICT AMRITA		
1	Carpenter	32
2	Specialization in Electronics General Device	32
3	Fitter—General	64
4	Machinist	24
5	Specialist in Mech. Instruments	32
6	Tools and Die Maker	32
7	Turner	24
8	Book-binding	16
Total		256

[Deputy Minister]

Serial No.	Trade	Total No. of trainees
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, BAIJNATH, DISTRICT KANCHA		
1	Forging and heat treatment	16
2	Carpenter	32
3	Specialization in Motor Mech.	32
4	Fitter—General	64
5	Machinist	24
6	Specialization in Elect.	32
7	Sheet Metal Worker	16
8	Turner	24
9	Welder (Gas and Elec.)	12
Total		252
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, TALWARA, DISTRICT HOSHIARPUR		
1	Blacksmith	32
2	Carpenter	32
3	Specialization in Elect.	32
4	Controller Device	32
5	Fitter—General	64
6	Machinist	24
7	I. G. Engine Mech.	32
8	Motor Mech. (Auto)	32
9	Pattern Maker	16
10	Turner	24
11	Welder (Gas and Elec.)	24
12	Millwright	32
13	Supernumerary	6
Total		350
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, HOSHIARPUR		
1	Forging and heat treatment	16
2	Carpenter	32
3	Specialization in Motor Mech.	32
4	Fitter—General	64
5	Specialization in pumps	32
6	Specialization in Typewriter and Duplicator	32
7	Grinder	32
8	Machinist	24
9	Specialist in Mech. Instruments	32
10	Plumber	32
11	Tools and Die Maker	32
12	Turner	48
13	Welder (Gas and Elec.)	24
14	Powerloom weaver	32
15	Lacquer turner	20
16	Ivory Inlay	20
Total		504
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, SAMRALA, DISTRICT LUDHIANA		
1	Specialization in Motor Mech.	32
2	Fitter—General	64
3	Machinist	48
4	Pattern Maker	32
5	Turner	48
6	Watch and Clock Repairer	32
Total		256

Serial No.	Trade	Total No. of trainees
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, MOGA, DISTRICT FEROZEPUR		
1	Blacksmith	16
2	Carpenter	32
3	Specialization in Elec. Control Device	32
4	Fitter—General	64
5	Specialization in Cycle and Sewing Machine Parts	32
6	Machinist	24
7	Specialization in Electric Instruments	32
8	Tractor Mechanic	32
9	Plumber	32
10	Moulder	32
11	Sheet Metal Worker	32
12	Tools and Die Maker	32
13	Turner	48
14	Welder (Gas and Mechanic)	12
15	Millwright	32
16	Book-binding	16
Total		500
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, FAZILKA, DISTRICT FIROZPUR		
1	Blacksmith	32
2	Specialization in Motor Mechanic	32
3	Carpenter	32
4	Fitter—General	64
5	Lineman Wireman	32
6	Machinist	24
7	Motor Mechanic (Auto)	32
8	Tractor Mechanic	32
9	Millwright	32
10	Sheet Metal Worker	16
11	Turner	24
Total		352
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, PATTI, DISTRICT AMRITSAR		
1	Specialization in Electronic Control Device	32
2	Carpenter	32
3	Fitter—General	64
4	Machinist	24
5	Moulder	32
6	Plumber	32
7	Turner	24
8	Forging and Heat Treatment	16
Total		256
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, QADIAN, DISTRICT GUJANPUR		
1	Specialization in Motor Mechanic	32
2	Carpenter	16
3	Fitter—General	64
4	Machinist	24
5	Pattern Maker	32
6	Sheet Metal Worker	32
7	Turner	48
8	Supernumerary	4
Total		252

[Deputy Minister]

Serial No.	Trade	Total No. of trainees
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, BUDHLADA, DISTRICT BHATINDA		
1	Specialisation in Electronic Control Device	32
2	Fitter General	64
3	Lineman and Wireman	32
4	Machinist	24
5	Tractor Mechanic	32
6	Grinder	32
7	Moulder	42
8	Sheet Metal Worker	16
9	Turner	48
10	Welder (Gas and Elec.)	12
11	Book Binding	16
12	Forging and Heat Treatment	16
13	Supernumerary	2
Total		358
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, FARIDKOT, DISTRICT BHATINDA		
1	Specialisation in Motor Mech.	32
2	Specialisation in Mech. Instruments	32
3	Fitter General	64
4	Carpenter	32
5	Machinist	48
6	Sheet Metal Worker	16
7	Tools and Die Maker	32
8	Turner	48
9	Welder (Gas and Elec.)	12
10	Forging and Heat Treatment	32
11	Supernumerary	2
Total		350
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, SUNAM, DISTRICT SANGRUR		
1	Specialisation in Electronic Control Device	32
2	Blacksmith	32
3	Carpenter	32
4	Specialisation in Pumps	16
5	Specialisation in Cycle Parts and Sewing Machines	32
6	Fitter General	64
7	Grinder	32
8	Machinist	24
9	Motor Mechanic	32
10	Tractor Mechanic	32
11	Turner	24
Total		352
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, BASSI PATHANAN, DISTRICT PATIALA		
1	Specialisation in Motor Mech.	32
2	Specialisation in Electric Instruments	32
3	Electroplator	16
4	Specialisation in Cycle Parts, Sewing Machine Parts	32
5	Fitter General	64
6	Machinist	24
7	Pattern Maker	16
8	Turner	24
9	Forging and Heat Treatment	16
Total		256

Serial No.	Trade	Total No. of Trainees
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, NARNAUL, DISTRICT MOHINDER-GARH		
1	Specialisation in Electronic Control Device	32
2	Blacksmith	32
3	Fitter General	64
4	Machinist	48
5	Moulder	32
6	Pattern Maker	32
7	Sheet Metal Worker	32
8	Turner	48
9	Welder (Electric and Gas)	24
10	Supernumerary	6
Total		350
INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE, NAWANSHAHR, DISTRICT JULLUNDUR		
1	Carpenter	32
2	Specialization in Electronics Control Device	32
3	Fitter General	64
4	Lineman and Wireman	64
5	Machinist	24
6	Motor Mech. (Auto)	32
7	Sheet Metal Worker	16
8	Turner	24
Total		265
GRAND TOTAL		6,856 Seats

कामरेड राम प्यारा : क्या मिनिस्टर साहिब फरमायेंगे कि जो Part (b) में बतलाया गया है कि—

“The land is to be purchased/acquired for all the institutes but so far no land has actually been purchased or acquired. However, the sites for most of the Institutes have been selected and the matter in respect of others is in progress. The land will be purchased during the year 1962-63 as necessary budget provision has been made in that year.”

तो जो इतना वक्त लगेगा इसकी क्या वजह है ?

उप-मंत्री : जो equipments हैं उनको आने में देर लग जायेगी ।

Chief Minister : This will take time.

कामरेड राम प्यारा : क्या मिनिस्टर साहिब बतलायेंगे कि यह जो trainees दाखिल होंगे उन को क्या कोई वजीफा मिलेगा ?

मुख्य मन्त्री : इन सारी चीजों का ज़रा देर से पता चलेगा । हम इरादा तो रखते हैं कि उन की रोटी का इंतज़ाम करें लेकिन जो चादर हम ने अपने ऊपर ओढ़नी है वह हम देखना चाहते हैं कि कितनी लम्बी होगी ।

REVISION OF SCALE OF PAY OF THE HEADMASTERS

*43. Shri Rup Singh Phul : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to revise the present scale of pay of the Headmasters of the various Government Schools in the State ; if so, the details thereof ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : Yes. It is not possible to give details at this stage as the proposal is still under consideration.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मिनिस्टर साहिब बतलायेंगे कि यह proposal कब से ज़ेरे गौर है ?

राज्य मन्त्री : अभी थोड़े दिनों से यह ज़ेरे गौर है । इसे कोई ज्यादा देर नहीं हुई ।

मुख्य मन्त्री : यह जो grades और pay के मसले हैं इन का फैसला करने के लिये कोई वक्त मुकर्रर नहीं हो सकता । इन के हल करने के लिये 5 या 6 साल भी लग सकते हैं और जल्दी भी हो सकते हैं । यह कोई आसान बात नहीं ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या मुख्य मन्त्री जी बतलायेंगे कि इस proposal का फैसला करने में आखिर कितना वक्त लगेगा ?

मुख्य मन्त्री : इस के बारे में आप यह समझें कि यह बड़ी मुश्किल चीज़ है और जल्दी हल होने वाली नहीं है ।

CONSTITUTION OF BOARD OF DIRECTORS FOR MORINDA CO-OPERATIVE SUGAR MILL, MORINDA

*8. Comrade Shamsheer Singh Josh : Will the Minister for Community Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to constitute a Board of Directors for the Morinda Co-operative Sugar Mills at Morinda ; if so, when ?

Sardar Darbara Singh : A proposal to constitute a Board of Directors of Morinda Sugar Mills is under consideration. The needful will be done when various formalities have been gone through.

Comrade Shamsheer Singh Josh : What will be the criterion for constituting the Board of Directors for the Mills ?

Minister : A proposal is under consideration in this connection. I may, however, bring to the notice of the hon. Member that there is a provision under which a Managing Committee is formed, and 25 Members of the Directorate are to work on it.

GRANTS GIVEN TO DISTRICTS SPORTS ASSOCIATIONS IN THE STATE

*66. Comrade Ram Piara : Will the Minister for Planning be pleased to state—

- (a) the total amount of grants sanctioned and disbursed to each District Sports Association in the State, from 1st April, 1958 to date, yearwise ;

- (b) whether it is a fact that the grant for the year 1961-62 has not been released so far to the District Sports Association, Karnal ; if so, the reasons for the same ;
- (c) whether the Director of Sports, Punjab, or the Sports Department received any representation from the District Sports Association, Karnal, about non-payment of the grant referred to in part (b) above ; if so, the action taken thereon ;
- (d) whether any amount in addition to the usual grant was given to the Karnal District, during the year 1959-60 ; if so, the authorities through whom the disbursement was made and the name of the Association to whom it was paid ?

Chief Minister : (a) The Sports Department, Punjab, did not sanction and disburse grants direct to the District Sports Associations in the State during the years 1958-59, 1959-60 and 1960-61, except for a special grant of Rs. 1,000 given direct to the District Sports Association, Karnal, in the year 1959-60. During the current year, the following grants have been disbursed to the District Sports/Olympic Associations through the Punjab Olympic Association :—

	Rs.
(1) District Olympic Association, Hoshiarpur ..	1,500
(2) District Olympic Association, Jullundur ..	1,500
(3) District Olympic Association, Kangra ..	1,000
(4) District Olympic Association, Mohindergarh ..	1,000
(5) District Olympic Association, Ludhiana ..	1,000
(6) District Olympic Association, Patiala ..	1,500
(7) District Olympic Association, Rohtak ..	1,000
(8) District Olympic Association, Ambala ..	1,500
(9) District Sports Association, Amritsar ..	1,500
(10) District Sports Association, Bhatinda ..	1,000
(11) District Sports Association, Ferozepur ..	1,000
(12) District Sports Association, Gurdaspur ..	1,000
(13) District Sports Association, Gurgaon ..	1,000
(14) District Sports Association, Hissar ..	750
(15) District Sports Association, Kapurthala ..	1,000
(16) District Sports Association, Simla ..	750

[Chief Minister]

	Rs.
(17) District Sports Association, Sangrur ..	1,000
(18) District Sports Association, Karnal ..	1,500
Total ..	20,500

(b) The grant for District Sports Association, Karnal, for the current year was not released along with the grants of other districts because the accounts of the previous grant given to this Association in 1959-60 were not received despite repeated reminders to the President of the Association. The President, viz., Deputy Commissioner, Karnal, has given an assurance that the accounts will be submitted by him shortly and hence the grant to this Association has been released. The delay in the release of this grant is due to non-submission of accounts of previous grant by the Association.

(c) Representations were received from the Association and in reply they were asked through letters as well as telegrams and trunk-calls to send their accounts so that their grant may be released.

(d) Yes, the grant was disbursed through the President of the Association, viz., the Deputy Commissioner, Karnal.

कामरेड राम प्यारा : चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि President यानी डिप्टी कमिशनर की assurance पर grant release कर दी गई है । मैं पूछना चाहता हूँ कि वह grant कब release की गई थी ?

मुख्य मन्त्री : तारीख के बारे में तो आप ने पूछा नहीं ।

कामरेड राम प्यारा : कल परसों तक तो release नहीं हुई थी ?

Mr. Speaker : The hon. Member should accept what the Leader of the House has stated.

Comrade Ram Piara : Sir, the information asked for has not been given.

Mr. Speaker : He may give a separate notice for it.

कामरेड राम प्यारा : चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि Sports Association ने accounts submit नहीं किये मैं उन से दरियाफ्त करना चाहता हूँ कि यह रुपया जो Sports Association ने खर्च किया है, डिप्टी कमिशनर ने किया है, इन दोनों में से किस ने accounts submit करने हैं ?

Mr. Speaker : If the hon. Member has any doubt about it, he may see the Chief Minister in his room.

कामरेड राम प्यारा : जो grant 1959-60 में दी गई थी उस का हिसाब न आने की क्या वजह है ? क्या गवर्नमैंट ने पूछा नहीं या पूछा है तो accounts submit नहीं किये अगर नहीं किये तो इस की क्या वजह है ?

Mr. Speaker : The Chief Minister does not remember all this. The hon. Member may contact him in his room.

Deputy Commissioner is the President of the Association. He is directly responsible for submitting the accounts.

Shri Ram Piara : Sir, my question has not been answered.

Mr. Speaker : As I have already stated, the hon. Member may contact the Chief Minister in his room

Comrade Ram Piara : Who was to spend the money, whether the Deputy Commissioner or the Sports Association ? Also, who was responsible for sending the accounts ?

Mr. Speaker : The Government does not come into the picture. It was the Deputy Commissioner or the Association which was responsible for submitting the accounts. I will not allow any more supplementary on this question.

AYURVEDIC/RURAL DISPENSARIES

*52. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Capital and Health Minister be pleased to state—

- (a) the number of Ayurvedic and Rural Dispensaries opened by Government in the State during the Second Five-Year Plan, district-wise ;
- (b) the number of such dispensaries proposed to be opened in the State and in the Amb Constituency, separately during the Third Five-Year Plan ;
- (c) the number, if any, of such dispensaries allocated to the backward hilly areas of the State ?

Shri Brish Bhan : (a) , (b) and (c) A statement is laid on the Table of the House.

Statement

- (a) The following is the district-wise list of Ayurvedic/Unani and Rural Dispensaries opened in the State during the Second Five-Year Plan :—

	(i) Ayurvedic/ Unani	(ii) Rural
1. Ambala	.. 18	..
2. Amritsar	.. 12	4
3. Bhatinda	.. 10	..
4. Ferozepur	.. 13	1
5. Gurdaspur	.. 14	3

[Capital and Health Minister]

	(i) Ayurvedic/ Unani	(ii) Rural
6. Gurgaon	.. 18	..
7. Hissar	.. 17	..
8. Hoshiarpur	.. 16	1
9. Jullundur	.. 13	..
10. Kangra	.. 41	1
11. Kapurthala	.. 10	..
12. Karnal	.. 14	..
13. Ludhiana	.. 11	..
14. Mohindergarh	.. 12	..
15. Patiala	.. 5	1
16. Rohtak	.. 16	..
17. Sangrur	.. 8	..
18. Simla	.. 3	..
19. Lahaul and Spiti	.. ..	3
Total	.. 250	14

(b) & (c) Fifty-five Ayurvedic/Unani dispensaries are to be opened in the hilly areas of the State, during the 3rd Five-Year Plan of which 11 have already been opened during 1961-62 including one (at Ghuwarchan) in Amb Block. The location of the remaining 44 has not yet been decided. Ten Rural dispensaries will be opened in the last three years of the 3rd Five-Year Plan of which location has yet to be decided. In addition three Rural Dispensaries have been opened in Lahaul and Spiti in the first year of the Third Plan.

PROVINCIALISATION OF HOSPITALS IN THE STATE

*53. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Capital and Health Minister be pleased to state—

- the number and names of hospitals provincialised in the State during the Second Five-Year Plan period ;
- the names of hospitals that are proposed to be provincialised during the Third Five-Year Plan?

Shri Brish Bhan : (a) A statement is laid on the Table of the House.

(b) There is no scheme for provincialisation of Hospitals during III Five-Year Plan. However, M. C. Hospital, Tarn Taran, district Amritsar is being provincialised with effect from 1st April, 1962 as a non-Plan item.

STATEMENT

The following 14 hospitals/dispensaries were provincialised during the Second Five-Year Plan period :—

- (1) Civil Hospital, Hissar.
- (2) Civil Dispensary, Kharkhauda, district Rohtak.
- (3) Civil Dispensary, Sidhwan Bet, district Ludhiana.
- (4) Civil Dispensary, Guhla, district Karnal.
- (5) Civil Dispensary, Narot Jaimal Singh, district Gurdaspur.
- (6) Civil Dispensary, Banga, district Jullundur.
- (7) Civil Dispensary, Mehraj, district Bhatinda.
- (8) Civil Dispensary, Kangra.
- (9) Women Dispensary, Garli, district Kangra.
- (10) Civil Dispensary, Ferozepore Jhirka, district Gurgaon.
- (11) M. D. Hospital, Moga, district Ferozepore.
- (12) Civil Dispensary, Mami Chak Ranga, district Gurdaspur.
- (13) Civil Dispensary, Ballarwal, district Amritsar.
(Shifted to Sarangdev)
- (14) Civil Dispensary, Moheleke, district Amritsar.

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मंत्री सहोदय कृपया बतायेंगे कि Second Five-Year Plan में इस प्रांत में 16 हस्पताल provincialise किये गये लेकिन ऊना जो पहाड़ी और पिछड़ा हुआ इलाका है इस का एक भी हस्पताल provincialise नहीं किया गया । इसे neglect करने की क्या वज्रूहात हैं ?

स्वास्थ्य मंत्री : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

पंडित मोहन लाल दत्त : ऊना जो पिछड़ा हुआ इलाका है इसे पांच साल के अर्से में क्यों neglect किया गया है ?

Mr. Speaker: The hon. Minister wants notice to answer this question. It would be better if the hon. Member contacts him in his office and get the required information from him.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਕਿਉਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

Minister : It is very important district.

GOSADANS

*51. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

- (a) whether there is any scheme under the consideration of the Government to open Gosadans in the State ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the details of such scheme together with the places where such Gosadans are proposed to be started;
- (c) the number of Gosadans, if any, in the State at present?

Giani Zail Singh (Minister of State) : (a) Yes.

(b) Under the Scheme for the Establishment of Gosadans during the Third Five-Year Plan, four Gosadans (2 Government and 2 Private) are contemplated to be established at the places mentioned below :—

- (i) One Government Gosadan at Khol in Gurgaon District during the year 1961-62.
- (ii) The 2nd Government Gosadan is proposed to be opened in the Mohindergarh District, during the year 1964-65.
- (iii) One Private Gosadan each in Amritsar and Ambala Districts are expected to be set up during the year 1962-63 and 1965-66, respectively.

(c) There are at present 5 Gosadans (4 Government and one private) located at the following places :—

- (i) Government Gosadan at Mattewara (district Ludhiana).
- (ii) Government Gosadan at Kothi-Rani-Dhi, district Patiala.
- (iii) Government Gosadan at Government Livestock Farm, Hissar.
- (iv) Government Gosadan at Tattal Forest in Kangra District.
- (v) Private Gosadan at Mandewala (Yamuna Nagar) Ambala District.

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय कृपया बतायेंगे कि गोसदन स्थापित करने के सम्बन्ध में तहसील ऊना के पिछड़े हुए इलाके को ध्यान में रखा जायेगा ?

Minister of State : This is a suggestion, Sir.

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि जो private Gosadan Yamuna Nagar में जारी है क्या सरकार की तरफ से उसे grant दी जाती है ?

राज्य मन्त्री : जी हां ।

कामरेड राम प्यारा : इसे कितनी grant दी जाती है और जो grant इस गोसदन को दी गई क्या वह खर्च भी की गई थी या नहीं ?

Mr. Speaker : The hon. Minister cannot give the reply off-hand. No supplementary arises out of this question. It is his courtesy that he has given this information.

कामरेड राम प्यारा : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि जो grant इन्हें दी गई वह खर्च हुई है या नहीं ।

Chief Minister : I require notice.

पंडित मोहन लाल इत्त : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि गोसदन स्थापित करने के लिये क्या शरायत होती है ?

Mr. Speaker : It is a matter of detail. The hon. Member can see the hon. Minister in his chamber for further details.

बाबू अजीत कुमार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि मत्तेवाल गोसदन में पिछली सरदी में कितनी गायें मर गई थीं ?

Mr. Speaker : This supplementary does not arise.

Chief Minister : It is a pity that the hon. Member does not know how to put supplementaries.

Mr. Speaker : He is a new-comer and will learn by experience.

MEASURES TO PREVENT FLOODS IN ROHTAK DISTRICT

*59. Chaudhari Hardwari Lal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the plans to obviate the possibility of floods in Rohtak District during the next monsoon have been completed; if so, the details thereof?

Chaudhari Ranbir Singh : The programme of checking floods in the Rohtak District has not so far been completed in full. As it involves channelisation of the discharge received from the Chautang, Rakhshi and Saraswati Nadis in Ambala and Karnal Districts, the purpose can be achieved only when the following schemes are completed :—

- (1) Diversion Drain No. 8.
- (2) Filling 'gharas' of the banks of Drain No. 8, raising them and providing second line of defence for Rohtak.
- (3) Jahazgarh outfall Drain.
- (4) Canalising Chautang Nadi and remodelling Dhanaura escape.
- (5) Remodelling Indri Drain and Main Drain No. 2 to cater for the spills of Saraswati Nadi.

These schemes are expected to cost Rs. 3.5 crore. On account of the availability of limited funds, a phased programme was undertaken which

[Irrigation and Power Minister]

was mainly concentrated on the protection of Rohtak City. Pilot sections of Diversion Drain No. 8 and the providing of embankments on drain No. 8 near Rohtak have also been substantially completed which gave desirable relief to Rohtak during the last monsoons.

2. A major portion of the floods in the Rohtak District is expected to be checked by the end of the Third Five-Year Plan and a final solution may be available by the end of the 4th Plan when the entire programme is completed.

Chaudhri Hardwari Lal : Will the hon. Minister be pleased to hold out the hope that the Government will arrange the dewatering of such villages which will be flooded during the next monsoons ?

Chief Minister : All this depends upon the availability of resources at our command. I know that there are a good many villages from where we may not be able to drain out waters. But we are prepared to offer help to those who will be on starving level. This dewatering cannot be done by any artificial means. It can be done by digging channels only which requires time. Besides, Delhi Administration comes in between and we are taking time to make them agree so that we may be able to carry these reaches up to and throw the water in the Jamuna. So we can help the people of those flooded villages, but we cannot dewater the village immediately.

Chaudhri Hardwari Lal : Is the Chief Minister aware of the fact that there are dozens of villages in Rohtak District where flooded waters of the last year are still standing ?

Chief Minister : There are not dozens of villages. Possibly, there are a dozen or less than a dozen of such villages, but all are not under water. Of course, their fields are considerably under water and we intend to help the people of those villages particularly the people who are starving or who are landless, with financial assistance.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know the steps the Government has already taken to help them ?

Chief Minister : I cannot say this off-hand. But the hon. Member, who belongs to that district, must be knowing that we have left no stone unturned in giving liberal financial assistance.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जो नाई-नाल और इन्दरी drains हैं आया इन की re-modelling शुरू हो गई है ? अगर नहीं, तो कब शुरू हो जायेगी ?

Mr. Speaker : The hon. Member should not put such like supplementary questions.

Comrade Ram Paira : Sir, the hon. Minister has, in his answer, stated that the checking of floods in Rohtak District involves the channelisation of the discharge received from different *nadis* in Ambala and Karnal

districts and this purpose will be achieved when certain schemes including the remodelling of Indri Drain and Nain Drain No. 2 are completed, and I apprehend, Sir, that the completion of these drains might take more than ten years or in other words these drains may not be completed even in ten years.

Chief Minister : It may take some years to complete these schemes because we require big machinery for this purpose and this is not an easy job. We cannot bring all these things in a second. My friend should have patience in this matter and help us with good suggestions, if he has any.

Chaudhri Hardwari Lal : Is the hon. Chief Minister aware of the fact that no funds have yet been provided for dewatering those areas which are still under flood waters ?

Chief Minister : The hon. Member is, perhaps, aware that we can even provide funds in the supplementary estimates. But the main question is as to how to dewater those areas ; whether to dewater them by pumps or in some other manner. What we intend to do is to dewater them by pumping after digging channels. We are putting our efforts in this direction.

कामरेड राम प्यारा : Chief Minister साहिब ने बताया है कि उन को भारी machinery की जरूरत है और भारी machinery मंगवाई जा रही है । मैं वजीर सहिब से यह पूछना चाहता हूँ कि यह जो delay हो रही है machinery न मिलने की वजह से हो रही है या funds की कमी की वजह से हो रही है या Government of India की वजह से हो रही है ।

Chief Minister : It is very difficult to apportion all this blame on any single item. If, however, the hon. Member gives notice for a particular area I shall be able to give full information.

CONSTRUCTION OF CHAND BHAN-LOPO AND DEWANA SOHIAN DRAINS IN TEHSIL MOGA, DISTRICT FEROZEPORE

*64. Comrade Gurbaksh Singh Dhaliwal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of drains named Chand-bhan-Lopo and Dewana Sohian, in tehsil Moga, district Ferozepore ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative the time by which the construction of the said drains is expected to be started ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) No. There is no proposal for the construction of drains named Chand Bhan-Lopo and Dewana Sohian, in tehsil Moga, district Ferozepore. Instead there are proposals for the construction of Chand Bhan Nallah and Bassian outfall Drain to serve the areas of Chand Bhan-Lopo and Dewana Sohian respectively.

(b) The work is likely to be taken up during the Third Five-Year Plan.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਬਸੀਆਂ drain ਅਤੇ ਮਾਛੀਕੇ drain ਜੋ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੁਟੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜ਼ਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The hon. Member is giving information which cannot form the subject of a supplementary question.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

UPGRADING OF SCHOOLS

12. Shri Ram Chandra Comrade : Will the Chief Minister be pleased to state the names of Boys and Girls Primary Schools, Middle Schools and High Schools upgraded to Middle and Higher Secondary Schools, in the State during the years 1959-60, 1960-61 and 1961-62 ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : A copy of the list is laid on the Table of the House.

No Middle School has been upgraded during 1961-62 but a Science grant of Rs. 25,000 each has been released to 50 middle schools to equip them for upgrading to Higher Secondary Standard during 1961-62.

List of Primary Schools upgraded to Middle Standard during the years 1959-60, 1960-61 and 1961-62.

1959-60

1. Government Primary School, Kotshamir, Bhatinda.
2. Ditto Bhanekar, Patiala.
3. Ditto Saranwan, Bhatinda.
4. Ditto Khera, Patiala.
5. Ditto Sivian, Bhatinda.
6. Ditto Bhojawas, Mohindergharh.
7. Ditto Bailrakha, Sangrur.
8. Ditto Bhanokhi, Kapurthala.
9. Ditto Badbar, Sangrur.
10. Ditto Balian, Sangrur.
11. Ditto Dhoh, Rohtak.
12. Ditto Dhonda, Amritsar.
13. Ditto Malvi, Sangrur.
14. Government Basic Primary School No. I, Chandigarh.

List of Lower Middle Schools

1. Government Lower Middle School, Nandwala, Bhatinda.
2. Government Girls Lower Middle School, Dhillwan, Kapurthala.
3. Government Lower Middle School, Shaina, Sangrur.
4. Ditto Mehat Kalan, Sangrur.
5. Ditto Bhikhi, Bhatinda.
6. Ditto Nandgarh (Tehsil Jind), Sangrur.
7. Ditto Manki (Tehsil Malerkotla) Sangrur.
8. Ditto Maheru, Kapurthala.
9. Ditto Begewal, Kapurthala.
10. Ditto Lachhru Kalan, Patiala.
11. Ditto Tanda Bada, Patiala.
12. Ditto Bonra (Tehsil Malerkotla)
13. Ditto Mauran, Sangrur.
14. Ditto Baradwal (Tehsil Malerkotla), Sangrur.
15. Ditto Sehlong, Mohindergarh.
16. Ditto Nandha, Mohindergarh.
17. Ditto Maur, Bhatinda.
18. Ditto Madhak, Bhatinda.
19. Government Girls Lower Middle School, Nabha, Patiala.
20. Government Lower Middle School, Chhithroli, Mohindergarh.
21. Ditto Gudana, Mohindergarh.
22. Ditto Sanjarwas, Mohindergarh.
23. Ditto Tiwala, Mohindergarh.
24. Ditto Aun, Mohindergarh.
25. Ditto Salroad, Mohindergarh.
26. Ditto Neemriwali, Mohindergarh.
27. Ditto Bigewa, Mohindergarh.
28. Ditto Binahari, Mohindergarh.
29. Ditto Chandwas, Mohindergarh.
30. Ditto Kakar Hatti, Patiala.
31. Ditto Gajju Majra, Patiala.

[Minister for Education]

Primary to Middle (Boys)
1960-61

DISTRICT KANGRA

1. Bindraban.
2. Jangal Bori.
3. Harchukin.
4. Bankarandi.
5. Kandi Dholaran.
6. Sothal.
7. Ghallaur.
8. Alampur.
9. Pathiar.
10. Mahal.
11. Pandwin.
12. Lagoti.
13. Binkwan.
14. Ohal.
15. Bhotoli, Phokari n.
16. Tilokpur.
17. Ani.
18. Nagar.
19. Puid (Kunj).
20. Banchi.
21. Majhim.

DISTRICT FEROZEPUR

22. Alamwala.
23. Mamdot.
24. Ghal Kalan.
25. Mahma.
26. Banwala Hanwanta.
27. Jiwan Narin.
28. Megha Rai.
29. Khunda Hallala.

DISTRICT HOSHIARPUR

30. Fatehpur Khurd.
31. Lalri.
32. Badla.
33. Lohara.
34. Banjal.
35. Patial.
36. Ghanari.
37. Ambala Jattan.
- 37-A. Bhoddi.

DISTRICT GURDASPUR

38. Rose.
39. Dhamkot, Randhawa.
40. Madhopur Cantt.
41. Ghiala.
42. Kathlaur.
43. Chahl.
44. Khujala.
45. Lala Nagal.
46. Gokhuwal.

DISTRICT JULLUNDUR

47. Shar Singhpora.
48. Sarai Khas.
49. Raipur Rasulpur.

DISTRICT AMRITSAR

50. Gharainda.
51. Chaba.
52. Nag Kalan.
53. Baba Bakala.

DISTRICT HISSAR

54. Kharbala.
55. Talu.
56. Refugee Camp, Hissar.
57. Lamba.
58. Rawalwas Khurd.
59. Dharsul.
60. Keharwala.
61. Khariana.

DISTRICT ROHTAK

62. Bohar.
63. Bhawar.
64. Jassai.
65. Titauli.
66. Hassanpur.
67. Karwari.
68. Shamri.
69. Chuchakwas.
70. Maraut.
71. Sargthal.
72. Bega.
- 72-A. Shahpur Turak.

DISTRICT LUDHIANA

73. Ikolaha.
74. Almgir.
75. Lahl.
76. Pabbian.
77. Roomi.

DISTRICT AMBALA

78. Shahpur.
79. Chuaharpur Kalan.
80. Laharpur.
81. Salehpur (Naraingarh).
82. Kalanaur.
83. Thamber.
84. Basic School, Sector 19, Chandigarh.

DISTRICT GURGAON

85. Bazidpur.
86. Sangwari.
87. Siha.
88. Daroli.
89. Gothra.
90. Anangpur.
91. Tilpat.
92. Fatehpur Tara.
93. Khurthala.

DISTRICT KARNAL

94. Naguran.
95. Barota.
96. Sheikhpura.
97. Jathalana.
98. Gamthala Gadhu.
99. Kalsana.
100. Sarsa.
101. Chamrari.
102. Kheri Waru.
103. Kiwana.
104. Dachar.
105. Dhillowala.
106. Mahawati.

DISTRICT PATIALA

107. Oachghat.
108. Gullarwal.
109. Chhaura.
110. Keenthal.
111. Bazidpur.
112. Machhli Kalan.
113. Jida district Bhatinda.
114. Madhogarh, district Mohindergarh.
115. Basolan.
116. Malla.
117. Rampur.
118. Mustifabad.
119. Jaraut.
120. Gharwali, district Sangrur.
121. Kadma, district Mohindergarh.

*Girls—Primary Schools raised to
Middle Standard*

DISTRICT KANGRA

- 121-A. Gadhiara.
122. Bhuntar.
123. Goma.
124. Dari.
125. Bhawarn.
126. Mohal.
127. Gahlia.
128. Lambagaon.

DISTRICT FEROZEPUR

129. Mamdot.
130. Kandwalan Amarkot.
131. Mudki.
132. Kot Isa Khan.

DISTRICT HOSHIARPUR

133. Kandhala Jattan.
134. Hirampur.
135. Chalot.
136. Saloh Bari.
137. Talwara.

DISTRICT GURDASPUR

138. Dorangala.
139. Daulatpur.
140. Bhimbli.
141. Sadowal.
142. Nomala.
143. Villa Teja.

DISTRICT JULLUNDUR

144. Khurdpur.
145. Nurmahal.
146. Jamsheer.
147. Lashara.
148. Adarsh Nagar, Jullundur.

DISTRICT AMRITSAR

149. Chhajjalwadi.
150. Rajasansi.
151. Sultanwind.
152. Kathu Nangal.

DISTRICT HISSAR.

153. Uklana Mandi.
154. Narnaund.

DISTRICT ROHTAK

155. Chhara.
156. Dujana.
157. Kiroli-Pehladpur.
158. Bidhala.
159. Thana Khurd.

DISTRICT LUDHIANA

160. Kantani Kalan.
161. Ramgarh.

DISTRICT AMBALA

162. Bela.
163. Kurali.
164. Mubarikpur.
165. Mandoli.
166. Gohalgarh, district Gurgaon.

DISTRICT KARNAL

167. Sheikhpura.
168. Habri.
169. Rajaund.

DISTRICT PATIALA

170. Gharuan.
171. Kandaghat.
172. Lalru.
173. Dagshai.
174. Lehragaga, district Sangrur.
175. Longowal, district Sangrur.
176. Joga, district Bhatinda.
177. Chachoki, district Kapurthala.

[Minister for Education]

List of previously boys and girls primary schools upgraded to Middle Standard, now Co-educational Middle Schools

1961-62

S. No.	Name of Schools
1	2

BHATINDA DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 1 Nangal Kalan, tehsil Bhatinda.
- 2 Narruana.
- 3 Seriawala, tehsil Faridkot.
- 4 Dial Purā Mirja, tehsil Bhatinda.
- 5 Pacca Kalan, tehsil Bhatinda.
- 6 Sailbrah.
- 7 Ubaburj Dhilwan, tehsil Mansa.
- 8 Bhaini Bagha, tehsil Mansa.
- 9 Phaphre Bhai Ke.
- 10 Raipur.
- 11 Bhatinda.
- 12 Pithoo.

GIRLS SCHOOLS

- 13 Kotha Guru, tehsil Bhatinda.
- 14 Balanbali, tehsil Bhatinda.
- 15 Sardulgarh, tehsil Mansa.

MOHINDERGARH DISTRICT (BOYS)

- 16 Kheri, tehsil Mohindergarh.
- 17 Neembli, tehsil Dadri.
- 18 Bimbi, tehsil Mohindergarh.
- 19 Neerpur, tehsil Narnaul.
- 20 Markrana, tehsil Dadri.
- 21 Misri, tehsil Dadri.
- 22 Mandola, tehsil Dadri.
- 23 Jawa, tehsil Dadri.
- 24 Buchawas, tehsil Mohindergarh.
- 25 Akoda, tehsil Mohindergarh.

GIRLS SCHOOL

- 26 Bound Kalan, tehsil Dadri.
- 27 Siana, tehsil Dadri.
- 28 Amlota, tehsil Dadri.

SANGRUR DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 29 Sekha Kalan, tehsil Barnala.
- 30 Mahauli Kalan, tehsil Malerkotla.
- 31 Mulowal, tehsil Barnala.
- 32 Batta, tehsil Narwana.
- 33 Rajo Majra, tehsil Sangrur.
- 34 Ghrahnub, tehsil Sunam.
- 35 Kandala, tehsil Jind.
- 36 Nari Ke, tehsil Sangrur.

GIRLS SCHOOLS

- 37 Uchana, tehsil Narwana.
- 38 Chhiniwal Khurd, tehsil Barnala.
- 39 Fatehgarh Panjgarian, tehsil Malerkotla.
- 40 Jind Junction.

S. No.	Name of Schools
1	2

ROHTAK DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 41 Machhrauli, tehsil Jhajjar.
- 42 Chimney.
- 43 Pilana, tehsil Rohtak.
- 44 Sazhadpur, tehsil Sonapat.
- 45 Brahi, tehsil Jhajjar.
- 46 Gandhara, tehsil Rohtak.

GIRLS SCHOOLS

- 47 Kharkhoda, tehsil Rohtak.
- 48 Bhainswal Kalan, tehsil Gohana.
- 49 Rithal.

GURGAON DISTRICT (BOYS)

- 50 Baghola, tehsil Palwal.
- 51 Bharawas, tehsil Rewari.
- 52 Mandi Khera, tehsil Ferozepore-Jhirka.
- 53 Jasana.
- 54 Sarai Khawaja, tehsil Ballabgarh.

GIRLS SCHOOLS

- 55 Nagina, tehsil Nuh.
- 56 Tauru, tehsil Nuh.
- 57 Dahina.
- 58 Palwal (Camp).

-HISSAR DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 59 Bharokan, tehsil Sirsa.
- 60 Balak, tehsil Hissar.
- 61 Bangaon, tehsil Fatehabad.
- 62 Barwas, tehsil Bhiwani.
- 63 Khabra Kalan, tehsil Fatehabad.
- 64 Bhagana, tehsil Hissar.
- 65 Ludesar, tehsil Sirsa.
- 66 Mithi, tehsil Bhiwani.

GIRLS SCHOOLS

- 67 Bahuna Raghu, tehsil Hansi.
- 68 Lohari, Raghu, tehsil Hansi.
- 69 Ellenabad, tehsil Sirsa.
- 70 Talwandi Ruka.
- 71 Chang, tehsil Bhiwani.

JULLUNDUR DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 72 Mussapur, tehsil Nawanshahr.
- 73 Lassara, tehsil Phillaur.
- 74 Massanian, tehsil Jullundur.
- 75 Talwandi Madho, tehsil Nakodar.
- 76 Mandhali, tehsil Nawanshahr.
- 77 Jagatpur, tehsil Nawanshahr.
- 78 Khatkar Kalan, tehsil Nawanshahr.
- 79 Chak Ram, tehsil Nawanshahr.

GIRLS SCHOOLS

- 80 Rurka Kalan, tehsil Phillaur.
- 81 Dharoli Khurd, tehsil Jullundur.
- 82 Chak Bilgan, tehsil Nawanshahr.

[Minister for Education]

S. No.	Name of Schools
1	2

LUDHIANA DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 84 Sahibana, tehsil Ludhiana.
- 85 Aloona Palla, tehsil Samrala.
- 86 Jartauli, tehsil Ludhiana.
- 87 Deetwal.

KAPURTHALA DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 88 Ibrahimwala, tehsil Kapurthala.
- 89 Sahni, tehsil Kapurthala.

FEROZEPUR DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 90 Nurpur Sethan, tehsil Ferozepore.
- 91 Mahmujola, tehsil Ferozepore.
- 92 Maghrai, tehsil Ferozepore.
- 93 Wakilawala, tehsil Zira.
- 95 Lohgiana, tehsil Moga.
- 96 Jhalle Khan, tehsil Zira.

GIRLS SCHOOLS

- 97 Bhinder Kalan, tehsil Zira.
- 98 Mehraj, tehsil Nathana.
- 99 Smallsar, tehsil Moga.
- 100 Badhni Kalan, tehsil Moga.
- 101 Daroli Bhai, tehsil Moga.
- 102 Rajinna, tehsil Moga.
- 103 Jai Singh Wala, tehsil Moga.
- 104 Mallanwal, tehsil Zira.
- 105 Lehra Mahabhat, tehsil Nathana.

GURDASPUR DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 106 Mari Buchian, tehsil Batala.
- 107 Sidhwan, tehsil Gurdaspur.
- 108 Bharat, tehsil.
- 109 Fattupur Kalah, tehsil Batala.
- 110 Rangor Nangal, tehsil Batala.
- 111 K. F. C. Pathankot.
- 112 Shankarpura.

GIRLS SCHOOLS

- 113 Pianiar, tehsil Gurdaspur.
- 114 Bal, tehsil Batala.
- 115 Bangori, tehsil Pathankot.
- 116 Sharak Chak, tehsil Pathankot.
- 117 Aulakh Kalan.

HOSHIARPUR DISTRICT (BOYS)

- 118 Simbli, tehsil Garhshankar.
- 119 Basal, tehsil Una.
- 120 Nehri, tehsil Una.
- 121 Patial, tehsil Dasuya.
- 122 Garhi Kanugo, tehsil Hoshiarpur.
- 123 Gindpur Molan.
- 124 Bhanowal, tehsil Hoshiarpur.
- 125 Jandwal

S. No.	Name of Schools
1	2

GIRLS SCHOOLS

- 126 Ghanari, tehsil Una.
 127 Oel, tehsil Una.
 128 Dhamai, tehsil Garhshankar.
 129 Amb, tehsil Una.
 130 Joh, tehsil Una.

AMBALA DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 131 Railway Workshop, Jagadhri.
 132 Dhin, tehsil Jagadhri.
 133 Pathreri, tehsil Naraingarh.
 134 Backnaur, tehsil Ambala.
 135 Saran.
 136 Maudhana.
 137 Pansara.
 138 Bhareri.
 139 Nanakpur, tehsil Kandaghat.
 140 Syri, tehsil Kanda Ghat.
 141 Baroona, tehsil Nalagarh.
 142 Majhauri, tehsil Nalagarh.

GIRLS SCHOOLS

- 143 Shahpur.
 144 Khazarabad East, tehsil Jagadhri.
 145 Baldev Nagar Camp, Ambala City.
 146 Ugala.

PATIALA DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 147 Dialpur.
 148 Alluna, tehsil Rajpura.
 149 Harpalpur.
 150 Sher Majra, tehsil Patiala.
 151 Jogipur, tehsil Patiala.
 152 Bilaspur, tehsil Sirhind.

GIRLS SCHOOLS

- 153 Payal, tehsil Sirhind.
 154 Kartarpur Momian, tehsil Patiala.
 155 Manakpur, tehsil Rajpura.

AMRITSAR DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 156 Chola Sahib, tehsil Tarn Taran.
 157 Vallah, tehsil Amritsar.
 158 Naushera Dhalla, tehsil Tarn Taran.
 159 Ekalgadha, tehsil Tarn Taran.
 160 Chamnan Ke, tehsil Amritsar.
 161 Dial Bharang, tehsil Ajnala.

GIRLS SCHOOLS

- 162 Nagoke, tehsil Amritsar.
 163 Mattewal, tehsil Amritsar.
 164 Jalalpur, tehsil Amritsar.

KARNAL DISTRICT (BOYS SCHOOLS)

- 165 Sewah, tehsil Panipat.
 166 Gumthala Rao, tehsil Thanesar.
 167 Sambhi, tehsil Karnal.
 168 Kharindawa, tehsil Thanesar.
 169 Nagla Roaran, tehsil Karnal.
 170 De ban, tehsil Kaithal.
 171 Dhetrat, tehsil Kaithal.
 172 Assan Kalan, tehsil Panipat.
 173 Guna, tehsil Kaithal.
 174 Balu, tehsil Karnal.
 175 Pabunwa, tehsil Kaithal.

[Minister for Education]

S. No.	Name of Schools
1	2

GIRLS SCHOOLS

- 176 Siwan, tehsil Kaithal.
177 Roar, tehsil Kaithal.

DISTRICT KANGRA (BOYS SCHOOLS)

- 179 Saliana, tehsil Palampur.
180 Chabutra, tehsil Hamirpur.
181 Sathana, tehsil Dehra.
182 Makol, tehsil Palampur.
183 Nanon, tehsil Palampur.
184 Khum, (Seraj Valley).
185 Ghamrur, tehsil Dehra.
186 Mohtli, tehsil Nurpur.
187 Bhota, tehsil Hamirpur.
188 Bara, tehsil Hamirpur.
189 Ranital, tehsil Dehra.
190 Chanaur, tehsil Dehra.
191 Khattiar, tehsil Dehra.
192 Taboo (Lahaul and Spiti).

GIRLS SCHOOLS

- 193 Hatwas, tehsil Kangra.
194 Naroli, tehsil Hamirpur.
195 Danbla, tehsil Kangra.
196 Sera Thana, tehsil Kangra.
197 Lahat, tehsil Palampur.

List of Government Middle Schools upgraded to High Standard School during 1959-60

- Government Middle School, Khunga Kothi, Sangrur.
- Government Middle School, Ujhana, Sangrur.
- Government Middle School, Gharachon, Sangrur.
- Government Middle School, Shogi, Patiala.
- Government Middle School, Manakpur, Patiala.
- Government Middle School, Tepla, Patiala.
- Government Middle School, Ghanaur, Patiala.
- Government Middle School, Kuti, Bhatinda.
- Government Middle School, Kot Fatta, Bhatinda.
- Government Middle School, Bhai Roopa, Bhatinda.
- Government Middle School, Boha, Bhatinda.
- Government Middle School, Sangat, Bhatinda.
- Government Middle School, Dalla, Kapurthala.
- Government Middle School, Surkhpur, Kapurthala.
- Government Middle School, Ateli, Mohindergarh.
- Government Girls Middle School, Goniana Mandi, Bhatinda.
- Government Girls Middle School, Mandi Phul, Bhatinda.
- Government Co-educational Middle School, Dhapali, Bhatinda.
- Government Co-educational Middle School, Bhuslana, Sangrur.
- Government Girls Middle School, Munak, Sangrur.
- Government Girls Middle School, Dhanaula, Sangrur.
- Government Girls Middle School, Narwana, Sangrur.
- Government Girls Middle School, Safidon, Sangrur.
- Government Girls Middle School, Bhudaur, Sangrur.
- Government Girls Middle School, Kaurian, Sangrur.
- Government Girls Middle School, Samana, Patiala.
- Government Girls Middle School, Ghadani Kalan, Patiala.
- Government Girls Middle School, Jhoju Kalan, Mohindergarh.
- Government Girls Middle School, Kaniana, Mohindergarh.
- Government Girls Middle School, Sector 22, Chandigarh, Ambala.

Serial No.	Name of the Instituiton	Name of the District
1	2	3
1960-61		
1	Rajpur	Kangra
2	Patlandar	Do
3	Thiri	Do
4	Bathu Tipri	Do
5	Bhiti	Do
6	Mandoli	Do
7	Sikhwala	Ferozepur
8	Mallan	Do
9	Bagsar	Do
10	Khui Khera	Do
11	Paddi Sura Singh	Hoshiarpur
12	Dostur	Gurdaspur
13	Bhanguri	Do
14	Lohian Khas	Jullundur
15	Goraya	Do
16	Mari Megha	Amritsar
17	Rattia	Hissar
18	Bisalwas	Do
19	Allanabad	Do
20	Nuhianwali	Do
21	Barwala	Do
22	Kiloi	Rohtak
23	Sisana	Do
24	Khidwali	Do
25	Sampala	Do
26	Beholpur	Ludhiana
27	Sarabha	Do
28	Kerwa Khurd	Ambala
29	Harnaul	Do
30	Damla	Do
31	Nurpur	Do
32	Hassanpur	Gurgaon
33	Bolni	Do
34	Assandh	Karnal
35	Guliana	Do
36	Gagsina	Do
37	Mewana	Do
38	Habri	Do
39	Padla	Do
40	Kaimla	Do
41	Kurukshetra	Do
42	Tarori	Do
43	Biana	Do
44	Ramshahr	Patiala
45	Chmian	now Ambala
46	Dhanauda Kalan	Patiala
47	Ghanauri Kalan	Sangrur
48	Dirba	Do
49	Hatt	Do
50	Bibipur	Do
51	Mauran	Do
52	Kaleka	Do
53	Maubarikpur	Do
54	Mandi Kalan	Do
55	Khialan Kalan	Do
56	Natheha	Bhatinda
57	Nalal	Do
58	Nangal Sirohi	Do
		Mohindergarh

[Minister for Education]

Serial No.	Name of the Institution	Name of the District
1	2	3
60	Charkhi	.. Mohindergarh
61	Dhani	.. Mohindergarh
62	Khera Dona	.. Kapurthala
63	Khalag	.. Patiala
64	Manpur	.. Do
65	Bawania	.. Mohindergarh
66	Karnal	.. Karnal
67	Chandigarh (Sector 19)	.. Ambala
68	Dhamot	.. Patiala

GIRLS SCHOOLS

69	Nadaun	.. Kangra
70	Nagrota	.. Do
71	Haripur	.. Do
72	Dughiori	.. Do
73	Samnoli	.. Do
74	Talwandi Bhai	.. Ferozepur
75	Dharamkot	.. Do
76	Rupana	.. Do
77	Lahli Kalan	.. Hoshiarpur
78	Sus	.. Do
79	Dera Baba Nanak	.. Gurdaspur
80	Dosanj Kalan	.. Jullundur
81	Raya	.. Amritsar
82	Kairon	.. Do
83	Ramgarh (Samrala)	.. Ludhiana
84	Mullana	.. Ambala
85	Kharwan	.. Do
86	Sohna	.. Gurgaon
87	Ferozepur Jhirka	.. Do
88	Gharaunda	.. Karnal
89	Jhajjar	.. Rohtak
90	Adrash Nagar, Jullundur	.. Jullundur
91	Kala Sanghian	.. Kapurthala
92	Jarg	.. Patiala
93	Sanaur	.. Do
94	Patto Hira Singh	.. Ferozepur
95	Model Town Jullundur	.. Jullundur
96	Tanda Urmar	.. Hoshiarpur
97	Siri Hargobindpur	.. Gurdaspur
98	Jallalabad	.. Amritsar
99	Attari	.. Do
100	Butala	.. Do
101	Model Town, Panipat	.. Karnal
102	Model Town, Ambala	.. Ambala
103	Model Town, Karnal	.. Karnal
104	Model Town, Rohtak	.. Rohtak

1961-62
Nil

List of Higher Secondary Schools switched over from 1st April, 1959

District	Serial No.	Name of the School
1	2	3
Gurgaon	.. 1	Janta Higher Secondary School, Kund
Ambala	.. 2	Government Higher Secondary School, Kalka
	3	Chakwal National Higher Secondary School, Kurali
	4	G.N. Khalsa Higher Secondary School (Mitha Tiwana), Yamuna Nagar
	5	M.L.N. Higher Secondary School, Yamuna Nagar
	6	S.D. Higher Secondary School, Jagadhri
	7	Christian Higher Secondary School, Kharar
Amritsar	.. 8	D.A.V. Higher Secondary School, Patti
	9	Khalsa Higher Secondary School, Amritsar
	10	Ramgarhia Higher Secondary School, Amritsar
	11	Guru Ram Dass Girls Higher Secondary School, Amritsar (19/32-59-P)
	12	Guru Nanak Girls Higher Secondary School, Amritsar
	13	Putlighar Girls Higher Secondary School, Amritsar
	14	St. Mary's Girls Higher Secondary School, Majitha Road, Amritsar
Ferozepore	.. 15	S.D. Higher Secondary School, Moga
	16	M.D.A.S. Higher Secondary School, Moga
	17	D.C.M. Jain Higher Secondary School, Ferozepur Cantt.
	18	M.L.M. Higher Secondary School, Ferozepur Cantt.
	19	Janta Higher Secondary School, Samadh Bhai
	20	G.N.D. Malwa Khalsa Higher Secondary School, Guru Tegh Bahadur Garh
	21	Dev Samaj Higher Secondary School, Moga
Hoshiarpur	.. 22	S.G.G.S. Higher Secondary School, Anandpur Sahib
	23	S.D. Higher Secondary School, Sham Churasi
	24	Lyallpur Khalsa Collegiate Higher Secondary School, Sham Churasi
Jullundur	.. 25	D.S.S.D. Higher Secondary School, Jullundur
	26	United Christian Higher Secondary School, Sura Nassi
	27	Government Higher Secondary School, Phillaur
	28	United Christian (Girls) Higher Secondary School, Sura Nassi

[Minister for Education]

District	Serial No.	Name of the School
1	2	3
Ludhiana	29	D. Khalsa Higher Secondary School, Heran
	30	S.A. Jain Higher Secondary School, Ludhiana
	31	S.D.P. Higher Secondary School, Ludhiana
	32	G.N. Khalsa Girls Higher Secondary School, Bopa Rai Kalan
Kangra	33	Government Girls Higher Secondary School, Dharamsala
	34	M.S.L.S.D. Higher Secondary School, Bhareri
Patiala	35	Mata Gujri Girls Higher Secondary School, Fatehgarh Sahib
Kapurthala	36	Government Girls Higher Secondary School, Kapurthala
Bhatinda	37	Arya Girls Higher Secondary School, Bhatinda
	38	Kamla Nehru Jain Girls Higher Secondary School, Faridkot
Mohindergarh	39	Government Higher Secondary School, Nangal Chaudhri
	40	Government Higher Secondary School, Mohindergarh
Sangrur	41	Arya Higher Secondary School, Narwana

List of High Schools converted to the Higher Secondary Pattern with effect from 1st April, 1960

1. Government Girls Higher Secondary School, Phagwara (Kapurthala).
2. Government Girls Higher Secondary School, Bhatinda.
3. Government Higher Secondary School, Banur (Patiala).
4. Government Higher Secondary School, Garhshankar (Hoshiarpur).
5. Government Higher Secondary School, Bihta (Ambala).
6. Government Higher Secondary School, Kesri (Ambala).
7. A.S. Higher Secondary School, Mukerian (Hoshiarpur).
8. S.D.A.S. Higher Secondary School, Jullundur.
9. Harbhagwan Memorial Higher Secondary School, Ferozepur City.
10. S.D. Higher Secondary School, Ferozepur.
11. B.K. Higher Secondary School, Ghee Mandi, Amritsar.
12. Shri Ram Kanya Mahavidyala, Nimak Mandi, Amritsar.
13. Guru Gobind Singh Higher Secondary School, Khanna (Ludhiana).
14. Sikh Girls Higher Secondary School, Sidhwan Khurd (Ludhiana).
15. S.M.A.S. Higher Secondary School, Mandi Gobindgarh (Patiala).
16. Fateh Chand College Girls Higher Secondary School, Hissar.

*List of High Schools permitted to switch over to the Higher Secondary Pattern
with effect from 1st April, 1961*

1961-62

1. Government Girls High School, Ludhiana.
2. Government Girls High School, Gurgaon.
3. Government Girls High School, Nabha (Patiala).
4. Government High School, Nathana (Bhatinda).
5. Government High School, Atta (Karnal).
6. Government High School, Nagrota Bhagwan (Kangra).
7. Government High School, Ballabgarh (Gurgaon).
8. Government High School, Lopoke (Amritsar).
9. Government High School, Sherpur (Gurgaon).
10. Government High School, Rehan (Kangra)
11. Government High School, Kaithal (Karnal).
12. Government High School, Bhallana (Kangra).
13. Government Ranbir College, for Women, Sangrur.
14. Government Girls High School, Garli (Kangra).
15. Government High School, Narnaul (Mohindergarh).
16. Government High School, Dadri (Mohindergarh).
17. Government High School, Nadaun (Kangra).
18. Government High School, Banjar (Kangra).
19. Government Girls High School, Police Lines, Patiala.
20. Government High School, Hissar.
21. Government High School, Hansi (Hissar)
22. Government High School, Shahbad (Karnal)
23. Government High School Amargarh (Sangrur).
24. Government Girls High School, Kulu (Karnal).
25. Government High School, Kurukshetra (Karnal).
26. Government High School, Simla.
27. Government High School, Sabathu (Simla Hills).
28. Government High School, Kanggo (Kangra).
29. Government High School, Galore (Kangra).
30. Government High School, Jind (Sangrur)
31. Government High School, Samrala (Ludhiana).
32. Government High School, Nabha (Patiala).
33. Government Girls High School, Kairon (Amritsar).

[Minister for Education]

34. Government Girls High School, Sector-8, Chandigarh.
35. Government Sports Higher Secondary School, Jullundur.
36. T.I.T. Higher Secondary School, Bhiwani (Hissar)
37. Jat Higher Secondary School, Hissar.
38. Auckland House School, Simla.
39. Sohan Lal, Girls Higher Secondary School Ambala City.
40. G.S.A.S. (D.A.V.) Higher Secondary School, Yamuna Nagar (Ambala).
41. Harcourt Butler Higher Secondary School, Simla.
42. D.A.V. Higher Secondary School, Simla.
43. Jat Higher Secondary School, Kaithal (Karnal).
44. S.D. Higher Secondary School (Multan) (Karnal).
45. Hindu Higher Secondary School, Kaithal (Karnal).
46. D.A.V. Higher Secondary School, Shahbad (Karnal).
47. Shri Vishwa Karma Model Higher Secondary School, Rohtak.
48. Jat H.M.A.S. Higher Secondary School, Rohtak.
49. Vaish Higher Secondary School, Rohtak.
50. Shahazada Nand Girls Higher Secondary School, Amritsar.
51. Arya Girls Higher Secondary School, Ferozepur.
52. Hindu Girls Higher Secondary School, Ferozepur City.
53. S.D. Girls Higher Secondary School, Moga.
54. Khalsa Higher Secondary School, Batala (Gurdaspur).
55. G.N. Khalsa Higher Secondary School, Naruwal, Batala (Gurdaspur).
56. D.A.V. Higher Secondary School, Batala (Gurdaspur).
57. Kalaswala Khalsa Higher Secondary School, Qadian (Gurdaspur).
58. Sacred Heart Higher Secondary School, Dalhousie (Gurdaspur).
59. Dr. H.R. Public Higher Secondary School, Datarpur (Gurdaspur).
60. Naya Nangal Higher Secondary School, Naya Nangal,
61. J.S.F.H. Khalsa Higher Secondary School, Atta (Jullundur).
62. A.D. Higher Secondary School, Dharamkot (Jullundur).
63. G.H.R. Khalsa Higher Secondary School, Desanjh-Kalan (Jullundur).
64. A.S. Higher Secondary School, Nakodar (Jullundur).
65. Public Higher Secondary School, Shahkot (Jullundur).
66. Lyallpur Khalsa Higher Secondary School, Jullundur City.
67. Dev Raj Shakha Vidyalaya, Jullundur City.

68. Khalsa Higher Secondary School, Mehma Singh Wala (Ludhiana).
69. Malwa Khalsa Higher Secondary School, Ludhiana.
70. Khalsa Girls Higher Secondary School, Ludhiana (Civil Lines).
71. Arya Girls Higher Secondary School, Ludhiana.
72. G.A.V. Higher Secondary School, Kangra.
73. The Modern Higher Secondary School, Patiala.
74. Khalsa Sewak Jatha Higher Secondary School, Patiala.
75. S.D. Kanya Mahavidyala, Phagwara (Kapurthala).
76. Ramgarhia Higher Secondary School, Phagwara (Kapurthala).
77. M.D.S.D. Higher Secondary School, Kapurthala.
78. Hindu Higher Secondary School, Raman Mandi (Bhatinda).
79. Khalsa Higher Secondary School, Bhatinda.
80. M.G.M.N. Higher Secondary School, Ahmedgarh (Sangrur).
81. A.S.D. Higher Secondary School, Narnaul (Mohindergarh).

AYURVEDIC AND ALLOPATHIC DISPENSARIES

13. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state the names of places in the State where Ayurvedic and Allopathic Dispensaries have been opened during the Second Five-Year Plan period and in the first year of the Third Five-Year Plan ?

Shri Brish Bhan : A list of places where the Ayurvedic/Allopathic Dispensaries have been opened during the Second Five-Year Plan and 1st year of the Third-Five Year Plan is enclosed.

List of District-wise Ayurvedic/Unani Dispensaries opened in Second Five Year-Plan

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil.
1	2	3

DISTRICT PATIALA

1	(1) Haji Majra	.. Patiala
2	(2) Tepla	.. Rajpura
3	(3) Mandaur	.. Nabha
4	(4) Ghaloti	.. Sirhind
5	(5) Tasimbly	.. Rajpura

[Capital and Health Minister]

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
DISTRICT SANGRUR		
6 (1)	Bishangarh	.. Malerkotla
7 (2)	Karamgarh	.. Sangrur
8 (3)	Lajwana Khurd	.. Do
9 (4)	Bakhora Khurd	.. Do
10 (5)	Khanal Kalan	.. Do
11 (6)	Karela	.. Jind
12 (7)	Bhaweve	.. Do
13 (8)	Dadwara	.. Do
DISTRICT MOHINDERGARH		
14 (1)	Chirya	.. Dadri
15 (2)	Kadma	.. Do
16 (3)	Tiwala	.. Do
17 (4)	Dhararu	.. Do
18 (5)	Neemriwali	.. Do
19 (6)	Bhagot	.. Mohindergarh
20 (7)	Akoli	.. Narnaul
21 (8)	Niwazpur	.. Do
22 (9)	Jakhni	.. Do
23 (10)	Keheri	.. Do
24 (11)	Silarpur	.. Do
25 (12)	Palari	.. Mohindergarh
BHATINDA DISTRICT		
26 (1)	Bauchuana	.. Mansa
27 (2)	Balluana	.. Bhatinda
28 (3)	Nandgarh	.. Do
29 (4)	Mehma Sarja	.. Do
30 (5)	Dailpur Mirja	.. Do
31 (6)	Kutiwal	.. Do
32 (7)	Romana Ajit Singh	.. Faridkot

Serial No.	Name of the Dispensaries	Tehsil
1	2	3
BHATINDA DISTRICT—CONCLD		
33 (8) Khera		.. Bhatinda
34 (9) Pathrala		.. Faridkot
35 (10) Gumti Kalan		.. Phul
KAPURTHALA DISTRICT		
36 (1) Saidowal		.. Kapurthala
37 (2) Dhaliwal Bet		.. Do
38 (3) Rampur Jagir		.. Do
39 (4) Sidhwan		.. Do
40 (5) Panchayat		.. Phagwara
41 (6) Chiheroo		.. Do
42 (7) Manak		.. Do
43 (8) Palahi		.. Do
44 (9) Pandori		.. Do
45 (10) Baghana		.. Do
DISTRICT HISSAR		
46 (1) Barawas		.. Bhiwani
47 (2) Mandoli Kalan		.. Do
48 (3) Jhumpa		.. Do
49 (4) Dharsul		.. Hissar
50 (5) Mondhal		.. Do
51 (6) Saharwa		.. Do
52 (7) Rajki		.. Hansi
53 (8) Kapro		.. Do
54 (9) Ghirai		.. Do
55 (10) Umra		.. Do
56 (11) Jodhka		.. Sirsa
57 (12) Jamal		.. Do
58 (13) Ganga		.. Do
59 (14) Gorakhpur		.. Do
60 (15) Ding		.. Do
61 (16) Kuleri		.. Faridabad

[Capital and Health Minister]

Serial No.	Name of the Dispensaries	Tehsil
1	2	3
ROHTAK DISTRICT		
62	(1) Khanpur Kalan	.. Gohana
63	(2) Nidana	.. Do
64	(3) Baroda	.. Do
65	(4) Vidya Pith (Bhainwal)	.. Do
66	(5) Dubaldhan	.. Jhajjar
67	(6) Guru-Kul-Jhajjar	.. Do
68	(7) Mandauthi	.. Do
69	(8) Sahlawas	.. Do
70	(9) Khungai	.. Do
71	(10) Barsa	.. Do
72	(11) Pakishma	.. Rohtak
73	(12) Hassangarh	.. Do
74	(13) Babu Akbarpur	.. Do
75	(14) Nilothe	.. Do
76	(15) Mandaura	.. Sonapat
77	(16) Khubru	.. Do
AMBALA DISTRICT		
78	(1) Chandigarh	.. Kharar
79	(2) Natwal	.. Naraingarh
80	(3) Ramgarh	.. Do
81	(4) Thandog	.. Do
82	(5) Kawara Khurd	.. Do
83	(6) Mullanpur Garibdas	.. Kharar
84	(7) Behrampur Bet	.. Rupar
85	(8) Deodhar	.. Jagadhri
86	(9) Khadri	.. Do
87	(10) Harnaul	.. Do
88	(11) Khajuri	.. Do
89	(12) Ghuran Pipli	.. Do
90	(13) Naneola	.. Ambala

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
AMBALA DISTRICT—CONCLD		
91	(14) Saha	.. Ambala
92	(15) Baragara	.. Do
93	(16) Harraipur	.. Nalagarh
94	(17) Sai	.. Do
95	(18) Gujjar Hatti	.. Do
KARNAL DISTRICT		
96	(1) Israna	.. Panipat
97	(2) Kurar	.. Do
98	(3) Adyana	.. Do
99	(4) Sink	.. Do
100	(5) Naguran	.. Kaithal
101	(6) Gumthalagarh	.. Do
102	(7) Pharal	.. Do
103	(8) Jadaula	.. Do
104	(9) Sheikhpora	.. Karnal
105	(10) Gagsana	.. Do
106	(11) Seonsar	.. Do
107	(12) Sambli	.. Do
108	(13) Gumthala Rao	.. Thanesar
109	(14) Mansa	.. Do
GURGAON DISTRICT		
110	(1) Jhand	.. Nuh
111	(2) Jaurasi	.. Do
112	(3) Bajghera	.. Gurgaon
113	(4) Khaurali	.. Do
114	(5) Karola	.. Do
115	(6) Bandawari	.. Do
116	(7) Jamalgarh	.. Ferozepore-Jhirka
117	(8) Skras	.. Do
118	(9) Agaon	.. Do
119	(10) Mandi	.. Rewari

[Capital and Health Minister]

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
GURGAON DISTRICT—CONCLD		
120 (11)	Raliwas	Rewari
121 (12)	Bikaner	Do
122 (13)	Bund	Do
123 (14)	Sandhat	Palwal
124 (15)	Dighot	Do
125 (16)	Janauli	Do
126 (17)	Anangpur	Ballabgarh
127 (18)	Shahjehanpur	Do
SIMLA DISTRICT		
128 (1)	Oachgaht	Kandaghat
129 (2)	Bhojnagar	Do
130 (3)	Kanda	Do
KANGRA DISTRICT		
131 (1)	Kangoo	Hamirpur
132 (2)	Jangle	Do
133 (3)	Pehambi	Do
134 (4)	Hatli	Do
135 (5)	Ladraur	Do
136 (6)	Bharari	Do
137 (7)	Bara	Do
138 (8)	Kakkar	Do
139 (9)	Chachian	Palampur
140 (10)	Khera	Do
141 (11)	Malog	Do
142 (12)	Suni	Do
143 (13)	Baijnath	Do
144 (14)	Daulatpur	Do
145 (15)	Andreta	Do
146 (16)	Balak Rup	Do
147 (17)	Kothi Khurd	Do

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
KANGRA DISTRICT—CONCLD		
148 (18)	Kothar	Kangra
149 (19)	Kareri	Do
150 (20)	Suliali	Nurpur
151 (21)	Harsar	Do
152 (22)	Thakardwara	Do
153 (23)	Raja Talab	Do
154 (24)	Bhadpur	Do
155 (25)	Dini Khas	Do
156 (26)	Dankwan	Do
157 (27)	Nadholi	Do
158 (28)	Khanni	Do
159 (29)	Khatyar	Dehra
160 (30)	Rakkar	Do
161 (31)	Ghamroor	Do
162 (32)	Muhal	Do
163 (33)	Kotla	Do
164 (34)	Bankhandi	Do
165 (35)	Jharot	Do
166 (36)	Dalash	Kulu
167 (37)	Nithar	Do
168 (38)	Burwa	Do
169 (39)	Panihar	Do
170 (40)	Jagatsukh	Do
171 (41)	Raghupur	Do
HOSHIARPUR DISTRICT		
172 (1)	Churru	Una
173 (2)	Joh	Do
174 (3)	Loharli	Do
175 (4)	Massiwal	Do
176 (5)	Jowar	Do
177 (6)	Kawabi Devi	Dasuya

[Capital and Health Minister]

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
HOSHIARPUR DISTRICT—CONCLD		
178 (7)	Haler	.. Dasuya
179 (8)	Passi Bet	.. Do
180 (9)	Bulalowal	.. Hoshiarpur
181 (10)	Mahengarwal	.. Do
182 (11)	Nighi	.. Garhshankar
183 (12)	Dauda Kalan	.. Do
184 (13)	Kathgarh	.. Do
185 (14)	Meghowal	.. Do
186 (15)	Kot Fatuhi	.. Do
187 (16)	Jangliana	.. Do
JULLUNDUR DISTRICT		
188 (1)	Tajpura	.. Jullundur
189 (2)	Darolikalan	.. Do
190 (3)	Gazipur	.. Do
191 (4)	Nijran	.. Do
192 (5)	Alampur Bakka	.. Do
193 (6)	Kot Badal Khan	.. Phillaur
194 (7)	Thalla	.. Do
195 (8)	Maron	.. Do
196 (9)	Phul Ghudowal	.. Nakodar
197 (10)	Sindhar	.. Do
198 (11)	Kaman	.. Nawanshahar
199 (12)	Gona Chaur	.. Do
200 (13)	Sirhala	.. Do
LUDHIANA DISTRICT		
201 (1)	Haidon Bet	.. Samrala
202 (2)	Dehru	.. Do
203 (3)	Kheri Noudh Singh	.. Do
204 (4)	Khammano Kalan	.. Do
205 (5)	Sarwarpur	.. Do

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
LUDHIANA DISTRICT—CONCLD		
206	(6) Kanke Kalan	Jagraon
207	(7) Sujapur	Do
208	(8) Mundian Kalan	Ludhiana
209	(9) Jodh	Do
210	(10) Dhaul Kalan	Do
211	(11) Barwala	Do
FEROZEPORE DISTRICT		
212	(1) Badal	Fazilka
213	(2) Phulu Khara	Do
214	(3) Dataranwali	Do
215	(4) Waring	Muktsar
216	(5) Panjeka	Do
217	(6) Fatehgarh Sabhraon	Zira
218	(7) Dholewala	Do
219	(8) Bhunter Kalan	Do
220	(9) Barana	Do
221	(10) Dhudike	Moga
222	(11) Bhaloor	Do
223	(12) Malka	Do
224	(13) Jhoke Tahlsingh	Ferozepore.
AMRITSAR DISTRICT		
225	(1) Dera Sahib	Tarn Taran
226	(2) Akalgada	Do
227	(3) Akalgarh Dhapien	Amritsar
228	(4) Jalalusman	Do
229	(5) Dhulka	Do
230	(6) Tahli Sahib Hola Mohalla	Do
231	(7) Pandori Sidhwan	Tarn Taran
232	(8) Nagoke	Do
233	(9) Kakkar	Ajnala
234	(10) Chimiari	Do
235	(11) Makhi Khurd	Patti
236	(12) Bhangala	Do

[Capital and Health Minister]

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
GURDASPUR DISTRICT		
237 (1)	Ghuman Kalan	.. Gurdaspur
238 (2)	Bhadal	.. Do
239 (3)	Nurpur	.. Do
240 (4)	Bopur Saydan	.. Do
241 (5)	Dhar Kalan	.. Pathankot
242 (6)	Narota Mehra	.. Do
243 (7)	Sarti	.. Do
244 (8)	Phangota	.. Do
245 (9)	Lahri Gujran	.. Do
246 (10)	Lehrun	.. Do
247 (11)	Marhian wala	.. Batala
248 (12)	Dharowali	.. Do
249 (13)	Dhandoi	.. Do
250 (14)	Bhanguri	.. Pathankot

List of District-wise Ayurvedic/Unani Dispensaries opened in the first year of Third Five-Year Plan, i.e., 1961-62

Serial No.	Name of Dispensaries	Tehsil
1	2	3
KANGRA DISTRICT		
1	Chaukath	.. Kangra
2	Gandhigram	.. Palampur
3	Khurwan (Tappa Momnar)	.. Hamirpur
4	Dandru (Tappa Ransara)	.. Hamirpur
5	Banhe-Di-Hatti	.. Dehra
6	Fatehpur	.. Nurpur
HOSHIARPUR DISTRICT		
7	Kot Patial	.. Hoshiarpur
8	Ghwarchan	.. Una
9	Passi Kandi	.. Dasuya
AMBALA DISTRICT		
10	Goela Panter	.. Nalagarh
11	Mandhana	.. Naraingarh

Names of places where Allopathic dispensaries have been opened during the Second Five-Year Plan

1. Civil Dispensary, Model Town, Patiala.
2. Civil Hospital, Paldi, (since converted into Primary Health Unit) district Hoshiarpur.
3. Mamichak Ranga, district Gurdaspur.
4. Sarangdev, district Amritsar.
5. Mohaleka, district Amritsar.
6. Lambochar, district Ferozepore.
7. Ghania-Ke-Bet, district Gurdaspur.
- *8. Bhindi Nain, district Amritsar.
- *9. Badhai Chima, district Amritsar.
10. Mcleodgunj, district Kangra.
11. Sainsha, district Lahaul and Spiti.
12. Kaza, district Lahaul and Spiti.
13. Gondla, district Lahaul and Spiti.
14. Madhopur, district Gurdaspur.

Names of places where Allopathic Dispensaries have been opened during the 1st Year of the Third

1. Tabo, district Lahaul and Spiti.
2. Kibber, district Lahaul and Spiti.
3. Sangnam, district Lahaul and Spiti.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

NOTIFICATION MAKING CERTAIN OFFENCES COGNIZABLE AND NON-BAILABLE

*57. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Home Minister be pleased to state the reasons why soon after the assumption of power by the New Ministry in the State, a Notification has been issued making a number of offences cognizable and non-bailable for one year ?

Shri Mohan Lal : The offences punishable, under sections 186, 189, 190, 228, 295-A, 298, 505, 506 and 507, I.P.C., were declared to be cognizable and offences punishable under sections 188 and 506, I.P.C., as non-bailable, by means of a notification, dated 1st February, 1954. This notification has been renewed from year to year, as the conditions on account of which this notification was issued still continue.

Comrade Shamsher Singh Josh : Is it a fact that this notification has been renewed with a view to suppressing the already suppressed civil liberties in the State ?

Home Minister : It is absolutely incorrect. Sir, every hon. Member in the previous House as well as in this House is aware of the conditions that had been prevailing in the State when this notification was issued and those conditions still continue to justify the revival of this notification.

*Now located at villages Chahar pur Band Hindi Aulakh till the land across the river is reclaimed and the populations shifted to that place.

Sardar Gurnam Singh : May I know the conditions that caused this notification to be issued ?

Home Minister : The hon. Member and everybody else knows that there had been persistent agitations, communal and otherwise, which tended to disturb the peace of this state from time to time and those conditions have not disappeared as yet. Therefore, it is absolutely essential that these provisions of the notification should be made applicable in the state.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि ऐसी कौन सी agitation का अन्देश है जो हो रही है या होने वाली है जिसको मद्देनजर रखते हुए इस extraordinary law को extend करने का फैसला किया गया ?

गृह मन्त्री : Question एक दिन का नहीं होता । सवाल यह है कि कोई समय ऐसा नहीं गुज़रा जब कि कोई न कोई ऐसी agitation पंजाब में चलती न रही हो, अथवा contemplate न हो रही हो जो कि peace and harmony of the state को disturb करती हो । आज भी जो कुछ हो रहा है सब के सामने है । इस लिये जरूरी है कि इस provision को चालू रखा जाये ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Does the hon. Home Minister anticipate any agitation in the State in view of this large-sized ministry ?

Mr. Speaker : It does not arise out of the main question.

श्री बलरामजी दास टंडन : मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि agitations होती रहीं । क्या मैं पूछ सकता हूँ कि elections से पहले जो एक साल का दरम्यानी अर्सा था उस में इस कानून को नाफिज़ क्यों न किया गया और elections के फौरन बाद कौन से ऐसे हालात पैदा हो गये थे कि इसे नाफिज़ किया गया ?

मुख्य मन्त्री : बड़ी खुशी की बात है कि आप ने यह सवाल पूछ लिया । Elections के पहले भी कर सकते थे । इस लिये नहीं किया ताकि लोग यूँ न समझ लें कि यह elections का पेश खैमा है । यही वजह है कि हमने उस वक्त को गुज़ारने की deliberate कोशिश की ।

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं यह जानना चाहता हूँ कि Elections के पहले अर्सा से इसे क्यों नाफिज़ नहीं किया और Elections के फौरन बाद इसे लागू करने के क्या कारण हैं ?

गृह मन्त्री : शायद मेम्बर साहिब ने सही तौर पर जवाब नहीं सुना । यह कानून सन् 1954 से बदस्तूर लागू है और हर साल renew होता रहा है ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : What are the chaotic conditions now prevailing in the State which forced the Government to extend this order further ?

Home Minister : We do not allow the chaotic conditions to grow or prevail and this notification was issued with a view to preventing the peace from being disturbed.

Sardar Gurnam Singh : The hon. Minister has been pleased to state that there are agitational conditions prevailing in the state which necessitated the renewal of this notification whereas in the Governor's Address it has been stated that peace is prevailing in the state. May I know which of the two statements is correct ?

Home Minister : The peace is prevailing in the state because of the steps the Government took.

Chaudhri Inder Singh Malik : May I know, Sir, whether there is permanent danger to the peace of the State necessitating the continuance of this notification ?

Chief Minister : We will try to see that there remains no permanent danger to peace in the state.

चौधरी देवी लाल : क्या यह सही नहीं है कि जब तक मौजूदा Chief Minister साहिब हैं तब तक peace को permanent खतरा रहेगा ? (Noise)

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : Next item on the Agenda is an Adjournment Motion given notice of by Shri Banwari Lal for raising discussion on certain grievance of mal-treatment meted out to Harijans in certain villages. I rule it out of order, firstly because the hon. Member will have ample opportunity to discuss this matter during the discussion on the Governor's Address and the general discussion on Budget, and secondly I have brought this fact to the notice of the hon. Chief Minister, who, I am sure, will take some steps in this behalf.

CALLING ATTENTION

*Mr. Speaker : Further there is a '**Calling Attention' notice from Comrade Shamsher Singh Josh, I may inform the hon. Member that I am trying to help in the matter, if I can. However, I don't give permission to the moving of this motion.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table Notification No. 7492-3GS-61/24508, dated the 4th July, 1961, in respect of the additions made by the Governor in the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, as required by Clause (5) of Article 320 of the Constitution.

---

*Shri Banwari Lal, M. L.A. : To ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the grave situation created by the reported beating of Harijan women and children by the villagers of Lokari, tehsil Rewari and their social boycott to prevent them from drawing water because of their failure to vote in, favour of an independent candidate as reported in the Tribune on 29th March, 1962, at page seven.

**Comrade Shamsher Singh Josh, M. L.A. : I hereby give notice under rule 73, Chapter XX of Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Vidhan Sabha to draw the attention of the House towards representation made by Sardar Atma Singh, General Secretary, Shromani Akali Dal, requesting the Speaker, Punjab Vidhan Sabha, to administer oath to Sardar Hazara Singh Gill elected to Punjab Vidhan Sabha from Patti constituency now in jail as under-trial, at an early date.

**POINT OF ORDER REGARDING SUPPLY OF AGENDA
PAPERS IN HINDI AND PUNJABI**

कामरेड मकखन सिंह तरसिक्का : On a point of order, Sir. मैं यह जानना चाहता हूँ कि जो बिल पेश किये जाते हैं या Starred Questions या दूसरी चीजें circulate होती हैं क्या वह पंजाबी या हिंदी में नहीं दी जा सकतीं ? कई मेम्बर साहिबान यहां House में ऐसे हैं जो अंग्रेजी नहीं जानते, पंजाबी या हिंदी ही जानते हैं । उनके लिये क्या बन्दोबस्त है ?

Mr. Speaker : In this connection I would request the hon. Member to see me in my Chamber and I would explain to him the steps taken to help such hon. Members who do not know english.

श्री बलरामजी दास टंडन : जनाब, आगे भी हिंदी और पंजाबी में यह चीजें दी जाती थीं अब क्यों उन्हें बन्द कर दिया गया है ?

Mr. Speaker : Translated versions of these documents are placed on the Table of the House and the hon. Members can consult them.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, यह एक मैम्बर का सवाल नहीं, बहुत से मैम्बर साहिबान को यह शिकायत है । यह बात अलग है कि तरसिक्का साहिब ने यह बात आप के notice में लाई है । यह बात House में सभी मैम्बरान के सामने आनी चाहिये कि अब इसे क्यों discontinued किया गया है जब कि पहले हिन्दी और पंजाबी में भी circulate हुआ करते थे ।

Mr. Speaker : The hon. Members should not raise discussion on this point in the House. They should better see me in my Chamber in this connection.

DISCUSSION ON THE GOVERNOR'S ADDRESS

Mr. Speaker : With a view to giving opportunity to all the Members who want to speak on the motion of thanks to the Governor for his Address, I would suggest that the Leader of the House may be given thirty minutes. Leaders of other groups may be given 20 minutes each and other hon. Members may be given from 10 to 15 minutes each depending upon whether they speak relevant to the discussion or not.

Voices: All right, Sir—Yes, Sir.

कामरेड राम चन्द्र (नूरपुर) : अध्यक्ष महोदय, मुझे गवर्नर साहिब के लिये धन्यावाद का प्रस्ताव पेश करने का आदेश दिया गया है और मैं उसे सहर्ष पेश करता हूँ । प्रस्ताव यह है—

That an Address be presented to the Governor in the following terms:—

“That the Members of the Vidhan Sabha assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the Address which he has been pleased to deliver to both the Houses of the State Legislature assembled together on the 15th March, 1962.”

अध्यक्ष महोदय, मैं कहना चाहता हूँ कि मैं यह प्रस्ताव केवल रस्मी तौर पर नहीं पेश कर रहा बल्कि यह मैं उस सारी श्रद्धा से प्रेरित हो कर कर रहा हूँ जो मेरे दिल में उन की कुरबानियों, उन की योग्यता और दक्षता के लिये है। अपने अभिभाषण में उन्होंने जो सद्भावना इस सदन के लिये प्रकट की है उस के लिये मैं यह धन्यवाद का प्रस्ताव आप के सामने पेश करता हूँ और उनके वह शब्द एक बार फिर पढ़ देना चाहता हूँ जो मैं आशा करता हूँ कि हर एक भाई के हृदय तन्तुओं को छुएंगे। उन्होंने कहा :—

‘और आप में से हर एक के लिये यह कामना करता हूँ कि इस सदन के भीतर और इस के बाहर मन और कर्म से आप ऐसा आचार करें जिस से हमारे इन लोगों के लिये उन्नति, खुशहाली, एकता, विवेक और प्रौढ़ता के एक नए अध्याय का आरम्भ हो जिन की सेवा करने को हम सभी उत्सुक हैं और जिन्होंने अपनी ओर से काम करने के लिये हमें नियुक्त किया है’।

स्पीकर साहिब, आप के द्वारा मैं गवर्नर साहिब को विश्वास दिलाना चाहता हूँ कि इन्होंने जो सद्भावना इस सदन के सदस्यों के लिये प्रकट की है वह उसे सदा ध्यान में रखेंगे और प्रजा के हितों को आगे ले जाने के लिये उन से जो बन सकेगा उस में कोई कसर उठा न रखेंगे। और मैं आशा करता हूँ कि हम उस विश्वास के योग्य पात्र साबत होंगे जो हम में प्रकट किया गया है।

स्पीकर साहिब, अब मैं उन बातों की तरफ आना चाहता हूँ जो मुझे इस मौके पर कहनी हैं। स्पीकर साहिब, जब मैं अपने पड़ोसी देश की तरफ देखता हूँ तो मुझे एक शोअर याद आता है :

लहू टपका किसी की आर्जू से,
हमारी आर्जू टपकी लहू से।

जनाब, उन्होंने स्वराज्य प्राप्त तो किया लेकिन फूट, हेरा फेरी और तशद्द से, और उनका जो हाल है वह हम सब देख रहे हैं। हमें जो स्वराज्य मिला वह हमारे देश भक्तों की कुर्बानियों के नतीजा के तौर पर मिला और वह फल फूल रहा है। इस धन्यवाद के प्रस्ताव पर बोलते हुए यह कहने में मुझे खुशी होती है कि उन शहीदों की की हुई कुरबानियां जो उन्होंने देश की स्वतन्त्रता के लिये कीं फल फूल रही हैं और हम शनैः शनैः उन के cause को सरंजाम देने के लिये यत्न कर रहे हैं। यदि हम अपनी सरकार द्वारा किये हुए development के आन्दोलनों को देखें तो हर व्यक्ति का मन हर्षित हो जाता है कि हम सचमुच शहीदों के उद्देश्य को पूरा करने की तरफ बढ़ रहे हैं।

सब से पहले मैं जिस बात का जिक्र करना चाहता हूँ वह है भावनात्मक एकीकरण यानी emotional integration. हमारे देश में ऐसी शक्तियां रहीं हैं, ऐसे आंदोलन होते रहे हैं जिन का उद्देश्य यह था कि मुस्लिम फिरकों, जातों और मजहबों में झगड़े कराएं मगर हमारे नेताओं और सरकार का यह यत्न रहा है कि इस देश को जिस एकता से आजाद कराया है वह कायम रहे और उसे तरक्की की तरफ ले जाया जाये। मुझे यह कहने में खुशी है कि फिरकादाराना जितनी तहरीकें चलीं, जितने मरन ब्रत और जवाबी मरन ब्रत रखे गए वह हमारे देश का ध्यान तामीरी कामों की तरफ से हटा न सके। सरकार ने बड़ी

[कामरेड राम चन्द्र]

योग्यता और कुशलता से तमाम झगड़ों का इन्तजाम किया। यह खुशी की बात है कि जनता ने इन ग़लत तहरीकों का साथ देने से इनकार कर दिया और देश के विकास की तरफ ध्यान दिया। सरकार ने इस बात का ऐलान किया कि वह किसी तरह की फिरकादाराना पार्टी के दबाब में नहीं आयेगी। यह बहुत बड़ी खुशी की बात है और इसी की वजह से हम ने देखा है कि हमारे देश ने इन सारी ग़लत चीज़ों का मुकाबला करते हुए elections का सारा काम शान्तिपूर्वक पूरा कर लिया है और वैधानिक सरकार वजूद में आ गई है।

इस के साथ ही साथ मैं law and order का ज़िक्र भी करना चाहता हूँ। मुझे यह कहने में बड़ी खुशी है कि चौकसी विभाग ने corruption और दूसरी बुराइयों को दूर करने का बड़ा यत्न किया। इस विभाग की कार्यवाहियों के नतीजे के तौर पर 297 अफसरों को सज़ाएं मिलीं और 93 अफसरों को मौकूफ किया गया। यह काबिले तारीफ बात है मगर मैं अपने होम मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि कहीं वह complacent न हो जाएं क्योंकि corruption बड़ी हद तक फैली हुई है और ज़रूरत इस बात की है कि हम इस बारे में alert रहें और यह चाहे किसी तरफ से आए, छोटे की तरफ से या बड़े की तरफ से, खाह किसी भी quarter से आए हम इसे दबा कर अमन और कानून कायम कर सकें। इस वक्त देश में जितना तरक्की का काम हो रहा है वह अद्वितीय है लेकिन आज भी अगर कोई देश में शिकायत है तो वह corruption की ही है। इस शिकायत को दूर करने के लिये जितना काम चौकसी विभाग ने किया है वह सराहनीय है। मगर हमें तो इस से भी आगे बढ़ना है और corruption को बिल्कुल खत्म करना है। इस सिलसिले में मैं यह कहना चाहता हूँ कि corruption की बड़ी वजह सरकारी कामों में देर लगना है। होम डिपार्टमेंट को इस तरफ ध्यान देना चाहिये। वह देखे कि हर मामले का फैसला जल्दी से जल्दी हो। मुझे खुशी है कि सरकार ने देहाती लोगों की शिकायतों को दूर करने के लिये ज़िला स्तर पर Co-ordination Committees बनाई हैं। जिन का फर्ज उन लोगों की शिकायतों को दूर करना है। लेकिन मैं कहना चाहता हूँ कि बाज़ औकात ऐसा होता है कि शिकायतों के मुतअल्लिक पूरी तहकीकात नहीं होती। मैं आशा करता हूँ कि विभागों के इनचार्ज देखेंगे कि जो शिकायत आती है उस की पूरी तरह से तहकीकात हो और लाल फीता शाही की वजह से उस में कोई खराबी न होने पाये। मैं यह बात बाज़े तौर पर कहना चाहता हूँ कि Industries Department में corruption बहुत ज्यादा है इस को दूर करने के लिये खास कोशिश की ज़रूरत है। कोटा देने और लेने वालों पर कड़ी निगरानी रखने की ज़रूरत है। यह देखना है कि इस में ताखीर न हो और ग़लत आदमियों को कोटा तो नहीं मिल जाता। Corruption को हटाने का काम बहुत बड़ा है और अगर सरकार ने इसे पूरा कर लिया तो कांग्रेस को यहां से कोई हटा नहीं सकता।

अध्यक्ष महोदय, अब मैं कृषि विभाग की बात करना चाहता हूँ। मुझे खुशी है कि हम ने इस विभाग में बड़ी तरक्की की है। जो हम ने साढ़े तीन लाख एकड़ फालतू ज़मीन बेजमीन मुजारों में बांटने का फैसला किया है वह जल्दी से बांट दी जाए। 1953 में हम ने Tenancy Act पास किया था उस पर अमल करने में 7, 8 साल लग गए हैं। लेकिन अब मैं आशा करूंगा कि इस साल यह काम हो जायेगा और जो उजड़े हुए मुजारे हैं वह आबाद

हो जायेंगे । और जो चकबन्दी का काम है वह 1965 तक खत्म हो जायेगा । इस सम्बन्ध में मैं एक बात कहता हूँ कि मैं out and out सोशलिस्ट हूँ और मेरी यह राय है कि इस काम को कोऑपरेटिव फार्मिंग के साथ जोड़ा जा सकता तो ज्यादा काम सफल हो सकता था ।

लोगों को दोबारा बसाने का काम भी हमारी सरकार ने बड़ी खुशअसलूबी से पूरा किया और 90 per cent किसानों को आबाद कर दिया गया । इस के अतिरिक्त नुधियाना में कृषि यूनिवर्सिटी, और नीलोखेड़ी में कालेज (टेक्निकल) व हिसार में Veterinary Colleg; जो बन रहे हैं इस के लिये सरकार बधाई की पात्र है । पशुओं की परवरिश और वृद्धि के लिये जो नुमायश लगती है, और इनामात दिये जाते हैं यह भी एक अच्छी बात है । और यह सरकार जो विकेन्द्रीकरण की ओर जल्दी से जल्दी जा रही है यह बहुत अच्छी बात है ।

इस के बाद जो हमारे यहां पंचायत राज्य की स्थापना हुई वह इतिहास की एक बहुत आला बात है । इस मिलसिले में 90 हजार पंचों को प्रशासन केन्द्र में शिक्षा दी जा चुकी है । इसी तरह मैं सामुदायिक विकास आन्दोलन के लिये सरकार को बधाई देना चाहता हूँ । यह काम पिछली पंचवर्षीय योजना के तहत शुरू हुआ था और 89 फीसदी गांव इस आन्दोलन में आ गए हैं और लोगों में इस में हिस्सा लेने की बड़ी दिलचस्पी है ।

सरकार ने 65 वर्ष के लोगों को कुछ इमदाद देने के लिये गुजारे की स्कीम रखी है, यह एक बहुत ही नेक कदम है । साथ ही यह सोशलिस्ट पैटर्न आफ सोसाइटी का एक हिस्सा है । मैं आशा करता हूँ कि सरकार इसे आगे ले जायेगी ।

जो एक बड़ी जरूरी चीज़ थी वह भी सरकार ने की है और चण्डीगढ़ में एक ग्लाइडिंग क्लब शुरू कर दिया है । मुझे आशा है कि लोग इस में भी दिलचस्पी लेंगे ।

पिजौर में एक Machine Tool Factory लगाई जा रही है और एक नया कारखाना बनाया जा रहा है जिस पर भारत सरकार रुपया खर्च कर रही है । यह बहुत ही कारखाना अच्छी बात है । इसी तरह मोटर साइकल फैक्ट्री, स्कूटर, दवाइयों के कारखाने और मशीनों के कई तरह के कारखाने लगाए जा रहे हैं । और जो छोटे-छोटे कारखाने लगाये जा रहे हैं वह छोटे-छोटे लोगों के लिये बड़े ही मुफीद साबत होंगे । सरकार ने जो 31 model shops बनाई हैं, वह भी एक अच्छा कदम है । टेक्नीकल प्रशासन का जो प्रबन्ध किया गया है उससे देश में industrialisation होगी । मैं इसकी तारीफ करता हूँ । लेकिन जो पिछड़े हुए इलाके हैं उन की तरफ सरकार पूरा ध्यान नहीं दे सकी है और वहां पर लोगों को लोहे के कोटे की बड़ी दिक्कत है जो अभी भी बनी हुई है । लोगों को वहां पर यह कहा जाता है कि वे मशीनें हासिल करें तब उन्हें कोटा मिलेगा । लेकिन जब मशीनें आती हैं और दरखास्त दी जाती है तो उसे मंजूर होने में 9, 10 महीने लग जाते हैं । मैं समझता हूँ कि सरकार इस तरफ ध्यान दे ।

इसके अलावा, स्पीकर साहिब, पहाड़ी इलाकों में जो construction का काम हो रहा है उसके लिये हमें corrugated sheets (धारीदार शीट्स) नहीं मिलतीं । इनका कोटा ही कांगड़ा जिले के लिये अलग से मुकर्रर करना चाहिये । एक बड़ी चीज़ जो मैं

[कामरेड राम चन्द्र]

कहना चाहता हूं वह यह है कि नूरपुर में सब-डिपो बनाया जाना चाहिये ताकि डेरागोपीपुर की तहसील वाले और साथ के लोग कोटा हासिल कर सकें । अभी जो डिपो हैं वह काफी दूर हैं और वहां से लोहा लाने में बड़ी कठिनाई होती है । नूरपुर और वसूर में यह सबडिपो होने जरूरी है । और नूरपुर में कोई न कोई Technical Institute खुलनी चाहिये । मैं एक बार फिर सरकार के industrialisation की तरफ उठाए गए कदम की सराहना करता हूं ।

अब मैं एक बड़ी ही महत्वपूर्ण बात की तरफ आना चाहता हूं, वह है श्रम विभाग यानी लेबर डिपार्टमेंट । 1960 में जहां 2 हजार झगड़े हुए वहां 1961 में सिर्फ 150 झगड़े हुए । इस कमी के लिये सरकार को बधाई देना चाहता हूं । इसी तरह हड़तालें अब बहुत कम हो गई हैं । जहां तक Tribunal केसिज़ का सवाल है मैं समझता हूं कि इनमें थोड़ी सी सख्ती बरती गई है । सरकार इस नीति पर फिर से गौर करे । जो केसिज़ Tribunal को refer हों वहां पर लेबर को तरजीह मिलनी चाहिये । मैं समझता हूं कि

1.00 a. m.

आगे यह महकमा और भी खुशअसलूबी से काम कर सकेगा । मैं समझता हूं कि अगर अंग्रेजी राज और कांग्रेस राज का मुकाबला किया जाये तो हमारी हकूमत ने कई कदम आगे बढ़ाए हैं । मैं अपनी सरकार का धन्यवादी हूं कि उन्होंने तरक्की के लिये विशेष प्रबन्ध किये हैं । Third Five-Year Plan में 22½ करोड़ रुपये देने का यत्न किया है । इस से आशा है कि तरक्की की रफतार और तेज़ हो जायेगी । जो रुपया दिया जाना है वह सब constituencies में proportionately खर्च किया जायेगा और इस के लिये मैं सरकार को बधाई देता हूं ।

स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि आज कल international situation critical शकल अस्तित्वार कर रही है और इस के पेशे नज़र हमें तसलीम करना पड़ेगा कि लाहौल और स्पिती का देश की रक्षा के सम्बन्ध में एक खास स्थान है । इस इलाके में लोग पैदल चलते थे और एक इलाके की खबर दूसरे इलाके तक पहुंचनी मुश्किल थी । अब वहां सरकार के यत्नों से सड़कों का जाल बिछा दिया गया है । आज उन सड़कों पर मोटरें चल रही हैं । हमारी सरकार इस के लिये भी बधाई की पात्र है । (प्रशंसा) इस के अलावा मैं बताना चाहता हूं कि hilly areas में Commissioner एक ऐसे शख्स को लगाया गया है जो बहुत sympathetic है । ऐसे शख्स की मौजूदगी में सारे काम expeditiously execute होंगे और हमारी समस्याएं आसानी से हल हो जायेंगी । मुझे यह जान कर भी बहुत खुशी हुई है कि हमारी सरकार backward areas के लोगों को ऊंचे स्तर पर लाने के लिये उचित ध्यान दे रही है । इस ने फैसला किया है कि सरकारी educational institutions में backward areas के विद्यार्थियों के लिये 10 फीसदी स्थान सुरक्षित किये जायें । हमारी सरकार ने यह बड़ा progressive कदम उठाया है ।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, कुंजपुरा, कपूरथला और नाभा में सैनिक स्कूल खुल जाने से गरीब तबके के लोगों को बेहद फायदा हुआ है क्योंकि सरकार ने गरीब विद्यार्थियों को

वज़ीफे देने का प्रबन्ध किया है। It is very beneficial and progressive step and I congratulate the Government for this.

जहां तक चिकित्सा विभाग का ताल्लुक है मैं गवर्नमेंट के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि पसमांदा इलाकों में हस्पताल खोले जाने की आवश्यकता है। वहां लोगों ने ज़मीनें भी दी हुई हैं और Five-Year Plan में भी provision है। इसलिये मैं गवर्नमेंट से प्रार्थना करूंगा कि इस साल वहां हस्पताल खोले जायें। Malaria Eradication Programme जारी कर के सरकार ने एक बड़ा भारी step लिया है। जींद के इलाके में लोगों में बहुत narrow mindedness पाई जाती है। आयुर्वेदिक वाले Allopathic system को बुरा कहते हैं और Allopathic वाले Ayurvedic system को condemn करते हैं और इसी तरह से यूनानी दवाइयों वाले अपना steam system और mud system से कई cases का इलाज करते हैं, लेकिन उन के दिल में दूसरे system के खिलाफ कोई तास्सुब नहीं। इन्हें चाहिये कि वह एक दूसरे से medicines के बारे में सलाह मश्विरा करें ताकि co-ordination कर के हर system का लाभ उठाया जा सके।

इस के अलावा पर्यटन विभाग की तरफ हमारी सरकार ने काफी ध्यान दिया है। हमारे देश को आज़ाद हुए अभी थोड़ा ही अर्सा हुआ है लेकिन सरकार ने इस दौरान में कई जगह पर्यटन स्थान बनाए हैं। जगह जगह पर लोगों के रहने के लिये Rest Houses भी बन रहे हैं। मैं कहूंगा कि पर्यटन विभाग को ज़्यादा कामयाब बनाने के लिये हमें ज़्यादा trained guides रखने चाहियें।

जहां तक कांगड़ा ज़िला का सम्बन्ध है, मैं अर्ज करना चाहता हूं कि जब मैं Hong Kong में गया तो वहां Tramways देखीं जो नीचे से ऊपर तक चलती हैं। जगह जगह पर इस के स्टेशन हैं वहां पर आदमी उतर जाते हैं और लोगों की सैर के लिये बड़ा अच्छा स्थान बनाया गया है। इसी तरह जोगिंदर नगर में जहां बिजली का power station है वहां जो trolley चलती है वह रस्से की मदद से चलती है। इस में एक improvement की ज़रूरत है। इस में ऐसे मुकाम आते हैं जहां वह trolley 850 पर खड़ी हो जाती है और उसे लोग खूनी घाटी कहते हैं। यहां पर लोगों को warn कर दिया जाता है। इस लिये मैं गुज़ारिश करूंगा कि इस trolley को electric train की शकल दी जाये।

जब मैं Russia में गया तो मैं ने देखा कि वहां पर Sulphur Springs के नज़दीक आराम करने के स्थान बनाये हुए थे। वहां Sulphur Springs से लोगों को राजी करने का तरीका अख्तियार किया हुआ है।

(At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair).

जब मैं वहां से वापिस आया तो मैं ने अपनी state के Medical Department वालों से कहा कि वह भी इस विषय में स्टडी करें कि क्या हम भी ऐसा कर सकते हैं? हमारे देश में भी hot water और sulphur के चश्मे मौजूद हैं। गुड़गांव में भी हैं और कांगड़े में भी हैं। अगर हम भी इस तरीके से इलाज कर सकें तो लोगों को फायदा पहुंच सकता है।

[कामरेड राम चन्द्र]

एक और बात की तरफ मैं हाउस की तवज्जुह दिलाना चाहता हूं। हमारे इलाके में मसरूर का मन्दिर वाक्या है। वह structure का एक अद्भुत नमूना है, वह मन्दिर पहाड़ को खोद कर बनाया गया है। वह वाकई एक अद्वितीय चीज है। अगर धर्मशाला से गगुल तक सड़क को पक्का कर दिया जाये तो मुझे आशा है कि वह मन्दिर बहुत से visitors को attract करेगा और लोग उसे देख कर महज्जु हुआ करेंगे। इस से state की income भी बढ़ेगी।

अन्त में मैं Transport के बारे में कुछ शब्द कहना चाहता हूं। मेरा ताल्लुक चूँकि Labour class से भी है मुझे दिल्ली में Transport arrangements देखने का मौका मिला है। जिन दिनों वहां पर नुमायश लगती है उन दिनों वहां special buses चलती हैं। मुझे लोगों से मिलने का मौका मिला है। वह लोग सब पंजाब के Transport Department की efficiency की तारीफ करते हैं। मुझे खुशी है कि इस महकमे ने दिल्ली, नंगल और चण्डीगढ़ के दरम्यान air conditioned buses चलाने का फैसला किया है। यह बड़ा अच्छा प्रयत्न रहेगा। मैं यह कहना चाहता हूं कि यह बहुत अच्छी बात होगी अगर हमारी सरकार देहात में जहां भी मुमकिन हो बस service चालू कर दे। इस से जनता को बहुत फायदा होगा इस काम में देरी इस लिये हो रही है कि इस बात का फैसला जल्दी नहीं हो पाता कि permit किस को दिया जाये। मैं nationalization के खिलाफ नहीं हूं। सरकार nationalization करना चाहती है, मैं इसे पसन्द करता हूं। लेकिन अगर इस को implement करने में देरी हो तो efficiency यह demand करती है कि route permit दिया जाये, चाहे किसी को दिया जाये। जहां भी बस जा सकती है, वहां bus service चलनी चाहिये—चाहे private हो चाहे सरकारी हो ताकि लोगों को सुविधा हो। इस सम्बन्ध में मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि मैं दो साल से लिख रहा हूं कि नूरपुर से आगे रहन और धमेटा के लिये direct बस चलनी चाहिये। जो बसें इस वक्त पठानकोट से चलती हैं उन में बहुत ज्यादा rush होता है। लोग अंधाधुंध एक दूसरे के ऊपर बैठने की करते हैं। कई बार तो दंगा फसाद भी हो जाता है। लोग छत्तों पर भी बैठने को तैयार होते हैं। हम कहते हैं कि इन जगहों के लिये direct route कर दिया जाए और बसों का नम्बर भी बढ़ा दिया जाए चाहे दो की बजाये तीन ही कर दो। Direct route हो जाने से लोगों को बहुत सहूलत हो जायेगी। अगर सरकार सूद एंड कम्पनी को ही direct route का permit दे दे यानी पठानकोट, नूरपुर, रहन और धमेटा तक direct बस चलाई जाये तो बहुत अच्छी बात होगी। यह route बड़ा important है। आप पौंग डैम बना रहे हैं, वहां तक पहुंचने के लिये बड़ी अच्छी सड़क होगी। सरकार को वहां पर सामान ले जाने में बड़ी सुविधा होगी और साथ ही लोगों को भी आसानी हो जायेगी। इस बात पर जल्दी ही अमल होना चाहिये।

अध्यक्ष महोदय, मैं आप का धन्यवाद करना चाहता हूं कि आप ने मुझे अपने विचार हाउस के सामने रखने के लिये समय दिया मैं दोबारा राज्यपाल महोदय का धन्यवाद करता

ਹੁੰ ਕਿ ਤੁਨ੍ਹੀਂ ਨੇ ਹੁਸਾਰੇ Members ਕੇ ਲਿਧੇ ਸੁਫ ਖਾਬਨਾ ਪ੍ਰਕਟ ਕੀ। ਇਸ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਸੈਂ ਆਪਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰ। ਜਥੇ ਹਿੰਦ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ (ਮਲੋਟ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਕਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਪੰਨਵਾਦ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਅਲਹਿਦਾ ਅਲਹਿਦਾ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਹਿਕਮੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਆਕਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ opposition ਦਾ role ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਦੀ, ਹਰ ਠੀਕ ਗੱਲ ਦੀ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਲਈ 'ਪਿੱਥ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ' ਜਾਂ 'ਹਰਿਆਨਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ' ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਦਸਾਗਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਭਿਆਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲਾ ਸਾਲ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤ ਰੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ safety valve ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਿ ਮਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੰਡੀ ਪੈ ਜਾਏ ਅਤੇ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਗਰਮ ਰਖਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਸੂਰੀਆ ਦੇਵ ਨੇ ਵਰਤ ਰੱਖ ਦਿਤਾ। ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇੰਨੀਆਂ ਭਾਰੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਤਾ ਵੀ ਹਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਬਦਾਮਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤੀ, ਇਸ ਦੀ ਮੈਂ ਕੀ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਜੋ ਹਨੇਰੀ ਚਲਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਜੋ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਨੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਹੌਸਲਾਸ਼ਿਕਨੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਧਾਈ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਆਏ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਲੰਮੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਦਮ ਨੂੰ ਧਿਰਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਕ ਲੁਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ ਇਹ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾ ਗਈਆਂ ਹਨ। (ਹਾਸਾ) ਕੋਈ ਸੁੱਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਗਾਵੇ ਪਰ ਜਾਗਦੇ ਨੂੰ ਜਗਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਈ ਹੈ। Opposition ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਸ ਘਰ ਵਾਲੀ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਵਸਣਾ, ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਖਾਂਦੇ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਹਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਨਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ]

ਵਸਤਤ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭੁਖੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, 1950-51 ਵਿਚ 40 ਲਖ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ 53 ਲਖ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ 1,38,000 ਟਨ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅੱਜ ਇਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਕੇ 2,59,000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਡੀ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1951 ਵਿਚ economics ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 7.67 ਪੈਂਡ per capita ਸੀ ਜਿਹੜੀ 1961 ਵਿਚ ਵਧ ਕੇ 10.77 per capita ਹੋ ਗਈ। ਯਾਨੀ 9½ ਮਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ 13½ ਮਣ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਉਪਜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 34 ਮਣ ਹੈ।

Cotton, ਇਹ 1950-51 ਵਿਚ 1,07,000 bales ਹੋਈਆਂ ਸਨ। 1960-61 ਵਿਚ ਇਹ 4,88,000 bales ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ, ਯਾਨੀ 4½ ਗੁਣਾ cotton ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਧਾਈ ਦੀ ਹਕਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ 6 ਲੱਖ ਮਣ ਤੋਂ 27 ਲੱਖ ਮਣ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। (ਤਾੜੀਆਂ)

ਖੰਡ ਦੀ ਉਪਜ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 4.2 ਫੀ ਸਦੀ ਸੀ ਉਹ ਅੱਜ 20.2 ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। Cotton Textile ਵਿਚ 39 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। Cycle parts ਵਿਚ 88.7 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। Bicycles ਵਿਚ 22.7 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਕਿਤਨੀ ਸ਼ਲਾਘਾ-ਯੋਗ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸ਼ੇਵਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣ ਲਈ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਥੇ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪੁਰਾਣੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੜਚਣਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ 5—5 ਮਰਲੇ ਦੇ plots ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਜਲ ਖੁਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਦੀ administration ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਰਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਲਈ। ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 5 ਏਕੜ ਦਰਿਆਉਂ ਪਾਰ ਅਤੇ 5 ਏਕੜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਏਧਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 100—100 ਰੁਪਏ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ Small Saving Certificate ਖਰੀਦਣ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨਸ਼ੇ ਦੇ

ਬਿਲਕੁਲ ਖਿਲਾਫ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 100—100 ਰੁਪਏ ਦੇ Small Saving Certificate ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਔਰ ਮਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫਾਲਤੂ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਧੜੇ ਵਲੋਂ ਖਾਮਖਾਹ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੇ ਆਬਾਦ ਕਰਨੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਔਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 50—1—60/2—80 ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 60—4—80/5—120/5—175 ਤਕ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਉਹੀ ਲੋਕ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ sweepers ਦੀ ਤਨਖਾਹ 5 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਵਧਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਲਾਕ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ bogus policy ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

Deputy Speaker ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ Co-operative movement ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਏਥੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। Co-operative ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੇ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਇਤਨੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੜੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਪੁਟੇ ਹਨ। 96 ਫੀਸਦੀ ਰਕਬਾ Co-operative Societies ਨਾਲ cover ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। Service Co-operative ਏਥੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਏਥੇ Marketing Societies ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਰੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਏਥੇ ਭੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਇਸ ਝਗੜੇ ਨਾਲ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਉਥੋਂ ਦੇ local ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ ਜਿਹੜੇ local ਪਰਬੰਧਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕਹੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਬੂਤ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

उपाध्यक्ष महोदय : आप अपनी स्पीच पर ही सीमित रहें किसी को छेड़ने की कोशिश ना करें। (The hon. Member should not try to hit at others. He should confine himself to his speech.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ : ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ partition ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜੇ ਅੱਜ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘਟ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ]

ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦਾ 5 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿਸਾ ਵਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸੂਬੇ ਨੇ 17 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡ ਆਬਾਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 4½ ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਕ ਜਿਹੜੀ **consolidation** ਹੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 44 ਫੀ ਸਦੀ ਹੋਈ। ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜਿਤਨਾ ਰਕਬਾ ਜ਼ੇਰ ਕਾਸਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਉਹ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਿਸੇ ਵਿਚ 5 ਫੀ ਸਦੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ 20 ਫੀ ਸਦੀ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕਲੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ 95 ਫੀ ਸਦੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਜੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ 14 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੇਮ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਅਗੇ ਬਾਹਰੋਂ ਇਤਨੀ ਕਣਕ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਹਿਜ਼ 50 ਲਖ ਟਨ ਗੰਦਮ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈ। ਅਜ ਤਤਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਣਕ ਬਾਰੇ ਆਈਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ 22 ਲਖ ਮਣ ਅਨਾਜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। 9 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਔਜ਼ਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਦੇਣ ਲਈ ਔਰ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨੀਲੋਖੇੜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ **acquire** ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਨੀਲੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਹਏ ਹਨ ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਏਥੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਲੀਆ ਕਿਉਂ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਰ ਆਉਣੀ ਸੀ ਔਰ ਉਸ ਤੇ ਖਰਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣੀ। ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਪੈਸਾ ਜੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ, ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜਾਂ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜੋ ਜੋ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ **opposition** ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਏਸ ਮਤੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਔਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣ ਜਾਣ ਔਰ ਹਸਪਤਾਲ ਬਣ ਜਾਣ, ਕਾਲਜ ਬਣ ਜਾਣ ਔਰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਬਣ ਜਾਣ। ਲੋਕਿਨ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਏਥੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਜੈਤੋ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਜਗਰਾਉਂਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ **support** ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਕਾਮਰੇਡ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਕਢ ਕੇ ਫੌਕਾ ਪਾਣੀ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਤੇਲਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਮਗਰ ਏਥੇ ਹਾਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਪਿਛੇ ਔਸਤ ਟੈਕਸ 2.9 ਫੀ ਸਦੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ 3.7 ਫੀ ਸਦੀ ਇਕ ਆਦਮੀ ਪਿੱਛੇ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਧਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ 3.2 ਫੀ ਸਦੀ ਹੈ ਔਰ ਆਂਧਰਾ ਵਿਚ 3.1 ਫੀ ਸਦੀ ਇਕ ਆਦਮੀ ਪਿਛੇ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਸਨ 1949-50 ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 151 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 313 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਦੋ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ 1950 ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਔਸਤ ਆਮਦਨੀ 63 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਬਣਦੀ ਸੀ ਔਰ 1958 ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 101 ਰੁਪਏ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ 38 ਫੀ ਸਦੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ 3 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 20 ਰੁਪਏ ਤਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਖਪ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਕਾਲਜ ਖੋਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਦਾ ਫਾਰਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਫਾਰਮ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਔਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਚੌਧਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ **Irrigation Minister** ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਹੋਰੀ ਪੀ. ਡਬਲਿਊ. ਡੀ. ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਰਹੇ ਸਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 30—30 ਮੀਲ ਲੰਮੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਐਸੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕੀ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਜਾਂ ਟੋਇਆਂ ਟਿਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਇਧਰ ਉਧਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਏਸ ਸਾਲ ਉਥੇ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਮੀਲ ਹੈ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 29 ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ 80 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 18 ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ 12 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ 5 ਲਖ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 25 ਲਖ ਬੱਚੇ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਅੱਠਵੀਂ ਤਕ ਮੁਫਤ ਤਾਲੀਮ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਨੌਵੀਂ ਤਕ ਮੁਫਤ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ]

ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਸਾਰੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ਼ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਦੇ 69 ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦੁਧ ਪਿਲਾਇਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ **opposition** ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ **facts** ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਤੁਸੀਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰ ਲੈਣਾ ਲੇਕਿਨ ਪਰਤਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਨ 1950 ਵਿਚ ਸਿਰਫ 50 ਕਸਬਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 31 ਸੌ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1947-48 ਦੇ ਵਿਚ ਏਥੇ 3819 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਸਨ। ਸਨ 1960-61 ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 12,951 ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ 1947-48 ਵਿਚ 1,454 ਸਨ ਔਰ 1960-61 ਵਿਚ 2,855 ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪਹਿਲੇ 29 ਸੀ ਮਗਰ ਅਜ 147 ਹੋ ਗਈ ਹੈ। 1947 ਦੇ ਵਿਚ 5.44 ਲਖ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਮਗਰ 1960 ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 25 ਲਖ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, **U.N.O.** ਦੀ ਸਿਹਤ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਉਮਰ ਦਾ ਸਰਵੇ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਕਿ 1947 ਦੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਔਸਤ ਉਮਰ 33 ਸਾਲ ਬਣਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਏਥੋਂ ਦੀ ਔਸਤ ਉਮਰ 47 ਸਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਰਫ 33 ਤੋਂ 37 ਸਾਲ ਔਸਤ ਉਮਰ ਹੈ। ਏਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਔਸਤ ਉਮਰ ਇਕ ਸਾਲ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਚੰਗੀ ਮਿਲਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਾਕਟਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹਿਬੂਦੀ ਦੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਔਸਤ ਉਮਰ ਵਧੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮਦਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਤੇ ਹਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦੀ **per capita income** ਵਧੀ ਹੈ। 1950 ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ 1,320 ਰੁਪਏ ਵੀ ਕੁੰਨਬਾ ਆਮਦਨੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ 1960 ਵਿਚ ਇਹ 160 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਰਫ 10 ਸਾਲ ਵਿਚ 320 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨ ਵਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਐਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਕੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਈ ਖਤਰਾ-ਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਚਾਹੇ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾਕੇ ਚਾਹੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਥਾਂ ਸਿਰ ਰਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੱਤਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹਿਲਣ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਖਤਰਾ-ਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਖਤਰਾ-ਪੰਥੀ ਉਠੇ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਆਕੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਤਰਾ-ਪੰਥੀ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਖਤਰਾ ਦਰਅਸਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੇ

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਿਜਨਲ ਫਾਰਮੂਲਾ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਬੰਦ ਰਹੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਦਾ ਵੀ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (*Cheers from the Treasury Benches.*)

Deputy Speaker : Motion moved—

That an Address be presented to the Governor in the following terms :—

“That the Members of the Vidhan Sabha assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the Address which he has been pleased to deliver to both the Houses of the State Legislature assembled together on the 15th March, 1962.”

Notices of the following amendments to this motion have been received from the various hon. Members. These amendments and those which will be received hereafter will be deemed to have been read and moved and can be discussed along with the motion :—

1. **Shri Babu Dayal Sharma :** That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that—

- (a) the Hodel, Nuh, Pataudi and Patauda Road has not been completed as yet ;
- (b) the Government has not connected Halley Mandi to Farukhnagar Town which suffers a lot in respect of transport etc. ; and
- (c) the dry mountains of the Nuh Tehsil have not been released, this has created a great lot of trouble to the inhabitants for earning their livelihood.”

- 2. **Comrade Shamsher Singh Josh ;**
- 3. **Comrade Makhan Singh Tarsikka ;**
- 4. **Sardar Gurbax Singh ;**
- 5. **Comrade Bhan Singh Bhaura ;**
- 6. **Comrade Hardit Singh Bhathal ;**
- 7. **Comrade Harnam Singh Chamak ;**
- 8. **Comrade Didar Singh ;**

That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that—

- (a) there is no mention of large scale official interference in the recent General Elections and of other irregularities committed by officials ;
- (b) no action has been taken on complaints against Deputy Commissioner, Sangrur, for open interference in the elections ;
- (c) no action has been taken against the Kotwal of Sangrur for torturing peaceful satyagrahis in Sangrur Kotwali in the month of September, 1961 ;

[Com. Shamsher Singh Josh]

- (d) no effective steps have been proposed to overcome the menace of water-logging ;
- (e) no effective steps have been proposed to ameliorate the deteriorating economic conditions of Harijans and other backward classes ;
- (f) no justification has been offered for appointment of a horde of Ministers and Deputy Ministers far in excess of actual requirements ;
- (g) no note has been taken of increasing lawlessness on the part of the police ;
- (h) no mention has been made regarding the implementation of recommendations of betterment levy committee ; and
- (i) no proposals have been made to improve the pay scales and other service conditions of Government employees."

9. Baboo Bachan Singh : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

"but regret that—

- (a) no mention has been made to separate the Judiciary from the Executive ;
- (b) no mention has been made to enforce prohibition in the State ; and
- (c) nothing has been said about the progress and development of Co-operative Farming."

10. Babu Ajit Kumar : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

"but regret that no mention has been made to—

- (a) check the political interference in day-to-day Administration ;
- (b) set up an enquiry to probe into irregularities done and partisan attitude of the Government servants in general elections of 1962 ;
- (c) assess and remove unemployment in the State ;
- (d) implement the Supreme Court's decision to apply the rule of reservation in promotions to the Scheduled Castes and Scheduled Tribes Government Servants in the State ; and
- (e) promote and improve the leather industry in the State."

11. Pandit Mohan Lal Datta : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

"but regret that—

- (a) no mention has been made in the Address of the weakening of democracy in the State and consequent curtailment and loss of the Civil Liberties ;
- (b) the extravagance, lack of simplicity and austerity in the administration has not been deplored in the Address ;
- (c) no mention has been made in the Address of the inability of the Government to advance towards the attainment of a socialistic pattern of society ;
- (d) no notice has been taken in the Address of the heavy burden of taxation ; and
- (e) there is no mention in the Address of the hardships to the landless tenants due to wrong and unjust policies regarding land."

12. **Sardar Shamsheer Singh** : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that no assurance has been given that in case of Police Firing a Judicial Enquiry shall be made.”

13. **Chaudhari Devi Lal** : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that —

- (i) no mention has been made of the high-handedness and interference of the Government during the general elections of 1962 about which there is so much unrest and agitation in the State ;
- (ii) it gives a misleading picture of the law and order situation in the State ;
- (iii) no mention has been made of the discriminatory treatment meted out to the people of Haryana and the Hindi Region in all spheres of Governmental activities ;
- (iv) no mention has been made of the grievances of the people of Haryana and Hindi Region put before the Dass Commission and of the appointment of an independent Commission to go into the matter of differential treatment meted out to them ;
- (v) it fails to suggest a final solution of the question of betterment levy in the State ;
- (vi) it fails to give a solution of the language problem of the Punjab for which a Committee under the Chairmanship of the Governor was appointed in 1960 ; and
- (vii) it fails to implement the Regional Formula as promised every now and then by all concerned and specially in so far as it affected the Hindi Region of the State.”

14. **Shri Rup Singh Phul** : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that no mention has been made to—

- (i) speed up road construction and communicational development of the hilly areas of the State at top priority level ;
- (ii) separate the judiciary from the executive in the entire State in the near future ;
- (iii) give proprietary rights to the classified tenants of District Kangra ;
- (iv) raise the salaries of the Revenue Chawkidars in the State ;
- (v) fix the salary of the Forest Rakhas ;
- (vi) open a P. W. D. (B.&R.) Division at Hamirpur ;
- (vii) carry the Family Planning Programme in the Rural Areas more vigorously ;
- (viii) convert the Primary Health Centre Hamirpur into Referral Hospital ;
- (ix) open a Degree College at Hamirpur ;
- (x) resettle the evicted Harijan tenants on culturable lands very shortly ;
- (xi) raise the pay scales of Class III and Class IV Government employees ;

[Shri Rup Singh Phul]

(xii) provide reservation in the matter of promotion to the members of the Scheduled Castes ;

(xiii) allocate substantial amount for the construction of houses for Harijans ; and

(xiv) include 'Tarkhan' community alongwith lohar community in the list of the 'Backward Classes.'

15. **Shri Balramji Dass Tandon ;**

16. **Chaudhari Mukhtiar Singh Malik ;**

17. **Shri Mangal Sein ;**

18. **Chaudhari Satya Dev ;**

19. **Shri Fateh Chand Vij ;**

20. **Dr. Baldev Parkash ;**

That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that—

(i) there is no mention of such a big, expanded and unwanted Cabinet of the State ;

(ii) there is no mention of the large scale interference by the Government Servants in the elections ;

(iii) there is no mention of abolition of multi-taxation either in the form of House Tax or Immovable Urban Property Tax ;

(iv) there is no mention of controlling the day-to-day worsening law and order position in the State ;

(v) there is no mention of requesting the Union Government to take suitable steps to check over-rising prices of essential commodities ;

(vi) there is no mention of fixing at least Rs 100 per month for fourth grade employees in the State ; and

(vii) there is no mention for making provision of free education in privately-managed schools as is being done in Government managed-schools.”

21. **Pandit Chiranji Lal Sharma ;** That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that no mention has been made—

(i) for the implementation of the powers of the Regional Committees ; and

(ii) specifically for the development of Industries in the so called 'Backward Area' of Haryana.”

22. **Sardar Pritam Singh Sahoke ;** That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that no mention has been made regarding—

(a) the construction of Budhlada to Lehra via Ratta Khera and Sangat Pura, Lehra to village Dugal, Lehra to village Dirba, Lehra to Khanauri Kalan via Bhutal Kalan, Bushehra and Nawangaon etc., Rampur Gujran to village Khanauri Kalan, Harigarh to village Dhadhrian and Bhawanigarh to village Chhitanwala roads in district Sangrur ;

(b) the upgradation of Government Primary Schools at Bhutal Kalan, Gc bird-garh Khokhar, Haryoo, Shadi Hari Raidharana, Rogla, Chhishar and Kakra in district Sangrur to Middle Schools ;

- (c) the upgradation of Government Middle Schools at Bhaiké Pishour, Andana, Ghore Nub in district Sangrur to Higher Secondary Schools;
- (d) the upgradation of Government High Schools for Boys, Mocnak and Bhawanigarh to Degree Colleges ;
- (e) the construction of a bridge over Ghaghar River near village Makorar Sahib, district Sangrur, there being no access to cross the river within the 7 miles of the area ;
- (f) the construction of a bridge over Nelowal Distributary near village Kanakwal Bhagwan ;
- (g) the construction of a bridge at R. D. No. 141, Ghaghar Branch near village Sular ;
- (h) the construction of one culvert between the villages Nawangaon and Bangan and one culvert between the villages Jaswant Pura and Khanawal, district Sangrur over Bhupindra Sagar-Ghaghar drain ;
- (i) the opening of Dispensaries in villages Haryoo, Dirba, Andana and Lehal Kalan, district Sangrur ;
- (j) the opening of sub-centre of health at village Kakra, district Sangrur ;
- (k) the electrification of villages Khanauri Kalan, Banarsi, Andana, Makorar Sahib and other 22 villages termed as 'Nali Par villages', district Sangrur ;
- (l) the completion of remodelling of Minors No. 4 and 5 of Bhawani-garh Distributary, Lehal Division, Patiala ; and
- (m) the completion of the drains of Lehra and Nabha areas in this year and the construction of culverts between the approach roads of villages which falls on the said drains."

23 **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** That in the motion, the following be added at the end, namely:—

“but regret that no mention has been made about—

- (1) the reign of police terror that prevailed in the Amritsar District during post election period due to the arrests of communist party and opposition parties workers in Sarhali and Jandiala Constituencies and due to the 26th February incident at Tarn Taran at the time of counting of votes of which detailed telegrams were sent to the concerned high officials by the then Speaker of the Punjab Vidhan Sabha at that time ;
- (2) unnecessarily cancelling the transfer orders of S. H. O., Jandiala Police on 4th February, 1962 by the Chief Minister ;
- (3) (a) the upgrading of Government Primary Schools for boys of Burdala, Mananwala, Wadala Johal, Chogawan Sadhpur, Malowal and Saidpur, district Amritsar ;
- (b) the upgrading of Government Primary Schools for girls in villages Tarsikka and Kaleke, district Amritsar ;
- (c) the upgrading of Government Middle Schools of—
  - (i) Akalgarh Dhapián,
  - (ii) Tahli Sahib (Sialka), and
  - (iii) Chhijalwadi (Middle School for Girls),

[Comrade Makhan Singh Tarsikka]

(d) the upgrading of the following High Schools to Higher Secondara Schools :—

(i) Varpal, (ii) Chhijalwadi, (iii) Ramdiwal Musalmana and (iv) Jandiala Guru (School for Girls), and

(e) not taking over of the following privately managed High Schools under the Government control :—

(i) Khalsa High School, Tarsikka, (ii) Khalsa High School, Nawanpind, (iii) Gram Panchayat High School, Bhorchhi Rajputan, (iv) Khalsa High School, Uchoke Kalan and (v) Khalsa High School, Fatehpur Rajputan ;

(4) the construction of the following roads :—

(a) from Kathunangal to Beas via Dehriwala Kalke,

(b) from Tangha to Tarsikka Block Headquarters,

(c) from Batala to Jandiala,

(d) from Jandiala to Varpal ; and

(e) from Jandiala Canal Banglow to Boparai ;

(5) the completion of Amritsar District flood Drains ;

(6) the construction of bridges over the Patti Drain and Kasur Drains and others between the following :—

(a) Fatoobhila and Shahzada, (b) Tarsikka and Dehriwala, (c) Malowal and Talwandi, (d) Rana Kala and Jabowal, (e) Naraingarh and Kotla, (f) Jand and Chhapa, (g) Bundala and Varpal, (h) Chhina and Makhanwind, (i) Mehoka and Talwandi and (j) Taragarh and Timowal ;

(7) the opening of Dispensaries at villages Nawanpind, Kaleke, Ram Diwali Musalmana and Varpal of Amritsar District ;

(8) the opening of Veterinary Hospital at Chhijalwadi Tangra, district Amritsar ;

(9) the electrification of villages Naraingarh, Ranakala, Kotla, Talwandi Malowal, Tanel, Bhatike, Jand Sarai Bulara of Amritsar District ;

(10) the opening of Women Hospital at Jandiala Guru ;

(11) the declaring of Jandiala Guru as industrial area ;

(12) the upgrading of Government Higher Secondary School, Jandiala Guru to a College ;

(13) the opening of Primary Health Centre at Tarsikka ; and

(14) the constructin of a building for Government Girls College, Amritsar."

24. Sardar Kartar Singh Dhillon : That in the motion, the following be added at the end , namely :—

"but regret that no mention has been made out—

(1) the taking over of the National College, Sathiala with Agriculture Classes under the Government control ;

(2) the taking over of the following privately-managed High Schools under the Government control :—

(i) Janta High School, Khalchian, and

- (ii) Gram Panchayat High School, Bhorchi Rajputan ;
- (3) the upgrading of the following Girls High Schools to Higher Secondary :—
  - (i) Mata Nanki Girls High School, Baba Bakala, and
  - (ii) Chajalwadi Girls High School ;
- (4) (i) the upgrading of Girls Middle School, Sathiala to Higher Secondary, and
  - (ii) the upgrading of Boys Middle School, Raya to Higher Secondary ;
- (5) the upgrading of Government Primary Schools, Beas, Khanpur, Butter Sivia, Jodha, Timowal, Tilawan, Wadala and Chananka ;
- (6) the demand of opening new Primary Schools in following villages :—
  - (i) Bhoaiwal, (ii) Shahpur, (iii) Jalluwal, (iv) Jamalpur, (v) Gadli and Chung ;
- (7) the construction of the following roads :—
  - (i) Dera Baba Jaimal Singh to Sairon Baga (distance 4 miles), (ii) Darbar Sahib Baba Bakala to Batala Road (distance 1/4 mile), (iii) Butala to Kartar Pur (distance 1½ miles) and (iv) Baba Bakala to Jalalusman via Wadala Bhilai Pur ;
- (8) the completion of Patti and Khilchian Drains near villages Arjan Manga, Chananka, Saidoke and Chung ;
- (9) the construction of bridges over the Patti and Khilchian drains near the following villages :—
  - (i) Arjan Manga, (ii) Chanan Kai and (iii) Dherdev ;
- (10) the grant to village Bhoaiwal for the State permanent outline dispensary ;
- (11) the opening of State permanent Government outline dispensary in village Chajalwadi ;
- (12) the opening of maternity home at Baba Bakala and Sathiala villages (Buildings available) ;
- (13) the opening of Primary Health Centre at Baba Bakala ; and
- (14) the opening of N. E. S. Block, Raya."

25. **Chaudhari Ram Sarup** : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

"but regret that no mention has been made to—

- (1) abolish the Upper House of the State ;
- (2) relax the burden of heavy taxes on the general population in the State ;
- (3) adopt a uniform practice for the upgradation of schools in the State ;
- (4) make the officials feel that they are not the masters of the masses but that they should realize that they are servants of the public."

26. **Principal Rala Ram** : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that no mention has been made about—

(a) the menace of stray cattle in the State ;

(b) any protective measures to save the river side villages in the Sub-tehsil Mukerian from the imminent danger of extinction due to the terrible erosions made by river Beas on the Mukerian side ; and

(c) the problem of serious waterlogging in Mukerian Sub-tehsil.”

27. **Chaudhari Har Kishan** : That in the motion, the following be added at the end, namely :—

“but regret that no mention has been made about—

(a) the problem of waterlogging in Palwal Sub-Division ;

(b) flood havoc in Gurgaon District ;

(c) the construction of—

(i) Hassanpur-Mohana Road in Khadar area,

(ii) Bami Khera-Dighot-Hassanpur road, and

(iii) Palwal-Rasulpur-Hassanpur road ;

(d) the check of floods likely to be caused by the Gauchhi drain in Gurgaon District ; and

(e) shortage of power supply in Palwal Sub-Division.”

चौधरी देवी लाल (फतेहाबाद) : मोहतरिम डिप्टी स्पीकर साहिब, गवर्नर साहिब के एड्रेस पर जो प्रस्ताव शुक्रिया का कामरेड राम चन्द्र जी ने यहां पेश किया है उस शुक्रिया में Opposition भी शामिल होती अगर गवर्नर साहिब पंजाब के सभी मसलों को अच्छी तरह से रखते । लेकिन उन्होंने पंजाब के सारे हालात अपनी आंखों से देखे और जिस ढंग से पंजाब में election होने चाहिये थे वह काम्याबी से पूरे नहीं हुए । इस के बावजूद कि मैं उनकी इज्जत करता हूं और उनकी सियासी जिन्दगी को देखते हुए हर आदमी का सिर झुक जाता है, जो Governor's Address है जिस में सरकार की पालिसी का इजहार किया जाता है मैं उसके बारे में कहना चाहता हूं कि किस ढंग से पंजाब में election हुए और गवर्नर साहिब ने अपनी बेकसी का इजहार किया । जितने भाई यहां पर बैठे हैं और Treasury Benches पर तशरीफ रखे हुए हैं उन में से कोई 34 वोट से, कोई 152 वोट से, कोई 452 वोटों से जीत कर आये हैं (सरदार गुरबंता सिंह द्वारा विघ्न) ।

उपाध्यक्ष महोदया : मैं आनरेबल मिनिस्टर साहब को बैठे बैठे बोलने की इजाजत नहीं दे सकती । जब बोलना हो तो इजाजत लेकर बोलिये । (I cannot allow the hon. Minister to speak while sitting. He should first obtain permission and then speak.)

चौधरी देवी लाल : उनके मुकाबले में जो 7,000 वोट ले कर आए हैं, 6,000 वोट लेकर आए हैं और किसी ने 15,000 वोट लिये हैं, वह सब Opposition में बैठे हुए हैं । इससे पता चलता है कि Opposition ने कितनी काम्याबी हासिल की है । जो हुआ

सो हुआ लेकिन counting तो बहुत ही अजीब तरीके से हुई है । और इलैक्शन के इस गोलमाल के लिये एक डैपुटेशन ले कर जब हम प्रैजिडेंट के पास गए तो उस वक्त यह बात हुई कि petition की जा सकती है जहां कहीं हेराफेरी हुई हो । मैं भी उस डैपुटेशन के साथ था । मैंने कहा कि अगर हमें कोई भरोसा हो तब तो petition करें और फिर petition और बातों की की जाये लेकिन हमें तो गिला ही यह है कि counting ठीक तरीके से नहीं हुई । यही नहीं, इलैक्शन के time में क्या क्या हुआ वह भी मैं बताना चाहता हूं कि यह चीफ मिनिस्टर साहिब हमारे इलाके में गए और तकरीर की कि यह देवी लाल तो काला नाग है, बाम्बी में से निकल आया है लेकिन कोई बात नहीं, निकल आया सो निकल आया, मैं इस के दांत निकाल दूंगा . . . (विघ्न) . . . डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं एक दफा आप से दरखास्त करना चाहता हूं कि इस तरह से मैम्बर साहिबान बीच में शोर न डालें और न ही इस तरह से बीच में टोकें । हाउस की dignity रखना बहुत जरूरी है । जब एक मैम्बर बोले तो उसको बोलने दिया जाये । (आपोजीशन की तरफ से प्रशंसा) तो मैं अर्ज कर रहा था कि election में interference हुई है । इस के लिये मैंने amend-ment दी है । तो जनाब जो चीफ मिनिस्टर साहब ने तकरीर वहां पर की उसका जवाब भी मुझे देना पड़ा । और election का जो नतीजा हुआ वह सब के सामने है । इस से पता चलता है कि दांत तोड़ने गये थे मेरे लेकिन निकलवा बैठे अपने । और फिर दोबारा जो बनावटी दांत लगवाये उसके लिये त्रिघाटिया जैसा अनाड़ी डाक्टर मिल गया जिस ने बजाये 32 दांतों के 34 दांत इन के मुंह में डाल दिये । यानी दो दांत और फालतू लग गए । लगने चाहिये थे 32 लेकिन लग गए 34, इसलिये वे दो दांत रड़क रहे हैं । तो, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जहां election में यह हालात हुए हों वहां पर सरकार का शुक्रिया अदा कैसे किया जा सकता है । Election में सरकारी अफसरान से नाजायज तौर पर मदद सरकार ने ली, जो बहुत बेजा है । और ऐसा करते वक्त किसी अफसर को कहीं transfer किया गया और किसी अफसर को कहीं और । न सिर्फ इतना बल्कि जो इन की मर्जी के मुताबिक काम करते हुए नहीं पाए गए उन्हें suspend भी कर दिया गया । और जहां तक सरहाली का सवाल है वहां पर जो हुआ उस के अलावा यह बात कहना चाहता हूं कि दफा 144 लगा कर काम्याबी हासिल की गई । यह वहां से बमुश्किल तमाम कैसे कैसे, जो सारे हाउस को जाहिर है, यह 34 वोटों से जीत कर आये और वही नम्बर इन्हें suit किया मिनिस्टर बनाने का । पहले से यह कहावत चली आ रही है कि अली बाबा और चालीस चोर हुआ करते थे लेकिन इन्होंने अली बाबा और 34 मिनिस्टर वाली कहावत शुरू कर दी है । सरहाली में जो हुआ वह अकेली जगह नहीं है इसी तरह से नारनौल constituency में 6 दफा गिनती करवाई गई और जब तक कांग्रेस का उम्मीदवार जीत नहीं गया तब तक गिनती होती रही और उन्हीं मैम्बर साहिब को काम्याब कराके Ministerial Benches पर बैठाया गया । यहीं नहीं, थानेसर और झज्जर के इलाके में इसी तरह से हुआ ।

Election का जिक्र करने के बाद अब मैं दूसरी तरफ आता हूं । मैं गवर्नर साहिब का शुक्रिया अदा करने में कैसे शामिल हो सकता हूं जब law and order की इतनी

[चौधरी देवी लाल]

गलत तसवीर खँची गई हो । इन्होंने अपने ऐंड्रेस में कहा है कि प्रांत में अमनो अमान है लेकिन यहां तो वैसा अमनो-अमान है जैसे कबरिस्तान में हुआ करता है । डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस वक्त चीफ मनिस्टर साहिब अपनी जगह से गैर हाज़िर हैं नहीं तो मैं उन्हें साफ तौर पर बताता कि सूबे में law and order की क्या हालत है । हमारे मौजूदा स्पीकर साहिब ने भी पंजाब के बिगड़े हुए हालात से मजबूर हो कर इस जगह आने में बेहतरी समझी ताकि बोलना कम पड़े because Speaker is he who seldom speaks. मोहतरिम डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे बताने की ज़रूरत नहीं, यहां हाउस में जिन भी hon. Members ने इस ऐंड्रेस की तारीफ की है अगर उन की पिछली तकरीर को देखा जाए तो पता लग जायेगा कि उन्होंने law and order की position के मुताबिक किन ख्यालात का इज़हार किया था । यहां पर, डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह कहा गया कि यहां agitation का बहाना किया जाता है । जब कोई agitation चले तो सरकार कोई रास्ता निकालती है और बात-चीत करके उसे सुलझाने की कोशिश करती है । यहां पर betterment levy के खिलाफ agitation चली और इस सिलसिले में हजारों आदमियों को गिरफ्तार किया गया लेकिन इस का कोई हल न निकाला गया । इसी तरह हिन्दी भाषा के सम्बन्ध में आंदोलन चला और हजारों आदमी गिरफ्तार हुए । उस का solution निकालने के लिए एक कमेटी बनी लेकिन अभी तक उस का कोई तसल्ली-बख्श हल नहीं निकला । फिर डिप्टी स्पीकर साहिबा, अकाली agitation चली । मैं इस बारे में कुछ नहीं कहना चाहता कि पंजाबी सूबे की मांग गलत है या सही लेकिन लोगों में एक जज़बा मौजज़न था, agitation चली मगर उसे भी हकूमत ने डंडे के जोर से दबा दिया । पटवारियों ने अपनी तनखाह बढ़ाने के लिए मांग की उसे भी काफी अर्से तक मारिज़े इल्तवा में डाल दिया गया । अब जाकर उनकी तनखाह बढ़ी है । फिर teachers ने यह demand की कि उन के allowance में इज़ाफा किया जाये उस का भी जो हशर हुआ वह आप के सामने है । जहां democratic set-up में ताकत के बल बोले पर agitation को दबा कर credit लिया जाये और कहा जाये कि पंजाब में अमनो-अमान न है तो मैं समझता हूँ कि वह law and order नहीं बल्कि democratic dictatorship है । जब ऐसी picture सामने हो तो मैं कैसे शुक्रिये में शामिल हो सकता हूँ ।

फिर, डिप्टी स्पीकर साहिबा, पंजाब में दो regions हैं—एक पंजाबी रिजन और दूसरा हिन्दी रिजन । हिन्दी रिजन में जिस तरह से discriminatory treatment लोगों के साथ हो रहा है तो ऐसे हालात में लोग कैसे satisfied feel कर सकते हैं । मेरे मुअज़ज़ दोस्त सरदार गुरमीत सिंह ने बिजली का ज़िक्र किया । हरियाने को सैराब करने के लिए भाखड़ा नहर निकाली गई जिस से बीकानेर, करनाल और हिसार को पानी मिलता है और भाखड़े से दिये गये पानी पर जो Betterment levy लगती है उसे हरियाने के लोग देते हैं । वहां से पानी गिरने से बिजली तैयार होती है लेकिन हरियाने के इलाके में सिर्फ 473 गांव में बिजली मुहैया की गई है और अमृतसर ज़िले में 658 गांव में बिजली पहुंचाई गई है । डिप्टी स्पीकर साहिबा,

मैं हर मामले में services का जिक्र करूँ तो गैरमुनासिब समझा जाएगा, दूसरे यह appropriate time भी नहीं कि इस stage पर जिक्र किया जाये। जब general discussion of the Budget होगी तो फिर अर्ज करूँगा। जहाँ तक मिनिस्टरी का ताल्लुक है, 34 आदमियों की पलटन खड़ी कर दी गई है। इस में 14 आदमी हिन्दी रिजन के होने चाहियें। इसी तरह से Punjab Legislative Council में 9 मैम्बर चुने गए जिन में हरियाने का कोई नाम लेता नहीं। Opposition ने प्रोफेसर शेर सिंह को अपनी तरफ से nominee बनाया मगर M.L.A.'s. Hostel और मिनिस्टरों की कोठियों में सलाह मसिवरे किये गये कि किसी तरह से प्रोफेसर शेर सिंह को हराया जाए। Council of States में श्री ठाकुर दास भार्गव जिन के पाए का शायद ही कोई मैम्बर हो और जो eminent lawyer हैं और Council of States के sitting member हैं उन्हें फिर नहीं चुना गया। जो तीन मैम्बर चुने गये हैं वे पंजाबी रिजन के हैं।

मैं ने पहले बिजली की मिसाल दी और अगर agricultural sphere में देखा जाये तो हिन्दी रिजन का 28,000 मुरब्बा मील रकबा है और पंजाबी रिजन का 19,000 मुरब्बा मील है। इस 28,000 मुरब्बा मील के रकबे में से 90 लाख एकड़ ज़मीन है जो काबिले काश्त है उस में से 29 लाख एकड़ ज़मीन सैराब होती है और पंजाबी रिजन में 94 लाख एकड़ ज़मीन में से 66 लाख एकड़ ज़मीन सैराब हो रही है। जितनी भी स्कीमे पैदावार को बढ़ाने की हैं वे पंजाबी रिजन में लागू की गई हैं। Agricultural University भी लुधियाना में है।

जहाँ तक सड़कों का ताल्लुक है, रकबे के लिहाज़ से सड़कें हमारे हाँ बराए नाम हैं। अगर चौधरी सूरज मल जो इस से पहले P.W.D. के मिनिस्टर थे, अगर उन्होंने ने हरियाना में सड़कें बनाई होती तो फिर elect हो गये होते। अगर प्रोफेसर शेर सिंह ने हिन्दी रिजन के लिए कुछ किया होता तो इस दफा निर्वाचित हो कर ज़रूर आते। श्री बलवंत राए तायल जो हिन्दी रिजनल कमेटी के चेयरमैन थे उन्हें भी election में इसलिए defeat हुई कि उन्होंने ने हिन्दी रिजन के लिये कुछ भी न किया। डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर मैं हरियाना के साथ जो discrimination किया जा रहा है उस का जिक्र करूँ तो इस के लिए घंटों वक्त चाहिए, मुझे तो सिर्फ 20 मिनट मिले हैं। इसलिये अब मैं पानी की बाबत थोड़ा जिक्र कर देता हूँ। यह भी हैरान कुन होगा। हमारे इलाके में रेतली ज़मीन है। पानी का level 100 फुट गहरा है। अमृतसर में सेम आई हुई है और बहुत सी ज़मीन सेम ज़दा है, मोहतरिम डिप्टी स्पीकर साहिबा, वहाँ एक हजार एकड़ के पीछे $3\frac{1}{2}$ cusecs से लेकर 7 cusecs पानी मिलता है और हमारे इलाके में जहाँ ज़मीन खुश्क है 1,000 एकड़ के लिये 2 cusecs पानी मिलता है। हमारे इलाके के लोगों के साथ पानी के सिलसिले में यह सलूक किया जा रहा है जिस के लिये गरीब लोग betterment levy देते हैं। इस के मुकाबले में अमृतसर ज़िले में सारी सुविधाएं दी जा रही हैं। जब इस किस्म का

[चौधरी देवी लाल]

इम्तयाज़ी सलूक किया जा रहा हो तो मैं गवर्नर साहिब के इस एड्रेस पर कैसे शुक्रिया अदा कर सकता हूँ।

11 a. m.

अकालियों की तरफ से यह मांग की गई थी कि हमारे साथ इम्तयाज़ी सलूक किया जा रहा है। उस शिकायत की जांच करने के लिये दास कमिशन appoint किया गया था। उस Commission के सामने हरियाणा वालों के grievances भी रखे गए।

Revenue Minister : On a point of order, Madam. Dass Commission was not appointed by the Punjab Government. It was appointed by the Government of India.

उपाध्यक्ष महोदय : क्या स्वाल सिर्फ appointment का है ? (Is it the question of appointment only ?)

Revenue Minister : What I meant was that 'Dass Commission' is not a State subject. Therefore, criticism of any type cannot be levelled against that Commission.

Sardar Gurnam Singh : The Commission has only been referred to by the Leader of the Opposition in his speech. He is not discussing it.

चौधरी देवी लाल : मोहतरिमा, मैं यह कह रहा था कि हिन्दोस्तान में justice देने के लिए highest authority Central Government है। उस ने अकालियों के साथ इम्तयाज़ी सलूक की जांच करने के लिये Dass Commission appoint किया। हरियाणा के grievances की बाबत भी प्रोफेसर शेर सिंह की तरफ से Commission को एक memorandum पेश किया गया। वह memorandum मैं हाउस की मेज़ पर रखता हूँ। (इस समय माननीय सदस्य ने एक छोटी सी booklet मेज़ पर रखी जिस का नाम "The case of Haryana and Hindi Region of the Punjab presented to the Dass Commission by Professor Sher Singh, M.A., M.L.A., President, Haryana Lok Samiti" है) इस किताब में जो आंकड़े दर्ज हैं यह पंजाब सरकार ने खुद ही दिए हुए हैं। यह आंकड़े पंजाब सरकार ने Assembly questions के जवाब में दिये। सरदार गुरमीत सिंह ने Education का जिक्र किया था। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि इस किताब में लिखा हुआ है कि पंजाब में कालेज 120 हैं जिन में से 32 कालेज Hindi Region में हैं। Government Colleges कुल 28 हैं जिन में से 9 कालेज हिन्दी रिजन में हैं, बाकी पंजाबी रिजन में हैं। कुल colleges 148 हैं जिन में से सिर्फ 41 हिन्दी रिजन में हैं। हमारे साथ ऐसी discrimination बरती जा रही है। जब हालत ऐसी हो तो मैं इस शुक्रिये के प्रस्ताव में कैसे शामिल हो सकता हूँ।

इस के बाद मैं कुछ बातें betterment levy की बाबत कहना चाहता हूँ। betterment levy ज्यादातर हिसार, रोहतक, करनाल और गुड़गांव के इलाके में

*Note—Copy of the memorandum is kept in the Library.

से आती है। वहां पर लोगों को इस के खिलाफ बड़ी शिकायत है। हाउस में इस चीज़ का जिक्र होता रहा, party meetings हुईं और agitation भी चले। इस के बावजूद इस का कोई तसल्लीबख्श हल नहीं निकाला गया। Agitations चले और हजारों की तादाद में गिरफ्तारियां हुईं। दो साल से कमेटी बनी हुई है लेकिन इन की अपनी बनाई हुई कमेटी अभी तक कोई रिपोर्ट नहीं भेज सकी। इन हालात में मैं कैसे गवर्नर साहिब के Address पर शुक्रिया के प्रस्ताव में शामिल हो सकता हूं। यही नहीं, language problem भी betterment levy से कम complicated नहीं है। इस सम्बन्ध में भी agitation हुए, 7, 8 हजार के करीब गिरफ्तारियां हुईं, कई महीने लोगों को जेलों में रहना पड़ा। आखिर 21 आदमियों की कमेटी बात चीत करने के लिये बनाई गई। उसकी तीन चार meetings भी हुईं लेकिन अभी तक कोई हल language problem का नहीं निकल सका। इस तरह से सरकार चलती हो और गवर्नर साहिब के Address में कोई जिक्र नहीं इन बातों का तो मैं किस प्रकार इस शुक्रिये के प्रस्ताव में शामिल हो सकता हूं।

अब मैं Regional Formula की तरफ आता हूं। इस के बारे में Prime Minister की तरफ से भी और Chief Minister की तरफ से भी तसल्ली दिलाई गई कि इस पर पूरी तरह से अमल होगा। लेकिन मैं अर्ज़ करता हूं कि इस पर किस प्रकार अमल हो रहा है। Hindi Regional Committee की तरफ से प्रस्ताव पास किया गया कि तरक्की के कामों पर रुपये का खर्च आबादी और रकबे की निस्बत से होना चाहिये और हिन्दी रिजन की भाषा हिन्दी ही होनी चाहिये, वहां पर पंजाबी जबरदस्ती न पढ़ाई जाए। लेकिन दो साल गुज़र जाने पर भी इस पर अमल नहीं हो रहा। कहने को अभी अभी कहा गया कि पूरी तरह से अमल किया जा रहा है। पंजाब में जिस तरह से elections हुए हैं, जिस तरह से यहां अमन-अमान कायम है, वह किसी से छुपा नहीं है। कानून बनाए जा रहे हैं कि agitations को पनपने नहीं देंगे। लेकिन सोचने की बात है कि पंजाब में क्यों बार बार agitations होते हैं। मैं समझता हूं कि जब तक यहां पर dictatorship के तरीके से हुकूमत चलेगी, जब तक कि यहां पर divide and rule की नीति बरती जाएगी तब तक यह agitations चलते रहेंगे। इस पालिसी को आज के ज़माने में नहीं बरदाश्त किया जा सकता, यह अंग्रेज़ों के ज़माने में चलती थी। यहां पर एक M.L.A. को दूसरे M.L.A. से लड़ाया जाता है, एक वज़ीर को दूसरे वज़ीर से लड़ाया जाता है। हिन्दू को सिख से लड़ाना तो आसान काम है। यह सब बंद होना चाहिये। मैं ज़्यादा वक्त न लेता हुआ कहना चाहता हूं कि इस शुक्रिया के रस्मी प्रस्ताव में शामिल होने में कोई बुराई तो नहीं है लेकिन इस के बावजूद इन हालात में मैं मजबूर हूं और इस में शामिल नहीं हो सकता। इतना कह कर आप का शुक्रिया अदा करता हूं।

श्री मंगल सैन (रोहतक) : उपाध्यक्ष महोदय, 15 तारीख को इस नवीन सदन में दोनों Houses के सामने गवर्नर महोदय ने भाषण दिया। मुझे इस बात का दुःख है कि हम लोग उस दिन हाउस में बैठ कर उनका भाषण न सुन सके, walk-out कर के चले गए। मैं समझता हूं कि राज्यपाल महोदय के भाषण के समय बाहर चले जाना

[श्री मंगल सैन]

ठीक convention नहीं है। लेकिन हमें walk-out इस लिये करना पड़ा कि उन्होंने ने उच्च पद पर रहते हुए कुछ ऐसी गलतियाँ कीं.... (interruptions) उन्होंने चुनाव में हस्तक्षेप किया, elections में interference की....

Revenue Minister : Madam, there should be no criticism about the conduct of the Governor.

श्री मंगल सैन : राज्यपाल महोदय ने कई बार....

Revenue Minister : On a point of order, Madam. Governor's conduct cannot be discussed.

उपाध्यक्ष महोदय : आप इन्हें इस तरह interrupt न कीजिए । (The hon. Minister should not interrupt him like that.)

Revenue Minister : Madam, my point of order is that constitutionally Governor's conduct cannot be discussed. But the hon. Member is criticising his conduct. I want ruling of the Chair on this matter.

उपाध्यक्ष महोदय : ठीक है कि यहां पर Governor के conduct को discuss नहीं किया जा सकता लेकिन ज़रा उन्हें बोलने तो दीजिए । फिर भी मैं मैम्बर साहिब से चाहूंगी कि अच्छा हो कि आप अपनी amendments तक ही अपने ख्यालात को महद्द रखें । (It is correct that the conduct of the Governor cannot be discussed on the floor of the House. But let the hon. Member have his say. I would, however, expect the hon. Member to confine his remarks to his amendments only.)

श्री मंगल सैन : मैं गवर्नर साहिब के भाषण को हाउस में बैठकर तो नहीं सुन सका लेकिन छपी हुई कापी को कई बार पढ़ा है और जिन मैम्बर साहिबान ने रस्मी तौर पर उनका धन्यवाद करने के लिए यहां पर भाषण दिए मैंने उन्हें भी बड़े गौर से सुना है। जब प्रस्तावक महोदय बोल रहे थे तो मैं हैरान हो रहा था कि उस समय उनका हृदय बोल रहा था याकि ऊपर से उन की वाणी ही बोल रही थी क्योंकि मैं पिछले पांच साल भी यहां House में उनके साथ रहा हूं ; उनको पहले भी बोलते हुए भली-भांति सुना है। मैं जानता हूं कि पहले वह कैसे बोला करते थे और किस प्रकार की बातें कहा करते थे। आज कैसे वह ऐसी बातें यहां कह गए, यह बात मेरी समझ में नहीं आई।

उपाध्यक्ष महोदय : मैं मैम्बर साहिब से कहूंगी कि वह गवर्नर के person को यहां discuss न करें। आप गवर्नर के Address को discuss कर सकते हैं उनके conduct को नहीं। गवर्नर साहिब का दिल क्या कहता है, दिमाग क्या कहता है इस बारे में आप को कोई reference नहीं करनी चाहिए। (I would request the hon. Member not to discuss the person of the Governor here. He can raise discussion on the Address but not on the conduct of the Governor. He should not refer to the personal feelings of the Governor.)

श्री मंगल सैन : आपने शायद समझने की कोशिश नहीं की। मैं बड़ी respectfully निवेदन करता हूँ कि मैंने गवर्नर साहिब पर आक्षेप नहीं किया, मैंने तो प्रस्तावक महोदय, अर्थात् कामरेड रामचन्द्र जी के बारे में कहा है।

उपाध्यक्ष महोदय : मैं नहीं चाहती कि आप मुझे यह कह कर address करें कि आपने समझने की कोशिश नहीं की। कल भी आप ने ऐसे ही लफ्जों का इस्तेमाल किया था। कम से कम अपनी भाषा को दुस्त कीजिए। (I do not like the hon. Member addressing the Chair with the words, "You have not tried to understand." He used similar words yesterday also. He should, at least, use proper language.)

श्री मंगल सैन : मैं ने तो आप को बुरी लगने वाली कोई बात नहीं कही। मैंने तो, डिप्टी स्पीकर साहिब, प्रस्तावक महोदय की बात जिक्र किया है। अगर आपको शक हो तो रिपोर्टर को बुलाकर पूछ लीजिए। बहरहाल मैं यह कहने वाला था कि किसी भी शासन और सूबे का बन्दोबस्त कर्मचारियों के आधार पर चलता है। मंत्रियों, Secretaries, Deputy Secretaries और Heads of Departments ने तो यहां चंडीगढ़ में बैठकर orders ही issue करने होते हैं लेकिन उनकी implementation छोटे स्तर के Government servants ने ही करनी होती है। आज उन सरकारी कर्मचारियों की क्या हालत है? महंगाई बहुत ज्यादा बढ़ी हुई है, वह मुंह फाड़े खड़ी है, लेकिन उनकी कोई बेहतरी नहीं हुई, उन्हें कोई सुविधाएं नहीं मिलतीं, उनकी pay में बढ़ौतरी नहीं हुई। अगर किसी class of Government servants की pay में बढ़ौतरी हुई भी तो वह भी डंडे खाकर, जेल काटकर, मुसीबतें उठाकर। सरकार ने अच्छा भला रगड़ा देकर थोड़े से पैसे उनको दिखा दिए। मैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय से पूछता हूँ कि इस महंगाई के जमाने में साठ-सत्तर रुपए के साथ एक class IV employee का जीवन निर्वाह कैसे हो सकता है? बड़ी नामुमकिन सी बात है। आज उन पर आरोप लगाए जाते हैं कि उनमें भ्रष्टाचार फैला हुआ है, छोटे कर्मचारियों को कोसा जाता है लेकिन सरकार ने क्या उनकी आर्थिक अवस्था की तरफ भी ध्यान दिया जो कि इतनी बुरी है कि जिस से उनका जीवन निर्वाह हो ही नहीं सकता? मैं गवर्नर महोदय का धन्यवाद इसलिए नहीं कर सकता कि उन्होंने इस House के सामने अपनी सरकार की नीति सम्बन्धी जो भाषण दिया उसमें उन हजारों गरीब कर्मचारियों की अवस्था को सुधारने की बाबत कोई संकेत नहीं किया। उन्होंने उन दुखियों की पुकार को तनिक नहीं सुना। मैं आशा करता था कि आज के महंगाई के युग में सरकार की तरफ से यह घोषणा की जाती कि class IV के कर्मचारियों को कम से कम 100 रुपए माहवार तनखाह दी जाएगी। इसके अलावा, उपाध्यक्ष महोदय, चंडीगढ़ पंजाब की राजधानी है। यहां से सारे प्रदेश की शासन प्रणाली का संचालन होता है। सरकार ने गरीब जनता के गाढ़े पसीने की कमाई से करोड़ों रुपया खर्च करके इस नवीन नगरी को बसाया है, चन्द सरमायादारों, जागीरदारों के घर मालामाल करके

[श्री मंगल सैन]

इस नगरी को बसाया है। बहुत बड़ी-बड़ी और विशाल buildings खड़ी की हैं लेकिन गरीब कर्मचारियों की हालत यहां पर भी अत्यन्त शोचनीय है। Class III or IV servants का इतनी थोड़ी तनखाह से गुजारा नहीं होता, allowance जो दिया गया है वह भी बहुत थोड़ा है और जहां तक रिहायश का सम्बन्ध है वह भी उन्हें एक ही मकान में दूसरों के साथ रहना पड़ता है। डिप्टी स्पीकर महोदया, सरकार उन से काम तो बहुत लेना चाहती है और यह भी चाहती है कि सुबह नौ बजे से लेकर 5½ बजे तक दफ्तरों में काम करें लेकिन उनकी सुविधाओं की ओर कोई ध्यान नहीं दिया जाता। मैं, डिप्टी स्पीकर साहिब, आप के द्वारा House को बताना चाहता हूं कि यहां के गवर्नमेंट servants का एक deputation चीफ मिनिस्टर महोदय को मिलने के लिए गया। वह उनसे पूछने लगे कि क्या लेने आए हो? जवाब में उन लोगों ने कहा कि साहिब! हमारा निर्वाह नहीं होता, हमें सुविधाएं चाहिए, हमारे scales of pay में बढ़ौतरी कीजिए क्योंकि महंगाई के इस युग में इतनी थोड़ी तनखाह से हमारा निर्वाह नहीं होता। इस पर उन्होंने कहा कि मैं आप लोगों की बात सुनने को तैयार नहीं हूं। जब उन्होंने निवेदन किया कि हम आप के ही बच्चे हैं, बेटे हैं तो मुख्य मन्त्री ने बड़े क्रोध में आकर फरमाया कि अगर मेरा बच्चा ऐसा होता, बेटा ऐसा होता तो मैं गोली से उड़ा देता। डिप्टी स्पीकर महोदया, अगर यह बात सच है तो हमारा सिर शर्म से झुका जाता है। जब गवर्नमेंट की मशीनरी के प्रति मुख्य मन्त्री का यह बर्ताव है तो आप अन्दाज़ा लगाएं कि उन से आम आदमी इन्साफ की क्या आशा कर सकता है।

डिप्टी स्पीकर महोदया, यहां पर जो Government servants के लिए medical aid का बन्दोबस्त है वह भी sufficient नहीं है। पिछले साल एक Government department का एक Assistant दफ्तर में ही heart failure से मर गया, बावजूद इस बात के कि medical aid के लिए बार-बार कहा गया उसे medical सहायता समय पर न मिल सकी। इसके अलावा अगर किसी सरकारी कर्मचारी के परिवार में कोई बीमार हो जाए, किसी की तबीयत खराब हो जाए, क्योंकि उसकी इतनी आय तो है नहीं कि वह private doctor से इलाज करा सके इसलिए उसे हस्पताल जाकर दवाई लेनी पड़ती है जिसके लिए दफ्तर से short leave लेनी पड़ती है और आप जानती हैं, डिप्टी स्पीकर महोदया, कि service के कानून ऐसे हैं कि तीन short leaves के बाद एक casual leave काट ली जाती है। और जहां तक casual leave का सम्बन्ध है एक आम सरकारी कर्मचारी साल में 10 casual leaves ले सकता है। इसलिए अगर वह हस्पताल में दवाई लेना चाहे तो उसके लिए उसके पास sufficient time ही नहीं होता। इसलिए मैं आप के द्वारा मंत्रियों से यह निवेदन करना चाहता हूं कि भगवान के लिए उन गरीब कर्मचारियों पर दया करो।

इसके अलावा मैं कुछ शब्द पंजाब में subordinate नौकरियां दिलाने वाले बोर्ड की बाबत कहना चाहता हूं। ठीक है कि मैं House में बोर्ड के मੈम्बरों की योग्यताओं के बारे में चर्चा नहीं कर सकता लेकिन पता लगा है कि उसके जो chairman हैं वह इतनी काबलियत नहीं रखते कि वह M.A. पास और नायब-तहसीलदारों और दूसरी योग्यताओं के candidates के साथ न्याय कर सकें।

उपाध्यक्ष महोदय : आप Subordinate Services Selection Board या Public Service Commission के मੈम्बरों के बारे अपनी राय का इज़हार House में नहीं कर सकते। (The hon. Member cannot express his opinion about the members of the Subordinate Services Selection Board or of the Public Service Commission.)

श्री मंगल सैन : तो मैं निवेदन करना चाहता हूं कि सरकार को सरकारी कर्मचारियों की ओर पूरी तरह से ध्यान देना चाहिए।

इस के साथ मैं यह निवेदन करना चाहता हूं कि आज प्रदेश में सरकार के प्रति अविश्वास पैदा हो गया है। आपोजीशन वाले यहां पर अगर कोई लोगों की शिकायत पेश करते हैं तो सरकार यह समझ कर कि अब यह हम से हार तो गए ही हैं उन की कोई बात नहीं सुनती। यह बात ठीक नहीं है। आपोजीशन वाले राष्ट्रपति तक पहुंचते हैं क्योंकि यह तो उन की बात सुनते नहीं। होम मिनिस्टर को चाहिए कि उन की बात को पूरी संजीदगी से सुनें और विचार करके उन की शिकायत को दूर करें। मैं यह सारी दुनिया को बताना चाहता हूं कि मुख्य मन्त्री जी के चुनाव पर पंजाब में क्या कुछ हुआ। इस सिलसिले में हमें आपत्ति है। मैं इस के विस्तार में नहीं जाना चाहता, सिर्फ इतना ही कहना चाहता हूं कि आओ इस पंजाब के अंदर जमहूरियत को मजबूत करें और यहां पर यह convention कायम करें कि जहां भी मंत्रियों या बड़े बड़े लोगों के चुनाव हों उन को यहां के सरकारी कर्मचारियों से न करा के दिल्ली या दूसरे स्थानों से सरकारी कर्मचारियों को लगा के कराया जाए। इस से जनता में विश्वास पैदा होगा और लोगों को पता चलेगा कि यह सरकार बड़ी ईमानदार है। इस सम्बन्ध में मैं इतना ही कहना चाहता हूं।

अब मैं शिक्षा के सम्बन्ध में कुछ निवेदन करना चाहता हूं। कल प्रस्ताव पर बोलते हुए मैं ने इस का कुछ जिक्र किया था मगर उस समय यह ज्यादा relevant नहीं था इसलिये मैं ने ज्यादा नहीं कहा था। इस बात का बड़ा जिक्र किया जाता है कि हम ने दसवीं तक फीसें माफ कर दी हैं। फीसों की तो बात की जाती है मगर स्कूलों में बैठने की जगह भी नहीं मिलती। फिर फीस सरकारी स्कूलों में तो माफ है प्राइवेट स्कूलों में माफ नहीं है। यह फर्क नहीं होना चाहिए। इन स्कूलों को भी ग्रांट दी जाए ताकि इन दोनों किस्म के स्कूलों में मुकाबला न चले और स्कूलों पर बोझ न पड़े। इस से सरकारी स्कूलों के मास्टर्स और हैडमास्टर्स के corrupt होने का डर भी कम हो जायगा। आखिरकार उन को भी कई लोगों का लिहाज तो करना ही पड़ता है।

[श्री मंगल सैन]

फिर हमारी सरकार ने सरकारी गाड़ियां चलाने के बारे एक पालिसी बनाई हुई है कि अपनी गाड़िया चलानी हैं और प्राइवेट आपरेटरों को जेबें नहीं भरने देनीं। इस के लिए ट्रांसपोर्ट डिपार्टमेंट बनाया गया। राज्यपाल महोदय ने इस महकमा की आमदनी का जिक्र किया है। मैं कहता हूं कि इस महकमा की आमदनी और बढ़ सकती है अगर सरकार इस काम को पूरी तरह से करे। मगर सरकार सरमायादारों को अपनी जेबें भरने की इजाजत देती है। आप जानते हैं कि रोहतक में बहुत पैसे वाले ट्रांसपोर्टर्ज हैं जो इन को हजारों रुपया चुनाव के लिये देते हैं। इस वजह से यह पार्टी उन के एहसानों के तले दबी पड़ी है। इसलिए यह उन को कुछ नहीं कह पाती और न ही उन की गाड़ियां nationalise कर सकती है। यह तो उन के मुकाबले उतनी गाड़ियां (*At this stage Mr. Speaker occupied the Chair*) भी नहीं चला पाती जितनी कि सरकार को चलानी चाहिए। इसी तरीके से इन्होंने अपने हवारियों के घर भरने के लिये रोहतक से झज्जर तक का रूट उन को दे दिया.....

Mr. Speaker : The hon. Member should avoid using such words which are not in good taste.

श्री मंगल सैन : मैं समझा नहीं, जनाब।

श्री अध्यक्ष : हवारियों का लफ्ज इस्तेमाल करना अच्छा नहीं। (*It is not in good taste to use the word 'हवारियों'*)।

श्री मंगल सैन : हम ने तो, जनाब, आप ही से सीखा है, आप ही कहा करते थे। (*interruptions*)

Revenue Minister : The words which the hon. Member is using are again in bad taste.

Mr. Speaker : The hon. Member should not take benefit of that.

Shri Mangal Sein : Sir, I withdraw those words. मैं आप की support से ही यहां रह सकता हूं। मैं आप का हुक्म मानते हुए काम करना चाहता हूं। राज्यपाल महोदय ने अपने अभिभाषण के अन्त में समाजवादी राज्य बनाने की बात कही है। उन्होंने कहा कि हम निस्सन्देह प्रगतिशील, वैज्ञानिक और समाजवादी पथ की ओर कदम बढ़ा चुके हैं। यह ठीक नहीं है। जो कुछ यह कर रहे हैं इस से समाजवाद नहीं आ रहा बल्कि कैपिटलिज्म आ रहा है। मैं जानता हूं कि पहले रजवाड़े या दूसरे पैसे वाले आदमी जो आजादी के परवानों को कुचलने में अंग्रेज सरकार की मदद किया करते थे वह आज सरकार के सारे संघठन पर हावी हैं। उन के पैसे पर चुनाव लड़ कर यह पार्टी सरकारी बैचों पर विराजमान है। इन को यह मानना चाहिए कि कम से कम समाजवाद नहीं आ रहा। इन को महात्मा गांधी के चित्र के नीचे बैठ कर इस बात को confess करना चाहिए, इस विशाल भवन के नीचे, प्रांत के भाग्यविधाताओं के सामने यह सच्ची बात तो आनी चाहिए। जनाब, पानीपत में एक ऐटलस साइकिल फैक्टरी है। उस में 8

हजार मजदूर काम करते हैं। जनाब, मैं 8 सालों से देख रहा हूँ कि जब भी वह लोग अपनी बहबूदी की बात करते हैं, यह कहते हैं कि हम मेहनत करके आप की दौलत बढ़ा रहे हैं हमें हमारा हक तो दो, हमें रोटी और कपड़ा तो मिलना चाहिए, जब भी वह कोई ऐसी आवाज़ उठाते हैं तो उन को दबा दिया जाता है। मैं, जनाब, शोक के साथ कहता हूँ कि मैं गवर्नर साहिब को इस भाषण पर धन्यवाद नहीं दे सकता क्योंकि सरकार गरीबों के खिलाफ सरमायादारों का साथ देती है। जनाब, मैं झूठ नहीं बोलता, मैं सबूत पेश कर सकता हूँ कि वह सरमायादार तीन हफ्ते तक सरहाली चुनाव क्षेत्र में अपने लाम लशकर सहित कांग्रेस उम्मीदवार की मदद के लिये घूमता रहा। उस सरमायादार ने मजदूरों की जिंदगी तंग कर रखी है। जनाब, थोड़े दिनों की बात है वहां एक सैक्शन में पांच मजदूर काम करते थे। उन को पांच ही आदमियों की मजदूरी दी जाती थी। उन पर दो आदमी और ठोंस दिए गए मगर मजदूरी पांच ही आदमियों की दी गई और कहा कि यह भी हिस्सेदार हैं चाहे यह काम करें या न करें। उन पांच मजदूरों ने कहा कि इन को भी काम बटना चाहिए। बस इस पर बड़ा भारी हंगामा हो गया। पुलिस मुंह देखती रही। यह समाजवाद की बातें करने वाली सरकार हमेशा सरमायादारों का साथ देती है। मैं पंडित मोहन लाल जी से, श्री विद्यालंकार जी से और पंडित भगवत दयाल जी से पूछता हूँ कि क्या वह कभी उन के रैस्ट हाउस में गए हैं? मगर यह तो बड़े बड़े आदमियों के साथ हैं क्योंकि उन से मतलब निकलता है। मुझे पंडित मोहन लाल जी क्षमा करें। एक बार मैं इन के घर गया। इन के मेज़ पर एटलस साइकल फैंक्ट्री का बलाटिंग-पेपर पड़ा था। इस तरह के तोहफे इन को मिलते रहते हैं। (आपोजीशन की तरफ से तालियां) तो यह उन के खिलाफ क्या कर सकते हैं? जिस से एक चाए का प्याला भी लिया जाए उस के सामने आंखें नहीं उठतीं।

Mr. Speaker : I have given a good deal of latitude to the hon. Member. He should avoid the use of undesirable language. He is in the habit of using such words which are not in good taste.

Shri Mangal Sein : Sir, I withdraw.

Mr. Speaker : But mere withdrawal will not do. If the hon. Member persists in using such words which tend to lower the prestige and dignity of the House, I will be compelled not to give him any more chance to speak in the House.

श्री मंगल सैन : ऐड्रेस में यह बात कही गई कि रोहतक में इम्प्रूवमेंट ट्रस्ट बनाया गया जिसके चेयरमैन बहुत जिम्मेदार आदमी थे और रूलिंग पार्टी से उनका खास रिश्ता था। यहां पर, जनाब, जिसको politically satisfy करना हो तो उसे कहीं न कहीं absorb करना होता है। जनाब, स्पीकर साहब, मुझे आपके शब्द याद हैं कि “अपने साथियों को provide करने के लिए ऐसा किया जाता है”। तो जनाब, मैं रोहतक के इम्प्रूवमेंट ट्रस्ट के बारे में कहना चाहता हूँ कि एक साहब ने उस ट्रस्ट को disband कर दिया और लाखों रुपया बरबाद हो गया। वह लाखों रुपया जो इस तरह से बरबाद किया गया वह किसी एक आदमी की सम्पत्ति

[श्री मंगल सैन]

तो नहीं, किसी की अपनी जायदाद तो नहीं। वह रुपया जो था वह टैक्सों के जरिए वसूल किया गया रुपया था, वह बरबाद कर दिया। और यह रुपया बर्बाद किया सो किया जो उस ट्रस्ट की स्टेशन वैगन थी, वह और सारे अकाउंट्स, ले कर वह चेयरमैन भाग रहा था जिसको कि हमारी सरकार ने पकड़ लिया। खैर, स्पीकर साहब, यह सब बता कर मेरे कहने का मतलब यह है कि यह ऐसे नासमझ आदमी को चेयरमैन रखते हैं। स्पीकर साहब, वह देखिए श्री मोहनलाल जी सिर हिला कर मेरी बात का अहसास कर रहे हैं।

श्री अध्यक्ष : अब आप वाइंड अप कीजिए। (The hon. Member should now wind up his speech.)

श्री मंगल सैन : जहां तक, स्पीकर साहब, पालिसी मैटर का ताल्लुक है, इम्प्रूवमेंट ट्रस्ट जरूर खोले जाएं लेकिन नासमझ आदमियों को चेयरमैन न बनाया जाए।

Mr. Speaker : The hon. Member is irrelevant. He should please wind up.

श्री मंगल सैन : किसी X.E.N. को या किसी काबिल आदमी को बनाया जाए। इस के बाद मैं अर्ज करना चाहता हूं कि हमारे रोहतक जिले के अन्दर जो पानी और बिजली की कमी है उस के लिए हमारे इरीगेशन मिनिस्टर साहब फरमाते हैं कि उन्होंने सारी बातों को समझ लिया, और वह कमियों को शीघ्र ही दूर करेंगे। लेकिन देखने वाली बात है कि ऊंट किस करवट बैठता है। जनाब, वह बोलते हुए कह गए कि हमारे यहां बिजली बढ़ रही है लेकिन कहां बढ़ रही है यह समझ में नहीं आया। दिल्ली में सुना है पहुंच गई है लेकिन पास के ही स्थानों जैसे माहना, कटोथा, डिगल हैं वहां बिजली नहीं पहुंची। पता नहीं कि क्या बात है। मैं पूछना चाहता हूं कि आखिर माजरा क्या है।

Mr. Speaker : The hon. Member may have half a minute more and wind up.

श्री मंगल सैन : बहुत अच्छा जनाब। गवर्नर साहब कहते हैं कि वह कुछ तहसीलों को सबडिवीजन में बदल रहे हैं। मैं कहना चाहता हूं कि रोहतक का महत्व बहुत कुछ पहले से बढ़ गया है तो क्यों नहीं उस जगह को कमिश्नरी बनाया जाता। रोहतक में सभी साधन हैं और जगह बहुत अच्छी है—बस कुछ वहां के लोग इस सरकार का जरूर साथ नहीं देते—तो क्यों नहीं उस को कमिश्नरी बनाया जाता। (घंटी) स्पीकर साहब, मैं गवर्नर साहब के ऐड्रेस पर इसलिए धन्यवाद नहीं दे सकता क्योंकि उन्होंने अपने ऐड्रेस में सरकार की नीति की जो घोषणा की है वह पंजाब की जनता के जज़्बात के अनुकूल नहीं है। कल श्री रणबीर सिंह जी, जो जल्दी में बात कर रहे थे और उन की सांस फूल रही थी—(घंटी)—अच्छा स्पीकर साहब, मैं आगे बात नहीं कहता। मैं यह कहना चाहता हूं कि आज पंजाब की जनता का बुरा हाल है, पंजाब की जनता फटकार रही है, इसलिये हम इसका स्वागत नहीं कर सकते।

पंडित रामधारी गौड़ (गोहाना) : स्पीकर साहिब, अभी Treasury Benches ने गवर्नर साहिब के ऐड्रेस का शुक्रिया अदा किया और प्रस्ताव पेश किया और अपने भाषण में उन्होंने बताया कि पंजाब की आमदनी दुगनी हुई है। मैं, जनाब स्पीकर साहब, आप के जरिए यह बतलाना चाहता हूं कि तहसील गुहाना जो रोहतक के अन्दर आती है वहां की आमदन पहले से पांचवां हिस्सा रह गई है। और उस की वजह यह है कि वह इलाका सेम में आ गया है। यह सब 14 साल में हुआ है। इस से पहले वह तहसील बहुत जरखेज थी लेकिन अब हालात कुछ और ही हैं। उस की वजह यह है कि पंजाब का सारा पानी वहां पर ला कर छोड़ दिया है और जो ड्रेन नम्बर 8 बनाई है उस का वहां पर कोई फायदा नहीं होता। और उस तहसील का पानी उस में से नहीं निकलता। वहां गांव पानी में डूबे हुए हैं। रिठाल बठाली ऐसा गांव है जिस में अब भी पानी खड़ा है। 200 मकान डूबे हुए हैं। मिनिस्टर साहिब आज मौजूद नहीं हैं जिन की वजह से उस इलाके के लोग परेशां हाल हैं। जब कोई स्कीम बनती है वह कह देते हैं कि drain नहीं निकलेगी। ऐसी नागुफ्ता बेह हालत होने के बावजूद फिर भी डींगें मारी जाती हैं कि आमदनी दुगनी हो गई है। मैं कहूंगा कि कमिशन मुकरर किया जाए यह जांच करने के लिये कि कितनी आमदनी बढ़ी है। जिस जमींदार का पहले 500 मन अनाज पैदा होता था अब 50 मन पैदा होता है। Drainage की स्कीम बनाई जाती है लेकिन रिडाना गांव 10 साल से पानी में हर साल डूबता है। यह गांव काफी बड़ा है और इस की आबादी 8,000 की है बाढ़ आ जाने से लोग बेरोजगार हो जाते हैं और उन के लिये रोजी कमाना मुश्किल हो जाता है।

मजदूरों के बारे में कहा गया कि आजादी के बाद उन की आमदनी कई गुना हो गई है। मगर हकीकत यह है कि उन की आमदनी पांचवां हिस्सा रह गई है। मैं आप को बताना चाहता हूं कि Drain No. 8 की diversion बनी है। कुछ जमीन तो सेम में आ गई है और जो जमीन का अच्छा २ रक्बा था उस में से drain निकाली गई है। यह drain एक दरिया की मानिंद है जिस ने जमीन का काफी रक्बा सम्भाल लिया है। अगर यह हालत हो तो वहां की जमीन से आमदनी कैसे बढ़ सकती है। इस drain के बनने से 10, 20 गांव के रास्ते बन्द हो गये हैं। जब भी लोग सामान ले कर गोहाना मण्डी में पहुंचते हैं तो आगे जाने के लिये रास्ता नहीं मिलता। जब कोई स्कीम बनती है तो कई दफा लोग बहाना बना लेते हैं कि आगे के गांव वाले जमीन नहीं देते। जिन्हें उस स्कीम से दिलचस्पी हो वे जमीन देते हैं और जिन्हें दिलचस्पी नहीं होती वहां बहाना बनाया जाता है कि लोग जमीन नहीं देते।

अभी एक hon. Member ने कहा कि तालीम काफी बढ़ गई है और स्कूलों की तादाद में इजाफा हो गया है। असल में हालत यह है कि स्कूलों की तादाद बढ़ गयी है लेकिन उन की quality deteriorate हो गई है। एक स्कूल में 500 लड़के होते हैं तो उस में सिर्फ दो teachers काम करते हैं और building की हालत भी खस्ता हो रही है। गोहाना में एक लड़कियों का हाई स्कूल है जिस में सिर्फ तीन कमरे हैं। लेकिन Science के पढ़ाने का कोई इंतजाम नहीं है। हमें यहां यह बताया जायेगा कि वहां High

[पंडित रामधारी गौड़]

School है और लड़कियों को तालीम दी जा रही है। जिस स्कूल के सिर्फ तीन कमरे हों और लड़कियां द्रस्ती के नीचे पढ़ती हों तो बारिश के दिनों में वे तालीम कैसे पा सकती हैं। यहां यह जोर २ से धुकारा जाता है कि तालीम में बहुत तरक्की हुई है। जहां लड़कियों के पढ़ने के लिये खातर खाह इंतजाम न हो, science का मजमून पढ़ाने के लिये इंतजाम न हो तो ऐसे स्कूल का क्या लाभ। मैं सुझाव पेश करूंगा कि चंद M.L.As. की एक कमेटी बनाई जाए जो देखे कि पंजाब में स्कूलों की हालत क्या है। Floods आ जाने की वजह से कई स्कूलों का फर्श टूट गया है और उन की repairs नहीं करवाई गई। वहां न टाट है और न ही teachers। इन हालात में Treasury Benches की तरफ से इतनी डींगें मारना उन्हें शोभा नहीं देता।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, मैं आप को बताऊं कि हस्पतालों की क्या हालत है। Butana एक गांव है जहां एक साल से कोई डाक्टर नहीं। जो compounder है वह भी patients को दवाई नहीं देता। इस के बारे में बार २ लिखा जाता है लेकिन कोई शुनवाई नहीं होती। ऐसी हालत State में हो तो फिर भी यहां बैठ कर डींगें मारी जायें तो इस से ज्यादा अफसोसनाक हालत क्या हो सकती है।

अब सड़कों की बाबत सुन लीजिए। अफसरों ने एक सड़क पर मिट्टी डलवाई है। छः साल हो गये हैं कि वह पक्की नहीं बनवाई गई। वायदा किया था कि पक्की बनवा देंगे लेकिन पक्की नहीं बनाई जाती। यह बहुत अफसोसनाक बात है कि लोगों से वायदा किया जाए और उसे पूरा न किया जाये।

मैं ने एक बात appreciate की है कि backward classes के लड़कों की फीस गवर्नमेंट स्कूलों में माफ कर दी गई है लेकिन बदकिस्मती से हमारे इलाके में कोई गवर्नमेंट स्कूल नहीं। जो private schools हैं वह लड़कों की फीस माफ नहीं कर सकते। उन्हें मुश्किल से इस कदर grant मिलती है कि वह स्टाफ की तनखाहें दे सकते हैं। इसलिये इस concession का हमारे अलाके को कोई benefit नहीं मिलता।

फिर कहा जाता है कि हम बच्चों को दूध supply करते हैं। मैं पूछता हूं कि क्या private schools के बच्चे हिन्दुस्तान के बच्चे नहीं हैं? उन्हें गवर्नमेंट दूध क्यों नहीं supply करती? इस तरह से बच्चों के साथ discriminatory सलूक करना सरकार को शोभा नहीं देता। स्पीकर साहिब महोदय, मैं कहना चाहता हूं कि private schools को जितना नुकसान हुआ है उतनी उन को grant मिलनी चाहिये। गवर्नमेंट की स्कीमों के मुताबिक जैसे सरकारी स्कूलों में आठवीं तक फीस माफ की जाती है तो privately-managed schools में भी आठवीं जमात तक फीस माफ होनी चाहिये। लेकिन हो क्या रहा है? जो भूखे हैं उन को और भूखा बनाया जा रहा है और जिन का पेट पहले ही भरा हुआ है उन का पेट और भरा जा रहा है। जो गवर्नमेंट ने Address तैयार कर के दिया वही गवर्नर महोदय ने पढ़ कर सुना दिया। अमली तौर पर कुछ किया नहीं जा रहा। देहात में जाकर असलियत

का पता चलता है कि लोगों की क्या हालत है। महज़ Address पढ़ कर सुनाने से पंजाब आगे नहीं बढ़ सकता। यह तो ऐसी तस्वीर बनाई जाती है जो कि लोगों को चकाचौंद कर दे, लोग समझें कि बाकई बहुत तरक्की हुई है। यहां पर buildings पर करोड़ों रुपये खर्च किये जाते हैं, देहात में जा कर देखिए मकान तो एक तरफ लोग मूखों सोते हैं। उन को पैसा नहीं मिलता। वे Headquarters पर जाते हैं तो उन को बहाने कर के टाल दिया जाता है। अगर थोड़ा बहुत पैसा मिलता भी है तो उस में से चौथा हिस्सा खर्च हो जाता है। बेचारे दरखास्तें देते फिरते हैं और भागे भागे फिरते हैं, कोई सुनवाई नहीं होती। गोहाना में 2 लाख रुपया उन लोगों के लिये दिया गया जिन के मकान खुर्दबुर्द हो गए थे लेकिन दुख की बात है कि एक लाख रुपया बांटने के बाद एक लाख वापिस कर दिया गया कि इस की जरूरत नहीं है। इलाका पानी में डूबा हुआ है, मकान गिरे हुए हैं और लोगों से मज़ाक किया जा रहा है, उन से धोखा किया जा रहा है। जान बूझ कर आंखें बन्द की जाती हैं। ऐसी बातों की तहकीकात होनी चाहिये। इन हालात में मैं, जो प्रस्ताव धन्यवाद का पेश किया गया है, उस में शामिल नहीं हो सकता क्योंकि इस में तस्वीर का एक ही रूख दिखाया गया है। यह बात कर के मैं बैठ जाता हूं।

सरदार लडमਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਜਗਰਾਉਂ) : ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਾਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਐਡਰੈਸ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਮੇਰੇ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਧੰਨਵਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਜੋ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ, ਜੋ ਇਹ ਦਸਦੇ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਜੋ ਇਹ ਦਸਦੇ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸਦੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਹੀ ਨਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਨਾ ਜਾਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹਨ। ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ, ਏਥੇ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਕਢਣ ਵਾਸਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਸੌ ਵਿਚੋਂ 85 ਆਦਮੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ 85 ਫੀ ਸਦੀ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਹਨ, ਬਿਜਲੀਆਂ ਹਨ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। 85 ਫੀ ਸਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਇਹ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਸੌ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜੋ ਕਦੇ ਮਾਮਲਾ ਵਧਿਆ ਤਾਂ ਰੁਪਏ ਪਿਛੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਪੈਸੇ ਵਧਿਆ। ਉਸ ਸਾਰੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾਂ ਮਾਮਲਾ ਵਧਿਆ ਉਹ ਰੁਪਏ ਪਿਛੇ ਦੇ ਆਨੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਧਿਆ। ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਐਨੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਣ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਇਸ ਵਾਅਦੇ ਤੇ ਕੀਤਾ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਮੁਖ ਨੇਤਾ ਜਵਾਹਰ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

ਲਾਲ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਅੱਡੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਸਭ ਕੁਛ ਅੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਡੀਕਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਲਈ ਰਹੀ। ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਲੋਕ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਰਿਆਇਤ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਮਾਮਲਾ ਇਕ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ 9 ਆਨੇ ਯਕਦਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਰੁਪਏ ਪਿਛੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਪੈਸੇ ਵਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮਾਮਲਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ 9 ਆਨੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨਿੱਗਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸੋਮ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਚਲੋ ਤੇ ਵੇਖੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਛੇ ਛੇ ਸੱਤ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਕ ਦਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜੇਕਰ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਜਗਰਾਉਂ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਆਪ ਉਥੋਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋ। ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਐਸੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਗਲੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ 8 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਉਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਥੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਗੇਟਾਂ ਤੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਨਾ ਮੁੜ ਆਉਣ। ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਅਸਲ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ। 20 ਪਿੰਡ ਐਸੇ ਹਨ ਢੋਲਣ, ਚਚਰਾਲੀ, ਵਾਰੇਵਾਲਾ, ਮੱਲ੍ਹਾ, ਰਸੂਲਪੁਰ ਆਦਿ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਸੋਨਾ ਉਗਲਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਥੇ ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਕ ਦਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਘੱਟ ਸਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਪਲਟਣ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਲਟਣ ਵਿਚ ਬੜੇ ਬੜੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਆਦਮੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਖਸੂਟ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਾਸਤੇ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਮੌਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਏਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਡੀਕਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਡੀ ਹੈ, ਕੌਮੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਗੇ ਆਏ ਹਾਂ ਆਦਿ, ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ ਕਿ 15 ਸਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਬੱਚਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚੀਨ ਤੇ ਰੂਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦਿੱਲੀ, ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਤਰਸ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਇਕ ਨੌਕਰ ਸੀ ਜੋ ਬੜੀ ਅੱਡੀ ਰੋਟੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਅਫਸਰ ਰੋਟੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਮੰਗ ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ। ਨੌਕਰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਉ ਮੈਂ ਬੜਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਛਾ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਨੌਕਰ ਨੇ ਰੋਟੀ ਬੜੀ ਅੱਡੀ

ਬਣਾਈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਰੋਟੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਫਸਰ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਹੋਰ ਮੰਗ ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ। ਨੌਕਰ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੌਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿਉ। ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੌਲਦਾਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾ ਦਿਆਂ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੌਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿਉ ਤੇ ਫੇਰ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿਉ ਉਸੇ ਵੇਲੇ। ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਣਗੇ ਉਹ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਹੌਲਦਾਰ ਦੀ ਲਾਸ ਪਈ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਘਸੀਟਾ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੇਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਣੇ ਹੋ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ਤੁਸੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਨ। ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨਿਸਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਜ ਜੱਫਾ ਹੀ ਮਾਰਨਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ lawlessness ਕਰਨੀ ਹੈ ਔਰ ਇਕ ਐਸਾ administrator ਸਾਬਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਬੜਾ ਜਾਬਰ administrator ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ....

Mr. Speaker : I would not allow the hon. Member to use such words. He should please withdraw.

Sardar Lachhman Singh Gill : I am sorry, Sir. I withdraw the words.

ਮਹਤਰਮ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਮੁੱਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕਿ ਅਜ **Treasury Benches** ਤੋਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਇਕ ਬੜਾ ਚੰਗਾ administrator ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਤਨਾ ਗੁਸ਼ਖ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਤਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ service ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਤਨਾ ਚੰਗਾ administrator ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਚੋਣ ਦੇਖ ਹੀ ਲਈ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ administrator ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਲੈ ਲਵੋ, ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ fa ਹੋਏ ਹਨ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ **hon. Chief Minister** ਦੇ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਸੀ, ਜੋ ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ majority ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜਿਤੇ ਨੇ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ Ministry ਦੀ ਤਾਕਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਔਰ ਇਤਨੀ ਲੰਮੀ service ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਣਕਦੀਏ ਕੱਲੇ ਜਿਤਿਆ ਹੈ। ਔਰ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਮਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 34 ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਜਿਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਬੇਰਸੂਖੀ ਹੈ ਔਰ ਇਹ ਪਿਛਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੇਰਸੂਖੀ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ 80 per cent ਪਿਛਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ 15 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤਵੱਕੋ ਕਰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹਥ ਤੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਜਦ ਮਾਲੀਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ **decreet** ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਡਿਗਰੀ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਲਾ ਕਿਸੇ ਤੇ ਵੀ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ **stamp duty** ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ 10,000 ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਰਖਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 120 ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿਣ ਰਖਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 12 ਫੀ ਸਦੀ **stamp duty** ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ **stamp duty** ਦੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਥਾਂ 12 ਰੁਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਜਦ ਜਗਰਾਉਂ ਵਿਚ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੋਂ ਦੇ **sub-registrar** ਕੋਲ ਇਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਪੇਸ਼ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ **clerk** ਉਥੇ ਦੌੜਿਆ ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਰਜਿਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। **Registrar** ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਤਾਂ ਉਸ **clerk** ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਜਿਸਟਰੀ ਦੀ ਫੀਸ ਇਤਨੀ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਰਜਿਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। **Registrar** ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਫੀਸ ਵਧੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਦੇ ਕੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। **Clerk** ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਦੋ ਰੁਪਏ ਫੀ ਸੈਂਕੜਾ ਦੀ ਥਾਂ 12 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਚਿੱਠੀ ਮੰਗਾਈ ਗਈ ਉਸ ਵਿਚ 12 ਰੁਪਏ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਿੱਠੀ ਦੇ **type** ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਤਨੀ **stamp duty** ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ **clarification** ਮੰਗੀ ਗਈ ਔਰ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 2 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ 12 **per cent** ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਧਰੇ 21 **per cent** ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਕੁਝ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਤਾਏ ਹੋਏ ਨੇ, ਕੁਝ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਸਿਤਾਏ ਹੋਏ ਨੇ ਤੇ ਕੁਝ ਸੈਲਾਬਾਂ ਤੇ ਸੇਮ ਦੇ ਸਿਤਾਏ ਹੋਏ ਨੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ। **Stamp duty** ਬਾਰੇ **Treasury Benches** ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਵਧਾ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਜਦ ਚੁਣਕੇ ਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ 'ਹਾਥੀ ਦੇ ਦੰਦ ਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਤੇ ਵਿਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਢੁਕਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 31 ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਫੈਜ਼ ਰਖ ਲਈ ਜਾਵੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ **stamp fees** ਵਧਾ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਇਸ **Address** ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨੇ। ਠੀਕ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਹਸਪਤਾਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਛੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਐਸੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਣੀ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ **Address** ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਕਿਵੇਂ ਦੇਵਾਂ ਜਿਹੜੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਲ ਤਵਜ਼ੁਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਮੇਰੀ **constituency** ਵਿਚ 71 ਪਿੰਡ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 71 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ ਔਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਪੱਖਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਜਾਲੀ ਨਹੀਂ ਔਰ ਜਿਥੇ ਔਜ਼ਾਰ ਭੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ **postmortem** ਲਈ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਗ ਆਲੂਦਾ ਔਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਵੀ **postmortem**

ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੇ ਉਸ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ inspection ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਉਥੇ ਕੋਈ Health Department ਦਾ Director ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਕਦੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮਨਿਸਟਰ concerned ਅਗੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਲ ਆਪਣੀ personal attention ਦੇਣ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਔਜ਼ਾਰ ਉਥੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ replace ਕਰਾਉਣ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਸ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਸਕੇ। (ਹਾਸਾ)।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਖਾਦ ਅਤੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ agriculture ਦਾ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ agriculture ਦੀ ਕੁਝ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ agriculture ਦਾ portfolio ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ agriculture ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ agriculture ਦਾ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ agriculture ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ। Minister for agriculture ਨੂੰ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਦ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੀਆਂ, ਬਾਕੀ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਖਾਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ permit ਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਕਿਵੇਂ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ proper ਖਾਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਔਰ ਅਗਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ distribution ਦਾ ਕੰਮ political basis ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਮੇਰੀ constituency ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 5 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਸੜਕਾਂ ਵਾਸਤੇ reserve ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਰੁਪਿਆ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਜੋ ਕੁਝ ਦਾਣੇ ਬਚਣ ਉਹ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ constituency ਦੀ ਇਕ ਸੜਕ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਇਕ ਸੜਕ ਅਖਾੜਾ ਤੇ ਹਨੂਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਹ 8 ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸ 8 ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਨੂੰ 11 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਗਰਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾ ਕੇ enquiry ਕਰਾ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਅਠ ਮੀਲ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੜਕ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸੜਕ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਮੀਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਬਣਾਈ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਈ ਹੈ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

ਪਹਿਲਾ ਫਰਲਾਂਗ ਦਾ ਹਿਸਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ 3 ਫਰਲਾਂਗ ਕੱਚਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਤਾਰਕੋਲ ਵੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਕੇਵਲ ਮਿਟੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਉਣ, ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਚੀਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਤੋਂ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੋਈ ਕੋਤਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਣਗਹਿਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਕਿ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਹਨ 4 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਲੋਕੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਹਾਲਤ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਪਕਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸੂਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੜਕ ਪੱਕੀ ਕਰ ਦਿਉ ਜਿਸ ਨੇ ਵੋਟ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਪਾਏ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਕੱਚਾ ਰਹਿਣ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਤੁਸੀਂ ਭਰੋਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਸੜਕੀ ਭੰਗੜੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗਿਧਾ ਪਾਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤ ਸੁਗਮ ਹੋ ਜਾਣ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੜਕਾਂ ਜਾਲ ਵਿਛ ਜਾਵੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ wind up ਕਰੋ। (The hon. Member should now wind up his speech.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ: ਜਨਾਬ, ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਵਕਤ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵਕਤ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਰੋ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਜੋ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਦੌਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਮੋਘਿਆਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਲਿਆਉ ਵੋਟ ਸਾਨੂੰ ਦਿਉ ਤੇ ਲਵੋ ਮੋਘੇ ਤੇ ਸੜਕਾਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਾਪਸ ਹੋਏ ਤਾਂ ਜੇਬਾਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਅਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸਿਨਮਾ ਘਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਨਅਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਨਅਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜ਼ਰਾਇਤ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੂਹਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਬਿਜਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ? ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 3400 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਜ ਕੀ

ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਕਿਤੇ ਕੇਵਲ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖੰਭੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਤਾਰਾਂ ਹਨ ਪਰ ਫਿਊਜ਼ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਹੋਏ ਤੇ ਕਿਤੇ ਤਾਰਾਂ ਉਡ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਤਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕੋਈ ਲਾਈਨਮੈਨ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਵਰਕਮੈਨ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਹੈ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਊਜ਼ ਉਡ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸਤ ਅਠ ਮੀਲ ਦੂਰ ਥਾਂ ਤੇ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਆਂਦਿ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਣ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣੂ ਹੋ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਿਉ, ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਦਿਉ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ ਅਮਲਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਖੋ ਤਾਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਂ ਅਗੇ ਵੀ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲੀਡਰ ਆਫ਼ ਦੀ ਹਾਊਸ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਵੋਟਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹਥ ਰਖ ਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਹਨ ? ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ 12 ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ 98 ਫੀ ਸਦੀ ਵੋਟਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹੁਣ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਧਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖੰਭੇ ਰਖ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਤਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਖੰਭੇ ਰਖ ਦਿਤੇ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਚੋਣ ਲੜੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਖੰਭੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਚੁਕ ਲਏ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਪ੍ਰੋਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾਉ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਪ੍ਰੋਜੀਸ਼ਨ ਵੀ ਹਿਸੇਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੇ ਹੀ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਪਲਟਨ ਰਖ ਲਈ ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਹਟਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ 'decent language ਵਰਤੋਂ। (The hon. Member should use somewhat decent language.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਚੰਗਾ, ਸਪੀਕਰ, ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੋ 31 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਲਈ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਥੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਸਾਉ ਜਦੋਂ ਗੁਜ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸਿਉਂ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪ੍ਰੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸਖਤ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸ਼ੋਭਦੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਾਲ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਰ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਵਸੋਸ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਖੁੰਡੇ ਦਾ ਬਟੋਰ ਸੀ, ਮਾਲਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ, ਉਸ ਕਹਿ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ, ਸਾਂਈ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸੁਰ ਛਡੀ ਉਹ ਆ ਕੇ ਅਲਾਪ ਦਿਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਆਪ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ 1200 ਰੁਪਏ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਤਕਰੀਰ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪੇ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਸੁਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਕੌਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੌਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਅਵਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ **politics** ਨੂੰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੌਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ, ਕੌਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਨੂੰ ਇਕ **nationalist point of view** ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਲਹਿਰ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ **politics** ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਕੈਂਦ ਕਰ ਲਉ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿਉ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਲਹਿਰ ਕਦੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹੈ ਕਿ ਕੌਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ **politics** ਨੂੰ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ **solve** ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਜ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲ, ਪੰਜਾਬ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿਰਜ਼ਿੰਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਨਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ, ਮਾਨਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੈੜੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਜਿਥੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਮਕਾਨ ਢਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤਰੀਕਾ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੁਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪੁਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਸ਼ਤੀ ਅਜ ਤਕ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ, ਇਹ ਨਾ ਬਨਾਏ। ਸਾਡੇ ਬੈਲ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕਰਮ ਅਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੋ ਤੇ ਪੁਲ ਬਣਾ ਦਿਉ ਤਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਈਏ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵੇਰ ਬੈਲ ਮਰ ਚਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਰੋਟੀ ਪਹੁੰਚਾਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮੈਂ **personally** ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਮਿਲਿਆਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਾਅਦੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਾ ਝੁਕਾਉ। ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰੋ। ਅਗਰ ਹੁਣ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਅਗੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਬੜਾ **advance** ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ . . . .

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਬਦ : ਆਪ wind up ਕਰੋ ਜੀ। (The hon. member should please wind up his speech.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ wind up ਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ **advance** ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ **commission** ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਲਵੋ ਫੇਰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ **advancement** ਹੋਈ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੇਖੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਵੇਖੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ **buildings** ਵੇਖੋ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ 90 ਫੀਸਦੀ ਸਕੂਲ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਪਾਣੀ ਮਗਰੋਂ ਟਪਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਆ ਗਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 20—20 ਸਾਲ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਫਟੇ ਹੋਏ ਤਪੜਾਂ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਬੋਰੀਆਂ ਲੈਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ **provision** ਨਹੀਂ, ਕੋਈ **desks** ਜਾਂ ਬੈਚਾਂ ਦੀ **provision** ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਅਗੇ ਤਾਂ ਇਕ **Education Minister** ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਵੀ ਤਿੰਨ ਹਨ, ਇਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ ਜੇ ਇਕ ਬੋਤਲ ਹੋ ਤਾਂ ਦੂਸਰਾ ਪਉਆ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਅਧੀਆ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ : ਸਰਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੋਤਲਾਂ ਹੀ ਸੁਝਦੀਆਂ ਹਨ ਹੋਰ ਕੀ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ :—

ਮਏ ਗੁਲਗੂ ਕਿਆ ਸੈ ਹੈ ਸਾਕੀ,

ਕਿ ਜਹਾਂ ਯਹ ਹਲਕ ਸੇ ਉਤਰੀ,

ਨਿਖਰ ਜਾਤੀ ਹੈ ਰੰਗਤ ਭੀ,

ਬਦਲ ਜਾਤੀ ਹੈ ਸੂਰਤ ਭੀ।

ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਜੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ **education** ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਚਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਤਰਸ ਖਾਉ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਾ **policy** ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਗਲੇ **Session** ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਪੜਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਜੋ ਕਿ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਾਂਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵਾਅਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਅੰਤ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

ਮੈਂ ਆਪਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਕਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਤਵੱਜੂਹ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਔਰ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ Governor ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ (ਖਾਲੜਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ Governor ਸਾਹਿਬ ਦੇ address ਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮਚੰਦਰਾ ਜੀ ਨੇ thanks ਦਾ Resolution ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ elections free ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ, ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਈ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਬੋਤਲਾਂ ਨਾਲ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਸੁਣਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਲਖੀ ਪਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਦੇਵਤਾ ਵੀਰ ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਬੇ ਬੈਠੇ ਨੇ ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਵਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣਾ ਪਿਛਲਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਕਰੀਰਾਂ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵੀ ਸਲਾਘਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਭਾਈ ਉਠਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸਲਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। (Interruptions) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਜ਼ਰਾ ਖਰੀਆਂ ਖਰੀਆਂ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਵੋ।

Mr. Speaker : I would caution the hon. member not to make the head of State to be the subject of controversy on the floor of the House.

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ 34 ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਜਿਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਤਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾ-ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਇਹ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬੀਬੀਓ, ਮਾਈਓ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਸਿਧੇ ਨਰਕਾ ਨੂੰ ਜਾਉਗੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਜੇ

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਰਕਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਨਰਕਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂਗੇ ? ਨਰਕਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਭਾਈ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਟੋਏ ਪੁਟਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਅਜ ਆਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਲੋਕੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਜ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਕਿਵੇਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਤਕ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਅੱਜ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਯਕੀਨ ਜਾਣੋ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗਿਆ ਇਹ ਲੋਕੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ by air ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜਿਉਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂ ਕਿ ਏਥੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਵਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਵਾਈ ਪਰ 1933 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ resolution ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ resolution ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਕੀ ਇਹ ਹਮਾਇਤ ਅਹੁਦੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਹਾਲੀ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਏਨੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ "ਸਿਆਣਾ ਸ਼ਰਮ ਮਾਰੇ ਅੰਦਰ ਵੜੇ ਮੂਰਖ ਆਖੇ ਮੈਥੋਂ ਡਰੇ।" ਦਰਅਸਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਏਥੇ ਨੀਲੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਸਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਵੋਟ ਵੀ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਥੇ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਫੜਕੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਵਾਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਵੀ ਉਥੇ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦਿਉ।

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਬੜੇ ਮਾਹਰ ਹੋ ਪਰ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਪਾ ਲੈਣਾ। ਏਥੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਗਿਰਾਵਟ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੈਠ ਕੇ ਕੋਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੋ ਕੋਈ ਤਬਾਦਲਾ ਖਿਆਲਾਤ ਕਰੋ ਔਰ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੁਝਾਉ ਦਿਉ। ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕਤਸਾਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕਤਸਾਦਿਆਤ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਿਵਾਏ ਹੁਲਾਸ਼ਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਕੰਮ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੜੇ ਜ਼ਿਮੀਂ-

[ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ]

ਦਾਰ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਮਗਰ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਔਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਧਾਰੀ ਨੇ ਏਥੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਧ ਮੁਫਤ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖੈਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੁਝ ਚੰਗੀ ਹੀ ਆਖੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਸੁਝਾਉ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਔਰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਧ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਹਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋਣ ਔਰ ਕੁਝ ਉਚਾ ਉਠ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਏਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਇਹ ਏਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਿਰਫ 34 ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਉਥੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਗਰੀਬ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਹਮਦਰਦ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਗਰੀਬ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ privy purse ਬੰਦ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ ਇਕ ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਦਿਉ। ਸੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਨ ਔਰ ਕਰਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਸ-ਤਿਹਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਵੰਡੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਉ।

• **ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ :** ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ।

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਨ-ਸਾਫ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਮਹਾਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹਰਾ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕੀ ਹੈ। ਗਿਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਨਤਾ ਦਾ ਕਰਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਥੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰਾ-ਇਤ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਐਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਕੁਛ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਵਾਪਰ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਬੋਝੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਾ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ? ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਦੀ category ਦੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤੀ

ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕਮਿ-
ਉਨਿਸਟ-ਭਾਈ ਤਾਂ ਕਦੇ ੨ ਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ
ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਰਸੋਂ ਜੋ ਸੁੰਦਰਮ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ
ਪਾਰਟੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ
ਕਦੇ ਇਹ ਮਤਾਲਬਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ *recounting* ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ *repolling*
ਦਾ ਹੀ ਮਤਾਲਬਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ
ਦੀਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਵਿਚ *lead* ਕਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਇਹ
ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਨਠ ਗਏ ਔਰ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲੂਸ ਕਢਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ
ਦਿੱਤੇ। ਔਰ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਤ ਗਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਹਾਰੇ ਜਵਾਬੀਏ ਵਾਂਗ ਖਪ ਪਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। (ਵਿਘਨ)

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਇਹ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ। ਵੋਟਾਂ ਚੁਰਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਤੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ।

Sardar Gurbakhsh Singh (Dhariwal) : On a point of Order, Sir.
Sir, is it parliamentary to address an hon. Member as ਤੂੰ, ਤੂੰ?

ਅਵਾਜ਼ਾਂ : ਉਹ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (noise)

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਠੀਕ ਹੈ, ਸੱਚੀ ਗਲ ਨਾਲ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ
ਬੂਠੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਚੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮਿਰਚਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਫਿਰ, ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੁਸੀਂ
ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਗੁਆਂਢੀ ਹੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਜ਼ਰਾ ਸਬਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸੁਣੋ
ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾ ਗਏ ਹੋ (*Interruptions by Sardar Makhan Singh*)
ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲਉ, ਤੁਹਾਡਾ ਨੰਬਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲਗਾ ਭਾਵੇਂ
ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਮਰ ਜਾਵੇ (ਹਾਸਾ)। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗਲ ਨਾਂ ਕਰੋ ਪਰ ਆਪਣੀ ਕਿਤੇ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀ ਵਿਚ
ਨਾ ਰਹਿਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਉਠ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਮਗਰ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੋ ਪਰ ਇਹ ਬੁਲ੍ਹ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਹੀ
ਡਿਗਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਖਾਹਮਖਾਹ ਮਗਰ ਭਜ ਭਜ ਕੇ ਗੋਡੇ ਨਾ ਭੰਨਾਉ। (ਹਾਸਾ) ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ
ਬਣਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਬਣਾ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬੁਲ੍ਹ ਮਗਰ ਨਾ ਫਿਰੋ ਤੁਹਾਡਾ ਨੰਬਰ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਆਉਣ ਲਗਾ।
ਮੈਂ ਜੇਕਰ ਵਜ਼ੀਰ ਨਹੀਂ ਵੀ ਬਣਿਆ ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਹੀ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦੀ
ਵਜ਼ਾਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ
ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਉਠ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਮਗਰ ਨਾ
ਘੁੰਮੋ ਤੁਹਾਡਾ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਹਥ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ (*Interruptions*) ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕਈ ਵੀਰ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 31 ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ
ਜੇਕਰ ਖੇਤੀ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਤਨੇ
ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ? (*Interruptions*)

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to come to the
main subject now.

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖਾਹਮਖਾਹ ਛੇੜਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਐਸੀ ਵੈਸੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਧਰਨਾ ਮਾਰੋ ਅਤੇ ਹੱਲਾ ਗੁਲਾ ਕਰਕੇ ਬਕਸੇ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਉ ਤਾਕਿ ਫਿਰ **repoll** ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੌਰ **repoll** ਦਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸੀ (*Interruptions*) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਛੇੜਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਸਲੀ ਘੋੜੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਟੱਟੂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਖੁਦਾ ਦੀ ਪਨਾਹ। ਉਹ ਹਿਣਕ ਹਿਣਕ ਕੇ ਪਛਾੜੇ ਪਛਾੜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (*loud laughter*) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਟੱਟੂਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਛਾੜੇ ਪਛਾੜੀ ਹੋਣ ਬਲਕਿ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਆਜ਼ਮੂਦਾ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬੜੇ ਆਜ਼ਮੂਦਾ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਮੂਲੀ ਬਟੇਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਉ। ਉਸਨੇ ਜੇ ਬਟੇਰੇ ਲਿਆਉਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਲਤੂ ਬਟੇਰੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਬਟੇਰੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਜਿਹੜੇ ਕੋਈ ਇਧਰ ਨੂੰ ਉਡ ਜਾਣ ਕੋਈ ਉਧਰ ਨੂੰ ਉਡ ਜਾਣ। (ਹਾਸਾ) ਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੜਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਲੜੋ ਪਰ ਅਸੂਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੋ। ਲੜਨ ਲਈ ਵੀ ਅਸੂਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ, ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਗਾਏ ਪਰ ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਆ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਉ। ਆਉ ਅਸੀਂ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕੀਏ। ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਵਧੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਹਬੀ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਵਰਗਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਮਾਨਦਾਰ ਜੱਟ ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਵੋਟ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਦਬਾਉ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਦਬਾਉ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਜੱਟ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਦਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੋਣਾਂ ਇਕਤਸਾਦੀ ਨਾਹਰਿਆਂ ਤੇ ਲੜੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ ਪਰ ਹੁਣ ਇਥੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਐਨੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਝਾਉ ਵੀ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਇਤਨਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 8 ਫੀਸਦੀ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੰਠੀ ਤੇ ਬਗੀਚੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 46 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਬਿਜਲੀ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ **tube wells** ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਗਲੇ

ਸਾਲ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਬਿਜਲੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਡਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਕੀ ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਧਨਾਢ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਤੇ ਅਮਲੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕਰੇ। ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਐਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ 1947 ਵਿਚ ਸਿਰਫ 5 ਲਖ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 25 ਲੱਖ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ? ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਢੋਲ ਵਜਾ ਵਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜਾ ਵਿਚਾਰਾ ਛਾਲਾਂ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਧੌੜੀ ਲਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਭਾਖੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਬਿਜਲੀ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਐਨੀ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਕੱਟੀ ਹੈ ਉਹੋ ਉਥੇ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਖੜੇ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਖੜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਐਨੇ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਏਕੜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾਲ ਦਸਦੇ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾ ਦੇ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਇਤਨਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਆਬ-ਪਾਸੀ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। (*Interruptions*) ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਉ ਤਾਂ ਦਿਤਾ ਨਹੀਂ ਐਵੇਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਝੂਠ ਦੀ ਨਾਨੀ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ। (*loud laughs*)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order Sir. ਕੀ ਇਹ ਝੂਠ ਦੀ ਨਾਨੀ ਲਵਜ਼ parliamentary ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

Mr. Speaker : I would request the hon. Member, Sardar Narain Singh to avoid the use of such like expressions.

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਕੇ ਮਹੱਜਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਜਾਏ। ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਰੇਗਾ। ਸਰੇਗਾ ਤਾਂ ਬੈਠ ਕੇ seriously ਸੋਚਣ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਕਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਛ ਕਹਿ ਦਿਆਂ। (ਘੰਟੀ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹੱਜਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗਾ (*interruptions*) ਤੂੰ ਕੀ ਕਰੋਂ ਗਾ ?

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਬੋਲਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ; ਕੀ ਇਹ parliamentary ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ । (The hon. Member says so out of affection.)

ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਾਤਤ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਤਾਰੀਖ ਸ਼ਾਹਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਢੱਡ ਕੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਢਾਡੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਗੀਤ ਗਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਢਾਡੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਫੁਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਵਲਵਲਾ ਉਭਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ । ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਲਈ ਗ਼ਲਤ means ਵਰਤ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਕੀ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ? ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਬੋਲ ਲਵਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਪੰਨਵਾਦ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਸ Resolution ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜੋ motion ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, agriculture ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਡੈਮਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਖਰਚ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁਆਫੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਆਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ motion ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਦਿਤਾ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈਆਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ parliamentary ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ (ਜੰਡਿਆਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਕਾਮਰੇਡ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਾਥੀ..... (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ?

Comrade Makhan Singh Tarsikka : I belong to the Communist party and not to smugglers.

Mr. Speaker : Before the hon. Member proceeds further, he should withdraw the word 'smuggler'.

Comrade Makhan Singh Tarsikka : Sir, I withdraw.

ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਸਫ਼ਾ ਦੋ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

"The crime situation in this State has also shown improvement during 1961, and there was a decline in all major crimes....."

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਰਕਾਰ ਦਸੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਹੁੰਦੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ਦੋ ਤੇ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਸਾਲਾਂ

ਗਵਰਨਰ ਦੇ *Addresses* ਵਿਚੋਂ ਅੰਕੜੇ ਕਢ ਕੇ ਦੇਖੇ ਹਨ। *crimes* ਦੀ *improvement* ਹੋਈ ਹੈ। *major crimes* ਘਟੇ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਬਜਟ ਵਧਦਾ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਹ ਖਾਨਾ ਪੁਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਲਫਜ਼ ਸ਼ਲਾਭ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਏਥੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਹੁੰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, I.C.P. ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਸਹੁੰ ਖਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਸਬਦ ਸਚੇ ਹਨ ਯਾ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਇਹ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ *major crimes* ਵਧੇ ਹਨ। ਜੇ *convictions Sessions Court* ਤੋਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾਣ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਦਫ਼ਾ 304 ਵਿਚ ਚਾਲਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ *conviction* ਦਫ਼ਾ 302 ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ S.S.P. ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਚੋਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਰਪਟ ਦਰਜ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ *explanation call* ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅੰਕੜੇ ਘਟ ਦਿਖਾਓ। ਉਹ ਕਤਲ ਦਾ ਚਾਲਾਨ 304 ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ *conviction* 302 ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੈਜਨ ਜਸ ਦੇ *figures* ਤੇ ਦੂਜੇ *figures* ਨੂੰ ਦੇਖਿਆਂ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਡਾਕਿਆਂ ਦੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਡਾਕਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮਹਿਤਾ ਚੌਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਟਾਲੂ ਤੇ ਡਰੋਮ ਰਖ ਕੇ ਇਕ ਟਰੱਕ ਗੋਕਿਆ ਤੇ ਲੁਟਿਆ। ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਸਰਹਾਲੀ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਕੈਰੋਂ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਬੀਬੀ ਗਹਿਣੇ ਪਾ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਗਨੜੀ ਸੀ। ਦਿਨ ਦੇ ਦੋ ਬਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਟਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਗਹਿਣੇ ਤੇ ਗਨੜੀ ਖੋਹੀ ਗਈ ਤੇ ਪਰਚਾ ਡਾਕੇ ਵਿਚ ਚਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ। ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਚੋਰੀਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਚੋਰੀਆਂ ਦਾ ਪਰਚਾ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਰਿਪੋਰਟ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਿਟੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿਉ, ਇਕ ਸਾਲ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜੇ ਚੋਰੀ ਦੇ ਪਰਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਲਭਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ S.H.O's. ਨੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਪਰਚਾ ਦਿਤਾ ਉਹ ਕੰਬਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰ ਦੇ ਕੁਝਮਾਂ ਦੇ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ S.H.O. ਨੇ ਪਰਚਾ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ S.H.Os., ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਚੋਰੀ ਦਾ ਪਰਚਾ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਰੁਧ ਸ੍ਰੀ ਪਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ S.H.O's. ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤੇ ਸਲੂਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ *Right About Turn*. ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੀਟਿੰਗ ਰਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਧ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਪੜਿਆ ਲਿਖਿਆ ਨੌਜਵਾਨ S.H.O. ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਪਰਚਾ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਬੈਂਚ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਫੈਸਕ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਂਚ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਚੋਰੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਉਥੇ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਉਥੇ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਡਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ 6 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ ਬੈਰੋਵਾਲ ਦੇ ਬਾਣੇ ਵਿਚ 302 ਦਾ ਪਰਚਾ ਚਾਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਪਰਚੇ ਰਾਹੀਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਨਾਲ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬੋਟਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ

[ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ]

ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਨਾ ਕੋਈ P.S.I. ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ, 302 ਵਿਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਸਰਹਾਲੀ D. I. G. Police ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੂਟੇ figures ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ .....(Interruptions)

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਕੀ ਸੈਸ਼ਨ ਜਜ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਬੀਬੀ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ, ਬੀ. ਏ., ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਲੋਕ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਗਏ। ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ Republic Day ਤੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ speech ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਚਿਰ ਤਕ

1.00 p.m.

ਬੀਬੀ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਕਾਤਲ ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ S.S.P. ਨੇ ਉਸ case ਦੀ inquiry ਤੇ ਇਕ ਫਨੇ ਖਾਂ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੁਆਉਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬੀਬੀ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਕਾਤਲ ਲਭਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਸਰਹਾਲੀ ਥਾਣੇ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੰਡੇ ਫੜੇ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਉਹ ਅਫਸਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੀਬੀ ਬੀਮਾਰ ਸੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ magistrate ਨੇ ਸਰਸੇ ਵਿਚ ਸਨਾਖਤ ਵੀ ਕਰਾ ਲਈ ਔਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਚਲਾਨ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ detained ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ court ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ law and order ਦੇ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਅੰਕੜੇ ਸਾਡੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੱਚੇ ਪਕੇ ਦੀ ਪੁਲਸ ਚੌਕੀ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, A.S.I. ਨੂੰ ਮਨਹਾਲੇ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਨੇ D.S.P. ਪੱਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੱਟਿਆ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਬਾਰੇ S.S.P. ਕੋਲ ਅਸੀਂ deputation ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ.....

ਸਰਦਾਰ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : On a point of order, Sir ਮੈਂ ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗਏ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਸਰਪੰਚ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਲਈ ਗਏ ਸੀ ?

Sardar Lachhman Singh Gill : It is not a point of order. He cannot ask any question from the hon. Member.

Mr. Speaker : Order please, this is no point of order

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੱਟੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਭੱਠੀ ਹਵਾਲਦਾਰ ਨੇ ਫੜ ਲਈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

Law and Order ਦੀ ਹਾਲਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਥੇ **smuggling** ਬੜੀ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ **corrupt** ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ **administrator** ਹੈ। ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੁੱਢ ਦੇ **law and order** ਦੇ ਹਨ ਔਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਕੂਮਤੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ **leader** ਚੋਣ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਏ ਨੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੋ ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮੈਂ ਦਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ **S.S.P.** ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਦੇ ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਅਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਬੰਬ ਸੁਟੇ ਗਏ ਔਰ ਚੋਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ **polling booth** ਦੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੰਦ ਸਨ ਔਰ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ **polling agents** ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬੰਬ ਸੁਟੇ ਕਿ **public** ਨੇ **rioting** ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਸੁਟੇ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਚੋਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਬਦਲ ਲਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਬੰਬਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸੀ.....

Mr. Speaker: The hon. Member should not make personal remarks.

ਸਰਦਾਰ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ਪੁਰੀ : **On a point of order, Sir.** ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੋਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਚੋਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸਰਹਾਲੀ ਦੀ **constituency** ਵਿਚ.....

ਕਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਜਿਥੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਉਥੇ ਹੀ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੋਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਦਲ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਔਰ 481 ਜਿਥੇ ਤੁੜ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਸਨ ਉਥੇ ਉਲਟੀਆਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ 34 ਪਰਚੀਆਂ ਵਧਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀਆਂ 481 ਪਰਚੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 34 ਵੱਡੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। 481 ਨਾਲੋਂ 34 ਵਧ ਗਈਆਂ। (**Opposition** ਦੇ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਹਾਸਾ)

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਤਰੀਫਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਉਥੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੋਣ ਹਲਕੇ ਵਿਚ 18 ਆਦਮੀ ਉਲਟੇ **rioting** ਦੇ **case** ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਫੜ ਲਏ ਹਨ।

Mr. Speaker: The hon. Member is quoting from the official documents. How did he come across these documents?

ਕਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ **Inspector** ਪੁਲਿਸ ਕੋਲੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ 18 ਆਦਮੀ ਤੁਸੀਂ **rioting** ਦਾ **case** ਬਣਾ ਕੇ ਫੜੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਥੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਿਉ। ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਔਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਥੇ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਡਰਾਉਣ

[ਕਾਮਰੇਡ ਮੈਂਬਰ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ]

ਲਈ ਨਕਸ਼ੇ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਸ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸੀ ਹੈ ਹੁਣ ਉਥੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਦਫਾ 144 ਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਕੋਈ ਜਲਸਾ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ 144 ਦਫਾ ਨਾਫਜ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਔਰ ਧੜਾ ਧੜ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਿਚ ਔਰ ਤਰਸਿੱਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਰਸਿੱਕੇ ਨੂੰ ਨਾ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜੋ, ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ 6 ਬੰਦੇ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿਉ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਔਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲੜਾਂਗਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ?

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ law and order ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ। ਅਸੀਂ ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਿਚ 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਇਕ Public meeting ਕਰਨੀ ਸੀ ਔਰ ਉਸ meeting ਦੀ ਮੁਨਾਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ Loud speaker ਵਾਲੇ ਕਾਮਰੇਡ ਨੂੰ ਜੋ ਮੁਨਾਦੀ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ, ਉਸ ਦਾ Loud speaker ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਕਸ਼ਾ ਤੋੜ ਦਿਤੀ ਗਈ। I.G. Police ਨੇ S.H.O. ਜੰਡਿਆਲਾ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਨੇ 1 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ order ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰਦਾਰ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਾਰਜ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਸਰਦਾਰ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਚਾਰਜ ਲੈਣ ਲਈ ਜੰਡਿਆਲੇ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਆਮਦ report ਵੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਚਾਰਜ ਨਾ ਦਿਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਰਹਾਲੀ ਦਾ ਰਹਿਣਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ order ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ 4 February ਨੂੰ cancel ਕਰ ਦਿਤੇ ਔਰ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ I.G. Police ਦੇ order ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਭੈੜੀ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ.....

Mr. Speaker : The hon. Member is using the exact words of the official documents. How did he come across these documents ?

ਕਾਮਰੇਡ ਮੈਂਬਰ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਅਸੀਂ I.G. Police ਨੂੰ deputation ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸੀ.....

Mr. Speaker : As I have already stated, the hon. Member is quoting the exact words from the official documents. Where from did he get these documents ?

ਕਾਮਰੇਡ ਮੈਂਬਰ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਅਸੀਂ I.G. Police ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਕੋਲ deputation ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਗਏ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ.....

Mr. Speaker : Did he give him (the hon. Member) a copy of the orders ?

ਕਾਮਰੇਡ ਮੈਂਬਰ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਕਸ਼ਾ ਤੇ loud speaker ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਪਹਿਲੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ meeting ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜੰਡਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਆਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ

ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਜਲਸਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣੇਗਾ। ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕੋਈ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਅਸੀਂ ਤਾਰਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਪਰ ਕੋਈ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਜਲਸਾ ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਰੀਕ 25 ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਜਲਸੇ ਬਾਰੇ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਾਈ ਗਈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। **Ruling Party** ਨੇ ਉਸ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਟਾਇਆ, ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਟਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਜਲਸੇ ਬਾਰੇ ਮੁਨਾਦੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ **ruling party** ਦੀ ਢਾਣੀ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਢਾਣੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦੇਣ। ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਰਸਿੱਕਾ ਦਾ ਫਸਤਾ ਵਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਿਆ ਕਰੂਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਰਾਖੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ **protection** ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (ਵਿਘਨ)

Law and Order ਦੀ ਹਾਲਤ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਜੋ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਾਸ **document** ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ **document** ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸ੍ਰੀ ਪਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਸੰਜੀਵਾ ਰੈਡੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਫਾ 106 ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—

Document sent by Shri Prabodh Chandra, M. L. A., to the Prime Minister of India and Shri Sanjiva Reddy—page 106.

“That Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister of Punjab is a judicially condemned person as would be evidenced by the following judicial strictures passed from time to time against him, while he was functioning as the Chief Minister of the State.

Material in support.

Judgments in the following cases—

- (i) Election petition No. 22 of 1957. Gurmej Singh versus Shri Partap Singh.
- (ii) Karnal Triple Murder case.
- (iii) R.P. Kapur's case.”

ਇਸ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ **law and order** ਦੀ ਅਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਹਥ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕਾਮਰੇਡ ਵਲੋਂ ਜੋ ਪੰਨਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ **law and order** ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਹ ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਅਜ **law and order** ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੈਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਜੋ ਤਰਮੀਮ ਇਸ ਮਤੇ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਨਾਲ **add** ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਹੁਣ ਭੈਗ ਪਾਉ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਹਾਲੀ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਗਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੰਜ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ return ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਜਦ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਿਸਾਬ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ। ਉਥੇ ਪਿੰਡ ਆਲਚਕ ਵਿਖੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਫਰਿਸਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਪਤੇ ਆਦਿ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੇ ਚਾਹੀਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਨਵੇਂ ਨਕਸ਼ੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟ ਦਿਤੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ 107 ਦੇ ਮੁਕਦਮੇ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਚੋਗਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਧੂਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ-ਪੱਖੇ ਚਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ 107 ਹੇਠ ਚਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵਧੀਕੀ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਪਾਸੋਂ ਚਲਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ **D.S.P.** ਗਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਲਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਇਸ ਲਈ, ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤਕਾਵੀਆਂ ਪੱਖ ਪਾਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਕਿਆ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਲੰਧਰ, ਪਿੰਡ ਬਿਲਗਾ, ਦਾ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ 'ਰਾਹੀ', ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਟਿਕਟ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ **independent** ਲੜਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਦੇ **S.H.O.** ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨੇ ਧਕੇ ਮਾਰ ਬਾਹਰ ਕਢ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ। ਇਹ ਹਾਲਤ **law and order** ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਹੈ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਜਿਤਣ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਜਲੂਸ ਕਢਵਾਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਜਿਤ ਤੇ ਜੋ ਜਲੂਸ ਕਢਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ—

‘ਚਲੇਗੀ ਭਈ ਚਲੇਗੀ ਕੈਰੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਚਲੇਗੀ,

ਚੁਕਾਂਗੇ ਭਈ ਚੁਕਾਂਗੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਚੁਕਾਂਗੇ।’

(ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਵਲੋਂ *Shame Shame*)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਭੈਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੈ ਹਾਲਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ **Law and Order** ਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਜਿਤ ਦਾ ਜਲੂਸ ਸੀ।

Mr. Speaker : It is too much. The hon. Member should not say such things. He should please wind up.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਬਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ **smuggling** ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਗਲਿੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ **businessmen** ਅਤੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੋੜਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਇਹ ਤਬਕਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਬੋਲੋ ਹੀ ਰਾਮ ਹੋਣੀ ਸੀ। (ਹਾਸਾ) ਹਫ਼ੀਮ ਖੁਲ੍ਹੇ ਆਮ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਸਮਗਲਿੰਗ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਆਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚੋਂ ਜਿੰਨੀ ਚਾਹੇ ਹਫ਼ੀਮ ਲੈਕੇ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਗਲਿੰਗ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲ ਵੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਆਪ ਕਈ ਵੇਰ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਹਾਂ, **S.S.P.** ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ **Treasury Benches** ਤੇ ਬੈਠੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ **law and order** ਦੀ ਅਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਚੁਕੀ ਹੈ ਪਰ ਡਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਮਰਵਾ ਨਾ ਦੇਣ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ **opposition** ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਆਵਾਜ਼ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਠਾਣਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਜਾਨ ਦਾ ਡਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਮੈਨੂੰ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਡਰ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਫਿਰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੁੜ ਦੀ ਜੀਪ ਦਾ ਕੇਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। 20 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਜੀਪ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 24 ਤਰੀਕ ਤਕ ਕੋਈ ਪਰਚਾ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਝੂਠਾ ਪਰਚਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਡਿਆਲੇ ਤੋਂ **S.H.O.** ਨੂੰ ਸਦਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਪਰਚਾ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਗਲ ਇਹ ਬਣਵਾ ਲਈ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਜੀਪ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਦਾਸ ਦੀ ਸਟਪਨੀ ਅਤੇ ਬੈਟਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਪਰਚੇ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਇਥੇ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ **Home District** ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਹ ਮਲ ਮਾਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ **S.H.O.** ਪਿੰਡ ਮੋਹਨਪੁਰ, ਥਾਣਾ ਸਰਹਾਲੀ, ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗਲਤ ਪਤਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੋ ਇਸੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ **Law and Order** ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਦੋਸਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

Sardar Inder Singh : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker: If the hon. Member wants to raise any point of order, he should do so from the seat allotted to him.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਰੂਲ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ **S.S.P.** ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ **opposition** ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। **Law and Order** ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ **rule** ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧ ਕੋਈ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹ ਉਥੇ ਡਟਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ **Law and Order** ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਮੇਰੀਆਂ ਜੋ ਤਰਮੀਮਾਂ ਹਨ, ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਕਾਰਨ ਵੀ ਵਧੀਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਗਿਣਨ ਸਬੰਧੀ ਜੋ ਵਾਕਿਆ ਹੋਇਆ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ।

ਦੂਜੀ ਇਹ ਕਿ **S.H.O.** ਜੰਡਿਆਲਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ 4 ਫਰਵਰੀ, 1962 ਨੂੰ ਮਨਸੂਖ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸਨ।

ਤੀਜੀ ਇਹ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਜੋ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਬੁਡਾਲਾ, ਮਾਨਾਵਾਲਾ, ਵਡਾਲਾ ਜੌਹਲ, ਰੋਗਾਵਾਂ ਸਾਧਪੁਰ, ਮਲੋਵਾਲ ਅਤੇ ਸੈਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **upgrade** ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਚੌਥੀ ਇਹ ਕਿ ਤਰਸਿੱਕਾ ਅਤੇ ਕਾਲੋਕੇ ਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ **upgrade** ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਕਾਲਗੜ੍ਹ ਧਾਪੀਆਂ, ਟਾਹਲੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਛਿਜਲਵਾੜੀ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ **upgrade** ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਰਪਾਲ, ਛਿਜਲਵਾੜੀ, ਰਾਮਦਿਵਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਣਾ ਅਤੇ ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤਰਸਿੱਕਾ, ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਨਵਾਂ ਪਿੰਡ, ਗਰਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਭੜੇਚੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ, ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਉਚੋਕੇ ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਫਤਹਪੁਰ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਤਹਵੀਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੀ—

ਕਥੂ ਨੰਗਲ ਤੋਂ ਬਿਆਸ ਬਰਾਸਤਾ ਡੋਗੇਵਾਲ ਕਾਲੋਕੇ,

ਟਾਂਗਾ ਤੋਂ ਤਰਸਿੱਕਾ ਬਲਾਕ

ਬਟਾਲਾ ਤੋਂ ਜੰਡਿਆਲਾ, ਜੰਡਿਆਲਾ ਤੋਂ ਵਰਪਾਲ,

ਜੰਡਿਆਲਾ ਨਹਿਰ ਬੰਗਲੇ ਤੋਂ ਬੋਪਾਰਾਏ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲਾ ਦੀਆਂ ਹੜ੍ਹ ਡਰੇਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ,

ਪਟੀ ਅਤੇ ਕਸੂਰ ਨਾਲੇ ਉਤੇ ਨਿਮਨ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ :—

ਫਤੂ ਭੀਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ, ਤਰਸਿੱਕਾ ਅਤੇ ਡੋਹਰੀਵਾਲਾ, ਮਲੋਵਾਲ-ਤਲਵੰਡੀ, ਨਰਾਇਣਗੜ੍ਹ-ਕੋਟਲਾ, ਜੰਡ-ਛਾਪਾ, ਬੁੰਡਾਲਾ-ਵਰਪਾਲ, ਛੀਨਾ-ਮਖਣਵਿੰਡੀ, ਮਹਿਕਾ-ਤਲਵੰਡੀ, ਤਾਰਾਗੜ੍ਹ-ਤਿਮੋਵਾਲ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਡਿਸਪੈਨਸਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕੀ :—
ਨਵਾਂ ਪਿੰਡ, ਰਾਮ ਦਿਵਾਲੀ ਮੁਕਸਲਮਾਨਾਂ, ਕਾਲੇਕੋ ਅਤੇ ਵਰਪਾਲ ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਡੰਗਰ ਹਸਪਤਾਲ ਛਿਜਲਵਾਲੀ, ਟਾਂਗਰਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ,

ਨਰਾਇਣਗੜ੍ਹ, ਰਾਣਾਕਲਾਂ, ਕੋਟਲਾ, ਤਲਵੰਡੀ ਮਲੋਵਾਲ, ਤਾਨੇਲ, ਭਟੀਕਿ, ਜੰਡ ਸਰਾਏ ਬੁਲਾਰਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ।

ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ।

ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਸਤਕਾਰੀ ਇਲਾਕਾ ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ।

ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਹ ਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਰਸਿੱਕਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਹੈਲਥ ਯੂਨਟ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ।

ਗੌਤਮੇਂਟ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਪਰਸਤਾਵ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਹਣ ਆਪ ਤੋਂ ਖਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਅਧ്യਖ ਸਹੋਦਯ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਹੋਦਯ ਹਮ ਸਬ ਕੇ ਆਦਰਯੋਗੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਫ਼ੇਯ ਹਨ । ਹਮ ਚਾਹੇਂ ਜਹਾਂ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਹਮਾਰੇ ਸਬ ਕੇ ਹੁਦਯ ਮੇਂ ਤਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਦਰ ਹੈ, ਸਗਰ ਤਨ ਕੀ ਸਜਕੂਰਿਯਾਂ ਹੈਂ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹੈ ਐਂਡ ਐਕ ਪਾਰਟੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ Head ਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਵਹ ਸਾਰਾ ਚਿਤ੍ਰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਮੇਂ ਖਿੱਚਨੇ ਸੇ ਕਾਸਿਰ ਰਹਤੇ ਹੈਂ । ਯਹ ਐਕ formal ਸਾ Address ਹੈ ਜਿਸ ਮੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰੇਸ ਹਕੂਮਤ ਕੇ ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਤਨ ਕਾ ਧਨਯਵਾਦ ਕਰਤੇ ਹੂਏ ਇਸ ਮੇਂ ਜੋ ਖਾਮਿਯਾਂ ਹੈਂ ਐਂਡ ਜਿਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬਾਤਾਂ ਕਾ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਸ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਇਸ ਸਦਨ ਮੇਂ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ । ਸਬ ਸੇ ਤਤਸਮ ਬਾਤ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਸਹੋਦਯ ਨੇ ਅਪਨੇ ਆਖਣ ਮੇਂ ਕਹੀ ਐਂਡ ਮੁਝੇ ਸਬ ਸੇ ਅਚਛੀ ਲਗੀ ਵਹ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਤਨਹੋਂਨੇ ਇਸ ਐਡ੍ਰੇਸ ਮੇਂ ਯਹ ਕਾਮਨਾ ਪ੍ਰਕਟ ਕੀ ਕਿ ਹਮ ਸਬ ਯਹਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬ ਪ੍ਰਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿ ਬਨ ਕਰ ਆਏ ਹੈਂ ਅਪਨਾ ਆਚਰਣ, ਸਨ ਐਂਡ ਕਰਮ ਐਸਾ ਰਖੇਂ ਤਾਕਿ ਪ੍ਰਾਨਤ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਬਢੇ ਐਂਡ ਹਮ ਤਰਕਕੀ ਕੇ ਨਯੇ ਦੌਰ ਕਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰੇਂ । ਯਹਾਂ ਹਮ ਪਰ ਐਕ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਮ ਜੋ ਯਹਾਂ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿ ਬਨ ਕਰ ਆਏ ਹੈਂ ਅਪਨਾ ਆਚਰਣ ਸਹੀ ਰਖੇਂ । ਹਮੇਂ ਅਪਨੇ ਦਿਲਾਂ ਕੋ ਟਟੋਲਨਾ ਚਾਹਿਯੇ । ਤਨ ਕਾ ਸੰਕੇਤ ਯਹ ਥਾ ਕਿ ਹਮ ਸਚੇ ਬਨੇਂ ਐਂਡ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਮ ਅਪਨੇ ਕਰਤੱਬਯ ਕਾ ਅਚਛੀ ਤਰਹ ਪਾਲਨ ਕਰੇਂ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਯਹਾਂ ਦੇਖ ਰਹਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਰੰਭ ਸੇ ਹੀ ਹਮ ਕਿਸ ਫੰਗ ਸੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹੈਂ । ਤੀਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਸੇ election ਕੇ ਝੰਡਟਾਂ ਕਾ ਝਿਕ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਇਥਰ ਐਂਡ ਉਥਰ ਸੇ ਐਕ ਦੂਸਰੇ ਪਰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ । ਇਨ ਬਾਤਾਂ ਮੇਂ ਹਮ ਅਪਨਾ ਸਮਯ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਕੌਨ ਅਚਛਾ ਐਂਡ ਕੌਨ ਬੁਰਾ । ਮੈਂ ਭੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਸ਼ਾਯਦ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੂੰ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹੁੰਗਾ ਕਿ ਯਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਦ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਯੇ । ਮੁਝੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਗਾਲਿਬ ਕਾ ਐਕ ਸ਼ੇਰ ਯਾਦ ਆਯਾ ਹੈ :—

ਸਫੀਨਾ ਜਬ ਕਿਨਾਰੇ ਪੇ ਆ ਲਗਾ ਗਾਲਿਬ
ਖੁਦਾ ਸੇ ਕਯਾ ਸਿਤਮੋਂ ਜੀਰੇ ਨਾ ਖੁਦਾ ਕਹਿਯੇ

[पंडित मोहन लाल दत्त]

अपनी constituency में contest कर के कामयाब हो कर आये हैं क्या गिला करना है। स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा अपने इस हाउस के भाइयों से निवेदन करूंगा कि वे इस बात का एहसास करें कि एक क्षण का यहां कितना गरीब लोगों का रूपया खर्च होता है। क्या उन गरीब लोगों ने हमें इस लिये यहां भेजा है कि हम आपस में झगड़े पैदा करें और इतनी तलखी पैदा करें। जो बातें यहां होती हैं वह जनता में जाती हैं और इस तलखी का रद्दे अमल यह होता है कि जनता में भी तलखी बढ़ती है। स्पीकर साहिब, पंजाब की बदकिस्मती है कि यहां राजनीति इस ढंग से चलती है। इस के कारण तनाव का वातावरण होगा, इनसान इनसान के दर्मियान नफ़रत पैदा होगी। जब एक समूह और दूसरे समूह के दर्मियान नफ़रत हो तो मैं नहीं समझता कि ऐसी तलखी के वातावरण में हम इस प्रान्त में उन्नति और खुशहाली का दौर कैसे ला सकेंगे। चाहे हमारे मतभेद क्यों न हों लेकिन हमें राज्यपाल के कथन अनुसार चलना चाहिये। Society भी party system पर चलती है, वह तो चले लेकिन हमें इनसानियत को बुलन्द समझना चाहिये। सियासी पार्टी से देश को बुलन्द समझे सियासी पार्टी से जनता को प्रमुख स्थान दें। मैं अर्ज करूंगा कि सब से ज्यादा जिम्मेदारी सरकारी पार्टी पर आती है जिस ने राज्य का प्रबन्ध अपने हाथ में लिया हुआ है। हम से ज्यादा जिम्मेदारी आप की है। अगर हमारी गलती हो भी और आप भी उस ढंग से चलें तो यह ऊंची बात मालूम नहीं होती। मैं यहां देखता हूं कि सरकारी बैंचों से गैरजिम्मेदाराना बातें की जाती हैं (गृह मन्त्री : यह किधर से शुरू होती हैं) बेशक इधर से बात हो वह नामाकूल या गलत हो लेकिन अगर इसी hypothesis से आप ने आगे चलना है तो यह बिल्कुल गलत बात है। मैं अपनी तरफ से और अपने साथियों की तरफ से आप को यकीन दिलाता हूं कि हम यहां यह चाहते हैं कि राज्य प्रबन्ध सही ढंग से चले। जो नुक्ताचीनी हम करते हैं वह constructive करते हैं ताकि इस पर मन्त्रिमण्डल अच्छी तरह से गौर करे। यहां जो इस एंड्रेस में बहुत सुन्दर नकशा खींचा गया है इस प्रान्त की खुशहाली का इस में कोई शक नहीं कि पैदावार बढ़ी है। ज़रायती और सनअती पैदावार में इजाफ़ा हुआ है, सड़कें बनी हैं कुछ और भी काम हुए हैं मगर इस का श्रेय मन्त्रिमण्डल को हम नहीं दे सकते। इस का ज्यादा से ज्यादा श्रेय मजदूरों और किसानों को मिलता है जिन्होंने निहायत कलील मुआवज़ा ले कर पूँजीवादी निज़ाम में मेहनत कर के और खून पसीना एक कर के इस प्रान्त को खुशहाल बनाने की कोशिश की है। अगर मन्त्रिमण्डल यह कहे कि हम ने प्रान्त में पैदावार बढ़ाई है और प्रान्त को खुशहाल किया है तो यह गलत बात है।

(1.30 p.m.)

*The Sabha then adjourned till 2.00 p.m. on Monday, the
2nd April, 1962*

17173/PVS—370—11-9-62 C., P. & S., Pb. Chandigarh.

© (1962)

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

2nd April, 1962.

(Vol. I—No. 11)

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, the 2nd April, 1962.

	Page
Starred Questions and Answers	.. (11) 1
Unstarred Questions and Answers	.. (11) 25
Obituary References to the late—	.. (11) 26
(1) Sardar Amar Singh Jhabal,	
(2) Shri Karam Chand Thapar, and	
(3) Shri Jodha Mall Kuthiala	
Question of Privilege	.. (11) 30
Papers laid on the Table	.. (11) 31
Bill(s) (Leave to introduce)—	
The Punjab Professions, Trades, Callings and Employ- ments Taxation (Amendment)—, 1962	.. (11) 32
The Punjab Agricultural Produce Markets (Amend- ment)—, 1962 (Referred to the Regional Com- mittees)	.. (11) 32
The East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) Amendment—, 1962	.. (11) 33
Discussion on Governor's Address (Resumption)	(11) 33—85

Price Rs 6.90

ERRATA

**Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I, No. 11,
dated the 2nd April, 1962.**

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
Services	Service	(11) 4	9-10th from below
Power be	Power to be	(11) 23	21
have been	nave been	(11) 24	3
sanatorium	Sanaitorium	(11) 27	2
ਵਿਅਕਤੀ	ਵਿਆਕਤੀ	(11) 27	8
“ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾ”	after the word “ਅਸਾਡੀ”	(11) 28	last
encroached	en croched	(11) 31	12
interfere	intefere	(11) 31	13
ਜਕੜ੍ਹਾ	ਜਕੜ੍ਹਾ	(11) 33	last
inter-related	interr-elated	(11) 34	10
ਬਨਾਈ	ਬਨਾਈ	(11) 35	8
ਲੇਕਿਨ	ਲੈਕਿਨ	(11) 55	3
Socialistic pattern	socialistic pattn	(11) 62	17
ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ	ਮਿਨਿਸਟੋ	(11) 67	20
ਦੇ	ਚ	(11) 68	first
ਡਾਕਟਰ	ਫਕਾਰ	(11) 79	13

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 2nd April, 1962.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 2.00 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PER CAPITA INCOME IN THE RURAL AREAS OF THE STATE

*55. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether Government have collected any information about the *per capita* income, per annum, in the rural areas of the State since the year 1957 ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative the number of persons whose income per annum is Rs 500 and those whose income is less than Rs 250 separately ?

Dr. Gopi Chand Bhargava (Finance Minister): (a) No such estimates have been compiled.

(b) Does not arise.

कामरेड राम प्यारा : क्या Finance Minister साहिब फरमाएंगे कि गवर्नमेंट के जेरेगौर कोई ऐसी स्कीम है जिस से rural area में *per capita* income निकाली जा सके ?

वित्त मन्त्री : 1952 से 1957 तक State level पर *per capita* income निकाली थी, लेकिन उस में rural area की *per capita* income शामिल नहीं थी इसलिये जवाब नफी में दिया है ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या वित्त मन्त्री महोदय इस बात की जरूरत महसूस नहीं करते कि rural areas की *per capita* income अलग निकाली जाए ?

मुख्य मन्त्री : अगर ऐसा किया गया तो बहुत लम्बा काम हो जाएगा । मेरा विचार है कि गवर्नमेंट हर एक जिले की *per capita* income निकालने की कोशिश कर रही है ताकि अगर वहां पर *per capita* income कम हो तो मदद की जा सके ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय इस बात से इनकार करेंगे कि rural areas में income.....

Mr. Speaker : The hon. Member should put a direct supplementary question.

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय इस बात से इनकार करेंगे कि देहात में *per capita income* शहरों से बहुत मुस्तलिफ है ?

Mr. Speaker : It is not a supplementary question.

कामरेड राम प्यारा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि गवर्नमेंट के पास ऐसा कोई estimate है जिस के द्वारा वह districtwise *per capita income* बता सके ? अगर नहीं है तो यह information कब तक available हो जाएगी ?

मुख्य मन्त्री : मैं ने अर्ज किया है कि सरकार यह information collect करने की कोशिश कर रही है। यह ऐसी चीज नहीं है जो एक दो दिन में बताई जा सके।

SUBORDINATE SERVICES SELECTION BOARD

*63. Chaudhri Hardwari Lal : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the reasons for the establishment of the Subordinate Services Selection Board when the Punjab Public Service Commission was already in existence;
- (b) the reasons for the exclusion of the posts of Naib-Tehsildars from the purview of the Punjab Public Service Commission and for placing them within the purview of the Subordinate Services Selection Board after the said posts normally fell within the purview of the Commission in consequence of the improvement of the Naib-Tehsildar's grade;
- (c) the educational qualifications and general background of the present Chairman and Members of the Subordinate Services Selection Board ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister): (a) Government considered a proposal for entrusting the Punjab Public Service Commission with recruitment.....

Chaudhri Hardwari Lal: On a Point of Order, Sir. The answer being given by the hon. Deputy Minister does not cover part (a) of my starred Question No. 63.

Mr. Speaker: There appears to be some mis-print in this answer.

Chief Minister: Sir, I don't say what the exact position was but as far as I recollect the main reason for the establishment of the Subordinate Services Selection Board was that there was too much work with the Punjab Public Service Commission and recruitment to the posts carrying lesser salaries was made by the Heads of Departments direct. Charges were then levelled that the recruitment to these posts was not being done on merits. With a view to coping with this problem, we requested the Public Service Commission to recruit personnel for these posts. They said that they had already been over-worked and that they could not cope with this additional work. Therefore, we constituted the Subordinate Services Selection Board.

So it is in this context that the Deputy Minister is giving the answer to the question asked by the hon. Member and I hope this answer will give the exact position.

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister): (a) Government considered a proposal for entrusting the Punjab Public Service Commission with recruitment to posts carrying a salary of more than Rs 50 and less than Rs 150 per mensem which were not within their purview, to eliminate criticism that appointments to Government service were made on communal and other extraneous considerations instead of purely on merit. On consultation, the Commission regretted their inability to take up the job stating that it was physically impossible for them to undertake the gigantic work involved. Thereafter, it was considered desirable to constitute the Subordinate Services Selection Board, which thus exists only to supplement the functions of the Commission.

(b) The posts of Naib-Tehsildars have been within the purview of the Board ever since its constitution. However, with the revision of pay-scale of these posts from Rs 125—5—185/7½—230 to Rs 150—10—300 on 1st October, 1958, these posts ceased to be within their jurisdiction. With effect from 6th October, 1959, with the revision of pay-scales of many services, the Board was required to make recruitment to posts carrying pay-scale up to Rs 159 instead of Rs 149. As such, the posts of the Naib-Tehsildars again came within the purview of the Board. No selection of Naib-Tehsildars was made by the Punjab Public Service Commission in the intervening period.

(c) The Chairman is a Matriculate but is a retired senior I.P.S. Officer who made a mark in administration and is known for his integrity. He is a good judge of men. The other member is Matriculate, is public man of outstanding integrity, is an Ex-M. L. A. and is a good judge of men.

Chaudhri Hardwari Lal: Does the hon. Chief Minister agree that the establishment of this Subordinate Services Selection Board, if it was not against the letter, was against the spirit of the Constitution?

Chief Minister: No, please. I do not agree with the contention of the hon. Member.

Chaudhri Hardwari Lal : I am sorry to bother the hon. Chief Minister. Could he kindly quote the particular clause or Article of the Constitution under which such a Board could be established ?

Chief Minister : If the Constitution does not specifically provide for the establishment of such a Board, the State Government has the inherent power for such purposes.

कामरेड राम प्यारा : Chief Minister साहिब ने फरमाया है कि Subordinate Services Selection Board के बनाने की इस लिए जरूरत पड़ी थी क्योंकि कुछ officers के खिलाफ charges थे कि वह appointments ठीक नहीं करते। क्या मैं पूछ सकता हूँ कि उन officers के खिलाफ कोई enquiry की गई थी ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise out of it.

Chaudhri Hardwari Lal : So far as the inherent power of the State Government mentioned by the hon. Chief Minister is concerned, I do not dispute it because this is not the time for that, but will he be prepared to get this position examined from the constitutional point of view and refer this matter to the Law Ministry, Government of India, for their advice ?

Chief Minister : Why should the Government do it ? We constituted the Board after proper examination and our opinion is correct.

Chaudhri Hardwari Lal : Is the hon. Chief Minister prepared to reconsider the whole question anew and consult the Public Service Commission whether they are prepared to take over this work of recruitment for these posts now ?

Chief Minister : No, I am not prepared to consult them again because at that time when they said that there was too much work with them, we constituted the Board. We are not prepared to refer the matter again to the Public Service Commission enquiring whether they would be able to cope with this work.

Now the point is, when the salary of the Naib-Tahsildars was raised we thought it proper to raise the limit of the Subordinate Service Selection Board also.

Chaudhri Hardwari Lal : Is it a fact that the Punjab Public Service Commission protested against the exclusion of these posts from their purview when they (the posts) had fallen in their (Public Service Commission) purview on the basis of the revision of their (posts) pay-scale ?

Chief Minister : It does not look nice, if I say, 'yes', because it was the hon. Member himself who was then a member of the Commission, who protested against this when we informed the Commission that we the Government, had taken a right decision.

REPORT REGARDING RE-DISTRIBUTION OF DISTRICT BOUNDARIES

*119 Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any Committee consisting of high officials was set up by the Government for the re-distribution of district boundaries on equitable basis;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether the said Committee submitted its report to the Government; if so, the action taken thereon, and if no action has been taken, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes.

(b) *Part I.*—Yes.

Part II.—The matter is under Government's consideration.

SETTING UP INDUSTRIAL ESTATES IN RURAL AREAS

*56. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether Government have formulated any scheme for setting up Industrial Estates in the rural area of the State; if so, the nature and broad outlines of such scheme ; and
- (b) whether the backward hilly area of the Amb Constituency has been included in the said scheme ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. According to the phased programme for Rural Industrialisation there is a scheme to set up 72 Rural Industrial Estates at a total estimated cost of Rs 72 lacs during the Third Five-Year Plan. The object is mainly to disburse the industries in a planned way. These Estates will provide facilities such as factory buildings, electricity, water-supply, etc., to the industrialists.

(b) There is no scheme to set up Rural Industrial Estate during 1961-62 or 1962-63 in the hilly area of Amb Constituency. However the claim of the hilly area of Amb Constituency will be considered along with claims of other backward areas of the District in the subsequent years of the Third Plan.

INDUSTRIAL ESTATES IN FORMER PEPSU AREAS

*116. Comrade Harnam Singh Chamak : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether Government have formulated any plans for the industrial progress of the area comprised in the erstwhile State of Pepsu; if so, the details thereof ;

[Comrade Harnam Singh Chamak]

- (b) whether there is any proposal under the consideration of Government for the establishment of Industrial Estates in the said area ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Details of the schemes are placed on the Table. The Plan also includes schemes which will benefit the State as a whole, i. e., Pepsu area along with other districts. Details of such schemes are also laid on the Table of the House.

(b) Yes. The establishment of eight Urban Industrial Estates (including two Industrial Development Colonies) and 21 Rural Industrial Estates in the Pepsu area is envisaged under the Plan.

STATEMENT I

S. No.	Name of scheme	(Rs in lakhs) Estimated outlay in the Pepsu area
1	2	3

Schemes included in the Industries Deptt. Plan

1.	Training of Rural Artisans ..	9.28
2.	Expansion of existing Quality Marking Centres and Establishment of New Centres under the scheme ..	3.10
3.	Development Industrial Centres —	
	(i) Urban ..	5.37
	(ii) Rural ..	18.60
4.	Credit facilities for Small-Scale Industries including Industrial Co-operatives ..	38.30
5.	Grant of subsidies ..	1.05
6.	Industrial Estates and Colonies ..	57.50
7.	Development of Small-Scale Industries through Co-operatives ..	11.91
8.	Training Centre for manufacturing Artistic arti- cles of Copper, Brass-wares and Metallic inlay work at Jagadhri/Rewari/Phagwara ..	0.33
9.	Training Centre in Handicrafts at Malerkotla ..	1.64

S. No,	Name of Scheme	(Rs in lakhs) Estimated outlay in the Pepsu area
1	2	3
Schemes included in the Industries Department Plan—CONCLD		
10.	Establishment of Handicrafts Sales Section in the Sales Depots in the State ..	0.07
11.	Training Centre for Stone and Marble Carving at Narnaul ..	0.67
12.	Re-organisation of Regional Sales Emporia at Malerkotla and Phagwara ..	1.11
13.	Development of Handicrafts through Co-operatives..	1.05
14.	Development of Handicrafts among women through Co-operatives ..	2.30
15.	Opening of 10 Certificate Schools for Girls ..	0.62
16.	Opening of 9 Diploma Industrial Schools for Girls ..	0.27
17.	Industrial Schools for Girls. ..	1.22
18.	Re-organisation of 11 existing Industrial Schools for Girls ..	0.41
19.	Scheme for the propagation of Mulberry plantation in the Punjab ..	0.50
Total ..		155.84

**Schemes included in the Plan of Labour Department
(Craftsmen Training Scheme)**

1.	Scheme for the starting of new Industrial Training Institutes for the Development of Craftsmen Training Scheme ..	46.78
2.	Scheme for the introduction of additional seats at various Centres/Institutes ..	19.92
3.	Apprenticeship Training Scheme ..	2.28
4.	Evening Classes for Industrial Workers ..	0.38
5.	Spill over Schemes of the 2nd Five-Year Plan ..	2.86
6.	Hostel and Staff Quarters ..	2.05
7.	Supply of deficient tools and equipment and construction of additional block for Ex V. T.C. seats in the existing Institutes ..	2.85
Total ..		77.06

[Chief Ministers]

S. No.	Name of Scheme	(Rs in lakhs Estimated outlay in the Pepsu area)
1	2	3
Schemes included in the Plan of Director, Public Instructions General Education		
1.	Training of Women Instructors in Crafts for Junior Basic Schools at Patiala ..	2.00
	Total ..	2.00
	GRAND TOTAL	234.90

STATEMENT II

Schemes which are to benefit the whole of the State

S. No.	Name of the Scheme	Cost (in lakhs of Rs.)
1	2	3
Schemes included in the plan of the Industries Department		
1.	Development of Mines and Minerals (spillover) ..	1.50
2.	Wood Seasoning Plant, Kartarpur „ ..	3.32
3.	Provision of Raw Material and Market- ing Facilities „ ..	0.95
4.	Establishment of Sales Depots for Hand- loom Cloth „ ..	0.47
5.	Training of Salesmanship. „ ..	0.06
6.	Development of Mines and Minerals ..	8.50
7.	Industrial Survey of the State ..	5.00
8.	Additional staff for the Headquarters and Office of the District Industries Officers ..	52.00
9.	Appointment of Block Level Extension Officers ..	10.47
10.	Punjab Industrial Marketing and Development Cor- poration ..	40.00
11.	Provision of Study Tours of Artisan Members of Industrial Co-operatives ..	1.00

S. No.	Name of the Scheme	Cost (in lakhs of Rs)
1	2	3
Schemes included in the plan of the Industries Department—<i>contd.</i>		
12.	Scheme for subsidising Propaganda and Publicity of Industrial Co-operatives ..	0.50
13.	Strengthening of Punjab State Industrial Co-operatives ..	0.29
14.	Government Participation in shared capital of Punjab State Industrial Co-operative Federation. ..	1.00.
15.	Strengthening of Organisational and Supervisory Staff for Industrial Co-operatives ..	20.00
16.	Provision of Educational and Training Units for the Members of Industrial Co-operatives ..	0.83
17.	Development of Government Hosiery Dyeing and Calico Printing Institute, Ludhiana ..	5.00
18.	Development of Government Surgical Instruments Centre and Development Laboratory Centre, Sonapat by introducing Specialised Trades ..	11.66
19.	Development of Wood Working Institute, Jullundur ..	2.15
20.	Development of Government Industrial Schools, Rewari and conversion into Government Tannin and Leather Goods Institute ..	2.00
21.	Participation in share capital structure of Apex ..	0.50
22.	Loans to purchase shares to Primary Societies ..	1.00
23.	Rebate on Handloom Cloth ..	6.00
24.	Managerial Subsidy to Co-operative Societies ..	5.00
25.	Establishment of Inter-State Sales Depots ..	0.70
26.	Credit facilities to Handloom Weavers Co-operative Societies—Subsidising rate of interest of Reserve Bank of India Loans ..	0.60
27.	Supply of Improved Appliances ..	3.43
28.	Contribution towards losses of Yarn Supply ..	0.24
29.	Field staff for the Handloom Organisation ..	1.70
30.	Participation in Exhibition and Shows ..	0.50
31.	Inspection and Stamping Staff for Apex Co-operative Societies ..	0.60
32.	Publicity and Propaganda ..	0.60
33.	Educative tour for Weavers ..	0.15
34.	Financial Assistance to Weavers Apex Society for supply of samples to prospective buyers ..	0.25

[Chief Minister]

S. No.	Name of the Scheme	Cost (in lakhs of Rs.)
1	2	3
Schemes included in the plan of the Industries Department—concl'd.		
35.	State participation in the Co-operative Spinning Mills	10.0
36.	Re-organisation of the office of the Marketing Officer-cum-Manager, Government Arts and Crafts Emporium, Patiala ..	1.64
37.	Re-organisation of Cottage Industries Museum and Emporium, New Delhi ..	0.66
38.	Construction of Building for Cottage Industries Museum and Emporium, Chandigarh ..	2.50
39.	Central Design and Research Centre for Handicrafts, Chandigarh ..	5.18
40.	Aid to Private Industrial Institutes ..	2.85
41.	Facilities for Training of Teachers ..	2.00
42.	Revision of grades of Teaching Staff of Industrial Schools for Girls ..	0.60
43.	Revision of rates of Government Scholarship and Stipends ..	4.93
44.	Scheme for Bonus to Mulberry Growers ..	1.00
45.	Establishment of Filature on Demonstration ..	1.33
46.	Scheme for field organisation for controlling Sericulture Schemes ..	2.17
47.	Development of Sericulture through Individual ..	3.75
48.	Development of Sericulture through Co-operative ..	1.23
49.	Establishment of Apex for Sericulture ..	0.50
50.	Production and Supply of disease-free Silk Seed ..	6.00
51.	Establishment of an applied Sericulture Laboratory ..	1.39
52.	Development of Khadi and village Industries ..	10.00
Total ..		245.25

CRAFTSMAN TRAINING SCHEME

(Included with Plan of Industries Department)

53.	Headquarters Staff ..	3.00
54.	Scheme for the grant of financial assistance to Private Parties for the opening of Industrial Training Institutes/Centres ..	11.30
Total ..		14.30

[Chief Minister]

S. No.	Name of the Scheme	Cost (in lakhs of Rs.)
1	2	3
TECHNICAL EDUCATION		
(Included in the Plan of Director, Technical Education)		
55.	Development of Punjab Institute of Textile Technology, Amritsar ..	10.00
56.	Development of Tanning Institute, Jullundur ..	5.00
57.	Development of Government School of Arts, Punjab, Chandigarh (including Rs 4.70 lakhs in spill-over) ..	15.00
58.	Development of Government Industrial School, Rewari and conversion into Tanning Institute ..	7.00
59.	Establishment of Technical Institute for Women, Punjab, at Chandigarh ..	5.00
Total ..		52.00
GRAND TOTAL ..		311.55

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਕੀ ਇਸ ਬਾਰੇ details ਦਸੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ industrial estates ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਹਨ ?

Chief Minister: The details are mentioned in the statement laid on the Table of the House.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਜਵਾਬ ਵਿਚ details ਨਹੀਂ ਦਸੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਪਸੂ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਪੈਪਸੂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਹਿਸਾ ਹੈ । (Pepsu is also a part of the Punjab).

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਜਨਾਬ, ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਹੀ Pepsu area ਬਾਰੇ ਸੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਵੱਡੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਆਪ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (The complete answer to a question by itself includes reply to a part of it.)

NEW PRIMARY SCHOOLS IN AREA OF THANA HAJIPUR AND THANA MUKERIAN

*19. **Principal Rala Ram:** Will the Chief Minister be pleased to state: —

- (a) the total number of new Government Primary Schools started in the areas covered by Thana Hajipur and Thana

[Principal Rala Ram]

Mukerian since the introduction of free and compulsory primary education in the State ;

- (b) the number of schools mentioned in part (a) above where only one teacher is incharge at present ?

Shri Yash Paul (Minister of State): (a) Two (one each in Thana Hajipur and Thana Mukerian).

- (b) Both the schools have one teacher in-charge at present.

—————
SCHOOLS UP GRADED DURING THE LAST TWO YEARS

*62. Chaudhri Hardwari Lal: Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the number of High Schools raised to the status of Higher Secondary Schools in the State during the past two years;
- (b) the number of Middle Schools raised to the status of High Schools or Higher Secondary Schools during the past two years;
- (c) the number of Primary Schools raised to the status of Middle Schools during the past two years ; and
- (d) the number of High Schools, Middle Schools and Primary Schools, separately, which are proposed to be raised to higher status during the year 1962-63 ?

Shri Yash Paul (Minister of State):

- (a) 97.
- (b) 104.
- (c) 374.
- (d) (i) High Schools to Higher Secondary Schools .. 117
- (ii) Middle Schools to Higher Secondary Schools .. 50
- (iii) Primary Schools to Middle Schools Not yet decided.

—————
GRANT TO THE KURUKSHETRA UNIVERSITY

*69. Comrade Ram Piara: Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the total amount granted by Government to the Kurukshetra University so far ;
- (b) the date by which the said University is expected to function in all its faculties ?

Shri Yash Paul (Minister of State):

(a) Up to 1961-62, . . . Rs 53,02,759.27.

(b) In about 4-5 years.

कामरेड राम प्यारा : क्या शिक्षा मन्त्री जी बताएँगे कि जो उन्होंने ने फरमाया है कि चार-पाँच साल तक यह काम पूरा होगा, उस चार-पाँच साल के अर्सा के लिए क्या गवर्नमेंट की तरफ से aid जारी रहेगी ?

राज्य मन्त्री : बाकायदा जारी रहेगी ।

Chaudhri Hardwari Lal: Will the State Minister for Education please state the exact figures of the amount which has gone to the Kurukshetra University out of the normal and *ad hoc* grants and the amount which has gone to it out of the special tax levied sometime ago for certain Universities ?

Mr. Speaker: The Hon. Member should give a separate notice for this question if he wants to have this information. The hon. Minister is not expected to know all these details off-hand.

Chaudhri Hardwari Lal: Will the hon. Minister of State kindly indicate the basis on which the aid of the special tax will be divided or is likely to be divided between the two Universities ?

Chief Minister: I do not recollect it off-hand. I would request the hon. Member, if he so desires to give a separate notice and he will be supplied with the necessary information.

Chaudhri Hardwari Lal: Will the Minister of State please state the general character this Kurukshetra University is going to assume ?

Minister of State: How does it arise from the main question ?

Mr. Speaker: Well it is not for the hon. Minister to decide but it is for the Chair to decide whether a particular question arises from the main question or not.

Minister of State: Sir, I have only brought this fact to your notice.

Chief Minister: Sir, how can such information be given off-hand ? I am sorry, it is not possible for the Government to give this information off-hand.

INSPECTION BY INSPECTORS AND DEPUTY INSPECTORS OF SCHOOLS

*95. Sardar Lakhi Singh Chaudhri: Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of Divisional Inspectors and Deputy Inspectors of Schools, separately, in the various Divisions in the State as on 31st December, 1959; 31st December, 1960; and 31st December, 1961;

[Sardar Lakhi Singh Chaudhari]

- (b) the number of inspections carried out by the said Inspectors during the calendar years 1959, 1960 and 1961 ?

Shri Yash Paul (Minister of State): (a) A statement is laid on the Table of the House.

(b) Information is being collected and will be laid on the Table of the House on 27th April, 1962.

STATEMENT

Position on	Name of Division	Number of Inspectors	Number of Deputy Inspectors
31st December, 1959	Ambala	1	6 (excluding one Deputy Inspector of Schools for Agriculture at Karnal)
	Patiala	1	4
	Jullundur	1	10
31st December, 1960	Ambala	1	6 (as above)
	Patiala	1	4
	Jullundur	1	10
31st December, 1961	Ambala	1	5 (as above)
	Patiala	1	3
	Jullundur	1	9

CANCELATION OF TRANSFER ORDERS OF S. H. O., JANDIALA, DISTRICT AMRITSAR

*27. Comrade Makhan Singh Tarsikka: Will the Home Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Inspector-General of Police, Punjab, passed orders on 1st February, 1962, for the transfer of the S.H.O., Jandiala, district Amritsar, to PAP Lines, Jullundur, with immediate effect ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the said order was complied with; if not, the reasons therefor ?

Shri Harbans Lal (Minister of State): (a) Yes. As there were complaints against him.

(b) The transfer orders with regard to him were subsequently cancelled, as on enquiry the complaints against him were found to be incorrect.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਸ S.H.O. ਦੀ transfer ਇਸ ਲਈ cancel ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਤਬਕੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਣਾ ਵਿਚ ਮਦਦ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਸੀ ?

Mr. Speaker: No, please. The question has nothing to do with Sarhali, please.

Chief Minister: It is absolutely incorrect.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਸਦੀ transfer ਇਸ ਲਈ cancel ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਚੋਣਾ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਸੀ ?

Mr. Speaker: It is an insinuation. The hon. Member should not ask such like supplementary questions, please.

PUNJAB POLICE COMMISSION

*118. Pandit Chiranji Lal Sharma: Will the Home Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Punjab Police Commission is required to submit its report within a year of its appointment ;
- (b) the date when the said Commission was constituted ;
- (c) whether any interim report of the Commission has been received by Government ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Harbans Lal (Minister of State): (a) The Punjab Police Commission is required to submit its report within a period of one year from its first inaugural meeting i.e. 3rd June, 1961.

(b) The Commission was constituted—*vide* Government notification dated 3rd February, 1961.

(c) Yes. The report is receiving consideration of the Government.

RECOVERY OF TACCAVI LOANS

+71. †Comrade Ram Piara: Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state with reference to the reply to unstarred question No. 3691 printed in the list of unstarred questions for 20th September, 1961—

- (a) the total amount of taccavi loans recovered from 195 loanes as shown in part (b) of the said reply ;

†Treated as unstarred questions under orders of the Speaker at page (11) 16 *infra*.

[Comrade Ram Piara]

- (b) The names of those against whom loans of five thousand rupees or more were outstanding as well as the names of those from whom recoveries were made ;
- (c) The total amount recovered and the total amount outstanding, separately and the steps taken to recover the latter ?

Sardar Ajmer Singh : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਗਰ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਕੋ ਪੜਾ ਜਾਏ ਤੋ ਆਪ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਲੇ ਅਪਨੇ ਏਕ ਜਵਾਬ ਮੇ 195 loanees ਕੀ list ਦੀ ਟੁੜੀ ਹੈ ਐਰ ਉਸ ਮੇਂ loan ਕਾ amount against each loanee ਬਤਾਯਾ ਟੁੜਾ ਹੈ । ਆਜ ਕੌਨ ਸੀ ਆਫਤ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦੇਨੇ ਸੇ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The hon. Member should not speak so loudly.

Comrade Ram Piara : Sir, my submission is that the reply has already been given to my unstarred question No. 3691, referred to in this Question (No. *71), and the Government has not to collect much information now.

Mr. Speaker : In that case I would request the hon. Minister to treat this as an unstarred question and supply the necessary information to the hon. Member when it is ready.

Comrade Ram Piara : Sir, should I expect the answer during the current Session of the Assembly ?

Mr. Speaker : I think the hon. Member will get it during this Session as I have requested the hon. Minister to supply the information when it is ready.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ specific cases ਦਸੋ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗੇ ਲੇਕਿਨ ਐਨੀ ਸਾਰੀ details ਦੁਬਾਰਾ repeat ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

Mr. Speaker : The hon. Minister may please treat this question as unstarred and supply the information as early as possible.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਜਨਾਬ, ਮੇਰੀ submission ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ important questions ਹੋਂ, ਜਿਨ ਸੇ House ਕੋ valuable information ਮਿਲ ਸਕਤੀ ਹੋ, ਜਿਨ ਸੇ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਅਪਨਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੋ, ਤਨ ਕਾ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਜਵਾਬ ਦੇਨੇ ਮੇਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ।

श्री अध्यक्ष : अगर आप गवर्नमेंट का फायदा करना चाहते हैं, then he should give them a little time too. (If the hon. Member seeks reply to the question for the benefit of the Government, then he should give them a little time too.)

कामरेड राम प्यारा : जनाब, कुछ दिन हुए 195 आदमियों की list थी। इन में से भी कुछ से वसूली हो गई होगी बाकी तो थोड़े ही रहते होंगे (*interrup-tions*) 195 आदमियों की list इन्होंने दी हुई है and I have referred to the statement which has been supplied by the Govrenment. The amount which is outstanding is also mentioned therein.

Mr. Speaker : The Government will not hesitate to give any information which is readily available with it.

PAYMENT OF COMPENSATION FOR LANDS ACQUIRED FOR
TALWARA TOWNSHIP

*17. Principal Rala Ram : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state—

- (a) whether the compensation to land owners for lands acquired by the Irrigation Department for the Talwara Township has been paid; if not, the reasons therefor;
- (b) whether in assessing compensation for the lands mentioned in part (a) above any consideration has been paid to the prices of land sold in that area up to December, 1960; if not, the basis on which compensation has been assessed?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Compensation for the land acquired amounting to Rs. 15,45,124.73 for Talwara Township has been paid. The balance compensation amounting to Rs. 3,16,507.64 is being remitted into Government Treasury.

(b) Compensation has been assessed according to the provision of the Land Acquisition Act, 1894. The Act itself takes into account the prevalent price of land.

EMPLOYEES AT BEAS DAM

*18. Principal Rala Ram : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total number of skilled and unskilled workers, separately, transferred from Nangal Bhakra to the Beas Dam Works till 31st January, 1962, together with the number amongst them of those belonging to each of the villages Talwara, Bhera, Dauhan, Changarwan, Nangal Pandain and Sathwan Rouilly?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) 173 semi-skilled and 640 skilled workmen retrenched from Bhakra were given alternative employment on Beas Dam Project up to 31st January, 1962.

(b) Information regarding the number amongst them belonging to the villages Talwara, Bhera, Dauhan, Changarwan, Nangal Pandain and Sathwan Rouilly is not readily available and is being* collected.

Only one workman belonging to village Talwara has come on transfer from Bhakra Dam Administration,

The following two workmen belonging to village Talwara only are still working on Bhakra Dam :—

(1) Shri Hem Raj, Token No. 2236—C	V. & P.O. Talwara, tehsil Dasuya, district Hoshiarpur.
(2) Shri Gian Chand, T. No. 1825-M-Fitter.	Ditto

However, no workman belonging to these villages has been retrenched by Bhakra Dam Administration.

DRAINAGE SCHEMES

*61. Chaudhri Hardwari Lal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the details of the Drainage Schemes undertaken and completed by Government, district-wise, during the past five years to prevent the occurrence of floods in the State together with the cost of each such scheme ?

Chaudhri Ranbir Singh : A statement comprised of the following Appendices in regard to Drainage Schemes indicating their projected cost, district-wise, is placed on the Table of the House :—

- (1) Appendix A showing the details of the schemes undertaken and completed during the past 5 years.
- (2) Appendix B showing the details of the schemes in progress together with expenditure incurred up to January, 1962.

APPENDIX A

LIST OF DRAINS COMPLETED

S. No.	Drain	Projected cost (lacs Rs)	District
1.	Constructing Kalsian Drain	0.1	Amritsar
2.	Kasur Nallah	56.0	Gurdaspur and Amritsar.

*Note.— Information relating to Part (b) of Starred Question No. 18 received late,—*vide* Government, Letter No. 1818/I.P.M./N/B. P./5216/62, dated 14th June, 1962.

S. No.	Drain	Project cost (lacs Rs)	District
3.	Dhing Nangal Drain	.. 1.4	Amritsar
4.	Batala Drain	.. 3.3	Gurdaspur
5.	Hudiara Nallah (26-131)	.. 19.7	Amritsar
6.	Kairon Drain	.. 4.9	-do-
7.	Sohal Drain	.. 8.7	-do-
8.	Tungdhab Drain	.. 7.1	-do-
9.	Chabal Drain	.. 7.4	-do-
10.	Gumtala Drain	.. 3.2	-do-
11.	Gandiwind Drain	.. 4.7	-do-
12.	Talwandi Bharat Drain	.. 2.1	-do-
13.	Attari Drain	.. 2.4	-do-
14.	a ura Drain	.. 1.0	-do-
15.	Hudiara Majitha Tarpai Drain	.. 2.9	-do-
16.	Nag Drain	.. 1.5	-do-
17.	Majjupur Drain	.. 1.2	-do-
18.	Kohali Drain	.. 0.6	-do-
19.	Hudiara Nallah C-26½.	.. 5.6	-do-
20.	Bajjuman Drain	.. 7.6	-do-
21.	Extension of Chabal Drain	.. 3.0	-do-
22.	Improving outfall of drainage syphons in tail reach of Jullundur Branch	.. 3.7	Jullundur
23.	Jamal pur Drain	.. 0.5	Ludhiana
24.	Constructing outfall channel below Tangri syphons at R.D. 192,000 N. Branch	.. 4.2	Ambala
25.	Construction of outfall channel below Saraswati Syphon at R.D. 280865 N. Branch	.. 1.6	Karnal
26.	Remodelling New Sardhana Drain	.. 0.1	Rohtak
27.	Constructing drain G-P.	.. 2.9	Karnal
28.	Kharkhoda Link Drain	.. 0.3	Rohtak
29.	Remodelling Barauta Drain and Barauta Syphon on W.J.C Main Branch	.. 0.8	Karnal
30.	Diversion of water of Chautang Nadi into its original course	.. 0.5	Karnal

[Irrigation and Power Minister]

APPENDIX B

LIST OF DRAINS IN PROGRESS

Serial No	Drain	Projected cost (Rs. lacs)	Expenditure up to January, 1962 excluding establishment charges	District,
1	2	3	4	5
U.B.D.C. Tract				
1.	Patti Nallah	.. 50.7	21.5	Gurdaspur Amritsar
2.	Chogawan drain	.. 8.1	3.6	-do-
3.	Khilchian Drain	.. 8.3	3.4	-do-
4.	Harpur Drain	.. 1.3	0.03	Gurdaspur
5.	Chikri Drain	.. 6.0	0.6	-do-
6.	Fatehgarh Drain	.. 1.0	0.9	-do-
7.	Vadala Viram Drain	.. 4.6	1.9	-do-
8.	Lashkari Nangal Drain	.. 5.2	0.4	Amritsar
9.	Nagoke Drain	.. 2.1	0.02	-do-
10.	Widening Khilchian Drain	.. 16.0	10.5	-do-
11.	Allachak Drain	.. 3.1	0.05	Gurdaspur
12.	Wadala Bangar Drain	.. 4.3	0.5	-do-
13.	Nabipur cut Drain	.. 5.1	0.5	-do-
14.	Muridke Drain	.. 3.0	1.5	-do-
15.	Canalizing East Bein	.. 8.6	1.8	Jullundur
16.	Sultanpur Drain	.. 1.0	1.1	Kapurthala
17.	Dhaudar Drain	.. 1.3	2.8	Ludhiana/ Ferozepore
18.	Rachhin Drain	.. 5.3	1.3	Sangrur.
19.	Gholia Drain	.. 0.9	0.04	Ferozepore
20.	Badhni Drain	.. 4.7	0.5	-do-
21.	Constructing Makhu Drainage System	.. 9.0	1.9	-do-
22.	Constructing Sidhwan Bet drainage System	.. 5.0	1.9	Ludhiana
23.	Zira Drainage System	.. 4.4	1.1	Ferozepore
24.	Constg. Parallel drain 3 miles long starting from Sirhind Canal to outfall into Patiala Feeder R.D. 2,500 and providing new inlets on Sirhind Canal and Bhatinda branch	.. 3.4	0.6	Patiala

Serial No.	Drain	Projected cost Rs. lacs	Expenditure upto 1/62 excluding establishment charges	District
1	2	3	4	5
25.	Jassowal drain	9.9	7.7	Ludhiana
26.	Bassian drain	9.1	1.0	Ludhiana/ Sangrur
27.	Sehna drainage system	3.0	2.1	Sangrur
28.	Jaghera drain	3.6	1.1	Sangrur
29.	Chachrari drain	1.8	1.1	Ludhiana
30.	Phidda drainage system including Moga Ajitwal drain	42.4	13.9	Ludhiana/ Ferozepore
31.	Dhanda drainage system	2.9	4.7	Ludhiana
32.	Constg. new drains in eastern canal tract	9.7	0.9	Ferozepore
33.	Canalizing Sukkar Nallah	23.6	9.3	Do
34.	Remodelling Jalalabad Main drain	11.8	7.6	Do
35.	Dhanaula drain	8.7	3.3	Sangrur
36.	Harigarh drain	4.3	1.1	Do
37.	Lissasara Nallah R. D. 470,500—504,000 between Railway Bridge No. 218 and 231	7.6	0.5	Do
38.	Lehragagga drainage system	32.6	1.8	Do
39.	Barreta drainage system	10.0	1.7	Bhatinda
40.	Sirhind Choe	19.4	26.1	Patiala/ Sangrur Bhatinda
41.	Canalizing Lissara Nallah from Ghunas to I Patiala Feeder	0.5	0.1	Sangrur/ Patiala
42.	Moharana drain	6.1	1.4	Sangrur
43.	Patiala Model Town drain	5.4	3.2	Patiala
44.	Rohti drain	6.2	0.7	Do
45.	Nabha drain	6.7	2.2	Do
46.	Mohalgwara drain	1.6	0.3	Do

[Irrigation and Power Minister]

Serial No.	Drain	Projected cost Rs. lacs	Expenditure upon 1/2 excluding establishment charges	District
1	2	3	4	5
47.	Bahadursingwala drain	9.5	7.4	Sangrur/ Bhatinda
48.	Dhuri drainage system	9.5	3.4	Sangrur
49.	Sahoke drain	8.1	1.9	Bhatinda
50.	Sangrur drain	4.4	1.8	Sangrur
51.	Balian Drain	5.7	2.6	Sangrur
52.	Constg. Kulasi Drain	0.4	0.08	Rohtak
53.	Remodelling Main Drain No. 2	9.9	7.2	Karnal
54.	Constg. Dobetta drain	3.0	0.07	Rohtak
55.	Constg. Gaunchi drainage system	77.0	38.1	Gurgaon
56.	Diversion of drain No.8 from Gohana into River Jumna	67.5	30.3	Rohtak
57.	Constg. Isapur Kheri and Gharwal drain	5.6	0.4	Rohtak
58.	Constg. Indri drainage system	9.0	7.9	Karnal
59.	Constructing G. H. K. drainage system	1.9	1.1	Do
60.	Constructing Jundla drain	0.6	0.2	Do
61.	Constructing Nilokheri drain	0.2	0.1	Do
62.	Constructing Urlana Kalan drain	0.1	0.02	Do
63.	Constructing Panipat drainage system	9.3	4.1	Do
64.	Constructing Hanauri drainage system	1.3	0.7	Do
65.	Constructing Kheri Dharkan drain	0.2	0.2	Rohtak
66.	Remodelling Nai Nallah in Delhi Division	6.9	3.9	Rohtak
67.	Remodelling Nai Nallah in Karnal Division	5.3	3.0	Karnal
68.	Constructing Sink and Bahadurpur drain	4.2	2.8	Rohtak/ Karnal/ Sangrur

Chaudhri Hardwari Lal: Will the hon. Minister kindly indicate his readiness to give more attention to the districts which have been ignored during the last five years?

Minister: May I know the name of the district which the hon. Member is referring to?

Chaudhri Hardwari Lal: Rohtak district.

Minister: May I draw the attention of the hon. Member to the fact that a sum of Rs. 30.3 lacs has already been incurred on the Drainage works in Rohtak district.

Chaudhri Hardwari Lal: Sir, the hon. Minister has missed my point. My point is that during the last five years according to the list which has been supplied to me, Rohtak and a few other places have been ignored.

Minister: The hon. Member has referred to the period of the last five years. This is indicated in the statement. As regards the future, I have already told him that there are schemes costing Rs.3.5 crores for completing drainage works in Rohtak Districts.

DRAINS CONNECTED WITH BAROTA SYPHON ON WESTERN CANAL NEAR KARNAL

70. Comrade Ram Piara : Will the Minister for Irrigation and power to be pleased to state—

- (a) whether the drains connected with the Barota syphon near Barota village six miles from Karnal have been dug both upward and downward;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the capacity of each of the drains dug;
- (e) the time by which the said drainage construction is expected to be completed ?

Chaudhri Ranbir Singh (a) Yes. The drainage system upstream of Barota syphon is called GHK System whereas the drain down-stream of the syphon is called Barota Drain.

(b) The capacity of the channel section of the drain up-stream of the Barota syphon is 56 cusecs and down-stream 77 cusecs which were designed on the basis of 2 cusecs run off factor.

(c) The drains on 2 cusecs run off basis already exist. Remodelling of these drains on 4 cusecs run-off basis is proposed to be carried out after completing the work of remodelling Indri-drain and Main Drain No. 2 subject to the availability of adequate funds/Remodelling is proposed to be completed during the Third Five Year Plan period.

कामरेड राम प्यारा : मैंने सवाल के Part (a) में पूछा है 'Whether the drains connected with the Barota Syphon near Barota village six miles from Karnal have been dug both upward and downward' उन्होंने नहीं बताया कि बरोटा से drain खोदी गई है या नहीं।

Minister : The reply is 'Yes'

कामरेड राम प्यारा : क्या Minister साहिब बताएंगे कि ऊपर की तरफ वाली कितनी खोदी गई है और नीचे वाली कितनी खोदी गई है ? जो reply दिया गया है उसमें कहीं नहीं बताया गया। मैं पूछना चाहता हूँ कि खोदी गई है या नहीं।

Mr. Speaker : The Hon. Minister has already answered the question. He does not remember the date.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, I would request you to kindly advise the Ministers to come fully prepared so that they may be able to answer all questions.

Minister : May I know what is the question of the hon. Member ?

कामरेड राम प्यारा : जो जवाब दिया है उसमें इस point को miss कर दिया गया है इसलिये मैं इसके मुतालिक particular होना चाहता हूँ।

श्री अध्यक्ष : उन्होंने कह दिया है कि काम शुरू हो गया है। (The hon. Minister has replied that the work has been started.)

मन्त्री : मैं उनसे प्रार्थना करूँगा कि वह सवाल का जवाब पढ़ें।

कामरेड राम प्यारा : जो पहला part है उसका जवाब नहीं दिया गया। यह नहीं बताया गया कि खोदी जा चुकी हैं या नहीं।

मन्त्री : जानाबे वाला, मैंने दो तीन दफा अर्ज कर दिया है कि syphon से ऊपर वाली drain जिसका नाम G. H. K. है, वह खोदी गई है; remodel की गई है और नीचे वाली drain भी की जा रही है।

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, अगर आज भी मीके पर जा कर देखा जाये तो पता लगेगा कि downward कुछ भी नहीं खोदा गया और कोई काम नहीं हुआ। 25 लाख रुपये का नुकसान हो गया है और इसके लिये गवर्नमेंट को relief देना पड़ी थी।

Mr. Speaker : Would the hon. Member please accept the statement which has been made by the hon. Minister. I have no option to say anything. Whatever is stated by the Ministers in the House should be taken as correct.

Comrade Ram Piara : Sir, what the hon. Minister has stated is a mis-statement of facts.

Mr. Speaker : The hon. Member should not say like this. However, if he so desires, he may discuss the matter with the Minister concerned and get the position clarified.

कामरेड राम प्यारा : इसके मुतालिक पिछले सेशन में categorical assurance दी गई थी कि यह syphon खोल दिया जायेगा लेकिन दो महीने के बाद खोला गया जिससे बहुत नुकसान हुआ ।

Mr. Speaker : The hon. Member is making a lengthy statement. He is going off the track. He should put a straight supplementary question.

PERSONS HOLDING 5 ACRES OR LESS LAND IN THE STATE

* 54. **Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the number of peasant proprietors in the State owning 5 acres or less of land at present ?

Sardar Ajmer Singh : The number of peasant proprietors in the State owning 5 acres or less of land is 15, 94, 166.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PALWAL-ALLAWALPUR ROAD, DISTRICT GURGAON

23. **Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

- (a) whether the construction of the Palwal-Allawalpur road in district Gurgaon had been sanctioned ;
- (b) if the answer to para (a) above be in the affirmative, whether he is aware of the fact that the construction of the said road is being delayed; if so, the reasons therefor ?

Sardar Niranjn Singh Talib : (a) No. (b) Question does not arise.

PALWAL-CHANDAHT ROAD, DISTRICT GURGAON

24. **Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether the work of construction of Palwal-Chandaht road in district Gurgaon has been started; if so, the time by which it is likely to be completed, if not, the reasons therefor ?

Sardar Niranjn Singh Talib : No. The road could not be provided in III Five Year Plan for want of funds.

OBITUARY REFERENCES

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਹਸਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਥੋਂ ਵਿਛੜ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਨ ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਝੁਬਾਲੀਆ, ਦੂਜੇ ਸ੍ਰੀ ਜੋਧਾ ਮਲ ਕੁਠਿਆਲਾ ਤੇ ਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਬਾਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸਾਥੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਝੁਬਾਲੀਆ ਇਸ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਦੇ ਆਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ, ਸਰਦਾਰ ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਲੈਕਚਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਔਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸਨ ਸਰਦਾਰ ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਉਹ ਖਾਸ ਕਰ ਦਲੇਰੀ ਵਿਚ ਵਧ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਹੇ। ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹਿਸਾ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ-ਔਰ ਝੁਬਾਲੀਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਯਾਦ ਰਖਣ ਗੀਆਂ। ਹੁਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਥੇ Development ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਲੈਣ ਖਾਤਰ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੇ ਹੋਇਆ। ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਝੁਬਾਲੀਆ ਇਕ ਦਫਾ ਨਹੀਂ ਕਈ ਦਫਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਗਏ, ਅਕਾਲੀ ਤਹਿਰੀਕ ਵਿਚ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਵਿਚ, ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ, ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਥਲੇ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕਟੀਆਂ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ, ਕਿ ਉਹ ਇਤਨੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਹੀਂ ਔਰ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ ਔਰ ਉਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕਟੀਆਂ ਹੋਣ ਉਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸੱਜਣ ਰਾਏ ਬਹਾਦੁਰ ਜੋਧਾ ਮਲ, ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਔਰ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਔਰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਕ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਘਾਟ ਆਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਸਕੂਲ ਤੇ ਕਾਲਜ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ

ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੀ ਉਹ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਗਰੀਬ ਤੁਲਬਾ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਟਾਂਡਾ Sanatorium ਜਿਹੜਾ ਤਪਦਿਕ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਬਣਵਾ ਰਹੇ ਨੇ । ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਤੇ ਸਫਾਈ ਸੀ ਔਰ ਇਸੇ ਸਫਾਈ ਤੇ ਸਚਾਈ ਦੇ ਸਦਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਤੀਜੇ ਜੋ ਮਹਾਨ ਵਿਆਕਤੀ ਸਾਥੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ਨੇ , ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਕਰਮ ਚੰਦ ਥਾਪਰ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਚੰਦ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਜਮਨਾ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ meeting ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਸਾਂ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕਲਕਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਔਰ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ । ਸਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਕਲਕਤੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਬੜਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ, ਆਪਣੀ industry ਕਾਮਯਾਬ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੰਡ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ, ਕਪੜੇ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ factories ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ । ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਾਮਯਾਬੀ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ industry ਵਧਾਉਣ । ਇਸੇ ਲਈ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਇਕ papers mill ਲਈ Centre ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ license ਲੈ ਕੇ, Canada ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ timber ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਫਰਮ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ mill ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ mill ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕਾਂਗੜੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਇਕ Engineering College ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮਦਦ ਲਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਇਮਦਾਦ ਦਿਤੀ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਮਹਾਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਾਥੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਔਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੁਖ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਤੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹਾਉਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵਰਗਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਕਾਂ ਸਬੰਧੀਆਂ ਤਕ ਸਾਡਾ ਸ਼ੋਕ ਦਾ ਪਰਸਤਾਵ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਉਹ ਸਜਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਲਿਜਾਣਾ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਣ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਲਿਜਾਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਹੱਥ ਹੈ । ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਨਸੀਅਤ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਅਸਾਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀਰ ਸਾਥੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤਰਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੇ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਿਸਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਾ ਸਕੀਏ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਅਜ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਲੀਡਰ ਆਫ ਦੀ ਹਾਊਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ । ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਸ ਖਾਹਿਸ਼ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸੌਕ ਦਾ ਪਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ *back reference* ਕੀਤੀ ਗਈ । ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹੋ ਜੇਹਾ ਕੋਈ *precedent* ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਆਮ *convention* ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਸਤਾਵ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਸਤਾਵ ਜੋ ਅਜ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ *in order* ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਇਹ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਅਫਸੋਸ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਬਕ ਲੈਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਝਬਾਲ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਪਾਸ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ । ਝਬਾਲੀਆ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਹਿਸਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹਿਸਾ ਬੀਬੀ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਜੀ, *Minister of State* ਸਭੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਥਾਪਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ਼ ਸੁਣੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਕੁਠਿਆਲਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਾਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਲਾਇਕ ਲੜਕੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੇਸ਼ ਦੀ ਬੁਝ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ । ਜੇਕਰ 20 ਅਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜੇਕਰ 50 ਅਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ 50 ਦੀ ਲਿਸਟ ਕਿਉਂ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖਰਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਚਾਹ ਪਾਰਟੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਖਾਲੀ ਚੈਕ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ । ਉਥੇ ਸਰਦਾਰ ਉਜਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੱਚਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦਾਨ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਇਤਨਾ ਦਿਉ', ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਇਤਨਾ ਦਿਉ' । ਕੁਠਿਆਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਚੈਕ ਭਰ ਲੈਣਾ । ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਦਿਉ। ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸਾਇਦ ਕੁਝ ਮੰਗ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਰਾਏ ਦਿਉ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰਕਮ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਜਜ਼ਬਾਤ ਲੀਡਰ ਆਫ਼ ਦੀ ਹਾਊਸ ਨੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਹਾਊਸ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਛੜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਦੋ ਮਿੰਟ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣ।

(I associate myself fully with the sentiments expressed by the Leader of the House on the sad demise of three respectable personalities. This morning when the Chief Minister expressed his desire to move a resolution of condolence in respect of these three persons who have made a great contribution in shaping the new Punjab, a back reference was made. It became all the more necessary for me to find out if there was any such precedent. It has all along been the convention of this House that a reference could be made in respect of great national leaders and the members of the legislatures. It created a little doubt in my mind as to whether this step would be in order or not. I, thereupon, consulted some of the hon. Members of this House and they also wanted me to allow such a move by the Leader of the House, and it would be in the fitness of things to make a mention about them, and pass a condolence resolution.

I remember that from my childhood I used to go to Sardar Amar Singh Jhabal and his companions to learn about the freedom movement. Jhabal family has put in great contribution in the freedom movement. One of them Dr. Parkash Kaur, State Minister, is with us in this House.

As regards Lala Karam Chand Thapar I have heard a great deal in his praise. I am sorry I could not get an opportunity to meet him personally.

I knew Lala Jodha Mal Kuthiala from the good old days of the college. He used to ask me about the number of brilliant students who could not pursue their studies for want of funds. In case a list of twenty students was sent to him, he paid their dues and the next time if the number on the list rose to 50 he never objected but sent all their college expenses. He never hesitated to give away money for the public cause.

The Chief Minister might remember the day when we were attending a Tea party at Simla in which Shri Bhim Sen Sachar and Sardar Ujjal Singh were also present. Mr. Kuthiala was approached to give some donation. Some said that so much should be given by him while the others wanted to have a bigger amount as charity from him. On this Mr. Kuthiala handed over a blank cheque duly signed by him saying that they may fill in as much amount as they liked. A few days back his sons came to me and requested to me to arrange

[Mr. Speaker]

their interview with the Chief Minister as they wanted to see him. I thought that they might have come with some kind of request but contrary to that in the interview they expressed their desire to uphold the tradition and conventions set up by their father during his life time and they wanted to spend some amount for the benefit of the public of the State. They wanted to know as to how the money could be spent usefully //

I, therefore, feel that all the hon. Members of this House will endorse the views expressed by the Leader of the House in reverence to the departed souls. I would now request the hon. Members to rise in, their seats for two minutes as a mark of respect to them.]

(The hon. Members of the house then stood in silence for two minutes).

QUESTION OF PRIVILEGE

Mr. Speaker : There is a Privilege Motion given notice of by Comrade Makhan Singh Tarsikka. It is about the taking of oath by Sardar Hazara Singh Gill, M.L.A. I may point out that no question of privilege is involved in this matter. He has been detained according to the usual process of law, and I cannot interfere with the action taken by the Government in the matter.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੁਪਾਲ ਦੱਤ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਸਨ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ oath ਦਿਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾ ਕੇ oath ਦਿਵਾ ਦੇਣ। ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ right ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ rights ਦੇ custodian ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਕ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਚੌਧਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੁਪਾਲ ਦੱਤ ਵਾਂਗੂ ਸਰਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਨੂੰ oath ਦਿਵਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਉਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਾਹਸ਼ਮੰਦ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹਕ ਤੇ ਛਾਪਾ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਕ ਨਾ ਛੀਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਸ਼ਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਹਕਤਲਫੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਬੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ Executive ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ Chair interfere ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਚੌਧਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੁਪਾਲ ਦੱਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ

* "I hereby move a privilege motion to discuss the question of not making arrangements up to this day for taking oath of Sardar Hazara Singh Gill, M.L.A., Patti, District Amritsar. There is history of Punjab Vidhan Sabha that such arrangements were made for Ch. Krishan Gopal Dutt, M.L.A., while he was in Hospital."

ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ oath ਦਿਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਘਰ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਊਸ ਦੀ Chair ਦੀ dignity ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਚੁਕ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ oath ਦਿਲਾਣ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ right ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। Besides, the Member has been under custody under the process of the ordinary Criminal Law. ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਸ question of privilege ਨੂੰ raise ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

(I am also anxious to see that the hon. Members of this House are not deprived of their privileges and rights. And even in cases where there is any scope of doubt I try to see that the privileges of the hon. Members are not encroached upon. But, in this case, I find myself helpless. The Chair cannot interfere in executive matters. I, too, have tried to trace any such precedents anywhere in the legislatures of this country or even outside but I have not been able to find out any such instance. In the case of Chaudhri Krishan Gopal Dutt the oath was administered to him at his residence and not in the Hospital. There is a difference in Jail and a residence. The dignity of the Chair does not permit that the Presiding Officer should go to administer the oath to any body in a Jail. It does not mean that the right of the hon. Member is being encroached upon. (Besides the Member has been under custody under the process of the ordinary Criminal Law.) I, therefore, do not give consent to this question being raised).

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਜਨਾਬ, ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ Privileges Committee ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : No discussion please

PAPERS LAID ON THE TABLE

Deputy Minister (Shri Yeshwant Rai): Sir, I beg to lay on the Table, the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the period from the 1st April, 1960 to 31st March, 1961, as presented to the Governor under Article 323 (2) of the Constitution, together with the Memorandum explaining the reasons for the non-acceptance of the advice of the Commission.

Mr. Speaker: I may point out that this Report was presented in the other House earlier than today. I object to this, because it was this House which sanctioned money for the Commission. I would suggest that a convention should be developed whereby such Reports as the present one and similar other Reports should be laid on the Table of the Vidhan Sabha prior to their being placed on the Table of the Legislative Council. I do not, however, mean any disrespect to the Upper House.

Deputy Minister (Professor Yashwant Rai) Sir, I beg to lay on the Table a copy of Notification No. 11786-3GS-61/35597, dated the 9th October, 1961, issued under Article 318 read with Article 315 of the Constitution of India.

Bills (Leave to Introduce)**THE PUNJAB PROFESSIONS, TRADES, CALLINGS AND EMPLOYMENTS TAXATION (AMENDMENT) BILL, 1962**

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon): Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill.

Mr. Speaker: Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Chief Minister: Sir, I beg to introduce the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill.

THE PUNJAB AGRICULTURAL PRODUCE MARKETS (AMENDMENT) BILL, 1962

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Bill.

Mr. Speaker Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Bill.

Mr. Speaker: Question is—

The leave be granted to introduce the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Bill.

The leave was granted

Chief Minister: Sir, I beg to introduce the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Bill.

Minister for Agriculture and Forests (Sardar Gurbanta Singh): Sir, I beg to move—

That the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 20th April, 1962.

Mr. Speaker: Motion moved—

That the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 20th April, 1962.

Mr. Speaker: Question is—

That the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 20th April, 1962.

The motion was carried.

THE EAST PUNJAB HOLDINGS (CONSOLIDATION AND PREVENTION OF (11) 33
FRAGMENTATION) AMENDMENT BILL, 1962

THE EAST PUNJAB HOLDINGS (CONSOLIDATION AND
PREVENTION OF FRAGMENTATION) AMENDMENT
BILL, 1962

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh): Sir, I beg to move for leave to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) Amendment Bill.

Mr. Speaker: Motion moved—

That leave be granted to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) Amendment Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) Amendment Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue: Sir, I beg to introduce the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) Amendment Bill.

DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

RESUMPTION

पंडित मोहन लाल दत्त (अम्ब) : अध्यक्ष महोदय, मैं उस रोज़ राज्यपाल महोदय के अभिभाषण पर अपने विचार प्रकट कर रहा था। अब कुछ अहम बातें हैं जो उन के अभिभाषण में दर्ज नहीं हैं या जिन का उन्होंने ने जिक्र नहीं किया। आप के द्वारा मैं सदन का ध्यान उन बातों की तरफ़ दिलाना चाहता हूँ। राज्यपाल महोदय ने कानून और अमन के सम्बन्ध में यह फरमाया कि सरकार को इस प्रान्त में अमन कायम रखने के लिये बहुत सोचना पड़ा, बड़ी कठिनाइयों का सामना करना पड़ा और बहुत मुश्किल से यहां पर अमन कायम किया गया। मैं इस सम्बन्ध में यह निवेदन करना चाहता हूँ कि यहां जो आंदोलन हुए या झगड़े हुए उन को दबाने या suppress करने में बहुत अधिक बल का प्रयोग किया गया। ऐसे मसले महज़ लाठी या गोली चलाने से या जेल भेजने से हल नहीं होते। मैं तो यह अनुभव करता हूँ कि राष्ट्रपिता का संदेश तो हम ने बिल्कुल तर्क ही कर दिया। वे तरीके कि हम अपने मसलों का हल प्यार से करें राज्य सरकार ने बिल्कुल नज़र अंदाज़ कर दिये और महज़ लाठी, गोली और जेल पर ही depend किया। मैं कहता हूँ कि हमें इन मसलों को प्रेम से हल करना चाहिये, approach of love अस्तियार करनी चाहिये। उन कारणों को दूर करना चाहिये जिन की वजह से ऐसे आंदोलन और झगड़े पैदा होते हैं लेकिन इस तरफ़ कोई नवज्जुह नहीं दी गई। सिर्फ़ लाठी पर ही जोर दिया गया। यह उचित नहीं था।

पंडित मोहनलाल दत्त

स्पीकर महोदय, अब मैं इस प्रान्त की भौतिक उन्नति की ओर भी सदन का ध्यान दिलाना चाहता हूँ। इस में कोई संदेह नहीं है कि कुछ पैदावार बढ़ी है और कुछ सनअत भी बढ़ी है। लेकिन जितना रुपया इन कामों पर खर्च किया गया उस के अनुसार जो परिणाम निकला है वह तसल्लीबख्श नहीं है। इन कामों पर बहुत सारा रुपया बरबाद हुआ या सही ढंग से खर्च नहीं किया गया। यही देखना काफी नहीं होता कि कितना रुपया खर्च होता है। यह भी देखना जरूरी होता है कि वह रुपया सही तरीके से खर्च किया जाए। अनाज की पैदावार के सम्बन्ध में हालत यह है कि पैदावार तो बढ़ी हुई दिखाई जाती है लेकिन अन्न की मुश्किल वैसी ही बनी हुई है, मंहगाई उसी तरह से बनी हुई है। अन्न की पैदावार को बढ़ाने का काम और land reforms का काम inter-related है। इन का आपस में घनिष्ठ सम्बन्ध है। मैं निवेदन करना चाहना हूँ कि land reforms के सिलसिले में, जरई इसलाहात के सम्बन्ध में सरकार ने बहुत कोताही दिखाई है। सही कदम इस और नहीं उठाए गए। भूमि का मसला आज तक सही तौर पर हल नहीं हुआ। Land to the tiller का जो असूल था कि जमीन जोतने वालों को दी जाएगी, वह असूल आज तक शर्मिंदाए ताबीर नहीं हुआ। इस असूल पर बिल्कुल अमल नहीं किया गया। कानून जरूर बनाए गए हैं परन्तु उन पर अमल नहीं किया गया। बेदखल मुजारों का तो कहना ही क्या है, जो मुजारे काबिज थे जिन को मालिक बनाना था, कुछ compensation देकर जिन के हवाले जमीन करनी थी, वे भी अभी तक मालिक नहीं बन सके। इस सम्बन्ध में सरकारी पार्टी के एक सदस्य ने रेजोल्यूशन भी पेश किया है। इस सम्बन्ध में ऐक्ट भी बनाया गया कि सब लैंड को utilize किया जाए, लेकिन वह ऐक्ट एक dead letter बन कर रह गया। उस पर कोई अमल नहीं किया गया और मैं नहीं देखता कि कुछ जमीन भी लेकर काश्त की गई हो— — — (विघ्न) मैं अपनी सब-डिवीजन की बात करता हूँ। वह इतनी बड़ी सब-डिवीजन है कि उस में चार लाख एकड़ जमीन है। क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि कितनी जमीन Land Utilization Act. के मातहत बरअामद की गई है और मुजारों को दी गई है? या उन को दी गई है जो कि खुद काश्त करना चाहते हैं? इस तरफ बहुत कोताही की गई है। फिर यह कहा गया कि Security of Land Tenures Act. के मातहत हम surplus land छोटे मालिकान के मुजारों को देंगे यह भी सबूत बाग दिखाने वाली बात है। यह कहते हैं कि साढ़े तीन लाख एकड़ जमीन surplus बरअामद की गई है। लेकिन मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि यह जमीन ऐसी होगी जो कि बिल्कुल काबले काश्त नहीं होगी। इसी प्रकार सरकार ने जब यह कानून बनाया कि जिन के पास तीस Standard Acres से ज्यादा जमीन है उन से ले ली जाएगी तो उस वक्त जमीन की transfer पर कोई प्रतिबंध नहीं लगाया, सरकार ने जमीन के इन्तकाल पर कोई पाबंदी नहीं लगाई। पांच साल के बाद होश आई कि कुछ न कुछ रोक तो लगानी चाहिये कि जमीन को ट्रांसफर न करो। लोगों ने उस वक्त तक तमाम जमीन फ़ोस्त कर दी। जो जमीन रह गई वह बिल्कुल नाकस रह गई जिस को लेना कोई भी स्वीकार नहीं कर सकता।

वह निहायत ही नाकस और रेतीली जमीन है, उस से मुजारों को कोई लाभ नहीं पहुंच सका। सरकार की तरफ से आंकड़े पेश किये गए कि चार लाख के करीब ejected tenants हैं और साढ़े तीन लाख एकड़ भूमि है जिस को surplus area करार दिया गया है।

Chief Minister : Where from did the hon. Member get this figure of four lakh ejected tenants ?

3.00 P M

पंडित मोहन लाल दत्त : मेरा ख्याल है कि ये figures एक सवाल के जवाब में इसी House के अन्दर बनाई गई थीं।

Mr. Speaker : The hon. Member should try to be definite about what he says on the floor of the House.

पंडित मोहन लाल दत्त : फिर भी मैं निवेदन करूंगा कि जो बेदखल शुदा मुजारे हैं या जो आगे को बेदखल होंगे उनका आप ख्याल रखें। मौजूदा जो surplus area है यह नाकफी है और इससे मुजारों का मसला हल नहीं होगा।

इसके अलावा भौतिक उन्नति की ओर भी जो प्रयत्न किए जा रहे हैं उनमें भी, मैं समझता हूं कि सिर्फ आंकड़े बढ़ाने की ही दौड़ चल रही है। यह कोई वास्तविक तरक्की या सही प्रगति नहीं। मसलन धड़ाधड़ स्कूल खोले जा रहे हैं और वह यह दिखाने के लिए कि पंजाब में सरकार की तरफ से शिक्षा का बड़ा फैलाव किया जा रहा है लेकिन, स्पीकर साहिब, असलियत यह है कि वहां स्कूलों में teachers ही नहीं हैं। जहां हैं भी वहाँ एक एक teacher पांच पांच, छः छः श्रेणियों को control करता है। इसे मैं कोई सही शिक्षा नहीं समझता। मैं तो यह कहूंगा कि आपने शिक्षा का भट्ठा बैठा दिया है। सही शिक्षा तो यही है कि जहां पर स्कूल हो वहां स्कूल में teachers का पूरा इन्तजाम हो, building हो, सामान पूरा हो। सिर्फ कागजात पर गिनती करने से शिक्षा का सही प्रचार नहीं हो पाएगा। मैं दावे से कह सकता हूं कि अगर आप enquiry कराएं तो पता चलेगा कि स्कूलों में teachers की तादाद पूरी नहीं है। शिक्षा का मसला एक निहायत अहम मसला है। मैं निवेदन करूंगा कि इसे political मसला न बनाया जाए। इसे आप सही lines पर, सही बुनियादों पर, सही तरीके से चलाएं। मैं मानता हूं कि काफी अच्छे कदम भी इस सम्बन्ध में सरकार ने उठाए हैं मगर मैं सुझाव दूंगा कि quantity पर ही जोर न दिया जाए, quantity के साथ quality पर जोर दें। स्कूलों में teachers की तादाद पूरी हो और दूसरा सामान भी जरूरत के मुताबिक मिल सके। आप स्कूलों में जाकर देखें वहां पर बच्चों के बैठने का कोई प्रबन्ध नहीं। जब बैठाने के लिए खातिर खाह इन्जाम नहीं तो आप बच्चों से सफाई रखने

पंडित मोहन लाल दत्त

की कैसे आशा कर सकते हैं ? मैं पूछता हूं कि क्या शिक्षा के मैदान में आप का यह सही प्रबन्ध है? यही हालत हस्पतालों की है। वहां पर दवाइयों का पूरा इन्तजाम नहीं अगर आप वहां जाएं तो आप को सिर्फ *acqua pura* ही मिलेगा।

सरदार गुरनाम सिंह : वह भी मिल जाए ती अच्छा है।

पंडित मोहन लाल दत्त : Rural areas में dispensaries हैं तो डाक्टर नहीं। यह तो बड़ी अच्छी बात है कि अब सरकार ने उन्हें rural areas में जाने के लिए incentive दिया है लेकिन मैं कहूंगा कि health के बारे में भी सरकार की approach गलत है। आप अन्दाज़ा लगाएं कि बीमारियां ज्यादा क्यों बढ़ रही हैं। इसका क्या कारण है? कारण यह है कि आप बुनियाद की तरफ नहीं देखते, जड़ को नहीं पकड़ते। आप को देखना चाहिए कि सेहत को कैसे ठीक रखा जा सकता है। उसके लिए nutrition चाहिए, खालिस दूध चाहिए, स्वच्छ सब्जियां चाहिए और स्वच्छ खुराक चाहिए। सेहत के इन असूलों की तरफ और गांवों के अन्दर उन का ज्ञान कराने की तरफ सरकार ने कोई ध्यान नहीं दिया। जो health centres खोले गए हैं वहां पर जो doctors और nurses लगाई हैं वह उन लोगों को सेहत के बारे में कोई शिक्षा नहीं देती और न ही हमारे मन्त्री जी वहां उन को किसी प्रकार की शिक्षा देते हैं।

मुख्य मन्त्री : यह तो आप की भी duty है।

पंडित मोहन लाल दत्त : वह तो ठीक है लेकिन क्या आप यहां पर तन्वाहें लेने और इतनी बड़ी मिनिस्ट्री बनाने के लिए ही बैठे हो ? आप लोग गांव के दौरे नहीं करते। क्यों ? इसलिए कि वहां पर slums हैं, वहां पर कूड़ा करकट है। लेकिन मैं तो यह बताने जा रहा हूं कि इसी कूड़ाकरकट और slums के कारण वहां लोगों की सेहत खराब हो जाती है, बीमारियां बढ़ती हैं। गांव की सफाई अच्छी हो, वहां पर शुद्धता हो स्वच्छता हो तो गांव वाले लोगों की सेहत भी अच्छी रहे मेरा यह अनुभव है कि इस दिशा में भी सरकार की तरफ से अब तक कोताही रही है। (घंटी)

Mr. Speaker : Please wind up now.

पंडित मोहन लाल दत्त : जनाब, अभी तो मैं बहुत थोड़ा ही कह पाया हूं। बहर हाल मैं जल्दी खत्म कर दूंगा। सरकार की तरफ से एलान किया जाता है कि backward और hilly areas की तरक्की के लिए बहुत से कदम उठाए जा रहे हैं। इस सम्बन्ध में मैं कुछ बातें कहना चाहता हूं। मेरी तहसील ऊना का इलाका भी backward area में आता है। वहां पर सब से ज्यादा जरूरत तो इस बात की थी कि वहां की ज़मीन को improve करने के लिए पानी का प्रबन्ध किया जाता। अगर वहां नहर नहीं जा सकती थी तो tube wells का ही

इन्तजाम किया जाता । लेकिन बड़े अफसोस की बात है कि जहां दूसरे इलाकों में नहरी पानी का भी प्रबन्ध किया, tube wells भी लगाए गए ऊना के इलाके को बिल्कुल नजर अन्दाज किया जाता रहा है । अगर G.M.F. या दूसरी schemes के तहत कोई tube wells लगाने के experiments ही कर लिए जाते तो लोगों को सन्तोष हो जाता । लेकिन इस तरफ बिल्कुल ध्यान नहीं दिया गया । बदकिस्मती से हम कांग्रेस के शरदालु नहीं हैं या इन राजाओं की झोली चुकी नहीं करते शायद इसी लिए वहां पर इस सम्बन्ध में कोई इन्तजाम नहीं किया गया ।

इसके अलावा उस इलाके में industries की बाबत कोई भी स्कीम चालू नहीं की गई । मैंने एक सवाल में गवर्नमेंट से जब पूछा कि क्या अम्ब के इलाका में तीसरी पंचसाला योजना के अन्दर कोई industrial estate कायम की जाएगी तो जवाब गोलमोल सा दिया गया । कोई definite जवाब नहीं दिया ।

इसके अलावा मुख्य मन्त्री जी जानते हैं कि वहां हर गांव में कितनी गुरबत है । उसे दूर करने के लिए आप वहां के जंगलात की ही तरक्की करते । अच्छी घास उगाते, अच्छे २ दरखत पैदा करते । इस सम्बन्ध में वहां enclosures जरूर लगाए गए हैं लोगों को तंग करने के लिये मगर वहां तरक्की के लिए रत्ती भर भी प्रयत्न नहीं किया गया । वैसे बड़े २ एलान किए जाते हैं कि हम backward और hilly areas के लिये यह करेंगे और वह करेंगे । इसलिए मैं कहना चाहता हूं कि अगर गवर्नमेंट वाकई उन इलाकों की और आम लोगों की मदद करना चाहती हैं तो जिन बुनियादी बातों का मैंने जिक्र किया है, जो प्राथमिक चीजें हैं उन की तरफ ध्यान दें ।

चोशों ने हमारे इलाके को बहुत बरबाद कर रखा है । वैसे तो कागजात पर बड़ी २ schemes मंजूर की जाती हैं लेकिन अभी तक वहां की एक भी चो का इन्तजाम नहीं किया गया । अगर इन्होंने एक चो को भी रोका हो तो कहूं कि सरकार कुछ करती है । वहां बहुत ज्यादा बरबादी होती है । अगर कोई तसल्ली बख्श काम हुआ हो तो मैं आप की दाद दूं मगर ऐसा काम वहां नहीं हुआ ।

अब मैं ज़रा हस्पतालों का जिक्र कर दूं । ऊना सब डिविज़न में इस बात की बड़ी जद्दोजहद की गई कि वहां का हस्पताल provincialise किया जाए । मेरे एक सवाल के जवाब में बताया गया कि तीसरी प्लैन के समय में कोई हस्पताल provincialise नहीं किया जायगा, हम ने वह स्कीम ही छोड़ दी है लेकिन जब मैंने उत्तर देखा तो पता चला कि तरन तारन का हस्पताल provincialise किया गया है । उस बेचारे पिछड़े हुई पहाड़ी इलाके का तो

[ਪੰਡਿਤ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ]

ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਮਗਰ ਤਰਜਮਾਨ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। (ਬੰਟੀ)।

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧ്യਕਸ਼ : ਅੱਗੇ ਆਪ ਵਾਇੰਡ ਅੱਪ ਕਰੋ। (The hon. Member may now wind up).

ਪੰਡਿਤ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਦੋ ਮਿਨਟ ਆਰ ਲੂਂਗਾ।

ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਂਡ੍ਰੇਸ ਮੈਂ ਤਰਜਮਾ ਮੀ ਦੀ ਥੀ ਕਿ ਧਰਮਾਂ 'ਤੇ democracy ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਧਰਮਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ imperialism ਹੈ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਰੂਲ ਚਲ ਰਹਾ ਹੈ। (Cheers from opposition) ਧਰਮਾਂ democracy ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਹਿ ਕਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : On a point of order, Sir. ਕਿਆ amendments ਦੇ order ਦੇ ਸੁਭਾਸ਼ਿਕ members ਨੂੰ ਵਕਤ ਮਿਲੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸੇ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਅਧ്യਕਸ਼ : ਸਭ ਨੂੰ ਵਕਤ ਮਿਲੇਗਾ। (Every body will get time.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ motion of thanks ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਤੇ ਫੈਲ ਰਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਸੇਮ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਟਰਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲ ਲਹਿਲਹਾਂਦਾ ਸੂਬਾ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਭੇਜਦਾ ਸੀ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਪਿਛਲੇ 5, 7 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਸੇਮ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਸੇਮ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 30 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਥੱਲੇ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ 90 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਘਟ ਜਾਂ ਵਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਐਸੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਪਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ

ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਕੋਈ 34 ਜਾਂ 35 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਰਕਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 8 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕੌਮੀ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਘਟ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿਚ ਉੱਨਤੀ ਕਰਕੇ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਸੇਮ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਤਰਕੀ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹ ਸੇਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰੋਕ ਥਾਮ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਵਸੀਹ ਜ਼ਰੀ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ 50/55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਦੋ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਸਿਟੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤਾਂ ਬੜੇ ਵਸੀਹ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਬੜੀ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਨਾਲ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਨਾਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾਲੀ, ਪੁਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਟੋਟਾ ਪੁਣ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਬੇਤਰਤੀਬ ਨਾਲੀਆਂ ਪਾਣੀ ਰੋਕ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਮ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਰੁਕਣ ਕਰਕੇ ਸੇਮ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਰਕਮ ਖਰਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਜੋ drains (ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ) ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਜਾਏ ਫਾਇਦੇ ਦੇ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਡਰੇਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਡਰੇਨ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਚੌਧਰ ਡਰੇਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਨਾਲ ਪੁਟੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ X.E.N. ਨੇ ਕਿਸ ਪੈਮਾਨੇ ਨਾਲ ਤੇ ਕਿਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਸਦਾ Survey ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਇਸ ਸੇਮ ਨਾਲੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਰਣੀਆਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਰਣੀਆਂ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ level ਉਚਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਚੇ level ਤੇ ਹੈ ਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲੀ ਨਿਚਲੇ level ਤੇ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਛਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੇਮ ਨਾਲੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਵਲ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਪਾਣੀ ਰਣੀਆਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛਪੜ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਛਪੜ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੋਧਰ ਅਤੇ ਰਣੀਆਂ ਦੇ ਛਪੜਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਡਰੇਨ ਰਾਹੀਂ ਵਗ ਕੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਭਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਮੁਖ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਕਿ ਆਇਆ ਪਾਣੀ ਅਗੇ ਜਾਵੇਗਾ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਸੇਮ ਰੋਕਣ ਲਈ ਖਰਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਹੋ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਅਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਬੜੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ survey ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਦੋਧਰ ਡਰੇਨ ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ 1½ ਮੀਲ ਅੱਗੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਉਣੀ ਸੀ ਜਿਥੇ ਕਿ level ਠੀਕ ਸੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਤੇ ਚਲਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਬਾਉ ਹੇਠ ਉਸਨੂੰ ਮੌੜ ਕੇ ਪਿਛੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਬਸੀਆਂ ਡਰੇਨ ਹੈ । ਇਹ ਡਰੇਨ ਦੋ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਡਰੇਨ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਡਰੇਨ ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਪੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਫੇਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਮਾਛੀਕੇ ਦੀ ਹੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਇਹ ਨਾਲੀ ਪੁਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਪੁਟ ਕੇ ਹਟਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਰਸੂਖ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਨੇ ਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਸੇਮ ਨਾਲੀ ਦਾ ਇਹ ਹਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੀਂਹ ਦੀ ਰੁਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲੀ ਨੂੰ ਇਹ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਲੋਕੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਬਾਰਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਾਰਸ਼ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਟੱਲੇ ਵਾਲਾ, ਰਾਮ ਗੜ੍ਹ, ਸ਼ਹਿਣਾ, ਜੰਗੀਅਣਾ, ਖਾਈ, ਪਤੋਂ ਹੀਰਾਂ ਸਿੰਘ, ਬਧਣੀ ਕਲਾਂ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਐਸੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁਟੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਹਰ ਸਾਲ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਸ਼ਾਤਤ ਨਾਲ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਲਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਡਰੇਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਧੜੇ ਵੱਲੋਂ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬੱਸੀਆਂ ਡਰੇਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਲਕਾਂ ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਡਰੇਨ ਤੁਰਤ ਪੁਟਾਣ ਦਾ ਵਚਨ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਲਕਾ ਫੂਲ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਪਣੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਡਰੇਨ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣ ਦਿਆਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੜੇ ਬੰਧਕ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਕਸ਼ੇ ਬਣ ਜਾਣ ਭਾਂ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਰੇਨਾਂ ਪੁਟੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਡਰੇਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਡਰੇਨ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਪੁਰ, ਪਿੰਡ ਲੋਹਾ ਖੇੜਾ, ਪਿੰਡ ਭੂਰੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਦੀ ਪਟੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਢਡਰੀਆਂ ਕੋਲ ਉਹ ਪੁਟੀ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਇਕ ਭੀਖੀ ਵਾਲੇ ਰਾਜਬਾਹੇ ਦਾ ਸਾਈਫਨ ਹੈ। ਸਾਈਫਨ ਵੀ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਚੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਟਕਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਨੌਲਾ ਹਲਕਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਥੋਂ ਦੀ ਸੇਮ ਖਤਮ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਈਫਨ ਨੂੰ ਵਡਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੇ ੨ ਡਰੇਨ ਨਹੀਂ ਪੁਟੀ ਗਈ ਉਸ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਟਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੱਟੂ, ਭੱਠਲ, ਹਰੀ ਗੜ੍ਹ, ਦਾਨ ਗੜ੍ਹ ਧਨੌਲਾ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਸੇਮ ਦੇ ਤਬਾਹ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ ਡਰੇਨ ਹੈ ਜੋ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਪੁਕਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕੈਰੋਂ ਡਰੇਨ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕਿਤੋਂ ਪੁਟੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪੁਟੀ। ਉਹ ਫਾਇਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਲਟਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਡਰੇਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਮਸਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਬਦੇ ਪੁਟੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਸੇਮ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸੱਤ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਫਲੱਡ ਰਿਲੀਫ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਵੰਡਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸਾਡੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਚਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲਹਿਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸਫਾ 9 ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲਹਿਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜੀ ਉਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਥੇ ਵਧ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ, ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਫਾਇਦੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣ ਦਿੰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੌਗੇ ਵਿਖੇ ਇਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਸੋਸਾਈਟੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਲਈ ਪੈਸਾ ਇਕਠਾ ਕੀਤਾ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇ ਪਵਾਏ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀ ਆਪਣੀ ਜਿਣਸ ਲੈ ਕੇ ਮੌਗੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਜਾਣ ਉਹ ਦਰਮਿਆਨ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਖਸੂਟ ਤੇ ਆੜ੍ਹਤ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣ । ਅੱਜ ਉਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਢਾਦ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਅਦਾਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਦਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਬੜੇ ਔਲੜ ਹਨ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮੈਟਰਿਕ ਪਾਸ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਭਰਨ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ । ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਈ B. Com. ਅਤੇ M. Com. ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਆਈਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ interview ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਤਕ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕਾਬਜ਼ ਧੜੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਲੋਟੂ ਅਦਾਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਵਾਮ ਤਕ ਸਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਹੁੰਚਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਪੂਜ ਰਹੀਆਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਥੇ ਇਕ ਧੜੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਾਤਤ ਨਾਲ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਬਾਘੇ ਪੁਰਾਣੇ ਇਕ Happy Brothers Multi-purpose Co-operative ਸੋਸਾਈਟੀ ਹੈ । ਉਹ 1957 ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਈ ਸੀ । 5 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਸੋਸਾਈਟੀ ਦਾ ਹੱਦ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਧੜਾ ਮੱਗੇ ਦੇ ਸੈਂਟਰਲ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨਾਲ ਧਕਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਈ । ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਤਪਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਾਰਕੇਟਿੰਗ ਸੋਸਾਇਟੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਬਣੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸੱਤ ਅਠ ਸੌ ਦਾ ਹਿਸਾ ਭੱਜ ਨਠ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਵਾਇਆ । ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਉਹ ਅਦਾਰਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜੋ ਲੁਟ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਵੀ ਇਸ ਧੜੇ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬੜਾ ਰਸੂਖ ਹੈ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿਸਾ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੈਂਟਰਲ ਬੈਂਕ ਮੱਗਾ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਤੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ, 21,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਕਵਾ ਕੇ ਇਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਪੈਂਬਰਸਿਪ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਈ । ਜਦੋਂ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਐਲਕਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਬੋਰਡ ਭਰਤੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪੰਜਾਹ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਏ ਸਨ । 3 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿਸਿਆ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਹੈ ਬੋਰਡ ਭਰਤੀ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਬਜ਼ ਧੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਰਹੇ । (ਘੰਟੀ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਬੋਲਾਂਗਾ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕਰਜ਼ੇ ਸਾਡੇ

ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਉਹ ਛੋਟੇ ਵਕਫੇ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬਲੁਦ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਹ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਪੰਜ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਉਠਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਮੋੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਖਰਾਜਾਤ ਕੱਢ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਸਾਹੂਕਾਰ ਅਗੇ ਝੋਲੀ ਅਡਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਹੂਕਾਰ ਬੋੜੇ ਵਕਫੇ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਸੂਦ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਤਕੜੀ ਮਾਰ ਸੂਦ ਦੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਦ ਤਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੁਧਾਰ ਸਕਦੀਆਂ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਜੋ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਭੇੜਾ ਢੰਗ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਹੜਾ ਧੜਾ ਵੀ ਇਸ ਚੋਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਪਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਇਕੋ ਧੜਾ ਕਾਬਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਬੰਧਤ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚੋਣ ਰੂਲਜ਼ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨ । ਜਿਹੜੇ ਨਖਸ ਹਿਸੇਦਾਰ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਲਕਾ ਬੰਦੀ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲਹਿਦਾ ਤਾਕਿ ਮੁਨਾਸਬ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮੁਨਾਸਬ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹੋ ਸਕੇ । ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਇਕਹਿਰੀ ਨਾਲੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵੋਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਭ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਧੜਾ ਕਾਬਜ਼ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਇਕੋ ਧੜੇ ਨੂੰ ਹਰ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚਲਤ ਚੋਣ ਢੰਗਾਂ ਕਾਰਣ ਇਹ ਅਦਾਰੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਚੁੜ੍ਹਚਕ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਢੁਡੀਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਜੀ ਰਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਲਗੀ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ Unionist ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੇ ਇਕ ਤਾਜ਼ੀਰੀ ਚੋਕੀ ਬਿਠਾਈ ਸੀ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਲਖ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਬਤੌਰ ਤਾਵਾਨ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਮੋੜੀ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਨ ਕਰ ਕੇ ਦੇਣੀ ਪਈ ਸੀ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ deputation ਵੀ ਮਿਲੇ ਹਨ . . . . .

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਰਕਮ ਦੇ refund ਲਈ ਵਕਤ ਸਿਰ apply ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਹਾਲਾਂਕਿ 6 ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ apply ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਣਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸੀ।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਰਕਮ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨਫਰਾਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਰਕਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਅਦਾਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਦੁਖ ਨਾਲ ਦੱਸਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੌਧਰ, ਤਰਖਾਣ ਵਧ ਆਦਿ ਹਨ, ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸੜਕਾਂ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਸੜਕਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ। (ਘੰਟੀ) ਬਸ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ Capital ਬਾਰੇ ਕਹਿਣੀ ਹੈ। ਇਸ Addrees ਵਿਚ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਦਸਤੂਰ ਬਣਿਆ ਹੋਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ Plots ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਐਂਡ ਉਸ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਮਤ ਤੇ residential plots ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ allot ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ plots ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ plots ਦੀ ਕੀਮਤ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ plots ਵੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਹ auction ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੇ ਦੂਜੇ ਧਨਾਢ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਬਲੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਪਲਾਟ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਧਨਾਡ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਹੀ plots ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਹੁਣ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਮਕਾਨ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ plots ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ Minister concerned ਅਗੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬੋਲੀ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹੀ ਪਹਿਲਾ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ plots ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ-ਮੰਤਰੀ (ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬੜੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਐਂਡ ਮੁਢਲੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ discussions ਕਰਨਗੇ ਐਂਡ ਜੇਕਰ ਕੋਈ oppose ਵੀ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵੀ facts ਅਤੇ ਸਹੀ ਵਾਕਿਆਤ ਤੇ ਮਬਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ... ..

(Interruptions)

Mr. Speaker : No interruptions please.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ **Opposition** ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਵੱਈਆ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਦੇ **Address** ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਵੀ **Opposition** ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ **Agricultural University** ਦਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਕ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਚੀਜ਼ ਇਥੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਜਿਹੜੀ **Marketing Federation** ਸਰਕਾਰ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ **Opposition** ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਕੋ ਹੀ ਸਜਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **drainage** ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ **drainage** ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਰਫ **general ਤੌਰ ਤੇ election** ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਔਰ ਇਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਇੰਜ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **election mania** ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ **election** ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ **Opposition** ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਜੋ **election** ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮੰਨਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਨ। (*Interumptions*)

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਹੈ ਨੇ ਸਰਹਾਲੀ ਹਲਕੇ ਦੀ **election** ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1952 ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਦ **Parliamentary seat** ਲਈ **Sardar Bahadur Lal Singh** ਜਿਹੜੇ ਅਕਾਲੀ **ticket** ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸ **ticket** ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਣ ਲਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ **candidate** ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜਿਤਦੇ ਨਜ਼ਰ ਅਏ ਸੀ ਔਰ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਬੈਂਡ ਤੇ ਹਾਰ ਵਗੌਰਾ ਆ ਗਏ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ **postal ballots** ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ **votes** ਵਧ ਗਏ ਔਰ ਉਹ **elected declare** ਕੀਤੇ ਗਏ। ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਹਾਲੀ ਦੀ ਚੋਣ ਦੇ **case** ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ **agitation** ਜਿਹੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦਾ **verdict** ਹਸ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜਨਤਾ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਨੇ **election** ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਬਹਾਰਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ,

[ਉਪ ਮੰਤਰੀ]

ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਣ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਹਰਿਆਣੇ ਨਾਲ ਸੁਤੇਲੀ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ **progressive views** ਦੇ ਹਨ ਔਰ ਇਕ **progressive views** ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਤ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਭਜਦਾ ਫਿਰਦਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੂਬਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾ ਹਾਰਦੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਔਰ ਹਰਿਆਣਾ **Front** ਤੇ ਸੰਮਤੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਲੀਡਰ ਕਹਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਕਿਉਂ **elect** ਨਹੀਂ ਹੋ ਕੇ ਆਏ। ਜੇਕਰ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਜਨਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **leader** ਮੰਨਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ **elect** ਹੋ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : **On a point of order, Sir.** ਕੀ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ, **debate** ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ?

Mr. Speaker : This is no point of order. Please resume your seat.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ **Communist** ਵੀਰਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ ਜਦ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ **Communal** ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ **All India Communist Party** ਦੀ **Conference** ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **Leninism** ਅਤੇ **Marxism** ਦੀ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਆਪ ਕਬਰ ਖੋਦੀ ਹੈ ਜਦ ਇਹ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ। (ਸ਼ੇਰ)

ਮੈਂ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹਰਕਤ ਤੇ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਕਬਰ ਵੀ ਰੋਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। (*Interruption*)

ਜਨਾਬ ਆਲੀ, ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਹੁਤ ਬੋੜੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਾਤਤ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੋੜੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। 20 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਫਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਨ।

ਘੋਬਰੀ ਵੇਰੀ ਲਾਲ: ਕਧਾ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਜ਼ਯਾਦਾ ਕੋਟ ਲੇਨੇ ਕਾਲੇ ਚੀਫ ਸਜਿਸਟਰ ਮੀ ਹੈਂ ।

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 15 ਤੋਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਧ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਆਏ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਨ । 10 ਅਤੇ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਧ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 13 ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਨ । ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਹੁਣ ਪੰਥ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । (ਵਿਘਨ) ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਜ਼ੀਰ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਏਨੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਆਪ ਇਕ ਚੰਗੇ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ expert ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਪਰ ਏਨਾਂ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਮੈਂ Opposition ਦੇ ਸਭ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ fertilizers ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ 1960 ਵਿਚ 37 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਖਾਦ ਅਸੀਂ ਖਪਾ ਸਕੇ ਉਥੇ ਹੁਣ 50,55 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਤਕ ਖਪਾ ਸਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । (ਵਿਘਨ) ਹਰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ fertilizer ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੈ । ਹਰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ । ਹਾਂ, ਇੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਲੈ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ black ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੁਗਿਆਨਾ ਵਿਖੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਗੋਲਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦਿਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਵਾਲੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਣ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਸ ਹੋਰ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਵਾਲੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਟੈਕਸ ਵਧਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਤੁਸੀਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਕਰ ਦਿਉ ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਮੇਰੇ 62 ਵੀਰ ਜੋ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਪਿਛਲੀ 31 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਨਾਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਚੱਲੇ ਪਰ ਵਕਤ ਆਉਣ ਤੇ ਕੁਝ ਸੱਜਣ ਕਿਸ਼ਤੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਬੈਠੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਬਣਾ ਸਕੇ । ਮੈਨੂੰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੀ ਗਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ । ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਇਕ ਵੇਰ ਆਪਣੀ ਗਠੜੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਆ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀ ਇਕ ਉਠ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਬੈਠੀ । ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸਵਾਰੀ ਬਾਂਦਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਬੈਠੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਚਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਗਠੜੀ ਸੰਭਾਲ ਕਿਸ਼ਤੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਗਿਆ । ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਲ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਚਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੇ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣਾ । ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁਬ ਜਾਵੇਗੀ । ਹੋਇਆ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਰਾਹ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੇ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਇਸ ਤੇ ਕੁਤੇ ਨੇ ਭੌਂਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ, ਬਾਂਦਰ ਡਰ ਕੇ ਉਠ ਦੀ ਪਿਠ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ, ਉਠ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਹਿਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਉਲਟ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਾਫਰ ਡੁਬ ਗਏ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 62 ਵਿਚੋਂ ਸਮਝਦਾਰ ਸਨ ਉਹ ਕਿਸ਼ਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਤਰ ਬੈਠੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਇਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਦਫ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ । (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਵਾਂ ਤੈਰੇ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ।

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਰਨਰ ਐਡਰੈਸ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ (ਧੂਰੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਤੇ ਜੋ ਮਤਾ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਅਸੰਮਤੀ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਹਵਾ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਡਾਂਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ 98% ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ

ਖਾਸ ਖਾਸ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਰੇ ਹੀ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ ਹਾਰੇ ਨੇ ਉਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਵੋਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਅਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ? ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਸਨ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਟੁੱਟ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਜ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ? ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦੇ? ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਫਿਰ ਨਜ਼ੁਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿੱਟਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲ ਖਰੀਦੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਜ਼ੁਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ enquiry ਕਰਵਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੜਤਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਿੰਡ ਬਰੜਵਾਲ ਵਿਖੇ ਲਗ ਪਗ 400 ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਨਪੁਰ ਵਿਚ 30 ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮੱਲ ਮਾਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉਥੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੋਰਾ : ਫਿਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਤਰੋਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ 60 ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਰਾਮਨਗਰ ਦਾ ਹਵਾਲਦਾਰ ਮੁਕੰਦ ਸਿੰਘ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ Co-operative Societies ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਉਹ ਵਾਹੁਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 60 ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕੱਟ ਕੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਰੀਜਨ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੇਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਤਕ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖੇੜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵੋਟ ਪਵਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਰੋਬੂ ਪਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋੜ ਦਿਆਂਗੇ।

ਦੂਸਰੀ ਗਲ ਜਿਹੜੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਕਹੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੁਫਤ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹ ਕਣਕ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ-ਚੁੰਡ ਲਈ ਗਈ। ਪੁਨਾਵਾਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਫ਼ਾਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੇਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਹਰਦਿਕ

[ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੋਰਾ]

ਤੋਂ ਦਸ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਾਂ ਰਹੀ ਕਣਕ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਡੀ. ਸੀ. ਸੰਗਰੂਰ ਨੇ ਦਿਤਾ। ਅਤੇ ਓਥੇ ਅੱਜ ਤਕ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਉਥੇ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁਅੱਤਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕਈ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਉਪਰ ਤੋਂ ਮੁਫਤ ਕਣਕ ਆਈ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਪੈਸੇ ਕਿਉਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਵਟਦੇ ਹੋ ?

18 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਡੀ. ਸੀ. ਸੰਗਰੂਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਵਾਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਉ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਧੂਰੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਰਾਜੋਮਾਜਰੇ ਵਿਚ ਡੀ. ਸੀ. ਸੰਗਰੂਰ ਨੇ ਜਾਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕਰਜ਼ੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੰਨਵਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਇਹ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦਬਾਉ ਪਾਏ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਂਦੇ।

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਟਿਕਟਾਂ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰ ਵੋਟਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਇਦੇ ਵੀ ਬੜੇ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ, ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣੇ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਲਾਰਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਤਾਕਤ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਚੇ ਨੂੰ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਲੈ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੇਟ ਦਾ ਹੀ ਫ਼ਿਕਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜੁਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੁਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਅਤੇ ਜੁਲਾਹੇ ਦਾ ਕਪੜਾ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਇਹ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਵਾਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦੇਣ ਦਾ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵਧ ਗਈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ per capita income ਕਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਤਨੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦਸ ਜਣੇ ਰਲ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਨੌ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਇਕ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ per capita-income ਕਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ

ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਏਥੇ ਇਕ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਤਾਂ ਅਵਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

Mr. Speaker : No aspersions please.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਸੁਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਕ ਮਾਨ ਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਸੁਤੰਤਰ ਤਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨਾਲ ਹਨ।

(ਹਾਸਾ)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੋਰਾ : ਬੇਕਾਰੀ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਮੈਟਰਿਕ ਪਾਸ ਹਨ ਵਿਹਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਐਸੇ ਹਰੀਜਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ gazetted ਪੋਸਟਾਂ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਜੇ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਲ ਭਰ ਤਾਂ ਦਿਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਸਾਲ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਕਿਤੇ ਅਧਾ ਪਚਧਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਧੂਰੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੁਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਥੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕੁਟਿਆ। ਅਲਜ਼ਾਮ ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਲਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਦਾ ਹੈਂ।.....

Mr. Speaker : The hon. Member should not refer to a case which is sub judice.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੋਰਾ : Court ਤਕ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਡਰਾਵਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਗਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁਟਾਂਗੇ।

ਪਿੰਡ ਬਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਚ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਪਲਾਸੌਰ ਦੇ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਪੰਚ ਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਸੀ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਪਰ ਦਸੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਐਡਰੇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ

[ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ]

ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਪੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ।

ਪੰਡਿਤ ਭਾਗੀਰਥ ਲਾਜ (ਪਠਾਨਕੋਟ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਜਪਾਲ ਮਹੋਦਯ ਕਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ **House** ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਰੱਖਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸਕਾ ਅਨੁਮੋਦਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਮਨੇ ਅਖਬਾਰੀਂ ਕੇ ਅੰਦਰ ਪੜਾਕਿ ਅੱਥ **Opposition** ਕੀ ਟਰਫ ਸੀ ਬੜੇ ੨ ਯੋਗਯ ਮੈਂਬਰ ਇਸ **House** ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁਈ ਕਿ **Opposition** ਕੇ ਭਾਈ ਬੜੇ ਯੋਗਯ ਹੋਂਗੇ ਤੋ ਉਨਸੇ ਕਈ ਬਾਤੀਂ ਕਾ ਰਾਸਤਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਅਗਰ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਕਾਕਈ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕੀ ਹੀ ਆਰਿ ਵਹ ਉਸਕੀ ਉਸਕੇ **notice** ਮੈਂ ਲਾਏਂ ਤੀ ਉਸੇ ਸੁਧਾਰਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਕਿਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਇਸਸੇ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ, ਸੂਬੇ ਕਾ ਭਲਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ 13-3-62 ਕੀ ਹਲਫ ਵਫਾਦਾਰੀ ਹੀ ਜਾਨੇ ਕੇ ਵਾਦ ਜਿਤਨੇ ਦਿਨ ਸੇ **House** ਚਲ ਰਹਾ ਹੈ **Opposition** ਕੀ ਟਰਫ ਸੇ ਸਿਵਾਏ ਤੀਨ ਵਿਸ਼ਈਂ ਕੇ ਜ਼ਾਨ ਕੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ਨਹੀਂ ਦੀ। ਸਭ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਪਿਛਲੀ **elections** ਪਰ ਦਿਯਾ ਹੈ ਆਰਿ ਉਨਮੇਂ ਭੀ ਇਨ੍ਹੇਂ ਸਰਹਾਲੀ ਕੀ ਯਾਦ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਤੀਂ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨਕੀ ਬਾਤੋਂ ਸੁਨ ਕਰ ਮੁਝੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਕੀ ਏਕ ਬਾਤ ਯਾਦ ਆ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਏਕ ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਹੁਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਠਤੇ ਬੈਠਤੇ, ਸਾਂਤੇ, ਜਾਗਤੇ, ਚਲਤੇ ਫਿਰਤੇ, ਹਰ ਸਮਯ ਸਿਵਾਯ ਕੁਝ ਕੇ ਆਰਿ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ ਥਾ। ਇਸੀ ਟਰਫ ਹਮਾਰੇ **Opposition** ਕੇ ਦੋਸਤੀਂ ਕੀ ਚਲਤੇ ਫਿਰਤੇ, ਮੋਟਰੀਂ ਪਰ ਬੈਠੇ, ਯਹਾਂ ਆਕਰ ਸਿਵਾਏ ਸਰਹਾਲੀ ਆਰਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੀਂ ਕੇ ਕੋਈ ਆਰਿ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤੀ। ਅਗਰ ਆਪ **House** ਮੇਂ ਹੁਈ ਸਾਰੀ ਬਹਸ ਕਾ **record** ਨਿਕਾਲ ਕਰ ਦੇਖੋਂ ਤੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਕੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਕੱਥ **Opposition** ਨੇ ਇਨ੍ਹੀਂ ਕੀ **discuss** ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਲਿਯਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸੁਝਾਵ ਨਹੀਂ ਦਿਯਾ, ਕੋਈ ਅੱਥੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਬਤਾਈ, ਬਸ ਯਹੀ ਬਤਾਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਗੰਦਮ

4-00 p.m. | ਕੈਸੇ ਭਾਂਟੀ ਗਈ, ਯਹ ਕੈਸੇ ਹੁਆ, ਵਹ ਕੈਸੇ ਹੁਆ। (ਵਿਧਨ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲੀਂ ਕੀ ਜ਼ਰਾ ਸੰਭਾਲਨਾ। ਇਨਮੇਂ ਸੇ ਕੇਵਲ ਦੋ ਤੀਨ ਹੀ ਪਹਲੇ ਲੈਊਟ ਕਰ ਆਏ ਹੈਂ ਆਰਿ ਜੋ ਅੱਥ ਆਏ ਹੈਂ ਇਨਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਭੀ ਯਹੀ ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਮੇਂ ਸੇ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਪਿਸ ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਖੈਰ, ਅੱਥੀ ਕਯਾ ਬਤਾਏਂ, ਕੱਥ ਬਤਾਯਾਗਾ ਕਿ ਕਯਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਥ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੱਪਨੇ ਭਾਸ਼ਣ ਮੇਂ ਪਿਛਲੇ ਕਾਮ ਕਾ ਵਿਵਰਣ ਕਿਆ ਹੈ ਆਰਿ ਅੱਗੇ ਕੇ ਕਾਮ ਕਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿਯਾ ਹੈ। ਬਾਤੋਂ ਤੀ ਉਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਦਰਜ ਹੈਂ ਮਗਰ ਇਨ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਤੀ 'ਮੈਂ ਨ ਮਾਨੂੰ' ਵਾਲੀ ਹੈ। ਯਹ ਤੀ ਬੁਰਾਈ ਹੀ ਬੁਰਾਈ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ। ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਏਕ ਬਾਰ ਅੰਨਗਰ ਗਯਾ ਥਾ ਵਹਾਂ ਪਰ ਟਰਫ ੨ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਫਲ ਫੂਲ ਉਗੇ ਹੁਏ ਮਗਰ ਏਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਯਹ ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰ ਚੀਜ਼ੋਂ ਤੀ ਨ ਦੇਖੀਂ ਬਲਕਿ ਏਕ ਜੱਗਹ ਜੀ ਥੋਡਾ ਸਾ ਕੂਡਾ ਪਡਾ ਥਾ ਉਸੇ ਦੇਖ ਕਰ ਕਹਨੇ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦੇਖੋਂ ਕਿਤਨਾ ਕੂਡਾ ਪਡਾ ਹੈ। ਮੈਂਨੇ ਕਹਾ ਭਲੇ ਆਦਮੀਂ ਤੁਝੇ ਯਹ ਸੁੰਦਰ ਫੂਲ ਕਯੀਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤੇ, ਯਹ ਥੋਡਾ ਸਾ ਕੂਡਾ ਹੀ ਕਯੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਹੈ? ਯਹੀ ਹਾਲ ਇਨ ਦੋਸਤੀਂ ਕਾ ਹੈ। ਇਨਕੀ ਸਿਵਾਏ ਬੁਰਾਈ ਕੇ ਆਰਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ। ਅੱਥੀ ਪੰਡਿਤ ਮਾਨਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਬਾਤੋਂ ਕੀਂ। ਮੁਝੇ ਉਨ ਪਰ ਕੁਝ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁਈ। ਮੈਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਸੇ ਪੁੱਛਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਯਾ ਉਨਕੀ ਇਸਮੇਂ ਕੋਈ ਅੱਥੀ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ? ਕਯਾ ਉਨਕੀ ਪਤਾ

नहीं कि जगह २ कितने स्कूल बन गये हैं। (विघ्न) अरे बाबा क्या कोई ऐसा स्कूल भी होता है जिसमें अध्यापक न हो ? (विघ्न) यह तो मैं मान सकता हूँ कि कहीं पर मुनासिब इमारत नहीं लेकिन आपको वह वक्त भी याद रखना चाहिए जब गुरुकुलों और ऋषिकुलों के अन्दर बालक पेड़ों के नीचे बैठकर शिक्षा ग्रहण किया करते थे। मैं दत्त जी से अर्ज करूँ कि देश के विभाजन से पहले इनके गांव में स्कूल नहीं हुआ करता था आज ज़रा नज़र उठाकर तो देखें कि कितने स्कूल इन के इलाके में चल रहे हैं। अगर मैं गिना ते लगूँ तो बड़ा वक्त लग जायगा। मैं इनसे पूछता हूँ कि जब बारिश होती थी तो स्वाँ को किस तरह से पार करते थे। आज वहाँ पर 20 लाख रुपया लगा कर पुल बनाया गया है। यह बताएँ कि आज वहाँ से बहू बेटियाँ कैसे पार जाती आती हैं ? अम्ब के हलके की यह बात करते हैं। यह हमारा दुर्भाग्य है कि वहाँ से हमारा बड़ा अच्छा आदमी हार गया मगर फिर भी यह बताएँ कि वहाँ पर कितनी सड़कें बनाई गई हैं। कितने स्कूल बनाए हैं और कितने दूसरे तरक्की के काम किये गए हैं। मगर इस बारे में उन्होंने कोई बात न कही। चुनावों की बड़ी २ बातें की गईं। मैं दावे के साथ कह सकता हूँ कि मुलाजमीन ने जितनी मदद जनसंघी उम्मीदवारों और अकाली उम्मीदवारों की है उतनी और किसी की नहीं की। (विघ्न) लड़कों को पब्लिक सर्विस कमिशन चुनता है टैस्ट वगैरह की बिना पर। वहाँ सरकार नहीं चुनती मगर जब वह चुने जाते हैं तो उनमें से कितने ही इस सरकार के खिलाफ काम करते हैं। स्पीकर साहिब, मेरे इलाके में एक गांव जनवार है। वहाँ के स्कूल के हैडमास्टर श्री अमरनाथ ने खूले तौर पर जनसंघी उम्मीदवार के हक में प्रचार किया। मेरे पास उसकी शिकायत पहुँची। मैंने कहा कि चलो छोड़ो। (विघ्न) कांग्रेस गवर्नमेंट उदार है ऐसी बातों की ज्यादा परवाह नहीं करती। मुझे चौधरी देवीलाल की बातों पर हैरानी होती है। यह पहले इसी पार्टी में थे मगर किसी वजह से रूठ गए, मगर उन्होंने जो कुछ सीखा है इस पार्टी से सीखा है। आयोगीशन में जितने बोलने वाले हैं, वह सभी कांग्रेसी थे,। हाँ सकता है कि कोई गर्ज पूरी नहाने के कारण कांग्रेस से रूठ गए हों। (विघ्न) जनाब, यह बीच में टोकते बहुत हैं, इनको संभालिए।

श्री अध्यक्ष : आप relevant रहिए। (Please be relevant)

पंडित भागीरथ लाल : जनाब, गवर्नर साहिब के भाषण में यह दर्ज है कि हमने विद्या का बड़ा प्रचार किया है। आज अपने सूबे में हर गांव में प्राइमरी स्कूल, तीन मील के अन्दर मिडल स्कूल और हर पांच मील के अन्दर हाई स्कूल खोल दिये गए हैं। चूँकि अभी शुरुआत है इसलिये हो सकता है कि कुछ कमियाँ रह गई हों। जहाँ तक पहाड़ी इलाकों का ताल्लुक है सरकार ने वहाँ पर बहुत भारी काम किया है। पठानकोट के इलाके के अन्दर जहाँ मुश्त से पीने का पानी नहीं पहुँचा था 32 लाख रुपया लगा कर लोगों के घरों में नलके लगवा दिए हैं। (तालियाँ) इस तरह डलहौजा के अन्दर पीने के पानी की बड़ी किल्लत थी। पिछले साल हमारे लोक मिनिस्टर साहिब वहाँ गए और तीन लाख रुपया मंजूर किया गया।

[पण्डित भागीरथ लाल]

इसके साथ २ मुझे सरकार से कुछ दरवास्त करनी है। पठानकोट में पुराने जमाने का छोटा सा हस्पताल है मगर यह काफी नहीं है, क्योंकि उस वक्त वहाँ की आबादी 20,000 थी, मगर आज वहाँ की आबादी 80,000 है। अब वहाँ पर एक बड़े हस्पताल की जरूरत है।

स्पीकर साहब, वहाँ पर लड़कियों का कोई हायर सैकण्डरी स्कूल नहीं है। इसकी वहाँ पर बड़ी जरूरत है। (विध्व) हमारा इलाका भी कांगड़े की तरह का ही इलाका है। उसमें भी वही सहुलतें दी जानी चाहिए जो कांगड़ा के लोगों को दी जा रही हैं। वह दोनों इलाके जो चक्की नदी के इस पार और उस पार हैं पिछड़े हुए इलाके हैं और यह गवर्नमेंट की मेहरबानी है कि वह इन इलाकों की तरफ तवज्जुह दे रही है।

हमारे इलाके के अन्दर हरिजनों की छोटी छोटी बस्तियाँ हैं और उनके एक एक मरले के घर हैं। इन बस्तियों को हमारे चीफ मिनिस्टर साहब ने देखा है और यह मालूम किया है कि उन बस्तियों में घर कहने को कोई नहीं हैं, वे सब एक एक कुल्ली के घर हैं जिनमें न तो चारपाई की जगह है, न रसोई की जगह है और न सोने बैठने की जगह है। और उन कुल्लियों के अन्दर 4,4 आदमी और 5,5 आदमी रहते हैं। ऐसी कुल्लियों की संख्या कोई 5 हजार के करीब है। तो इनकी हालत की तरफ मैं सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूँ। गवर्नमेंट ने एक अच्छा काम किया है कि उन लोगों को उस जगह का मालिक बना दिया है जो इनके पास थी। लेकिन मैं यह कहना चाहता हूँ कि इससे उनका भला नहीं होगा। उनको मकान बनाने के लिये एक खास रकम मुकर्रर की जाए ताकि वे अपने आपको आबाद कर सकें। (विध्व) जनाब स्पीकर साहब, यहाँ आपोजीशन में बैठे हुए दोस्त यह कहना चाहते हैं कि गवर्नमेंट वहाँ के लोगों से खफा है लेकिन मैं कहता हूँ कि—

कौन कहता है कि रुसवाई होगी।

यह खबर किसी दुश्मन ने उड़ाई होगी ॥

अब गवर्नमेंट ने वहाँ पर सोसाइटियाँ बनानी शुरू की हैं। मैं चाहता हूँ कि हरिजनों के लिये भी सोसाइटियाँ बनाई जाएँ और जो सोसाइटियाँ बनी हुई हैं जिनमें हरिजन शामिल हो सकते हैं, उनके rules बड़े rigid बने हुए हैं। मैं दरवास्त करता हूँ कि उनको relax किया जाए क्योंकि हरिजन सारी शर्तों को पूरा नहीं कर सकते। यह ठीक है कि कुछ लोगों को यानी हरिजनों को सहुलतें मिली हैं और उनमें से मजिस्ट्रेट, तहसीलदार और एस०डी०ओ० बनाए हुए हैं। (विध्व)

साहबे सदर, यह बीच में टोक देते हैं लेकिन इन्हें क्या मालूम कि यह वक्त किस तरह आया है। लोगों को जेलों में कष्ट सहने के बाद, फाँसी पर झूलने के बाद, यह डैमाकेसी बनी है। और यह भी, बड़ा प्यार दिखाते हैं हरिजनों के लिये, जिन्होंने कुछ नहीं किया है। कहावत तो मशहूर है ही कि माँ से ज्यादा जो प्यार करे वह फफे कुदून होती है। कांग्रेस ने सूबे को ऊपर उठाने की जो कोशिश की है और जिसके लिए वामरेड रामचन्द्र ने resolution पेश किया है मैं उसकी तारीफ करता हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੇਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਐਡਰੈਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਭਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਖਰ ਤਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਇਹ ਐਡਰੈਸ ਉਸ ਤੌਲ ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਹੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਨਾਲ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ problems ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਲਭਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ problem ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਸਾਹਮਣੇ unemployment ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਕਾਰੀ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਆਦਮੀ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਧੌਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ। ਇਹ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਮਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਏ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹਰਫ਼ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ cost of living ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਧਦੀਆਂ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੀਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਯਾਨੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਮਾਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਲਾਨਾਂ ਦੇ targets ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਹਾਲਾਤ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਲਾਨ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪਲਾਨ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਘਟ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ target ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ targets ਲੰਘ ਗਈਆਂ। ਫੇਰ ਦੂਜਾ ਪਲਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵੀ targets ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਪਰ ਕੀਮਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪਲਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਈਆਂ। ਹੁਣ ਤੀਸਰਾ ਪਲਾਨ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮਹਿੰਗਾਈ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੋ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪਲਾਨ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੀਮਤਾਂ ਕਿਥੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਿਥੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਕਮਰ ਤੋੜ cost of living ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ 'separation of judiciary from the executive' ਜਿਸ ਦੀ ਮੰਗ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵਕਤ ਬਰਸਰੋਇਕਤਦਾਰ ਹੈ ਖੁਦ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੁਲਕ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇ ਗਾ ਤਾਂ executive ਨੂੰ judiciary ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਰ ਵੀ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਤਾਂ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਹਾਲਤ ਇਥੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਨਿੱਕਾ ਮੋਟਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰ ਵੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ *independently* ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆਂ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਨਾ ਚਲ ਕੇ ਇਨਸਾਫ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ *demoralise* ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ *services* ਨੂੰ ਇਤਨਾ *demoralise* ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ਐਡੀ ਵਡੀ ਗੱਲ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ *services* ਨੂੰ *demoralise* ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ। ਸਾਰੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ *despotism*, *fascism* ਵਗੈਰਾ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰੀਨ ਤਰੀਕਾ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜੇ ਚੰਗੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਤੇ ਚਲਾਈ ਜਾਏ। ਜੇ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ *independent judiciary*, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਤਰੀਕਾ *independent press* ਯਾਨੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਟਰਾਜਨ ਵਰਗੇ ਐਡੀਟਰ ਨੂੰ, ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਜ਼ੂਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਤਲ ਕਰਨ ਤਕ ਗਏ ਹਨ। ਤੀਸਰਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ *independent ballot*. ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜਿਥੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਏਥੇ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਗੇ ਹੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਲ ਵੇਖੋ, ਚੀਨ ਵਲ ਵੇਖੋ। ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕੀ ਦੇਵਾਂ। ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਏਥੇ ਵੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ *executive* ਤੇ *judiciary* ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰੋ। ਇਸ ਵੱਲ ਇਹ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ *ballot* ਉਤੇ ਵੀ ਜਬਰੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ *official language* ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਹਿਣੀ ਹੈ। 15 ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ *education* ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ, *official language* ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕੰਮਲ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ *language problem* ਦਾ ਹਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਢ ਕੇ ਰਖਦੇ? ਐਨੇ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲਿਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ *language problem* ਦਾ ਹਲ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਕਿਤੇ ਉਹ ਹਲ ਜੇਬ ਵਿਚ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ। ਜੋ ਹਲ ਹੈ, ਉਹ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਦਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਕੀ ਹੈ, ਕੌਣ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ *divide and rule* ਦੀ *policy* ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ

ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਹਲ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੋ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਹ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ, ਕੇਵਲ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ regional languages ਹਨ । ਫੇਰ ਨਾਲ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ district level ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ provincial level ਤੱਕ regional language ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ । ਸਾਰੇ Address ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦਸਦੇ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਚਿਰ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਿਲਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਏਗਾ ਤੇ State ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਏਗਾ । ਸਾਰੇ Address ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ । Reference ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਬੜੀ ਡੀਂਗ ਮਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ University ਛੇਤੀ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ । ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਲਗੇਗਾ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਇੰਨਾ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਐਨੇ ਕੁ ਸਾਲ ਲਗਣਗੇ । ਕੁਰਖੇਤਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ University ਜਾਰੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਹ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਪੰਜਾਬੀ University ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ । ਇਸ University ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਜਿਹੜੀ affiliating ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ । ਦੂਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ ਜੇ ਇਹ affiliating ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇ Punjabi University ਚਾਲੂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਥਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਥਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਲਗੇਗਾ ? ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਤਾਲੀਮ ਕਿੰਨੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੋਣ । ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ । Education ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ । ਓਧਰੋਂ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ mass education ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏਗੀ ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸੌ ਸਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹੋਰ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਏ ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ interrupt ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਜਿੰਨੇ ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਇਹ ਥੋੜੇ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਐਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ adult education ਦਾ ਕੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ mass-education ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਓ, compulsory education

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਕਰੋ । ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸੌ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕਰਨਗੇ ? ਇਹ 5 ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਵੱਜ਼ੁਹ adult education ਵਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਕਈਆਂ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਹਕੀਕਤਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਜੇ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਗਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ । ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ, ਤਿੰਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਮੌਟਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਵੱਜ਼ੁਹ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਾਰਾ Address ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਦੋ ਵਾਰੀ ਸਾਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ ਹੈ । ਬੜੀ ਵਡੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ । ਕੀ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ Prime Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤਾ । ਕੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੈ ਕਿ ਉਦਘਾਟਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਯਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਕਰੇ ? ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਜੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਇਹ failure ਹੈ, ਨਾਕਾਮਯਾਬੀ ਹੈ । ਧੜੇ ਬੰਦੀ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਧੜੇ ਬੰਦੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਹੈ । ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਉਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਮਦਾਖਲਤ ਕਰਕੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ । ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਅਤੇ facts and figures ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਜਦ ਤੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਕਿੰਨੇ ਪੰਚ ਤੇ ਸਰਪੰਚ ਕਤਲ ਹੋਏ ਹਨ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਚ ਤੇ ਸਰਪੰਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਤਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਧੜੇਬੰਦੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਉ, ਕੋਈ ਐਸੀ supervisory ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਏ ਜੋ ਦੇਖੇ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਠੀਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜਿੰਨੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਰੋਕੀ ਜਾਵੇ । ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਚੁਣ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਵੋਟ ਵੀ ਵਧ ਲੈ ਕੇ ਆ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ character ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਚਾਹੇ ਉਹ 15, 20 ਸਾਲ 10 ਨੰਬਰ ਦਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; (ਵਿਘਨ)

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਵੱਜ਼ੁਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਗਲਤ ਫੈਸਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਉਥੇ ਫੈਸਲੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਔਰ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਚਲਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਔਰ supervise ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ Address ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker; Wind up please.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ: ਬਸ ਜੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ speech ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ **scheduled castes** ਦੇ ਮੁਤਾਲਕ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ **Address** ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ **backward classes** ਦੀ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸਾਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਵਧ ਬੇਕਵਰਡ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਸਾਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **scheduled castes** ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇ ?

Chief Minister: All the facilities that are afforded to the Scheduled Castes are also extended to them.

Sardar Lachhman Singh Gill: The hon. Chief Minister should look to their houses as well.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **facilities** ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ **reservation** ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆ ਸਕੇ ? ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ? (ਘੰਟੀ)

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ **land policy** ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸ **Address** ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰਮਿੰਟ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ **Finance Secretary** ਵਲੋਂ ਕਿਤਾਬ '**Punjab on the March**' ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਲੰਗੜੀ ਚਾਲ ਹੀ ਹੈ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

"Punjab is fundamentally a land of agriculturists with small self cultivated, scattered and uneconomic holdings which are great handicaps to farm improvement."

ਸੋ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ **policy** ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜੋ **land** ਦੇ ਮੁਤਾਲਕ ਹੈ ਉਹ ਕਤਈ ਤੌਰ ਤੇ **fail** ਹੋਈ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਗੈਰਮਿੰਟ ਨੇ ਇਤਨੇ **census** ਕਰਾਏ ਹਨ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮੁਤਾਲਕ ਇਸਨੇ ਕੋਈ **census** ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਇਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਬੰਦੇ **depend** ਕਰਦੇ ਨੇ ਔਰ ਫੀ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ **Address** ਵਿਚ ਇਹ ਤਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 3,50,000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ **landless tenants** ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕਿਤਨੇ **landless cultivators** ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ '**Punjab on the March**' ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਸਫਾ ਨੰ: 96 ਉਤੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 3,50,000

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ 1,50,000 land less tenants ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ 1,50,000 ਆਦਮੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਹ 1,50,000 ਟੱਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤਨੀ ਆਮਦਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਇਤਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕੇਗਾ? ਮੈਂ ਦੇਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਤਨੀ ਦਿਉ ਜਿਤਨੀ economic holding ਹੋਵੇ.....

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਤਨੀ ਹੀ ਨਾਂ ਦਿਉ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ: ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣ ਤਾਂ ਲਉ।

Chief Minister: Can the hon. Member tell the average number of holdings in Punjab?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ economic holding ਦੀ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਲਉ ਔਰ ਚਾਹੇ 20 ਏਕੜ ਜਾਂ 30 ਏਕੜ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਤੁਸੀਂ economic holding ਸਮਝੋ ਉਤਨੀ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਫੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ standard ਉਚਾ ਚੁਕਣਾ ਹੈ ਜਾ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 20 ਰੁਪਏ ਵਾਲੇ ਤਕ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਜਾਂ 20 ਰੁਪਏ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ?

Chief Minister: Now the cat is out of the bag. You do not want land to be given to the Harijans?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ economic holding ਮੁਕਰਰ ਕਰੋ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਖਿਆਂ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਹੀ policy ਰਹੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ fail ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ limit economic holding ਦੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ consolidation ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਰਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਬੜੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ 1965 ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ 30 standard ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਦਿਉ। ਇਸਦਾ ਇਲਾਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ law of primogeniture ਲਾਗੂ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੱਕਬੰਦੀ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ 30 ਏਕੜ ਫੇਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਚਕਬੰਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਮੁਕ ਸਕੇਗੀ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਰੀਜਨ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਜਟ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਉ ਕਿ ਉਹ economic holding ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੋ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਘਟੋ ਘਟ economic holding ਦੀ limit 30 standard ਏਕੜ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਉ....

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਖੀ ਜਾਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨੇ 30 standard acres ਦੀ holding ਤੇ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਆਪਣਾ standard ਕੰਮ ਅਜ ਕੰਮ ਥੱਲੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਣਗੇ।

ਦੂਜੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬਾਕੀ ਦੇ tenants ਬਚਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪ planning ਕਰੋ। ਐਰ ਇਹ ਕੰਮ ਤੁਸੀਂ Centre ਦੇ Planning Commission ਤੇ ਨਾ ਛੱਡੋ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ Central Planning Commission ਵਾਲੇ ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਬੰਗਾਲ ਜਾਂ ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ Provincial Planning Commission ਬਣਾਉ ਜਿਹੜਾ ਇਥੋਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ planning ਕਰੇ ਕਿ ਕਿਤਨੇ per cent ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤਨੇ per cent ਨੂੰ agriculture ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ industry ਵਲ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ organise ਕਰੇ। ਜਿਤਨੇ ਜਿਤਨੇ ਐਰ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ agriculture ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ industry ਵਿਚ absorb ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ। Agriculture ਤੇ Industry ਦੋਨੋਂ side by side ਚਲਣ, ਤਦ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਤਰਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਐਰ ਜਿਤਨਾ ਭਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਚੁਕ ਸਕੇ ਉਤਨਾ ਉਸ ਤੇ ਪਾਉ।

Mr. Speaker : Wind up please.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਨੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਬੀਮੇ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਐਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ scheme ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਖੁਝ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਤਨਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਇਸ ਨੇ ਬੁਢਿਆਂ ਲਈ, ਜੋ 65 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਮਦਰਾਸ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਵਧ ਗਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪਾਲਿਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਦਸਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member has spoken for more than twenty minutes, please.

Sardar Gurbaksh Singh : Then I am sorry, I beg to be excused.

श्री अमर नाथ शर्मा (कांगड़ा) : स्पीकर साहिब, मैं उस प्रस्ताव का समर्थन करने के लिये खड़ा हुआ हूँ जो मेरे भाई कामरेड रामचन्द्र ने राज्यपाल महोदय के **Address** का धन्यवाद करने के लिए **House** के सामने पेश किया। इसलिए समर्थन करने के लिए खड़ा नहीं हुआ हूँ कि मैं **Congress Party** का एक सदस्य हूँ बल्कि इस लिए कि आज़ादी मिलने के बाद देश के नेताओं ने जनता के साथ जो वायदे किए थे; इस **Address** में उन्हीं वायदों की पूर्ति का वर्णन मिलता है। जो बड़ा वायदा देश के नेताओं ने किया था वह यह था कि हम आज़ादी के बाद देश में ऐसी नई शासन प्रणाली बनाने जा रहे हैं जिसका आधार **democratic socialistic pattern** होगा। यहाँ पर वह आक्षेप किया गया कि राज्यपाल महोदय ने इसके अन्दर किसी नई **policy** का जिक्र नहीं किया। अगर मेरे काबिल दोस्तों ने **Address** को भली प्रकार पढ़ा होता तो राज्यपाल महोदय ने इसमें साफ शब्दों में बताया कि चूँकि चुनाव होने के, नई गवर्नमेंट बन नहीं पाई थी इसलिये उसमें नई **policy** का जिक्र नहीं किया गया। सिर्फ उन्हीं कार्यों का जिक्र किया जो कि उस राज्य के निर्माण कार्य को आगे ले जाने के लिये सरकार ने किये जिसका मूल आधार **socialistic pattern** को कायम करता है। ठीक है कि उस वक्त सरकार के भी वही **leader** थे जो कि आज हमारे लीडर हैं लेकिन योजनाओं के अनुसार जितनी प्रगति सरकार पिछले साल इस दिशा में कर पाई उसका उल्लेख माननीय राज्यपाल महोदय ने अपने भाषण में किया।

स्पीकर साहिब, नेताओं ने कितना खूब कहा कि **socialistic pattern democratic set up** में जनता का राज, जनता के नुमाइंदों के द्वारा जनता के लिए हो और जहाँ **administrative** और **political** तौर पर **decentralisation** हो वहाँ **economic** तौर पर भी **decentralisation** की जाए। इस **Address** में इन दोनों बातों का विस्तार के साथ वर्णन मिलता है। राज्यपाल महोदय ने अपने भाषण में एक बड़ी बात की तरफ इशारा किया कि हरेक मੈम्बर का यह कर्तव्य है कि वह अपनी अक्ल, तद्वबर और मेहनत से लोगों की भलाई के लिये, उनकी उन्नति के लिए, तरक्की के लिये अच्छे २ सुझाव गवर्नमेंट को दे। लेकिन मुझे बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि यहाँ पर आकर मेरे आपोजीशन के भाईयों ने जो हुल्लड़बाजी की, जो शोर मचाया उसे देखकर क्या यह कहा जा सकता है कि उन्होंने उन लोगों का सही तौर पर प्रतिनिधित्व किया जिन्होंने शायद गलत नज़रिये में आकर उन्हें वोट दिये या यहाँ पर चुनकर भेजा। बस उनकी हर बात में क्रोध और सरकार के प्रति घृणा का ही भाव टपकता है; अभी तक कोई ऐसी उसारू सुझाव या बात उनकी तरफ से यहाँ पर नहीं की गई जिसका जनता की भलाई या उन्नति के साथ दूर का भी वास्ता हो। हमारे दोस्त आपोजीशन में से डॉक्टर साहब ने फरमाया कि हमें सियासियात से ऊपर उठ कर जनता की भलाई

की बातें सोचनी चाहिए और उन्होंने एक और बात कही कि जब **election** के बाद सरकार बन जाती है तो वह किसी एक पार्टी की सरकार नहीं होती, वह सारा जनता की सांझी सरकार होती है। मगर क्या किया जाए, स्पीकर साहिब, काश ! मेरे **Opposition** के भाइयों में कुछ सूझबूझ होता और जिन **voters** से **verdict** लेकर आए हैं उनकी भलाई के लिये सरकार को कुछ सुझाव दिए होते कि यह काम ऐसे नहीं ऐसे करो। मगर, स्पीकर साहिब, कोई सुझाव उन्होंने अभी तक नहीं दिया। बस चुनाव के इर्द-गिर्द ही घूमते रहे हैं, कि साहिब— वहां **election** में यह हो गया, वह हो गया। काश— स्पीकर साहिब, इन दोस्तों ने **election** के आंकड़ों को ही देखा होता। जनाब, अगर मेरे ये दोस्त ख्याल से सोचें, अक्ल से सोचें तो सही नकशा उनकी आंखों के सामने आ जाएगा। इस राज्य के अन्दर 1,06,37,112 वोटर हैं। इनमें से 69,00,000 **voters** ने अपने अधिकार का प्रयोग किया। अकाली पार्टी के **Deputy Leader** ने यहां बड़े तमताराक से कहा था कि सरमायदारों ने ही कांग्रेस को वोट दिए। और किसने नहीं दिए स्पीकर साहिब, क्या मैं आपके द्वारा उनसे पूछ सकता हूँ कि पंजाबी रिजन के 55,00,000 **voters** में से क्या यह सच नहीं कि आप पंजाबी सूबा **issue** पर सिर्फ 8,00,000 **votes** ही हासिल कर सके बावजूद इस बात के, कि उन्हें धार्मिक और साम्प्रदायिक तौर पर हर तरह भड़काने की कोशिश की गई? और वह भी इन्होंने कहीं जाति भेद के आधार पर, कहीं राजाशाही से मिल कर, कहीं जनसंघ वालों से गांठसांठ करके और कहीं जोश साहिब की उस पार्टी से सहायता लेकर हासिल किये जो कि देश में **socialism** और **communism** लाने का दावा करती है। इतनी दीड़धूप करने के बाद भी मेरे ये भाई सिर्फ ८ लाख **votes** ही हासिल कर सके। बात दरअसल, स्पीकर साहिब, यह है कि उन्नति और खुशहाली लाने के लिये सूबे में जो प्रगति हो रही है उसे देख कर उनके मन में खुशी नहीं होती बल्कि घृणा और जलन पैदा होती है। उन्हें इस बात की जलन होता है कि पार्टी का **leader**, **House** का **leader**, सूबे का **leader**, सरकार का **leader** अपने साथियों के साथ उन्नति के काम करके किस तरह पंजाब को तरक्की की राह पर आगे ले जा रहा है। (**Cheers from Treasury Benches**) स्पीकर साहिब, मैं बता रहा था कि हम जनता की भलाई के लिये जनता का राज स्थापित करने चले हैं। यही हमारा उद्देश्य है। इस सम्बन्ध में एक बात का वर्णन मैं यहां कर देना जरूरी समझता हूँ। काश ! मेरे उन दोस्तों ने, जो यहां पर केवल नुक्ता चीनी ही करते हैं, जो दूसरे मुल्क से हिदायत हासिल करते हैं; वहां से विचार लेते हैं उसी मुल्क से दरियाफ्त कर लिया होता कि वहां पर **Ministries** कैसे बनती हैं। स्पीकर साहिब, आपको याद होगा कि हमारी केन्द्रीय सरकार की तरफ से शिक्षा विभाग के सम्बन्ध में जानकारी प्राप्त करने के लिए एक **delegation** रुस गया था। उस शिष्टमंडल में इस सूबे की **D. P. I.** भी थीं। उन्होंने अपनी **report** में बताया कि रुस में **State level** पर मिनिस्ट्री बनती है और एक एक मिनिस्टर के साथ छः छः डिप्टी मिनिस्टर होते हैं ताकि **education** के काम को पूरी तरह से सम्भाला जा

[श्री अमर नाथ शर्मा]

सके। समझ नहीं आती कि जब एक Education विभाग के लिये रुस में एक मिनिस्टर को **assist** करने के लिये छः डिप्टी मिनिस्टर बन सकते हैं.....

Mr. Speaker : The hon. Member should not bring any other country in the debate.

श्री अमर नाथ शर्मा : नहीं **refer** करता, जवाब। मैं यह निवेदन कर रहा था कि जब हम इतने लोक भलाई के काम कर रहे हैं तो हर **department** की **proper** देखभाल की जानी निहायत जरूरी है।

अब मैं अपनी पहली बात पर आता हूँ। जनता का राज जनता के द्वारा सम्भाले जाने के प्रयत्न को पूरा करने के लिये पंजाब सरकार ने सब से पहले **administrative** तौर पर **powers** को **decentralize** किया। जिला **headquarters** से नीचे जाकर अब तहसील और **sub-division headquarters** पर लोगों को न्याय पहुंचाने का प्रबन्ध किया। अगर यही होता तो साथ ही मैं भी कहता कि सरकार इस ओर काम नहीं कर पाई, लेकिन जनता के अन्दर खुदवारी पैदा करने के लिये **self help** का जज्बा पैदा करने के लिये पंचायत राज कायम किया। इस वक़्त तक सूबे में 13,439 पंचायतें कायम की जा चुकी हैं जिनमें 83,308 पंच हैं। आप को जानकर खुशी होगी कि 4,103 पंचायतों का **election unanimously** हुई। इस तरह से आप देखें कि पंजाब सरकार जनता को निचले **level** से इस बात के लिये तैयार कर रही है कि वह **administration** का काम सम्भाल सके, न्याय कर सके।

इसके अलावा, अब मैं **agricultural production** की तरफ आता हूँ। मेरे दोस्त सरदार गुरबख्श सिंह ने 'Punjab on the March' का हवाला दिया। काश! वह इस सम्बन्ध में आंकड़ों का **details** भी पढ़ लेते। अभी हमने दो पड़ाव पार किये हैं, तीसरे में पांव रखा है। मैं पैदावार के बारे में बताना चाहता हूँ कि अनाज 1950-51 में 33,69,000 टन पैदा होता था, जबकि 1961 के आखिर में हमारे यहां 61,65,000 टन अनाज पैदा हुआ। गन्ना 1950-51 में 4,400,000 टन पैदा होता था जबकि 1961 में 10,03,000 टन पैदा हुआ। कपास की पैदावार तीन लाख टन से बढ़कर 7,38,900 टन हो गई। जब हमारे देश का बँटवारा हुआ तो हमारे पास अपने खाने के लिये अनाज नहीं था। हमारे लिये भक्की ब्राजील से और गंदम अमरीका से आती थी। मगर आज चावल, गन्नी कपास यहां तक कि **sugar** तक हम अपने सूबे से भेजने के लिये तैयार बैठे हैं। (तालियां) काश! मेरे काबिल भाई जो बर्काल भी हैं सन्तती **production** के गुताल्लिक आंकड़े भी देख लेते। हमारी सरकार ने दोनों मैदानों वाली जरायती और सन्तती में बहुत ज्यादा काम किया है और सूबे को आगे बढ़ाया है। पहले यहां पर रजिस्टर शुदा **factories** की तादाद 3,000 थी मगर 1961 में यह तादाद 90,451 हो गई और 100 के और **licence** मिले हुए हैं। काश! **Opposition** के **Leader** अपने हाथ धिले की ओर देख लेते। 1947 में वहां एक **factory** भी नहीं। आज मिशनी में,

हिसार में cotton की, textiles की, हौजरी के सूत की factories चल रही हैं। उनको चाहिए था कि industrial production के आंकड़ों पर नज़र मारते। हमने 1955-56 में cotton textile का 3,96,000 गज कपड़ा तैयार किया और 1960-61 में यही बढ़ कर 6,67,000 गज हो गया। woollen textile factories में 1955-56 में 4.20 करोड़ रुपये का माल तैयार हुआ जो बढ़ कर 8.39 करोड़ की मालियत का हो गया है। पहले बाई सिकल यहां बाहर से आते थे अब 8 करोड़ रुपये के बाईसिकल दूसरे सूबों और मुल्कों को फरोस्त के लिये यहां से लाते हैं। (cheers) अगर यह तरक्की नहीं तो और क्या है?

ज़रा तालीम की तरफ देखें। 1947 में हमारे सूबे में कुल 5 लाख विद्यार्थी थे जबकि आज कल 25 लाख विद्यार्थी हो गए हैं। इनको पढ़ाने के लिये हमारे स्कूलों में 50,000 teachers काम कर रहे हैं। अब यह कहना कि वहां 2 की बजाए तीन उस्ताद हों या एक हो, यह तो D. I's या A. D. I's का काम है। सरकार ने तो नीति बनानी होती है आगे उसको carry out करने में कहीं individuals की गलतियां हो सकती हैं वह दुस्त हो सकती हैं। सरकार को इन छोटी मोटी बातों पर criticise करना बहुत मुनासिब न होगा। सरकार ने अपनी नीति के मुताबिक देखा है कि हर गांव में primary school हो, तीन मील के area में मिडल और 5 मील के area में high school हो। इतना विस्तार होने के कारण कहीं 2 कमियां रह सकती हैं, वह भी दूर होंगी मगर एक दम सब कुछ नहीं हो सकता। सरकार के पास अलाइन का चिराग नहीं है। शायद, Opposition के साथियों के पास हो, जिसके ज़रिये यह एक दम सारी चीज़ को बदलने के खाब लेते हों।

5-00 p.m. फिर, जनाब, administration की decentralisation की बात है। यह तब तक नहीं हो पाती जब तक economy decentralise न की जाए। एक भाई ने पंजाब सरकार की दाद तो दी मगर वह अपनी बातों में ही उलझ कर रह गये। हमने co-operative नज़ाम को अपनाया है। जनाब, गवर्नर साहिब ने बताया है कि 16,000 service co-operative societies कायम हो चुकी हैं। हमारे कुल 21,000 गांव हैं। उनमें से 16,000 में यह societies लोगों की सारी ज़रूरतें पूरी करती हैं और जो मुनाफा पहले किसी एक individual को जाता था वह अब गांव के सभी लोगों में बंट जाता है, किसी अकेले आदमी को नहीं जाता। अगर यही होता तो शायद मैं कहता कि सरकार ने कोई कदम नहीं उठाया। अब सरकार ने कोऑपरेटिव की तरफ कदम उठाया है। पहले तीन शुगर मिलें थे अब सरकार 3 को आपरेटिव मिलज और लगाने चली है। इसी प्रकार लेबर कांस्ट्रक्शन सोसाइटी सरकार ने बनाई हैं उनमें 50,000 मजदूर उसके मੈम्बर हैं (विघ्न)

जनाब, इन लोगों को बीच में टोकने की आदत पड़ी हुई है छुटा करके बन्द करा दें—

श्री अध्यक्ष: कोई ग़ानरेबल मੈम्बर बीच में बोलने की कोशिश न करे। (No hon. Member should try to interrupt please.)

श्री अमरनाथ शर्मा : एक बात मैं, जनाव, पब्लिक रिलेशंस डिपार्टमेंट की बाबत कहना चाहता हूँ, कि इस विभाग ने बहुत ही सराहनीय काम किया है और जिन लोगों ने एजीटेशन किए थे और लोगों को वरगलाया था उन लोगों को इस विभाग के अधिकारियों ने और कर्मचारियों ने समझा कर रास्ते पर लाया है और इसके साथ ही इस विभाग के लोगों ने शहीदों की यादगार बनाकर बहुत अच्छा काम किया है। इस सरकार ने पिछले सालों में जो कार्य किया है और जिस का वर्णन हमारे राज्यपाल महोदय ने ऐड्रेस में किया है मैं उसके लिये शुक्रिया अदा करता हूँ, और आयोजीशन को भी शुक्रिया अदा करना चाहिए।

(At this stage Sardar Gurnam Singh a member of the panel of Chairman occupied the chair.)

चौधरी रामस्वरूप (सांपला) : चेयरमैन साहब, हम सब भाई इसलिये यहाँ इकट्ठे हुए हैं चाहे वह आयोजीशन से ताल्लुक रखते हैं; चाहे वह **Treasury Banche** से इकट्ठे हुए हैं, सब की यही मंशा है कि हम सूबे की भलाई के लिये सोचें। गवर्नर साहब ने जो ऐड्रेस पेश किया है उसमें उन्होंने गवर्नमेंट के कामों का इजहार किया है लेकिन मुझे अफसोस है कि मैं बहुत हद तक इससे मुतफिक नहीं हूँ क्योंकि जब मैं 1930 में पहली बार मँबर बना था उस वक्त की याद आती है और मैं जब देखता हूँ कि उस वक्त में और अब में क्या अन्तर है तो मैं यही कह सकता हूँ कि उस वक्त हालत अच्छी थी। लेकिन अभी जब सप्लीमेंट्री डिमांड्स पेश हुईं तो उनसे पता चला कि हमारा सूबा कितना कर्जदार है और जब इस बात को हमारे फाइनेंस मिनिस्टर साहब के नोटिस में लाया गया तो उन्होंने बड़े फस्त्र से कहा कि कर्जदार हुआ तो क्या हुआ, यह तरक्की तो कर रहा है। लेकिन मैं जानता हूँ कि हमारे इलाके में यानी हरयाने में कितनी तरक्की हुई है। जहाँ तक कर्ज वाली बात है मैं यह कहना चाहता हूँ कि अगर खर्च कमाई से ज्यादा होगा तो वह सूबा तरक्की नहीं कर सकता। यह असूल की बात है। क्योंकि चूल्हे का खर्च अगर आमदनी से ज्यादा हो तो वह परिवार पनप नहीं सकता। गवर्नर साहब को यह चाहिए था कि वह ऐड्रेस में जिक्र करते कि खर्च कैसे कम किया जाए। और यह खर्च कम किया जा सकता था। यहाँ पर बहुत बार वजीरों की तादाद का जिक्र आ चुका है कि वजीर ज्यादा बढ़ा दिये गए हैं जिससे मैं तो क्या सूबे का कोई आदमी मुतफिक नहीं है। मुझे याद है कि पिछली गवर्नमेंट में भी जब यही सरदार प्रतापसिंह कैरो मुख्य मंत्री थे तो कहा करते थे कि हम इतने वजीरों से ही पंजाब का बहुत अच्छा काम चला रहे हैं। और सब समझते थे कि वह काम अच्छा चल रहा था लेकिन आज इतने वजीरों के बढ़ाए जाने से यह कहा जाने लगा चूँकि काम बहुत बढ़ गया था और ठीक से चल नहीं रहा था इसलिये इनको रखा गया है। तो इन दो बातों से क्या समझना चाहिए? यह मुख्य मंत्री साहब खुद ही बतलाएँ। या तो उस वक्त गलत कहा जाता था या अब गलत कहा जाने लगा है। सरदार साहब हँस रहे थे उस वक्त, लेकिन अब बताएँ कि दो में से कौनसी बात ठीक है?

आज हम देखते हैं कि हमारे यहाँ के तीन वजीर बन गये हैं। इससे मुझे खुश होना चाहिए लेकिन मैं अगर इस पर खुश होऊँ तो यह मेरी तंगदिली है क्योंकि असली बात जो है वह है सूबे की भलाई। मुझे सूबे का सबसे ज्यादा ख्याल है और मैं तंग दिल नहीं होना चाहता।

हमारे वजीर बिजली ने एक बात कही थी कि पहले मिनिस्ट्रों की तनखाह 5000 रुपये हुआ करती थी और अब हमने 800 रुपये कर दी। (विघ्न) साहिबे सदर, यहां कुछ लोग सरकार की मुफ्त में खुशनुदी हासिल करने के लिये रोकटोक कर देते हैं। यह अच्छी बात नहीं है। तो मैं कह रहा था कि माना उस वक़्त 5000 रुपये तनखाह थी लेकिन जब असैम्बली में बिल पेश हुआ तो वही मिनिस्टर थे जिन्होंने त्याग दिखा कर कहा कि हमारी तनखाह ढाई हजार होनी चाहिए। और कहने को यह वह लोग थे जिन्हें अंग्रेजों का टोडी कहा जाता था। उस वक़्त हमारे आज के चीफ मिनिस्टर साहब आपोजीशन में थे वह और उनके साथी सरकार पर आलोचना करते हुए कहा करते थे कि मिनिस्ट्रों की 3000 रुपये माहवार तनखाह बहुत ज्यादा है। अगर कांग्रेस की **Ministry** कायम हुई तो हम 1500 रुपये से ज्यादा तनखाह नहीं लेंगे। दरअसल बात यह है कि **Opposition** में बैठ कर ख्यालात कुछ और होते हैं और जब जिम्मेदारी का बोझ कंधों पर आए पड़ता है तो अपना और अपने भाईयों का भी ख्याल रखना पड़ता है। (interruption) चेयरमैन साहिब, जब इस तरह से मैं **Interrupt** किया जाये, तो मुझे भी जवाब देना पड़ेगा। मैं हैरान हूँ कि जो दावे चीफ मिनिस्टर साहिब अंग्रेज के वक़्त में **Opposition** में बैठ कर किया करते थे उन्हें अब **implement** करने की ज़रूरत नहीं। साहबे सदर, उस वज़ारत का इस वज़ारत के साथ मुकाबला कीजिये। **United Punjab** में **Prime Minister** सर सिकंदर हयात खां ने सूबे की खिदमत करते करते अपनी जान गंवा दी। इसके अलवा सर सुन्दर सिंह मर्जीठिया और सर छोटूराम ने सूबे की खिदमत करते २ अपनी जान गंवा दी। उनके अंदर इतनी कुरबानी और ईसाइ का जज़बा था। अगर इन मिनिस्ट्रों का **United Punjab** के मिनिस्ट्रों के साथ मुकाबला किया जाये तो ज़र्मान और आसमान का फर्क दिखाई देगा। चौधरी छोटूराम अनबंट पंजाब में **Development** मिनिस्टर थे और उनके तहत **Industries** का महकमा भी था। हिन्दू महासभा के नुमाइंदे उनकी मुखालिफ़त किया करते थे कि यह जाट है इसे **Agriculture** का महकमा दिया जाना चाहिए और **Industries** का महकमा **Sir Manohar Lal** को दिया जाना चाहिए। उन्होंने फौरन ही कह दिया कि मैं इस तज़वीज़ से इत्तफाक रखता हूँ और मानता हूँ कि जाट होते हुए **Industries** के काम को देखूँ नहीं समझ सकता जितना कि **Sir Manohar Lal** समझ सकते हैं। असल में वह सही मायनों में सूबे की खिदमत करना चाहते थे। लेकिन अब, साहिबे सदर, हालत यह है कि अब मिनिस्टर साहिबान पहले ही सोचने लगते हैं कि कौन से महकमे के अख्तियार अपने हाथ में लिये जायें। इसके भुतल्लिक मैंने बहुत सी बातें सुनी हैं जिन्हें बयान करना मैं यहां मुनासिब ख्याल नहीं करता। वह बातें सच्ची भी हो सकती हैं और झूठी भी हो सकती हैं लेकिन मैंने सुना है कि **portfolios** के भुतल्लिक मिनिस्ट्रों में काफी दौड़धूप हुई थी (चीफ मिनिस्टर : इस बारे में बिल्कुल कोई दौड़धूप नहीं हुई।) साहिबे सदर, चीफ मिनिस्टर साहिब मुझे **interrupt** करके मेरा ध्यान दूसरी तरफ आकर्षित करना चाहते हैं। जितना **time** वह इन **interruptions** से मेरा जाया कर रहे हैं उसके बदले में मुझे और टाइम दिया जाना चाहिए, मैं दलायल का हामी नहीं हूँ लेकिन सच्चाई पर लड़ने वाला हूँ। अगर मेरी दलील

[श्री अमर नाथ शर्मा]

गलत हो तो यह बेरी लियाकत की कमी का वाइस होगा, बहर हाल सच्चाई इसमें जरूर होती है। यहां जो **Treasury benches** से तकरीरें की जाती हैं उनमें दलील बाजी से ज्यादा काम लिया जाता है, लेकिन ऐसा नहीं होना चाहिए कुछ धर्म का भी ख्याल रखना चाहिए क्योंकि सच, सच होता है और झूठ, झूठ। जिस सूबे की आर्थिक हालत इतनी खराब हो और मिनिस्टर साहिबान अपनी मनमानी कारवाइयाँ करते रहें, खर्च बढ़ाते रहें और दलीलें दे कर बात को सही साबित करने की कोशिश करें तो इससे गलत बात और कौन सी हो सकती है। अगर चीफ मिनिस्टर साहिब लोगों पर टैक्सों का बोझ बढ़ाते चले जायेंगे तो इस तरह से काम नहीं चलेगा। इसका वाहिद इलाज यह है कि सोच समझकर खर्च करो और जनता पर नाजायज बोझ न डालो, इस वक्त खर्च में कमी करने की अशद जरूरत है। मैं सुझाव पेश करता हूँ कि हाउस की एक **committee** मुकर्रर की जाये जिसमें **Opposition** के मैम्बर भी शामिल हो और आप भी हों। यह कमेटी बराए नाम कमेटी नहीं बल्कि इसकी सिफारिशों पर अमल किया जाये। यह कमेटी सूबे के **resources** और इखराजात पर विचार करके यह बताने की पोजीशन में होगी कि गवर्नमेंट के इखराजात कैसे कम किये जा सकते हैं और लोगों के कंधों से टैक्सों का बोझ कैसे हलका किया जा सकता है।

साहिबे सदर, सूबे की हालत बेहतर बनाने के लिये एडमिनिस्ट्रेशन एक अहम पार्ट अदा कर सकती है। **Government** अपनी **policy lay out** करती है, और इसको **execute** करना **administration** का काम होता है। गवर्नमेंट को चाहिए कि एडमिनिस्ट्रेशन की **inner working** में **interfere** न करे। हम मैम्बर साहिबान जो पब्लिक के नुमाइंदे हैं हमें **administration** के साथ पूरा २ तुआवन करना चाहिए, लेकिन कांग्रेस पार्टी और गवर्नमेंट को घमण्ड हो जाता है और वह काम को खुशअसलूबों से करने की बजाये दखलअंदाजी से करना शुरू कर देते हैं आप उस पर ध्यान जरूर दें। आजकल आप लोग छुट्टी शनिवार और इतवार की करते हैं। आपको मालूम है कि जिलों में भी छुट्टी होती है। लेकिन वहां के अफसरों की यह मुसीबत है कि इतवार और शनि को हम तो बाद में पहुंचते हैं मगर मिनिस्टर लोग पहले वहां पहुँच जाते हैं। अगर उस जिले के दो वजीर हैं तो दो के दोही पहुँच जाते हैं। उनकी शिकायत सच्ची है कि आप असैम्बली में दो दिन छुट्टी तो इसलिये करते हैं कि..... (घंटी की आवाज़) मैं अर्ज कर रहा था कि शनिवार और इतवार की छुट्टी इस वास्ते होती है कि चूंकि मिनिस्टर लोग असैम्बली में मसरूफ रहते हैं, उनकी हाजिरी यहां पर जरूरी होती है शनिवार और इतवार को उन्हें यहां पर अपने दफ्तर का काम करना चाहिए, लेकिन यह लोग दो दिन की छुट्टी में जिलों में जा पहुँचते हैं और वहां जाकर अफसरों को काम नहीं करने देते। अगर अफसर लोग वहां पर हाजिर न हों तो उनके लिये वैसे मुश्किल बनती है और अगर वहां पर हाजिर हों तो काम कैसे खत्म करें? वे भी तो इंसान हैं। अगर आप चाहते हैं कि **administration** अच्छी तरह चले व **corruption** में कमी हो तो मैं एक सीधी बात कहता हूँ। आप इसे मजाक तो समझेंगे लेकिन बात सच्ची है। आप पटवारियों को अपने गांव में नहीं लगाते ताकि वे अपने अख्तियारात का बेजा इस्तेमाल न

करें और **Provincial Civil Service** के आदमियों को भी उनके अपने इजला में नहीं लगाते ताकि किसी प्रकार का पक्षपात न हो। लेकिन आप को पूरा अख्तियार है कि वे अपने जिलों में जाकर जिस तरह से चाहें वैसे ही दखल दें। आपको कोई पूछने वाला नहीं है। आप भी अपने जिलों में जाना बंद कर दें। अगर आप मेरी बात मानेंगे तो सारी **corruption** बंद हो जाएगी और अगर न हो तो आप मुझ से गिला करें। इन वजहों को अपने जिलों में जाने का अख्तियार नहीं होना चाहिए। दूसरे इजला में आपका **interest** कम होता है वहां जाकर आप इनसाफ की खातिर चाहे अपने अख्तियारात का इस्तेमाल करें। वरना आप **facts & figures** देख लें आपके हाल के रकबे से कांग्रेस की **popularity** दिन बदिन कम हो रही है। यह लोग वहां जाकर किसी न किसी तरह की खराबियां ही पैदा करते हैं। और अगर आप अपने वजहों को **corruption** करने से नहीं रोक सकते तो बताएँ कि **administration** को कैसे आप ठीक कर सकते हैं? अब जवाब, मैं सिर्फ आपका शुक्रिया अदा करके बैठ जाता हूँ। मैंने कहनी तो बहुत सी बातें थीं, और मैं कहने का हकदार भी था, क्योंकि यह मेरी पहली स्पीच है, आपको कुछ न कुछ रियायत जरूर देनी चाहिए थी, लेकिन मैं आपके हुक्म के मुताबिक बैठ जाता हूँ।

बाबु अजीत कुमार (सिधवां घेठ) : चेअरमैन साहिब, गवर्नर साहिब ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਉਤੇ ਜਿਹੜੀ motion of thanks ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਸ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਰਕਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇਖੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਘੋੜਾ, ਹਾਥੀ, ਚੂਹਾ, ਬਿਲੀ, ਬਘਿਆੜ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਜਾਨਵਰ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਹ **tigerless** ਸਰਕਸ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਵਡੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉਤੇ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗ 31 ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ **volunteer corps** ਬਣਾਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਨੂੰ **tigerless** ਸਰਕਸ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। **Justification** ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੰਮ ਇਹ ਵਧਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਉ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ **complaints** ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਫਾਈਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕੋਈ ਕਾਗਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਏ ਚਾਰ ਪੰਜ ਚਿਠੀਆਂ ਦੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ **congratulations** ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਨੇ। ਉਹ ਚਿਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸੰਸਾ)। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਛੋਟੀ ਹੈ। ਜੇ 90 ਮਨਿਸਟਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣਾ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਜੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਰੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਨਵਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੈ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਪੱਠੇ ਹਨ ।

Mr. Chairman : Please use decent language.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ । ਇਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਬਾਹਰ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਵਾਮ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਉਹ ਮਾਯੂਸ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕੱਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਖੰਨੇ ਗਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਵੰਡੋਰਾ ਪਿਟਵਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਜਦ ਉਥੇ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਦਸੋ ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਛ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, 34 ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇਵੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 34 ਪੀ. ਏ. ਤੇ 34 ਡਰਾਈਵਰ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਾਲ । ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਖੱਦਰ ਦੀ ਝੱਗੀ ਪਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਨਾਲ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ । ਉਹ ਚੰਗਾ ਖੱਦਰ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਫਤੂਹੀ ਪਾ ਕੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ । ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇਣਗੇ । ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੀ ਪਲਟਨ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਝ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । **Justification** ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ **tax payers** ਤੇ ਬੋਝ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤਨਖਾਹ 800 ਰੁਪਿਆ ਕਰ ਲਈ ਹੈ । 1937 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਮਨਿਸਟਰੀ ਬਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਿਸਟਰ ਖੇਰ ਉਥੋਂ ਦੇ **Premier** ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ 500 ਰੁਪਿਆ ਮਾਹਵਾਰ ਲੈਣ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹੈ । ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਵੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵਡਾ **fraud** ਹੈ ਜੋ 800 ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਐਨੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਐਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । 800 ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ ਆਪਣਾ **status** ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਧੱਖੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਇਆ ਕਰਨਗੇ ਉਹ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਤਾਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **serve** ਕਰ ਸਕਣ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 1946 ਵਿਚ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 5000 ਰੁਪਏ ਸੀ । ਹੁਣ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਤਨਖਾਹ 800 ਰੁਪਿਆ ਰਖੀ ਹੈ । ਕਿਥੇ 5000 ਤੇ ਕਿਥੇ 800 ਰੁਪਿਆ । ਔਰ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ 800 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਖੋਲ ਹੈ । ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਕਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਚੁਰੰਗੀ ਥਾਜ਼ਾਰ ਹੈ । ਉਥੇ ਜਾਵੋ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਆ ਜਾ, ਆ ਜਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ । ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਤੰਗ ਆ ਗਏ ਹਨ

ਔਰ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹਨ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋਵੇਗਾ ਔਰ ਉਹ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਯੋਮੇ ਨਿਜ਼ਾਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ per capita income ਵਧੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਔਰ sweepers ਨੂੰ ਗੰਦ ਉਠਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗਡੀਆਂ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ Address ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ sweepers ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਝਾੜੂ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੀ ਕਿ ਜਦਕਪੜੇ ਦੀ ਇਤਨੀ production ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਕਪੜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ; ਖੰਡ ਦੀ production ਇਤਨੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਉਤੇ ਇਤਨੇ tax ਲਗਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਕਿ 6 ਆਨੇ ਸੇਰ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਖੰਡ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਹੁਣ ਉਹ 1½ ਰੁਪਿਆ ਸੇਰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਬੜੇ ਫਖਰ ਨਾਲ ਆਖ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ per capita income double ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ meet ਕਰਨ ਲਈ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਦੋ ਚਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਝਟਕਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਖਰਚ ਦੀ ਬਚਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਖਰਚ ਨੂੰ meet ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਹੋਰ taxes ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੋਰ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ per capita income ਵਧਣ ਦੀਆਂ figures ਦਿਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ law and order ਚੰਗਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਫੇ ਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਰਾਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ law and order ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਇਥੇ law and order ਚੰਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ 107 ਔਰ 151 ਦਫ਼ਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਕਦਮੇ ਨਾ ਚਲਾਏ ਜਾਣ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ law and order ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਜਦ ਲੋਕ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ 107 ਔਰ 151 ਦੇ ਹੇਠ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਕਦਮੇ ਨਹੀਂ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਫ਼ਾਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ trouble create ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । Firstly they create the trouble and then exploit it.

ਫਿਰ ਇਸ Address ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਔਰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੁਲਿਸ Commission ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਔਰ ਉਸ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

Commission ਰਾਹੀਂ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਸੁਧਾਰੀ ਹੋਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। Election ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ revenge ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ, ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ, ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਮੁਕਦਮੇ ਬਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਮੈਂ ਗੁਰਾਹੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਉਥੇ ਦਾ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਪਣੀ ਮੁਖਾਲਫ ਪਾਰਟੀ ਦੇ workers ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਰਾਹੀਂ ਤੰਗ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦਾ S. H. O. ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਜੋ A.S.I. Incharge ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਹੀ ਚਲਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉਥੇ ਇਕ ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਝੂਠਾ complaint ਕਰਵਾ ਕੇ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ workers ਨੂੰ 5, 6 ਦਿਨ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਔਰ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ case ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ driver ਤੇ ਇਹ case ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ truck ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ car ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ car ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਚਲਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਟ ਬੁਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਛਿੱਲ ਲਾਹ ਦਿਤੀ। ਦਰਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ election ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਲੈਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹ D.I.G. ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਬਦਨਾਮ ਤਰੀਨ D.I.G. ਹੈ ਔਰ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ High Court ਨੇ ਵੀ strictures ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੇ case ਬਣਵਾਏ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੇ A.S.I. ਨੂੰ ਉਥੋਂ transfer ਕਰ ਜਿਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ A.S.I. ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅਫਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ, ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ transfer ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ opposition parties ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਅਫਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਗਲ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਅਫਸਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ interference ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਕ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ demoralize ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਵੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ law and order ਦੀ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਮਜ਼ਹਬੀ ਸਿਖ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਨਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕੁਟਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸੁਟ ਗਏ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਬੀਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਔਰ ਜਦ ਉਹ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾ ਨਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਹਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ D.S.P. ਮੁਆਇਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਾਲੇ ਪਰਚਾ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ

hon. Minister House ਵਿਚ ਸੌਂ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਇਥੇ ਸੌਂ ਰਹੇ ਨੇ।
(ਹਾਸਾ)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਸੌ ਮੈਂ ਇਹ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਮਜ਼ਹਬੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸੁਟ ਗਏ, ਉਸ ਦੇ ਪੈਸੇ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਨਾਲੇ ਉਸਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਗਏ ਪਰ ਉਸ ਦਾ case ਕਲ੍ਹ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ 12 ਵਜੇ ਤਕ register ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ case register ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਤੇਰੀ ਬੀਵੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਭ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤ ਕਿਥੇ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ notice ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ case ਆਇਆ ਹੈ। ਮਾਹਲਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ co-operative society ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ co-operative society ਦਾ ਜਿਹੜਾ President ਹੈ ਉਸਨੇ ਉਥੋਂ ਦੇ A.S.I. ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਨਾਲ ਲਗਕੇ ਇਕ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ ਝੂਠਾ case ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ inquiry ਹੋਈ ਔਰ ਉਹ case ਠੀਕ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ 28-10-61 ਨੂੰ D. O. letter authorities ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਔਰ complainant ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਸ ਦਿਨ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ elections ਲਈ political parties code of conduct ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਔਰ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ meeting ਵਿਚ ਬਤੌਰ General Secretary, Republican Party ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ representatives ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ election ਵਿਚ propaganda ਲਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ machinery ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਕਿਸੇ private truck ਜਾਂ bus ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਲੈਕਸਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਕਢਾਏ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਹਲਫ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿੰਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੀ return ਸਹੀ ਭਰੀ ਹੈ।

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

90,90 ਹਜ਼ਾਰ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਇਕੋ ਗਲਤ returns ਦੇ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ.. (ਵਿਘਨ)

ਸਚ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਗੱਲ ਚੁਭਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਰਚਾਂ ਲਗ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਕ ਗੱਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਨੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਗਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪੋ ਹੀ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਆਂਗ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਂਗ ਪੁਆ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਦਾ ਸੁਆਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਜਦ ਉਹ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਸਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਮੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ, ਆਪੋ ਹੀ ਇਹ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪੋ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ : (ਹਾਸ)

ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੇ 80 ਤੋਂ 85 ਫੀ ਸਦੀ ਵੋਟਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ, 20 ਸੀਟਿਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 4½ ਲਾਈਨਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ 75 ਲਖ 55 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਲ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ 73 ਲਖ 57 ਹਜ਼ਾਰ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਖਾਂ ਦੇ ਰੈਲੇ ਪਾਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਜ਼ਰਾ ਜਿਨਾ ਵੀ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਸੇ ਇਸ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਦੋ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਵਾਂ ਪੈਸਾ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਕੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਗਲਤ ਹੈ।)

ਮੈਂ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਹਿਸਾਬ ਸ਼ਾਇਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗਲਤ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ 1 ਲਖ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ figures ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਰਾਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 44 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸੇ ਮਦ ਵਿਚ 38 ਹਜ਼ਾਰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਅਤੇ figures ਇਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਇਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸਾਂ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ Land Utilisa—
tion Act ਹੇਠ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਭਾਰ ਵਧਣਾ ਹੈ ਘਟਣਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੇ ਕਿਤੇ ਫੈਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਥੋਂ ਕਢੋਗੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਜੋ ਆਪ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ। ਕੋਈ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦ ਕਾਸ਼ਤ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦ ਕਾਸ਼ਤ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਦਫਤਰੀ ਡੈਸਕ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਪ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਲਾਨ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਮਲ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕੰਮ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਗੱਲ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕਾਸ਼ਤ ਵੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਮਰੀ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਵੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ? ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜੇਕਰ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਵੇ ਕਰਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ 1947 ਵਿਚ ਜਿਥੇ 8 ਜਾਂ 9 ਹਰ 100 ਪਿਛੇ ਹਰੀਜਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂਲ ਕਾਸਟ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਹੁਣ 98% ਕਰਜ਼ਾਈ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ per capita ਹਰ ਸਾਲ ਵਿਚ 200 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨ ਹੈ ਪਰ ਸਾਲ ਦਾ ਖਰਚ 450 ਰੁਪਏ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 250 ਰੁਪਏ ਹਰ ਸਾਲ ਥਲੇ ਡਿਗ ਜਾਣਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਫਿਰ ਕੁਆਪ੍ਰੋਟਿਵ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਿਕਾ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਵਜ਼ੀਰ ਹਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕੀ ਗੁਲ ਖਿਲਾਣਗੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਆਪ੍ਰੋਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਵੀ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੁਲਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਖਾਦੀ ਬੋਰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ special ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਮੜੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਕ੍ਰਿਆਪ੍ਰੋਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ Leather co-operative society ਲਈ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਦਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਨ, ਪਰ ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ shoe making, tanning ਤੇ ਚਮੜਾ ਰੰਗਣ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਹਨ, flaying centres ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਨਸ਼ਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਭਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਕਿ ਕ੍ਰਿਆਪ੍ਰੋਟਿਵ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਪੁਜੇਗਾ।

ਫਿਰ Scheduled Caste employees ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇਕ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ societies ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਿਤੇ scheduled castes ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਲਈ reservation ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ reservation in promotion ਵੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਪਾਸ ਅਤੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਪਾਸ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਟਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ reservation in promotion ਵੀ ਲਿਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਖ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਨਾਅਰਾ ਸਰਕਾਰ ਲਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 80% reservation ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ reservation ਕਿਥੇ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਮਨਿਸਟ੍ਰੇਟ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਔਸਤ ਕਢੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ reservation ਵਧੀ ਨਹੀਂ ਘਟੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹਰੀਜਨ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਤਸੀਲਦਾਰ ਹਰੀਜਨ ਨਹੀਂ, ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁਝ ਸਿਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜ ਤੋਂ ਸਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ average ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਅਜ ਦੀ reservation ਦੀ average ਘਟੀ ਹੈ, ਵਧੀ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਦੋ ਅਫਸਰ ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਹਿਕਮਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਥਾਂ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖ ਸਕੇਗਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Subordinates Services Selection Board ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਇਦੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਾਵਾਂਗੇ ਪਰ ਇਹ ਉੱਠ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਲਮਕਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਤੇ ਡਿਗਦਾ ਨਹੀਂ। ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ Scheduled Castes ਦੇ interests ਨੂੰ safeguard ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਇਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ, ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਧਾਂਧਲੀ ਮਚਾਈ ਜਾ ਸਕੇ । ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਕਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ **Reservation** ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ **Facts and figures** ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਫੀ ਸਦੀ **Services** ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨ ਲਿਆ ਸਕੀ ਹੈ । ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ 21% ਦਾ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅੰਦਰ 50% ਇਹ ਭਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ 13% ਤੋਂ ਵਧ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ 50% ਲੈਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 7½% ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਭਰਤੀ ਕਰ ਸਕੇ । ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਹਰੀਜਨ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ । ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਇਜ਼ share ਨਾਲ ਭਰਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜੇਹੀ condition ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਉਣੀ ਪੈਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਫਰਾਖ ਦਿਲੀ ਦਿਖਾਏ ਬਗ਼ੈਰ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ । ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਹਰੀਜਨ ਵਜ਼ੀਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਫੌਕੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਸੁਕ ਸੁਕ ਕੇ ਭਲਵਾਨ ਵਰਗੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ।

ਇਕ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ **Leather Industry** ਦੇ ਮੁਤਅੱਲਕ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਵਕਤ ਬੜਾ ਥੋੜਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚੰਦ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂਗਾ । **Leather Industry** ਦੇ ਉਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਦੀ, ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਤਰੀਕਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ **Agriculture** ਅਤੇ **Forest Minister** ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨ ਵੀ ਹਨ **Leather** ਨੂੰ **Agricultural produce** ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦਾ ਦਿਵਾਲਾ ਕਢਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ **Agricultural produce** ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਮੜਾ **Agricultural produce** ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਤੇ 15 ਨਏ ਪੈਸੇ ਬਤੌਰ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਮਿਲਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਦਾ ਕੁਹਾੜਾ ਚਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਚਮੜੇ ਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਚਲਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਦੇ ਲੱਗ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਮੜੇ ਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ **Co-operative** ਸੁਸਾਈਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਚਮੜੇ ਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ **Specialists** ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਏ ਤਾਂਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਹ **enquiry** ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣ । ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਘਟੀਆ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ਬਿਲ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਇਕ ਏਥੇ Milk Supply Scheme ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਕਢਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਸੁਤਾ ਹੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੁਧ ਵਧਾਉਣ ਵਲ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਮਝਾਂ ਦੀ ਘਟ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਲ ਵੀ ਤਕਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਲੱਦ ਕੇ ਕਲਕੱਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੂਆ ਪੀ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਝਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਥਾ ਖਾਨੇ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਕਮੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਆਖਿਰ ਪੂਰੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਘਿਉ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੁਧ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਡੰਗਰ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਜ਼ਿਥਾ-ਖਾਨੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਸੂਤਰ ਉੱਚਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਇਕ suggestion ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ export ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਡੰਗਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਏਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ production ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ production ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਤਰੱਕੀ ਜੋ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਤਰੱਕੀ ਭਾਵੇਂ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੇ drum beaters ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਬਦਸਤੂਰ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਖਾਹਮਖਾਹ ਦੀ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ 20 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾਉ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ 2 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ 25 ਰੁਪਏ ਮਣ ਤਕ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਥੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕ ਸ਼ਾਇਦ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਤਨੀ ਖੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖਣੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਆਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਵਾਕਾ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਫੇਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਸਤੇ ਭਾਉ ਦੇ ਡੀਪੂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਨਾਕਸ ਆਟਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। 20 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾਉ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਭਾਰੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਏਥੇ corruption ਵਧੀ ਹੈ, ਏਥੇ ਗੁੰਡਾ ਗਰਦੀ ਵਧੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਥੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਧੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਧਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਏਥੇ ਲੀਡਰੀਆਂ ਦੀ ਡਕੈਤੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੋਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਏਥੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ

ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਆ ਬੈਠਣ ਦਾ ਢੰਗ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੇ ਸਚ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਫ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। **Corruption** ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਜ਼ਾਰਤਾਂ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਇਕ ਨਵਾਂ ਗੁਟ ਸਿਸਟਮ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹੋ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਦਾ **Scheduled Castes** ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਜ਼ਰਾ ਭਰ ਵੀ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤ੍ਯੁਤਾ ਬਾਰੇ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ ਹੀ ਕਰੋਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰੁਪਲਾਲ ਮੇਹਤਾ (ਪਲਕਾਰ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਖ ਉਪਰਿਯੁਤ ਸ਼ਤ੍ਯੋਗੀ ! (ਹੁੰਸੀ) ਮੈਂ ਆਪਕਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਪਨੇ ਸੁਝੇ ਬੋਲਨੇ ਕਾ ਕਰਤ ਦਿਖਾ।

ਭਵਾਰ ਕਲਵੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : ਕਯਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਏਕ ਮੈਂਬਰ ਹਾਊਸ ਮੈਂ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਕੋ ਏਡ੍ਰਿਸ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ ? (ਹੁੰਸੀ)

ਸ਼੍ਰੀ ਰੁਪਲਾਲ ਮੇਹਤਾ : ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਕੀ ਵਿਸ਼ਾਤਤ ਸੇ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਰਮ ਪਰ ਆਪੋਯੀਸ਼ਨ ਕੇ ਅਨਰੇਕਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਏਡ੍ਰਿਸ ਪਰ ਜੋ ਕਹਿਸ ਕੀ ਹੈ ਉਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਸਿਫ ਏਕ ਹੀ ਪਿਕਚਰ ਰਖੀ ਹੈ, ਆਰ ਕਹ ਹੈ ਤਾਰੀਕੀ ਪਿਕਚਰ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਕਾਮਾਂ ਕੋ ਦੇਖੇਂ ਤੋ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਯਯਾਦਾ ਕਾਮ ਕਿਆ ਹੈ। ਆਰ ਤਕ ਉਨ ਦੋਸਤਾਂ ਕੋ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਜ਼ਰ ਆਏਗੀ। ਚਾਹਿਏ ਤੋ ਧਰਮ ਥਾ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਤਰਕਕੀ ਕੇ ਕਾਮ ਕਿਏ ਹੂੰ, ਉਨਕੀ ਤਰਫ ਉਨਕੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਤੀ ਆਰ ਕੇ ਉਨਕਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਤੇ

6.00 P.M.

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair) ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਮਾਰੇ **opposition** ਕੇ ਆਡਿਓਂ ਕਾ ਕਰੀਬਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇ **destructive criticism** ਕਰ ਕੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਕਦਨਾਮ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। **constructive suggestions** ਕੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹਰ ਕਰਤ **welcome** ਕਰਤੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਹਮਾਰੇ ਆਡਿ ਏਸੀ ਤਜਵੀਜ਼ੋਂ ਕਹੁਤ ਕਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਤੇ ਹੂੰ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਸਹੀਦਯ ਕੇ ਆਖਣ ਕਾ ਸਵਾਗਤ ਕਿਆ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਏ ਥਾ ਲੇਕਿਨ **opposition** ਅਪਨਾ ਹਕ ਸਮਝਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਰ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਕਰੇ। ਸੁਝੇ ਇਸ ਕਾਤ ਕੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਆਡਿਓਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਂਚ ਸਾਲ ਮੇਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਮੇਂ ਜੋ **industrial development** ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸਕੀ ਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀ। ਦੋ ਦਿਨ ਕੀ ਕਹਿਸ ਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਇਸ **development** ਕਾ ਯੋਜਨਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਿਆ। ਅਗਰ ਇਸ ਤਰਕਕੀ ਕਾ ਸੁਕਾਬਲਾ 1947 ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਸੇ ਕਿਆ ਜਾਏ ਤੋ ਹਮੇਂ ਕਹਨਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਨੁਮਾਯਾਂ ਤਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸੁਯੋਜਿਤ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਪਹਲੂਆਂ ਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਭਾਲੀ ਲੇਕਿਨ **as a whole** ਇਨ 15 ਸਾਲਾਂ ਮੇਂ ਜੋ ਸੁਕਾਬ ਕਾ ਉਤਥਾਨ ਹੁਆ ਉਸਕਾ ਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿਆ। ਸਾਰੇ ਲੋਗ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੀ ਤਰਕਕੀ ਪਰ ਨਾਜ਼ ਕਰਤੇ ਹੂੰ ਆਰ

[श्री रूपलाल मेहता]

जो नुकसान **partition** के दौरान हुआ था उतनी ही ज्यादा तरक्की इस प्रांत ने की है। आज यह प्रांत हर पहलू में तरक्की कर रहा है लेकिन **democracy** के मातहत जो हकूक मेरे भाइयों को मिले हैं उनका नाजायज़ इस्तेमाल करके यह सरकार के खिलाफ इलजाम लगाते हैं कि हमारी सरकार कुछ नहीं कर रही। इन पन्द्रह सालों में जो सरकार ने अपनी कोशिशों से **different spheres** में **progress** की है उसके लिये उनके दिल में कदर नहीं। वे **industrial development** के मुतअल्लिक आंकड़ों की तरफ नज़र दौड़ाने की कोशिश नहीं करते बल्कि यह कहना दुस्त होगा कि उन्होंने सरकार की **achievements** की तरफ अपनी आंखें मूंद ली हैं। हर एक पार्टी की विचारधारा अलग है। किसी ने पिछली **election** फिरकादारी के **basis** पर लड़ी, किसी ने भाषा के आधार पर। लेकिन मैं आपके सामने खड़ा हूँ जो कामयाब होकर आया हूँ। मेरे हलके में कोई नेता नहीं गया। इस बात का मुझे समझ नहीं आती कि **opposition** के सब भाइयों ने **election** जिक्र करते हुए सरहाज़ी और नारनाल की रट लगानी शुरू कर दी जब एक दफा फैसला हो गया तो उनके लिये रास्ता खुला है कि वे **election petition** दायर करें और उस के फैसले का इंतज़ार करें, लेकिन उन्हें यह हरगिज़ शोभा नहीं देता कि वे यहां हाऊस में **election** का मुहारनी पड़ते जायें। यह नहीं होना चाहिए कि इसी मसले को रोज़ाना लेकर इस पर बहस करते जायें गवर्नर ऐड्रेस पर भी इसी चीज़ का जिक्र हाऊस में होता रहे तो यह एक गैर बाजब बात है। मेरे दोस्तों को अच्छे २ सुझाव देने चाहिए और **Co-operative spirit** से हर चीज़ पर बहस करनी चाहिये ताकि गवर्नमेंट अपनी खामी को दुस्त करने की कोशिश करें लेकिन यहां तो हर बात पर एक मायूसी की तस्वीर खिंची जाती है और गवर्नमेंट को हर बात पर कसूरवार ठहराया जाता है। कभी कहा जाता है कि सरकार करोड़ों रुपये फ़जूल खर्ची करके बरबाद कर रही है यहां तक कि भाखड़ा डैम पर भी नुक्ताचीनी करने से नहीं चूके। उन्हें यह मालूम होना चाहिए कि हिसार का ज़िला जो पानी से तरस रहा था अब भाखड़ा डैम के पानी से अच्छी तरह सैराब हो रहा है। हमारी पंजाब सरकार का इतनी बड़ी **project** को पायोज तकमील तक पहुँचाना सारे पंजाब के लिये ही नहीं बल्कि सारे हिन्दुस्तान के लिये काबिले फ़ख़्र बात है। लेकिन मुझे अफ़सोस के साथ कहना पड़ता है कि मेरे दोस्तों ने इसकी भी सराहना नहीं की, और कह दिया कि करोड़ों रुपये हमारी सरकार ने इस पर यूँही बरबाद कर दिया। चेयरमैन साहिब, हमने मिल कर राज़ प्रबन्ध चलाना है इसलिये **destructive criticism** की बजाए हमें तामीरी सुझाव पेश करने चाहियें।

फिर, स्पीकर साहिब, कर्ज की बाबत जिक्र किया गया उन्हें शायद यह मालूम नहीं कि जो कर्जा सरकार लेती है वह रुपया सूबे की **development** पर खर्च किया जाता है। **Irrigation** की स्कीमें बड़े पैमाने पर चल रही हैं, बिजली के कारखाने लग रहे हैं और लोग इस कर्ज के रुपये से पूरी तरह मुस्तफ़ीद हो रहे हैं और हमारा प्रांत धीरे-२ उन्नति के मार्ग पर अग्रसर हो रहा है।

मैं ने पहले भी अर्ज किया है कि हमारे प्रांत में जो **industrial development** हुई है, उसकी तरफ मेरे **opposition** के भाइयों ने ध्यान नहीं दिया। हरियाना ने जो इससे पहले बहुत पिछड़ा हुआ था काफी तरक्की की है। हर हकूमत को हालात सुधारने में वक्त लगता है और हर जिले की **development** के लिये वक्त चाहिए। स्पीकर साहिब आप जानते हैं कि कुछ साल पहले हमारी क्या हालत थी। पंजाब में कोई **secretariat** नहीं था रहने के लिये जगह नहीं थी। **Partition** के बाद हैरत अंग्रेज **development** हुई है, लेकिन हमारे साथियों ने इसके लिये सरकार को कोई **credit** नहीं दिया।

फिर स्पीकर साहिब, तनखाहों के मुताल्लिक भी जिक्र किया गया और कहा गया कि पटवारियों की तनखाहें कम हैं। लेकिन अगर इस दफा उनके बढ़ाने के लिये कदम उठाये गए हैं तो फिर कहा जाता है कि सरकार खर्च सोच समझ कर नहीं करती और फजूल खर्ची से काम लेती है। अगर तनखाह बढ़ाने के लिये लोगों पर टैक्स लगाए जायें तो फिर गवर्नमेंट को कसूरवार ठहराया जाता है, और नारे बुलंद किये जाते हैं कि सरकार दिन बदिन **taxation** का बोझ जनता पर लाद रही है। और अगर यह सदा हकूमत के खिलाफ आंदोलन ही चलाते रहें और देश को हानि पहुंचाने वाले नारे ही लगाते रहें तो इससे देश को फायदा पहुंचने वाला नहीं है, इस से देश का भला नहीं होगा। इससे तो देश रसातल की ओर ही जाएगा। अगर मेरे दोस्त कांग्रेस के **constructive programme** में उसका साथ नहीं देंगे तो देश उन्नति की ओर जाने की बजाये रसातल की ओर ही जाएगा। तीन दिन से बहस हो रही है, लेकिन इसमें आपोजीशन के भाइयों ने बजाए कोई **constructive proposal** पेश करने के केवल **elections** की बेजाब्तगियां बयान करने पर ही ज्यादा जोर दिया है। उनकी विचारधारा ही और किसी तरफ नहीं चलती। मैं उनसे प्रार्थना करूंगा कि अगर वे देश को ऊपर उठाना चाहते हैं तो **party in power** को सहयोग दें ताकि यह पार्टी आगे बढ़ कर काम कर सके। अन्त में मैं आपका धन्यवाद करता हूँ कि आपने मुझे बोलने का समय दिया।

बाबू बचन सिंह (लुधियाना-उत्तर) : स्पीकर साहिब, इस हाउस में सरकारी पार्टी की जानब से यह कहा गया कि आपोजीशन वाले **criticism for the sake of criticism** करते हैं। मैं यह कहना चाहता हूँ कि जो कुछ हमारी जानब से कहा जा रहा है वह हकायक परमबनी है। मैं ज्यादा **rambling** में नहीं जाऊंगा। मैंने **motion of thanks** पर तीन तरामीम पेश की हैं। पहली तरामीम मैंने यह दी है कि अफतौस के साथ कहा पड़ता है कि इस ऐंड्रेस में **judiciary** को **executive** से अलग करने का कोई जिक्र नहीं है। दूसरी तरामीम यह है कि अफतौस के साथ कहा पड़ता है कि नशाबंदी के मुताल्लिक ऐंड्रेस में कोई जिक्र नहीं है। तीसरी तरामीम यह है कि अफतौस के साथ कहा पड़ता है कि **co-operative farming** के मुताल्लिक कुछ नहीं कहा गया। **Mr. Speaker**, सरकारी पार्टी की तरफ से यह दोहाई दी जा

[बाबू बचन सिंह]

रही है कि हम democracy के रक्षक हैं, इन की तरफ से यह दोहाई दी जा रही है कि हम Gandhism के रक्षक हैं। उनकी तरफ से दोहाई दी जा रही है कि हम इस सूबे में socialism लाना चाहते हैं लेकिन democracy की हिफाजत के लिये बुनियादी असूल यह है कि इसके तीन पाये जो हैं वे अपनी अपनी जगह पर independent हों, मजबूत हों और बेखौफ होकर काम कर सकें। Executive अपनी जगह पर काम कर सके, Judiciary अपनी जगह पर काम कर सके और Legislature अपनी जगह पर काम कर सके। लेकिन इस सूबे में judiciary की जो हालत है उससे कौन वाकिफ नहीं है कि चीफ मिनिस्टर का अंगूठा है, जहां भी वह अंगूठा लग जाए .....

Mr. Speaker : No aspersions please.

बाबू बचन सिंह : बहुत अच्छा, मैं इस बात को छोड़ कर आगे चलता हूँ। आपको मेरी ऐसी बातें aspersions मालूम होंगी, लेकिन public में जाइये और देखिए कि public इससे भी कितनी ज्यादा aspersions लगाती है। हिन्दोस्तान का संविधान बना, Constitution बना। Constitution किन लोगों ने बनाया? Opposition वालों ने नहीं बनाया, हिन्दोस्तान के कांग्रेसियों ने बनाया, constituent Assembly में Congress वालों की majority थी। Constitution में एक Directive principle खास तौर पर यह रखा गया कि हिन्दोस्तान में जल्दी से जल्दी executive को judiciary से अलग कर दिया जाएगा। लेकिन पंजाब की सरकार की तरफ देखिए! पंजाब गवर्नमेंट back मारने में बहुत तगड़ी है। बड़ी अच्छी back मारती है। आगे चलने की इसको जांच नहीं है। जिस वक्त East Punjab और Pepsu का merger हुआ। Pepsu में judiciary executive से अलग थी। एक ऐसा सूबा जो रियास्तों के मिलने से बना था, जिसको हम backward कह सकते थे और जहां पर feudal निज़ाम था, उसमें तो judiciary को executive से अलग किया गया था मगर हमारी सरकार का आज तक यह हौसला नहीं पड़ा कि वह judiciary को executive से अलग कर दे। जब merger हुआ तो judiciary को हाई कोर्ट के मातहत करने की जुरअत करते तो हम समझते लेकिन उन्होंने क्या किया कि Patiala का Magistrate हमारी मर्जी के खिलाफ चलता है, उसको लुधियाना में तबदील करो, जालन्धर में तबदील करो। वहां district magistrate उस पर हावी है, उसकी सारी independence खत्म हो जाएगी। आज हालत यह है कि सारे सूबे में लोगों को हाई कोर्ट पर फर्र है, civil courts के मुतल्लिक कोई शिकायत नहीं करता। लेकिन किसी तहसील में चले जाइये, किसी ज़िले में चले जाइये, जो magistrates, district magistrates के मातहत हैं, उनके मुतल्लिक गिला हो नहीं है बल्कि लोग उनसे नाला हैं, रो रहे हैं और कराह रहे हैं। हिन्दोस्तान में और भी तो सूबे हैं। मद्रास में judiciary और executive अलग हैं। आंध्र में

judiciary executive से अलग है और केरल में भी दोनों संस्थाएं अलग अलग हैं। वहां अगर अच्छा इन्तजाम हो सकता है तो पंजाब में क्यों judiciary को executive से अलग नहीं किया गया ? यह तो ऐसे मेहरबान हैं कि जो बातें गांधी जी, पण्डित नेहरू और दूसरे leaders किया करते थे, उनको आज यह दूध की तरह पी गए हैं। इन्होंने उन पर उल्टा अमल शुरू कर दिया है। आज हमारे सूबे की सरकार इस पर भी खुश नहीं है कि magistrates executive के मातहत रहें, उन्होंने नई मेहरबानी करने का इरादा किया है कि पंजाब के लोगों पर, rotten निजाम को, जो honorary magistrates का rotten निजाम था, उसको वह नाज़ल करेंगे। इससे ज्यादा सितम ज़रीफी और क्या हो सकती है। कहते हैं कि हम criticism for the sake of criticism करते हैं। इस पर भी और जुल्म हो रहा है। वह tout class, जिसका काम यह था कि थानों और तहसीलों में जाए और tout बन कर काम करे, झूठी गवाहियां दे और रिश्वत के अड्डे कायम करे। उस निजाम को यह सरकार नये सिरे से जारी कर रही है। कहते हैं कि उनका नाम ज़ैलदार नहीं रखेंगे। मैं कहता हूँ कि अगर यह ज़ैलदार नाम नहीं रखेंगे साधु और संत उनका नाम रख दें, तो नाम रखने से क्या फर्क पड़ेगा ? उनका नाम महात्मा रख दें, भजनीक रख दें तो क्या इससे असलियत छुप जाएगी ? काम तो उनका वही रहेगा। सरकार फरमा रही है कि हमको गवाही नहीं मिलती। गोया कि यह झूठे गवाह पैदा करना चाहते हैं। लोग झूठी गवाही देने को तैयार नहीं हैं। इसलिये कोई झूठे गवाह बनाने की agency की जरूरत है। इसलिये झूठी गवाहियों की agency कायम कर रहे हैं, honorary magistrates की agency कायम कर रहे हैं और फिर कहते हैं कि हम democracy के बड़े दावेदार हैं। मैं पूछता हूँ कि क्या आप constitution के मुताबिक अमल कर रहे हो या दूसरी states कर रही हैं, जिन्होंने judiciary को executive से अलग कर दिया है ? क्या Directive Principles इस बात की ज़मानत नहीं देते कि judiciary को executive से अलहदा कर दिया जाए ? सूबे की public के सामने आपके पास इस बात का क्या जवाब है ? मैं समझता हूँ कि इसका आपके पास कोई जवाब नहीं है। जब हम कहते हैं कि judiciary और executive को अलग २ कर दो तो कहते हैं कि criticism for the sake of criticism करते हैं।

एक माननीय सदस्य : यह भी experiment किया जा रहा है।

बाबू बचन सिंह : कहते हैं कि experiment किया जा रहा है। experiment एक दिन होता है, दो दिन होता दस दिन होता है आपकी हकूमत को तो यह experiment करते हुए 16 साल हो गए। आपके इस experiment से यही जाहिर होता है कि आप सूबे में democracy नहीं autocracy कायम करना चाहते हैं। ज़ैलदार और honorary magistrates को revive करने की सूरत में आप democracy के दावे नहीं कर सकते।

[बाबू बचन सिंह]

इसके अलावा, मिस्टर स्पीकर, **Gandhism** की बहुत दुहाई दी जा रही है। कभी कहा जाता है कि फलां इधर से उधर, फलां उधर से इधर हो गया। मिस्टर स्पीकर, मुझे तो यह भी पता है कि इनमें से कौन कहाँ था। जो लोग यहां गांधी जी का नाम ले लेकर बातें करते हैं उन्हें माज़ूम होना चाहिए कि गांधी जी पूरे तौर से **prohibition** के हामी थे, नशेबन्दी के हामी थे। हमारी पंजाब गवर्नमेंट में एक ऐसे मन्त्री हैं जिन्हें गांधी जी “पंजाब का राजा” कहा करते थे, जिसे वह अपना सपूत कहा करते थे, आज भी वह मन्त्री हैं लेकिन मुझे दुख से कहना पड़ता है कि वह यहां **prohibition** नहीं ला सके। रोहतक से आगे तो बढ़ ही नहीं सके और खूबी की बात तो यह है, मिस्टर स्पीकर, कि जो **Statistical Abstract** गवर्नमेंट ने खुद **members** को नुदथा किया है उसमें **figures** दिये हैं, एक एक जिले के **figures** दिये हैं उनको आप देखें तो पता चलेगा कि इस सरकार की मेहर-बानी से इस सूबे के अन्दर जितनी शराब बढ़ी है उतनी **consumption** शायद अंग्रेजों के जमाना में नहीं बढ़ी होगी। आप आज की अखबारें देखें, कल की अखबारों का मुतालिया करें तो आप हैरान होंगे कि 31 मार्च को जबकि ठेके खत्म हुए सारे पंजाब में शराब के दौर किस तरह से चले, किस तरह बाजारों में लोगों ने शराब पतते हुए गन्दा मुज़ाहिरा किया। आपको, मिस्टर स्पीकर, पता ही होगा कि इस वक़्त पंजाब गवर्नमेंट को शराब से कितनी आमदन होती है। मैं अपनी तरफ से नहीं कहता शराब की इस आमदन को खुद गांधी जी ने “हराम की कमाई” का नाम दिया था। आज पंजाब गवर्नमेंट इस “हराम की कमाई” से साढ़े पांच करोड़ रुपया सालाना कमाती है। मिस्टर स्पीकर, अंग्रेज के वक़्त कांग्रेसी **volunteer** शराब के ठेकों के आगे **picketing** किया करते थे, **picketing** करके जेलों में जाने में फल महसूस करते थे। अपने आपको मुसीबतों में डालते थे लेकिन शराब बन्दी के लिए **picketing** करते थे। अब वही लोग हैं जो इस सूबे में करोड़ों रुपए की ‘हराम की कमाई’ कर रहे हैं। इसी में ही बस नहीं। इस सरकार ने सन् 1948 में रोहतक में **prohibition** का तज़रबा शुरू किया।

Mr. Speaker : The hon. Member should avoid the use of such words.

बाबू बचन सिंह : लेकिन वह तज़रबा रोहतक से आगे नहीं बढ़ सका। जो कामयाबी वहां हुई वह तो सब को पता ही है और आज एक नया काम करने जा रहे हैं। यह एलान किया गया है कि महात्मा गांधी और बिनोवा भावे के जन्म दिनों पर शराब को बन्द रखेंगे, ठेके बन्द रखेंगे। साथ यह भी कहा जा रहा है कि हफ्ते में एक दिन शराब के ठेकों की दुकानें दो बजे बन्द कर दी जायेंगी। अब यह एक और नया तज़रबा करने जा रहे हैं लेकिन, मिस्टर स्पीकर, आपकी वसातत में मैं इन्हें बता देना चाहता हूँ कि जब तक आपके अपने अन्दर वह ईमानदारी और सफाई नहीं आती जो होनी चाहिए तो मैं दावे से कह सकता हूँ कि यह तज़रबा फायदा नहीं होगा। मिस्टर स्पीकर, मुझे याद है कि जब मैं पहले इस असेम्बली का मੈबर था तो मेरे साथी एक और मੈबर भी थे। मैं उस वक़्त उन से जिक्र कर रहा

था कि अब तो हम इस मुद्दे में शराब बन्दी कर सकेंगे। वह बड़े मनचले मेम्बर थे। मुझसे पूछने लगे, 'मिस्टर बचन सिंह, बंदिश करेगा कौन?' मैंने जवाब दिया, कांग्रेस पार्टी। इसपर उन्होंने कहा कि इस वक्त यहां कांग्रेस पार्टी के 80 मेम्बर हैं और इन 80 में से 43 ने तो मेरे साथ बैठ कर पो है। (Interruptions) तो, मिस्टर स्पीकर, अगर आज की हालत का जायजा लिया जाए तो बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि नाम तो गान्धी जा का है, लेकिन अमल में कुछ और ही होता है—मुह में राम है लेकिन बगल में छरी है। तो मैं यह कहना चाहता हूँ कि शराब बन्दी के सिलसिले में तीसरी Five Year Plan में जो लिखा गया है उसकी भी यही हालत है जो executive और judiciary की है। मैंने कोई ऐसी तरमीम नहीं रखी जिसे यह कहा जाए कि कांग्रेस पार्टी के असूलों के उलट है। हालत बिल्कुल यह है कि

It was pointed out that Prohibition had been already accepted as a Directive Principle in the Constitution, and there was need to adopt a common national approach towards it.

नशेबन्दी का प्रोग्राम एक national programme है और constitution के अन्दर इसके बारे में भी Directive Principles में लिखा हुआ है कि हर सूबाई सरकार का यह फर्ज अव्वलीन होगा कि वह शराब की बंदिश के लिये कोशिश करे। इसी सिलसिले में मैं तीसरी Five Year Plan को फिर quote करता हूँ। इसमें लिखा है

“Prohibition is essentially a social welfare movement. It's success as a voluntary movement for social reform depends on a number of conditions, in particular on—

- (1) its acceptance as public policy accompanied by concrete administrative steps to make the policy a reality ;
- (2) support of a large section of public opinion and active participation on the part of leading voluntary organisations and large numbers of social workers :

(Baboo Bachan Singh was still in possession of the House, when it adjourned.)

6.30 P. M.

(The Sabha then adjourned till 9.00 A. M. on Tuesday, the 3rd April, 1962).

575—9-7-62—370 copies—C., P. & S., Pb., Patiala

Phosphate in the composition, and there was need to show a common phosphate.

RECEIVED THE SECRETARY OF THE ARMY
WASHINGTON, D. C. 20315
JAN 10 1964
FROM THE SECRETARY OF THE ARMY
SUBJECT: [Illegible]

[illegible][illegible][illegible]

✓
© (1962)

Published under the Authority of the Punjab
Vidhan Sabha and Printed by the Controller,
Printing & Stationery, Punjab, at the Govt. Press
Patiala.

Punjab Vidhan Sabha Debates

3rd April, 1962

Vol. I—No. 12

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, the 3rd April, 1962

	PAGE
Starred Questions and Answers	.. (12)1—9
Discussion on Governor's Address (Resumption)	.. (12)9—62

Price Rs 3.20 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I, No. 12
DATED THE 3RD APRIL, 1962.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
Harinder Singh	Harind Singh	(12)20	2nd from below
duel	dual	(12)21	18
number	numder	(12)22	3
Congressmen	Congressment	(12)23	35
conceivable	conceiveable	(12)24	10
skilful	skillful	(12)25	19
Delete the word	'or'	(12)25	36
turbans	trurbans	(12)27	9
अस्तीफा	स्तीफा	(12)30	last
role	roll	(12)32	8

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, the 3rd April, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

LAYING OF FOUNDATION STONES OF BUILDINGS, ETC., BY THE CHIEF MINISTER

*89. Sardar Makhan Singh Tarsikka : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of Government buildings, buildings for schools and hospitals in Amritsar District, the foundation-stones of which were laid by the Chief Minister during January and February, 1962 ;

(b) whether any financial help was promised by the Chief Minister for the construction of private buildings for schools and hospitals mentioned in part (a) above, together with the amount of financial aid already given?

Prof. Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) One building for a hospital.

(b) Yes, Rs 75,000 was promised but long before the foundation-stone of the building was laid. A sum of Rs 37,500 has already been sanctioned.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਕਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਮੰਨੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : I think the hon. Member should have given a separate notice for this question. However, if the Hon. Deputy Minister is in a position to answer this question, I have no objection.

Deputy Minister : It was promised two years back.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : Municipality ਦਾ Maternity Hospital ਹੋਵੇਗਾ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰਖਿਆ ਸੀ ਉਸੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵੀ foundation-stone lay ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਮਾਨਵਾਲੀ ਅਤੇ ਤਰਸਿੱਕਾ ਆਦਿ ਲਈ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ?

Mr. Speaker : It does not arise.

ARREARS OF PAY AND INCREMENTS OF DISPLACED TEACHERS OF
DISTRICT KARNAL

*73. Comrade Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state with reference to the reply to unstarred question No. 3658 included in the list of questions for 20th September, 1961, whether payment has so far been made to 166 displaced teachers of Karnal District ; if so, how much; if not, the reasons therefor?

Shri Yash Paul (Minister of State): The payments that are still due to these teachers for pre-provincialisation period, are being arranged by the District Board, Karnal. The District Board, Karnal has recently been sanctioned a grant of Rs 3,03,570 by the State Government for liquidating all the outstanding arrears and it is hoped that the District Board, Karnal, will make all the payments immediately. As the arrears are still being cleared, the exact amount paid to all the teachers cannot be stated at this stage.

कामरेड राम प्यारा : इन्होंने बताया है कि grant sanction कर दी है । क्या वह बतायेंगे कि आया यह grant District Board, करनाल को मिल चुकी है और उसने teachers को दे दी है ?

राज्य मन्त्री : पता कर के बता सकूंगा ।

कामरेड राम प्यारा : सरकार ने grant sanction की है क्या सरकार ने इस की payment कर दी है या नहीं की ?

राज्य मन्त्री : पता करके बता सकता हूं ।

कामरेड राम प्यारा : इन्होंने कहा है कि 10, 12 सालों से arrears पड़े हैं और कि यह जल्दी ही clear कर दिये जायेंगे । क्या इस के लिये कोई target date मुकर्रर करेंगे कि उस date तक clear कर देंगे ?

मुख्य मन्त्री : ऐसी चीजों के लिये target date नहीं मुकर्रर की जा सकती ।

कामरेड राम प्यारा : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि क्या इन teachers में से कोई गुजर भी चुके हैं ?

Mr. Speaker : How does the Hon. Member expect the Chief Minister to know as to who has died?

कामरेड राम प्यारा : यह 10, 12 साल पुराने arrears हैं । उन लोगों से आपके पास representations आते रहे होंगे...

श्री अध्यक्ष : इन्होंने कहा है कि sanction के immediately बाद payment करने की instructions हैं । (He has told that the instructions are that the payment be made immediately after the sanction.)

कामरेड राम प्यारा : स्टेट मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि grant sanction हो गई है । क्या वह बतायेंगे कि यह कब sanction हुई है ?

श्री अध्यक्ष : आप इस के लिये notice दे दें । आप को तारीख बता दी जायेगी । (The hon. Member may give a separate notice for this and he will get the reply.)

राज्य मन्त्री : यह grant पिछले Financial year में sanction हुई थी ।

UPGRADING OF PRIMARY SCHOOLS TO MIDDLE SCHOOLS IN DISTRICT
AMRITSAR

*91. Comrade Makhan Singh Tarsikka : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that a Government Middle School has recently been opened in a building adjacent to Guru Tegh Bahadur Khalsa High School, Baba Bakala, district Amritsar, which has been running for the last 50 years ; if so, the reasons therefor ;

(b) the total number of applications received from the various Panchayats in district Amritsar and pending with the Government for the upgrading of primary schools to Middle Schools?

Shri Yash Paul (Minister of State) : (a) Yes. The public of the Illaqa was not satisfied with the management of the private school running there.

(b) 58 applications were received for upgrading of primary schools to the middle standard from Amritsar District. Out of these 9 schools have been selected for upgrading and the remaining will be considered for upgrading in future.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ public ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ?

ਰਾਜਯ ਮਨਤਰੀ : Public ਕਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਆਮ ਜਨਤਾ । (ਹੰਸੀ)

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪ੍ਰਧਾਰਾ : ਸਵਾਲ ਕੇ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ 9 ਸਕੂਲ upgrade ਕਰ ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ । ਤਾਂ ਉਨ 9 ਸਕੂਲਾਂ ਕੇ ਨਾਮ ਕਿਆ ਹੈ ?

ਮੁਖਯ ਮਨਤਰੀ : ਇਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਪ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦੋ ।

ਰਾਜਯ ਮਨਤਰੀ : ਵੇ ਇਨ ਜਗਹਾਂ ਕੇ ਸਕੂਲ ਹੈ :—

- (1) ਚੌਲਾ ਸਾਹਿਬ ।
- (2) ਮਲੇਰ ।
- (3) ਨੌਸ਼ਹਰਾ ।
- (4) ਚੌਂਕੀ ।
- (5) ਗੁਡਰ ।
- (6) ਦਿਆਲਪੁਰ ।
- (7) ਨਾਗੋਕੇ ।
- (8) ਮਥੇਵਾਂ ।
- (9) ਜਲਾਲਪੁਰ ।

TRANSFER OF DIVISIONAL ACCOUNTANTS TO ACCOUNTANT-GENERAL'S
CONTROL

*97. Sardar Lakhi Singh Chaudhri : Will the Finance Minister be pleased to state—

- (a) whether there is any proposal under the consideration of Government to transfer the administrative control of the Divisional Accountants in the State to the Accountant-General, as before; if so, when and the reasons therefor ;
- (b) the reduction likely to be effected in the supervisory staff of the Treasuries and the Accounts Branch of the Government as a result of the transfer mentioned in part (a) above ;
- (c) whether Government have considered the question of disbanding the Treasuries and Accounts Branch staff and entrusting the work done by them to the Examiner, Local Fund Accounts ; if so, the result thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) It has been decided by Government to re-transfer the cadre of Divisional Accountants to Accountant-General, Punjab, Simla, with effect from 1st of April, 1962, as the cadre of Divisional Accountants has not been transferred to State Governments in other States due to non-implementation of the scheme of separation of Audit and Accounts.

(b) The following staff dealing with this work will be reduced—

(1) Divisional Accountant (Training) .. One

(2) Assistants .. One

(3) Clerks .. Two

(c) Treasuries and Accounts Branch is the Administrative Branch dealing with Treasuries, Chief Accounts Officer, Nangal, Chief Accounts Officer, Capital Project, Chandigarh, Local Audit Department and Profession Tax work. It has been decided by Government not to transfer the work of this Administrative Branch to the Examiner, Local Fund Accounts.

ਸਰਦਾਰ ਲੱਖੀ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਬਾਰੇ Cadre Committee ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ branch ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ?

Finance Minister : I require notice of this question.

AUDIT OF PANCHAYATS

*96. Sardar Lakhi Singh Chaudhri : Will the Community Development Minister be pleased to state—

- (a) whether there is any proposal under the consideration of Government to constitute an organisation consisting of auditors,

Assistant Directors, Accounts Officers, etc., in the District/Blocks to advise the Panchayats in accounts matters :

- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the said organization is intended to be in addition to the Local Fund Audit Department; if so, the reasons therefor?

Sardar Darbara Singh : (a) No.

(b) Question does not arise.

FUNDS FOR DEVELOPMENT OF BACKWARD AREAS IN THE STATE

*120. Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the Planning Minister be pleased to state—

- (a) whether Government propose to allocate any additional funds for the development of the backward areas of the State during the Third Five-Year Plan;
- (b) the amounts allocated last year and now proposed to be allocated, for Gurgaon, Mahendergarh, Rohtak, Hissar and Karnal Districts and for Sub-Division Jind in Sangrur District?

Giani Kartar Singh : (a) Yes.

(b) For schemes which are intended to benefit specific areas as distinct from those benefiting the entire State, the districts of Gurgaon, Mahendergarh, Rohtak, Hissar and Karnal were allocated in all Rs 181.21 lakhs, Rs 75.05 lakhs, Rs 131.65 lakhs, Rs 134.90 lakhs and Rs 145.73 lakhs, respectively, during 1961-62. The district-wise allocation for 1962-63 is being finalised.

As no Sub-Division-wise allocations are made it is not possible to give figures for Sub-Division Jind in Sangrur District.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the Minister for Planning kindly give the details of the schemes referred to in reply to part (b) of the question?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ notice ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Who is the competent authority to prepare the schemes?

मन्त्री : मुख्तलिफ महकमें बनाते हैं, फिर प्लैनिंग डिपार्टमेंट के पास आते हैं, उसके बाद कैबिनेट में पेश होते हैं ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : In reply to part (b) of the question it is mentioned that Rs 181.21 lakhs and Rs 75.05 lakhs have been allocated to Gurgaon and Mahendergarh Districts. May I know the basis on which the allocation of funds is made?

मंत्री : इसमें आबादी का ख्याल करना पड़ता है और फिर स्कीम्ज़ बनाई जाती हैं ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतलायेंगे कि जो schemes बनती हैं, अगर प्लैनिंग कमेटी मुतहद्दा तौर पर उनको पास करके भेजती है तो क्या वे State level पर पास हो जाती है ?

मन्त्री : उसके लिये मुझे नोटिस चाहिये ।

RESIN TAPPED IN THE STATE

*78. Shri Rup Singh Phul : Will the Agriculture and Forests Minister be pleased to state the quantity of resin tapped in the State, districtwise, during each of the years 1959 and 1960 and the price thereof?

Sardar Gurbanta Singh : The requisite information is as under :—

Year	District	Amount of resin tapped (Mds.)	Price (Rs)
1959	Amritsar	2,000	41,560.00
	Ambala	1,527	30,500.00
	Hoshiarpur	4,156	1,93,350.83
	Kangra	95,491	36,05,162.00
	Patiala	4,170	83,400.00
	Simla	15,000	3,00,000.00
1960	Amritsar	1,800	57,730.00
	Ambala	1,527	32,500.00
	Hoshiarpur	3,887	1,53,872.00
	Kangra	97,641	38,73,156.00
	Patiala	4,000	56,080.00
	Simla	15,000	2,24,322.75

TRANSFERS OF PATWARIS AND KANUNGOS IN KAPURTHALA AND
SULTANPUR

*98. Sardar Lakhi Singh Chaudhri : Will the Revenue Minister be pleased to state—

- (a) whether any Patwaris and Kanungos were transferred from the areas of Kapurthala and Sultanpur Assembly Constituencies during the period from 1st November, 1961 to 24th February, 1962; if so, their names ;
- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the reasons why the said transfers were made contrary to Government instructions on the subject of transfers?

Sardar Ajmer Singh : (a) *First part.*—Yes.

Second part.—The following Patwaris and Kanungos were transferred during the said period :—

Patwaris

1. Shri Surrinder Singh.
2. Shri Karnail Singh.
3. Shri Chuni Lal.
4. Shri Babu Singh.
5. Shri Boor Singh.
6. Shri Kartar Singh.
7. Shri Arjan Dass.
8. Shri Surjan Singh.
9. Shri Chanan Singh.
10. Shri Keshwa Nand.
11. Shri Iqbal Singh.
12. Shri Kewal Singh.
13. Shri Buta Ram.
14. Shri Sohan Singh.
15. Shri Harbans Singh.
16. Shri Mohan Singh.
17. Shri Bachittar Singh.
18. Shri Dharam Parkash.
19. Shri Gurdas Singh
20. Shri Ram Parkash.

Kanungos

1. Shri Ram Rakha.
2. Shri Joginder Singh.
3. Shri Sawan Singh.
4. Shri Manohar Lal.
5. Shri Amar Singh.

(b) These transfers were made by the Deputy Commissioner, Kapurthala, in the public interest and the Government instructions were kept in view by him.

Sardar Lakhi Singh Chaudhri : What was the particular public interest involved in making these transfers during the general elections?

Minister : There were reports from the Vigilance Department about corruption. Some of the transfers were necessitated as a result of promotions, reversions, etc.

EXPENDITURE ON NEW SECRETARIAT AND LEGISLATURE BUILDINGS
AT CHANDIGARH

*72. Comrade Ram Piara : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the total estimated expenditure for the Secretariat and the Legislature buildings in Chandigarh, separately, together with the amount so far spent on the construction of each ;

(b) whether any estimates for the maintenance of the said buildings have been prepared; if so, the amounts thereof in each case?

Shri Brish Bhan : (a) and (b) A statement giving the desired information is laid on the Table of the House.

Statement showing the estimated provision for and the expenditure incurred on the Secretariat and the Legislature Buildings at Chandigarh

	Secretariat Building	Legislature Building
	Rs	Rs
Amount of total estimated provision ..	1,45,82,000.00	1,18,09,500.00 (Revised)
Total expenditure incurred so far ..	1,33,39,088.00	81,86,793.00
Amount of estimate for maintenance for the year 1961-62	3,67,970.00	The estimate for maintenance has not so far been prepared

कामरेड राम प्यारा : क्या हैल्थ मिनिस्टर साहिब बतलायेंगे कि यह जो बकाया रुपया है वह सैक्रेटैरियेट पर खर्च होगा या कि वह बचत ही हो गई है ?

मन्त्री : इसके लिये मुझे नोटिस चाहिये ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि 3 लाख 67 हजार रुपय जो maintenance के लिये 1961-62 के लिये दिखाया गया है क्या इस किस्म के estimates हर साल के लिये दिखाये गये हैं या आइन्दा इन में कमी-बेशी होने का अंदाज़ा है ?

मन्त्री : Maintenance के लिये 3,77,970 रुपये रखे गये हैं ।

Mr. Speaker : The hon. Member wants to know whether this expenditure is likely to go down or not.

Minister : Sir, it has already gone down to Rs 2,94,630.

कामरेड राम प्यारा : यह जो maintenance के लिये खर्च रखा गया है इस के आगे Legislature Building के लिये लिखा है कि "The estimate for maintenance has not so far been prepared" तो कब तक यह estimate तैयार हो जायेगा ?

मन्त्री : Estimate बहुत जल्दी तैयार हो जाने की उम्मीद है ।

DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS (RESUMPTION)

Mr. Speaker : Sardar Bachan Singh who was in possession of the House when it adjourned on the 2nd April, 1962, may please resume his speech.

बाबू बचन सिंह (लुधियाना उत्तर) : मैं कल अर्ज कर रहा था कि हमारे सूबे में prohibition आगे नहीं बढ़ सकी । आज मैंने अखबारों में पढ़ा है कि Himachal Pradesh जो कि एक पहाड़ी इलाका है और जहां पर सर्दी ज्यादा होने की वजह से लोग शराब पीने के आदि हैं, ने अर्की तहसील में prohibition को extend करने का फैसला किया है लेकिन हमारे सूबे में prohibition को रोहतक से एक इंच भी आगे नहीं ले जाया जा सका । इस सिलसिले में मैं आपकी खिदमत में अर्ज करना चाहूंगा कि National Development Council के हमारे मुख्य मन्त्री भी मैम्बर हैं जिस की यह report है —

"It should be possible also for the States which have introduced prohibition in some districts to extend it steadily to other areas."

इस से साफ जाहिर है कि हमारे सूबे में जो कुछ हो रहा है वह national policy और programme के खिलाफ हो रहा है हालांकि कहा यह जाता है कि हम कांग्रेस सरकार वाले Gandhism के हामी हैं और उनके असूलों के पैरो हैं । लेकिन आजकल क्या हो रहा है ? आज की अखबार में छपा है कि Fazilka शहर में शराब के ठेके की नीलामो हुई और वहां पर शहर के लिये 5 हजार 400 gallons शराब की मन्जूरी है लेकिन वह ठेका एक लाख से ऊपर रकम में नीलाम हुआ है । अब अगर आप हिसाब लगा कर देखें तो पता चल सकता है कि जितने gallons शराब बेचने की मन्जूरी इस शहर के लिये है उस सारी की कीमत से कहीं ज्यादा पर ठेकेदार ने नीलाम पर अदा की है तो आप अंदाजा लगायें कि किस तरह वह इस खर्च को पूरा करेंगे । सिवाये नाजायज़ शराब बेचने के और अफीम बेचने के यह खर्च पूरा नहीं हो सकता । क्या सरकार इस बात से अनजान है ? यह समझ नहीं आती कि किस तरह सरकार अपने इस prohibition के मकसद में कामयाब हो सकेगी ।

दरअसल बात यह है कि इस गवर्नमेंट ने कभी prohibition के सिलसिले में seriously कोई step लिया ही नहीं और हकीकत यह है कि हमारे सूबे में सरकारी

[बाबू बचन सिंह]

आंकड़ों के हिसाब से शराब की खपत सूबे में इतनी ज्यादा बढ़ी है कि अगर इसका मुकाबला किसी और सूबे से किया जाये तो मुकाबला हो ही नहीं सकता । अगरचि रोहतक के ज़िले को dry district बनाया गया है लेकिन उस के इर्द गिर्द की क्या हालत है, हिसार के ज़िले को लीजिये जो बिल्कुल रोहतक के साथ लगता है । हिसार और रोहतक की हद्दें मिलती हैं । जहां हिसार में 1951-52 में 6,840 गैलन शराब की खपत थी वहां 1960-61 में यह खपत 30,724 गैलन हुई यानि पांच गुना शराब सरकारी ठेकों पर बिकने लगी । इस के अलावा जो नाजायज शराब सूबे में भठियों द्वारा तैयार की जाती है उसका हिसाब लगाया जाये तो मानना पड़ेगा कि सरकारी ठेके तो पंजाब में बराये नाम काम करते हैं, नाजायज शराब सूबे में बेहद consume होती है । हमारी गवर्नमेंट गांधी जी के चलाये हुए असूलों पर चलती है जिन्होंने कहा था कि communal harmony नशा बन्दी करने और छूत छात को दूर करने से हो सकती है लेकिन पंजाब सरकार ने इस सिलसिले में जो कुछ किया है वह सब के सामने है । किसी district को ले लीजिये, statistical abstract जो गवर्नमेंट की तरफ से छापा गया है उस से पता चलता है कि हर जगह शराब की खपत बजाये घटने के बढ़ गई है । इस का कारण यह है कि हमारी सरकार ने इस आमदनी को अपने revenues का एक अहम हिस्सा बनाया हुआ है । अब जब कि Central Government ने कहा है कि जो सरकारें अपने-अपने सूबे में prohibition को कामयाब बनाने के लिये अमल करेंगी तो आमदनी में जो कमी होगी उसका आधा हिस्सा बतौर loan Central Government देगी अब भी सरकार की तरफ से कोई कदम नहीं उठाया गया । किसी तहसील या थाने में prohibition को कामयाब बनाने के लिये कोई कोशिश नहीं की गई । इस सूरत में, Mr. Speaker, सवाल पैदा होता है कि गवर्नमेंट इस बात की दावेदार है कि लोगों की सेहत को दुरुस्त किया जाये और न कि लोगों से आमदनी बढ़ाई जाये । इस abstract में लिखा है —

“As the Second Plan explained, in considering the basic social policy, financial considerations, although of great practical importance, are not to be treated as decisive in character . . . . .”

जहां तक social reforms का ताल्लुक है, जहां तक social development का ताल्लुक है यह ख्याल करना कि इस से हमारा revenue कम हो जायेगा, इस से हमें नुकसान होगा, Mr. Speaker, मैं समझता हूं कि सिवाये इस के कि जो गवर्नमेंट अपने आप को बनिया गवर्नमेंट या foreign Government समझे जो सिर्फ नफा कमाना जानती हो इस के अलावा कोई और गवर्नमेंट ऐसी बात नहीं कर सकती । हमें कहा जाता है कि Opposition वाले criticism for the sake of criticism करते हैं । मैं, स्पीकर साहिब, पूछता हूं कि जो लोग directive principles पर अमल करने के लिये तैयार नहीं वह गवर्नमेंट किस तरीके से कही जा सकती है कि वह इस constitution की वफादार है जिस constitution की यह दोहाई देते हैं ।

अब मैं co-operative farming की तरफ आता हूं । स्पीकर साहिब, समय बहुत थोड़ा है लेकिन इतना अर्ज करूंगा कि इस सूबे में एक और भी चीज है वह यह है कि इस सूबे में जितनी जमीन है उस से ज्यादा अब आबाद होने की कोई गुंजाइश नहीं ।

इस सूबे में हमारी सरकार के statistitcal figures के मुताबिक कुल जितनी ज़मीन है वह 30,33,000 एकड़ है। जो ज़मीन किसी सूरत में आबाद नहीं हो सकती, जिस में forests हैं, barren land है वह ज़मीन 83,71,000 एकड़ है। जितनी ज़मीन ज़ेरे काश्त है। Mr. Speaker, उसका रक्बा 1,83,40,000 एकड़ है और अब जो ज़मीन आबाद की जा सकती है वह ज्यादा से ज्यादा 10 लाख एकड़ के करीब है। इस सूबे में जितनी ज़मीन है उसकी बाबत गवर्नमेंट ने जो figures खुद supply की हैं उन से पता चलता है कि किस के पास 10 एकड़ से कम ज़मीन है। अफसोस है कि हमारी गवर्नमेंट को जिन मामलात पर ज्यादा ज़ोर देना चाहिये उन पर यह कतई तौर पर ज़ोर नहीं देती। हमारे सामने statistical abstract में 1953-54 की figures दी गई हैं। ज़रूरी यह था कि इन figures के मुताल्लिक latest information दी जाती। एक दफा Central Government ने 1953-54 में सारे सूबों की गवर्नमेंटों से figures मांगी थीं। जिस तरह से up-to-date figures रखनी चाहियें थीं वह नहीं रखी गई आबादी बढ़ गई और बहुत से मालिक मर गये जो 10 एकड़ ज़मीन के मालिक थे। 1953-54 की figures के मुताबिक 29,84,000 कुल मालिक हैं जिन में से 25,05,000 वे हैं जिन के पास 10 एकड़ से कम ज़मीन है। जिन के पास 10 एकड़ से 20 एकड़ के दमियान ज़मीन है वे 2,84,000 हैं। इसी तरह 27 लाख ऐसे आदमी हैं जो 10 एकड़ से कम और 20 एकड़ से कम की figures ली जाए तो उनकी गिनती और बढ़ गई होगी। इस सूरत में यह कहा जा सकता है कि यह सूबा छोटे ज़िमींदारों का सूबा है। गवर्नमेंट की पालिसी के मुताबिक co-operative farming की बहुत ज़रूरत थी। इसलिये भी ज़रूरत थी कि हमारे मुख्य मन्त्री जो हैं हमेशा यह ढंडोरा पीटते हैं कि हम किसानों के बड़े हामी हैं और हमेशा कहते रहते हैं कि मैं किसानों के लिये यह कर रहा हूं वह कर रहा हूं। लेकिन सिवाये इस के कि दावे तो किये जायें लेकिन हकीकत कोई न हो, और कुछ नहीं। हकीकत कुछ नहीं होती। हकीकत यह है कि co-operative farming के सिलसिले में Third Five-Year Plan की जो स्कीम और पालिसी है वह यह है कि —

“The role of co-operative farming in the re-construction of the ruraleconomy was stressed both in the First and in the Second Plan. The goal indicated in the Second Plan was that such essential steps were to be taken as would provide sound foundations for the development of co-operative farming, so that over a period of ten years or so, a substantial proportion of the agricultural lands were cultivated on co-operative lines.....”

Mr. Speaker, Second Five-Year Plan में यह policy थी कि दस साल के अन्दर ऐसा माहौल पैदा कर दिया जाये, ऐसे हालात पैदा कर दिये जायें कि हिन्दुस्तान में और अगर मैं पंजाब के सूबे में कहूं, जहां पर दावे करते हैं कि हम agriculture में सब से ज्यादा advanced हैं, ऐसे हालात पैदा करने चाहियें कि बहुत कम ज़मीन ऐसी रह जाती जो कि co-operative farming के नीचे न होती। लेकिन Mr. Speaker, यहां पर हालत क्या है? हालत यह है कि इस सूबे में co-operative farming की बात कीजिये तो सारे पंजाब में लोग यह कहते हैं कि co-operative farming की जो सोसाइटियां चल रही हैं उन की तहकीकात भी हुई थी, निजलिग्न्या रिपोर्ट में उनका जिक्र भी

[बाबू बचन सिंह]

आया है, वह ज्यादातर bogus है और वह इस लिये चलाई गई है कि वज्जियों के परवरदा लोगों और अफसरों के रिश्तेदारों को फायदा पहुंचाया जाये . .

Chief Minister : Mr. Speaker, what is this nonsense?

Baboo Bachan Singh : The Chief Minister speaks nonsense. Mr. Speaker, who is he to say 'nonsense'? (*Interruptions*). Mr. Speaker, I protest against the words used by the Chief Minister. I seek your protection, Mr. Speaker.

चौधरी देवी लाल : On a point of order, Sir. मैं पूछना चाहता हूं कि क्या चीफ मिनिस्टर साहिब कैरों में खड़े हैं ? (*Interruption.*)

Mr. Speaker : The hon. Member has just now said that the Ministers take benefit. He was referring to some Report. I request him to quote from the Report.

Chief Minister : It is really funny, Mr. Speaker. Can the hon. Member point out a single instance? The hon. Member has no right to use the word 'nonsense'.

बाबू बचन सिंह : Mr. Speaker मुझे अफसोस है कि चीफ मिनिस्टर ने एक मैम्बर के लिये nonsense का लफ्ज़ इस्तेमाल किया है ।

मुख्य मन्त्री : मैम्बर के लिये मैं ने नहीं कहा, utterances के लिये कहा है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : On a point of order Sir. क्या चीफ मिनिस्टर साहिब इस हाऊस के अन्दर एक मैम्बर के लिये nonsense का लफ्ज़ इस्तेमाल कर सकते हैं ?

Mr. Speaker : The Chief Minister has not used the word 'nonsense' for the hon. Member.

Voices from the Opposition Benches : The Chief Minister should withdraw.

Mr. Speaker : But he has not used it for the hon. Member.

Voices from the Opposition Benches : The Chief Minister may be asked to withdraw.

Mr. Speaker : The word 'nonsense' should not have been used by the Leader of the House.

Chief Minister : Sir, I agree with you. I would, however, request that the hon. Member may be asked not to behave like this.

Mr. Speaker : I request the hon. Member (Baboo Bachan Singh) to read out the specific portion from the Report to which he was just now referring.

बाबू बचन सिंह : मिस्टर स्पीकर, आप को right है कि अगर मैं कोई गलत बात कहूं तो मुझे रोकें, टोकें और बंद करें ।

सामुदायिक विकास मन्त्री : आप गलत कह रहे हैं । (*Interruptions.*)

बाबू बचन सिंह : मैं कहता हूं कि मैं बिल्कुल दुरुस्त कहता हूं । मैं enquiry करवाने के लिये तैयार हूं ।

Mr. Speaker : As I have already said the hon. Member should quote the specific paragraph of the Report wherein it is stated that the Ministers are benefited.

बाबू बचन सिंह : मिस्टर स्पीकर, मुझे याद है कि हमारे सूबे के मुख्य मन्त्री न सिर्फ nonsense ही कह सकते हैं बल्कि वह किसी मैम्बर को बोलते हुए shut up भी कह सकते हैं । (*Interruptions*)

Mr. Speaker : The hon. Member has just now said that these Co-operative Societies are formed to benefit the Ministers. Is it not a fact that he said this?

बाबू बचन सिंह : मैं ने यह कहा है कि निजलिग्न्या रिपोर्ट में यह कहा गया है कि हमारे सूबे में ऐसी co-operative societies हैं जो कि हकीकी नहीं हैं । (*Interruptions*)

Mr. Speaker : I request the hon. Member to quote from the Report.

सरदार दरबारा सिंह : बेहतर होता कि आप उस रिपोर्ट को पेश करते ।

बाबू बचन सिंह : मैं ने जो कुछ कहा है हवालों से कहा है । यह कहा है कि गवर्नमेंट Judiciary और Executive के मामले में Directive Principles पर अमल नहीं कर रही ।

Mr. Speaker : Please wind up.

बाबू बचन सिंह : मैं यह कह रहा था कि पंजाब सरकार जिस की यह डियूटी थी, डियूटी इस लिये थी कि नागपुर में कांग्रेस वालों ने बहुत धूम धड़ल्ले से, बहुत जोर शोर से और मुनादी कर के यह कहा था कि हम सारे हिन्दुस्तान में कोआप्रेटिव सोसाइटियां जारी करेंगे और सारी जमीन को कोआप्रेटिव फार्मिंग के नीचे लायेंगे, वह कहाँ गई उन की तकरीरें, वह कहाँ गई उन की धूम धड़ल्ले की तकरीरें ? अब ये कहते हैं कि हम इस सूबे में . . . . .

राज्य मन्त्री (सरदार निरंजन सिंह तालिब) : वह पीलीभीत चली गई ।

बाबू बचन सिंह : मेरा ख्याल है कि वह सब सरहाली पहुंच गई । जहां पर हारे हुओं को जिताया जाता है वहां पर पहुंच गई ।

Mr. Speaker : Please resume your seat.

बाबू बचन सिंह : अच्छा जी ।

सरदार बलदेव सिंह (मुलतानपुर) : मधीबर माहिष, में इस motion की पठेझडा वरठ लष्टी धडा ऐदिआ हां । गवरनर माहिष ने सिगडा

[ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ]

address ਦੇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ political science ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਔਰ ਇਸ ਮਥਮੂਨ ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪੋਜੀਬਨ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ role ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ political science ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਹ ਵੇਖੇ ਆਪੋਜੀਬਨ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਆਪੋਜੀਬਨ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਜਿਹੜੀ basic ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਚੰਗੇ ਸੁਝਾਉ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਔਰ constructive ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰੇ। ਲੋਕਿਨ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪੋਜੀਬਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ ਹਾਉਸ ਨੂੰ ਪਰਾਪੋਗੇਂਡੇ ਦਾ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਬਣਾ ਕੇ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਬਹੁਤ ਗਲਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪੋਜੀਬਨ ਦੇ ਇਕ ਬੜੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪੋਜੀਬਨ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਲੀਡਰ ਵੀ ਹੈ, ਖਾਦ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਖਾਦ ਸਿਰਫ ਕਾਂਗਰਸੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਜਾਤੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੇਸ ਹਾਉਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀ. ਡੀ. ਉ. ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਪੋਸਟ ਤੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ working ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਮੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ development ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਹਰ B. D. O. ਦੇ ਕੋਲ ਹਰ ਸਾਲ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦਨ ਖਾਦ ਵੰਡਣ ਦਾ target ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਵੰਡਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਖਾਦ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਵੰਢੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰਾਨਾ ਗਲ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਖਾਦ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬਹੁਤ ਨਾਵਾਜਬ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬੇ propagand ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Community development ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ planning ਦਾ ਜੋ ਜਾਵੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਨਾਪਣ ਦਾ ਜੋ ਪੈਮਾਨਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ ਤਰੱਕੀ ਦਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਿੰਡਾਂ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਰ ਬਲਾਕ ਵਿਚ 6.27 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਲੋਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 3.46 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ

ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਤਨੇ alert ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ hilly areas ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਕ ਜੁਦਾ Development Commissioner ਬਣਾ ਕੇ ਬੜਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਜੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ development ਲਈ 63 ਰੁਪਏ ਬਿਘਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ hilly areas ਵਿਚ development ਲਈ 100 ਰੁਪਏ ਬਿਘਾ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ hilly areas ਦੀ development ਲਈ ਇਕ separate ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ backward areas ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਵੀ ਇਕ ਜੁਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਪੋਸਟ create ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ hilly areas ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ backward areas ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਲ ਪੂਰੀ ਤਵਜੋ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਕਿ ਤੀਜੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਇਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆ ਜਾਣ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਨਾ ਬਸ਼ਾਨਾ ਚਲਣ। ਮੈਂ Leader of the House ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Community Project Department ਲਈ ਬੜੇ energetic ਆਦਮੀ ਚੁਣੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ Community Development Department ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਬਰੂਰਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨਗੇ। Community Development Department ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੁਖਤਲਿਫ ਮਹਕਮਿਆਂ ਵਿਚ co-ordination ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹਿਬੂਦੀ ਲਈ ਚਲਾਉਣਾ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਹ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ co-ordination ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ district level ਤੇ ਜੋ District Development Officers ਹਨ ਉਹ ਨਿਹਾਇਤ ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੋਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ P. C. S. ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ field work ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਉ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਸਟਾਂ ਤੇ B. D. Os. ਨੂੰ appoint ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਤਜਰਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਮਹਕਮਿਆਂ ਵਿਚ coordination ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ headquarters ਦੇ ਜੋ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ tours ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Development Commissioner ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ Additional Development Commissioner ਦੀ ਪੋਸਟ ਵੀ create ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਪੋਸਟ ਕੋਈ 8 ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਰਹੀ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦਫਾ ਵੀ rural areas ਦਾ tour ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ head quarter ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ tour ਇਸ

[ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ]

ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਲ ਅਫਸਰ ਜੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ training ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਸੀਆਂ ਜਾਣ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਜੋ criticism ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹੋ ਰੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਲ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ play ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ ਉਥੇ ਜਾਕੇ criticise ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਸਮਝਾ ਕੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਵਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਇਥੇ ਬਜਟ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਕੀਮਾਂ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ execution ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਫਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ P.C.S. ਜਾਂ I. A. S. ਦੇ status ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ rural problems ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਉ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ P.C.S. ਜਾਂ I. A. S. ਅਫਸਰ ਜੋ ਵੀ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਤੌਰ B.D.O. appoint ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਨਾਲ, ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਨਾਲ, ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਚਲੇ level ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਡੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਤੇ secretariat ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ Community Development Department ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਸੁਝਾਉ ਮੈਂ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸਦੀ working ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜ਼ਿਲਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਧੁੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਬਣਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਿਆ course ਬਦਲਦੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਜੜੇ ਹੋਏ ਏਘਰ ਲੋਕ ਗਡਿਆਂ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਲੱਦ ਕੇ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਧੁੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਨੋ ਮਾਲ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ 1947 ਨਾਲੋਂ ਹੁਣ agricultural production 5 ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਉ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧੁੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਗਿਦੜ ਪਿੰਡੀ ਤਕ extend ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਗੱਲ ਵਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਖਾਨਦਾਨ ਧੁੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਆ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ compensation ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਆਬਾਦ ਹੋ ਸਕਣ।

ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ elections ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਨਾਬ, ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਸਤ ਦੇ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬੰਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਹਰਬੇ ਤੇ ਤਰੀਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਜੇ ਤਰੀਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਰਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਰ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਝੁਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਚੋਲੇ ਪਹਿਨਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੰਜੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁਮਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਾਰੀਆਂ ਤੇ ਰਖਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕੜਾਹ ਪਰਸ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਾਂ ਖੁਆਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਵੋਟ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਪਾਉ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਲ ਨਾ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ “ਖਾਉ ਪੀਉ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਤੇ ਵੋਟ ਪਾਉ ਪੰਥ ਨੂੰ” (ਹਾਸਾ) ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਇਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ development programme ਸੀ (*Hear, hear*) ਮੈਂ ਉਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਿਤਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਿਤਿਆ। ਅਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਹਿਜ਼ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਕੋਈ achievement ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਉਣੀ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ development programmes ਲਿਆਉਣੇ ਹੋਣ, ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਲਿਆਉਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਜੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲੀ ਤਰੱਕੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਸੋਚਾਂਗੇ ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਔਗੁਣ ਹੋਣ ਉਥੇ ਗੁਣ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਵਰਡਜ਼ਵਰਥ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—

“To me the meanest flower that blooms
can give thoughts that lie too deep for tears.”

ਉਹ ਇਕ ਛੋਟੇ ਫੁਲ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਗੁਣ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਐਡੋ ਵਡੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਹਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਚੱਪਲਾਂ ਹੀ ਚੱਪਲਾਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰਲੇ Industrial countries ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਵਧ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। Paper Industry ਵਿਚ 50% ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲਜ਼ ਵਿਚ 50% ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਅੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਗਲ ਹੈ। ਜਿਥੇ Small Scale Industry ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਥੇ Cottage Industry ਵਿਚ ਉਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਮੈਂ as B. D. O. ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ Cottage Industry ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਂ Leader of the House ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ Cottage

[ਸਰਦਾਰ ਬਲਲੰਤ ਸਿੰਘ]

Industry ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। Cottage Industry ਦੀ ਥਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ Industries ਲਾਓ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਉ, 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਉ। ਉਸ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਨਾਲ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ 40% ਮਾਲ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦਾ 60% ਮਾਲ 5 ਮੀਲ ਦੇ radius ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਆਣੇ ਇੰਜਨੀਅਰ ਰਖੇ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ 5 ਮੀਲ ਦੇ radius ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ। ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਭਰਾ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ। ਛੋਟੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 7 ਦਿਨ ਲਈ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ 7 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਬਣੇ ਹੋਏ ਮਾਲ ਨੂੰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ employment ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। Cottage Industry ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਕਦੇ employment ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੇ। Cottage Industry ਨੂੰ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ spoon feeding ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ ਇਹ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ spoon feeding ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ cottage industry ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ 5 ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ, artisans ਛੋਟੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜੀਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਏਗਾ ਤਾਂ 5 ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛੋਟੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸਿਆਣੇ managers ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ Leader of the House ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਗੱਤੇ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ offer ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮਿਊਂ-ਸਪਲ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਫਤ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ experiment ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਗੱਤੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਸੱਭੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਕ' ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਸੀ। ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਨੀਵੇਂ ਲੋਕ ਸਨ, ਪਿਛੇ ਰਹੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ, ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਤੀ ਹੈ—ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ—ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਕਤ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਸਾਡੀ ਸਾਰੇ legislators ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਗਲਤ ਗਲਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾ ਦੇਈਏ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰੀਏ ਕਿ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਸਾਡਾ ਬਹੁਤ ਵਡਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਜੀਂਦਾ ਨਾਉਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ motion ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਖੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

Sardar Gurnam Singh (Rai Kot) : Sir, I rise to oppose the Motion of Thanks. I do so after deep deliberation. The Address by the Governor should have been a statement of policy by the Government.

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ) : ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੋਲੋ ।

Mr. Speaker : No interruption please.

Sardar Gurnam Singh : The hon. Deputy Minister, who has interrupted me, believes in Hindi and not in Punjabi. I was saying that normally the Government is expected to give a statement of policy in the shape of Governor's Address. It appears that the Government themselves do not know their mind nor do they know what policy was to be pursued after the formation of such a big Ministry. Therefore, they have adopted a novel method of incorporating in the Address some sort of past deeds, or, if I may say so, misdeeds of this Government. The Opposition, therefore, is not in a position to offer any comments on the future policy to be pursued by this Government. It has been said repeatedly from the Treasury benches that Opposition goes on criticising the Government. My friends, the hon. Members from the Treasury Benches, it appears, do not understand the role of Opposition. The role of Opposition is to put the Government on the right track whenever they go wrong. That is the role of Opposition. Therefore, they should not be so touchy to the criticism offered by the Opposition. However, Mr. Speaker, I will refer to the so called Address by the Governor. I take paragraph 2 of the Address. In this paragraph, the Government has made four points. The first is :—

“The Punjab Government were called upon to exercise the greatest patience and skill, both political and administrative.”

Mr. Speaker, if I may say so, the Government displayed an utter lack of “patience” and decency. As far as ‘skill’ is concerned it consisted in entirely deliberate perversion of all administrative decencies and rule of law. This is the first point which I have explained in these precise words.

The second point raised by the Government in the Address is the maintenance of Law and Order. Mr. Speaker, all requirements of law were flouted by the Government and as far as the Order is concerned, the “Order” in the meaning of arbitrary and revengeful action became the order of the day.

The third point raised by the Government is the primary duty of maintaining peace. The primary duty of a civilized Government is to up-hold law and not to impose a lawless “peace” on the citizens. The Government in this case displayed utter contempt for the law of the land and it lawlessly imposed a reign of terror which it called “peace”.

Mr. Speaker : May I know if the hon. Member is reading out a written speech?

Sardar Gurnam Singh : No, Sir. This is a copy of the Address delivered by the Governor which I am having in my hand. There are also certain points which I have jotted down for reference only.

As I was saying it was the lawlessly imposed law of terror which is called peace.

Mr. Speaker, the Government in the Address have referred to the fast undertaken by Master Tara Singh and the events preceding it. Let us examine those events. A Convention of all parties was called in the month of May. It consisted of Hindus, Sikhs, Muslims and others. The people attending this Convention came from Himachal Pradesh, Punjabi Region and Haryana Prant. It was presided over by Pandit Sunder Lal, the President of the All-India Peace Council. It was addressed by Dr. Kitchlew of whom all of us are proud for his participation in the national struggle for freedom. More than fifty thousands people attended this Convention and a very innocent resolution was passed unanimously. I will bring the operative part of that resolution to the notice of the hon. Members of this House.

This was a Convention for the formation of the linguistic State on the pattern followed throughout India. I am not here today concerned with the merits or demerits of a linguistic State but I am certainly concerned with this aspect of the question that this demand of a linguistic State was not banned in Punjab. But in spite of what followed in Punjab, we will presently see.

I was saying, Mr. Speaker, that the operative part of the resolution was—

“This Convention, therefore, further urges that suitable non-violent peaceful and Constitutional steps as may be deemed necessary be taken for the realization of our cherished objective, i.e., the Punjabi Sooba.”

The resolution further said

“It also recommends that a memorandum requesting the immediate formation of Punjabi Sooba be submitted to the Government of India. It also appeals to all Punjabi speaking people to participate in the peaceful Delhi March on 12th June, 1960 and urge them to maintain peace in the State irrespective of any provocation.”

Mr. Speaker, before the Convention was held, for about a month Master Tara Singh through the Press and from the platform urged the Punjab people to remain peaceful in spite of the expected provocation from the Punjab Government side.

So, it is under these conditions that this Convention was held and these were the two innocent decisions that were made; first that a memorandum was to be submitted to the Government of India for the formation of a linguistic State and secondly that the movement, if any, was to be peaceful and non-violent. These were the Constitutional steps which the Convention decided to follow.

(At this stage Sardar Harind Singh, Major, a Member of the Panel of Chairmen, occupied the Chair) (Cheers).

What happened, Mr. Chairman, after that is a negation of democracy in this country. If I am allowed to say, democracy was reduced to mockery by this Government (*Hear, Hear*) . . . . .

Chief Minister : Democracy was preserved and this was the only way for that.

Sardar Gurnam Singh : I know what democracy is and I must inform the hon. Chief Minister that he will not succeed.

Chief Minister : I have succeeded.
(*Interruptions*)

Sardar Gurnam Singh : I would request the hon. Chief Minister to keep quiet.

Chief Minister : The hon. Member should not be so touchy.

Revenue Minister : The hon. Member is perhaps upset.

Sardar Gurnam Singh : It is not I, who is upset. Probably, it is the hon. Ministers who are upset after hearing what I am saying.

ਸ਼੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ (ਸਰਦਾਰ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੇਜਰ) : ਆਪ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਾ ਉਲਝੋ, ਚੇਅਰ ਨੂੰ address ਕਰੋ। (The hon. Members should address the Chair and not indulge in wordy dual with each other.)

Sardar Gurnam Singh : Mr. Chairman, I was addressing the Chair but unfortunately the Leader of the House is in the habit of over awing the Members. May I tell him for his information that in this case he will not succeed? (*Hear hear*).

Chief Minister : I have already succeeded in putting the hon. Member off the track.

Sardar Gurnam Singh : So, Mr. Chairman, I was saying what happened then. That Convention was held on the 22nd May and people dispersed peacefully after passing the resolution. On the night of 24th of May, mass arrests in the Punjab started. At what time did these mass arrests start ? The people were awakened from their mid-night beds and were arrested under Section 107 of the Criminal Procedure Code. This Section 107 does not create any offence. It is a preventive Section and even the Britishers whom we did not like or against whom we had great struggle for freedom (Voice : Excluding yourself) had the decency of not arresting the people under this Section. I ignore this voice because it is his master's voice speaking.

I was saying, Mr. Chairman, that mass arrests started. The persons arrested on that night included the hon. Members of this House. Members

[Sardar Gurnam Singh]

of the Statutory Body known as the Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee and a large number of other respectable citizens were arrested at mid-night under the pretence that they were likely to disturb the peace of this State. What followed that ? After arresting these people, the Government dispersed them to various places so that they could not defend themselves. For instance, some Members of the Legislative Council were sent to Mohindergarh District after they were arrested in Hoshiarpur. Some lawyers arrested in Gurdaspur were sent to Gurgaon. Then, Mr. Chairman, what was demanded from the people arrested ?

As I said in the beginning, Section 107 does not create any offence. People can be bailed out after they are arrested under this section and the bail, according to law, is to be in accordance with the means of the person arrested. But what happened in Punjab ? Next morning, after the arrests, each Magistrate demanded a bail of Rs 50,000 (*Voices : Shame, shame*). What does it show ? It shows that somebody in the high ups issued instructions to the Magistrates to demand heavy bails of this nature, denying the right of bail to the persons arrested.

An hon. Member : It shows the gravity of the offence committed.

Sardar Gurnam Singh : My hon. friend says "It shows the gravity of the offence committed". He does not understand that under our criminal jurisprudence a man is entitled to bail. Therefore, under this provision of law every person arrested was entitled to be bailed out. But what did this Government do ? I am now referring to their "skill" which is mentioned in the Governor's Address. This skill was to issue instructions to the Magistrates to demand heavy bails. Otherwise, I would require explanation from the Government why each Magistrate next morning demanded a heavy bail and of the same amount. This is quite obvious.

Chief Minister : I will reply to this point.

Sardar Gurnam Singh : Well let it come. I am waiting for that. Mr. Chairman, after that what happened ? Under Section 107, the cases can be disposed of very quickly. But they went on for months and months, almost a year. The people were kept in detention because it was beyond their power to give heavy bails and also because the bailable provision of law was converted into non-bailable by the action of this benign Government. This is what happened. Mr. Chairman, this was not because there was any likelihood of any breach of peace from these people but some person had taken into his head to crush any movement which may be undertaken even as allowed by our Constitution. It was said that the movement was communal in nature and so many other similar things were laid. But the cat was out of the bag when the Leader of the House who was also the then Leader of the House made a speech at Moga in which he said that there was nothing religious about the Punjabi Suba demand of the Akalis. On the contrary it was a purely political move primarily meant to dislodge him from office and weaken the Congress organisation. So, I say, this action under Section 107 of the Criminal Procedure Code was taken by the Punjab Government to keep Chief Minister of this State in the saddle and also to strengthen the Congress Party. This is what the Chief Minister himself said at Moga on the 30th of August, 1960.

Chief Minister : I will also reply to this point.

Sardar Gurnam Singh : Mr. Chairman, another incident occurred. The hon. Chief Minister made desperate attempts to camouflage this movement while sitting at Delhi. It was an unfortunate incident which occurred in which Shri Khushbakhat Rai, A.S.I. was murdered by someone. Sitting at Delhi, the Chief Minister without going into the circumstances of the case, it appears, offered a compensation of Rs 20,000 to his dependents. I am here not concerned with this aspect of the case if the Government thought it fit to give such a big compensation. I have no quarrel with them. But what did he do ? Within a few minutes of his arrival at Chandigarh he called a Press Conference in which he was pleased to say that the incident fully substantiated the apprehension of the Government that the Akalis were planning to do something violent. In other words, the Chief Minister did his utmost to put the blame for this murder on the Akalis. Well, fortunately or unfortunately, he utterly failed in this attempt. As the Akalis were innocent, they permitted the police in plain clothes to enter in the precincts of the Golden Temple to find out the offender if he was there. The Police in hundreds went into the Golden Temple in plain clothes, searched for the man, but have failed to find him upto now because he was not an Akali as was sought to be shown by the Chief Minister. So, Mr. Chairman, my point was that all this shows that the idea in arresting the people was only to preserve his position as the Chief Minister of the State and to preserve the Congress party in the State. This is what he himself said at Moga. This is what happened. Then, Mr. Chairman, other oppressive laws were put into action in this State. The Constitution of India gives freedom of speech, freedom of assembly—peaceful and without arms. The Chief Minister or the Government, I should say, enforced Section 144, the Special Power Press Act, and other means for gagging the protagonists of the Linguistic State. But again, I will have no quarrel with the Government if the Government did so to preserve peace. But not that. The whole thing was discriminatory in nature. After enforcing Section 144 of the Criminal Procedure Code, every other Political Party was prohibited from holding meetings and assembly. The Congress party went on holding their meetings. The protagonists of Punjabi Suba were arrested and Congressmen and Government Ministers were allowed to hold meetings. (*Voices : Shame, shame*).

Sardar Darbara Singh an hon. Member of this House, said in one of the meetings that they had held three hundred meetings of this nature and he himself had addressed sixty-five meetings.

Minister of State (Sardar Prem Singh Prem) : Anybody can address meetings organised by Government. (*Interruptions*)

Community Development Minister : That is our internal party matter.

Sardar Gurnam Singh : Mr. Chairman, on the 8th of June, 1960, even the Jan Sangh party protested for this discrimination in favour of the Congress party (*Interruption*).

As far as I am concerned, I will welcome any honest men to support us. I would welcome even Sardar Ajmer Singh to do so.... (*Interruption*).

[Sardar Gurnam Singh]

Yes. Sardar Ajmer Singh was with us and he is likely to come to us.

Revenue Minister : Question does not arise.

Sardar Gurnam Singh : Mr. Chairman, let us go to a more serious matter. On the 25th, i.e., next day after the mass arrests, the offices of 'The Daily Parbhat' were raided. Machinememen, labourers and everybody present in those offices were arrested. Their tools, their machinery was impounded. Mr. Chairman, I could understand if the Government had arrested persons who lay down the policy of the Press. It is not conceivable to understand how the workers, the labourers were arrested by this Government. They were forcibly marched to the police station in handcuffs. This drew a great protest from the Press of the Punjab and the result was that later on the workmen and labourers were released. Mr. Chairman what happened after that was that an Ordinance was promulgated by this Government. Later on, this Ordinance was made into an Act. If anybody was not punishable under the substantive offence by imprisonment, the giver of assistance to the offender was punished for three years' hard labour. For the information of the hon. Members of this House I may submit that under Section 107 of the Criminal Procedure Code, the Magistrate can only demand a bail bond. The person arrested under this provision of law cannot be detained in Jail if he offers the bail. But a person who gives food or assistance to such a person (offender) would be punished for three years' hard labour. Unfortunately, this provision of law was not tested in the Court of Law. My own opinion is that it is beyond the scope and it is a provision which cannot be upheld, but I am not concerned with this. A man arrested under Section 107 can be bailed out, but a person giving him (offender) food cannot be bailed but punished for three years' hard labour. This is the skill which the Punjab Government displayed preceding the events mentioned in these paragraphs of the Governor's Address. It may be said by the Leader of the House later on that Gurdwaras were used for purposes of continuing the movements. I would not go into the details of this question. I have, however, got a copy of the Pamphlet entitled "The Golden Temple and its Theo-political Status". I would recommend the honest men who want to satisfy themselves to read it and ensure whether this position was right or wrong. I would like to say one thing and it is this. If the entire people, Mr. Chairman, who want to follow constitutional means to attain their objective are not allowed to do so, then what else can they do? Here the Punjab Government by indiscriminate and unjustified arrests and by their high-handed action pushed the people into the Gurdwaras and through this they provided opportunity for complaints. I have one answer that Sikh Gurdwaras are totally different from other religious institutions in the country.

Sir, Gokal Chand Narang in his book entitled "Transformation of Sikhism" says—

"Sikh religion has taken a political colour from the early stages of its history for protection against tyranny."

This happened when the Mughals—the Great Mughals—were tyrannising the Sikhs. This has happened again after hundreds of years in our democratic set-up. Under the garb of democracy, this tyranny is perpetrated.

Mr. Chairman : I would request the hon. Member to wind up.

Sardar Gurnam Singh : I have great respect for the ruling of the Chair. Mr. Chairman, Sir, I wanted to deal this subject at length, but now I shall wind up, as desired by you.

Sir, an eminent writer has said—

“It is truism that every political question is a social question and every social question is a religious question.”

So, I submit that the Leader of the House, while dealing with this question, will bear all these things in mind. I would have dealt with this aspect of the question in more details if I were permitted by the Chair to continue, but for want of time, I could not do justice to this subject.

Then Mr. Chairman, I want to refer to the Judgment of the High Court in the case of Sardar Gurbakhsh Singh—an hon. Member of this House, in which they observed in the transfer application—

“The whole thing, his arrest, the manner of his arrest, his removal to Gurgaon was unjustified.”

Mr. Chairman, Sir, I would also like to refer to the arrest of two more Defence Counsels and then pass on to the next point. Thereafter, I will leave the matter to the skillful handling by the Punjab Government here. The worst thing which happened during this movement was the arrest of the Defence Counsel. We formed ourselves into a Central Legal Defence Committee. It consisted of eminent lawyers of the Punjab High Court. On the 29th—two days after its birth—one of its senior members was arrested in Chandigarh.

The allegation against that senior member, Sardar Harbans Singh Gujral, was that he called certain persons in his speech ‘Chandu’. Chandu was the Governor of Punjab, as you know, who was responsible for the martyrdom of Guru Arjan Dev. I do not dispute the facts. Assuming that he did call certain persons ‘Chandu’, and assuming that the person concerned was a very big person, I would like to know as to how it creates breach of peace, especially when the person, who was called ‘Chandu’, did not make any complaint to the Police. Another aspect to which I wish to refer is that, Mr. Chairman, nine lawyers—defence lawyers—one after the other, were arrested by this Government. This did not happen even during the British regime. I have the experience of defending the Congressmen, but as a lawyer I was never harassed or by the British Government on that account. Unfortunately, Mr. Chairman, in our country after its freedom, when the Government is sent by us, it could not tolerate the defence lawyers, which right of defence is provided for in our Constitution. This is an infringement of the fundamental right of a person accused of an offence. Article 22 of the Constitution gives him the right of defence against detention. So these were the events, Mr. Chairman, under the shadow of which, the Punjab Government skilfully handled the situation and brought ‘peace’ to this State. If I may say so, it was a peace of the grave. Would you like that type of peace in a democracy? Would you like negation of democracy? Would you want us to throttle democracy at its very inception? I do not criticise for the sake of criticism. I assure the Government that they will have full co-operation from the Opposition. But they have to do justice to the people.

[Sardar Gurnam Singh]

they have to preserve fundamental rights of the people and they have to show respect to the Constitution of India. Undoubtedly, the Constitution of India has given us the Rule of Law which has to be preserved by men. If men are not worth it and if men do not honestly work the Constitution, the Rule of Law vanishes. If the Rule of Law vanishes, then this is the end of democracy. So, I ask the Government and implore them through you, Mr. Chairman, to preserve this Constitution. If they want peace in the country, they should preserve the Constitution, respect it and should do as they are required to do by the Constitution. The Government will get whole-hearted co-operation from the Opposition. Mere professions will not do. It is the action and action alone which will satisfy the Opposition. With your permission, Mr. Chairman, I leave this subject here. Now, I would like to say that men are tempted to do wrong things. But, if you follow certain principles, you can avoid following wrong things. One of those principles is the one which the hon. Member, Sardar Bachan Singh, has just stated. That was "Separate the judiciary from the executive". Directive Principle of the Constitution requires that after ten years of independence, you shall separate the judiciary from the executive. If you do so, I can assure you that you will not fall into errors, because you will not be tempted to fall into errors. When you know that the magistrate is independent and he is under the High Court, you will not have the bold need to speak to him. I have great respect for the High Court. I will not say a word against it. I feel that independence of the High Court is there and will remain there. But, I say if the magistrates are put under the High Court, i.e., the judiciary is separated from the executive in its true sense, it will benefit you, it will benefit the Government, it will benefit the people, because the Government will not be tempted. The person, who may be tempted otherwise, will not be tempted to speak to the magistrate. I do not blame the officials. I have experience about them. You cannot put any blame on them. The trouble arises from above. When this interference comes in a poor country like ours, they have to look to their subsistence and they cannot disobey the Ministers.

Mr. Chairman : The hon. Member may have only two minutes more.

Sardar Gurnam Singh : All right, Sir. In all humility, I would request the Leader of the House to separate the judiciary from the executive in its true meaning. I will be the first man to appreciate this and praise the Leader of the House for this, because that would be really a great service to the State. This happened in Pepsu which was called a backward area. I have experience of that State. An hon. Member from Pepsu, who was the Chief Minister of that State, is present here. He will bear me out that separated judiciary worked excellently in that State, while we hear in the Punjab that Pepsu was behind, it was a backward area. I can say boldly that separated judiciary in Pepsu worked well and it satisfied the people, it satisfied everybody. In fact, the grievance of the people is that the Government have brought them backward, they have put them back by merging Pepsu in Punjab. But, that is the history of the past. I am not concerned with it. Therefore, in all humbleness, I implore the Chief Minister to separate the judiciary, so that everybody in this State is satisfied. I am sure, the Leader of the House will do so, because he says that he has great respect for the Constitution, and I know he will respect this

provision of the Constitution also as early as he can. Mr. Chairman, there is yet a lot to be said, but I would say only one or two things more.

Mr. Chairman : You will get another opportunity to speak on the Budget.

Sardar Gurnam Singh : Thank you, Sir. One or two things were said from the Treasury Benches. I wanted to ignore them, not that I ignore the hon. Members, but because the things which were said, were in bad taste. Some people were obsessed with Master Tara Singh's name and some were obsessed with the blue turbans, if it was really an obsession.

Chief Minister : No obsession with blue turbans.

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : The hon. Member is obsessed with 'Sirhali'.

Sardar Gurnam Singh : I do not want to recall the elections in Sirhali. I have heard enough, and I do not wish to refer to Sirhali, unless S. Ajmer Singh wants it. In that case, I can oblige him.

Chief Minister : 'Sirhali' is obsessed with the hon. Member.

Sardar Gurnam Singh : The Chief Minister may have that obsession. I say I am not indulging in that obsession.

Revenue Minister : Very rightly.

Mr. Chairman : The hon. Member may now wind up.

Sardar Gurnam Singh : I will take only one minute to finish.

Mr. Chairman : I hope the hon. Member will not take more than a minute.

Sardar Gurnam Singh : No, Sir. It will not be a politician's minute. An hon. Member from Palampur spoke something on the Punjabi Suba. I never intended to speak on this issue during this discussion, but he has asked me to say something on it. He said that so many votes were polled, etc., and that the Punjabi Suba issue is lost because of the result of voting. I may tell for his information that the Punjabi Suba issue was one of the issues in our manifesto. Elections are never fought like this. A real test for decision in such like cases, which has been followed in European countries ; in Turkey and in other places is plebiscite i.e., those who are in favour of Punjabi Suba and those who are against it. So I would request the treasury benches to have it by all means. We gave this offer to the Central Government, we gave this offer to the Punjab Government and we still give this offer to the Government if they have the means to accept it and if they are bold enough to accept because this will bring peace to this State of Punjab. So I would request the Punjab Government to have this issue decided through a plebiscite.

Voices : Elections were a plebiscite.

Sardar Gurnam Singh : My friend, elections were not a plebiscite. But the difficulty is that I cannot remove the ignorance of my hon. Friends. Plebiscite is not an election of this nature. Plebiscite is a specific decision on a political issue. Therefore, I would request you to accept the offer of plebiscite so that this question which produces trouble in this State is settled once for all and if we lose we will accept the verdict. So is there anybody prepared to accept this offer or they have still to consult the High Command ? The trouble is that in their case the High Command comes in.

Mr. Chairman, many thanks to you. Though I feel that I have not been able to do full justice to the subject, yet in obedience to the Chair, I resume my seat.

Thank you, Sir.

शिक्षा राज्य मन्त्री (श्री यश पाल) : चेयरमैन साहिब, इस सदन के माननीय सदस्य कामरेड राम चन्द्र जी ने जो प्रस्ताव पेश किया है उस के बारे में जो अमैडमैट्स **Opposition** की तरफ से पेश की गई हैं उस में बार बार एक बात की शिकायत की गई है कि इस ऐड्रेस के अन्दर फलां बात रह गई है, फलां रह गई है । (विचन)

Mr. Chairman: No interruption please.

शिक्षा राज्य मन्त्री : चेयरमैन साहिब, इन्होंने ने कहने को तो बहुत कुछ कहा मगर जो सब से बड़ी चीज है उस का जिक्र तब भी नहीं किया । जनाब, गवर्नर साहिब के ऐड्रेस में दो बातें होती हैं । एक पिछले वर्ष की तसवीर और एक आने वाले वर्ष की झलक । जनाब, पंजाब में एक बहुत बड़ी क्रांति आ रही है और मुझे अफसोस है कि उन मैम्बर साहिबान की तरफ से इस का बिल्कुल जिक्र तक भी नहीं किया गया जो इस बात के उत्सुक हैं कि पंजाब तरक्की करे । जनाब, जिस इनक्लाब का मैं जिक्र कर रहा हूं वह दो पहियों पर आ रहा है । एक पहिया तो है पंचायती राज और दूसरा है तालीम । इन दोनों पहियों पर पंजाब में इनक्लाब बड़ी तेजी से आ रहा है । आप जानते हैं कि हम ने जो पंचायती राज कायम किया है वह हमारे **Directive Principles** का हिस्सा है लेकिन इन दोस्तों ने इस का भी जिक्र नहीं किया कि कितने शानदार तरीके से पंजाब के अन्दर पंचायती राज कायम हुआ है और कितने वसीह पैमाने पर हुआ है । कई गांवों में तो पंच और सरपंच इतफाक राये से चुने गये हैं । जनाब, दूसरा पहिया है तालीम । इस बारे में कई दोस्तों ने नुक्ताचीनी जरूर की है मगर जो खूबियां हैं उनकी तरफ ध्यान नहीं दिया । कहा गया कि स्कूल खोले गए हैं मगर टाट नहीं हैं । मैं इन से पूछता हूं कि क्या आप को पता है कि पंजाब के अन्दर शिक्षा का मुतालबा किस ढंग से बढ़ रहा है । लोगों में तालीम के लिये इतना चाव बढ़ रहा है कि हम उस के मुकाबले में पूरा इन्तजाम नहीं कर पाये । मैं इसे पंजाब की खुशकिस्मती समझता हूं कि और कई प्रदेशों में शिक्षा के मैदान में वह इतना नहीं बढ़ पाये जितना कि हम बढ़ पाये हैं । और जो कमियां इस क्षेत्र में दिखाई दे रही हैं वह भी इस वजह से हैं कि काम तेजी से बढ़ा है । यह तरक्की की निशानी है । जिस दिन लोग यह समझने लग जायेंगे कि अब किसी और चीज को जरूरत नहीं है उस दिन तरक्की रुक जायेगी । असंतोष तरक्की की निशानी है । मगर सिर्फ कमियों को ही आगे लाना और इतना बढ़ा जो इनक्लाब है उसे नजर अन्दाज करना ठीक नहीं होगा । मगर जिद्द में आ कर ऐसी बातें नहीं करनी चाहियें ।

जनाब, हम ने पिछले वर्ष यहां पर free और compulsory तालीम जारी की है। यह ठीक है कि दूसरे सूबों में भी ऐसा किया गया है मगर जितने बच्चे पंजाब में स्कूलों में दाखिल हुए हैं उतने और कहीं नहीं हुए। 1961 में जब पहली जमात खत्म हुई तो उस वक्त पहली जमात में सिर्फ चार लाख बच्चे पढ़ते थे मगर लाजमी तालीम के पहले ही साल में इन बच्चों की तादाद आठ लाख हो गई। उन सब के दाखले का इन्तजाम किया गया। इस इतनी बड़ी तबदीली का इन साहिबान ने जिक्र नहीं किया। इस बात का भी इन्होंने जिक्र नहीं किया कि सूबे में पांच लाख बच्चों के लिये मुफ्त दूध का इन्तजाम किया गया है। (तालियां) इस नाम निहाद आपोजीशन ने नई शिक्षा के क्षेत्र में होने वाले नये तजरुबों का जिक्र तक नहीं किया जिन का जिक्र आज सारे एशिया में हो रहा है। चैथरमैत साहिब, एक तजरुबा हम कुरुक्षेत्र में कर रहे हैं। आम तौर पर यहां कहा जाता है कि teaching profession में वह लोग आते हैं जिन को और कहीं जगह नहीं मिलती यानी इस में talent नहीं आता। जनाब, अच्छे लोगों को इस में लाने के लिये और अच्छे टीचर पैदा करने के लिये हम ने एक नये ढंग से कालिज खोला है। यहां पर मैट्रिक पास करने के बाद ही बच्चे अध्यापक के profession में आ जायेंगे। इस में फर्सट डिवीयन वालों को लिया जाता है और चार साल का कोर्स है। जो उनका खर्च होगा और जो उसको बरदाश्त नहीं कर सकेंगे वह हम करेंगे। यह एक नये ढंग का experiment है जिस से दूसरी यूनिवर्सिटियों को प्रेरणा मिलेगी मगर जिन लोगों के दिमाग के अन्दर डैमोक्रेसी को बचाने की धुन सवार है उन को यह चीज नजर नहीं आती।

और एक और बड़ा भारी तजरुबा जो पंजाब सरकार कर रही है वह है जालंधर में Sports कालेज का। यह कालेज अपनी किस्म का वाहद कालेज है और एशिया में कोई ऐसा कालेज नहीं है जो इस किस्म का हो। यहां पर बच्चों को select करने के लिये एक बोर्ड बनाया हुआ है जो उन्हें चुन कर इस में दाखिल करने की approval दे कर भेजता है। उसके बाद उन बच्चों को न सिर्फ तालीम मुफ्त दी जाती है बल्कि रहन-सहन का खर्चा भी सरकार देती है। यह भाई आपोजीशन में बैठ कर सिवाये मुखातिफत करने के और कुछ नहीं देखना चाहते। मैं उनको दरखास्त करूंगा कि एक बार जालंधर जा कर देखें तो पता चलेगा कि पंजाब की सरकार क्या कुछ कर रही है। यह पीलीभीत तक तो पहुंच सकते हैं लेकिन जालंधर तक नहीं जा सकते।

बाबू बचन सिंह : मैं तो तुम्हारे घर तक पहुंच सकता हूं।

शिक्षा राज्य मन्त्री: अगर यह भाई जालंधर तक जा कर देखें तो पता चलेगा कि किस तरह से हम बच्चों में सही sportsman spirit पैदा कर रहे हैं और हम अपनी स्टेट के अन्दर एक नया कुराहवाई पैदा कर रहे हैं।

आपोजीशन के भाइयों ने गवर्नर साहिब के ऐड्रेस पर कई तरह से नुक्ताचीनी की और यह कहा कि फलां जगह नदी नहीं निकली, नहर नहीं निकली, सड़क नहीं गुजरी और स्कूल नहीं बने, यह नहीं हुआ वह नहीं हुआ लेकिन अगर यह constructive नुक्ता निगाह से देखते तो इन को पता चलता कि हिन्दोस्तान में पंजाब सरकार पहली सरकार है जिस ने सैनिक स्कूलों में इतने वसीह पैमाने पर वजीफे दिये। पहले सैनिक स्कूलों में केवल अमीरों के लड़के ही

[शिक्षा राज्य मन्त्री]

शिक्षा ग्रहण कर सकते थे लेकिन अब गरीब आदमियों के लड़के भी जिन के पास talent है वे भी शिक्षा ले सकते हैं और उनका खर्चा उनकी तनखाह के हिसाब से proportionately सरकार वजीफे के तौर पर बरदाश्त करती है ।

इसी तरह जिस ओर आपोजीशन ने ख्याल नहीं किया वह बड़ी महत्वपूर्ण बात है । और वह यह है कि सरकार ने इस प्रदेश में free टेक्नीकल ऐजुकेशन का इंतजाम किया है और उस पर करोड़ों रुपया हमारा खर्च करने का विचार है । आपोजीशन में बैठे हुए एक माननीय सदस्य सरदार गुरनाम सिंह ने कहा कि आपोजीशन का मतलब Treasury Benches वाले नहीं समझे । मैं कहना चाहता हूँ कि अगर आपोजीशन का मतलब स्वयं आपोजीशन वाले समझ लेते तो वे बातें कहने की इन्हें आवश्यकता न होती जो वह इतनी देर से कह रहे हैं। उन्हें यह मालूम होना चाहिये कि उनका काम criticism करना तो है लेकिन मुखालिफत करना नहीं । जिस तरह Speaker is one who speaks the least इसी तरह Opposition is that which opposes the least लेकिन मैंने देखा कि जब supplementary grants आईं और इधर से रुपया पास करने के लिये कहा गया तो हर ग्रांट के लिये बगैर सोचे समझे आपोजीशन ने NO कह दिया । इसलिये मैं इन्हें नाम निहाद आपोजीशन कहता हूँ ।

इन्होंने एक बात डेमोक्रेसी के बारे में बार बार कही कि हम यानि आपोजीशन डेमोक्रेसी को बचाना चाहते हैं और कांग्रेस पार्टी वालों ने डेमोक्रेसी को कुचल दिया है । उसके बारे में इलेक्शन का हवाला देते हुए यह कहा गया कि इलेक्शन ठीक ढंग से नहीं हुआ । ईमानदारी से नहीं हुआ । लेकिन मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि हिन्दोस्तान भर में जिस ढंग से और सही ढंग से चुनाव हुआ किसी देश में नहीं हुआ । अगर हम इलेक्शन में विश्वास न करते और ईमानदारी न बरतते तो हम यह कांस्टीचूशन में रख सकते थे कि हमारे यहां इलेक्शन हो ही नहीं जैसा कि हमारे पड़ोसी देश पाकिस्तान ने किया है और यकीन जानिये जो लोग अंग्रेज के राज्य में बगावत नहीं कर सके कांग्रेस के राज्य में भी बगावत नहीं कर सकते थे और चुप बैठे रह जाते । लेकिन नहीं, हम चुनाव में विश्वास करते हैं और ईमानदारी बरतते हैं । अगर हमें चुनाव न करना होता तो एक बात और कर सकते थे कि सिर्फ कांग्रेस के लोग ही चुनाव में खड़े हो सकते हैं और दूसरी पार्टियों के नहीं । लेकिन हमने ऐसा जब से हमारे हाथ में पावर आई, कभी नहीं किया और बराबर सब को हक है कि वह चुनाव में खड़ा हो सके और जो २१ साल का है वह बोट दे सके । हम ने रूस की तरह नहीं किया कि सिर्फ एक कम्युनिस्ट पार्टी का ही कैंडीडेट चुनाव में खड़ा हो सकता है और कोई नहीं । तो जिस तरह से यह आपोजीशन के भाई यहां बातें करते हैं उनसे यह नतीजा पर मैं पहुंचा हूँ कि यह लोग सिर्फ मुखालिफत के लिये मुखालिफत करते हैं । मैं criticism भी नहीं कहना चाहता । यह सिर्फ मुखालिफत करते हैं और यह बात नहीं कि इन को सरकार के कार्य का ज्ञान नहीं, वह तो है । यह तो सिर्फ अपनी शिकस्त की फितरत को मेटने के लिये ऐसा कहते हैं । अगर वे समझते हैं कि इलेक्शन ठीक ढंग से नहीं हुआ तो यह जो 62 मैम्बर आपोजीशन में आये हैं उन्हें चाहिये कि वे सारे के सारे स्तीफा दे दें और कहें कि हम इलेक्शन में विश्वास नहीं करते ।

आपोजीशन की तरफ से आवाजें : सारे मैम्बरज दें इस्तीफा तो हम भी दे सकते हैं । आप भी दें इस्तीफा ।

शिक्षा राज्य मंत्री : मैं तो इलैक्शन में विश्वास करता हूं और यह कभी नहीं कहता कि गलत हुए इलैक्शन । क्योंकि मैं जानता हूं कि अगर इलैक्शन सही नहीं होता तो यह जो 62 आनरेबल मैम्बरज यहां बैठे हैं वह कभी न बैठे होते और इधर सिर्फ 90 मैम्बर ही न होते, सारे के सारे मैम्बर कांग्रेस के ही होते ।

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair.)

वैसे मेरी राय है, स्पीकर साहिब, democracy में सही और ज़िम्मेदार आपोजीशन होना चाहिये लेकिन यह तभी हो सकता है जब कि आपोजीशन पार्टी के कुछ असूल हों, कुछ प्रोग्राम हों । हिन्दुस्तान में जितनी Opposition पार्टियां हैं उन्होंने election से पहले अपना programme लोगों के सामने रखा लेकिन जब उन्होंने ने देखा

11.00 a. m.

कि कांग्रेस से better programme हम पब्लिक के सामने नहीं रख सकते तो उन्होंने ने यह ढंग सोचा कि आपस में मिल कर कांग्रेस को हराने की कोशिश करें । उन्होंने ने कहा कि अगरचि हमारी पार्टियों के सिद्धांत अलग अलग हैं और नुक्ता निगाह अलग अलग है लेकिन कांग्रेस को defeat देने के लिये इकट्ठे हो जाओ । यह पार्टियां बार बार एक जगह मिल कर बैठीं इस गर्ज से कि कांग्रेस का डट कर मुकाबला किया जाय । इन की ideology अलग अलग, झंडें अलग अलग, इस तरह मालूम होता था कि जैसे कोई पनसारी असल चीज़ की बजाये मिलावट वाली चीज़ बेचता है । जहां तक Opposition का ताल्लुक है सारी की सारी political adulteration है, political adulteration ही नहीं मैं समझता हूं This entire opposition is the product of political adultery. इन्होंने नाजायज़ ताल्लुकात पैदा करके Opposition बनाई है किसी असूल के मुताबिक नहीं । अगर Communists का असूल Akali Dal से मिलता है तो कोई बात नहीं, लेकिन, स्पीकर साहिब, पुराने मैम्बर जो हैं वे जानते हैं कि Communist और अकालियों में असूली तौर पर कोई मुताबिकत नहीं । जब अकाली और कम्युनिस्ट पार्टी के लोग मजदूरों के हलके में जाते थे तो कम्युनिस्ट पार्टी का झंडा ऊंचा कर देते थे जब सिखों के हलके में जाते थे तो अकालियों का झंडा खड़ा कर देते थे । इसी तरह जब अकाली, कम्युनिस्ट और Republican Party इकट्ठे हो कर जिस हलके में जाते थे वैसे ही ज़रूरत के मुताबिक झंडा खड़ा कर देते थे । मैं कोई aspersion cast नहीं करना चाहता । हमारे Opposition के भाई आज democracy के मुहाफिज़ बने बैठे हैं लेकिन देखने की बात है कि आया इन्होंने कोई political programme पब्लिक के सामने रखा है । स्पीकर साहिब, आप ने देखा होगा कि किसी मौके पर जब भी कभी Opposition की तरफ से speeches हुई हैं इन्होंने कोई constructive suggestion नहीं दिया, लगातार मुखालिफत ही मुखालिफत होती है—इतनी graceless मुखालिफत होती है कि जब स्पीकर साहिब का चुनाव हो तो भी मुखालिफत, oath taking के वक्त भी मुखालिफत, कोई resolution

[शिक्षा राज्य मन्त्री]

हो उस की भी मुखालिफत । हत्ताकि उन के दिमाग में नुक्ताचीनी के सिवाय और कोई बात आती ही नहीं । It is irresponsible Opposition, totally devoid of all sense of proportion, dignity and decency. It is an undemocratic Opposition, जो इस बार हाउस में आई है । Election के दौरान में जो लोग शोर मचाते थे और कांग्रेस को बदनाम करने की कोशिश करते थे उन की जमानत भी ज़बत हो गई । बजाये इस के कि यह लगातार मुखालिफत करते जायें और Opposition के roll को न समझें बल्कि कल्ले आम करने की कोशिश करें उन्हें यह समझने की कोशिश करनी चाहिये कि जो मैम्बर साहिबान Treasury Benches पर बैठे हैं यह कोई ज़बरदस्ती नहीं आ बैठे बल्कि जनता ने चुन कर इस जगह भेजे हैं । पांच साल के बाद बाकायदा तौर पर Election होती है और लोग अपने प्रतिनिधियों को चुन कर भेजते हैं । जिन की किस्मत में चुन कर आना नहीं लिखा था उनके मुताल्लिक हम कुछ नहीं कर सकते । हम ज़बरदस्ती तो किसी को कह नहीं सकते कि विरोधी पार्टी के मैम्बरों को चुन लो ।

स्पीकर साहिब, मेरे पास तालीम का महकमा है इस के लिये लोगों की ज़्यादा से ज़्यादा co-operation की ज़रूरत है । महकमा तालीम बहुत बढ़ता जा रहा है क्योंकि लोगों की मांगें बढ़ती जा रही हैं । जितना रुपया हमारे पास है उस से हम लोगों की ज़रूरतें पूरी नहीं कर सकते । मैं जहां भी जाता हूं लोग स्कूल मांगते हैं । अगर किसी जगह primary school खोल देते हैं तो मांग होती है कि हमें middle standard तक कर दिया जाये । कुछ अर्से के बाद फिर कहा जाता है कि इसे high school कर दीजिये । इसी तरह से कई शहरों में पब्लिक की demand होती है कि उस जगह polytechnic school खोल दिया जाये और किसी जगह Engineering College खोलने के लिये कहा जाता है । इस बारे में जितनी constructive suggestions होती हैं हम उन पर पूरी हमदर्दी के साथ बल्कि तनदेही के साथ गौर करेंगे । यह कहना कि स्कूलों में टाट भी नहीं हैं बिल्कुल ग़लत है । स्कूलों की buildings बन गई हैं और यह स्कूल तसल्ली बख़्श तरीके से चल रहे हैं । हस्पतालों का जिक्र करते हुए कहा जाता है कि उन में डाक्टर नहीं हैं । यह भी बिल्कुल ग़लत बात है । यह सारी मनोवृत्ति जाहिर करती है कि Opposition के मैम्बर Opposition for the sake of Opposition करते हैं । यह उस मक्खी की तरह हैं जो मिठाई पर नहीं बैठती बल्कि गंदगी पर बैठना पसंद करती है । इन्हें अपनी मनोवृत्ति को बदलने की ज़रूरत है क्योंकि हम ने यहां पर मिल कर काम करना है । जहां तक प्रजातंत्र का ताल्लुक है, कांग्रेस सरकार से बढ़कर प्रजा की रक्षक और कोई संस्था नहीं हो सकती । प्रजातंत्र सिद्धांतों का पालन जितना कांग्रेस ने किया है उस की मिसाल सारी दुनिया में नहीं मिलती । मैं कई देशों में गया हूं और वहां के लोग हैरान होते हैं कि इतने थोड़े अर्सा में लोगों को इतने अधिकार दे दिये गये हैं । मुझे हंसी आ रही है कि सरदार हरनाम सिंह जी कह रहे थे कि अगर फलां बात कर दो तो आप का साथ दे सकते हैं ।

यह तो ऐसी बात हुई कि अगर आप अपना गला काट दें तो मैं माथा टेकने के लिये तैयार हूँ, यह कभी नहीं हो सकता ।

फिर, स्पीकर साहिब, पंजाबी सूबे का ऐसा issue है जिसे हम तसलीम करने के लिये तैयार नहीं । जितना जोर मेरे भाइयों का लग सकता था उन्होंने ने लगा लिया । पंजाब की सारी फ़िज़ा बिगाड़ने की कोशिश कर ली । अब ज़िन्न करने की ज़रूरत नहीं । मैं इस सिलसिले में ग़लतफ़हमी दूर करना चाहता हूँ । पंजाबी सूबा बनाने पर इसलिये एतराज़ किया कि यह मुतालबा सिखों की तरफ से किया गया था यह कतई तौर पर ग़लत बात है । पंजाबी सूबे को बनाने से इस लिये इन्कार किया है कि इस से न सिर्फ पंजाब को बल्कि सारे हिन्दुस्तान को नुक़सान है । अगर हमारे भाई इस ढंग से सोचें तो ग़लतफ़हमियां दूर हो जायेंगी । यह थोड़ी बहुत अपनी पोज़ीशन बनाने की कोशिश करते हैं । इन के सोचने का तरीका इतना संकीर्ण है कि वह सारे हिन्दुस्तान के नुक़ता नज़र से सोच नहीं सकते । वह समझते हैं कि क्योंकि यह मुतालबा सिखों ने किया है इसलिये नामज़ूर कर दिया गया है । अगर यह सारे हिन्दू-सिख और इसाई मिल कर भी यह मुतालबा करें तो भी इसकी हम मुखालिफ़त करेंगे । (*Cheers*) यह मुतालबा पंजाब ही नहीं बल्कि हिन्दुस्तान की opinion के खिलाफ़ है । सरदार हरनाम सिंह को मालूम हो गया कि पंजाब सरकार ने कार्रवाई की । वह agitation को दबाना चाहती है यह कतई तौर पर नहीं । प्रजातंत्र में प्रति व्यक्ति का पूरा अधिकार है कि कोई बात कहे, खुले ढंग से कहे । इस पर कोई पाबन्दी नहीं लेकिन किसी आदमी को यह इजाज़त नहीं दी जा सकती कि पंजाब के अमन को खतरे में डाल दे । इस बात की इजाज़त नहीं दी जा सकती कि लोगों की धार्मिक भावनाओं को उत्तेजित कर के दंगा फ़साद पैदा करें । इस सूबे में कितनी कोशिश की गई हिन्दुओं और सिखों में फ़साद पैदा करने की । यह कोशिश की गई कि तनाव पैदा हो, तलखी पैदा हो और लोग आपस में उलझ पड़ें । लेकिन मैं समझता हूँ कि पंजाब के लोगों ने सूझ बूझ से काम लिया और अपनी ज़िम्मेदारी को ईमानदारी से निभाने की कोशिश की और ऐसे लोगों की बातों में आने से इनकार कर दिया । कितने आन्दोलन पंजाब में चले लेकिन तनाव पैदा नहीं हुआ । पंजाब सरकार की वक़्त पर एहतयाती कार्यवाही ने उन लोगों की एक न चलने दी । जो ग़लती दूसरे सूबों की सरकारों ने की थी वह ग़लती हमारी सरकार ने नहीं की । वहां पर दंगे फ़साद होते रहे लेकिन पंजाब में कोई ऐसा झगड़ा फ़साद नहीं हुआ । मेरे दोस्त तो कहते हैं कि फलां आदमी ने अपना हाथ चला कर देखा है इस लिये हम भी अपना हाथ चला कर क्यों नहीं देखते । स्पीकर साहिब, मैं अन्त में फिर आपोज़ीशन के भाइयों से प्रार्थना करूंगा कि वे जनतंत्र को समझने की कोशिश करें अपनी ज़िम्मेदारी को समझें और उस के बाद सरकार को co-operation दें और सरकार से co-operation लेने की कोशिश करें । इन शब्दों के साथ मैं आप का बहुत बहुत धन्यवाद करता हूँ ।

(At this stage Deputy Speaker occupied the Chair.)

श्री बलरामजी दास टंडन (अमृतसर शहर, पश्चिम) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस सदन में जो प्रस्ताव गवर्नर महोदय के अभिभाषण पर धन्यवाद का पेश किया गया है मैं उस

[श्री बलरामजी दास टंडन]

का विरोध करने के लिये खड़ा हुआ हूँ । मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि उन्होंने ने अपने ऐंड्रैस में पंजाब की वास्तविक स्थिति को सदन के सामने नहीं रखा । उन्होंने इधर उधर की बातें कर के, चिकने चुपड़े शब्दों से पंजाब की उन्नति के कामों को बढ़ा चढ़ा कर इस हाउस और पंजाब की जनता के सामने रखने की कोशिश की । डिप्टी स्पीकर साहिब, आज देश के एक नेता से लेकर दूसरे नेता तक, चाहे वे लोग **Party in Power** के हों, चाहे वे दूसरे लोग हों उनकी तरफ से हमारे सामने जो बात रखी जाती है वह यह है कि देश के level पर integration होनी चाहिये । जहां तक इस सूबे का ताल्लुक है सरकार का कोई भी जिम्मेदार आदमी बोले या कोई छोटा व्यक्ति बोले तो वह भी पंजाब की एकता की बात कहता है । मुझे दुख इस बात का है कि गवर्नर साहिब ने जो ऐंड्रैस इस हाउस के सामने पढ़ा है उस के अन्दर इस बात का जिक्र कहीं नहीं किया गया कि पंजाब की एकता किस तरह से कायम रह सकती है, इस बारे में सरकार क्या करना चाहती है । सरकार की नीति से जो नुकसान इस सूबे को पहुंच चुका है उस का क्या हल हो सकता है या सरकार अपनी नीति में किसी तबदीली की आवश्यकता समझती है या नहीं उन्होंने ने इस को हमारे सामने रखने की कोशिश नहीं की । अफसोस इस बात का है कि इस गवर्नमेंट का हर एक सदस्य इस बात पर emphasis देता है कि हम पंजाब की एकता चाहते हैं । लेकिन हम ने देखना यह है कि जो कदम अमली तौर पर उठाये जा रहे हैं या जो कुछ अब तक किया गया है क्या वे सारे के सारे इकदामात पंजाब की एकता करने वाले हैं ? क्या वे सब पंजाब को एकता की तरफ ले जाने वाले हैं या कि पंजाब की एकता को तोड़ने का प्रयत्न किया जा रहा है ? पंजाब को दो हिस्सों में तकसीम किया गया और कभी किसी नाम पर और कभी किसी नाम पर उस को justify करने की कोशिश की जा रही है कि हम देश की development के लिये इस को दो हिस्सों में तकसीम कर रहे हैं । अगर आप लोगों ने development के लिये पंजाब को दो हिस्सों में तकसीम किया है तो क्या दूसरे सूबों में development नहीं हो रही, क्या वहां की सरकार डिवलपमेंट के लिये अपना हाथ जनता की तरफ नहीं बढ़ा रही ? और अगर वहां पर डिवलपमेंट हो रही है तो क्या वजह है कि यहां पर artificial तकसीम करने की कोशिश की गई है । क्या यह बात सच नहीं है कि पंजाब की ruling party के साथ सम्बन्ध रखने वाले जो लोग हैं उन की तमन्नाओं को शान्त करने के लिये और उन को चुप करवाने के लिये पंजाब को दो हिस्सों में तकसीम किया गया है ? वह इस को आगे भी तकसीम करना चाहते हैं । इसलिए उन्होंने यह नौव डाढ़ी है । किसी ऊंची जगह पर पहुंचने के लिये सीढ़ी चाहिये और एक कदम के बाद दूसरा और दूसरे के बाद तीसरा कदम उठाया जाता है । पंजाब को दो हिस्सों में तकसीम करने के लिये यह रास्ता अपनाया गया है । क्या गवर्नर महोदय, जिन्होंने सदन को ऐंड्रैस पेश किया, इस सब से बड़ी पंजाब की समस्या का हल बताने में फेल नहीं हुए ? क्या वे इस सदन को यह बात बताने में असफल नहीं हुए कि पंजाब की एकता को कैसे कायम रखा जा सकता है ? उन्होंने ने यह नहीं बताया कि पंजाब की जो artificial division हुई है उस को कैसे समाप्त किया जा सकता है । आज कल यह कहा जा रहा है कि स्टेट में एक जगह पर हिन्दी भाषा हो और दूसरी जगह पर पंजाबी भाषा हो, क्या ये सब बातें पंजाब की एकता को कायम रखने

वाली हैं याकि पंजाब को रसातल में पहुंचाने वाली हैं ? चाहिये तो यह था कि दोनों भाषाओं को सारी स्टेट में side by side चलाया जाता और दोनों भाषाओं की उचित रीति से development की जाती लेकिन यह बात नहीं की गई । गवर्नर साहिब ने इस बात का भी जिक्र नहीं किया । एक तरफ तो केन्द्रीय सरकार की यह कोशिश है कि एक बड़ा सीमा प्रांत बनाया जाये जिस से कि बार्डर मजबूत हो और दूसरी तरफ से पंजाब सरकार जान बूझ कर divide and rule की नीति को और भी प्रबल बना रही है जिस से कि चीफ मिनिस्टर साहिब की गद्दी हमेशा के लिये कायम रहे । सरकार यह चाहती है कि लड़ाइयां होती रहें, आन्दोलन होते रहें और उन को दबाने के लिये चीफ मिनिस्टर खुद काम करते रहें और इस तरह से उन की गद्दी महफूज रहे । डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप देखें कि जनता में अभी तक कितना असंतोष पाया जाता है । आप तो कहते हैं कि आप ने डिवलपमेंट की खातिर पंजाब को दो हिस्सों में तकसीम किया है लेकिन फिर भी दूसरी तरफ के लोग उठ कर कहते हैं कि हमारे हां कोई तरक्की का काम नहीं हुआ । कोई कहता है कि हमें मिनिस्ट्री में नहीं लिया जाता, कोई कहता है कि हमारे हां हैल्थ सेंटर नहीं हैं, कोई कहता है कि हमारे पिछड़ेपन को दूर करने के लिये सरकार ने कोई कदम नहीं उठाया । उन की आवाज को बदलने की जरूरत है । चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा था कि हम पंजाब को बड़ा बनाना चाहते हैं । पंजाब में हिमाचल प्रदेश और राजस्थान का भी कुछ हिस्सा मिलायेंगे । निहायत ही अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि हिमाचल प्रदेश में और उसके साथ लगते कांगड़ा जिले में जो कुछ हो रहा है उस में बड़ी भारी disparity देखने में आती है । वहां के लोग आवाज बुलन्द करते हैं कि हिमाचल में इतने काम तरक्की के हो रहे हैं, काग्रेस खुल रहे हैं सड़कें बन रही हैं, स्कूल खुल रहे हैं हमारे हां कुछ नहीं हो रहा इस लिये हमें भी हिमाचल में मिला दिया जाये । कांगड़ा के लोग सोचते हैं कि पंजाब में रह कर हमारा भला होने वाला नहीं है हमें हिमाचल में मिल जाना चाहिये । यह तो हालत है । सरकार करने के लिये तो बहुत बड़ी बड़ी बातें करती है लेकिन जो इकदामात किए जाते हैं वह कुछ और ही होते हैं जिन से पंजाब की एकता छिन्नभिन्न हो । अवश्यकता तो इस बात की है कि सरकार अपने मन को साफ करे । एक व्यक्ति गद्दी पर कायम रहता है या दूसरा, इन बातों को छोड़ कर सामने आए जिस से सूबा बलवान बने, देश की सरहदें बलवान बनें, देश की भावात्मक एकता को मजबूत बनाया जाये । उपाध्यक्ष महोदय, आदमी आते हैं और चले जाते हैं, मनिस्ट्रियां बनेंगी और टूट जायेंगी, एक के बाद दूसरी मनिस्ट्री बनती रहेगी लेकिन मैं आप के द्वारा सामने बैठे हुए दोस्तों को बताना चाहता हूं कि आने वाली generations आप को कोसेंगी कि एक एक कदम पर आप ने ये दीवारें खड़ी कीं । नाम तो एकता का लिया लेकिन काम ऐसे किये जो एकता को छिन्नभिन्न करने वाले हैं । जरूरी है कि इन दीवारों को तोड़ कर पंजाब को समुचे तौर पर दो भाषाओं का सूबा बनाया जाये । डिप्टी स्पीकर साहिबा, बड़े दुःख के साथ कहना पड़ता है कि एक तरफ तो सर्वमान्य मन्त्री जानी जी कहते हैं कि यदि सभी लोग इस बात की मांग करें तो पंजाब तकसीम हो सकता है और दूसरी तरफ से यह कहा जाता है कि अगर सभी लोग भी कहें तो भी तकसीम नहीं हो सकती । मुझे समझ नहीं आती कि जहां Cabinet के इतने responsible, इतने जिम्मेदार सदस्यों के दिल और दिमाग साफ नहीं, वहां पंजाब के अन्दर भावात्मक एकता कैसे कायम की जा सकती है ।

उपाध्यक्ष महोदय : मैं मेम्बर साहिब से कहूंगी कि दूसरों के दिल और दिमाग को टटोलने की बजाय constructive suggestions दें तो अच्छा होगा। (I would request the hon. Member that it would be better to advance constructive suggestions than to attempt to have an insight into the hearts and minds of others.)

श्री बलरामजी दास टंडन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यही बताने जा रहा हूँ कि यह गवर्नमेंट अपनी declared policy की implementation में क्या करती है। सदन के अन्दर बोलते हुए बहुत से मेम्बर साहिबान ने बताया कि elections के अन्दर क्या क्या धांधलियाँ हुई। जो जो काम इस सरकार ने elections के अन्दर directly या indirectly गड़बड़ करने के लिए किए और जिस तरह से सरकारी मशीनरी का इस्तेमाल किया उसे बयान करते बड़ा दुख होता है। इस House के अन्दर खड़े होकर कुछ लोग बड़े तमताराक से कहते हैं कि हमने मुल्क को democracy दी है, हमने तो fair elections करवाने की कोशिश की है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, हालांकि इन elections में इन का directly कोई हाथ नहीं होता क्योंकि सांविधान के मुताबिक General elections को arrange करना Election Commissioner की जिम्मेदारी होती है लेकिन सरकार की इस बारे में मनोवृत्ति क्या रहती है इसकी मिसाल Municipal Committees की elections के बारे में मैं आप के सामने रखना चाहता हूँ। Municipal Committees में से बगैर किसी कारण के मेम्बरों को हटा दिया जाता है। High Court में writ होती है, वहाँ से order होता है कि उसे re-instate किया जाए लेकिन महीनों बीत जाने पर भी सरकार उसको गज़ट नहीं करती। अभी आप को पता होगा कि पालमपुर में election हुई। वहाँ एक मेम्बर एक vote से हार जाता है। वह petition करता है। Petition कामयाब हो जाती है और जिसने अपील की वह elected declare हो जाता है। Tribunal अफसर यह फैसला देता है कि पहले वाले मेम्बर को दो नाजायज़ वोट पड़े थे, इसलिए उन को निकाल कर जो एक वोट से हारा था उसको जीता हुआ declare किया जाता है। लेकिन वह रिपोर्ट गवर्नमेंट के एक वजीर के पास चली जाती है और वहाँ पर आकर उसके दो वोट गुम हो जाते हैं। सरकार का कमिश्नर लिखता है कि मैं इस report को नहीं मानता और इस तरह से services में interference कराकर जो पहले कामयाब declare हुआ था उसी को कामयाब कराया जाता है। अभी तक इस बात की enquiry नहीं हो पाई कि वह votes किसने चुराए हैं (Interruptions)

उपाध्यक्ष महोदय : आप अपनी बात करें, मेम्बरों से मत उलझिए। (The hon. Member may please state his own view point. He need not join issue with others.)

श्री बलरामजी दास टंडन : तो डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं बता रहा था कि जहाँ पर यह हालत हो वहाँ elections में indirectly क्या कुछ कर सकते हैं उस पर

जितना कम कहा जाए थोड़ा है। चाहिए तो यह कि जहां पर कोई Member remove होता है उसकी bye-election हो। लेकिन by-elections करवाने की इस सरकार में हिम्मत नहीं इस लिए nominations की दौड़ चल रही है। कानून के मुताबिक तीन साल के अन्दर वहां elections होनी चाहिए। लेकिन डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप को पता है कि रोहतक Municipal Committee में 22 साल के बाद इलैक्शन हुई। इस कांग्रेस हकूमत को देश का निज़ाम सम्भाले आज 16 साल हो गए हैं। लेकिन जिस हकूमत के दिल के अन्दर यह बात हो, जो हकूमत Committees की elections ही न करवाना चाहती हो, अगर किसी को remove किया जाता है तो उसके लिए by-election न हो, जहां nominations पर ज्यादा जोर दिया जा रहा हो उस हकूमत से elections को fair कराने की क्या आशा की जा सकती है ?

इस सदन के अन्दर बहुत सी बातें कही गईं। Treasury Benches से बोलते हुए एक सम्मानित सदस्य ने कहा कि एक दो बातों के अलावा और किसी बात की तरफ Opposition का ध्यान ही नहीं जाता। यह कहा गया कि Opposition की तरफ से elections में हुई धांधली और ministry के अलावा कोई बात नहीं कही गई। मैं आप के द्वारा यहां बैठे हुए Opposition के दोस्तों से निवेदन करना चाहता हूं कि उन्हें इस expansion of the Ministry को criticise नहीं करना चाहिए। क्यों नहीं करना चाहिए ? आखिर Opposition की तरफ से हर रोज यह कहा जाता है कि देश में बड़ी unemployment है। इस लिए अगर सरकार ने इस unemployment को ज़रा भी दूर करने के लिए कोई कदम उठाया है तो उसे criticise करना अच्छी बात नहीं है। मैं तो हैरान हूं कि मेरे communist भाइयों ने भी इस बात को लेकर बड़ा criticism किया है जिन का काम हर जगह, हर स्थान पर trade unions कायम करना है। उन्हें तो, डिप्टी स्पीकर साहिबा, एक नई trade union कायम करने का मौका मिला है। उन्हें तो चाहिए कि एक नई trade union इन मन्त्रियों की बनाए ताकि अगर इनको किसी प्रकार की शिकायतें हों तो उन्हें वहां पर लिया जा सके। अगर Minister of State को कोई शिकायत हो तो उसके बारे में आवाज़ उठाई जा सके और अगर किसी डिप्टी मनिस्टर को तकलीफ हो तो उसे रफा करने की कोशिश की जाए। (Laughter) मैं हैरान हूं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, कि इतनी बातों के बावजूद सरकार यह समझती है कि हम जनता की आवाज़ के मुताबिक काम कर रहे हैं। मैं हैरान हूं कि अभी तक सरकार के कानों तक यह आवाज़ क्यों नहीं पहुंची जब एक रिक़शा चलाने वाले से लेकर टांगा चलाने वाला, गाड़ी के अन्दर बैठा हुआ हर व्यक्ति यह कह रहा है—छोटे से लेकर बड़ा व्यक्ति यह कह रहा है, intellectual, labourer यानी हर व्यक्ति यही कह रहा है कि इस छोटे से सूबे के लिए इतनी Ministry की क्या ज़रूरत थी। तो लाज़मी तौर पर यह हैरानगी होती है कि इन के दिल और दिमाग के अन्दर यह बात क्यों नहीं आती कि इस सम्बन्ध में आम जनता की क्या राय है। असल बात यह है कि ये अपनी गड़ियां कायम रखना चाहते हैं, उन्हें डर है कि कहीं चन्द आदमी इधर से उधर न हो

[श्री बलरामजी दास टंडन]

जाएं। सिर्फ इसी आधार को सामने रखकर loaves and fishes तकसीम करने की कोशिश की जा रही है। जनता का एक एक व्यक्ति इस के खिलाफ बोल रहा है, चीख रहा है, चिल्ला रहा है, पुकार कर रहा है। जब यही बात इनके कानों तक नहीं पहुंच पाई तो और क्या बात इन के ध्यान में आ सकती है?

डिप्टी स्पीकर साहिब, इस ऐड्रेस में तालीम के बारे में बहुत सी बातें कही गई हैं। मुझे इस बात की खुशी है कि तालीम फैल रही और जनता में इस की मांग बढ़ रही है। मगर अफसोस की बात है कि मुफ्त तालीम सरकारी स्कूलों में तो कर दी है मगर जो प्राइवेट अदारे हैं उन में यह सहुलत नहीं दी जा सकती। क्या संविधान में यही लिखा है कि जो 14 साल के बच्चे केवल सरकारी स्कूलों में ही पढ़ते होंगे उन को ही यह सहुलत दी जायगी? अगर ऐसा नहीं है तो या तो Constitution को ही बदल दो या फिर प्राइवेट स्कूलों में पढ़ने वाले बच्चों को भी यह सहुलतें दी जाएं। चाहिए तो यह था कि चूंकि यह प्राइवेट स्कूल टैक्सों से इवट्टे किये गए पैसे को और कामों में इस्तेमाल करने के लिये छोड़ते रहे हैं और अपनी जेब से खर्च करके यहां पर विद्या के प्रचार का काम करते रहे हैं, इन को सबसे पहले फीस माफी की सहुलियात दी जातीं मगर सरकार अब तक ऐसा करने के लिये तैयार नहीं हुई। मैं आशा करता हूं कि सरकार इस बात पर विचार करके अपनी पालिसी को तब्दील करेगी और प्राइवेट स्कूलों को भी यह फायदा पहुंचायगी।

इस ऐड्रेस में चंद शब्द गवर्नर साहिब ने corruption के बारे में कहे हैं। कहा जाता है कि सरकार corruption खत्म करना चाहती है मगर जो तसवीर हमारे सामने है उस से पता चलता है कि सरकार corruption को खत्म नहीं करना चाहती बल्कि शह देने के प्रबन्ध कर रही है। जनाब, भाखड़ा डैम का बड़ा चर्चा होता है, सारे देश में चर्चा होता है बल्कि विदेशों में भी होता है, मगर यह अफसोस से कहना पड़ता है कि इस पर खर्च original estimate से बहुत ज्यादा बढ़ गया है और अब 187 करोड़ तक पहुंच गया है।

एक आवाज : 177 करोड़।

श्री बलरामजी दास टंडन : हाफिज मुहम्मद इब्राहीम ने तो 187 करोड़ ही कहा है। इसी लिये हर तरफ से इस मामले पर inquiry कराने की मांग की जाती है। एक inquiry हाई कोर्ट के जज दुलत साहिब ने की थी मगर दुख के साथ कहना पड़ता है कि उस पर कोई कार्यवाही नहीं की गई। वह कोल्ड स्टोरेज के अन्दर पड़ी है।

Chief Minister : No.

श्री बलरामजी दास टंडन : अब आप ने उस पर कोई कार्यवाही कर ली हो तो पता नहीं और अगर कोई की भी होगी तो उस का और तो किसी को पता नहीं। एक व्यक्ति के खिलाफ भी ऐक्शन नहीं लिया गया। जनाब, यह एक नैशनल प्राइड की चीज है और corrupt लोग उस को नुक्सान पहुंचाने से भी नहीं चूकते और वहां भी corruption करते हैं। यह देश द्रोह है। (विघ्न) इसी तरह से दूसरे मामलों में भी corruption

को बढ़ाया जा रहा है। मुझे पता ही है कि अमृतसर में लोगों को सरकुलर दिया जाता है और कहा जाता है कि आप के कोटे बंद कर दिये जाएंगे। उस के बाद कुछ लोग पहुंचते हैं कि चीफ मिनिस्टर साहिब यहां आ रहे हैं उन को थैली पेश करनी है। उसके लिये अगर आप पैसे देंगे तो आप पर से नोटिस वापिस ले लिया जायगा और जब पैसे इकट्ठे हो जाते हैं तो नोटिस withdraw कर लिया जाता है। क्या इस तरह से corruption कम होती है? एक चपड़ासी अगर एक रुपया रिश्वत ले लेता है तो उस को टांग दिया जाता है . . . . .

उपाध्यक्ष महोदय : अगर आप के पास इस का प्रमाण है तो पेश करें। उस के बिना ऐसी बातें करना मुनासिब नहीं है। (It is not proper to refer to such a thing unless the hon. Member has got any proof to substantiate it.)

श्री बलरामजी दास टंडन : इस सिलसिले में 136 लोगों को नोटिस मिले थे मैं उन की कापियां यहां पेश कर सकता हूं। चाहिए तो यह था कि जिस मिनिस्टर के नाम पर यह काम किया गया उसे जेल की कोठड़ी में डाला जाता मगर एक रुपया लेने वाले चपड़ासी को पकड़ झट अन्दर कर देते हैं। जो इस तरह से जबरदस्ती थैलियां लेते हैं उन को कोई नहीं पूछता। दरअसल corruption तो ऊपर से होती है। चीफ मिनिस्टर साहिब जहां जाते हैं बड़े बड़े वादे करते हैं। अमृतसर में एक जलसे में उन्होंने कहा कि तुम्हें कोटे दूंगा, और भी सहूलतें दूंगा, अमृतसर को बम्बई बना दूंगा तुम इन को निकाल दो। (विघ्न)।

एक आवाज : यह गलत है।

श्री बलरामजी दास टंडन : अब तो वह हार गए। अब अगली दफा कहेंगे कि अमृतसर को लंडन बना दूंगा। (विघ्न) गीता में एक श्लोक है :

यद यदा चरति श्रृंष्टा :

तत तदैव इतरो जना :

यानी जिस प्रकार के काम बड़े लोग करते हैं उसी तरह के काम दूसरे भी करने लगते हैं। Corruption तो ऊपर से शुरू होती है। वजीरों ने लोगों की morality को कायम करना है, उन्होंने corruption को खत्म करना है। उन के हाथ में जनता ने ताकत दी है, संविधान ने उन को ताकत दी है। तो अगर वह खुद ही corruption करने लगेंगे तो यह खत्म कैसे होगी। आवश्यकता इस बात की है कि सरकार अपने दिल में इस बात को सोचे कि हम किस तरफ जा रहे हैं। क्या इस किस्म की बातों से आप कोई अच्छी मिसालें कायम करेंगे, क्या इस सूबे को बनाएंगे? इस हालत को सुधारने की परम आवश्यकता है।

फिर समगलिंग की बात है। हमें बार्डर पर बैठे होने के कारण इस चीज को देखने का मौका मिलता है। सोने की समगलिंग थी वह पीछे जैसे करन्सी पर पाबंदी लगने की वजह से कम हो गई थी मगर आज अफीम और चरस वगैरह की समगलिंग जोर से चल रही है और सरकार शांत होकर बैठी है। चुनाव के दिनों में भी ऐसी बातें होती रही हैं।

[श्री बलरामजी दास टंडन]

स्मगलिंग को खत्म करने का सरकार ने जो तरीका बना रखा है वह यह है कि साल में 15 दिन तै कर लिये जाते हैं जिन में anti-smuggling campaign चलती है। उन दिनों स्मगलर्स की लिस्टें बनती हैं मानों बाकी 350 दिन स्मगलिंग होती ही नहीं। और अफसोस से कहना पड़ता है कि थाने के अन्दर जो थानेदार बैठे हैं वह लोग अगर एक थाने में 15 दिन भी रह लें तो एक एक स्मगलर से परिचित हो जाते हैं और हर एक से पैसे लेते हैं लेकिन दूसरी तरफ वे उन लोगों को सालहा साल बाद भी नहीं पहचानते कि कौन अच्छा पब्लिक मैन है उस इलाके में या कौन अच्छा डाक्टर है या कौन अच्छा वकील है। वह इस लिए कि सरकार उन थानेदारों से यह नहीं पूछती कि आया उनका अच्छे आदमियों से भी contact है। अगर सरकार चाहे तो जो campaign स्मगलर्स का सिर्फ 15 दिन चलता है वह साल भर क्यों न चले, क्यों सिर्फ 15 दिन चल कर ही रह जाए ? लेकिन सरकार इस ओर पूरा ध्यान नहीं देती क्योंकि interested आदमी जो सरकार से सम्बन्ध रखते हैं वे smugglers से पैसा लेते हैं और उनको पकड़वाने में मदद नहीं करते।

एक बात और मैं कहना चाहता हूँ जो कि प्रसन्नता की बात है कि पंजाब के अन्दर बिजली की पैदावार बढ़ी है। लेकिन अफसोस यह है कि इस बिजली का wastage हो रहा है और जो बिजली करोड़ों रुपए खर्च करके पैदा की जाती है उसका दुरुपयोग होता है। जनाब डिप्टी स्पीकर महोदया, अमृतसर, लुधियाना आदि शहरों में जहां इंडस्ट्रीज खड़ी हो रही हैं वहां पर हालत यह है कि अगर किसी को एक horse power बिजली की जरूरत है तो उसे application देने के बाद 6, 6 महीने तक बैठा रहना पड़ता है और बिजली नहीं मिलती जब कि दूसरी ओर सिनेमा वगैरह को 155 horse power भी एक दिन में बिजली मिल जाती है। यह हालत है आजकल पंजाब के अन्दर। अब समझ में नहीं आता कि इतनी बिजली पैदा होने के बाद भी बिजली कहां चली जाती है। क्यों नहीं सारी statistics गवर्नमेंट बिजली के बारे में अपने पास रखती ? इसी तरह से इंडस्ट्रीज वगैरह के लिए जो कोयला वगैरह की जरूरत है, वह भी सरकार पूरी नहीं कर पा रही है क्योंकि कोयला वालों के साथ इनका कोई contract नहीं है। इन्हें चाहिए कोयला वालों के साथ अच्छी प्रकार से contract करें और उन्हें supply करने के लिए मजबूर करें ताकि वक्त पर supply हो कर कारखानेदारों को नुकसान न हो। सरकार जब तक बड़े-बड़े कारखानेदारों को जिन्होंने लाखों रुपए कारखानों पर लगाए हैं, उनको बिजली नहीं देती तब तक पंजाब में इंडस्ट्री तरक्की नहीं कर सकती। मैं चीफ मिनिस्टर साहब से दरखास्त करूंगा कि वे अपने घर को भी देखें तभी आगे कुछ कह सकते हैं और sermon दे सकते हैं, व स्पीचें दे सकते हैं वरना उनकी स्पीचिज़ को कोई नहीं सुनेगा। वह उन लोगों की जो गड़बड़ी करने के जिम्मेदार हैं उनकी इन्क्वायरी कराएं और देखें कि क्यों लोगों को एक horse power भी बिजली नहीं मिलती और उनके लड़के को सिनेमा के लिए 155 horse power तक तुरन्त दी जाती है। इस की क्या वजह है ? यह चीफ मिनिस्टर साहब खुद ही देखें।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, गवर्नर साहिब ने ऐड्रेस के अन्दर कहा है कि हम तहसीलों को सब-डिविजन बना रहे हैं और decentralisation कर रहे हैं। यह बड़ी अच्छी बात है लेकिन साथ ही सरकार अपने influence को उपयोग करते हुए हाईकोर्ट को दरखास्त करे कि वह एक सरकट बैच अमृतसर में खोले ताकि लोगों को जो यहां तक भाग कर आते हैं उन्हें सहूलत मिल सके, जैसे दिल्ली के आस-पास के लोगों को दिल्ली में सरकट बैच हो जाने के कारण मिली हुई है। और लोगों का व्यय भी कम हो सके। (घंटी) डिप्टी स्पीकर साहिबा, और भी बहुत सी बातें हैं जो वक्त मिलने पर मैं सरकार के सामने लाऊंगा लेकिन इस वक्त मैं यह कहना चाहता हूं कि अगर सरकार अच्छी तरह से काम करना चाहती है तो उसे अपने अन्दर झांक कर देखना चाहिए कि क्या कुछ हो रहा है और उनको दूर करे न कि यहां पर एक मिनिस्टर्स की इतनी बड़ी फौज बिठा दे और जनता के ऊपर एक बड़ा भारी बोझ डाल दे। इनको जनता की आवाज सुननी चाहिए थी और malpractices को समाप्त करना चाहिए था लेकिन वह नहीं किया। इसलिए मैं फिर एक बार यह कहना चाहता हूं कि सरकार को वे सब बातें दूर कर देने चाहिए जिन से जनता पर कुठाराघात होता है।

सरदार प्यारा सिंह (पिहोवा) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, गवर्नर साहब के ऐड्रेस पर कामरेड रामचन्द्र जी ने जो शुक्रिया का प्रस्ताव यहां रखा उसकी मैं तारीफ करता हूं। मेरे से पहले कई रोज से आपोजीशन वाले यहां स्पीचिंग करते रहे हैं और चौधरी देवी लाल जी ने यहां पर यह कहा है कि हरियाना के साथ बहुत बेइसाफी हुई है। लेकिन मुझे मालूम है और मैं बतलाना चाहता हूं कि जब हम पाकिस्तान से आए थे तो अमृतसर और हरियाना का मुकाबला करने पर पता लगा था कि हरियाना अमृतसर की बनिस्बत 50 साल पीछे है। लेकिन इन 15 सालों में जो तरक्की हुई है उस को देख कर मैं कह सकता हूं कि सरकार ने हरियाना के लिये बहुत कुछ किया है जिस के लिये मैं पंजाब सरकार की सराहना करता हूं। और मैं कहना चाहता हूं कि मेरे हलके गूला में पहले बहुत भारी जंगल थे लेकिन हमारी सरकार ने उनकी सफाई करवा कर उस इलाके को पैदावार के काबिल बनाया है और वहां पर इतना चावल पैदा हुआ है जितना पिछले 15 सालों में कभी नहीं हुआ था। फिर यह कहना कि हरियाने के साथ बेइसाफी हुई है ठीक बात नहीं। चौधरी देवी लाल जी ने कहा कि वहां पर education नहीं और देहातों में बिजली नहीं है लेकिन मैं हाऊस की जानकारी के लिये बतलाना चाहता हूं कि वहां पर बहुत से देहात में बिजली पहुंच चुकी है और बहुत जगहों पर स्कूल खुल चुके हैं। चौधरी देवी लाल जी का यह कहना कि ....

उपाध्यक्ष महोदय : सरदार प्यारा सिंह जी आप बार-बार नाम न लें। (The hon. Member should not repeatedly mention the names of others hon. Members.)

Pandit Chiranji Lal Sharma : That is how you are safeguarding the interests of Karnal.

सरदार प्यारा सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप की विसात से हाऊस को बताना चाहता हूं कि करनाल में बड़ी development हुई है। मैं hon. Members

[सरदार प्यारा सिंह]

को यकीन दिलाता हूं और उन से अर्ज करूंगा कि हरियाने का चर्चा यहां बन्द कर देना चाहिये ! करनाल में नहरें गई हैं, जंगल आबाद हो गये हैं और करनाल को industrial area करार दे दिया गया है । वहां सेम को रोकने के लिये drains खोद दी गई हैं ।

फिर डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह कहा गया कि elections में बेइन्साफियां हुई हैं । मैं कामयाब हो कर आया हूं । मेरी constituency में हिन्दू और सिख का सवाल उठाया गया, refugee और non-refugee का सवाल उठाया गया । कहने को तो यह बहुत कुछ कहते हैं लेकिन ये जरा अपनी करतूतों का भी ख्याल फरमायें कि इन्होंने मेरी constituency में क्या कुछ किया । अगर इन की speeches को record किया जाये और वे हाऊस में पढ़ी जायें तो फिर पता लगे कि बेइन्साफी किस ने की है । मैं आप की विसातत से हाऊस में बताना चाहता हूं कि जिला करनाल हरियाने का एक बड़ा भारी जिला है । वहां बेहद development हुई है ।

एक hon. Member ने कहा कि इसाइयों को जमीन नहीं मिली लेकिन मैं उनकी वाकफियत के लिये बता दूं कि जिला करनाल में हरिजनों, इसाइयों और फौजियों को भी जमीन मिली है । कई फौजियों ने वहां co-operative farms बना लिये हैं और खेतों को पानी देने के लिये मुनासिब प्रबन्ध किया गया है । लेकिन यहां बार बार यही रट लगाई जाती है कि हरियाने के साथ बेइन्साफी हो रही है । मैं Cabinet के मैम्बरों से दरखास्त करूंगा कि हस्पतालों, स्कूलों और बिजली की जरूरियात में जो कमी है उसे पूरी कर दें ताकि यहां जो आये रोज़ बावैला मचाया जाता है वह खत्म हो जाये । इन शब्दों के साथ मैं इस प्रस्ताव की हिमायत करता हूं और गवर्नर साहिब के Address पर शुक्रिया अदा करता हूं ।

गृह मन्त्री (श्री मोहन लाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जैसा आप जानते हैं इस बहस का जवाब तो चीफ मिनिस्टर देंगे Leader of the House के तौर पर । मुझे शायद नहीं चाहिये था कि मैं इस debate में हिस्सा लेता लेकिन मैं ने जरूरी समझा क्योंकि Opposition की तरफ से जो बार-बार जिन चन्द एक बातों का चर्चा हुआ उन में Law and Order का महकमा भी एक खास नुमायां हैसीयत रखता है । जब से हमारा यह सेशन शुरू हुआ है और Opposition Benches से तकरीरें हुई हैं तो बार-बार इसी बात का चर्चा होता रहा है । मेरी यह कोशिश होगी कि अभी तक गवर्नरमैट की तरफ से जिन बातों का official version नहीं आया वह आप के जरिये हाऊस के सामने पेश करूं । डिप्टी स्पीकर साहिबा, जैसा कि आप जानती हैं elections के सम्बन्ध में Law and Order का ज्यादा चर्चा हुआ और खासतौर पर उन असहाब के मुताल्लिक जिन की Constituencies सरहाली, तरन तारन और नारनौल हैं । अमृतसर का खास जिक्र नहीं हुआ । मैं चाहूंगा कि इन के मुताल्लिक मैं official version आप के सामने रख सकूं । सिर्फ इस मकसद के लिये मैं ने इस वक्त intervene करना मुनासिब समझा ताकि बजट की debate पर इस मौजूह पर ज्यादा कुछ न कहा जाये और हमारा वक्त बच जाये । आप जानते हैं कि इस बहस के दौरान में ज्यादा importance दो-तीन हलकों के नतीजों

को दी गई है। मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि न सिर्फ Law and Order के मुताल्लिक, इंतजामिया मशीनरी के मुताल्लिक बल्कि elections के नतीजों का भी यहां पर काफी चर्चा किया गया। Returning Officers भी opposition के मੈम्बर साहिबान की नुक्ताचीनी से बच न सकें। मैं यह बात इस लिये कहने पर मजबूर हुआ हूं क्योंकि.... (At this stage some members of the Opposition were seen talking to each other) हमारे विरोधी दल के कुछ साथी और एक बजुर्ग साथी कुछ commentary कर रहे हैं। मुझे इस बात की खुशी होती अगर वह अपने तजरुबे का फायदा अपनी पार्टी को दुरुस्त तौर पर देते। दरअसल हम समझते थे कि Opposition के एक बड़े ग्रुप के लिये लीडर के तौर पर और retired Judge होने की वजह से शायद उस ग्रुप की खुशकिस्मती है। हमें आशा थी कि अपने तजरुबे का फायदा मੈम्बर साहिबान और अपनी पार्टी को वह देंगे। वह High Court के जज की कुर्सी पर शोभायमान होते रहे हैं और इस हैसियत से matured judgment रखते हैं। उन के judicial तजरुबे को और judicial समझदारी को हर एक आदमी तसलीम करता है। वह जानते हैं कि elections बाकायदा तौर पर कायदे और कानून के मातहत होते हैं।

12.00 noon

मैं इस बात को बड़ी अच्छी तरह से जानता हूं और शायद मेरे आपोजीशन के भाई भी जानते हैं कि एक पार्टी जो कि अपने आप को आपोजीशन की पार्टी कहे उस के चुने हुए लीडरों के कुछ कर्त्तव्य होते हैं, उन की कुछ जिम्मेदारियां होती हैं। इसीलिये मैं कह रहा था कि हमें यह आशा थी कि हम उस सज्जन के तजरुबे से फायदा उठाते, उन की पार्टी के सदस्य भी उनके तजरुबे से फायदा उठाते। मेरी प्रार्थना यह है कि elections हुआ करते हैं कायदे और कानून के मुताबिक। उन में सब से बड़ा एक कानून यह है, जिस को मैं समझता हूं कि हमारे हाई कोर्ट के रिटायर्ड जज साहिब अच्छी तरह से जानते हैं कि elections का जब नतीजा निकल आए उस के बाद कोई चारा जोई नहीं हो सकती सिवाए Election Petition के। इसलिये मैं merits में नहीं जाता (Interruptions) मैं केस के merits पर बहुत कुछ कह सकता हूं लेकिन मैं मुनासिब नहीं समझता कि इस समय केस के merits में जाया जाए। अफसोस की बात है कि यहां पर merits पर डिस्कशन की गई और यह जानते हुए कि उस पार्टी की तरफ से यह एलान हो चुका था, शायद उन्होंने अपना मन भी बना लिया था कि इन मुआमलात में वे Election Petition करने जा रहे हैं, जिस की चर्चा अखबारों में भी हुई कि Election Petition करने के मश्वरे हो रहे हैं। आज वहां कोई बहुत बड़ा व्यक्ति गया, कल वहां गया और ब्यान भी दिए। उस के बाद भी लगा तार प्रापेगंडा merit पर जारी रखा, प्लेटफार्म पर, पब्लिक में भी जलसे और जलूस निकाले गए। साथ ही deputation बहुत बड़े स्थान पर पहुंचाये गए। फिर हाउस में तजकरा करना, मैं समझता हूं कि इस से ज्यादा अफसोसनाक बात और कोई नहीं हो सकती... (Interruption) जो बातें नहीं होनी चाहिये थीं वे हुई। मैं उस सिलसिले में अधिक नहीं जाना चाहता। इस constituency के मुताल्लिक बहुत कुछ चर्चा

[गृह मन्त्री]

हुआ, कुछ incidents हुए उन के मुताल्लिक खासतौर पर counting के दिन जो कुछ तरन तारन में और दूसरी जगहों पर हुआ उस का बहुत चर्चा हुआ। उस के बारे में जो असली वाक्यात हैं वह मैं मेम्बर साहिबान के सामने रखना चाहता हूं। आप जानते हैं कि चुनाव 24 फरवरी को हुए थे। इससे पहले कि मैं उन वाक्यात का जिक्र करूं जो कि उस दिन हुए, मैं यह कहना चाहता हूं कि पुलिस पर शायद हिस्टरी में किसी एक दिन इतनी जिम्मेदारी नहीं पड़ी होगी जितनी कि 24 फरवरी को उस पर पड़ी। सारे पंजाब के चुनाव एक दिन में हुए। सारे पंजाब में 11,660 पोलिंग बूथ बने। उन सब में लॉर्ड आर्डर का इन्तजाम करना था। चालीस हजार के करीब पुलिस फोर्स और होम गार्ड को इस काम के लिये तैयनात किया गया था। आप अंदाजा लगा सकते हैं कि कितना बड़ा काम था, कितनी बड़ी जिम्मेदारी थी फिर भी आप जानती हैं कि elections बड़ी कामयाबी के साथ बगैर किसी वाक्ये के हुए....

आवाजें : गलत, बिल्कुल गलत।

गृह मन्त्री : उन के सामने शायद अपने दिमाग की कोई तस्वीर हो तो मैं कह नहीं सकता। लेकिन यह अमर वाक्या है कि जितनी शान्ति और खुशअसलूबी से उस दिन पंजाब में चुनाव हुए और जितना अच्छा इन्तजाम हुआ वह आप अपनी मिसाल हैं। (Interruptions) अब मैं उस वाक्ये की तरफ आता हूं जो कि 25 और 26 तारीख को तरन तारन में हुआ। जैसे कि आप जानती हैं 25 तारीख को सरहाली की constituency की तरन तारन में गिनती शुरू हुई थी। मैं यह भी मेम्बर साहिबान की इत्लाह के लिये अर्ज करूं कि वहां पर काफी जोश था, दोनों पार्टियों की तरफ से बहुत से लोग इकट्ठे हुए थे जिन की तादाद आहिस्ता - आहिस्ता बढ़ती गई। यह भी आपकी वाकफियत के लिये अर्ज करूं कि अभी दिन के दो ही बजे थे और गिनती अभी चल रही थी और चीफ मिनिस्टर साहिब अभी अकसरियत से लीड कर रहे थे...

आवाजें : हार रहे थे, हार रहे थे। (Interruptions)

गृह मन्त्री : आप लोग शान्ति से नहीं सुन सकते? यहां पर बाजू उठाने का कायदा नहीं है। (Interruptions)

सरदार लच्छमन सिंह गिल : On a point of order, Madam. क्या एक मेम्बर किसी दूसरे मेम्बर को डांट सकते हैं?

उपाध्यक्ष महोदया : आप साहिबान अपनी-अपनी बारी पर जो कुछ कहना हो कह लें। दूसरे को interrupt न करें। (The hon. Members may have their say in their own turn. They should not interrupt others.)

गृह मन्त्री : उपाध्यक्ष महोदया, हकीकत में इन में सच्ची बात सुनने की शक्ति नहीं है...

आवाजें : झूठी बातें सुनने की हम में ताकत नहीं है।

गृह मन्त्री : मैं यह अर्ज कर रहा था कि उस दिन result declare होने से पहले हजूम में किसी ने गलत अफवाहें फैला कर शरारत करने की कोशिश की। यह अफवाह फैलाई कि अकाली उम्मीदवार श्री मोहन सिंह तुड़ जीत गया है। चार-पांच दफा ऐसी शरारत हुई। इस से आप अंदाज़ा लगा सकते हैं, वहां पर चार पांच दफा शोर हुआ। वहां पर commotion हुआ। न सिर्फ यह बल्कि ... (*Interruptions*) मैं आप से प्रार्थना करूंगा कि आप मेम्बर साहिबान को कंट्रोल में रखें। मैं संजीदगी के साथ कुछ बातें कहना चाहता हूं। इन का फर्ज है कि शान्ति से सुन लें।

उपाध्यक्ष महोदय : आप लोग उन को interrupt न करें। (*I would ask the hon. Members not to interrupt the hon. Minister.*)

गृह मन्त्री : मैं कह रहा था कि चार-पांच दफा वहां पर commotion हुआ। यही नहीं बल्कि अकाली पार्टी के उम्मीदवार के लड़के का जलूस भी दोपहर के वक्त निकाला गया, और बाद में जत्थेदार मोहन सिंह तुड़ की तस्वीर के साथ जलूस निकला। इससे आप अंदाज़ा लगा सकते हैं कि उस वक्त जो इकट्ठा हुआ हुआ हजूम था उसमें कितनी commotion थी। कुदरती तौर पर उसका असर होना था। जब वहां पर नतीजे का एलान हुआ तो वह लोग इसको अपने आप में बरदाश्त न कर सके। उनमें फिर ज्यादा commotion पैदा हुआ। उस वक्त हजूम में बहुत ज्यादा जोश था और काफी मुश्किल position वहां पैदा हो गई थी। यह नतीजे का एलान होने के बाद का वाक्या है। न सिर्फ यह बल्कि अकाली लीडरों में से कुछ आदमी तहसील के gate के आगे, जिसमें गिनती हो रही थी, लेट गए। यही नहीं, उसके बाद रात के 11 बजे के करीब मास्टर तारा सिंह अपने 20 साथियों के साथ वहां पर तशरीफ ले गए और तहसील compound के बाहर उन्होंने अपने साथियों के साथ धरना मारा। खुशी की बात है कि सिर्फ धरना ही मारा, भूख-हड़ताल नहीं की, भूख-हड़ताल करने की आदत छोड़ दी (*Laughter*) (*Voices:* वह अब ऐसा नहीं करेंगे) खैर, वहां पर धरना जारी रखा, फिर रातों रात इन्तज़ामात हुए, बाहर से दूर दूर-देहात से conveyance के जरिए उन्होंने लोगों को इकट्ठा किया और सुबह होते वहां पर तीस, पैंतीस हजार के करीब लोग इकट्ठे हो गए। वह लोग मुसल्लाह थे। उनके हाथों में तलवारें थीं, नंगी किरपाने थीं, बरछे थे, छवियां थीं और हर किस्म के हथियार थे। वह, जैसा कि मैंने अभी-अभी बताया, 30-35 हजार का मुश्तइल मजमा था। आप खुद अंदाज़ा लगाएं, डिप्टी स्पीकर साहिब, कि उस वक्त कैसी हालत होगी। 30-35 हजार के मजमा ने सिर्फ नारों तक ही अपने आप को महदूद नहीं रखा है। वह आगे बढ़ा। पुलिस ने उस वक्त तक तहसील की building को cordon किया हुआ था। वह इसलिए कि वहां पर अभी तरन तारन के हलके के votes की गिनती हो रही थी। उस मजमे ने पुलिस के cordon को तोड़ा। न सिर्फ cordon को ही तोड़ा बल्कि आगे बढ़े, तहसील के दरवाजे की तरफ बढ़े और उसके साथ-साथ जो लकड़ी के खोखे थे उनको आग लगा दी। वह जलने लग पड़े। (*Laughter*)

आपोजिशन के कुछ माननीय सदस्य : यह गलत है ।

कामरेड मक्खन सिंह तरसिका : आग पुलिस ने लगाई ।

गृह मन्त्री : मेरा ख्याल है कि इस पर हंसने की बात नहीं आप के लिए (Opposition की तरफ इशारा करते हुए) रोने की बात है (Interruptions)

सरदार गुरनाम सिंह : इस पर तो खुद गवर्नमेंट को शरमिन्दा होना चाहिए । (Interruptions)

गृह मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिब, जो लोग यहां पर भी अपने आप पर काबू नहीं रख सकते, विधान सभा की proceedings को conduct करते वक्त जिन लोगों का यह हाल है आप खुद अन्दाज़ा लगा सकती हैं कि जो इनके पैरोकार हैं उन्होंने वहां पर क्या हुल्लड़ मचाया होगा । (Interruptions)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिका : On a point of order . . . .

उपाध्यक्ष महोदया : मैंने एक दफा नहीं अनेक बार आप से दरखास्त की है कि इस तरह से interrupt न करें । मुनासिब तरीका तो यह है कि जिस वक्त कोई मेम्बर साहिब बोल रहे हों तो बाकी के सब सदस्य उनकी बातों को ध्यान से सुनें । जब आप की बारी आएगी तो जो कुछ आप ने कहना हो कह लेना । इस तरह से interrupt करना ठीक नहीं । (I have requested the hon. Members not once but a number of times not to interrupt like this. The proper way is to listen patiently to the hon. Member who is in possession of the House. The others can have their say in their turn. It is not desirable to interrupt like this.)

कुछ माननीय सदस्य : इन को भी रोकिए । (Interruptions)

उपाध्यक्ष महोदया : पंडित जी, आप भी अपने law and order की बाबत ही House को बताइए कि कितना अच्छा चल रहा है । छोड़िए इस बात को । (I would request the Home Minister also to enlighten the House in respect of the law and order situation only. He may leave the other topic.)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. जब कोई आनरेबल मेम्बर किसी point of order पर खड़ा हुआ हो तो क्या बगैर उसका point of order सुने ruling दी जा सकती है ?

उपाध्यक्ष महोदया : कर लीजिए, जो आप का point of order है । अगर आप points of order ही में वक्त लगाना चाहते हैं तो मैं भी सब का जवाब देती जाऊंगी । (Let the hon. Member state his point of order which he wants to raise ? If they are inclined to utilise the time of the House in raising points of order, I am also here to dispose them of.) (Interruptions)

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिब, point of order मैंने नहीं उठाया था एक दूसरे मेम्बर साहिब ने उठाया था। उसको सुना नहीं गया।

उपाध्यक्ष महोदया : क्या point of order था ? (What was that point of order ?)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिका : मैं यह point of order raise करना चाहता था कि क्या यहां पर, हाउस के अन्दर मिनिस्टर साहिब रोने की अपील कर सकते हैं। (Laughter)

गृह मन्त्री : अपील नहीं कर सकता, suggestion दे सकता हूं। (Laughter)

उपाध्यक्ष महोदया : यह कोई point of order नहीं है। (This is no point of order.)

गृह मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिब, तो मैं बता रहा था कि 30-35 हजार के मजमें की उस वक्त क्या हालत थी। उन्होंने उस वक्त police के cordon को तोड़ा, वहां पर जो खोखे थे उनको उन्होंने आग लगा दी।

आपोजिशन के कुछ माननीय सदस्य : आग पुलिस ने लगाई।

कामरेड मक्खन सिंह तरसिका : S.S.P. सरदार रंजीत सिंह ने लगाई। (Interruptions)

गृह मन्त्री : गलत बात है।

उपाध्यक्ष महोदया : Order please. इस तरह आपस में बातें मत कीजिए। अगर आप इस प्रकार Chair को ignore करेंगे तो I will not tolerate it. (Order please. Please do not enter into conversation. I will not tolerate if the Chair is ignored like that.)

गृह मन्त्री : मैं आप के ज़रिए इन से प्रार्थना करूंगा कि असल वाक्यात क्या है उनको सुनने के लिए बरदाश्त का मादा होना चाहिए। बहुत सी propaganda की बातें सुनी, कहानियां सुनी अब हकीकत क्या है उसको सुनने की इनमें हिम्मत और जुरअत होनी चाहिए। मैं आप के सामने सिर्फ वाक्यात ब्यान कर रहा हूं। (Interruptions)

सरदार गुरनाम सिंह : यह case subjudice है जिसका इतना जिक्र किया जा रहा है। (Interruptions)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. मैं आप की इस बात पर ruling चाहता हूं कि अगर कोई case अदालत में चला गया हो तो क्या कोई अमानरेबल मेम्बर उसकी बाबत House में जिक्र कर सकता है ?

उपाध्यक्ष महोदया : आपने बड़ा मुनासिब point of order उठाया। अगर कोई Court में गए केस का जिक्र करने लगे तो मैं ऐसा नहीं करने दूंगी। (The hon. Member has raised a very pertinent point of order. I

[उपाध्यक्ष महोदया]

will not permit *sub judice* case to be discussed on the floor of the House.)

गृह मंत्री : मैं, डिप्टी स्पीकर साहिब, उस वक्त के हालात अर्ज कर रहा था। मैं आप को बता रहा था कि police को वहां पर tear gass क्यों छोड़नी पड़ी। मैं उन वाक्यात का जिक्र कर रहा हूं जिन की वजह से law and order को enforce करने की कोशिश की गई। उस वक्त मैं आप को यह भी बता दूँ कि एक Magistrate के कमरे पर धावा बोला गया और अदालती रिकार्ड जलाया गया, खिड़कियां तोड़ी गई।

चौधरी देवी लाल : On a point of order, Madam. मैं पूछना चाहता हूँ कि आया, स्पीकर साहिब, का affidavit ज्यादा वजनदार है या पुलिस की रिपोर्ट?

Deputy Speaker : It is no point of order.

सैयरी मुंरठ सिंघ : On a point of order, Madam नेव opposition वाले point of order ही बगि बे speeches बतते तरे, उं टिप्प उतुं उं टिप्पुं मधीचं हिच ही हबउ भूठा रे न्नादेगा। (Interruptions.)

उपाध्यक्ष महोदया : अब आप वाइंड आप करें। (The hon. Minister may wind up now.)

गृह मंत्री : तो मैंने आप के सामने वह हालात रखे जिन को सामने रख कर पुलिस को वहां पर टियर गैस छोड़नी पड़ी। मैं इस से ज्यादा तफसील में इस समय नहीं जाना चाहता तो भी आप की इत्तलाह के लिये यह अर्ज करना चाहता हूँ कि वहां पर तीन हैड कानस्टेबल और सात कनस्टेबल जख्मी हुए थे। (शेम शेम की आवाजें) यह बात मैं ने अर्ज कर दी है कि वह 35 हजार का हजूम इशतियाल में आया हुआ था बल्कि उसे मुशतिअल किया गया था। और वह हर किस्म के खतरनाक हथियारों से मुसल्लह था। इस सब कुछ के बावजूद पुलिस ने कम से कम ताकत का इस्तेमाल किया और सिर्फ टीयर गैस का हरबा इस्तेमाल किया अगर पुलिस उस वक्त हालात पर काबू न पाती तो पता नहीं उस का क्या नतीजा निकलता। उस crowd के mood को देखते हुए पुलिस ने कम से कम ताकत का इस्तेमाल किया। अगर कोई भी निष्पक्ष आदमी इस सारी हालत को देखे तो वह पुलिस को credit देगा कि उस ने हालात को बड़े tact और धैर्य से सम्भाला। (विघ्न)

जहां तक पोलिंग से पहले और पोलिंग वाले दिन की ला एंड आर्डर की हालत का ताल्लुक है यह काफी अच्छी रही। सारी इलैक्शन खुशअसलूबी से गुजरी। सिरहाली में दखल अंदाजी की बात की गई। मैं यह बात बिला किसी किस्म की झिजक के कह सकता हूँ कि अगर पुलिस से कोई गलती हुई तो वह यह हुई कि उस ने नमी का इस्तेमाल किया। (विघ्न) जनाब, मेरे पास इत्तलाह है . . . . . (विघ्न) देख लीजिये यह किस तरह से interrupt कर रहे हैं। अगर जिम्मेदार आदमी ही इस तरह करें तो फिर हाउस का काम किस तरह चलेगा?

उपाध्यक्ष महोदय : Order please . जिम्मेदारी का एहसास कीजिए ।
(Order please. The hon. Members should realise their responsibility.)

गृहमंत्री : तो मैं यह अर्ज कर रहा था कि पुलिस पर अगर कोई इल्जाम लग सकता है तो वह नमी का है। मेरे पास इत्तलाह है कि जो लोग कांग्रेस को वोट देना चाहते थे उन को खौफजदा किया गया। (विघ्न) वहां पर अकाली पार्टी के झुंड के झुंड मुसल्लह फिरते रहे। (विघ्न) मेरे पास इस बात की भी इत्तलाह है कि 24 तारीख को भी कांग्रेस के वोटरों को धमकाया गया और उनको वोट नहीं डालने दिया गया। (विघ्न) पुलिस ने वहां पर नमी दिखाई। मैं समझता हूं कि यह क्यों हुआ। वह चीफ मिनिस्टर साहिब का हलका था और इन ही के पास law and order का महकमा था। शायद यही वजह थी कि वहां पर नमी का इस्तेमाल हुआ। (आपोजीशन के कुछ बेंचों की तरफ से हंसी की आवाज़) वरना आप जानते हैं कि यह जो साहिबान यहां बैठ कर हंसते हैं यह बाहर law and order को disturb करते हुए कांपते हैं। यह अच्छी तरह से जानते हैं कि चीफ मिनिस्टर और गवर्नमेंट ला ऐंड आर्डर को लागू करना बहुत अच्छी तरह से जानते हैं। (विघ्न) मैं समझता हूं कि चीफ मिनिस्टर ने election में इन दिनों suffer किया है क्योंकि वह कोई ऐसा ख्याल पैदा होने नहीं देना चाहते थे कि कोई यह ख्याल करे कि चूंकि चीफ मिनिस्टर साहिब का यह हलका है इस लिये यहां पर कोई सख्ती की गई (विघ्न)। हमारे यह आपोजीशन के दोस्त बड़े बेताब हैं और बार बार विघ्न डाल रहे हैं। कांग्रेस की ऐडमिनिस्ट्रेशन पर इन गलत इल्जाम तराशी करने वालों और उस की मनघड़त बदउनवानियों का ढंडोरा पीटने वालों की कारगुजारी की रिपोर्ट आप के जरिये हाउस के सामने पेश करना चाहता हूं। मैं इन की स्पीचिज़ और डाकुमेंट्स का हवाला दूंगा कि इन्होंने चुनाव में क्या क्या हरबे इस्तेमाल किये। यह जनाब, मेरे पास अकाली दल के जैनरल सैक्रेटरी का शायद खुदा एक इश्तिहार है जो मैं अभी Table of the House पर रखुंगा। इस में यह लिखा है :

“ਇਹੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਕਾ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ।” ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਜਾਣ ਏਂਚਾ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜੋ ਡੁਬ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰੋ।” ਇਸ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਕਾ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਪੰਜੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ।

ਪੰਜੇ ਦੀ ਫੋਟੋ ਦੇਕੇ ਪੰਜੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਕੇ ਵੋਟ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ, ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਜ਼ਰੀਏ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਜਿਤੀ ਹੈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। (Shame, shame)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ। ਇਹ ਵੀ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਟੇਬਲ ਤੇ ਹੀ ਰਖਾਂਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

[ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ]

“ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ ਤੇ ਸੁਣੋ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸੁਨੇਹਾ।” (ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਸ਼ਹੀਦਾ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਾਉਸ ਦੀ ਟੇਬਲ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ”ਅਸਾਂ ਜਿਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ, ਉਹੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਨੂੰ ਸਿਤਾਉ, ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਲੈ ਲਉ।” (ਵਿਧਨ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਹਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ਰਭ ਦਿਲ ਧਾਮ ਕਰ ਰਹੇ। ਧਰੁ ਜੋ ਫ਼ਰਜ਼ਤਹਾਰ ਨੰਬਰ ਤੀਨ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

“ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੀਠ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਪੁਜਣ ਤੋਂ ਲਾਚਾਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹ ਲਿਖਤੀ ਸੁਨੇਹਾ ਫੇਜ਼ ਚਿਹਾ ਹਾਂ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਿਹਥੇ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਬਠਿੰਡੇ ਜੇਲ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਟ ਦੇਣਾ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰੋਹ ਕਮਾਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ)”

ਧਰੁ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤਾ ਕਿ ਇਸ ਫ਼ਰਜ਼ਤਹਾਰ ਮੌਕਿਸਕੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਕੋਈ ਕੀ ਤਸਵੀਰ ਲੇ ਕਰ ਧਰੁ ਫ਼ਰਜ਼ਤਹਾਰ ਬਨਾ ਲਿਖਾ ਹੋ।

ਜਹਾਂ ਤਕ ਬਠਿੰਡਾ ਜੇਲ ਕੇ incident ਕਾ ਕਾਲਕੁਕ ਹੈ, ਤਸਕੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕੇ ਜਜ਼ ਜੋ ਆਜ ਕਲ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕੇ, ਤਨਹੀਨੇ ਇਨਕਵਾਧਰੀ ਕੀ ਐਰ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਤਸਮੇਂ ਬਤਾਧਾ ਕਿ ਜੋ ਫਾਇਰਿੰਗ ਜੇਲ ਮੇਂ ਹੁਈ ਵਹ justified ਐ। ਜਨਾਬ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ ਲੋਗੋਂ ਨੇ ਜੋ ਕੋਫ਼ਿਧੀ ਕੀ ਤਸਵੀਰ ਲੇ ਕਰ ਇਕੈਕਸ਼ਨ ਮੇਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਤਨਕੀ ਸੁਨਕਰ ਹਰ ਇਨਕੁਲਤਾਨੀ ਕਾ ਸਰ ਸ਼ਰਮ ਕੇ ਮਾਰੇ ਝੁਕ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਜਨਾਬ, ਇਨਹੀਨੇ ਸਿਫ਼ ਅਪਨੀ ਹੀ ਰੂਹੋਂ ਕੋ ਨਹੀਂ ਪੁਕਾਰਾ ਬਲਕਿ ਹਮਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕਾ ਨਾਮ ਭੀ ਫ਼ਰਜ਼ਤਹਾਰ ਮੇਂ ਦਰਜ ਕਿਆ (ਵਿਧਨ) (ਫ਼ਰਜ਼ਤਹਾਰ ਮੇਜ਼ ਪਰ ਰਖੇ ਗਏ)।

ਇਸ ਦੇਖੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ “ਐ ਬਾਪੂ ਹਮੇਂ ਬਚਾਉ” ਦੇ ਹੈਝਿੰਗ ਬਲੇ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ “ਏਸ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਗਡੇ ਦਾ ਬੋਝ ਗਊ ਮਾਤਾ ਦੇ ਜਾਣੇ ਖਿਰ ਨਾ ਸਕੇ ਤੇ ਘੁਟਨਿਆਂ ਦੇ ਬਲ ਗਿਰ ਕੇ ਪੁਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ‘ਐ ਬਾਪੂ ਹਮੇਂ ਬਚਾਉ’।

ਭਿਖਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਿਖਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਹੋਰ ਪੰਜਵਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ।

‘ਅਬ ਫ਼ੁਝਣ ਕੇ ਦਾਉ’

ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “ਮੈਂ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੁੜ ਦੇ ਬਚੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਛਪਰੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਕਹਿਰ ਦੀ ਸਰਦੀ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਕਟਦੇ ਤੇ ਵਿਲਕਦੇ ਦੇਖੇ ਭਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਕਤ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ, ਬਾਹਵਾਂ ਖੁਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋ ਕੇ, ਢਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿਤੀ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਗਿਆ ਹੈਂ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ‘ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦ ਨਾ ਆਇਆ’ । ਛਭਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ, ਇਸ ਜ਼ੁਲਮੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਸ ਪਾਪ ਰਾਜ ਤੋਂ” ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜੁਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਖਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

“ਗਰੀਬਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਕਲਚਰ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਸ਼ਕੱਸਤ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ” ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਹੋਰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੈ । ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਹੈਡਿੰਗ ਹੈ “ਖਤਮ ਕਰੋ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਡੈਣ” । (ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਸ਼ੋਰ) ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

“ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਵਲ ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਡੈਣ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਬੋਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲਗ ਭਗ ਸਭ ਹਜ਼ਾਰ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹਲਾਂ ਵਿਚ ਡਕਿਆ ਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਸਖਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਡੈਣ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ । ਏਸ ਪਾਪੀ ਤੇ ਕਾਤਲ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਪਛਾੜ ਦਿਉ” ।

ਇਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸਰਦਾਰ ਅਸਮੇਰ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਡੈਣ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । (ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਤਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੋਰ) । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਇਹ ਉਲਟਾ ਤਾਲੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਨਿਹਾਇਤ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਔਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਭਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਹਨ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅੱਥਰ ਸਭਸੇ ਝਯਾਦਾ ਭਰਮਨਾਕ ਫ਼ਰਜ਼ਤਹਾਰ ਜੋ ਹੈ ਵਹੁ ਸੈਂ ਆਪਕੇ ਪਾਸ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹਾ ਹੂੰ ਜਿਸਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਆਰ ਪਛ ਕਰ ਹਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੀ ਗਰਦਨ ਭਰਮ ਸੇ ਝੁਕ

[गृह मंत्री]

जाती है। इसमें पंडित जवाहरलाल नेहरू की तस्वीर के ऊपर औरंगजेब की तस्वीर दी गई है। वह पंडित नेहरू जिसके सामने सिर्फ हिन्दुस्तान के लोगों का ही नहीं बल्कि सारी दुनिया का सर इज्जत से झुक जाता है, जो कि दर हकीकत आज दुनिया की रक्षा के लिए उम्मीद की एक ही शुआ है, आज दुनिया का हर व्यक्ति जिस के सामने श्रद्धा से सिर झुकाता है इस से ज्यादा शर्मनाक बात और क्या हो सकती है कि उस के ऊपर औरंगजेब की तस्वीर यह लोग देवें election propaganda के लिए। इस के बावजूद यह लोग अगर दूसरी पार्टियों पर इलजाम लगाएं तो इस से ज्यादा गिरावट की बात और क्या हो सकती है। मेरे पास और भी इश्तहार हैं अगर जरूरत पड़ी और मौका आया तो उन का भी हवाला दूंगा लेकिन मैंने मजबूर हो कर यह सारे इश्तहार रखे हैं ताकि आज आप के जरिये हाउस जान सके और दुनिया जान सके कि ज्यादातियां किस ने कीं। अगर इस ढंग से वोट मांगने वाले यह कहें कि इधर से या administration से ज्यादाती हुई, interference हुई तो इस से निकम्मी शर्म की बात और क्या किसी political party से हो सकती है। यह लोग लोक राज्य की दोहाई देते हैं, जरा अपनी करतूतों की तरफ तो नज़र दौड़ाएं कि उन्होंने election के दौरान क्या कुछ किया और क्या कुछ नहीं किया। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे पास इन की speeches का लम्बा चौड़ा record है जिस से पता लगेगा कि इन्होंने election के दौरान क्या कुछ कहा है। शायद समय इस बात की इजाज़त न दे लेकिन इन के नारे, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जरूर आप के सामने रखना चाहता हूं ताकि हाउस के मेम्बर साहिबान को पता लग सके। डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह भी आप जानते हैं कि सरहाली constituency का यह बहुत चर्चा करते हैं और किस तरह साए की तरह सरहाली इन के दिमागों पर हौआ बनकर छपा हुआ है। लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप जानती हैं कि कौन सा हरबा था जो इन लोगों ने इस हल्के की election में इस्तेमाल करने का यत्न नहीं किया। जो इश्तहार वहां बांटे गये और इस के अलावा जो speeches होती रहीं अगर मैं वह तेमाम आप के सामने रखूं तो वह Democracy पर हमेशा के लिये एक बदनूमा धब्बा रहेगा।

An hon. Member : Is there no time limit?

गृह मंत्री : मैं पांच सात मिनट में खत्म कर देता हूं। जो नारे वहां लगाए गये मैं हाउस को सुनाना चाहता हूं। मेरे पास record है। इन्होंने कहा—

“कांग्रेस हकूमत ने मुगल बादशाहों से भी ज्यादा जुल्म सिखों पर किये हैं”

इस से, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप इन की जह्नियत का अंदाज़ा लगा सकते हैं। फिर यह कहा गया—

“सिखों को यह हकूमत खत्म करना चाहती है.

सिखों की यह दुश्मन है, सिख मजलूम हैं और

हकूमत जालिम है। गुरु गोबिंद सिंह का वाक है

कि जुल्म का मुकाबला करो.....”

(Interruptions by Babu Ajit Kumar.)

इस में कोई हर्ज नहीं कि अगर हाउस की वाकफियत के लिये बता दें। मेरे पास जो उन की speeches की official report है उस से बता रहा हूँ। यह कहा गया--

“निशान पंजा गुरु साहिब का पंजा है। वोट देते वक्त गुरु साहिब के पंजे को याद रखना”।

“जो अकाली दल के उम्मीदवार को वोट देगा गुरु साहिब की रहमत उस पर बरसेगी जो खिलाफ देगा गुरु साहिब का उस पर कहर पड़ेगा”।

कामरेड मक्खन सिंह तरसिवका : On a point of order, Madam. यह जानना चाहता हूँ कि यह जो speeches quote कर रहे हैं क्या यह इन्हें Table पर रखेंगे।

उपाध्यक्ष महोदया : उन के पास जो भी *material है उसे हाउस के मेज पर रखना चाहिये। (Whatever material he has with him, should be placed on the Table of the House.)

गृह मंत्री : इस के साथ साथ मैं बहुत जल्दी जल्दी जो नाअरे उन्होंने लगाए वह भी आप को सुनाना चाहता हूँ। उन्होंने ने अकाल तख्त का हवाला दिया। एक बात यह कही कि :

“जो शरूस कांग्रेस को वोट देगा उस को अकाल तख्त कभी मुआफ नहीं करेगा ”

इसी तरह से, डिप्टी स्पीकर साहिबा, पंथ के नाम पर वोट मांगे गये। इस के साथ ही साथ कांग्रेसी सिखों को गद्दार कहा गया और यह भी कहा गया कि-- “अगर आप ने अकाली दल के हक में वोट का इस्तेमाल न किया तो उस के बाद आप को सिर देने पड़ेंगे ”

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह है उन की speech कि अगर वोट न दोगे तो फिर सिर देने पड़ेंगे। यह लोग हिन्दुओं को दोस्त समझते हैं। इन्होंने हिन्दुओं से भी चंद एक बातें कहीं। उन्होंने कहा—

“कैरों रावन है ! इस ने होशियारपुर में लड़कियों की वेहुरमती करवाई। हिन्दु राम हैं राम बन कर कैरों (रावण) से बदला लेंगे”

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह कितनी शर्म की बात है कि हिन्दुओं को राम कह कर वोट मांगे जायें। यही नहीं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, गुरु गोबिंद सिंह के साहिबजादों का हवाला दिया गया और कांग्रेस के जुल्म का हवाला दे कर मुशाहबत दी गई।

“आज कांग्रेस ने सिखों पर जुल्म ढाए हैं। वोट डालते वक्त सरहिंद में चुने हुए गुरु गोबिंद सिंह जी के साहिबजादों को सामने रखिये।”

इस तरह कह कर, डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस पार्टी ने वोट मांगे। यह कहा गया कि अत्याचार दूसरी पार्टियों की तरफ से हुआ। इस के अतिरिक्त जैसे आप जानते हैं कि सारा जोर अकाली पार्टी ने सरहाली की constituency में लगा दिया लेकिन पंजाब के चीफ

*Note : —All the posters referred to above in the Home Minister's speech are placed in the Library.

[गृह मंत्री]

मिनिस्टर मासिवाए 6-7 मौकों के अपने हल्के में नहीं गये। सारे पंजाब में घूमते रहे अपनी constituency की तरफ ध्यान भी नहीं दिया।

सरदार लछमन सिंह गिल: लोग गांव में जाने ही नहीं देते थे इसलिये नहीं गये।

गृह मंत्री: अकाली पार्टी वालों ने और उनके दायें बायें बैठे हुए दोस्तों ने election के सिलसिले में एक ही हरबा अपने सामने रखा है कि झूठ बोलो, ज्यादा से ज्यादा झूठ बोलो ताकि वे साबित कर सकें कि यह झूठ नहीं सच है। सत्य पूछिये तो इन्होंने मिल जुल कर गोबल को भी मात कर दिया है। गोबल की रूह भी दाद देती होगी। अगर दूसरी मिसाल इन पर आयद करूं तो वह है उल्टा चौर कोतवाल को डांटे। आप ही अंदाजा लगा लें कि कहां पर कमजोरी है और कहां सचाई है। बाकी विचार किसी और वक्त हाउस के सामने रखूंगा इस वक्त मैं जरूरी समझता था कि चंद एक वह वाक्यात हाउस के सामने रखूं जोकि आगोजीशन की तरफ से दोहराये जा रहे थे ताकि सही तस्वीर हाउस के सामने आ सके। आप का बहुत बहुत धन्यवाद।

हर हाईनेस बेगम यूसफ जमान (मालेरकोटला): मोहतरिमा, गवर्नर साहिब ने अपने ऐंड्रेस में फरमाया है कि हमारी नई वज्जारत को वक्त की किल्लत की वजह से अहम पालिसी के मामलात तशकील करने का काफी मौका नहीं मिल सका। यह बिल्कुल बजा बात है और दुरुस्त है मगर नई वज्जारत के नजरिये और मंजलेमकसूद वही हैं जो कि पुरानी वज्जारत के थे। इस लिये मेरे ख्याल में नई वज्जारत को पालिसी के मामलात में तबदीली करने की कोई खास जरूरत महसूस नहीं होगी। मैं समझती हूं कि इस वज्जारत को उसी पालिसी को, जो इसकी पेशरौ गवर्नमेंट ने बड़ी मेहनत से तैयार की थी, अमली जामा पहनाना होगा।

पंजाब में जो काम तरक्कियात के पिछले पांच, दस बरसों में हुए हैं और आयंदा पांच सालों में होंगे उन सब को अगर इनसाफ की नज़र से देखा जाए तो मेरे ख्याल में किसी को शिकायत का और किसी भी नुकताचीनी का मौका नहीं आना चाहिये। हम सब को चाहिये कि अपनी गवर्नमेंट को तरक्कियात के काम में पूरा पूरा तआवुन दें ताकि हमारा सूबा तरक्की की राह पर आगे बढ़ पाये। हम सब को चाहिये कि तखरीबी कार्यवाहियों से गुरेज़ करें और परहेज़ करें यानी agitations वगैरह में हिस्सा न लें क्योंकि इस की वजह से जनता का रुपया फजूल बातों में सर्फ होता है। बेहतर है कि हम सब मिल कर कोशिश करें कि जनता का रुपया बजाए तखरीबी कार्यवाहियों के तामीरी कामों पर और तरक्की के कामों पर लगाया जाए। मैं उम्मीद करती हूं कि हमारे सूबे के सब बहन भाई मुल्क की तरक्की की खातिर इन agitations से बिल्कुल दूर रहेंगे। इन में हिस्सा लेने से परहेज़ करेंगे। मुझे यह भी यकीन है कि हमारी गवर्नमेंट के मुद्बर् लायक, रौशन जमीर, आदिल और तास्सुब से बालातर जो हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब हैं सरदार प्रताप सिंह कैरों (Thumping) उन की सरकारदगी में इस पंजाब को तरक्की की मंजल तक

ਲੇ ਜਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਜਾਏਗੀ, ਐਂਡ ਯਹਾਂ ਕੇ ਰਹਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕੋ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਐਂਡ ਫਾਸ਼ਗੁਲਬਾਲ ਬਨਾਏਗੀ। ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਵਿਸ਼ਾਤਤ ਸੇ ਹਾਊਸ ਸੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗੀ ਕਿ ਇਸ Motion of Thanks ਕੋ ਪਾਸ ਕਿਆ ਜਾਯ। ਆਪ ਕੇ ਸ਼ੁਕਰਿਯੇ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਤਕਰੀਰ ਕੋ ਖਤਮ ਕਰਤੀ ਹੂੰ। ਜਯ ਹਿੰਦ।

उपाध्यक्ष महोदय : मैं ने देखा है कि माननीय सदस्यगण को इस बात में कुछ confusion है कि जब चेयर में कोई भाई बैठा हो तो कैसे address किया जाए और जब कोई बहन बैठी हो तो कैसे address किया जाए। इस confusion को दूर करने के लिये मैं suggest करती हूँ कि जब Chair में कोई भाई बैठा हो तो उसको “अध्यक्ष” कह कर address किया जाए और जब कोई बहन बैठी हो तो “अध्यक्षा” कहा जाए। (I have noticed that there is a confusion in the minds of the hon. Members as to how to address the Chair when it is occupied by a gentleman or by a Lady Member. To remove this confusion I suggest that when the Chair is occupied by a gentleman the hon. Members may address him as “अध्यक्ष” and when occupied by a Lady Member she may be addressed as “अध्यक्षा”.)

ਕਾਮਰੇਡ ਜੈਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੈਗਾ (ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਕਈ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ points ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਤੇ ਉਲਝਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਏਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਬੜਾ ਫਖਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਓਥੇ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਬਣਨਾ ਅਜ਼ ਹਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਣਨਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਪਾਈ ਹੈ।

1.00. p. m.

ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ ਐਂਡ ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ। ਪੈਪਸੂ ਦੇ merger ਦੇ ਵਕਤ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਕਾਇਮ ਰਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ University ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਇਲਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਸਕੂਲ ਐਂਡ ਕੌਮੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ। ਮੈਂ

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੀ ਵਧਾ ਅਜ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਕੌਮੀ ਸਕੂਲ ਔਰ ਕੌਮੀ ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਤਨੇ ਤਕ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। (*Treasury Benches ਤੋਂ thumping*)

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕੌਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਔਰ ਕੌਮੀ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੌਮੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ grants ਪੂਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਬਗ਼ੈਰ grants ਦੇ ਉਹ ਸਕੂਲ trained teachers ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ। ਘਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ trained teachers ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੁਫੂਰੀ ਹੈ ਕਿ private ਸਕੂਲਾਂ ਔਰ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ grants ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਜਿਤਨੇ ਤਕ ਉਹ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਬੈਂਚਾਂ ਨੂੰ ਤਵਜ਼ੋਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਨੂੰ transport ਦੇ ਕੌਮੀਕਰਨ ਵਲ ਵੀ ਤਵਜ਼ੋਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ election ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬਸਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ transport ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਰੀਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਮਦਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਰੀ transport ਦਾ ਕੌਮੀਕਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਔਰ ਇਸ ਨਾਲ taxes ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ। ਦੂਜਾ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ private ਕੰਪਨੀਆਂ ਤੋਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁੜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਰੀ transport ਦਾ ਕੌਮੀਕਰਨ ਛੇਤੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਹੈ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਸਦਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵਜ਼ੋਹ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਵੀ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕੌਮੀਕਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ। ਅਸੀਂ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਤੇ ਪੈਪਸੂ ਦਾ merger ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਭੜੜੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਔਰ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਫਤਾਰ ਉਤਨੀ ਤੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨੀ ਰਫਤਾਰ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ 5 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਫਤਾਰ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਵਜ਼ੋਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ

ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੈਪਸੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ merger ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਫਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਉਥੇ ਕੋਈ industry ਹੈ ਤੇ ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ Higher Secondary ਸਕੂਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਰਕਾਰੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ private ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ Higher Secondary ਸਕੂਲ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ। ਉਥੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਅਣਪੜ੍ਹ ਹਨ ਔਰ ਸਾਡਾ ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਦੀ ਤਵਜੋਹ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪੈਪਸੂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕਠਿਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਔਰ 5 ਸਾਲ ਪੈਪਸੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ merger ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਪੈਪਸੂ ਦੀਆਂ ਸਾਬਕਾ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ revenue ਦੇ rates ਸਨ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਧਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾਵੋ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਸਾਬਕਾ ਜੀਂਦ State ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ State ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਲੀਏ ਦੇ rates ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਨ। (ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਉਹ ਇਕ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ)। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਲੀਏ ਦਾ ਇਕੋ rate ਹੋਵੇ। (ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਇਹ ਇਕ rate ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।) ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਔਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਤਵਜੋਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਵੀ ਤਵਜੋਹ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬੜੀਆਂ ਬੇ-ਜ਼ਾਬਤਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਸਰਕਾਰੀ machinery ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੁਣੇ ਹਾਊਸ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਸਨ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸਾਡੀ communist ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (Interruptions) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੌਰਾਨ election ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ machinery ਨੇ ਮਦਾਖਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੇ elections ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ elections ਲੜੀਆਂ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਾਖਲਤ ਤੇ ਬੇ-ਜ਼ਾਬਤਗੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਣ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਰਾਹ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ machinery ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਫਾਦ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸ ਕਲ੍ਹ election

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਲੜਨ ਲਈ ਜੇ ਤਰੀਕੇ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਧੜਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੋਂ ਇਤਮਾਦ ਉਠ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਈ ਰਾਜਬਾਹੇ ਚੌਢੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਬਾਹਿਆਂ ਲਈ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਦਾ ਢੰਗ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁਟ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੁਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਐਰ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਬਾਹਿਆਂ ਲਈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ compensation ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਛੋਟੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ Address ਵਿਚ ਮਿਥੇ ਹੋਰ ਥੋੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੰਝੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਲੁਟ ਖਸੁਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਲਈ meter ਲਗਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਤਨਾ ਪਾਣੀ ਜਿਸ ਫਸਲ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਤਨੇ ਪਾਣੀ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ ਮਾਮਲਾ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ meters ਲਗਾਉਣੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਓਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਮਾਮਲਾ ਵਧੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਪਣ ਲਈ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪੈਮਾਨਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਤਨਾ ਆਬਿਆਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਤਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਬੜੀ demand ਹੈ ਐਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਅਜ ਅਸੀਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਕੋਈ ਚੰਗੇ ਦੀਚਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉੱਥੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਹੈਡ ਮਿਸਟਰੇਸ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਭੰਗਣ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਚਪੜਾਸੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ 60 ਜਾਂ 70 ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਮਨਿਸਟਰ ਪਾਸ ਵੀ ਆਏ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਦੀਚਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਅਸੀਂ ਤਾਲੀਮ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰਾਂ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਅਲਾਉਂਸ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵਜੋ ਦਿਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ ਨਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾ ਆਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਉਪਰ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਥੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਤਹੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨਾਲ ਸੰਮਿਲਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਮਰਗੜ, ਵਿਖੇ ਇਕ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੀ ਜੋ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਤਵਜੋ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ। ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ। ਫਰੀਦਕੋਟ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਹਸੀਲਾਂ ਵਿਚ, ਤਹਸੀਲ ਫੂਲ, ਤਹਸੀਲ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਾ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਦੋ ਸਕੂਲ ਹਨ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ $6\frac{1}{2}$ ਲਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਉੱਨਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਮਰਗੜ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ

[काभरेज संगीत मिय संगी]

जाती रक्खल रागीरा है । छिउठा बहि बे मै डिपटी मपीकर माहिवा, आप पासे धिमा भंगरा हा ।

चौधरी राम सिंह (जींद) : आदरणीय उपाध्यक्ष महोदया, आज उस ऐंड्रेस पर बहस हो रही है जो सरकार ने गवर्नर महोदय से पढ़वाया । मैं Political Science का विद्यार्थी होने के नाते कह सकता हूँ कि यह जो ऐंड्रेस होते हैं इन में सरकार की पालिसी और प्लानिंग का जिक्र होता है । मगर कांग्रेसी साहिबान वज्जारत बनाने में लगे रहे और port folios की बांट का फैसला न हो सका इस लिए वह प्लानिंग की तरफ ध्यान न दे सकें । मगर ऐंड्रेस का पेश करना कोई मुश्किल बात नहीं है । मैं एक मिसाल देता हूँ । पैप्सू में राजपरमुख्य साहिब के ऐंड्रेस से एक दिन पहले वज्जारत को अस्तीफा देना पड़ा । रात ही रात में दूसरी वज्जारत बननी थी मगर उसने भी Raj Pramukh से ऐंड्रेस पेश करवा दिया । यानी इस का पेश किया जाना कोई मुश्किल बात नहीं होती । मगर पिछली सरकार की कार्यवाहियों का जिक्र करने से कोई फायदा हासिल नहीं होता । हमारे होम मिनिस्टर साहिब ने जो भाषण दिया उसको मैं मिलाप और प्रताप के 'प्याज के छिलके' से ज्यादा अहमियत नहीं देता । उन्होंने कोई नई चीज नहीं बताई । जो कुछ उन्होंने बताया वह तो हर आम आदमी जानता है । उन्होंने ला ऐंड आर्डर की बहुत बड़ाई की । मैं उनको बताना चाहता हूँ कि पिछले पांच सालों में 700 दिन तक agitations चलती रहीं । पहले पटवारियों की, फिर अकाली पार्टियों की, फिर कम्यूनिस्ट पार्टियों की Betterment Levy के खिलाफ agitations और उस के बाद आर्य समाजियों का हिंदी आंदोलन । अब आप बताएं कि जिस सूबा में 700 दिन तक agitations चलती रहे वहां पर ला ऐंड आर्डर की हालत तसल्लीबख्श कैसे कही जा सकती है । (विघ्न) दबाने को तो बगावतें मुगल सामराज्य के जमाने में भी दबा दी जाती थीं । डंडे और पुलिस के जोर से इनको दबाना आसान है मगर यह तो जुल्म करके गरीबों को कुचलना है । बात तो तब है कि ऐसी agitations चर्चें ही न । यहां तो हर काम इस बात के लिये किया जाता है कि कैरों साहिब चीफ मिनिस्टर बने रहें । जनाब, मैं जिस हलके से आया हूँ मैं उस सब-डिवीजन के हालात बताता हूँ । वहां पर एक गांव जिस का नाम राम गढ़ थानी है को कांग्रेसियों ने उजाड़ दिया है । मैं जो कुछ बता रहा हूँ यह प्रापेगंडा नहीं है । वहां पर कैरों साहिब के लड़के की जमीन है । वहां से सारे के सारे tenants को निकाल दिया गया । इस तरह से वह साठ के साठ कुनवे उस गांव को छोड़ गए । आज वह गांव उजड़ा पड़ा है । वहां पर अनृतसर के कुछ आदमी लाकर बैठाए गए जिन में हजारा सिंह गिल जिसे कि कांग्रेसी बदमाश कहते हैं.....

उपाध्यक्ष महोदया : आप गवर्नर साहिब के ऐंड्रेस पर बोलें और कोई constructive suggestion दें । (The hon. Member should speak on the Governor's Address and should give some constructive suggestion.)

चौधरी राम सिंह : मैं बता रहा हूँ कि Law and Order की हालत कितनी खराब है। (विघ्न) उन tenants ने रिपोर्ट की मगर पुलिस ने लिखी नहीं। इस सिलसिले में एक डेपुटेशन पंडित नेहरू जी के पास गया। श्री मूल चंद जैन एम. पी. का कमिशन मुकर्रर हुआ। उसने रिपोर्ट की कि चूंकि वहां पर चोफ मिनिस्टर साहिब की जमीन है इस लिये वहां से मुजारों को निकाल दिया गया है। . . . (विघ्न) मैं कहता हूँ कि रूलिंग पार्टी के दो मैम्बरान मेरे साथ चलें तो मैं उन को आज भी वह उजड़ा हुआ गांव दिखा दूँ। अगर इसी को बढ़िया ला ऐंड आर्डर की हालत कहते हैं कि एक सारे का सारा गांव इन के ही राज में इन की ही वजह से उजड़ जाए तो इस से बुरी बात और क्या हो सकती है। जनाब डिप्टी स्पीकर साहिब, एक बिस्वेदार की वजह से मोहनगढ़ में मुजारों और बिस्वेदारों की लड़ाई करवाई और वहां पर 18 आदमी मारे गए। दो औरतों मारी गई और एक औरत के पेट से बच्चा निकल गया जिसके कारण उसकी मौत हो गई। और बिस्वेदार को कम्युनिस्ट पार्टी से निकलवा कर कांग्रेस का टिकट दिया गया। अब उस जगह के कई आदमी कैद हैं और गवर्नमैंट की तरफ से कोई हमदर्दी उनके साथ नहीं है। फिर यह कहा जाता है कि ला ऐंड आर्डर ठीक है। जहां एक बिस्वेदार की जमीन खाली करवाने के लिए 18 आदमी मरवा दिए गए हों सिर्फ इस लिए कि वह सरदार प्रताप सिंह कैरों का जाती दोस्त है ; फीरोजपुर जेल में लाठी चार्ज हुआ हो, जहां जेल में कम्युनल फिजा पैदा करकर वालंटियर्स को लाशियों से पिटाया हो और दूसरे कैदियों से पिटाया गया, वहां आप कैसे कह सकते हैं कि पिछले कई सालों से पंजाब में ला ऐंड आर्डर ठीक है। और जनाब, उस जेल के incident की inquiry कराने के लिए हाई कोर्ट का जब एक जज नियुक्त किया गया तो उसने अपनी रिपोर्ट में लिखा कि दुनिया की तमाम जेलों के इतिहास में कहीं ऐसा वाक्य नहीं हुआ जैसा फीरोजपुर जेल में हुआ।

(Sardar Gurnam Singh, a Member of the Panel of Chairmen occupied the Chair.)

जनाब, यह फिर भी कहते हैं कि यहां पर ला ऐंड आर्डर है। अगर देखा जाए तो सरकारी figures यह बतलाती हैं कि सन् 1947 से आज तक कांग्रेस गवर्नमैंट की पुलिस की गोली से एक आदमी रोज मरता रहा है जब कि इंग्लैंड की 500 साल पुरानी democracy में सिर्फ एक आदमी गोली से मरा था और उसके लिए भी वहां की गवर्नमैंट को इस्तीफा देना पड़ा। लेकिन यहां की democracy में हर रोज एक आदमी मरता है फिर भी यह सरकार की तारीफ करते हैं। जनाब, चेयरमैन साहब, ला ऐंड आर्डर उस चीज को नहीं कह सकते कि हकूमत के तशदद से लोगों को दबा दिया जाए।

जनाब, मुझे गवर्नर साहिब के मुंह से गोबलज सुनने को नहीं मिला। जहां तक गवर्नर साहिब का ताल्लुक है मैं उन का आदर करता हूँ। और मुझे याद है कि जब केरल गवर्नमैंट खत्म हुई तब उन्होंने उस पर अपने comments दिए थे। इस पर यह कहा गया कि चीफ आफ स्टेट को यह नहीं कहना चाहिए और interference नहीं करना चाहिए। तो उन्हीं गवर्नर साहिब ने यह जान कर भी कि इलैक्शन में पंजाब में क्या कुछ

[चौधरी राम सिंह]

हुआ, इस ग्रंथ में कहीं जिक्र नहीं किया इस लिए मैं उस ऐंड्रेस का स्वागत नहीं कर सकता और जब गवर्नर साहिब यहां हाउस में ऐंड्रेस पढ़ने के लिए आए तो उस पर इसी वजह से आपोजीशन ने वाक-आउट किया तो इस पर इस बात को बड़े जोरों से कहा गया कि आपोजीशन के आनरेबल मैम्बरों को गवर्नर के ऐंड्रेस पर वाक-आउट नहीं करना चाहिए था।

अब मैं जनाब पैप्सू Tenancy Act, 1955 की बाबत कुछ बातों का जिक्र करना चाहता हूं जिस की माफत यह कानून बना कि एक आदमी 30 Standard Acres से ज्यादा जमीन नहीं रख सकता। उस ऐक्ट के आधार पर propaganda किया गया कि मुजारों को जमीन दी जाएगी। (विघ्न)। तो उस सिलसिले में जो जमीन काश्त के काबिल नहीं थी वह पटवारियों के जरिए surplus declare करवाई गई, जिस पर कोई मुजारा आबाद नहीं किया जा सकता। तो जो मैं बात कह रहा हूं वह यह है कि वह ऐक्ट एक नावाजिब ऐक्ट है। जनाब, एक ओर तो एक आदमी 30 स्टैंडर्ड एकड़ रख सकता है और दूसरी ओर एक आदमी जिसकी जमीन 300 बीघे हो और 45 आदमियों का कुनबा हो उससे 150 बीघे ले ली जाती है यानी छीन ली जाती है। मैं जानता हूं कि एक आदमी ऐसा है जिस की 300 बीघे जमीन थी उस आदमी के पांच सड़के हैं और पांचों अलग अलग है। उसकी 150 बीघे जमीन छीन ली गई है। तो अब बताइए कि वह कैसे गुजारा कर सकता है? इसी ऐक्ट से connected बागों की जांच करने के लिए कि पैप्सू में किसके पास बाग हैं किस के पास नहीं एक कमीशन मुकर्रर किया गया है। यह क्यों किया गया है यह भी देखने वाली बात है। वह इस लिए किया गया है क्योंकि पंजाब गवर्नमेंट के कुछ Returning Officer थे उनको provide करना था। इस लिए उनको उस कमीशन के अन्दर भर्ती कर दिया। जब कि सचाई यह है कि उस कमीशन ने कभी कुछ काम नहीं किया . . . . .

(Chaudhri Ram Singh was in possession of the House.)

1.30 p.m.

When it adourned

(The Sabha then adjourned till 9.00 A.M. on Wednesday, the 4th April, 1962)

© (1962)

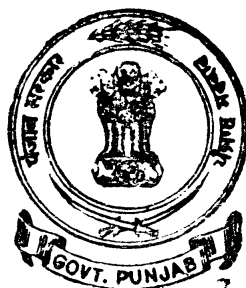
Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller Printing & Stationery, Punjab,
Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

4th April, 1962

Vol. I—No. 13

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 4th April, 1962

	Page
Starred Questions and Answers ..	(13)1
Unstarred Questions and Answers ..	(13)16
Question of privilege regarding misreporting of Speech of Chaudhri Devi Lal ..	(13)22
Announcements by the Speaker regarding Committees of the Assembly ..	(13)22
Point of Order ..	(13)24
Bill (Leave to introduce)—	
The Punjab Agricultural University (Amendment) —, 1962 ..	(13)25
Discussion on Governor's Address (Resumption) ..	(13)25

Price Rs.4.20 net.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I, NO. 13,

DATED THE 4TH APRIL, 1962

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
ਹੋ	ਹ	(13)30	4
ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ	ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ	(13)32,64	11,22
ਵਜੇ	ਬਜੇ	(13)32	22
ਏਕੜ	ਐਕੜ	(13)42	9
ਬਣਾਉਣ	ਬਣਾੜਉਣ	(13)60	10th from below
ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ	ਇਕ ਮਾਣਯੋਗ ਮੈਂਬਰ	(13)67	last
unlawful	unlawfull	(13)72	3
Tayyab Hussain Khan	Tayya Hussain Khan	(13)76	2nd from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 4th April, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a.m., of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Mr. Speaker : Sardar Kulbir Singh.

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, I put Starred Question No. 188 on behalf of the hon. Member Sardar Kulbir Singh.

Mr. Speaker : Has the hon. Member got a written authority to put this question ?

Shri Balramji Dass Tandon : Yes, Sir.

STOPPAGE OF FINANCIAL ASSISTANCE OF POLITICAL SUFFERERS OF VILLAGE BOOR CHAND AND TOWN PATTI, DISTRICT AMRITSAR

*188. Sardar Kulbir Singh (Put by Shri Balramji Dass Tandon) : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the financial assistance given to the political sufferers of village Boor Chand and Patti Town, tehsil Patti, district Amritsar was stopped any time between 1st July, 1956 and 1st July, 1958 ; if so, the list of persons concerned, the political suffering of each and the movement in which this suffering was undergone ;
- (b) the dates from which the financial assistance was stopped together with the reasons for the stoppage in each case ;
- (c) whether in any of these cases financial assistance has been restored ; if so, since when ;
- (d) the reasons for the restoration of assistance in each of the cases mentioned in part (c) above ;
- (c) whether the arrears of the financial assistance for the period it remained unpaid have been paid to the political sufferers after the restoration orders ; if so, the amount paid in each case ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) and (b) Yes. The list containing the information is placed on the table of the House.

(c) Yes. Financial assistance to Shri Baghel Singh, son of Ball Singh of village Boor Chand, district Amritsar, has been restored with effect from 1st January, 1961.

(d) Padhri Murder Case, in which Shri Baghel Singh had been convicted and sentenced, was deemed to be of a political nature.

(e) No.

ANNEXURE 'A'

A consolidated statement of Political Sufferers at village Boor Chand and Patti Town, District Amritsar, whose financial assistance was stopped any time between 1st July, 1956 and 1st July, 1958

[Deputy Minister]

(13)2

PUNJAB VIDHAN SABHA

[4TH APRIL, 1962]

Serial No.	Name and other particulars	Political Sufferings	Movements	Date from which f. a. was stopped	Reasons for stoppage	F. A. restored (together with the date) or not restored	Reasons for restoration
1	Chugat Singh, son of Jowand Singh, village Boor Chand, tehsil Patti, district Amritsar	Was not convicted in any political case	Bomb case	1st April, 1957	Enquiries made from the District Authorities revealed that he has not taken part in any National Movement	Not restored	..
2	Baghel Singh, son of Ball Singh, village Boor Chand, tehsil Patti, District Amritsar	Convicted and awarded life sentence	Padhri Murder Case. (Lahore conspiracy case)	September, 1956	On receipt of a complaint, in which it was alleged that he had never taken part in the National Movements	Yes With effect from 1st January, 1961	It was decided by the State National Worker (R. and R.) Board that the Padhri Murder case was of political nature
3	Dayal Singh Azad, son of Shri Hukam Singh, H. No. 481/5, Patti, district Amritsar	Imprisonment period nine years and eight months	Congress and Akali (Civil Disobedience)	1st April, 1958	His monthly income was found to be more than Rs 75 per mensem	Not restored	..
4	Geja Singh, son of Hukam Singh, Ward No. 4, H. No. 69, Patti, district Amritsar	Imprisonment for one year and three months	Civil Disobedience Movement and Kisan Morcha		Dead		..
5	Harkishan Dass, son of Pt. Pala Ram, Railway Road, Patti, district Amritsar	Imprisonment five months	..	1st April, 1957	Was not entitled to financial assistance because the period of imprisonment undergone by him was less than six months	No	..

6	Mota Singh, son of Saudagar Singh, Ward No. 2, Patti, district Amritsar	Imprisonment period ten months	Akali (Jaite Morcha)	1st October, 1958	According to the approved criteria of the State National Worker (R. and R.) Board (copy attached)	No
7	Narain Singh, son of Kesar Singh, House No. 320, Ward No. 8, Patti, district Amritsar	Imprisonment Period one year 11 months	Akali Guru Ke-Bagh and Congress (Civil Disobedience Movement)	1st April, 1958	The political sufferer was residing outside Punjab (U.P.)	No
8	Tulsi Ram, son of Pt. Palla Ram, H. No. 26, Ward No. 2, Patti, district Amritsar	Imprisonment period for one year only	Congress (Civil Disobedience Movement)	1st October, 1958	According to the approved criteria of the State National Workers (R. and R.) Board (Copy attached)	No
9	Sethi Daulat Ram, son of Pt. Shanker Dass, House No. 58/7, Patti, district Amritsar	Imprisonment for one year and nine months	Congress. (Civil Disobedience Quit India Movement)	10th April, 1957	Dead	
10	Chanan Singh, son of Shri Boor Singh, Patti, district Amritsar	Detention for one year	Civil Disobedience Movement	1st October, 1957	Enquiries made from the District Authorities revealed that he was not sentenced in connection with the Political activities	Not released
11	Sajjan Singh Margindpuri, Patti, district Amritsar	Imprisonment eight years	Congress and Akali (Jaite and Civil disobedience)	1st April, 1958	Income was found to be more than Rs 75 per mensem	No

[Deputy Minister]**Criteria for the grant of financial assistance to the Political Sufferers**

1. Any person who has undergone imprisonment, or suffered otherwise in connection with certain movements recognised by Government as National Movements is a Political Sufferer for the purposes of grant of financial assistance from the State National Workers' Relief Fund.
2. The following movements have so far been recognised as National Movements by Government :—
  - (i) Civil Disobedience Movements ;
  - (ii) Akali Movement ;
  - (iii) Babar Akali Movement ;
  - (iv) Khilafat Movement ;
  - (v) National Volunteer Corps Movement ;
  - (vi) Naujawan Bharat Sabha Movement ; and
  - (vii) Indian National Army Movement, including some specific General Military Cases ;
  - (viii) Kirti Movement ;
  - (ix) Kisan Morcha Movement ;
  - (x) Parja Mandal Movement, and
  - (xi) Kama Gate Maru Ship Movement. (Period of stay aboard the ship not to be taken into account).
3. (i) No financial assistance is to be given to a Political Sufferer who has undergone less than six months imprisonment.
(ii) The criterion of imprisonment lays down only one form of National Service for eligibility to financial assistance, but did not preclude consideration of other forms of service to nation, in special case.
4. No financial assistance is to be given to Political Sufferers who have their domicile outside the Punjab, but in cases where it has already been sanctioned, it will continue.
5. Financial assistance is not to be given to those Political Sufferers whose income is Rs 75 per mensem or more.
6. Political Sufferers who are now in Government employ are not entitled to this concession.
7. Transfer of financial assistance is not allowed. If a Political Sufferer already in receipt of financial assistance from the State National Workers' Relief Fund dies, the grant of the same is to be discontinued forthwith and is not to be continued in favour of his widow, minor children or any other descendant. Where such a transfer has already been allowed in favour of the widow, it will continue so long as she is alive, and does not remarry.
8. No financial assistance is to be given to a Political Sufferer who has received assistance already in the form of land grants or rehabilitation grants etc.
9. Any political sufferer who was permanently disabled due to his participation in the recognised National Movements is entitled to financial assistance irrespective of the fact whether or not he underwent any imprisonment.
10. No financial assistance is to be given to any descendants of political sufferers even though minor, except widows.
11. Widows of Martyrs are to be given financial assistance at the maximum rate admissible under the rules.

12. The amount of financial assistance to political sufferers is determined on the following basis :—

<i>Period of actual imprisonment undergone</i>	<i>The amount of financial assistance to be given</i>
(1) From six months upto one year	.. To be paid at old rates only upto 30th September, 1958 and nothing thereafter in cases where the political sufferers have been getting financial assistance during the previous years. 2. A lump sum amount of Rs 250 once for all in fresh cases
(ii) Above one year upto two years	... Rs 15 per mensem
(iii) Above two years	.. Rs 20 per mensem
(iv) The amount of financial assistance to be given to permanently disabled persons is to be determined according to the percentage of their disability.	
(v) Widows of Martyrs are to be given financial assistance at Rs 20 per mensem.	

13. Financial assistance in special cases is determined *ad-hoc*.

14. In the case of widows, normally financial assistance should not be transferred to the widow of Political Sufferer. However, this can be done in special cases with the approval of the Board. (This implies that the political sufferer had been getting financial assistance for some period before his death).

15. In cases where a political sufferer dies before his cases could be considered by the Board, fresh application from his widow could be entertained and financial assistance granted to her if she is found eligible under the normal rules on the basis of her husband's sacrifices.

16. In *ad-hoc* cases on the death of a political sufferer, his widow should be given half the amount of *ad-hoc* grant or the amount admissible to her under the rules which ever is more.

Note.—For calculating the period of imprisonment undergone only such periods of detention or the period spent as under trial prisoners were to be counted as were either six months or more i.e., period of detention or that spent as under trial prisoner which were less than six months in length collectively were not to be counted as imprisonment.

Chaudhri Hardwari Lal : Will the Deputy Minister be pleased to state a concise definition of 'political sufferer' ?

Deputy Minister : No concise definition can be given. But those who took part in national movements are considered to be political sufferers.

Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Deputy Minister be pleased to state a broad-based definition of the term 'political sufferer'.

Chief Minister : Yes.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਅਕਾਲੀ workers ਦੀ political ਇਮਦਾਦ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The hon Member should give a separate notice for that.

श्री बलराम जी दास टंडन : स्पीकर साहिब इस सवाल का जूवाब अभी मेज़ पर lay किया गया है और हम इस को अच्छी तरह से देख नहीं पाए हैं । इस लिये अगर इस पर आप कल supplementaries करने की इजाज़त दे दें तो बेहतर होगा ।

Mr. Speaker : Next question please.

INDUSTRIAL SURVEY OF UNA SUB-DIVISION

*110. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government have conducted any industrial survey of the Una Sub-Division of district Hoshiarpur.

(b) if the answer to part (a) above be in the negative, whether there is any proposal under the consideration of Government to conduct such industrial survey ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) No.

Chaudhri Hardwari Lal : Will the Chief Minister be pleased to give details of any other district where industrial survey has been carried out ?

Chief Minister : I need notice.

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मुख्य मंत्री जी बताने की कृपा करेंगे कि इस backward hilly area की survey के मुतालिक जो इतनी देर ध्यान नहीं दिया गया इस का क्या कारण है ?

Mr. Speaker : This is a suggestion and not a supplementary question.

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, मैंने suggestion नहीं दिया, मैंने तो पूछा है कि क्या कारण है जो इतनी देर तक hilly area की industrial survey नहीं कराई गई ?

मुख्य मंत्री : खास खास areas की industrial survey नहीं कराई जाती वैसे सारे सूबे की as a whole survey हो चुकी है ।

पंडित मोहन लाल दत्त : तो मैं मुख्य मंत्री जी से पूछना चाहता हूं कि क्या ऊना तहसील इस सूबा का हिस्सा नहीं है ?

मुख्य मंत्री : इस तरह तो सारी survey में ऊना भी आ गया होगा लेकिन खास तौर पर ऊना तहसील की industrial survey नहीं कराई गई ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या कांगड़ा जिला की या और किसी hilly area की survey कराई गई है ?

Mr. Speaker : It does not arise.

DECLARING RUPAR AS AN INDUSTRIAL AREA

*121. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to declare Rupar as an Industrial Area ;

- (b) If the answer to part (a) above be in the affirmative the name of the Industry proposed to be set up at Rupar and the amount, if any, allocated for industrial development of Rupar ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) The question does not arise.

Comrade Shamsheer Singh Josh : Sir, may I know from the Chief Minister the reasons for not declaring Rupar as an industrial estate ?

Chief Minister : That is not possible.

Comrade Shamsheer Singh Josh : What I want to know is the reasons for not declaring Rupar Town as an Industrial Estate.

Mr. Speaker : Next question please.

COTTON CONSUMED IN BASIC SCHOOLS FOR TEACHING SPINNING

*122. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the quantity of Cotton consumed for teaching spinning in the basic schools in the State and the quantity of yarn produced ;
- (b) whether yarn referred to in part (a) above has been sold ; if so, the price realised therefor ; if not, the reasons therefor ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : (a) and (b) Generally, the students bring their own cotton, therefore the question asked in Part 'B' does not arise, but it may be so that in some cases the District Inspectors of Schools might have purchased some cotton out of the contingencies . This information is being collected.

श्री बाबू दयाल शर्मा : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि private स्कूलों में लड़कों को कपास नहीं दी जाती और कई सरकारी स्कूलों में supply की जाती है , तो मैं पूछना चाहता हूं कि जो सरकारी स्कूलों में कपास supply की गई उस में से कितनी waste हुई और कितना सूत फरोख्त हुआ ?

Mr. Speaker : Please give a separate notice for this.

राज्य मंत्री : इस का जवाब, स्पीकर साहिब, मैं ने पहले ही दे दिया है कि हम इस बारे में information collect कर रहे हैं ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं मन्त्री महोदय से यह पूछना चाहता हूं कि कितने दिनों में यह information collect कर ली जायेगी ?

Mr. Speaker : The hon. Minister will give information when it is ready.

MUNICIPAL COMMITTEES ABOLISHED IN AMRITSAR DISTRICT

*187. Sardar Kulbir Singh (Put by Shri Balramji Dass Tandon) : Will the Home Minister be pleased to state—

- (a) whether any Municipal Committees in Amritsar District were abolished during the period between 1st April, 1955 and 31st December, 1955 ; if so, their list, together with the date of abolition in each case ;

[Sardar Kulbir Singh]

(b) the reasons for abolishing the above mentioned Committees in each case ;

(c) whether the funds, furniture and records of the Municipal Committees mentioned in part (a) above were handed over to the Successor Gram Panchayats of the areas concerned ; if so, when ; if not, the reasons therefor and the steps being taken to do so now ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) and (c) Does not arise in view of (a) above.

SUBSIDY GRANTED TO CENTRAL CO-OPERATIVE BANKS DURING
1961-62

*123. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Community Development be pleased to state the names of the Central Co-operative Banks in the State which were granted subsidy by the Government during the year 1961-62 together with the amount so granted and the reasons therefor ?

Sardar Darbara Singh :—

Serial No.	Name of the Central Bank	Amount of subsidy sanc- tioned during 1961-62
		Rs
1	The Hoshiarpur Central Co-operative Bank Ltd., ..	8,000
2	The Jogindra Central Co-operative Bank Ltd., Nalagarh	8,000
3	The Kangra Central Co-operative Bank Ltd., Dharamsala. (A sum of Rs 8,000 out of Rs 16,000 is meant for Keylong Branch)	16,000
4	The Patiala Central Co-operative Bank Ltd. ..	8,000
	Total ..	40,000

These banks have been sanctioned grants for strengthening their existing managerial staff and for opening new branches.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know whether it is the general policy of the Government to grant subsidies to the Banks ?

Minister : Yes. We give subsidy on 50 : 50 basis. Fifty per cent is to be borne by the Central Government and 50 per cent by the State Government.

श्री बाबू दयाल शर्मा : यह जो subsidy थी, इस के देने का क्या कारण था ?

Mr. Speaker : This question has already been replied. The hon. Minister has stated in the reply—

“These banks have been sanctioned grants for strengthening their existing managerial staff and for opening new branches.”

REVISION OF SALARIES OF FOREST RAKHAS IN THE STATE

*80. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister Agriculture and Forests be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for fixing the salaries of Forest Rakhas in the State; if so, the details thereof and the time by which it is proposed to be implemented ?

Sardar Gurbanta Singh : The question of ameliorating the service conditions of Forest Rakhas was considered and kept pending decision on the proposal regarding the transfer of management of undemarcated and unclassed forest to Panchayats.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मैं जान सकता हूँ कि यह proposal कब तक ज़ेरे-गौर रहेगी ?

मंत्री : इस का जल्दी ही फैसला हो जायेगा और यह forest panchayat को दे दिए जाएंगे ।

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise out of the main question.

Shri Rup Singh Phul : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : No point of order, please.

EMPLOYMENT OF RETRENCHED LABOUR FROM BHAKRA DAM

*81. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the number of skilled and unskilled labour expected to be retrenched after the completion of the Bhakra Dam and the number of those out of them who are expected to be employed at Pong Dam and Beas Link Projects ;
- (b) whether there is any proposal under the consideration of Government to compensate these retrenched labourers who are not likely to be re-employed on the said projects, if so, the details thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a)—

(1) Skilled	..	3,942
(2) Unskilled	..	1,884

[Irrigation and Power Minister]

All the retrenchees can be provided with suitable jobs at the Pong and Beas -Sutlej Link Projects when those Projects get into full swing. 952 skilled workmen have been already transferred to Beas Project.

(b) The retrenchees will be paid retrenchment compensation according to the provisions of the Industrial Dispute Act, 1947.

श्रीमती सरला देवी : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि भाखड़ा Dam के जो oustees मजदूर हैं उन को कब तक Pong Dam पर लगा लिया जाएगा ?

मंत्री : जब काम वहां पर full swing में हो जाएगा ।

श्रीमती सरला देवी : काम कब तक पूरे जोरों पर हो जायेगा ?

मंत्री : 1965 तक काम पूरे जोरों पर हो जायेगा । लेकिन मुश्किल यह है कि जो unskilled labour है उसे हम तनखाह थोड़ी देते हैं इस लिये वह दूर नहीं जाना चाहते ।

श्रीमती सरला देवी : क्या मैं जान सकती हूं कि किसी unskilled labour के आदमी ने यह लिख कर दिया है कि हम वहां नहीं जाना चाहते ?

मंत्री : जी हां ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या वजीर साहिब फरमायेंगे कि क्या वजह है कि जिन मजदूरों की भाखड़ा डैम से छांटी हो रही उन को पोंग डैम में काम पर नहीं लिया जा रहा है ?

मंत्री : और सवाल आ रहे हैं जिन के जवाब में मैं यह बताऊंगा कि कितने मजदूर भाखड़ा डैम के पोंग डैम पर लिये जा चुके हैं ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या यह बात गवर्नमेंट के इल्म में है कि चूंकि उन मजदूरों के मुताल-बात सरकार नहीं मंजूर कर रही इसलिये उन्होंने भूख हड़ताल कर रखी है ?

मंत्री : यह बात नहीं है, सरकार ने उन के मुतालबात मान लिये हैं । भाखड़ा कंट्रोल बोर्ड इस सिलसिले में अमल भी कर रहा है । लेकिन फिर भी कुछ दोस्त बज्रिद हैं और वे चाहते हैं कि भूख हड़ताल करवाई जाए इस लिये वे लोग भूख हड़ताल कर रहे हैं ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या यह बात ठीक नहीं है कि चूंकि सरकार उन की तनखाह नहीं बढ़ा रही इस लिये वे मजदूर वहां नहीं जाना चाहते ?

मंत्री : यह हकीकत नहीं है । बात दरअसल यह है कि जितने रुपये उन को तनखाह के मिलते हैं उतने रुपये वे लोग अपने घर के आस पास से भी कमा सकते हैं इस लिये वे लोग वहां नहीं जाना चाहते अपने घर के पास ही रहना चाहते हैं ।

श्रीमती सरला देवी शर्मा : क्या सरकार ने यह पालिसी बनाई है कि जो लोग भाखड़ा डैम से निकाले जा रहे हैं उन को ब्यास डैम पर काम दिया जाए ?

मंत्री : जहां तक skilled और semi-skilled लेबर का ताल्लुक है उन को काम दिया जायेगा और जो oustees हैं उनका भी ख्याल रखा जाएगा ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि जिन workers को भाखड़ा डैम से पोंग डैम में लिया जा रहा है उन को वहीं तनखाह दी जायेगी जो कि वे वहां ले रहे हैं ?

मंत्री : फैसला तो यही है कि उन को वही तनखाह मिलेगी अगर उनको काम वही मिलेगा जो कि वे पहले करते रहे हैं । लेकिन जिनको पहले वाला काम नहीं मिलता उन का केस सरकार के जेरेगौर है ।

WORKERS AT BHAKRA DAM AND THEIR RETRENCHMENT

*109. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the number of workers employed at Bhakra Dam as in January, 1960 ;
- (b) the number of workers retrenched since that time ;
- (c) the number of retrenched workers re-employed by the Government on other Irrigation Projects since then ;
- (d) the number of workers who are proposed to be retained at Bhakra after its completion ;
- (e) the details of the relief given to retrenched workers ;
- (f) whether any agreement was reached between the representatives of the workers employed at Bhakra Dam, and the Government ; if so, its terms ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) 11,410.

(b) 767.

(c) Out of 767 workmen retrenched, 184 workmen did not require any alternative job, as they belonged to the neighbouring areas and did not like to move to any far away station, 100 did not respond to interview call, 130 refused to accept alternative jobs and 310 workmen were given alternative employment. In addition to this 952 workmen have been given alternative employment on Beas Project.

(d) 1,779.

(e) The retrenched workers are given retrenchment compensation under Section 25-F of the Industrial Dispute Act, 1947, which is equivalent to fifteen days average pay for every completed year of service.

(f) According to the procedure for absorption of surplus workmen of Bhakra Dam on Beas Project, as approved by the Bhakra Control Board, the senior-most skilled and semi-skilled workmen in various trades would be asked to resign at Bhakra and offered alternative jobs at Beas Project. An *ex-gratia* payment equal to the amount of retrenchment compensation admissible under the Industrial Dispute Act, 1947, will be made to such personnel. The acceptance of the offers by the workmen at Bhakra for going to Beas Project is voluntary. This procedure has been agreed to by the recognised Union of workers at Bhakra.

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि छांटी किये मज़दूरों ही की की गई है या कुछ अफसर भी छांटी किये गये हैं ?

मंत्री : जिस की छांटी करने की ज़रूरत थी उसी को छांटी किया गया है । भाखड़ा डैम के जो irrigation और power potentials को कामयाबी से exploit करने के लिये जिस जिस की ज़रूरत है उसे रखा गया है और जिनकी ज़रूरत नहीं थी उनकी छांटी की गई है ।

श्रीमती सरला देवी शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जिन लोगों को निकाल रहे हैं आया उन को आप Government Servants तसव्वर करते थे या नहीं ?

मन्त्री : उनमें से कुछ तो Government servants हो सकते हैं और कुछ work charge हैं ।

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : कितने ऐसे मुलाज़िम हैं जिन को Government servants तसव्वर किया गया है ?

मन्त्री : इस के लिये नोटिस चाहिए ।

Mr. Speaker : The hon. Minister cannot give this information off-hand.

Minister : I require notice.

PROJECTS FOR ENERGISING HILLY AREAS IN THE STATE

*82. Shri Rup Singh Phul : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any Projects have been finalised for energising the hilly areas of the State during the 3rd Five-Year Plan, if so, their names and the estimated expenditure for each ;

(b) the names of the Projects out of those mentioned in part (a) above which are proposed to be implemented during the financial year 1962-63.

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. A statement is placed on the table of the House.

(b) The work on almost all the Project Estimates has been taken in hand and will remain under execution during the year 1962-63.

(i) Kangra District

	Rs
1. Revised Shahpur Electric Supply Project	.. 6.570 lacs
2. Chakki Gangarh Electric Supply Project	.. 4.841 ..
3. Dehra Gopi Pur Electric Supply Project	.. 21.253 ..
4. Revised Sujampur Tirah Electric Supply Project	.. 25.593 ..
5. Kala Manali Electric Supply Project	.. 13.872 ..
6. Outer Seraj Electric Supply Project	.. 8.09 ..

(ii) Gurdaspur District

1. Revised Dalhousie Electric Supply Project	.. 15.819 ..
2. Bhungal Rani Pur Electric Supply Project	.. 13.97 ..

(iii) Hoshiarpur District

1. Electrification of villages around Una and Santokhgarh Electric Supply Project	11.39 ..
2. Brahmpur Bhanupli Electric Supply Project	.. 7.27 ..

3. Electrification of villages in between Kotla Power House and Kiratpur E.S.P.	5.939	Iacs
4. Electrification of villages between Kotla and Bharatgarh	10.69	..
5. Electrification of Gagret-Amb and Ambota E. S. P.	39.00	..
6. Mahilpur L. D. Project	7.719	..
7. Revised Dasuya, Mukerian and Garhdiwala L. D. Project	78.20	..
8. Bhunga, Kakon E. S. P.	10.70	..
9. Nawanshahar Rahon, Garhshanker E. S. P.	71.989	..

(iv) Ambala District

Estimated cost
Rs

1. Nalagarh and Surrounding rural area	5,88,920
2. Raipur Rani and surrounding rural area	16,32,851
3. Mianpur, Bahrapur and surrounding rural area	16,74,200
4. Mani Majra, L. D. Scheme	3,40,200
5. Sadhaura, L. D. Scheme	4,97,800
6. Buria Chachhrauli	7,17,400
7. Panjor and surrounding rural area	31,650
8. Bilaspur and surrounding rural area	14,92,700

(v) Simla District

1. Dharampur and surrounding rural area	9,22,800
2. Kandaghat and Chail and surrounding rural area	4,45,100
3. Jotog and Bulk Supply to M. E. S. area	1,04,500
4. Chewa, Nagali, Kaltiala and Surrounding rural area	45,218

श्री रूप सिंह फूल : जो स्कीमें पहाड़ी इलाकों में बिजली पहुंचाने के लिये इस statement में दी गई हैं क्या वह schedule के मुताबिक implement हो जाएंगी या नहीं ?

मंत्री : उम्मीद है कि जरूर हो जायेंगी ।

RURAL ELECTRIFICATION OF BACKWARD HILLY AREAS OF UNA
TEHSIL

*111. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government have chalked out any schemes of rural electrification of the backward hilly areas of Una Tehsil ;

(b) If the reply to part (a) above be in the affirmative, the time by which the said scheme is proposed to be implemented ;

(c) the names of the villages to be covered by such schemes ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

[Irrigation and Power Minister]

(b) The work on certain Project Estimates has already been completed and 34 villages electrified against a provision of 24 villages. The work on the other Projects which are sanctioned has either already been started or will be started during the year 1962-63.

(c) A statement is placed on the table of the House.

Local Distribution Project Estimate for the Area in between Nangal and Una under Nangal Power House Division, Ganguwal

Ajouli, Chatarpur (Dara), Puna, Majra, Malikpur, Mailwan, Hajipur, Sahjuwal, Fatehpur, Odepur, Sasan, Lamlera, Nangran, Bharolian, Charatgarh, Bharolian (Una), Rampur, Batoli, Jakhera, Bans, Badhala, Chutar, Basoli, Ajnoli, Upper Kotla, Kalan, Barmoh, Sampur Kalan, Kuriala, Takka, Raisiri, Kotla Khurd, Dangoli.

Total No. of villages — 32.

Local Distribution Project estimates for the Area in between Bharatgarh under Nangal Power House Division, Ganguwal.

Dadi, Manipur, Gularala, Hardenama, Fatehpur Banga, Atari, Gardle, Gazipur, Cholti, Jakhian, Bhaowal, Kashmirpur, Katira Majra, Baruna, Sukhedi Karanwali, Barli, Mastanpur, Jogina, Parejhra, Kaulanwala, Sobin Majra Navangaron, Bharatgarh, Alowal, Awankot, Sirsa Nangal, Majra, (Dabota) Dabeta, Dahni, Bhatian, Bhanglan, Bhogpur, Reru, Bara Pind.

Total No. of villages — 33

Local Distribution Project estimate for the Area in between Brahmpur Bhanupli under Nangal Power House Division, Ganguwal

Agampur, Chandesar, Mehrouli, Mangowal, Basowal, Gamirpur, Surowal, Dher, Mahen, Dasgran, Jandhari, Nangoli Bohlu, Bhanoplim Daroli, Klitran, Bharampur, Ajauli, Jandla, Bandlohri.

Total No. of villages — 20

Gagret-Amb-Ambota and surrounding area L. D. Project

Gagret, Ambota, Singhnei, Dauli, Ghanauri, Nangal Jarra, Amboa, Mawakaholan, Chalet, Daulatpur, Goyind'pur Banehra, Amlehar, Dhul Bhatwala, Chapran, Nari, and Chint Purini, Bharwaini, Kalwan (Kaloh) Badwa (Bodh) Oel, Tatera, Meva, Kuthera Jaswala, Loharli Jidla Keori, Badejra, Panjaur, Khud, Pandoga, Ispur, Badasala Saloh Badehra, Andura, Amb, Kuthera, Panjoo Khurd and Kalan, Bijpur Kathari Thatat, Nandpur.

Total No. of villages — 40

Local Distribution Project estimate for the area in between Kotla Power House and Kiratpur Sahib under Nangal Power House Division Ganguwal

Lodipur, Mataur, Badher, Mindwan, Jhinjri Lekhera, Samloh, Raipur Sani, Baloli, Sumarwala, Mahendli Khurd, Pharpur, Dholawal Bhatli, Majher, Baruwala, Chikna, Missowal, Dehni, Dabhour Bairehya Rampur, Kulari.

Total No. of villages — 22

Kiratpur Sahib and surrounding villages electrification scheme

Kiratpur Sahib, Lallpur, Baroh, Nurpur Bedi, Thana, Takhatgarh, Bijrur, Abhjana Khurd and Abhiana Kalan, Shahpur, Bassi, Chanoli, Masanpur, Azanpur, Mune, Allakh, Bains.

(16 Nos.)

Santokhgarh and Nangal Kalan Electrification Scheme

Santokhgarh and Nangal Kalan.

(2 Nos.)

Anandpur Sahib Local Distribution Scheme

Anandpur Sahib

(1 No.)

Nangal Township suburbs and surrounding villages electrification scheme

Nangal Township including Jawahar Market, Railway Road, Gian Market and Adda Hoshiarpur, Sarai Polo Ram and Purana Gurdwara and villages of Hammewal, Nangal, Dobheta and Talaora.

(5 Nos.)

Chaudhri Hardwari Lal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state if there is a rational basis for the selection of whole areas or individual villages for electrification or is it all haphazard ?

Minister : As regards the rational criteria, Government has taken a decision regarding the number of villages which are likely to be electrified during the Third Five-Year Plan. On the rational basis, the number must have a relation with the population of the district.

Chaudhri Hardwari Lal : Is there any other basis for it ?

Minister : The hon. Member may give a separate notice in this connection.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जब population के basis पर दो villages को electrify किया जाता है तो दरम्यान के छोटे villages को क्यों electrify नहीं किया जाता ?

मंत्री : मैंने यह नहीं कहा । जहां तक जिलों में गांवों की electrification की तादाद का ताल्लुक है वह जिलों की आबादी के लिहाज से तीसरी Five-Year Plan में include किए जायेंगे, जहां उस स्कीम में छोटे या थोड़ी आबादी वाले गांव होंगे उनको भी जरूर electrify किया जायेगा ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मन्त्री महोदय फरमायेंगे कि देहात और बड़े कस्बे को electrify करने का basis एक ही है या अलग अलग ?

Mr Speaker : That does not arise.

CONSTRUCTION OF ROAD BETWEEN NADALA, DISTRICT KAPURTHALA AND MIANI, DISTRICT HOSHIARPUR

*100. Sardar Lakhi Singh Chaudhri : Will the Minister for Public Works be pleased to state:—

- (a) whether any scheme for the construction of a road between Nadala in district Kapurthala and Miani in district Hoshiarpur is under the consideration of Government ;

[Sardar Lakhi Singh Chaudhri]

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether any estimates for the purpose have been sanctioned; if so, when ;

(c) the time by which the said road is expected to be completed ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) Yes.

(b) The estimates for the various sections have been sanctioned on the following dates :—

(i) Nadala-Miani, Bhagpurian section .. 3rd October, 1960

(ii) Mian Bagpurian-Baigowal section .. 7th March, 1962

(iii) Baigowal-Miani in Kapurthala District 12th November, 1959
(up to District boundary only)

(c) During Third-Five Year Plan subject to the availability of funds.

CONSTRUCTION OF ROAD FROM KARTARPUR, DISTRICT JULLUNDUR TO
BHOLATH, DISTRICT KAPURTHALA

*101. Sardar Lakhi Singh, Chaudhri : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of a road from Kartarpur, district Jullundur to Bholath, district Kapurthala, if so, the estimated cost thereof and the time by which the said road is likely to be opened to the Public ?

Sardar Niranjan Singh Talib : No, please.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

NOTICE SERVED ON A MUNICIPAL COMMISSIONER, RUPAR

25. Comrade Shamsheer Singh Josh : Will the Home Minister be pleased to state whether any notice under section 16(1) (e) of the Punjab Municipal Act, 1911 was served by Government on Shri Sham Lal Chopra, Municipal Commissioner, Rupar, if so, when and with what result ?

Shri Mohan Lal : Government did not serve any show cause notice on Shri Sham Lal, Municipal Commissioner, Rupar.

WATER LOGGING

26. Comrade Harnam Singh Chamak : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state :

(a) the details of the steps being taken by Government at present to combat the waterlogging problem in the State ;

(b) the specific features of the waterlogging problem in different district and the steps being taken to meet the situation in various districts ;

(c) the number of drains, proposed to be constructed, district-wise, with the detailed progress so far made in this connection ;

(d) the areas covered by different drains referred to in part (c) above ?

Chaudhri Ranbir Singh : The reply is laid on the table of the House.

(a) A Master Plan for Anti-waterlogging, which provides for the following items of work has been prepared at an estimated cost of Rs 61 crores to combat the water-logging problem in the State :—

(i) Lining of the main canals and distributaries about 1,260 miles at a total cost of Rs 44.00 crores.	
(ii) Installation of about 5,000 shallow tube-wells at a total cost of Rs 6.24 crores.	
(iii) Construction of about 5,550 miles of seepage drains at a total cost of Rs 2.78 crores.	
(iv) Anti-waterlogging seepage-cum-pumping schemes.	Rs 0.60 crores
(v) Construction of deep discharge tubewells in water-logged areas.	Rs 0.40 crores
(vi) Reclamation of 'Thur' and 'Kallar' areas including soil survey of culturable areas	Rs 6.00 crores
(vii) Construction of building for anti-waterlogging and Soil reclamation staff	Rs 0.32 crores
(viii) Investigation of anti-waterlogging and thur Reclamation schemes	Rs 0.50 crores
Total	Rs 60.84 crores
Say—	61 crores

(i) The phenomenon of water-logging manifests in the rise of sub-soil water level to within a few feet of natural ground level, rendering the land unfit or difficult for cultivation due to excessive moisture. It is, however, not necessary that all the water-logged areas may get rendered unculturable. Areas where the water table is within 5 feet of the ground level is taken as water logged as the crop roots are likely to be affected due to high water table thereby affecting the yield of the crops. Such areas vary in different years and further in different seasons of the year. This area is however assessed at about 25 lakh acres in the Punjab and the tractwise figures are as under :—

Upper Bari Doab Canal Tract	..	4,90,000 acres
Bist Doab Canal Tract	..	2,97,000 acres
Ferozepore and Sirhind Canal Tract	..	9,17,000 acres
Ghaggar Tract	..	2,47,000 acres
Western Jumna Canal Tract	..	5,11,000 acres
Total	..	24,62,000 acres
Say	..	25.0 lacs acres

District-wise figures are not being maintained by the Irrigation Department.

(ii) Previously, efforts were concentrated on the execution of the Flood Control and Drainage Works which were considered necessary pre-requisite to any large scale anti-waterlogging measures. However, a modest start was made by launching 6 anti-waterlogging pilot schemes in the worst affected areas of Sunam, Sangrur, Fazilka, Zira, Hansi and Amritsar (Southern area and Northern Area). Further programme will be launched after the assessment of results obtained from these experimental pilot schemes, which are still in progress.

(c) The drains so far completed and also in progress are listed in appendices 'A' and 'B' respectively ; and the district in which these drains fall are noted against each.

(d) The labour and time involved in the collection of this data from field staff does not appear commensurate with the advantage that might be derived.

[Irrigation and Power Minister]

APPENDIX 'A'

List of Drains completed during the last five years

Serial No.	Drain	Project cost (Rs in lacs)	District
1	Constructing Kalsian drain	.. 0.1	Amritsar
2	Kasur Nallah	.. 86.0	Gurdaspur and Amritsar
3	Dhing Nangal drain	.. 1.4	Amritsar
4	Batala drain	.. 3.3	Gurdaspur
5	Hudiara Nallah (26—131)	.. 19.7	Amritsar
6	Kairon drain	.. 4.9	Do
7	Sohal drain	.. 8.7	Do
8	Tungdhab drain	.. 7.1	Do
9	Chabal drain	.. 7.4	Do
10	Gumtala drain	.. 3.2	Do
11	Gandiwind drain	.. 4.7	Do
12	Talwandi Bharat drain	.. 2.1	Do
13	Attari drain	.. 2.4	Do
14	Jaura drain	.. 1.0	Do
15	Hudiara Majitha Tarpai drain	.. 2.9	Do
16	Nag drain	.. 1.5	Do
17	Majjupur drain	.. 1.2	Do
18	Kohali drain	.. 0.6	Do
19	Hudiara Nallah 0-26½	.. 5.6	Do
20	Bajjuman drain	.. 7.6	Do
21	Extension of Chabal drain	.. 3.0	Do
22	Improving outfall of drainage syphons in tail reach of Jullundur Branch	.. 3.7	Jullundur
23	Jamal put drain	.. 0.5	Ludhiana
24	Constructing outfall channel below Tangri syphon at R.D. 192,000 N. Branch	4.2	Ambala
25	Construction outfall channel below Saraswati syphon at R.D. 280865 N. Branch	1.6	Karnal
26	Remodelling New Sardhana drain	.. 0.1	Rohtak
27	Constructing drain G-P	.. 2.9	Karnal
28	Kharkhoda link drain	.. 0.3	Rohtak
29	Remodelling Barauta drain and Barauta syphon on W.J.C., Main Branch	0.8	Karnal
30	Diversion of water of Chautang Nadi into its original course	0.5	Do

APPENDIX 'B'

List of drains in progress

Serial No.	Name of Drain	Project cost (Rs in lacs)	Total quantity of earth-work done upto January, 1962	Expenditure upto January, 1962 excluding establishment charges	District
1	2	3	4	5	6
Upper Bari Doab Canal Tract		In lacs c.ft.			
1	Patti Nallah ..	50.7	514.6	21.5	Gurdaspur/Amritsar
2	Chogawan drain ..	8.1	140.0	3.6	Amritsar
3	Khilchian drain ..	8.3	74.0	3.4	Do
4	Harpur drain ..	1.3	3.25	0.03	Gurdaspur
5	Chikri drain ..	6.0	40.23	0.6	Do
6	Fatehgarh drain ..	1.0	5.50	0.9	Do
7	Vadala Viram drain ..	4.6	38.0	1.9	Do
8	Lashkari Nangal drain ..	5.2	33.60	0.4	Amritsar
9	Nagoke drain ..	2.1	1.60	0.2	Do
10	Widening Khilchian drain ..	16.0	51.43	0.5	Do
11	Allachak drain ..	3.1	3.58	0.05	Gurdaspur
12	Wadala Bangar drain ..	4.3	29.89	0.5	Do
13	Nabipur cut drain ..	5.1	14.85	0.5	Do
14	Muridke drain ..	3.0	8.72	1.5	Do
15	Canalizing East Bein ..	8.6	84.40	1.8	Jullundur
16	Sultanpur drain ..	1.0	9.30	1.1	Kapurthala
17	Dhadar drain ..	1.3	34.33	2.8	Ludhiana/Ferozepore
18	Rachhin Drain ..	5.3	12.30	1.3	Sangrur
19	Gholia drain ..	0.9	2.5	0.04	Ferozepore
20	Badhni drain ..	4.7	55.00	0.5	Do
21	Constructing Makhu drainage system	9.0	54.37	1.9	Do
22	Constructing Siddhwan Bet drainage system	5.0	48.8	1.9	Ludhiana
23	Zira Drainage system ..	4.4	38.77	1.1	Ferozepore

[Irrigation and Power Minister]

Serial No.	Name of Drain	Project cost (Rs in lacs)	Total quantity of earth-work done upto January, 1962	Expenditure upto January, 1962 excluding establishment charges	District
1	2	3	4	5	6
24	Constructing Parallel drain 3 miles long starting from Sirhind Canal to outfall into Patiala Feeder R.D. 2,500 and providing new inlets on Sirhind Canal and Bhatinda Branch	3.4	28.13	0.60	Patiala
25	Jassowal Drain ..	9.9	131.0	7.7	Ludhiana
26	Hassian Drain ..	9.1	120.31	1.0	Ludhiana/Sangrur
27	Jaghera Drain ..	3.6	60.0	1.1	Sangrur
28	Sohana Drainage System ..	3.0	82.55	2.1	Do
29	Chachhrari Drain ..	1.8	22.62	1.1	Ludhiana
30	Phidda drainage system including Moga Ajitwal drain	12.4	105.24	13.9	Ludhiana Ferozepore
31	Dhanda drainage system ..	2.9	8.70	4.7	Ludhiana
32	Constructing New Drains in Eastern Canal Tract	9.7	148.75	0.9	Ferozepore
33	Canalizing Sukhar Nallah ..	23.6	127.38	9.3	Do
34	Remodelling Jallalabad Main drain	11.8	19.40	7.6	Do
35	Dhanaula drain ..	8.7	100.30	3.3	Sangrur
36	Harigarh drain ..	4.3	37.40	1.1	Do
37	Lissara Nallah R.D. 470500 to 504,000 between Railway Bridge No. 218 and 231	7.6	24.0	0.5	Do
38	Lehragagga drainage system ..	32.6	140.05	1.8	Do
39	Barrota drainage system ..	10.0	71.83	1.7	Bhatinda
40	Sirhind Choe ..	19.4	602.82	26.1	Patiala/Sangrur/Bhatinda
41	Canalizing Lissara Nallah from Ghunas to Patiala Feeder	0.5	24.0	0.1	Sangrur/Patiala
42	Moharana Drain ..	6.1	74.28	1.4	Sangrur
43	Patiala Model Town drain ..	5.4	51.09	3.2	Patiala
44	Rohti drain ..	6.2	25.12	0.7	Do

Serial No.	Name of Drain	Project cost (Rs in lacs)	Total quantity of earth-work upto January, 1962	Expenditure upto January, 1962 excluding establishment charges	District
1	2	3	4	5	6
45	Nabha drain ..	6.7	59.75	2.2	Patiala
46	Mohalgwara drain ..	1.6	18.0	0.3	Do
47	Bahadursinghwala drain ..	9.5	263.78	7.4	Sangrur/ Bhatinda
48	Dhuri drainage system ..	9.5	97.6	3.4	Sangrur
49	Sahoke drain ..	8.1	66.61	1.9	Bhatinda
50	Sangrur drain ..	4.4	24.0	1.8	Sangrur
51	Balian drain ..	5.7	23.00	2.6	Do
52	Constructing Kulasi drain ..	0.4	4.51	0.08	Rohtak
53	Remodelling Main Drain No. 2	9.9	512.50	7.2	Karnal
54	Construction Dobetta ..	3.0	2.31	0.07	Rohtak
55	Constructing Gaunchi Drainage system	77.0	587.64	38.1	Gurgaon
56	Diversion of drain No. 8 from Gohana into River Yamuna	67.5	796.93	30.3	Rohtak
57	Constructing Isapur Kheri and Gharwal drain	5.6	12.78	0.4	Do
58	Constructing Indri Drainage system	9.0	300.00	7.9	Karnal
59	Constructing Jundla drain ..	0.6	10.80	0.2	Do
60	Constructing G.H.K. Drainage system	1.9	36.00	0.1	Do
61	Constructing Nilokheri drain ..	0.2	4.09	0.1	Do
62	Constructing Urlana Kalan drain	0.1	1.04	0.02	Do
63	Constructing Panipat Drainage system	9.3	90.00	4.1	Do
64	Constructing Hanauri drainage system	1.3	25.00	0.7	Do
65	Constructing Kheri Dhumkan drain	0.2	1.60	0.2	Rohtak
66	Remodelling Nai Nallah in Delhi Division	6.9	14.50	3.9	Do
67	Remodelling Nai Nallah in Karnal Division	5.3	127.56	3.0	Karnal
68	Constructing Sink and Bahadurpur drain	4.2	72.06	2.8	Rohtak/ Karnal/ Sangrur

QUESTION OF PRIVILEGE

Mr. Speaker : There is a Privilege Motion given notice of by Chaudhri Devi Lal in regard to mis-reporting of his speech in the *Tribune dated 31st March, 1962. This has just been received. The position will be checked up from the official record and then referred to in the House.

ANNOUNCEMENTS BY THE SPEAKER REGARDING COMMITTEES OF THE ASSEMBLY

CHAIRMAN OF PUBLIC ACCOUNTS COMMITTEE

Mr. Speaker : Under rule 250 (7) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I appoint Shri Ram Chandra as the Chairman of the Public Accounts Committee for the year 1962-63.

CHAIRMAN OF THE COMMITTEE ON ESTIMATES

Mr. Speaker : Under rule 252 (5) (a) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I appoint Dr. Bal Krishan as the Chairman of the Committee on Estimates for the year 1962-63.

COMMITTEE ON PETITIONS

Mr. Speaker : Under Rule 293(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following members to serve on the Committee on Petitions for the Budget Session, 1962, of the Vidhan Sabha :

- (1) Shrimati Shanno Devi—, *Deputy Speaker, Ex-Officio Chairman.*
- (2) Shrimati Sarla Devi.
- (3) Shri Ram Partap Garg.
- (4) Ch. Inder Singh Malik.
- (5) Comrade Hardit Singh Bhatthal.

COMMITTEE OF PRIVILEGES

Mr. Speaker : Under Rule 274(1) and (2) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following members of the Legislative Assembly to serve on the Committee of Privileges for the year 1962-63 :—

1. Chaudhri Hardwari Lal, *Chairman.*
2. Sardar Lakhi Singh, Chaudhri.
3. Comrade Shamsher Singh Josh.
4. Dr. Baldev Parkash.
5. Baboo Bachan Singh.
6. Chaudhri Rizaq Ram.
7. Khan Abdul Ghaffar Khan.
8. Shri Gian Chand.
9. Shri Amar Nath Sharma.
10. Chaudhri Darshan Singh.

---

*Chaudhri Devi Lal : I wish to raise a question of privilege about misreporting of my speech delivered in the House on the 30th March, and reported in the Tribune dated the 31st March, 1962. The relevant words about which I have an objection, are underlined, and the Newspaper is attached herewith.

LIBRARY COMMITTEE

Mr. Speaker : Under Rule 266 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly I nominate the following members of the Assembly to serve on the Library Committee for the financial year 1962-63 :—

1. Principal Rala Ram, *Chairman*.
2. Chaudhri Ram Sarup.
3. Babu Ajit Kumar.
4. Shri Rup Lal Mehta.
5. Sardar Jasdev Singh Sandhu.
6. Sardar Jagir Singh Dard.

COMMITTEE ON SUBORDINATE LEGISLATION

Mr. Speaker : Under Rule 265-B(1) and (2) of the Assembly Rules, I nominate the following members of the Assembly to serve on the Committee on Subordinate Legislation for the year, 1962-63 :—

- (1) Sardar Gurmit Singh,—*Chairman*.
- (2) Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal.
- (3) Sardar Lachhman Singh Gill.
- (4) Pandit Chiranji Lal Sharma.
- (5) Shri Rup Singh Phul.
- (6) Sardar Dilbagh Singh.
- (7) Shri Multan Singh.
- (8) The Advocate General.

HOUSE COMMITTEE

Mr. Speaker : Under Rule 267 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly I nominate the following members of the Assembly to serve on the House Committee for the financial year, 1962-63 :—

- (1) Shrimati Shanno Devi,—*Deputy Speaker. Ex-Officio Chairman*.
- (2) Shri Mangal Sein.
- (3) Shrimati Parsani Devi.
- (4) Her Highness Yusuf Zaman Begum.
- (5) Chaudhri Ram Sarup.

BUSINESS ADVISORY COMMITTEE

Mr. Speaker : Under Rule 53(1) and (3) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate

[Mr. Speaker]

the following members to serve on the Business Advisory Committee for the year, 1962-63 :—

- (1) The Speaker—*Ex-Officio Chairman*.
- (2) Pandit Mohan Lal, Home Minister.
- (3) Dr. Gopi Chand Bhargava, Finance Minister.
- (4) Sardar Gulab Singh, Chief Parliamentary Secretary.
- (5) Chaudhri Devi Lal.
- (6) Sardar Gurnam Singh.

COMMITTEE ON GOVERNMENT ASSURANCES

Mr. Speaker : Under Rule 261(1) and (2) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly I nominate the following members of the Assembly to serve on the Committee on Government Assurances for the year, 1962-63 :—

- (1) Baboo Bachan Singh,—*Chairman*.
- (2) Sardar Shamsher Singh.
- (3) Comrade Harnam Singh Chamak.
- (4) Shri Balramji Dass Tandon.
- (5) Comrade Ram Chandra.
- (6) Shri Kanhiya Lal Poswal.
- (7) Sardar Satnam Singh Bajwa.
- (8) Comrade Ram Piara.
- (9) Sardar Jai Inder Singh.

POINT OF ORDER

Sardar Gurnam Singh : I rise on a Point of Order, Sir. I find that some strangers are sitting in this House. They should be asked to vacate the House.

Mr. Speaker : The hon. Members may kindly give their names.

Sardar Gurnam Singh : They are Ministers of State. On account of their holding of office of profit, they have incurred disqualification for being Members of this House, under Article 191 of the Constitution of India. They will be liable in respect of each day on which they sit or vote to a penalty of Rs 500 as provided in the Constitution. I may further point out that this disqualification has been removed in the case of Ministers and Deputy Ministers, but not in the case of Ministers of State.

Mr. Speaker : I will have the matter examined to see if they are strangers.

Home Minister (Shri Mohan Lal) : I would request the hon. Member not to bother about it. The position is free from doubt. Legal advice has been obtained in this connection. Ministers of State are to be considered as Ministers. There is, therefore, no question of incurring disqualification by them *ipso facto*. I do not believe that the hon. Member has a right to suggest that the disqualification has been incurred merely because of such appointments. They have been appointed after full consideration. The hon. Member should not worry at all. The Government is sure about the legal position in this respect.

Sardar Gurnam Singh : I am not worried at all. But, we have to look to the interests of the rate-payers. I have explained the Constitutional position in the matter.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, इन्हें legal position House के सामने lay करनी चाहिये ।

Mr. Speaker : I will get the matter examined further.

कामरेड मन्खन सिंह तरसिका : स्पीकर साहिब, आप ने कहा है कि आप इस मामले को देखेंगे । मैं निवेदन करता हूँ कि जब तक आप इसे देख नहीं लेते इन State Minister को बाहर निकाल देना चाहिये ।

BILL (LEAVE TO INTRODUCE)

THE PUNJAB AGRICULTURAL UNIVERSITY (AMENDMENT) BILL, 1962

Minister for Agriculture and Forests (Sardar Gurbanta Singh) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Minister for Agriculture and Forests : Sir, I beg to introduce the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill.

DISCUSSION ON THE GOVERNOR'S ADDRESS (RESUMPTION)

Mr. Speaker : Now the House will resume discussion on the Governor's Address. Chaudhri Ram Singh was in possession of the House when it adjourned yesterday. He may please resume his speech.

चौधरी राम सिंह (जींद) : अध्यक्ष महोदय, मैं कल Pepsu Tenancy Act के बारे में अर्ज कर रहा था। जनाब, मेरे पास facts और figures हैं कि कितनी ज़मीन surplus declare की गई है। मैंने अर्ज किया था कि उस पर से कुछ बड़े बड़े कुनबों वाले tenants को उजाड़ा गया और सरकार इस तलाश में है कि उन पर किन को बसाया जाये। मैं यह कह सकता हूँ कि इस कानून से पंजाब को as a whole नुकसान पहुंचा है और जिन बड़े बड़े बिस्वेदारों की ज़मीन फालतू करार दी जानी चाहिये थी उन को एक special provision बना कर बचा लिया गया और जो यह था कि कोई भी आदमी mechanised farm बना कर अपनी फालतू ज़मीन पर काबिज़ रह सकता है इस के तहत इन्होंने जिस ज़मींदार को बचाना होता है उस की ज़मीन को इस provision के तहत ले आते हैं। मैं जो बयान दे रहा हूँ यह हकीकत और facts पर मबनी है। यह propaganda नहीं है। मैं एक फार्म का जिक्र करता हूँ। उस के पास पांच हजार बीघे ज़मीन है मगर उस के मालिक ने कभी अनाज इतना भी पैदा नहीं किया कि जिस से उस के अपने परिवार का गुज़ारा भी हो सके। उस ने अलबत्ता पांचवें हिस्से में एक एक बीघे में पांच पांच मन गवारा पैदा किया है। उस ने गंदम कभी पैदा नहीं की। उस के पास दो ट्रैक्टर ज़रूर हैं और दो ट्र्यूबवैल भी हैं मगर उसने देश के फायदे की कभी कोई फसल पैदा नहीं की। उस ज़मीन पर काफी मुज़ारों को बसाया जा सकता है मगर सरकार ऐसे लोगों को बचाती रहती है। इसी तरह जींद के पास एक गांव में कैरों साहिब के लड़के की तीन हजार बीघे ज़मीन है। जहां दूसरे बिस्वेदारों से ज़मीन छीन ली गई है वहां उसको Court of Wards का बहाना लगा कर कोई नोटिस नहीं दिया गया। उस ज़मीन पर सैंकड़ों कुनबों को बसाया जा सकता है। (At this stage Mr. Speaker asked Sardar Hardit Singh, who was sitting with feet on the bench to sit properly.)

मैं बता रहा था कि चूंकि वह ज़मीन चीफ मिनिस्टर साहिब के लड़के की थी इस लिये वह ऐक्ट उस पर लागू नहीं किया गया। इसी तरह से सरदार गुरबख्श सिंह सीवियां चीफ मिनिस्टर साहिब का नूरे-नज़र है, उस पर भी ऐक्ट लागू नहीं किया गया। ऐक्ट 1953 में लागू हुआ मगर उसे आज तक नोटिस नहीं दिया गया। सरकार की तरफ से यह Act बड़ा भारी hoax है।

फिर, जनाब, पुलिस की बड़ी ज़्यादा बढ़ाई की गई। कहा गया कि इस ने law and order को maintain करने की बड़ी कामयाब कोशिश की है। जनाब, मुझे नहीं मालूम कि पंजाब में कितने कतल हो जाएं, कितने सत्याग्रह हो जायें और कितनी चोरियां बगैरा हों तो यहां का law and order disturbed समझा जायेगा। मैं कुछ आंकड़े आप के सामने पेश करना चाहता हूँ। पंजाब के अन्दर एक साल में 17,685 वह cases हुए जो नुक्से अमन के सिलसिले में दफा 107 के तहत आते हैं। अब आप इस से अंदाज़ा लगा लें कि पंजाब के law and order की हालत कितनी अच्छी है। जहां पर पांच सालों में एक लाख आदमियों को bound down किया गया हो वहां कितना अमन हो सकता है। फिर यहां पर एक साल में 600 कत्ल हुए। 1957 से लेकर 1961 तक बीस हजार चोरियां हुईं। 1959-60 में 11,166 arms पकड़े गये, यह सब unlicensed थे। (विघ्न)। चाहे किसी के पास हों, यह सरकार का फर्ज है कि देखे कि इस की क्या

वजह है । फिर, जनाब, इस पंजाब के अन्दर 1959-60 में 751 लड़कियां अगवा की गईं । आप को पता है कि एक लड़की के अगवा होने पर रामायण बनी थी मगर यहां पर 751 लड़कियों के अगवा होने पर भी कहा जाता है कि यहां की हालत अच्छी है । यहीं पास में अम्बाला में एक लड़की अगवा हुई और कत्ल कर दी गई फिर भी पंजाब सरकार अपने कायम किये हुए law and order पर फख्र करती है । (आपोजीशन की तरफ से शेम शेम की आवाजें) फिर social evils या small crimes यहां पर पांच साल के अन्दर तीन लाख की बड़ी गिनती में हुए । मगर यह फरमाते हैं कि यह तो छोटे छोटे crimes हैं । इन छोटे छोटे crimes से ही तो यहां की सामाजिक अवस्था का पता चलता है । यह छोटे छोटे कहे जाने वाले जुर्म ही तो समाज की जड़ों पर कुलहाड़े का काम करते हैं । शराब, जूआ और छोटे बच्चों द्वारा किये गये जुर्म देश की morality पर असर अंदाज़ होते हैं । यह cases 1960 में 54,395 रजिस्टर हुए और 1959 में 50,350 Excise Act और Arms Act के तहत रजिस्टर हुए । जिस सूबे में दो साल के अन्दर डेढ़ लाख के करीब शराब, जूआ और immoral traffic के cases हों वह हकूमत तहजीब याफ़ता किस तरह कहला सकती है । (विघ्न) । हां, एक दोस्त ने एक बात और याद दिला दी है । 1947 से पहले यह कांग्रेसी भाई महात्मा गांधी की guidance में शराब खानों के दरवाजों पर picketing किया करते थे मगर अब वही भाई शराब खानों के अन्दर करते हैं ।

Mr. Speaker: I will not allow such remarks.

चौधरी राम सिंह : I am very sorry. तो, जनाब, मैं अर्ज कर रहा था कि कांग्रेस राज के तहत देश का चाल चलन गिरा है, ऊंचा नहीं हुआ । मैं सरकार की इस बात की दाद देता हूं कि इस ने कोअपरेटिव फार्मिंग को elections या उस के पहले नहीं छोड़ा, वरना यह जानते हैं कि पंजाब और हिंदुस्तान का किसान इस स्कीम को मन्जूर नहीं करता । यह तो एक vote catching device थी । कोअपरेटिव फार्मिंग पंजाब के लिये ठीक नहीं है और उस को अमल में न लाने के लिये मैं सरकार को मुबारकबाद देता हूं और उम्मीद करता हूं कि वह और कुछ सालों तक इस पर अमल नहीं करेंगे । (विघ्न) । मैं prohibition के बारे में बताना चाहता हूं कि Secretariat से सौ गज़दूर एक शराब की बार खोली हुई है जहां अफसर शाम को जाते हैं और पीते हैं । फिर सरकारी बसों में शराब के इश्तिहार लगे हुए हैं । रोहतक के बारे में जहां पर prohibition लागू की गई थी, एक कमीशन मुकर्रर किया गया था । उस की रिपोर्ट मैं ने पढ़ी है कि यह स्कीम फेल रही है । वहां पर जितनी शराब इस के लागू होने से पहले पी जाती थी उस से कई गुना ज्यादा अब पी जाती है । अगर सरकार वाकई चाहती है कि लोग शराब पीना बंद करें तो इस चीज़ का प्रचार स्कूलों और कालिजों में करना पड़ेगा तब जा कर इस का असर पड़ सकेगा ।

तालीम के बारे में सरकार ने जोर दिया है कि इतने schools और colleges खोले गये हैं, quantity तो इन्होंने दे दी है लेकिन quality के बारे में कुछ नहीं कहा गया । आज सूबे में University Education का क्या हाल है । हमारे सामने Public Service Commission की working के बारे में जो report उन्होंने दी है यह है कि हमारे स्कूलों और कालेजों से या University से जो graduates निकलते हैं उनकी अकल का दिवाला निकला हुआ है, और आप ही बतायें कि इस तरह की

[ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ]

education के consequences क्या होंगे । एक graduate को पूछा गया कि tape recorder क्या होता है तो उसने कहा—

“Tape recorder is rather an instrument to fetch confession by deceiving a person, as is laid down under Section 29 of the Evidence Act.”

यह एक 1st class graduate का हाल है जिसने P.C.S. (Judicial Branch) में selection के लिये apply किया था । लोगों को University से इस तरह की तालीम देकर निकाला जाता है ।

A Voice: He must be your colleague. (Interruption)

चौधरी राम सिंह : मैं जानता हूँ कि कितने अनपढ़ मिनिस्टर भी यहां बैठे हुए हैं । मैंने देखा है Primary Schools के अन्दर ढाई सौ बच्चों के लिये एक एक टीचर है और बच्चों की पढ़ाई का यह हाल है कि चार चार साल तक बच्चा पहली जमात में ही बैठा रहता है । मेरी suggestion यह है कि स्कूलों में काफी नम्बर टीचरों का होना चाहिये और टीचरों की quality अच्छी होनी चाहिये । नालायक टीचरों को वहां पर भरती न किया जाये । अन्त में यही कह कर बैठता हूँ कि Education को State के अन्दर अच्छा बनाया जाये ।

राज मंत्री (श्री हरबंस लाल) : सपीकर साहिब, पिछले पੰजां सालਾਂ ਦਾ period ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ 31 ਮਾਰਚ, 1962 ਦੇ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਇਤਿਹਾਸਕ importance ਰਖਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਬੜੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ । ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਨੇ ਇਹ ਅਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦੀ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਫਖਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸਾਉਣ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਹਰਾ ਹੀ ਹਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰੋਧੀ ਧੜੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਉਲਟ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਝ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਏਥੇ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।

ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਨਾਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਮੁਆਫ ਹੋਈ ਹੈ । ਔਰ ਅਗੇ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਸਾਲ 10ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਮੁਆਫ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ polytechnic ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ technical education ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੀਸ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 10 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਆਫ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਮੁਫਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਅਤੇ research ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ scientific ਸਤਰ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਆਮ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਇਕ Agricultural University ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ Vice-Chancellor

ਵੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਫਖਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਫਸਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹਰ ਸਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹ **research** ਦਾ ਕੰਮ ਏਥੇ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਮੀਲ ਲੰਬੀ ਸੜਕ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ **figures** ਤੋਂ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 350 ਮੀਲ ਲੰਬੀ ਸੜਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਬਣਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਓਥੇ ਸੜਕ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਬਣਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਸੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਹੁਤ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਬਾਰੇ..

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਬਿਜਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੈ। 1947 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜੇ ਥੋੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। 1956 ਵਿਚ 833 ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਲੱਗੀ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 833 ਦੀ ਬਜਾਏ 3,016 ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ **industrial connection** 1956 ਵਿਚ 5012 ਸਨ ਲੇਕਿਨ 1961-62 ਵਿਚ ਇਹ 10,400 **industrial connections** ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ 11237 **Industrial connection** ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ **Agricultural connections** ਜਿਹੜੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ 1956 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 3836 ਸੀ, 1961 ਵਿਚ ਇਹ ਆ ਕੇ 22056 ਹੋ ਗਈ। ਯਾਨੀ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਤਾਦਾਦ 4 ਗੁਣਾ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਜ **agricultural connections** ਦੀ ਤਾਦਾਦ 13,090 ਹੈ ਅਤੇ **industrial connections** ਦੀ ਤਾਦਾਦ 11,217 ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ **figures** ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਓ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਿਤਨੀ ਬਿਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਅੱਜ ਚਲ ਰਹੇ ਹੋ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਓ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰਫਤਾਰ ਇਸ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਗੇ 50 ਜਾਂ 100 ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ 600 ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਕਿਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ **Technical Education** ਔਰ **Medical Education** ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ **Medical Research** ਲਈ ਏਥੇ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ **Research College**

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ **Regional Engineering College** ਵੀ ਆਉਂਦੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਤਰੱਕੀ ਹ ਸਕੇ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ **industry** ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਲਾਈਸੈਂਸ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ **large-scale** ਔਰ **medium-scale industry** ਵਾਸਤੇ ਹਨ ਤੇ ਅਗਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ **public sector** ਵਿਚ **Machine Tools Factory** ਅਤੇ ਹੋਰ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮੁਰੱਬੇਬੰਦੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਇਕ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਏਥੇ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਉਥੇ ਨਾਲੀਆਂ ਪੁਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ 38 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਤਕਾਵੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, 56 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਇਕ ਲਖ ਟੱਨ ਅਨਾਜ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੀਜ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਸਾਰਾ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਨਾਜ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ **facts and figures** ਦੇ ਕੇ **allegations** ਲਗਾਉਣ ਔਰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਰਨਾ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਣੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹਵੇਗੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਸਨਦ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੀਲੋਖੇੜੀ ਦੀ ਸੈਂਟਰਲ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਨ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਏਥੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਬਲਾਕ ਸਮਤੀਆਂ ਔਰ ਮਿਊਨਿਸਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਸਕਣ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਇਤਨਾ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਏਥੇ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਏਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਔਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋਇਆ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗੱਲਾਂ

ਕਰ ਕੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਸ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਇਹ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਭਰਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰੇ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਇਕ ਬੜੇ ਕਾਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਕਲ ਇਕ **statement** ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਂਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ **statement** ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ **democracy has been reduced to mockery**. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ **reign of terror and lawlessness** ਹੈ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਬਲ ਮੈਂਬਰ ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣਗੇ। ਅਜ **election** ਨੂੰ ਹੋਇਆਂ ਸਿਰਫ ਮਹੀਨਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ **verdict** ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਲਫਜ਼ ਕਹੇ ਹਨ ਕਿ **democracy has been reduced to mockery** ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਸਦਾਕਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਸ਼ਤਹਾਰ ਵੰਡ ਵੰਡ ਕੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਕਲ੍ਹ ਏਥੇ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸੀ। ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਕੇ, ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾ ਕੇ ਏਥੇ ਭਾਂਬੜ ਮਚਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ **Constitution** ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਹਨ, ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵਰਤ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕੀ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੀ। ਕਿਹੜਾ ਵਿਧਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤ ਰਖ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੇ **Constitution** ਦੇ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਰਤ ਰਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ **fast unto death is not an attempt to commit suicide** ? ਕੀ ਉਹ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਰਖਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੋਕ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਦੋਂ ਉਹ **Constitution** ਕਿਉਂ ਭੁਲ ਗਏ ਸਨ। ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਦੋਂ ਚਲਦੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਏਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਅਜ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਜਨਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਫੈਸਲਾ-ਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਾਜ ਬਦਲਣ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਚੋਣਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਔਰ ਉਸ ਮੌਕੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਣ ਉਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਕੇ ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਚੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਏਸ ਮਕਸਦ ਵਾਸਤੇ ਹਰ 21 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਡੇ ਔਰਤ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹਕ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ **manifesto** ਉਹ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦੱਸੇ ਔਰ ਜਨਤਾ ਦਾ **verdict** ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਝੁਕੇ। ਕਲ ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਥੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਛਪਾਏ ਗਏ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਜਿਹੜੇ ਦਿਖਾਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੋਰ)।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ : ਇਹ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਰ ਪਾ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਲਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਦਿਉ। ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ **verdict** ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 11 ਫੀਸਦੀ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 7 ਫੀਸਦੀ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਐਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਬਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਜ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਆਖੀ ਸੀ **that democracy has been reduced to mockery.**

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਉਹ **law and order** ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਸੀ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵੋਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਾਡੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਸਾਡੀ ਬਿਹਤਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਵਾਜ਼ਾਂ : ਜਿੱਤੇ ਤਾਂ 34 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ (*Noise and Interruption*)

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ 34 ਵੋਟਾਂ ਤੋਂ ਜਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ 10.00 a. m. ਤਰਸਿੱਕਾ ਜੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ 464 ਵੋਟ ਵਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ 34 ਵੋਟ ਵਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 464 ਵੋਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਸ਼ੌਰ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਗਲਤ ਇਤਲਾਹ ਦਿਤੀ। ਮੇਰੀ ਜਦੋਂ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ 3 ਬਜੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੰਡਤ ਜੀ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਹਰ ਥਾਂ ਗਲਤ ਖਬਰਾਂ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਅਜੇ ਅੰਦਰ **counting** ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਪੰਜਾ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿੱਤ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜ ਇਥੇ ਆਕੇ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਸ **election petition** ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ਼ਤਹਾਰ ਕਢੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਇਸ਼ਤਹਾਰ ਕਢੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਹੈ ਉਸਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ **Democracy** ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਹਾਮੀ ਹਨ। (*interruptions*) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਸੰਦੀ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਆਪਣੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਸੰਦੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿ **reign of terror** ਫੈਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦਫਾ 107/151 ਦੇ **cases** ਚਲਾਏ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ **cases** ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ **law and order** ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਫਾ 107/151 **pre-ventive action** ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ **preventive**

action ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਲੋਕਿਨ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ **preventive action** ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਝਗੜੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਫਸਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਰੀ ਅੱਗ ਭੜਕਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ? ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ **preventive action** ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਤਰਾ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ **action** ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਸ **action** ਦੀ ਲੋੜ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੁਨਾਫਰਤ ਫੈਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਭਾਲੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਦ ਤੇ ਆਮਾਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.. (*interruptions*) ਜੇਕਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੋ **sister communities** ਨੂੰ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਦੰਗੇ ਤੇ ਆਮਾਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਚੁਪ ਬੈਠੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਣ ? ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਇਥੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਮਨ-ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਣਾ ਦੁਭਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ **boldly action** ਨਾ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ **historian** ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਤਾਰੀਖ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਵਿਚ ਕੋਤਾਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਮਨ-ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਕੂਕ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਅਹਿਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੂੰਕਿ ਮਨ ਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੁਣ ਅਗੇ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਜਿਤ ਗਏ ਹਨ । ਫਿਰ ਇਹ 34 ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਰੋਣਾ ਰੋਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੜੀ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 154 ਸੀਟਾਂ ਦੀ **election** ਲੜੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ 154 ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਲੜਾਈ ਲੜਨੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ 34 ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਤਾਅਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ । (*cheers*) ਇਸ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਫਿਰਕਾ-ਦਾਰੀ ਦੇ ਪੈਰ ਉਖੇੜ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ **secularism** ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ **secularism** ਤੇ **democracy** ਦੇ **symbol** ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਵੀਰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ **symbol** ਹਨ । ਇਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਸਵਾਲ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਤੀਜਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਹੈ ਜਿਸਤੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿੱਖਤ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਗਰੀਬਾਂ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਇਸ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦਾ ਜਿਸਦੇ ਪੈਰ ਉਖੜ ਗਏ ਹਨ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਅਜ ਇਹ ਮਨਿਸਟਰੀ ਜਿਥੇ ਭੁਖ, ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਰਦਮਸੁਹਾਰਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ **boldly** ਲੜਦੀ ਰਹੇਗੀ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ **law and order** ਖਰਾਬ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਦਫਾ 107/151 ਦੇ **cases** ਬਣਾਏ ਗਏ

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਹਨ। ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ **unsocial elements** ਸਰਾਬ ਦੀਆਂ ਭਠੀਆਂ ਚਾੜ੍ਹੀ ਰਖਣ, ਜੂਏ ਬਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਸਲ੍ਹਾ ਇੱਕਠਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਨੋ-ਮਾਲ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਚੁਪ ਚਾਪ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਦੀ ਰਹੇ? ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ **unsocial activities** ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਣ। ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ **credit** ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਰਾਬ ਦੇ **cases** ਫੜੇ, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਸਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪਕੜ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ **antisocial activities** ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ, ਉਲਟੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨੋ ਅਮਾਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਰੋਕੇਗੀ। ਇਹ ਮੁਕਦਮੇ ਸਗੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਫਰਾਇਜ਼ ਨਿਹਾਇਤ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ **anti-social elements** ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ **Constitution** ਦਾ ਬੜਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ **plebiscite** ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ **Constitution** ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ **plebiscite** ਦਾ ਕੋਈ **provision** ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੰਨੀ ਹੈ---(*Interruptions*)

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। (*noise*)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। (*noise*)

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : **Constitution** ਜਿਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਤੁਸੀਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਤੇ **plebiscite** ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਰ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਸਲੇ 'ਤੇ **plebiscite** ਹੀ ਕਰਾਏ ਜਾਣ? ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ **plebiscite** ਨਾਲ ਤਾਂ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਕਲ ਜਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ **verdict** ਲਉ ਅਤੇ ਉਸ **verdict** ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤਸਲੀਮ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ **region** ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਬਾਂਗੇ ਦੁਹਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਤਨੀ ਨਾ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਈ, ਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਗਰਾਮਰ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਆਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਲ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ 2 ਕਰੋੜ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਖਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਕ ਕਰੋੜ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਢਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਰਖਿਆ

ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭਾਂਬੜ ਮਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। (ਘੰਟੀ)

ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ **Hon'ble Member** ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਅਨਾਜ ਦਾ **surplus** ਸੂਬਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਫਸਲ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ **fair price shops** ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਲੋੜਵੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਅਨਾਜ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧ ਮਿਲੇ ਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਕੀਮਤਾਂ ਰਹਿਣ ਤੇ ਵਕਤ ਸਿਰ ਅਨਾਜ ਮਿਲੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਅਗਰ ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲ ਯਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਹਨ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਅਗਰ ਖਤਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਓਦੋਂ ਤਕ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਖੇੜੀ ਜਾਂਦੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : Since there are a number of hon. Members who want to participate in the discussion I will be able to allow each hon. Member to speak for 10 minutes only.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਮੋਗਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਤੇ **Motion of Thanks** ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ **Treasury Benches** ਵਲੋਂ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਦਸਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਦਿਨ ਤੱਕ ਸਰਹਾਲੀ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ **justify** ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ। ਉਹ **law and order** ਤੋਂ ਚੱਲੇ ਤੇ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਓਥੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਭ ਕੁਝ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਾਂਗਾ। ਅਗਰ ਇਹ ਗਲਤ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ **consequences face** ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ, ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ (ਵਿਘਨ ਤੇ ਸ਼ੋਰ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **transporters** ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਮਿਟ ਦਿਆਂਗੇ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਲਵਾ ਬਸ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿਤੀਆਂ ਜੋ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਅੱਜ ਉਹ ਗੱਡੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਹਨ। (ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ **shame, shame** ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ **nationalise** ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਾਲਵਾ ਬਸ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਰਨਾਲੇ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਹੋਰ **facts** ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ **law and order** ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਮੋਗਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਥਾਣਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਵਿਚ ਦੋ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗਾਈਫਲਾਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਂ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੋਲ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]

ਪਹੁੰਚੇ। ਏਥੋਂ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਿਲਾਏ ਗਏ। ਹੇਠਲੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਉਹ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਰਦਾਰ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲਾਸਪੁਰ ਦਾ 9 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ law and order ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿਟਦੇ ਹਨ। ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਯਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਵਲੋਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਬੰਬ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। (ਸ਼ੋਰ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਰਾਹੀਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। 15th August, 1959 ਨੂੰ ਮੈਂ S. S. P. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਅਫਸਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ S. S. P. ਨੇ 15 ਅਗਸਤ 1959 ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਉਥੋਂ ਬੰਬ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ। S. S. P. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ lodge ਕੀਤੀ। ਸਾਰਾ ਥਾਣਾ suspend ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਮੂਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ। ਇਹ law and order ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿਟਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ Education Minister ਨੇ ਕੱਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ political adulteration ਹੈ। ਇਹ ਇਸ adultery ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। 1957 ਵਿਚ ਮੋਰਚਾ ਲਗਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 21 ਟਿਕਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, hon. Member ਨੂੰ adulteration ਤੇ adultery ਦਾ ਫਰਕ ਸਮਝਾ ਦਿਉ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ nationalise ਕਰਨੀ ਹੈ। ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਕੰਪਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ political Leaders ਨੂੰ ਚੰਦਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ। ਡੱਬਵਾਲੀ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਰੂਟ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਅਛਾ ਹੈ। ਚੰਦਾ ਨਾ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ address ਵਿਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਯਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ ਯਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਜਾਹ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ criticism for the sake of criticism ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Animal husbandry ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ artificial insemination ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ artificial insemination ਨਾਲ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਨਸਲ ਬਦਲ ਜਾਏਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਸਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਇਹ ਦੱਸਣ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਊ ਯਾ ਭੈਂਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸੈਂਟਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ। Artificial insemination ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਇਕ ਮਹਿੰ artificial insemination ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਿੰ ਬੰਬਈ ਜਾਂ ਕਲਕਤੇ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਚਾ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿੰਨੀ breed ਬਾਹਰ ਭੇਜੀ। ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ

ਤਬਕੇ ਵਲੋਂ **elect** ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ **agri-culture** ਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ। ਕੁਛ ਅਰਸਾ ਹੋਇਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ **Prime Minister** ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ **agriculture** ਇਕ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ **Chief Minister** ਆਪ ਰਖੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **Industry** ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮੇ ਰਖੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲ ਤੋਂ **agriculture** ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਯਾ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੋਈ ਤਾਂ **agri-culture** ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਦੇ ਦਿਤਾ, ਜੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮਾ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਬੀ ਤੇ ਖਰੀਫ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ **hon. Minister** ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਰਖਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਨਰਮਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੱਟ ਹਾਂ। ਇਹ **practically** ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ ਤਾਂ ਵਧੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ **Holdings** ਹਨ, ਲੋਕ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ **unemployed** ਹਨ, ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **target** ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। **Agriculture** ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲੋਂ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਰਿਹਾ। ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਉਪਜ 70 ਮਣ ਤੇ ਪੁਜ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਦੀ ਉਪਜ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਉਗੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **Agriculture seed farms** ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਜੇਕਰ ਬਾਹਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ **yield** ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ **Seed Farms** ਦੀ **yield** ਘਟ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ **ammonium sulphate** ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ **yield** ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ **ammonium sulphate** ਨਾਲ **yield** ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ **seed farms** ਵਿਚ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ **yield** ਘਟ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ **seed farms** ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਾਕਸ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਸ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਖਰੀਦ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਜ ਕਲ ਟਰੈਕਟਰ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਪਿੰਡੇ ਇਕ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਜਾਂ **Chief Minister** ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿੰਨਾਂ ਕਿ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕ **suggestion** ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]

ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ development blocks ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ Blocks ਵਿਚ Tractor Unit ਬਣ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ no profit no loss basis ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਚਾਹੇ ਇਸ ਟਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਲੈ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਤੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਅਸੰਮਤੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ): ਮਾਨਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ address ਤੇ ਜੋ motion of thanks ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮਾਫ਼ ਕਰੋਗੇ ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਆਖਾਂ ਕਿ ਦੋ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਵਾਸਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਆਖਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਗਲ ਤੇ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮੁਤਫਿਕ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਠੀਕ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ address ਤੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਯਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿਉਗੇ? (ਹਾਸਾ) ਤੁਸੀਂ ਮਲੋਂ ਮਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇਹ address ਪੜ੍ਹਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ, ਕਾਲਜ ਚਲਾਏ ਗਏ, ਡੈਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਘਰ ਘਰ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਦੇ lens ਹੀ ਨਾ ਹੋਣ, eye sight ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮਲੋਂ ਮਲੀ ਅਖਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਗਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ deaf ਅਤੇ dumb ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਹੀ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਕਿਵੇਂ ਸੁਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਘੋੜੇ ਜਾਂ ਗਧੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਭੇ ਤਕ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। (ਹਾਸਾ) ਠੀਕ ਇਹ ਹਾਲਤ ਅਸਾਡੀ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)

ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਅਕਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਇਹੀ ਅਕਲ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਕੇਵਲ ਇੰਨਾਂ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ long tongues ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਕਰੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਮੂੰਡੇ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ, ਅਗਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੈਂਬਰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। Does it behove an hon. Member to go on speaking like this and not allow the House to hear what the other hon. Member says?

Pandit Chiranji Lal Sharma : If it behoves the Treasury Benches the Opposition Benches have strength enough to pay in the same coin.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਫਿਰ ਇਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਜਿੰਨੀ **long rope** ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਉਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ **justice** ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਫਿਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰੀਆਂ ਛੱਡ ਜਾਉਗੇ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲਉ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੱਵਈਆ ਇਹ ਹਾਊਸ ਵਿਚ **adopt** ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਗ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਲ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਚੁਕਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਡਫਲੀ ਹੀ ਵਜ਼ਾਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਡਫਲੀ ਵਜ਼ਾਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹਨ। (ਹਾਸਾ)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਆਪਣੇ **chance** ਤੇ ਬੋਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ **speeches** ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ **nonsense** ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਪਰ **senseless** ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਉ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ **preside** ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਨਿਹਾਇਤ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਬਾਤ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਹਰ ਗਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵੇਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆਂ ਘਟੀਆ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਗਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਇਕ ਜ਼ਾਬਤੇ ਵਿਚ ਆਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੀ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਹਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਵਾਂ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਕਤ ਬਹੁਤ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਕਫੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬੋਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਨਾਵਾਕਫੀਅਤ ਵਿਚ, ਪਰ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ, ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਤੋਂ ਹੈ, ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ **agrarian reforms** ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਸ ਵਿਚ ਫੇਲ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ **surplus** ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਢੀ, **tenants** ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਰੇਤਲੀਆਂ ਹਨ, **Land Reclamation Act** ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ **reclaim** ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਵਾਕਫੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ **facts and figures** ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 1952 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਸ

[ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਤਰ੍ਹਾਂ 1952 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 30 standard acres limit ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿੰਨੇ Area ਨੂੰ surplus declare ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। Erstwhile Punjab ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਫਰਵਰੀ ਤਕ 3,21,888 standard acres ਜ਼ਮੀਨ surplus declare ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ erstwhile Pepsu ਵਿਚ 34,277 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ surplus ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਲ 3,56,160 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ erstwhile Punjab ਵਿਚ 26,567 ਏਕੜ ਤੇ 15,305 tenants ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ Pepsu ਵਿਚ 4,402 standard acres ਤੇ 1,459 tenants ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ resettled tenants ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਹੈ 532। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ West Punjab Land Utilization Act ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੋ land reclaim ਹੋਈ ਉਹ ਹੈ 93,996 ਏਕੜ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ 60,000 ਏਕੜ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 12,352 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ landless tenants ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦਫਾ 18 ਹੇਠ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੁਲ ਰਕਬਾ 73,035 ਏਕੜ ਹੈ। ਹੋਰ tenants ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਉਹ ਇਹ ਹਨ ਕਿ 500 ਰੁਪਏ construction of houses ਦੇ ਵਾਸਤੇ, 100 reclamation ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਗਰਾਂਟ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 1,000 sinking of wells ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ provide ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ.....

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : On a point of Order, Sir. ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਐਸੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ re-settle ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ notice ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੇਰੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਡੇਢ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ verify ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦਰਿਯਾਫਤ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਏ ਹਨ ?

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ speech ਅੰਦਰ speech ਨਾ ਕਰਨ। Land Utilisation Act ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ landless ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ Co-operative Societies ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਵੇਂ implements ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ 5 ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ 5 acre reclaimed ਅਤੇ 10 standard acre ਬੰਜਰ ਜਾਂ unreclaimed

ਹੈ । **Land Utilization** ਐਕਟ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਮੁਰੱਬਾ ਬੰਦੀ ਦਾ ਤਾਲੂਕ ਹੈ 96 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ **surplus** ਰਕਬਾ **Erstwhile Pepsu** ਦਾ ਅਤੇ 87 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਕਬਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ **consolidation** ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਏਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ , ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਆਦਮੀ **provide** ਕਰਨੇ ਸਨ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਔਰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ । ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਰਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ **retired judge** ਹਾਈਕੋਰਟ ਅਤੇ **retired Chief Justice** ਪੈਪਸੂ ਹਾਈਕੋਰਟ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਹਨ । ਸਰਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 200 ਰੁਪਏ **per day** ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਏ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿ ਉਹ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਨ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 87 ਕੇਸ **per month** ਦੇ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੁਣ ਤੱਕ 1,817 ਕੇਸ **refer** ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ 1,749 **cases decide** ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ **pending cases** ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 68 ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ 28 ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਚ ਵਿਚ 23 **decide** ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ **pending cases** ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜੇ ਹਨ । ਇਹ ਲਫਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਲਈ ਲਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ **farms exempt** ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਣ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਔਰ ਇਕ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਮਨਿਸਟਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ **claims decide** ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਖਾਸ **rules** ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **decide** ਕਰਨਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ **recognised farms** ਦੀਆਂ **conditions** ਹਨ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਤਨੀ **land farm** ਲਈ ਦੇਣੀ ਹੈ ਔਰ ਜਿਹੜਾ **area exempt** ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ **limit** ਕਿਤਨੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਬਕਾ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁਰਮ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਵਜ਼ਾਰਤ **by way of threat** ਛੱਡੀ ਸੀ । ਬਾਕੀ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਵਕੀਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਖੂਬੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਕਦਮੇ ਅਕਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਜਰਮ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਵਿਚ ਬੇਗੁਨਾਹ ਫਸ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੁਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆਖਣੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਆਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪੌਜ਼ੀਸ਼ਨ ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । (ਤਾੜੀਆਂ)

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

(At this stage Shri Ram Partap Gargar Member of the Panel of the Chairmen occupied the Chair.)

ਏਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀ । ਉਹ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ । **I have great respect for him.** ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਡੇਢ ਲੱਖ ਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਉਹ 3 ਲੱਖ ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ 2, 2 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਆਵੇਗੀ । ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ **uneconomic holding** ਹੋਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਘਟੋ ਘਟ 5 ਏਕੜ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ । (*Interruptions*)

ਇਹ ਗੱਲ ਏਥੇ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵਜੋ ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਤਨੇ ਹਨ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਦੋਂ **industry** ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ **Industry** ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ **provide** ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਫੇਲ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦ ਰਹੋ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਦਿਉ ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ **try to form any via media.** ਇਕ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਗੱਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਨਸੰਘ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਰੌਲੇ-ਗੌਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਬੇਸੁਰੇ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੂਸਰੀ ਨਾਲੋਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹੈ । ਅਤੇ ਇਹ ਬੇਸੁਰਾ ਸਾਜ਼ ਤਾਂ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਵਜਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹੋ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ? ਜੇ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰੋ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਔਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਡੌਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਸਝਾਉ ਦੇਣ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਤੁਸੀਂ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗੇ । (ਸ਼ੋਰ)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਘਰਾਟ ਰਾਗ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । (ਸ਼ੋਰ) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ **movements** ਚੱਲੀਆਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੌਰਮੈਂਟ

ਨਾਅਹਿਲ ਹੈ । ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ movements ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ movements ਚਲਾਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ national ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧੱਕਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ Democracy ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਖਤਲਿਫ outlook ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਤਸਦਦ ਨਾਲ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ movement ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗਲ 1955 ਦੇ ਵਿਚ ਠੀਕ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਡਾਕਟਰ ਕਲਕੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਧੜਕ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਂ ਆਦਮੀ ਦੀ ਲੰਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਮਾਪਤਿ : ਆਪ ਬੈਠ ਜਾਓ । ਧੜਕ point of order ਨਹੀਂ ਹੈ । (The hon. Member should resume his seat. This is no point of order.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਚਾਈ ਕਾਫੀ ਕੜਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਮਾਪਤਿ : ਸ਼੍ਰੀ ਸਕਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਬੈਠ ਜਾਓ । ਕਹਿ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲਨੇ ਵੀਜ਼ੀਏ (I would request Shri Makhan Singh to please resume his seat and let the hon. Minister continue his speech.)

ਛਾਓਬਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ : On a point order, Sir. ਸਨ੍ਰੀ ਸਹੋਦਯ ਨੇ ਅਪਨੇ ਆਖਣ ਮੈਂ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਧੜਕ ਤੁਸੀਂ ਬਤਾ ਦੇਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੈਨੇ ਕੋਈ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਾ ਕੀਉਂਕਿ ਸੈਨੇ ਕੋ definite ਨਾਮ ਦਿਓ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ mother-in-law (Interruptions) ਦੂਸਰੀ ਜਮੀਨ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਕਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀਂਦ ਕਾਲੇ ਦੀ ਹੈ । ਧੜਕ ਕੋ . . . . . (Interruptions)

Mr. Chairman : (Addressing Chaudhri Ram Singh) Please resume your seat.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ erstwhile Punjab ਨਾਲੋਂ erstwhile Pepsu ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਏਥੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਮਾਮਲਾ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ । ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ Unit ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਮਲਾ assess ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਇਕ Unit ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਵੈਸੇ Land Revenue Act ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ within the same unit ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦੇਣ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਕੋਈ ਨੁਕਤਾ-ਚੀਨੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਬਸ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ **Governor's address** ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪਖ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਔਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇ ਨਾ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਪਣੀ **failure** ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਜੋ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਸਪੀਚਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ **failure** ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਗੁਨਾਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਤੇ ਵੀ **failure** ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜੇਕਰ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਦਸਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਡਰਦੇ ਹਨ? ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ, ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਚੁੰਕ ਵਕਤ ਥੋੜਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਗਈ। ਦਰਅਸਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਬਕ ਨਹੀਂ ਸਿਖਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ **electorate** ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ **verdict** ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (*Interruptions*) ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ **elections, taxation** ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਅਤੇ **corruption** ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਲੜੇ ਹਨ ਔਰ ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 30 ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 62 ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲੇ 120 ਤੋਂ ਘਟ ਕੇ 90 ਹੋ ਗਏ ਹਨ.....

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲੀਡਰ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਤੁਹਾਡੇ ਚੌਧਰੀ ਸੂਰਜ ਮਲ ਜੀ ਕਿਧਰ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤੇ ਰਾਸਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਹੰਸ ਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਹੇ ਰਵਾਂ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ **electorate** ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਲੀਆ 1½ ਗੁਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, **registration fee** 6 ਗੁਣਾ ਵਧਾਈ ਸੀ, ਲਾਉਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦੀ ਫੀਸ ਵਧਾਈ, ਅਤੇ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਭਾਰੀ **taxation** ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਣ ਲਈ ਇਸੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 22 ਮਾਰਚ, 1961 ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਲੋਕ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਤਕਲੀਫਤ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਾਠੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਗਲ ਕਹੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉ ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤੇ **corruption** ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਉ। ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ **corrupt** ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਲਸੀਆਂ ਨੂੰ **reject** ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ (**Cheers from the Opposition.**)

ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ agrarian reforms policy ਬਿਲਕੁਲ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਤਰਦੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ failure ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਾਈਦ ਵੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਬੂਤ ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ, P.I.P. ਜਾਂ ਜੈਨ ਸੰਘ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਂਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ ਬਲਕਿ ਖੁਦ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੀਡਰਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕ ਪਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਧੋਬਰ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ tenancy problem ਨੂੰ study ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਭਾਗ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ study ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ All India Congress ਦੇ ਅਖਬਾਰ Economic Review ਵਿਚ 15 ਸਤੰਬਰ 1957 ਨੂੰ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬੇਸ਼ਕ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

“Problems of landless tenants in Gurdaspur” in A.I.C.C. organ ‘Economic Review of 15th September, 1957.”

“By 1949-50, the land reforms introduced in other states had their repercussion in this State also. The demand for security of tenure and rights in land grew on the part of tenants. On the other hand, the land-owners, fearing that their lands which were being cultivated by tenants, might be lost to them as a result of land reforms, took recourse to wide-spread ejectments and started taking lands under cultivation. This meant harassment to the tenants. The land-lords also began to partition their lands transferring them in the name of their relatives and selling them with the result that the tenants were ejected in a large number of cases.”

ਫੇਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਜੋ ਅਜ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹਨ ਜਦੋਂ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 1948 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 1,85,000 ਮਾਲਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਲੇਕਿਨ 1952 ਵਿਚ ਜਦੋਂ tenancy laws ਬਣੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਸਿਰਫ 39 ਹਜ਼ਾਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ 1955 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਲਕ ਸਾਰੇ ਹੀ 28,836 ਰਹਿ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਖੁਰਦੀ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਹੋਏ ਹਨ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ 13,500 ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸੁਣ ਲਉ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਈਸਾਈ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਖਣ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਥ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਸਨ ਜਾਂ ਖੱਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰਕੰਡੇ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਜੋ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਨੀਲਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਗ ਬਗੀਚੇ ਲਾ ਕੇ ਖੁਰਦ ਬੁਰਦ ਕਰ ਲਉ। ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਹੋਏ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1953 ਤਕ ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਉਨਾ ਵਿਚ 29,125 ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੋਰੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਲੀਸੀ ਕਰਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਤਕ ਨੌਬਤ ਪੁਜੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮੱਕੋਵਾਲ ਵਿਚ 29 ਮਈ, 1958 ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜੁੱਡੀ ਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਪੁਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਚਾਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ, ਮੋਹਣਗੜ੍ਹ ਵਿਚ 18 ਕਤਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਕਤਲ ਹੋਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੋਰੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ। ਠੀਕ ਹੈ ਕੁਝ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਵੀ ਗਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਲਗਿਆਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ 'ਤਗੜੇ ਹੋ ਜਾਉ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਗੇ ਹਾਂ' ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ'। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਛੇਤੀ ਜਾਉ ਪੰਡਾਂ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਉ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਜਾਉ ਚੋਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ (ਹਾਸਾ)। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਆਸਾਂ ਰਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ interpretation ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੌਲਤੇ ਵਰਗੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੁਕਲ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਖੁਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ Finance Minister ਨੇ 9 ਮਾਰਚ, 1956 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ failure ਮੰਨਿਆ—

“Unfortunately the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, did not prove very effective with the result that a large number of tenants came to be ejected.”

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ Finance Minister ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਖੁਦ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਰੋਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਨਅਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸਾਰਨ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਜ਼ਰੋਰੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਠੋਸ ਜ਼ਰੋਰੀ ਸੁਧਾਰ ਬੜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ address ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਧੌਕੇ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਲਾਸ III ਤੇ IV ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਲ ਇਹ ਕਮੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰਮਚਾਰੀ Secretariat ਵਿਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ 1946 ਵਾਲੇ ਗਰੇਡ ਹੀ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਭਾ ਏਨੇ ਵਧ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਾਂਗਾਂ ਖਾ ਕੇ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਤਾਲਬੇ ਮਨਵਾਏ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਬਾਕੀ ਛੋਟੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰੇਡਾਂ ਵਿਚ 1946 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ

ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਕੋ ਸਤਹ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰੇਡਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਵਖੇਵਾਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ **dearness allowance** ਮਿਲਾ ਕੇ 65 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਚਪੜਾਸੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ 80 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਕਲਰਕ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਏ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲਰਕ ਨੂੰ 120 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਨੂੰ 172 ਰੁਪਏ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਨੂੰ 230 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਜਮਾਦਾਰ ਨੂੰ 65 ਰੁਪਏ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜਮਾਦਾਰ ਨੂੰ 85 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਵਖੇਵੇਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਖੇਵਾਂ **unjustified** ਹੈ। (ਘੰਟੀ) ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਲੇਬਰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ **norm** ਤੈ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 4 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਟੱਬਰ ਨੂੰ 209 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮਲਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ 8 ਆਨੇ ਸਾਲ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, 8 ਆਨੇ ਸਾਲ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ 8 ਆਨੇ ਸਾਲਾਨਾ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ **secretaries** ਦੀਆਂ ਤਰੱਕੀਆਂ 125 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਤਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 80 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੀ ਘਟ ਹੈ (ਘੰਟੀ), ਇਸ **point** ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ **Second Pay Commission** ਦੀਆਂ ਸਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

Government Servants Conduct Rules ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **demonstration** ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

Mr. Chairman : The hon. Member should now wind up his speech.

Comrade Shamsheer Singh Josh : All right, Sir. I have to make this point and, therefore, will take only a minute or two. Thereafter I will resume my seat.

ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਗਲ ਉਂਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਇਕ **representation** ਤੇ **Supreme Court** ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ **demonstration** ਦਾ ਹਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਦੇ **address** ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਰਸਤਾਵ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੱਲ ਏਥੇ ਸ਼੍ਰੀ ਯਸ਼ ਜੀ ਬੋਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਿਹਾ (ਘੰਟੀ)। (*The hon. Member resumed his seat.*)

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਏਥੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿਤਾ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਕਾਫੀ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ **confidence** ਨਾਲ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੁਖਾਲਫਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜੋ **progress** ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਹ **progress** ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਸਹੀ ਹੋਵੇ, ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ **constructive** ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਉਹ **helpful** ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ

[ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਇਹ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ **general** ਤੌਰ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜੋ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਜੋ **progress** ਕੀਤੀ ਹੈ, ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ **agitations** ਚਲੀਆਂ। **Agitations** ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜੋ **agitations** ਚਲੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਰਕਸ਼ਾ ਸੰਮਤੀ ਨੇ ਚਲਾਈ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਚਲਾਈ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ **anti-betterment levy** ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਚਲੀ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਐਸੀਆਂ **agitations** ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ **progress** ਨੂੰ **retard** ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਭਾਈ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਇਖਤਲਾਫ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ **agitations** ਇਸ ਲਈ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਹ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਜਦੋਂ **agitations** ਚਲਣ ਉਹ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਖੋ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ **progress** ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ **progress** ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਇਹ ਆਪ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲ ਇਹ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ **Co-ordination Committees** ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। **Co-ordination** ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਗੇ ਘਟ ਸੁਣਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਯਾ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਜੋ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਮੌਕੇ ਤੇ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਣ, ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸੱਜਣ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੋ ਕੰਮ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ **surplus area** ਹੈ ਉਹ **recover** ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 30 acre ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ **surplus area** **recover** ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ **recover** ਕੀਤਾ ਹੈ। **Surplus areas** ਦੀ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ **recover** ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ **distribution** ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ **ejected tenants** ਹਨ ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਫੈਸਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ **landless** ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵਾਹੀ ਕਰ ਸਕਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ **share** ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾ ਸਕਣ। ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨਿਕੰਮੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **surplus area** ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ **point out** ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਜਾਏਗਾ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਤਰਲੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

Consolidation ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 1965 ਤਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। **Consolidation** ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਹੁਣ ਦੀ **consolidation** ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਭਰਾ, ਜੋ ਅਜ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ, ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ **non-agriculturists** ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਦਲਣ ਲਈ ਜਾਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿੱਗਰ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਗਰਾਊਂਡਾਂ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਥੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, **Rehabilitation Department** ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ **partition** ਹੋਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਔਖੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ **West** ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਧਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਉਧਰ ਤੇ ਉਧਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਏਧਰ ਲਿਆਣੀ ਪਈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **amenities** ਦੇਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗੀ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਧਨ ਦੇਣ ਵਿਚ ਚਿਰ ਲਗਾ ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ **Rehabilitation** ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਸਰਾਤ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਤਕ ਪਾਕ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ **hang over** ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਬਾਰੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ **agitations** ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ **Rehabilitation** ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ **claim** ਦੇਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਮਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਣ, ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ **address** ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ **co-operative** ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ **co-operative** ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਇਕ ਬੜੇ ਹੀ **progressive** ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ **Co-operative Department** ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ **bogus** ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਇਕ **Communist** ਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਕਹੀ ਗਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲਗੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਹੀ ਗਲ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ **co-operative sector** ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ **sectors** ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। **Service Co-operative** ਅਤੇ **Joint Co-operative Farming** ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ

[ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। **Service Co-operative** ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਪਿਛਾਹ ਖਿਚੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ **Service Co-operative** ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, **Joint Co-operative Farmings** ਅਜ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਲ ਤੇ ਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਜਾਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ **working** ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ **Joint Co-operative Farming** ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ **co-operatives** ਨੂੰ ਤਕਵੀਅਤ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਝ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ **joint farming** ਇਕ **collective farming** ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਪਿਛਾਹ ਖਿਚੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਜੋ **joint farmings** ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਣਤਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਮੁਕੰਮਲ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤਾਂ **clear** ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ **intention** ਕੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ **co-operative sector** ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਇਹ **co-operative** ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰਖਦੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ **sector** ਨੂੰ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ **completion** ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਬਿਜਲੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਧਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਦੇ ਥਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੈਰਾਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਵਾਬਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ **agitations** ਨਾ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਖਰਚ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਜਲਦੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਬਿਜਲੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਭਾਖੜੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ **State Minister** ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦਸ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਅਸੀਂ 3600 ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਤਫਸੀਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। **Pong Dam** ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਡੈਮਾਂ ਨਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹਰ **sector** ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋਸ਼ਲ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ **economic welfare** ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ **follow** ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ **Socialistic Pattern of Society** ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ **Socialistic Pattern of Society** ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਚੁਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਜਿਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਕਿ ਗਰੀਬ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੁਖਤੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕੀਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ **transport** ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 50 : 50 ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਨਾਲ **transport** ਨੂੰ **nationalise** ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ 50 ਫੀ ਸਦੀ **transporters** ਵਿਚ **incentive** ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ। ਜੇ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੇ **routes** ਨੂੰ **nationalise** ਕਰ ਲਏਗੀ। **Transporters** ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ **transport** ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ **nationalisation** ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਹ ਗਲਤ **notion** ਹੈ ਜੋ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ **Technical Education** ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ। **Technical Education, industry** ਦੇ ਫੈਲਾਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ **Industry** ਦੇ ਫੈਲਾਣ ਵਿਚ ਹੁਣ ਪਿੰਡਾਂ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਗਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ **Industrial Estates** ਕਾਇਮ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਖਰਚ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ **Industry** ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਖਰੀਦ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਕੁਝ ਇਮਾਰਤ ਤੇ ਖਰਚ ਆਵੇਗਾ ਉਸ ਦਾ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਹਰ ਪਾਸੇ **Industry** ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ। ਫਿਰ **Industry** ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਸੜਕਾਂ ਹੋਣ, ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਲਈ ਕਰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ **state economy** ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਕੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਲਿਜਾਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ **Address** ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ **Hilly Areas** ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬੀ **region** ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ **region** ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ **Hilly Area** ਦੀ ਵੀ ਚਰਚਾ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ **economical point of view** ਨਾਲ **Hilly Area**

[ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਨੂੰ ਵੀ **develop** ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ **development** ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ **plan** ਵਿੱਚ 22½ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ **provision** ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਉਂਦੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣੇ ਦਾ **area** ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਹਿੰਦੀ **region** ਲਈ...

(ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼)

I am sorry, I will not be able to do justice to my point of view. ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਦੀ **development** ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਥੇ **free education** ਅਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਸ ਸਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਤਾਲੀਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਹੋਰ, ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ **Nursery training** ਵਗੈਰਾ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਮਦਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ **main aim** ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਤਾਲੀਮ-ਯਾਫਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ **rights** ਅਤੇ **duties** ਵਿੱਚ ਤਮੀਜ਼ ਕਰ ਸਕਣ। ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤਮੀਜ਼ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਅਤੇ **rights** ਨੂੰ ਇੱਕਠੇ ਕਰਕੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਣਗੇ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ **development** ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ **Address** ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਡੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪੈਣ ਦੇ ਵੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਉਣ ਦੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵੱਲ ਗਏ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਝਗੜੇ ਬੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਝਗੜੇ ਹਨ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਸੂਬਾ ਅਗੇ ਵਧਿਆ ਹੈ।

ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ **opposition** ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ। ਇਤਨੇ ਚਿਕ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਉਹ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਹਾਸਾ)

ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹਦੀ ਅਕਲ, ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਮੁਹਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਅਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ **combination** ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਲੜੀ ਅਤੇ **Communists** ਨੇ **Betterment levy** ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ। ਪਰ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਖਸੀਅਤਾਂ ਵੀ ਇੱਕਠੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਜੰਗ

ਜਿਤਣ ਲਈ ਜੋ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਗਈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜੀ। ਇਹ ਫਖਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਕੜੇ ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤੱਕ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਮਿਆਬੀ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ **Communists** ਨੇ ਜੋ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ **compromise** ਕੀਤਾ ਉਹ **Compromise** ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। **Communist Party** ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਨੁਕਤਾ-ਨਜ਼ਰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਖਰਾ ਹੈ ਉਸ ਅਕਾਲੀ **party** ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਦਤਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਜਮਾਤ ਹੈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੋਣ **manifesto** ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਕੇਰਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੁਸਲਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਕੋਈ **Compromise** ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਦੇ **Blocks** ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਿਖ **Communist** ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ **Communist** ਅਕਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਦੱਸੋ ਜਦੋਂ ਅਕਾਲੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਲੇ ਫੇਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ **compromise** ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਹ ਮੁਖਤਲਿਫ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਇਤਨੇ **development** ਦੇ ਕੰਮ ਹੋਏ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹ ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦਾਲੋਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਅਸੀਂ ਮਿਲਕੇ **development** ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੂਬੇ ਦੀ **education** ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ, ਕਾਮਿਆਬੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਜਟ ਦੀ ਬਹਿਸ ਤੇ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਕਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **elections** ਵਿੱਚ ਇੱਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਿਆਬੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। **Consolidated** ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ **communalism** ਦੇ **charge** ਨੂੰ **refute** ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਫਤਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਹਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜੋ **American type** ਦੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੱਖਣ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। **Governor** ਸਾਹਿਬ ਦੇ **Address** ਵਿੱਚ **Cattle Breeding** ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਨਿਕੰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀਆਂ **grazing**

[ਸਰਦਾਰ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ]

grounds ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹਰ ਇਕ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦਾ ਪਸ਼ੂ ਸਵੇਰੇ ਚਰਾਗਾਹ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚਰਕੇ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੂਸਰੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ **Grow More Food Campaign** ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਚਰਾਗਾਹ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਚਰਾਗਾਹ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਆਵਾਗਾ ਗਾਈਆਂ, ਵਹਿੜੀਆਂ ਅਤੇ ਵਛੀਆਂ ਆਮ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਸਲ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੁਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਸਾਡੇ **bulls** ਦੀ ਬੜੀ ਕਮੀ ਹੈ। **Bulls** ਜੋ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੜੇ ਹੀ ਨਿਕੰਮੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹਰਿਆਨਾ **bulls** ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਹਿਸਾਰ **family** ਤੋਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਜਿੱਥੇ **Buffalo Bulls** ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਨਿਕੰਮੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਨਸਲ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਿਕੰਮਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ **improved Bulls** ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੁਧ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ **Artificial insemination** ਦੇ ਵੰਗ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬੜਾ ਕਾਮਿਆਬ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ **Services** ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਕਾਬਲੇ ਰਹਿਮ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸਾਈਸ **artificial insemination bulls** ਨੂੰ ਸਾਂਭਦੇ ਹਨ, ਉਹ **2 Centres** ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 55 ਯਾਨੀ **27½ rupee per Centre** ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਾਹਵਾਹੀ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨੀਕ ਪਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਦੀ ਬੁੜ ਕਾਰਨ ਦੁਧ ਦੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਕਮੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੇ ਫਲਰੂਪ ਸਾਨੂੰ **balanced** ਖੁਰਾਕ ਤਾਂ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਦੁਧ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਹਤ ਨੀਕ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਦੁਧ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਦੁਧ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਯਸ਼ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਛਤ ਦੁਧ ਪਿਆਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਕੋਲੋਂ ਸੁੱਕਾ ਦੁਧ ਮੰਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦੀਏ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਧਾਈਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁਢੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਦਾ ਇਤਿਜਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਮੈਂ ਬੁਚੜਖਾਨਾ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਥੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਚਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਿਜਾਮ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਭੁਖ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਉਤਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਗੇਰਾ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਬੁਢਿਆਂ ਲਈ ਆਸ਼ਰਮ ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਭੁਖ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿੰਜਰ ਨਾ ਵੇਚ ਲੈਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਖੇਤੋਜਗਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਆਦਮ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਦਾ

ਕੰਮ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਾਬਲੇ ਰਹਿਮ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੂਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਖਰੀਦੀ ਜਾਵੇ ਉਹ ਖਾਲਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਮੈਂ **Horticulture** ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੇਬ ਸੰਖੀਏ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਭਾਫ ਦੇ ਕੇ ਪਕਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਲਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗੈਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲੀ ਖੁਰਾਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਵਿਚ ਮਲਾਵਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਵੇ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਰਹੇ ਔਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਖੁਰਾਕ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 15 ਸਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੌਮੀ ਕੈਰੈਕਟਰ **develop** ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਏਥੇ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀਆਂ ਟਾਹ-ਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਮਿਆਬੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੋਥੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੀ ਸੁਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਉਹ ਸੀਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਵੀ ਉਹ ਸੀਸਾ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ। ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਵਜ਼ੀਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛੋ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਏਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਇਹ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਐਡਰੈਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟ ਸਕਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਔਰ **national character** ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ (ਰਾਏਪੁਰ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ **Address** ਤੇ ਸ਼ੁਕਰੀਏ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਿਤ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਬੇਸ਼ਕ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਮਗਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਕਿਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਕੋਤਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਢਿਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤ ਕੇ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਰਮਿਟ ਜਾਂ ਕੋਟੇ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਕੇ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਅਮੀਰਾਂ, ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਅਕਾਲੀ ਔਰ ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਔਰ ਗਰੀਬਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ।

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair)

ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਲ, ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਜੋ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਰਾਂ ਲੈਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੌੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ **exploit** ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਚੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜੇਕਰ **discredit** ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਇਸਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸਦੇ **programme** ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਹੈ ਬਲਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ **official** ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਕਰਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਬੀਆਂ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਲੋਕ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਜੋ ਕੰਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਢਿਲ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਹੋਣੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸੜਕ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਫਿਰ ਜੋ ਕਰਜ਼ੇ ਵਗ਼ੈਰਾ ਲੈਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਵਾਰ ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨੰਬਰ ਤੋੜ ਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਨ ਪਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪੈਦਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **exploit** ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚ **zeal** ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦਸਣ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਮੈਂ ਕੁਝ **land reforms** ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ 1955 ਤੋਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੋਲ ਵੀ ਮਾਲ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਹੇਠਲੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹੇਠਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ **land reforms** ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਉਪਰ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਉਥੇ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲਣੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਬਿਸਵੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਹੇਠਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਨੁਕਸ ਹੈ ਉਹ **implementation** ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (*interruptions*) ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਵਕਤ ਜੋ ਮਸਲਾ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਉਹ **land reforms** ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਕਤ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਰਾਫੇਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ **special** ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਮਦਦ ਦੇ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਇਥੇ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ .....

Mr. Speaker : Please wind up now.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮੈਂ **development** ਬਲਾਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬਲਾਕ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ ਉਥੇ ਤੁਰਤ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ ਉਹ ਖਾਸ ਖਾਸ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਹੁਣ ਵਧ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਕ ਇਲਾਕਾ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ। (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਹਿ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਕਤ ਪਟਿਆਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਹੀ ਐਸਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਇਕ ਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਦੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੀ ਜਾਵੇ। ਤਾਲੀਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਜੇਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸੈਂਟਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ **merge** ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹਿਸੇਦਾਰ ਸੀ। ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਹੜੇ **area** ਵਿਚੋਂ ਵਧ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਹਕ ਬਦਲਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲੇ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋਏ ਹਨ (*interruptions*) ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੀ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਪੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦਸਿਆ ਹੈ ਉਸਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਚੀਫਰੀ ਸੁਕਿਤਧਾਰ ਸਿੰਘ (ਸੋਨੀਪਤ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ **address** ਦੇ ਸੁਤਾਲਿਕ ਵੀਰਾਂ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Military Department ਤੋਂ King's Commission ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਐਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤੋਂ V.C.Os. ਐਸੇ Non Commissioned Officers ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜ਼ੀਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜੋ Ministers, Ministers of State ਐਸੇ Deputy Ministers ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ Defence line ਤੈਧਾਰ ਕਰ ਲੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ ਹਰ ਏਕ ਧਰ

[चौधरी मुस्तियार सिंह]

सोचता है कि अगर मैं न बोला तो कहीं मैं अपने हक से खाली न रह जाऊं। इस लिये हर एक उठता है और आपोजीशन पर बरसता है। एक साहिब बोले और आपोजीशन पर बरसते हुए कहने लगे कि आपोजीशन को हमारे साथ सहमत होना चाहिये। सूबे में जो Law and Order का ढोल पीटा जा रहा है और जिस तरह से democracy का खून किया जा रहा है वह किसी से छिपा नहीं है। जम्हूरियत का नंगा नाच नचाया जा रहा है, तो क्या हमारे दोस्त इसी लिये हम से उम्मीद करते हैं कि हम शुक्रिये के प्रस्ताव में इन के साथ शामिल हों? भला यह कैसे हो सकता है? हमारी तरफ एक मिसल मशहूर है "कि खस्म करे नानी और दंड भरे दोहता" गलतियां तो यह करते हैं, ज्यादातियां तो यह करते हैं और उनका जवाब जनता को हम दें और इस काम में हम इन की मदद करें, यह कैसे हो सकता है? एक साहिब उठे और वह भी आपोजीशन पर बरसने लगे, कहने लगे कि अब की दफा जो आपोजीशन है It is devoid of sense, दूसरे कहने लगे कि Political adultery है। मैं वज्जीर साहिब से कहना चाहता हूं कि अगर आप का Medical Examination करवाया जाए तो आप में बहुत से mental asylum के अंदर शरण लेने वाले होंगे। आप के अस्पताल तो बिना डाक्टरों के हैं वहां तो आप को जगह मिल नहीं सकती। अभी एक साहिब ने कहा कि गोशालाओं का भी यही हाल है सो वहां भी आप को जगह मिलनी मुश्किल होगी। (Interruptions) यही नहीं बल्कि Besides, if this test is held they are to be adjudged as political moral wrecks.

मैं अर्ज करना चाहता हूं कि सूबे के अन्दर जब इस किस्म की irregularities हो रही हों, services को demoralise किया जाये, अवाम के character को झूठे वायदे करके demoralise किया जाए और फिर भी हम से उम्मीद की जाए कि हम इन के साथ शुक्रिया करने में शामिलियत करें तो यह भला कैसे हो सकता है?

स्पीकर साहिब, अगर आप मुझे मौका दें तो मैं अर्ज करना चाहता हूं कि किस तरह से P.C.S. की services, जिन्हें शानदार services माना जाता था, उनमें postings, promotions और transfers के लिये conventions rules और regulations को observe किया जाता था, उन्हीं में आज इन rules को बालाएताक रखा जाता है। थोड़ी थोड़ी services के आदमियों को यहां Under Secretaries लगाया जाता है, promotions के लिये पचास पचास आदमियों को supersede किया जाता है। आप मौजूदा Chief Secretary के जमाने की Civil list को उठा कर देखें तो आप को सैंकड़ों ऐसी मिसालें मिल जायेंगी। जब कोई मिनिस्टर अपने एक दो आदमियों के लिये दूसरों को supersede कराकर नाजायज़ favour मांगता है उसकी आड़ में चीफ सैक्रेटरी अपने कई आदमियों को नाजायज़ तौर पर favour कर जाता है जिस से P.C.S. और I.A.S. की services के अन्दर आज discontentment और resentment पायी जाती है (घण्टी)।

श्री अध्यक्ष : अब आप खत्म कर दें बाकी बातें general administration की demand के वक्त कह लेना (The hon. Member may please wind

up now. He may discuss the rest of the matters during the discussion on the general administration.)

ਚੌਥਰੀ ਮੁਲਤਿਧਾਰ ਸਿੰਹ : ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੂਂਗਾ । ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਹ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ (ਬੰਦੀ) ਬਸ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕਰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਗੋਦੜ ਇਥੇ ਉਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਉਸੇ ਇਕ ਚਿਟ੍ਰੀ ਮਿਲ ਗਈ । ਉਹ ਉਸੇ ਉਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਮਿਲਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਾ, "ਕੀ ਲਿਆ ਹੋ" ਤਾਂ ਇਸ ਉੱਪਰ ਉਸ ਗੋਦੜ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਉਹ ਪਰਵਾਨਾ ਲਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਖੁਲੀ ਛੁੱਟੀ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਜਿਸ ਗਾਂਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਹੇ ਚਲੇ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਮੱਥੀ ਹੋ ਖਾਵੇ ਪੀਵੇ" । ਅਗਲੇ ਰੋਜ਼ ਸਭ ਗੋਦੜ ਇਕ ਗਾਂਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ । ਉਥੇ ਉਹ ਮੱਥੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ । ਸਾਥੀ ਗੋਦੜ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਪਰਵਾਨਾ ਦਿਖਾਓ ਤਾਂ ਉਹ ਗੋਦੜ ਬੋਲਾ ਕਿ ਪਰਵਾਨਾ ਕਿਥੇ ਦਿਖਾਓ ਉਥੇ ਉਹ ਸਭੀ ਅਨਾਧ ਹਨ । ਉਹੀ ਹਾਲਤ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਥੇ ਉਹ ਹੈ । ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਗ constructive suggestions ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ । Suggestions ਆਖਿਰ ਦੇ ਕਿਸ ਦੀ ? ਉਹ ਉਹੀ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸੁਣਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ patience exhaust ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ constructive suggestions ਦੀ ਜਾਣਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੋ ਤਾਂ patience ਦੇ ਸਾਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਸਲਾਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਪਰ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ ।

ਯੋਜਨਾ ਮੰਤਰੀ (ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਬੁਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਹਾਲੇ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਤਿੰਨ ਅਫਸਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪੁਰਾਣੇ ਇਦਾਦੇਸ਼ਮਾਰ ਦੇਖੇ ਗਏ । ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਦੇ, ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਐਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੋਰਮੈਂਟ ਨੂੰ 27 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਨਹੀਂ ਹਾਲੇ ਵਿੱਚ 27 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਘਟ ਕਰਨਾ ਤੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਥੋੜਾ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਫਾਇਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਘਟ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ 17 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਘਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੋ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਪੈਪਸੂ ਦੀਆਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਾਲਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਗੱਲਤ-ਫਹਿਮੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਇਦਾਦੇਸ਼ਮਾਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨਾ ਹਾਲਾਤ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਕਿੰਨਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ; assessment circle ਘਟ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਹ ਇਦਾਦੇਸ਼ਮਾਰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਇਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹਾਲਾਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਤਕਸੀਮ ਕਰਵਾ ਦਿਓ ।

ਯੋਜਨਾ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੇ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਿਚ ਮਰਲੇ ਮਰਲੇ ਦੀਆਂ ਝੋਂਪੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਤਵਜੋ ਦੇਵੇ। ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਰਾਏਪੁਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਬੋਲੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਤਵਜੋ ਦਿਲਾਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੇ **backward classes** ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ **Harijan welfare** ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਐਨੇ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿੰਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸੰਸਾ) ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਐਸੇ **measures** ਲਿਆਵਾਂਗੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੌਕਾ ਹੋਏਗਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਤੇ ਕੌਣ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸੰਸਾ)। ਹਰੀਜਨ ਯਕੀਨ ਰਖਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਾਰ ਲਏ ਹਨ, ਉਹ ਹੱਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਹ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿਸਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਕਰਾਂਗੇ। (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸੰਸਾ)।

ਤੀਜੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੋਲੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਇਲਮ ਹੈ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੀ **location** ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ, ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਐਲਾਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ **District** ਪੱਧਰ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਦਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। 1800 **stenographers** ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ **type-writing** ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 70,000 ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 40,000 ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਤੇ 30,000 ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋ ਅਕਤੂਬਰ ਤਕ ਜ਼ਿਲਾ ਪੱਧਰ ਤਕ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੇ ਪਰਬੰਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਬੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਭਾਗ ਬੜਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨਵੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ। **Technical terms** ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਨਵਾਂ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਇਕ ਵਡੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 1,25,000 ਸ਼ਬਦ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਜਿਲਦ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਰ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿਚ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ, ਛਪ ਜਾਏਗੀ। ਐਨੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕਥਨ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੌਂ) : ਮਾਨਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਵੇਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਆਕੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਨ 12 00 noon ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ

ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਨਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਵੇਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆ ਕੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ **standard of living** ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਜਣ ਕੁਝ ਸੁਝਾਓ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਵਾਏ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਇਹ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੈਸ਼ਨ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੇ ਢੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਂਦੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣ ਢੰਗ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ **improve** ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੀਡਰ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਦਾ ਉਤਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਵਕਤ ਸਿਰ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਬਜਟ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ **demands** ਵੀ ਆਉਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਕਤ ਨਾ ਲੈ ਲਵਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣੂ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਜੇ ਕੁਝ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਰੋਦਸਤ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਾਸ **facts** ਅਤੇ **figures** ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਵਾਂ ਅਤੇ ਬਜਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਦੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ **facts** ਨਾਲ ਦਿਆਂ। ਮਿਠਾ ਬਣ ਕੇ ਜਾਂ ਕਰੜੇ ਢੰਗ ਵਿਚ, ਹਾਲਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਇਤਨੀ ਵਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ **return** ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਿਰੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਨਿਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਗੇਗਾ। ਇੰਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਡੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਰਜ਼ ਤਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ, ਜੈਨ ਸੰਘ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਇਕ ਮੁਨੱਜ਼ਮ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਲੋਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਕ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸੁਝਾਓ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਉਸਾਰੂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅਵੱਸ਼ ਪਤਾ ਲਗਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ **determined** ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਦਿੱਕਤਾਂ ਦਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਡਰੇਨਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ **Irrigation Minister** ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ **request** ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ **note** ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਆਪ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਵੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਖ ਮਨੋਰਥ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਰਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੀਰੀ, ਅਸੀਂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸੋਚਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਖ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। **Drains** ਪੁੱਟਣ ਨਾਲ **water-logging** ਦੀ **problem** ਹਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਖ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਕਲ੍ਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਖਾਮੀਆਂ ਹੋਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਲਾਕੇ ਵੰਡ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਥੇ ਆ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਥੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਕੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੁਖ ਦਸ ਸਕਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖਾਹਿਸ਼ਮੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਕਾਲੀ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਲੀਡਰ ਵਲੋਂ ਜੋ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਕੁਝ **background** ਦੇਵਾਂ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜਦੋਂ ਲੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਾ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸਲ ਵਿਸ਼ੇ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਹਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਇਕ **statutory body** ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਸ **body** ਤੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕਸਮ ਦਿਵਾਈ ਗਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਲੈ ਕੇ ਦਿਆਂਗੇ ਇਸ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਮੌਰਚੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਕਾਲੀ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਲੀਡਰ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ **reference** ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਇਕ **statutory body** ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵੀ ਤਾਅਲੁਕ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਖਵਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਇਕ ਸਿਧੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੌਂਹ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾ ਅਸਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੌਂਹ ਖਾਧੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਮੰਗ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ

ਸੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਡਰਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਆੜ ਲੈਕੇ ਤੁਸੀਂ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ।

Sardar Gurnam Singh: Punjabi Suba demand is not banned.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ **banned** ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ **merits** ਤੇ **demerits** ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਖਾਣਾ ਕਿੰਨਾ ਮਾੜਾ ਸੀ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤੁਸੀਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਓ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ, ਜਦੋਂ ਵਕਤ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਕੇ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦਾ, ਫਿਰਕੂ ਅਗ ਨੂੰ ਭੜਕਾਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 1947 ਦਾ ਰੰਗ ਲਿਆਉਣ ਦਾ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਜਾਤੀ ਰਾਏ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਪੁੰਜਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸੀ ਜਮਾਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਪਰ **public** ਵਿੱਚ ਜਲਸੇ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਭੜਕਾਉ ਲੈਕਚਰ ਨਾ ਦੇਣ।

ਇਨ੍ਹਾਂ **elections** ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਜਾਰੀ ਰਖਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ **elections** ਲੜ ਲਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਰਚੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ **demand** ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ **constitutional** ਹਕ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ **demand** ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਉਕਸਾਹਟ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਕਹੋ ਕਿ "ਟੋਪੀ ਤੇ ਧੋਤੀ ਪਾੜ ਦਿਆਂਗੇ" ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ **adviser** ਹਨ, ਪਰ **adviser** ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਗੰਦੇ ਅਤੇ ਭੈੜੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ **constitutional** ਬੁਰਕਾ ਪਾ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਠਾਈ ਵਾਂਗ ਲੱਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ **agitation** ਵਿੱਚ ਬਤੌਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ **adviser** ਦੇ ਖੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਗਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ **constitutionally peaceful**

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ demand ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਆਂ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੌ, ਸੌ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਪੈਦਲ ਜੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਘਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਲਕੜਾਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕਰ ਲਉ ਕਖ ਇਕਠੇ ਕਰ ਲਉ ਤੇ ਫੇਰ ਤੀਲੀ ਲਾ ਦਿਓ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਐਨ ਏਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ agitation ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀਆਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਈਆਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਫੁਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਹ 50,000 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਇਸਦਾ 5 ਵੀਂ ਸਦੀ ਯਾ 10 ਵੀਂ ਸਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਨੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਐਨੇ ਸਿਖ ਆਏ ਅਤੇ ਐਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਆਏ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬੇ ਬੁਨਿਆਦ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਏਥੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਏ ਉਹ ਵੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਚੌਧਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੌਲਤਾ M.P. ਵੀ ਤਾਂ ਏਥੇ ਆਏ ਸਨ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਹਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਵੇਖਣ ਆਏ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਰਦੇ ਕੀ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ communist ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੜ੍ਹ ਜਾ ਬੱਚਾ ਸੂਲੀ ਤੇ ਰਾਮ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਰਹੋ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕਖ ਕਠੇ ਕਰਕੇ ਤੀਲੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ communist party ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੱਸੇ ਨਾਲ ਫਾਂਸੀ ਵੀ ਦੇਣ ਤਾਂ ਕਹਿਣਗੇ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਰੱਸੇ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਇਹ ਰੱਸੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਹਾਡੇ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੀ non-violent ਅਤੇ constitutional ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੋ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ 25 ਵਰ੍ਹੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ political ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਹਥ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀਰ ਭਾਰਤ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਐਡੀਟਰ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਜ਼ਿਆਈ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਨਵੇਂ ਆਕੇ ਰਲੇ ਹੋ (Interruptions) ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈਂ; ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ political ਗੱਲਾਂ ਦਾ। ਜੇ ਇਕ ਦਬਕੀ ਦਿੱਤੀ ਤੂੰ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ seriously ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਰਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ position ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਕੌਣ ਆਏ ਅਤੇ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਪੰਜ, ਦਸ ਹਿੰਦੂ ਵੀ

ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੋਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ peaceful ਗੱਲ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲਾਉਣੀ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਆਂਧਰਾ ਵਿੱਚ ਗੜ ਬੜ ਹੋਈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਫਿਕਰ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੜ ਬੜ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ 24 ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

I would like to say that I can tolerate anything, but not the exploitation of religion for the satisfaction of one's personal vanity.

ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਹਿਰੀਕ ਦਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ personal importance ਬਣਾਈ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

I can suffer even those who, through mistake and misunderstanding, resort to these methods but a deliberate attempt of that type, made by anyone, is difficult to put up with.

ਜਿਸ ਕਰਕੇ 24 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ action ਲੈਣਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਰਾਤ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁਰਦੇ ਦਾ post-mortem ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਫਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਮੁਰਦੇ ਦਾ post-mortem ਉਸ ਹਦ ਤੱਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਹਦ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਹਟ ਗਏ ਅਸੀਂ post-mortem ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਣੀ ਹੈ। (Interruption)

Mr. Speaker No. interruption please.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਇਹ statement ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ House ਦੀ table ਤੇ lay ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਹ picture ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਲਾਈਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਚਲਣ ਨਾਲ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਂਬੜ ਮਚ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ Administration capture ਕਰਨੀ ਚਾਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਮੌਰਚੇ ਲਾਉਣ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਅਕਲਮੰਦੀ ਹੈ। (Interruption)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ: ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਇਕ instance ਦਿਉ ਅਸੀਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਮੌਰਚੇ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਤਨੀ ਕੁ ਗੱਲ ਕਰਨ ਜਿਤਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਏਥੇ ਆਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਗਿਲਾ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਨਹੀਂ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਗਿਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਹੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਸਵਤੰਤਰ, ਜਨ ਸੰਘ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜਿਤ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਫਾ 45 ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਮਗਰ ਜਿਤ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ 19 ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਹ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੜਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਔਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰੀ ਜਾਵਾਂ ਲੇਕਿਨ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅਮਨ ਰਖਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਹਾਂ ਦੀ ਦਾਲ ਹੀ ਖਾ ਗਏ ਸਨ।

Sardar Gurnam Singh : Cheap observations by the Leader of the House.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, constitution ਦੇ points ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੀਡਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਤਕੀਏ ਦੇ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਪ agitations ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ agitation ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਰਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਅਮਨ agitations ਦਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਲ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। 29 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੱਥਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ lead ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ Rowdy element ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੁਲੀਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਸਤੌਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਔਰ ਇੱਥਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਸੀਸੇ ਤੋੜੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਸੀਸੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਟੁਟੇ ਹਨ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਰਾਂ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੋਈਆਂ। ਦੋ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬਖ਼ਤ ਰਾਏ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਉਥੇ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਖੜਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਾਂ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਅਠ ਵਜ ਕੇ ਪੰਜ ਮਿਨਟ ਤੇ ਖੁਸ਼ਬਖ਼ਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਪਸਤੌਲ ਨਾਲ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਔਰ ਸਣੇ ਪਸਤੌਲ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭਜ ਤੁਰਿਆ। (ਸ਼ੋਰ) (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : question) ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਸਬਰ ਨਾਲ ਸੁਣੋ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਉਥੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਬਰਫੇ ਲੈ ਕੇ ਖੜੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਭੇਜ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਘੰਟਾ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਲੈਣ ਦਿਉ। (ਸ਼ੋਰ)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਏਸ **statement** ਨੂੰ ਚੈਲਿੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਮਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਲੁਕਾਇਆ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਵੂ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲੇ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਸਰਾਂ ਦੇਖ ਲਉ, ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਦਫਤਰ ਦੇਖ ਲਉ ਲੇਕਿਨ ਬੁੰਗਿਆਂ ਤਕ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਗ਼ਲਤ ਬਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਜੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਲੁਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਾਡੇ ਹਥ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ਬਖ਼ਤ ਰਾਏ ਦਾ ਕਾਤਲ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿਖਾਵਾਂਗੇ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਮਰਵਾਇਆ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਸੱਪ ਲੜੇ ਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਲਾਠੀ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਮਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਦੋਂ ਉਹ **duty** ਤੇ ਸੀ ਔਰ ਬਾਵਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਕਾਲੀ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਕਿਉਂ ਪੈਸੇ ਘਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿਉ (**noise**)

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਦੀ ਵੀ **enquiry** ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵਕਤ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਵਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ (**Interruptions**) ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਮੈਨੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜੋ ਐਨੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਾ ਘੁਸਣ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਜੇ ਘੁਸ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਕਿਉਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਸ ਨੂੰ **demoralise** ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹਰਜਾਨਾ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਨ ਦਿੱਤੀ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਹਰਜਾਨਾ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੋਕ ਵੀ ਪੁਛਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਨੀਂਦ ਸੁੱਤਾ ਹੈਂ। ਕੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ **statement** ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਪੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ..... (**Interruptions**)

ਇਕ ਮਾਣਯੋਗ ਮਾਂਬਰ : ਮੇਰੇ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ। (**noise**)

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਮੁਕਰਾਂਗਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਤੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

"I learnt with great shock last night of the murder of one of my Police Officers, Assistant Sub-Inspector Khushbakht Rai, at Amritsar while at the post of duty. I made an immediate announcement from Delhi regarding assistance to his family. I condemn with all the emphasis at my command, action of violence of this type and I am quite determined to take the fullest measures to ensure that the peace is not disturbed in the State. I am sure that all sane elements in the public, of all communities, will be with me in extending the greatest sympathy to the family of the deceased and in supporting me fully in maintaining the rule of law and tranquillity throughout the Punjab."

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਮੋਰੇ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਦਿਉ (noise)।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮੋਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਉਹ ਕਿਹੜੀ **statement** ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ **statement** ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਛਪੀ ਹੈ ਤਾਂ I will own it ਮੈਂ ਮੁਕਰਾਂਗਾ ਨਹੀਂ। ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਆਪਣੀ **personal vanity satisfy** ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੀ ਇਸ **vanity** ਨੂੰ **satisfy** ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ **tolerate** ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਗੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ **tolerate** ਕੀਤਾ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਨਾ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਨਾ ਝਬਾਲੀਆਂ ਨੂੰ, ਨਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਏ ਨੂੰ **tolerate** ਕੀਤਾ। ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਕਿਥੇ ਝਲਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ **vanity satisfy** ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਲਾਹ-ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਗ਼ਲਤ ਇਸ਼ਤਹਾਰ ਕਢਣ ਦਾ ਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਲੋਕ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਾਂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਘਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੈਰ, ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਖੁਸ਼ਬਖ਼ਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ **demoralise** ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚਾਲ ਵੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਸ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਧੜਾ ਧੜ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਘੁਸ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ **exploit** ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ **religious sentiments** ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਗੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਮ ਤੋੜਦੀ ਹੋਈ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੁਖ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ **family** ਨੂੰ ਵੀ **compensation** ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਕਾਤਲ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚਾਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਅਤੇ **patience** ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਤਾਕਿ ਇਹ ਇਸ ਚਾਲ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਲੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਵੀ ਮਾਰਨ ਦਿਓ, ਕਿਲਾ ਬੰਦੀ ਵੀ ਕਰਨ ਦਿਓ, **aggressive** ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨ ਦਿਓ ਤੇ **constitution** ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵੀ ਉਡਾਉਣ ਦਿਓ ਪਰ ਅਸੀਂ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ purpose ਨਹੀਂ ਹੱਲ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਕਿ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ sentiments ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਦਸੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੀ patience ਵਿਖਾਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਸਥਾਨ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਕੇ ਉਸ ਪਵਿਤਰ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੀ ਪਵਿਤਰ ਥਾਂ ਨੂੰ ਤਖਰੀਬੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਨੂੰ ਸਚ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ (noise) ਉਸਦੀ ਸਿਆਸੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਚੋਣਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਜਿਤਨੇ ਸਾਹ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭੋਗ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਸਾਹ ਮੁਕ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਨੇ ਆਦਮੀ ਫੜ ਲਏ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ is not prevention better than cure? ਜਿਹੜੇ ਪਕੜੇ ਹਨ ਉਹ ਬਾਕਾਇਦਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੋਂ warrant ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਪਕੜੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਾ ਲਊ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਹਾਂ ਸਾਡੀ prosecuting agency ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਮੌਕੇ ਅਨੁਸਾਰ gravity of situation ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੋ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਜਿਤਨਾ capable of playing mischief and doing violence ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਜੱਜਾਂ ਨੇ gravity of situation ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 20 ਹਜ਼ਾਰ, ੨੫ ਹਜ਼ਾਰ 30 ਜਾਂ 35 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮੰਗੀ (Interruptions) ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਨੇ ਵੀ 15-20 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਹਾਲਾਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ (Interruptions)

Sardar Gurnam Singh : The High Court accepted personal bonds in cases where bails of rupees one lakh each were demanded.

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਕਿਤਨੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋ ? ਜੇ ਕਰ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ। ਦੇਸ਼ ਨਾਲ Executive ਤੇ Legislature ਨੂੰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਯਾਨੀ Judiciary ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਅੰਗ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਤੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 5 ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਗਏ ਹੋ ਜਦੋਂ gravity of situation ਬਦਲ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਫੇਰ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ।

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਹੋਰ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੇ ਸੀ। (noise)

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਮੁਤਾਬਕ ਘਟੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ Advocate ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ Judges ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਰਮੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਜੇਕਰ ਉਸ ਵਕਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਖਾਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮਨ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੱਤਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਇਕ ਤੋਪਾ ਨਾ ਲਗੇ ਫੇਰ 10 ਤੋਪੇ ਲਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਹਾਸਾ) ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅੱਖੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਹ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਸਮਝਾ, ਕਿ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾ ਕਰਨ (*Interruptions*) ਇਕ ਮੌਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਫ਼ਾ 107 ਦੇ ਇਤਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਚਲਾਨ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ *period* ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਗਿਣਦੇ ਹੋ। ਜਿਹੜੇ ਪਕੜੇ ਹਨ ਕੋਰਟ ਤੋਂ *warrant* ਲੈ ਕੇ ਪਕੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਨਾ ਪਕੜਦੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਘੱਲੂ ਘਾਰਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕਦੇ ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਦੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗ਼ੜ ਬੜ ਹੁੰਦੀ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੇ *service* ਤੋਂ *retire* ਹੋ ਕੇ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ (*noise*) ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ *Judiciary* ਨੂੰ *Executive* ਨਾਲੋਂ ਜੁਦਾ ਕਰਕੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਬਲੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਠੀਕ ਹੈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਉੱਚੀ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕਰ ਕੇ, ਫਿਰਕਾਦਾਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹੇਗਾ (*cheers*) (*Interruptions and noise*) ਠੀਕ ਹੈ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਸ ਦੀ *hitch* ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਈ *convention* ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਤਨੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਮ ਬਗੈਰ ਮਜ਼ਹਬੋਂ ਮਿਲਤ ਦੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਵੰਡਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ *level* ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਆਦਮੀ ਜੇ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਕਾਬਲੇ ਮੁਆਫੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਜਜ਼ ਤਾਂ ਕੁਜਾ ਮਾਮੂਲੀ ਜੱਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਮਝ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪੇਪਰ ਦੇ ਵੀਰ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪੇਪਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ *Judiciary* ਤੇ *Executive* ਜੁਦਾ 2 ਸਨ ਪਰ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਿਲਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਥੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵੀਰ ਰੋਣਾ ਹੋਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਧੂ ਸਾਹਿਬ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ? ਇਸ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਸੌਖਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ। ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਾਬ, *Feudal* ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ, ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ, ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ *Judiciary* ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਧਰ ਲਈ ਫਿਰਨਗੇ। ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਕਰਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਾਏ ਜਾਣ, ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਢੇ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਭਲਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ *Cabinet* ਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚ *Communalism* ਨਹੀਂ ਛਡਣੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਸੁਬੂਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਮੰਨੇ ਉਹ ਮੇਰੇ

ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਝਲਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਹੋਈਏ ? ਜੇ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ **transitional period** ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ ਸੌ ਸਾਲ ਰਹੇਗਾ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਸਮਝਣ ਲਗ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਏਗਾ । ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਨਤਾ ਵਿਚੋਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚੋਂ **Communalism** ਨਹੀਂ ਕਢਾਂਗੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕੰਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜਿਥੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਅਸੀਂ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਜਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਹੈ । **Executive** ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਖੀਏ ? ਕੌਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਸਜਣ ਅਗਲੇ ਬੈਂਚ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਕ **nucleus** ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ **nucleus** ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਕੋਈ **nucleus** ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ—ਨਾ ਜਨ ਸੰਘ ਦਾ, ਨਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ, ਨਾ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ । (ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਹੋਰੀਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ **independents** ਦਾ ਨਾਉਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ । ਇਹ ਤਾਂ ਉਠ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹ ਵਾਂਗੂ ਹਨ । **Independents** ਨੂੰ ਨਕੇਲ ਨਹੀਂ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਕੇਲ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਢੰਗ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਇਕ ਸਜਣ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਜਿਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਥੋਂ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ । ਜੇ ਉਥੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਵੇਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ? ਜਿਥੇ ਬਾਗੜੀਏ ਤੇ ਬਿਸਨੋਈ ਸਨ ਉਥੇ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ । (ਵਿਘਨ, ਸ਼ੋਰ) ਅਸੀਂ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਤੇ **agitations** ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਪਿੰਡ ੨ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਕਦੇ ਫੇਰ ਦੱਸਾਂਗਾ । **Agitations** ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋਈ ਹੈ । ਫਤਹਿ-ਆਬਾਦ ਵਾਲਾ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਫਤਹਿ-ਆਬਾਦ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਸਰਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਿਤ ਸਕਦਾ । ਹੁਣ ਉਹ ਇਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੋਂ ਟਿਕਟ ਲਿਆ ।

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ ਹੋ ? ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਟਿਕਟ ਲਿਆ । ਕੀ ਸਰਹਾਲੀ ਤੋਂ ਲੜਾਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ **Ordinance** ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ **constitution** ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਡੀ ਇਕ **Press Statement** ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।

"Government is most anxious to preserve the sanctity of places of worship but at the same time cannot permit their misuse for advancing political agitations, exhorting people to defy law, affording refuge and protection to proclaimed offenders and persons against whom security proceedings have been initiated and their apprehension has been ordered. Commission of crime inside the places of worship has no protection in law and in fact such a crime is most condemnable."

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

* * * * *

Government feel that such unlawful of activities should be taken serious notice of and dealt with firmly. As the existing provisions of law were not sufficiently deterrent, an Ordinance to supplement the Criminal Law was promulgated and since passed as Act. Its main feature is to provide enhanced punishment for :—

- (i) giving assistance to offenders to avoid their apprehension ;
- (ii) disobedience of proclamations under section 87 Criminal Procedure Code ;
- (iii) instigation, incitement or encouragement of disobedience of orders under section 144 Criminal Procedure Code ;
- (iv) giving of false name, parentage or place of residence during investigation and trial of certain offences."

ਇਸ ਨੂੰ ਤੱਕੋ । ਇਹ Law and order ਸੀ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਦੋਂ ਤਕ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ ਸੁਟਿਆ ਜਾਏ । ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਗਰਿਫਤਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ । ਕੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਫੜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਇਹ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਲ ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਵੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਫੜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਭੁਗਤਣ ਦਿੰਦੇ, ਗਲਤ ਨਾਉਂ ਦਸਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲਓ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਨਾ ਜੋੜੋ, ਮੈਂ ਸਿਆਸਤ ਕੱਲ੍ਹ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗਾ । ਮੈਂ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਢ ਦਿਓ ਭਲਕੇ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਐਕਟ ਬਣ ਗਿਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ । ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ । ਏਥੋਂ ਤਕ ਹੀ ਗਲਾਂ ਹਨ ਅਜੇ ਮੈਂ agitations ਦੀਆਂ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਅਜੇ ਮੈਂ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ । ਜੋ ਕੁਛ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ agitation ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ । (ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ: ਹੋਰ ਕੁਛ ਕਹਿਣਾ ਹੈ?) ਜੋ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ ਉਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਜੇ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਏਧਰ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਧਰ ਕਿਉਂ ਡਿਗੇ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਏਧਰ ਆਉਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ-ਕੋਟ ਦੇ ਆਗੂ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਹੋਰ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਵੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਉਹ ਰਹਿਣ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗਲਤ ਮਲਤ ਗਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਾਂਗੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ upsurge ਹੈ । I can understand it ਰੂਸ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ, ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ, ਇਟਲੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਸਾਂ ਵੀਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ vested interests ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਰੇ extremists ਰਲ ਕੇ ਇਕ ਅੰਦੋਲਨ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਸੰਭਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਨਾ ਸੰਭਲੇ ਤਾਂ ਉਜੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਚੀਨ ਵਿਚ ਚਿਆਂਗ ਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 10-15 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ

ਸਿਰ ਚੁਕਿਆ ਤਾਂ ਦਬਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ **upsurge** ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੂਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਇਟਲੀ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਦਸਾਂ ਵੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮੁਖਾਲਫਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪੋ-ਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ **historical fact** ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ **deny** ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ **historical process** ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਹੋਣ, ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਈਏ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਈਏ ਤਾਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਕੰਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਤੁਸੀਂ **opposition** ਵਲੋਂ ਸ਼ੋਭਾ ਨਾ ਦਿਉ ਨਾ ਸਹੀ ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜੋ **agitation** ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਚਲੀ, ਜੋ ਗੜ ਬੜ ਪਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਤੰਗ ਜਿਹੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤੀ। ਖੁਸ਼ਬਖ਼ਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਫਲ ਰਹੀ ਕਿ ਇਸ ਗੜ ਬੜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵੀ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਵਕਤ ਆਉਣ ਤੇ ਦਸਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟਰੋਲ ਦੇ ਟੀਨ ਰਖੇ ਹੋਏ ਸਨ (ਵਿਘਨ) ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵਕਤ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਾਂਗਾ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਅਕਾਲੀ ਗਰੁਪ ਦੇ ਲੀਡਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ **post mortem** ਵੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਕਿਦਨ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣੀ ਤੇ 20 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਨਵੀਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਬਣਿਆਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਈ ਹੈ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ। ਫਿਰ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਗਿਲਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੇਵਲ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦਸਣ ਤਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਸੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣੋ, ਪੜਤਾਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੀ **respect** ਕਰਨ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਚਾਈ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਲਿਜਾਣਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਦਾ, ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਿਥੇ ਅਟਕਾਉ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜੋ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋ **co-operation** ਦਿਉਗੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਏ ਹੀ ਹੋ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਉ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਤਾਂ ਘਟੋ ਘਟ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ **co-operation** ਦਿਉ ਫਿਰ ਜਦ ਇਕ ਸਾਲ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਹੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜ ਝਗੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਲਈ ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਹੰਡਲਾ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ **sacredness** ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਮਾਣ ਤੇ ਗੌਰਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਜਾਣ ਦਿਉ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਜੋ ਕਰਜ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਉਪਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਦਿਉ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗਾ।

Mr. Speaker : I shall now put the amendments to the vote of the House one by one.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that—

- (a) the Hodal, Nuh, Pataudi and Patauda Road has not been completed as yet ;
- (b) the Government has not connected Halley Mandi to Farukhnagar Town which suffers a lot in respect of transport etc. ; and
- (c) the dry mountains of the Nuh Tehsil have not been released and this has created a great lot of troubles to the inhabitants for earning their livelihood”.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that—

- (a) there is no mention of large scale official interference in the recent General Elections and of other irregularities committed by officials ;
- (b) no action has been taken on complaints against Deputy Commissioner, Sangrur for open interference in the elections ;
- (c) no action has been taken against the Kotwal of Sangrur for torturing peaceful Satyagrahis in Sangrur Kotwali in the month of September, 1961.
- (d) no effective steps have been proposed to overcome the menace of water logging ;

- (e) no effective steps have been proposed to ameliorate the deteriorating economic conditions of Harijans and other backward classes ;
- (f) no justification has been offered for appointment of a horde of Ministers and Deputy Ministers far in excess of actual requirements ;
- (g) no note has been taken of increasing lawlessness on the part of the police ;
- (h) no mention has been made regarding the implementation of recommendations of betterment levy committee ; and
- (i) no proposals have been made to improve the pay-scales and other service conditions of Government employees".

After ascertaining the votes of the Members present by voices, Mr. Speaker gave an opinion. The opinion was challenged. The bells were sounded. The question was put again and lost by a voice vote.

The motion was declared lost

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

"but regret that—

- (a) no mention has been made to separate the Judiciary from the Executive ;
- (b) no mention has been made to enforce prohibition in the State ; and
- (c) nothing has been said about the progress and development of Co-operative Farming".

The House then divided.

Ayes : 46

Noes : 77

The motion was declared lost.

AYES

1. Ajit Kumar, Babu.	17. Hardit Singh, Sardar.
2. Amar Singh, Shri.	18. Hardit Singh Bhathal,
3. Babu Singh, Comrade.	Comrade.
4. Bachan Singh, Babu.	19. Honna Mal, Shri.
5. Baldev Parkash, Dr.	20. Inder Singh, Shri.
6. Balramji Dass Tandon, Shri.	21. Jagan Nath, Shri.
7. Banwari Lal, Shri.	22. Jagjit Singh, Sardar (Narain-
8. Bhan Singh Bhaura, Comrade.	garh).
9. Chiranji Lal, Pandit.	23. Jagjit Singh, Sardar (Zira).
10. Devi Lal, Chaudhri.	24. Jangir Singh Joga, Comrade.
11. Fakiria, Shri.	25. Kartar Singh, Sardar.
12. Gurmej Singh, Sardar.	26. Kultar Singh, Sardar.
(Fatehgarh).	27. Lachhman Singh, Sardar.
13. Gurbux Singh, Comrade.	28. Lakhi Singh, Sardar.
(Dhurkot).	29. Makhan Singh, Comrade
14. Gurbakhsh Singh, Sardar	(Tarsikka).
(Dhariwal)	30. Makhan Singh, Sardar
15. Gurcharan Singh, Sardar.	(Haruwal).
16. Gurnam Singh, Sardar.	31. Manphul Singh, Shri.

[Mr Speaker]

32. Mohan Lal Dutt, Pandit.	40. Ram Singh, Chaudri.
33. Mukhtiar Singh, Shri.	41. Sat Dev, Shri.
34. Net Ram, Shri.	42. Shamsheer Singh, Comrade.
35. Nihal Singh, Shri.	43. Shamsheer Singh, Sardar
36. Om Parkash, Shri.	(Ludhiana).
37. Ram Dhari Gaur, Shri	44. Tara Singh, Sardar.
(Gohana).	45. Teja Singh, Sardar.
38. Ram Dhari, Shri.	46. Tek Ram, Chaudhri.
39. Ram Sarup, Chaudhri.	

NOES

1. Ajmer Singh, Sardar.	40. Kartar Singh Gyani, Sardar.
2. Amar Nath, Shri.	41. Khurshed Ahmed, Shri.
3. Babu Dayal, Shri.	42. Mehar Singh, Thakur.
4. Bal Krishan, Shri.	43. Mohan Lal, Shri.
5. Baloo Ram, Chaudhri.	44. Multan Singh, Shri.
6. Balwant Singh, Sardar.	45. Narain Singh, Sardar
7. Benarsi Das Gupta, Shri.	(Shahbazpuri).
8. Bhagirath Lal, Shri.	46. Nihal Singh, Shri
9. Bhag Singh, Sardar.	(Mahindergarh).
10. Bhagwant Dayal, Shri.	47. Narinjan Singh 'Talib',
11. Brish Bhan, Shri.	Sardar.
12. Chand Ram, Shri.	48. Om Prabha Jain, Shrimati.
13. Chandrawati, Shrimati.	49. Parsani Devi, Shrimati.
14. Chuhan Singh, Chaudhri.	50. Partap Singh Kairon,
15. Darbara Singh, Sardar	Sardar.
16. Dilbagh Singh, Sardar.	51. Piara Singh, Sardar.
17. Dina Nath, Shri.	52. Prem Singh 'Prem', Sardar.
18. Gian Chand, Shri.	53. Pritam Singh Sahoake,
19. Gian Singh Rarewala, Sardar.	Sardar.
20. Gulab Singh, Sardar.	54. Ram Chandra, Comrade.
21. Gurmej Singh, Sardar	55. Ram Kishan, Shri.
(Gumanpura).	56. Ram Pal Singh, Shri.
22. Gurmit Singh 'Mit', Sardar.	57. Ram Partap Garg, Shri.
23. Guran Das Hans, Bhagat.	58. Ram Piara, Comrade.
24. Gurbanta Singh, Sardar.	59. Ram Parkash, Shri.
25. Gurdarshan Singh, Sardar	60. Ram Rattan, Shri.
26. Gurmail, Shri.	61. Ram Saran Chand Mital,
27. Gurdial Singh Dhillon,	Shri.
Sardar.	62. Ranbir Singh, Chaudhri.
28. Harbans Lal, Shri.	63. Ran Singh, Chaudhri.
29. Harcharan Singh, Sardar.	64. Rattan Singh, Shri.
30. Harchand Singh, Sardar.	65. Roop Lal, Shri.
31. Hardwari Lal, Shri.	66. Rup Singh 'Phul', Shri.
32. Harinder Singh, Sardar.	67. Sarla Devi, Shrimati.
33. Hari Ram, Chaudhri.	68. Satnam Singh, Sardar.
34. Hira Lal, Shri.	69. Sita Ram, Shri.
35. Jagat Ram, Chaudhri.	70. Sumitra Devi, Rajkumari.
36. Jagir Singh, Sardar.	71. Sunder Singh, Chaudhri.
37. Jai Inder Singh, Sardar.	72. Tirlochan Singh, Sardar.
38. Jasdev Singh Sandhu, Sardar.	73. Tayya Hussain Khan,
39. Kanhiya Lal, Shri.	Chaudhri.

74. Ujagar Singh, Sardar.
75. Yash Paul, Shri.

76. Yusuf Zaman Begum, Her Highness.
77. Zail Singh, Sardar.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end namely,—

“but regret that no mention has been made to—

- (a) check the political interference in day-to-day Administration ;
- (b) set up an enquiry to probe into irregularities done and partisan attitude of the Government servants in general elections of 1962 ;
- (c) assess and remove unemployment in the State ;
- (d) implement the Supreme Court's decision to apply the rule of reservation in promotions to the Scheduled Castes and Scheduled Tribes Government Servants in the State ; and
- (e) promote and improve the leather industry in the State.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that—

- (a) no mention has been made in the Address of the weakening of democracy in the State and consequent curtailment and loss of the Civil liberties ;
- (b) the extravagance, lack of simplicity and austerity in the administration has not been deplored in the Address ;
- (c) no mention has been made in the Address of the inability of the Government to advance towards the attainment of a socialistic pattern of society ;
- (d) no notice has been taken in the Address of the heavy burden of taxation ; and
- (e) there is no mention in the Address of the hardship to the landless tenants due to wrong and unjust policies regarding land.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that no assurance has been given that in case of Police Firing Judicial Enquiry shall be made.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Now I come to amendment No. 13 It stands in the name of Chaudhri Devi Lal.

चौधरी देवी लाल : स्पीकर साहिब, यह बहुत जरूरी amendment है और यह Leader of the Opposition की है, इस लिये इस पर जरूर division होनी चाहिये ।

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that—

- (i) no mention has been made of the high-handedness and interference of the Government during the general elections of 1962 about which there is so much unrest and agitation in the State ;
- (ii) it gives a misleading picture of the law and order situation in the State ;
- (iii) no mention has been made of the discriminatory treatment meted out to the people of Haryana and the Hindi Region in all spheres of Governmental activities ;
- (iv) no mention has been made of the grievances of the people of Haryana and Hindi Region put before the Dass Commission and of the appointment of an independent Commission to go into the matter of differential treatment meted out to them ;
- (v) it fails to suggest a final solution of the question of betterment levy in the State ;
- (vi) it fails to give a solution of the language problem of the Punjab for which a Committee under the chairmanship of the Governor was appointed in 1960 ; and
- (vii) it fails to implement the Regional Formula as promised every now and then by all concerned and specially in so far as it affected the Hindi Region of the State.”

After ascertaining the votes of the Members by voices, Mr. Speaker said “I think the Noes have it”. This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker after calling upon those Members who were for “Aye” and those who were for “No” respectively to rise in their places and on a count having been taken, declared that the motion was lost.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Now I will put amendment No. 14 given notice of by Shri Rup Singh Phul, M.L.A.

Shri Rup Singh Phul : Sir, I withdraw my amendment.

Mr. Speaker : Has the Hon. Member the leave of the House to withdraw his amendment ?

Some Hon. Members : Yes.

Some Hon. Members : No.

Mr. Speaker : As the Hon. Member has not got the leave to withdraw his amendment, I shall put the amendment to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that no mention has been made to—

- (i) speed up road construction and their communicational development of the hilly areas of the State at top priority level ;
- (ii) separate the judiciary from the executive in the entire State in the near future ;

- (iii) give proprietary rights to the classified tenants of district Kangra ;
- (iv) raise the salaries of the Revenue Chowkidars in the State ;
- (v) fix the salary of the Forest Rakhas ;
- (vi) open a P. W.D. (B&R) Division at Hamirpur ;
- (vii) carry the Family Planning programme in the Rural areas more vigorously ;
- (viii) convert the Primary Health Centre Hamirpur into Referral Hospital ;
- (ix) open a Degree College at Hamirpur ;
- (x) resettle the evicted Harijan tenants on culturable lands very shortly ;
- (xi) raise the pay scales of Class III and Class IV Government employees ;
- (xii) provide reservation in the matter of promotion to the members of the Scheduled Castes ;
- (xiii) allocate substantial amount for the construction of houses for the Harijans ; and
- (xiv) include 'Tarkhan' community along with lohar community in the list of the 'Backward Classes'."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

"but regret that—

- (i) there is no mention of such a big, expanded and unwanted Cabinet of the State ;
- (ii) there is no mention of the large State interference by the Government servants in the elections ;
- (iii) there is no mention of abolition of multi-taxation either in the form of House-Tax or Immovable Urban Property Tax ;
- (iv) there is no mention of controlling the day-to-day worsening law and order position in the State ;
- (v) of requesting the Union Government to take suitable steps to check ever-rising prices of essential commodities ;
- (vi) there is no mention of fixing at least Rs 100 per month for fourth grade employees in the State ; and
- (vii) there is no mention for making provision of free education in privately-managed schools as is being done in Government-managed schools."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

"but regret that no mention has been made—

- (i) for the implementation of the powers of the Regional Committees ; and
- (ii) Specifically for the development of Industries in the so-called "Backward Area of Haryana"

The Motion was lost

[Mr. Speaker]

(7) the construction of the following roads :—

- (i) Dera Baba Jaimal Singh to Sairon Baga (distance 4 miles), (ii) Darbar Sahib Baba Bakala to Batala Road (distance 1/4 mile), (iii) Batala to Kartarpur (distance 1½ miles) and (iv) Baba Bakala to Jalalusman via Wadala Bhilai Pur ;

(8) the completion of Patti and Khilchian Drains near villages Arjan Manga, Chananka, Saidoke and Chung ;

(9) the construction of bridges over the Patti and Khilchian drains near the following villages :—

- (i) Arjan Manga, (ii) Chanan Kai and (iii) Dherdev ;

(10) the grant to village Bhoaiwal for the State permanent outline dispensary ;

(11) the opening of State permanent Government outline dispensary in village Chajalwadi ;

(12) the opening of maternity home at Baba Bakala and Sathiala villages (Buildings available) ;

(13) the opening of Primary Health Centre at Baba Bakala ; and

(14) the opening of N.E.S. Block, Raya.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that no mention has been made to—

(1) abolish the Upper House of the State ;

(2) relax the burden of heavy taxes on the general population in the State ;

(3) adopt a uniform practice for the upgradation of schools in the State ;

(4) make the officials feel that they are not the masters of the masses but they should realize that they are servants of the public.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that no mention has been made about—

(a) the menace of stray cattle in the State ;

(b) any protective measures to save the river side villages in the Sub-Tehsil Mukerian from the imminent danger of extinction due to the terrible erosions made by river Beas on the Mukerian side ; and

(c) the problem of serious water-logging in Mukerian Sub-Tehsil.”

The motion was lost.

- (6) the construction of bridges over the Patti Drain and Kasur Drains and others between the following :—
- (a) Fatoobhilla and Shahzada,
  - (b) Tarsikka and Dehriwala,
  - (c) Malowal and Talwandi,
  - (d) Rana Kala and Jabowal,
  - (e) Naraingarh and Kotla,
  - (f) Jand and Chhapa,
  - (g) Bundala and Varpal,
  - (h) Chhina and Makhanwind,
  - (i) Mehoka and Talwandi, and
  - (j) Taragarh and Timowal ;
- (7) the opening of Dispensaries at villages Nawanpind, Kaleke, Ram Diwali Musalmana and Varpal of Amrisar District ;
- (8) the opening of Veterinary Hospital at Chhijalwadi Tangra district Amritsar ;
- (9) the electrification of villages Naraingarh, Ranakala, Kotla, Talwandi, Malowal, Tanel, Bhatike, Jand Sarai Bulara of Amritsar District ;
- (10) the opening of Women Hospital at Jandiala Guru ;
- (11) the declaring of Jandiala Guru as industrial area ;
- (12) the upgrading of Government Higher Secondary School, Jandiala Guru to a College ;
- (13) the opening of Primary Health Centre at Tarsikka ; and
- (14) the construction of a building for Government Girls College, Amritsar."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

"but regret that no mention has been made about—

- (1) the taking over of the National College, Sathiala with Agriculture Classes under the Government control ;
- (2) the taking over of the following privately-managed high schools under the Government control :—
  - (i) Janta High School, Khalchian, and
  - (ii) Gram Panchayat High School, Bharchi Rajputan ;
- (3) the upgrading of the following Girls High Schools to Higher Secondary :—
  - (i) Mata Nanki Girls High School, Baba Bokala, and
  - (ii) Chajalwadi Girls High School ;
- (4) (i) the upgrading of Girls Middle School, Sathiala to Higher Secondary, and
- (ii) the upgrading of Boys Middle School, Raya to Higher Secondary ;
- (5) the upgrading of Government Primary Schools, Beas, Khanpur, Butter Sivia, Jodha, Timowal, Tilawan, Wadala and Chananka ;
- (6) the demand of opening new Primary Schools in following villages :—
  - (i) Bhoaiwal, (ii) Shahpur, (iii) Jalluwal, (iv) Jamalpur, (v) Gadi and vi Chung ;

1952

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

THE PUNJAB LEGISLATIVE ASSEMBLY

Mr. Speaker : Question is—

That in the motion, the following be *added* at the end, namely,—

“but regret that no mention has been made about—

(a) the problem of water-logging in Palwal Sub-Division ;

(b) flood havoc in Gurgaon District ;

(c) the construction of—

(i) Hassanpur—Mohana Road in Khadar area,

(ii) Bami Khera—Dighot—Hassanpur Road, and

(iii) Palwal—Rasulpur—Hassanpur Road ;

(d) the check of floods likely to be caused by the Gaunchhi drain in Gurgaon District ; and

(e) shortage of power supply in Palwal Sub-Division.”

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is —

That the Members of the Vidhan Sabha assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the Address which he has been pleased to deliver to both the Houses of the State Legislature assembled together on the 15th March, 1962.

After ascertaining the votes of the Members by voices, Mr. Speaker said “I think the Ayes have it”. This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker after calling upon those Members who were for “Aye” and those who were for “No”, respectively, to rise in their places and on a count having been taken, declared that the motion was carried.

The motion was carried (Cheers)

1—16 p.m.

Mr. Speaker : The House stands adjourned till 9 a.m. on Thursday, the 5th April, 1962.

(The Sabha then adjourned till 9.00 a. m. on Thursday, the 5th April, 1962).

©

(1962)

Published under the authority of the Punjab Vidhan Sabha
and printed by the Controller, Printing & Stationery, Punjab.

Chief Reporter
Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

